DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 14270

Slonim Memorial Book

Pinḳas Slonim

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

Original publication data

TITLE	Pinḳas Slonim / [ʻorekh, Ḳalman Likhṭenshṭain].
IMPRINT	880-02 [Tel Aviv : Irgun ʻole Slonim be-Yiśraʼel, 1961]
DESCRIPT	4 v. : ill. ; 32 cm.
SUBJECT	Jews -- Belarus -- Slonim.
	Slonim (Belarus) -- Ethnic relations.
	Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Belarus -- Slonim.
ADD'L NAME	Lichtenstein, Kalman, 1899-
ADD'L TITLE	Record and face of a town, ruin of the community : in memoriam

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

72-950346

פנקס סלונים

ספר ג

זכרונות, קורספונדנציות לעתונות,
ידע־עם, רשימת עולי סלונים,
דפי הנצחה

PINKAS SLONIM
VOLUME THREE
Reminiscences, Letters
to Newspapers, Folklore,
A List of "Olei-Slonim"
IN MEMORIAM

פנקס סלאָנים
דריטער באנד:
זכרונות, פרעסע —
קאָרעספאָנדענציעס, פאָלקלאָר,
רשימה פון עולי־סלאָנים,
אָנדענק־בלעטער

העורך וחברי המערכת של הכרך השלישי

דער רעדאקטאר און די רעדאקציע מיטגלידער פון דריטן באנד

מימין לשמאל יושבים: רעכטס צו לינקס זיצן:

אינג'. קלמן ליכטנשטיין, ד"ר שמואל חננוביץ

עומדים — שטייען: יוסף דרור, מרדכי ספיר, ברוך יקימובסקי

The Editor and Members of the Editorial Staff of Volume Three

From Right to Left:

First Row: Kalman Lichtenstein, Dr. Shmuel Chononowitch

Second Row: Josef Dror, Mordechai Sapir, Baruch Yakimowski

עורך הכרך

קלמן ליכטנשטיין

חברי המערכת:

יוסף דרור, ד"ר שמואל חננוביץ, ברוך יקימובסקי, מרדכי ספיר

המוציא לאור

מערכת „פנקס־סלונים"

תל־אביב, תשל"ב — 1972

דפוס „גוטנברג" — צבי כסף ובניו בע"מ, תל־אביב

מימין — רעכטס:
יד לקדושי סלונים בגיא־ההריגה פטרלביץ׳.
דענקמאל פאר די סלאנימער קדושים ביי די מאסן קברים אין פעטראַלעוויטש.

Monument in Memory of the Martyrs of Slonim in Petralewitch.

משמאל — לינקס:
מצבת הזכרון לקהלת סלונים, שהוקמה בבית הקברות בקרית שאול שעל יד תל־אביב. ערב יום השואה, כ״ו ניסן תשכ״ה, 28.4.1965.

מאנומענטאלע מצבה פאר דער סלאנימער קהלה וואס איז געשטעלט געווארן אין בית הקברות אין קרית שאול ביי תל־אביב. ערב יום השואה, כ״ו ניסן תשכ״ה, 28.4.1965.

Gravestone in Memory of the Community of Slonim in the Cemetery at "Kiriat Shaul", near Tel-Aviv. Unveiled on the Eve of Holocaust Day, 28.4.1965.

יהודים יוצאי סלונים שהתאספו בשנת 1966 בצ׳פלובה ופטרלביץ׳ ממקומות שונים של ברית המועצות לגילוי המצבות לזכר הקדושים בשני גיאיות־ההריגה.
יידן אָפּשטאַמיקע פון סלאָנים זיינען זיך צוזאמענגעקומען אין יאר 1966 אין טשעפּעלעווע און פּעטראַלעוויטש פון פארשיידענע ערטער אין ראַטן־פארבאנד צו דער ענטהילונג פון די דענקמעלער פאר די קדושים אויף די מאסן־קברים.

Jews from Slonim coming from different places in Soviet-Russia met in 1966 in Tchepelewo and Petralewitch for the unveiling of the Monuments in memory of the Martyrs of Slonim.

לוח־השיש במרתף־השואה בירושלים, שעליו חרותים תאריכי־הדמים של קהלת־סלונים.
דער מארמאר־טאפל אין „מרתף־השואה" אין ירושלים, אויף וועלכן ס׳זיינען אויסגעקריצט די אומקום־דאטן פון סלאנימער קהלה.

A marble tablet with the dates of mass executions in Slonim, exhibited in the Cave of the Holocaust in Jerusalem.

תוכן־העניינים

אינהאלט

בשער הספר

כשיצאו לאור לפני עשר שנים שני הכרכים הראשונים של „פנקס סלונים", הודגש בפתח הפנקס, כי „השאיפה לפנקס כולל, רב־היקף וממדים, שיהיו בו דברי ימי סלונים ותולדות הקהילה על כל פרטיהם במשך מאות שנות קיומה, לא נתגשמה עדיין במלואה עם הופעתם של שני הכרכים, המהווים רק שלב ראשון וחשוב בהגשמת חזון „פנקס־סלונים" המלא, כפי שחזהו ותכננו נושא הרעיון ומגשימו".

כעת, אחרי עשר שנים, מופיע כרך שלישי, המהווה שלב נוסף ומכריע — אם כי עדיין לא סופי — בהגשמת אותו חזון. כשהכרך הראשון הוקדש בעיקרו למונוגרפיה על תולדות הישוב ולאוסף־התמונות, והכרך השני — לשואה ולדפי־הנצחה — הרי בא הכרך השלישי למלא ולגוון את סיפור־תולדותיה של הקהילה ע"י חומר המסויג בשלשה מדורים: מדור הזכרונות, מדור הקורספונדנציות בעתונות העברית והמדור לידע־עם (בעיקר הבדיחות והאמרות של ר' אייזילי חריף).

על חשיבותם וערכם של המדורים האלה ילמד הקורא מהמבואות המיוחדים הבאים בשעריהם.

החומר הזה מתיחס לשלשת הדורות שלפני הדור האחרון, דהיינו לתקופה המשתרעת מאמצע המאה התשע־עשרה ועד שנות 1919—1920, בהן התחילה תקופת הממשל הפולני. ברם, החומר שנאסף ורוכז לצורך כרך זה עלה כל־כך על מידות היקפו המתוכנן, שלא היה מנוס מלדחות פרסום חלק הגון מאוצר כתבי־היד לכרך משלים נוסף. וכך נמצא, כי על־אף שבמבוא למדור־הזכרונות נמנו פרקי־זכרונות מאת הרב שבתי יגל, ר' יוסף שרשבסקי, ר' משה וולך, פנחס זקלד, נתן קוקס, ר' אברהם־שמשון דרשן, הרב פרץ יגל ואחרים, הם אינם מופיעים בכרך זה. כמו־כן במדור הקורספונדנציות נעדר החומר המתיחס לשנים 1906—1915, ובמדור לידע־עם, לא באו דברים נוספים של הפולקלור הסלונימאי, והגירסא העברית של בדיחות ר' אייזילי. נאלצנו להשמיט גם פרקי־ספרות שנועדו לכרך הזה. אנו תקווה, שכל החומר הנותר מהתקופה הנידונה וכן מהדור האחרון יבוא בעתו בכרך משלים, שיהווה נדבך נוסף בבנין „פנקס־סלונים" הכולל והמלא.

כמו בספרים הקודמים כן גם בספר זה באים הדברים בלשונם המקורית, כלומר בלשון בה נכתבו. כשמטרת מפעל־ההנצחה הזה היא הצלת חומר רב־ערך משני הזמן, שאלמלא ריכוזו ופרסומו היה נידון לכליה — הרי מיוחסת חשיבות־משנה ללשון בה הוא נאצר.

בכרך זה קובע „פנקס־סלונים" שלשה תקדימים בספרות הקהלות:

א) סידרת כרכים בהם נגולה יריעה רחבת־ידים, רבת־גוונים ועתירת־תיאורים של קהלה אחת על כל דורותיה.

ב) אוצר־זכרונות כתובים על־ידי אנשים מכל שכבות־הקהלה ושרידיה והממצים כל תקופה ותקופה מהדורות האחרונים.

ג) ריכוזן ופרסומן של כ ל הקורספונדנציות בעתונות העברית שנשלחו מקהלה אחת.

עם חתימת הספר מחובתי להרים על־נס את תרומתם לאין־ערוך של ארבעת חברי המערכת: יוסף דרור, ד"ר שמואל חננוביץ, ברוך יקימובסקי ומרדכי ספיר. כל אחד מהם תרם את חלקו החיוני בעיצובו ובמימושו של הספר. והרי צוות זה עסק גם בהוצאת הספר, בביצועו ובמימונו. ויכולני לאשר, שאלמלא שיתוף־פעולתם לא היה כרך זה רואה אור.

מתוך הרגשת סיפוק למראה חזון „פנקס־סלונים" המתגשם והולך משלב לשלב ומתקדם לקראת השלמתו המלאה, אנו מוסרים את הכרך השלישי ליוצאי־סלונים בפרט ולאוצר ספרי־הקהלות בכלל.

העורך

פ א ר ו א ר ט

ווען עס זיינען, מיט 10 יאר צוריק, ערשיינען די ערשטע 2 בענדער פון „פנקס־סלאנים״, איז אין פאָרוואָרט צום ערשטן באנד אונטערגעשטראָכן געוואָרן, אז „די שטרעבונג צו אַ פנקס פון גרויסן פארמעסט, ווו ס׳זאל קומען צום אויסדרוק די געשיכטע פון דער קהלה במשך פון יארהונדערטער מיט אלע אירע פרטים, איז נאך ניט דערגרייכט געווארן אין פוילן, ווייל די 2 בענדער זיינען נאר אנ׳ערשטער, הגם חשוב׳ער עטאַפּ אין דער פארווירקלעכונג פון דער וויזיע וועגן א „פנקס־סלאנים״, ווי ס׳האט אים פלאַנירט און פארויסגעזען דער טרעגער פון געדאנק און זיין פארקערפּערער״.

איצט, אין 10 יאר ארום, ערשיינט א דריטער באנד, וואס שטעלט מיט זיך פאָר א וואָגיקן צוגאב־עטאַפּ — הגם ניט קיין ענדלעכן — אין דער פארקערפּערונג פון אט דער וויזיע. דער ערשטער באנד איז געווען געווידמעט דער געשיכטלעכער מאנאגראפיע און דעם בילדער־אַלבאָם; דער צווייטער — דעם אומקום און די אנדענק־בלעטער. דער דריטער באַנד דערגענצט די געשיכטע־דערציילונג פון דער קהלה מיט א מאטעריאל וואס איז סעגרעגירט אין 3 אפּטיילונגען: פאר זכרונות, פאר קארעספּאנדענציעס אין דער העברעאישער פרעסע און פאר פאלקלאר (איבערהויפּט די וויצן און גלייכווערטלאך פון ר׳ אייזעלע חריף). וועגן דער וויכטיקייט און באדייטונג פון די אפּטיילונגען וועט דער לייענער אורטיילן פון די באזונדערע אריינפירן וואס באגלייט זיי.

דער מאטעריאל באַציט זיך צו די דריי דורות וואָס פאַרן לעצטן דור, נעמלעך צו דער תקופה וואס ציט זיך פון מיטן 19־טן יארהונדערט ביז די יארן 1919—1920, ווען ס׳האט זיך אנגעהייבן די לעצטע פוילישע תקופה. נאר דער מאטעריאל וואס איז אויפגעזאַמלט געווארן פארן באנד האט אזוי פיל אריבערגעשטיגן זיין געפּלאַנטן פארנעם, אז מען האט געמוזט אפּלייגן די פארעפנטלעכונג פון אַ גרויסן טייל מאנוסקריפּטן ביז דער דערשיינונג פון א דערגענצונגס־באַנד. אזוי־ארום ערשיינען ניט אין בוך די זכרונות פון הרב שבתי יגל, ר׳ יוסף שערעשעווסקי, ר׳ משה וואָלאַך, פנחס זאקלאד, נתן קוקס, ר׳ אברהם־שמשון דרשן, הרב פרץ יגל און אנדערע, טראָץ דעם וואס זיי זיינען אויסגערעכנט אין אריינפיר צו דער זכרונות־אפּטיילונג. אויך ערשיינט ניט אין קארעספּאנדענציעס־אפּטיילונג דער מאטעריאל פון די יארן 1906—1915, און אין פאלקלאר־אפּטיילונג — קומען ניט געוויסע קאפּיטלען פון סלאנימער פאלקלאר און די העברעאישע ווערסיע פון ר׳ אייזעלעס וויצן. מיר זיינען אויך געווען געצוווּנגען ארויסלאָזן אייניקע ליטעראַרישע זאכן וואס זיינען געווען באשטימט פארן דריטן באַנד. מיר האפן, אז דער איבערגעבליבענער מאטעריאל, וואס באַציט זיך צו דער געגעבענער תקופה און אויך צום לעצטן דור, וועט קומען אין א דערגענצונגס־בוך.

ווי אין די ערשטע 2 בענדער, אזוי אויך אין דריטן, ווערן די ארטיקלען געגעבן אין זייער אריגינעלער שפּראך, דאס־הייסט, אין דער שפּראך אין וועלכער זיי זיינען געשריבן. דער הויפּט־ציל פון אונדזער פאראייביקונגס־ווערק איז אפּצוהיטן דעם ווערטפולן מאטעריאל, וועלכער — ווען ניט זיין איצטיקע קאנצענטראציע און פארעפנטלעכונג — וואלט געווען פאראורטיילט צום פארשווינדן.

מיטן דריטן באנד שאפט דער „פנקס־סלאנים״ דריי פּרעצעדענטן אין דער קהלות־ליטעראַטור:

א) א ביכער־רייהע, אין וועלכער ס׳וויקלט זיך פאנאנדער א ברייטע, פולפארביקע און שילדערונג־רייכע פּאנאראמע פון איין קהלה לייגג־אויס פון אלע אירע דורות.

ב) א זכרונות־אוצר, געשריבן דורך מענטשן פון פארשיידענע פאלקס־שיכטן און וועלכע נעמען ארום יעדע תקופה פון די לעצטע דורות.

ג) די אויפזאמלונג פון אלע קארעספּאנדענציעס אין דער העברעאישער פּרעסע, וואס קומען פון איין קהלה.

מיטן שליסן דעם בוך, איז מיין פליכט צו באַצייכנען דעם אונאָפּשעצבאַרן צושטייער פון די 4 רעדאקציע־מיטגלידער: יוסף דרור, ד״ר שמואל חאַנאַנאָוויטש, ברוך יאקימאוווסקי און מרדכי ספּיר. יעדער איינער האט זיך באַטייליקט אין דער אויספּאַרמונג און רעאַליזירונג פון בוך, און די רעדאקציע אין געמיינזאם האט, אייגנטלעך, אויך ערפילט די פונקציע פון פאקטישן פארלעגער. איך קען באַהויפּטן, אז ווען ניט זייער מיטווירקונג וואלט דער באנד ניט ערשיינען.

מיט א געפיל פון סאטיספאקציע, וואס דער „פנקס־סלאנים״ דערנענטערט זיך פון עטאַפּ צו עטאַפּ צו זיין פולקאמער פארווירקלעכונג, גיבן מיר איבער דעם דריטן באנד די סלאנימער לאנדסלייט בפרט און דעם אוצר פון דער קהלות־היסטאָריאגראַפיע בכלל.

דער רעדאקטאר

מדור הזכרונות

אפטיילונג פאר זכרונות

היסטוריה וזכרונות

מבוא

מאת
קלמן ליכטנשטיין

שאל אביך ויגידך, זקניך ויאמרו לך.
(דברים ל"ב, ז')

מטבע־לשון מקובלת קיימת במינוח הנוגע לכתיבת דברי הימים: „ההיסטוריה הקטנה". כאילו בצדה של „ההיסטוריה הגדולה" המדעית־יומרנית הצועדת בדרך המלך משרכת דרכיה כביכול „היסטוריה קטנה" נחותת־דרגה מאחותה הגדולה. כמובן, לפתח סברה שכזאת רובצת תפיסה מוטעית. הכוונה בהגדרת „ההיסטוריה הקטנה" היא לפכים הקטנים של ההיסטוריה, לאירועים צדדיים בשולי המאורעות הכבירים, לחוויות והתרחשויות אישיות הנסחפות כקצף על פני המים בעקבות הגלים הסוערים של זרמי הזמן. לכל הדברים האלה אין פשוט מקום בחזות ההיסטוריון ובהרצאה היסטורית מקיפה הראויה לשמה.

בספרות של אומות העולם מקובלת „ההיסטוריה הקטנה" כבעלת חשיבות מישנית אך מיוחדת במינה, שעל־אף חריגתה מגדר הכתיבה ההיסטורית גרידא, היא עשויה אף להשלים ולמלא אחרי „ההיסטוריה הגדולה", שכן היא שופכת אור נוסף ומזוויות־ראיה נוספות על התפתחויות ומאורעות, על פרשיות ומהלכים, על סיבות ונסיבות. לעתים היא אף מצליחה, כלאחר־יד ואגב־אורחא, לחשוף יסודות נעלמים של זעזועים והתגבשויות בדברי הימים, — אפילו יותר מההיסטוריה החקרנית והחטטנית. יש שבסיפור על אירוע צדדי כלשהו, בשיחת־חולין, בבדיחה היא מציגה במפתיע זרקור מול תחומים חשובים שלא שוערו. אך עוד יותר נערכת „ההיסטוריה הקטנה" בתיאורים של מצבי־רוח וחומר מסוימים, מעמדי נוהג והווי, שלכאורה מקומם לא יכירם בניתוח ההיסטורי המעמיק והמקובל. בניגוד להרצאה ההיסטורית ורחבת־האופק, היא אינה נכתבת בקנה־מידה מדעי וביצירות ארוכות־טווח, אלא במקוטעין, בפרקי סיפורים בלתי־יומרניים, באסופות של קוריוזים ודברים משעשעים, — אך בעיקר — בפרקי זכרונות.

ההיסטוריון עומד בריחוק מקום וזמן מהזירה והתקופות של נושאיו, והריחוק הזה הוא הכרחי לשם קביעת העומק הפרספקטיבי הדרוש לו לשם אריגת המטווה שתי וערב, שבו נשזרים באמנות רבה כל החוטים המובילים למסכת ההיסטורית השלמה. ואילו הרושם „היסטוריה קטנה" הוא בדרך־כלל עד ראייה ושמיעה של כל אותם הדברים שהוא מעלה על־כתב; הוא, לעתים, גם ה„יוצר" אותה וגם הרושם אותה. כל רושמי הזכרונות למיניהם: מחברי האוטוביוגרפיות והיומנים, מגוללי יריעות חייהם, המעלים את זכרונותיהם לתומם, — הם הם עדי הראייה ושמיעה הללו. הם הם שפרטיהם ודבריהם ישמשו בעקיפין ושלא־במתכוון את ההיסטוריון שיבוא כעבור דור או כמה דורות אחריהם. הם הם המסייעים לו בלא־יודעים ללקט אריחי־בנייה נוספים, להשלמת בנינו המתוכנן כהלכה ולפי כל חוקי הקריטריונים ההיסטוריים שלו.

תכונת הזכירה, כתכונה אנושית כללית, היא היא הקובעת את מקומה של ההיסטוריה הכתובה בתרבות האנושית. „זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור" — זו היא מצוות־עשה הראשונית של „זכור". אך כעמקות הזכירה, כן שכיחות השכחה, כי זו אף זו הן תכונות אנוש. אלמלא שכיחותה, לא היה צורך בחקיקת מצוות „זכור ימות עולם". אך להמתקת השכחה או לביטולה יש לדובב את האבות והזקנים. כי לא רק שיש שכחה בעולם ואף רצון לשכוח, אלא גם שהבנים אינם זוכרים, כיוון שאינם יודעים ואין להם מה לשכוח...

הרבה פנים לזכרונות, כי לא הרי זכרונות המסופרים על־ידי בעלי שאר־רוח וכושר מעמיק להסתכל ולרשום, — כהרי זכרונות של פשוטי־עם. כתיבת הזכרונות היא בעיקרה כתיבה סובייקטיבית, אך בסובייקטיביות זו גם טמון חנה, ערכה ומשקלה הסגולי. הספרות הממואריסטית — כטיב ערכה בסיפוריה על אירועים ואנשים וכל מרכיבים אחרים התורמים לשיחזור הרקע העיקרי לתקופה מסוימת, — כן רב חלקה בתיאור הווי, אוירה, ריח וצבע וכל הסממנים המהווים בצירופם את מה שנקרא בכל השפות: „הגוון המקומי" (couleur locale). מכאן גם מקומה של הספרות הממואריסטית על הסף, — אם לא במחיצתה, — של הספרות הבלטריסטית, הסיפורית. לכן היא גם שונה מההרצאה ההיסטורית בקצב הפנימי, במזג הכותב ובסגנונו. חן המעלה זכרונות שרוי על רשימותיו. ההיסטוריון מאפק, עוצר ומסנן את כתיבתו וסגנונו כדרוש להרצאה מדעית. סגנונו הוא או סינתטי־מדעי או הרצאה פובליציסטית לפי אופי תפיסתו ההיסטורית, — מה שאין כן

בסגנונם של בעלי הזכרונות. לעומת הרצינות ו„היובש" הסגנוני של המדען־החוקר, — יתכן בעל־זכרונות השופע קלילות, ציוריות, „לחלוחית" ואף הומור, — הכל לפי רמתו, מצב־רוחו ומזגו האישיים. איש איש וסגנונו, זכרונות זכרונות וצביונם. וכאורך או קוצר־הנשימה בהעלאת הזכרונות, — כן ההתמודדות עם החומר הנעמס על מנגנון־הזכירה. לכן אנו מונים זכרונות מקיפים וזכרונות מקוטעים. בהתאם למשקל החוויות, ההתרשמויות, יכולת־הזכירה, — אנו מוצאים זכרונות על תקופה בת 2־3 דורות, וזכרונות על פרט, על אירוע בן־יומו או על אישיות מסוימת. איש איש וראות־עינו, איש איש וזוית־ראייתו.

הואיל וכך, לגבי בעלי הזכרונות המתקשים להעלותם בכתב מכל סיבה שהיא, ובעיקר לגבי אלה מפשוטי־העם, קיימים זכרונות „המסופרים מפיהם", — בין שהם נמסרים מרצון ובין שהם נשאבים מהם על־ידי אספנים, חובבים, בני־משפחה, אפילו היסטוריונים וכל גורמים אחרים, שיש להם ענין, ציבורי או אישי, בזכרונות האלה. מבחינת עצם הדברים המסופרים, אין ערכם של זכרונות כאלה נופל מערכם של הזכרונות הנרשמים במישרים ע"י בעליהם.

בסיכומו של דבר, הפסיפס הספרותי־ממואריסטי הוא בעל משקל רב בקיום מצוות „בינו שנות דור ודור". אכן, לא כל מה שנכתב ונרשם ראוי להשתלב בפסיפס זה. ויש גם לבדוק בדוק היטב את מידת האמת שבסיפור, כדי שלא לתת לדמיון הנובע של בעלי־דמיונות לבנות מגדלים באויר ולהפריח סיפורים בעלמא. למתחקה אחרי הזכרונות ולמשתמש בהם לצרכים שונים יש להזהר מלהיתפס לבדויות של שוגים בדמיון. יש לברר את הבר מן התבן. אך אין ספק, שלמובחר ולממוין ולעומד במבחן האמת והעובדות יש ערך במידה מספיקה המצדיקה את פרסומו, שיעשיר בכך את אוצר הידע והמידע הנוגע לעברם של עם או שבט, עיר או כפר, איש או אישיות, או כל נושא ואובייקט אחר, שעליו מספר בעל הזכרונות.

כאמור, תופסת ספרות הזכרונות מקום ניכר בספרויות העמים הנאורים. במסגרת מבוא זה אין זה מתפקידי להצביע על חלקם של הזכרונות בספרות עמנו על לשונותיה, אך אינני נמנע מלהדגיש את מקומם הדל והצנוע בספרותה של יהדות מזרח־אירופה. את ספרי הזכרונות מהמאות האחרונות המתיחסים ליהודי פולין וליטא אפשר לקטלג בעמוד אחד של קטלוג בעל מידות רגילות... מ. צינברג, הסוקר רב־ההיקף של „תולדות ספרות ישראל" קבע: „ספרות הזכרונות דלה מאד גם בעברית וגם ביידיש". (כרך ד', פרק 9). אין ספרותנו בשתי השפות מצטיינת בגודש ממואריסטי, פרט לזכרונות של גליקל מהאמלן, דוב־בער מבולוכוב, שלמה מימון (באוטו־ביוגרפיה שלו), פאולינה וונגרוב ועוד כמה שמות פחות ידועים. יהודי ליטא כמעט שאינם מיוצגים בזכרונות עד מחצית המאה ה־19. רק מאמצע המאה הזו וכן במאה העשרים מופיעים ספרי־זכרונות הן מאת סופרים, אם באוטוביוגרפיות ואם בפרקי־זכרונות גרידא (כגון: שלום־עליכם, מרדכי בן הלל הכהן, ד"ר י. ל. קצנלסון, ש. ל. ציטרון, י. ד. ברקוביץ, ד"ר מוקדוני, ואחרים) והן מאת רושמי־זכרונות מהעם (כגון: יחזקאל קוטיק, ד"ר שושקס, ה. א. ינובסקי ואחרים.). נוסף לספרי הזכרונות פוזרו במאת השנים האחרונות בכתבי־עת, מאספים ועתונים, — הרבה קטעי־זכרונות המתיחסים ליהדות פולין וליטא בכלל ולקהלות מיוחדות בפרט. אך רוב הדברים האלה לא רוכזו בספרים, ובאין ציון ביבליוגרפי ומיון לפי נושאים, כמעט בלתי־אפשרי הוא השימוש היעיל בהם. (אכן חורג ממצב זה הוא פירסום דברי־זכרונות בספרי־הזכרון לקהלות אחרי השואה.).

קהלה וקהלה ומזלה, תקופה ותקופה וזכרה מבחינת העלאת הזכרונות. זכתה סלונים היהודית, שנמצאו כמה אנשי סגולה הן מילידי העיר והן מחוצה לה, שהעלו זכרונות מחיי העיר, מוסדותיה, מנהגיה, הווי־חיה ואישיה, החופפים את שלושת הדורות האחרונים, — משנות החמשים־ששים של המאה שעברה ועד השואה. אכן, מקצת מן הזכות הזאת יש לייחס לעובדה, שזכר העיר קשור בכמה מאישיה המרכזיים, כגון: רבני הקהלה ר' אייזילי חריף ור' מרדכי'לי, האדמו"ר בעל „החסד לאברהם", המגיד־מישרים שלה ר' משה־יצחק דרשן („המגיד מקלם") ואחרים, ומבין עסקניה: עוה"ד יעקובסון, שבגין השפעתם הגדולה בזמנם בהיקף יהודי־רוסי כללי שימשו מוקד להתרשמויות מבית ומחוץ, אשר מצאו הד בזכרונות בני־הדור. כמו כן היתה הישיבה בסלונים מרכז של תשומת־לב, וכריבוי בני־הישיבה מקרוב ומרחוק, כן הרבו חניכיה להזכיר אותה.

נתגלגלה זכות על־ידי כותב הטורים האלה (ואל יחשב לי לגנאי דבר העלאת זכות זו, שבה אני משתבח), — שחלק הגון מהזכרונות, פרי עטם הישיר של ילידי סלונים, זקני הדורות האלה, המתפרסמים כאן, — ביזמתי, בעידודי ובהמלצתי, נכתבו (כגון: זכרונות מנדל פרלשטיין, שהמרצתיו לכתוב בשנות העשרים ושלושים ופרסמתים ב„סלאנימער ווארט"; הישיש ר' דוד יוכבידוביץ, שכתב בשבתו בארץ את מגלת־חייו; הסופר דוד הכהן; יהושע אלוף, אליעזר קליר, מ. גינזבורג, הרב חיים־חייקל גרינברג, החזן יוסף פסובסקי ורבים אחרים) כמו־כן מספר לא־מבוטל של בני־העיר אחרים העלו את זכרונותיהם, לפי בקשתי הנמרצת, בשיחות בעל־פה באזני, הן בשבתי עוד בסלונים והן בארץ, ואותם רשמתי מפיהם בנאמנות ושמרתים עד היום הזה (כגון: דבריהם של הרב ר' שבתי יגל, ר' יוסף שרשבסקי, ר' משה וולף, פנחס זקלד, נתן קוקס, ר' אברהם־שמשון דרשן (בנו של המגיד מקלם), ישראל מרמינסקי, גב' קלרה קמנצקי־קרסנופיורקה, פרידה שפירא, וולף־מוגילנסקי ואחרים). אכן, כמה מילידי־העיר ספרו על משקע־זכרונותיהם מעיר־מולדתם, או עיר־מגוריהם מיזמתם הם (כגון: לאה קובוביצקי, נח ברוידא, שמואל זקיף־ז'וכוביצקי, אפרים סוטיצקי, ווילנטשיק, בנימין סקודיצקי, חיים אוירבוך, וכן כל אלה שפירסמו את זכרונותיהם בביולטין של יוצאי סלונים בארגנטינה, — שגם את רובם אנו מפרסמים בכרך זה.).

ואשר לזכרונות של אנשים שאינם מילידי העיר או תושביה, לקטתים ורכזתים מכל מקור שנמצא בעין. מהם פרקי־זכרונות על סלונים המצויים באוטוביוגרפיות או ספרים אחרים משלהם (כגון: ה. א. ינובסקי, מוקדוני, שושקס, ליטווין, יחזקאל קוטיק, יהל"ל, שיינפלד, א. ק. אפשטיין ואחרים) ומהם שפורסמו בכתבי־עת שונים.

חטיבה מיוחדת בפני עצמה הם הזכרונות של מנדל פרלשטיין, איש־סלונים שנולד בהתחלת שנות הששים ושזכרונותיו חופפים כששים שנות מגורים בעיר (עד אשר

עבר לגור בביאליסטוק ב־1925). יאמר כאן עליו, שהוא ידע לספר ברעננות ובזכרון טוב על הווי, מנהגים, רקע ואוירה של תהפוכות הזמנים בעיר במשך כשלשה דורות. זכרונותיהם וחוויותיהם של לאה קובוביצקי, יחזקאל קוטיק, קלרה קמנצקי, משה וולך (בחלקם), נח ברוידא, מוקדוני ואחרים — חופפים גם הם את מחצית המאה ה־19, ואילו הפרקים של זקיף, שושקס, ינובסקי, גינזבורג, ליטווין, דרור, אלוף, מ. ספיר, ד. כהן, קליר, גב' שפירא ומוגילנסקי, משה ליכטנשטיין, ואחרים, — משקפים את תחילת המאה העשרים עד פרוץ המלחמה ב־1914, כשכמה מיריעותיהם נגולות סביב מאורעות השנים 1904—1906 וסביב הדמות המופלאה של ר' מרדכי'לי. תקופת הבינים של 1914—1920, עד להתבססותו של השלטון הפולני, באה לידי ביטוי בכרוניקות וזכרונות של ינובסקי, פרלשטיין, ק. ליכטנשטיין, סקודיצקי, חיים אוירבוך ואחרים.

מתוך כוונה לתת לקורא תמונה רב־גוונית, מקיפה אך הדרגתית של חיי העיר בהתפתחותם מעשור־שנים למשנהו, חלקנו את מדור־הזכרונות לתת־מדורים המקיפים את חטיבות הזמנים: מחצית המאה התשע־עשרה (ובתוכה: קבוצות השנים 1860—1880, 1880—1900), התחלת המאה העשרים 1901—1914, ותקופת־הבינים 1914—1920. הואיל ובזכרונות קשה לעתים להתגדר בין גבולות־זמן מדויקים, יש כמובן סטיות בלתי־נמנעות מעבר לזמן המוגדר. כשבעל־זכרונות הקיף בזכרונותיו תקופה ארוכה יותר, כמו מ. פרלשטין, הפרדנו אותם לפרקי־הזמן לפי הקבוצות המסומנות לעיל.

בעצם, שלבנו את מדור הזכרונות במדור שני והוא: מדור הכתבות (קורספונדנציות) מסלונים שהופיעו בעתונות העברית. להלן, לפני התחלתן בכרך זה אנו סוקרים במבוא מיוחד את ערכן של אלה בהיסטוריוגרפיה של הקהלות בכלל ושל קהלת סלונים בפרט. את הכתבות יש לראות כחומר תיעודי המצטרף לאוצר־הזכרונות של דורות אלה, ושני סוגי הדברים כאילו משלימים בתכנם אחד את השני. לכן הבאנו את שניהם משולבים יחד כחטיבה אחת, כשזכרונות מפרק־זמן מסוים מקדימים את הכתבות מאותו פרק־הזמן. יתר־על־כן, מה שמחסיר לעתים בעל־הזכרונות אנו מוצאים בכתבה המתיחסת לאותו זמן, ומה שנעדר אצל הקורספונדנט, כלומר הרקע והאוירה של אותם ימים, מביא דווקא בהרחבה רושם הזכרונות.

הנה כי כן מנצח מדור־הזכרונות על מקהלה השרה בקולות שונים על יסוד נעימה בסיסית אחת והיא: סלונים. כשהמונוגרפיה הכוללת על תולדות הקהלה (ב„פנקס־סלונים", כרך א') היתה בבחינת שיח־יחיד, הרי באה להשלים אותו בכרך השלישי שיחת־רבים, משופעת הטעמות וגדושת הדגשות, כיאות לציבור שהוא אחיד במטרתו, והיא הנצחת זכר סלונים, — אך מורכב מיחידים בעלי קולות ובנות קולות שונים.

אם כי יתכן שאי־איזה זכרונות מהתקופה הנידונה שבכרך, כלומר מהשנים 1850—1920, נעלמו מעינינו, — איננו נמנעים מלהגיד בסיפוק, כי מיצינו את כל מה שהיה קיים ומצוי באשר לזכרונות הן בכתובים והן בדפוס.

יחד עם זה הולך וקורם „פנקס־סלונים" עור וגידים, כפי שתכננתיו כשהעיר עוד ישבה על תלה, וכפי שהמשכתיו לראותו באותה המתכונת עוד ביתר־עקביות אחרי חורבן הקהלה, מתוך רצון עז לקיים את זכרו בתודעת הדורות הבאים.

געשיכטע און זכרונות

אריינפיר

פון

קלמן ליכטענשטיין

ס'איז פאראן א שפראך־אויסדרוק, וועלכער איז אנגענומען אין דער טערמינאלאגיע פון געשיכטע־וויסנשאפט: „די קליינע היסטאריע". עס קומט אויס, אזוי ווי ביי דער זייט פון דער פרעטענציעז־וויסנשאפטלעכער „גרויסער היסטאריע" שלעפט זיך נאך א מינדערווערטיקערע „קליינע היסטאריע". פארשטייט זיך, אז אין אזא סברה שטעקט א טעות. דער אויסדרוק „קליינע היסטאריע" מיינט די „קלייניקייטן" פון דער געשיכטע, זייטיקע פאסירונגען אין ראנד פון די גרויסע געשעענישן, פערזענלעכע איבערלעבונגען וועלכע שווימען ארויס ווי שוים אויפן וואסער נאך די שטורמיש צייט־כוואליעס. פאר אט די אלע זאכן איז ניטא קיין ארט אין היסטאריקער'ס זעהונג און אין דער ארומפאסנדער געשיכטלעכער באהאנדלונג.

אין דער וועלט־ליטעראטור ווערט צוגעשריבן דער „קליינער היסטאריע" א צווייט־ראנגיקע אבער באזונדערע וויכטיקייט מיט דעם, וואס נישט־קוקנדיק אויף איר עצם שטיין מחוץ פון „געשיכטע־שרייבונג", קען זי דערגענצן די „גרויסע געשיכטע", ווייל זי באלויכט, מיט א צוגאָב־ליכט און פון א צוגאבליכן קוק־ווינקל, געשעענישן און אנטוויקלונגען, פּאַלן און געגנ, סיבות און אומשטענדן. מאנכמאל איז זי אויך מסוגל,

ווי א בייזאַך און אַן כוונה, — און אפילו מער ווי די פּאָרשנדע געשיכטע, — צו אנטפּלעקן אומבאַקאַנטע יסודות פון געשיכטלעכע אויפטרייסלונגען און אויסקריסטאַליזירונגען.

עס טרעפט, אז אין א דערציילונג וועגן עפּעס אַ זייטיקע פּאַסירונג, אדער אין א געמיטלעכן געשפּרעך אדער אנעקדאָט, — שטעלט זי אָן, איבערראַשנדיק, אַ פּראָזשעקטאָר אויף געוויסע אונפאַרויסגעזעענע געביטן. אבער נאָך מער ווערט די „קליינע געשיכטע" אָפּגעשעצט א דאַנק אירע באַשרייבונגען פון גייסטיקע און פיזישע צושטאַנדן, פון מנהגים און לעבנס־שטייגער, — אַזעלכע זאַכן וועלכע מען געפינט בדרך־כלל זעלטן אין אָנגענומענעם היסטאָרישן אַנאַליז. אין קעגנזאַץ צום געשיכטלעכן ברייט־האָריזאָנטיקן טראַקטאַט ווערט זי ניט געשריבן לויט אַ וויסנשאַפטלעכן מאַסשטאַב און אין לאַנג־פאַרמעסטענע שאַפונגען, נאָר אין אַן'אָפּגעהאַקטענער פאָרם, אין נישט־פּרעטענציעזע ערציילונג־פראַגמענטן, אין זאַמלונגען פון קוריאָזן און ווילנדע געשיכטעס, — און איבערהויפּט אין ווערק פון זכרונות.

פון שטאַנדפּונקט פון אָרט און צייט, שטייט דער היסטאָריקער ווייט פון דער אַרענע און פון די תקופות פון זיין הויפּט־טעמע, און אַט די ווייטקייט איז אים אומבאַדינגט נייטיק, כדי צו באַקומען די טיפע פּערספּעקטיווע וואָס פאַרלאַנגט זיך כדי צו וועבן אַט דעם אידעלן געוועב, אין וועלכן עס ווערן מיט גרויס קונסט אַריינגעשטריקט די אַלע פעדים וועלכע פירן צום פולן געשיכטלעכן בילד. אבער דער שרייבער פון דער „קליינער געשיכטע" איז אין אַלגעמיין דער עדות, אין זען און אין הערן, פון אַט די אַלע זאַכן וועלכע ער ברענגט אַרויף. אָפטמאָל איז ער אַליין איר „שעפער" און איר פאַרצייכנער. אַלע זכרונות־שרייבער, מחברים פון אויטאָביאָגראַפיעס און טאָגביכער, וועלכע וויקלען פאַנאַנדער זייערע לעבנס־מגילות, — זיי זיינען דאָס די עדות אין זען און אין הערן. די פּרטים און זאַכן וואָס זיי אַנטפּלעקן ווערן דאָס, אומדירעקט און אָן א פאָרויסיקער כוונה, צוניץ־קומען דעם צוקונפטיקן היסטאָריקער, וועלכער וועט קומען אין אַ דור אדער עטלעכע דורות נאָך זיי. זיי העלפן עס אים אומבאַוווּסטזיניק צונויפקלייבן נאָך צוגאָב־ציגל, כדי צו פאַרענדיקן זיין בנין, וועלכער איז געפּלאַנט לויט זיינע געשיכטע־קריטעריום'ס.

די אייגנשאַפט פון „געדיינקען" באַשטימט דעם אָרט וואָס די געשריבענע געשיכטע פאַרנעמט אין דער מענטשלעכער קולטור. „זכור ימות עולם, בינו שנות דור ודור" — דאָס איז די גאָר־ערשטע מצווה פון „געדיינקען". נאָר אַזוי ווי דאָס געדיינקען קען זיין טיף, אַזוי אָפט קען זיין די פאַרגעסנהייט, ווייל זיי בײדע זיינען מענטשלעכע אייגנשאַפטן. ווען נישט די פאַרגעסנהייט, וואָלט ניט געווען נויטווענדיק דער פאַרזאָג פון „געדיינקען". אבער כדי צו קעגנשטיין דער פאַרגעסנהייט דאַרף מען אָנרעגן די זיידעס און עלטערן צו דערציילן. ווייל ניט נאָר עס איז פאַראַן פאַרגעסנהייט און אַ ווילן צו פאַרגעסן, נאָר ס'מאַכט זיך אויך אַז די קינדער געדיינקען נישט, ווייל זיי ווייסן נישט און במילא האָבן זיי ניט וואָס צו פאַרגעסן...

זכרונות זיינען פאַרשידנאַרטיק. מען קען דאָך ניט פאַרגלייכן זכרונות פון מענטשן וועלכע זיינען באַשאַנקען מיט א שיין־גייסט און א פעיִקייט צו זען, פאַרשטיין און פאַרצייכענען, — מיט זכרונות פון פּשוטע מענטשן, מענטשן פון פאָלק. דאָס זכרונות־שרייבן איז הויפּטזעכלעך סוביעקטיוו, אבער אין אַט דער סוביעקטיוויטעט שטעקט טאַקע זייער באַדייטונג, חן און וואָגיקייט. פּונקט אַזוי ווי די מעמואַרן־ליטעראַטור איז וויכטיק מיט אירע דערציילונגען וועגן מענטשן און פּאַסירונגען און אַלע אַנדערע קאָמפּאָנענטן, וועלכע העלפן צו רעקאָנסטרואירן דעם הינטערגרונט פון אַ תקופה, — פּונקט אַזוי איז גרויס איר אַנטייל אין דער שילדערונג פון שטייגער, אַטמאָספער, ריח און ניואַנס און אַלע אַנדערע קריטעכצער און בשמים וואָס בילדן אין זייער צוזאַמענשטעלונג דאָס וואָס ס'ווערט אָנגערופן אין אַלע שפּראַכן: לאָקאַלער קאָלאָריט (couleur locale). צוליב דעם שטייט טאַקע די מעמואַרן־ליטעראַטור גאָר נאָענט, — אויב ניט אינערהאַלב, — דער בעלעטריסטישער, דערציילישער ליטעראַטור. און צוליב דעם צוגייט זי זיך פון דער געשיכטע־שרייבונג אין זין פון אינערלעכן ריטם, פון טעמפּעראַמענט און סטיל פון שרייבער אדער פאַרצייכנער. דער חן פון בעל־הזכרונות רוט אויף זיינע נאָטיצן. דער היסטאָריקער האַלט־איין און פילטרירט זיין שרייבן און סטיל, ווי ס'פּאַסט פאַר א וויסנשאַפטלעכן טראַקטאַט. זיין סטיל איז אדער סינטעטיש־וויסנשאַפטלעך אדער פּובליציסטיש, — אַלץ לויט זיין היסטאָרישער אויפפאַסונג, — וואָס ס'איז ניט דער פאַל בנוגע די בעלי־זכרונות. קעגנאיבער דער ערנסטקייט און סטיליסטישער „טרוקנקייט" פון וויסנשאַפטלער־פאָרשער, — קען געמאָלט זיין א זכרונות־שרייבער וואָס שפּריצט מיט לייכטקייט, מאַלערישקייט, „פּייכטקייט" און אפילו הומאָר, — אַלץ לויטן פּערזענלעכן ניוואָ, מצב־רוח און טעמפּעראַמענט. יעדער מענטש מיט זיין סטיל און יעדע זכרונות מיט זייער באַאַרבונג. לויט דעם לאַנגן אדער קורצן אָטעם ביים אַרויפברענגען די זכרונות, — אַזוי איז אויך די פאַרמעסטונג מיטן באַלאַסט, מיט וועלכן דער אַפּאַראַט פון „דערמאָנען זיך" איז אָנגעלאָדן. און לויט דעם זיינען פאַראַן אַרומפאַסנדע זכרונות און פראַגמענטאַריקע זכרונות. געמעסיק דער געוויכט פון איבערלעבונגען און איינדרוקן און דער מדרגה פון קענען זיך דערמאָנען, — זיינען פאַראַן זכרונות וואָס נעמען אַרום 2—3 דורות. און זכרונות וועגן א פּרט, אַ טאָג־פּאַסירונג אדער א פּערזאָן.

ס'זיינען אויך פאַראַן בעלי־זכרונות וועלכע האָבן שוועריקייטן, צוליב וועלכע ס'איז סיבה, ביים אַרויפברענגען זיי שריפטלעך. זייערע זכרונות ווערן אָפטמאָל דערציילט פון זיי און ווערן פאַרנאָטירט דורך זאַמלער, ליבהאָבער, פאַמיליע־מענטשן אדער אפילו היסטאָריקער און אַלע אַנדערע פאַקטאָרן, וועלכע האָבן אַנ'עפנטלעכן אדער פּערזענלעכן אינטערעס אין זייערע זכרונות. פון שטאַנדפּונקט פון די דערציילטע זאַכן, שטייען ניט אָפּ אַט די זכרונות פון די וועלכע זיינען דירעקט פאַרצייכנט געוואָרן דורך זייערע מחברים.

אין אַלגעמיין איז, אַלזאָ, די מעמואַרן־ליטעראַטור זייער וואָגיק אין אויספירן דעם פאַרזאָג פון „בינו שנות דור ודור" („פאַרשטייט גוט יעדן דור"). אמת, ניט אַלץ וואָס ס'איז אָנגעשריבן און פאַרצייכנט געוואָרן איז ראוי אַריינגעשטעלט צו ווערן אין דער מאָזאַייק פון ערינערונגען און רעמיניסצענצן, און מען דאַרף אויך גוט נאָכקאָנטראָלירן די אוי־

טענטישקייט פון דער דערציילונג, כדי ניט דערלאָזן די פליסנדע פאַנטאַזיע פון בעלי־דמיונות צו בויען שלעסער אין דער לופטן און אַרויסלאָזן נישט־געשטויגענע נישט־געפלוי־גענע מעשיות. ביים באַנוצן זיך מיט די זכרונות צו פאַר־שיידענע צוועקן, און איבערהויפּט ביי געשיכטע־שרייבן, דאַרף מען זיין זייער פאָרזיכטיק כדי ניט אַריינגעצויגן ווערן אין אַ נעץ פון אומפּינקטלעכקייטן און גרייזן. אָבער עס אונטער־ליגט ניט קיין ספק, אַז דאָס אויסגעקליבענע, סאָרטירטע און געפּרובטע אין אַנ׳אמת־און פאַקטן־פּראָבע האָט אַ באַרעכ־טיקונג צו פאַרעפנטליכונג, כדי דאַמיט צו באַרייכערן דעם קאָמפּלעקט פון וויסן און אינפאָרמאַציע וואָס ס׳איז נוגע אַ פאָלק אָדער אַ שבט, אַ שטאָט אָדער אַ ישוב, אַ פּערזאָן אָדער אַ פּערזענלעכקייט, אָדער יעדער אַנדער טעמע און אָביעקט, וועגן וואָס עס דערציילט דער בעל־זכרונות.

ווי געזאָגט, האָבן די מעמואַרן אַ וויכטיקן באַדייט אין די ליטעראַטורן פון קולטור־פעלקער. ס׳איז ניט דער פּלאַץ,— אין די ראַמען פון אַט דעם אַריינפיר, — אַנצווייזן אויף׳ן אַרט, וואָס זכרונות פאַרנעמען אין דער פיל־שפּראַכיקער ליטעראַטור פון אונדזער פאָלק, נאָר מען דאַרף אונטער־שטרייכן זייער אָרעמע און כמעט ניט־קענטיקע געוויכט, וואָס זיי האָבן בנוגע דער ליטעראַטור פון מזרח־אייראָפּעישן יידנ־טום. די זכרונות־ביכער פון די לעצטע יאָרהונדערטער וואָס באַציהען זיך צו פּויליש־ליטווישע יידן קען מען קאַטאַלאָ־גיזירן אויף איין זייט אין אַ קאַטאַלאָג פון געוויינלעכן פאָר־מאַט... מ. צינבערג, דער מחבר פון אומפאַסנדן ווערק: „גע־שיכטע פון ליטעראַטור ביי יידן" שטעלט פעסט: „די מעמו־אַרן־ליטעראַטור איז זייער אָרעם הן אין עברית און הן אין יידיש" (באַנד 4, קאַפּיטל 9). אַחוץ די זכרונות פון גליקל פון האַמעלן, דוב־בער פון באָלאָכאָוו, שלמה מימון (אין זיין אויטאָביאָגראַפיע), פּאָלינע ווענגעראָוו און אייניקע ווייני־קער־באַקאַנטע נעמען, — צייכנט זיך ניט אויס אונדזער צווײ־שפּראַכיקע ליטעראַטור מיט מעמואַריסטישע ווערק. ליטווי־שע יידן זיינען כמעט ניט בנמצא אין זכרונות וואָס דערגרייכן ביזן העלפט פון 19־טן יאָרהונדערט. נאָר אָנהייבנדיק פון מיטן 19־טן און אין 20־טן יאָרהונדערט עראַשיינען זכרונות־ביכער סיי פון שרייבער, אין אויטאָביאָגראַפיעס אָדער סתם־זכרונות (ווי שלום־עליכם, מרדכי בן הלל הכהן, דר. י. ל. קאַצענעלסאָן, ש. ל. ציטראָן, י. ד. בערקאָוויטש, דר. מוקדוני און אַנדערע) און סיי פון מעמואַריסטן פון פאָלק (ווי יחזקאל קאָטיק, דר. ח. שאַשקעס, ה. א. יאַנאָווסקי און אַנדערע). אויסער די זכרונות־ביכער זיינען פאַר די לעצטע 100 יאָר פאַרעפנטליכט געוואָרן אין צייטשריפטן, זאַמלביכער און צייטונגען — פיל זכרונות־פראַגמענטן וואָס באַציהען זיך צום פּויליש־ליטווישן יידנטום בכלל און צו באַזונדערע קהלות בפרט. זייער גרעסטער טייל איז ניט צונויפגעזאַמלט געוואָרן אין ביכער, און אָן אַ ביבליאָגראַפישע פאַראַנטאַרירונג לויט טעמען איז כמעט אוממעגלעך צו געניסן פון זיי אויף אַ ריכ־טיקן אופן (אמת, אַנ׳אויסנאַם בילדן די זכרונות וואָס זיינען פאַרעפנטליכט געוואָרן נאָכן אומקום אין די געדיינק־ביכער פון די קהלות).

אין באַצוג צו זכרונות האָט יעדע קהלה איר מזל. דאָס יידישע סלאָנים האָט זוכה געווען, אַז ס׳האָבן זיך געפונען סיי געבאָרענע אין דער שטאָט און סיי פון דרויסן וואָס האָבן אין זכרונות געדעקט די לעצטע 3 דורות, אָנהייבנדיק פון די 50־ער יאָרן פון פאָרגאַנגענעם יאָרהונדערט און ביזן אומ־קום. אמת, אַ טייל פון אַט דעם זכות דאַרף מען צושרייבן צום פאַקט, וואָס דער נאָמען פון שטאָט איז פאַרבונדן מיט אייניקע פון אירע צענטראַלע פּערזענלעכקייטן. ווי די רבנים ר׳ אייזעלע חריף און ר׳ מרדכי׳לע, דער ערשטער חסידישער רבי ר׳ אברהם, דער שטאָט־מגיד ר׳ משה־יצחק דרשן („דער קעלמער מגיד") און אַנדערע, — און פון אירע עסקנים: אַדוואָקאַט יאַקאָבסאָן, וועלכע, — אַ דאַנק דעם גרויסן איינ־פלוס וואָס זיי האָבן געהאַט אין זייער צייט אין אַנ׳אַל־רוסיש־יידישן פאַרנעם, — האָבן געדינט אַלס פאַראינטערעסירונג־אָביעקט פאַר נאָענט און ווייט, וואָס האָט אויך געפונען אָנ־אָפּקלאַנג אין די זכרונות פון יענעם דור. אויך איז די סלאָ־נימער ישיבה געווען אַ צענטער פון אויפמערקזאַמקייט, און די געוועזענע ישיבה־בחורים האָבן איר פיל דערמאָנט.

דער שרייבער פון די שורות האָט געהאַט דעם זכות (און זאָל מיר ניט פאַררעכנט ווערן צו קיין גנאי, וואָס איך דערמאָן דאָס), אַז אַ גאַנץ־גרויסער טייל פון די זכרונות פון סלאָנימער לאַנדסלייט, זקנים פון די לעצטע פּאָר דורות, זיינען געשריבן געוואָרן אויף זיין איניציאַטיוו און ערמוטיקונג (צום ביישפּיל: די זכרונות פון מענדל פּערלשטיין וואָס איך האָב אים אָנ־גערעגט צו שרייבן אין די 20־30־ער יאָרן און כ׳האָב זיי פאַרעפנטליכט אין „סלאָנימער וואָרט"; דער אַלטיטשקער ר׳ דוד יאַכוועדאָוויטש וואָס האָט געשריבן זיין אויטאָביאָגראַ־פיע שוין זייענדיק אין לאַנד; דער חסידות־דערציילער דוד כהן, יהושע אלוף, אליעזר קאַליר, מ. גינזבורג, ר׳ חיים־חייקל גרינבערג, ר׳ יוסף פּאַסאָווסקי און אַנדערע). אַ נישט־קליינע צאָל פון אַנדערע סלאָנימער האָבן, לויט מיין ניט־נאָכלאָזנ־דיקע ביטע, מיר דערציילט זייערע זכרונות, — אייניקע פון זיי נאָך אין סלאָנים און אַנדערע אין א״י, — און איך האָב זיי פאַרצייכנט אין פּולן און איינגעהיט ביז היינט. (ווי הרב ר׳ שבתי יגל, ר׳ יוסף שערעשעווסקי, ר׳ משה וואַלאַך, פּנחס זאַקלאַד, נתן קוקס, ר׳ אברהם־שמשון דרשן, (דער זון פון קעלמער מגיד), קלאַראַ קאַמענעצקי־קראַסנאָפּיורקאַ, פרידאַ שאַפּיראַ, וואַלאַך־מאַגילאַנסקי, ישראל מערעמינסקי און אַנ־דערע). אמת, אייניקע סלאָנימער האָבן דערציילט וועגן זייער געבורטס־שטאָט פון אייגענער איניציאַטיוו (ווי: לאה קובאָוויצקי, נח ברוידע, שמואל זקיף־זשוכאָוויצקי, אפרים סוועטיצקי, ווילענטשיק, בנימין סקודיצקי, חיים אָווערבוך און אויך די אַלע וועלכע האָבן געשריבן זכרונות אין ביולע־טין פון סלאָנימער לאַנדסלייט אין אַרגענטינאַ, — וואָס אַ טייל פון זיי פאַרעפנטליכן מיר אין דעם באַנד).

וואָס אָנבעלאַנגט זכרונות פון ניט־סלאָנימער, האָב איך זיי אויפגעקליבן און קאָנצענטרירט פון אַלע מעגלעכע מקו־רות. צווישן זיי זיינען דאָ קאַפּיטלען וועגן סלאָנים, וואָס זיינען אויסצוגן פון אויטאָביאָגראַפיעס אָדער אַנדערע ביכער (ווי ה. א. יאַנאָווסקי, מוקדוני, שאַשקעס, ליטווין, קאָטיק, יהל״ל, שיינפעלד, א. ק. עפּשטיין און אַנדערע), — און אויך אַזעלכע וואָס זיינען געדרוקט אין זשורנאַלן און צייטונגען.

פון אַ גאַנץ באַזונדערן אינטערעס זיינען די זכרונות פון מענדל פּערלשטיין, אַ סלאָנימער וועלכער איז געבוירן אין

אנהייב פון די 60־ער יארן און וועמנס זכרונות דעקן א לעבן־לאנג פון 60 יאר אין שטאט (ביז וואנען ער איז אריבער אין 1925 אין ביאליסטאק). ער האט געוווסט צו דערציילן מיט א זעלטענער פרישקייט און גוטן זכרון וועגן די צייט־אומוואנדלונגען אין שטאט במשך פון קארגע 3 דורות. די ערינערונגען פון לאה קובאוויצקי, יחזקאל קאטיק, קלארא קאמענעצקי, משה וואלאך (טיילוויז), נח ברוידא, מוקדוני א. אנד. — דעקן אויך די צווייטע העלפט פון 19־טן יארהונדערט. די קאפּיטלען פון זקיף, שאשקעס, יאנאווסקי, גינזבורג, ליטווין, דרור, אלוף, מ. ספיר, ד. כהן, קאליר, פרויען שאפּירא און מאגילאנסקי, משה ליכטענשטיין און אנדערע, — שפּיגלען־אָפּ דעם אנהייב 20־טן יארהונדערט ביז׳ן מלחמה־אויסברוך אין 1914. אייניקע פון זיי זיינען נוגע די געשעענישן פון די יארן 1904—1906 און אנדערע דערציילן וועגן דער וווּנדערבארער געשטאלט פון ר׳ מרדכי׳לען. די צווישן־צייט פון די יארן 1914—1920 ביז דער באגרינדונג פון דער פּוילישער מאכט, קומט צום אויסדרוק אין די כראניקעס און זכרונות פון יאנאווסקי, פּערלשטיין, ק. ליכטענשטיין, סוועטיצקי, סקודיצקי, חיים אווערבוך און אנדערע.

כדי צו געבן דעם לייענער א פיל־זייטיקע, ארומנעמנדע אבער עטאפּנווייזע בילד פון קהלה־לעבן פון איין יארצענדליק צום צווייטן, האבן מיר צוטיילט די זכרונות לויט צייט־אפשניטן: דעם האלבן 19־טן יארהונדערט (און אין אים: די יארן־גרופּן 1860—1880, 1880—1900), די יארן 1901—1914, און די צווישן־צייט 1914—1920. אזוי ווי אין זכרונות איז אפט שווער זיך איינצוימען צווישן גענויע צייט־באַריערן, — זיינען פאראן אומפארמיידלעכע איבערשרייטונגען איבער דעם באשטימטן צייט־אפשניט. ווען א מעמואריסט נעמט ארום א לענגערן פּעריאד, ווי מ. פּערלשטיין, האבן מיר זיינע זכרונות פארטיילט לויט די אויבנאנגעוויזענע צייט־קאפּיטלען.

אייגנטלעך האבן מיר די זכרונות־אפּטיילונג צונויפגעפלאָכטן מיט א צווייטער אפּטיילונג, וואס ס׳איז: די קארעספּאנדענציעס פון סלאנים וועלכע זיינען ערשינען אין דער העברעאישער פּרעסע. פארן אנהויב פון דער אפּטיילונג אין די ווייטערדיקע זייטן פון באנד, גיבן מיר אין א באזונדערן אריינפיר אנ׳איבערזיכט וועגן דער באדייטונג פון די קארעספּאנדענציעס פאר דער היסטאריאגראפּיע פון דער קהלה. מען קען זיי באטראכטן ווי א דאקומענטארן מאטעריאל וועלכער באהעפטעט זיך צו די זכרונות פון דיזעלבע דורות, און די ביידע זשאנער־גרופּן דערגענצן אין אינהאלט איינע די צווייטע. דעריבער ברענגען מיר זיי דא ווי אנ׳איינהייט, אין וועלכער די זכרונות קומען פאַר די קארעספּאנדענציעס פון יעדן צייט־אפּשניט. נאך־מער, דאס וואס דער מעמואריסט פארפעלט געפינען מיר אפט אין אנ׳ענטשפּרעכנדער קארעספּאנדענץ, און וואס ס׳פעלט מערסטנטייל ביים קארעספּאנדענט, ד. ה. דער הינטערגרונט פון פּאסירונגען, ברענגט אפט בהרחבה דער בעל־הזכרונות.

די זכרונות־אפּטיילונג דיריגירט, אזוי צו זאגן, איבער א פילשטימיקן כאָר, וואס זינגט ווואריאציעס אויף איין לייט־מאטיוו: סלאנים. בעת די אומפּאסנדע מאנאגראפּיע וועגן דער געשיכטע פון דער קהלה (אין „פּנקס־סלאנים", ערשטער באנד) איז א מין מאנאלאג, זיינען די זכרונות אַ געשפּרעך־זאמלונג פון מערערע, פול מיט פארשיידענע ניואנסירונגען און באפארבונגען, ווי ס׳פּאַסט פאר א ציבור וואס איז אייניק אין זיין ציל: די פאראייביקונג פון זכר סלאנים, — נאר וועלכער באשטייט פון יחידים מיט פארשיידענע טענער.

הגם ס׳איז מעגלעך, אז געוויסע זכרונות פון דער באטרעפנדער תקופה אין באנד, ד. ה. פון די יארן 1850—1920 זיינען צו אונדז ניט דערגאנגען, — דאך באטאנען מיר, אז מיר האבן דערגרייכט אלץ וואס ס׳איז געווען צו געפינען אין שריפט און אין דרוק.

גלייכצייטיק שטעל איך פעסט מיט באפרידיקונג, אז דער „פּנקס־סלאנים" ווערט בהדרגה׳דיק פארווירקלעכט, אזוי ווי כ׳האב אים געפּלאַנט זייענדיק נאך אין סלאנים, און אזוי ווי כ׳האב אים מיט נאך מערער אויסגעהאלטנקייט פארגעזעצט צו פּראיעקטירן אין זעלבן פאַרנעם אויך נאכן חורבן פון דער קהלה, זייענדיק דורכגענומען מיטן פעסטן דראנג אויפצוהאלטן איר פולן און לעבעדיקן זכרון אין באוווסטזיין פון די קומענדיקע דורות.

זכרונות מהמאה התשע־עשרה
זכרונות פון ניינצנטן יארהונדערט

מענדל פערלשטיין

זעכציק יאר אין סלאנים

ערשטער טייל

במקום א הקדמה

איך געדיינק נאך סלאנים זייער גוט ווי ס'האט אויסגעזען אין דער צווייטער העלפט פון 19־טן יארהונדערט, איבער־הויפט אנהייבנדיק פון די 60־ער יארן.

די רעדאקציע פון „סלאנימער ווארט" האט מיר געבעטן צו שרייבן פאר דער צייטונג זכרונות פון די אמאליקע יארן אין סלאנים. איך מאך דאס זייער גערן. איך פיר דאָס אויס ניט אין א גערעגלטער כראנאלאגישער דערציילונג, נאר אין פארם פון איינצלנע פראגמענטן, וו כ'ברייננג ארויף גע־שטאלטן, עפיזאדן, פערזענליכקייטן און פאסירונגען פון סלא־נימער לעבן במשך פון 60 יאר (1860—1920).

איך האף, אז מיין זכרון פארראט מיר ניט...

איינע פון די אונדאנקבארסטע טעמעס פאר א צייטונג איז זכרונות. ביי יעדער אנדערער טעמע קען דער שרייבער זיך וואס ערלויבן, ד. ה. ער קען אביסל פאנטאזירן, פון פינ־גער אויסזויגן, און גיי רוף אים קנאקניסל!... די קענסט זיין ארטיקל קריטיקירן, ניט זיין איינשטימיק מיט אים, — אבער דו קענסט אים אין קיין פאל ניט אנרופן „ליגנער". גאנץ אנדערש איז אבער מיט זכרונות. פרווו נאר אביסעלע צו־שווינדלען, צו עטוואס מגזים זיין פון די געשעענע פאקטן, — ווי דו וועסט הערן פון אלע זייטן: „ר' מענדל, האקט נישט קיין טשייניק! דאס אדער יענץ שטימט ניט מיטן אמת..." —

האב איך טאקע מיך באמיט און באמי מיך כסדר צו שרייבן נאר וועגן אזעלכע פאסירונגען און מענשן, וועלכע כ'געדיינק אמבעסטן.

א גרויסע באפרידיגונג איז פאר מיר געווען, ווען כ'האב פעסטגעשטעלט, ווי ווייט מיינע זכרונות האבן זיך „אנגענו־מען" אין סלאנים און ווי גערן מען האט זיי געלעזן אין „סלאנימער ווארט" אין אלע שיכטן פון דער באפעלקערונג.

אלס באוויז דאצו קען דינען דער פאלגנדער פאקט:

במשך פון אלע יארן, ווען כ'בין געווען א סלאנימער תושב (ביז די אנהייב 20־ער), האב איך גענאסן אין מיין געבורטסשטאט, אדאנק מיין געזעלשאפטלעכער טעטיקייט, פון א געוויסער פאפולאריטעט. איך האב אין סלאנים אין פארשיידענע תקופות גענומען אנטייל אין פיל געזעלשאפטן, געגרינדעט שולעס, געגאנגען אין שתדלנות צו הויכגעשטעלטע פערזאנען הן ביי דער רוסישער מאכט און הן ביי די דייטשן אין דער אקופאציע־צייט אין די יארן 1915—1916. און כ'האב מיר, אזוי צו זאגן, איינגעקויפט אביסל „אונשטערבלעכקייט" ביי מיינע לאנדסלייט...

אבער זינט כ'האב מיך באזעצט אין ביאליסטאק, האבן די סלאנימער יידן מיר אנגעהייבן צו פארגעסן. ביי איינע פון מיינע באזוכן אין סלאנים, האבן מיר גאנץ ווייניק מענשן דערקענט (ויקם דור חדש...), און מען האט זיך מיט מיר ווייניק אינטערעסירט... איינער אנ'אלטער באקאנטער פון זאמאשטשע האט זיך מיט מיר אפילו יע דערפרייט און אפגעגעבן א ווארעמען שלום־עליכם, אבער אויך דער האט זיך באלד אנטשולדיקט, אז ער קען מיט מיר ניט ריידן, מחמת זיינע ציגן זיינען שוין געוויס געקומען פון פאשע, און ער דארף העלפן זיין ווייב זיי מעלקן...

באמערקונג פון רעדאקציע:

די זכרונות פון פערלשטיין זיינען געווען געדרוקט אין המשכים אין „סלאנימער ווארט", און מיר ברייגגען זיי אין אנ'עטוואס געקירצטער פארם. נעמנדיק אין אכט, אז די זכ־רונות זיינען פארעפנטליכט געווארן נאך אין סלאנים גופא, טראגן זיי אפטמאל דעם כאראקטער פון א נאך־פליסנדער ווירקלעכקייט פון אנ'עקזיסטירנדיקער וועלט. כדי ניט צו פארמינדערן פון דער אויטענטישקייט פון די זכרונות, האבן מיר זיי געלאזן אומפארענדערט און ס'זיינען רעדאגירט גע־ווארן נאר די שפראך און סטיל פון מחבר.

גאנץ אנדערש איז אבער געווארן, ווען כ׳האב אנגעהייבן שיקן מיינע זכרונות און „סלאנימער ווארט״.

נאכן פארעפנטלעכן א פאר צענדליק קאפיטלען, האב איך ווידער באזוכט מיין געבורטס־שטאט, פונוואנען כ׳האב זיי געשריבן. קינד און קייט האבן אויף מיר געטייטלט מיט די פינגער, און פארערער און גוטע פריינט האבן מיר ארומ־גערינגלט פון אלע זייטן און געדריקט מיר די האנט: „פאניע פערלשטיין, איך דאנק אייך פאר אייערע זכרונות, וועלכע פארשאפן מיר פארגעניגן״; אדער: „ר׳ מענדל, אדאנק פאר׳ן עונג־שבת נאכ׳ן טשאלנט״...

בקצור, מיין נאמען איז געווארן בארימט פון זאמאשטשע ביז די „רעסקעס״, און פון ריבאבצקע ביז עק סקראבעוועץ, אחוץ ארץ־ישראל, אמעריקע און אלע אנדערע לענדער וווהין עס שפארט אן דער „סלאנימער ווארט״...

פארשטייט איר דאך שוין, אז נאך אזא קבלת־פנים האב איך געקראגן נאך מערער חשק צו פארזעצן מיינע זכרונות...

זכרונות זיינען אבער באשרענקט, זיי נעמען זיך אויס. דאס איז ניט קיין קוואלנדער ברונעם, ווו נאכן אויסשעפן קומט צו פריש וואסער.

האב איך מיך אזוי ווייטער געשעפט צוביסלעכווייז. און דער וואס לעבט אייביק פארלאזט מיר ניט און פרישט כסדר אפ מיין זכרון.

און אט אזוי־ארום האב איך דאס באררייכערט די סלא־נימער יידישע געשיכטע מיט אנ׳אינטערעסאנטן זכרונות־

סלאנים אין די 60־ער און 70־ער יארן

נאך גארניט אזוי לאנג צוריק, האט דאס אינערלעכע און אויסערלעכע לעבן פון די יידן אין אונזער שטאט געטראגן א גאנץ פאטריארכאל־רעליגיעזן כאראקטער. די מענער זיינען געגאנגען לאנג געקליידעט מיט די ציצית מערסטנטייל „נא פאקאזי״, די בערד „ציגעריש״ און פארוואקסן; די ווייבער אין פארוקן און די עלטערע אין „שייטלאך״ מיט ראזירטע קעפ. אז אך און ווי פלעגט זיין צו יענעם, וועלכער פלעגט זיך ערלויבן מאכן די קלענסטע אפעראציע אויף זיין בארד... ער פלעגט שוין כאפן די אמת׳ע תוכחה אין בית־המדרש און קיינמאל ניט פארזוכן דעם טעם פון „אתה הראית״...

איך דערמאן מיך, ווען שוין אין די 80־ער יארן איז געקומען קורכין, וועלכער האט געלעבט אין פעטערבורג עט־לעכע יאר, מיט א קורצן ראק און אנ׳ארומגעשארענע בערדל. האט מען אים גערופן ביז זיין טויט: „דער פראנצויז״... אמת, עס זיינען געווען קליינע אויסנאמען. אט געדיינק איך דעם ערשטן „גלות״, וואס האט זיך באוויזן אויפן סלאנימער הארי־זאנט. דאס איז געווען דער ערשטער אדוואקאט מיט דעם נאמען ספראשינסקי. ער איז געווען א שם־דבר אין שטאט; מען האט אויף אים געקוקט ווי אויף א שרעקלעכער באשע־פעניש, וואס שטאמט פון גיהנום התחתון. ווען א קינד האט זיך ניט גוט געפירט, האט די מאמע אויסגעשריען: „א ספרא־שינסקעלע ווילסטו זיין?״... —

אלע ימים־טובים האט מען געפייערט שטרייג טראדי־ציאנעל מיט אלע פיטשעווקעס. צום ביישפיל, מנחה ערב יום־כפור האט דער שמש אין יעדן בית־המדרש אפגעציילט יעדן מתפלל ארבעים חסר אחת מלקות מיט א רימענעם פאסעק. פאר כל־נדרי פלעגט אנפאלן א שרעק אויף יעדן איינעם. די גאסן פלעגן זיין ווי אויסגעשטארבן. ווי שאטנס פלעגט מען זען יידן איינגעהילט אין קיטל און טלית, אי־בערגעדעקט מיט א בגד און אין זאקן, מיט גרויסע חלב׳נע ליכט אין די הענט, שארן זיך מיט אראפגעלאזענע קעפ אין די בתי־מדרשים. אין די שולן פלעגן אויף אלע טישן שטיין שמאלע לאנגע קעסטעלאך מיט זאמד פאר די ליכט. יעדער מתפלל פלעגט שטעלן א ליכט. קען מען זיך שוין פארשטעלן מיט וואס פאר א לופט דער עולם האט געאטעמט כמעט א גאנצן מעת־לעת... היינט די מורא פון יעדן מתפלל, עס זאל זיך חס ושלום זיין ליכט ניט אויסלעשן, ווייל דאס האט באדייט דעם טויט אין נייעם יאר...

איך האב אונטערגעשטראכן „חלב׳נע״ ליכט, ווייל סטע־ארינאווע זיינען געווען א יקר־המציאות, און נאר גבירים האבן אזעלכע זיך געקענט פארגינען. אט געדיינק איך אז אין קלייזל פון הלל דעם נגיד (ר׳ הלל ליפשטיין) אין זיין מויער אויף בריקער גאס (אנטקעגן דער איצטיקער שטשארינסקי׳ס פריזירערי) פלעגן פרייטיק צו־נאכט ברענען סטעארינאווע ליכט. פלעגן מיר, יינגלאך, לויפן זיי אנקוקן ווי אויף א וואונדער.

צווישן דער גרויסער שול און געמויערטן בית־המדרש צום בארג־צו איז געשטאנען די שטאט־באד מיט דער מקוה, און ניט־ווייט פון דארט — די שטאט־אוביקאציע, וועלכע פלעגט פערפומירן דעם גאנצן שול־הויף...

אין טאג ווען מ׳האט געהייצט די באד, פלעגט דער בע־דער מארשירן איבער אלע גאסן מיט א בעזים אויף א שטעקן, אזוי ווי דער סאלדאט מיט זיין ביקס, און פלעגט אויסרופן אויפן קול: „בעלי־הבתים, גייט אין באד אריין!״... —

אויך דער שטאט־שמש האט געהאט זיינע ספעציעלע פונקציעס: אלע ערב־שבת אדער ערב יום־טוב, א האלבע שעה פאר ליכט־בענשן, פלעגט ער גיין ארום ראד־קראמען און מיט א בולעווקע אין האנט ריטמיש אויסקלאפן אויף אלע טירן מיטן זעלבן טאקט: „פארמאכט די קראמען״. —

אלע חופות פלעגן פארקומען נעבן דער גרויסער שול מיט פאראד און פאמפע: מיטן גאנצן טאראראם און מיט מוזיק פלעגט מען פירן איבער די גאסן צו דער חופה פריער דעם חתנ׳ס צד מיטן חתן און נאך דעם די כלה מיט איר צד. נאך דער חופה פלעגט די גאנצע חתונה מיט מוזיק אוועק־מארשירן צום „לעקאך און בראנפן״...

און ווי האט די שטאט דאן אויסגעזען? טראטוארן און באלויכטונג זיינען, נאטירלעך, נאך ניט געווען. ערשט אין די שפעטערדיקע יארן, ווען אלס „גאראדסקאי גאלאווא״ (בירגערמייסטער) איז באשטימט געווארן דער הויקערדיקער וואלעווסקי מיט זיין קוויטשעדיקער שטימעלע פון א בת־היענה, האט מען אויסגעלייגט „כמו״־טראטוארן, ברעטער צוגעשלאגענע מיט טשוועקעס. אויך האט ער איינגעפירט א „כמו״־באלייכטונג אין די הויפט־גאסן: סלופעס מיט פעט־ראלעאום־לעמפלאך. דער זעלבער וואלעווסקי האט דאס אפ־געדונגען דעם „פוסטן סאד״ ביי דער פראוואסלאווונער קאנ־סיסטאריע (ער האט געהערט צום „סאבאר״ אויף פאנעסווע)

און האט איינגעריכטעט דעם שטאט־גארטן. ביז דעמאלט איז דער הויפט־שפאציר געווען די „דאמבע”, ווו ס׳איז געשטאנען א פאוויליאן, און א דיריגענט, א געשמד׳טער ייד וואס איז געקומען פון רוסלאנד און געווען באקאנט אין שטאט אונטערן נאמען: „אלעקסאנדערקע דער משומד”, פלעגט דארטן צוויי מאל וועכנטלעך שפילן מיט זיין ארקעסטער.

„זשאבינקע” איז נאך דעמאלסט ניט געווען. דארטן איז געווען א נאסע לאנקע, די רעזידענץ פון זשאבעס, וועלכע פלעגן אין די זומערדיקע אוונטן פארהילכן דעם גאנצן געגנט מיט זייערע קווא־קווא מעלאדיעס... און דעריבער האט מען דאס גערופן „זשאבינקע”.

אזוי ווי ביזן יאר 1887 איז אין סלאנים נאך ניט געווען קיין באן, איז די גאנצע קאמוניקאציע געגאנגען דורך דער באן־סטאנציע דאמאנאווע (אויף דער באן־ליניע בריסק־באראנאוויטש), וועלכע ליגט 35 וויארסט פון סלאנים. מ׳פלעגט פארן אין די גרויסע וועגענער מיט די לייוונטענע רייפן־בודעס, די בעלי־עגלות אויף די קעלניעס מיט דעם וויא־וויא!

אין גאנץ שטאט איז געווען איין־איינציקער „איזוואשטשיק” יאנקל, א ניקאלאיעווסקער סאלדאט. זיין בריטשקע פלעגט שטיין אופין פלאץ נעבן סאבאר. הגם ער איז געווען איינער אין שטאט, אויסער יעדער קאנקורענץ, דאך איז ער געווען א קבצן אויף זיבן פאלעס, ווייל ווער האט עס דעמאלסט באנוצט א איזוואשטשיק? — סיידן אנ׳אפיצער אדער א פאמעשטשיק...

אין היגזכיט פון האנדל איז סלאנים אין יענע יארן געווען א מין איינקויף־צענטער פאר דער גאנצער געגנט. אזוי ווי די קאמוניקאציע פון די ארומיקע שטעטלאך מיט די גרויסע האנדלס־צענטרען ווי ווארשע און ווילנע איז געווען באשווערט און טייער, פלעגן די דעטאל־סוחרים און קרעמער פון אומגעגנט מאכן זייערע איינקויפן ביי די סלאנימער הורטאווניקעס. דעריבער האבן טאקע עקזיסטירט אין סלאנים הורט־געשעפטן פון אלע בראנזשעס. באראנאוויטש, וועלכע איז שפעטער געווארן די שטארקסטע קאנקורענטין פאר סלאנים אין היגזכיט פון גרויס־האנדל, — איז נאך דאן אפילו קיין דארף ניט געווען ,און יידן האבן דעמאלסט זאגאר קיין רעכט ניט געהאט דארטן צו וווינען און הייזער צו בויען. דעריבער איז סלאנים געווען פארבונדן מיט אלע ארומיקע שטעטלאך, — און אפילו מיט אזעלכע ווייטערע שטעט ווי נאווארעדאק, — דורך דעם „דיליזשאנסן”־פארקער. די „דיליזשאנסן” זיינען געווען אזוי צו זאגן, „טאווארא־פאסאזשירסקע” (ד. ה. טראנספארט פון סחורות און פאסאזשירן). אין זייערע ביידלאך פלעגן די בעלי־עגלות אנפאקן „באוועגלעכע” און „אומבאוועגלעכע” סחורות, ווייבער און חסידים ,און אלס מחיצה צווישן זיי — א פעסל הערינג, אדער זעקלאך זאלץ... אזוי פלעגן זיי אנפילן זייערע וועגענער און טריט ביי טריט דורכמאכן זייערע נסיעות. שאסייען זיינען ניט געווען, פלעגן די נסיעות אפט דויערן גאנצע מעת־לעת׳ן. די פאסאזשירן פלעגן נעבאך קומען צובראכענע, מיט אפגעזעסענע פיס, מיט א ריסוק אברים, — קוים לעבעדיקע...

ווי באקאנט, האט די געסל וואס פירט פון אולאנסקע ביז לאזינסקיס מויער געטראגן דעם נאמען „אפער־געסל”, ווייל דארטן איז עס געשטאנען, — ווי מ׳האט דערציילט, — די אפערע־געביידע וואס פירשט אגינסקי האט אויפגעבויט אין 18־טן יארהונדערט. אלטע מענשן פלעגן דערציילן, אז די אפערע האט געהאט א גלעזערנעם דאך, ווו ס׳פלעגן שווימען פיש.

אין מיינע קינדער־יארן פלעגט מען דערציילן, אז דער „דוכס””, צו וועמען ס׳האט געהערט די שטאט, ד. ה. דער פירשט אגינסקי, האט געוווינט אין דער גרויסער געביידע, וואס איז געבליבן שטיין ביז היינט (ווו ס׳איז איצט די יידישע געזעלשאפטלעכע גימנאזיע, אויף „„נעווסקי”). דארטן זאל זיין געווען דער הויפט־פאלאץ פון גרויסן פריץ. איך געדיינק, אז אין מיינע יינגל־יארן איז נאך דער מויער געווען א חורבה, און מ׳פלעגט דארטן מורא האבן צו גיין ביינאכט צוליב די שדים... כ׳געדיינק די מאלעריי דארט אין די גרויסע צימערן. ערשט שפעטער אין יארן ארום האט דער גרויסער סלאנימער סוחר יקותיאל קוניצע אפגעקויפט ביי דער רעגירונג די רואינע צוזאמען מיט אלע פלעצער ארום ווי אויך דעם מויער (ווו ס׳איז נאכהער געווען דער האטעל „וויקטאריא”) וועלכער האט אויך געהערט צום פאלאץ.

דער משופע׳דיקער בארג האט נאך אין מיינע קינדער־יארן זיך געצויגן ביז מילער׳ס הויז (קאסציושקא גאס). אין יענער צייט האט די טייך מיט דער דאמבע אויסגעזען ווי אנ׳אינזל, און פון בריקער גאס האט מען געמוזט איבערגיין א גאנץ לאנגן בריק איבער א ברייטער קאנאווע מיט שמוציקע און שטינקנדע וואסער. מיט עטלעכע יאר שפעטער האט די רוסישע מאכט (מיט ארעסטאנטן אלס ארבעטער) אפגעגראבן דעם בארג און מיט די ערד פארשאטן די קאנאווע. טיף אין בארג האט מען דעמאלט געפונען א קאסטן מיט 20 פלעשער וויין, הפנים ס׳איז געפען פון די וויין־קעלערן פון אגינסקי.

אונטערן גאנצן געגנט האט זיך געצויגן א גרויסער קעלער. פיל פון אונז געדיינקען נאך אויף פוטייסקע גאס (קאסציושקע), הינטער דר. יתום׳ס מויער, דעם געמויערטן אריינגאנג. ווי מ׳האט דעמאלט דערציילט, ציט זיך דער אונטערערדישער דורכגאנג אזש ביז זשירעווע.

זאמאשטשע האט זיך, ביז 1887, ביז וואנען עס האט זיך אויסגעבויט דער וואקזאל, געצויגן נאר ביז דער טורמע, וואס איז געווען די לעצטע הויז פון שטאט. דער נידעריקער שטח וואס איז געווען באוואקסן מיט גראז, האט געדינט אלס לאנקע צו פאשען די שטאטישע בהמות. די פעלדער וואס זיינען געווען העכער און זאמדיק האבן געדינט פאר מיליטערישע איבונגען. דארטן זיינען געשטאנען מיליטערישע סקלאדעס. ס׳וועט זיך פשוט ניט גלויבן, אז אין דער צייט פון סעוואסטאפאלער קריג, אין די 50־ער יארן, האט מען סלאנימער יידישע בעלי־עגלות געשיקט קיין סעוואסטאפאל, מיט פולווער פון די סקלאדעס אויף זאמאשטשע... ס׳איז א פאקט, וואס כ׳האב אליין געהערט אין מיינע יינגל־יארן, פון די בעלי־עגלות וואס האבן גענומען אנ׳אנטייל אין אט די „עקספעדיציעס” קיין סעוואסטאפאל.

דער פלאץ וואס אנטקעגן זאמאשטשער קאסציאל, ניט ווייט פון בריק, האט געדינט אין 1863, אלס עקזעקוציע־ארט פאר די צום־טויט פאראורטיילטע אנטיילנעמער אין פוילישן אויפשטאנד פון יענעם יאר. עס דערמאנט זיך מיר, אגב־אורחא א געשיכטע וואס כ׳האב געהערט פון מיין פאטער ווי

אויך פון אנדערע עלטערע לייט: אין סלאנימער טורמע איז דאן געזעסן א געוויסער פאלאק מיטן נאמען מאסאלסקי, אלס אנטיילנעמער אין אויפשטאנד. דאס געריכט האט אים פאר־אורטיילט צום טויט דורך דערשיסן. כדי אים צו פארלייכ־טערן די שרעק און פיזישע ליידן פון פאר דער עקזעקוציע, האט אים זיין אומגליקלעכע מוטער געלאזט איבערגעבן דורך א שומר, די לעצטע נאכט פארן אויספירן דעם אורטייל בסודי־סודות, אז עס האט זיך איר איינגעגעבן אין פעטערבורג אויס־צופועל׳ן, — נאר בתנאי, אז איר זון זאל דערפון ניט וויסן, — אז מען וועט אים פירן צום עקזעקוציע־פלאץ מיט מיליטער, מען וועט אים צובינדן צום סלופ, די סאלדאטן וועלן אין אים שיסן, אבער די ביקסן וועלן זיין אן קוילן... פארשטייט זיך, איז ער שטאלץ און פריילעך געגאנגען צום עקזעקוציע־פלאץ. וואס ס׳איז ווייטער געווען, — פארשטייט דאך יעדער, — ער האט זיין קבר געפונען טאקע אויפ׳ן פלאץ...

זייער שלעכט איז אין יענער צייט געווען מיט וואסער, צוליב דעם וויל סלאנים שטייט אויף בערג און ס׳איז זייער שווער געווען צו גראבן ברונעמער און זוכן וואסער. א גרוי־סער טייל שטאט האט געמוזט נוצן טייך־וואסער, וואס מ׳פלעגט פירן מיט פעסלאך. דער צופאר צום טייך איז אבער געווען זייער באשווערט. דער איינציקער צופאר איז געווען אויף עק בריקער גאס. איז אבער דארט געפלאסן זייער שמוציקע וואסער פון גאנץ שטאט־רינשטאקן. כ׳געדיינק, אז פסח־צייט ווען די שניי פלעגט צוגיין, פלעגט די וואסער אין טייך זיין ברוין ווי טיי, אזוי אז מ׳פלעגט שוין פארשפארן פארשיטן טיי... די פיל פאלן פון בויך־טיפוס, וועלכע פלעגן טרעפן מערסטנטייל אין געגנט פון זשאבינקע און באלאנע, ווי אויך „ברעג״, פלעגן טאקע פארקומען, דער עיקר צוליב די אומ־ריינע וואסער.

ערשט שפעטער איז לויט דער איניציאטיווע פון ה׳ הערשל קוניצע, איינגעארדנט געווארן די וואסער־לייטונג מיט די קראנען. די וואסער ציט זיך פון א קרעניצע פון די בערג, צווישן די קוסטעס ביים ביאליסטאקער שאסיי, און זי פליסט דורך פאנעסווע איבער דער גאנצער שטאט. די קרעניצע כאפט פיל העכער אפילו פון די העכסטע ערטער אין שטאט, מיט׳ן אויסנאם פון ארויף רוזשנאיער גאס. דאס איינארדנען די וואסער־לייטונג האט פארבעסערט די לאגע, הן אין זין פון געזונט־צושטאנד און הן אין דער פראגע פון לעשן שרפות, וואס איז געווען באשווערט צוליבן שלעכטן צופאר צום טייך.

מיינע מלמדים און חדרים

צווישן דער אמאליקער ארט ערציהונג און היינטקע פעדאגאגישע שיטות איז א דיסטאנץ כרחוק מזרח ממערב... אין מיינע יינגל־יארן האט מען ניט געוווסט פון אזעלכע זאכן ווי זומער־וואקאציעס, זומער־קאלאניעס א.אז.וו. מיט׳ן אויס־נאם פון די „בין־הזמנים״, די פאר וואכן פסח־צייט און סוכות־צייט, האבן די קינדער געשמאכטעט און געטעמט א גאנצן יאר די לופט פון די חדרים, אונטערן רעזשים פון פאנאטישע און אפטמאל אבערגלויבערישע מלמדים, וועלכע פלעגן דער־ביי באהאנדלען די קינדער ביט קאנטשיקעס און אנדערע פיזישע שטראף־מיטלען...

אויך די גייסטיקע ערציהונג אין די חדרים איז געשטא־נען אויף א גאנץ נידריקן ניוואו. אפטמאל פלעגן די מלמדים אנשטאפן די קינדערשע מוחות מיט פאנטאסטישע זאבאבא־נעס און אבערגלויבנס.

עס דערמאנען זיך מיר די סלאנימער מלמדים פון די זיבעציקער יארן פון פאריקן יארהונדערט. יעדער מלמד פלעגט וועלן אריינקלאפן אין קאפ פון קינד זיין תורה דורך פארשיידענע וועגן, ניט אויסגעשלאסן פייניקונגען. ס׳איז באמת אומגלויבליך, ווי מאנכע מלמדים האבן זיך באצויגן אכזריות׳דיק צו זייערע תלמידים...

למשל, מיין מלמד דוד „פלעקל״, וואס האט געהאלטן זיין חדר אויף שלאס־גאס. ער פלעגט ,אלס שטראף, אריינ־שטעלן דעם פארזינדיקטן תלמיד א פלעקל אין מויל צווישן די אויבערשטע און אונטערשטע ציינער, און אזוי פלעגט ער אים לאזן שטיין א געוויסע צייט. צוליב דער דערמאנטער שטראף האט מען אים גערופן מיט׳ן צונאמען „פלעקל״... אין יענער צייט, ווען כ׳האב געלערנט ביי אים, האט א בעל־שם אויף בריקער גאס, אויף א אויבער־שטיבל, געטריבן א „גלגול״ פון א פרוי, דורך רויכערן און באנוצנדיק געוויסע שמות. די „אפעראציע״ האט געדויערט עטלעכע טעג. גייענדיק פון חדר, פלעגן מיר, חדר־יינגלאך, זיך אפשטעלן און הערן די קולות פון „דיבוק״... ווען דער רבי, דוד „פלעקל״ האט זיך פון דעם דערוווסט, האט ער אונז פארזאגט, אז ווען מיר וועלן פארבייגיין אדער זיך אפשטעלן ווו מען טרייבט דעם „גלגול״, זאלן מיר זיך מיט דער האנט פארדעקן דעם מויל, כדי דער דיבוק זאל צו אונז ניט אריינלויפן דורכן האלז...

די מלמדים פלעגן מיט שמיץ, אדער סתם טרוקענע קלעפ באשטראפן די תלמידים פאר׳ן קלענסטן חטא. עס זיינען אבער געווען מלמדים וועלכע פלעגן שמייסן די קינדער א קאנטא, ד. ה. אנ׳אוואנס אויף די קינפטיקע חטאים, כדי זיי זאלן זיין להבא גוט און פרום... זיי פלעגן שטראפן זייערע „ווייסע חברה׳ניקעס״ ניט נאר פאר׳ן עבר, נאר אויך פאר׳ן עתיד... ביז היינט געדיינק איך נאך אזא מלמד מיטן נאמען: „יאנקל קרופניק״ (מען האט אים אזוי גערופן, מחמת אויסער מלמדות פלעגט ער ביי זיך אין דערהיים מיט א „זשארנע״ מאכן גרויפן). געקנעלט האט ער אויפן שול הויף אין בית־המדרש „ז״ץ״. יעדן פרייטיק נאכ׳ן לערנען, פארן אפלאזן די קינדער אויף שבת, פלעגט ער אויסציהען אלע תלמידים אויף א לאנ־גער באנק און מיט זיין רימענעם קאנטשיק כסדר איינטיילן אלעמען די אמת׳ע שמיץ, מאכנדיק עטלעכע טורנירן הין און צוריק און האלטנדיק גלייכצייטיק א רעפעראט ווי אזוי די קינדער דארפן זיך אויפפירן אויף דער צווייטער וואך.

איך דערמאן מיך א תלמיד פון יאנקל קרופניק, א פלי־מעניק פון ה׳ שיצגאל, א געוויסער פסח קויפמאן, מיט וועמען מיר, קונדסים, פלעגן זיך רייצן אלס ווי מיט אנ׳אפגעשמי־סענעם... און ער פלעגט זיך פון כעס אויף אונז ווארפן מיט שטיינער. דערזעלבער קויפמאן, נאכדעם אנ׳אנגעזעענער סוחר

אין לאדז, פלעגט ביי ידער געלעגנהייט דערציילן וועגן די „וואונסן" פון יאנקל קרופניק...

איך מיין, אז די שטראף־שיטה פון די מלמדים פון יענער צייט איז געקומען אין א געוויסער מאס דערפאר, ווייל זיי זיינען געבוירן און ערצויגן געווארן אין דער תקופה פון ניקאלאי דעם ערשטן, ווען פיזישע און קערפערלעכע אומ־בארמהערציקע שטראפן זיינען געווען טאג־טעגלעכע ערשיי־נונגען.

כדי צו כאראקטעריזירן ווי וויט מען האט „געזארגט" אין יענע צייטן וועגן דער מאראלישער קינדער־ערציהונג, וויל איך דערמאנען א חדר, אין וועלכן כ'האב אליין געלערנט; אין אנהייב ריבאצקע גאס שטייט נאך איצט דאס איינשטא־קיקע מייערל, וועלכע געהערט איצט צום גוטבאזיצער דובא־טשינסקי (אנטקעגן דער איצטיקער קאנטאר פון דער האלץ־פירמע „ראבמיל"). אין יענע יארן האט דער ארייגאנג פון גאס אין מייערל געפירט אין א גרויסן צימער, ווו ס'איז געווען א שיינק. פון אט דעם שיינק, האט א טיר געפירט אין א נעבן־אלקערל, ווו ס'האט זיך געפונען אונזער חדר. אט דער שיינק, ווי אלע שיינקען פון יענער צייט, פלעגט זיין באזוצט מיט שכורים, גנבים, און בכלל פארשיידענע פארברעכערישע טיפן פון דער אונטער־וועלט, דערצו נאך 2 טיפישע גע־פארבטע גאסן־פרויען, כמעט שטענדיקע „איינוווינערינס" פון לאקאל. (אמאליקע צייטן איז דאס פארבן די באקן געווען די פריווילעגיע נאר פון דיזער ארט פרויען. וואס שייך פארבן די ליפן, האבן אפילו זיי געפונען אלס איבערטריבן און ניט־עסטעטיש...). אין שיינק פלעגן זיך אפשפיגלען עקלהאפטע בילדער, כמעט פאר אונזערע אויגן. איך געדיינק גאנץ גוט, ווי שטארק מיר, בחורים'לאך, פלעגן זיך דערמיט אינטערע־סירן. היות, ווי מיר האבן שוין אין חדר דענסטמאל געלערנט גמרא, ד. ה. מיר זיינען שוין ניט געווען קיין קינדער, קען מען זיך לייכט פארשטעלן, וואס פארא דעמאראליזאציע דאס האט געקענט ארייננברענגען אין אונזערע יונגע נשמות.

ניט בעסער זיינען די חדרים געווען אויך אין סאניטארער הינזיכט. (איך רייד אלץ פון די 70־ער יארן). עס דערמאנט זיך מיר איינער פון מיינע מלמדים, שלום נאוויק, ביי וועלכן איך האב געלערנט חומש. זיין חדר האט זיך געפונען אין א הייזל, א חורבה וואס איז געשטאנען אויפן שולהויף, נעבן אלטן בית־עולם. די פענסטער זיינען געווען כמעט מיט דער ערד גלייך. דאס הייזל איז באשטאנען פון איין לאנגן צימער אן א פאדלאגע און מיט א רוסישן באק־אויוון. דארט האט געוווינט אנ'אלמנה, וועלכע פלעגט אויף שטינקענדיקע אייל באקן רעצקע „נאהולניקעס", (א מין קוגעלאך). אט אין דער חורבה האבן מיר דאס געלערנט און מיר פלעגן טעגלעך, אפילו אין די הייסע זומער־טעג, אטעמען די פאר'סמ'טע לופט.

אט דער רבי איז געווען א גרויסער מיסטיקער... ער פלעגט זיך פירן צו דערציילן אין די ווינטער־אוונטן, צווישן מנחה און מעריב, שרעקלעכע מעשיות וואס טוען זיך אפ אויף אלע זיבן הימלען. ער פלעגט דערציילן וועגן גהינום מיט די מלאכי־חבלה, וועלכע פירן אויס אלע שטראפן איבער די רשעים; וועגן שדים וועלכע זיינען אמאל געווען מלאכים, — צוליב דעם ווייל זיי האבן זיך אויפ'ן הימל פארזינדיקט, האט מען זיי אלס שטראף פארטריבן אויף דער ערד און זיי פאר־וואנדלט אין שדים, וועלכע טוען אפ, מיט זייער אנפירערין לילית אין דער שפיץ, כל מיני מעשים תעתועים, און דער־פאר שלאגן דאס צו יידן מזוזות צו די טירן, אלס שוץ געגן די שדים... ווען ער פלעגט אונז דערציילן, ווי אזוי לילית באווייזט זיך, האלב־מענש און האלב־חיה, מיט א לאנגן עק און מיט גרויסע הערנער, און אויגן ווי גרויסע לאמטערנעס, — פלעגט אונז פון שרעק קלאפן א צאן אן א צאן. „איבער־הויפט, — פלעגט ער זאגן, — ווילן די שדים שלעכטס טאן קימפעטארינס, און דעריבער קלאפט מען אן אין צימער פון א קימפעטארין די „שיר־המעלות'ן". דאך האט אמאל יע געטראפן ביי א קימפעטארין אנ'אומגליק"...

נאך אזעלכע רעפעראטן, ווען מיר פלעגן אין א פינ־סטערן אוונט פארלאזן דעם חדר, פלעגן מיר, מיט די אנגע־צונדענע לאמטערנעס, זיך טוליען איינער צום צווייטן ווי שעפסעלאך, ביז מיר פלעגן קוים לעבעדיקע קומען צולייפן אהיים...

מיר פלעגן זיך אביסל „אפרוהען" פון רבינ'ס „יאך", ווען עס פלעגט צו אים קומען משה דער שמש. דער דאזיקער משה איז געווען פריהער א בית־דין שמש. שפעטער איז ער משוגע געווארן, און איז ארומגעגאנגען איבער די גאסן ווי אלע שטאט־משוגעים, אבער קיין שלעכטס האט ער קיינעם ניט געטאן. ער איז געווען א גוטער באקאנטער פון אונזער רבי'ן, וועמען ער פלעגט אפט באזוכן. שוין זייענדיק משוגע, פלעגט ער נאך אלץ קומען צום רבי'ן. פארשטייט זיך, אז אונזער רבי האט פון אזעלכע וויזיטן קיין גרויס נחת ניט געהאט, ווייל דער משוגענער משה האט געהאט א כוח אפ־צוריידן גאנצענע שעה'ן. בכדי פון אים פטור צו ווערן, פלעגט אים דער רבי פארלייגן ארויסגיין מיט אים שפאצירן. אזא שפאציר פלעגט דויערן גאנץ לאנג, ביז דער רבי פלעגט זיך קענען פון אים אפטשעפען. פארשטייט זיך, פלעגן מיר, חברה, א הוליע־טאן אין רבינ'ס אפוועזנהייט. דערפאר, ווען ער פלעגט קומען צוריק פון „שפאציר", פלעגן מיר גוט פילן דעם טעם פון קאנטשיק...

עס האט זיך דאן פארשפרייט א קלאנג, אז אויף עק פאנעסוער גאס, אין א חורבה ניט וויט פון „בחור" (דעם דענקמאל פון „שווענטי־יאן"), „ארבעטן" די שדים מעשים... מיר, חברה, האבן איינמאל באשלאסן צו גיין אהין אין א ליכטיקער ווינטער־נאכט און א קוק־טאן וואס די שדים טוען דארטן. יעדער איינער פון אונז האט דורכגעזען די ציציות, אנדערע האבן מיטגענומען ספרים אין די קעשענעס, און מ'איז אוועק... ווען מיר זיינען געקומען צום ארט אומגעפער, ווו ס'געפינט זיך דער היינטיקער בית־יתומים, איז אונזער מוט אביסל אראפגעפאלן. דאך האבן מיר באשלאסן צו גיין וויטער און זאגן כסדר „שמע ישראל"...

עטלעכע הונדערט טריט פאר דער חורבה, האבן מיר זיך אפגעשטעלט. פלוצלינג טוט איינער פון אונז א געשריי: „איר הערט?!" — און דאס איז געווען גענוג. ווי פיילן פון אבויגן האבן מיר אן אטעם זיך א לאז געטאן לייפן צוריק. איינער פון אונזערע חברים האט זיך אויסגעגליטשט און איז געפאלן. ווער האט אבער וועגן אים געטראכט אין אזא מאמענט? יעדער איינער האט נאר געטראכט זיך צו ראטעווען פון די

שדים... קיין מער זיכערן ארט און פעסטונג, ווי דער פאנעסווער בית־המדרש, האבן מיר דאן ניט געפונען. ווען מיר האבן די קלויזניקעס וואס זיינען געזעסן אין בית־המדרש דערציילט וועגן „אומגליק" מיט אונזער חבר אין אזא „געפערליכן" ארט, זיינען 2 ישיבה־בחורים, מיטנעמענדיק די תפילין, אין די קעשענעס, געגאנגען צוזאמען מיט אונז „ראטעווען" דעם חבר, ווען מיר האבן שוין באגעגנט, ווי ער קריכט א הינקענדיקער פון דעם מקום מסוכן...

מיר זיינען שטענדיק געווען אזוי צושראקן און באהערשט פון דעם רבי׳ס מעשיות וועגן שדים, אז מיר פלעגן מורא האבן אין ערגעץ צו גיין, ניט א קוק־טוענ׳דיק פריהער צו מיר טראגן די ציציות...

ס׳האט פאסירט, אז אין סלאנים איז געשטארבן דער דאמאלסדיקער איספראווניק זאגראדין, וועלכער האט געהאט א גוט עטלעכע וויארסט פון סלאנים (גריבעווע). די לויה האט געדארפט ארויסגיין פון סאבאר אויף פאנעסווע. ווען כ׳האב דערהערט גאנץ פרי, ליגנדיק נאך אין בעט, די מוזיק וואס האט באגלייט דעם לויה־צוג, האב איך זיך שנעל אנגעטאן און געלאפן זען דעם „פאראד". ווען כ׳בין שוין געווען ביי ראג פאנעסווע, האב איך זיך ארומגעזען, אז היילנדיק האב איך פארגעסן אנטאן דעם ארבע־כנפות... איך האב מיך געפונען אין א פארלעגנגהייט. וואס טוט מען? בין איך צוגעגאנגען צו א דורכגייענדן יידן און אים דערציילט מיין „אומגליק". דער ייד האט ארויסגעצייגן זיינע א ציצה און ארומגעוויקלט מיט איר מיין האנט און אזוי אפגעפירט מיר א היים...

צו ענדע פון קאפיטל וויל איך באמערקן, אז אויב איך האב ניט געהאט קיין מזל צו מיינע מלמדים, וויל דאס נאך ניט הייסן, אז אלע סלאנימער מלמדים אין מיינע ינגל־יארן זיינען געווען אזעלכע. פארשטייט זיך, זיינען געווען אויך אנדערע מינים מלמדים, און מעגלעך אויך מיט אנדערע שיטות. איך האב ארויסגעבראכט מיינע מלמדים אזוי ווי זיי זיינען געווען, צו באווייזן, אז אין יענער צייט זיינען אויך אזלעכע מלמדים מיט אזעלכע „פעדאגאגישע שיטות" מעגלעך געווען.

די שריפה אין 1881

דער זומער אין יענעם יאר האט זיך אנגעהייבן מיט אנ׳אויסערגעוויינלעכער היץ און טריקעניש. פון פסח ביז שבועות איז ממש קיין איין טראפן רעגן ניט געווען און די הייזער זיינען געשטאנען אנגעגליטע און צוטריקנטע.

2 טעג נאך שבועות, ארום 5 אזייגער פארטאג, האט זיך פלוצלינג דערהערט א שטארקע קלינגעריי פון די קלויסטער־גלאקן, וואס עס האט געדינט אין יענער צייט אויך אלס א שריפה־אלארם. אנגעהייבן האט זיך די שריפה אויף רוזשנאיער גאס אין הויז פון ה׳ בערמאן (ביי די פאליאקן איז אויפן זעלבן ארט געשטאנען א הויז וואס האט געהערט צו אליהו לוניאנסקי). ווי מ׳האט דאן געמורמלט, איז דאס געשען צוליב א געהיימן ברייזל... אבער ריכטיקער איז די השערה, אז רוסישע כוליגאנעס האבן דאס אונטערגעצונדן, אזוי ווי זיי האבן געטאן אין יענעם יאר אין פיל שטעט און שטעטלאך פון תחום־המושב בכלל און פון גראדנער גובערניע בפרט. דער מערסטער טייל הייזער זיינען געווען הילצערנע מיט שינדל־דעכער, און די „פאזשארנע" איינריכטונג וואס האט זיך דאן געפונען אין א הילצערנעם בנין אויף בריקער גאס (קעגנאיבער דעם מיל וואס האט נאכהער געהערט צו ר׳ ישעיה עפשטיין) איז באשטאנען בלויז פון א פאר האנטמאשינעס, עטלעכע צוויי־רעדערדיקע וואסער־פעסלאך און צוויי גומע־קישקעס. די קאמאנדע איז געווען אונטער דער השגחה פון איינעם, א „גאראדאוואי" (שטאט־פאליציאנט) מיטן נאמען יאסקא, א גוי מיט גרויסע געלע וואנצעס, וועלכער איז געווען צווישן די חדר־יינגלאך זייער פאפולער א דאנק זיין טויבן־האנדל וואס ער האט דאמאלסט געפירט. וואסער פלעגט די „פאזשארנע" נעמען פון טייך.

פארשטייט זיך, אז ביי אזא מין פייערלעשער־הילף האט דער מלאך המשחית, „דער רויטער הענדל" (ווי מען פלעגט דאן רופן מליציש די אפטע שריפות) געהאט פרייע הענט אויף צו ארבעטן אן קיינע שטערונגען. און דעריבער טאקע האט דער פייער, פון די ערשטע פאר אנגעצונדענע הייזער, זיך פארשפרייט מיט א גוואלדיקער שנעלקייט איבער דער רוזשנאיער גאס און די ארומיקע געסלאך .די איינוווינער פון יענער געגנט זיינען געשפרונגען נאקעטע פון די בעטן, געכאפט די בעבעכעס און דאס סאמע נויטיקסטע און זיך געלאזן לויפן צום מארק־פלאץ, וועלכער איז געווארן באלאגערט מיט מענטשן און כלי־בית. דער פייער האט זיך אבער שנעל פארשפרייט אויך צום „פלאץ", און פון דארטן אריבער אין די ארומיקע גאסן און געמאכט פון אלץ מיטאנאנד א תל־עולם. אויך די בעט־געוואנט און כלי־בית וועלכע זיינען צונויפגעטראגן געווארן אויפן ליידיקן „פלאץ" זיינען צוליב די פליהענדע פונקען און האלעוועשקעס אוועק מיטן רויך. אין די פרימארגן־שעה׳ן זיינען שוין געווען אפגעברענט: פון איין זייט — אלע הייזער ארום „פלאץ", א טייל פון די גאסן סקראבעווע, רוזשנאיער, בערנארדינער, ברעג, דער מארק, — אזש ביזן הויז פון מיינע עלטערן אויף „נעווסק" (ווו ס׳איז געשטאנען ביי די פאליאקן דאס הויז וואס האט געהערט צו ה׳ ישעיה קוניצע), און פון דער אנדער זייט: דער גאנצער שול־הויף מיט דער שטאט־שול, און פון דארטן דערגרייכט ביזן קאטוילישן מאנאסטיר קעגנאיבער די קראמען, וועלכער האט זיך אפילו אנגעצונדן, נאר איז גלייך איינגעלאשן געווארן, און דורכדעם אפגעראטעוועט די ארומיקע הייזער און א טייל פאנעסווער גאס.

(ביי דער געלעגנהייט איז כדאי צו באמערקן, אז צו יענער צייט איז א גרויסער טייל פון דאמאלסדיקן „נעווסק" נישט געווען פארבויט. צווישן דעם הויז, וואס האט נאכהער געהערט צו די ברידער שאפירא, און דעם הויז פון מיינע עלטערן איז געווען א גרויסער, ליידיקער שטח. די בנינים אויף אים זיינען אוועקגעשטעלט געווארן פיל שפעטער, אין איניקע יאר ארום).

און דער „רויטער הענדל" האט ניט אויפגעהערט צו ארבעטן מעשים...מענטשן זיינען ארומגעלאפן ווי משוגעים און אלץ געזוכט אנ׳ארט ווו איבערצולאזן די קליינווארג און דאס ביסל ארויסגעראטעוועטע בעבעכעס.

ארום מיטאג־צייט האט זיך די שריפה איינגעשטילט, און די בעלי־בתים פון די איבערגעבליבענע גאסן האבן גע־מיינט, אז זיי קענען שוין זיין רוהיק און צוריק אריינטראגן אין זייערע הייזער די ארויסגעראמטע זאכן. נאר פלוצלינג, גאנץ אומגעריכט האט זיך באוויזן א העלישער פייער־צונג פון גאר אנ׳אנדער קאנט: פון די פאסט־שטאלן פון ה׳ מאנ־דזשע מילער (וועלכער האט געהאלטן די שטאט־פאסט אין ארענדע), — און שנעל האט דער פייער ארומגעכאפט די „פוטייסקע״־געסל (וואס האט געהייסן ביי די פאליאקן „קאס־ציושקא־גאס״) און די גאסן בריקער, ריבאצקע, שלאס־גאס (ביי די פאליאקן: זאמקאווע) און די קדרים־גאס, ווו ס׳איז אויך אפגעברענט געווארן דער „מעטשעט״ („די מאסקע״, דער מוסולמענישער טעמפל פון די טאטארן) און פיל אנדערע בנינים. איבער 500 הייזער זיינען געווארן חרוב ומוחרב, און מיט זיי צוזאמען איז פארברענט געווארן דאס גאנצע, מערסטנטייל יידישע שוואך־פאראהרעוועטע האב־און־גוטס. פון מענטשלעכע קרבנות איז געווען איינער, א האלב־צומיש־טער יונגערמאן פון בריקער גאס, וועלכער איז פון שרעק געווארן צ׳חושט און זיך באהאלטן אין א הינער־קאטוך, ווו ער איז פארברענט געווארן.

מען האט נאך דער שריפה דערציילט, אז דער פייער האט זיך אריינגעריסן אין דער גרויסער שול נאר דערפאר, ווייל די איינוווינער פון ארום שול־הויף האבן געטראגן זייערע זאכן אין דער גרויסער שול, האפנדיק אז די גרויסע און דיקע וואנט־מויערן וועלן איינהיטן פון פייער; נאר מיט די געראטעוועטע זאכן האבן זיי אריינגעטראגן פונקען פון האלצוועשקעס, וועלכע האבן געטליהעט ביז ס׳איז ארויס א פלאם און אלץ פארניכטעט.

אויסנאמסווייזע זיינען פון דער שריפה געבליבן גאנץ א טייל סקראבעווער, פאנסעווער און ברייטע גאסן, ווי אויך דער לינקער זייט פון סטודענטן־גאס. מערקווירדיקערווייז זיינען אויך געבליבן א טייל קרעמלאך וואס אויפ׳ן מארק, אדאנק דער מי פון אנ׳עלטערן יידן מיטן נאמען שיימע (ער האט געהאט א הערינג־קרעמל). ער איז געלאפן פון איין קרעמל צו דער צווייטער, וועלכע פלעגן זיך פון גרויס היץ, אלע ווײלע אנצינדן, און מיט העמערס וואסער געלאשן (וואסער האט ער געהאט נאנט, ווייל נעבן יעדער קראם און קרעמל פלעגט אין יענער צייט שטיין א פאס מיט וואסער). צו זאמאשטשע האט דער פייער אינגאנצן ניט דערגרייכט.

אזוי־ארום איז אין איין האלבן טאג כמעט די גאנצע שטאט חרוב געווארן, און סלאנימער בעלי־בתים מיט האק און פאק האבן זיך געוואלגערט אויף די ארומיקע „וויהאנעס״. און פונקט ווי אויף צו־להכעיס, איז אין דער ערשטער נאכט נאך דער שריפה, ווען קרוב צו דריי־פערטל פון די סלאני־מער יידן זיינען געלעגן מיט ווייבער און קינדער אויף די פעלדער, ארויסגעפאלן א מורא׳דיקער שלאקס־רעגן מיט דונערן און בליצן, וועלכער האט, פארשטייט זיך, די צרה׳־דיקע לאגע נאך פיל מער פארשארפט.

מיר זעען, אלזא, אז די שריפה פון יאר 1881 (תרמ״א) איז פאר סלאנים געווען אנ׳אמת׳ע טראגעדיע. 90 פראצענט הייזער זיינען ניט געווען אסעקורירט. פון אזעלכע נאריש־קייטן האבן דאן סלאנימער בעלי־בתים נאך קנאפ וואס געהאלטן...

לאנגזאם, זייער לאנגזאם האט זיך די שטאט אנגעהויבן ווידער אויפבויען. צייטווייליק האט די „אופראווע״ (מאגיס־טראט) ערלויבט אוועקשטעלן אין „פוסטן סאד״ הילצערנע ביידלעך־קראמען, וועלכע זיינען דארט געשטאנען ביז וואנען ס׳האט זיך ווידער אויפגעבויט דער „ראד־קראמען״ און די קרעמלעך אויפן מארק.

דער טייפון

פאסירט האט דאס אין זייער א הייסן זומער־טאג. מיר זיינען געזעסן, איך מיט א שכן, אין קלוב־גארטן און געשפילט אין שאך. (אין הויז פון מיינע עלטערן אויף נעווסק איז דאן געווען לאקירט א קלוב, ווו ס׳פלעגן באזוכן די רעגירונגס־באאמטע און אויך דאס ביסל היגע אינטעליגענץ). פלוצלינג דערהערן מיר, ווי פון באלקאן אין דער הויך רופט צו אונדז דער רוסישער „לאקיי״ (באדינער):

— זעט נאר, גאספאדא (מיינע הערן), וואס איז דאס אזוינס דארטן אויפ׳ן הימל?

מיר הויבן אויף די קאפ און מיר דערזעהען: א קליין וואלקנדל האלט זיך אין איין דרייען און בייט אלע ווײלע זיינע קאלירן. אין א פאר מינוטן ארום דערהערן מיר קולות: „ס׳ברענט!״

ווו? וואס? ביי וועמען? — קיינער ווייס ניט. נאר אי־בער דער פאנעסוועער גאס האט זיך געטראגן א געדיכטער רויך, פונקט ווי ס׳זאל ברענען די גאנצע גאס. איך בין געלאפן אהין, נאר וואס נענטער איך בין געקומען, אלץ איז מיר געווארן קלארער, אז מיר האבן דא צו טאן מיט א מעטעארא־לאגישער דערשיינונג: די גאס איז געווען פול באדעקט מיט דאכלקעס, ציגל, שטיקער האלץ, צובראכענע בוימער א.ד.גל. מענטשן האבן געשריען „גוואלד״, מ׳האט געלארמט און גע־בראכן מיט די הענט. נאר וואס אזוינס האט פאסירט, האט קיינער גענוי ניט געוווסט. — אנ׳אומגליק! — קורץ פשוט...

ערשט שפעטער ווען איך בין אריין אין „ברילאוועס געסל״ (אזוי האט מען דאן גערופן אין שטאט אומאפיציעל די ברייטע גאס, ווייל דארטן האט זיך באזעצט אין זיין נחלה איינער פון די שטאט־גבירים און חשוב׳ע בעלי־בתים לומדים ר׳ עקיבא בר׳ יוסף בריל), האב איך באגעגנט דעם דאמאלס־טיקן ראבינער הורוויץ, וועלכער איז געווארן פארוווונדעט דורך א פארביי־פליהענדן טייל פון א דאך און האט זיך גע־האלטן פאר׳ן קאפ. אזוינע זיינען געווען נאך עטליכע פאלן. נאך דעם איז שוין אין שטאט געווען באוווסט די צאל אראפ־געריסענע דעכער, שילדן, ארויסגעריסענע בוימער און פאר־וווונדעטע. מען האט דאן דערציילט א וווונדער: איינער א סופר סת״ם איז געזעסן ביי זיך אויף אנ׳אויבערשטיבל אויף יור־דזיקע און געשריבן; האט דער אוראגאן אריבערגעפעקלט דעם אויבערשטיבל מיטן סופר צוזאמען אויפ׳ן גאס, און מעשה־נס האט דעם סופר אפילו א האר ניט געשאדט...

געדויערט האט די דאזיקע מערקווירדיקע נאטור־דער־שיינונג בלויז געציילטע מינוטן. מען האט געזען, ווי דער קליינער וואלקנדל האט זיך געקייקלט און געקייקלט אין פראשיידענע זיגזאגן און ווו נאר ער איז פארבייגעגאנגען,

דארטן האט ער באוויזן זיינע קונציקע שטיק. דעם הויפט־
חורבן האט ער אנגעמאכט אין טשערנאביי׳ס הייזער. קעגנ־
איבער דעם מאגיסטראט, און אויף יורדיקע, הינטער דער
פאנעסוואר שול. ווען כ׳בין אין זעלבן אונט אריינגעקומען
אין יידישן שפיטאל (פריהער באקאנט אלס „הקדש״), זיינען
שוין דארטן געלעגן פארוואונדעטע און סתם איבערגעשראקענע.

כדאי צו באמערקן, אז אויסער די ערטער ווו דער טייפון
האט געבושעוועט, האט מען אין די אנדערע טיילן פון שטאט
כמעט קיין זאך ניט באמערקט, און די נאטור גופא איז דארטן
געווען אזוי רוהיק, אז אפילו א בלעטעלע אויף א בוים האט
זיך ניט א ריר געטאן...

פורים אין מיינע קינדער יארן

„פורים ניע שווענטא, טראשטשא ניע כאראבא!״ —
(פורים איז ניט קיין יום־טוב און קדחת איז ניט קיין קראנק־
הייט), — זאגט א שפריכווארט אין פויליש־ווייסרוסיש. דער
מחבר פון דאזיקן אפאריזם האט מסתמא קיינמאל קיין קדחת
ניט געהאט. ווען ער וואלט איבערגעלעבט די אמת׳ע „מא־
יאווע״ קדחת ווי איך; ווען עס וואלט אים ווארפן אין היץ
און אין קעלט און אזוי טרייסלען ווי מיר, אזוי אז כ׳האב מיך
געמוזט גוט אנשטריינגען, כדי ניט ארויסגעווארפן ווערן פון
בעט, — דאן וואלט ער געהאט גאר אנאנדער מיינונג וועגן
אט דער חולאת...

דאסזעלבע וועגן פורים. ווען איך דערמאן מיך, ווי מיר
חדר־יינגלאך פלעגן פארברייינגען דעם דאזיקן טאג, קען איך
גאנץ דרייסט זאגן, אז פורים איז פאר אונדז געווען דער
פריילאכסטער און אינטערעסאנטסטער פון אלע אונדזערע
ימים־טובים. פאר היינטיקע קינדער (געמיינט דעם דור פון
דער צווישן־מלחמות־תקופה) איז שווער צו פילן און באגרייפן
די נאציאנאל־רעליגיעזע עמאציעס אין אלע אונדזערע ימים־
טובים בכלל און אין פורים מיט זיינע ספעציפישע אטראק־
ציעס בפרט, ווי מיר קינדער האבן דאס ארויסגעפילט מיט
דריי דורות צוריק. מען דארף געדיינקען, אז אונדזערע יונגע
יארן זיינען אויסגעפאלן אין די צייטן פון אלעקסאנדער דעם
צווייטן, ווען דער גייסטיקער און זאאלאגישער אנטיסעמיטיזם
האט נאך דאס יידישע לעבן אין רוסלאנד ניט שארף פארסמ׳ט
און ניט געווירקט אזוי קריטיש אויף די סענטימענטן פון די
קינדערשע נשמה׳לאך, אזוי ווי ס׳איז געשען אין די שפע־
טערדיקע יאר־צענדליקער, אין די צייטן פון אלעקסאנדער
דעם דריטן און ניקאלאי דעם צווייטן.

שוין מיט עטליכע טעג פאר פורים האבן מיר, חברה־
קונדסים, זיך געגרייט צו דער המן־עקזעקוציע. ווו עפעס
א קאסטן, א ברעט אדער אנ׳אלט שטיק מעבל איז אוועק־
געשלעפט געווארן צו די שולן און בתי־מדרשים. אונדזער
קאמפאניע, ד. ה. די חברה־יינגלאך, צו וועלכער איך האב
געהערט, האט געהאט איר סטראטעגישן פונקט אין בריקער
בית־המדרש (מיין פאטער האט דארטן געדאווענט). מיט א טאג
פריהער זיינען מיר שוין געווען גרייט... אין אונדזער אנגריף
האבן מיר זיך ניט באנוגנט מיט גראגערס אדער קינדערשע
ביקסלאך. גראגערס, אדער ווי מען האט זיי גערופן אין סלא־
נים „קאלעקאטקעס״, זיינען געווען גוט פאר קליינע קינדער.
מיר האבן אנגעגרייט און זיך באוואפנט מיט די אמת׳ע גראבע
בולעוועס, אוועקגעלייגט אין בית־המדרש דאס ביסל אנגע־
שלעפטע געהילץ, אויף וועלכע מיר האבן געדארפט „אים״
דערלאנגען. אבער אין גרויסן עקסטאז פלעגן מיר אויך
דערלאנגען איבער די טישן און ביינק, וועלכע פלעגן ארויס
קאליקע אן פיס און אן זייטן...

איך געדיינק, ווי דער געלער שמש פון בית־המדרש
פלעגט פרובן שטעלן א ווידערשטאנד די „שלעגער״, כדי צו
ראטעווען די אומשולדיקע קרבנות, ד. ה. די טישן מיט די
ביינק, און אויך כדי איינצושטילן די „קאנאנאדע״ און ער־
מעגליכן ווייטער צו לייענען די מגילה. אבער דאס פלעגט
זיך אים קוים איינגעבן, ביז דער גאנצער עולם פלעגט זיך
אריינמישן און קומען דעם שמש צו־הילף.

אמת, מיר פלעגן אפט מיט אונדזער „אכזריות״ און
נקמה־דורשט און המן׳ען איבערכאפן די מאס. דאך פלעגט
דער עולם דאס געדולדיק פארטראגן, וויבאלד מיר פלעגן
אים, המן׳ען, „באארבעטן״ אין די גרעניצן פון טראדיציע,
ד. ה. ווען מיר פלעגן „דערלאנגען״ בלויז ביים דערמאנען
המן׳ען מיט זיינע טיטולן, ווי „בן־המדתא״, „צורר היהודים״,
און אונדזער „איבער־קאמאנדיר״ פלעגט א געשריי־טאן:
„דערלאנגט!״ —

עס פלעגט אבער אויך פאסירן, אז מיר, די חברה־שטי־
פער פון בריקער גאס און געסלאך, מיט די גוט־באקאנטע
אין יענער צייט, די ברידער „מרדכי־בערעלאך״, מיט לייב־
וואלף מערמינסקי, דעם שרייבער פון די דאזיקע שורות און
פילע אנדערע, האבן געבראכן די דיסציפלין, און ניט רעכע־
נענדיק זיך מיט דער טראדיציע, באמבארדירט גאר להבדיל
א „מרדכי״. דאמאלסט האבן מיר באקומען פון גאנצן עולם
מתפללים די אמת׳ע פארציע...

אפגע׳פטר׳ט מיט דער המן־עקזעקוציע, האט זיך אנגע־
הייבן א פרשה מיט פורים־שפיל. כ׳האב שוין אין מיין לעבן
געזען די בעסטע טעאטערס, אפילו די וועלט־בארימטע מעט־
ראפאליטן־אפערע אין ניו־יארק, דאך האט זיך אין מיין זכרון
קיין בילד ניט איינגעקריצט אזוי, ווי די העלדן פון „אחשורוש־
שפיל״, אדער „מכירת־יוסף״, — די הויפט־פיעסן אין רע־
פערטואר פון סלאנימער פורים־שפילער.

פאר מיינע אויגן שטייט נאך דער הויפט־העלד מיטן
צונאמען „שלעפטשיק״, וואס איז געווען א גאנץ יאר א משרת
אין אכסניא, און איז פורים געווארן דער מלך אחשורוש אין
א זילבערנעם מונדיר און מיט א גילדענער קרוין אויפן קאפ.
ליידער געדיינק איך ניט די נעמען פון אלע אנדערע פורים־
שפילער, וועלכע פלעגן יאר־איין יאר־אויס אריינגיין אין
זייערע טראדיציאנעלע ראלן פון די מגילה־העלדן.

בקיצור, דער אויטאר פון אויבנדערמאנטן אפאריזם האט
זיך מסתמא אנגעטרונקען עד־דלא־ידע; אדער אפשר איז
אט דער גוי׳אישער שפריכווארט וואס איז אין אינהאלט א
יידישער, — טאקע די שאפונג פון אנ׳אמת׳ן גוי, וועלכער
ווייס ניט וואס איז אזוינס א יידישער יום־טוב און וואס איז
אזוינס — קדחת...

(דער המשך פון פערלשטיינ׳ס זכרונות קומט נאך די קארעספאנדענציעס פון די יארן 1859—1890)

לאה קובאוויצקי

מיינע קינדער יארן אין סלאנים

קאפיטל איינס

איך הויב אן שרייבן מיינע זכרונות צו צווי און אכציק יאר. איך בין געבוירן געווארן דעם 11־טן סיון תרכ״ח (1868) אין סלאנים. מיין טאטע שאול אורינאווסקי אליין איז געווען א מייטשעטער, (און ווייל מען האט זיין משפחה אין סלאנים ניט געקענט, האט מען אים נאך דער חתונה גערופן שאול ניסל׳ס, לויטן נאמען פון מיין מאמעס זיידן), אבער מיין מאמע רחל און אירע ביידע עלטערן שמעון און שרה־כאשע זיינען געווען סלאנימער. אויך מיין מאן אברהם־הירש קובאוויצקי און זיינע ביידע עלטערן גדליה און גוטע־דוואשע זיינען געווען סלאנימער. מיין מאנס טאטע־מאמע האבן זיך א שטיקל צייט נאך זייער חתונה אריבערגעצויגן קיין זשעטל, אבער מיין מאנס זיידע, לייב דער בעקער איז געבליבן וווינען אין סלאנים, און ביי אים טאקע איז מיין מאן איינגעשטאנען בעת איך האב זיך מיט אים בעקאנט. ער האט דעמאלט געזונגען ביי יאשע דעם סלאנימער חזן און האט געשמט ווי דער זשעטלער טענאר. מיין טאטע און מיין שווער זיינען יונגערהייט צוזאמען געגאנגען אין דער סלאנימער ישיבה.

איך גלויב, איך בין צו דער צייט אלט געווען א יאר זעקס. איך געדיינק דאס הויז ווו איך האב זיך געהאדעוועט; איך געדיינק א גרויס, אלט, איינשטאקיק הויז, וואס איז בעשטאנען פון א גרויסער, נידעריקער שטוב, מיט די פענסטער ביי דער ערד, דערצו צווי קאמערן, און א גרויסער פירהויז, ווו ס׳איז געווען א קליין שטיבל, ווי אויך א קליין שפייז־קרעמל אפגעצאמט אין א ווינקל. קיין פענסטער איז אין קרעמל ניט געווען, בלויז א לאדן. כדי צו עפענען דאס געשעפט האט מען געעפנט דעם לאדן, און דורך דער אפענער לאך האבן די קונים געמאכט זייערע איינקויפן. פאר די קונדן איז דאס געווען גאנץ באקוועם, ווייל אין דער קרעמל האבן קוים געקענט אריינגיין א פאר מענטשן.

דאס הויז האט געהערט צו מיין זיידן ניס׳ל און מיין עלטער־באבען חנה, זיי האבן עס באקומען בירושה. מיין מאמע האט דערציילט, אז דרייסיק יאר צייט האט מען דארט יעדע נאכט אפגעריכט חצות (שומרים לבוקר). אין דעם הויז האבן געוווינט מיינע צווי באבעס, מיין מאמעס מאמע און מיין מאמעס באבע.

מיין באבע שרה־כאשע איז געווען א הויכע ברונעטע פרוי. מיין עלטער באבע חנה איז געווען א נידעריקע מיט א פאר רויטע בעקעלעך.

באמערקונג פון אריה ל. קובאוויצקי:

די דאזיקע זכרונות האט מיין מאמע טיילווייז אליין געשריבן, טיילווייז מיר דיקטירט אדער דערציילט אין משך פון דעם פערגאנגענעם יאר תש״י.

אנגעהויבן צו שרייבן אירע מעמוארן האט מיין מאמע אין 1935, און ערב דער צווייטער וועלט־מלחמה איז שוין א היפשער כתב־יד געווען פארטיק. דער מאנוסקריפט איז אבער פארשוואונדן בעת דער דייטשער אקופאציע פון בעלגיע, ווען מיין מאמע אליין איז געראטעוועט געווארן פון דעפארטאציע, האט אבער אנגעווירן ביים בלוטיגן שונא איין זון, צווי טעכטער, א שנור, דריי איידעמס און זעקס אייניקלעך, געפאלענע אין דער ווידערשטאנדס־באוועגונג, ארבייטס־לאגערן און פארניכטונגס־לאגערן.

נאך מיין מאמעס אנקומען קיין ישראל סוף 1948, האב איך איר ווידער געבעטן זי זאל אנשרייבן די געשיכטע פון איר לעבן. זי האט אבער נאר מסכים געווען צו באשרייבן אירע מיידלשע יארן, כדי די אייניקלעך זאלן וויסן ווער די עלטער־זיידעס און עלטער־באבעס זיינען געווען. די פינף קאפיטלען, וועלכע ווערן דא געדרוקט, דערציילן די דאזיקע תקופה.

באמערקונג פון רעדאקציע:

ליידער זיינען די זכרונות פון לאה קובאוויצקי נישט פארענדיגט און זיי דערגרייכן נאר ביז איר עלטער פון 13—14 יאר. לויט ווי איר זון דר. לעאן קובאוויצקי ז״ל האט מיר פארזיכערט, האט דער פארלוירענער מאנוסקריפט ארומגענומען אויך אירע מיידלשע יארן. א פאר יאר נאך איר חתונה, צו די ענדע 80־ער יארן, האט די יונגע פאמיליע קובאוויצקי פארלאזן סלאנים.

דער עפיזאד מיט איר זיידן שמעון באציט זיך צו דער קאנטאניסטן־תקופה פון די 30—40 יארן, און איז ווייזט אויס פארבונדן מיט געוויסע ראשי הקהל, געגן וועלכע ס׳האט געקעמפט הרב ר׳ בערוש אשכנזי ז״ל. (זעט אין ערשטן באנד פנקס־סלאנים, די מאנאגראפיע, קאפיטל יט).

דאס הויז איז געווען אין דער שול־גאס, וואס האט אזוי געהייסן, ווייל דארט זיינען געשטאנען די מערסטע בתי־תפילה. פון איין זייט שול־גאס זיינען געווען הייזער, פון דער אנדערער זייט שולן. אנגעהויבן האט זיך מיט דער גרויסער ישיבה, דערנאך זיינען געקומען דעם חסידישן רבינ׳ס קלויז (ס׳איז געווען אידער די סלאנימער חסידישע שטיבל האט זיך אריבערגעצויגן אויף סקראבעווער פאס — (רעדאקציע). די שניידערשע, שוסטערשע קלויזן, דער הילצערנער בית־המדרש, די קירזשנערשע קלויז. אין דער זייט פון די קלויזן האט אויך געוווינט דער אלטער חסידישער רב, ר׳ אברהם׳עלע. אריבערגעגאנגען א גאס האט זיך אנגעהויבן דער גרויסער פלאץ וואס פאר׳ן מארק. גלייך פון אנפאנג איז געשטאנען די גרויסע, געמויערטע שול, זייער א שיינע, מיט א הויכן געוועלב אינעווייניק, פיין געמאלט. די שול איז אריינגעקומען אין דריי גאסן. אין דער נידער האבן זיך געפונען צוויי שולן פאר פרויען און אויבן ארום, אינעווייניק, פון דריי זייטן, א גאלעריע, וואס האט געדינט אלס „עזרת־נשים״. די שול האט געהייסן די קאלטע שול, ווייל מען האט קיינמאל אין איר ניט געהייצט. דארטן האבן געדאווענט די גבירים פון שטאט און דער שטאט־חזן מיט א גרויסן כאר.

ביים אריינגאנג פון דער שול איז געווען א גרויסער קארידאר, וואס מען האט אים גערופן דער פאליש, און וואס האט געפירט צו א גרויסן צימער. אין די גאר אלטע צייטן, וואס איך געדיינק זיי ניט פון אייגענעם זכרון, פלעגן אין דעם צימער זיצן די „איזבארשטשיקעס״ און זייערע אנגעשטעלטע די „כאפערס״, וועלכע פלעגן כאפן קליינע יידישע קינדער און זיי אפגעגעבן פאר סאלדאטן. איך האב געהערט דערציילן, אז אין דעם פאליש איז אויך געווען אן ארט — די קונע האט עס געהייסן, — ווו מען פלעגט אריינזעצן א פארזינדיקטן קעגן קהל, אבער דאס אלץ איז ניט געווען פאר מיינע צייטן.

אנטקעגן דער גרויסער שול איז געשטאנען דער געמויערטער בית־המדרש, אויך זייער א גרויסער, מיט גבירים אלס מתפללים און א חברה ש״ס. אנטקעגן דער ליובאוויטשער שטיבל איז געשטאנען דאס הויז פון מיינע באבעס און הארט דערביי די באד, א הילצערנע, מיט צוויי צימערן — פאר פרויען און מענער באזונדער, מיט א פאדלאגע אין דעם מענערשן אפטייל און א פאר וואנעס אין דעם ווייבערשן. די מקוה איז געווען אין דעם מענערשן רשות.

צו יענער צייט איז געווען א מנהג, אז די מאמעס פון ביידע זייטן און די שוועסטערס פלעגן פאר דער חתונה פירן די כלה אין באד אריין. מ׳האט דערציילט, אז אמאל פלעגן אפילו כלי־זמרים זיי באגלייטן. געגאנגען אין מקוה זיינען פרויען ביינאכט.

איך געדיינק, איך בין נאך קיין זעקס יאר ניט אלט געווען ווי מיין מאמעס א שוועסטער האט חתונה געהאט. האט מען די כלה געפירט אין באד און צוריק מיט אנגעצונדענע קין. קין זיינען געווען לאנגע דינע פאסן פון א סארט האלץ, וואס מען פלעגט קאנען גרינג אנשפאלטן. מען פלעגט זיי פארקויפן אין בינד און דערמיט האט מען זיך געוויינליך באלויכטן מיט אכציק יאר צוריק; איך בין אויך מיטגעגאנגען מיט׳ן פאראד.

חופה׳ס פלעגן בדרך כלל געפראוועט ווערן אויפן פלאץ פאר דער גרויסער שול. מען פלעגט, ערשטנס, די כלה באדעקן אין דער שטוב, ווו דער מאלצייט האט געדארפט פארקומען. נאכן באדעקן פלעגט מען זי אריינגעמען אין א קאמער און איר אנטאן א ווייסן ציפיק, דאס הייסט, אזא מין הויב אויפגענייט פון ווייסער שיכטונג אדער באטיסט, באפוצט מיט קרויזן, פארבונדן מיט ווייסע בענדער און ארומגענייט מיט שפיצן. די בענדער זיינען געווען אויסגעשליפט פון פארנט, און זיי זיינען געלעגן אויף א סאמעטענעם מאנטל, פון אויבן פלעגט מען אנטאן א זיידענעם דעקטוך. אזוי איז די כלה געגאנגען צו דער חופה.

שפעטער האבן די גבירים אנגעהויבן שטעלן די חופה׳ס ביי זיך אויפ׳ן הויף, ווייל אויפ׳ן שול־הויף פלעגן די יונגע לאבוסעס אפטאן מעשים. זיי פלעגן, צום ביישפיל, צוזאמענשפיליען דעם חתנ׳ס ראק מיט דער כלה׳ס קלייד, פערווארפן ווינטערצייט חתן־כלה מיט סניעזשקעס, אזוי אז זיי האבן זיך קוים ארויסגעראטעוועט אין פאליש, און דאס גלייכן.

דער מארק איז געווען א ברייטער פלאץ ארומגערינגלט פון שיינע געמויערטע הייזער. פון ביידע זייטן אנפאנג מארק זיינען געשטאנען קליינע קראמען פון זאלץ און הערינג און נאך קלייניגקייטן. פון דער צווייטער זייט אנטקעגנאיבער — קראמען פון מילכיקס, מעל און אלע סארטן גרויפנס. אויפ׳ן ברוק זיינען געזעסן ארימע פרויען מיט כל׳ערליי גרינס און פרוכט. דאנערשטיק און פרייטיק פלעגן זיך אויסשטעלן אויפ׳ן מארק פישער מיט פיש. דער טומל דעמאלט איז געווען ניט צו בעשרייבן. די פישער האבן געשריען: „ווייבער, לעשטשן, העכט, פלאטקעס!״ די גרינס־ווייבער, (מ׳האט זיי גערופן שימעניצעס, און ווער עס פלעגט אריינפאלן אין זייער מויל איז ניט געווען זיכער מיטן לעבן) האבן געגוואלדעוועט: „ווייבער א קאפיקע א פונט מערן, ווייבער, בארנעס, עפל, שווארצע יאגדעס!״ און אזוי ווייטער.

אויף דער זייט פון די הערינג קראמען פלעגט מען פערקויפן אלע סארטן געבעקס. צום ערשטן איז געשטאנען מיט א ביידל מירקע די בעקערקע. זי פלעגט פערקויפן געבייטעלטע און האלב־זיידענע ברויט. „מירקע״ פלעגן שרייען די קונים, „מיר א פונט געבייטעלטע מיט א קרייטשיק, מיר א מיטל שטיקל א וויכס״, און זי האט געגעבן וואס נאר מען האט געבעטן. לעבן איר איז געשטאנען א גרויס ביידל מיט אלע סארטן געבעקס — קוכן מיט א סך מאן, קוכן מיט ציבעלעס, בולקעס, בייגל, אייערבייגל, חלה. עס פלעגן זיצן אויף ביינקלעך ווייבער מיט קאשיקעס געבעקס פון אלע סארטן.

ניט ווייט פון מארק איז געשטאנען א געביידע פון צוויי רייען געמויערטע קראמען אן פענסטער, נאר מיט גרויסע טירן, צוזאמען א פאר הונדערט. איין זייט האט געהייסן דער ארימער, דער צווייטער — דער רייכער. אין אנפאנג פון ראד קראמען זיינען געווען אייניקע זאלץ קראמען, וואס האבן געהאנדלט מיט ארטיקלען פאר פויערים. די ערשטע צוויי האבן געהערט צו צוויי ווייבער. איינע האט געהייסן פעשע גייוועך אדער גאווא, די צווייטע — חנה־פייגל. אז א פויער פלעגט קומען פלעגן די צוויי ווייבער אים שלעפן יעדערע צו זיך, און ווער עס איז געווען שטארקער האט אים אריינ־

געריסן צו זיך אין קראם. פרעגט שוין גארניט וואס עס האט זיך נאכהער אפּגעטאָן. ביידע ווייבער פלעגן אנפאנגען זיך קריגן און שלאגן, און די געוואלדן זיינען געגאנגען ביזן הימל. אלא קרעמער פלעגן זיך צוזאמענלויפן און א סך פלעגן לאכן, ווייל מען האט געוווּסט, אז עס איז א טאג־טעגליכע געשיכטע. וויפיל מאל פלעגט אויך צוקומען דער קאלאדאזשניק (פּאליציסט) און מאכן א סוף, זאגענדיק מיט א געלעכטער: „נו, שוין גענוג״.

די גויאישע גאסן געדיינק איך ניט גוט, איך געדיינק אבער קלאר די קיידרשע גאס. איך בין געווען א מאל אין דער קיידרשער גאס וווּ עס האבן געוווינט די קדרים, ווי מען האט ביי אונדז גערופן די טאטארן. די גאס איז געווען פול מיט גערטנער, ווייל א סך קדרים פלעגן האנדלען מיט רעטעך, ציבעלעס, אוגערקעס און שאר ירקות. און ס׳איז דארטן געשטאנען א מעטשעט. די קדרים האבן פארמאגט א צאל געבילדעטע מענטשן. זיי האבן געהאט א פּאטשטמייסטער און מען פלעגט זיי זען אין די סודן. עס פלעגן אפט אריינקומען אין שטאט די ארומיקע פּריצים, וועלכע האבן געהאט זייערן א קלוב ביי א יידישע פרוי אסתר׳קע. א פּאר געשעפטן פון מארק האבן זיך באזונדערס אפּגעגעבן מיט דער פּריצישער קונדשאפט און האבן זיי באזארגט מיט גוטע וויינען און ליקערן, מיט לאקס און טרוקענע פרוכטן. ארום סלאנים האבן דעמאלט אויך געוווינט א צאל יידישע פּריצים, מיט רייכע פּאסעסיעס.

אבער די שטאט סלאנים אליין איז געווען כמעט א ריין יידישע. שניידערס, שוסטערס, טישלערס, קירזשנער, מויערער, ברוקירער, קוימענקערער, אלע זיינען געווען יידן. אן ארעמער גוי פלעגט אמאל זיין דער געהילף פון אזא בעל־מלאכה. איך האב נישט געקענט קיין גויאישן בעל־מלאכה.

אויך די פּאטשטערקע איז געווען א יידישע — מלכה־רחל ,די אלמנה פון שלום פּאטשטער. זי פלעגט צוטראגן די בריוו צוזאמען מיט איר זון בערל און, אזוי ווי קיין שכירות האבן זיי ניט געהאט, פלעגן זיי נעמען א קאפּיקע פאר א קארטל, און צוויי קאפּיקעס פאר א פארמאכטן בריוו. מיין טאטע פלעגט צאלן פון יאר, ווייל ער איז געווען א משולח און ס׳פלעגן אנקומען צו אים א סך בריוו.

זומער־צייט פלעגן אויף דער שיינער טייך שטשארע גיין פליטן פון פּינסק און אויף די פליטן ליימענע טעפּ, צודעקלעך, ליאקן (דאס הייסט טשייניקעס צו קאכן טיי). מ׳האט דעמאלט געקאכט אין ליימערנע געשיר, און טאמער פלעגן זיי זיך שפּאלטן, פלעגט מען זיי איינדראטעווען.

אין ווינטער פלעגט דער טייך איינפרירן און מען פלעגט פון אים ארויסהאקן גרויסע קלעצער אייז, מיט וועלכע מען פלעגט אנפּאקן די לידאווּנעס פון די יאטקעס, שענקען און ברויזן.

קאפּיטל צוויי

מיין עלטער־באבע חנה איז שוין געווען צום צווייטן מאל אן אלמנה. מיין באבע שרה־כאשע איז געווען אן עגונה. מיין באבעס טאטע איז געווען מיין עלטער־באבעס ערשטער מאן, ר׳ משה חסיד. ער האט געוווינט אין א שטעטל נעבן סלאנים און איז געווען א מופלג בתורה. מען דערציילט, אז נאך זיין לוויה האט מען אויפ׳ן גוטן ארט פארגעסן א שטעקן און פון דעם שטעקן איז אויסגעוואקסן א בוים. „איר ווייסט ווער אייער זיידע איז געווען?״ האט אנומעלט א פרוי פון יענעם שטעטל געזאגט מיין מאמען. „דאס גאנצע שטעטל גייט דאך אויף זיין קבר בעטן״. מיט דעם ר׳ משה׳ן האט מיין עלטער־באבע געהאט צוויי זין און איין טאכטער. די טאכטער, ווי שוין דערמאנט, איז געווען מיין באבע שרה־כאשע. איין זון יצחק, (נאך וועמען מיין עלטערער זון איז א נאמען), איז געווען א למדן און א חסיד, און דער צווייטער זון איז נאך אלס בחור געפארן לערנען אין אונגארן. פארוואס אזוי ווייט? די עלטערן אליין פלעגן אוועקשיקן די קינדער, מען זאל זיי נישט כאפּן און אפּגעבן פאר סאלדאטן.

מיין עלטער־באבע חנה איז געבליבן יונג אן אלמנה און האט צום צווייטן מאל חתונה געהאט אין סלאנים. איר צווייטער מאן האט געהייסן ניסן. חוץ דעם, וואס ער האט געקענט גוט לערנען און איז געווען זעהר אן אפּגעהיטער, פרומער איד, האט ער אויך געהאט א גרויסע בילדונג. ער איז געווען א „שרייבער״, ווי מען האט צו יענער צייט גערופן די לערער, און דערצו א משולח פון רבי מאיר בעל הנס. דער זיידע ר׳ ניסל שרייבער האט געהאט דריי זין פון אן ערשטער חתונה. איינער פון די זין האט חתונה געהאט מיט מיין באבען, דאס הייסט שרה־כאשע. די טאכטער פון מיין עלטער־באבען חנה האט חתונה געהאט מיט שמעונ׳ען, א זון פון מיין עלטער־זיידן. (די אנדערע צוויי זין האט ער אוועקגעשיקט קיין בעסאראביע ווידעראמאל מען זאל זיי נישט כאפּן און אפּגעבן פאר סאלדאטן). שמעון און שרה־כאשע זיינען געווען מיין מאמעס עלטערן.

אויך שמעון איז געווען א געבילדעטער מענטש און א שרייבער אין דער קהילה. אין קהל־שטיבל זיינען געזעסן די „איזבארשטשיקעס״ און געפירט האבן זיי אלצדינג, ווארום די רעגירונג האט זיך נישט געמישט. האט מען געדארפט אויפמאנען פּאדאטקעס (שטייערן), האבן זיי געהאט יידישע פּאליציאנטן, די דעסאטניקעס.

ס׳איז געווען זייער שלעכט מיט מיליטער־דינסט. די איזבארשטשיקעס האבן געדארפט פירן די ביכער און פארשרייבן ווער ס׳איז געבוירן געווארן, ווער געשטארבן. ס׳איז אבער קיינמאל נישט געווען קיין ארדנונג, ווייל זיי האבן פארשריבן, וואס עס האט פאר זיי געלוינט און אויסגעמעקט, וואס זיי האבן געוואלט. אויב סלאנים מיט אלע שטעטלעך ארום האבן געדארפט געבן, לאמיר זאגן, צען סאלדאטן, האט מען דעם גביר׳ס זון נישט גענומען פאר קיין סאלדאט, ווארים ער האט גוט באצאלט די חברה „איזבארשטשיקעס״, אבער ביי אן ארימער אלמנה האט מען אוועקגענומען איר איינציקן זון.

מיין זיידע ר׳ שמעון, א ריכטיקער, פיינער, ארנטליכער מענטש, האט נישט געקענט פארטראגן די אומגערעכטיקייטן און האט זיי אָפּן גע׳מוסרט. אז די חברה האבן דערזען אז ער ווייסט צופיל פון זייערע פאלשקייטן און אז ער איז נישט מיט זיי, האבן זיי זיך דערשראקן, אז דער אמת וועט ארויס אין דער אפענקייט, האבן זיי באשלאסן פון אים פּטור צו ווערן. זיי האבן אים געשיקט מיט א קאמיסיאן, אין א דער־

בייאיקן שטעטל. אויפ'ן וועג האבן אים אפגעשטעלט פאלשע פאליציי, האבן בײ אים געפרעגט זיין פאס, האבן גלייך דעם פאס צעריסן און אים אוועקגעפירט צו דער מאכט מיט די ווערטער: „מיר האבן געכאפט איינעם אן א פאס, מען ווייסט ניט ווער ער איז, אבער ער טענה'ט, אז ער איז א סלאנימער". וואס האבן געטאן די „איזבארשטשיקעס"? זיי האבן אלע דערקלערט ,אז זיי ווייסן ניט ווער ער איז און קענען אים נישט. מער האט אונדזער משפחה דעם זיידן ר' שמעון נישט געזען, חוץ מיין באבע איין־איינציק מאל.

אז שרה־כאשע האט אנגעהויבן זוכן, האט זי געהערט, אז מ'האט איר מאן אפגעשיקט קיין ווילנע. קיין באן איז נישט געווען און מען פלעגט פארן מיט דער פאטשט. האט מען אבער דער באבען נישט געוואלט פארדינגען קיין פור. די חברה האבן זיך ארומגעזען, אז דאס שטיקל ארבייט וואס זיי האבן אפגעטאן, איז נישט געווען אזוי גלאטיק, האבן זיי גענומען שיטן מיט געלט, און ווו אונדזער פאמיליע האט זיך געווענדעט, זיינען זיי איר פארלאפן דעם וועג, ווארום א סך פון זיי וואלטן אוועק אויף קאטארגע, ווען עס ווייזט זיך ארויס דעם אמת וועגן דעם, וואס זיי האבן אפגעטאן.

סוף כל סוף האט זיך די באבע דערשלאגן קיין ווילנע און ס'איז איר געלונגען איינמאל איר מאן צו זען אין טורמע. „שרה־כאשע", האט איר שמעון געבעטן, „גיי זאג זיי, אז אויב איך האב, חלילה, איין רגע געקלערט וועגן מסר'ן זיי, בין איך גרייט זיך אוועקצולייגן אויפ'ן שול־הויף און יעדערער זאל מיך טרעטען". שרה־כאשע האט געשריבן פראשעניעס, האט זיך געווענדעט צום מיניסטער אליין, אבער אין קול ואין עונה. איר מאן איז פארשוווּנדן און ווו ער איז אהינגעקומען האט זי נישט געקאנט דערפארן. זי האט נאר געהערט זאגן, אז מען האט אים אפגעגעבן פאר א סאלדאט.

איך אליין האב זיך דערוווּסט וועגן אט דער מעשה נורא ווען איך בין שוין אלט געווען א יאר צוועלף. איך זיץ אזוי מיט מיין מאמען, קומט אריין א איד, ער רעדט מיט איר און איך הער ווי ער זאגט: „זיי האבן אלע געהאט א ביטערן סוף פאר אייער טאטען. שלום מילער'ס פרוי איז געשטאנען ביי איר אויווען, האט זי פלוצלינג אנגעפאנגען שרייען „שמעון", איז אנידערגעפאלן און איז געשטארבן, (דאס איז געווען די פרוי וואס האט מיין באבען נישט געוואלט פארדינגען די פאטשטפור). און מאטל דער שרייבער ליגט א געליימטער און איז געוואָרן שטום". אז דער איד איז אוועק האט מיר מיין מאמע דערציילט וועגן דעם אומגליק וואס האט געטראפן אונדזער משפחה.

אזוי איז מיין באבע געבליבן אן עגונה מיט דריי קינדער, צוויי טעכטער און איין זון. מיין מאמע איז דעמאלט אלט געווען אכט יאר און איז געווען די עלטסטע. איר ברודער איז געווארן א איד א משכיל און א סופר, מיין באבען וואלט נישט געפאסט, איר זון זאל זיך חס וחלילה נעמען צו אן אנדער פאך; האט זי דאך שטאלצירט דערמיט וואס אין איר משפחה איז נישט געווען קיין איין בעל־מלאכה.

איך וויל זיך איצט אומקערן צו מיינע באבעס. ווי איך האב שוין געשריבן אין אנפאנג, האט מיין באבע געהאט א שפייז־געוועלבל און א קליין שטיבל פאר א שכן אין דעם גרויסן אייגענעם הויז. דערפון האבן זיי זיך געמוזט אדורכלעבן. דער זיידע ניסן ווייזט אויס איז ביים לעבן נישט געווען קיין ארימער ייד, ווארום מיין מאמע האט מיר דערציילט, אז ווען מען האט זי חתונה געמאכט, האט מען איר געגעבן הונדערט פופציק רובל נדן און זייער א שיינעם אויסשטייער פון וועלכן איך געדיינק נאך די שיינע קליידער, אחוץ צוויי אטלאסענע מאנטלען, איינעם א לאנגן און איינעם א קורצן. דערצו איז זיין הויז געווען אפן פאר אלע ישיבה־בחורים, ווארום די ישיבה איז אויך געשטאנען אין דער שול־גאס און גאר נאנט. די דאזיקע טראדיציע פון הכנסת־אורחים האבן די באבעס ווייטער געפירט.

די ישיבה־בחורים האבן צו יענער צייט געלעבט אין זייער שלעכטע באדינגונגען; זיי האבן פשוט געליטן הונגער. איך געדיינק נאך אז אימיצער האט געוואלט געבן א נדבה א פוד ברויט, פלעגט ער עס אריינשיקן צו מיינע באבעס און זיי פלעגן עס צוטיילן צווישן די בחורים. אבער די עיקר'דיקע מיצווה זייערע איז געווען וואס זיי האבן זיך אונטערגענומען צו מאכן שבת פאר פופציק בחורים. די באבע פלעגט גיין אלע טאג דאוונען, פלעגט זי ארומגיין אין די שולן קלייבן נדבות, אוודאי גראשנס צי קאפּיקעס. איינער אן אלטער איד האט זיי געהאלפן אין דער ארבייט: ער פלעגט גיין קלייבן שטיקלעך פלייש ביי די קצבים, פיש ביי די פישערס, און מעל, גרינס, גרויפן אין די געשעפטן. מען פלעגט מאכן ניט אבי א שבת, נאר טאקע מיט לאקשן און מיט צימעס. היינט, אז די פישערס האבן פארשטייט זיך געגעבן קליינע פישלעך, פלעגט די עלטער־באבע זיצן און שאבן די קליינע פישלעך, וואס מען פלעגט דערנאך האקן און מאכן דערפון קניידלעך. זומער פלעגט מען שטעלן א טשאלנט פון נייע קארטאפל. אין דער שטעטעלע האלינקע נעבן סלאנים האבן געוווינט יידישע פויערים, וואס קארטאפל איז געווען זייער גאנצע חיונה, פעלגט מען פון דארטן אנהויב זומער ברייגנען זעק מיט נייע קארטאפל פאר די ישיבה בחורים אויף שבת.

איך געדיינק, הגם איך בין געווען א פיצל קינד, ווי שיין מען פלעגט צוגרייטן די טישן. ביים טיילן פלעגן אלע קומען העלפן. ווען מיר האבן שוין נישט געוווינט צוזאמען מיט די באבעס, פלעגן מיינע עלטערן קומען העלפן סערווירן. אזוי האט זיך דאָס געצויגן כל זמן מיינע באבעס האבן געלעבט.

געשטארבן זיינען מיינעביידע באבעס אין איין יאר און ס'איז ווערט וועגן דעם צו דערציילן אן עפּיזאד. איך האב שוין דערמאנט אז מיין באבע געהאט איין זון. געוווינט האט ער אין ביאליסטאק. א וואך פאר פסח קריגט די באבע א בריוו אז דער זון קומט צו איר אויף פסח. אזוי ווי ער איז געווען א חסיד פון סלאנימער רבי'ן, איז געווען זיין אויסרעכנונג, אז ער וועט טאן צוויי גוטע זאכן מיט איינמאל — זיין אויף פסח סיי ביי דער מאמען און סיי ביים רבי'ן. מען האט גלייך צוגעבאקט מצה, ווארום צו יענער צייט האט מען קיין פארטיקע מצה נישט געקאנט קריגן, און דער באבעס פרייד איז געווען אין לשער. אבער מער ווי איין אדער צוויי טעג האט זי זיך נישט געפרייט, ווארום זי איז פלוצלינג קראנק געווארן און ערב־פסח איז זי געשטארבן. נאך דער באבעס טויט, האט דער פעטער דערציילט, אז דאס האט אים זיין פרוי געשאלטן, אז ער זאל האבן א פארשטערטן פסח,

ווייל ער פארט אוועק פון דערהיים. אין דער משפחה האט מען וועגן דעם גערעדט, ווייל די באבע איז געווען א שטארקע, געזונטע פרוי.

קאפיטל דריי

מיין טאטע איז געווען פון מייטשעט, נעבן סלאנים, דער זון פון א למדן, זיין איינציקער ברודער איז געווען דער שווער פון בארימטן סלאנימער, לידער און נאכהער קאלישער חזן נח זאלודקאווסקי.

מיין טאטע איז געבליבן יונג א יתום און איז געפארן קיין סלאנים לערנען אין דער ישיבה. ער האט געהאט אן ארט צו שלאפן ביי אן אלטער פרוי, וועלכע האט קיין קינדער נישט געהאט. זי פלעגט אים וואשן זיינע וועש, דערפאר האט ער איר געמוזט צוזאגן, אז ער וועט נאך איר זאגן קדיש, און ער האט געהאלטן ווארט. איך געדענק נאך, ווי ער פלעגט האלטן איר יארצייט. געגעסן האט ער נאטירלעך „טעג" ווי אלע ישיבה־בחורים.

ער איז געווען א גרויסער מתמיד, א גרויסער העברייער, געשריבן שיין רוסיש, און דאס אלץ אליין געלערנט, ווארום ער האט קיינמאל קיין לערער נישט אנגעזען, און הגם ער איז נישט געווען פון די אפטע אריינגייער צו מיין זיידן, האט ר' ניסן פון אים געוווּסט און אים אויסגעקליבן פאר מיין מאמעס חתן.

ווי מיין מאמע האט מיר דערציילט, איז זי ראשית נישט געווען אנטציקט פון דעם שידוך; זי האט טאקע געוואלט א חתן, וואס זאל קענען גוט לערנען, אבער, נישט פון א קליין שטעטל. זי איז געווען גאנץ שיין און זייער א קלוגע. און בחורים, וועלכע פלעגן צו זיי אריינגיין, פלעגן זיך וועגן אלץ ווענדן צו איר. איינער א בחור, וועלכער איז נישט געווען קיין ארימער און פלעגט נאר קומען שמועסן מיט די איבעריקע בחורים, האט געבעטן מיין מאמען, וועלכע איז דעמאלט אלט געווען זיבעצן יאר, זי זאל מיט אים חתונה האבן, אבער אין יענע צייטן האבן די עלטערן אויסגעקליבן. איך האב אים געקענט; ער איז שפעטער געווארן א גרויסער גביר, א גאנצער מאכער אין שטאט, געהאלטן די פלייש־קאראבקע און פלעגט גיין שבת מיט א צילינדער. דעם זיידן איז ער אבער ניט געווען געפעלן.

מיין מאמע האט חתונה געהאט צו אכצן יאר, מיין טאטע צו צוואנציק. זייער חופה איז געווען פארבונדן מיט א קוריאז; צוליב די בלאטעס האט מיין מאמע נעבעך צוויי טעג געפאסט און מען האט צוויי מאל געמוזט קאכן חתונה־מאלצייטן, קיין באנען זיינען נישט געווען. פון מייטשעט קיין סלאנים איז דער מרחק געווען פינף מייל, און ווען די וועגן זיינען געווען גוט איז מען אויך געפארן זעקס, זיבן שעה, האט מען זיך גערעכנט, אז די מחותנים וועלן קומען זיבן א זייגער אין אוונט. אבער געסט זיינען צוזאמענגעקומען, כלי־זמר האבן געשפילט, מיידלעך האבן געטאנצט, דער זייגער איז שוין ניין — צען — עלף: נישטא דער חתן, צוועלף: נישטא דער חתן. ערשט נאכדעם, ווי די געסט זיינען זיך צוגאנגען, איז איינס א זייגער ביינאכט געקומען איינער צו רייטן אויף א פערד און האט דערציילט, אז די מחותנים זיינען געבליבן שטעקן אין א בלאטע, האבן זיך קוים געראטעוועט מיט'ן לעבן און וועלן באלד קומען. נו, פארשטייט זיך, אז זיי זענען געווען גוט אויסגעהונגערט ווען זיי זענען אריין און מ'האט זיי געמוזט אוועקגעבן די חתונה־מאלצייט און מאכן אויף מארגן אלץ אויף דער פריש.

מיינע עלטערן האבן זיך באזעצט אין סלאנים און מיין טאטע האט געצויגן פרנסה דערפון, וואס ער האט געלערנט מיט פיר גרויסע בחורים, אבער דער זיידע, ניסל, האט אים באלד איבערגעגעבן זיין שטעלע אלס משולח פון רבי מאיר בעל הנס. כמעט אין יעדן הויז אין סלאנים איז געווען צוגעקלאפט צו דער וואנט א פושקע פון רבי מאיר בעל הנס און מען פלעגט די פושקעס אויסליידיקן צוויי מאל א יאר. זומערצייט פלעגט מען ארומפארן אין די שטעטלעך ארום סלאנים. מיין טאטע האט שוין געהאט א שטענדיקן פורמאן, מיט וועלכן ער איז ארויסגעפארן זונטיק און צוריקגעקומען פרייטיק.

איינמאל האט מען ביי מיין טאטן אונטערוועגס ארויסגעגנב'עט זיין פעקל זאכן מיט'ן טלית און תפילין.

אין סלאנים האט דעמאלט געלעבט א איד וועלכער פלעגט שטענדיק זיין אנגעטאן זויבער מיט א שווארצן לאנגן סורדוט, און מען האט אים גערופן פישל, דער רבי פון די גנבים. אז מיין מאמע האט געקראגן פון מיין טאטן א בריוו, אז מען האט אים בא'גנב'עט, איז זי געגאנגען צו דעם פישלען בעטן ער זאל איר העלפן. און פישל איז געווארן שטארק בייז: „ס'טייטש, צונעמען ביי רב שואל'ן זיינע זאכן, מיט דעם טלית און תפילין! איך וועל זיי שוין געבן! קומט אי"ה מארגן", זאגט איר פישל. זי קומט צוגיין אויף מארגן, זאגט איר פישל: „וואס זאל איך טאן מיט זיי? זיי ווילן האבן דריי רובל. גיט דריי רובל און לאזט היינטיקע נאכט פאר צוועלף אזייגער די טיר פון פארהויז אביסל אפן, וועלן זיי אריינווארפן דאָס פעקל". די מאמע האט אים געגעבן די דריי רובל און האט זיך געזעצט ווארטן. איך בין דעמאלט געווען א קניד פון אפשר אכט יאר און איך געדענק, ווי זי האט מיך געבעטן, איך זאל נישט גיין שלאפן און זיצן מיט איר. בקיצור, מיין מאמע האט שוין די נאכט נישט געשלאפן און די זאכן האט מען נישט אריינגעווארפן. אויף מארגן, איז די מאמע ווייטער געגאנגען. — „ס'טייטש? רב פישל!" — „נו, וואס זאל איך טאן מיט יונגאטשעס? זיי ווילן נאך צוויי רובל און וועלן שוין די נאכט דאס קעסטל געוויס אייך באזארגן אהיים". די מאמע האט געגעבן די צוויי רובל און די זאכן זיינען געבליבן פארפאלן.

אז דיביידע באבעס מיינע זיינען געשטארבן, האבן מיינע עלטערן איבערגענומען דאס הויז, אביסל איבערגעבויט, שענער געמאכט, אבער פון מאכן שבת פאר אזויפיל בחורים האט שוין נישט געקענט זיין קיין רייד. אבער איבערלאזן די בחורים אויף גאט'ס באראט האט מיין טאטע אויך נישט געוואלט, איז וואס האט ער געטאן? פרייטיק פלעגט ער דאווענען קבלת שבת פאר זיך, אנידערשטעלן זיך אינמיטן שולגאס, ארומנעמען ארום זיך אלע בחורים וועלכע האבן קיין שבת נישט געהאט, און אויסזינגען: „אידן, נעמט א בחור אויף שבת!" מיט אזא מתיקות, אז ער האט באצוווּנגען א סך הערצער. פלעגן איבערבלייבן א פאר בחורים א חוץ זיינע אייגענע אורחים, פלעגט ער זיי אריינפירן אין דער אידישער שענק און שפעטער פאר זיי באצאלן.

בכלל האט די סלאנימער ישיבה פארנומען א וויכטיקן ארט אין מיין טאטענס לעבן. די ישיבה איז געווען א גרויסע און ס׳האבן אין איר געלערנט נישט נאר סתם בחורים, נאר אויך מופלגים, עילויים און מוסמכים. פון אלע קליינע שטעט־לעך ארום סלאנים האבן זיך געצויגן אהין תלמידים און לערנער. ווען עלטערן האבן געוואלט, אז זייער קינד זאל קענען לערנען און אין שטעטל זיינען נישט געווען קיין גרוי־סע מלמדים, וואס האבן די עלטערן געטאן? א מייטשעטער מאמע, למשל, איז גלייך נאך פסח אויפגשטאנען פארטאג, גענומען דעם דרייצן אדער פערצן יאריקן אינגל און געגאנ־גען מיט אים צו פוס ביז סלאנים. פארן מיט א פור האט געקאסט דרייסיק קאפיקעס פאר א פארשוין און אן ארימע פרוי האט זיך נישט געקענט דערלויבן אויסגעבן זעכציק קאפיקעס, איז מען געגאנגען די פינף מייל פון מייטשעט ביז סלאנים צופוס. אמאל האט זיך געמאכט אז אונטערוועגס איז אנגעפארן א פויער, האט מען געקענט צופארן פאר צען גראשן. דעם אינגלס גארדעראבע, די פאר פארלאטעטע העמדער מיט די תפילין, האט מען געפאקט אין א זעקל, וועלכער איז נאכהער גוט צונויף געקומען אנצושטאפן מיט שטרוי, איז געווען אויף וואס צו שלאפן.

אנקומענדיק אין סלאנים, די ערשטע זאך וואס מען האט געטאן איז געווען אריינגיין אין יעדער שטוב און אויסבעטן א „טאג״ פאר׳ן אינגל. מען האט אמאל געקענט אפגיין א גאנצן טאג און נעבעך קיין „טאג״ נישט קריגן, ווי ווער עס האט געהאט מזל. ס׳זיינען געווען אזעלכע בחורים, פון די גרעסערע, וואס זייער מאמע האט זיי נישט געדארפט פירן פאר דער האנט, און וואס האבן אפילו געהאט „טאפעלטע טעג״, דאס הייסט, זיי האבן געהאט בעלי־בתים פון וועמען זיי פלעגן קריגן נישט קיין מאלציייטן, נאר עטליכע קאפיקעס, מיט וואס זיך אליין איינקויפן דאס עסן. און אויב זיי האבן דעם זעלבן טאג געהאט ערגעץ ווו א „טאג״ אן געלט נאר מיט מאלצייט, פלעגן זיי אים פארקויפן צו אן אנדער בחור. אזוי איז אנגעגאנגען א מסחר מיט „טעג״.

געענדיקט ארומגיין פארזארגן דעם אינגל מיט „טעג״, האט די מאמע געדארפט גיין דעם בחור באשטעלן אין דער ישיבה. דער משגיח ר׳ לייב האט ניט געקוקט צי די אידענע האט געלט צי ניט. ער האט געהייסן באצאלן, דריי, צי פינף רובל. איך געדענק ניט ריכטיק. אפשר איז ער געווען גע־רעכט? האט מען דאך געדארפט אויסהאלטן די ישיבה. אבער די פרויען, וועלכע זיינען געקומען מיט זייערע קינדער, האבן אים געהאלטן פאר א גזלן. בקיצור, די, וואס האט געהאט געלט, האט זיך געדונגען און דאך עפעס באצאלט. שווער איז געווען פאר דער ארימער פרוי.

מייטשעטער עלטערן פלעגן זיך ווענדן אין אזא פאל צו מיין פאטער, ער זאל זיך משתדל זיין ביים משגיח:

ר׳ שואל, איך האב שוין פאר מיין אינגל א פאר „טעג״ און איצט וויל אים דער משגיח ניט אננעמען אהן געלט. ווו זאל איך אים נעמען? איך מוז דאך דעם אינגל איבער־לאזן א פאר גילדן, צו שלאפן האב איך אים באזארגט אין דער שוסטערשער קלויז; איך האב מיטגעבראכט א זעקל, וועט ער עס אנשטאפן מיט שטרוי.

איז מיין טאטע געגאנגען צו ר׳ לייב משגיח און יענער האט ניט איבערגערעדט קיין ווארט און צוגענומען דעם אינגל אין דער ישיבה.

דאס ברויט וואס בעלי־בתים האבן געגעבן אלס נדבה, האט מען ווייטער געבראכט צו אונדז אין שטוב, און יעדן זונטיק פלעגט מיין מאמע שטיין און שניידן די גרויסע לאַ־בענס. אמאל פלעגן א פאר בעלי־בתים אריינשיקן עטליכע גילדן, האט מען געקענט יעדערן געבן א פאר קאפיקעס, ער זאל זיך קויפן עפעס צום ברויט. זומער האט א בחור געקאנט אפקומען מיט קויפן פאר א קאפיקע צוויי גרויסע אוגערקעס אדער א ברושקע, ניט געקוקט אויף דער גאנצער מי, פלעגן אבער א סך בחורים אפט ליידן הונגער.

געשלאפן איז מען אין דער ישיבה, אויף אלע בענק און טישן, און אזוי אויך אין אלע שולן. ניט אלע האבן געהאט א זעקל אויף צו מאכן א שעניק, איז מען געלעגן אויף דער הוילער באנק, און געלייגט צוקאפנס דעם בגד, וואס מען האט געהאט, און וואס האט געדינט זומער ווי א קישן, ווינטער ווי א קאלדרע. זיי האבן אפגעהיט דעם פסוק: פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן — זאלסט עסן ברויט מיט זאלץ און טרינקען וואסער מיט א מאס און שלאפן אויף דער ערד.

איך האב דא אביסל באשריבן וואס עס האט זיך אפגע־טאן ביי מיינע עלטערן אין הויז יעדן אנהויב „זמן״. איצט וויל איך דערציילן וועגן סוף „זמן״. סוף „זמן״ איז געווען די „הרת עולם״ צייט פון מיין טאטענ׳ס גוטע פריינד, די מלמדים מיט פריוואטע חדרים, וואס זיינען זיך געגנוג אויס־געשטאנען ביז זיי האבן פון דאסניי צוזאמענגעשטעלט און פארפולט זייערע חדרים, ווארים די תלמידים פלעגן זיך בייטן כמעט יעדן „זמן״. עטליכע פון זיי זיינען געווען גמרא־מלמדים, וועלכע פלעגן לערנען מיט פופצן, זעכצן יאריקע בחורים, ווי משה לפידות, משה יוסף, חיים הירשל, איטשע שמויס, איטשע גוי ((דער דאזיקער איטשע גוי איז געווען א גרויסער למדן און זייער א פרומער איד, אנידעריקער, א פרייליכער, וועלכער פלעגט זיך יעדן פורים אנטאן ווי א גוי, אריינשטעקן א האק אין פאסיק און גיין איבער די גבירישע הייזער זינגען ווי א שיכור און אזוי ארום צוזאמענקלייבן א סך געלט פאר ארימע לייט אויף פסח). אט די מלמדים פלעגן עס קומען צו מיין טאטן ענדע „זמן״:

„ר׳ שואל עס פעלן מיר נאך צוויי אינגלאך צו האבן פארפולט. גייט אריין צו יענעם, אייער ווארט וועט שוין זיין געווגג״.

און מיין טאטנס ווארט האט טאקע געהאלפן. „אז ר׳ שואל זאגט, אז דער מלמד איז א גוטער, גיב איך אים מיין זון צו לערנען״.

זיי האבן געגלויבט מיין טאטען און פלעגן אים ברייגנען זייערע קינדער צו פארהערן. איינער א איד פלעגט קומען פרייטיק אוונט, בפרט ווינטערצייט, ווען די נאכט איז לאנג און זעקס א זייגער פלעגט מען שוין האבן אפגעגעסן. געהייסן האט ער אברהם אהרון, געווען א שוסטער, אריינגעקומען א פערמאטערטער, ווארום ער האט געוויס דורכגעארבייט דאַ־נערשטיק די גאנצע נאכט, אבער געוואלט האבן דעם נחת, אז ר׳ שואל זאל זאגן, אז זיין קינד לערנט גוט. מיין טאטע

פארפלאנטערן זיך, זיין פאטער זאל ניט האבן קיין צער. נאכ'ן פארהערן פלעגט מיין טאטע זאגן:

„ר' אברהם אהרון, איר האט א גוטן אינגל, ער קען גאנץ גוט". און דער איד איז אוועק א צופרידענער. עס איז אים געווען אנגעלייגט דאס געלט, וואס דער רבי האט אים געקאסט.

שבת נאכמיטאג פלעגט אפט אריינקומען אברהם'ל דער געלער, א געזונטער שטארקער איד מיט זיינע צוויי בנים. אויך זיי פלעגט מיין טאטע אונטערזאגן, הגם ס'איז געגאנגען א ביסעלע שווער, אבער ער האט געוווסט מיט וואס עס וואלט געשמעקט פאר די קינדער, ווען ער גיט זיך ח"ו א קרים. פלעגט ער זאגן: „ס'איז גאנץ גוט ר' אברהם'ל" און צו די אינגלאך: „זעט, קינדערלעך, אז די אנדערע וואך זאל זיין נאך בעסער".

מיין טאטע איז געווען א גוטער בעל־תפילה. ער האט געקענט שחיטה, און ערב שבת, ערב יום־טוב פלעגט ער גיין אין שעכט הויז ארויסהעלפן די שוחטים, ניט פאר גע־צאלט וועגן, חלילה, נאר כדי זיי צו טאן א טובה. ער איז אויך געווען איינער פון די דריי מוהלים פון שטאט, אלע פרייוויליגע, ווארום אין יענער צייט פלעגט א מוהל ניט קריגן קיין באלוינונג. מוהל'שאפט איז געווען א גרויסער כבוד, א מיצווה. די צוויי אנדערע מוהלים זיינען געווען חיים הירשל דער מלמד, א איד מיט א גרויסער בארד מיט צוויי שפיצן, און אבא לאסקעס, א גביר, אין וועמעס שניט געשעפט איך בין אלס מיידל געווען א פארקויפערין. די מלמדים פלעגן זאגן צווישן זיך, אז אבא לאסקעס וואלט זיך גע'שמד'ט פאר א ברית... פאר יעדן ברית פלעגן די מוהלים ווארפן גורל ווער עס זאל קריגן חיתוך, ווער פריעה, ווער מציצה.

אזוי ווי מיין טאטע איז געווען א ספרא רבא אין העב־רעאיש און אין יידיש, און זייער באליבט ביים סלאנימער רב, ר' יוסף רייזין, ז"ל, פלעגט דער רב שיקן צו אים די משולחים, מגידים און לומדים, וועלכע האבן זיך גענויטיגט אין זיינעם א כתב, און ער פלעגט נאר צוגעבן זיין אונטער־שריפט. א חוץ דעם פלעגט מיין טאטע שרייבן יידישע בריוו, וואס האבן געקענט רירן א שטיין. א פאר וואכן נאך דעם ווי זיין בריוו איז אוועק פלעגט דער מאן, צו די פרוי קומען בענשן אים:

„ר' שואל, געזונט זאלט איר זיין, מיין זון האט זיך אפגערופן; מיין קרוב האט אריינגעשיקט אביסל געלט".

דערביי איז ער ניט געווען אויסגעטאן פון דער וועלט און האט פערשטאנען טועם צו זיין פון דעם זיסן יידישן שטייגער לעבן. אז מיין שוועסטערקינד נח, דער סלאנימער און לידער חזן, האט געקראגן דעם רויטן בילעט און איז פריי געווארן פון פריזיוו, האט מיין טאטע געקויפט א פלאש בראנפן, צוזאמענגערופן די פאר גוטע פריינט, געדונגען א פור ביי פסח דעם בעל־עגלה און מ'איז געפארן ארויסנעמען דעם יונגנמאנטשיק פון זיין באהעלטעניש און אים צוריק־ברייינגען קיין סלאנים. דעם גאנצן וועג האט מען זיך משמח געווען און געזונגען אזא מין ליד:

א גאט אויף דער וועלט האבן מיר,
בראשית ברא לערנט ער אונדז,
ווייל איז אונדז, זייער גוט,
יידיש לעבן איז זייער גוט.
האפ!

ער איז געווען אן עסקן אין עטליכע פאראיינען, ווי, צום ביישפיל, דער חברה שומרי שבת, און גבאי אין דער חברה־קדישא (מיר האבן געהאט א „שטאט" אין זייער שול). די שומרי שבת פלעגן גיין איבער די קראמען און ווארשטאטן ערב שבת און ערב יום־טוב, און א דאנק זיי האב איך זיך באקאנט מיט ר' יהודה שליפער, ווייל איינמאל האט די חברה געמאכט א סעודה'לע ביי אונדז אין דערהיים, און ר' יהודה האט ביי אונדז געקאכט דעם מאלצייט.

ר' יהודה שליפער אן אראמאן אין זיבן פאלעס, איז געווען דער משגיח אויף די עירובין, פון אט דער השגחה האט ער מישטיינס־געזאגט, געלעבט, דאס הייסט פון דעם עירוב געלט, וואס ער פלעגט גיין צוזאמענקלייבן מיט דער פושקע. ער האט געקענט אלע עירובין אויף אויסווייניק, און טאמער פלעגט זיך אן עירוב איבעררייסן, פלעגט ער אויס־רופן אין די שולן אז דעם שבת טאר מען נישט טראגן. אבער ניט נאר די עירובין, אין גאנץ ש"ס איז ער געווען קלאר, אזוי אז מען האט אים גערופן רבי יהודה אפילו אונטער די אויגן.

פון וואנען און צוליב וואס האט דער לומדישער איד זיך אויסגעלערנט קאכן, ווייס איך ניט, אבער עס איז א פאקט, אז ער האט געשמט פאר א גוואלטיקן קוכער. די כ' טבת סעודה פון דער סלאנימער חברה־קדישא (זי האט זיך איי־גענטליך געצויגן עטליכע טעג), פלעגן קאכן ער און הערצעל דער שענקער. און איר דארפט וויסן, אז עס איז געווען אויף דער סעודה ווי אויף דער שענסטער חתונה (מען פלעגט אחוץ דעם יעדן חבר אריינטראגן א פערטל גאנז אין שטוב). די חברהלייט האבן זיך אזוי אפגערוט פון זייער יאר שווע־רער ארבייט — אחוץ די מקברים האבן אלע געארבייט לשמה, און מיין טאטע האט זיך משמח געווען מיט'ן גאנצן קהל.

קאפיטל פיר

מיין מאמע איז געגאנגען זייער שיין געקליידעט. שטענ־דיק נאך דער מאדע און אויסערגעוויינליך זויבער. זי איז געווען זייער פרום, אבער בעת איר אייגענע מאמע איז גע־גאנגען מיט אפגעגאלטע האר און האט אנגעטאן א הארבאנד אויפ'ן קאפ האט זי שוין געטראגן א פארוק, וואס איך פלעג אים פון צייט צו צייט ברייינגען דער פארוקמאכערין אויס־צופלעכטן.

איך האב שוין פריער באשריבן ווי מיין טאטע־מאמעס שטוב איז געווען אפן פאר אלעמען, דאס איז געווען מעגליך, ווייל מיין מאמע האט פאר אלעמען געפונען אן ארט. מיין טאטענ'ס קרובים פון אויסער־האלב שטאט (איך האב שוין דערמאנט, אז ער איז ניט געווען קיין סלאנימער), פלעגן באטראכטן אונדזער הויז ווי זייער געוויינליכע סטאנציע. זי האט אלעמען אויפגענומען בסבר פנים יפות. קיינמאל האט זי ניט געזאגט: ס'איז מיר צו שווער, וואס וועל איך געבן? פונוואנען וועל איך נעמען?

דער שמש פון הכנסת־אורחים פלעגט קומען צו איר און זאגן: „רב שואל'ס ווייב, היינט איז דא א בכבוד'ער אורח. זאל ער קומען צו אייך צו וועטשערע?" דער ענטפער איז שטענדיק געווען יא. זי פלעגט לכבוד יעדן אורח דעקן דעם טיש מיט א טישטוך און אנצינדן צוויי ליכט, און דער טאטע פלעגט ברענגען א ביסל בראנפן. ביים אוועקגיין האט זי דעם אורח באגלייט מיט א ליכט צו דער טיר, זאגענדיק, אז אזוי האט זיך אברהם אבינו נוהג געווען, און אים אריינגערוקט אין דער האנט א מטבע איינגעוויקלט אין א פאפירל.

פלעגן קומען צופיל געסט, פלעגט מען אראפנעמען א טיר פון א שאפע, אוועקלייגן אויף צוויי שטולן, אונטערבעטן א קאלדרע אדער עפעס אן אלטע זאך, אדער אראפנעמען א קישן פון צוקאפנס ,און שוין איז געווען א געלעגער.

איך געדיינק נאך עטליכע פון אונדזערע שטאמגעסט, איינער פון זיי האט געהייסן איטשע־יאנקל, מיין טאטנס א ווייטער קרוב. א מייטשעטער געבוירענער און א מייטשעטער אידעם, איז ער געקומען קיין סלאנים זיך לערנען ביים חזן זינגען. ער האט ביי אונדז געגעסן שבתים און ביי אונדז געשלאפן. מיין מאמע האט אים שוין געמאכט א געלעגער.

אן אפטער גאסט איז אויך געווען מיין טאטענ'ס אן אנדער קרוב, איטשעלע ביעלעגורנער, א רייכער איד, וועלכער האט געהאט א הויף אין ביעלעגורנע. איינע א פריצטע האט זיך אויף אים אנגעזעצט, קעגן אים פארפירט פראצעסן און צום סוף ביי אים אפגענומען זיין פאסעסיע. ווען ער פלעגט אריינפארן קיין סלאנים, פלעגט ער קומען צו אונדז. ער האט שוין געהאט א חזקה אויף א קאנאפע.

אויך איטשעלעס איידעם, רב בעריש, א רב אין אן ארומיקע שטעטל, פלעגט אויפגענומען ווערן מיט'ן שענסטן. איינמאל, אין ווינטער, האט זיך זיין שליטן איבערגעקערט אויפ'ן וועג צום שטעטל און ער האט זיך גוט צעקלאפט. מ'האט אים צוריקגעבראכט און ער איז עטלעכע טעג אפגעלעגן ביי אונדז. אברהם־הירשל איז שוין דעמאלט געווען מיין חתן און האט גרויס הנאה געהאט פון זיינע דברי תורה.

פאר ר' הירשן דעם מלמד פלעגט מיין מאמע קאכן מיטאגן. די פרוי פון ר' הירש האט געהאט אין מייטשעט א קראם, וואס האט געטראגן וואסער אויף קאשע, און אזוי ווי זי איז מיין טאטענ'ס א נאנטע קרובה איז ער אראפגעקומען קיין סלאנים. דער פרומער גביר, ר' ישראל זעלוועך, האט אים גענומען אלס רבי צו זיינע צוויי זין.

ווי אן אייגן קינד איז ביי אונדז געווען נח, א מייטשעטער בחור'ל, וועלכער האט געלערנט אין דער סלאנימער ישיבה און איז נאכדעם געווארן דער בארימטער חזן נח לידער אדער נח קלאגער. מיין טאטע האט געהאט א ברודער יאשע, וואס פון די דרייצן קינדער וואס ער האט געהאט, איז אים געבליבן איין טאכטער שירקע־רחל. אלס סגולה האט מען אים געראטן זי ארויסצוגעבן פון זיין רשות און מאכן זי פאר א כלה. מען האט איר דעריבער צו צען יאר פאר'קנס'ט מיט'ן דרייצן יאריקן נח. צוויי, דריי יאר שפעטער האט מען זיי חתונה געמאכט.

קורץ נאך די תנאים האט מען נח'ן געשיקט קיין סלאנים און ער איז געווען ביי אונדז ביז צו דער חתונה.

דער קליינגעוויקסיקער בחור'ל איז קוים אלט געווען פערצן־פופצן יאר, ווען ער האט אנגעהויבן דאווענען פרייטיק צונאכטס אין פארשידענע קלויזן און שולן. ווען ער האט געדארפט שטיין צום פריזיוו, האט מען אים פארבאהאלטן ביי זיינער א מומע אין א דארף. ער איז דארט אפגעווען אפשר א האלב יאר צייט און אן אנדערער האט פאר אים געצויגן א נומער. זיין מאמע שיינע־רחל, א שיינע פרוי, א חכמה, מיט גרויסע בלויע אויגן, פלעגט דעמאלט אפט קומען צו אונדז פון מייטשעט זיך דערוויסן וועגן דעם גאנג פון דעם פריזיוו. זי פלעגט די פינף מייל פון מייטשעט קיין סלאנים דורכשפאצירן צופוס און אונטערוועגס פלעגט זי אויסטאן די שיך, זיי צובינדן צוזאמען און זיי פארווארפן אויפ'ן אקסל.

וואלט מיין מאמע ארויסגעוויזן אומפריינדליכקייט צו פרעמדע, וואלט מען איר געוויס באדארפט מוחל זיין. ווארום ניט נאר האבן פארדארבענע מענטשן ביי איר אוועקגענומען איר טאטען אין אירע יונגע יארן, נאר זי האט זיך אויך שרעקליך אנגעליטן אלס מוטער. א סך קינדער אירע האבן קוים אנגעזען די ליכטיקע שיין און זיינען אוועק פון דער וועלט. איך בין געווען די עלטסטע, ווייל פאר מיר זיינען צוויי קינדער געשטארבן אין קימפעט. איך בין דעריבער געווען א ציטעריקע, און צוויי מאל ווען איך בין קראנק געווארן האט מען פאר מיר געצאלט קבורה־געלט. דאס איז געווען אזא סגולה כדי די חברה־קדישא זאל ח"ו ניט אויסקוקן אוף א פדיון.

זעקס קינדער האט מיין מאמע דאך באוויזן צו דערציהען, און אין יענע יארן פלעגט מען א מיידל געבן זויגן ביז 23 מאנאט, א אינגל עטוואס ווייניגער — טאמער וועט צופיל פון דער מאמע'ס מילך אים טעמפ מאכן דעם מח. מיין מאמע האט מיר דערציילט, אז אין די לעצטע חדשים איידער איך בין געווארן אנטווינט, פלעג איך איר אליין צוברענגען א בענקל, איר זאגן: „זעץ זיך מאמע" און גלייך מאכן די ברכה.

אז איך בין געווען א קליין מיידל האט מיין מאמע מיך אויסגעלערנט אזא לידל:

אז עס וווינען אינאיינעם
צען פאר שכנים,
קינדערלעך ווי אין מצריים,
און באקן אלע
אין איין אויוון חלה,
איינע ברעכט די הענט:
די חלה איז פארברענט;
די צווייטע שרייט: אוי ווי
די חלה איז רוי.

דאס לידל איז געווען צוגעפאסט צו דער לאגע ביי אונדז אינדערהיים. דאס הויז איז באשטאנען פון פיר שטובן. מיר האבן געוווינט אין דער שטוב, וואס פאר'ן גאס; אנטקעגנאיבער, אין דעם זעלבן פירהויז, האט די באלעבאסטע געוווינט אין איין קליינער שטוב, א שכן אין דער צווייטער, נאך א שכן האט געוווינט אין א שטיבל אויפ'ן הויף, און ביי יעדערן פון די שכנים איז געווען צו עטליכע קינדער. אין פירהויז, צווישן אונדזער דירה און די צוויי שטיבלעך, איז געשטאנען א

גרויסער באַק־אויוון וואָס אַלע ווייבער האָבן אין אים געבאַקן ערב־שבת און יום־טוב און פלעגן דעריבער ווערן שרעקליך אויסגעמאַטערט. וויפיל האָט מיין ליבע מאַמע זיך אָנגעהאָרעוועט די צוויי טעג דאָנערשטיק און פרייטיק! נאַטירליך האָט איר די אַרבייט לכבוד שבת אויך פאַרשאַפט אַ סך פאַרגעניגן, וואָרום אין יעדער יידישער שטוב פלעגט מען צוגרייטן שבת ווי אַ גרויסע שמחה. יעדע פרוי האָט געזען אָנגרייטן וואָס שענערע און בעסערע עסנס, און אָנגרייטן אַ סך. איינקויפן פלעגט מיין מאַמע דאָנערשטיק פאַרמיטאָג ביים קצב דאָס פלייש, אויפ׳ן מאַרק די פיש, די מערן אויף צימעס, רעטשקע מעל אויף אַ גוטמאַן (אַזאַ מין קוכן) און ווייסע מעל אויף חלה און אויף לאָקשן. די לאָקשן פלעגט זי שניידן דין ווי זאַפּראַן.

דעם אויוון פלעגט אייַן וואָך אייַנהייצן די באַלעבאָסטע, די צווייטע וואָך מיין מאַמע, און דעמאָלט פלעגט מיין טאַטע שוין אַריינלייגן די שייטער האָלץ דאָנערשטיק פאַרנאַכט. פרייטיק זעקס אַזייגער אינדערפרי האָט שוין דער אויוון געברענט און די פיר ווייבער האָבן זיך אַרום אים געפּאַרעט. יעדע פרוי האָט געקאַכט צו עטליכע טעפּלעך, וואָס זי פלעגט אַריינשטעלן און אַרויסנעמען מיט ווילקעס, דאָס הייסט אַזעלכע שטעקנס פון פאַרשיידענער גרויס, וואָס האָבן זיך פאַרענדיקט מיט אייזערנע שפּיצן. אַז דער אויוון איז שוין געווען גוט איינגעהייצט, האָט מען אויסגעקערט די קוילן מיט אַ בעזים, וואָס איז געמאַכט פון צווייגן, פון אַ נאַדלבוים, וואָס האָט געהייסן אַ פּאָמעלע און וואָס מען פלעגט איינגעצן אין וואַסער איידער מען האָט זיך דערמיט באַנוצט. ביים אַריינזעצן די חלה איז יעדע אידענע געשטאַנען מיט איר געבעקס און האָט קאַמאַנדעוועט: שכנ׳טע, זעצט מיינע חלות אין יענעם ווינקל, דאָ איז דער אויוון צו הייס אָדער צו קאַלט א. אַז. וו.

די חלות זיינען געווען פון אַלערליי מאָדעלן: אויף שבת, אַ גלאַטע חלה מיט אַ קליינעם פלעכטל; אויף ראש־השנה, אַ רונדע; אויף יום־כיפור, אַ לאַנגע מיט אַ לייטער פון אויבן; אויף סוכות, אַ לאַנגע געפלאָכטענע חלה. יעדע חלה האָט געהאַט איר באַטייט: אַ קיילעכדיקע חלה האָט געמיינט אַ רונדער יאָר; אַ לייטער, אַז די תפילות זאָלן אָנקומען צו גאָט; די סוכות׳דיקע געפלאָכטענע קיטקעס זיינען געווען אַ רמז אויף שמחה.

אויסגעבאַקן די חלות האָט מען געדאַרפט הייצן דעם אויוון אויף טשאָלנט, ווידער אַ שווערע אַרבייט. אָבער אַז עס איז געקומען דער שיינער פרייטיק אָוונט, איז גאַרניט געווען צו דערקענען אַז מיין מאַמע האָט די פּאָר טעג אַזוי פיל געאַרבייט. די קדושה פון שבת האָט גערוט אין אירע אויגן.

ס׳האָט אויך ניט געפעלט קיין אַרבייט אַחוץ דאָנערשטיק און פרייטיק. די ציג וואָס מיר האָבן געהאַט און שפּעטער די קו וואָס האָט פאַרנומען איר אָרט, האָבן אויך פאַרלאַנגט דאָס זייעריקע. די קו איז געשטאַנען אין אַ שטאַל אויפ׳ן הויף. ווינטער פלעגן מיר ברענגען ברייע. זומער פלעגט דער קהל׳שער פּאַסטוך אַרומגיין מיט דער טרובע צוזאַמענעמען די קי און זיי פירן צו דער קהל׳שער פּאַשע.

און וואָס זאָל איך זאָגן וועגן די אַנדערע מלאכות פון אַ אידישער ווירטין? נאָך חנוכה פלעגט מען קוילענען גענז און פּרעגלען שמאַלץ אויף פסח; נאָך פורים פלעגט מען קאָכן מעד, לאָזן שטיין אַ דריי וואָכן און דורכזייען; חודש אלול פלעגט מען איינשטעלן אוגערקעס אויף ווינטער און געווען באַלעבאָסטעס, וועלכע פלעגן פאַרקלאַפּן אַ פאַס און עס אַריינלייגן אין טייך אויף פסח; נאָך סוכות פלעגט מען איינשטעלן קרויט. מיין מאַמע האָט אויך געהאַט אין איר שפּייזאַלמער זאַק מיט געטריקנטע באַרנעס.

קאַפּיטל פינף

צו זעקס יאָר האָב איך אָנגעפאַנגען צו לערנען. מיין ערשטע לערערקע איז געווען מושקע — די רביצין. מען האָט זי אַזוי גערופן, נישט ווייל איר מאַן איז געווען אַ רב, נאָר ווייל זי האָט געהאַט דאָס גליק צו קענען דאַווענען. האָט זי גענומען אַ סידור, פאַרשניצט אַ שטעקל, וואָס מ׳האָט עס גערופן אַ טייטל, און איז געגאַנגען קנעלן מיט אָנפאַנגער. פרויען, וועלכע זיינען געבליבן אַלמנות האָבן זיך גענומען צו איינער פון צוויי פרנסות: אָדער צו לערנען מיט קינדער, אָדער צו לערנען זיך אויף אידישע מאַמעס ווי צו ווערן אַקושערקעס (מ׳האָט זיי דעמאָלט גערופן באָבעס).

אויב יעדער איד, אַפילו דער ישובניק, האָט לכל הפחות געקענט עברי, האָבן אַ סך פרויען פון אָרימען שטאַנד נישט געוווּסט די צורה פון אַן אות. אַן אָרימאַן פלעגט זיין טעכטערל אַוועקגעבן פאַר אַ דינסט־מיידל, ווען זי איז קוים אַלט געווען צוועלף יאָר. שפּעטער, ווידער, פלעגט דער עול פון פרנסה אַוועקנעמען ביי אַן אָרימער פרוי אַלע אירע כוחות, און וואָס פלעגט זי נעבעך פאַרדינען? פאַר פאַרקנעטן אַ דייזשע ברויט ביי אַ בעקער — אַ צענערל (צען גראָשן, דאָס הייסט פינף קאָפּיקעס), און געמיינט האָט דאָס פינף שעה שווערע פּראַצע. פאַר שווענקען אַ באַלעבאָסטעס וועש אין טייך — אין ווינטערצייט פלעגט מען ביי גרויסע פראָסט שווענקען די וועש אין אַ פּאָלאָנקע, דאָס הייסט אין אַזאַ לאָך אויסגעהאַקט אין דעם פאַרפראָרענעם טייך — פלעגט מען פאַרדינען אַ פּאָר קאָפּיקעס. דעריבער זיינען אין ימים־נוראים געווען אין אַלע ווייבערשע שולן פירזאָגערינס, און „בעזגראַמאַטנע" ווייבער אַרום איר פלעגן איר נאָכזאָגן וואָרט ביי וואָרט.

לאַנג בין איך ביי מושקע׳ן דער רביצין נישט געבליבן. מען האָט מיך נאָכדעם אָפּגעגעבן צו אַ מלמד, וועלכער האָט געהייסן מאַדיל. אין זיין חדר האָבן זיך געלערנט אַ סך קינדער, איינגלעך און מיידלעך. די איינגלעך פלעגט ער שרעקליך שלאָגן. און פאַרגעסט נישט, אַז דאָס זיינען געווען קליינע קינדער, אָנפאַנגער. אויך מיידלעך האָט ער נישט געשאָנעוועט. איינמאָל, איידער איך בין אַריין אין חדר, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט ריידן מיט אַ חבר׳טע. מאַדיל האָט עס דערזען דורכ׳ן פענצטער, איז ער אַרויס און ער האָט מיך פאַר די צעפּ אַריינגעשלעפּט אין חדר.

אַז מלמדים מעגן שלאָגן קינדער, איז געווען אַן אָנגענומענע זאַך. מען דערציילט, אַז אין דער צייט ווען מען פלעגט חתונה מאַכן איינגלעך קורץ נאָך דער בר־מצוה, האָט דער רבי פונקט געהאַלטן אין שמייסן אַזאַ יונגן באַלעבעסל, ווען מען איז געקומען אָנזאָגן די בשורה, אַז דעם בחור׳ל׳ס פרוי האָט אים אין אַמזלדיקער שעה געבוירן אַ זון. דער רבי האָט זיך נישט גענומען צום האַרצן, האָט צוגעגעבן אַ גוטן שמיץ

און האט געזאגט: „מזל־טוב דיר מיט א אינגל".

ווען איך בין אלט געווארן א יאר זיבן אדער אכט, איז געקומען די צייט, איך זאל זיך לערנען שרייבן. מיין „שרייבער" האט געהייסן יאסל; ער האט געהאט ביי זיך אין שטוב א חדר, ווו עס פלעגן זיך צוזאמענקומען, אויף א צוויי שעה, ביי א צוואנציק קינדער, אינגלעך און מיידלעך (אין די געווײנליכע חדרים האט מען נישט געלערנט שרייבן). דעם ערשטן טאג האט מען געדארפט ברענגען צוויי בויגן פאפיר, צוזאמענגענייט אין א העפט (קיין פארטיקע העפטן זיינען דעמאלט ניט געווען). דאס האט געקאסט א קאפיקע. דערצו האט מען געבראוכט פאר א גראשן טינט און א גענזענע פעדער.

שטעלט זיך פאר וויפיל ארבעט אזא „שרייבער" האט געהאט. דאס פאפיר איז געווען אן ליניעס, און ער האט געמוזט פאר יעדן אפליניען זיין בויגן; די פעדערס האט ער אליין געמוזט פארשניצן. פאר די אנפאנגער פלעגט ער אנשרייבן דעם אלף־בית מיט א בליישטיפט און מיר פלעגן די אותיות איבערציען מיט טינט. ערשט דעמאלט פלעגט זיך אנפאנגען די ריכטיקע ארבעט. איינער האט געשריהען: „ר' יאשע, מיין פעדער שרייבט נישט". א צווייטער: „ר' יאשע, מיין פעדער שפריצט". נו, פלעגט ער ארומגיין און פלעגט פארריכטן די פעדערס.

אז מען האט שוין געקענט גוט שרייבן דעם אלף־בית, פלעגט דער לערער אויסשרייבן פאר יעדן איינציקן א שורה צוזאמענגעלייגטע ווערטער און מען האט א שטיקל צייט נאכגעשריבן. דער דריטער עטאפ איז געווען: שרייבן נאך „אנ'אנטפאר". דאס הייסט, דער „שרייבער" האט אנגעשריבן א גאנץ זייטעלע און די תלמידים האבן נאכגעשריבן. נאך שפעטער האט מען שוין געקענט לייענען און מען האט אנגעפאנגען צו מאכן דיקטאטן, אבער דאס איז שוין געווען אינ'ם צווייטן „זמן" פון לערנען.

יעדער „אנטפאר" האט זיך אנגעהויבן מיט דער אידישער דאטע, ווי צ. ב. דעם 12־טן שבט, אבער נישט איינפאך געשריבן, נאר מיט געצוקטע אותיות. נו, ווילט איר, אז קליינע קינדער זאלן קענען נאכמאכן אלע צוקן און קונצן? פלעגן זיך אנפאנגען געשרייען: „ר' יאשע, מאכט מיר דעם נון", א צווייטער האט געבעטן אויסקינצלען דעם שין, א דריטער דעם למד. מען האט זיך געפלייסט, און מען האט זיך אויסגעלערנט. אין שפעטערע יארן האב איך געלערנט שרייבן א היפשע צאל פון מיין מאנ'ס משוררים.

מיין מאמע האט זיך אבער נישט באנוגנט מיט קאפ־לימודים. זי האט געהאלטן, אז א מיידל דארף זיך אויך לערנען קאכן, נייען און אויך האנדלען, כדי צו וויסן ווי אומצוגיין מיט מענטשן. זי האט פיינט געהאט הינטערן־אויוון־זיצער־קעס. דעריבער, ווען איך בין געווארן צוועלף יאר, האט זי מיך ערשטנס אוועקגעגעבן אין דער לער צו א „ווייס נאטנייטערקע", דאס הייסט צו א פרוי, וואס פלעגט נייען העמדער, ציכן, ליילעכער וכדומה. געארבעט האט מען א גאנצן טאג, און אזוי ווי קיין ניי־מאשינען זיינען ניט געווען, פלעגט מען שטעפן מיט דער האנט, ד. ה. זייער קליינע שטיכן. איך האב זיך אויך אויסגעלערנט אויסהעפטן אדער שטריקן. קיין לוין האב איך נישט געקראגן; פארקערט, מיין מאמע האט צוגעצאלט.

צו דרייצן יאר בין איך געווארן א פארקויפערין אין אבא לאסקעס שניט קראם. געפירט האט דאס געשעפט אבא'ס פרוי, לאסקע, און זי פלעגט אויך פארן איינקויפן אין מאסקווע און אין ווארשע, אין לאדזש, טאמאשאוו און זגערש. ס'איז געווען אן אלטע פירמע; מיין מאמע האט נאך געקויפט ביי לאסקע'ס מאמען. ר' אבא אליין איז געזעסן ביים בוך. די אנגעשטעלטע זיינען געווען א פאר יונגע מיידלעך, א חוץ די גרויסע פארקויפערין, וועלכע איז שוין געווען א פריילין און מען האט איר גערעדט שידוכים.

געארבעט האבן מיר פון אכט אין דער פרי ביז עלף אין אוונט. אין די גרעסטע פרעסט פלעגט מען זיצן און ווארטן, טאמער קומט א קונה. ווארום דער קונה האט געוועלטיגט מיט א שווערער האנט און מען האט אים נאכגעגעבן אלע זיינע קאפריזן. אז א בעלעבאסטע איז אריין אין געשעפט וועגן עפעס אן ארטיקל און מען האט איר געשטעלט א פרייז, האט זי זיך ראשית אנגעהויבן צו דינגען, און געדונגען זיך אן א שיעור און א טאלק, און אז מען האט שוין געהאלטן ביים משווה ווערן, איז זי ערשט געגאנגען א קוק טאן און פארגלייכן די פרייזן אין אן אנדער געשעפט. דער סוחר האט אזויפיל אראפגעלאזט פון זיין ערשטן פארלאנג, אז ער האט שוין אליין נישט געוווסט צי ער פארדינט אדער ער ווערט אן ביים עסק. די קונה'טע ווידער איז קיינמאל ניט געווען זיכער, אז זי האט גוט איינגעהאנדלט, ווארום וויבאלד דער קרעמער האט איר די סחורה פארקויפט, איז מסתמא האט ער זי „אריינגעלייגט". אפט פלעגט א באלעבאסטע, אליין מיד־ווערן פון די דינגעניש, זיך בעטן ביי אבא לאסקע ער זאל איר זאגן „אויף נאמנות" וויפיל די סחורה קאסט, און זי וועט אים דערלייגן צען, פופצן פראצענט רווח, אבער אבא לאסקע איז געווען אן אפגעהיטענער איד און זיין נאמנות האט ער נישט געוואלט שטעלן אין קאן.

איז שוין דער קונדין עפעס געפעלן געווארן און איז זי שוין איינגעגענגען אויפ'ן פרייז, האט זי געהייסן, מען זאל דאס גאנצע שטיק ברענגען צו איר א היים, כדי דער מאן, די קינדער, די משפחה, די שכנות זאלן זאגן זייער מבינות. איינמאל האט מיין באבע איינגעקויפט א גרויסע ווינטער־פאטשיילע; די גאנצע גאס האט עס אנגעקוקט, יעדערער האט געזאגט זיין ווארט, און מיין באבע האט עס געלייגט ביי איר אויפ'ן וואג, ווארום, וואס שווערער די שטאף, אלץ בעסער די קוואליטעט.

האט מען א כלה־מיידל געמאכט אן אויסשטייער, איז דאס גאנצע געשעפט וואכענלאנג געלעגן ביי איר. פארקויפט האט מען נאטירלעך אויף בארג און יעדן פרייטיק פלעגן די מיידלעך גיין קאסירן „„וואכערס".

ביי אבא לאסקעס האב איך פארדינט דאס ערשטע יאר 50 קאפיקעס א וואך, וואס איך פלעג האלטן אויף זיך צו קויפן א קליידל. איך בין נאכדעם א שטיקל צייט נישט געווען געזונט און איך בין דעריבער, נאך צוויי יאר צייט, אריבער צו זעליג מאשע'ס, וועמענס געשעפט, אויך פון שניט סחורה, איז געווען אנגרא, דאס הייסט א סך רוהיקער. ביי מאשע'ן (אויך דא איז די פרוי געווען די סוחר'טע) בין איך שוין געווען די איינציקע פארקויפערין.

אין דער פרייער צייט האב איך אריינגעכאפט א פאר

זייטלעך פון א מעשה־ביכל, אדער א ראמאן. לייענען ביכער האב איך אנגעהויבן צו ניין יאר. נעבן אונדז האט געוווינט משה־בער דער איינבינדער. איך האב ביי אים דערשמעקט אזעלכע מעשה־ביכלעך ווי: „קהל חסידים“, „גור־אריה“, „מעשי חסידים“ און אנדערע און ער פלעגט זיי מיך לאזן אדורכלייענען ביז׳ן איינבינדן. אמאל פלעגט אנקומען אין שטאט א פאקענטרעגער, ווי מען האט ביי אונדז גערופן די וואנדערנדע מוכר־ספרים׳ניקעס, ווייל זיי פלעגן גיין מיט׳ן פאק אויף די פלייצעס, און זיך לאזן איבער די הייזער, האט מען אויסגעבעטן 2 קאפיקעס ביי דער מאמע׳ן און איינגע־קויפט א ביכל. פלעגט דער פאקענטרעגער בלייבן איבער שבת — פלעגט מען צאלן א קאפיקע, צוויי, נוץ־געלט און בארגן א פאר ביכלעך. ס׳איז אויך געווען א גרויסער ביכער־געשעפט אין שטאט, ווו מען פלעגט נעמען גרעסערע ביכער אויף פראקאט, שאמער׳ס אדער בלוישטיינ׳ס. וויפיל טרערן האט מען פארגאסן אויף די העלדן, וועלכע זיינען גע׳רודפ׳ט געווארן פון גורל, באזונדערס אויף יוספ׳ן, דעם קרבן פון דינענזאהנ׳ס בוך „דער שווארצער יונגערמאנטשיק“. דערביי האט מען נישט פארפעלט שבת צו לייענען דעם צאינה וראינה מיט׳ן פירוש נופת צופים.

אין יענע יארן איז שוין אין סלאנים געווען א ביבליא־טעק, אבער לייטישע אידן, פון פרומע אידישע טעכטער אפ־גערעדט, האבן זיי אויסגעווייכט. די ארייניגייער פון דער ביבליאטעק האט מען גערופן ביבליאטעקער (מיט׳ן טראפ אויפ׳ן אָ), און א ביבליאטעקער און אן אפיקורוס זיינען אין פאלקס־מויל געווען איינס און דאָס זעלבע, מען האט אפילו דעם אדער יענעם חושד געווען, אז שבת האט ער אין דער ביבליאטעק ארייגעכאפט א פאפיראסל.

איינער אזא ביבליאטעקער יאשקע טרפון, האט געהערט צו מיין טאטענס דור, געווען אן ארייגייער ביי יאשע דעם חזן. זיין ארבעט געדענק איך מער נישט, אבער די טעכטער זיינען געווען פאפיראסן־מאכערקעס, דאס הייסט זיי האבן אנגעשטאפט גילזן מיט טאבאק און געגאנגען פארקויפן די נישט באנדעראלירטע ציגארעטן איבער די האטעלן און געשעפטן. אט דער יאשקע טרפון איז, פארשטייט זיך, יעדן טאג געגאנגען דאוונען. פרייטיק צונאכט פלעגט ער איינ־לאדן צו זיך משוררים און געבעטן זיי זינגען זמירות. „גע־דיינקט אידן“ פלעגט ער זאגן, „איר וועט נאך קומען זאגן אויף מיין קבר: דא ליגט א צדיק“.

פון מיינע חבר׳טעס דערמאן איך מיך וויניק, א חוץ פון חנה־אסתר און פון לאה׳טע, די טעכטער פון ר׳ שמואל׳קע, וועלכער איז דעמאלט געווען דער סלאנימער רבי. ער איז געווען אן אייניקל פון ערשטן רבי׳ן ר׳ אברהם׳עלע, וועלכער איז אין אנהויב געווען א מלמד. מיין טאטע און ר׳ שמואל׳קע האבן יונגערהייט צוזאמען געלערנט אין בית־מדרש. איך געדיינק נאך דאס שיינע הויז, וואס מ׳האט אים אויסגעבויט, ארומגערינגלט מיט גערטנער.

ווען איך בין אלט געווארן 13 יאר, האט אויסגע־בראכן, א פאר טעג נאך שבועות, די גרויסע סלאנימער שריפה, און א גרויסער טייל פון דער שטאט איז אראָפ מיט׳ן פייער, דערונטער אויך דאס הויז פון מיינע באבעס. צום גליק איז מיין טאטענ׳ס בעל־עגלה שוין דעמאלט גע־שטאנען אין אונדזער גאס, גרייט אים צו פירן איבער אידישע שטעט און שטעטלעך, אין דער שליחות פון רבי מאיר בעל הנס. מיר האבן דעריבער באוויזן ארויסצו־ראטעווען א טייל פון אונדזער האב און גוטס, ווי אויך... א זאק מיט פוטער־קיכלעך. מיר זיינען געלעגן א מעת לעת אויף די פעלדער ביז מ׳האט אונדז אפגעגעבן א צימער אין א הויז נעבן דער קהל׳שער בוינע. א פאר חדשים שפעטער, האבן מיר זיך ארייגעצויגן צו העטעך דעם קוימען־קערער און געוווינט א יאר צייט ביי אים אין א צימער. ערשט נאכ־דעם זיינען מיר אריבער צו עט׳ען דער קצב׳טע, אין א גרוי־סער שטוב מיט צוויי צימערן, מיט ווענט געפארבטע מיט אייל־פארב, וואס מ׳האט געקאנט וואשן מיט זייף־וואסער. אין אט דער דירה האב איך פארבראכט מיינע מיידלשע יארן, חתונה געהאט, געלעבט א יאר צייט אויף קעסט, און גע־בראכט אויף דער וועלט מיין עלטסטן זון יצחק.

יחזקאל קאטיק

זכרונות וועגן ערשטן סלאנימער חסידישן רבי, דעם בעל חסד־לאברהם זצ״ל

...ווען מיין טאטע, וועלכער איז געווען א הייסער קאברינער חסיד, האט זיך דערוווסט, אז זיין רבי ר׳ משה׳לע קאברינער איז נפטר געווארן, איז ער געווארן בלאס און שיעור נישט גע׳חלשט. ער איז באלד אוועקגעפארן קיין קאברין, ווו עס האט זיך דעמאלט צונויפגעקליבן דער גאנ־צער קאברינער כולל, און מען האט אויסגעוויילט פונם כולל — אן ערך ביי א זעקס טויזנט חסידים — זעקס מענטשן, וואס זאלן אויסקלייבן א רבי. פון די זעקס איז אויך געווען דער טאטע. פינף וואכן איז ער דארט אפגעזעסן, און מען האט אויסגעקליבן ר׳ אברהם סלאנימער, א געוועזענער מלמד און א גרויסער למדן. פון אכט קאנדידאטן איז ער געווארן רבי.

...צו אכט־ניין יאר בין איך שוין געווען א פארטיקער חסיד. אז די חסידים פון אומגעגנט, וואס זיינען געפארן צום רבין האבן אויפן וועג זיך אפגעשטעלט ביים טאטן, בין איך פון זיי נישט אפגעטראטן.

דער טאטע פלעגט שיקן צו מיין רבין אין חדר א צע־טעלע ער זאל מיך באפרייען אויף דער צייט, וואס די גרויסע אורחים זיינען ביי אונדז געווען.

אין א האלב־יאר ארום, נאך ר׳ אברהמעלעס „קרוינונג״, איז ער אליין געפארן צו זיינע חסידים נאך ארץ־ישראל־געלט, און ער איז אויך געקומען קיין קאמענעץ. ער איז ביי אונדז געווען שבת. איך בין שוין נישט אפגעטראטן פון אים, געשטאנען נעבן אים און געקוקט אים אין די אויגן אריין און געהארכט. איך בין געווארן א פארברענטער חסיד, האב געקענט אלע סלאנימער חסידישע ניגונים ביז צוויי הונדערט שטיק און געהאפקעט מיט די חסידים און געשעפט נחת פון זיי...

אויפן צווייטן יאר נאך זיין קרוינונג איז דער רבי ווידער געקומען קיין קאמענעץ און ווידער געווען מיין טאטנס גאסט. אט דעם באזוך געדיינק איך מיט אלע פיטשעווקעס. איך געדיינק נאך ווי איצט דעם פאראד, וואס די קאמענעצער חסידים האבן געמאכט זייער גרויסן גאסט.

דער סלאנימער רבי ר׳ אברהם, איז געקומען קיין קא־מענעץ דאנערשטיק פרי אין א בויד מיט דריי פערד. צוזאמען מיט אים זיינען געזעסן דריי משמשים, איינער אן עלטסטער און צוויי געהילפן. נאך זיין בויד זיינען נאכגעפארן פיר בעל־עגלה׳שע פורן מיט עטליכע און צוואנציק בריסקער חסידים, ווידער, ארום דריי מנינים אידן, זיינען ארויסגעגאנגען אנט־קעגן אין בריסקער גאס מקבל פנים זיין דעם רבין. און אז דער פורמאן פון רבינס בויד האט דערזעהן פון וויטן די חסידים גיין, האט ער אנגעהויבן צו פארן פאמעליך. די קאמענעצער חסידים ווידער, אז זיי האבן פון וויטן דער־זעהן דעם רבינס בויד, האבן זיי אנגעהויבן צו זינגען זייער חסידיש ניגונדל, וואס דער סלאנימער רבי האט באזונדערס ליב געהאט. איך בין דעמאלט אויך מיטגעגאנגען מיט די חסידים. דער טאטע האט מיר געוואלט אנטאן א נחת־רוח. און אט, ווי איצט, הער איך דאס זיסע ניגונדל און, ווי איצט זעה איך דעם מחנה חסידים, וואס גייט פון שטאט באגעגענען דעם רבין.

אך ווי פריילעך עס איז געווען!

אז די חסידים זיינען צוגעקומען צום רבינס בויד, האבן זיי די בויד ארומגערינגלט און מען האט אויסגעזונגען א פרייליכן שלום־עליכם, וואס אונדזער טייערער ר׳ ישראל האט פארפאסט, לויט מיין טאטנס בקשה.

די ערשטע האבן דערלאנגט דעם רבין שלום־עליכם מיין פאטער מיט ר׳ ארהעלען, וועלכע דער רבי האט אריינ־גענומען צו זיך אין בויד אריין.

אז די גאנצע צערעמאניע פון שלום־עליכם אפגעבן האט זיך געענדיקט, און געדויערט האט עס נישט ווייניק, האט דער פורמאן א שמיץ געטאן די פערדלאך. די חסידימלאך האבן גענומען פארכאפן ערטער אויף די פורלאך. מען האט גע־כאפט, ווו ווער עס האט געקאנט. פאר די בעסטע ערטער זיינען געהאלטן געווארן די הינטער־ברעטער פון דעם רבינס פורל. בכלל האט מען זיך אויסגעזעצט א חסיד אויף א חסיד, פונקט ווי א וואגן גענז, און עס איז געגעבן געווארן א קאמאנדע:

— געפארן זאל ווערן!...

— וויא! — האבן די בעלי־עגלות א קנאל געטאן מיט די בייטשן. מיך האט דער טאטע אריינגענומען אין בויד אריין צום רבין.

— דאס איז מיין זון!... — האט מיך דער טאטע פא־מעליך פארגעשטעלט. — דיין זון — האט דער רבי פון דער זייט א קוק געטאן אויף מיר — וועט זיין א ווארימער חסיד...

דער טאטע האט זיך געפרייט.

מען האט געטריבן די פערד, און די חסידים האבן גע־זונגען הויך אויפן קול. און א זייטיקער, א קריסט, למשל, וואלט זיכער געקאנט מיינען, אז דאס פארן די סאמע גליק־ליכסטע מענטשן אין דער וועלט, נישט מער, די מלבושים זיינען נישט זייער רייך...

אז מען איז געקומען אין שטעטל אריין, האט מען שוין האפערדיק אונטערגעבראמט אונטער דער נאז, און די התפעלות איז געווען גרויס, פונקט ווי מען וואלט איינגענו־מען א פעסטונג.

אזוי איז מען געקומען צו אונדזער שטוב. דער טאטע האט צוגעגרייט פארן רבין א גרויס צימער און געשיקט צו דוד־יצחקן לייהען דעם גרויסן פאטעל פארן רבין. חסידים

האבן דעם רבין ארויסגענומען פון בויד, אריינגעפירט אים אין זיין באשטימטן צימער, ווו מען האט אים איבערגעלאזן צוזאמען מיטן עלטסטן משמש. די איבעריקע צוויי שמשים האבן זיך צושטעלט ביי די טירן, ווי א שטריינגע וואך פון סאלדאטן. די חסידים האבן זיך צעשאטן אין די איבעריקע חדרים. באלד איז דער עלטסטער משמש ארויס פון רבינס חדר און אנגעזאגט, אז ער, זאל לעבן, האט זיך צוגעלייגט אויף דער קאנאפע, זאל זיין שטיל... זיינען אלע חסידים, ווי איין מענטש, געווארן אזוי שטיל, אז מען האט געקאנט הערן א פליג אויפן וואנט. מען האט מורא געהאט א ווארט אויס־צוריידן.

דערנאך האבן זיך די חסידים גענומען צו דער אר־בעט. מען האט צוגעגרייט א שבת פאר א פאר הונדערט מאן. אלע האבן געארבעט, און די פרעמדע חסידים, די אורחים, האבן זיך צעלייגט אויף די ביינק. די גרויסע סטא־דאלע אונדזערע האט מען יום־טובדיק צוגערוימט, אויסגע־שאטן מיט זאמד און ארום די ווענט האט מען הויך אויס־געלייגט מיט היי פאר די חסידים צו שלאפן. די פורן מיט די פערד מיט דעם רבינס בויד האט מען אוועקגעשיקט צו זעליג אנדארקעס אין סטאדאלע.

מיט א וואך פריהער האט דער טאטע מיט די חסידים געמאכט א חשבון, וואס מען דארף צוגרייטן אויף שבת פאר אזוי פיל אורחים. דער חשבון האט לאנג געדויערט. מען האט באדארפט צוגרייטן פיש און פלייש, וויין און בראנפן, פוטער, אייער, שמאלץ, צימערינג, פייגן, מאנדלען, חלות, בולקעס, ברויט און נאך און נאך. דאס איז אן ארבעט גארנישט קיין קליינע.

ר׳ ישראל ווידער, איז געשטאנען און נאכאנאנד גע־לערנט מיט זיינע תלמידים — זינגערס די ניגונים וואס ער האט צוגעגרייט. צווישן די זינגערס בין איך אויך געווען. ר׳ ישראל איז געווען פארשוויצט, האט געפאכעט מיט די הענט, געטופעט מיט די פיס, קאמאנדעוועט, געדרייט מיטן פינגער און געמאטערט אונדזערע זכרונדלאך, מיר זאלן פארנעמען די נייע ניגונים. קאלטס און ווארעמס האט ער, נעבעך, פון אונדז געהאט. דער עולם האט זיך נישט זייער אויסגעצייכנט מיט א גוט געהער, און ר׳ ישראל האט זיך ממש געבאדן אין שוויס.

ר׳ ישראל האט דא געהאט איין אויפגאבע: אויסלערנען אונדז זינגען. זינגען אליין און מיט אונדז צוזאמען פארן רבין האט ער נישט געוואלט, דאס איז געווען א פרעמדער רבי... ווי א גוטער חסיד, האט ער זיך נאר מתחייב געווען צו שאפן ניגונים פאר דעם פרעמדן רבין!... זינגען נאך אליין — דאס איז שוין געווען איבער זיינע כוחות, און ביי דער גאנצער שמחה האט ער זיך געפילט, ווי אן ארימער און שטאלצער איד, וואס וויל אוועקגיין און מוז דאך פאר־בלייבן.

דער טאטע האט קאמאנדעוועט מיט די עסן־גרייטער, ער האט די ארבעט צעטיילט אויפן אמעריקאנער שטייגער: די גרופע האט געמאכט פיש, יענע גרופע איז געווען פארטאן מיט געבראטנס, אנדערע האבן צוגעריכט דעם שנאפס, מאנכע האבן זיך גלאט געבאמבלט ווי אויף א גבירישע חתונה — און עס איז געווען ליהודים!

צו דער סעודה האט מען געקוילעט א בהמה, קעלבער, גענז און הינער.

פרייטיק האבן די חסידים געבעטן די מלמדים, זיי זאלן באפרייען די חסידישע אינגלאך פון חדר צוליב דעם רבין. איך אבער, ווי א פולקאווניקס א זון, בין באפרייט געווארן נאך דאנערשטיק. און אז די אינגלאך זיינען געקומען פון די חדרים, האט מען זיי אויך מכבד געווען מיט ארבעט. עס איז געווען גענוג וואס צו טאן.

חסידים האבן ליב אין אלץ אריינצוטראגן פרייליכקייט, און בשעת מען האט געמאכט די פיש, פלעגט, א שטייגער, א חסיד נעמען א העכט אין האנט און דערמיט א פאטש טאן דעם צווייטן חסיד סאמע אין פנים אריין. איז געווארן א געלעכטער. אייגנטליך האט מען מער געשטיפט ווי געארבעט. דעם האט מען אונטערגעגאסן א קענדל קאלט וואסער אונטערן קאלנער, א צווייטן האט מען געגעבן צו האלטן א גרויסן פאלומעשאק פיש. האלט ער מיט ביידע הענט דעם פאלומע־שאק און יעדער ציט אים דערוויל פאר דער בארד, פאר דער פאה, פארן אויער, פאר דער נאז... און ער האלט נעבעך דעם פאלומעשאק און קאן זיך קיין עצה געבן. לאכט ער אויך מיט אלעמען. וואס זאל ער טאן?

מיך האט דער טאטע אויך צוגענוצט. און שטיל, אויפן אויער, האט ער מיר איינמאל אנגעזאגט:

פאר א רבין דארף מען דרך־ארץ האבן, פונקט ווי פארן מלך...

דאנערשטיק האט דער טאטע געשיקט רופן דעם בעדער און אים אנגעזאגט, אז די באד זאל ער אויף מארגן צוגרייטן מיט א פאר שעה פריהער; אז עס וועט זיין צוגעגרייט, זאל ער גלייך שיקן אנזאגן, דער רבי דארף גיין אין באד אריין. די מיקווה זאל אויך זיין צוגעגרייט. זאל דער בעדער האלטן גרייט א קעסל הייס וואסער, וועלן קומען מארגן אין דער פריה די חסידים און אריבערגיסן דאס הייסע וואסער אין מיקווה אריין פארן רבינס וועגן. פאר דעם אלעם וועט דער בעדער קריגן א פיינע מטבע.

אויף מארגן זיינען אוועקגעגאנגען פיר חסידים אין באד און איבערגעגאסן דאס הייסע וואסער אין מיקווה אריין. ארום עלף א זייגער איז שוין געווען גרייט די באד. מען האט געבראכט די בויד און עס האט זיך אריינגעזעצט דער רבי מיטן משמש, דער טאטע מיט ר׳ אהרעלען, מיט נאך עטליכע פון די בכבודיקע חסידים — א מנין דארף זיין, און מען איז אוועקגעפארן אין באד אריין. דער טאטע האט מיך אויך גענומען: לויט זיין מיינונג, דארף איך זיך געפינען וואס נענטער צו חסידים און נאך מער צום רבין.

א מנין חסידים זיינען אריין מיטן רבין אין באד. דער עולם האט זיך מיט גרויס יראה אויסגעטאן און זיך אויס־געזעצט אין שוויץ־באד ארום רבין מיט די שעפעלאך ווא־סער. מען האט זיך, ווי איך געדיינק, גארנישט געוואשן. מען האט נאר געקוקט אויפן רבין, אויף זיין נאקעט לייב, געקוקט מיט פחד און נייגעריקייט צוזאמען, פונקט ווי קינדער קוקן אויף א גרויסער וואונדערליכער צאצקע.

דער רבי האט זיך פאמעליך געוואשן און געקרעכצט בעת מעשה מיט פארגלאצטע אויגן. אין דער טונקעלער לופט פון באד האט מאדנע געבלייכט דעם רבינס לייב. און מיר,

א קליין אינגעלע, האט זיך געדוכט, אז זיין נאקעטער קערפער וואקסט ווילעוויז אין דער ברייט און אין דער לייננ.

דערוויל האבן זיך אריינגעגנבעט נאך א צענדליק חסידים, עזות פנימער, וואס וואלטן זיך דורכגעריסן צום רבין אפילו דורך אייזן. זיי האבן זיך אויסגעזעצט נעבן טיר מיט שעפעלאך און אויך געקוקט אויפן רבין. בא זיי איז געווען א קרן כאטש פון ווייטן זען א שטיקל נאקעט לייב דעם רבינס...

אז דער רבי האט זיך ארומגעוואשן, איז ער געגאנגען אין מיקווה מיט מיין טאטן און ר׳ אהרעלען. איך האב זיך אויך נאכגעשלעפט נאך זיי. דער רבי האט זיך געשטעלט ביזן האלז אין וואסער, און די בארד זיינע האט זיך אנגעפילט מיט ליכטיקע בלישטשענדיקע טראפן. עס איז געווען משונה: דער רבי, א איד מיט א גרויסער בארד, שטייט אין א מיקווה וואסער.

פון מיקווה איז דער רבי ארויס מיט זיין געוויינליכן קרעכצן און איז אוועק אנטאן זיך. די חסידים נאך אים. דאס אלץ איז צוגעגאנגען זייער לאנגזאם. עס פארשטייט זיך, אז די חסידים האבן פון דער באד גופא קיין הנאה נישט געהאט. אלא מאל, געוויינלעך, האט מען זיך געוואשן און געפארעט. דאס מאל אבער איז מען נאר געווען אנגעפילט מיט הייליגן פחד פארן רבין. דעם רבינס פנים האט אויסגעדריקט א צופרידענקייט, וואס ער האט זיך מקדש ומטהר געווען צו עבודת הבורא, און די חסידים האט יעדע תנועה זיינע באגייסטערט.

דער עולם האט גיך ארויפגעכאפט אויף זיך דאס העמד מיט די הויזן און אלץ נישט אפגעריסן די אויגן פון רבין. לאנג האט געדויערט זיין אנטאן זיך. פאמעליך און רוהיק האט ער אלץ געטאן. א זייגער איינס איז מען, גאט צו דאנקען, ארויס פון באד, און אז מען איז געקומען א היים, האט מען אים באלד דערלאנגט אביסעלע זיסן בראנפן, אן אייערקיכל מיט א שטיקעלע פיש...

פרייטיק איז געקומען דער גאנצער בריסקער כולל פון סלאנימער חסידים, און די שטוב איז געווען פול געפאקט מיט אידן, קאפ אויף קאפ.

צו קבלת־שבת האט דער רבי געדאוונט פארן עמוד. אידער ער איז צוגעגאנגען צום עמוד, איז געווארן א שטילשווייגעניש, און די חסידים האבן מיט גרויס יראה געווארט. באלד האט דער רבי ארויסגעלאזט לכו נרננה מיט אזא הויך קול, אז אויף אלע חסידים איז געפאלן א גרויסע אימה. נאר תיכף האבן פון אלע ווינקלאך די דאוונער ווי איין מענטש אפגעענטפערט מיט געזאנג דעם רבין, און עס האט זיך געדוכט, אז די ווענט דאוונען אויך. כאטש איך בין א אינגל פון צען יאר און פארשטיי ווייניק, פונדעסטוועגן האט זיך מיר אויך איבערגעגעבן דער הייליקער פחד פון די חסידים. אז עס איז געקומען צו דעם ארט פון זוהר: כגונא דאינון, האט ער געגעבן אזא געשריי, פונקט ווי א מחנה חייל וואלט מיט אמאל אין שטעטל אריין, און אלע האבן זיך א צאפל געטאן. נאך איצט שטייט מיר זיין קול פאר די אויערן, און פונקט ווי איין מענטש האבן אלע ארויסגעשאסן פון די העלזער מיט מאוימדיקע קולות:

— כגונא דאינון...

— גוט שבת! גוט שבת! האט געגומען רוישן אין אלע ווינקעלאך, אז מען האט געענדיגט דאוונען.

באלד נאכדעם איז מען איבערגעגאנגען אין דער גרויסער עס־שטוב. דער רבי האט אנגעהויבן זאגן שלום־עליכם, אלע חסידים האבן צוגעברומט, און איבערן שטוב, וואס איז היינט געווען שטארק באלויכטן, האט זיך צעגאסן א זיסער געזאנג, א זיסער, ניט קיין שרייענדיקער, און א הארציקער, און עס האט זיך געפילט, אז די שבתדיקע מנוחה האט אלעמען פארכאפט און די נשמה טרייסלט אראפ פון זיך דעם אינדערוואכנדיקן יאך.

דערנאך האט דער רבי געמאכט קידוש. אויג און אויערן זיינען אויסגעשטעלט. יעדער חסיד פארזוכט פון רבינס כוס. נישט אלע חסידים אבער האבן געקאנט פארזוכן פונם ווין, און די דאזיקע שלים־מזל׳ס האבן געהאט נעבעך גרויס צער דערפון.

דעם טאטן האט ער שוין גערופן בעל־הבית און נישט משה, ווי אלע מאל, און דעם טאטנס אויגן האבן געלויכטן.

דער עולם איז מער געשטאנען אויף די ביינק ווי געזעסן. עס זיינען געווען מער ווי דריי הונדערט חסידים. אזוי פיל ערטער איז נישט געווען. ווידער האבן חסידים ליבער צו שטיין אויף דער באנק: מען קאן בעסער זען דעם רבין.

די ארדענונגביים עסן איז געווען אזא:

די חסידים, וואס זיינען געזעסן, האט מען דערלאנגט איין טעלער פאר צווייען, און די וואס זיינען געשטאנען, האט מען געגעבן איין טעלער פאר דרייען.

עס פארשטייט זיך, אז דער רבי אליין האט באקומען מאוימדיקע פארציעס פון יעדן מאכל, כדי ער זאל קאנען איבערלאזן דערפון שיריים פאר די חסידים.

אז ער האט אפגעגעסן, האט ער א רוק געטאן דעם טעלער פון זיך, האט מען שוין געוווסט, אז דאס זיינען שיריים. איז געווארן א שרעקליכע כאפעריי. די וואס זיינען געשטאנען ווייט, האבן געבעטן ביי די גליקליכע, מען זאל זיי כאטש געבן א ברעקל צו פארזוכן. נאר דער עולם איז געווען מוראדיק צעהיצט און פארשמייעט און עגאאיסטיש. די בעטער האבן ווייניק געפועלט. צווישן די געריכטן האט מען געזונגען. מיט ניגונים האט מען אייגענטליך קאנקורירט. יעדערער האט אויסגעזינגען א ניגון, און אויב דער דאזיקער ניגון איז געפעלן געווארן, איז ער אנגענומען געווארן אויף א געוויסער צייט, ביז ער איז דערעסן געווארן. געדויערט האט דאס עסן א פינף שעה.

נאכן עסן איז מען געגאנגען שלאפן אין סטאדאלע. דער רבי איז מיט גרויס פאראד אפגעפירט געווארן צו זיך אין חדר.

אויף מארגן האט מען זיך געשטעלט דאוונען צען א זייגער אין דערפריה, און צוועלף איז שוין געווען אפגעדאוונט. מען איז געגאנגען עסן, און עס האט זיך איבערגעחזרט דאס זעלבע, וואס נעכטן, נאך מיט מער פרישקייט. עס זיינען געווען פינף סארטן קוגלען: א לאקשענער, א טרוקענער, אן איינגעמאכטס־קוגל, א רייזן קוגל און נאך עפעס א קוגל.

דערנאך האט מען דעם רבין דערלאנגט א גרויס שטיק ענדיק. ווין און בראנפן איז געווען לרוב.

א זייגער פיר נאכן עסן האט מען געכאפט א טענצל,

וואס האט זיך אוועקגעצויגן ביז מנחה און באלד ווידער גע־זונגען. נאר דער בעסטער זינגער, ר׳ ישראל, האט נישט געזונגען. ער איז געווען א קאצקער חסיד, און דער רבי האט געשיקט א חסיד בעטן אים צום טיש. ר׳ ישראל איז געקומען, אבער דעם גאנצן שבת איז ער געזעסן א שטומער. דאס איז געווען נישט זיין יום־טוב, נישט זיין רבי, און עס איז געווען א רחמנות אויף אים. צו שלוש־סעודות האט זיך דער רבי געווענדעט צו אים:

ר׳ ישראל זינג עפּעס.

ר׳ ישראל האט אראפּגענומען די הענט פון הארצן, האט זיך ארומגעקוקט און אנגעהויבן... נאך קיינמאל האט ער אזוי נישט געזונגען... א פּנים, אז אין אים האט דעמאלט געזונגען די בייגקשאפט נאך זיין רבין...

און די חסידים זיינען געבליבן פארגאפט.

נאך שבת איז געווארן שיטערער. א סך זיינען זיך צע־פארן, און דינסטיק האט דער רבי געגעסן דעם לעצטן מיטאג אין קאמענעץ. עס זיינען שוין געווען נישט פיל מענטשן ביים טיש, און די קאמענעצער חסידים זיינען געווען זייער צו־פרידן, וואס זיי האבן איצט פרייע ערטער ארום רבין.

איצט וועלן זיי קאנען זען די שכינה, וואס רוט אויפן רבינס שיינעם פּנים און וועלן הערן דעם רבינס תורות, וואס מלאכים און שרפים ציטערן דערפאר.

און דער רבי איז עפּעס געווען זייער פריילעך און גע־רעדט ביים עסן מיט אלע חסידים.

אוועק אלע פרעמדע חסידים, זיינען די קאמענעצער געווען אויפן זיבעטן הימל.

דאס איז געווען, ווי געזאגט, דער לעצטער מיטאג אין קאמענעץ. נאך מיטאג איז דער רבי אוועקגעפארן צו איינעם א ישובניק און בא אונדז אין שטוב און אין שטעטל איז געווארן שטיל, פונקט ווי א רוישיקער ים וואלט אפּגעפאלן און די כוואליעס וואלטן מיט אמאל אנטרונען געווארן.

אז איך רייד שוין וועגן דעם סלאנימער רבין, ר׳ אברהם, קומט מיר ארויף אויפן זכרון א פאקט, וואס האט דעמאלט אויפגערודערט די גאנצע משפחה אונדזערע און וואס כאראק־טעריזירט אויסגעצייכנט דעם רבינס מאכט איבער זיינע חסידימלאך. דער עולם האט אים געפאלגט אין פייער און אין וואסער.

געשען איז עס מיט מיין שוואגער יחזקאל, דעם קאמע־נעצער רבס זון.

בא דעם דאזיקן יחזקאלען האבן זיך נישט געהאלטן קיין קינדער, און ר׳ יחזקאל מיט זיין ווייב הדס זיינען אויף די עלטערע יארן געבליבן אן קינדער.

ר׳ יחזקאל פלעגט אכט־ניין חדשים אין יאר אומפארן פון סלאנימער כולל נאך ארץ־ישראל געלט, און די איבע־ריקע צייט איז ער געזעסן ביים רבין. ער איז געווען די ערשטע האנט פון רבין.

איינמאל פורים זיצט ער אזוי נעבן רבין בא דער סעודה. גיסט דער רבי אליין אן צוויי כוסות וויין: פאר זיך און פאר ר׳ יחזקאלען. טרינקען ביידע לחיים. דערביאיקע חסידים קוקן מיט קנאה, ווי זיי טרינקען. נאר נאך דעם ווי דער רבי גיט א זופּ, זאגט ער:

— לחיים לחיים, יחזקאל. אם ירצה השם איבער א יאר מיט א בן זכר...

חסידים האבן אויסגעשטעלט מויל און אויערן און נישט געקענט פארשטיין דעם רבינס רמז, ווארום יחזקאל מיט זיין ווייב קאנען שוין קיין קינדער נישט האבן.

ר׳ יחזקאל איז אבער געווען א קלוגער חסיד און באלד פארשטאנען דעם רבינס ברכה, גאר פּשוט: אפּגטן דאס ווייב און נעמען א יונגערע... מיט הדסן האט ר׳ יחזקאל אפּגעלעבט עטליכע און פערציק יאר, געלעבט ווי טויבן. ער איז געווען א פרייליכער מענטש און א גרויסער בעל־מידה. דאס זעלבע איז געווען זיין פרוי. ביידע זיינען געווען וווּנדערלעך גוטע מענטשן. דערצו איז זי געווען זייער א ציכטיקע און א גרויסע בריה, א גרויסע בעל־הביתטע, און א ליבע היימליכקייט האט געוויינט בא זיי אין שטוב. און ביידע זעכציק־יאריקע, האבן זיך שטענדיק אנגעקוקט, ווי יונגע ערשט־פארליבטע קינדער.

דער רבי האט אבער מרמז געווען...

פאראווירקליכן דעם רבינס רמז איז אן ענין זייער א שווערער .אבער א חסיד איז ווי א גוטער סאלדאט. הייסט דער רבי, דארף מען פאלגן. און יחזקאל האט לאנג געטראכט און האט הדסן אנגעשריבן א בריוו. אין בריוו האט ער גע־שריבן, אז זי מוזן זיך... גטן, אזוי מיינט דער רבי. און קוים מיינט אזוי דער רבי, איז דאס מסתּמא נגזר געווארן מן השמיים און מען דארף עס אננעמען פאר ליב. און זי זאל נישט מיינען, חלילה, אז זי קאן דאס איבערמאכן, ניין, ווארום אזוי ווי דער הימל קאן קומען צו דער ערד, אזוי קאן זי שוין זיין פון היינט אן זיין ווייב! און ער גיט איר טויזנט רובל כתובה־געלט, און דאס געלט גיט דער רבי, ווארום אליין האט ער קיין געלט נישט. און זי קאן נאך אם ירצה השם קריגן א שענערן אידן פאר אים, זי קאן נאך חתונה האבן, און בכן... א. א. וו.

דאס ווייב האט איבערגעלייענט דעם בריוו און... גע־חלשט. איז אנגעלאפן די גאנצע פאמיליע און מען האט אויפ־געהויבן א ויצעקו.

— סטייטש, וואס וויל ער, דער גזלן! אפּקוילן דיך מיט א מעסער וויל ער! א איד האט אפּגעלעבט מיט א ווייב באלד פופציק יאר, געהאט מיט איר זעקס קינדער און איצט וויל ער זי גטן. וואס מיינט ער זיך, וואס?

און מען האט זי אויסגעריכט קיין סלאנים צום רבין און צום מאן. זאל זי זיי דארט מאכן שווארץ, ווי די ערד.

אבער ר׳ יחזקאל איז שוין געווען אוועקגעפארן נאך ארץ־ישראל געלט און האט איבערגעלאזט באם רבין א פארמעלן גט.

האט זי אנגעהויבן שטארק צו וויינען און צו טענה׳ן כאטש פארן רבין, אבער דער רבי האט זי איבערגעשלאגן:

— אשה, קיין קינדער קאנסטו שוין נישט האבן, פאר־וואס זאלסט דו שטערן דיין מאן דערין? וואס ווילסטו, דיין מאן זאל קיין תקומה נישט האבן אויף יענער וועלט? ער קען נאך נעמען א בת־בנים... געדיינק, וועסטו מיך פאלגן, וועסטו מאריך ימים זיין און איבער הונדערט און צוואנציק יאר ארום וועסטו האבן א ליכטיקן גן־עדן...

דערהערנדיק אזוינע רייד, האט הדס ווידער געחלשט. אבער מיטן חלשן האט זי דאך ניט געקאנט אפּהאלטן דעם גט. דער רבי האט זיך הארטנעקיק געהאלטן בא דאס זייניקע.

דו־שיח בין האדמו״ר והמשכיל

(ביקורי אצל מייסד החסידות הסלונימאית)

בשנת תרכ״ה נדפס שירי „פצעי אוהב״ בכתב־העת „הכוכבים״ חתום בשמי הספרותי „יהל״ל״, אך רבים ידעו כי אני הוא שכתבתיו. שמי יצא לתהלה כמשורר, עד שאד״ם הכהן בקראו שירי זה אמר בזה הלשון: „עד שלא שקעה שמשו של אד״ם זרחה שמשו של יהל״ל״. הדבר הזה נודע לכל אנשי מינסק בימים ההם. ואז, — אז נפלה חיתת אלקים על הורי, ויצא לבם בראותם כי לא רק במחשבה, כי אם גם במעשה ובפועל הנני בין „האפיקורסים״, רחמנא לצלן. אבי אשר היו לו מהלכים בין הסוחרים והקבלנים, שמע את תהלתי מפי משכילים רבים ויהי הדבר לרקב בעצמותיו. החסידים המו רעשו, בני משפחתי שרקו ויניעו ראש ויפרשו בידיהם...

אבותי הרבו לדבר על לבי בתחנונים, כי אעזב את מינסק ואסע לקוברין, אם לא להשתקע שם, אז לפחות לזמן מסוים. בקוברין ישב אז גיסי, שכמה מחסידי קוברין נהו אחריו, אחרי פטירתו של אבי זקני האדמו״ר ר׳ משה מקוב־רין, והתמנותו של ר׳ אברהם מסלונים לממלא־מקומו. דבריהם אלה יום־יום הביאו רעיון בלבי למצוא עצה לעזוב את מינסק באופן רצוי להורי, ואם רק אפרד מהם בשובה ונחת, לא אשוב עוד עד השיגי את חפצי להשתלם בלימודים ולחיות כאשר עם לבבי.

אחרי שנועצתי עם ידידי המשכילים אמרתי להורי, כי מסכים הנני לנסוע קוברינה, אבל רוצה אני לעבור דרך סלונים להתראות עם האדמו״ר ר׳ אברהם, שהיה, כידוע, תלמידו של אבי זקני. בדעתי היה לנסוע משם לוורשה ולהבנות מעבודת מורה ולהשתלם. בשמחה נעתרו לי הורי, ובפרט כי נלווה אלי חסיד אדוק מחסידי סלונים, שהחליט אז אז לנסוע לוורשה למצוא לו מעמד שם, ועל־כן הוא החליט לנסוע מקודם לרבו, כדי להצטייד בברכתו. ידידי המשכילים המציאו לי כתבי מליצה לאחדים מגבירי ומשכילי וורשה, ובחודש אב תרכ״ה נסעתי ממינסק עם החסיד הנ״ל. הוא שמח בהגידי לו בדרך, כי גם אני חושב לנסוע לוורשה. הוא שמח בתקוותו כי כל מחסורו יהיה עלי.

ביום ד׳ לשבת נחמו באתי סלונימה. בקרתי את האדמו״ר ר׳ אברהם אשר הכירני עוד מימי היותי אצל אבי זקני בקוברין להניח תפילין, כשהוא היה בא שמה כחסיד לרבו לימים הנוראים. הוא כבר שמע כי נזרקה בי מינות. לכן, בעמדי לפניו וקהל עדת חסידיו מסביב, הוא פתח בדברי־תורה, שבהם שילב כמה רמזים בוטים בדבר חטאי בהשכלה... נאמן להשכלה בת־השמים, נעלבתי מדבריו, ובערב היום ההוא נדחקתי לחדרו המיוחד. בהיותי חזק בדעתי, באשר הנני נכד הצדיק ר׳ משה רבו, וגם כי ההשכלה הסירה ממני את אימת שאלותי והוא ירגיע נפשי. בין היתר אמר לי: „חביבי, דברים השכינה השרויה על הצדיקים, דברתי עמו קשות על כי הכלימני ברבים. הוא התנצל וישחרני לשאול מאתו כל רעים שמעתי עליך, אבל לא אאמין, כי חס לי לזרעו של ר׳ משה זצ״ל, והנה בנוגע למצווה דאורייתא ברור לי שלא עברת ח״ו אף על מצווה קלה, וכן במצווה דרבנן המפורשת בגמרא בוודאי ובוודאי שהנך נזהר עד מאד, אבל בדיני האחרונים, במנהגים וכדומה — אולי חלילה וחלילה תקל ראשך בהם, אולי עברת על אחד מהם, — הגידה אל תכחד! ואולי החלת לפקפק בם, — הגידה נא ואעמידך על האמת״.

— מה לי להגיד, — עניתי לו, — הן רוח ד׳ דובר באדוני הצדיק, רוח הקודש שורה עליו, כאשר נוכחתי מדבריו, כי צופה הוא ברוח הקודש, יודע כל מעשי ואין נעלם ואין נסתר ממנו, ומה איפוא לי להגיד לרואה ללבב? —

בין כה וכה נסתבכו הדברים, והוא דבר אתי קשות. עניתיו עזות עד כי נבהל, כי לא ניסה לשמוע כזאת. אך הוא נשא בשרו בשניו והעמיד פנים שוחקים. למחרת הייתי נוכח בסעודת־הצהרים בבית האדמו״ר, כשהמון חסידים גדול השתתף בסעודה. הצדיק פתח פיו והגיד תורה שכל תכנה היה בענין עזות־פנים, ובגמרו את תורתו שבעיקרה היו חידודים עוקצים מכוונים אלי, נשא עיניו אלי ויאמר בשחוק מר: „ואתה, יהודה־לייב, הנך מעיז פנים גם ביהודי טוב!...״

ראיתי כי מהדו־שיח בין האדמו״ר והמשכיל בן־העשרים לא תצמח כל טובה לאף אחד מהם. קיצרתי איפוא את שהותי „בחצר״ הרבי, עזבתי את סלונים ואבוא וורשה.

סוף פון זכרונות פון יחזקאל קאטיק

און זי האט נישט ווילנדיק געגומען דעם צוגעגרייטן גט...

דערנאך האט איר ר׳ יחזקאל געגעבן געלט, און זי איז א דערשלאגענע אוועק קיין קיעוו.

שפעטער האט יעדער איינער פון דעם דאזיקן פּאָרל, וואס האבן זיך אזוי ליב געהאט, באזונדער חתונה געהאט...

ר׳ יחזקאל האט גענומען א מיידל פון 22 יאר... ער איז אויף אזא אופן, עלטער געווען פון זיין צווייטער פרוי סך־הכל מיט א 40 יאר...

מיט דער צווייטער פרוי האט ער אבער געהאט, ניט קיין בן־זכר, נאר צוויי מיידעלאך... און אט אין דעם זין האט דער רבי דווקא ניט געטראפן...

אט אזוי האט דער רבי צושיידט צוויי נשמות נאך דעם, ווי זיי האבן אפגעלעבט צוזאמען קארגע פופציק יאר.

אזא מאכט האט דאס דער סלאנימער רבי געהאט איבער זיינע חסידים!

המשך הזכרונות מהמאה התשע־עשרה באים אחרי הקורספונדנציות מהשנים 1859—1890

מדור הקורספונדנציות
בעתונות העברית

אפטיילונג פאר די קארעספאנדענציעס
אין דער העבראישער פרעסע

כל הקורספונדנציות מסלונים

שבאו בעתונים ובכתבי־עת עבריים הנ"ל מהשנים 1859—1914:

„המגיד", „הלבנון", „עברי אנכי", „הכרמל", „הצפירה", „המליץ",
„היום", „כנסת־הגדולה", „היהודי", „הצופה", „הזמן", „המוריע"

אסף, ריכז והקדים מבוא

קלמן ליכטנשטיין

אלה שמות הקורספונדנטים מסלונים, שמכתביהם פורסמו בעתונות העברית בתקופות שונות. הרשימה, שאיננה מלאה, ערוכה לפי א"ב:

אלפרט לייב, אנקשטיין מאיר, אפלסון יעקב, ארונוביץ יצחק, בקנשטיין אליעזר, גורלסקי אליעזר זאב־וולף, גרייבר מ. ח., גרייבר א., גרייבר משה, גרייבר יוסף־חיים, דומברובסקי זלמן־יצחק, הלפרין גדליהו, הורוויטש, וורניקובסקי ישראל, וורניקובסקי יצחק, וולפין בנימין, וולפין צבי, וויינברג ש. ווישניאק צבי, ווישניאק ישראל, וויגדרוביץ זאב־וולף, ווייצל דוב, וולפוביץ מאיר, ווישניאצקי ג., זיונטשיק א. ח., זקהיים א. ל., זגורודסקי זאב, זקין שרה, זבלוצקי משה, זבלוצקי פנינה, זבלוצקי שפרה, זלצמן ב., חן־טוב אליעזר, טענצר א., יוסלביץ י., כהן אליהו פנחס, לטבלא יחזקאל־יעקב, לורין משה, לוזינסקי נחום, לימון שמואל־צבי, מאניקאוו חיים, משל, סידרנסקי שמשון־זימל, סלוצקי, עלקינד אלעזר־אליהו, עפשטיין מאיר־מיירים, פנחסובסקי מ., פשקין צבי־הירש, פוטרמן אהרן, פארעצקי י., פרפל ז., פריזק ב., קאהאן י., קארפול חנה, קוסובסקי שמחה, קוסובסקי יצחק־נפתלי, קורובלשציק מ. קליבנוב גרשון, קאראוויצקי א., רבינוביץ בנימין, ריפ קארפל, שרשבסקי חנוך־הענאך, שרשבסקי טוביה־יוסף, שרשבסקי משה־זיסקינד, שאכנערס זלטה.

הפסידונימים של אליעזר בקנשטיין: א. ב., אבן, עבד־אברהם, גברא, יזרעאל ט' קבין, יזרעאל מבית בעש"ט.

הפסידונימים של משה זבלוצקי: מז"ל, מז"ל מאדים, בן־עמרם, שמה אצל ז'בקי.

פסידונימים שלא פוענחו: א. א., בן־עיר, י. שמגר, ה"ס, קי"ס, נ"ר, ד"ז.

הקורספונדציות בעתונות העברית
כחומר משלים לזכרונות

מבוא

שלל הידיעות הגדול ביותר על החיים השוטפים של הקהלות בתחום המושב משנות הששים של המאה התשע־עשרה ואילך מצוי בעתונות העברית, ברבבות המכתבים שנשלחו מערי השדה תחילה לשבועונים ואחר־כך ליומונים, החל משנת ההופעה של השבועון הראשון „המגיד" בשנת 1856 וגמור בשנות מלחמת העולם הראשונה. אם אמרתי „רבבות" לא הגזמתי כלל וכלל, נוכח המספר הגדול של קרוב לארבע מאות מכתבים שנשלחו מסלונים בשנים 1859—1919. בתחום המושב היו מאות קהלות דומות בגדלן לקהלת סלונים ואלפי קהלות בעיירות וישובים קטנים, וברוב הקהלות והישובים נמצאו אנשים לשגר מכתבים לעת־מצוא לעתונים.

בפתח המדור של כרך זה של „פנקס־סלונים" בו אנו מביאים את המכתבים מסלונים שפורסמו בעתונות, אנו רואים צורך להדגיש את ערך „הקורספונדנציה" מערי־השדה בעתונות העברית. בדורות הקודמים היתה משמעות מיוחדת, מקומית־פרובינציאלית למושג „קורספונדנציה". היא לא היתה דומה כלל וכלל לכתבה או לרשימה האינפורמטיבית של העתונות בת־זמננו. בתנאים של המאה ה־19 והתחלת המאה ה־20, כשהיהדות במלכות רוסיה, — על־אף הצטופפותה בתחום המושב גרידא של פלכי פולין, ליטא, בילורוסיה ואוקריינה, — היתה פזורה על־פני שטחים גדולים מהגבול הגרמני במערב עד הפלכים הפנימיים במזרח, וכשמרכזיה התרבותיים בהם הופיעו העתונים העבריים היו מעטים, — היתה אחת מהמטרות העיקריות של כתב־העת: המשימה לתת ידיעות על מה שמתרחש בפריפריה הרחבה. ולכן, על־אף דלותם וצמצומם, הקדישו העתונים מדורים מיוחדים למכתבים מהקהלות בכותרות כלליות: „בקהלות ישראל", „מכתבים מערי־השדה" וכדומה. הפרובינציה הנידחת לא מצאה, לפני הופעת העתונות העברית, כל ביטוי מתאים וכל תיאור. לא נשארו עקבות חיי היום־יום שלה, בלתי אם ב„פנקס" המסורתי של הקהלה. הדמות השיגרתית של העיירה השתקפה אז רק בסיפורים הבלתי־בשלים של סופרי ההשכלה. אך עם הופעת השבועונים הראשונים, על־אף צאתם לאור של כמה מהם בחוץ־לארץ („המגיד", „הלבנון", „עברי אנכי"), התחילו לבוא ידיעות פחות או יותר סדירות, בצורת „הקורספונדנציות" על חיי הקהלות הגדולות, ועם התרחבות העתונים, — גם על חיי הקהלות הבינוניות והקטנות. עורכי השבועונים הראשונים ידעו להעריך את חשיבותם של מכתבים אלה, למרות הממדים המצומצמים של העתון וריבוי הכותבים ו„הסופרים"" מערי־השדה.

אמנם, הנושאים של מכתבי הפרובינציה היו משותפים בקרתנותם ודומים בכל הקהלות: עניני מוסדות הצדקה, בתי־החינוך, הסדרים או „אי־הסדר" בבתי־המדרשות, עניני גבאים וגבאות, מריבות בין מתנגדים וחסידים, מחלוקות שונות „לשם שמים", בחירות או פטירות של רבנים ואב"דים, אדמו"רים ומו"צים וכו' וכו'. כל זה מדובר בעתונות של שנות הששים־שבעים.

עם פרוץ גלי־ההשכלה הראשונים הרחיבו „הסופרים" את דברם על הצלחות או כשלונות של המשכילים המקומיים, ועל מאבקם באדוקים „מורדי־האור", על התיקונים בחינוך ובת"ת והחידושים שהעיזו לעשות מלמדים נועזים בבתי־אולפנא שלהם, וכמובן על „בתי־הספר לעברים" בשפה הרוסית מטעם הממשלה, שהיא הקימה בהרבה מערי המחוז שבתחום. נושאים כאלה כבר נידונים בעתונות של סוף שנות השבעים והשמונים.

בינתים התבססו כתבי־העת, הופיעו שבועונים מבוססים בתוך רוסיה („המליץ", „הצפירה"), הופיעו גם מאספים שנתיים, שגם הם נתנו מקום לסקירות יותר נרחבות על חיי הקהלות.

מי ומי היו „הקורספונדנטים" הראשונים? — ברור, שאלה היו המשכילים הראשונים, אמונים עלי שפת־עבר ודקדוקה, אברכי משי שניסו את כוחם בכתיבה תמה ומליצית; ביניהם גם המורים הראשונים העוסקים בהוראה עברית מחוץ לחדרים. אלה היו ע"פ רוב „סופרים" בכוח, בעלי־יומרה לראות את שמותיהם מופיעים באותיות־אשור מרובעות, שפסעו את פסיעותיהם הפומביות הראשונות בשיגור אגרת „לעורך הנכבד". רבים מהם שאפו ברבות־הימים להגיע לעמדה מכובדת בעתון, להסתפח ל„דרי־מעלה" (כתיבת מאמרים ראשיים) או ל„דרי־מטה" (כתיבת פיליטונים ורשימות). ואכן, כפי שידוע, התחילו סופרים עברים לא־מעטים ומהחשובים ביותר (וביניהם מנדלי מוכר־ספרים, בחתימתו: שלום־יעקב אברמוביץ) בשיגור מכתבים לעתונים.

היה גם סוג אחר של כותבי המכתבים: אלה הכואבים את כאב־הציבור, מתריעים על עוולות ומוקיעים כל מעשי־עישוק או נחשלות בחיים הציבוריים ובמוסדות.

נאמנים עלינו דבריו של אחד, איש המשתייך לסוג הזה, שסיפר על נסיונותיו „וצרותיו" כסופר קבוע במשך שנים מקהלה גדולה וחשובה, שמהם אני מצטט להלן, והאופיניים למאות כותבי המכתבים מכל תפוצות רוסיה ופולין:

...„רגילים סופרינו שכבר התמחו לסופרים מובהקים, המתעמקים בדברים העומדים ברומו של עולם, ללעוג לנו, לקורספונדנטים האומללים... הם לועגים לנו על שאנו מודיעים וחוזרים ומודיעים על דבר סרחון המקוה בק"ק קבורה, ע"ד רעבון בני התורה בק"ק אנחה, ע"ד תיקון גדר בית־הקברות בעיר שכולה וכו' וכו'... גם הפיליטוניסטים הללו המלאים לעג כרמון, דרי־מטה אלה, גם הם ידקרונו בכל עת־מצוא במחטים משוחים ברעל של לעג והיתול... אך לו חדרו אל לב הקורספונדנט פנימה, לו חפצו להכיר ולדעת את שורש נשמתו, את הסיבות המעוררות אותו לכתוב ולספר, — כי אז היו עונים בפה מלא, כי רוח עז הערה ממרום על רבים מצעירינו לצעוק חמס ולצאת במחאה גלויה נגד הזדון והזדים... ומי המה עפ"י רוב סופרי ישראל וקורספונדנטיו? — מורי שפת־עבר אומללים, שלחמם תלוי על בלימה; קולם אינו נשמע לבני העליה; אין כוח לסופר עני לדון עם מי שתקיף ממנו... ובכל זאת הם צועקים חמס, מבלי חוס על נפשם..." (ר' „המליץ", 1894, גל. 145, 159: „רחוב היהודים וקורס־פונדנטיו" מאת שמעון הלוי הורוויץ.)

באמצע שנות השמונים, כשהופיעו היומונים הראשונים („היום" ובעקבותיו „המליץ" ו„הספירה", שגם הם הפכו ליומונים), התרחבה עוד יותר יריעת הקורספונדנציות. העתון היומי איפשר פירסום כתבות גדולות ותכופות יותר. נוספו גם נושאים חדשים לסופרים: תנועת חיבת ציון, הקמת סניפים ואגודות של „חובבים" למיניהם, המאבקים בין החובבים והשמרנים, הופעת מטיפים חדשים והתנגשויות עם המגידים מהדור הישן, ההגירה הראשונה לארצות שמעבר לים, התנאים הכלכליים, מסחר וחרושת בערים.

שינוי נושאים מעמיק עוד יותר בא בסוף שנות התשעים והתחלת המאה: הופעת הציונות המדינית ותנועות הפועלים, הקמת אגודות ציוניות וחברות „חובבי שפת עבר", ייסוד בתי־ספר חדשים „לפי רוח הזמן" וספריות, שביתות ראשונות במפעלים מקומיים ותסיסת הנוער בשנות המהפכה 1904—1905. כל זה הפיח רוח חדשה במכתבים מהפרובינציה. גם המערכות בעצמן הקפידו יותר על צורת המכתבים, על סגנונם, וניפו אותם מעומס מליצות שדופות וחוזרות.

בעשור שלפני 1914 נעשתה הקורספונדנציה יותר מרוכזת, מעשית, קצרה ומשקפת את החיים הכלכליים, מאבק המפלגות וכו'.

כידוע, חדלה העתונות העברית ברוסיה להופיע בשנת 1915, בגלל האיסור מטעם מלחמת הרשע הצארית. בפולין וביתר שטחי הכיבוש הגרמני אמנם המשיכה „הצפירה" לצאת, אך היא הפכה, לרגל צוק העתים, לשבועון ולא יכלה להקדיש מקום ניכר לכתבות האלה.

ואשר לתקופה שבין שתי מלחמות העולם, שבה נידונה היהדות ברוסיה לאלם ולניוון שבמשטר הסובייטי, הרי אפשר לדון רק על פולין המחודשת ויתר המדינות שקמו בגבולות האימפריה הצארית הקודמת. בתקופה זו איבדה הכתבה המקומית בעתון העברי מערכה: ראשית, עתונות זו נידלדלה מאד וירדה לשפל המדרגה, ושנית, גורם חדש קם בערי השדה: השבועון הפרובינציאלי ביידיש, שסיפק את כל שטחי האינפורמציה המקומית, והעתונות ביידיש בעיר־הבירה שוב לא נזקקה להארה נרחבת של חיי הקהלות, כמו העתונות העברית בזמנה.

בסיכום אפשר לקבוע, שלכתבה בעתונות העברית מערי השדה יש עבר של 50—60 שנה, המקיף תקופה חשובה ביותר בתולדות העם ברוסיה, הכוללת את תהפוכות הזמנים המכריעות ביותר: תנועות ההשכלה, הציונות, מפלגות הפועלים, משברים כלכליים, מהפכות, התמוטטות הווי ומסורת, גלי ההגירה הגדולה.

הערך ההיסטורי־אינפורמטיבי של הקורספונדנציה הוא: באי־היותה תמצית־סקירה גרידא, הסוקרת לאחר־זמן בצורת דיווח יבש את מאורעות החיים, אלא בהוותה תיאור חי, שוטף, דינמי שלהם והניתן ממש בזמן ובמקום התרחשותם.

יש גם ערך מיוחד לסגנון הכתבה. כידוע, עברה השפה העברית תוך 60 השנים הנידונות גלגולים והתפתחויות, אל־אף היותה עוד אז שפה מתה בארצות הגולה. כל עשור שנים וסגנונו העברי. לא הרי השפה המאובנת והעמוסה מליצות לעייפה בשנות ה־70—80, כהרי הלשון המנופה יותר בשנות ה־80—90, ולא הרי השפה של סוף המאה כסגנון הספרותי בשנים 1905—1915, שבו כבר מורגשת השפעת הספרות החדשה.

לאור המבוא הכללי הזה נסקור את פרשת הקורספונדנציות העבריות מסלונים. אמנם, דברים אחדים אמרתי על־כך במונו־גרפיה על תולדות הישוב, ב„פנקס־סלונים", כרך א' (ר' פרק כ"ז עמוד סט, פרק כ"ח עמוד עב ופרק ל"ג עמוד צד). אך כעת, בהזדמנות ריכוזן המלא של הכתבות מהעיר, רצוי להרחיב את הדיבור עליהן לשם העמדת הקורא על טיבן, מהותן, צביונן ועל כותביהן, וכן לשם הנמקת פירסומן המלא בכרך זה, בשילוב עם פרקי הזכרונות על העיר.

סלונים כעיר מחוזית וכקהלה מגודל ממוצע, שקשה היה להגדירה כ„עיר נידחת", אשר בה הורגשה השפעת ההשכלה הווילנאית כבר בשנות הששים (ר' מונוגרפיה, פרק כ"ז), שיגרה את הכתבות הראשונות שלה סמוך להופעת השבועון הראשון „המגיד". הקורספונדנציה הראשונה מסלונים פורסמה בעתון זה ב־1859, ע"י הכתב הראשון שלה, ר' יחזקאל־יעקב לטבלא, שכמה מכתבים ממנו אנו מוצאים בשנות הששים. בשנות הששים והשבעים אנו מוצאים כבר כמה עשרות מכתבים מהעיר ב„המגיד", „הלבנון", „עברי אנכי", „הצפירה", כולן כתובות בסגנון המליצי הידוע. וכן מופיעים למעלה מעשרה שמות סופרים חדשים, שמתקנאים בלטבלא, מהם מופיעים חד־פעמית ומהם שחוזרים וכותבים. וכך אנו רואים ביניהם את ר' חיים מאניקאוו, מייסד החדר הראשון המתוקן בשנות השבעים (ר' מונוגרפיה, פרק כ"ז); את המשכילים הראשונים ישראל וצבי ווישניאק, את האברכים חנוך שערעשעווסקי, אליעזר־וואלף גוראלסקי, קארפל ריף ועוד (במתכוון הנני

רושם כאן את שמות הכתבים באותו הכתיב, כפי שחתמו על מכתביהם).

אך שם אחד מתמיד וחוזר בסוף שנות השבעים, שמו של מי שהפך להיות הסופר הקבוע מסלונים ושאחר־כך לא פסק מלהשתתף במרבית העתונים במשך כשלשים שנה ועד מותו, — הריהו אליעזר בעקנשטיין, משכיל ומורה לשפת־עבר, שבחתימתו המלאה פורסמו למעלה ממאה ועשרים מכתבים, המקיפים את חיי העדה על כל פניה הדתיים, ציבוריים, חינוכיים, כלכליים ותרבותיים. נתמזל מזלה של הקהלה, שזכתה במשך למעלה מדור אחד ל„מודיע ברבים" נאמן ושלם עם לבו, סופר מהיר וישר, שבלי יומרנות ספרותית מיוחדת ובתום־לב למופת ובמסירות לטובת הציבור, האיר וליבן בלי משוא־פנים את בעיות החברה היהודית על כל מוסדותיה ואישיה. הוא לא נמנע מלדון ברותחים מעשי־עישוק ועיוות, כשם ששש לשבח את „העושים ומעשים בצרכי־ציבור באמונה".

במקביל להתמדתו של בעקנשטיין בהתחקותו אחרי כל אירועי העדה ובדיווחו עליהם, צצו בשנות השמונים סופרים חדשים לבקרים, ומה גם שמשנת 1886 עמדו לרשותם לא 2־3 שבועונים בלבד, אלא שלשה יומונים, שעמודיהם כאילו זעקו מדי יום־ביומו לכותבים למיניהם: הבו לנו מפרי עטכם! — הופעת „היום" עוררה את קנאתם של כמה ממשכילי העיר, ושמות מודיעים חדשים מופיעים על עמודיו: זאב־וולף וויגדרוביץ, לייב אלפערט, משל, ואפילו אשה, זלאטע שאכנערס (היא בתו של ר' אבא שכנרס, הגבאי הידוע בעיר), אם כי הם לא מנעו מאליעזר בעקנשטיין להשאר בעל המוניטין העיקרי בכל הנוגע לספרות עתית מסלונים... גם ב„הצפירה" ו„המליץ" המכובדים נדחקים לעמודים הפנימיים זרזירי־עט חדשים, המשנסים את מתניהם ומחדדים את ציפורני העט שלהם, כגון: נחום לאזינסקי, שמשון סידראנסקי, אליעזר חן־טוב, צבי ובנימין וואלפין, צבי־הירש פעשקין, זלמן דאמבראווסקי, אליהו־פנחס הכהן ועוד, ואפילו הרב מטעם הורוויטש איננו מפגר במירוץ־סופרים זה...

לשבחם של קהל המושכים בעט אלה יאמר, כי הם העבירו לפני הקוראים את כל הדברים „הקשים", שעמדו ברומה של העדה ולא חתו מדברי קטרוג נגד גבאים תקיפים, משגיחים בלתי־קרואים וכדומה. במכתביהם עוברת גם פרשת הגזירות שניתכו על יהודי העיר בימי אלכסנדר השלישי, הגירושים מכפרי הסביבה משנת תרמ"ב ואילך, רצח יהודים יושבי כפרים ובעלי־אכסניאות בדרכים, והצתות (שריפת העיר בתרמ"א), — וכן תיאורים בולטים ובדרך־כלל נאמנים של הרס הפרנסות והמצוק הכלכלי שבא עקב הגזירות האלה וצער־הפרידה ממהגרים ראשונים העוזבים את עיר־מולדתם. כמו־כן תוארה התסיסה הפנימית בין הקופאים על שמריהם ובין „המתקנים לרוח הזמן", ואף פרשת ההלשנה על המגיד מקלם נרמזת בצורה שקופה למדי.

בהתחלת שנות התשעים אנו נתקלים לראשונה בשמו של משה זבלוצקי, כוכב חדש שדרך בשמי ההשכלה בסלונים, שבעצם ראה את יעודו בהסתופפות בין „דרי־מטה" (כלומר במדור הפיליטון והרשימה הקלה), סופר שעתיד היה למלא בשנים הבאות טורים רבים בעתונות ובמאספים הספרותיים בסיפוריו, עיבודיו, פיליטוניו ורשימותיו, אך שביכורי־עטו השנון הוא הקדיש דווקא לכרמו שלו, לעניני עיר מולדתו.

בין סופרי שנות התשעים יש למנות גם את האברך שהיה אח"כ לעסקן ציבורי חשוב בעיר, ר' משה לווין, שלא הסתפק בכתבות מענינא דיומא, אלא הרחיב את תוכנן לנושאים בעלי אופק כללי יותר (כגון פרשת „המוסרניקים" שהופיעו בעיר). והנה באו גם מורים ומשכילים בני הדור הצעיר: גדליה הלפרין, הוא „בעל־בית־המקדש", סופר „מוכתר", כיוון שיש לו כבר באמתחתו קבצי־מכתמים מפרי־עטו, ויצחק וורניקובסקי, אקסטרן חריף המתעתד להשתלם בחכמת היהדות בהיכלי־השכלה בגרמניה, ומורים מקצועיים, בעלי חדרים מתוקנים מאיר וואלפאוויץ, דוב ווייצל, טוביה־יוסף שרשבסקי. ואפילו עלמות משכילות, מאלה המסתופפות באגודה החדשה „בנות־ציון" אינן מפגרות אחרי הסופרים ממין זכר: שרה זאקין ואחיותיו של משה זבלוצקי שפרה ופנינה. כמובן, שהציונות ושפת־עבר מועדפות יותר ויותר על־פני הנושאים המסורתיים של שנות העשור הקודם.

בעשור הראשון של המאה הנוכחית שוב חלו שינויים. המצב בעתונות העברית השתנה, עתונים שקעו, עתונים חדשים צצו. „המליץ" חי את שנותיו האחרונות. „הצפירה" עוד המשיכה, אם כי תוך הפרעות בתנאי הצנזורה הקשים של שנות 1905—1906. קמו יומונים חדשים: „הצופה", „הזמן". רוב הקורספונדנטים הוותיקים בסלונים, האברכים, המשכילים, המורים והסופרים לעת־מצוא עזבו את העיסוק בשעשועי־כתיבה והגיעו לחופים אחרים: מי — לעמדה של „בעל־בעמיו", לעסקי־חרושת ולצרכי־ציבור, כגון: ר' משה לווין ונחום לוזינסקי, ומי — למעמד של סופר מוכר, כגון משה זבלוצקי, שמאס ב„מכתבים לעורך" של ימי־נעוריו; מי — לאצטלא של מטיף ואף עורך בישראל, כגון ד"ר יצחק וורניקובסקי, שנועד לגדולות, ומי — לעבודה קבועה בשדה ההוראה העברית, כגון דוב ווייצל, מאיר וולפוביץ, גדליה הלפרין ורבים אחרים, שנטשו מעשי־נעורים שלהם ופנו לטירדות־פרנסה של יום־יום.

האחד שלא פנה עורף ל„חטאות־נעורים" שלו והמשיך להרעיף מטובו מבמת־סלונימא על כל לשכות העורכים המצויים, היה ונשאר אליעזר בעקנשטיין, שלמטרות הסוואת מכתביו הרבים מדי, כתב גם בחתימת שמות שאולים (יזרעאל, אבן, א. ב. ועוד). וכשהתמעטו העתונים ברוסיה, הוא בלש אחרי במות בחוץ־לארץ ועד „היהודי" של סובאלסקי בלונדון הגיע, ומאז הוא ירה את חציו עד בירת־אנגליה... אכן, גם צעירים מקרוב הופיעו, בני הדור החדש שבעיר, חברי אגודות ציוניות, — אך קולו של בעקנשטיין עוד התגבר על כל המקהלה החדשה, עד שביום אחד נשמט העט מידו של הספרא־רבא הוותיק, שהחזיק בו עוד משנות השבעים, ובין קורספונדנציה לקורספונדנציה, במהרו בעבודת־הקודש כמורה עברי משיעור לשיעור, כרע־נפל ברחוב ברייטע שבעיר... בזה תמה פרשת מכתביו, והשם „בעקנשטיין" שעין הקורא הוותיק הרץ בעתונים נתקלה בו במשך שלשים שנה, כשהוא תדיר מלווה את שם־העיר „סלאנים", נעלם בבת־אחת. היטיבה לאפיין אותו מערכת „היהודי" בידיעה על מותו הפתאומי: „איש ישר מן המשכילים שבדור הישן, ויהי קורספונדנט כמעט לכל העתונים העבריים". הוא היה איש־התקשורת הגדול של סלונים עם העולם היהודי ברוסיה ובחו"ל, ובתנאי הקשר

של הזמנים ההם היה כאילו בר־שליחות בהבאת דבר העדה לדעת הקהל היהודית. דוגמת סופרים קבועים של העתונות מקהילות גדולות וחשובות (סופר קבוע כזה היה, למשל, נח זבלודובסקי מביאליסטוק.)

אחרי פטירתו של בקנשטין נתמעטו הכתבות מהעיר. אכן במשך שנים לא־מעטות נסתמו גם מעינות העתונות: בשנים 1905—1911 נתקיים יומון יחידי: „הזמן" הווילנאי, כי „הצפירה" נסגרה ע"י הצנזורה בשנים אלה. בשנים 1911—1914 נשלחו מעט כתבות, וגם אלה בדרך ארעית. (אמנם, בשנים 1903—1914 פורסמו מכתבים מסלונים בעתונות היומית והשבועית ביידיש, שכבשה כבר אז עמדה חשובה מאד ביהדות רוסיה.). בשנות המלחמה 1915—1920 הופיעו ב„הצפירה" היומית ואח"כ השבועית כמה כתבות קצרות ומקוטעות מהעיר.

בשנות הממשל הפולני שוב לא נצטרכה העדה לעתוני הבירה כדי להודיע ברבים על קיומה ואירועיה: השבועונים המקומיים ביידיש: „אונזער זשורנאל" בשנים 1921—1925, ו„סלאנימער װארט" בשנים 1927—1939 ספגו את יצר הכתבים המקומיים. מזמן לזמן פירסמו עוד „הצפירה" המחודשת ו„היום" (בעריכתו של י. הפטמן) ו„בדרך", (הבמה העברית האחרונה בפולין) כמה כתבות מסלונים לעת־מצוא, כגון בעת בחירות למועצה העירונית או לקונגרס הציוני, או לרגלי בוא אורחים חשובים לעיר. אך כתבות אלה, מעשיות, קצרות ותמציתיות היו נעדרות הלהט, היצר ורוח־המאמריסטיקה של בעקנשטיין, זבלוצקי והאחרים מלפני 40־50 שנה.

אוסף הכתבות בעתונות העברית מהווה, איפוא, מקור לא־אכזב מהחשובים ביותר לקורות הקהלות ברוסיה—פולין בדורות האחרונים. למותר הוא להדגיש את המבחר העצום האצור בספרות־כתבות זו על חיי העדות. אלמלא מקור זה, ספק רב אם אפשר היה למסור תמונה נאמנה מחיי הקהילות בעבר הקרוב. ואכן, לצורך שיחזור הדורות האחרונים בתולדות קהלת סלונים (חלק ב', תקופת הממשל הרוסי, של המונוגרפיה, בכרך א' של „פנקס־סלונים"), השתמשנו באופן מירבי בחומר היולי זה, מבלי שפרסמנו עד עכשיו את גוף הקורספונדנציות בעצמן, ככתבן וכלשונן. אמנם, רוב ספרי הזכרון וההנצחה לקהלות שהושמדו השתמשו בין היתר, במקור זה, ואנו מוצאים בכמה מהם את המדור: „הקהלה בראי העתונות" או „חיי העיר באספקלריה של הקורספונדנציות". אך יש להעיר, שבדרך כלל הובאו בהם רק כמה כתבות כדוגמא, או כידיעת־עזר לנושא מסוים. אין להתעלם מהקושי לאסוף את כל הכתבות המפוזרות על־פני רבבות גליונות וחוברות, (כי עד עתה נעדר אף בספריה הלאומית בירושלים ריכוז מלא, שלם ומסודר של העתונות העברית בגולה, ומה שחסרונו מורגש עד יותר: מפתח ביבליוגרפי של עתונות זו, שבו יוכל המעיין לרוץ ולאתר בקלות את החומר הדרוש).

כותב טורים אלה לא חס על עמלו וטרח טרחה יתרה, ובקנ־אותו למיצוי שלם וכולל של העבר היהודי בעיר־מולדתו, אסף במשך שנים את שלל־הידיעות האלה. בזה אולי קבע תקדים: ריכוז מלא של כל הקורספונדנציות מקהלה אחת. אך בזה לא סגי. כעת אנו קובעים במודע תקדים חשוב נוסף בספרות הקהילות: על אף הטירחה וההוצאה הרבה הכרוכה בכך, אנו מפרסמים בשלמותן, כמעט בלי יוצא מן הכלל, את כל הכתבות מסלונים שבעתונות העברית, אשר מספרן הוא קרוב לארבע מאות. מובטחנו, שיוצאי סלונים והסביבה, וכן אלה המעונינים במיוחד בתולדות הקהילות בליטא—בילורוסיה ואף ההיסטו־ריונים, חוקרי ענף היהדות ברוסיה, יקבלו ברצון מפעל יחידי (לעת־עתה) זה ויעריכוהו כתקדים רצוי בספרות הקהלות, תקדים שאין לו אח ודוגמא, ואנו מקווים שרושמי־רשומות ומנציחי קהלות אחרות אף ימשיכו בדרכנו אנו מבחינה זו.

נוסף לערכן של הכתבות כעדות אוטנטית־היסטורית, הרי סיבה נוספת לגישתנו החיובית אשר לפרסומן המלא: חרף היותן בנות־יומן, הן מהוות חומר עובדתי רטרוספקטיבי, שמבחינת הקריאות (מלשון: קריא) ובגלל אוירת הדורות שכאילו קמים לתחיה קבל עינינו, הוא משתלב כמשלים והרמוני בתוך ספרות הזכרונות של אותם הדורות. יתר־על־כן, מה שמחסיר לעתים, מבושם המקום והזמן, רושם־הזכרונות המעלה אותם כעבור יובל שנים אחרי ההתרחשות, משלימה דווקא הקורס־פונדנציה שנכתבה סמוך להתהוותה, כשהיא ספוגה ריחה וצבעה של החוויה בת־הרגע. לכן גם אין להבדיל בין הזכרונות והקורספונדנציות ואנו מביאים אותם משולבים יחד במדור אחד, מתוך ראייה שלמה של התפתחות הדברים והשתלשלותם באופן רצוף משנה לשנה.

במתן החומר המימואריסטי והעתונאי המשולב בסדר זה, אין להמנע מהתרשמות אי־שם על חזרות בנושאים שונים. אך רושם זה הוא בדרך־כלל מטעה, כיוון שהכתבים בעתונות וסופרי הזכרונות הם שונים, וכל אחד רושם מזוית־ראייתו שלו.

כדי להקל על הקורא לעקוב אחרי החומר המתיחס לחטיבת זמן מסוימת, חלקנו את המדור למחלקות המקיפות את קבוצות השנים: 1860—1890, 1891—1900, 1901—1914, כשבראש כל מחלקה באים פרקי־הזכרונות ואחריהם — הכתבות המת־יחסות לתקופה הנידונה. לצורך הדיוק הביבליוגרפי, סדרנו את קבוצות הכתבות לפי העתונים, כשבראש כל כתבה ניתן מספר הגליון, התאריך העברי והתאריך של הלוח היוליאני (שהיה נהוג ברוסיה עד 1917), ובסופה — שם הכותב.

ברצוננו להעיר, כי גם בכתבות מסוימות מהעיירות בסביבת סלונים גנוז לעתים ענין מיוחד בשביל קורות העיר. לכן לא נמנענו מלתת אחדות מהן, כגון מהלינקה, זלבה, ביטן, קוסובה ועוד, וכן מהמושבות היהודיות במחוז סלונים (פבלובה וקונ־סטנטינובה). כן ציטטנו קטעים מכתבות מערים מרוחקות יותר (גרודנה, סביסלוטש ועוד), שבהן יש אינפורמציה הנוגעת לסלונים.

פרק מיוחד בפני עצמן קובעות הכתבות בעתונות היהו־דית־רוסית. כפי שצוין במונוגרפיה על תולדות הישוב (ר' פרק לג', עמוד צד') התגבשה כבר בסלונים בסוף שנות השבעים והתחלת שנות השמונים שכבה דקה של משכילים יודעי רוסית וקוראיה. להם הצטרפו מורי בית־הספר הממשלתי, שבאו מחוץ לעיר. כיוון שאלה היו שנות־פריחה לעתונות היהודית־רוסית (השבועונים „רוסקי יעוורייי", „רזסווייט", „ווסכוד") השתתפו בהם מליצי־רוסית מסלונים שהפכו למודיעיהם הקבועים. ביניהם יש למנות בראש וראשונה את בני־העיר משה מילא־קובסקי, מייסד הספריה הראשונה בעיר, מ. פרלשטיין (בעל־

הזכרונות), ש. גורנפינקל, משה לווין (שהיה גם סופר „המליץ״), הרב מטעם ש. גורוויטש, וכמה ממורי ביה״ס הממשלתי י. כהן, ג. שקורוב ועוד. המייחד את הקורספונדנציות הרוסיות הוא היותן כתובות בנוסח מעשי, פובליציסטי מנופה, ללא המליציות המנופחות של הכתבות העבריות משנות ה־70—80. הן גם חדרו יותר לעומק ההבנה וההסברה של הנסיבות הכלכ־ליות והמדיניות בעיר, כגון הכתבות של מילאקובסקי על התנאים ב־1881—1882, שנות הפרעות והרעמים בנגב והדיהם בסלונים. כתבים לעתונות זו היו בעיר גם בהתחלת המאה ובשנים שלאחר כן ועד 1915, שבה קם החיץ, בעקבות הכיבוש הגרמני בין העיר ובין מרכזי עתונות זו ברוסיה. ברור שאת המשקל הסגולי־היסטורי שיש לכתבות העבריות אנו מוצאים גם בכתבות אלה.

אותו שיפוט אפשר ליישם גם למכתבים בעתונות ביידיש. עתונות זו הופיעה רק בהתחלת המאה, אחרי כ־20 שנות קיום עתונות יומית עברית, ולמכתבים מערי־השדה לא הוקדש בה מקום כ״כ ניכר כמו ביומונים העבריים. בעתונים „פריינד״, „אונדזער לעבן״, „היינט״, „מאָמענט״ הופיעו כתבות ארעיות מסלונים עד שנת 1915. מכתבים אפשר למצוא גם בעתונות המפלגתית ביידיש מהתחלת המאה, הנותנת פרטים על סניפי המפלגות שבעיר בשנים הסוערות 1904—1906. כן אנו למדים מהם על תאי ההגנה המקומיים, על פעולות מחתרתיות וכדומה. לדאבוננו אין בארץ ריכוז מלא של העתונות ביידיש מלפני 1914, ולכן לוקה אוספנו בשפה זו בחוסר.

לבסוף יש להעיר שבעתונות בכל שלש השפות אנו מוצאים גם כמה פיליטונים, רשימות בלטריסטיות וחומר דומה, על רקע מאורעות או אישים מסלונים, מהם — מפרי־עטם של סופרים בני־העיר, וגם מסופרים מחוץ שנקלעו לעיר. דברים אלה מגוונים את החומר הדוקומנטרי רב־הצורות הגנוז בעתו־נות ומוסיפים בלי־ספק נופך תיאורי וחי לתדמית של סלונים היהודית הצפה ועולה מהם. בגין אופיו הבלטריסטי של חומר זה, הוא בא במדור היצירות הספרותיות שבכרך זה.

בסיכום המבוא רשאים אנו להניח, שבהגשת האסופה השלמה של הקורספונדנציות תרמנו להעלאת חזיון נדיר, חזיון־פלא: זרם העדויות, ההתרשמויות והחוויות של אבות־אבותינו ,שזרם במשך עשרות בשנים מעל גדות השצ׳רה לכמה זוגות־אפיקים: לווילנה וורשה, ליק וברלין, פריז ומאַינץ, אודיסה ופטרבורג, — אותו זרם מופנה כעת חזרה, בדרך אחרת ובאפיקים חדשים; ממדפי הארכיונים ומהפוליאַנטים — הכרכים המאובקים הוא מוזרם לנכדים ולנינים של אותם אבות־האבות, היושבים במדינת ישראל, בארצות־הברית, באר־גנטינה וביתר ארצות התפוצות.

ובעוד שאותה קהלת־המוצא, קהלת־האם הפכה לסמל מופשט גרידא ועפר־האבות טמון בבורות פטרליביץ׳ וצ׳פלובה, — עשוי זרם זה לשמש מוקד לגל־עד לגזע היהודי שהיכה שרשים באותם גדות השצ׳רה והמשיך בשלשלת הדורות, עד שהונף הגרזן על אילן רב־פארות לתפארת זה, ששמו היה: קהלת־סלונים.

קלמן ליכטנשטיין

די קאָרעספאָנדענציעס אין דער העברעאישער פרעסע אלס דערגענצונגס—מאַטעריאל צו די זכרונות

געקירצטער אריינפיר

זייער א רייכער אינפאָרמאַטיווער מאַטעריאל וועגן לעבן פון די קהלות אין תחום־המושב פון רוסלאַנד, אנהייבנדיק פון די 60־ער יאָרן פון 19־טן יאָרהונדערט און ווייטער, געפינט זיך אין דער העברעאישער פרעסע אין די צענדליקער טויזנטער קאָרעספאָנדענציעס, וואָס זיינען געשיקט געוואָרן פון דער פּראָווינץ, פריהער אין די וואָכנבלעטער און נאָכהער אין די טאָג־ציטונגען. פון סלאָנים אליין זיינען אין די יאָרן 1859—1920 פאַרעפנטליכט געוואָרן קרוב 400 בריוו.

מיטן קאָנצענטרירן אלע סלאָנימער קאָרעספאָנדענציעס אין דריטן באַנד פון „פנקס־סלאָנים״, געפינען מיר פאַר נייטיק צו אונטערשטרייכן די באַדייטונג פון דעם פּראָווינציעלן בריוו אין דער העברעאישער פרעסע. אין די פריהערדיקע דורות האָט די פּראָווינציעלע קאָרעספאָנדענץ געטראָגן א גאַנץ באַזונדערן כאַראַקטער. זי איז גאָרניט געווען ענלעך צום רעפּאָרטאַזש אדער כראָניק פון דער היינט־צייטיקער פרע־סע. אין די באַדינגונגען פון 19־טן און אנהייב 20־טן יאָר־הונדערט, ווען דאָס יידנטום פון דער רוסישער אימפּעריע איז געווען צושפּרייט איבער ריזיקע שטחים פון רוסיש־דייטשן גרענעץ אין מערב און ביז די אינערלעכע גובערניעס אין מזרח, און ביי דעם מינימאַלן צאָל פון יידישע קולטור־

צענטרען מיט אייגענע צייטונגען. — איז איינע פון די הויפּט־
אויפגאבעס פון דער העברעאישער צייטונג געווען צו געבן
וואס מער אינפאָרמאציע וועגן יידישן לעבן אין דער ברייטער
און ווייטער פּעריפעריע. און דעריבער האבן די צייטונגען
אפּגעגעבן זייער פיל פלאץ פאר די פּראווינציעלע בריוו אין
באזונדערע אפּטיילונגען, מיט נעמען ווי: „בקהלות ישראל",
„מכתבים מערי השדה" (בריוו פון פּראווינץ) א. ד. גל.

די פּאַרוואָרפענע יידישע פּראווינץ האָט ביזן ערשיינען
פון דער העברעאישער פּרעסע, נישט געהאט קיין שום אָפּ־
שפּיגלונג אין שריפט. ס'זיינען נישט געבליבן קיין שפורן
פון טאג־טעגלעכן לעבן פון דער אינדיווידועלער קהלה,
סיידן אין שטאט־פּנקס (אויף וויפל ער האָט זיך איינגעהיט
במשך פון די דורות־וואנדלונגען). די אלגעמיינע טראדיציאָ־
נעלע געשטאלט פון שטעטל האָט, וואָס אַנ'אמת, זיך אָפּגע־
שפּיגלט אין דער ניט־רייפער פּראָזע פון די השכלה־שרייבער,
אָבער דאָס איז ניט נוגע די ספּעציפישע אומשטענדן און פּאַ־
סירונגען פון יעדער קהלה באזונדער. נאָר מיט דער ערשיי־
נונג פון די ערשטע וואָכנבלעטער „המגיד", „הכרמל", „הלב־
נון", „עברי אנכי", „הצפירה" אין די 60־ער יאָרן — און
טראָץ דעם וואָס איניקע פון זיי זיינען ערשינען אויסער די
גרענעצן פון רוסלאנד, — האט אנגעהייבן פליסן דורך די
פּראווינץ־בריוו א מער ווייניקער רעגולערער אינפאָרמאציע־
מאטעריאל, פריהער וועגן די גרויסע קהלות, — און נאכהער
אויך וועגן די מיטל־גרויסע און קליינע קהלות.

אין די 80־ער און 90־ער יארן, ווען די וואכנבלעטער
זיינען פארוואנדלט געווארן אין גאנץ־גרויסע טאג־בלעטער
(„המליץ", „הצפירה", „היום"), האט די פּראווינציעלע קאָ־
רעספּאנדענץ שוין אנגענומען דעם פאָרמאט פון מאמרים און
האט זיך פארמאסטן צו געבן א פּול־זייטיקע און לויפנדע
שילדערונג פון אלע פּראבלעמען און פּאסירונגען פון דער
געגעבענער שטאט צו שטעטל. טראָץ דעם וואס אין אנהייב
יאָרהונדערט האבן א פּאר פּרעסע־ארגאנען זיך פארמאכט
(צווישן אנדערע סיבות, צוליב צענזור, דורך דער מאכט),
איז דאס זעלבע אנגעגאנגען אויך אין די יאָרן 1900—1915,
ביז דעם פּולשטענדיקן פארבאָט דורך דער צארישער מאכט
אין 1915 ארויסצוגעבן צייטונגען אין יידישער שריפט.

אין אנהייב יאָרהונדערט איז אויסגעוואקסן די טאג־
פּרעסע אין יידיש, און די צייטונגען „דער פריינט", „אונדזער
לעבן", „היינט", „מאמענט" און אנדערע האבן ערובערט א
נייע און ברייטע לייענער־מאסע. נאָר הגם זיי האבן זיך אויך
אפּגעגעבן מיט'ן פּראווינציעלן לעבן, האט אבער די לאקאלע
קאָרעספּאָנדענץ ביי זיי ניט געהאט דעם געזיכערטן ארט,
וואס זי האט פארנומען אין דער העברעאישער פּרעסע במשך
פון צענדליקער יאָרן.

מען קען, בכן, סומירן, אז די העברעאישע קאָרעספּאָנ־
דענץ האט אפּגעשפּיגלט דעם לעבנס־שטייגער פון שטאט און
שטעטל במשך פון קארגע 60 יאָר, וואס נעמען ארום די וויכ־
טיקסטע תקופה פון דער יידישער געשיכטע אין רוסלאנד,
וואס אירע עטאפּן זיינען: די טיפע פאלקס־באוועגונגען, ווי:
ארטאדאקסיע, השכלה, ציוניזם, ארבעטער־פּארטייען, עקאנאָ־
מישע איבערוואנדלונגען, רעוואלוציעס, צוטרייסלונג פון אלטע
טראדיציעס, ברויזנדע שטראָמען פון דער גרויסער עמיגראַ־
ציע. די געשיכטלעך־אינפאָרמאטיווע באדייטונג פון דער קאָ־
רעספּאנדענץ שטעקט אויך אין דעם, וואס זי שטעלט מיט זיך
פאר א לעבעדיקן, דינאמישן באריכט, וואס איז צונויפגעשטעלט
ממש אין דעם ארט און צייט פון די באשריבענע פּאסירונגען.

אין ליכט פון אט דעם אריינפיר וועלן מיר אויך נאכ־
פאלגן טריט ביי טריט די סלאנימער קארעספּאנדענציעס.
סלאנים אלס א קרייז־קהלה פון מיטל־גרויס, ווו דער ווילנער
השכלה־איינפלוס האט זיך שוין געשפּירט אין די 60־ער יאָרן,
האט געשיקט איר ערשטן בריוו אין „המגיד" אין 1859. דער
ערשטער קארעספּאנדענט איז געווען דער אין זיין צייט באַ־
קאנטער העברעאישער שרייבער יחזקאל־יעקב לטבלא, וואס
איז געווען א סלאנימער תושב. אין די 60־ער און 70־ער יאָרן
געפינען מיר איניקע צענדליק בריוו פון שטאט אין די וואכנ־
בלעטער „הלבנון", „המגיד", „עברי אנכי", „הצפירה", און
נעמען פון קארעספּאנדענטן, ווי דער גרינדער פון ערשטן
חדר מתוקן אין שטאט ר' חיים מאניקאוו, די משכילים ישראל
און צבי ווישניאק, חנוך שערעשעווסקי, אליעזר־וואלף גוראל־
סקי, קארפל ריפ און אנדערע.

אין 1878 ערשיינט אנ'אונטערשריפט וואס וועט זיין פאר־
בונדן מיט בריוו פון סלאנים אין כמעט אלע העברעאישע
צייטונגען במשך פון קארגע 30 יאר. דאס איז דער משכיל
און לערער אליעזר בעקענשטיין. ער האט אין איבער 120
קארעספּאנדענציעס געשילדערט דעם רעליגיעזן, געזעלשאפט־
לעכן, ערציהערישן, ווירטשאפטלעכן און קולטורעלן אספּעקטן
פון עפנטלעכן לעבן אין שטאט. אָן איבעריקע ליטעראַרישע
פּרעטענזיעס, ארנטלעך און איבערגעגעבן דעם אינטערעס פון
שטאט, האט ער אביעקטיוו באלויכטן די יידישע פּראבלעמען,
אינסטיטוציעס און פּערזענלעכקייטן.

אין די 80־ער יארן, מיטן ערשיינען פון דער ערשטער
טאג־צייטונג „היום", געפינען מיר די נעמען פון נייע בריוו־
שרייבער: זאב־וואלף וויגדערזאוויטש, לייב אלפּערט, מעשל,
זלאטע שאכנערס, א. אנדערע. אין זעלבן יארצענדליק זיינען
סלאנימער אינפאָרמאַטאָרן פון „המליץ" און „הצפירה" אויך:
נחום לאזינסקי, שמשון סידראנסקי, אליעזר חן־טוב, צבי און
בנימין וואלפין, צבי־הירש פעשקין, זלמן דאמבראָווסקי, אליהו
פנחס הכהן און אפילו דער דאמאלסטיקער שטאט־ראבינער
הורוויטש.

אין אט דער קארעספּאנדענציעס־ליטעראטור פאלגן מיר
נאך די שווערע צייטן פון אלעקסאנדער דעם דריטן מיט די
גזירות, ווי זיי האבן געווירקט אין סלאנים: די אנטיסעמי־
טישע העצע אין שטאט און אומגעגנט, כוליגאנישע עקסצעסן
אין שטעטלאך און דערפער פון דער סביבה, די שריפות אין
שטאט, די ארויסטרייבונגען פון די דערפער, די איבערפאַלן
און רציחות אויף ישוב'ניקעס און קרעטשמערס, דאס צו־
שטערן די פּרנסות, דער צער פון זעגענען זיך פון די ערשטע
עמיגראנטן פון סלאנים קיין אמעריקע.

אין אנהייב פון די 90־ער יארן טרעפן מיר זיך אָן אין
נאמען פון משה זאבלאצקי, וואס אויך ער, ווי פיל אנדערע,
האט די ערשטע טעמען פאר זיין פּען געשעפּט פון זיין
געבורט און היים־שטאט. צו יענער צייט שיקט אינטערע־
סאנטע בריוו אויך דער צוקונפטיקער חשוב'ער שטאט־עסקן
משה לעווין, אויך לערער און משכילים פון יונגן דור, ווי דער

מליצישער עפיגראמען־שרייבער גדליה האלפערן, דער צוקונפטיקער ד״ר פילאסאף און אמעריקאנער רב יצחק ווערניקאווסקי, טוביה־יוסף שערעשעווסקי, מאיר וואלפאוויטש, דוד ווייצל און אפילו משכילישע מיידלאך שרה זאקין און שפרה און פנינה זאבלאצקי (די שוועסטער פון משה זאבלאצקי), איבן זיך אין הלכות־קארעספאנדענציעס...

במשך פון די אלע יארן האט אליעזר בעקענשטיין ממשיך געווען מיט א זעלטענער אויסגעהאלטנקייט זיינע בריוו, און ער איז געווען דער הויפט־אינפארמאטאר פון סלאנים, א מין סלאנימער נייס־אגענט... ער האט אנגעשפארט אזש ביז׳ן לאנדאנער וואכנבלאט „היהודי״, וועלכער האט רעגלמעסיק געדרוקט זיינע סלאנימער בריוו. ער האט אזוי פארגעזעצט ביז זיין פלוצלינג׳דיקן טויט אין 1906.

אין דעם יאר־צענדליק 1905—1915 זיינען די סלאנימער קארעספאנדענציעס געווארן זעלטענער צוליב דעם וואס א פאר ציייטונגען האבן זיך פארמאכט, און דאן זיינען שוין געקומען סלאנימער בריוו, הגם ניט רעגלמעסיק, אויך אין דער יידישער און יידיש־רוסישער פרעסע.

אין די נייע אומשטענדן פון דער פוילישער תקופה 1920—1939 האט די לאקאלע קארעספאנדענציע פארלארן איר וויכטיקייט. די העברעאישע פרעסע אין פוילן האט כמעט ווי ניט אויפגעלעבט צוריק, און די צענטראלע ציייטונגען אין יידיש האבן זיך באנוגנט מיט קורצע אינפארמאציעס פון דער פראווינץ. אגב, די פראווינץ האט שוין געהאט אנ׳אייגענע פרעסע מיט וואכנבלעטער אין כמעט יעדער קרייז־שטאט, און אויך די סלאנימער וואכנבלעטער, פריהער „אונדזער זשורנאל״ און נאכהער „סלאנימער ווארט״ האבן פארביטן דעם אמאליקן קארעספאנדענט.

די זאמלונג פון די סלאנימער קארעספאנדענציעס איז, ווי מיר זעען, זייער א וויכטיקער מקור צו דער געשיכטע פון דער קהלה. ווען נישט דער מקור, איז א גרויסער ספק צו מיר וואלטן געקענט פולשטענדיק רעקאנסטרואירן די דריי־דורות־תקופה פאר 1914. און ווירקליך, דער געשיכטלעכער טייל אין ערשטן באנד פון „פנקס־סלאנים״, וועלכער דעקט די יארן 1850—1915 איז געבויט מערסטנטייל אויף אט דעם מקור. דער שרייבער פון די שורות האט נישט געזשאלעוועט קיין מי אין אויפזוכן אלע הונדערטער בריוו אין די פארשטויבטע קאמפלעקטן פון די ציייטונגען און זשורנאלן. מיט דער זאמלונג איז געשאפן געווארן אנ׳אונגעוויינלעכער פרעצעדענט: א קאנצענטראציע פון אלע קארעספאנדענציעס פון איין קהלה.

איצט רעאליזירן מיר א צווייטןביישפילאזן שריט אין דער היסטאריאגראפיע פון די קהלות פון מזרח־אייראפע: מיר פארעפנטליכן די פולשטענדיקע זאמלונג פון די סלאנימער בריוו אין דער העברעאישער פרעסע. מיר זיינען זיכער, אז די אפשטאמיקע פון סלאנים און אומגעגנט, ווי אויך די אלע וועלכע זיינען פאראינטערעסירט אין דער געשיכטע פון די ליטוויש־ווייסרוסישע קהלות, און אויך היסטאריקער, פארשער פון רוסישן יידנטום וועלן אויפנעמען מיט אינטערעס אונדזער איינציק־ארטיקן אויפטו. נישט נאר האבן די בריוו אנ׳אויטענטיש־היסטארישן ווערט: א דאנק דער אטמאספער, וועלכע ענדערט זיך כסדר מיט דער צייט און שפיגלט זיך אפ אין זיי, פלעכטן זיי זיך אריין אין דער זכרונות־ליטעראטור פון יענע דורות, — ווי מיר האבן דאס שוין אונטערגעשטראכן אין אריינפיר צום זכרונות־טייל אין איצטיקן באנד.

כדי צו פארלייכטערן דעם לייענער אין נאכפאלגן די זאמלונג, האבן מיר צוטיילט די בריוו לויט צייט־אפשניטן פון אומגעפער די יארן 1860—1890, 1891—1900, 1901—1914. פאר יעדן אפשניט קומען קאפיטלען זכרונות און נאכדעם די קארעספאנדענציעס, וואס באציהען זיך צו דער געגעבענער צייט. צוליב ביבליאגראפישער פינקטלעכקייט, האבן מיר פארטיילט די בריוו לויט די ציייטונגען, אנגעבנדיק דאביי דעם נומער פון ציייטונג, די יידישע און יוליאנישע דאטע (וועלכע איז געווען גילטיק אין רוסלאנד ביז 1917), ווי אויך די אונטערשריפט פון קארעספאנדענט.

אין געוויסע בריוו פון סלאנימער אומגעגנט איז אפטמאל אויך געווען „סלאנימער״ מאטעריאל; מיר האבן געבראכט ציטאטן פון אייניקע פון זיי (צום ביישפיל פון האלינקע, זעלווע, ביטען, קאסעווע און די יידישע דערפער־„קאלאניעס״, פאוולאווע און קאנסטאנטינאווע). אויך האבן מיר ציטירט אויסצוגן פון בריוו פון ווייטערע שטעט (גראדנע, סוויסלאטש א. אנד.) וועלכע זיינען נוגע סלאנים.

קלמן ליכטנשטיין

הקורספונדנציות מהשנים 1859–1890
די קארעספאנדענציעס פון די יארן 1859–1890

„המגיד", שבועון שיצא בליק

גל. 11. י' אדר ב' תרי"ט. 16 במרץ, 1859.

סלאנים. — ביום ג' י"א אדר נולדה בעירנו נערה עבריה משונה במבנה גוה ודמיונה כמפלצת. נכון להודיע הדבר ברבים למען תתאוששנה הנשים ויליזו את עיניהן מראות ברע, כ"א לטובה לטוב להן ולבניהן לעולם.

— ע"ד ספרי „מערכת ספרי מסחר" כבר נדפסו כמה בוגען, אבל מניעות רבות עצרו את עקבותיו בבית הדפוס, ועתה הודות לה' כי סבב האופן אל מהלכו הראשון באין מעצור עוד, ובקרב יצא אי"ה לאור עולם.

יחזקאל יעקב לטבלא.

גל. 31. כ"ג מנחם אב הכת"ר. 8 באווגוסט 1860.

סלאנים. אספר לאדוני הרב בעל המגיד מגיד אמת מקרה קרה פה בעירנו. בשבוע זה אשר ראוי להודיע במגידו למען דעת אחב"י בעיר ועיר להזהר מערמה ומרמה זה הוא: בא לפה איש אחד פריינק קצר קומה, זקנו שחור, וחוטמו ארוך והוא כבן שלושים לבוש בבגדי אשכנז וכובע אדום שחור וצמיד־פתילים ((קוטאש) בראשו, ויסבב אצל הנגידים לאסוף נדבות ובידו ספר זכרונות קטן אשר בו נרשמו שמות המתנדבים בעיר ועיר כאו"א בכ"י נדבות גדולות מווארשא, מוואלין ומפינסק זה עשרים, זה שלושים וזה חמישים רו"כ, ודבורו בלשון הקדש בלשון עלגים כדרך הפריינקען, אבל גם שפת צרפת ושארי לשונות ערוכים על שפתיו כאחד הגדולים אשר בארץ. וכמעט החל לקבץ נדבות גדולות גם פה סלאנים, נתודע כי בא פה עם אשה. אנשי המקום הכירו אותה כי היתה פה קודם חג השבועות ואספה נדבות בנסעה מווילנא לבקש את בעלה אשר עגן אותה זה כמה שנים, ויהיה לנס ולפלא. — ויביאו את האיש עם אשתו להרב הגאון דפה והאיש התחיל לדבר בלה"ק בלשון עלגים כדרכו ויגער בו הרב הגאון בקול מושל ומצוה: „למה תתחפש לדבר בלשון אשר לא ידעת? דבר נכונה כמונו היום כי לא לפני שקר וחנף יבוא". — ויהי בראותו כי כלתה אליו הרעה ותרמיתו נודעה, התחיל לדבר בלשוננו ויושט להרב את ספרי תעודתו (אשר בלי ספק מזויפים הם) ויתפלא הרב על התעודות והמכתבים, ויאמר לו: „הלא לפי מכתבך כהן אתה ואיך נשאת את האשה הזאת אשר לפי הודאתה גרושה היא?" — ויען ויאמר: „הלא אדוני יודע כי אצלינו לא יתקבל החרם מרבינו גרשון". — והרב בשמעו דברי בור וע"ה כאלה, הרעים עליו בגאון עוזו ויביאוהו לחדר הקהל, ויעמידו עליו שומרים לבקר וילן שם בחדר העליון ואשתו בחדר התחתון, והאשה נתנה תודה כי היא גרושה מאישה, והוא קדש אותה במטבע כסף הנקרא גריבנע בלא חופה ועדים כדת. ביום ה' בבקר נתודע הדבר לשר העיר וישלח ויביאו אותם אליו אבל בבואם אליו הראה לו את הפאס שלו כי הוא פריינק ולזאת לא עשה לו השר מאומה ושלח אותם חפשי ונסעו לווילנא צמודים כחפץ לבבם, ובטח ינסו גם בווילנא לרמות כדרכם בעיר ועיר. ואתה ידידי דע לך ומצוה לפרסם הדבר טרם בואם. שמו עפ"י הפאס אשר בידו מהקאנזול מאדעסא אברהם מאטילד כהן ועוד יש בידו פאס מטורקיא. כל אלה מסר לו השר ורק הכתבים והתעודות נשארו ביד הרב הגאון פה.

יחזקאל יעקב לעטאבלא מווילנא,
כעת בסלאנים.

גל. 39. כ"ד תשרי התרכ"ד, 7 באוקטובר 1863.

סלאנים. לזכר עולם יוחק בעט ברזל ועופרת כי מיום שבת אדונינו הקיסר אלכסנדר השני יר"ה על כסא כבודו, זרח שמש צדקה ומרפא בכנפיה לכל יושבי תבל ארצו, וברוח בינתו חלפו כל העלילות משנאת הדת מקור כל צרה ומצוקה; ומנוגה נגדו וזיו כבודו שמו גם יועציו ושריו את עיניהם עלינו לטובה ויכירו כי שקר טפלו בנו משטיננו וכי נאמן ישראל לאלהיו ולמלכו בכל ארצות פזוריהם, וגם עינינו לא טחו מלהכיר את כל הטוב אשר האציל מרוחו עלינו עד היום הזה, ובמה נוכל איפה להודות לשם קדשו על כל טובו עלינו? קטן יעקב ודל; ומה מידנו יקח כי אם זבחי לב רוח נשברה, ומברכות פינו יבורך בשם ה', יגדל וינשא מלכותו יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו כל הימים.

מחשבות קודש כאלה התנוססו בלבות ב"י בכל מקומות מושבותיהם וביום ג' (26 אוגוסט) יום הושם כתר מלכות בראש אדוננו הקיסר הצדיק והישר, התעודדו העברים קהל עדת סלאנים להראות את רגשי לבבם לאהבת הקיר"ה ולחוג את היום הזה בהדרת קדש, ובעצם היום הזה הכינו שולחנות בעד כל אנשי החיל הסוככים עלינו שני אלפים ושלשים במספר לכל מערכה ומערכה לכל איש חלת לחם ואשישה אחת, ויחילו עד צאת כל שרי החיל וצבאותיהם מבית התפלה, ובצאתם בקול המון חוגג מצאו את הסדרים ערוכים על יד השער ויקרב שר הצבא עם כבוד כל שריו ויאמר אל אנשי החיל: „הברכה הזאת נתונה היא לכם מקהל עדת העברים היודעים להוקיר עבודתכם". ויברך את קהל עדת ישראל בקול רם.

ולעת ערב התאספנו כולנו אל בית הכנסת הגדולה

המקושטה ליום המועד, ונרות ככוכבים מזהירים הזהירו את פני הבית, וברוב עם הדרת מלך המלא מפה לפה. על הבימה הוכנו כסאות לשבת השרים והשרות, ובין הבימה וארון הקדש הוכנו שלשה שולחנות ארוכות בעד להקת המוזיק והמנצח בנגינות עליהם, ויעמדו הכן.

ויהי כבוא שר הצבא אל הקודש פנימה עם אחוזת כל השרים הנלווים אליו, הריעו המוזיק אווערטורע לעונג כל אוזן שומעת, ואחריהם שר המשורר הגדול השלם המופלג ומפורסם הנודע לשם ולתהלה מו״ה ישראל שאוועלזאהן נ״י הש״ץ מקהלתנו עם להקת משורריו את התפלה הנותן תשועה למלכים בעד שלום אדוננו הקיר״ה ושלום רעיתו הכבודה ושלום בנו יורש העצר.

אז ישיר ישראל עם משורריו בלוית להקת המוזיק את קאפיטל כ״א מתהלות נעים זמירות ישראל אשר חבר לזה נגון חדש ויחלק להמוזיק לכל או״א כמשפט ואגלי דמעה גיל וששון התפרצו מעינינו לשמוע אל הרנה ואל התפלה כי הגדיל לעשות וישתאו כל השומעים, וכל השרים והשרות ספקו כפים! וכל העם אחריהם, וכן חזר חלילה, ואח״כ שר הש״ץ ומשורריו בלוית המוזיק את התפלה „באזי צאריא חראני״ (ה׳ ישמור את מלכנו) ואח״כ העיר בשיר וקול זמרה עם המוזיק לקול עזות הידד! וינועו אמות הספים מקול אורא! ואח״כ ברך את ברכת מי שברך לאדון הפלך וואיעני גובער־נאטאר האדון מוראוויאוו ולכבוד שר הצבא ואיעני נאטשאלניק פאלקאווניק האדון טשערטאוו, ולכבוד הפאלקאווניק מארטיל־לערי האדון קלאוער, ולכבוד הפאלקאווניק האדון בולגארין ולכבוד הפאלקאווניק האדון מרקיז, ולכאו״א מהם ניתן העתק בלשון רוסיא מהתפלות ומי שברך אשר העתיק המורה מבית ספר חנוך המדעים השלם המופלג מו״ה אברהם שרייבער נ״י וייטב בעיניהם במאד מאד, ויודו לכל הקהל באהבה וחבה, וביחוד הודו להש״ץ כיאות, כי הפליא לעשות, ואחרי כל אלה הפקנו רצון מכבוד כל השרים והשרות לקחת מידינו ברכה לשתות אשישי ענבים שאמפאני וכל או״א קרא בקול: „לכבוד חיי הקיסר ומשפחתו הכבודה!״ — וכל העם ענו אורא! והש״ץ עם המוזיק ענו בנגינתם. וגם כל חלוני הבתים ועמודי החנויות כבדנו באורים, והעיר סלאנים צהלה ושמחה.

יחזקאל לטבלא.

גל. 37. כ״ח אלול התר״ל. 21 בספטמבר 1870.

סלאנים. הרב המה״ג המפרסם החכם הכולל היקר נשגב כמהו״ר אברהם שיק נ״ע גוע וימת במסיבות עיר סלאנים בכפר דערעווענע אשר היה שם לשאוף רוח צח. הרב הזה שמו נודע בשערים בין רבני וחכמי ליטא וגם אצל רבני וחכמי אשכנז ואיטאליען, בחכמתו ובחבוריו היקרים על שה״ש ועל תנדב״א ועל מדרש רבה וע״י. בבוא השמועה לסלאנים אצו אצילי אנשיה למגרש העיר וינהגו בעצמם בעבתות את העגלה ולמחר יום ב׳ בבקר נאספו כל אנשי העיר כאחד לחצר בהכנ״ס וכל החנויות סגורות וכל מסחר שבת. שם ספדהו ראשון הרב הגאון פאר הדור נזר ראשנו ר׳ יהושע איזיק נ״י רב דפה, ואחריו בן אחיו נ״ע הרב הגאון צדיק ועניו המפורסם ר׳ אלי שיק נ״י אבד״ק זאגער חדש וכל העם בכו והורידו נחלי־דמעות, ולפני חצר מות התעורר המוכיח הנודע בשער המגיד מקעלעם בהספד מר ואחרי כלות כל ההספדים אחר האספו אל עמו, הזכיר המשורר הגדול ר׳ יוסף אלטשול נ״י ש״ץ דפה את נשמתו בתפלת אל מלא רחמים. — ינחמנו ד׳ מעצבוננו, ינוח עפרו ונפשו תהי צרורה בצרור החיים.

קי״ס.

גל. 4. י״ד שבט תרל״ב. 24 בינואר 1872.

סלאנים. כ״ה טבת תרל״ב. גם אנחנו ראינו את הקולות בעלי „המגיד״ מנפוחי רעב בני עמנו בארץ פרס, וזעקת שברם עוררה גם בקרבנו אהבת אחים ואספה בעירנו פה סך 61 רו״כ 30 קאפ לטובת האומללים האלה והסך הזה יקבל מטילזיט מ״ה שקלאוער בפקודת הגביר ה׳ וואלף ליפשטיין מפה גם שמות המתנדבים. נאום אלי ריי״פ, יצחק זאקהיים.

ואלה שמות המתנדבים: הג׳ ר׳ הילל ליפשטיין 2 רו״כ הג׳ ר׳ זאב וולף ליפשטיין 5 רו״כ, הרב החסיד אברהם 1 רו״כ, הר׳ יהודא ר״מ דפה 50 קפ׳, ה׳ יוסף אלטשולר ש״ץ דפה 50 קפ׳, ה׳ נפתלי הערץ סעלצער, ה׳ אהרן ווינוגראד, ה׳ מאיר שלמה קופעלינסקי, ה׳ משה ליפשיץ, ר׳ ליב יעקב ושותפו ר׳ שימה מבוטען, ר׳ דוב בער מקאבעקי, ר׳ יוסף ויצחק וויגדערזאוויץ ובנו מאיר ארי, ה׳ אליעזר ארקין, ר׳ צבי ארקין, ה״ג שיינה ראזיל ריפ, ר׳ יוסף חיים ריפ, ר׳ אלי ריפ, ר׳ זאב וואלף ווישניאק ודוב ראזענבלום, ר׳ יהודא חיים וויגדעראוויץ, ר׳ דוד גינזבורג, ר׳ שלום נתן קוניצע, ר׳ יצחק פערילשטיין ובנו ר׳ שמואל ארי, ר׳ בצלאל גוראלסקי, ר׳ אברהם גרינבערג, ר׳ יצחק זאקהיים, ר׳ אליעזר הוטער, ר׳ זאב וואלף בינעוויצקי, ר׳ צבי כבש, ר׳ אליעזר מטאלקר־שצינע, ר׳ מרדכי שימען וגיסו, ר׳ אלי דיין ושותפו, ר׳ מרדכי רוזינבלום, ר׳ מאיר קאווידאוויץ, ר׳ שמואל רוזין, ר׳ ישעי מבאראנאוויץ, ר׳ זאב מלושנעווע, ר׳ מיכל פייטעלאוויץ, ר׳ מרדכי שטראשון, ר ׳אלי מגידס, ר׳ אברהם ארי זאקהיים, ר׳ נפתלי בורשטיין, ר׳ יצחק סרסר, ר׳ גבריאל מקאזיצוחאווע, ר׳ מענדיל מינסקער, ר׳ ישראל קאפלאן, ר׳ שכנא מארקוס, ר׳ עקיבא בריל, ר׳ זאנוויל מייזל, ר׳ זלמן כבש, ר׳ בנימין קויפמאן, ר׳ אלי מערעמינסקע, ר׳ צבי ווישניק ואחיו ישראל, ר׳ יואל שמעון זאקהיים, ר׳ משה בונקעוויץ, ר׳ בנימין דוביג־קער, ר׳ אלי מלאחאזיווע, ה׳ קארפל ריפ, ר׳ יעקב מאיר פאלאנסקי, ה׳ שמואל מרודע, ה׳ יעקב יחזקאל ראזינבלום, ר׳ צבי הכהן, ר׳ ישראל ווירניקאווסקי, ר׳ שלמה קאפלאן, ר׳ גדלי׳ אורינאווסקי, ר׳ שמשון וואלפין, ר׳ משה אהרן גראדנציק, ר׳ משה אגושעוויעץ, ה׳ זאב וואלף וויגדעראוויץ, ר׳ דוב בער סופר, ר׳ יצחק הכהן, ר׳ צבי חיים סענדערס, ר׳ אברהם פיינברג.

(הכתבה חשובה בגלל השמות. לא פרטתי את הנדבות, הן בגבולות 15 רובל עד 15 קאפ. — המעתיק).

גל. 48. י״א כסלו תרל״ג. 11 בדמצבר 1872.

קורספונדנציה ארוכה מסלאנים חתומה בידי ה׳ ישראל ווישניאק על מותו של ר׳ נח פינעס בראזינאי, (הוא אביו של ר׳ יחאל מיכל פינעס, שעוד היה אז בראזינאי, שהכותב מכנהו: הרב החכם הגדול אוהב התורה והמדע, הגביר מ׳ יחיאל מיכל פינעס).

(אינני מעתיק, כי המדובר הוא בראזינאי, אך זה מראה על הקשר בין סלאנים ורוז׳נוי — המעתיק).

גל. 12. י' אדר ב' תרל"ב. 20 במרץ 1872.

סלאנים. — יקבל כבודו עוד סך 55 רו"כ 70 קאפ', נוסף על הסך 61 רו"כ 20 קאפ', שנשלח מפה כנרשם ב„המגיד" נומ' 4, בעד עניי פרס ובבל, והסך הנ"ל יקבל ע"י אנ"ו מקעניגנסבערג ע"י ה' לעווין, ז. בלאך.

מוקירו ומכבדו ישראל ווירניקאווסקי.

ואלה שמות המתנדבים: ר' יקותיאל קוניצר 2 רו"כ. מענדיל מילער 2 רו"כ. חיים פאמעראנץ 2 רו"כ. נדבות של 1 רו"כ: ר' ליפא חורגין, יואל שטראשון, משה לעווינשטיין, שמואל גראעווסקי, יעקב גלאזשטיין, משה גאלדשטיין, בנימין וואלף פערליס, יונה הירשינהארן וגיסו, מ"מ יוסף פוזיוועציר, אברהם ק"מ (?), מרדכי האַטשער, מאיר מאליווידער, צבי רופא וואלקאמירסקי, צבי יונה מקובאוויץ, יצחק אוטשאסער, ה' ראשקע מילער. נדבות צו 50 קאפ: ר' גרשון שומאיינסקי, מרדכי ממייצד, עקיבא גראיעווסקי, משה לייב פעסעלעוויטש, אברהם מארקוס, מארקול שערעשעווסקי, מרדכי קוניצע, בעריל זעלדעוויץ, יצחק גוראלסקי, אברהם־לייב כהנא, אליהו קאפילמאן, יוסף־חיים גאליאן, צבי שיינגאלד, מאיר־זיסקינד שחור, יוסף מאסטקאוו, יוסף בורינשטיין, שאול מהוטע, בנימין מאניקאוו, בנו חיים מאניקאוו, יוסף יאסעלעוויץ, מרדכי ראייגראדסקי, חיים־צבי קאדעשעוויץ, לייב מושער, איסר לינק, יהודא פאלאנסקי, יהודה גאלדמאן, צבי מילע־קאווסקי, חיאל בונעוויצקי, אלי' וואלאברינסקי, דוד שפירא, מרדכי זעלוער, אבא שאכנעראוויץ, ישראל יעקב סלוצקי, יוסף פילזירט, משה גראדזענציק, אליעזר בעלאהוס, מאיינע בעקער, יצחק ווילענציק, מלכה־רחל ליבאווסקי, ר' אברהם גלאזשטיין. נדבות של 30 קאפ: ר' יצחק לעווינבוק, ראובן בעלאהוס, ,שמעון סקידעלסקי, פנחס שוויטיציקי, יצחק עפשטיין, יוסף ארקאוויץ, אהרן קאדעשעוויץ, יוסף־יונה אסטראווסקי, אליעזר גארשטיין, אליהו ווינשטיין, נח בלא־שטיין, האשה פעשקע שערעשעווסקי, האשה מלכה בונע. נדבות של 25 קאפ: ר' יעקב איוויניצקי, שמשון וואלפין, זלמן פינקלעשטיין, אברהם ראזאנאוו, צבי הירש מירסקי, ברוך־יעקב זאקהיים, מאיר שבח, ארי' קאפלאן, דוד וואלא־ברינסקי, ירוחם אוריאנווסקי, וואלף מאיוויע, יחזקאל מיל־קאנעוויצקי, נח שטיינבערג, אליעזר שטיינבערג, אהרן־זיס־קינד גאבורין, שלמה שמואל ק"מ, אברהם שערעשעווסקי, שמואל קוקס, זאב ביניוועצקי, ר' נתן הורוויץ, ר' צבי מערי־מינסקי. נדבות של 15 קאפ: ר' מרדכי בערניקאוו, אברהם שרייבער, אברהם־צבי מלידא, אלעזר קלאצקי, דוד סאלאוויי, אהרן לעווין, משה־אהרן פאזנאק, משה עפשטיין, בנימין פערילשטיין, חיים הורוויץ, שמעיה וואלח. נדבות של 10 קאפ: ר' אברהם־שמואל טענצער, וואלף הורוויץ, משה־שמעון בערמאן, שמעון שיבולסקי, משה־אידל דוניץ, יוסף פרומקין, ראובן בייעלסקי, ה' פייגל, ה' אלטע.

ס"ה: 55 רו"כ, 70 קאפ.

גל. 17. כ"ג ניסן תרל"ב. 1 במאי 1872.

נדבות נוספות מסלאנים עבור אחב"י בפרס ובבל: נדבות של 1 רו"כ: הרב מטעם הממשלה ר' חיים קאמענעמאסט, שיימא רובינראטה.

גליון 3. ט"ז טבת תרל"ג. 15 לינואר 1873.

סלאנים. ד' טבת תרל"ג. היום בבקר פתאום גוע ונאסף אל עמיו הרב הגאון הגדול, צבי ישראל פאר ישורון והדרו אדמו"ר כמר יהושע אייזיק שפירא ז"ל, אב"ד דעירנו, בעהמ"ח: „עמק יהושע", „נחלת יהושע", „שפת הנחל", „אבי הנחל", „נועם ירושלמי על כל הש"ס ירושלמי", „עצת יהושע", „מרבה עצה", „מרבה תבונה". את עמק ההלכה עטף בפרחי תפארה ובנחלתו נחלת אל הראה לדעת, כי ידיו רב בספרות התלמודית, ועל שפת הנחל נטע נטעי נאמנים אשר גדלו והצליחו גם עשו פרי קודש הילולים לד'. גם הטיף צוף אמרי נועם על ספרות הירושלמי, שמה הפיץ ענן אורו על אגדות אשר בערפל חתולתם, סלל לנו מסילה ויפנה את הדרך העולה ירושלימה, למען נלך ולא נכשל בה. גם גלה את המסכה הנסוכה על כוונת סבי דבי אתונא ועצתו עצת חכם נתן לנו למען נווכח לדעת איך אנשי אתונא תעו בישימון, שגו ברואה ופקו פליליה ,ואך קורי עכביש יארוגו. הרבה לנו עצה לגלות את פני הלוט על אגדות ש"ס ומדרשים. אחרון אחרון נכבד אצל עלינו רוח מבינתו המתנוסס בקרבו. הה! דבר שפתים אך למותר לתאר פרשת גדולתו, כל עוד רוח בו וכל עוד נשמתו בקרבו לא מש מספר התורה. קול הקריה הומה: מי יורה לנו דעה? מי יבין שמועה? אבדנו כלי חמדנו. עשרים שנים כהן פאר בעירנו. אהוב היה לכל. יפעת תארו הפיקו חן ומזג טוב. כל החנויות סוגו"ו על מסגר, וכל העם נחו ממעשיהם. המונים המונים נהרו אחרי מטתו לגמול עמו את חסד של אמת. רסיסי דמעות נתמלטו מכל עפעף. ובהגיע מטתו אצל בהמ"ד והרב המגיד המפורסם לתהלה מקעלם עלה הבמתה ונשא עליו נהי וקינה, בדברים חוצבים להבות אש: „שימו לבכם!" — קרא בקול גדול, — „לעת כזאת אשר עמודי הדת יתרופפו ואדניה יתפלצון, הוא היה האחד משרידי סגולה, אשר עמד בעבי מגינו לחזק עמודיה. הוא הורה לנו הדרך הרצויה בעיני אלקים ואדם אשר נלך בה, בימיו צדקו תמך ללומדי תורה ולכל המחזיקים בה. אולם כעת אשר חלף הודו, פנה זיו הדרו מעירנו, לשכון כבוד בשמי מעל, מי זה יוכיח על פני השובבים אשר לעבר פניהם יהלכון ויעבטו ארחות דתנו". — ואחרי אשר הובילוהו לבית מועד לכל חי, הרים עליו אבל הרה"ג צבי ארקין. יום ערב שבת היה, ומן הנמנע היה עוד להתאבל עליו. נוע תנוע עטי בידי, ואין לאל ידי להודיע בשער רבים יתר מעלותיו, אך בטח המה לתהלה ולתפארת.

יתלונן בצל אלקים ולמליץ יושר יהיה לנו. ד' ישלם ניחומים לכל המתאבלים עליו ובתוכם הכותב.

צבי ווישניאק.

גליון 40. כ"ד תשרי תרל"ד. 15 באוקטובר 1873.

סלאנים. עוד עיר סלאנים לא הסירה את צעיף אלמנותה מעליה, עודנה באין מורה דרך ובאין מנהל לה לכל בנים ילדה, עוד היא מר לה על גאונה ומורה אשר נפקד ממנה זה לא כביר, והנה הוסיף ד' יגון על יגונה **ביום הזה האחרון** לימי השנה אשר מדי עברו לקח גם את האחרון מכל מחמדיה אשר היו לה בימי קדם, הוא הרב ה"ג החכם המהולל צדיק וחסיד מ' יחזקאל פייוול ראבינאוויץ זצ"ל אשר התנוסס בה כאבן נזר לתפארת, כי מלבד רוב תורתו וחכמתו הרבה בחכמת

האמת ואשר היה צדיק מושל ביראת אלקים עוד היה חותם תכנית מלא חכמה במדעים שונים ויד ושם לו בכל דבר חכמת בינה, גם היה דובר צחות לשון עמו ומשורר נפלא בשפת לאומו. הוא הגבר הוקם על אשר על שכמו היו כל עבודת הקודש. הוא היה גבאי הראשי בהישיבה הרמתה דפ"ק ותחת השגחתו עמדה כי פקדה לבקרים ולרגעים בחן את התלמידים וכל מעיניו היו להגדיל התורה ולהאדירה. גם עיניו היו צופיות הליכות בית הגמ"ח דפה אשר נוסד להלוות לכל עני די מחסורו אשר יחסר לו מבלי נשך ותרבית. הוא היה המוציא והמביא בקופת הצדקה של אה"ק והכל בלי קבלת פרס, כי הוא מרומים שכן על גפי העושר.

דבריו בנחת היו נשמעים וימשוך אבירים בכוחו; כל אוזן שמעה אמריו כי נעמו ותאשרהו ועין ראתה הדר תואר פניו תעידהו כי איש דגול מרבבה הוא וכל אנשי עדתנו מישרים אהבוהו. גם שם היה לו על פני חוץ ורבים היו השוקדים על דלתותיו יום יום. זה בא להבינו שמועה ועוד זה מדבר וזה בא. גבר אשר דרכו נסתרה לבקש את פניו כי את עצתו יודיענו ועל ידי חכמתו הרבה נכשלים אזרו חיל וקודרים שגבו ישע. סוף דבר הוא האיש אשר בלבו התורה והחסידות מצאו בית, האמונה והתבונה קן למו. ואנכי אך קצות דרכיו הגדתי כי שבתי הביתה זה מעט מלעשות עמדו החסד האחרון והיום פונה לערוב. אבדה גדולה אבדה עדת סלאנים וכל עם ישורון, אבדה שאינה חוזרת, כי בדור הזה אשר עמודי התורה יתפלצון החכמה מאין תבוא ואיה מקום בינה אשר יקום איש כזה אשר הדת והדעת בלולים יעלו בקנה אחד. וד' יחדש עלינו שנה טובה וברכה, תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה כמשאלות לב הכותב.

חנוך הענך שערעשעווסקי.

גליון 49. כ"ו כסלו תרל"ד. 16 בדצמבר 1873.

סלאנים. — אם אמנם כי עירנו לא תתנוסס בדגל העירות העשירות, וסערת המסחר קמה לדממה בימים האלה, העושר וההצלחה לא תושיט לאנשיה את שרביט הזהב, — בכל זאת עשתה לה שם במעשי צדקיה. קוי החסד תזרח מבין חוצותיה ועבודת הצדקה קודש לה. בה יתנוססו אנשים אשר רוח הנדיבה תפעם בקרבם להשכיל אל דל, ולהיות מחסה לאביון בצר לו לחזק ידים רפות ולאמץ ברכים כושלות.

כן השכילו ראשי עדתנו לחזק בית גמילות חסדים, אשר דלתות הבית הזה פתוח לרווחה לעניי עירנו, וכל הרוצה ללוות יבוא וילוה. בה יתנוסס בית תלמוד תורה אשר כל רואיו ברגש לב ובהדרת קודש יקרא את המקרא „אין זה כי אם בית אלהים". בה ימצאו כשש מאות נערים אשר יד אבותיהם קצרה לחנכם על במתי התורה והתושיה, ומה נעימה המראה לראות שתי שולחנות זר זהב סביב להם מאנשים היושבים צפופים, והשולחנות כולם הפכו לבן מגמרות הפתוחות עליהם, ותודות לאלקי מרום הנערים ילמדו בטוב טעם ודעת, כי זה פרי מעללי אנוש עלי תבל הלזו, להשלים נפשו בדעת ומזמה, ולהיישיר מפעליו במעגל צדק, וברנה יקצרו אלומותיהם, ונותנים פרי קודש הלולים פרי דעת ותבונה לימים עתידים. והנה אך למותר להביע בזה את הפעולות הגדולות, ורוב התועלת הצרורות בכנפי הת"ת הזאת על כל הנערים הנעזבים באין להם מורה ומנהל על ארחות חייהם בחלדם.

גם בית חולים יפה ונחמד החזיקו ראשי עדתנו, אשר לא נופל מבתי החולים הנמצאים בהערים הגדולות, אך בכל זאת קראו עצרה בבית אבי הרה"ג ר' דובער ראזנעבלום, ולפי הנראה יקנו בית חולים רחב־ידים וכלולת הפאר על צד היותר טוב ויפה. אי לזאת מצאתי ישר ונכון להודיע פעולת הצדק, ולברך מעשי החסד בקול רם בשערי „המגיד" למען ישמעו הכל וילמדו לעשות כן. וד' אלקים יהיה עלינו סתרה ומגן ממורדי אור אשר שמו חשך סתרם לירות עלינו חצי אולתם ועל עירנו אשר בצדק נוכל לאמר עליה, עיר הקדש קריה נאמנה, צדק ואמת ילין בה. ורגלי ראשי קהלתנו בל תעצרנה מעלות במעלה העולה בית אל ויושר ואושר וחיים נעימים יהיה במשכנותינו סלה! —

נ"ר

גל. 30. ו' אב תרל"ג. 30 ביולי 1873.

כתבה ארוכה מסלאנים על שרפה בברעסטאוויץ, חתומה ע"י קארפל ריף ומאושרת ע"י אריה פיינזילבר.

גל. 26. ט' תמוז תרמ"א. 6 ביולי 1881.

סלאנים. ב' שלח תרמ"א. — לבעל המגיד! אהה ליום צרה ומצוקה אשר כסופה וסערה בא על עירנו. ביום ב' לסדר נשא העבר פרצה אש באחד הבתים והרוח התחולל בזעם אפו, ויותר מאלף בתים וחומות גדולים וטובים עלו על המוקד. בית הכנסת הגבוהה (האהע שולע) עם שנים־עשר בתי־מדרשים, ובית הרחצה לטבילת הנשים — כלמו אכלם הלהב. ועתה קול שוועת חמשת אלפים נפשות יעל אל השמים הצועקים ללחם ואין. הוה על הוה בא עלינו. יען כי עוד לא נמלאו מדות הצרות ומיד אחר השרפה נגף אותנו ד' בקור וקרח, וארובות השמים נפתחו באין מעצור, ויזרע מלח על פצעינו יותר משבוע אחרי השרפה, תחת אשר עד הנה היינו צמאים לגשם, ומה גם כי נפשות רבות נשארו ערומים כיום הוולדם באין מקום להניח ראשם, וגם משען לחמם נשבר ועתה רק אל נדיבי עמנו עינינו תלויות לרחם עלינו להושיט לנו עזרה. חושו נא, אחינו בני ישראל, רחמנים בני רחמנים, לעזרת אחיכם הנתונים בצרה. חוסו־נא על האומללים ועל הבת־סלאנים השדודה. כל שעריה שוממים ותחת ארמונותיה עומדות מצבות כבחצר־מות. ואתה בעל המגיד, תן מקום לזעקתנו אולי יכמרו רחמי אחינו בנ"י עלינו ונוושע על ידיהם, וד' ירחם עלימו ועל כל בית־ישראל, והי' מעשה הצדקה שלם כעתירת אחיכם. כסף נדבות יוכלו לשלוח על שם הרב הגאון דעירנו הרב יוסף רייזין, בסלאנים, פלך גראדנא.

בנימין וואלפין.

גל. 46. ח' כסלו תרמ"ב. 30 בנובמבר 1881.

מעיר סלאנים מודיעים, כי בכפר מאלאשעוויץ הסמוך להעיר הנ"ל נרצח בעל המלון, איש יהודי, הוא וכל בני־ביתו שש נפשות אדם. רצון הרוצחים לא היה, לפי הנראה, לשלוח ידם בבזה. את ראש בעל המלון מצאו כרות, וזקנו מצאו בתוך קערה על השולחן. מכה"ע „ווילענסקי וועסטניק" מודיע, כי נתפשו שלשה מהרוצחים. אחד מהם איש עובד בצבא ואכר צעיר לימים. הראשון התוודה על מעשיו באמרו: „„מה כל

החרדה הזאת? הלא לגזול את היהודים ולקחת רכושם אין פשע, ואנכי יען הרגתי יהודי שימו עלי משמר עשרים יום!" — הדברים האלה אינם צריכים באור.

(מהמדור „חדשות בישראל")

גל. 23. כ"ג סיון ה'תר"ן. 12 ביוני 1890.

סלאנים בחודש סיון. — עירנו נודעת לשם כעיר ואם בישראל ע"י בתי־החסד הרבים הנמצאים בה, בית ת"ת וישיבה גדולה, אשר תכיל בקרבה שש מאות נערים ההוגים בתורת ד' וארוחתם תנתן להם מבני עירנו בית איש יומו. הר"מ (ריש־מתיבתא) הוא הרב המאוה"ג ר' יהודה ווערניק נ"י, איש שהכל בו, תלמודי גדול ויודע מה העת דורשת מאתנו. שלש שעות ביום יבאר לתלמידיו שיעור בגפ"ת וכל היום יחזרו התלמידים על למודם, ושתי שעות ביום יקשיבו לקח בשפת רוסיא וחכמת החשבון מפי מורים מובהקים אשר מנו להם מנהלי הישיבה. בכלל הוא חזון בלתי נפרץ לראות בימינו ישיבות כאלה, ומי יתן והיתה עירנו לנס ליתר ערי־ליטא.

— מחלה מתדבקת גברה פתאום בעירנו, „ושמטת כספים" שמה. אתמול יצא קלא דלא פסיק, כי חמשה אנשים מבעלי־בתים עשירים וכנעני־ארץ פשטו את הרגל לנושיהם, והיום הוסיפו עוד שלשה לצאת בעקבות הראשונים. המלווים ברבית יראים וחרדים ולמעצבה ישכבו כהני עכברי אדינרא, ותחת אשר עד כה הפשיטו עור הלווים מעל עצמותם, ילכו עתה בנקיון שנים מבלי נשוך עוד נשך.

— בימים האחרונים האלה גברה יד העוני והמחסור על יושבי עירנו ונמלאה עניים ככלוב מלא עוף (כן ימעטו), כי נסכרו מעייני הפרנסות, ודרכי המסחר אבלות, ורבים אשר עזרו לעניים בצר להם היו למקבלים. אי לזאת עלה על לב איזה נשים עדינות לייסד חברת גמ"ח פרטית (נוסף על הגמ"ח דמתא) ומטרתן להלוות כסף לאנשים אשר מטה ידם עד 25 רו"כ בלי נשך ועבוט. לע"ע קבצו ע"ז 200 רו"כ. יהי ד' בעזרן.

משה גראיוועד.

גל. 32. י' אב תרנ"א. 14 באוגוסט 1891.

סלאנים. — ענגה הרת תוגה ויגון פרושה עתה על־פני עירנו, לרגלי הפקודה החדשה אשר נתנה כבר להגלות ע"י שר הפלך, כי על מקום הצעירים לימים אשר יחסרו לעת תרומת הצבא בשנה הזאת, — יקחו נפשות אחרות עד מלאת המספר, מלבד אשר קרוביהם מחויבים לשלם עונש שלש מאות רו"כ. החוק הזה שם מועקה במתנינו, כי צעירים רבים עוקרים את רגלם מעבר למדינת הים, ולמען מלאות את מספרם הלא יקחו גם את בעלי הזכויות מהמדרגה הראשונה לעבוד בצבא.

— לפי השמועה נגבל חוק הישיבה ליהודים הנשארים במוסקבה: לסוחרים בינונים יתנו ארכה משך ג' ירחים, לבעלי־בתים ואחוזות — ששה חדשים, ולהיותר נכבדים נתנו ארכה שמונה ירחים.

משה זאבלאצקי.

„הלבנון", שבועון שיצא בירושלים ובמאינץ

גל. 8. י"ד תשרי תרל"ג. 16 באוקטובר 1872.

סלאנים, כ"ח אלול תרל"ב.

מחלת החולי־רע אשר עברה כמעט מקצה הארץ ועד קצהו ותעש שמות בארץ, אין עיר ואין קריה אשר לא עברה המחלה הזאת, — אחזה דרכה גם דרך עירנו כשלשה שבועות. הה! מה אמולה לבתי בזכרי מהשבר הנורא אשר השברה עירנו מחמת המחלה הזאת. רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה: שם אב זקן יורד בבכי כי רחק ממנו מנחם משיב נפשו, בנו יחידו שארית נחמתו עלי חלד; פה אם על בנים, הה! מתאבקת את החיים והמות; מעבר מזה צרה כמבכירה, קול אשה תזעק מר, תתיפח, תפרש כפיה על בעלה כי נגזר מארץ חיים; ומעבר מזה יצלצלו באזנינו קול מר צורח: הוי אבי, הוי הודי! — כאלה וכאלה הקשיבו אזנינו חדשים לבקרים, ולמשמע אזנינו דאבה נפשנו. אולם עתה תודות לאל הטוב רפתה חמת המחלה מקרבנו ותהי הרוחה. עוד מעט ואיננה כי לקח אותה אלקים.

ועתה נגדה־נא כל קהל ישראל אביעה שבח וברכה לנדיבי עירנו כי בעת אשר המחלה ר"ל עברה על בתי עירנו, לא טמנו ידיהם בצלחת, רק ידיהם עשו תושיה, עשו את כל אשר בכחם, בכל לבבם ובכל נפשם ומאדם. יסדו קאמיטעטן בכל חוצות העיר, רופאים עם רפאות תעלה, מוכן היה לכל מי שיצטרך; יומם לא שקטו, ולילה לא נחו, ועבדו את מלאכתם מלאכת הקודש באמונה. תקצר פי עט לצייר וגם תקצר הגליון מהכיל את כל פרטי הצדקה והחסד אשר עשו אנשי עירנו. שפה אחת: שמים לרום וארץ לעומק ורחב לב נדיבי עם אלקי אברהם אין חקר. את דגל הרחמים ישאו והיא תהלתם כל הימים!

ועתה אל גדל־חסד! ככלות השנה הזאת תכלה גם קללותיה, ותחל שנה וברכותיה, פרוס סוכת שלומך על זרע ישורון, קול פרץ וצווחה לא ישמע בגבולם, ינוס חשך וינוסו הצללים ואור חדש יגיה עליהם מעתה ועד עולם, ושלום על ישראל.

זאב וואלף וויגדעראוויטץ.

גל. 11. ה' מר חשון תרל"ג. 6 בנובמבר 1872.

סלאנים. — זה כשלשה ירחים אשר המחלה האיומה החולירע פרשה מטות כנפיה השחורות על כל רוחב עירנו ותשלוט באומץ עוזה ועוד חמתה לא שככה, עוד זעקת שבר נשמע מכל עבר ופנה, תאניה ואניה.

והנה פתאום ביום ש"ת (שבת־תשובה, או שמחת־תורה — המעתיק) בבוקר השמים התקדרו בעבים פני סלאנים וקול רעש וקול יללות רבות ברחובותינו, כי אבדה עדת עירנו

בלילה ההוא אבן יקרה ונזר תפארתה מבחר מעדיה הרב החסיד טוב המזג עניו ושלם במדות מעלות מאושרות תמים וישר ר׳ אברהם אליהו זצ״ל, ותהום העיר לקול, כל פנים קבצו פארור וכל גבר בכה בכי תמרורים! אם אספר את כל מעלותיו תקצר היריעה מהכיל. רק שמץ מנהו אספר: — הוא היה רב החובל בים התלמוד והעלה פנינים יקרים ממצולותו. תורת אלקינו היתה אוצרו הטוב ובה הגה יומם וליל. מבחר שעשועיו היה להגות בדברי תורה, נפשו גחלים להטה ביראת ד׳ מהתורה הקדושה וחוקותיה, לא נטה מהם ימין ושמאל. גם הוא היה מן הראשונים בעירנו אשר חגר קסת הסופר במתניו ועבר כחלוץ לפני העם ויעורר את לבם להחזיק בה. הוא החזיק ישיבה גדולה (? — המעתיק) ללמד בני ישראל תורה ותושיה ויורם הדרך העולה בית־אל וזרע זרע אחת על תלמי לבב בני ישראל. צדק היה אזור מתניו והאמונה חגור חלציו. לכן במסתרים תבכה נפשנו על אבדן איש צדיק וחכם כזה אשר בו יתאחדו תורה וחכמה. אוי נא לנו אמרו כולם כי נפל נזר הקדש ועטרת ראשנו. במש״ק הובל לקבר. אחר המיטה הלכו המון רב מאד וספדו אותו כהלכה וכל העם ירדו בנחלי דמעות. ייטב ד׳ ולא נוסיף לדאבה עוד יאמר למלאך הרף ולא ישמע בעירנו פרץ וצווחה רק החיים והשלום.

קארפיל חנה, נכד של הרב הגאון ר׳ אליהו זצ״ל,
אשר היה אב״ד דק״ק קאַליש.
יום ב׳, לסדר נח איש צדיק תמים היה, „ביראתך״ לפ״ק.

גל. 12, י״ב מרחשון תרל״ג. 13 בנובמבר 1872.

סלאנים. — עוד לא נסתמו מעינות הדמעה על מות הרב החכם עניו ושלם חריף ובקי ר׳ אברהם אליה זצ״ל שנאסף בעוה״ר כאשר הודעתי במכתבי הקודם, והנה אתמול בערב ר״ח מרחשון נקהלו היהודים עוד הפעם בבית הכנסת דרחוב ברעג לספוד לצרה ולבכותה לקרוא להגה והי, לעשות מספד תמרורים עוד הפעם על אשר נזר הקודש וציץ הזהב לוקח מעל ראשנו. הבית הזה היה מלא מפה אל פה. אחר מנחת ערב עלה החכם הדרשן הנפלא המפואר דבש וחלב תחת לשונו ר׳ יצחק דאנציג בעל המחבר „באר יצחק״ ו„בית יצחק״, והרים כשופר קולו: מי יביא לנו תמורתו! מי יביא לנו חסיד ועניו ושלם כאברהם־אליהו! — ופלגי מים ירדו עיניו. הדמעות האלה העידו נאמנה כי ממקור לבו יצאו הדברים ממעין אהבתו, כי נפשו לו מרה על אבדן נפש יקרה. הוי, אחי! — צעק בקול מר. — ויוסף לאמר: לפנים טרם עלה הכורת על ארזי הלבנון כזה, כבר צמח ארז אחר בכרם ה׳ צבאות; כעת אם ארזים יפלו, — איה נטעי נאמנים הצומחים אחריהם? — הלא כרם ה׳ צבאות, ישיבות ימעטו בכל יום, ואם אין גדיים אין תישים. ינוח בשלום על משכבו וימליץ טוב על יושבי סלאנים הצריכים לרחמים מרובים.

ממני תלמידו הכותב בלב נשבר ונדכה
קארפול חנה.

גל. 16, י״א כסלו תרל״ג. 11 בדצמבר 1872.

סלאנים, כ״ח חשון תרל״ג.

קורספונדנציה ארוכה על מותו של ר׳ נח פינעס „מראזנאי הסמוכה לסלאנים״, שמת בוורשה ביום כ״ב חשון, ושם הובל לקבורות. הוא הוא אביהם של האחים ר׳ אריה־לייב, ירוחם־פישל ויחיאל־מיכל פינס. הקורספונדנט מרבה בשבחי הנפטר („החזיק ישיבה בעירו ובי״ס לנערים ולקאסעווע, כאשר באש נשפטה בקיץ הזה, שלח עזרתו, הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד״ וכו׳ וכו׳).

הכותב הוא: צבי הירש ווישניאק.

גל. 21, ט״ז טבת תרל״ג. 15 בינואר 1873.

סלאנים. אבל כבד לישראל לפ״ק יום ו׳ עש״ק ד׳ טבת. אהה, היום הזה, יום חשך ואפלה, יום ענן וערפל! יום אשר העלטה כסתה את עין כל הארץ בכלל ואת עיר סלאנים בפרט! יום מהומה ומבוכה! יום ערבה כל שמחה, כי גלה משוש הארץ! יום עלה מות בחלונינו ויקטף במגלו ארז בלבנון אשר אמרנו בצלו נחיה, ה״ה הרב גאון הגאונים, שר ועמוד התורה, יחיד בדורו, אור ישראל גאון ירושלמי, שמו יצא בכל המדינות רשכבה״ג כקש״ת מ׳ יהושע אייזיק נבג״מ חיבר החיבורים המחוכמים ס׳ עמק־יהושע ונחלת יהושע, ושפת הנחל וערבי הנחל וארבעה החלקים ספרי נועם ירושלמי על כל הש״ס ירושלמי וס׳ מרבה עצה ועצת יהושע ומרבה תבונה. אויה! נורא אלקים משפטיך.

עוד לא נמחה דמעה מעל עפעפינו על חוט המשולש אשר נעתק ממנו ה״ה הרב ה״ג רש״ש מווילנא ז״ל (הוא הר׳ שמואל שטראשון. — המעתיק) והרב המאוה״ג הגביר האדיר והצדיק הנשגב מ׳ משה־יצחק ז״ל מפינסק והגאון החכם הכולל מ׳ מאיר־מארים נ״״ע אב״ד ורב מטעם הממשלה בעיר קאברין, והנה האחרון הכביד ביום המר הזה אשר לוקח אדוננו מעל ראשינו: אחר חצות הלילה העברה פתאום נתעורר משנתו ויעורר את אנשי ביתו ויצא ממטתו אשר ישן עליה וישב על כסאו ויאמר: מחלה עזה תקפתני בלבי, לכו מהרו ואל תעמודו וקראו לי את הרופא. כל עמל אנשי ביתו אשר התחננו לו כי ישוב למטתו לשוא היה, כי שומע לא היה להם מאתו ,וכאשר בא הרופא ועוד המון רב אשר נתעורר לקול אנשי ביתו, אז הדבור לא היה בו וכל פעולתם ויגיעתם לריק היה, ובטרם בוקר ואיננו, כי אחרי שעה נשא ידו ועיניו למרום ויפקוד את נשמתו הטהורה ביד אשר נתנה, ורוחו שבה אל האלקים בעודנו יושב על כסאו בשנת השבעים לימי חייו. וכאשר עברה במחננו הבשורה הזאת, הקיפה הזעקה את כל גבול סלאנים וכל אנשי העיר מקצה אל הקצה התאספו לפני ביתו מקטן ועד גדול וכמעט לא נשאר עולל בערסו, וכולם ידיהם על ראשם שמו ומר צעקו: אוי, אדוננו מורנו ורבנו גאון עוזנו! מי יורה לנו דעת ומי יאלפנו שמועה להבין אמרי חכמים וחידותם, מי ישים מחשך לאור ומעקשים למישור. — וכאשר באו אנשי החברא קדישא לטהרו, נשאו עליו נהי וקנה בקול מר ובאנחה השוברת כל גופו של אדם, — בעודנו שוכב על הארץ — שני זקני החברה ה״ה הרב הגביר המרומם הישיש מ׳ אליעזר אַרקין נ״י וה׳ זקן ונישוא פנים מ׳ אוריה נאמן החברה נ״י. ואחרי זאת נשאוהו לבית הכנסת הגדולה ויעמידו את מטתו אצל ארון הקדש במקום שהיה דורש. בבכי עלה הבמתה המגיד מישרים מקעלעם, ויעורר זעקת שבר ויקרא לבכי ולמספד ולקריעה כי קרעו כל

העם אנשים ונשים וטף את בגדיהם שתי קריעות כדין ס״ת שנשרפה, וכל שומע דברו נמס לבם בקרבם ויהי למים, ותכס דמעה את בית התפלה לד׳, בכי ואנקה, כי כל העם בכו הרבה בכי עד כי לא היה בהם כח לבכות עוד. וכאשר הגיעו עם מטתו לבית מועד לכל חי, הספידו במילי דאגדתא הרב הגביר המאור הגדול מ׳ צבי־הירש ארקין נ״י, ואחר זאת הציע לפני העם את האבדה הגדולה אשר אבדו, אבדה שאינה חוזרת ויורם לדעת את פרשת גדולת אבינו רכב ישראל ופרשיו, את בקיאותו הנפלאה כאחד הראשונים בש״ס בבלי עם פירוש הרא״ש וש״ס ירושלמי, אשר ממש איננה כח אנושי, כי היו שגורים על שפתיו בלשונם כמעט לספור אותיות, ולא היה דבר קטן וגדול מדברי חז״ל אשר לא היתה משנתו סדורה לו, גם ספרא ספרי תוספתא ומכלתא זוהר וכל המדרשים הנמצאים, וכולם היו אצלו כמונחים בקופסא, ואת חריפותו הנוראה, כי לא לחנם נקרא בכל העולם בשם „חריף״. הוא היה אור התורה והחכמה אשר לאורו הלכו בכל המדינות, והוא השקם מים מדליו, מים קדושים וטהורים היו מפלג אלקים נזלו ישקינו מי מנוחות ומנחל עדנים שתינו לרויה. ועתה, הה! אבד גאון וחסיד מן הארץ, אהה, רבנו ר׳ יהושע־אייזיק חריף איננו, הוא נסע למנוחה אותנו עזב לאנחה. —

אך זאת נחמתנו בענינו, כי אף כי אבד חסיד מן הארץ, לא אבדו עשתונותיו, כי זכרו חי ועוד רוחו מתהלך בתוכנו מתוך אחד־עשר חבוריו הקדושים, אשר האיר בהם עיני ישראל. — איה שוקל, איה סופר את תבונתו הרבה. עטי נבל יבל ואני לא אבוא עד תכונתו, כי מי לא ידע כי היה לגאון תפארת לפליטת ישראל, נשר גדול גדול־כנפים ורב־עצה, כי עצתו אשר יעץ היה כאשר ישאל איש בדבר אלקים, וכל דבר אשר פתר כן היה, לא נפל דבר ארצה, כנודע לכל באי־תבל, וכל איש מר ומצוק בהתעטף עליו רוחו — הוא יודיע נתיבתו באורח זה יהלך, כי היה חכם מחוכם בהליכות העולם. ומה נמלצו לחיך אמרתו ודבש לפי השומע, ואת לב שומעיו כמו ביד לקח. עשרים שנה שמש בכהונה הגדולה, משרת הרבנות דסלאנים, אשר רבניה גאוני דור ודור היו מיום שבת הגאון בעל חלקת־מחוקק על כסא רבנותה. וכל לבות בני עדתו בידו היו לכל אשר חפץ הטן, וכל אשר נפשו אותה לעשות בצרכי העיר ויעש, כי לקול דברו חרדו כל איש ולא המרו את דבריו. וכאשר גזר אומר כן קם, לא נשא פני גבר כקטן כגדול. גם גבירי עדתו, אם ראה עול ויתבונן וימלא פיו תוכחות, כי לא לפניו חנף יבוא. זיו תואר פניו היה כמלאך ד׳ צבאות, כי חכמת אדם תאיר פניו ומראהו נורא כאיש אלקים, ראוהו גויים ויאשרוהו שרים ויהללוהו. ופעם אחת הלך לעת ערב לשאוף רוח צח, וכאשר ראהו מרחוק האיספראווניק, (שר העיר — המעתיק) ועוד שרים גדולים ונכבדים, נבהלו נחפזו ממנו ויקומו ויעמדו מפניו ויסירו את כובעיהם לאות כבוד, אם כי לא היה לו שיח ושיג עמהם מעולם. — עיר מולדתו היא מינסק (הפרט הזה איננו נכון — המעתיק) ושמעתי מפיו הקדוש, כי בהיותו בן י״ג שנה כבר הושם על צוארו עול אשה ונאלץ להביא את לחם־חוקו מעבודת המלמדות, וכאשר נפש איזה שעות ביום מלמוד התלמידים, למד בעצמו ובזמן קצר עבר את כל סדר הש״ס עם פירוש הרא״ש משער אל שער, ועוד בימי עלומיו חזר על כל הש״ס ששים ותשעה פעמים. סוף דבר הוא היה ארז בלבנון, אשר בסעיפותו קננה יראת ד׳ אשר קדמה לחכמתו ותחת פארותיו התלוננו כל דברי חז״ל ובצלו ישבה רוח החכמה. ואני תפלה כי ירחם ד׳ על פליטת ישראל ויאמר למשחית: „הרף ידיך״ ולא יוסיף ליסרה עוד בתולת בת־יהודה.

הכותב בדמעה, הצעיר חנוך העניך
בהר״ר אברהם שרעשעווסקי.

גל. 22. כ״ג טבת תרל״ג. 22 בינואר 1873.

רוזינאי. בבוא השמועה הרעה אלינו יום א׳ שבוע זה ממות הרב הגאון הגדול החריף העצום, גדול דורנו ופאר ישראל מו״ה יהושע־אייזיק זצ״ל האבד״ק סלאנים, נמס לבנו בקרבנו, וכל בני עדתנו הורידו ראשם ויכסו בדמעות שליש את פני האדמה תחתיהם. המולה גדולה וצווחה בכל הרחובות; הוי, נלקח ארון אלקים, גלה כבוד מישראל. ולעת־ערב נאספה כל העדה בית ה׳ והרב הגאון תפארת עדתנו וצבי עדיינו מוהר״ ר׳ מרדכי גימפל נ״י נשא מספד תמרורים, וכל העדה הורידו כנחל דמעה מדי זכר הרב הגאון המספיד את האבדה הגדולה אשר אבדנו.

כפי הנודע לנו, הרימו עדת סלאנים שני אלפים רו״כ לצדקה בעת טהרת הגוף הטהור והקדוש: כל איש אשר שפך צנצנת מי טהרה עליו נתן א׳ רו״כ, והמלביש אותו את התכריכים נתן חמשים רו״כ, והמכניסו לקבר נתן ששים רו״כ. יתן ד׳ ולא נוסיף לדאבה עוד וכו׳.

יוסף־חיים גראיעוור.

גל. 9. אסרו חג סוכות תרל״ד. 15 באוקטובר 1873.

סלאנים. — עברה שנת תרל״ג, שנת צרה ליעקב היתה, כי נקטף בה ארזים נחמדים מכרם ד׳ צבאות, גדולי ישראל אשר שבו למקור מחצבתם בשנה העברה, עוד נפקד מקומם בקרב מחנה העברים. עוד לא צללו וחרבו נחלי דמעות, ועוד לא נסתמו מעינות הדמעה, עוד כל לבב דוי על מות אדמו״ר זצ״ל והכאב עוד גדול מאד. וגם בקץ השנה טרם מלאה צבאה. בערב ראש השנה החדשה, אחרי חצות היום, והנה חשכה גדולה נפלה על עירנו, קול נהי נשמע ברחובותינו, אנחה מכל פנה, כי על נפש יקרה ועדינה, רחוק מפנינים מכרה, עלה המות האכזר, הלא הוא ידידי הרב הגדול צנא מלא ספרא, צדיק וישר טוב המזג ומליץ מפואר ר׳ שרגא־פייוול זצ״ל, מנהיג הגמ״ח והתלמוד־תורה וגבאי על מעות ארץ־ישראל. האיש הזה מנעוריו מלא כרסו בלחמה של תורה ומעדני תלמוד ופוסקים ראשונים ואחרונים, אשר נשארו בלבו עד יום־מותו. תורת אלקינו היתה אוצרו הטוב וסגולתו, בה הגה יומם וליל, בה מצא מרגוע לנפשו. גם היה מליץ גדול וכותב בטהרת לשון עבר עד להפליא. וזה כחצי־שנה כוחותיו נעזבו ועורקיו נחלשו, ובקיץ הזה היה במעיני הישועה דרוזגעניק בפלך הוראדנא. בערב ראש השנה יצאה נשמתו בטהרה, וביום הנ״ל הובל לקבר. אחרי המטה הלכו המון רב מאד, וכולם אמרו: אויה נא לנו!

יתן ד׳ שלא ישמע בשנה החדשה קול פרץ וצווחה שוד ושבר, ולכל בני ישראל יהיה אור במושבותם.

קארפל ריף.

גל. 14. כ"ט חשון תרל"ד. 19 בנובמבר 1873.

סלאנים. — עירנו עיר סלאנים מצוינת היא בתוך שאר הערים אשר יושביהם עושים צדקה בכל עת. ואף כי מעמדה ידוע כי היא עתה במצב רע מאד, סער המסחר קם בה בימים האלה לדממה, מעינות ההצלחה נסתמו, במסלות הסוחרים עלה שמיר ושית, והמחלה הנוראה „אין כסף ר"ל" פרשה מוטות כנפיה השחורות על כל רוחב עירנו, בכל־זאת הצדקה תתרומם פה בכל עת. העדה הקדושה הזאת אינם עוזבים מעגלי הצדק והיושר והדרכים הסלולים אשר סללו להם אבותיהם, עוד לא נטו מדרך הזה ימין ושמאל. לא באחת ולא בשתים הראתה העדה הקדושה הזאת את צדקתה בקהל רב, בבית־החולים והגמ"ח והתלמוד־תורה, שרוב טוב צפון במו, כל מגמתם הוא רק להיות משגב לדל בעת צרה. זה ימים לא־כבירים ראתה עדת עירנו כי צר בית־החולים בעבור החולים, כי רבים מערים אחרות יבואו הלום למצוא מזור למחלתם, ויקראו עצרה ונמנו וגמרו אצלם לקנות הקדש חדש בית רחב־ידים. בכל זאת בית־החולים הישן גם הוא לא נופל משאר בתי־החולים המפורסמים בערים הגדולות. רופאים מומחים עומדים על־יד החולים להעלות ארוכה למחלתם.

— הגמ"ח אשר נתיסדה פה זה זמן לא־כביר, גמלה תנובתה ותעש פרי הלולים, תושיט שרביט החמלה והחנינה בהלואת כסף בלי נשך ותרבית לכל מך וכושל. בימים האלה ובזמן הזה אשר החכמה בחוץ תרונה ואור הדעת מאיר שבעתים, רבים המה אשר בחלה נפשם בהתורה ואוהביה ימעטון, וצורריה ירבו מדי יום יום, — הנה אנשי עירנו מתחרים ומתאמצים לעלות את בניהם על מרומי התורה והתעודה, וכל מגמתם הוא רק לחזק את בדקי בית ישראל אשר התמוטטו מרוב ימים, להקים עדות ביעקב ולשים תורה בישראל להגדילה ולהאדירה ואת בניהם ילמדון ומדריכים אותם בנתיבות התבונה והאמונה, וקרני ההשכלה יזרחו גם פה.

ועתה, קורא נעים, אנהגך אביאך אל בית הת"ת. 600 נערים ישקודו בהבית העליון הזה, וכל מחסורם עלינו, ומכל ארץ רוסלאנד ינהרו המונים המונים אל הישיבה דפה. כעת נוכל לאמר כי מסלאנים תצא תורה, וחדשים לבקרים רבה פעולת הישיבה לבית ישראל ולחיזוק הדת. והנה מכרם בן־שמן הזה יצאו עצים יפים ודשנים, וענפיהם ארזי־אל גדלו והצליחו ועשו פרי טוב, פרחי־חמד לריח־ניחוח אשר יתן קטורה באף כל יהודי. ובעת הזאת אשר התורה מונחת בקרן־זוית אין דורש ואין מבקש לה, מה נחמד המראה הזה לראות איך שש מאות נערים ישקדו על דלתי התורה ביום ובלילה. וגם ההשכלה מצאה קן בקרבם, לא ישא זה אל זה חרב, רק הדת והדעת, האמונה והתבונה ילכו אחוזי יד ושלובי־זרוע כתאומי צביה. מה טוב ומה נעים לראות שבת אחים גם יחד! מי יתן ויראו גם ערים אחרות ויתאוו לעשות כמעשיהם, אז בכרם ד' צבאות, אשר כעת שמיר ושית יצמחו בה, יהיה לכרם בן־שמן, וירום קרן התורה אשר היא לנו עוז ואורה, והיה מעשה הצדקה שלום.

קארפל ריף.

גל. 32. ז' ניסן תרל"ד. 25 במרץ 1874.

סלאנים. — הקריאה אשר קרא המשכיל ה' יחזקאל רויטענבערג בהלבנון נומ' 25 לעורר לחמלה על העטופים ברעב במחוז סאמארא מצאה הד לה בעירנו, ואיש איש מאחינו התנדב ביושר לבבו ויתן מתנת־ידו על־יד פקיד־עירנו (האיספראווניק — ק. פ.) אשר השמיע על הנדבות לעזרת הרעבים בסאמארא. הדבר הזה הוא לאות, כי אחינו בני בריתנו אין בודקין למזונות אם הוא בן־ברית או שאינו בן־ברית, כי מדת הרחמים מורשה היא לקהלת יעקב מדור דור. ונקוה, כי עתה אשר חדל שאון הנאבאָר (הגיוס של חייבי־הצבא — המעתיק) משנה הזאת, יתעוררו אחינו ברוסיא בכל מקום שהם לקחת הלק במצות פקוח נפש ויתנדבו ביושר לבבם לשום שארית מחיה ליושבי מחוז סאמארא, ויראו אחינו הרוססים כי זרע יעקב יחשוב את בן ארץ־מולדתו כאח, אם גם איננו בן ברית דתו.

קארפל ריף.

גל. 44. ט' תמוז תרל"ד. 24 ביוני 1874.

סלאנים. — זה כשנה וששה ירחים מאז הלך אדמו"ר ז"ל למנוחות ועוד נפקד מושבו. עד כה לא דברו עדת עירנו אחרי מות יהושע מי יעלה להלחם בעירנו מלחמת הדת? מי ילך בראש? כי לא דבר קטן הוא למצוא בימים האלה, אשר כרם ד' צבאות בתה, איש אשר יתאחדו בו כל המעלות, להיות מוכשר לשבת על כסא הרבנות פה עירנו, מקום אשר ישבו מעולם אנשי־שם גדולי הדור ותורתם האירה על פני כל הארץ כצאת השמש בגבורתה. וזה כירח ימים קראה עדת עירנו עצרה להתיעץ לקחת מורה ומנהל לכל בנים אשר ילדה, ונמנו וגמרו להושיב על כסא הרבנות את הרב הגאון צבי־ישראל מעיר טעלז. מיד נשלח מפה טעלעגראף להרב הגאון הנ"ל, כי כולם כאיש אחד נתרצו לקחת אותו על כסא הרבנות פה. והוא ענה: אם ידאב לבבו לעזוב את עדת טעלז, בכל זאת הוא מוכן ומזומן לקחת המשרה מעדת קדשנו על שכמו. במוש"ק שמו שני אנשים לדרך פעמיהם לטעלז להביא לידי גמר, ובטח נגמר עתה. גם אנחנו נתן להרב הגאון הנ"ל מז"כ כי חבלים נפלו לו בנעימים, עדה קדושה ומשכלת, כרם נחמד.

— פעמים רבות הודעתי כי הצדקה פרשה מוטות כנפיה גם על רוחב עירנו. ועתה חדשות אני מגיד, כי זה כשני שבועות התיסדה חברה חדשה מבעלי־עגלה, אשר בזיעת אפם יביאו טרף אל ביתם, ויאכלו לחם צר ומים לחץ. גם הם יסדו חברה להיות משגב לאחיו בעת צרה, ומטרתה היא אם ח"ו נפלה אצל אחד מהם משענת לחמו, הוא הסוס, — החברה הזאת תמהר לעזרה, ויקנו סוס חדש. או כי יפול למשכב, החברה הזאת תביא טרף לביתו.

— אין כרם בלי קוצים, יאמר המשל, ויום ליום יביע אומר כי כנים דברי המשל הזה. הן עם־ישראל כרם נחמד, בכל זאת קוצים ודרדרים יצמחו בו: בעיר אחת בסביבתנו (מטעם כמוס לא אוכל להודיע שמה), שם היה גורל (וויבאָר) על רב מטעם הממשלה. והנה נקבצו בביהמ"ד המון גדול, ועל רבים הכרת פניהם ענתה בהם, כי באו המים המאררים אל קרבם. גם אנכי הייתי שם. ויהי כאשר באו שר־העיר (האיספראַווניק בלע"ז) ושאל גמירת־דעת (בעשלוס — ק.ר.) במי רצונם להיות למו רב, קם רעש גדול וסער נורא התחולל

בביהמ"ד, והשכורים חפצם היה לאמר: "זשעלאייעם", כלומר הננו מרוצים בזה, ויצעקו "ירושלים", עד אשר שר־העיר הלך, והוויבאר בטל, וכדי בזיון וקצף.

קארפל ריפ.

(הערת המעתיק: יש לי הרושם, שהמדובר הוא בסלונים גופא, כי האיספראווניק של המחוז ישב בעיר־המחוז, היא סלונים. יתכן, שהכותב הסתיר את שם המקום, כדי לא לעורר את חמת השכורים עליו...).

"עברי אנכי", שבועון שיצא בברודי

גל. ל"ט. בראָדי, י"ג סיון תרל"ח. 14 ביוני 1878.

סלאנים. — האמנם אור חדש תגיה העת החדשה על כל אפסים? — לא! עוד חשיכה שוררת זעיר־שם, זעיר־שם. עוד לא מלאה הארץ דעה, עוד העם מזבחים ומקטרים להבערות. ואם כי אנשי הערים הגדולות כבר התנערו מעפר הסכלות, כי איך יבערו ואיך יכסלו, אם יש למו מוצא לחכמה. פה פתוחים לרוחה בתי אוצר־ספרים, ופה נמצא מורים לצדקה אשר יורו הדרך הטובה והישרה. אף עלים למרפא ((מכתבי־עתים) יש להם. אך לא כן הערים הקטנות בסביבת סלאנים (כמו, למשל, העיר דערעטשין). שמה לא האיר עוד השחר, לא להם זרח אור ההשכלה. כי אין להם לא בית־אוצר־ספרים, לא מנהלים טובים אשר יורו דעה לצעירי עמנו ולא מכ"ע. אך יש חסרון לא יוכל להמנות, הלא הוא חסרון־כיס. בהיותי במקומות אלה ימים אחדים, ראיתי את צעירי הצאן, המה בני עניים נפוצים לכל עבר ופנה, מבקשים תורה וחכמה ואין. לו הטו אליהם אוזן קשבת ראשי החבורה היקרה והנכבדה אשר בה יתפאר ישראל: "חברה מפיצי השכלה" להטעימם ממגד־התבונה לשלוח להם ספרים אחדים משאלת היהודים ברוסיא ומכ"ע "העברי" (הוא הוא "עברי אנכי") אשר יהיה להם למקרא, כי עתה נפקחו עיניהם לראות את הדר העת החדשה. אך מה נאמר ומה נדבר? אמרו לי שם: אין לנו למי לפנות לעזרה. ובקשו ממני: שעה־נא לתפלת בני־עניים כי יעטפו, ולפניך ישפכו שיחם להיות למליץ בעדנו להחבורה הנ"ל, אולי ישמעו לקולנו קול בוכים וישלחו אליך דבר־מה שתיטיב להמציאנו, כי לא רב הדרך ממקומותינו לעיר־מושבך סלאנים.

ואנכי בשמעי את דבריהם הבטחתים במבטח לא־עז. יען לא אדע את האדרעססא אל־נכון. אך כליותי יעצוני לערוך מכתב־בקשה להרב בעל ה"עברי אנכי", כי יש לו שיח ושיג עם החברה הנכבדה הנ"ל, ובטח תעלה הבקשה הזאת על מכ"ע "עברי אנכי", למען יראו את משאלות הצעירים אשר חשקה נפשם לדעת את תהלוכות העת, ולהרים קרן עיר דערעטשין ויתר הערים הקטנות שבסביבתנו, כאשר הרימו קרן סלאנימא בשלחם ספרים בעד עניי עדתנו, ע"ד שאלת היהודים ברוסיא ומכ"ע "עברי אנכי".

אליעזר בעקענשטיין, ברחוב אבאלאנא.

גל. 11. א' אדר תר"ם. 13 בפברואר 1880.

סלאנים. — לשמך, יעקב, יתנו כבוד כל קוראי מ"ע היקר "עברי אנכי", כי הגדלת לעשות בצאתך לקראת המתקדשים והמטהרים, הנועדים להשליך עטרת גאון אפרים ארצה ולעולל בעפר קרן ישראל. גחלים אתה חותה על ראשם ורשפי א"ש, ובזה נתונים הם בכל תפוצות ישראל לחרפה, לשנינה ולדראון עולם. מי יתן ויתמו מן הארץ כל בוגדי בגד בעמנו, וישראל ישכון לבטח. (הכוונה היא למאמרים של יעקב שפרלינג, שכתב מאמרים ב"העברי אנכי" בשם "רשפי־א"ש" ובהם התקיף את הקנאים מחזיקי הדת שלחמו במשכילים — המעתיק).

הונה גם בעירנו עוד העם מזבחים ומקטרים להבערות. עוד יד הפאנאטיזמוס קשתה מאד, והשוכבים בחיק־האולת ימנעו את בניהם מקרוא בספרים חדשים ומה"ע, כי יאמרו: "מות בסיר מכתבי־העתים". ומה גם מבני הישיבה אוכלי לחמם יקחו נקם, כפי שידם מגעת. הסכת ושמע: עלם אחד מאד נעלה בתורה ובחכמה אשר ישב מבוקר עד ערב בבית־המדרש ולא פנה לבו לבטלה, שכח באחד הסתנדראות אשר בביהמ"ד את מה""ע "השחר" ו"הצפירה" אשר קרא בם בלילה מיראתו לקראם ביום. ה'... בחפשו משניות ועלה בידו "השחר", אשר בו "השעיר המשתלח" משנה העברה, נגש לאור הנר ויהיה אך קרא בו שתים ושלש דלתות, התלקחה כאש חמתו, וכשופר הרים קולו: "המערת פריצים הוא הבית הזה? מי הוא זה ואי זה הוא השרץ הטמא אשר מלאו לבו לקרוא בספרי מינים בביהמ"ד? לו רב או מטיף העם הייתי, כי עתה העברתי את בית הת"ת והישיבות אשר פה ובכל ערי רוסיא מסביב, כי מהישיבות תצא תורת האפיקורסות, ומהת"ת — המינות לבית ישראל. ארורים האנשים אשר יתנו לבני הישיבה את פת־בגם, כי מה לנו לגדלם לנשאם על שכמינו? הלמען יעבטו ארחות אבותינו וללכת בשרירות לבם הרע — נאכילם את לחמנו אשר נעמול עליו בזיעת אפינו? צאו, בני ישיבה, מהר מפה, כי רעה נגד פניכם". — ככה צעק ויבקש לגרש את בני הישיבה מבהמ"ד. אך המשכילים בעם אשר ההשכלה התנוססה כנס למו, עצרוהו, אף הראו לו כי עת לקרב את החכמה, למען לא יהיה העברי עוור כמלפנים. ובראותו כי לא יעשה מאום, יען קמו עליו עדת משכילי עירנו, עמד היום מזעפו.

— בהמשך הכתבה מסופר ארוכות על מקרה שקרה "באחוזה סטאראָזשיראוויץ הסמוכה לסלאנים"", שם מתו שני יהודים מתושבי העיר, "שעלה באפם קיטור עב". (הכוונה למות־חנק ע"י אדים — המעתיק).

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 13. ו' ניסן תר"ם. 19 במרץ 1880.

סלאנים. — בעצם היום הזה, יום תשעה־עשר לחודש פעברואר, יום התקדש חג הלאומי לכל שוכני ממלכת רוסיא האדירה, חגגו גם היהודים אשר בעירנו את חג היובל, והראו באותות נאמנים כי לבבם שלם עם אדונם המלך והשרים

הסרים למשמעתו. בשעה 6 לעת־ערב נקהלו היהודים מנער ועד זקן, טף ונשים בבית הכנסת הגבוה (האהע שול) לשמוע אל הרנה ואל התפלה ולהסיף נסך דמעותיהם בעד מלך השלום למלך הגואל. כי ימים על ימי־מלך יוסיף שנותיו, למען יגן על ארץ מולדתנו אשר בצלו נחי׳. נרות לרבבות האירו את הבית, ובכל פנה וזוית „אל מלך נצור" בשפת רוסיא באותיות גדולות חרותים, ולמעלה מהם עטרה גדולה בצבעים שונים, אשר משכו את עיני רואיהם עליהם בבואם לראות הכבוד הגדול אשר יכבדו היהודים את מלכם האדיר, ובהתאסף ראשי־־עם הנוצרים ,אדוני העיר וכוהניהם, — עלה הרב מטעם הממשלה ה"ר הורוויץ, מעוטף בטלית נאה ודרש בשפת רוסיא דרשה גדולה וארוכה מענינא דיומא ומהטובות אשר עשה מלכנו עמנו מיום עלותו על כסא־מלכותו עד היום הזה. ואחריו עלה הש"ץ ה"ר יוסף אלטשול עם מקהלתו וישיר את השיר הלאומי: ד׳ בעזך ישמח מלך ,יענך ד׳ ביום צרה וכו׳. שרי העיר הושיטו ידם לה"ר הורוויץ ולהש"ץ אלטשול לאות על תודות לבבם, וכה התפרדו בשלום לבתיהם בשמחה ובטוב לבב.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 16, כ"ו אייר תר"ם. 7 במאי 1880.

סלאנים. — מטות כנפי ההשכלה גם עד עירנו סלאנים הגיעו, כי זה ירח ימים אשר נוסדה פה בית־למודים בעד נערי בני ישראל, ע"י בחור מעם משכיל ומבין הר׳ אברהם ווייסענבערג ללמדם חכמה ודעת, שפת רוסית, קרוא וכתוב והבין בספר. כלם נתנו לפעלו צדק ויהללוהו בשערים. מכתב־רשיון ניתן לו מאת שר המחוז, וגם ראשי חברת „מפיצי השכלה" שחרו מכספם בעדו, ויתמכוהו בשתי מאות רו"כ אשר שלחו לו לטובת בית הלימודים, ועל העמידה על סדר נכון וטוב, והמורה המשכיל הר׳ אברהם ווייסענבערג עשה כל דבר על צד היותר מועיל לטובת הנערים, ואף כי מעטים הם כעת השומעים לקח מפיו אשר יטיף למו משעה 9 עד שעה 12 בצהרים, ומספרם יעלה כעת רק עד עשרים בערך, בכל זאת תקותנו עזה, כי מספרם ילך הלוך וגדול ועוד ישגא מאד, כי יושבי סלאנים, אשר לפני שנים אחדות תועבה היתה למו אף להעביר על דל שפתותיהם את שם „ההשכלה", — בשמחת לבב ובכל אות־נפשם יוליכו עתה את בניהם לבית־למודים הזה, ותוחלתנו, כי המורה הזה יעשה פרי בעמלו. ומי יתן, ויצאו ממנו משכילים אשר לבם יהיה מלא גם מתורת ד׳, אז באמת נוכל לכנות הבית הזה בשם „שבת תחכמוני".

האח! מי מלל לך, עיר סלאנים, לפני שנים אחדות, עת יושביך מאסו החכמה, תעבו המדע כצרעת ממארת, ורגליהם היו טבועות בבוץ הפאנאטיזמוס. וכאשר יצאה פקודת הממשלה ליסד בך בתי־למודים בעד נערי בני ישראל ולכרות אזנימו בחכמה, — מררו בבכי, רצו כמשוגעים אל בית־מועד לכל חי, לעורר שם זכות אבותיהם, כמו חפצה הממשלה להמיר דתם. מי מלל לך, יושבת סלאנים, כי עוד תעבור העת הרעה ההיא ותרפאי מחליך, ואף כי גם עתה עוד לא התרפאת כלה, כי עוד נמצאים בך מגששים כעִור באפלה אשר מקלם יורה למו הדרך ילכו בה (ובעזר ד׳ עוד אציגם לפניך, קורא יקר, ואגלה פני הלוט הלוט). אבל תקותנו עזה, כי במשך הימים מחלתך תעזבך כלה, ותהי נחמדה למראה, עיר מלאה משכילים, כולם כאחד יחבקו חוק החכמה והתושיה ושלום יהיו למו מסביב אמן סלה.

אליעזר זאב־וואלף גוראלסקי.

„הצפירה", שבועון ואח"כ יומון שיצא בוורשה

גל. 37. ח׳ תשרי תרל"ז. 14 בספטמבר 1876.

סלאנים. ביום ה׳ ח"י אלול גדע המות בחרון אפו אחד מבחירי עדתנו הרב המופלג המשכיל מו"ה אברהם לייב בהר"ר משה לעווינשטיין ז"ל. הנכבד הזה היה כמופת לצעירי עמנו בתורה, חכמה וד"א ומדות יקרות. בן כ"א היה במותו וספדו לו כל אנשי עירנו. תנצב"ה.

הצפירה 1876

משה זיסקינד שערעשעווסקי.

גל. 1. כ"ב טבת תרל""ז. 29 בדצמבר 1876.

סלאנים. עירנו המפוארה כבר נודעת לשם כי כביר תמצא ידה לעשות צדקה וחסד, ע"י סופריה היקרים האמונים בחיקה ומתנוססים על אדמתה כאבני־נזר. וכמוהם גם אני לא אוכל לעצור במלים מבלי תת תודה לאיש לו נאוה תהלה על רב צדקות אשר עשה בעירנו, ה"ה האברך היקר באדם המופלג מרבים, פועל ישועות, מ׳ יוסף שמואל נ"י טענצער אשר נטע אשל הצדק בעירנו ויהי מטעו לשם ולתפארת בתוכה. כי בראותו את ענות נפש העניים הנמוגים מעוצר רעה ומחסור, התאזר עוז לקבל נדבות מנדיבי לב, ובחפץ כפים עשה מלאכתו מלאכת הקודש, עד כי אסף ביד חרוצים סך שני אלפים רו"כ, ויכונן „בית גמ"ח חדש" נוסף על הביגמ"ח הישן, למען יהיה הבית הזה למעין ישועה, וגם עתה עוד ידו נטויה לעשות מלאכתו באמונה להגדיל תפארת הבית. מי ימלל את הטוב הצפון במפעלו זה! עת כי מטה יד איש וחרפה שברה לבו לשאול עזר ממיודעיו, יפנה לאיש חסד הזה, והוא יתמכהו בימין צדקו בהלותו לו כסף על ערבון אשר יתן לו. ביתו הוא מקור נפתח לישועה בעירנו לכל לב צר ומצוק; כמה נפשות אביונים החיה ויחיה עת אזלת ידם להביא שבר רעבון ביתם.

יוסף שמך, וכה יוסיף ד׳ לך ברכת שנות חיים ושלום, על החסד אשר עשית ותעשה עם צאן מרעיתו הנדחה, ושכרך הרבה מאד.

מאיר מארים הלוי עפשטיין.

גל. 2. כ"ו טבת תרל"ט. 9 בינואר 1879.

סלאנים. לא טובה הבשורה אשר אני מביא היום לפני קוראי הצפירה הנכבדים. כי נפלה עטרת ראשנו וצבי עירנו ה"ה הרב הגאון ובקי וכו׳ מוהר"ר שרגא פייטיל פיינשטיין

אב"ד ז"ל, אשר היה מורה הוראה יותר מחמשים שנה בעירנו, נפטר ביום השני ח"י ימים לירח טבת. כל ימי שבתו בעירנו לא מש מאהל תורה. כמעט עשתה השמועה הרעה הזאת כנפים, כי עלה הקרץ בעירנו, וגדע בחרי אף חוטר נכבד מגזע מפואר, נקבצו ובאו כל בני עירנו מכל עבר ופנה, החנויות נסגרו, ובעלי מלאכות שבתו ממלאכתם ללוותו ולגמול אתו החסד האחרון. ראשי עדתנו נשאוהו על שכמם עדי בואם על יד בית הכנסת הגדולה, שמה הספידו הרה"ג דפה, עד כי פלגי דמעות שטפו עברו על לחיי שומעיו. אחריו קם הרה"ג ר' יוסף אבד"ק פאראזאוועו, ומר צרח על הנעדר הנאדר הזה, ואח"כ הספידהו המגיד מקעלעם הנודע לשם. ובחצר מות הספידו אותו בן הגאון ר' פייטיל ז"ל מוה' חיים ישעיה הממלא מקומו אחריו, וכן הובא למנוחתו בכבוד, בן שמונים שנה היה במותו. תנצב"ה.

אליעזר בעקענשטיין איש דרעטשין.

גל. 16. י"ג אייר תרל"ט. 24 באפריל 1879.

כתבה חתומה ע"י אליעזר בעקענשטיין ובה מודיע על פטירתו של הרב אב"ד של העיירה מוש, ר' יעקב משה ז"ל.

גל. 28. י' אב תרל"ט. 17 ביולי 1879.

מעיר סלאנים מרבה ה' אליעזר בעקענשטיין לספר ממעשה הצדקה והחסד אשר ירבו תושבי העיר לעשות, בכוננם בתי־ישיבות לתלמוד תורה להרחיב גבולות התלמוד, ובית חולים מפואר אשר ישתדלו מאד להמציא לו תמיד כסף נדבות במלאכות ד' אברהם איישישקער, אשר יאספם על יד לתכלית טוב ומועיל, ומקווה כי בטוב לבם כן יתעוררו נדיבי העיר ומנהליה העומדים בראש עדתם לרחם את אחיהם תושבי רחוב אבאלאנע, אשר ריש ועוני מנת דתם, ולבנות מחדש את הגשר אשר בנה ה' יוסף דרצינסקי, והנהו נוטה לנפל, אשר אם יפול ונשבר מטה לחמם של יושבי הרחוב ההוא אשר ישאבו מי פרנסתם מהעיר, וכולם כאחד ישכימו קום ויצאו לפעלם בעיר להכין שאר לביתם.

גל. 36. ו' תשרי תר"ם. 11 בספטמבר 1879.

סלאנים. לא למותר יהיה לבשר בקהל רב את פעולת אנשי החסד ורודפי צדקה אשר נמצאו בפה, ביום כ"ג לחדש אלול, לעת ערב חגגו פה עירנו את חג חנוכת בית הכנסת החדש הנבנה ע"י חברים ה' ר' שלמה וויערניקאווסקי, הר' מנחם קאמינעצקי והר' אברהם קאמענימאסקי. המה עמלו ויגעו שנה תמימה בזעת אפם, עד כי אספו על יד כסף כדי 3000 רו"כ. אז החל שלמה לזרז לרעיו ליסד את בית ה', וכמעט פנו עורף מעסקיהם, ויתעסקו בבנין הבית עד היום הזה, והיום נגמרה מלאכת הבנין ברוב פאר ויופי. המתעסקים וראשי החברה נקהלו לפני בית משכן הגאון אב"ד דפה מוה"ר יוסף רוזין, ותופשי כנור ועוגב הובילו את הרב ואת הספרים הקדושים בקול המון חוגג עד המסלה העולה בית־אל, שמה עלה הקאנטאר הר' יוסף אלטשול עם להקת משוררים (קאהר) הבמתה, וישר את שירי דוד, גם שפך שיח בעד שלום המלך ובני משפחתו היקרים יר"ה. הנאספים התפללו תפלת ערבית, ויפרדו איש מעל אחיו בשמחה וטוב לב.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 46. כ"ד כסלו תר"ם. 27 בנובמבר 1879.

סלאנים. — לרגלי היוקר אשר יגדל מיום ליום בשנה זו, ישמע צווחה ואנחה בעירנו עיר־הצדק אשר לא שערה מעולם. כי רבים מענייי עמנו כמעט כרעו ונפלו ברחובות קריה מהרעב הנורא אשר גדל בארץ בימים האלה. אך הנה לא ינומו ולא יישנו ראשי עדתנו הדואגים לאחיהם האומללים, הנודעים בשערי מכה"ע מכבר לשם ולתפארת במעשי הצדקה, ומהולל שם הרב הגאון כמוהר"ר יוסף רוזין, אשר הוא היה הראשון לעורר את מנהלי עדתנו שיפקחו עיניהם לראות בהרעה אשר מצאה את צאן־מרעיתו בצוק העתים האלה, עת כי הפרנסה משרכת דרכיה, והמשתכר ישתכר אל צרור נקוב. ובהגיע השמועה לאזני הרב הנ"ל, כי העניים יבכו למשפחותם ואין איש פונה לרחם עליהם, וביותר כי ילדים רכים יאמרו לאמותם: איה פת־לחם יבש ביום ש"ק, תחת אשר לפנים אכלנו לרויה חלת לחם סולת, — נתן צו בערב שבת לעכב הקריאה ביום השבת בכל בתי המדרשים ובהמנינים, כי אם יתאספו בלשכת הקהל, למען יראו שיהיו מעיר לעזור את העניים האומללים, וכן היה, כי כל העם מקטנם ועד גדולם נהרו לחדר הקהל, אחרי תפלת שחרית לשית עצות בנפשם איך לחלץ עני מעניו. בעת האספה המון העם רגנו מאד על „החברא הדקישא", אשר צברו כסף רב בימים האלה, באמרם: „הלוא ביום אשר מת עלינו הג' מוהר"ר הלל ליפשטיין ז"ל נתן כסף קבורתו סך שבע מאות רו"כ, ומהגב' ר' קלמן בוטקאווסקי ז"ל סך מאתים רו"כ, ועוד כאלה. ומדוע לא תתנו למצער החצי על לחם־העניים?" —

ובין כה וכה העדה נפוצה איש לאהלו, והעניים עוד לא נושעים. אך הרב לא נח ולא שקט בראותו כי לא עשה תושיה, ויגזור אומר: לסגור כל בתי המדרשים והמנינים ביום ה', וכל עדת־ישראל יבואו להתפלל בבית הכנסת הגדולה, ואז נתאספו ראשי העם והמונם ושאונם והרב בראשם ותקנו אשר כל איש ואיש פי ערכו, כאשר נתן לחם־עניים על חג המצות, כן יתן כעת שלישיה, ומהכסף הזה בא עזר להעניים, כי כעת במחיר־מצער יקנו העניים לחם, היינו מחיר פוד לחם אפוי בעד ששים קאפ., תחת אשר כעת האופים ירבו במחיר הלחם, כל פוד א' רו"כ, ואחדים אשר אין לאל־ידם לשלם גם ששים קאפ. בעד פוד לחם, ינתן למו בחנם. ברכת העניים על ראשם תחול!

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 48. ח' טבת תר"ם. 11 בדצמבר 1879.

סלאנים. כ"ב כסלו. תמול לפנות־ערב עלה המות בחלוננו ויקח מעלינו את פאר עדתנו הרב הגביר המפואר מוה' צבי־הירש ארקין ז"ל, אחד מיחידי סגולה הנודעים לשם. כי היה מגדולי הסוחרים ותופשי התורה, עניו ושפל־רוח, בן ששים וחמש שנה היה במותו. וישא עליו מספד הרב הגאון דפה. לפני מותו צוה לחלק שבע־מאות רו"כ, ומלבד זה הרים מעשר

מכל אשר לו ליסד דבר קיים למעשה הצדקה. ה׳ ישלם נחומים לצאצאיו ולמכבדיו מקרוב ומרחוק. תנצב״ה.

חיים מאניקאוו

גל. 38. ח׳ חשון תרמ״א. 30 בספטמבר 1880.

מעיר סלאנים הודיע לנו ה׳ אליעזר בעקענשטיין, כי המורה ה׳ אברהם ווייסענבערג השיג רשיון משר המחוז לפתוח בית-הספר לנערים על שלשה קלאססען, ובעזרת החברה מפיצי ההשכלה בפ״ב אש תמכה אותו בסך שתי מאות רו״כ נפתח הבית הזה ביום 11 סעפטעמבער, ואז התאספו נכבדי העיר ופקידי הממשלה, והמורה ה׳ הלל ריוואש ואחריו ה׳ שאמארין דרשו בשפת רוססיא מעניני דיומא, ואח״כ שר המורה ה׳ האמבורג עם התלמידים שיר הלאומי לכבוד היום ההוא.

גל. 23. כ״ד סיון תרמ״א. 9 ביוני 1881.

סלאנים, יום ד׳ לסדר בהעלותך. — עוד תצילנה אזנינו מהאנחות המתפרצות ממשפחות רבות אשר יבכו את השרפה אשר שרף ד׳ זה חמש שנים בעירנו, אשר בתיהם היו למאכלת אש, — והנה אהה! עוד הפעם שלח ד׳ אש ממרום ויאכל את בתי העיר סלאנים, עד כמעט אפס תקוה להבנות.. — ביום ב׳ לסדר „נשא״ טרם צאת השמש, והנה פתאם זעקת שבר: „תבערה״! תבערה! נשמעה מפה ומפה עד כי בערך ד׳ שעות עלו עולה כליל על מוקדה כאלף ושלש מאות בתים הם ורכושם. ויתר התבערה אכלו הגנבים, ויתר הגנבים אכל הגשם. הה! גדול שבר בת סלאנים כים! גם י״ד בתי מדרשים, בית הכנסת הגבוה אשר במשך ב׳ מאות שנים הללו בני עירנו את יפיה, ועתה היא עומדת על גחליה. וביותר יבכה כל איש אשר לב רגש בקרבו, על הישיבות והת״ת אשר חסו בהם כשש מאות נערים, ויקחו לקח טוב ממוריהם הטובים, גם „הכנסת-אורחים״ ו„בית הרחצה לנשים״ נשרפו, וכחמשת אלפים איש יבכו את השרפה אשר שרף ד׳ ולא חמל. כל לשון תקצר להביע את המראה האיומה הנוראה אשר תציג לפנינו הבת סלאנים השדודה. אנא בעל הצפירה תיקר נא בעיניך נפשות נאנחות הסובלים רעב, כפן, מחסור, עני ולחץ, לתת מקום לזעקתי בצפירתך היקר, למען יחושו אחינו בני עמנו להושיט יד לעזרת אחיהם הנדכאים והנדחים, ולתמכם במתת נדבת ידם הקדושה, עד אשר יערה ד׳ רוח ממרום לחלץ מצרה נפשם. המצר בצרת אהיו האומללים.

אליעזר בעקענשטיין.

אלה אשר ידבנו לבם לשלוח לעזרתנו, ייטיבו לשלוח על אדרעססע של הרב האב״ד ר׳ יוסף רייזין בסלאנים.

גל. 25. ח׳ תמוז תרמ״א. 23 ביוני 1881.

נורא ואיום הוא מצב בני עמנו בסלאנים העיר, אשר היתה למאכולת אש, מחמשת עד ששת אלפים נפש ישאו בשרם בשניהם מפני זלעפות רעב, במערות במנהרות ובמחלות עפר שתפלשו אבות ובנים, ברפת אחד יגורו עשרה בע״ב עם נשיהם ובניהם, רעבים וצמאים ונפשם בהם תתעטף. ילדים ערומים ויחפים צועקים ומיללים, ולאמותם יאמרו איה פת לחם יבש, שם בפנה על ערמת עפר נשמע אנקת אשה אשר נהפכו עליה ציריה, ותחת שואה יתגלגל ילד נולד אשר עוד לא בא בבריתו של א״א, ולב מי לא יתר ממקומו לשמוע קולות מקור וקרח בלילה. — הן אמנם מעיירות רבות באו לעזרת האומללים האלה, אבל אין הקומץ משביע וכו׳, וע״כ יצעקו לעזרה כי יקראו לנדבות וישמיעו בכל עיר ועיר לצאת לישע המון העם הרב הזה הנתונים בצרה, וכל המרחם לשלוח נדבתו אליהם, ישלח ע״פ האדרעססע: לועד לעזרת הנשרפים, להרב מטעם גורוויטש בסלאנים.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 30. י״ד אב תרמ״א. 28 ביולי 1881.

סלאנים, יום ו׳ דברים. הנה לא ינומו ולא יישנו נדיבי לב מבני עמנו, ישראל רחמנים בני רחמנים, העונים בעת צרה לאחיהם אשר שטף עבר עליהם פגעי הזמן לאשר שתו ומצו את קובעת כוס התרעלה, להיות למו לעזר לא מעט. הןן בראשונה דמינו, כי אבדנו אבדנו, ומה בצע כי נתאונן באזני עמנו, על השבר הנורא אשר השברנו, ועל גורלנו המר והנמהר ומי יועיל כעת להוותנו, עת כי תחיל ארץ רוסיא מן הקצה אל הקצה, וכל יד זולתנו תושיט לעזרה. ואמרנו: על מה אנחנו יושבים על פני השדה, לגוע ברעב וכפן, האספו ונבוא במערות צורים, ומחלות עפר, אנחנו נשותינו וטפנו, ונדמה שם, כי ד׳ אלוהינו הדמנו; אך לא! עוד זיקי החמלה לא כבו מלבות-אחינו הנדיבים לעורר רחמים על אחיהם הנתונים בצרה, אף כי סערת ד׳ חמה יצאה על כל ערי רוסיא מסביב. ולקול קריאתנו לעזרה אשר כתבתי בהצפירה № 23—25 התעוררו ראשי בני אמונתנו מרחוק ומקרוב לצאת לעזרתנו: הראשון הכי נכבד, ה״ה הרב הדר׳ רילף ממעמיל אשר שלח לנו ע״י הרב הגאון מ׳ יצחק אלחנן ספעקטאר בקאוונא סך 1000 רו״כ. מעיר לאדז שלח לנו הרב הגאון ר׳ אליהו חיים נ״י סך 500 רו״כ. מעיר ווילקאווישק פלך הוראדנא סך 300 רו״כ. מעיר מאסקווא הודיעונו, גי סך 1000 רו״כ מונחים תחת יד הרב הגאון ר׳ חיים בערלין נ״י, אשר נאספו בהשתדלות הגביר זאב וואלף ווישניק יליד סלאנים, הגביר ה׳ וויסאצקי מהרעדאקציע ראזסוויעט סך 158 רו״כ. הגביר זאב וואלף ליפשטיין שלח לנו מבאדען סך 300 רו״כ. הבחור המשכיל היושב בשבת תחכמוני בעיר ביאליסטאק מ׳ יוסף נייאמרק סך 20 רו״כ. בס״ה 3278 רו״כ. ונקוה כי גם משולחינו אשר שלחנו לאסוף נדבות לבנין הריסות בתי המדרשים, ובעד עניי עירנו לנהלם בלחם, הלא המה: ה׳ יוסף אלטשולד ש״ץ דעירנו, וה׳ חיים זאקין, שני נבחרי עדתנו, גם הם יאספו נדבות בחמלת עמנו, ישרי לב עלינו. הן אמנם בשורה לא טובה נתבשרנו ממשולחינו הנ״ל, כי הרב המו״ץ ז׳ מעיר ווארשא, קפץ רחמיו מאתנו ומשולחינו שבו מאת פניו ריקם עד כי נאלצנו לשלוח לה׳ זאקין חמשה ועשרים רו״כ על הוצאותיו, וה׳ יוסף אלטשול היה מוכרח להשליך מעליו את בגד המשולח ולהתעטף בטלית החזנות, למען ימצא גם הוא נתיבות דרכו, עת כי הלך תועה ברחובות עיר ווארשא. — עתה הנני נותן תודה וברכה בשם הרב הגאון דפה, אשר הפציר בי להגיד בשערים מעשי נדיבי

עמנו, ובשם כל בני עירי, ד׳ הטוב יגן עליהם וישמרם מכל אסון.

כברכת אליעזר בעקענשטיין.

גל. 38. י״ב תשרי תרמ״ב. 23 בספטמבר 1881.

מעיר סלאנים יספרו צדקות הגבירים ה׳ זאב וואלף וישניק וה׳ קלמן וויסאצקי היושבים במאסקווא, כי השתדלו לטובת הנשרפים ושלחו מאשר קבצו נדבות סך 800 רו״כ במזומן ,ועוד במחיר 1200 רו״כ — 100 פוד רקועי פחים צפוי לבהמ״ד הגדול אשר החלו לבנות, ולאשר עוד מרובים צרכי העדה לבנין הזה, ע״כ שלחו שני אנשים נכבדים ה׳ שלמה ווירניקובסקי וה׳ עקיבא גראיעווסקי לאסוף נדבות מאת נדיבי בני עמנו עושי צדקה וחסד, ויבקשו גם מאת אוהבי התורה ולומדיה אשר בכל עיר והמדפיסים כי ישלחו נדבותם ספרים נחוצים לביהמ״ד, כאשר יוכלו, ותודה יביעו להג׳ ה׳ קלמן ויסאצקי הנ״ל אשר שלח להם נדבתו ש״ס מכורך יפה, טורים עוד ספרים הרבה אשר מחירם עולה לכדי 200 רו״כ. ישלם ד׳ פעלו.

הכותב אליעזר בעקענשטיין.

גל. 48. כ״ח כסלו תרמ״״ב. 8 בדצמבר 1881.

מעיר סלאנים הודיענו ה׳ לאזינסקי, כי שמה פרצה מריבה בין האנשים אשר בניהם היו בעלי זכות ונלקחו לצבא ובין הרב הגאב״ד דשם, אשר לא רצה לשנות מצדקה לצדקה, ולתת מכסף הנדבות שקיבץ לבנין בהכנ״ס שנשרף, לדבר הזה, ובלעדו לא מצאו לאסוף נדבות מתושבי העיר אחרי שנתדלדלו מהשריפה הגדולה בקיץ העבר, כנודע.

גל. 36. י״ג תשרי תרמ״ג. 14 בספטמבר 1882.

סלאנים. לא למותר יהיה להגיד בשער בת רבים את פעולת איש רם־המעלה ה׳ אריה לייב מישקין נ״י, משגיח וראש בית הישיבה והת״ת בעירנו. הן נודע כי בעירנו טרם אש ה׳ ירדה מן השמים ותאכל אותה בכל פה, מצאו מקלט לערך שמונה מאות נערים בני עניים שמהם תצא תורה, וה׳ אריה לייב הנ״ל נהלם על מי מנוחות התלמוד, כי הפקיד עליהם מורים טובים ללמדם בעיון. הן ראה האריה על המצפה כי העת החדשה דורשת לפי רוח הזמן ללמדם השפות החיות המתהלכות בארצנו, העמיד עליהם שני מורים טובים וישרים, ונאמנים לה׳ ולהעת החדשה, הלא המה ר׳ הלל ריוואש המורם מעם, ראש המורים ומשגיח מבית הספר להממשלה, והשני ה׳ האמבורג, ושני אלה הטיפו לקחם הטוב בכל יום ויום, ולרגלי רועים נאמנים כאלה טעמו הנערים מכל טוב ועלו מעלה מעלה מיום ליום. אך כאשר אכלה אש את עירנו תעו הנערים אל כל עבר ופאה לשתות בצמא מי מנוחות התורה, ובראות ה׳ אריה הנ״ל את העדר התורה והחכמה בעירנו לא נח ולא שקט להשתדל בכל עוז לראות מרעה לצאן אבדות, ויט שכמו לסבול את תלאות הדרך ויכתת רגליו לאסוף נדבות ובעזרת ה׳ קבץ על יד כסף כדי לבנות שני בתים גדולים ורחבים בהוד והדר, בתי תלמוד וחכמה להרביץ תורה כמקדם, והודות לה׳ כבר נשלם המלאכה. וביום ג׳ עקב היתה חנוכת הבתים האלה, ונדיבי עם אלהי אברהם נאספו לראות הכבוד, כבוד התורה וכל אחד ואחד הרים תרומתו נדבה לה׳ כפי ערכו, בשמחה ובטוב לב. ה׳ אלהים! היה עוזר לו ולכל מנהליה להשיב המשטר על כנו. וברכת בני ישורון הבאים לחסות בצל הישיבה על ראשם ועל ראש המתנדבים בעם מרחוק ומקרוב יחולו, ואתם ב״י קרבו בימין צדקכם את משולחי הישיבה כמלפנים, למען ה׳ ולתורתו, ולא תמוש התורה מפיכם ומפי זרעכם לנצח. הכותב בשם מנהלי הת״ת ובשם כל באי עולם.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 45. כ״ד כסלו תרמ״ג. 5 בנובמבר 1882.

סלאנים. — אנחנו אמרנו בחפזונו, כי אפס כל תקוה לעירנו עיר ההרס להתבנות, אחרי השרפה אשר שרף ה׳ בנו ביום 25 מאי שנת תרמ״א, וכולנו עשירינו נדיבינו, וביחוד עניי עמנו, נעשה כלי־גולה ונתן ראש לעלות ירושלימה, והפריצים שבינינו ארחותם יעבטו לשאוף רוח האמעריקאנית, ומי חשב אחרת בראותו סלאנים שדה נחרש, וכל מגדליה וחומותיה נהפכו כהרף עין לבמות יער, ולמעי מפלה? ועתה הודות לאל לא נתן למוט רגלינו, והעיר על תלה בנויה עם בתי מדרשיה ביתר שאת, עד כי כל עובר יתפלא וישאל רק, מדוע פג מכח זכרון אלופינו, לבנות בית הרחצה, אשר זה שנה ומחצה לא הטהרנו במי חמים, וכמונו עוד יתר הרבה תרגשנה נשותינו היטב את החסר להן, באין בית טבילה בעיר ואם בישראל כסלאנים, התלכנה בימי החורף לרחוץ בנחל שאארע, ושבעה עינים תבטנה בלכתן הלוך ושוב, וכמה מחלות דבקו על נשותינו. אך מה נאמר ומה נדבר אנחנו בעת כי זעקת נשותיכם תעלינה באזניכם, ומדוע תחשו! מדוע לא תשעו לדברי הרב הגאון מ׳ יוסף רייזין אשר אל חננו במוסר, ואתם אטמתם את אזניכם לבלתי שמוע אליו, אל רעיתכם אשר פעמים רבות תתעטפנה נפשותן בזכרן כי אל עמק עכור הנתעב והנאלח מגמת פניהן, שימו זאת אל לבכם אלופינו ונדיבי עמנו לתקן המעוות, ואם תנחלו קלון מכבוד בהודענו את השערוריה הזאת קבל עם, נגיד לכם מראש, כי אך החל תחלו לבנות את בית הרחצה, נמהר למחות את חטאת הקהל הזאת ונודיע בעתו בשער בת רבים, לגול מעליכם חרפה ובוז. ומאתך בעל הצפירה! האוהב דתו ועמו נבקש שיהיו לרצון אמרינו.

(מקום עשרה חתומים)

גל. 14. י׳ ניסן תרמ״ג. 5 באפריל 1883.

סלאנים.. בשבת פ׳ החודש העבר אחר התפלה הוציא השמש כרוז של הרב הגאון אב״ד דפה יחי׳ בזה״ל, בפקודת הרה״ג הנני מכריז ומודיע לכל אנשי עירנו היות שנתוודע להרה״ג דפה, כי הקאמאשין שעושים מגומא ותחתיהם יוצע פארעס (רעוועגדיך), כי הגומא נעשית מצמר, והפארעס מפשתן, ע״כ היא שעטנז גמור ואסור לשום איש מעירנו להשימם על רגלו.

אנכי אשר מלאכתי הוא מלאכת עשית הקאמאשן, עמדתי משתאה להכרוז הזה ומתפלא, כי הגאון במחילת כבודו לא ראה ולא ידע כמה היזק יגרום מזה הכרוז טרם חקר ודרש באר היטב מכל אנשי עירנו בכלל ומהאומנים בפרט כנודע, — אך למחרתו כאשר נפקחו עיניו וראה והבין כי לא בחפזון תצא תורה, הכריז השמש אחור, והפה שאסר הוא הפה שהתיר.

אך אולי רבים יחרדו ולא יתנו אמון לקול האות האחרון, ופן יהיה האיסור חוזר חלילה בין המון העם ואנחנו נסבול. אי לזאת אפיל תחנתי לפני כבודו לתת מקום לדברי אלה בעלי „הצפירה", למען ישמעו רבים והיודעים בטוב הגומא ועשייתה כן בעשיית הפארעס יתנו עדיהם, והרבנים היושבים על מדין — ישפטו הם, ואז תברכם נפשות האומנים במלאכה הזאת, ובתוכם גם אני.

שמשון זימל סודראנסקי.
ראש לאומנת הקאמאשין
(מקום חותם חברת האומנים, צצה)

הערת העורך ר' חיים זעליג סלאנימסקי בקשר עם הקורספונדנציה הזאת ישנה בגליון 16, שנה זו: „...אנכי לא ראיתי עד כה שיעשו הגומא בקאמאשין של צמר! כי כולם נעשים מצמר גפן ופערעסינא. והבחינה היותר בטוחה להבחין ולבדוק אחרי כל מיני מטוה, היא כלי המיקראשקאפ: המביט דרך כלי זה יכיר בנקל עד כמה מובדלים כל מיני מטוה זה מזה בתכונתן ותבניתן — ובקשר לזה עיין הצפירה גליון 14 מה שהעירו האומנים בסלאנים נגד הרה"ג דשם שעלה בדעתו לאסור קאמאשין".

גל. 38. ח' תשרי תרמ"ד, 27 בספטמבר 1883.

מעיר סלאנים יתלוננו על הראשים והמנהיגים כי אחרי כל התקונים וההוצאות הרבות הנלקחות מכסף מכס הבשר מדי שנה בשנה, נשאר עוד בידי המנהיגים סך 3700 אשר יחזקו למו דבר טוב בבית הרחצה, ולולא אלה האוחזים ברסן ההנהגה, כי עתה כבר היה מהכסף הנ"ל בית הרחצה ובית טבילה לנשים, אשר זה שנתים תלכנה בעמק עכור. לשוא נחר גרון הרב הגאון האב"ד שם באספה כוללת ביום השבת כי רבה השערוריה אבל כפתן הרש יאטמו אזנם ולא יקשיבו לקול נגיד ומצוה, ובין כה וכה ריב ומצה בעיר, כל הארונות בבהמ"ד נסגרים, וכל קדושיו יאכלו לחם מהאגורות הנקבצות על ידי איש עתי בכל ע"ש.

(בלי חתימה).

גל. 43. כ' מרחשון תרמ"ד. 8 לנובמבר 1883.

סלאנים. י"ג מרחשון. — במסתרים תבכה נפשנו אל הלקח ביום ש"ק העבר ארון אלהים, בוצינא קדישא, חסידא ופרישא הרב המאוה"ג הצדיק החסיד מו"ה ר' אברהם זצ"ל נ"ע. כל ימיו הקדיש לתורה ולתעודה, ולא עבר עליו רגע בלי תורה ומעש"ט ועליו נתקיים מאמר חז"ל אדם כי ימות באהל, אין דברי תורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה. כחץ מקשת יצאה השמועה המעציבה על פני העיר, וזעקת שבר נשמע מאפסים, אוי נא לנו כי שדדנו. ביום א' בבקר כרוזא נקרא בחיל בפקודת הרב הגאון שליט"א דפה לשבות העם ממלאכתם, כל החנויות סוגרו על מסגר, והמון אדם רב לווהו לבית מועד לכל חי. כבוד גדול עשו לו, בן שתים ושמונים שנה היה במותו. תנצב"ה.

הכותב בדמע אלעזר ב"ר מיכל חן טוב.

גל. 50. י' טבת תרמ"ד. 27 בדצמבר 1883.

מעיר סלאנים ה"ר אליעזר בעקענשטיין מבשר טוב ע"ד החדשה אשר נהייתה בחבר בקור חולים דשם, כי תחת אשר החבורה ההיא תחת שואה התגלגלה זה שנים רבות, ואין דורש ואין מבקש למצוא חשבון מהעוסקים בצרכי צבור באמונה, עתה כאשר זכו אנשי העיר לחוג את חנוכת בית החולים החדש ברוב פאר, נבחרו מנהלים חדשים לפקח על החולים, כן על הסדר והמשטר, וכן בעניני צרכיהם להמציאם די מחסורם בעתם ובזמנם, וכל ההוצאות וההכנסות תכתבנה בספר זכרון, ובפנקס פתוח תמיד, וכל הבא יוכל לבדוק ולבקר את החשבון. גם נכבדות ידבר הסופר הנ"ל בבית החולים החדש, אשר „כל עין תראהו תעידהו כי אין כמעט בכל הערים הגדולות משלו, כי מלבד אשר הוא בית־חומה לתלפיות המכלכל בתוכו במספר רב תחתים שנים ושלישים חדרים מרווחים, יעטרהו גן נחמד מכל עצי פרי ושושנים נחמדים מרהיבי עין, אשר בעד החלונים יזילו בשמיהם לאפי החולים בשכבם במטתם כבוד על מרבדים וסדינים נקיים". סוף דבר יעורר הסופר הנכבד את בני עירו לצאת לעזרת המנהלים איש במסת נדבתו, כי מרובים צרכי הבית ואין הקומץ משביע את הארי.

גל. 13. ג' ניסן תרמ"ג. 29 במרץ 1883.

קאלאניע פאוולאווע, מחוז סלאנים. — הנני להגיש תודה באזני כל הקוראים להמשכיל יוסף סטאריוואלסקי, הגר בקולוניא פאוולאווע בחסדו עם הנערים דקולוניא: בכל יום ויום אחרי כלות עבודתם, יתאספו כל הנערים לביתו וילמוד אתם תנ"ך עם פירוש ביאור", ובדברים נכונים יבינם לדעת את הדרך אשר ילכו בה להיות מועילים לעצמם ולחברת האדם .ומדי שבת בשבתו ילמד גם את הזקנים משניות וש"ע.

מי יתן וילמדו ממנו גם בשאר מקומות, מקום אשר אחינו יעבדו שם אדמתם, לעשות צדקה וחסד עם בניהם.

מ. י. איזינבערג.

גל. 1. י"ז טבת תרמ"ד. 3 בינואר 1884.

מעיר סלאנים מתאונן ה"ר א. בעקענשטיין על העדר חברה למשען עניים בעיר מושבו. הסופר הזה מדבר בצדקה לאמר: אמנם נמצאות בינינו, תהלה לאל, חברות שונות, כמו חברה ש"ס, חברה משניות, חברת עין־יעקב ועוד ועוד. אך מה מגמת פני החברות הנזכרות? הלא נראה בעליל, כי אין חברה אחת מכל אלה אשר תצא לעזרת הנאנחים הסובלים חרפת רעב, ולתת לאיש אף על מזון סעודה אחת, כי אם מטרתן נשגבה להרים קרן התורה שלא תשתכח ח"ו מישראל, ולדאוג בעד המתים לתקון נשמתם ע"י התפלות שהם מתפללים ירח ימים בבית האבל ובאמירת קדיש דרבנן. אך איה, איפוא, החבורה אשר תעמוד לימין אנשים רצוצים אשר סר צל הפרנסה מעליהם? איזה מקום מעין הישועה ליולדות השוכבות על שק תבן מתעלפות ומים חמים לא יבואו אל פיהן? ואיה איש שם לבו אל בני העניים המשוטטים בחוצות קרועים ובלואים ועורם כתנור נכמרו, עד כי ההכרח יכוף עליהם הר כגיגית לשלוח ידם בגנבה, לחרפת כל איש אשר בשם ישראל יכונה? ומה נורא העוני בפרוור אבאלאנא בין בעלי־מלאכה דלים ושפלים! —

הסופר הנ"ל קורא בקולו אל הנדיבים לעוררם לחמלה, לייסד חברת תומכי נופלים, וברכת העניים על ראשם תחול.

גל. 4. ט׳ שבט תרמ״ד. 24 בינואר 1884.

סלאנים. — ביום ד׳ כ״ה טבת התחולל רוח סועה וסער וישם שמות בעירנו, הגגות התנשאו על כנפי רוח, החלונות נשברו לרסיסים ובכל העיר היתה רק זועה, כל איש עמד על משמרתו ולא הרהיב עוז בנפשו לעזוב את ביתו וחנותו, ואשר היו בשוקים וברחובות נשא ממעל לארץ ככדור. כל עמודי הטעלעגראף בסביבות עירנו נעקרו ממקומם, עצי היער נגדעו לארץ, ואחדים מבתי הכפרים נהפכו ממסד עד הטפחות. המשה אנשים, מהם שלשה עברים ושנים נוצרים, שנסעו העירה בעגלה אחת לעמוד לפני שופט השלום, הטיל אותם הרוח בנהר שאארע ועליהם התעלם הקפאון ועד היום עקבותם לא נודעו.

— מאמרי בהצפירה № 1 פעל פעולה נמרצה על משכילי עירנו, והרבה מהם התאחדו לאגודה אחת להשכיל אל דל, לתמוך בידי נערים אשר אין לאל יד הוריהם לתתם לבעל־מלאכה, ללמד ידם למלאכה נקיה המחיה את בעליה, ואופני תקנתם ישלחו לעיר המעטירה פעטערבורג למען ישיגו רשיון ע״ז. מיסדי החבורה הם ששה עשר במספר, המתנדבים כעת לערך שבעים נפש, כסף קדומים התחייב כל איש לתת 1 רו״כ, והמוסיף וכו׳. נדבות לכל חדש למצער עשר קאפ׳. מי יתן ויתעוררו רוב נדיבי עירנו הישרים בלבותם להיות מעיר לעזור להפיק זממם אל הפועל, והיה מעשה הצדקה שלם!

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 37. י״ב תשרי תרמ״ב. 19 בספטמבר 1884.

קאלאנע פאוולאווע, ח״י אלול. מושב בני ישראל עובדי אדמה, מחוז סלאנים. בלילה העבר נפרצה אש במושבנו ותאכל שלש גרנות מלאות כל טוב. ההזק עולה לערך 3000 רו״כ, כי מלבד אשר נשרף כל הדגן, החטה השעורה והש״ש, עוד נשרפה מכונה חריצי ברזל (דרעש־מאשין) ומכונה מגרת־ברזל (שנייד־מאשין).

גורל האחד מהנשרפים תלא כל עט סופר לתאר כמו, כי זה שנה אשר נשאר יתום בלי אב ואם, והוריו השאירו אחריהם בנים קטנים אשר לא יצלחו עוד לעבודת האדמה, אך הוא הנהו המכלכל את אחיו ואחיותיו הקטנים בלחם ובכל צרכם. מה יעשה אהומלל הזה כעת! אנא אחי, עורו נא איש כפי אשר ידבנו לבו לתמוך ידיהם במצבם המר הזה, כי אם ימצאו עזרה לשאת אותם את ימי ענים עד ימי הקציר הבא, ימצאו חית ידם בעבודת אדמתם כמאז. שלחו עזר ע״ש הרב הגאון ר׳ מרדכי גימפל בראזינאי.

הצפירה 1855 ——— ד. ב.סטאראוואלסקין.

גל. 2. ד׳ שבט תרמ״ה. 8 בינואר 1885.

מעיר סלאנים יתאר לנו ה״ר אליעזר בעקענשטיין את הפרעות במשטרי מכירת בשר כשר כי רבו למאד, יען נפלה מריבה, בין בעל מכס הבשר ובין הקצבים, הוא מקשיח את לבו והם מקשיחים את לבם, עד כי הקצבים לא ראו עצה אחרת רק למנוע בשר מפי אנשי העיר בשחטם בהמות גסות שלש לשבוע ודקות שבע לשבוע, כי עינם צרה לראות איך בעל מכס הבשר מאסף הון, לכן נמנו וגמרו לשחוט רק חלק חמישי מכפי ששחטו תמיד. כן עברו לבני העיר שלשה חדשים באפס בשר, ויתחכם מוכסן הבשר להביא טבחים מעיר אחרת ולשחוט הרבה ולהוריד מחיר הבשר, אך אח״כ התהפכו טבחי העיר מסבות בתחבולותיהם, והחליטו לשלם להמוכסן אלף רו״כ מדי חדש בחדשו מלבד דמי העופות, ויסגור המוכסן את החנות החדשה, ועל בני העיר יצא הקצף כי הגדילו הטבחים את השער על אחת שבע.

גל. 4. י״ח שבט תרמ״ה. 22 בינואר 1885.

אבל גדול לתושבי עירנו, כי נלקח מאתנו ארון אלקים הרב הגאון האמתי עמוד התורה וההוראה כש״ת מו״ה יוסף רויזין נ״ע אב״ד דק״ק סלאנים ומלפנים בק״ק טעלז, הוא הקדיש עתותיו מנעוריו לתורה ויראת ד׳, בעל מדות טובות וישרות בד״א, אהוב לכל יודעיו ומכיריו, והאיר פני חכמים בהלכה בספריו עדות ביהוסף ופורת יוסף, ומי יספר כל תהלותיו. בן ששה וששים שנה היה במותו ונפטר ביום ב׳ כ״ה טבת. ת.נ.צ.ב.ה.

הכותב בדמע שמחה קאסאווסקי.

„המליץ", שבועון ואח״כ יומון שיצא באודיסה ובפטרבורג

גל. 22, כ״ד סיון תרמ״א. 9 ביוני 1881.

סלאנים. — ביום ב׳ 25 במאי בבוקר פרצה אש)לדברי מה״ס הרוסים ——— מבית אופה עברי) וטרם עברו 3 שעות אכלה כשמונה מאות בתים וגם חנויות עם סחורות למכביר. שנים עשרה בתי־מדרש עם ס״ת וספרים רבים — בהם יקרי המציאות, ביהכ״נ הגבוה (לדברי סופר אחד נבנה זה רל״ט שנה) ובית הרחצה והטבילה, ולא נשארו רק שני רחובות שלא שלטה בהן האש. גם עלם עברי בן אחד מאזרחי העיר — יוסף יהושע עפשטיין עלה בלהבה ועצמותיו כמוקד נחרו וגם קבורה לא היתה לו, גם שתי נשים ואכר צעיר לימים נהרגו, כי נפל עליהם פלח אבני ארובת העשן וירץ את גלגלתם. כחמשת אלפים נפש (לבד מטף, ולנוסחא אחרינא — שלשת אלפים משפחות) נטושות על פני השדה, וקוראים לעזרת אחיהם רחמי הלבב. ואקוה כי אחינו יחוסו על יושבי העיר העתיקה הזאת ויקראו נדבות להחיש משען לנדונים באש ויוכלו לשלח הכסף ע״ש הרב דפה ר׳ יוסף רייזין ובשכר זאת ישמרם ד׳ מכל אסון ופגע.

בנימין וואלפין.

אותו הגל. 22.

מקאברין יודיע לנו ה׳ יעקב מרדכי שאפיט, כי בהגיע השמועה המחרידה משרפת סלאנים התעוררו יקירי העדה והרב ראש ב״צ והרב מטעם הממשלה והדיינים ויאספו אספה ויערכו מערכה ויקבצו על יד כחמש מאות רו״כ וישלחו למסעד הנדונים באש.

גל. 44. כ״ט חשון תרמ״ב. 10 בנובמבר 1881.

סלאנים י״ז מרחשון. — אם בגלילותינו לא יתלקטו גדודים גדודים לשלוח יד בנו וברכושנו כאשר בנגב רוסיא, אך רוח המשטמה והנקם פרץ משם גם אלינו, כאשר נוכחנו לדעת זה מקרוב:

בכפר מאלעשעוויץ הסמוך פרסא אחת לעירנו נשחטו בביתם שש נפשות עברים איש ואשתו ושתי בנותיהם ואמו ואחותה. החללים הובאו העירה אל חצר בית התפלה, כל החנויות סוגרו וכל בני העיר הלכו ללוות את הנהרגים לבית מועד לכל חי. הרב ר׳ יוסף מ״ץ דקהלתנו וגם הרב הג׳ מקאסעווע שבא לכאן נשאו עליהם מספד מר ויקברום בבגדיהם כדין הרוגים.

כאשר נודע הדבר לשר המחוז נתן צו לדרוש ולחקור הדבר ויהי כבוא החוקרים לבית אכר אחד שנפל עליו חשד, מצאו שמה אשה זקנה ועוד טרם הוציאו השוטרים הגה מפיהם קראה בקול: ״לא ידעתי מאומה מכל הנעשה״, ויבינו כי לא שגו במשפטם ויחפשו בבית וימצאו חרב מגואלה בדם ובגדי הנהרגים בארגז, והאשה בראותה כי לא תוכל להכחיש עוד הגידה מקום המרצחים ויתפשום, ולא אחרו גם הם לתת תודה ואחד מהם ספר פרטי הדבר: ״במוצ״ש (24 אקטאבר) העבר באתי עם שלשת מרעי לבית היהודי אשר ישב במסיבת בני־ביתו ויאכלו סעודת הערב, ואוציא חרבי מתחת למדי ואכה בה על פני אדוני הבית, כראות בתו הקטנה את אביה מתבוסס בדמו נפלה עליו ותזעק: אבי, אבי, מקור חיי! — ואחיש לשים קץ גם לחייה, ואשתו עם שאר נפשות ביתו נסו לנוס, אך רעי עמדו לשטנה להם ואשחטן אני לבדי אחת אחת. ובדברו רקע ברגליו ויאמר: ״מי יתן ותמצא ידי לאבד את כל היהודים.״

זה האות כי לא לבוז בז היתה מגמת הרוצח וחבריו כי משפחה ענייה היתה, רק רוח שנאה ונקם אשר גבר בארץ.

שמואל צבי לימאן.

גליון 12. י״ד ניסן תרמ״ב, 22 במרץ 1882.

סלאנים. כב אדר. — עלינו להודות בקהל רב להקאמיטעט בקיוב אשר אצל מקופת הצדקה ולהגביר הג׳ מ׳ מאיר לעווין בקיוב אשר נדב וקבץ על יד להיות למשען לנשרפי עירנו. ברכת הנושעים על ידם עליהם תחול. והנני לפרסם פה רשימת המתנדבים.

ש. וויינבערג.

הקאמיטעט 300 רו״כ, הגר״ש פיכטענהאלץ 140 רו״כ, הג״ר זלמן בהג״ר ישראל בראדסקי 100 רו״כ, הרהג״ר מאיר לעווין 50 רו״כ, הג׳ פייטל וואלפסאהן 75 רו״כ, הג״ר יונה זאיצעוו 50 רו״כ, הג״ר חיים משה בהגר״י זאיצעו 25 רו״כ, הג׳ היילפרין חתן הגר״י הנ״ל 25 רו״כ, ה׳ לאנדא חתן הגר״י הנ״ל 25 רו״כ, הג׳ פעלדזער 25 רו״כ, הג״ר לייב כהנא 25 רו״כ, הג׳ זאקס 25 רו״כ, הג״ר דוד זאיצעוו 15 רו״כ, הג״ר הירש ברוכין 15 רו״כ, הג׳ רעווידנאו 10 רו״כ, הג׳ גורנאלד 5 רו״כ, ה׳ מרדכי גינצבורג 5 רו״כ, הנקבץ על ידי הגביר ר׳ יונה זאיצעוו ולא הגיע עדיין רשימת המתנדבים 290 רו״כ בס״ה 1205 רו״כ.

גל. 32. י״ד אלול תרמ״ב, 17 באוגוסט 1882.

סלאנים. — יולי — ב״המליץ״ 24 № בהמאמר ״עניני דיומא״ יושמו האינסטיטוטען בווילנא ובזיטאמיר והמורים שיצאו מהם ללעג ולקלס, כי קצרה דעתם בחכמת ישראל ובתורתו ולא הניחו את רוח העם ולא נתקבלו למורים אמתיים ולא הביאו תועלת של ממש לתלמידיהם.

כל קוראי מ״ע בשפת המדינה יודעים כי כאשר נפתח בית ספר באיזה עיר נהרו אליו תלמידים רבים אשר לא יכילם הבית, ושרי החנוך וההשכלה הודו בפה מלא ויודיעו בכתב ובדפוס כי המורים העברים עושים מלאכתם באמונה ומביאים תועלת גדולה לבני ישראל. רבים מהמורים השיגו מכתב תודה משרי החנוך המחוזיים בעד חריצותם ופעולתם הטובה. סופרי עיר ועיר ספרו בשבח המורים במה״ע בשפת המדינה וגם ב״המליץ״, כן קראתי מאמרי סופרים מעירנו סלאנים ומהרבה ערים אחרות. ומאין איפא לקח הסופר להחליט כי לא יתקבלו למורים אמתיים?

שקר בפי האומרים כי האינסטיטוטען נסגרים לפי ששרי הממשלה ראו שאינם מגיעים למחוז החפץ אשר הציבה לה הממשלה. ובאמת היא רק לאשר לחמשים בה״ס הנמצאים כעת ברוסיא אך למותר להחזיק שני אינסטיטוטען.

אם מורה אחד לא מצא חן בעיני הסופר לא יוכל להקיש מהם על כולם אשר הקדישו ימי עלומיהם לעבודה קשה זו ושכרם מה הוא לעומת העמל והטורח והאחריות אשר הם מקבלים עליהם, ואיך לא יכאב לבבנו לשמוע עוד נאצות וגדופים בעד הקריבנו אותנו ואת כחנו ושנותינו לעבודה אשר לא תחיה את בעליה בריוח ולא תתן לו תקוה לעתיד, כי כאשר יחלה או יזקן יושלך כנצר נתעב בלי חמלה ואשתו, וילדיו אחריו יהיו נודדים ללחם.

בשנה העברה כתבתי במה״ע „רוסקי יעוורעי״ מאמר ארוך, „האנשים הנשכחים״, בו תארתי מצב מורי בהמד״ר לרבנים ובתי הספר מטעם הממשלה שנסגרו, והם — המו־רים — נשארו מחוסרי לחם. גם אתה, „ארז״ יצאת במאמרך „המורה לצדקה״ ללחם מלחמת מצוה זו, לעורר חנינה ליסד קרן קימת למשען מורים זקנים.

ובכן קבל נא דברי אלה בשם המורים האומללים ויראו קוראיך כי שגה הסופר במשפטו אם דן את המורים בסגנון אחד.

י. קאהאן

מורה בבית החנוך מטעם הממשלה פה סלאנים.

גל. 42. ג׳ טבת תרמ״ג. 2 בנובמבר 1882.

סלאנים. — בתי התפלה נתחדשו אחר השרפה ביתר שאת מאשר היו, אך בית טבילה — אשר גם הוא נשרף — אין, ולכן הכריזו אלופינו שכל אחד מיושבי עירנו יאציל נדבה מחצית הוצאותיו לצרכי שבת לבנין בית־טבילה. גם הביא העם תרומתו, אך לא נודע לי כמה נקבץ על יד,, רק זאת ידעתי, כי בית הטבילה עודנו עומד בחורבנו.

צבי הירש פעשקין.

גל. 47. ט׳ טבת תרמ״ג. 7 בדצמבר 1882.

סלאנים. — אם להקת יחפים לא התקוממו בעירנו וסבי־בותיה, הלא גם במשכנותינו השודד שודד והבוגד בוגד. בכפר

לא רחוק מעירנו לקח איש יהודי בחכירה מאת הפולני ס־קי נחלה ומגרשיה על משך שנים רבות. אך עתה בהתגבר השנאה נגד היהודים, רעה עיני אדוני האדמה ביהודי וישאף להרחיקו משם. אך כאשר היהודי נתן לו כסף החכירה מראש ועפ״י ספר המקנה המשפט ליהודי לשבת שם עוד מספר שנים, בקש האדון עצות להצר להחוכר, עד כי יעזוב אדמתו. מדי החל היהודי לחרוש או לזרוע יבואו אכרים צירי הפולני הזה וימנעוהו לעשות עבודתו. כמה פעמים פרצו במצות ס־קי בבית היהודי ויעשו בו שמות ויכו את החוכר ויפצעוהו. היהודי הודיע מזה להפאליציי וממנה יצא צו כי עד תום שנות החכירה לא יזיד איש לגרוע משפט היהודי ולנגוע בו לרעה. וירע בעיני האדון ויתאונן על מצות הפאליציי בבית המשפט ושם יצא נקי בהשפטו. ויגש היהודי קובלנא להפאלאטא דהוראדנא והיא הסכימה לדברי הפאליציי. אבל הפולני הוסיף חרון ויוצא דבה על היהודי כי כתב־המקנה מזויף הוא וכהנה רבות רעות, ויעש ביהודי כחפץ נפשו מבלי לשמוע לקול הפאאליציי. והיהודי האומלל לא יוכל לעבוד אדמתו, ונזקו רב מאד. האכרים פרצו שנית בביתו, ושם היה בעת ההיא אחד ממיודעיו האגענט לייט, ויחמסו האכרים מהאורח כסף רב וכתבים (דאקומענטע) יקרים ונחוצים לו וגם הון החוכר שדדו.

— החוקים לפי שעה היו לכלי־משחית בידי אויבינו לכלות חמתם בנו. בסביבות עירנו גורשו בראשית הקיץ העבר יהודים רבים מכפרים ומערים קטנות. בכפר אחד צרה עין נוצרי ביהודי מחזיק בית המשקה ויערים לגרשו ולבוא על מקומו להחזיק בית המרזח, ויקרא לרבים מיושבי הכפר וימזוג להם כוסות יי״ש למכביר ויבקשם לחתום פריגאוואר מבלי הגיד להם תוכנו, ויעשו האכרים חפצו בכוח היי״ש. ויובא הפריגאוואר לפני הפאליציי העירונית ותשלח לקרוא את החותמים ותשאל את פיהם במה הרע להם היהודי כי אמרו לגרשהו מהכפר. ויתמהו האכרים ולא הבינו דבר, וכאשר הוגד להם תוכן כתב ההחלטה אשר קיימו בחתימותיהם השיב האחד כי הם אינם יודעים מאומה מהחלטה כזאת, רק מלאו בקשת שכנם הפולני לחתום על הכתב מבלי דעת מכל הכתוב בו ולא עלה על לבם להתקומם על היהודי היושב לבטח עמם. כה הופרה עצת הפולני והפריגאוואר נתבטל. כאלה וכאלה יקרו ויאתיו במקומות רבים. ורק בהפאליציי תליא מלתא: אם תתן לב לחקור ולדרוש סבת הפריגאוואר תגלה בנקל נכלי איזה רוגנים לרעת האכרים בעצמם ולנזק היהודים בלי כל סבה נכונה, כי אין בהם כל דבר רע. ואם לא תאבה להעמיק חקר יגורשו היהודים ממקום משכנם, והונם אשר רכשו בעמל ויגיעה רבה נעשה כהפקר. וכה פחד יבעת את אחינו וחייהם תלויים להם מנגד.

— מצב ההשכלה פה אין להלל. יש אתנו ביבליותיקה עם ספרים ומ״ע שונים לקריאה, ומי יאמין כי ממספר 13000 נפש אדם בזה עולה מספר החברים בערך מאה אנשים, ובאין קוראים ותומכים תלך הביבליותיקה הלוך וחסור. — חנוך הבנות בשפל המדרגה, כי אין בי״ס מסודר לבנות ישראל. באלה הנמצאים פה ילמדו שלש לשונות: רוסית, אשכנזית וצרפתית, אך אחרי גמר חוק למודן אין אחת מהן יודעת להשתמש באחת השפות, אף לא בשפת ארצנו ולכן נרגש מאד נחיצות ב״ס ערוך ומסודר כראוי, ולפלא כי נכבדי עירנו ומשכיליה יעלימו עיניהם מדבר נחוץ כזה. עורו, עורו! לדאוג לדור יבוא, לגדל נשים ואמהות יודעות לחנך ילדיהן לאמונה ולהשכלה!

— כן אעיר את יושבי עיר מולדתי לשית לב אל הת״ת לעשות בו סדרים. הנערים הולכים ערומים ויחפים, אין עליהם משגיח, על כן הם ישוטטו ברחובות עיר כל היום, או ישובבו משובה נצחת בבהמ״ד. מהראוי להעמיד מנהיגים נבונים ונאמנים, אשר ידאגו להלביש ולהנעיל את ילדי העניים ולשכור להם מלמדים מובהקים ומורה שפת עבר ולשון המדי־נה. למדו אל דרך אחינו בבוטען ככתוב בהמליץ №41.

— מצב העיר סלאנים אחרי השריפה הנוראה אשר נשרפו כאלף וחמש מאות בתים ברע הוא מאד. המסחר ירד מטה ונעילת דלת בפני לוין (קרדיט) גברה למעלה ראש. רק הפועלים עושי מלאכה בבנין הבתים יראו שכר בעמלם אך רבים מאנשי עירנו עוברים על „לא תלין וכו׳״, כי עוד לא קבלו העובדים עמם שכר עבודתם זה שבועות וירחים. רבים מהנשרפים יושבים עוד במערות ונושאים חרפת רעב. כסף הנדבות אשר נקבץ ונשלח הנה מצער הוא להושיע אף במעט, והמעט אשר הגיע הנה נחלק בלי סדר ומשטר. לעומת זאת ירימו אחינו פה תרומות אלפי כסף לבנין בתי כנסיות ובתי מדרשות. כל חברה תתאמץ להקים לה בימד״ר מיוחד אשר שמה יקראו עליו. האם לא הגדילו לעשות לו תמכו בכסף הזה בידי מאות משפחות אשר נתרוששו בהשרפה, לשוב למצוא חית נפש? האם לא יספיקו לנו חמשה או ששה בתי־מדרש, כי יבנו חדשים העולים עד כה לעשרה ויותר?

— מצב נשרפי זעטיל נורא מאד. ממחרת יום השריפה נשלחו מעירנו עגלות מלאות לחם ומזון וגם מעט כסף למשען הנשרפים ובשבוע העבר נתאספו עוד כחמשים רו״כ ונשלחו שמה, כי גדול השבר שם מאד. מי יתן ויתעוררו אחינו להושיט יד עזרה לנדכאים אלה וברכת האומללים עליהם תבוא.

משה בר׳ דוב לעווין.

גל. 6. כ״ה שבט תרמ״ג, 21 בינואר 1883.

סלאנים. — זה כששה שבועות סר אלינו איש אלמוני ויושב בביהמ״ד בתור פרוש ושמו לא יגיד ואולי הוא האיש אשר אותו מבקש חותנו בהודעותיו במכה״ע, — וטוב היה לו הואיל המבקש להודיע סימניו במכתב להרב דפה.

— בליל יום א׳, יג״ לח״ז הרגו שני אכרים בכפר ליפעווע בקרבת עיירת מייצ׳עד מחוז סלאנים שבע נפשות מאחינו: אב ואשתו ההרה, עם שני בנים ושלש בנות. הרוצחים נתפשו.

אלעזר אליהו עלקינד.

גל. 92. יא׳ כסלו תרמ״ד, 28 בנובמבר 1883.

סלאנים. י״ח חשון. — כבכל מושבות בני ישראל נמצא גם בעירנו הקדושה מימי קדם „הקדש״ או „בית חולים״, — חדר צר ואפל מעלה באשה ונוטה לנפול ומי יודע עד מתי נשא את השם הנכבד הזה אשר לו יאתה שם אורוה לסוסים, או משכן למורדי אור, לולא התעוררו איזה נכבדי העיר להסיר את הכנוי הזה ממנו בימים האלה ולשימו על בית רם ונשא, מלא הוד והדר, בית חומה אשר בנו למטרה זו. — שנים רבות אספו עוסקים בצרכי צבור שקלי־כסף לטובת החדר הצר ההוא; ראינו בחשבון קופת העיר כתוב 200 רו״כ ויותר

נתונים מדי חודש בחדשו להחזקת בית החולים, ראינו הכנסות ההקדש כי רבות היו מאד, אבל מהתועלת אשר הביאו לחולי העיר לא שמענו דבר. רק פעם בפעם הקשבנו קול חולים עניים צועקים אלינו כי ידחו בשתי ידים, שמענו אומרים כי מהכסף הנאסף לדבר הגדול הזה נהנים המתעסקים בצרכי צבור וממלאי אמתחותיהם, שמענו דברי הרופאים המבקרים את בה"ח האומרים כי כל באי הבית הזה לא ישובון, כי המקום צר, האויר רע ומשחית, והאוכל והמשקה מזיקים לחולים מאד וכי בכלל לא חולים ומרודים ירפאו בו כי אם בריאים ושלמים יחלו בו.. עד אשר התעוררו נכבדי העדה להסיר ישן מפני חדש. רוח צדקה וחסד החל לפעם בין בני הדור החדש האוהבים כל דבר טוב ומועיל, מיום נעתק מקום משכן בית החולים לבנינו החדש אשר לו ראוי שם זה, בהיותו רחב ידים, עם חדרים רבים, ובכל פנותיו ישורו נקיות וטהרה. אז התאספו הצעירים הנכבדים ויגמרו אומר להביא סדר ומשטר בהנהגת הצדקה, להגדיל ולהאדיר תועלת בית החולים, להסיר כל ישן ממנו, להרחיק את הנהנים מכסף הצדקה הדואגים רק לטובתם ולא לטובת הכלל, להרבות הכנסותיו, ולהמציא להחולה מקום רחב־ידים, מטה נקיה, מזון מבריא ורפאות תעלה, וחפצם בידם הצליח. אף כי מורדי־אור אמרו לסכל את מחשבתם הטובה, למען יוסיפו לעשות מעשיהם זר מעשיהם. אמנם כל ההתחלות קשות ולא נקל הוא להסיר פרעות ואי־סדרים עתיקים, אבל לא יארכו הימים וינוסו יתר צללי חושך מפני אור. צעירים נכבדים אחדים משגיחים ומפקחים יום־יום על הליכות הבית, רופא מומחה יבוא פעמים ביום לבקר את החולים, אוכל ומשקה ינתן לחולים בעתם כמצות הרופא; כסף הצדקה לא ילך לטמיון, חשבון ההוצאה וההכנסה יכתב יום יום בספר. וביציע התחתונה יבנה בית, מקלט לזקנים וחלשים, שם ישבו וארוחתם ארוחת תמיד תנתן להם ויברכו את ה' ואת מכלכליהם. — ואתם, נכבדי עירי! עיניכם הרואות את ההבדל בין ההקדש הישן ובין בית החולים החדש, צאו נא לעזר לצעירים בעצה טובה, בשקלי־כסף ובעין פקוחה; הן רבות הוצאות בה"ח ומעטות הכנסותיו, — עמדו נא לימינם, חזקום ואמצום למען תגדל הצדקה ותעלה כפורחת ויתברך שמכם בפי עניי אדם הנגאלים ממות ונפדים משחת.

ואתם הצעירים וכל העוסקים בצדקה הזאת באמת ואמונה בתום ויושר, יהי ד' עמכם ולכו בכוחכם זה להביא טוב וחסד לחולי עמכם, ודעו כי יש עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיכם הטובים בספר נכתבים ולזכרון דור אחרון.

מ. י. לעווין.

כפר רודע, ע"י סלאנים. גל. 1. ז' שבט תרמ"ג. 3 בינואר 1883.

מכפר רודע בקרבת סלאנים כותב אליהו עלקינד, כי זה מהכפר את כל היהודים, על אשר יתקוטטו איש באחיו ויציתו בתיהם באש, וידאגו איפוא האכרים לבתיהם ורכושם פן יהיו למאכולת אש; עוד לא נודע מה יאמר שר המחוז, אך רע עלי המעשה כי אחינו בעצמם הסבו להם את כל זאת בהפיחם מדנים בינם לבין עצמם, ואחד חדש אשר בא לגור שמה ויבן לו חנות על חלקת שדה אשר קנה לו, ויגישו החנונים שקדמו לו עצומותיהם לפני הבי"ד ולפני שופט השלום כי השיג גבולם ויגע בחזקתם, ובגלל זאת לא עבר יום בלי ריב ומצה ומהלומות, ובשבוע העבר עלה על המוקד בית הבא להשתקע וחנותו וכל הסחורה שבה ונשאר בערום ובחוסר־כל, והיא היתה הסיבה לבקשת האכרים.

לא כבר הגישו האכרים בקשה להאיספראווניק מסלאנים לגרש

דווארעץ. גל. 5. כא' שבט תרמ"ג. 17 בינואר 1883.

הנדבות לנשרפי זיטל שנתנו סלאנים ועיירות הסביבה עד כה הן: סלאנים — 50 רו"כ (בהבטחה לאסוף בקרוב עוד סך כזה). דווארעץ — 58 רו"כ; מייצ'עד — 34 רו"כ; סטא־לאוויטש 15 רו"כ.

המודיע: יצחק נפתלי קאסאווסקי.

גל. 6. ה' שבט תרמ"ד. 20 בינואר 1884.

מסלאנים מודיע ה' צבי וואלפין, כי ביום 11 בינואר קמה שמה רוח סערה גדולה ונוראה אשר שמה שמות בעיר וסביבותיה. גם זקנים וישישים לימים לא ראו סערה כזאת מעודם. בתים רבים נשארו בלי גגות חלונות ודלתיים; אנשים כבירי־כח נתקו ממקום בחוצות ולא עצרו כח לעמד על רגליהם. הנזק בעיר עולה לכמה מאות רו"כ. בכפר שילאוויץ הקרוב לעיר עברו שלשה יהודים ושני נוצרים במעברה ותהפוך הסערה את המעברה וכלם ירדו במים כמו אבן ויטבעו.

גל. 100. טו' טבת תרמ"ה. 21 דצמבר 1884.

יהודי סלאנים לפני משפט הקהל בספרות הרוסית

אמנם כן כי הרגלנו זה כבר לשאת עמל ותלאה אך רע רע מכלם אם איש עברי אחד יחטא ועל כל עדת ישראל יהיה הקצף. זאת נראה יום יום בכל מקום וכזאת באה על עדתנו זה מקרוב.

בין הנאשמים שנצבו למשפט לפני מחלקת בי"ד המחוזי שבא בפעם הראשונה לעירנו היו יהודים שניים: האחד ה., עוזר לרב מטעם הממשלה בעיר האלינקע שנאשם בנתינת תעודה כי מת אחד הצעירים אשר יצא עליו הגורל לעבוד בצבא; והשני היהודי ב... יושב בכפר ס., שנחשד כי הצית אש בביתו וקנינו שהעריכם יותר משווים ויבטיחם בחברת אחריות מאש. היפלא איפוא אם בעיר שרובה יהודים בין נוצרים נאשמים בעוון גנבה, גזלה ורציחה נמצאו גם שני יהודים, ומהם יצא האחד זכאי, והשני אף שיצא חייב מצאו השופטים כי עשה און אך לא בתאות בצע. ואיה עם, או שבט או גם כתה אחת מכתות האמונות השונות, אשר לא ימצא בם עושי עול? בקרוב יעמוד למשפט אחד מאצילי פולניא אשר שם רעל בכוס אשתו ותמת, ושני אכרים שופכי דם אדם; היעלה על מחשבות אדם להחליט כי כל האצילים מוסכי רעל וכל האכרים רוצחים הם? ובמה איפוא גרע גורל היהודים, עם נגש ונענה, אם המחסור והמצב הרע, יאיצו איזה מהם לעשות מעשים האסורים לנו עפ"י דתנו וע"פ חוקי המוסר וד"א אשר חקקו לנו רבנינו מדור דור? האם בגלל אלה המעטים תשא כל האומה ויחולל כבוד אמונתה?

אך לא כן ישפוט סובארין וכל כת דיליה אשר חוק שמו להם, אם ימצאו שמץ דבר באיש יהודי יגדילוהו ויוסיפו עליו כהנה וכהנה גוזמאות ושקרים לאין קץ, ואז יוכיחו כי כזאת יעשו היהודים עפ"י תכונתם ותורת התלמוד ובהסכמת שלטון הקהל הרואה ואינו נראה. כה יצא בהנאוואיע ווראמיא

מאמר איום הנקוב: „יהודי סלאנים ובי"ד המושבעים" ובו נכתבו דברים אשר כל קוראיהם, גם מאוהבי היהודים, יהפכו להם לאויבים, ומה"ע היודאפאבים ששו עליו ויפרסמוהו וישיתו עליו נוספות ויבנו עליו תלי תלים דרשות של דופי, וגם מה"ע „סוועט" אשר בזמן האחרון החל לצדד בזכותנו יצא במאמר ראשי לגלות למוסר אוזן יהודי סלאנים. הרושם אשר עשה המאמר ההוא גדול כל כך, עד שמשך עליו עין שר הפלך והוא שלח פקודה לשר עירנו להודיעו שורש דבר ופרטיו, ומאד יוכל להיות כי גם הוא נשאל מגבוה ממנו. וגם אם יוכחש כיום, לא תחדל פעולתו לרעה, כי השריש בלב הקוראים משטמה עזה ליהודים אשר אי אפשר יהיה להוציאה באותות ומופתים כי שקר בדה הנאוואיע וורעמיא עלינו, אהרי אשר נתאמתה השטנה בלבם, כן לאשר היא מתאמתת עם הדבות הרעות אשר שמע מפי הוריהם ומוריהם, מניקותיהם ואומנותיהם ובסוד חבריהם בבה"ס ובחברת האדם (וביותר בשנים אחרונות), וכן לאשר לא שמעו מחאה והכחשה בראיות ברורות מאת היהודים בעצמם, ויחשבו שתיקה כהודאה, יען אין בפיהם נכונה להוכיח כי דברו עליהם כזבים.

סופר הנאוו. וור. אומר בסוף מאמרו הנזכר „חרדה נוראה אחזה את יושבי העיר מפני היהודים, כי בחרב ואש המה נשפטים את שונאיהם", — והוא להפך, כי יהודי סלאנים חרדו ויזדעזעו לשמוע כי האורב יושב להם בחדר וכי בעירם נמצא המבעיר את הבערה לכלותם בקסתו היורה חצים שנונים ולשונות אש בעדתנו ואין משיב דבר.

מכל אלה נראה עד כמה צדקו דברי בעל „המליץ" אשר יעץ מאז להושיב ועד חכמים וסופרים מובהקים בעיר הבירה, אשר יקראו כל דברי המקטרגים והמשטינים וישיבו עליהם כהוגן במה"ע ההוא בעצמו ויוכיחו בראיות מהימנות שלא יוכל איש לפקפק בהן כי שקר בפיהם. מובטחני, לו עשו זאת בהשכל ודעת, אז לא הוסיף עוד הנאוואיע וורעמיא ויתר מה"ע האנטיסמיטיים לעוור עיני קוראיו בבדיות כאלה, בידעם כי הועד יענה כחשם על פניהם והיו לחרפה ולקלסה בעיני קוראיהם. אין ספק כי לו הושיבו ועד כזה בראשית משובת מה"ע הרוסים משובה נצחת לרדוף את היהודים באף ובחמה, לא הגענו למצב כזה שאנחנו בו כעת. אך מה שעבר אין ואין תוהין על הראשונות, — אולם גם עתה לו העמד ועד כזה היתה לאל ידו להיות למליץ יושר עלינו. ומלבד התשובות הברורות לכל מתקומם נגדנו בעלילות ובחרפות עוד היטיב הועד לעשות, לו הוציא לאור בשפת רוסיא קלה קונטרסים קטנים המצדדים בזכות היהודים, גם ספורים מושכים את לב ההמון מחיי היהודים ומיחוסו לעם הארץ, וכן פרקים מצוינים מקורות היהודים בתקופות ידועות בארצנו ובארצות אחרות. אך לדאבון לבי יודע אני מראש כי אטיף לרוח יען כי פרוד הלבבות, שנאת חנם, קנאת איש ברעהו המה בעוכרינו לעורר מדנים ולסכל כל עצה טובה...

אחי! עד מתי לא תתנו לב, כי אתם תאבדו עצמכם לדעת ומידכם היה כל זאת לכם? עד מתי לא תתעוררו ותתעודדו להביא ולשמוע עצות נאמנות ולבקש תחבולות להיטיב גורלנו, אשר יגרע עוד אם תוסיפו לעמוד מנגד נגעכם! התקוששו וקושו והתקרבו יחד לפעול ולעשות לטובת עם מחצבתכם ולכבוד אמונתכם ותורתכם ויהי ד' עמכם!
סלאנים כסלו תרמ"ה. משה לעווין.

גל. 21. כז' אדר התרמ"ד. 12 במרץ 1884.

מבוטען שע"י סלאנים מודיע ה' באי"ם, כי לפני ימים אחדים נהפך שם ביהמ"ד של חסידי סלאנים לשדה מערכה, במלחמת מצוה שהיתה לחסידי העיר עם הנשים החסידות וזה דבר המלחמה הגדולה. לפני שנתים ימים יחדו החסידים חדר מיוחד בבית־התפלה להיות לעזרת נשים, והנשים החסי־דות שלמו במיטב כספן מאתים רו"כ בעד המקומות שקבעו להן, אבל בימים האחרונים במות הצדיק רבי אברהם מסלאנים אשר מצודתו היתה פרושה גם על חסידי עיר בוטען, ונשארו כצאן בלי רועה, בחרו להם עתה לראש איש חסיד בעל פאות עבות וארוכות, ולמעון לו נתנו את החדר שהוקבע לעזרת נשים, ויהי בבוא הנשים לבית התפלה ומצאו את הדלת סגורה, ובהודע להן שורש דבר נמצא בזה ותגשנה לשבור את הדלת בחזקה ולהדור אל בית ד' ביד רמה. כשמוע האנשים את קול הרעש הגדול מהרו לצאת מבית התפלה מעוטרים בטלי־תותיהן ותפיליהן ויתנפלו על הנשים הענוגות ויכון בחזק יד. אך גם הנשים לא טמנו ידן בצלחתן ויחזיקו בזקני החסידים ובפאותיהם ויתגוללו יחד בשלג... כשתי שעות ארכה „המל־חמה" עד אשר באו אנשים בעלי דעה מן השוק ויפרידו בין הלוחמים...

גל. 3. ז' שבט תרמ"ה. 11 בינואר 1885.

מסלאנים מודיעים כי ביום ב' כ"ה טבת גוע ויאסף אל עמיו הרב המאוה"ג דשם כ"ש יוסף בר' יצחק רויזין בעהמ"ח ס' „עדות ביהוסף" וספר „פורת יוסף", אשר ישב על כסא ההוראה בעיר הנ"ל כשתים עשרה שנה, וקודם לזה ישב כתשע שנים בעיר טעלז פלך קאונא. כל אנשי העיר מקטן ועד גדול התאספו יחד ללוות את רבם הגדול בתו"י לבית מועד לכל חי וכולם בכו בכי רב על מותו. המו"צ ר' שמואל הספידו כהלכה בחצר ביהכנ"ס. ת.נ.צ.ב.ה.

גל. 45. טז' תמוז תרמ"ה. 17 ביוני 1885.

סלאנים, 3 ביוני. — ביום 29 במאי נתברר בעירנו משפט משפחה אחת מבני־ישראל העוסקת בעבודת האדמה מקדם קדמתה במושב „מילאוואניע" לא רחוק מעיר האלינקא. וזה דבר המשפט: ביום צום גדליה ש"ז בבוא אנשי המשפחה הנ"ל בשדה לחפור תפוחי אדמה מצאו כי חזירים של האכרים שכניהם משחיתים את תפוחי האדמה שלהם אשר בזעת אפם הצליחו לאסוף בשנה זו; ויקח אחד מהיהודים מקל לגרש את החזירים מהשדה. אבל רועה החזירים, אכר צעיר לימים, בראותו כי אביו ואמו נמצאו בשדה לא הניס את חזיריו משדה היהודים כי אם עוד סקל באבנים לעומת היהודים ועפר עליהם עפר. אז נקהלו כל בני המשפחה לגרש את הרועה ועדרו מהשדה ויקומו הנוצרים העובדים בשדות הקרו־בים ויבואו על היהודים במקלות ובאבנים ובכלי שדה ויחלו להכות אלה את אלה עד שפך דם. מהיהודים נפל חלל איש צעיר לימים אשר עזב אחריו לאנחות אשה וילדה בת חצי שנה, ואחיו נפצע בפצעים נוראים ואנושים. מהאכרים לא נפצע איש. החלל ואחיו הפצוע הובאו לביתם ע"י הנוצרים. הלילה בא והיהודים היו עיפים מאד, כי מלבד אשר התענו ממכיהם גם צמו כל היום וע"כ נמו שנתם, ושני אכרים שמרו את גוית היהודי החלל. ויהי בחצי הלילה ותפרוץ אש בבית

המשפחה העברית ותאחז בכל פנות הבית עד כי ברוב עמל עלתה בידי האכרים השומרים את החלל להתמלט בעור שניהם, ויעירו את היהודים משנתם כי יתמלטו גם הם על נפשם, ויוציאו גם את גופות החלל והפצוע מביתם. דעת לנבון נקל כי הנוצרים אשר שפכו את דם היהודי ואשר הכו מכות גדולות ונאמנות את כל בני המשפחה הציתו גם בביתם אש, למען יאבדו גם החיים גם המת מתוך הקהל, ולא ישאו הרוצחים עון, אם החלל לא יהיה לנגד עיני השופטים. הרוצחים ומציתי האש נתנו בפלילים ויצאו זכאים בדין, ורק על נער בן י״ז שנה נמתחה מדת הדין לשבת במאסר שנה אחת.

יזרעאל ט׳ קבין אנ״ש.

גל. 43. ט׳ תמוז תרמ״ה. 10 ביוני 1885.

זעלווע, הסמוכה לסלאנים, ב׳ תמוז. — ה׳ שפטנו ברעם, לא רעם מגבהי שחקים כי אם מאלה הרעמים אשר לקינו בהם בשנים האחרונות — רעם „גדוד היחפים״ ופועלים שכורי־יין...

ביום א׳, 2 ביוני באו לעירנו חמשה פועלים במסלת־הברזל הנבנה כעת בין בארנאוויטש וביאליסטאק ואחרי שתותם לרויה עברו על חנויות היהודים ויגזלו מכל הבא בידם, והחנונים לא עמדו נגדם, בידעם כי לא עתה העת ליהודי לעמוד בפני כל שודד וחומס; אבל הפועלים לא הסתפקו בזה, כי אם החלו להכות במוטות ברזל אשר בידיהם על ראשי היהודים העוברים. אז עמדו היהודים על נפשם ויחלו לרדוף את מכיהם, ובלי צדיה נפצע אחד השכורים בראשו ויזוב דם מן המכה. וישתער הפצוע על הארץ וירם קולו לקרוא לעזרה ויאמר כי היהודים הכוהו עד מות. וימהרו חבריו ויקראו לרעיהם השוכנים על פני השדה מחוץ לעיר, וכעבור חצי שעה באו כחמשים מהם מזוינים במוטות־עץ וברזל ובקראם בקול: הכו את היהודים! — החלו לעשות שמות בעירנו. במשך שעה אחת נשברו לרסיסים כל הזכוכיות בחלונות בתי אחינו, גם חלונות בתי המדרש לא נקו מידם. כל החנויות נסגרו על מסגר, ושתי חנויות אשר לא הספיקו בעליהן לסגרם מבחוץ שודדו ולא נשאר בהן מאומה. על כל עובר בחוץ סקלו באבנים גדולות ואיש אחד ואשה אשר לא עצרו כוח להמלט על נפשם הכו באבנים על ראשם והנם מפרפרים עתה בין החיים והמות. כרים וכסתות גם ספרים נקרעו, כלי בית נשברו, מרתף יין הורק אל קרבם של פורעי הפרעות והנותר נשפך לארץ. סוף דבר, הכל כמנהג הרעמים אשר לשמם ולזכרם תחרד כל נפש אחינו בשנים האחרונות האלה. השוטר האחד הנמצא בעיר לא עצר כוח לעצור בעד משובת השודדים. היום בבוקר בא שוטר המחלקה (סטאנאוואי פריסטאוו) ואחריו גם פקיד המחוז ורופא ויעריכו את הנזק הרב אשר היה לאחינו, גם בקרו את העברים הנפצעים, ויכתבו הכל בספר. אח״כ הלכו לבקר את הפועל הפצוע מיד היהודים, אך לא מצאוהו עוד בבית החולים, כי אחרי אשר פג יינו נס בלילה מבית החולים והנהו עובד עתה עבודתו עם רעיו. — על שמונה הפועלים השודדים אשר הכירום השדודים וגם על שנים מהנוצרים תושבי העיר אשר מצאו בביתם חפצים שדודים שמו משמר ומחר יובאו לבית האסורים בעיר המחוז.

עוד יחרד לבנו בקרבנו מה יעשו בנו בימים הבאים, כי הפועלים יתהללו כי אך זה החלו לעשות וידם עוד תהיה בנו לעשות אותנו כלה. ירא נא ד׳ בענינו וישיב נפשנו למנוחתה כי רב שבענו צרות ותלאות אין מספר וענינו עלה עד למעלה ראש.

שמעון דובער פריידקין.

גל. 49. א׳ מ״אב תרמ״ה. 1 ביולי 1885.

זעלווע, הסמוכה לסלאנים. — פורעי הפרעות בעירנו שולחו אל עיר המחוז, כאשר הודעתי בהמליץ גליון 43, אך לא הובאו לבית האסורים, כי סגן הקטיגור לא מצא את הדבר הזה לנחוץ, והנם עתה חפשים לנפשם ועושים עבודתם כמקדם, עד אשר יצא דבר הקטיגור שבעיר הפלך להביא משפטם, אם לפני בית דין הגליל (אקרוזשנאָי סוד) או לפני שופט השלום...

ביום 19 יוני בא פקיד המחוז לעירנו עוד הפעם, ויצו לאסוף את כל יושביה היהודים לבית הכנסת ובהתאספם יחד עלה על הבמה וישא דבריו לאמר: „מטעם שר הפלך שלחתי הנה להעיר את אזנכם, כי אם אמנם אשמים הפועלים במסלת הברזל אשר העמיקו שחתו, אבל אתם בעצמכם הייתם גרם בנזקין, כי נתתם יד לפושעים להקבץ ולעשות שמות בכם, בעמדכם על נפשכם; ולו הלכתם להתאונן לפני השוטר בעת אשר החלו אחדים מהם לשלוח את ידם בבזה, כי אז לא אונה לכם כל רע. כאשר נודע לי, לא נמצא קשר בין הפועלים לעשות אתכם כלה, ורק בשתותם לרויה ישתגעו ויתהוללו לפי שעה, ע״כ בראותם כי הנכם מתקבצים למקום אחד יחשבו בלבבם כי למען רדפם באף באתם, וע״כ יעשו אגודה אחת לעמוד על נפשם ולאבד את היהודים. אי לזאת אנכי מזהיר אתכם, כי אם יגע בכם אחד או מתי מספר מהפועלים לרעה, אז תבואו תיכף להתאונן לפני שלשת השוטרים הנמצאים עתה בעיר או שוטר המחלקה היושב עתה ג״כ בעיר, ואתם אל תעשו דין לעצמכם, וגם אל תרוצו בהמון לקול ענות אשר תשמעו באחד המקומות. והנני מודיע אתכם כי בקשתכם ע״ד אנשי צבא שיבואו לעיר להגן עליכם — נמלאה, ומחר יבוא לעיר גדוד (ראטע) אנשי צבא רגלים ושני פקידי צבא בראשם ואנשי משמר (פאטרול) יעברו תמיד ברחובות עיר, ולעת הנחוץ תוכלו לפנות לעזרה להם, אז אך שלום ושלוה יהיה לכם.״

לקול: „שומעים אנחנו״ — אשר פרץ מפי כל הנאספים ירד הפקיד מעל הבמה ויסע לדרכו. ואנו מה נענה אבתריה? אמן לו יהי כדברי הפקיד כי אך שלום ושלוה יהי לנו. גם עד עתה כאשר התאספו הפועלים בעיר גם אם חרפו וקללו, — אנחנו כל היום היינו מחרישים. כי באו לחנות או לבית מרזח ולא שלמו מחיר כל דבר אשר קנו או בעד היי״ש אשר שתו, לא נגעו בהם לרעה וישלחום בשלום, ורק כאשר החלו אחדים מהם להכות במוט ברזל על כל העומדים סביבותם עמדו אחדים מבעלי החנויות על נפשם.

ברבות השומרים הסובבים בעיר שבה נפשנו מעט למנו־חתה. אבל לעומת זה אחינו יושבי הכפרים הסמוכים למסלת הברזל נמוגים כל היום מפחד, כי אחרי אשר קצרה יד הפועלים לשית קציר לנו בעיר, ישפכו כל חמתם על היהודים יושבי הכפרים...

ביום 20 יוני בא גדוד הצבא לעיר, כדברי פקיד המחוז בהמון וקול זמרה, וירחב לבנו.

שמעון דובער פריידקין.

גל. 54. י״ט אב תרמ״ה. 19 ביולי 1885.

קאסטווע. (ע״י סלאנים) — זה כחודש ימים החל השוטר בעירנו לחפש בנרות את מלמדי עירנו אשר אין להם תעודות כדת ויצו עליהם במפגיע לבלי יזידו להורות לתלמידיהם עד אשר ישיגו תעודות, ואם לא ישמעו לדבריו יענשו בעונש כסף 25 רו״כ. ומלמדי עירנו אשר אזנם לא לקחה שמץ דבר כזה, כי אסור לעסוק בתלמוד תורה השקולה כנגד כל המצוות, דמו בנפשם כי היא גזרה חדשה שעוד לא נודע טבעה בעולם, וע״כ התאספו לביהמ״ד להתיעץ מה לעשות לבטל את הגזרה הקשה הזאת. כל אחד חיוה דעתו זה בכה וזה בכה, אך לאחרונה נמנו וגמרו — לחלות את פני הרב דקאברין אשר כהן בעירנו כ״ד שנה, לעיין בדבר ולהודיעם מה לעשות, ואחרי דבריו הקדושים לא ישנו.

תשובת הרב לא אחרה לבוא במכתב אשר קבלו המלמדים ביום אתמול. וזו היא עצתו: כי יתגברו כאריות לקום בבוקר השכם ביום ה׳ ויתפללו הסליחות לתחלואי ילדים, יגמרו את ס׳ התהלים ז׳ פעמים, אח״כ יוציאו ג׳ ס״ת, באחת יקראו בפרשת פנחס, בשניה פרשת עמלק, ובשלישית שתי הפרשות הראשונות מס׳ נח, ויצומו כל היום עד הערב, ובערב יתאספו לביהמ״ד וישירו את התפלה „וכל מאמינים״, ואח״כ יתקעו תקיעה גדולה ויתפללו תפלת מעריב בכוונה עצומה, ואז יהיו בטוחים כי תתבטל הגזרה...

לכשתבטל הגזרה ע״י הסגולה הזאת אמהר להודיע.

איש גם זו.

גל. 18. ח׳ אדר ב׳ תרמ״ו. 3 במרץ 1886.

סלאנים. — הישיבה או הת״ת אשר בעירנו נודעת לשם ומכל הערים הקרובות והרחוקות ינהרו אליה בחורי ישראל לשמע את דבר ה׳ מפי המורים הגדולים אשר נמנו עליה. בישיבה זו נמצאו שמונה מדרגות או „כתות״. מספר התלמידים עולה לשבע מאות ויושבי עירנו מספיקים להם לחם ומזון דבר יום ביומו; וע״ז אנחנו חייבים להודות לנדיבי בני עמנו בכל ערי מושב ב״י התומכים בידנו בנדבותיהם ע״י המשולחים השלוחים מטעם אלופי הישיבה ומנהיגיה לאסוף כסף מכל איש אשר ידבנו לבו. אבל בחורף הזה נפלו כארבעים נפש מתלמידי הישיבה למשכב בפעם אחת ואין איש שם לבו אליהם להפוך משכבם בחלים ולסעדם על ערש דוי. סבת המחלה הוא חסרון הנקיון והאויר המעופש שבבית־הישיבה; כי בחדר שמחזיק שבע על שבע ישבו צפופים כמאה ועשרים נערים ובלילה ישנו את שנתם; כל כלי הבית מכוסים באבק ומעולם לא הדיחו אותם במים. כראות מנהלי הבית והמלמדים כי כלתה אליהם הרעה ויחלו למעט בתלמידים וישיבו ריקם פני רבים אשר באו להסתפח אל הישיבה; אך כל זה היה ללא הועיל והמחלה הלכה הלוך וגבור. בין כה וכה נודע דבר המחלה לשוטר העיר ולהרופא הממונה להשגיח על בריאות יושביה, ויבואו לבקר את בית־הישיבה וימצאו את החולים סרוחים על ערשותם (הם השולחנות) ואויר מחנק מכלה מנפש ועד בשר. ויצוו במפגיע על המנהלים לפנות מהבית את כל השולחנות והספסלים ולהעמיד במקומם מטות בעד החולים, ולשלוח להם רופא לרפאותם, גם לטהר את הבית מכל חלאה וזוהמה; ויעשו המנהלים כן.

כפי הנראה לא הבינו מנהלי בית הת״ת (היא היא הישיבה) פרוש מלות: „אלו דברים שאין להם שיעור וכו׳ ותלמוד תורה״ וע״כ אספו לבית הת״ת תלמידים הרבה עד כי היה הבית לגיא־הרגה ויושביו נפלו תחתיו כעמיר מאחורי הקוצר. אך נקוה כי מעתה לא יעשו עוד מנהלי הבית כדבר הזה ולא יוסיפו לאסף בו נערים יותר מהמדה הדרושה ולא יביאו שואה על למודי ה׳.

זלמן יצחק דאמבראווסקי.

גל. 27. יא ניסן תרמ״ו. 4 באפריל 1886.

מסלאנים מודיע ה׳ זלמן יצחק דאמבראווסקי כי ביום ב׳, 24 מארץ גאו מאד מי הנהר שארא ויכסו את כל המגרש הקרוב לשפת הנהר וכשלש מאות בתים העומדים שם נמלאו מי ברכים, ויושבי בתי חומר אלה התמלטו אך בעור שניהם. במצות פקידי העיר הוציאו את כל האסורים אשר בבית־הכלא ובקרדומות ונטילי ברזל שברו לרסיסים את רגבי הקרח אשר עצרו את שטף המים, גם אנשי־צבא נלוו עמם ובכוח ידם נתנו פלג למים לבל יכסו את כל העיר. הנזק גדול מאד, כי מלבד אשר נתקלקלו כל הבתים אשר פרצה בהם המים, התנזקו גם סוחרי עצים אשר הכינו עצים וקורות על שפת הנהר לעשות מהם רפסודות ולהביאם לחו״ל, ובגבור המים לפתו העצים ארחות דרכם ונפזרו לכל רוח.

גל. 71. ד׳. מנחם אב תרמ״ו. 24 יולי 1886.

סלאנים 15 יולי. שלשום יום א׳ 13 יולי, שהוא יום השוק בעירנו בא לעיר אכר נוצרי מכפר הסמוך עם נכדו ילד בן 6 שנים, ויסר אל בית המשקה אשר ליהודי ח״ש היושב ברחוב זורעוויץ בקצה העיר. האכר הזקן קנה לנכדו חלת לחם חטים ויצו עליו לשבת בבית עד אשר ישוב מן השוק ויקחהו לביתו. אבל בצאת האכר לשוק חמק הילד ועבר מבלי משים, ויהי כאשר שב האכר לבית המשקה וירא והנה נכדו הילד איננו ויזעק זעקה גדולה ומרה; וימהר להודיע הדבר לפקיד העיר ,ויחפשו את הילד בכל העיר וסביבותיה ולא מצאו, כאלו צלל כעופרת במים אדירים. ויהי לעת ערב ותהום כל העיר לשמע הדבר הזה, וכל האכרים וההמון הגדול אשר נאספו ובאו ליום השוק זעקו בקול גדול כי היהודים רצחו את נפש הילד להשתמש בדמו, ורבים מהם הקיפו את בית היהודי אשר ישב בו הילד, ותהי מהומה ומבוכה גדולה, וכל אחינו יושבי העיר חרדו ורגזו תחתם, בידעם כי אם לא ימצא הילד חי אז נכונו להם ח״ו ימי חשך; אך ה׳ רחם עלינו וביום השני נמצא הילד בכפר זאווערשע ויובא העירה, וחמת ההמון עלינו שככה ולא נירא רע עוד.

(—) יד״ז

גל. 59. י״ט תמוז תרמ״ו. 10 ביולי 1886.

ממחוז סלאנים מודיע ה׳ נח שפירא כי האכרים מכפר וואלקע על־ידי בוטען קימו וקבלו על עצמם בכתב אמנה לבלי לבוא במו״מ עם היהודי המחזיק שם בית מרזח ולבלי לבוא אל ביתו לאכול ולשתות, וכל העובר ע״ז ישלם קנס ששה

רו״כ, ובגלל זה נאלץ בעל בית המרזח לעזוב את מקום מגורו ולהעתיק את אהלו לעיר.

גל. 67. כ״ט תמוז תרמ״ו, 20 ביולי 1886.

מקאסעווע ע״י סלאנים מתאונן ה׳ ישראל אהרן קראווציק על בני עירו כי אינם משתדלים להביא לעיר רופא מומחה; כי החולים העניים אשר אין ידם משגת, לנסוע לרופאים היושבים בערים הסמוכות או להביא רופא אליהם יגועו ללא עת, וביחוד רע ומר גורל העניים עתה אשר מחלת הטיפוס נתפשטה בעיר ותקצר על ימין ועל שמאל ואין מושיע ומציל. בחרף העבר בקש אחד הרופאים, איש עברי אשר ע״י ההגבלות הידועות נדחה ממשרתו בחיל הצבא ששרת בו, — להשתקע בעיר והוא איש ישר הולך ותם לבב, וגם ישב פה שני חדשים ויהי מושיע ורב לחולים רבים; אבל יראי ה׳ וחושבי שמו מצאו בו ערות דבר כי איננו הולך להתפלל בביהכנ״ס שלש פעמים בכל יום וגם זקנו גדועה ועוד נמצאו בתוכנו עזי פנים כאלה אשר באו בליל ש״ק להרופא ויחלו פניו למהר ללכת אתם לכבות את הנר אשר נפל מן המנורה על השלחן; כי כגוי גמור היה נחשב בעיניהם, ואחרים אמרו כי בעד חטאיו ילדים מתים בעיר.

גל. 48, 63, 76 משנת 1887. שלש קורספונדנציות שכולן חתומות ע״י אליהו פנחס הכהן, בן דומ״ץ דפה ובהן מספר הכותב על המעשה בבחורה מכפר ע״י לאחוויץ שנקלעה לסלונים והיא טוענת שהנה מזרע היהודים ושנגנבה בילדותה ע״י אכרים. לבסוף התברר שאכן כנים דבריה והוריה האמתיים באו לסלונים, והשלטונות חקרו ודרשו ולבסוף מסרו את הבחורה לידי הוריה היהודיים.

פרטים על מקרה זה ר׳ להלן בקורספונדנציות ב„היום״, גליונות 66, 69 משנת 1887.

גל. 88. ט׳ אייר תרמ״ז, 21 באפריל 1887.

סלאנים. זה לא כבר קרה בעירנו מקרה נורא אשר החריד את לבנו מאד, וזה הוא: מביהכנ״ס אשר על חוף הנהר גנבו בלילה ספר־תורה; עברו ימים אחדים ואיש לא ידע את הדבר הזה מלבד השמש אשר מדי יום ביומו הוא מסדר את סה״ת בארון הקודש, ולא יכול להתאפק ויגל את אזן הגבאים דבר הגנבה. המהומה והמבוכה שהיתה בעיר בהוודע הדבר — אין לשער ואין להגיד; ויחפשו ויבקשו את סה״ת בכל המקומות בחפש מחופש ולא מצאו, וכבר אמרו נואש למצוא את הגנב או הגנבה. ויהי היום ויצא איש עברי שואב מים בבקר השכם המימה לעשות את מלאכתו — למלא דליו מים ולהוליכם „לבעלי הבתים״ שלו, וירא והנה איזה דבר עטוף וכרוך במעיל לבן צף על פני הנהר לא רחוק מהחוף. רגעים אחדים עמד שואב־המים על מקומו ולא ידע מה לעשות, כי נדמה לו „הדבר״ הזה כילד קטן המקופל ועטוף בחתולים, ויחשוב בלבו כי בלי ספק הוא אחד מהילדים אשר הורתם ולידתם היתה שלא כדת, ואחת הבנות השובבות אשר הרתה לזנונים השליכה את פרי בטנה המימה להנצל מכל רע; ויקח את המוט אשר על כתפו ויכה בכח על המים אחת ושתים למען ירד במצולה ולא יראה על פני המים. אבל בכל המכות אשר הכהו לא ירד הילד במצולה. וימשוך שואב המים את הילד אליו אל החוף להתבונן אליו ולדעת מה זה; ויהי כאשר שם עיניו עליו וילבינו פניו כסיד וחרדה גדולה נפלה עליו, כי נוכח לדעת שלא ילד זנונים הכה במוט כי אם ספר תורה עטוף במעיל־לבן ועצי־החיים נשברו! וישא את קולו ויצעק צעקה גדולה ומרה, ולקולו חרדו אנשים רבים היושבים לא רחוק מהנהר; ובראותם את ספר התורה קרעו כלם בגדיהם ויבכו בכי גדול, והזעקה הקיפה את כל העיר ותהי לחרדת אלהים! סופרים מומחים ומגיהים באו לראות את סה״ת אם אפשר לתקנו, אבל, לדאבון לב נוכחו לדעת כי האותיות מטושטשות ואי אפשר עוד לתקנן.

הרה״ג נטל על המתפללים כל ימות השנה בביהכ״נ אשר ממנו גנבו את סה״ת מקטן ועד גדול, לתת חצי ח״י פרוטות לקופת צדקה לפדיון בעד הצום אשר עליהם לצום.

עקבות הגנב והמחלל קדשי שמים לא נודעו עד היום.

אליהו פנחס הכהן בן דומ״ץ דפה.

גליון 252. כ״ו כסלו תרמ״ט, 18 בנובמבר 1888.

(כתבה על המלמדים, שיש בה דמיון־מה עם הכתבה ב„היום״, גליון 78 משנת 1887, שבה יש יותר פרטים. — המעתיק).

— בעוד שמונת ימים יפתח בעירנו בית המקרא לעבודת הצבא. וקול רעש גדול כבר נשמע בה; הצעירים בני כ״א שנים לא ישקטו במכונם והם צועקים ומשמיעים על השקלים בקולי קולות. מספר הצעירים אשר עליהם לעמוד לגורל בשנה הזאת רב ועצום הוא. כמה מהצעירים נסעו כבר לארץ החדשה ואין אתנו יודע אם נמחו מספר הפקודים ואם לא יבואו אחרים תחתם.

— בקיץ העבר באה פקודה נמרצה משר הפלך לפקיד עירנו, כי במשך שמונת ימים יכתוב כל בעל בית בספר הנתן לו מאת הפאליציי את מספר בני ביתו, שכניו, עבדיו, משרתיו ואמהותיו. את יום בואם לשבת בביתו וצאתם מביתו, ואם יש לבעל הבית ולשכניו ומשרתיו תעודת־מסע, אף כי גולדו בעיר הקרובה, במה יתעסק כל אחד ומה מעשיו. בני עירנו מלאו אז את חובתם, אך עד מהרה שכחו ולא שמו לבם לדבר הזה עוד. את הבאים בביתם מחדש או היוצאים ממנו לא כתבו עוד בספר הזכרון ובגלל הדבר הזה הובאו רבים זה לא כבר לפני משפט השלום על עוונם זה, ושופט השלום הטיל עליהם עונש על כל אחד חמשה ועשרים רו״כ. גם אחדים מבעלי הבתים אשר לא העלו נר בעששית בלילות אופל נענשו כל אחד לשלם חמשה רו״כ.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 95. כ״ב אייר תר״נ — 30 באפריל 1890.

סלאנים — מספר מפקד בני ישראל בעירנו כעת עולה לשנים עשר אלף ותשע מאות; עשרים וארבע בתי כנסיות להם מלבד המנינים הרבים הנמצאים שנים שלושה כמעט בכל רחוב. כל בתי־הכנסיות הנם קנין כסף לאגודות וחברות מחברות שונות, ובנויים לתלפיות ובכלם תמצאינה ישיבות לתורה ולתעודה; אנשים ישישים גם צעירים לימים אוכלי לחם חסד על שלחן חותניהם יושבים והוגים בתלמוד, משניות ועין יעקב, ואם על שרשיהם נתחקה נראה כי הרבה מהם בקיאים בספרות העברית והעמים. האבות יחנכו את בניהם על ברכי התורה, ובעינא פקיחא ישגיחו עליהם שישמרו את חוקותיה,

אבל ימנעו אותם לעסוק בלמוד שפת־עבר, ורק מעט מזעיר ונער יכתבם יתחבאו במסתרים ללמוד שפתנו הקדושה. לא כן גורל הבנות בעירנו, כי לומדות הן שפת עבר ודקדוקה ועושות חיל בלמודן זה כבשפות זרות. אני ראיתי עלמות מספר אשר תפארת הנה לאבותיהן היודעות את עמן וצור מחצבתן הרבה יותר מאחיהן. הנה כי כן דרך גבירי עירנו ועשיריה. אך לעומת זה שונים המה דרכי המון עם במוסר ודרך ארץ; הן אמנם בעלי המלאכה הזקנים ילכו ולא יעבטון אורחותם, ועודם מחזיקים בתומתם זו כחם לאלוה, ומדי יום ביומו בין הערבים יתאספו אספה לשמוע תורה ומוסר מפי רבם ומורם מעם אשר הרכיבו אלוף לראשם, ובשבתות ובמועדי ה׳ ישכימו קום בשעה הרביעית, ועוברים בסך לבוא בית ה׳ לשמוע תורת מטיפם ומורם, כן גם בצהרים יבואו בבית המדרש לדרוש את ה׳, אבל לא כן הוא הדור החדש; בני הדור הזה כמעט שברו עול, נתקו מוסרות המוסר וד״א, ובימי המנוחה והמרגוע ילכו בטל בשדות וביערים ועושים כל מה שלבם חפץ ומי יאמר להם מה תעשו? בבתי הכנסיות והמדרשות שוררת מנוחה נעימה ושלות השקט, אין פרץ ואין צוחה, אין מצה ומריבה כי המנהלים העוסקים בצרכי צבור ינהלו באמונה ובתם לבב ואיש לא יעיז לאמר כי לא לאמונה גברו בארץ; ונטורי קרתא וכל שומרי משמרת הקדש גם הם שוקטים על שמריהם.

— מדי דברי בחנוך הבנים והבנות בעירנו, אמרתי להודיע ג״כ טיבם ומהותם של בתי החסד והצדקה שבעירנו, כי ראויים הם להודע בקהל רב.

זה כשמונה שנים החליטו נכבדי עירנו המשכילים לשית לבם לבית החולים (שמו הקדוש לפנים „הקדש״) הישן נושן אשר היה בעירנו ואשר התנהג ככל בתי ההקדש אשר בערים הקטנות, ויוציאוהו בחזקת היד מרשות אדוניו אשר רק לנחול כבוד מדומה כל ישעם וחפצם, ולפעמים לתומם הריחו גם ריח כסף שאין לו בעלים כי טוב... ולא אחרו לקנות מכסף המוכן ומהכסף הנאסף מנדבות נדיבי לב, בית גדול ורחב־ידים בעל שתי קומות אשר מחירו עולה לשבעת אלפים רו״כ וגן נחמד מסביב לו, אשר עצים רעננים ופרחי חמד שולחים ריח בשמים בעד החלונים פנימה להשיב נפש החולים. שר הפלך בקר כמה פעמים את ביה״ח זה ובפומבי הגיד כי הגדילה עדת סלאנים לעשות, אף הרשה לקחת מקופת מכס הבשר שלשת אלפים רו״כ לבנות בחצר בית־מרחץ, ובית מושב לזקנים לבד.

— בחצר בית החולים עומד כעת בית גדול למראה הוא בית אוסף לזקנים וזקנות יגיעי כח. שלשים אנשים ונשים נמצאים בו, ומנהלי ביה״ח ידאגו לטובתם למלאות כל צרכיהם. בחדרי הבית ישכון אור, נקיון ואויר צח, וביחוד בחדרי הנשים אשר הנה בעצמן צופות הליכות חדריהן. בבית הזה נמצא אולם גדול ורחב ידים הנועד לבית־מדרש, אשר בו יבואו ראשי העיר ואלופיה, וביחוד מנהלי החבורה היקרה בשבתות ובימים טובים. שם ישבו הזקנים אחרי אכלם וספרי קודש בידיהם והוגים בתורת ה׳ תמימה; בקיץ יתהלכו בגן אשר בחצר לשאוף רוח צח מנשב בין השושנים ופרחי חמד הנטועים שם ונצורים בידים אמונות.

— משנים כבירות נודעת עירנו בכל קצווי ארץ לעיר אשר ממנה תצא תורה ע״י בתי הישיבות והת״ת הנמצאים בה וע״כ ינהרו אליה צעירים לימים מאפסי ארץ, וכבוא „בין הזמנים״ יבואו נערים בשערינו איש איש משענתו בידו וצרורו על שכמו, אל הישיבה פניו מועדות עיף מדרכו ורעב ללחם אף צמא למים זו תורה, ומנהלי הישיבה בחמלתם על בני עוני אלה ידאגו לאחריתם, יביאום תחת כנפיהם להסתפח בנחלת ד׳. ארבעה בתים גדולים ורחבי־ידים להישיבה ות״ת ותמיד ימצא בהם כשבע מאות בחורים. מעט מזעיר הם בני־העיר, ורובם הם הבאים מסביבות עירנו ומערים רחוקות. תשעה מלמדים נמנו ללמד נערים אלה תורה ומצוה. בני ערים אחרות יסמכו על שלחן יושבי עירנו בית איש יומו, ולאלה אשר יחסרו למו „ימים״ תכלכלנה אותם נשים צדקניות ורחמניות, אשר תאספנה לחם ומזון בעד בחורי הישיבה מדי יום ביומו, ובשבת יערך שלחן בבית הישיבה לאלה אשר אין למו שלש סעודות בשבת. שלשה מורי בית הספר לעברים באים מדי יום ביומו ללמד להנערים שפת רוסיא, מלאכת החשבון ומעשה הכתב, אך מעטים המה הלומדים ידיעות חול, לעומת הלומדים רק למודי קודש. בימי המסה יבואו המנהלים וגדולי עירנו לנסות את כח התלמידים בלמודים, ותמיד יפיקו החניכים רצון מהם; בשבע עינים ישגיחו על התלמידים לבלי יבלו ימיהם בבטלה (ללא אמת הודיע ה׳ גארפינקעל ב„הוואסכאד״ כי תלמידי הישיבה אינם רואים ברכה בלמודיהם. — הכותב.)

— בבית הכנסת אורחים אשר בעירנו ימצאו האורחים מקום ללון ולנוח מעמל דרכם גם מזון שתים או שלש סעודות עד כי ימצאו גואלים או קרובים. כלכלת הבית היא מנדבות אשר ירימו נדיבי לב בכל שנה, בכל חדש או בכל שבוע.

— בית גמ״ח נוסד בעירנו בשנת תר״ל ע״י הנכבד ה׳ אברהם שמואל טענצער, ומעשיו הטובים יספרו לדור, כי האיש הזה לא חבק ידיו בעצלתיים מיום יסד את הבית עד היום, ולא ייעף ולא ייגע לעשות סדרים בקרבו. ולו הואילו כל עשירי עירנו להשתתף במצוה גדולה זו כראוי, כי עתה היה הבית הזה רם ונשא לתפארת עירנו. קרן קימת של בית הגמ״ח הוא סך חמשת אלפים רו״כ.

— עוד אגודות צדקה רבות יש בעירנו ואחדות מהן אזכור רק בהעברה בעלמא: הכנסת כלה, חברת תהלים, מלבוש ערומים, פדיון שבויים, חיי אדם ותומכי תורה. לעת מצוא אודיע טיבן ומהותן.

אליעזר בעקענשטיין

גל. 153. ה׳ מנחם־אב תר״נ. 10 ביולי 1890.

סלאנים. 5 יולי. היום בשעה החמישית אחר הצהרים, החום היה בוער כתנור עד 39 מעלות במעלות רעאומאר, אין כל רוח נושב, האויר נח ושקט מסביב והנה פתאם עננים כבדים ועבים עלו מפאת צפון, חזיזים נראו בשחקים, וקול רעמים בגלגל והנה מראה חדש, מראה אשר לא ראינו מעולם: עמוד מים עגול, לבן ושקוף עולה מן הארץ וראשו מגיע עד הענן הולך ומתנודד הנה והנה ובלי תנועה גדולה, אולם כעבור רגעים אחדים נגש וקרב מפאת צפון העיר אל הבתים והעצים אשר בפרור „אפאנאסעווסקי״ ורוחב הרחוב יורדזיקא ויהום וירעש וימשך בכחו חול ועפר הרבה מאד, עצי השדה, גגות הבתים וקורותיהם. ומראהו נשתנה אז למראה כהה אדמדם.

איום ונורא היה המראה בעברו דרך עירנו, אילנות גבוהים ונשאים נעקרו מגזעיהם ויהדפו כמוץ יסוער מגרן, עמודי הטלגרף וגגות הבתים נשאו על כנפי רוח, ותהי בעיר זוועה אין הבין שמועה, קול הפעמונים וצעקת תושבי העיר החרידו לבבות, כי דמינו שתבערה גדולה פרצה מארבע רוחות העיר ואין מציל. כל חלק העיר אשר בו עבר העמוד לא נצל ביום עברות זה, פה הבתים נעקרו ולא נודע מקומם איה, ושם החלונות נפוצו והגגים נהרסו ונשברו ואינם, כי נשאם מהלאה לשערי העיר, הרחובות מלאו כפיסי עץ ואילנות שבורים עד אין מקום לעבר ברגל, קול נהי נשמע בעיר, ערפל ועלטה כסו פני האנשים, וכל גבר ידיו על חלציו. פה יגאקו שבורי יד ושבורי רגל, ושם נאנחו פצועי ראש, ירך וכתף, וחללים אשר לשערי מות יגיעו מתגוללים תחת ערמות עצים ולבנים ואבנים. סוף דבר כמהפכת אלהים את סדום ועמורה היה החבל הזה, והצעקה הקיפה את כל העיר מסביב! הנזק עלה לכמה וכמה אלפים רו"כ ומספר ההרוגים והפצועים לא נודע עדנה.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 162. י"ז אב תר"נ. 22 ביולי 1890.

סלאנים. — עמוד הרוח אשר נראה בעירנו ביום ה' 5 ביולי (כמו שהודעתי בהמליץ נו' 153) הרס 47 בתים, מלבד תלונות רבים אשר נשברו בבתים אשר לא שלט בהם האסון. הנזק עולה לפי עריכת הפאליציי לסך 12310 רובל. מספר האנשים הנפצעים רב מאד, אך תודות לאל כי פצעיהם קלים ולא אנושים, ואך חמשה עשר אנשים אשר מחץ מכתם מאן להרפא עד מהרה ובכ"ז אין כל סכנת מות מרחפת עליהם. ורק אחד מת ביסורים קשים ומרים וארבעה מפרפרים בין החיים והמות.

— הרב הגאון הר"ר יוסף שלופער והג' הר"ר מנחם מענדעל מיללער בראותם את צרת בני עירם ואת אסונם המר והנמהר אשר בא עליהם לפתע פתאום גמרו אומר להיות מעיר לעזור, ויסובבו על פתחי נדיבים לקבץ נדבות להיות למשען להאומללים ועד היום קבצו על יד כחמש מאות רו"כ אבל כל אלה אשר בהם נגע עמוד הרוח לרעה, עניים ודלים הם וידם קצרה להבנות מחורבנם ע"י" העזרה אשר נמצאה להם ע"י המאספים הנכבדים.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 248. י"ג כסלו, תרנ"א. 13 בנובמבר 1890.

סלאנים. ר"ח כסלו. כמעט בכל ערי מושב בני ישראל זכרו את ציון וירושלים העלו על לבם, וכאיש אחד חברים התעוררו ויקומו לתמוך בידי עובדי אדמת הקודש ע"י הועד אשר נוסד ברשיון הממשלה באדעסא, ורק עירנו — עיר גדולה לאלהים, אשר בה כעשרים אלף תושבים וביניהם גם רבים אשר חננם ה' בהון ועושר, ונודעים בטוב לבם להיות לעזר לכל הפושט יד לעזרה — עדיין עומדת מנגד, ואין מעורר ואין משים לב להיות בעוזרי ותומכי עובדי אדמת הקדש, בנדבות כספם וטוב לבם. לו התעוררו איזה אנשים והקדישו שעות אחדות להתאסף יחד לטכס עצה איך ובמה נצא לעזרת בני ציון, בטוח אני כי מספר המתנדבים רבו גם בעירנו.

— חסרון בית מקרא ספרי עבר בעירנו אשר רבים בה בני הנעורים יודעי שפת קודש ומשתוקקים לשים עינם בספרי הספרות העברית החדשה והישנה, נרגש מאד, וכבר התעוררו משכילי עירנו להוציא חפצם למענהו וליסד בית מקרא כזה; אבל עד כה לא נעשה דבר. ואם בעל בית העקד ספרים אשר בעירנו איננו חפץ או איננו יכול לקנות גם ספרי עבר ולתתם למקרא לכל דורשיהם, הלא לא דבר קשה הוא לאחרים לעשותו, מלבד אשר יסוד בית מקרא ספרי עבר יביא לפי דעתי פרי ושכר טוב לבעליו.

משה לעווין.

גל. 283. כ"ה טבת תרנ"א. 24 בדצמבר 1890.

זעלווע ע"י סלאנים — מאז ומעולם הצטיינה עירנו בהמלשינות והמסירות אשר בה, כמו שכבר הודיע אחד הסופרים בהמליץ, בני עירנו לא ישימו זאת אל לב ואיש את רעהו יכה בלשון ורבים חללים תפיל הלשון בעירנו. אחד מן המעשים הרבים והרעים אשר יקרו ויאתיו בעירנו הנני לספר בה... (ופה בא ספור ארוך איך הלשינו חנוני העיר על סוחר מכובד אחד. הלשנת שקר ובינתיים היהודי ישב במאסר. והכותב מסיים): מעשים כאלה ועוד תועבות גדולות מאלה יקרו בעירנו וגם בצוק העתים האלה אשר רבים שונאים עלינו לא ישימו בני ישראל את לבם לשפר מעשיהם ולתקן מעלליהם ודרכיהם...

יב"א אראנאוויץ (הכותב, יליד־זלבה, השתקע אח"כ בסלונים. הוא הוא בעה"ב המכובד והת"ח יצחק ארונוביץ, שבסוף ימיו עלה ארצה. — המעתיק)

„היום", יומון שיצא בפטרבורג

גל. 29, אדר שני תרמ"ו, 5 במרץ 1886.

סלאנים, 1 מארט.

רק רע כל היום ישמיעונו סופרים במ"ע. פה יתאונן הסופר כי "מצב המסחר ברע הוא", ושם "המשתכר משתכר אל צרור נקוב". האוסיף גם אני על הראשונים? ומי יודע אם לא יהיו דברי לזרא להמו"ל ולקוראיו באמת? ואם אמרתי לעשות מטעמים לקוראי „היום" מן הבשר, כלומר: ממכס הבשר אשר בעירי, להרחיב פה ולהאריך לשון על החוכר החדש, יראתי בפצותי פי, כי מי יודע מה טיבו של עובר זו, אולי ישפר מעשיו עמנו מכל החוכרים אשר היו לפניו, ולא יתן עצמות תחת הבשר להקטין המשקל ולהגדיל השקל ולהפשיט עור העניים מעל עצמותיהם, הלא טוב לנו לחכות ונראה מה יהיו חלומותיו. האספר באזני הקוראים הנכבדים את דברי הריבות אשר בשערינו אשר איש את רעהו חיים בלעו? גם זה כמעט למותר הוא לי, ייטיבו קוראינו בחסדם לבוא בבית המשפט לדיני נפשות בגראדנא העיר, ושמעו תמצית ריב משפחות לרגלי שלשים רו"כ אשר נגש איש ברעהו, ובעד כסף נמאס כזה סבלו ויסבלו גם עתה רבים וכן שלמים! כמה אלפים רו"כ ירדו לטמיון,

וכמה צעירים לימים עזבו את נשותיהם בערום ובחוסר כל, וכמה... ואנכי מה כי אעבור על: „אל תתן את פיך לחטא וכו׳״?

האספר מעשה נסים, כי בתי הישיבות והת״ת אשר בעירנו, ששמונה מאות נערים ילמדו בהם גפ״ת ונושאי כליהם מפי מורים חריפים, נהפכו לבתי חולים לרגלי הזוהמא והחלאה אשר שם? או אולי אספר כי תחת השלחנות והספסלים הארוכים אשר שוטרי העיר שברו בחמתם במצות שר המחוז, בהודע להם כי מחלה מתדבקת דבקה אליהם, העמידו מטות בעד הנערים החולים, ארבעים במספר, ושלש פעמים ביום יבקרו השוטרים הבתים האלה להשגיח בעין פקוחה על הנקיות, והרופאים לא יתנו מנוחה לנפשם כל היום, ויחתרו בכל עוז להסיר הנגע אשר פשה בבית, באמרם כי ברע הוא מאד? הלא בלי ספק, יבוא עוד מעט אחד הסופרים המבשרים צדק בקהל רב, להגיד את אשר יראה, ויספר כי גם המות אחז בצפרניו החדות עלם אחד בן שמונה עשרה שנה ולא יפליט; ומה גם כי כל הנערים שולחו מפה בפקודת שר־העיר, ואיש איש מהם יספר בעירו את הרעה הבאה על הישיבה, ואנכי מה כי אגלה טפח ואעבור על: „לא תלך רכיל בעמך״?.

האטיף על המלמדים אשר יעשו מלאכת ד׳ רמיה ללמד בחדרים לצעירי בנינו כל היום משעה התשיעית בבקר עד השעה התשיעית בלילה, ובכל למודיהם אלה לא ישאו את התנ״ך על שפתם אשר בקרבו כל תולדות לאומנו והגיונות נביאינו? אבל יבוא־נא בעל הכרם ויכלה את קוציו! אם המלמדים העוו דרכם, שכחו תורת נביאינו, הלא העוון בהם, ואנכי מה כי אתערב ביניהם? ידאגו האבות לנפשם בעשותם הרעה, ויבושו הבנים כי חכמתם מאפע, ותורת חוזי יה רחקה מתוך מעיהם; ומה גם כי עמנו עדר ד׳ הוא, צאן קדשים הננו, ובעדר אין משטר וסדר, ומי יעיז להוציא דבה מן החדר? יעשו מה שיעשו, ילמדו מה שילמדו, — ואנחנו מחשים.

גם על מצב החומרי בעירי אין דבר להשמיע לקוראי „היום״ כי מי פתי יאמין שנשתנו פה סדרי העולם? הלא סדנא דארעא חד הוא, ועת צרה היא ליעקב בכל מושבותיהם; כל נוסחאות הקינות אשר יקוננו סופרים מכל עיר ועיר ומכל אתר ואתר נשמעו גם מעירנו, וסוחרינו הגדולים ועד חוטבי עצינו, אך בלשון אחרת ובקול מר החודר חדרי לב; החנוני יושב בחבוק ידים וסופר ומונה בספר זכרונותיו את הקונים אשר שחרו בחנותו בשנים עברו, ואנחה השוברת חצי גופו יוציא מלבו בראותו כי ימי החג ממשמשים באים ואין דורש ומבקש לסחורותיו. החיט יוצא במחטו וירוץ פעם בחוץ ופעם ברחוב ואצל כל חנות יארב, אולי יבוא קונה אל החנות לקנות סחורה ואז ימשכהו אליו למען ישתכר אל פת לחם או אל עצים וגחלים; הסנדלר גם הוא ירמס ברגליו כל היום את השלג בחוצות העיר מאפס עבודה ומעשה, ובביתו אין לחם לאכול ואין אור להחם את בשרו, וזה משפט כל בעה״מ. מובן מאליו כי המחסור והעוני ימשלו בעירנו ממשל רב עד כי אין בית אשר אין בו עניים גוועים כמעט מחוסר לחם ומקור. לא אגזים חלילה אם אומר כי מעשרה קבין עניות שירדו לעולם, נטלה סלאנים תשעה חלקים במדה גדושה, ולולא רחמי נדיבים המתנוססים בעירנו כאבני־ נזר לעזור ולתמוך בכל אשר יוכלו, כי עתה יגוועו בחוצות עירנו אנשים לאין מספר. — הן תמיד ישאו משטיננו על שפתם דבר מר כי ה„יהודי״ „עצל מאד, ומעבודה המפרכת את הגוף יתרחק כמטחוי קשת, ואולם יראו־נא בקרבנו יהודים צעירים לימים היוצאים לפעלם לעבוד עבודת־פרך על המסלה החדשה מסלת־הברזל, או לחשוף מים מבארות או לחפור תעלות, ושכם אחד עם „העקריים״ הבאים מרוסיה, ימשכו בעול או יהלמו בכולפות להציב את העמודים בנהר אשר עליהם ינטה הגשר לפי שעה, ושכרם 40 קאפ. ליום, לוא ראו שונאינו את כל אלה, כי עתה היתה אחרת דברתם. או יקומו נא הדוברים סרה על עמנו לראות בבקר השכם, בעוד דממת־ליל שלטת על הארץ, את כל הבאים ממקום המעשה העירה, כיונים אל ארובותיהם, להנפש מעמלם אשר עבדו בפרך כל הלילה בשכר ששים קאפ׳, והאנשים האלה יהודים המה הלובשים מלבוש נקי, הנושאים רביד לבן על צואריהם ובתי־יד על ידיהם, אשר כלמה תכסה פניהם לעשות יומם, ויעשו לילה, למען ימצאו חית נפשם בלחם צר ומים לחץ, ושונאינו ומנדינו עוד יעיזו להוציא עתק מפיהם, כי „גרפים״ אנחנו, „מלוי ברבית״, אנחנו, אל אלקים ד׳!.

(בלי חתימה, אך לפי הסגנון אפשר להכיר שהכותב הוא אליעזר בעקענשטיין — המעתיק)

גל. 65, א׳ אייר תרמ״ו, 24 אפריל 1886.
סלאנים 18 אפריל.

באחד מימי ר״ח אדר שני באה לעירנו אשה כבודה, שנותיה כבת ששים ובשפת אשכנז צחה דברה תמיד, כמו זרה לה שפה אחרת; בגדיה יקרי הערך ענו בה כי אשה עשירה היא. ומאשר כי מכתב־מסע לא היה בידה לא מצאה לה מעון לשבת בעירנו, עד שקם איש עני וירחם עליה ויאספה אל ביתו. פתאום נפלה האשה למשכב; ובחלותה דרש דרש בעל הבית העני את מנהלי בית החולים כי יחוסו עליה ויביאוה אל בית החולים. אבל שומע לא היה לו מהם, כי המה לא רצו לקבלה בלי מכתב־מסע, וכן שכבה האומללה למעצבה בבית העני. בעל הבית בראותו כי רעה נגד פניו, העתיר דבריו לרופא המחוז בבואו לבקרה בביתו, שירשה למנהלי בית החולים לקבלה גם בלי תעודת מסע, והרופא נעתר לבקשתו ויתן לו את חפצו. אולם המנהלים אחרו את המועד, כי בבואם אליה ביום אחרון של פסח, נפחה נפשה. ...יש להעיר את אוזן מנהלי בית החולים כי אימתם היתרה איננה ראויה לתהלה, כי במקום שיש פקוח־נפש אין חוששין לכתבים ולתעודות.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 68, 27 באפריל 1886.
תלגרמה מסלאנים.

אתמול באו הנה גדודי חיל צבא. גדוד חארקאוו עברו במשך ארבעה ימים ארבע מאות ווערסט ולא נחו בלכתם. גדודי המאריופולים, היקאטערינאסלאווים ובראשם שר־הצבא סטריקאוו עברו מביאליסטאק לסלאנים 60 ווערסט במשך 30 שעות רצופות ולא נחו בלכתם.

גל. 88, 20 במאי 1886.
תלגרמה מסלאנים.
במסלה בארנאוויטש—ביאליסטאק תחל תנועה מסודרת בימי החרף.

גל. 110, כ״ז סיון תרמ״ו. 19 יוני 1886.
סלאנים.
בית החולים הישן אשר היה בעירנו לא מלא משאלות העת־החדשה, כי כבר עבר עליו כלח: קירותיו שחו שחרו מרוב ימים, חלונותיו היו שקופים אל בית מועד לכ״ח, ועלתה באשו ותעל צחנתו באף כל עובר, צלמות ולא־סדרים שררו בבית ההוא, אין משגיח ואין מנהל ואיש כל הישר בעיניו עשה. — אך זה כארבע שנים אשר התעוררו נכבדי עדתנו ויקנו בית חומה גדול בנוי לתלפיות מהאדון פוסלאווסקי במחיר שבעת אלפים רו״כ. מסביב לו כר נרחב גן נחמד ועץ עושה פרי, גם שושנים ופרחים אשר יתנו ריח ניחוח להשיב נפש, וזאת תורת הבית: בו תחתיים ושניים; היציע התחתון נועד למושב זקנים וזקנות (באגאדעלניע) לעשרים ושלשה אנשים; והיציע העליון נועד לבית החולים. שמה שלשה חדרים מרווחים ובהם 15 מטות ברזל לאנשים, ושלשה חדרים עם 15 מטות לנשים, וחדר מיוחד לאמבטאות. מימין בביאה חדר הועד למנהלי ביה״ח, ואחריו בית מרקחת הרפואות אשר יספיק סמי מרפא לעניי העיר חנם אין כסף. רופא העיר ועוזרו יבקרו את החולים פעמים בכל יום. אנשי־תמיד יעבדו בבית הזה לטובת החולים לעזרם ולתמכם על ערש דוי, והמפקחים עיניהם פקוחות על דרכיהם אשר לא יעשו מלאכתם רמיה. ספר ההוצאה וההכנסה גלוי לכל, וכל הרוצה יבוא ויראה. מנהלי הבית הזה אשר הושם המשרה על שכמם עפ״י החלטת העדה („פריגאוואר״), לא יחוסו על עמלם הרב, וכל ישעם ומעינם הוא רק להגדיל ולהאדיר את תפארת הבית הזה, אשר יהי, במלא מובן המלה, מעוז לדל ומחיה לאביון, ויעשו את מלאכתם, מלאכת הקדש, באמונה. את העבודה חלקו ביניהם לגבאי־חדש וכל הדבר הקשה יבוא אל הועד, ועפ״י רוב דעות יקום דבר.

אמנם כן, בקרבנו אל המלאכה, רבים מכשולים היו על דרכינו, סילונים ועקרבים סגרו עלינו את הדרך, כי הלא חוק הוא לישראל מימים ימימה: על כל דבר חדש נפל בקרבו לפגוש על דרכו צורי מכשול ואבני נגף — אבל מי זה יעמוד בפני החפץ? מה עז מרצון אמתי לעזור לנשברי רוח השוכבים למעצבה באפס משען ומשענה? —

בשנה העברה בהיות פה האדון שר הפלך, הואיל בטובו לבקר גם את ביה״ח ליהודים, ומאד מצא חן בעיניו ויצא ממנו שבע רצון ואנחנו השתמשנו בשעת הכושר שעת רצון, וערכנו לפניו בקשתנו להרשות לתת לנו מקופת מכס־הבשר־המוכנת איה אלפים רו״כ, לבנות בית חומה למרחץ ובית עץ למושב זקנים, כי המו״ז אשר לנו ביציע התחתון צר מהכיל את דופקי דלתיו יום יום. הודות להאדון הנ״ז לא שבה בקשתנו ריקם, וזה ירח ימים הודיעונו מבית פקודות העיר, כי השר שעל הענינים הפנימיים והגענעראל־גובערנאטאר מווילנא בהשתדלות שר־הפלך אשרו וקיימו בקשתנו, להרשות לנו לקחת מקופה הנזכרת סך שלשת אלפים רו״כ. אם אמנם מעט הוא להוצאת שני הבנינים אבל על השאר נפנה לעזרת נדיבי עם אלקי אברהם, הנושאים דגל הרחמים והצדקה והיא תהלתם כל הימים.

והנני בזה בשם אחי מנהלי ביה״ח ובית מושב לזקנים, להביע קבל עם את רגשי לבבנו ורחשי תודתנו להגביר מו״ה זאב וואלף ליפשטיין, בן עירנו הגר בקאניגסבערג, על נדבתו 270 קורות לבנין בית מושב הזקנים מיערו הסמוך לעירנו, העולות לאיזה מאות רו״כ. ועוד ידו נטויה לעזרנו בידו הרחבה. ברכות הזקנים יגיעי כח, אשר ימצאו בו מנוחה טובה, עליו תבאנה. ויהי נועם ד׳ עליו ומעשי ידיו יכונן סלה! ותודתנו נתונה גם להה״ג הנכבד דובער לעווין, אשר השתדל בק״ב אצל ה״ג ליפשטיין לטובת המו״ז.

ואל כל המתנדבים בעם אשר נדבה רוחם אותם להביא ברכה אל ביה״ח והמו״ז, הנני מגיש בזה בשם אחי מנהלי ביה״ח והמו״ז תודה ויקר. יהי זכרם ברוך, ולפני שמש ינון שמם!

אחד ממנהלי ביה״ח והמו״ז וויגדאראוויץ.

גל. 133, כ״ה תמוז תרמ״ו, 16 ביולי 1886.
סלאנים, 11 יולי.
לא חזון נפלא ויקר הוא בעירנו לראות חברות רבות השונות אשה מרעותה, בתארן ובמעלליהן, וכל אחת מהנה (הלואי שלא תשלוט בהן עינא בישא) תרחיב צעדה מימים ימימה, לרגלי חבריה אשר ירבו ויעצמו כמעט מיום ליום. כמו ח׳ ש״ס, ח׳ משניות, ח׳ עין־יעקב, חברה תהלים וח״ק. אל אחטא בשפתי באמרי: כמעט מיום ליום, כי באמת לא כן הוא, כי אם בעת אשר אך תכרה החברה כרה לחבריה, והדגים והבשר, גם הלפת והקורקבן המלא עם כל ראשי בשמים יתנו ריחם באפם, אז ירבו מספרם. והדבר פשוט מאד, כי לאו בכל יומא מתרחש ניסא לאדם פשוט בתכלית הפשטות שיאכל ביום אשר לא שבת ולא חדש דגים טובים ובשר שמן, כי בעירנו מוכרי הדגים המעטים ירבו מאד במחיר סחורתם על אחת שבע, והקצבים גם המה לא נופלים הם מהעמלקים האלה, כי כלל גדול אצלם: „אדם קרוב לעצמו״ וע״כ לא ימצאו בהם עון אשר חטא אם יקטינו המשקל ויגדילו השקל, ומה גם כי יש למו במי לתלות חטאתם זאת וראש החוכר את מכס הבשר כפרתם כידוע לי״ח... (יודעי־חן). וע״כ לא נפלאתה היא כי גם בשבתות ובמועדי ד׳ יאכלו מכל הבא בידם, ורק בה עשיריה אשר יתענגו על ירך וכתף משור אבוס ועגלי דשן, כי לא כל אדם זוכה להיות בצל הכסף, ומה גם בעתותינו אלה אשר הפרנסה משרכת דרכיה, ובעצלתיים יגיחו את פרוטותיהם אל כיסם, ומאשר כי יצר לב האדם רע מנעוריו, לכן לא יפלא אם יש יום שגם האדם הפשוט יתאוה תאוה לאכל לתיאבון חתיכא דהיתרא של דג ובשר משופרא דשופרא, כי גם אותו לאסונו נשמת אדם תחיהו, ומה יעשה הבן שלא יחטא ללכת ולבקר בבית מרזח, אם יתאוה תאוה לאכול בשר

ודגים, ונוות ביתו זו אשתו היא אך בלחם יבש ונזיד עדשים תבריאהו? — הלא אז עת לעשות לד׳ להצמד לבעלי החברה, ולהיות מן החברים המעריצים ומקדישים את ד׳ ותורתו, ואז הלא בטנו יאכיל ומעיו ימלא מכל אשר תאוה נפשו הריקה כמעט בכל ששת ימי המעשה, פה יאכל סעודת מצוה על חסל סדור נשים, ושם סיום הגדול על ששה סדרי משנה, היום יומא דפגרא לח׳ תהלים, ומחר יומא טבא לח״ק, הנה כי כן חגים ינקפו וטוב לב הוא ממשתה תמיד.

ומה היא מטרת היראים ושלמים אשר נפשם תזהם כל מאכל תאוה כי יסופחו להח׳ האלה? הלא אסור למו ליהנות בעולם הזה אף כמלוא אצבע? הנה מטרתם מטרה אחרת, להציב להם יד ושם בין החיים אחרי שובם אל עפרם אשר ממנו לקחו, כי בני חברתם יעשו עמם אות לטובה לעשות הזכרה לנשמתם מדי שנה בשנה, ילמדו פרקי משניות במנין אותיות שמם ושם אביהם, ואז תעלה נשמתם מעלה מעלה. ואם כה איפוא לא נפלאת היא כי עתקו הח׳ ההנה גם גברו חילים. הנה כי כן יעשו האבות האלה ובניהם אחריהם ימלאו את מקומם עד סוף כל הדורות...

דעת לנבון נקל כי משכילי עירנו אשר מאכלם בריאה ובעד נשמתם לא ידאגו, לא יקחו חבל בנעימים אלה; הם לא יבואו בצל קורתן של החברות האלה ולא יכסו עמהן על בשר שור או כבש או עז כי יולד אצלם לפתע פתאום, כי הימים האלה לא ימי נח הם, וכל מין ימצא את מינו בלי עמל ויגיעת נפש. ואם תשאלני קורא חביב, מה משכילינו עושים? ומה היא האגודה אשר תאגד אותם לאגודה אחת? האם יסדו חברה תומכי דלים? או חברה משען לבעלי־מלאכות? אם ח׳ ללמד בני ישראל העזובים לנפשם מלאכה נקיה המחיה את בעליה? ע״ז אענך כי כמוני כמוך לא אדע את המעשה אשר יעשון ואשר המה עושים עד היום, בעת אשר יש ויש לעשות הרבה בעדתנו, והכח אך בידם לעשות, כי אם לא הם לנו, מי לנו? הן בעלי חברת התאוה ידאגו לכרסם לעשות פימה עלי כסף, היראים יראים לנפשם, אך רעה חולה הוא כי גם הם יעמדו מנגד נגעי אחיהם האומללים בעת אשר עיניהם תראינה את אידם, כידם ופידם, ומאומה לא יעשו לטובתם, כי מי זה ישפיל ממרום שבתו להביט אל תולעת זוחלת עפר? איה איפוא האיש אשר לבו יגפנו לשור בעין חמלה על הנערים העזובים ונטושים ההולכים ומשוטטים בחוצות העיר ערומים ויחפים, ועורם כתנור נכמרו מפני זלעפות רעב, עד כי ההכרח יביאם לפשוע על פת לחם לשלוח ידם בגנבה ביום השוק ובכל יום אשר כוסף האוכל יתעורר בקרבם, לחרפת כל איש אשר בשם יהודי יכונה? או מי זה המשפילי לראות את הרצען או החיט ועוד כאלה השוכנים בחדרי אפל וצלמות וסובלים חרפת רעב וכפן הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם, אשר לו יתמכום בסך 10 רו״כ, כי עתה עשו את מלאכתם וחיו בכבוד? אמנם כן עשרה רובל כסף מה הוא בין עשיריהם; אך להעניים האלה מטמון יקר הוא, ומאין יקחו זאת למען הרחיב את גבולם, המן הגרן או מן היקב? הן כל כלי ביתם ומלבושיהם כבר נתנו בערבון בג״ח עד כי נשארו בשמלתם לעורם, ומאין יבוא עזרם? ולוא היו חברות כאלו הדואגות בעד החיים כמו החברות הדואגות אל המתים, כי עתה הכל על מקומו יבוא בשלום, ושלום היו לנו.

יזרע־אל. (הוא אליער בעקענשטיין. — המעתיק)

גל. 133, מברק, במדור „תלגרמות אחרונות".
סלאנים, 15 ביולי 1886.
היום באו לסלאנים בפעם הראשונה עגלות הקיטור העוברות על דרך מסלת הברזל מבאראנאוויצי לביאליסטאק. בין ביאליסטוק ובין וואלקאוויסק העגלות הולכות הלך ושוב.

גל. 135, כ״ז תמוז תרמ״ו, 18 ביולי 1886.
תלגרמה. סלאנים, 17 ביולי.
על כל הפקידים אשר בבית שלטון העירונים בסלאנים נמתחה מדת הדין על העול והרמיה אשר עשו בכהונת משמרתם. אחדים מזקני בתי השלטון בעירות הקטנות הקרובות ג״כ נמסרו לדין, שר הפלך נתן צו כי יעשו בחירות חדשות.

גל. 147, י״ד מנחם אב תרמ״ו, 3 באוגוסט 1886.
אם נביט עתה בעין פקוחה על פני עירנו, על מנהליה האוחזים ברסן עדתנו ועל דרכיהם והנהגותיהם בכלל, נחליט כי לא זו העיר אשר ישבנו בה לפני חמש־שש שנים, ולא אלה מנהליה ומדריכיה, כי פנים חדשות תחז בה עין האדם. לא נפלאת היא כי עירנו פשטה צורתה ולבשה צורה אחרת אחרי השרפה הנוראה אשר שרף ד׳ את עירנו בשנת תרמ״א, ותחת בתי־עץ שפלי הקומה ורעי המראה אשר טבעו בארץ חלונותיההם ושעריהם, מתנוססים כעת בתי חומה לתלפיות בעלי שתים־שלש קומות, שכן חובת כל בחיר היצורים לפאר ולרומם להאדיר ולהדר את ביתו מבלי הבט על כיסו אם מלא וגדוש הוא, או שלוחה בו המארה והמהומה, כאשר כן נראה חדשים לבקרים בכל עיר ועיר ובכל אתר ואתר, ובכן אין זכר עוד להבתים השפלים אשר אכלם עש ואחריו האש, ואשר ע״כ ישאל השואל בתמהון: „הזאת היא העיר סלאנים?" — אך מדוע לא נכרו פני מנהלינו האוחזים במתג ורסן לבלום את עדתנו? הלא פניהם פני אדם להם כאז כן עתה, מדוע לא נראה אותם עתה כעין שראינום לפני איזה שנים? זכורני שהיו ימים טובים אשר „כל" המנהלים וראשי העדה דאגו שכם אחד תמיד לטובת הכלל, הכלל כולו הקשיבו לדבריהם רב קשב, והכל על מקומו בא בשלום באין פרץ וצווחה, יען מה? יען המאשרים האלה הלכו אחוזי יד ושלובי זרוע עם האנשים אשר תכו לרגליהם באין מכלים דבר בעירנו, ואף אם התפרץ אחד מאלף למצוא מגרעות בתיקוניהם בצרכי העדה באמרו מה שאמר... בכל זאת לא שם איש ישר הולך את לבו לשמוע אל חלומותיו ואל דבריו, כי עין בעין ראה והבין גם בר בי רב דחד יומא כי את טובת הכלל ידרושו, ומסוף מעשיהם ראינו תמיד את מחשבתם הרצויה לדאוג בעד קהל עדתם אשר קצרי יד המה לעשות קטנה או גדולה בלעדם, ואם לפעמים הופרה עצתם ונתקלקלה מחשבתם הטובה לא האשימם איש מדעתו כי רק בני אדם ילודי אשה המה. אך הימים האלה כמץ עברו, והשנים הטובות כצללים חלפו, וימים רעים לקחו עמדתם כי נתפרדה החבילה, ואין

שלום אמת בין ראשי העדה. מובן מאליו כי כל הדבר הקשה בעדתנו אשר יבא אליהם לא ישפטו הם, כי אם איש איש דובר הות נפשו לסכסך איש באיש ואיש ברעהו לבל יצא כאור משפטם. לדוגמא אביא פה את שאלת הרבנים העומדת על הפרק הזה, כשנתים: השאלה הזאת התעוררה בטרם עלתה עוד בעירנו שאלת החזנים על שלחן הרצענים והחיטים, ורחבה ונסבה את כל העיר מקצה אל הקצה. ותעש תמיד את העיר כמרקחה. ומדי בא רב בגבולנו בין שהיה בדעתו לשבת בעצמו על כסא הרבנות פה ובין אם בא בתור איש הבינים בעד מי שגדל ממנו בתורה, — נמצאו מימינים ומשמאילים, ואין בית אשר לא נדברו על אדותיו מן הגבירה היושבת בקתדרא עד השפחה אשר בבית המבשלות. ממילא מובן כי הגברים נטלו תמיד חלק בראש בענין הזה ומקטנם ועד גדולם נפלגו בדעותיהם וישיחו וידברו בבתי המדרשים על אדות הרב, וע״ד חכמתו ורבי תורתו, אלה העריצוהו וירוממוהו ואלה חרפו עקבותיו, ועיני כולם היו תלויות אל רועיהם ומנהליהם המתימרים לצדיקים ותורנים אם לרחק או לקרב. אך לשוא כלו עיניהם מיחל ותקותם נכזבה יען וביען ,כי לב מאשריהם במחילת כבודם נטה אחרי הבצע, וכל רב אשר לא ישקול על ידם שדכנות במדה גדושה זרו הלאה, ובין כה וכה נשארה השאלה על מקומה כאבן שאין לה הופכין.

אך מה שלא יעשה שכל האנשים האוהבים את עצמם במדה נפרזה ודאגת הכלל כולו כאופן החמישי לעגלה בעיניהם. יעשה הזמן. ותודתנו נתונה לטובי העיר אשר לבבם שלם עם אלהים ועם אחיהם, כי בהשתדלותם לטובת בני בריתם נתכבדנו בשבוע העבר באורח יקר ונכבד, אורח אשר כל בני עירנו שברו אליו בכליון עינים. הלא הוא הרב הגאון המפורסם מוה״ר יוסף נ״י אשר כהן פאר בוועקשנא (זאמוט), חתן הרב הגאון עמוד התורה מרן יהושע אייזיק זצ״ל, ובשבת העברה הטיף דרשה מלאה פלפולא חריפתא בביה״מ הגדול דפה באזני כל העם אשר שתו בצמא את דבריו הנעימים הנאמרים בהשכל ובדעת ובמתק שפתיים, כן טעמנו ביום ג׳ העבר מיערת דרשותיו היקרות ותהיינה בפינו כדבש למתוק. ובערב יום ההוא לא אחרנו לתת לו כתב רבנות אשר עליו באו על החתום ראשי העיר, המונה ושאונה, וגם אלה אשר בדמי שדכנות שגו ובעד מחיר תעו, גם הם לקחו חלק בשמחת העיר. הרב ברך על כוס יין את העם, והעם ברכוהו גם הם, ואחרי הטיפו דברי תורה מענינא דיומא נפרדו בני עירנו בשמחה ובששון איש איש לביתו. תקותנו תשעשענו כי בשבת הרב הגאון הזה על כסא הרבנות תתנער עירנו מעפר שפלותה ותרום ראש.

— הימים האלה ימים טובים הם לחזנים לבקש למו כהונות נכבדות, כי בבין המצרים לא ימצאו כל חפץ בעירים. וע״כ יסעו מעיר לעיר לראות ולהראות. אתמול באו הלום שני חזנים כאחד: המאהליווי והלידאי .לוא אליהם דבר יגונב כי בית הכנסת הגדול בעירנו סגור מבוא בחותם צר מפני המפולת, כי עתה שבתו ונפשו בעיר אחרת. ובכ״ז עוד ימצאו בעירנו מקום קדוש לכבדו מגרונם כי מי יעמוד נגד החשק? למי יהיה משפט הבכורה להשמיע קולו הערב יודיענו יום מחר.

יזרע־אל מבית בעש״ט
(הוא אליעזר בעקענשטיין — המעתיק)

גל. 159. כ״ה אב תרמ״ו. 17 באוגוסט 1886.
סלאנים, 10 אוגוסט.

מקרה לא טהור מרגיז לב ונפש קרה פה היום בבקר. וזה הדבר: איש עתי ההולך בשליחות שם לדרך פעמיו בשעה השלישית בלילה, בדרך מסלת הברזל העולה מבאראנאוויץ לביאליסטאק. האיש הלך לבטח דרכו כי נזדמנו לו עוד אנשים כערכו, וילכו יחדיו עד אשר האיר הבקר, אך פתאם התנפלו עליהם גדוד פועלים ויראו להם את נחת זרועם במקלות, באבנים ובכל הבא בידם. בני לויתו אשר הזקנה עוד לא הכשילה כחם בראותם כי רעה נגד פניהם ברחו על נפשם, אך השליח אשר כבר בא בימים לא היה עוד בו כח לנוס מן המערכה, ויפל שדוד תחת ידי המכים. בין כה וכה הצליח ביד הבורחים להביא אכרים מן הכפר הסמוך למקום המעשה, אך לאסונם לא מצאו עוד את הרוצחים אך את הנרצח — המתבוסס בדמיו, על פניו פצעים נוראים, שערות ראשו מרוטות ובגוו אין מתום, האכרים לקחו אותו על עגלה ויובילוהו העירה לבית החולים, הרופאים אמרו נואש לחייו ואין כל תקוה עוד להשיבהו לתחיה, יען כי מכותיו נאמנות ופצעיו אנושים מאד, שוטרי הפוליצה יצאו דחופים לחפש אחרי הרוצחים ולהתחקות על שרשי רגליהם.

אלפערט

גל. 173. י״ד אלול, תרמ״ו. 2 בספטמבר 1886.

היום בשעה 11 בקר בא הנה במסלת הברזל החדשה בארנאוויטש — ביאליסטאק המיניסטר שעל הדרכים. בבואו אל התחנה הגישו לו קציני העיר לחם ומלח, וראש יועצי העיר הביע לו את תודתו על בנין המסלה. בטרם נסעו מזה, שם המיניסטר את עינו על בית המועד לנוסעים ועל הגשרים.

גל. 183. כ״ה אלול תרמ״ו. 14 בספטמבר 1886.

לב כל סופר עברי הדואג לשלום אחיו והמה כחליים בראותו את העזובה הרבה במצב בני הנעורים בעירו, ודמע תדמע עינו לראות בנים צעירים לימים, מתגלגלים תחת שואה, בנים אשר תקוה טובה נשקפה לנו מהם, לולא התעום רועיהם המאבדים ומשחיתים את צאן מרעיתם, המלמדים האוילים המשמרים הבלי־שוא במלוא מובן המלה. המלמדים האלה עוד ישמרו אורחות עולם ומעשי אבותיהם בידיהם. תלמידיהם כלואים בחדריהם חדרי עולם וצלמות מבקר ועד ערב (עד ועד בכלל) והמה יורום מה שיורום, ותנ״ך לא יזכר ולא יפקד למרות עיני ההורים החפצים גם בלמוד התנ״ך. ואם שאול ישאל אחד האבות את פי מלמדו: „רבי! מדוע לא תעשה מטעמים לבני מתולדות עמנו למען ידע גם הוא את עמו וצור מחצבתו, הלא כעיר פרא הוא, הכזה בן יהודי יקרא? — ע״ז ישיב לו המלמד את תשובתו השגורה והשנונה בפיו מיום היותו להבל רעה צאן: „הן לא מורה רוססי אנכי המטיף לקחו בשפת רוססיא בבית הספר לעברים, המודיע לתלמידיו את היהדות בפרוטרוט בטרם הגיעה להם העת לדעתה, הלא בים הגדול, ים התלמוד ימצאו הבנים את כל

הנחוץ להם לדעת הכל על מקומו כשיבואו בשנים ובאנשים, ולמה לי לדחוק את השעה ולבלות את היום בהבלים ורעות רוח? הלוא טוב לי ולהם לפטם בפלפול וסברא ולחדד מוחם למען יהיו עברים לכל פרטיהם ודקדוקיהם וממילא ידעו את טעמי החגים והצומות כמוני אני, ואם שפת ציון זרה להם כעת, הלא עוד חזון למועד והלואי שלא ידעו אותה ולא יתפקרו חלילה! כהכותבים במה״ע הארורים הדוברים סרה על עם ד׳״. — והמשכיל ידום, כי אין דרך אחרת לפניו לתת לקח טוב לבניו, אחרי אשר מורים לשפת קדשנו מעטים הם במספר וגם המעטים האלה ג״כ כקוץ מונד הם בעיני ההורים כי המלמדים ישלחו בהם את לשונם לשון אפעה, ידברו עליהם עתק ויבאישו את ריחם לפני גבירי העיר ונכבדיה ופרשו רשת ליד מעגלם ויפילום במהמורות, בכ״ז אין איש שם אל לב את הדבר הזה, ואין מתעורר להושיע להמורים למען יעמוד ריוח והצלה לבנינו.

בריבי את ריבי עם המלמדים אל תחשדוני כי מתקומם אני להתלמוד, וכי חפץ אני להסירו מלב צעירינו „הס מלהזכיר״. אדרבה יודע ומכיר אני כי רב טוב צפון לבנינו בתלמוד ובנושאי כליו, אך לא על התלמוד לבדו יחיה האדם, וטוב היה לו אחזו בו המלמדים וגם מכתבי הקדש לא הניחה ידם כי אז ידע המתלמד בצאתו מחדר הלמוד לעולם העשיה את עמו וצור מחצבתו, את אומתו ודתו, ובן עברי היה ועברי יהיה לעולמים, לא כן יהיה הדבר אם נלעיטהו רק בתלמוד, ומאורות כתבי הקדש לא יראה מימיו, והיה אם אחת הסבות תאלצהו להפרד מעל למודיו בטרם מלא כרסו מעדניהם, אזי ישאר קרח מכאן וקרח מכאן כאשר הורה לנו הנסיון זה אלפי פעמים. אחרי הדברים והאמת האלה, לא אפון כי לוא יאבו לתקן את המעות בעשית אחב״י תקונים בחנוך בניהם, כי עתה לא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד, וברכות הבנים על ראש אבותם ומוריהם ומלמדיהם תחל.

— ביום ו׳ העבר הופיע עלינו הרב הגאון האמתי מוהר״ר יוסף חתן הגאון הגדול מרן יהושע אייזיק נ״ע, בלוית בני ביתו הנכבדים, כבוד גדול נחלה המשפחה הזאת, וכעת הנהו יושב על כסא הרבנות דפה לשמחתנו ולשמחת הרב הנ״ל אשר בלי ספק היו כל חפצו ומגמתו לרשת את כסא הרבנות אשר עליו ישב חותנו הנ״ל ז״ל. תקותנו תעודדנו כי הרב ה״ג הנ״ל יעשה סדרים טובים בקהל עדתנו, לכבודו ולכבוד בני עירנו.

א. ב. (הוא אליעזר בעקענשטיין — המעתיק)

גל. 194. י״ג תשרי תרמ״ז. 30 בספטמבר 1886.

מסלאנים כותב לנו ה׳ א. ב—ן: בערב ראש השנה הגיעה פקודה גלויה מפלך גראדנא לשר העיר אצלנו, כי ישים עינו על הליכות היהודים אשר בצלו יחיו, לקצר בפאותיהם ובבגדיהם, ולמחות מארץ זכר הפאה הנכרית, והשר הנ״ל עשה באמונה את מלאכתו, כי ביום הזה נדבקו מודעות נדפסות ע״י מלאכיו עושי רצונו, והמה עושים את שלהם, ואוי לו לאיש אם ממוראו לא יחתו השוטרים.

גל. 219. כ״א חשון תרמ״ז. 7 בנובמבר 1886.

סלאנים, 2 נאוועמבער.

אני אמרתי בחפזי כי דברי מכתבי בהיום גל. 183 יפעלו למצער מעט אם לא הרבה על לבות בני עירי, והזמן המשנה פני כל יברא לנו רוח חדשה, ותקונים נראה בחנוך בנינו. אבל לדאבון לב כל אוהב עמו ודתו לא שנו בני עירי ממטבע שטבעו להם אבות אבותם כמלא נימא, וכאז כן עתה המלמדים רודים על ידיהם, והמתלמדים באים בחדריהם, חדרי אפל וצלמות עם עששיותיהם בשעה התשיעית בבקר, ויאחרו שבת עד השעה העשירית בלילה, ואין חולה מאבותם על חורת פניהם הדלים והרזים, ועל יצורי גויותיהם כי רופפו מיום ליום מבלי שאוף רוח צח ואויר נקי. ושאלת החנוך כאשר התגלגלה תחת שואה רבות בשנים ולא מצאה פתרונה, כן היא עומדת במקומה גם היום כיתד התקוע במקום נאמן, אשר גם כל הרוחות המנשבות בעולם העשיה לא יזיזוה ממקומה.

וגבירי עירנו, אשר עיניהם לא טחו מראות ביפעת שמש ההשכלה, גם בביתם ראיתי שערוריה. אמנם כן, המה ידעו ויבינו מה הזמן דורש מהם לטובת בניהם אחריהם, ובחפצם להנחיל לבניהם ולעשותם לבנים נאמנים לד׳ ולהעת החדשה ישכרו להם מורים שונים אשר יאצלו מרוחם עליהם ויורום את הלמודים אשר אין בידי המלמדים להורותם. אך נפש היפה איננה נוחה גם מהם, כי גם בניהם יושבים ספונים באהליהם בחדר צר כל הימים, משעה התשיעית בבקר עד השעה השניה, עיניהם רואות את מלמדם (פשוטו כמשמעו), ואחרי אשר הגישה להם האמה את ארוחת הצהרים, עוד אכלם בפיהם, והנה המורה הרוססי בא ויטיף למו לקחו שעה אחת; עוד זה מדבר עמם ע״ד חקי ומשפטי לשון רוססיא, וזה (המלמד) בא וחוזר חלילה את שטת „תגרי לוד״ עד השעה העשירית, ואז כאשר השנה תפרש כנפיה על המלמד והמתלמד, ותאחז בחזקת היד את שמורות עיניהם, יבוא המורה לש״ע, גם הוא להטיף לקחו שעה אחת (כי המורים הנ״ל רק טפלים המה בעיני בעליהם ובעיני חניכיהם, והמלמד הוא העקר), הרי לך כאן שלשה מחנכים, ויש אשר האבות יחבבו ויוקירו את מעשה הכתב ואז יבוא אל הנער גם הכותב (שרייבער) הרביעי, ויכריע ביניהם בנשף או בבקר בשעה שאינה לא יום ולא לילה, וכל אלה ירבצו על שכם הנער כאבן מעמסה ויכשילו כחו ומוחו וישאר קרח מכאן וקרח מכאן.

— קלא דלא פסיק אנו שומעים תמיד מעורכי מכה״ע העברים הדורשים טובת אחיהם, כי לפעמים אשמים אנחנו בעצמנו על החרפות והגדופים אשר יחרפונו בני־בלי־שם, ועל הגזרות והצרות המתרגשות ובאות עלינו, כי אוהבים אנחנו להתחרות תמיד עם תושבי הארץ. ולדאבון לבנו ראינו זאת בעירנו בעינינו: אחד מאחינו עורכי הדין בחפצו להראות לפני השרים והשופטים אשר יתרועע עמם תמיד, כי גם הוא ורעיתו יסעו כאחד מהם במרכבה כבודה רתומה לשני סוסים אמיצים אבירים, העיר בזה שנאת אויביו האוהבים אותו בשעת קלקלתו, ויבקשו תאנות למען הסירו ממשמרתו, וביום ד׳ העבר נלקחה מאתו תעודתו, אף היה אנוס משרי־מעלה לכתוב ידו, כי מהיום והלאה לא יכהן עוד פאר בכל רחבי ארץ רוססיא. מעתה יבין גם לב אחינו זה, כי אין גם לאל יד עורך־דין ללכת בגדולות ובנפלאות ממנו.

— מחזיקי הקרקס לא יתאוננו רע באזנינו על עשותם מעשי נפלאותיהם בעירנו כי עמלם לא יעלה בתוהו ובמשך שני הירחים אשר המה יושבים בתוכנו אספו יותר משלש

אלפים רו"כ. דעת לנבון נקל, כי אחינו גם הם לא פרשו את עצמם מן הצבור וגם המה באו לראות ולהראות ולא נראו ריקם. אך לו חכמה השכילו ראשי עירנו לעשות אתם חוזה, שיקדישו נשף חשק אחד לטובת נשרפי עיר וואלקאוויסק, אזי הטיבו מאד לעשות, אך מי מהם ישפיל ערכו לדבר עם אנשים שאינם מבני חברתם ומה גם ארטיסטים הנבזים בעיניהם.

— בא"ט העבר הכריז הבד"ש בכל בתי כנסיותינו בפקודת הרב הגאון דפה לאסף כסף לטובת נשרפי העיר וואלקאוויסק באופן קל מאד, היינו בעה"ב הבינונים אשר אין ידם משגת לתת את נדבתם שלם, ירימו תרומתם א' קאפ. מכל ליטרא בשר אשר יקחו על יו"ט, ובין עשירי העיר ונדיביה ישתדלו אנשי לבב לאסוף מכל אשר ידבנו לבו לטובת האומללים. אין כל ספק כי רב יהיה כסף התרומה אשר יאסף בעינו בזכרם, כי גם טובי עיר וואלקאוויסק לא עמדו מנגד ביום שפך ד' את זעמו על עירנו בשנת תרמ"א, והמה היו מהראשונים אשר תמכו בידינו ביום אידנו.

— בעוד שבועים ימים יפתח בעירנו בית המקרא לעבודת הצבא, וקול רעש גדול כבר נשמע בה, הצעירים בני כ' וכ"א שנים לא ישקטו על שמריהם, והם צועקים ומשמיעים על השקלים בקולי קולות. מספר הצעירים אשר עליהם לעמוד אל הגורל בשנה הזאת הוא יותר משלש מאות נפש יהודים, וכמוהו לא היה בעירנו עד הנה. כמה מהצעירים נסעו זה מכבר לארץ החדשה ואין אתנו יודע על אדותיהם עד מה ואחרית משפחותיהם מי ישורנה! השמועה מדברת, כי סך שלש מאות רו"ב מונחים לע"ע בידי הרב מוה"ר שמואל כ"ץ ונקוה כי בעלי הזכויות לא יעמדו מנגד נגעם ויהיו מעיר לעזור להם. בשבת העבר הכריזו מטעם הרב ונכבדי העדה שכל איש ואיש יתן את נדבתו לטובת הצעירים מן 1 רו"כ עד 25 קאפ. למען השקט את שאונם והמונם.

— כפי השמועה תחל תנועת מסלת הברזל בלא תשלומים (? — המעתיק) ביום 5 נאיאבר.

ג ב ר א (הוא אליעזר בעקענשטיין, ר' מכתבו בגל. 183. — המעתיק)

גל. 227. ב' כסלו תרמ"ז. 17 בנובמבר 1886.

סלאנים.

בשנה הזאת נקראים לעבודת הצבא פה מאחינו כארבע מאות נפש אדם, וביניהם נמצאים כמאתים וחמשים אשר אין להם שום זכות; ולמען הסיר המכשול מעל דרך הנקראים שלא ישתמטו מעבודת הצבא, רבה פה התכונה. ובכל יום ויום יקראו לאסיפות לטכס עצה במה יושיעו את הצעירים אשר עליהם יצא הגורל לצאת בצבא, להכין למענם בגדי השרד והוצאות הדרך הרחוקה במאד מאד עד מעבר להרי קוקז. לרגלי זה נטלו על כל אחד ואחד אשר יש לו זכות ממדרגה הראשונה לתת סך 25 רו"כ, וממדרגה השניה 80 רו"כ, אך לאחרונה נוכחו לדעת כי מזה לא תצמח ישועה משני טעמים: א) כי רוב בעלי הזכיות הם עניים גמורים אשר אין ידם משגת לשלם גם החצי מהסך הנ"ל; ב) אף כי אחדים מהם הם גבירי עירנו, אשר כסף תועפות להם, ולולא אך רצו אז גם יכלו ליתן, אך גם הם מאשרי העיר ומי יעיז פניו לבקש כסף מאת גביר? — לכן על פי פקודת הרב והאסיפה רבה שהיתה ביום ה' העבר, נמנו וגמרו להכריז בכל ב"ה, אשר כל משפחה ומשפחה תתן את נדבתה לחפץ הזה, העשירות 1 רו"כ, בינוניות 50 קאפ. ועניות 25 קאפ. אולם טח לב העם הזה ואזניהם אטומות מלשמוע נכוחה: אל הקרקס אשר תקע פה אהלו זה יותר משלשה חדשים ינהרו המונים המונים בכל ערב וערב ומריקים את צרורות כספיהם ואף העניים שבעירנו לא יוקירו רגליהם מהבית הזה, ולדבר מצוה גדולה כזו הנוגע אל הכלל כולו יתנו מאומה. יום השבת עבר ואחריו עברו יום הראשון והשני ויום השלישי הנה זה בא ואין קול ואין קשב, והתיבה העומדת בחדר הקהל עוד ריקה ואין בה כסף; ויהי בראותם הצעירים כי רעה נגד פניהם, יען כי הזמן קצר והמלאכה — לקבץ הכסף הדרוש לחפץ הזה — מרובה, באו כולם אל הרב, ויפצרו בו להעיר למוסר את אזני העם, בהטיפו לפניהם דברי כבושים, אולי ישימו זאת על לב וייטיבו מעלליהם. הרב בטובו לא מנע מהם חפצם, וביום ג' לפנות ערב עלה הבמתה ובנועם לקחו והוד קולו הטיף באזני הנאספים דברים המקובלים אל הלב וחודרים אל קרב איש, והראם לדעת את רב הטוב הצפון במעשה החסד הזה, כי מלבד אשר יתמכו בידי הנודדים למרחוק למלאות את חובתם למלכם ולארצם, עוד צדקה תהיה להם כי יגלו חרפה מעל בני עמם בכלל ולא יתנו פתחון פה למחרפינו לנאץ שם ישראל ולהבאישהו בעיני הממשלה. דברי הרב נבעו מקרב לבו ונאמרו ברגש, אולם אם ישיגו גם את המטרה ויצליחו ויעשו פרי אין עוד בנו יודע עד מה.

אחד מן העוברים על הפקודים ליב אלפערט

גל. 242. י"ט כסלו תרמ"ז. 4 בדצמבר 1886.

סלאנים.

— בעת הזאת אשר נפשנו תדאב בקרבנו לרגלי השמועות הרעות אשר ישמיעונו הסופרים חדשים לבקרים, נעים לי לבשר בקהל את הרעיון הטוב והמועיל אשר עלה על לב גבאי בית החולים: לבנות בית־מחסה לזקנים ובית־מרחץ, ובימים האלה יצא הרעיון הזה אל הפועל, והנה באמת נחוצים שני הבתים האלה לעירנו במאד, הראשון — יען כי ישנם בקרבנו אנשים אשר ראו טוב ימיהם אך בשנים האחרונות ירדו מנכסיהם ונשארו בלי משען ומשענה לעת זקנה ככלות כוחם, והשני — כי יהיה מקור נאמן להוצאות בית החולים, אחרי אשר בשנים האחרונות רבו כמו רבו ההוצאות, וההכנסות דללו וחרבו לרגלי צוק העתים האלה.

גבאי ב"ה לא נחו ולא שקטו עד אשר הוציאו זוממם לפעולות ידים, וזה כשבועות אחדים אשר יתנשאו לתלפיות בחצר ב"ה שני בתים יפים ונחמדים למראה אשר מחירם יעלה עד ארבעת אלפים רו"כ.

— ימי לקיחת הצעירים לצבא עברו עלינו בשלום; אין פרץ ואין צווחה ברחובותינו. אזנינו לא שמעו עוד קול מחרף ומגדף אשר האריכו עלינו תמיד לשונם; גם קול בכי ונהי מהנשים המוכרות מאפי תנור, אשר מדי שנה בשנה עפו חלותיהן ורקיקיהן כנשרים עד לב השמים, נחבא הפעם אל

הכלים. כי בשנה הזאת היה מספר הקרואים מאחינו רב עצום מאד ופחדם נפל על פורעי הפרעות, ולכן הכל על מקומו בא בשלום.

בהמחלקה הראשונה מהגליל, היא העיר סלאנים וסביבו־תיה, עלה הגורל על 72 צעירים מאחינו לצאת בצבא, ואף כי מעולם לא עלה הגורל על מספר רב כזה בעירנו, בכל זאת נשארו רבים מבעלי גורלות הגבוהים חפשים לבתיהם, כי מכל קצוי ארץ באו כולם ליום הכסא למלאות חובתם למלכם ולארצם איש לא נעדר. הודות להרב ר' שמואל מ״ץ בעירנו, אשר בהשתדלותו נתנו לכל אחד ואחד סך 30 רו״כ, כי הרב הזה יומם ולילה לא נח ולא שקט עד אשר הוציא דבר גדול כזה לפעולות ידים, ולא שם לבו אל המכשולים הרבים המונחים על דרכו, גם לא הביט על האון אשר עשו נגדו אחדים מהצעירים בשפכם עליו בוז וקלון כעל אחד הריקים. ובאשר כי אין הקומץ אשר קבץ הרב הנ״ל משביע שבעים ושנים צעירים, לכן באו כולם בעצה אחת לבקש מאת ראש העיר כי יתן להם איזה מאות רו״כ ממכס הבשר. הראש לא מנע מהם חפצם והוא בעצמו לקח עליו הטורח לחלק את הכסף בין הצעירים ועוד ביום אתמול נגמר הדבר.

בהמחלקה השניה, היא העיר קאסאווע וסביבותיה, עלה הגורל על 29 צעירים לצאת בצבא. ואף כי בראשונה לא היה אחד מבני רוזינאי, אך באשר אמר היושב ראש כי יבטל את כל הזכיות אם לא יבואו אל הגורל, באו כולם בעצם יום השבת בעגלות לעמוד אל הגורל, ובכן נגמרה גם שם הקריאה בכי טוב.

בהמחלקה השלישית היא העיר זעטיל וסביבותיה עלה הגורל על 37 צעירים מאחינו לצאת בצבא, ואף כי מתחילה חסרו צעירים רבים אשר אין להם זכות ותחתם נלקחו צעירים ממדרגה שניה והראשונה; אך החוק החדש שם מועקה במתניהם וכעבור ימים אחדים באו כולם לעיר הגליל סלאנים, וכעת גם אחדים מבעלי הגורלות הגבוהים נשארו חפשים לבתיהם. מספר כל הצעירים מאחינו אשר נלקחו בעיר הגליל סלאנים עולה עד 138 נפש.

ליב אלפערט

גל. 243. כ' כסלו תר״מז. 5 בדצמבר 1886.

סלאנים, 1 דעקאבר.

ביום אתמול בבקר השכם היתה עירנו כמרקחה, להקות אנשים ונשים וטף נהרו אל רחוב אפאנאסעווסקי, ומשם אל מורד העיר במסלה העולה דערעצ׳ינה, לראות את הרצח הנורא במשפחה עברית עניה סוערה, אשר גרה בבית מלון הנקרא „קוסטויקה״, העומד גלמוד על אם הדרך אצל יער צומח עצים לא רחוק מעיר מושבנו. המשפחה האומללה הזאת נמצאה לפי דבת רבים הרוגה, ואחרי כן שרפו הרוצחים עליה את הבית, למען לא יודיעו עקבותיהם. ביום השבת העבר הגיעה השמועה הרעה הזאת לעירנו כי בית־מלון „קוסטויקה״ היתה לשרפה מאכולת אש עם ארבע נפשות אדם אשר ישבו בו: בעל המלון ואשתו, אנשים צעירים לימים, ובנם כבן שנה, ואחות בעלת המלון. את אם הבנים האומללים היושבת כעת בעירנו בבית הכלא על אשר מכרה בבית הנ״ל יי״ש בלי תעודה הוציא שר בית הסוהר בגודל רחמיו מבית הכלא בשבת, למען יראו עיניה; והיא וקרוביה הגרים בעירנו ועוד רבים מאנשי העיר הלכו אל מקום המעשה בפיק ברכים, ומה נמס לבבם בקרבם בראותם את המראה האיום והנורא הזה. פה שוכבת גוית אדם, עור בשרו הנשאר בערמת עפר ואפר כנחשת קלל, רגליו מקוצצים, ולא תואר אדם לו, כי תחת ראשו נראתה רק עצם אחת שרופה. שם עצמות ילד קטן על רגלי אמו, אשר גם ממנה אך עצמיה נותרו לפליטה, ועל יד סף הבית גלגלת אחת, וממנה והלאה גויה שרופה באש כסוחה. הוי! לב מי לא יתר ממקומו בראותו עצמות בני אדם מושלכים כדומן על פני השדה!

למקום המעשה מהרו ובאו הקטיגור, חוקר הדין ועמם פקידי הרשות לחקר הדבר היטב מי שפך את הדם הזה ושלחו באש את הבית וכל אשר בו. קו החשד מתוח על שני אכרים גרי הכפר הסמוך לבית המלון הזה, כי לפי דברת נער אחד בן הנשרפים אשר שבת שבתו בעירנו לאשרו, הגיש בעל המלון לפני ימים אחדים קובלנא עליהם, כי בדרשם מאתו יי״ש ולא נתן למו למלאות תאותם, שברו בביתו מלתחה אחת בגרזן אשר היה בידם, וכסף כסך חמשה רו״כ אשר מצאו בתוכה לקחו וילכו, ומיראתם מאימת הדין עשו מעשיהם זר מעשיהם; אך הם יתכחשו ויאמרו ידם לא שפכה את הדם הרב הזה ולא הבעירו את הבערה, ובכ״ז הושיבום בכלא עד אשר יחקר הדבר היטב.

אתמוה לעת־ערב הובאו עצמות הנשרפים ואפרם בשקים העירה. קשה לתאר את החזיון הנורא המרגיז כליות ולב. כל יושבי העיר נקבצו ובאו לחלק לשרופים את הכבוד האחרון, ולעשות עמם חסד של אמת. כל העם געו בבכיה ויזעקו בקולי קולות הקורעים את לב השמים, עד כי הארץ רגזה מתחת; וכה הובלו בבכי ואנחה לבית מועד לכל חי.

תנצב״ה.

אליעזר בעקענשטיין

גל. 245. כ״ג כסלו תרמ״ז. 8 דצמבר 1886.

— מצב עירנו בעת האחרונה ירוד מאד. המסחר שבת והמשא ומתן חדל, העני והמחסור מנת חלקם של רוב גרי עירנו. התקוה אשר רבים שעשעו בה את נפשם כי בעבור מסלת הברזל דרך עירנו יבא רוח חיים במסחר ובכל מעשי יד, כאין וכאפס היא. כי הנוכל לפחת רוח חיים בגויה מתה אשר אין חיים בקרבה זה שנים רבות? האיש היודע את חנוכו של היהודי בימי נעוריו בערי מצער, את המטרה אשר יציב לו בחיים ואת המקורים אשר מהם ישאב היהודי את פרנסתו ויביא לחם לנפשו, — לא יתפלא למקרא הקינות הממלאות כל המכתבים הבאים למכה״ע מתחום מושב היהודים. אמנם בכל צרתם של יושבי עירנו לא יקפצו ידיהם מתת, ומרבים הם לעשות צדקה וחסד, יש בנו חברות מחברות שונות, אבל סדר ומשטר אין בהן; בבית הת״ת יאספו יותר מחמש מאות נערים מכל פנות ארצנו, רוב הנערים הולכים ערומים ויחפים וגוועים ברעב לעינינו, יש ויש הרבה נערים אשר רק איזה ימים בשבוע ארוחתם נתנה להם על שלחן נדיבי עירנו, וביתר ימי השבוע סובלים המה חרפת רעב. יש חברת גמ״ח הנתנה בידי איש אחד המושל בלי מצרים והעושה מה שלבו חפץ, ועוד חברות כאלה. הסבה למצב הפרוע

של מעשי הצדקות, כי נכבדי עירנו לא ישימיו לב להם, והנם נתונים בידי אחד או שנים העושים מה שלבם חפץ והמנהגים בלא חשבון נכון ובלא סדר ומשטר.

— מהקרואים לצבא בעירנו בשנה זאת לא נעדר כמעט איש, ע״כ נשארו לא לבד כל בעלי הזכיות כי אם גם בעלי גורלות הגבוהים חפשים לבתיהם. מספר ההולכים לעבוד בצבא ממחוז סלאנים גדול הוא מאד, יותר ממאה וארבעים יהודים, מחנה כבד מאד. רבים שלחו למקומות רחוקים, מעבר להרי אורַל, לעיר המבצר קארס ולדאשלאגאר אשר בקוקז. אם ימלאו אחינו בכל מקומות מושבותיהם את חובתם לארצם כמו יושבי מחוז סלאנים, אז לא יהי עוד פתחון־פה לשונאינו, וישראל ישכן לבטח מלא תקוה לימים טובים ולגזרות טובות ונחמות.

משל.

גל. 249. כ״ד כסלו תרמ״ז. 12 דצמבר 1886.

סלאנים. 5 דעצמבער.

באחד ממכתבי הקודמים ב„היום״ תארתי את מצב חנוך הבנים בעירנו בצבעים שחורים כי ברע הוא מאד, ובלי ספק ילמד הקורא היקר קל וחומר מהבנים, כי גם חנוך הבנות בכלל איננו מתוקן כראוי; אבל באמת לא כן הוא. כי חנוך בנות עשירינו ובעה״ב הנכבדים עולה ליפה, עד כי בצדק נוכל לאמר, כי לא נופלות הנה בנות עירנו מבנות גילן אשר בערים הגדולות, שבתי ספר פתוחים לפניהן לרוחה, עד כי גם אנשים בעלי צורה הבאים מערים הגדולות ואשר עיניהם ראו חכמות נשים, יתפלאו הפלא ופלא למראה בנות עירי ולמשמע שכל מילהן. ולא בשפות החיות אשר מהלכים להן בארצנו בלבד תצטיננה בנות־עירנו, כי אם גם בשפת ציון ידן להן רב, וקורות דברי ימי ישראל לא נעלמו מהן, כי רבות מהן חנכו וגודלו על ברכי התנ״ך מילדותן. ובכל יום ויום תלמדנה את כה״ק שעה או שתים בעזרת מורה, ואיזה שעות בלעדו, עד כי יש אשר תדענה את ספרי התנ״ך בעל־פה מראשו עד סופו ולכתוב מאמרים וספורים אשר יבדו מלבן. כמן כו לא זרו למו עניני מוסר ודרך־ארץ מחכמי התלמוד, וגדולי בני עמנו משנות הבינים. אחרי כל אלה לא יפלא עוד בעינינו אם מוכתרות הנה במדות ישרות ובידיעות שונות אשר תפארת הנה לגבר, ולאשה לא כל שכן, כי נטעי הנעמנים האלה יכו שורש בקרבן בשחר טל ילדותן ולבן ימלא רגשי קדש לאהבה את עמן האומלל, ולהוקיר את אחיהן.

אמת מה נהדר לראות נערות בנות שתים־עשרה, שלש־עשרה שנה תנסינה את כח אחיהן בתנ״ך ובתולדות ישראל לעיני הוריהן ביום השבת, כאשר ישבו סביב לשלחנם במסבת משפחה, והנערות הצעירות תנצחינה את הנערים הגדולים, ותמלאנה פניהם קלון בהראותן למו כי לא ידעו ולא יבינו מאומה מכל הנחוץ לאיש יהודי לדעת, ואז פני הנערות צהלו ופני הנערים חפו. ומה יענו האבות בראותם את כבוד בניהם מחולל ע״י בנותיהם? אז אלפי תלונות תצאנה דחופות זו אחר זו מפיהם וירננו על המלמדים אשר יעשו מלאכת ד׳ רמיה, והמורה לש״ע ינחל כבוד ויקר.

הנה כי כן חנוך בנות עשירינו ובעה״ב הגבוהים המוקירים את שפתם הקדושה בפרט וכל המדעים הדרושים לו לאדם בכלל, אך רע ומר מאד גורל הבנות אשר לא חנן ד׳ את הוריהן בהון ועושר. מורה לש״ע אין לאל יד הוריהן לשכור בעדן, כי כסף שלשה רו״כ לחודש אשר יקח המורה סך עצום הוא בעיניהם, ולשלם בבית הספר מדי חדש בחדשו במחלקה הראשונה 2 רו״כ, בשניה 3 רו״כ, ובהמחלקה השלישית או הרבעית 4 רו״כ משא כבד הוא להם, כי מאין יקח העני המדוכא כל אלה, המן הגורן או מן היקב? ובכן תשארנה בנעוריהן בבית אביהן לעשות מלאכת הבית לחשוף פרי אדמה, לבשלם ולשמוע שיר הסירים תחת הסיר, ולשקוד על ספרי זשארגאן אשר רובם מלאים דופי והבלים...

— במסחר עירנו שורר כעת קפאון נורא, ואנחות שוברות חצי גופן של אדם על הימים הרעים תשמע כל פנה שאתה פונה, כי אפס דורש סחורה, כלה קונה מן השוק, ובעלי המלאכות ילכו בטלים, והמשתכר משתכר אל צרור נקוב. גם עושי שכר בעירנו עגמי־נפש הם, כי מיום נפתחה המסלה בארנאוויטש—ביאליסטאק יביאו אדוני בתי בשול־השכר את סחורתם לעירנו מכל אפסים, ויורידו מחיר השכר עד הדיוטא התחתונה. היום באה הרנה, כי ה׳ פ. ממינסק שלח שכר ע״י איש עתי הנה וימכרהו עד מהרה, ומחר נראה על עמודי התלגרף מודעות מדובקות שגם ה׳ ל. וש. הורידו את מחיר השכר, והשותים האוהבים אשישים ששים ושמחים ואומרים שירה.

— שני האכרים אשר אמרתי במכתבי הקודם, כי קו חשד מתוח עליהם כי ידיהם שפכו את דמי המשפחה בקוסטאָויקא, יצאו מבית כלאם לחפשי, ועקבות הרוצחים עודלא נודעו.

יזרעאל מבית בעש״ט

(הוא אליעזר בעקענשטיין — המעתיק)

גל. 1. י״ז טבת תרמ״ז. 1 בינואר 1887.

סלאנים, 26 דעצעמבער 1886.

— הכל תלוי במזל ואפילו עגלון וסוסו ובעל המלון וכוסו. היו ימים טובים להעגלונים שבעירנו ולבעלי בתי המלון היושבים בדרך העולה מסלאנים לדאמאנאווא. הדרך הזאת היתה תמיד מלאה תשואות, כמו עיר הומיה, מהנוסעים הרבים אשר נסעו כעדר מעירנו לתחנת דאמאנאווא במסלת מאסקוו.—ברעסט, ומהתם להכא רצוא ושב פעמים בכל יום; העגלון שר את שירו בדפקו בסוסיו, ואחריו המקהלה (קאהר), ה״ה הנוסעים, ענו אמן בפה מלא. ובעלי בתי המלון בראותם אותם ששו עליהם כמשוש חתן על כלה, וגם הראו להם פנים צוהלים, בידעם נאמנה כי לרגלם תבוא הברכה בביתם כי במיטב כספם ישלמו להם אם בטנם יאכילו ומעיהם ימלאו בדגים ממולאים ובשר טלה וכל מיני מאכל־תאוה אשר כבכורה בטרם קיץ יבלעום בעמדם על רגל אחת. אך עתה כאשר נפתחה מסלת הברל בארנאוויטש—ביאליסטאק הורע מצב העגלונים ובעלי בתי המלון עד מאד, כי תחת אשר עד כה נסעו הנוסעים דרך דאמאנאווא בסוסים פשוטים בעגלות פשוטות, יסעו כיום ישר בסוסי אש וברכב־ברזל לתחנת מסלת הברזל, וע״כ עובר אורח חדלו, נשמו מסלות ונשאר בבתי מלון שמה ושאיה יוכת שער; חדל שאון נוסעים, שבתה המולת אורחים ומצלות הסוסים לא ישמעו בגבולם והעגלונים

נחבאו אל הכלים, שחו בנות שירם ולא יזמרו עוד כי הידד נפל.

והעגלונים שלושים משפחות מה המה עושים כעת? הגם בשבתם בביתם ורואים את דלותם ישירו שירתם כמו על גף עגלתם בעת אחזם שוט בידם ושעטת סוסיהם ימנו? — לא, אף פעמים לא! אמנם השוט נשאר להם לפליטה אך אפס זולתו, כי סוסיהם כבר מכרו בחצי שוים, ועגלותיהם תהיינה לבער להם למען החם את נפשם בקרה והם בעצמם ונפשות ביתם ילכו בנקיון שנים ובחוסר לחם ,כי כך היא דרכם בעירנו. ואלה אשר יחיו סוס אחד תחת ארבעה וחמשה להוביל אנשים או סחורה מהתחנה לעיר וכן להיפך, גם הם יאנחו משבר לב על מטה לחמם כי נשבר, כי רק פעמים בכל יום יסעו ואחר כן יחנו, היינו בשעה הששית בבקר, ובשעה השתים־עשרה בלילה. ומשתי נסיעות אלה בכל יום ישאו לבבם אל כפים כי יראו שלושים קאפ. מזומנים מלבד הקללות הנמרצות אשר ישאו מאת אחיהם העגלונים, ולפעמים גם מכת־לחי בקנאם את קנאתם על השכר המועט אשר עלה לחלקו, ומהקומץ הזה עליו להשביע את נפשו גם נפשות־ביתו לרבות את סוסו.

ואנשי הבינים ומשלחי הסחורות הגם הם חלק העגלונים חלקם? הלא רגליהם סוסיהם ולא רבים המה אנשי־ביתם, כי מרביתם אנשים צעירים לימים הם, אשר זה עתה נפרדו מעל שולחן אבותיהם, ומדוע גם פניהם זועפים? מדוע הורידו גם הם לארץ ראשם וילכו קודר כל היום? — השאלה הזאת היא שאלה שאין עליה תשובה. אמנם לו חפצנו לפתוח חלונות בבית האפל הזה אזי ראינו את נגעיו ונמצא את פתרון החידה, אך כבר הורונו חז״ל: „אין פותחין חלונות וכו׳" ובכן אעזוב את הענין הרע הזה.

— ביום אתמול לפנות ערב קרה בעירנו מקרה מעציב לב: עלם צעיר לימים אחד אשר ההצלחה כבר פנתה לו עורף, הלך לחפור מעט חול לבן ויהי בחפרו נפל עליו גוש עפר ויהרגהו, עד מהרה באו רופאי העיר למקום המעשה אך הם אמרו לחיו נואש כי כבר נפחה נפשו. היום הובל לקבורה. האומלל השאיר אשה ושני ילדים קטנים. ה׳ ינחם אותם ואת אבותיו ויסר כל אסון ויגון מעלינו.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 23. ט״ו שבט תרמ״ז. 28 בינואר 1887.

סלאנים, 19 ינואר.

מי יאכילנו בשר! רע עלי מאד המעשה להיות כמתאונן רע באזני קוראי „היום" על בני עירי אשר כהאספסוף במדבר התאוו תאוה לאמר: „מי יאכילנו בשר, כי נפשנו יבשה אין כל, בלתי אם אל הקשואים ואל האבטיחים עינינו נשואות, ובבשר אווזא קצתה נפשנו, לא מאשר בו שמן חלקנו, כי אם באשר הנשים היושבות בשער האווזים תרבינה במחיר על אחת שבע, ורק בעלי־הכיס יוכלו לגשת אליהן, אך מי בעל נפש אשר יראה חמס ושוד הנעשה בעירו וידום סלה?

הן תמיד הסכינו אחינו בני ישראל לכוף כאגמון ראשם ולהיות כאסקופא הנדרסת לאחיהם הנוגשים בהם, וביחוד להיות כתולעת הזוחלת תחת כפות רגלי בעל מכס הבשר אשר יפשיט עור עניים מעל עצמותם, ולדאבון נפשם בעירנו רואים אנחנו את ההפך מן הקצה אל הקצה: בעל מכס הבשר טוב הוא לנו מתמול שלשום במאד מאד, ואך הקצבים אבירי הלב יפסעו עלינו ברגל־גאוה ויאמרו לתת לנו עצמות גרם תחת בשר בדמים יקרים ובין כה וכה לא בא אל פינו בשר זה ימים אחדים. ומי יודע אחרי מתי עוד יכרת מפינו בשר? העושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום בין בעל־המכס ובין הקצבים שנואי־נפשו, ולא נוסיף לדאבה. — בשבוע העבר באה פקודה נמרצה מעיר־הפלך לשר־המחוז לקצץ ולנתק את קוי־העירובין ועמודיהם, ושליחי הצבור, ה״ה שוטרי הפוליציי, יצאו מבוהלים ודחופים למלאות את הפקודה למען לא יעברו על „בל תאחר" אף יום אחד, זה במקלו וזה בקרדומו, וכל העם רואים את הקולות ויתמהו תמהו. אומרים אמור, כי אחינו אשר זה דרכם כסל למו לילך ולהזיק בחרב־פיהם את אחיהם אכלו קורצא, ועליהם אמר אביר־הנביאים: מהרסיך ומחריביך ממך יצאו. ומזה נשבר מטה לחם הרב המופלג מוהר״ר י. אשר זה כעשר שנים שם עינו ולבו לעשות קווי־העירובין ותקנם במקומות אשר נתקלקלו, למען לא יחללו בני עירו את השבת.

אבן (הוא אליעזר בעקענשטיין — המעתיק)

גל. 66. ז׳ ניסן תרמ״ז. 20 במרץ 1887.

סלאנים, 15 מארץ.

— עוד ימים מספר והנה ימי האביב ממשמשים ובאים, ובכל שנה ושנה בימים האלה כבר ידעו עניינו כמה כסף יעלה לכל משפחה ומשפחה מקופת לחם העניים, למען יכינו למו בעוד־מועד את פת־בגם לשמונת ימי החג, וכעת אין קול ואין קשב: בעלי האספות נאספו ואין איש שם על לב. הן הרב אשר לשבט־מוסרו חכיתם, עשה את שלו, הטיף דברי מוסרו לעורר אתכם מתרדמתכם ומדוע תחשו תתאפקו? האם גם בשנה הזאת כבכל השנים אשר עברו יהיו הראשונים הבע״ב הבינונים להרים תרומתם קדש לה׳ לעניי העיר? הן עיניכם הרואות, כי הבינונים כעת משענת קנה רצוץ לעניינו, כי רובם ככלם נגפים המה מיד הזמן, היושבים בסתר אהלם ונושאים חרפת־רעב, ואיך יעשו אלה דבר־מה לטובת אחיהם הנדכאים בעת אשר גם הם ידרשו עזרה בצרה? — על כן חושו־נא אתם אדירינו, שועינו ונדיבינו, וצאו לעזרת המחכים לישועה, ואז ברכתם וברכת כל האמת והשלום אשר אהבתם על ראשכם תחל.

— זה כשבועות אחדים באה הנה נערה כפרית בת שבע־עשרה שנה, ומלתה על לשונה כי בת אחד מיהודי ברעסטעוויץ היא ,ובהיותה בת ארבע שנים גנבוה אכרי הכפר הסמוך לעיר הנ״ל, בהיותה יושבת על פני השדה לשמור את מטלטלי אביה אשר פנה מביתו בים המהומה, עת אשר ירדה אש מן השמים ותאכל כמעט כל העיר ברעסטעוויץ זה שלש עשרה שנה. ומאשר כי שמעה תמיד חרפתה מאומנה אכר הכפר, כי בת יהודי היא, ברחה מביתו, והיא נודדת זה כשלש שנים בערי ישראל ומבקשת מרבני העירות אשר עברה עליהן לספחה אל נחלת ה׳, אך שומע אין לה. גם פה בכתה ותתחנן על נפשה להביאה תחת כנפי היהדות, באמרה כי אומנתה לא הביאה אותה במסורת ברית דת הנוצרית. שוטרי העיר שמעו

והושיבוה בחצר המטרה, ואתמול באו הלום הוריה אחרי שמעם ע״ד אבדתם, אשר תקעו והריעו אז עליה במכה״ע, כי נמצאה, אך שר־העיר לא יאבה לתת אמון לדבריהם כי בתם היא, וישלח לקרוא את האכר אשר היתה בביתו, אולי מפיו יציל דבר־אמת.

— החורף עם כל משלחת מלאכיו חלף עבר מגבולנו, והננו אומרים „ברוך שפטרני״, ומי יתן והאביב אשר אליו עיני כל עניי עירנו ישברו יחדש רוח נכון בקרבם.

תושבי המכתש, ה״ה פרור אבאלאנא, דואגים מאד פן ואולי יעברו מי נהר שארא לעשות שמות בבתיהם הנמוכים, כאשר עשו שמות בשנה העברה; איך שיהיה יודיעונו הימים הבאים, ובין כה וכה לא יתנו שנה לעיניהם בלילות אלה, פן יבואו המים הזידונים לפתע פתאום כמו בשנה העברה. וע״ז יתפלל כל יושב העמק הזה כי שטף מים רבים אליו לא יגיעו.

— בעירנו רבה העזובה בחנוך בני העניים אשר מהם תצא תורה. אמנם רבים מהם שוקדים על דלתות בית הת״ת וימצאו שם מקלט למו, אך ישנם ילדים וגם נערים לא מעט אשר אין בית הת״ת קולטם כי צר הבית מהכיל את כולם והנערים האלה הולכים שובב בדרך לבם ויעשו עול ומדחה, ואין בידם מוחה ואין דואג לאחריתם. אך בימים האחרונים האלה התעורר אחד מקרב עדתנו ה׳ סמאזנעוויץ איש ישר־לב הנהנה מיגיע כפיו ויטכס עצה עם שר־העיר מה לעשות לבני עני אלה ואיך ירפאו משובתם, ויגמרו ביניהם לכונן חברה לתמוך בידי ילדי עני אלה ולתתם על יד בעלי מלאכה, למען לא ילכו בטל בימי נעוריהם, וכאשר יגדלו לא יהיו רודפי־רוח וימצאו מקור לפרנסתם, וכבר ערך ה׳ ס. הנ״ל מכתב־בקשה לבקש רשיון על הדבר הזה. מי יתן וחפצו הטוב בידו יצלח וגם עשירי עירנו ונדיביה לא יעמדו מנגד ויתמכו באשר יוכלו בדבר הטוב והמועיל הזה, ואז יברכום טובים.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 69. י״א ניסן תרמ״ז. 24 במרץ 1887.

סלאנים, 18 מארץ.

נעים לי לבשר להקוראים הנכבדים, כי הנערה אשר דברתי אודותיה במכתבי הקודם יצאה אתמול לחפשי מבית הכלא, שר העיר וסגנו, חוקר־הדין ואתם אנשים אשר היו בידם להעיד לשבט או לחסד, נוכחו כי היא בת היהודי והיהודיה אשר באו הנה מבערסטעוויץ, אחרי הסימנים הנמצאים בעור בשרה ויתאימו עם דבריהם, ואחרי חקרם ודרשם את האכר אשר היתה אמון אצלו. כי בשאלם אותו: מדוע גנבת ילדה עבריה, הלא תדע את דין הגונב נפש אדם? — ויען האכר רתת, כי ידיו לא היו במעל הזה, כי אם אחיו אשר זה עשרים שנים נאסף אל אבותיו, הוא גנב אותה, ובמותו באה אליו בנפש חפצה ובדעת צלולה, ותהי אצלו כבת, מפתו אכלה ובחברת בניו ובנותיו רועה היתה בצאנו ובקרו, חזיריו ואוזיו, וזולת זאת לא ידע אודותה מאומה. — ואחרי אשר ה׳ סאבאל נתן ערובה בעדה סך מאה רו״כ עד אשר יחקר הדבר, שלחוה לנפשה ועוד היום נסעה הנערה בלוית הוריה ברעסטעוויצה. תוצאות דבר המשפט אודיע לקוראי „היום״ במועדן.

— מקרה מעציב־לב קרה בעירנו ביום אתמול, וזה הדבר: אשה עבריה אחת הלכה לשאוב מים מן הנהר וכדה מרקועי פחים על שכמה, ויהי כי עמדו רגליה על הקרח מעדו קרסוליה ותפול במאורת הקרח. לשוא עמלו הנאספים על יד החוף למשות אותה מן המים הזדונים, כי צללה כעופרת במים אדירים. אחרי שלש שעות מצאו הדייגים את גויתה הרחק מאד ממקום המעשה וימשוה מן המים. תנצב״ה.

— המגיד מקעלעם הנודע לשם ול... בא לעירנו בשבוע זה. בעלי־מלאכה ונשי־עירנו הנוהים לדרשותיו, וביחוד לשמוע את מוסרו נגוניו וסלסוליו ,אשר קנה בהם את לבבם לאהבה אותו לפני חמש־עשרה שנה בהיותו מטיף בבית־הכנסת ברחוב אבאלאנא, יאמרו: „בואך לשלום״; אך מיראתו ממלשיני בסתר, לא זכינו לשמוע את דרשותיו, כי עודם חיים וקיימים אלה אשר אכלו קורצא לפני שר הזשאנדארמים בעירנו, אף כי כבר החליפו רוחם, ומי יודע אם לא ישוב ריקם על עקביו ממקום שבא, ומה יענו אלה השאטים אותו? — „צאתך לשלום״! —

— מצב המסחרים בעירנו רע מאד כעת; אכרי הכפרים לא יובילו פרי אדמתם העירה, כי כעת משתמשים בערבוביא שלג ברד וגשם מדי יום ביומו בלי־הרף, ואביוני־אדם נאנחים על פרי אדמה כי נכרת מפיהם בימי החג הבע״ל, ולשוא דמינו כי הסתיו עבר ועת הזמיר הגיע.

— אחרי אשר הרב הגאון דעירנו הטיף מוסרו בדבר נתינת לחם לעניים, מרבים העם להביא איש איש כאשר ידבנו לבו.

פה מקום אתי לברך בקהל־עם את הגבירים המפורסמים ה״ה מוהר״ר יהודא חיים וויגדעראוויץ נ״י וה׳ אליהו קאפעלמאן היושבים תמיד במאסקווא לרגלי עסקיהם ,אשר מבשרם לא יעלימו עין, אף כי רחוקים המה מהם, בשלחם לקרוביהם ולמכריהם אשר מטה ידם לאיש איש לפי ערכו על חג המצות. בעיני ראיתי את רשימת האנשים הנשלחים מהג׳ הנ״ל לפה ובצדם כסף מתנת ידם לאו״א. יהי ד׳ אלהיהם עמם, ויעלו מעלה מעלה, וברכת הנעזרים בכספם עליהם תבוא.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 78. א׳ אייר תרמ״ז, 13 באפריל 1887.

— אם כי רע ומר גורל כל בע״מ לעת זקנתם, הנה יותר מהם רע ומר גורל המלמדים והמורים כי יבואו בכלח; הן בעלי המלאכות גם אלה אשר עבר עליהם כלח ימצאו את לחמם ולרעב וכפן ישחקו, כי גם אלה אשר עינים להם ולא יראו עוד, או כוח ידיהם אין למו לעשות את מלאכתם המחיה את בעליה כמו באביב ימיהם, הנה חברתם תשים עינה עליהם לטובה, למען לא יגועו ברעב, כי לכל בעלי מלאכות ישנה חברה מיוחדה, החייטים לבד, והרצענים לבד, תופרי מגבעות לבד, והקצבים לבד, ולכל אחת מהחברות הנ״ל יש בית־מדרש לבד אשר בו תבא החברה לשפוך שיחה ולשמוע בקול מורה המטיף לה בין הערבים מדי יום ביומו מוסר השכל צדק ומישרים, וכל איש מצוק ומר־נפש לא נעלם מעיני החבורה אשר תשית לב לסעדו ולתמכו. אך לא כן גורל המורים והמלמדים בעירנו, כי כל איש לדרכו ילך, לטובת רעהו לא

ישים לב; ולפעמים עוד יוסיפו סרה לדבר על אחיהם ככל העולה על רוחם, למען יבנו מחורבנו. וביחוד בהגיע תור בין הזמנים, אז ישימו לילות כימים, יבואו בפתחי נדיבים וידברו עם נשותיהם על שור או כבש או עז כי יולד, ובאמצע דבריהם יקחו דברים גם על אדות בניהם ומלמדיהם וישפכו בוז עליהם ועל למודם, למען התכבד בקלון חבריהם. וכל אלה רק באשר בעירנו חבילת המלמדים נתפרדה. ואם כה, איפוא, היפלא כי המלמד הבא בשנים, או אחת מהסבות אשר תקרינה לאדם קרהו גם אותו, אשר רגליו כבדות לנוע ולבקש תלמידים חדשים וגרונו נחר, — אם ימות באוהל מבלי אשר אין רואה ואין שומע, כי מי יחוס עליו? — הן החייט ידאג בעד בן־אומנתו, הרצען — בעד בן לויתו, ועוד כאלה, ומה להם ולמלמדים? — לא אכחד, כי אחדים מהם אשר כחותיהם אבדו ימצאו בעירנו מקור משחת למחיתם, היינו: זה ילקט נומערים כשבלים בעמק רפאים, כי חולש הוא על מנורת חנוכה, (הכוונה להגרלה על מנורת־חנוכה) וזה יסתפח בנחלת הבטלנים, אלא יסובבו בשווקים וברחובות וישאו בחיקם נרות ההבדלה וציציות למכירה; אך הנעשה שקר בנפשנו לאמר כי מקורים כאלה נאמנים הם למחית נפשות ביתם?

המקרה המרגיז לב, אשר קרה לפני חג הפסח, יורנו כי על מלמדי עירנו רובצת החובה לדאוג בעד עצמם בעוד מועד, ליסד „אגודת סופרים ומורים" וכלם ישחדו מכוחם לטובת החבורה, ומהכסף הנאסף יהיה לאל יד הנצרכים למצוא עזרה בצרה, חלילה, ואז לא יהיו נאלצים להושיט יד לעת זקנתם לחכות בחרפה לחיי עמם, או יותר טוב לגוע ברעב, כאשר גוע בנפש מרה המלמד המשכיל ה' סענדער ז"ל אשר שבק לן חיים ביום א', 22 מארץ. המלמד הזה לא מלמד היה ולא בן־מלמד, כן שמעתי מפי רבות בעודו בחיים חיתו, בספרו באזני את מצבו המר והנמהר בעת אשר בני כרה אזן לשמוע בלמודיו, כי אם אסונו הביאהו לידי מלמדות, אך גם הפרנסה הזאת היתה משרכת דרכיה ובשבעה דרכים נסה ההצלחה ממנו, עד כי לא יסף עוד לדלוק אחריה. וכדרך כל הבע"מ הדלים אשר מדאגת פרנסתם לא ידאגו למורי ביניהם, לא דאגו לנפשו גם הורי תלמידיו, ובכל יום ויום אשר הלך ר' סענדער ז"ל לבקש מאת אדוניו את לחמו הצר, שב הביתה במפח נפש, ונהרי נחלי דמעות שטפו עברו על לחיו הרזות והדלות, וב"ב בראותם כי בא בידים ריקות, הרימו גם הם קול־בוכים על הלחם היבש כי נכרת מפיהם. הנה כי כן חי ר' סענדער הנ"ל וב"ב משך כל ימות החרף חיי־צער, וזולתי תפוחי־אדמה לא בא כל אוכל אל פיו, ושנים שלשה ימים בשבוע ענה בצום נפשו; כן ספרו אנשים הרבה אשר הלכו ללוותו ולגמול אתו החסד האחרון, והימים האחרונים הגדילו את עצב לבבו עד מרום־קצה, כי בראותו שימי החג ממשמשים ובאים וצרכי החג מרובים מאד לפי ערך מדת צרכי כל ימות־השנה, כי עליו להכין מצות בעד משפחתו האומללה לשמונת ימים רצופים, נשא רגליו לאדוניו, אולי תהי השעה הזאת שעת רחמים ורצון להעניקהו מכיסם, אך לשוא: בבית זה ישמע תשובה נמרצה כי אין כסף לאדון זה, שם התנפל עליו אדוניו על הדריכו מנוחה בטרם נגמר זמנו, כי אין שכירות, אלא לבסוף יאמרו חז"ל. כך יצא וידיו על ראשו. כל אלה יחד פעלו עליו לרעה, ומחלה עזה שמה קן לה בלבבו הנמס כמים ובבואו הביתה נפל על המטה אשר לא ירד עוד ממנה. שלשה ימים רצופים התהפך ר' סענדער הנ"ל ז"ל במכאובים נוראים על מטתו. אמנם טובי־העיר בראותם כי עוד מעט ויבוא הקץ לעניו ודלותו, נכמרו נחומיהם עליו ושלחו לביתו שלשה רופאים כאחד להגות ממנו מזורו, אך אזלת ידם לרפא את מזורו ולא העלו לו ארוכה, וביום הרביעי נשאוהו במטתו לבית החולים ושם בא הקץ לחייו המרים והמאררים. דעת לנבון נקל, כי לא הוא האחד במינו בעירנו, כי מלמדים הרבה יש ויש אצלנו אשר יגועו כמעט בלא יומם מרעב וכפן ואין איש שם על לב. לו השכילו המלמדים בימי חרפם לדאוג לאחריתם, כי אז לא נופלים היו מכל בעלי מלאכה אשר גם לעת זקנתם יאכלו לחם.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 93, י"ח אייר תרמ"ז, 30 באפריל 1887.

גראדנא.

...עד כה כל הערים אשר מסביב לעירנו, כמו וואלקאוויסק וסלאנים, בנשאם ונתנם עם עירנו השפיעו לה רב טוב וכל היום המו רחובותינו מרוב אורחים אשר באו מסלאנים ווואלקאוויסק לערוב מערבם לקנות ולמכור, ועתה כאשר נבנתה המסלה מבאראנאוויץ — לביאליסטאק העוברת גם על פני הערים האלה, עתה נשארה עירנו שוממה, ומהערים האלה ינהרו רק אל ביאליסטאק הקרובה אליהם ביותר והיא תתמלא מחורבננו...

בצלאל שאכנאראוויץ.

גל. 96, כ"ב אייר תרמ"ז, 4 במאי 1887.

סלאנים, 29 באפריל.

— זה שנים רבות קנתה לה עירנו שם טוב לזכר עולם במעשה צדקתה אשר היא עושה (בעזרת תומכיה מערי ישראל) לנערים למאות הבאים מרחוק ומקרוב, כי מיום נוסדו בעירנו בתי הישיבות והת"ת ימצאו בהם מקלט בערכך שבע מאות נערים, אשר אנשי העיר טובי לבב ישפיקו למו מזון חומרי ורוחני, ואף כי לא ערב למו הלחם אשר הם אוכלים, באשר לחם חסד הוא, חסד לכל יום ולא בנקל ישיגוהו, כי הנער אשר אין לו פה מודע ומכיר, עליו לכתת רגליו מבית לבית בהגיע תור בין הזמנים, עד אשר ימצא את פת־בגו בבית איש „יומו", ובכל זאת לא ירעבו ללחם כי נמצאו בקרבנו אנשים ונשים הדואגים לטובת בחורי הישיבה ומנהליהם גם הם לא יעמדו מנגד, ולא יתנום חלילה לסבול חרפת רעב. אבל לעומת זה אין כל מעצור למו ללחם שמים, וכל נער מהנערים יתחנך ע"פ דרכו, כי תשע מחלקות תמצאינה בבתי תורה אלה, ועל כל מחלקה ומפלגה הפקד מורה אחד אשר עליו לרעות את צאן מרעיתו במקל־נועם; זה על מבועי התורה למתחילים למודי קבע, וזה על מי־מנוחות ים התלמוד למודי קבע, לבד מורי בית־הספר, ה' הלל ריוואש והאדון נ. האמבורג משנהו, והשלישי מורה־מלאכת־הכתיבה, שלשה אלה יבקרו שתי שעות בכל יום בסירוגין, וכלהם עומדים תחת השגחת המנהלים, הלא המה עשירי עירנו וחכמיה, אשר יד ושם להם בתורה ובדרך־ארץ, ובעין טובה ישגיחו על המורים אשר לא יעשו מלאכת ד' רמיה, ועל החניכים שלא יבלו אביב ימיהם לבטלה; אף ישגיחו מאד על הנקיות, למען לא יבואו חלילה כל מחלה וכל נגע באהלי־

תורה אלה, כאשר כן קרה לפני שנה וחצי מסבת אי־נקיון באשמת שמשי הישיבה והת״ת אשר דאגו רק למענם ולא לבריאות צאן קדשים אלה.

אפריין נמטיא למו״ר הרב הגאון ה״ג וכו׳ מוהר״ר יוסף שלופפער נ״י, כי בראותו שבבתי הישיבות יושבים הנערים צפופים ואיש את רעהו ידחקון בצד ובכתף, יעץ להמנהלים לספח לנחלת ד׳ עוד מורה משכיל אשר נהירין לו שבילי ים התלמוד ונושאי כליו, למען ישבו הנערים רווחים. ובראותו כי עשירינו המשכילים בעם לא ירבו לבקר את הבית, לרגלי עסקיהם אשר לא יתנום לבוא לנסות את הנערים בלמודם בכל שבוע ושבוע, רשם בכתב את שמות כל הנערים הדופקים על דלתות הישיבה, ובהגיע יום ה׳ בשבוע יעבר אליהם ויברור מהם איזה לבחינה, ויצוה לעושי רצונו שיביאו אליו נערים במספר למען הביאם במסה, ובשבוע הבא יברור נערים אחרים מרשימתו וכן לעולמים. דעת לנבון נקל, כי מסות כמו אלה יפעלו על הנערים הרבה שישקדו על התלמוד בשקידה נמרצה זה מאהבת הכבוד, וזה מיראת המרות.

אמת, מה נהדר היה מראה הנערים בצאתם ביום ה׳ העבר מבית אדמו״ר הרב הגאון הנ״ל, ושמחת עולם על ראשם כשב ממערכות שדה־קרב ועטרת הנצחון בראשו, בשמעם מפי הרב הנ״ל מפורש, כי עתידים הם להיות גדולים בישראל, אם אך תשוקת הלמודים תפעמם, וצותא צותא יצאו הנערים נגדם לקדם פניהם ולדעת מה דבר עמם הרב ומה ענם, ויקנאו בהם על אשר עלה עליהם הגורל ביום הזה לעמוד במסה. הנה כי כן תקותנו תעודדנו, כי מעתה והלאה יוסיפו בני הנעורים האלה און ואיל לעסוק בתורה לשמה, לתפארתנו ולתפארת תוה״ק, ובזכות התורה ולומדיה לא ימושו דברי התורה הזאת מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם. וברכות בני עניים אלה אשר מהם תצא תורה יחולו על הרב הנ״ל, על ראשי המנהלים ועל כל התומכים בכספם מרחוק ומקרוב.

— באחד ממכתבי הקודמים ב„היום״ הודעתי נאמנה, כי שר־העיר ועמו אחינו המשכיל ה׳ סמאזינעוויץ, אשר השלים חוק למודו בבית הספר למלאכת חושבים, גמרו לבנות פה בעירנו בית־ספר למלאכה לבני העניים אשר אינם מסוגלים לתורה ולתעודה. עתה אוכל להודיע לקוראי „היום״, כי המה עשו את שלהם כחוק לכל הנוגע להענין הנכבד הזה ושלחו הכתבים עם ספר התקנות לשרי מעלה לאשר ולקיים הדבר כמשפט, ותקותנו תשעשענו, כי ההשתדלות של אנשי מעלה כאלה תעשה פרי ברכה, ובקרוב נראה בעירנו בית למוד מלאכה כללי לנערים, אשר חסרונו מורגש מאד בצוק העתים האלה.

— הסתיו עבר והאביב בא ויפח רוח חיים באף כל היקום, אך אין רוח־חיים באופני המסחר בעירנו; החנוני יושב בחבוק ידים, ולפעמים יגיח לתומו אנחה השוברת חצי־גופו, בעה״מ משוטטים בשווקים וברחובות כמו שבת שבתון קרא ד׳ להם, והפועלים העושים מלאכה במים גם הם אוכלים ואינם עושים מאומה כי סוחרי עצים השולחים סחורתם על מי הנעמאן לא ישלחו עדנה דוברותיהם ורפסודותיהם על פני המים, ועוד חזון למועד.

— שמועות מרגיזות תעלינה באזנינו למגנת לבנו מערי המחוז בימים האלה. מעיר דערעצין שמענו, כי התרנגול האדום האורח לא־קרוא פרש שם מוטות כנפיו, גם את עיר זעלווא לא שכח חנות, ועתה שמענו כי עשה שמות בעיר מוש זה פעמים, והאחרון הכביד, כי כמעט כל העיר עלתה על המוקד ותושביה נשארו בעירום ובחוסר כל, כי בין לילה הוצגו ככלי ריק, אין להם לחם לאכול ובגד ללבוש, ושוכבים על פני השדה באין מחסה, ומסתור משרב וחום ביום ומקרח בלילה. אהה! ד׳ אלקים! הכלה אתה עושה לצאן קדשך? חוסה־נא, כי קטן יעקב ודל!

גם תושבי עירנו יפחדו פחד וכל העיר מקצה אצים רצים לסוכני חברת הבטחון להבטיח את בתיהם, הונם ורכושם, כי חודשים לבקרים יציצו מעיר כתבי־פלסתר מאנשים בלי־שם המתפארים לעשות את עירנו לערמת עפר ואפר, אך אם ד׳ ישמר עיר — שוא שקדו השומרים לרעתנו.

זעקת עיר „מוש״ לעירנו הגיעה ובכל יום ויום שולחת עירנו עגלות טעונות לחם ומזון; יתן ד׳ ולא ישמע עוד קול־זעקה ברחובותינו, ויאמר למלאך המשחית הזה הרף.

— החזנים עושים את שלהם ומבקרים את עירנו כבקרת רועה עדרו. בשבוע העבר בא לעירנו הש״ץ הניקאלאיעווי, ה׳ הלל אלטערמאן ויכבדנו מגרונו בקבלו פני שבת מלכתא, וכל בני העיר מקצה נהרו לשמוע את קולו הנעים, והיום הדביק מודעות כי יתפלל בשבת הבע״ל על פתקאות; לא נפון כי בשיריו הנעימים יקח את לבות תושבי עירנו לקחתו אחר כבוד לשרת בקדש תחת הש״ץ הנכבד מ׳ יוסף אלטשול היושב כעת בגראדנא העיר.

— ביום אתמול נסעו מזה 45 חרשי־עץ מאפס נוה עבודה ומלאכה להאמלע העיר, אולי ימצאו שמה פתח־תקוה להחיות את נפשם בעת רעה כזאת. התחנה היתה מלאה מפה לפה אנשים ונשים וטף אשר הלכו ללוותם.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 149, כ״ח תמוז תרמ״ז, 8 ביולי 1887.

סלאנים, 3 יולי.

באחד ממכתבי הקודמים ב„היום״ הודעתי כי מאפס עבודה ומעשה בעירנו עזבו את העיר 45 חרשי־עץ ויסעו להאמלע למצוא שם מקור למחיתם, ולמגנת לבבם אחרי אשר ענו בדרך כוחם ויסבלו חרפת רעב וכפן שבו על עקב בשתם, חשך משחור תארם, כי גם שם אין מרעה להם.

— בימים האלה נתן שר־העיר צו לפאר וליפות את הבתים והבנינים מחוצה להם, כי בעוד ימים מעטים יבקר בעירנו הגענעראל־גובערנאטאר; בעה״ב ימהרו לעשות את דברי שר־העיר, ולבעלי המלאכות היתה הרוחה. נושאי־סבל גם הם ימצאו בימים האלה עבודה ומעשה, ומשתכרים לא אל צרור נקוב, כי ראש השנה לדירות יהיה ביום הארבעה עשר לחדש זה, ובימים האלה יראה בכל רחובות עירנו חזיון נודדים מרחוב אחד אל משנהו. ובעה״ב אומרים שירה בראותם את אחיהם נעים ונדים והם יושבים ספונים באהליהם שקטים ושאננים כיין הקופא על שמריו.

— באחד ממכתבי ב„היום״ יעצתי לטובה להמורים ולהמלמדים ליסד בעירנו אגודת סופרים ומורים למען יהיו לעזר למי שנפגע מפגעי הזמן חלילה, אך קולי היה כקול הקורא בהרים. זה מקרוב ראינו עוד הפעם כי חברה כזאת נחוצה להם במאד מאד, כי אחד ממורי מעשה הכתב בעל

שבעה בנים חלה מחלה אנושה שבועיים ימים, ולולא חשו מנהלי חברה בקור חולים היקרה (לשמה נאוה תהלה) לרוחתו לישועתו, כי עתה כבר מת לשחת בביתו המלא באשה וצחנה, באין רואה ואין שומע, כי רעיתו אשר גם עליה עבר כוס הפגעים ודלקת הריאה נשקה בקרבה נסעה בעזרת תומכיה לפראנקפורט על נהר מיין בבית החולים אשר להנדיב ה' ראטהשילד ויוותר הוא לבדו עם צאצאיו הקטנים. ולוא היתה בעירנו חברה סגולה כזאת, כי עתה לא ירעבו בניו ללחם בכל משך ימי מחלתו. אך רעה חולה היא כי המורים והמלמדים רק מלמדים הם במלוא מובן המלה, ולא ידאגו דאגת המחר ולעת זקנתם לא ישימו לב. שימו נא זאת על לבכם, אתם מורינו, סופרינו ומלמדינו, וחושו לעזרתכם בעוד מועד, כי מי יחוש זולתכם לישועתכם? הקדישו בכל שבוע קשיטה אחת אל המפעל הטוב הזה, כי אז יושע הנעזר על ידכם תשועה גדולה מאין כמוה. הקבצו נא ובואו להרב הגאון ה"ג מה' יוסף שלופפער הדואג לטובת הכלל והוא בטוב לבבו יראה לכם בזה הדרך תלכו בה, ואם אדמו"ר הנ"ל יתן ידו לכם כי אז עשה תעשו וגם יכול תוכלו.

— ביום אתמול באו לפה מווארשא ארבעה גדודים אנשי חיל הלגיון סאפערניע ויחנו בעירנו כשנתים ימים; תקותנו חזקה כי עירנו תשוב לתחיה.

— קציר החציר נגמר במחוזנו בכי־טוב וחמרים חמרים נערמו ונתיבשו היטב לפני השמש. זרעי החרף יבשלו זרועיהם, ובקרוב יניפו עליהם חרמש.

— בשבוע זה החלה המלאכה בבית הכנסת הגדול בעירנו.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 170, כ"ה מנחם אב תרמ"ז, 3 באוגוסט 1887.

סלאנים, 29 יולי.

— אחד הדברים אשר חסרונם נכר בעירנו הוא בית אוצר ספרים עברים למקרא. לא אכחד כי כי נמצא בעירנו בית אוצר ספרים פרטי למקרא, לאדוני הבית, הוא האברך המשכיל ה' מ. מילאקאווסקי, סוכן לחברות הבטחון מאש, ממים, מברד, ממגפת בהמות ועוד, גם קאררעספאנדענט תמידי למ"ע הרבה, אך מטרדותיו אלה לא ישים עין על בית אוצרו זה להרחיבו לפארו ולשכללו לפי רוח העת, והבאים אל הבית לא ימצאו רק ספרי רוסיה אפס זולתם, ולספרים עברים אין זכר בבית הזה, וע"כ אין להתפלא כי בני דור החדש בעירנו ישקדו רק על ספרי חול, ושפת עמם וחזיו לא ידעו, ואלה אשר אהבתם לשפ"ע גדלה מאד לא ימצאו למו מקור נאמן לשבור צמאם. האמת נתנה לכתוב כי כמה פעמים גמרתי אני (הכותב את הטורים האלה) בלבי לשמוע לבקשות רבים מתושבי עירי לפתוח בית עקד ספרים פה על שם הפירמה מ. מ. הנ"ל, אף עשיתי חוזה ע"י מכתבים עם מוכרי ספרים הגדולים אשר בארצנו כמו: עם ה' אי"ש בווארשא ועוד כאלה, אך סיבות מסיבות שונות מנעוני להוציא הדבר הזה אל הפועל. ובין כה וכה והחסרון הזה יחוש כל אוהב עמו ושפתו, וחסרון הוא לא יוכל להמנות. וביחוד נרגיש את החסרון הזה מיום שפסקה החברה מפיצי השכלה לשלוח לנו ספרים עברים ומ"ע, כי משנת תרל"ח עת פתח ה' מ. מ. הנ"ל את בית עקד הספרים ברשיון שר־הפלך שלחה החברה היקרה הנ"ל בכל שנה ושנה את מכה"ע „השחר", „העברי" וספרים שונים, ועתה אין כל בלתי אל ספרי חול עינינו תלויות, ואם חלילה יארכו הימים במצב כזה, מי יודע אם לא תשתכח ח"ו שפת קדשינו מזרעינו כאשר נראה זאת בעירנו יום יום.

— באחד ממכתבי ב„היום" תארתי את מצב העגלונים בעירנו בצבעים שחורים. ובאמת מיום החלה תנועת מסילת הברזל בארנאנאוויץ — ביאליסטאק נכרת אוכל מפיהם ואין ידם משגת לכלכל את נפשם גם נפשות ביתם, לרבות את סוסיהם, ובכל זאת הורגלו מעט לחיים רעים ומרים, ולאט לאט התנהלו בעגלתם הרתומה לסוסם הדל שהוא גל־של־עצמות מהעיר לתחנה ומהתחנה לעיר, וחוזרין חלילה, פעם הובילו אנשים ופעם סחורה, ויתברכו בלבבם כי על הלחם הקלוקל הזה לא יעלה עוד הכורת, ולכה"פ לחמם הצר לא יכרת מפיהם, ולא התאוננו עוד על מר גורלם, כי מה יש להם צדקה לזעוק על הזמן המשנה פני־כל? ולא ידעו האומללים האלה, כי אורב יושב להם בחדר להוציא גם בלעם זה מפיהם. ה' צ. ה. ק. אשר כל עסק כקטן כגדול אשר יביא המקרה לידו לא יעזבהו ולא יטשהו, בראותו כי העגלונים לא מתו לשחת, וכי עוד אצל להם ד' ברכה אף כי נשמו מסלות דאמנאנאווא, גמר אומר לקנות עגלת־צב (אמניבוס) לנוסעים העוברים ושבים מתחנת מסלת הברזל העירה ולהפך. לשוא בכו העגלונים והתחננו על נפשם לחוס עליהם ועל זרעם, אך שומע לא היה להם, כי ההוא דבר ולא יקום? עברו ימים אחדים וה' צ. ה. ק. הדביק מודעות בעיר: כי מרכבה לעם הולכת רצוא ושוב פעמים בכל יום בבקר ובערב מהעיר להתחנה ומהתחנה לעיר, ותשא בחיקה את הנוסעים עם משאם בעד 5 קא"פ לכל אחד ואחד, ובו ביום נראתה בשווקים וברחובות מרכבה רחבת ידים רתומה לשלשה סוסים אבירים, ואליה ינהרו המון נוסעים, ועיני העגלונים רואות וכלות. אמנם בעלי העגלות מרי הנפש התאספו הם ונשיהם ובניהם, ויאמרו לסקל את המרכבה באבנים ולעפרה בעפר, אך מי זה יוכל לדין עם שתקיף ממנו. עד מהרה עטרו שוטרי העיר את המרכבה ולא נתנו להעגלונים לגעת בה לרעה, ויהי בשלום דרכה. הנה כי כן נכרת אוכל מפיהם ואין למו כמעט עוד כל תקוה למצא מקום להשתכר ולהביא משם את לחמם הצר.

— שטף מים רבים. בעיר ראזינאי הסמוכה לעירנו היתה יד ד' לרעה ביום 24 שעבר. היום היה יום בהיר בשחקים, ופתאום התקדרו השמים בעבים וחשך כסה את עין הארץ, והנה קול רעמים בגלגל ואחריהם חזיזים נוראים, ומטר סוחף נתך ארצה אשר כמוהו לא היה עוד; עוד תושבי העיר משתאים ומשתוממים על מטרות־העוז, והנה לפתע פתאום בא מבול מים רבים בשטף עובר ובקול המולה גדולה, הגשר אשר על הנהר נהרס והמים גרפוהו הרחק מאד ממקומו. כל עצי שרפה וכל אשר מצאו המים בלכתם גם אנשים הרבה נגרפו בעוז המים הזדונים, אך הודות לאל כי לא אנה לאיש און, סערת השטף ארכה 20 רגעים, רק נזק רב הסבה בעיר ובשדות, שני בתים לחרשי ברזל נהרסו ומכל כלי הברזל כקטן כגדול לא נשארו שריד כמעט.

— עוד מעט וכלה קציר התבואות בסביבותינו, ולפי דברי האכרים וחוכרי השדות התבואות טובות הן במאד מאד. תקותנו תעודדנו כי גם פרי אדמה למיניהם לא יכחשו בנו,

כי גשמי ברכה ירדו בשבוע זה, ומי יתן והשנה הזאת תשלם לנו את השנים הרעות.

— מצב עירנו איננו כעת מר כאשר בתחלת ימי הקיץ, ואף כי אנשי חיל „דראגונים" יצאו מעירנו לירח ימים, הנה על מקומם באו אנשי חיל „סאפערני", כלם אנשים בעלי הון, והם נפחו רוח חיים בעירנו.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 261, ה' טבת תרמ"ח, 8 בדצמבר 1887.

סלאנים, 4 דעצעמבער.

— ימי התרומה, תרומת אנשים לצבא בעירנו ובערים הקרובו לה עברו חלפו למו, אך זכרם לא יסוף מלבנו, כי מי יודע כמה משפחות עוד תבכינה ותשאינה נהי בבוא עליהן יום הפקודה לשלם 300 רו"כ כופר נפש בעד אלה אשר יצאו ואינם, וכמו כן בעד המתים הנכתבים עדנה בספר החיים, ובחיים לא יתחשבו, כי לדאבון לבנו אחרי אשר באו ליום הפקודה והוציאו גורלות קטנים ברחו בין לילה ואינם, נוספים על אלה אשר לא באו כלל, ובס"ה חסרים כעת עשרים ותשעה צעירים מבני עמנו לחרפתנו ולדאבון לב כל הדואג לעמו ולשלומו.

בשנה הזאת עלה הגורל על שבעים איש לעבוד בצבא, וממילא מובן כי הגורלות הגבוהים ואתם בעלי הזכויות ממדרגה השלישית ואחדים מבעלי הזכויות ממדרגה השניה נאלצים למלאות חובתם. ובשלמי כל הרעה הזאת? אם לא באחינו עצמנו ובשרנו! כי אחינו נפלגו לכתות שונות, הקנאים לבד, המשכילים לבד, החסידים לבד והמתנגדים לבד, ומטרת כל אחת המפלגות להשתרר על אחיותיה ולא יביטו בעין יפה אל הדבר העומד ברומו של עולם, ואשר חיי כל העם תלואים בו אם לשבט או לחסד, כי אם ימסרו הדבר בידי איש אחד הלא הוא ראש העדה, וכל אשר להם יתנו בידו לעשות בהם כטוב וכישר בעיניו, והוא במחלת כבודו יעשה מה שיעשה, כי מה לו ולבני עמו ההולכים אחריו כבהמה בבקעה? — רבות רעות יעשו ראשי הערים הקטנות אשר סביבותינו ואשר על דגלנו הם חונים; את רסן העדה הם אוחזים בידם להטותה לכל אשר יחפצו, ועדתם למו פרה חולבת אשר אם צמקו שדיה ונצמת החלב יפשיטו עורה מעליה, ואם נשחת גם העור אז עצמותיה יפצחו. אם אומר לספר בפרוטרוט באזני הקוראים את מעשיהם זר מעשיהם לא יספוק הגליון ומאומה לא אועיל לבני עמי מהוותם, ואשר ע"כ אעבור היום בשתיקה כי השתיקה יפה לענינים כמו אלה, אך יבוא יום אשר ילכדו בפח ותגלה רעתם בקהל בלעדי.

אחי בני עמי! רב לכם להיות כאסקופה הנדרסת להאלופים אשר הרכבתם לראשיכם. הסירו את העגל הזה מקרבכם, ותנו לכם ראש אשר יעמד בפרץ לעשות סדרים בקהלותיכם, ולכתוב את החיים ולמחות את המתים אשר עודם חיים וקיימים בספרי הנולדים. העמידו לכם אנשים שונאי בצע ושונאי כבוד מדומה לתקן את רשימות הקריאה בעוד מועד, ולבדוק את הזכויות אם ראויות הן לבעליהן או רק שאולות הנה אצלם, ואז ימעט המספר הנתבע מאת כל עדה. ואתן, המפלגות השונות אשה מרעותה, רב לכן להביט בעין קנאה אשה על חברתה, רב לכן ללכת בדרך בני קרח ועדתו ולהתנשא על עם ד', התאחדו והיו לאגודה אחת, ושימו עיניכם ולבכם אל עניני הכלל, ואז הכל על מקומו יבוא בשלום.

אוהב שלום.

גל. 276, כ"ב טבת תרמ"ח, 25 בדצמבר 1887.

קורספונדנציה ארוכה על רמאי אחד שבא לסלונים וסובב את גבירי העיר בשקרים, שהיה גביר גדול בפטרבורג והתרושש ובקש נדבות גדולות ואסף כך הרבה כסף. ולמחרת נודע שהוא רמאי והוא היה ברמאות גם ברוזנאי ובברנוביץ. והכותב מודיע ברבים ומזהיר שיזהרו ממנו.

הכותב אליעזר בעקענשטיין.

גל. 279, כ"ז טבת תרמ"ח, 30 בדצמבר 1887.

סלאנים, 25 דעצעמבער.

עירנו היתה כמרקחה על ידי מקרה זר אשר קרה ביום ג' העבר, וזה הדבר: אשה אחת צ. נתנה לעלמה צעירה לימים תופרת בגדי נשים לתפור בעדה שמלה. עברו ימים אחדים ותבוא האשה צ. לקחת שמלתה מיד התופרת כי שמעה כי נשלמה מלאכתה, ומאשר לא היה בידה כסף בעת ההיא, בקשה את התופרת לחכות לה עד יום מחר. ותמאן העלמה להשיב לה שמלתה בטרם תשלם לה את שכר עמלה. כלימה כסתה את פני האשה בראותה כי התופרת לא תתן אמון לדבריה, ותמצא תואנה להתגולל ולהתנפל עליה בחרפות וגדופים כי גנבה מאתה את הסחורה. אז התגלע הריב ביניהן, והאשה לא טמנה ידיה בצלחת ותמטר על ראש התופרת מכות נאמנות. אחות התופרת בשמעה מחדרה את הקולות והצעקות מהרה ותבוא למקום המעשה, ובראותה כי האשה תכה את אחותה, בקשה להפריד ביניהן, אך האשה צ. הדפה אותה בחוזק יד, ותיפל מלא קומתה ארצה, ותרץ את גלגלתה ומפרקתה נשברה. עד מהרה נאספו ובאו אנשים רבים לקול ההמולה והזעקה, ויבהילו לקרוא לרופאי העיר, אך הרופאים אמרו לחייה נואש. יום תמים התאבקה האומללה עם מר המות, וביום ד' העבר השיבה רוחה אל אל. על מותה יבכו כל מכיריה וביחוד אישה וארבעת ילדיה הקטנים אשר השאירה אותם לאנחות. תנצב"ה. הרוצחת נמלטה על נפשה ועקבותיה לא נודעו.

זלאטע שאכנערס.

ספר ג', 1890, תרנ"א, וורשה. ערוך על־ידי יצחק סובאלסקי.

חליפות לכל חוקות החיים
ומשפטי הצדק לדור דורים
(אהל ישרים)

קהלת יעקב בסלאנים

ככל הערים הגדולות אשר יתנוססו לתפארה בצדקה וחסד, בתורה ובחכמה, תתנוסס גם עיר סלאנים לתפארה, ולא נופלת היא מכל קהלות ישראל אשר בם ישראל יתפאר! כי גם היא רכשה לה חברות נכבדות אשר על אדני הצדק הטבעו ומתנוססים לכבוד ולתפארה לבית־ישראל. לרוב מעלליה הטובים יצא לה שם־טוב בארץ, עד כי אחיותיה הצעירות ממנה קנאו בה קנאה עזה וגדולה ויחלו להתחקות על מעשיה הטובים.

מספר החברות אשר נוסדו בקרבה הנה: בית גמילות חסדים, בית חולים, בית אסף לזקנים וזקנות, תלמוד תורה, הכנסת אורחים, וחברא קדישא. הנה אבאר מעשי כל חברה וחברה בפני עצמה, האם חזקה היא או רפה, ואציגן לפני „כנסת הגדולה" למשפט ולבקרת.

בית גמילות חסדים.

מטרת החברה הזאת — להלוות לעניים כסף על עבוטים ומשכנות בעת צרתם, בלי נשך ומרבית. נוסדה זה מכבר ע"י הרב המ"מ בעל „אפיקי יהודה" ז"ל. אך לא הפיקה את זממה ולא לתועלת היתה עד שקם בשנת תר"ל האיש הנכבד ר' אברהם שמואל טענצער ויקימה לצדקה באספו על יד מנדבות קטנות סך שלשת אלפים רו"כ, מלבד הכסף 958 רו"כ שנקבץ מנדבות לקרן קימת על החברה הזאת מהאנשים האלה: הרב הגאון ר' יוסף רוזין זצ"ל 18 רו"כ, הגביר המפורסם הרב ר' צבי ארקין נ"ע 100 רו"כ, אשתו החשובה הדס נ"ע 50 רו"כ, הגביר המפורסם ר. הלל ליפשטיין נ"ע 25 רו"כ, הגביר הנכבד ר' מרדכי ראזינבלום נ"ע 225 רו"כ, ר' יצחק אייזיק יודקאווסקי מפעטערהאף יחד עם רעיתו הכבודה אסתר רייזיל 100 רו"כ, ע"י האשה הצנועה יענטע פראדיל נ"ע בת הרב ר' אלעזר ז"ל 200 רו"כ, האשה החשובה מינא־באשא מפעטערהאף 50 רו"כ, האשה בעשע זעלוויאנסקי 25 רו"כ, ר' בנימין מאניקאוו נ"ע 100 רו"כ, ר' אבא ראזענשטיין נ"ע 40 רו"כ, ור' יוסף מירקעס 25 רו"כ. בס"ה 958 רו"כ. בשנת תרמ"ט נתקבלו נדבות לזכרון עולם: בעד נשמת הבחור המשכיל אליעזר ב"ר דוב נ"ע, מאמו הגבירה מערע אשת הג' ר' צבי קראנינבערג. — 61 רו"כ, ומהג' ר' מאיר אריה וויגדעראוויץ בעד נשמת בתו העדינה חיה נ"ע — 18 רו"כ.

חוק ולא יעבור הוא להבית הזה לבלי להלוות על עירבון רק אם ישוה פי שנים על סכום הלואה ורק על משך שלשה חדשים, ולא יאלצו את הלווים לשלם בבת אחת את נשים אשר נושים בם (ובזאת עולה החברה הזאת על רוב גמ"ח בערים אחרות). האנשים המפקחים על בית הזה המה: הרב ר' יהודה ווערניקאווסקי ר"מ דפה, ר' מרדכי שמואל הכהן וויניקאוו, ר' אלעזר יוסף קלאצקא, ר' אליהו ריפפ, ר' אשר עדעלשטיין, ר' זלמן ארקין, ר' ישעיהו, האלפערין, ר' דוד ב"ר יהושע ור' אברהם שמואל טאנצער המיסד והמנהל. ההכנסה משנת תרמ"ט היתה 537.25 רו"כ, וההוצאה 443.38, הלואות עד 4542.48. הכסף אשר רכשה לה החברה הזאת עד היום הזה הוא 4100 רו"כ. באמת ובאמונה תעבוד החברה הזאת עבודתה ובראשה הגזבר והמנהל רא"ש טאנצער, אשר בענות רוחו קנה לו לבות אנשי עירנו לאהבהו ולכבדהו, יריק ה' לחברה הזאת ברכה עד בלי די כמדה טובה.

בית החולים.

אשר זה כשמונה שנים קנתה החברה — הוא בית חומה בנוי לתלפיות תחתיים ושניים. על ידו ישתרע גן נחמד למראה נושא פרי ומצמיח פרחי שעשועים המפיצים ריח ניחוח על כל פני הבית. אין ערוך לרוב ההוד וההדר הנשקף על כל פני הבית הזה מבית ומחוץ, מהרצפה עד הספון כלו טהור הוא וכל אשר בו בסדר ובמשטר! גם השמלות אשר ילבשו החולים, מצעיהם ורבידיהם, נקיים המה. פעמים ביום יבקר הבית הד"ר של העיר. היציע התחתונה היא בית המבשלת ובית האוצר אשר יאצר בתוכו מזן אל זן כל מיני מזונות, תפוחי אדמה ושאר ירקות. גם שתו נוספות על הבית הזה ויבנו עוד בית חומה גדול אשר שמה הוא בית־הרחצה בעד החולים. ועל טוב יזכרו נדיבי עירנו — יהי זכרם ברוך כי מרבים המה להרים תרומת כספם על דבר מצוה זאת.

האנשים אשר על ידם ינהל הבית הזה המה: ה' מנחם מענדל מיללער, ה' חיים פאמעראנץ, ה' מארקיל, שערעשעווסקי, ה' עיקבא יוסף ברילל, ה' אבא שאכנערס, ה' יואל זאקהיים, ה' אברהם מאיר וויינשטיין, ה' וואלף וויגדעראוויץ, ה' מ"א גראדענציק, ה' זעליג יודקאווסקי, ה' נח קלאשטיין, ה' מרדכי עפשטיין נאמן גם ממונה על בית המרקחת וה' שמואל גראיעווסקי משגיח על צרכי אכילה ושתיה. מבית המרקחת אשר שמה נתנו סמי־מרפא לעניי העיר ולתלמידי הת"ת חנם אין כסף. ההכנסה בשנת תרמ"ח עלתה עד 5000 רו"כ, וההוצאה — 4087 רו"כ.

בית אסף לזקנים ולזקנות.

מלבד בית החולים המפואר הזה בנתה לה החברה הנ"ל בית עצים גדול ורחב ידים למול בית החולים ויקדישו את הבית הזה לבית מחסה ומקלט לזקנים וישישים אשר עבר עליהם כלח ולמלאכה לא יצלחו עוד. שמה ינוחו שארית ימי חייהם בהשקט ובמרגיע מבלי פחד חסר וכפן אשר ישתררו היום לרוח הזמן... גם בית תפלה יש להם בחצר הזה ושמה יתפללו שלש פעמים ביום. הבית הזה יחלק לשתי מחלקות האחת לאנשים והשנית לנשים. מספר הזקנים והזקנות אשר יסתופפו בבית הזה שלשים.

תלמוד תורה.

הבית הזה כביר לימים הוא ועומד לנס בעיר סלאנים, ובצדק נוכל לאמר: כי מסלאנים תצא תורה! מספר התלמידים בשנה הזאת עד 500, אשר רובם ככולם יושבים והוגים בתלמוד בשים לב ובחשק נמרץ. בני ערים אחרות יאכלו ארוחתם בית איש יומו, כמנהג ישראל, ולאלה אשר יחסר די כלכלתם

יתנו למו מבית הת״ת. תשעה חדרים בבית הזה אשר יפרדו לתשעה מערכות, והלמוד עולה יפה למאד; ובפרט ימצא חן בעיני עירנו דרך הלמוד במערכה השמינית. מלמדה להועיל הוא השנון הנכבד ר׳ צבי הכהן ריעזניק ממויצעד, אשר יסולל דרך בים התלמוד ובמים עזים של המפרשים — נתיבה, ואור חדש יופיע על שטת הלמוד הבקי הזה. יתר המלמדים להועיל המה: הרב הג׳ ר׳ יהודה ווירניקאווסקי ר״מ דפה במערכה התשיעית, המופלג ר׳ יצחק עליקאוויץ במערכה השביעית, המופלג ר׳ יהושע העשיל האראדישץ במערכה הששית, הלמדן הנפלא ר׳ אשר עדעלשטיין במערכה החמישית ועוד ארבעה מלמדים על יתר המערכות. התלמידים יעמדו בכל שבוע למבחן לפני הרב הגאון אב״ד דפה יצ״ו, גם שני מורי שפת רוסיא, האחד סגן מנהל בית־הספר מטעה״מ ר׳ הלל ריוואש, והשני המורה ה׳ נחום האמבורג, יורו את השפה הזאת בבית הזה. שבעים המה במספרם התלמידים אשר יקחו חלק בלמודי חול וילמדו ידם לכתב בכתב־יושר (ארטאגראפיע) אשר ילמדם המורה עברית ה׳ אברהם יצחק זאקלאד. ההכנסה משנת תרמ״ח היתה 2800 רו״כ, וההוצאה עלתה עד 3000 רו״כ.

אלה המה האנשים למשפחותם אשר הביאו נדבתם לקרן קיימת על הבית הזה: הגביר המפורסם ר׳ הלל ליפשטיין נ״ע 300 רו״כ, הגביר ר׳ מרדכי ראזינבלום נ״ע 700 רו״כ, הגביר הנכבד ר׳ יקותיאל קוניצע נ״ע 300 רו״כ, הגביר ר׳ משה קוקס נ״ע מכארקאוו 500 רו״כ, הגביר ר׳ לייבוש גרינבערג נ״ע מפינסק 100 רו״כ, ה׳ מרדכי אריאווטש נ״ע 350 רו״כ, האשה איטע בת ר׳ משה חן־טוב 50 רו״כ. הבית הזה עומד תחת השגחת הרב ר׳ שמואל הכהן ראטנער מ״ץ דפה, ר׳ עקיבא יוסף ברילל, ר׳ מרדכי שמואל הכהן וויניקאוו, ר׳ אלעזר יוסף קלאצקא, ר׳ אפרים יעקב לעשצינסקי, ר׳ אליהו ירוחם וויסברעם, ור׳ לייב מישקין משגיח הבית.

פה מקום אתי להאציל ברכה להנשים הכבודות והעדינות: מערע קראנינבערג, פעלטע מינץ, טעמע לעווין, לאסקע שאכנערס ועוד שתומכות בעניי הת״ת, ילבישום, ינעילום וכל עמלן ויגיען הרב — לבני העניים אשר מהם תצא תורה. יהי שמן מבורך!

הכנסת אורחים.

חרפה היא לי להוציא מלים מפי לאמר: כי המצוה הגדולה הזאת מפרפרת היא בעירנו בין החיים ובין המות, ואם לא יוסיפו נכבדי עירנו להיות למשען לה ולהחזיק בחיים חיתה, אז נפול תפול עד כי לא תוסיף קום. אולם אל ידמה הקורא כי אין בית ואין מקום בעירנו להכניס שמה עניים אומללים, זאת לא זאת! גם בית גם מקום יש לנו בעד אורחים כאלה. אך — חסרון אחד יוכל להמנות — כי מוצא לכסף אין! והעזובה גם היא שוררת בעצם תוקפה בבית הזה ואין איש אשר ישים אל לבו הדבר הזה מלבד שלשה הנכבדים: ר׳ מאיר אריה וויגדעראוויטש, ר׳ נפתלי בורשטיין ור׳ אלעזר יוסף קלאצקא (אשר גם החוט המשולש הזה, לפי מראית עין במהרה ינתק), לזאת התעוררו נכבדי וראשי עירנו ואל נא תרפינה ידכם מלהחזיק את המצוה הזאת כראוי, שימו לבכם לדבר הגדול הזה ואל תנפשו בפרק הדמים... או אז ברכה תהיה בקרב החברה הנכבדה הזאת אשר מקדם קדמתה חשובה היא בעיני ישראל בני אברהם.

חברה קדישא.

פירוש שתי המלות האלה, בלתי ספק, נודע לכל קהל ישראל (ואם לא ידעו ויודעו, כי: „מכל יש מפלט לנו בארץ, אך מפלט אין מחברא קדישא...״ — גארדאן). וגם נקל לדעת לכל אחד ואחד מטרת החברה הזאת ומה מגמתה... כמו כל החברות הנכבדות בעירנו אשר תתנהלנה לאיטן על מבועי הדעת והצדק, גם החברה הזאת תתנהג, ועוד יתרה לה, — כי תפעול עבודתה בחריצות כפים ולא נרפים המה בעבודתם זאת!... גם עדת סלאנים לא עדת קשי־ערף היא ולא תתן כתף סוררת מהסתפח עמהם... ובגלל זאת מצא לכסף לחברה הזאת וחיתה נפש החבורה בגללם...

ועוד זאת לדעת להקורא כי לא נופלת קדושת החברה הזאת בעירנו מבערים אחרות וככל חברי קדישא ביתר פליטת קהלות ישראל, נוהגת גם החברה הזאת בחוקי הליכותיה עם ה„עומדים״ וה„מהלכים״ (ה„עומדים״ המה המתים אשר יעמדו מעבר לגבול, וה„מהלכים״ — ההולכים למות...), במשתיה ובכל פרטיה ודקדוקיה.

כלם יחד חברים.

מלבד החברות הנכבדות אשר אמרנו עוד יש בקרבנו המון חברות אשר אין פה המקום לפורטן אחת אחת כמו שהן מפני שיארכו הדברים יותר מדי, והנני להזכירן כולן יחד חברת משניות, חברה תהלים, חברה מקרא, וחברה פדיון שבויים, חברת שומרים לבקר.

עוד חברה אחת נכבדה מאד לאיש ישראל וחברה ש״ס שמה! וכמעט אין בית תפלה בעירנו אשר אין שם „חש״ס״, — ומה נעים הוא המחזה לראות אם יצעוד בפנים הבית, איך גבירים ולומדים יושבים ועוסקים בתורה, איש איש על פרקו והלכתו. — פה, בבתי התפלות, ישאו מדברותיהם אילי עדר־ההשכלה בעירנו על תהלוכות המדינה ועניני דיומא איזה למלחמה ואיזה לשלום, מי יעשר ומי יעני. יחוו דעתם באזני שומעיהם — הצמאים לדבריהם... על המסחר והקאנקורענציא השוררת בכל אפסי תבל. לעומתם יושבים אגודות אגודות כבכרם ביבנה ויספרו ספורי נפלאות אשר על הררי ה„צדיקים״ יסודתם, ואשר יזרזו לבות השומעים לעבוד אותם ביראה ובאהבה בכל נפשם ובכל מאדם (כספם, אם יש למו) — אשרי אזן ישמע כאלה!... פה יתרוצצו „החברה — לבנה״, ידחקו איש את אחיו ואיש את רעהו להראות כח גבורתם ועצמת ידם כי גברה; ועוד חזיונות נשגבות כאלה... כי בתי התפלות בערים כסלאנים ימלאו גם את מקום הבערזע לכנועני נכבדי העיר, בית אספה לאומנים ועושי מעשה, בית ועד למשכילים המחקים כל דבר, ומקום מקלט לכל דבר שבקדושה!

מספר בתי התפלות בעירנו המה כעשרים לערך — כחמשה מהם בנויים ברוב הוד והדר, — מלבד בית התפלה הגדול אשר יתנוסס בהדר גאונו ושיא חסנו ואין ערוך ליפיו. גם חברת חסידים יש בתוכנו והמה תחת השגחת רבם הצדיק ר׳ שמואל נ״י, גם חסידי לובאוויץ לא נעדרו מאתנו (יוסיף עלימו ה׳ כהנה וכהנה כי מעט מזעיר המה...) ולוית־חן המה ליושבי עירנו. סוף דבר עשירה היא סלאנים בקהילותיה וחברותיה כאחת הערים הגדולות אשר בליטא.

משה בן צבי זאבלאצקי

"הצפירה", השנים 1886—1890

גל. 16, ב' אייר תרמ"ו, 24 באפריל 1886.

קורספונדנציה מאת אליעזר בקנשטיין, הדומה בענינה ובצורתה לזו שהופיעה ב„היום" גל. 65, מאותו יום ואותה שנה. בדבר סירוב הנהלת בית־החולים היהודי לאשפז אשה חולה מחוץ לעיר, שהגיעה בלי „מכתב־מסע".

גל. 75, ט"ו תמוז תרמ"ו, 6 ביולי 1886.
סלאנים, 27 ביוני 1886.

זה כארבע שנים עברו וחלפו מן העת אשר התעורר רעיון טוב ויקר בלבות נכבדי עירנו המשכילים לשים לב לבית־החולים (שמו הקדוש לפנים „הקדש") הישן־נושן אשר היה בעירנו, ובראותם כי פרוע הוא לשמצה, צלמוות ולא סדרים ישרור בבית הזה כבכל ההקדשים אשר בערים הקטנות, נמנו וגמרו להפקיעו בחזקה מרשות אדוניו, אשר רק לנחול כבוד מדומה כל ישעם וחפצם, ולפעמים לתומם הריחו גם ריח־כסף שאין לו בעלים, כי טוב... ודעת לנבון נקל, כי לרגלי תאוות נמבזות כאלו הוכו בסנוורים ועיניהם טחו מראות את הסדרים בבית־החולים, אשר רק שמו נקרא עליו כי כבר בלה מזוקן, וקירותיו טבעו בארץ עד חלונותיו זה רבות בשנים, עד כי לחרפה, למשל ולשנינה היתה עירנו בבית חולים זה. והנה קמו בני דור החדש אשר לא ידעו תאוות כמו אלה, ואשר הדת והדעת תפעמם להשכיל אל דל, ובאשר כי חננם ה' בהון ועושר (יוסיף להם ה' אלף פעמים ככה), תרומת כסף הקדשים יקרים בעיניהם מכספם, ויתאספו לטכס עצה להבין את אשר לפניהם ולדעת את אשר עליהם לעשות, למען הוציא את מחשבתם אל הפועל. ולא אחרו לקנות מכסף המוכן ומהכסף הנאסף מנדבות נדיבי־לב, בית גדול ורחב־ידים בעל שתי קומות העולה לשבעת אלפים רו"כ, וגן נחמד אשר עצים רעננים ופרחי־חמד שולחים את ריח בשמם בעד החלונים פנימה למשיב נפש החולים, יכתירהו מסביב. בבית התחתון מושב לאנשים ונשים יגיע־כוח אשר אין לאל־ידם להביא טרף לנפשם, והבית העליון הוא בית־חולים לאנשים ונשים, בית־וועד למנהלים הנכבדים ובית מרקחת, וכל החדרים האלה חדרים מרווחים ויפים להלל, עד כי שר־הפלך בבואו לבקרו הגיד בפומבי, כי הגדילה עדת סלאנים לעשות. ולאות כי שבע־רצון הוא מהמפעל הזה, הרשה לקחת מקופת מכס הבשר שלשת אלפים רו"כ לבנות בית למרחץ, ובית למושב זקנים לבד. הנה זה ארבע שנים ייעפו וייגעו מנהלי הבית הזה לשכללו ולפארו ובכל זאת אין עייף ואין כושל, ואדרבא איש אל אחיו יאמר: חזק!

והנני בזה בשם אחינו העניים ובשם כל בני עירנו להגיש למו את רחשי תודתנו ולאמר להם: התחזקו בעד עמנו. וה' יהיה בעזרכם.

הכותב בשם כל בני עירו
אליעזר בעקענשטיין.

גל. 124, 7 ביוני 1889.

סלאנים. — בכפר חאראסעוויץ הסמוך לעיר נרצח איש יהודי מחזיק בית־מלון עם אשתו ביד רוצח אחד שהתפרץ בלילה אל ביתם. הנרצחים הובאו העירה אל בית־החולים כל עוד נשמת חיים בקרבם. האשה מתה אחרי עבור שעות מספר והאיש עודנו שוכב על משכבו ויש תקוה לחייו. הרוצח נתפש ויושב במאסר.

ז. קאפלאן.

גל. 208, ז' תשרי תר"ן, 18 בספטמבר 1889.

מעיר סלאנים מהלל הסופר יעקב בערמאן את מפעלות הר"ר א"ש טענצער אשר ידיו יסדו בית „גמילות־חסדים", אשר רוב טובה ימצאו בו בעלי־המלאכה לעת תמוט ידם באפס עבודה. גם בית החולים אשר בעיר ההיא יתנוסס לתהלה, בית חומה גדול וגן לו מסביב. אולם לעומת זאת רבה העזובה בבית הת"ת והישיבה, כי הבית מלא צחנה ובאשה; עין איש לא תשגיח על הנערים באי הבית, תורה לא ילמדו, באומנות לא יתחנכו, גם לשון הקודש ושפת הארץ לא ידעו, ועל־כן ישחיתו דרכם ויצאו מהם פראי־אדם.

גל. 232, י"ג חשון תר"ן, 26 באוקטובר 1889.
סלאנים, 20 אקטאבר.
(הוי מתפלל בשלומה של מלכות.)

— ביום ג' העבר הראו אחינו בני ישראל יושבי עיר סלאנים את אהבתם העצומה והנאמנה לארץ־מולדתם שהם יושבים לבטח עליה, ואת אמון־רוחם למלכם ולאדונם הקיסר הרחמן והחסיד אלכסנדר השלישי יר"ה. המון אדם רב נהרו אל בית הכנסת הגדול עד אשר מלאו את הבית באפס מקום כמעט, ויהי אך כלו להתפלל את תפילת השחרית, התחילו כל העם כולו להתפלל בחרדת־קודש וברגשי אהבת־כבוד מלך איזו תפילות מתהלות דוד מלך ישראל, וכולם יחד בלב טהור וברוח נכון שפכו שיחם לאל־המושיע. מורי בית הספר להעברים עם חניכיהם באו גם המה וישירו את השיר הלאומי ועוד שירים ערבים מענינא דיומא, וכן גם בכל בתי־המדרש הרבו לשאת רנה ותפלה ברגשי אהבה. שרי העיר וכל השרים הבאים לראות בכבוד החגיגה התענגו על הסדרים ועל המאורות אשר נעשו לכבוד היום. וביחוד הרבו משגיחי ומנהיגי הישיבה והת"ת לכבד את היום הזה באורים בכל בתי הישיבות והת"ת.

— שני דברים טובים ומועילים יצאו בעירנו אל הפועל בימים האלה וראויים להודיע אודותם בקהל, כי נתיסדה חבורה של „תומך־נופלים" וחבורה של מלמדים ומורים. בקרוב אודיע על אודותם בהרחבה.

— פה מקום אתי להודיע בשער בת־רבים, כי שקר טפל ה' בערמאן על הישיבה והת"ת ב„הצפירה" בחודש העבר, ואדרבא סדרים טובים ומועילים שוררים בבתים האלה לכבודם ולכבוד תורתנו הקדושה, והחובה להעמיד את האמת על תלה, למען לא יבולע חלילה לבתים האלה אשר קמו על נדיבות ובצדקה ירוממו.

א. בעקענשטיין.

גל. 155, ה' מנחם אב תר"ן, 10 ביולי 1890.

סלאנים, כ"ה תמוז. — ביום 29 העבר זכתה עירנו לקבל פני אורח נכבד ומאד נעלה: ה' כבוד שר־הפלך אשר זה מקרוב בא לשכון כבוד בעיר גראדנא. על התחנה יצאו לקראתו

רבים מבני מרום עם־הארץ, גם אחדים מבני בריתנו קדמו את פני השר בלחם ומלח, ובראשם הר׳ מארקל שערעשעווסקי וה׳ מיללער וה׳ סטראשון. השר שעה אל מנחתם וידבר אתם רגעים אחדים על אודות עניני העיר. ואחר־כך בבואו העירה ובהנפשו מעט מעמל הדרך הגיד לו ראש־העיר, כי ראשי עדת ישראל יבקשו אותו לבוא אל המשתה אשר עשו לו, והשר באהבתו לבריות בלי הבדל דת, ניאות להם. אל המשתה באו מלבד שלשה הנ״ל: ה׳ ריוואש (מורה ומפקח בבית־הספר לעברים), ה׳ פערליס וה׳ גינזבורג. אחרי הארוחה נסע בלווית שר־העיר לבקר את מכבי־האש, ומשם נסע לבקר את ביה״ס לעברים ומצא בו משטר וסדר נכון, ויהלל את מנהלי הבית על חריצותם ועמלם לדברים שבצדקה.

אין לתאר את ההוד וההדר אשר עשו אחב״י גרי העיר הזאת להאיש הדגול מרבבה הזה, ובכן יצא השר מאת פני העיר שמח וטוב לב.

מ. גראיעווער.

גל. 233, כב׳ מרחשון תרנ״א, 24 באוקטובר 1890.

סלאנים. — חשבון הכנסת הקערות בערב יום־כיפור שנה זאת בעירנו לטובת החברה הנוסדה באדעסא, לתמיכת אחינו עובדי אדמה ובעלי־מלאכה בסוריה ופלשתינא:

ביהמ״ד מרחוב גשר: 8,11 רו״כ (ע״י י.מ. קאפלאן, ש. צירינסקי והגב׳ שרה דייץ).

ביהמ״ד „חומה״: 3,31 רו״כ (ע״י ה׳ יעקב פיין).

מנין של ה׳ דובער לעווין: 3 רו״כ (על־ידי).

ביהמ״ד מאחרי גשר (זאמאסטיע): 2 רו״כ (ע״י י. י. סאַלמאַן).

ביהמ״ד מרחוב יורדזיקע: 1,64 רו״כ (ע״י ח״א לייבאוויץ).

מנין של ר׳ מרדכי קוניצע: 1,61 רו״כ ע״י י. י. סאלמאן).

מנין של בית־החולים: 1,68 רו״כ (ע״י י. פאלאנסקי).

ביהמ״ד של חברא־קדישא: 1.50 רו״כ (ע״י א. סאוויצקי).

ביהמ״ד „עץ״: 1.30 רו״כ.

ביהמ״ד מרחוב אבאלאניע: 1.21 רו״כ.

ביהמ״ד אצל החוף (ברעגער): 1.05 רו״כ (ע״י אברהם קאמענעמאסטקי).

בית־הכנסת הגדול: 1 רו״כ (?!).

ביהמ״ד של חסידים ליובאוויצער: 1 רו״כ (ע״י ר׳ נח).

ביהמ״ד דבעלי־עגלות: 1 רו״כ (ע״י חתנו של ר׳ לייב־בער ז״ל).

ביהמ״ד דז״ק: 68 קאפ.

ביהמ״ד מרחוב פאנעסווע: 63 קאפ.

ביהמ״ד של תופרי מגבעות (קירזנער): 60 קאפ.

ביהמ״ד מרחוב סקראבעווע: 45 קאפ.

ביהמ״ד של סנדלרים: 41 קאפ.

מנין של ר׳ יעקב חייט (ע״י בנו): 35 קאפ.

ביהמ״ד דחייטים: 26 קאפ.

מנין של הישיבה: 18 קאפ.

ביהמ״ד שומרים לבוקר: 17 קאפ.

ביהמ״ד מזאבינקע: 15 קאפ.

ס״ה: 33.30 רו״כ, מזה ינוכה 60 קאפ. שנתתי למאסף כסף הקערות עבור טרחתו. נשאר 32.70 רו״כ והסך הזה נשלח על־ידי לאדעסא בהמחאה לה׳ שמואל ברבש על שם ראש החברה הד״ר פינסקער נ״י.

משה לעווין.

היום 1888

גל. 8, י. שבט תרמ״ח, 11 בינואר 1888.

מכתב מאת זלאטע שאכנערס בדבר נוכל שבא לעיר ורימה כמה אנשים.

גל. 14, י״ז שבט תרמ״ח, 18 בינואר 1888.

— הכל תלוי במזל ואפילו בית־הספר שבעיר! זכורני בעת אשר נפתח בעירנו בית־הספר להעברים מטעם הממשלה, הוא הפרוזדור אשר ממנו באים התלמידים לטרקלין הוא האינסטיטוט, — היו הכל רצים למורה הראשי וכתבי בקשות בידיהם שיספח את בניהם לבית ספרו, איש אל מחנהו ואיש אל דגלו, זה במחלקה הראשונה וזה — בשניה, וכל העם כולו, היו שבעי עונג ונחת כאשר תמה השנה, בראותם כי בניהם צעירי הצאן מלבד אשר עשו חיל בשפת רוסיה, בחשבון, ידיעות הארץ ועוד ועוד, הם יודעים את עמם וצור מחצבתם לכל הנחוץ לבני ברית; כי המורים הנכבדים ה׳ נ. האמבורג, ה׳ קאצינעלענסזאן, ובראשם הישיש ה׳ הלל ריוואַש אשר גמר חוק למודו בבית מדרש הרבנים, ואחרי כן בהאינסטיטוט, ינהלום על מבועי התורה והמדעים יתר הרבה מהמלמדים הנבערים מדעת. הן המלמדים האלה, לבד אחד אחוז מעשרה או מעשרים, אף כי אוחזים את תלמידיהם כגדיים כפותים בחדריהם משעה התשיעית בבוקר עד השעה העשירית בלילה, בכל זאת אם ישאל אדם מהתלמידים, למשל: מה הוא חג המכבים, חג האביב, — הבכורים — האסיף? אז יעמוד הנער כפסל ומצבה חיה בפה פתוח ובעינים לטושות יביט על פני שואלו, כאלו היתה לפניו הלכה חמורה, ולא ידע בין ימינו לשמאלו, תחת אשר תלמידי בית הספר הנ״ל יבארו לשואלם כל אלה במתק שפתים ובלשון למודים דבר דבור על אפניו.

א. ב־ן.

גל. 30, ה׳ אדר תרמ״ח, 5 בפברואר 1888.

סלאנים. אחת המדות היקרות השתולות בקרב לב האדם, ואשר בה יוכל להתפאר — היא החמלה. אולם בלב יושבי עירנו כמעט נדעכו זיקי המדה הזאת, וכמעט אין זכר לה, כי גדול מאד פרוד הלבבות בעדתנו ומעשרת הקבין של שנאת חנם אשר ירדו לעולם נטלה סלאנים תשעה... ובכן עינינו רואות עניים ואביונים לעשרות ולמאות גוועים ברעב, רועדים מקור וקרח ואין אחד מנכבדי עירנו אשר ישים אל לבו להיטב מצבם וגורלם המר, לתמכם ולסעדם בצר להם, וגם על ראש שמחתם לא יעלו אותם על זכרונם. והיה כי ימוך איש בעירנו כי בגדה בו הצלחתו לא יתמכו בו נדיבי עירנו. אך יאטמו את אזניהם משמוע צעקתו עד אשר יפול בנופלים באין מעמד. גם לא ישימו האבות אל לבם, כי ידעו בניהם את קורות בני עמם ואת המקרים אשר עברו על ראשנו מאז היותנו לגוי ועד היום הזה, ולא ידעו ולא יבינו כי הידיעה הזאת היא חבל הזהב המקרב את לבות בני הנעורים אל עמם ודתם לאהבה אותם ולכבדם בכל ימי צבאם על הארץ.

בן צבי.

גל. 42. כ״א אדר תרמ״ח, 21 בפברואר 1888.

סלאנים 14 פעברואר. לפני איזה שבועות פרש המות את רשתו בעירנו ויורד לגיא צלמות נשים יולדות באביב חלדן, למרות עמל הרופאים להגות מזורן ולהעלות להן ארוכה. המתחסדים ובעלי הזיה נמנו וגמרו לחפש בחורין ובסדקין עבירות של בין אדם למקום, בעת אשר עבירות שבין אדם לחברו נמצאות על כל שעל ושעל, זה יורד לחיי אחיו באופן נתעב מאד, השני לווה ולא ישלם ואומר אין פשע, השלישי יאכל קורצא, הרביעי בעד כבוד מדומה יחרחר ריב ויגרה מדון ועוד ועוד. אל קטנות כאלה לא ישימו המתחסדים לב, ועיניהם ולבם — רק אל העבירות שבין אדם למקום לבערן ולקעקע אחריהן. אבל הרב הגאון ה״ג מוהר״ר יוסף שלופפער לא כן עשה, הוא עם אל ועם קדושיו נאמן, ובשמעו כי תושבי עירנו שרויים בצער — עלה הבמתה להטיף לעמו דברים נחומים, ולא בוש להגיד קבל עם את חטאתם ופשעם... וביחוד גלה למוסר אזני השומעים, על אשר אבן ואבן איפה ואיפה בבתי מסחריהם ובשלהם כל הסער אשר בעיר, ולפי דברת רבים שבו הרבה מעוון, כי כתתו את אבני משקליהם הרמיות, ואיפות הרזון הזעומות שברו וירחיקון מעל גבולם.

— שלשה בכרס אחד! לפני ירחים שנים ילדה אשה עבריה שלשה ילדים, שנים בנים ובת אחת. האם ושלשת ילדיה הנם כהיום חיים וקיימים בריאים ושלמים. האחד הובא בבריתו של א״א ביום השמיני, ואת השני עוד לא מלו כי קטן הוא ודל.

— זה לא כבור היתה בחירה בבית המועצה בעירנו לרב מטעם הממשלה, וכנוהג שבעולם היו אנשים מיימינים ומש־מאילים. אלה בחרו ברב הורוויץ, מי שהיה רב אף כי לא בן עירנו הוא, ואלה חפצו להוציא ישן מפני חדש ולעטר בעטרת הרבנות את האיש אשר יתן על פיהם אשפר ואשישה. אך מספר הכדורים הלבנים לרב הישן רבו על הכדורים אשר עלו בגורל החדשים, ובכן נשאר הרב הורוויץ על כנו. — בקרב הימים תהיה הבחירה גם לזקן העיר (סטאראסטא) ומי יתן ויבחרו הבוחרים איש הגון אשר יהיה רוחו ולבו לעשות סדרים טובים בספרי הנולדים למען לא תצא ח״ו תקלה להקרואים לצבא בשנה הבע״ל, — כבשנה העברה.

— בימים האלה פשטה עירנו צורתה ולבשה צורה אחרת, לרגלי שנוי השמות הנתונים לרחובות. השמות החדשים יפליאו את האורחים הרואים את השם „ירושלים" על רחוב בית־התפלה לנוצרים, והשם אנדרעיעוו על רחוב בית הכנסת ובתי מדרשי היהודים. אמנם עולם הפוך ראינו!

— מראשית שנת האזרחים שתו בעירנו נוספות על שוטרי הפוליציי, ותחת אשר היה לפנים מספרם שנים עשר, הנה יעלה עתה מספרם לשלשים, מלבד שלשה שרי עשרות (אָקאָלאָדאָטשני), ובתוכם ימצאו גם שני יהודים אשר עבדו עבודת הצבא בימי הקיסר ניקאליי.

— אף כי ארנוניות רבות הטילו בשנה זו על בתי המרזח, בכל זאת החזיקו בהם בעליהם הראשונים ואיש איש מהם בקשו תחבולות לאסוף כסף די קנות את כתב תעודתו, אך מה פג לבם ומה נבהלה נפשם בבואם לקבל את תעודותיהם מבית מכס היי״ש, והפקיד הראשי אמר להם: ידוע תדעו אחי, כי עליכם לחתום שמיום הראשון לשנה זו לא יראה ולא ימצא בבית מרזח כל איש מאנשי חיל סאפערני. בידים רועדות הוכרחו לחתום על הגליון אשר הושיט להם ובעינים נגרות דמע הלכו לביתם לספר את אסונם לבני ביתם.

— יושבי המכתש בעירנו ידאגו מאד פן שטף מים רבים יגיעו אליהם, כאשר נקרה ויאתה זה שנתים ימים אשר אז הבתים נהרסו והתנורים נפלו בבתים אשר לא נהרסו. מהראוי לקדם פני הרעה, כי בשנה הזאת ירד שלג רב מן השמים יתר הרבה מאד מהשנים אשר עברו.

— הש״ץ ה׳ פריידמאן הפאנעוועזי הופיע בעירנו עם מקהלתו, וזה שלשה שבועות אשר יכבדנו מגרונו, בתקוותו לרשת את כסא הש״ץ המהולל ה׳ יוסף אלטשול.

אליעזר בעקענשטיין

גל. 49. כ״ט אדר תרמ״ח. 29 בפברואר 1888.

— אדמו״ר הרב הגאון מוהר״ר יוסף שלופפער נ״י הבטיח לבאי ביתו, כי אם חלילה יעמוד החורף על עמדתו יאלץ להתיר לאכול בחג האביב פול וקטניות, כאשר התיר בעירנו לפני איזה שנים הרב הגאון מוהר״ר יוסף רויזין נ״ע, כי לרגל החורף העז אין כל תקוה שיביאו האכרים העירה תפוחי אדמה אשר עליהם יתרפקו העניים, והיו להם הפול והקטניות שלומים לפרי אדמה כי אין. ומי יתן ויתיר לנו עוד דגים מלוחים, ואז לא יפשטו הדייגים את עורנו מעל בשרנו, וברכת העניים והאב־יונים על ראשו תחול.

— חסל סדר הלימודים בבתי הישיבות והת״ת בעירנו כהלכתו וחוקתו, כי ימי בין־הזמנים, ימי מנוחה שלמה ושלווה למורים ולחניכים כאחד, הגיעו, ואתם עברו וחלפו גם ימי המסה והנסיון לחניכים השותים בצמא את דברי מוריהם הנכב־דים בבתים האלה, ומכל הבתים יצאו התלמידים אחרי המסה שמחים וטובי לב. וביחוד הצטיינו מאד תלמידי הרב הנכבד מוהר״ר צבי־הירש ממיצ׳ד נ״י ומלאי תהלה וברכה יצאו ביום אתמול אחר המסה בעטרת הנצחון על כל שומעי לקח בבתים האלה, והמנסים אשר הביאום במסה היו שמחים בראו־תם כי מלאכת ה׳ לא נעשתה רמיה, והנטע אשר שתל הרב ה׳ צבי על תלמי לבות חניכיו שגשג ויעש פרי הלולים לשמחת כל אוהבי התורה ולומדיה, ועל־טוב יזכר הרב הגאון ה״ג מוהר״ר יוסף שלופפער נ״י, כי מעת אשר תקע אהלו ומשכן כבודו בתוכנו, התנערה הת״ת והישיבה מעפר שפלותה, לכבודנו ולכבוד התורה וכל מעריציה.

— פה מקום אתי לברך קבל עם את האנשים המצויינים בעירנו אשר כל ישעם וחפצם להגדיל תורה ולהאדירה, הלא המה: הרב הגביר מוהר״ר עקיבא יוסף בריל נ״י, הרב מוהר״ר אליעזר יוסף קלאַצקין נ״י, הרב הג׳ מוהר״ר יעקב ישעיהו ראזינבלום נ״י נין ונכד להרב הגאון הגדול מוהר״ר יוסף רויזן נ״ע, והרב מוהר״ר יעקב חתן הג׳ מוהר״ר אברהם גרינ־בערג נ״י, הבאים בכל שבוע ושבוע חליפות לנסות את החניכים בלמודם, ויציבו ציונים (באללען) בספר הזכרונות לכל נער למען דעת עד היכן יד למודו מגעת, והנערים בראותם כי מעשיהם בספר נכתבים, יתאמצו איש איש להשיג בשבוע הבע״ל אותות טובים, וקנאתם זאת תרבה חכמה.

—הש״ץ הנכבד ה׳ פריידמאן הפאנעוועזי, אחרי אשר לקח את לבות בני עירנו בנעימות זמירותיו נסע לביתו, ומנהלי עירנו הבטיחוהו כי יהיה מהקאנדידאטים הראשונים לעת מצוא חפץ.

אליעזר בעקענשטיין.

המשך הזכרונות מהמאה התשע־עשרה

המשך פון די זכרונות פון נײַנצנטן יאָרהונדערט

מענדל פּערלשטיין

זעכציק יאָר אין סלאָנים

צווייטער טייל

דער סאַניטאַר־היגיענישער מצב

אין איינעם פון די פֿאָריקע קאַפּיטלען פון מײַנע זכרונות האָב איך געשילדערט דעם נידעריקן סאַניטאַרן צושטאַנד פון די חדרים. דער מצב אין די וווינונגען איז געווען ניט פיל בעסער. וועגן אַבסאָלוטער ריינקייט האָט ניט געקענט זײַן קיין רייד. די איצטיקע פּאָדלאָגע־פּאַסטע איז נאָך ניט געווען. אַ איינפאַך געפאַרבטע פּאָדלאָגע איז געווען אַ זעלטענהייט, דאָס איז געווען נאָר אין די סאַמע רייכסטע פאַמיליעס. דורכשניטלעכע בעלי־בתים האָבן זיך דעם דאָזיקן לוקסוס ניט ערלויבט, און אפילו פון קיין באַרשט ניט געוווּסט. מיט אַ פּשוט׳ן בעזים פלעגט מען אַלע טאָג אויסקערן די שמוץ פון שטוב. בלויז אויף שבת פלעגט מען אויסוואַשן די פּאָדלאָגע און אויסשיטן מיט געלן זאַמד. אין פיל הייזער פלעגט מען לכבוד שבת מיט אַ רידל אויסשאָבן די בלאָטע וואָס איז אין משך פון דער וואָך אָנגעוואָקסן און האָט זיך גוט איינגעגעסן אויף דער פּאָדלאָגע.

אַלס באַווײַז ווי ווייט אָרעם און קליינלעך מ׳האָט דאַן געלעבט און ווי מיזערנע עס זײַנען געווען די הצטרכות׳ן און די אויסגאַבן, קען דינען דער פאָלגענדער פאַקט: ווי באַקאַנט זײַנען צווישן די רוסישע קליינגעלט געווען אויך קופּערנע גראָשנס (אַ האַלבע קאָפּיקע). אָט די קלענסטע מטבע איז אין יענער צייט געווען נאָך צו־גרויס פאַר געוויסע אויסגאַבן, און אויך אַלס נדבות פאַר אָרעמע לייט. צו דעם צוועק האָט דער „הקדש" (אַזוי האָט געהייסן אַמאָל דער יידישער שפּיטאָל) אַרויסגעלאָזן „פּרוטות", אַזעלכע פאַרמעטענע פירקאַנטיקע באָנעס אין ווערט פון אַ פערטל גראָשן, וועלכע זײַנען געגאַנגען אין פאַרקער צוגלייך מיט די מלוכה־מטבעות.

דער הקדש איז געווען אין אַן׳אַלטע הילצערנע הויז, אַ האַלבע חורבה, אויפ׳ן אָרט ווו נאָכהער איז געשטאַנען דער קצב׳ישער בית־המדרש ז״ק. דער אַנשטאַלט האָט טאָקע ניט געקענט אַנדערש אָנגערופן ווערן ווי אַ ה ק ד ש. דאָס הויז איז באַשטאַנען פון צוויי פליגל, איינער מיט די פענסטער אויפן בית־עולם און אַ פּאָר פענסטער צום גאַס. דער צווייטער פליגל איז געווען באַווינט פון שכנים. דעם באַלקן פון די פּאַלאַטעס, ווו ס׳זײַנען געלעגן די חולים, האָט אַ הויך־געוויקסיקער מענטש געקענט דערלאַנגען מיטן האַנט. אין די עטלעכע פּאַלאַטקעס זײַנען געשטאַנען אַלטע, הילצערנע אויף גרין־געפאַרבטע בעטלאַך, און צו יעדער בעטל — אַ ברעטל פאַר רעגיסטראַציע. די לופט איז דאָרטן געווען אַ שטיקנדע, און ס׳איז קיין וווּנדער נישט. אין יענע יאָר־צענדליקער, די 50־ער, 60־ער און אפילו 70־ער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט האָט נאָך סלאָנים ניט געוווּסט פון ווענטילאַציעס, דעזינפעקציעס און דאָס גלייכן. אויך איז ניט געווען קיין אָפּטיילונג פאַר אָנשטעקנדע קראַנקע. די גאַנצע „היילונג" איז געלעגן אין די הענט פון פעלדשערס, ווייל דאָקטוירים זײַנען נאָך ניט געווען. ערשט אין די אָנהייב 70־ער יאָרן פלעגט שוין באַזוכן דעם הקדש דער דאָקטאָר באַרקלאָווסקי, וועלכער איז דאַן געווען „גאָראָדסקאָי גאָלאָוואַ" (בירגערמייסטער).

די פעלדשערס פלעגט מען רופן „רופאים". מיט היילן קראַנקע האָבן זיך אויך פאַרנומען פּריזירער, די אַזוי־גערופענע צירולניקעס. און מיט היילן ציינער האָבן זיך פאַרנומען אויך — די צירולניקעס און „רופאים". דער ערשטער צייג־דאָקטער אין סלאָנים איז געווען דער דענטיסט איסאַק יתום, וועלכער האָט אָנגעהייבן זײַן פּראַקטיק אין שטאָט אין

1886. ביז אים האָט הירשעלע דער רופא, און נאָכהער אויך זיין זון לייזערקע דער רופא, געריסן קראַנקע ציינער מיט אַ שליסל... מען מוז אָבער דאַביי זאָגן זייער שבח, אַז מער ווי 10 מינוט פלעגט ביי זיי דאָס ציהען דעם צאָן נישט דויערן. אויך נישט אַלע מאָל פלעגן זיי דאַביי צוברעכן דעם צאָן, הגם דאָס פלעגט טרעפן גאַנץ אָפט...

איך געדיינק זייער גוט הירשעלע דעם רופא. ער האָט „פּראַקטיצירט" אין סלאָנים במשך פון פיל צענדליקער יאָרן. אין מיינע קינדער־יאָרן, אין אָנהייב פון די 60־ער, איז ער שוין געווען אַ שם־דבר. איך געדיינק זיין קאָמישע פיגור. ער איז געווען קליינגעוואוקסיק מיט אַ קליינע, שפּיציקע בערדל, ברילן אויפ'ן עק נאָז. ער פלעגט ריידן מיט אַ גאַנץ דינעם פּאַלצעטל. זיינע הויפּט־מעדיצינישע מיטלען זיינען געווען: „געהאַקטע באַנקעלאַך", „שאַרע מאַשטש", „ליפּאַווי קוויאַט" א.ד.גל. ער פלעגט אויך שרייבן רעצעפּטן... נאָר אַזוי ווי רופאים האָבן ניט געהאַט קיין רעכט דאָס צו טאָן און דער דעמאָלסטיקער אַפּטייקער פּעקאַרסקי פלעגט זיי ניט וועלן מאַכן די רפואות, פלעגן זיי דאָס שטענדיק מאַכן אין אַפּטיק־געשעפט פון ה' וואַלאַך (וואָס איז געווען דאַן אויפ'ן מאַרק נעבן שול־הויף).

אָט דער וואַלאַך האָט געהאַט אַנ'אייגענע פאַרמאַקאָ־פּעיע, וואָס איז באַשטאַנען פון אַ בוך, אין וועלכן ער האָט געהאַט פאַרצייכנט פיל רעצעפּטן צו אַלע מיני קראַנקהייטן. פיל פלעגן זיך ווענדן צו אים נאָך מעדיצינישע הילף, און צו יעדער קראַנקהייט האָט ער געגעבן רעצעפּטן „פון די בעסטע דאָקטוירים און פּראָפעסאָרן"...

צו אויגן־קראַנקהייטן איז געווען אַנ'אַנדער ספּעציאַליסט: אַ ייד וואָס האָט געהייסן פינקעלשטיין און איז אין די 70־ער יאָרן געווען אַ באַקאַנטער מוהל אין שטאָט. ער האָט געהאַט אַזאַ „וואַסערל" צו די אויגן, וואָס האָט געזאָלט אויסהיילן אַלע אויגן־קראַנקהייטן. זיין הויז, וואָס איז אויך געווען אַנ'אכסניה, איז געשטאַנען, ביז דער גרויסער שריפה אין 1881, אויפ'ן אָרט ווו נאָכהער איז געווען דאָס הויז פון מערעמינסקי, ניט ווייט פון בריקער בית־המדרש.

אויך איך בין געווען אַ „פּאַציענט" פון אָט דעם אויגן־ספּעציאַליסט: ס'איז געווען אַ יום־טוב און איך האָב גע־דאַווענט, ווי געוויינלעך, אין בריקער בית־המדרש. פאַרשטייט זיך, האָב איך געגלויבט, אַז ווען מען זאָל אַ קוק־טאָן אויף די כוהנים בעת זיי דוכנ'ען, ווערן די אויגן קראַנק, און מען קען נאָך, חלילה, ווערן בלינד. און דווקא, ווי ניט־ווילנדיק, האָב איך געכאַפּט אַ קוק אויף די כהנים. און, — אונטער דעם פּסיכאָז פון מיין גלויבן האָב איך דערפילט אַ שטאַרקן ווייטאָק אין די אויגן. איך בין גלייך אַריינגעלאָפן צום „אויגן־ספּעציאַליסט" פינקעלשטיין, וועלכער האָט מיר געלייגט שמאַטקעס איינגעטונקט אין דעם וועסער'ל. ווען ער האָט זיי נאָכהער אַראָפּגענומען, האָב איך שוין קיין שום ווייטאָק ניט געפילט...

פון מיינע קראַנקהייטן אין די קינדער־יאָרן געדיינק איך נאָך צוויי עפּיזאָדן: אין עלטער פון 4—5 יאָר בין איך גע־וואָרן קראַנק אויף סקאַרלאַטין און הגם ר' אייזעלע חריף איז ניט געווען קיין בעל־מופת, דאָך האָט מען מיך אָוועק־געפירט צו אים. ער האָט אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף מיין קעפּל, מיך געבענטשט און צוגעגעבן מיר דעם נאָמען „יוסף". האָב איך שוין געהייסן: מנחם־מענדל־יוסף...

און אַ צווייטער פאַל האָט פּאַסירט, ווען כ'בין געווען 8 יאָר אַלט: ביי מיר אויפן האַלדז איז אויסגעוואַקסן אַ גוז. ווי־זשע היילט מען אויס אַ גוז? — שיקט צו גאָט די רפואה פאַר דער מכה. יודעי־דבר האָבן געזאָגט, אַז אַ גוז איז גוט אויסצוהיילן מיט דער הילף פון... אַ האַרב... אויף בריקער גאַס האָט געלעבט אַ פאַמיליע מעלצער. דער אַלטיטשקער ה' מעלצער איז געווען אַ פרומער ייד, אַ למדן און האָט גע־לערנט יומם ולילה אין בריקער בית־המדרש. נאָר גאָט האָט אים באַשאָנקען מיט צוויי האַרבן פון פאַרנט און פון הינטן. נו, האָט זיך געמאַכט אַז פונקט ווען איך האָב געהאַט צו־טאָן מיטן גוז אויפ'ן האַלדז, איז דער אַלטער מעלצער געשטאָרבן. מען האָט מיך אַלזאָ צוגעפירט צום מת און מיט זיין טויטער האַנט האָט מען מיך אויסגעריבן דעם גוז. ביז איצט געדיינק איך נאָך די שרעק וואָס איך האָב דאַן געפילט.

דעם רעזולטאַט פון די אייגנאַרטיקע הייל־מיטלען אין ביידע פאַלן זע איך נאָך ביז היינט: ניט איך בין געשטאָרבן פון סקאַרלאַטינע, און דער גוז איז פאַרשוווּנדן געוואָרן...

„אי יאַ צירולניק"

אַ מאָדנער ווערטל גייט אַרום אין סלאָנים: „אי! יאַ צירולניק". ס'איז אַנ'עכטער סלאָנימער לאָקאַליזם. ווען עמי־צער מישט זיך אַריין אין אַ ענין וואָס געהערט ניט צו אים און ער האָט דערנאָך אַ דורכפאַל וואָס ער איז געקראָכן, — זאָגט מען אים: „אי! יאַ צירולניק"...

פון וואַנען שטאַמט דאָס ווערטל? — געוויס וועט דאָס אינטערעסירן ניט נאָר פאָלקלאָריסטן, נאָר יעדן סלאָנימער. דאָס ווערטל איז פאַרבונדן מיט אַ מעשה שהיה, וואָס האָט פּאַסירט אומגעפער אין די אָנהייב 60־ער יאָרן, ווייל איך געדיינק אַז דאָס איז געשען אין מיינע קינדער־יאָרן. ס'איז נאָך געווען די אַזוי־גערופענע „דאָרעפאָרמענע" צייט, ד. ה. די צייט פאַר די רעפאָרמען, איידער די ליבעראַלע רעפאָרמען פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן זיינען איינגעפירט געוואָרן אין לעבן. די געריכטלעכע און אויספירנדע מאַכט אין די שטעט איז דעמאָלס געלעגן אין די הענט פון סאַטראַפּן, וועלכע האָבן געהייסן „גאָראָדניטשיס" (ד. ה. שטאָט־הערשער) (אין שפּע־טערדיקע יאָרן האָבן זיי געקראָגן אַנ'אַנדער נאָמען: איס־פּראַווניק). די גאָראָדניטשיס האָבן געהאַט דאָס רעכט צו באַנוצן „בעריאָזאָווע קאַשע", אַדער איינפאַך געזאָגט צו שמייסן מיט אַ פּאַרציע אויסגעווייקטע בעריאָזאָווע ריטער...

איינמאָל אַ דאָנערשטיק אין אָוונט האָט די „גאָראָדני־טשעסטוואָ" (די קאַנצעלאַריע פון גאָראָדניטשי) אויפגערופן אַלע פעלדשערס. מען האָט זיי אָפּגעלייענט אַ צעטל חטאים, איבערהויפּט וואָס זיי גיבן רעצעפּטן. און נאָכדעם האָט מען זיי מכבד געווען מיט די אמתע „מלקות", מיט די צוגעגרייטע „בעריאָזאָווע קאַשע", אַז אַ רויך איז געגאַנגען...

הירשעלע דער רופא איז גראָד דעמאָלסט ניט געווען אין

סלאָנים. זיין ווייב האָט ניט געוווּסט וואָס דאָרטן איז געשען מיט איר מאַן׳ס קאָנקורענטן. ווען הירשעלע איז שפּעט ביינאַכט צוריקגעקומען אַהיים, האָט זי אים איבערגעגעבן די נייס, אַז מען האָט אים איינגעלאַדן צום „גאָראָדניטשי״. דערהערנדיק אַז מ׳רופט אים צו נאַטשאַלסטוואָ (צו דער מאַכט), האָט ער שוין ניט געקענט שלאָפן און איז צומאָרגנס גאַנץ פרי אַוועקגעלאָפן אַהין הענדום־פּענדום. ווי מ׳האָט דערציילט, האָט ער גערעכנט, אַז עס האַנדלט זיך וועגן מעדאַלן, און האָט געאײַלט אַהין, מיינענדיק אַז ער וועט פאַרזאַמען דעם מעדאַל... ווען ער איז אַהין געקומען אַ פאַרסאַפּעטער און מ׳האָט אים געפרעגט, וואָס ער וויל, האָט ער געענטפערט: „אָ! יאַ צירולניק״...

וואָס ער האָט דאָרטן באַקומען, איז זיך לייכט פאָרצושטעלן, און ער האָט דאָס געדיינקט דעם גאַנצן לעבן. און דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז זיינס אַ ווערטל איז אַריין אין סלאָנימער יידישן פאָלקלאָר, און אפילו איצט, אין 75 יאָר אַרום, אין די מיטן 30־ער יאָרן, הערט מען נאָך אין סלאָנים: „אָ! יאַ צירולניק״.

אגב, געדיינק איך אויך גוט דאָס הויז פון הירשעלע דעם רופא און זיין פאַמיליע. הירשעלע איז געווען אַ גוטער פאַרדינער, ביי אים האָט זיך „געהיילט״ גאַנץ שטאָט. ער האָט זיך געלאָזט בויען אַ מויער, אַ 2־שטאָקיק הויז נעבן קאָשציאָל, קעגנאיבער דעם ראַד־קראָמען. (אין הויז איז נאָכהער געווען די אַפּטייק פון ה׳ סטרעבייקאַ). אין די 80־ער יאָרן איז דאָס הויז אַריבער צו זיינעם אַ אײדים, אַ געוויסער סאָלאָווייטשיק, וועלכער פלעגט זיך פאַרנעמען מיט רייזן איבער דער וועלט מיט אָפּטישע גלעזער. סאָלאָווייטשיק איז געווען אַ זעלטענער עקזעמפּלאַר און אַ מענטש מיט אייגנאַרטיקע נייגונגען: ער האָט אין אויבערשטן שטאָק, ווו ער האָט געווינט, איינגעאָרדנט אַ מאַסיוון אייזערנעם באַלקאָן, ווי אַ גאַרטל, אַרום זיין וווינונג, ווו ער פלעגט אָנצינדן לעמפּלאַך, אַרומשפּאַצירן אַרום און אַרום און זיך לאָזן ווילגיין מיט אַ לולקע אין מויל. דער עולם, וועלכער פלעגט דאָס קומען אָנקוקן, פלעגט קייכן פון געלעכטער... מיט דער צייט האָט געדראָט, אַז דער באַלקאָן זאָל איינפאַלן, און ער האָט געמוזט רעזיגנירן פון דעם פאַרגעניגן.

איך וויל נאָך באַמערקן, אַז ביז ניט לאַנג האָט נאָך די טראַדיציע (און די מעדיצינע) פון הירשעלע דעם רופא געוועלטיקט אין סלאָנים: אויך לייזערקע, הירשעלעס זון, האָט „פּראַקטיצירט״ אַ קיימא־לן פון 30 יאָר. הירשעלעס „דינאַסטיע״ פון פּיאַוקעס, באַנקעס, מאַשטשן און אַלע אַנדערע רפואות האָט אַלזאָ געדויערט איבער 60 יאָר. מיט לייזערקען האָט זיך געענדיקט די פאַמיליען־טראַדיציע פון הירשעלען. לייזערקעס זון יאַנקעלע האָט ניט געוואָלט גיין אין די דרכים פון זיין זיידן און פאָטער און האָט עמיגרירט קיין אַמעריקע.

דערווייל איז ענטשטאַנען אַ נייער שטאַם: יאָסל דער רופא (יאָסל יודעלעוויטש) און זיין נאָכפאָלגער, וועלכע זיינען שוין געווען פיל מאָדערנערע „פּראַקטיקאַנטן״, זיינען געווען פּאַקטישע אַסיסטענטן פון דאָקטוירים און זיינען געווען טעטיק אין סלאָנים ביז דער לעצטער צייט.

צאָן־טעכניק מיט שפּאַגאַט*

דאָס ווערטל „אָ! יאַ צירולניק״, וואָס איז אַריין אין סלאָנימער יידיש־לשון, הגם ס׳איז געזאָגט אין רוסיש, — האָט דאָס אָבער דעם אמת־יידישן טעם. דאָס זעלבע איז מיט אַ צווייטן לאָקאַלן פאָלקס־ווערטל, וועלכעס איז אויך אַ פּראָדוקט פון יידישן הומאָר, נאָר איז אויסגעדריקט אין ווייסרוסיש. דאָס איז דאָס ווערטל „אַ שילאָ וו סראַ...״ (דאָס צווייטע וואָרט פאַרענדיק איך ניט, און דער לייענער וועט זיך שוין אַליין אָנשטויסן...).

עס וועלן זיך נאָך געפינען סלאָנימער, וועלכע קענען דאָס ווערטל. ביז איצט, אין די דרייסיקער יאָרן, ביי מיינע באַזוכן אין סלאָנים, הער איך נאָך דאָס אָפט זאָגן און דערציילן מיט געלעכטער די מעשה וואָס שטעקט הינטער אים.

דאָס האָט פּאַסירט אין די 80־ער יאָרן. איך האָב שוין אין איינעם פון די פאָריקע קאַפּיטלען דערציילט, ווי אַזוי הירשעלע דער רופא פלעגט רייסן ציינער מיט אַ שליסל... אין די מאַרק־טעג ווען עס פלעגן זיך צונויפקומען הונדערטער פּויערים אויפ׳ן מאַרק, פלעגט הירשעלע האָבן פיל אַרבעט מיט רייסן ציינער ביי די פּויערים. דאָס זעלבע פלעגן טאָן אויך די פריזירער, וועלכע האָבן געהאַט זייערע סטראַגאַנעס אויפ׳ן מאַרק. און נישט נאָר מיט שליסלען פלעגן זיי רייסן; עס פלעגט זיך מאַכן אַ צופּוילטער צאָן, אַנ׳עקשן וואָס האָט זיך ניט אונטערגעגעבן דעם שליסל. האָבן אונדזערע „דענטיסטן״ באַנוצט אַ שטריינגערן מיטל; זיי פלעגן אַרומבינדן דעם צאָן מיט אַ שפּאַגאַט (אַ שטאַרקן שטריקל) און ציהען אים אַזוי לאַנג, ביז וואַנען דער צאָן פלעגט זיך לאָזן מיטרייסן...

איך געדיינק נאָך די מערקווירדיקע צאָן־אָפּעראַציעס, וואָס איך האָב געזען, דרייענדיק זיך אַלס יינגל אויפ׳ן מאַרק...

האָט זיך אַמאָל געמאַכט, אַז אַ יידישער שוסטער וועלכער האָט געהאַט זיין וואַרשטאַט אין איינעם פון די געסלאַך אַרום מאַרק, האָט זיך מתקנא געווען אין די פאַרדינסטן פון די פריזירער און פעלדשער און האָט זיך אויך גענומען צו די ציינער... מען דאַרף אָנערקענען, אַז דער שוסטער איז ניט געווען אָן אַ היבש ביסל הומאָר און אינסצעניזאַציע, דאָס זעט מען ווי אַזוי ער האָט, צוליב דערגרייכן דעם מאַקסימום עפעקט, דראַמאַטיזירט די „צאָן־אָפּעראַציע״. און אָט ווי ער פלעגט דאָס מאַכן: ער פלעגט אַוועקזעצן דעם „פּאַציענט״, און נאָכן באַטראַכטן דעם קראַנקן צאָן און פעסטשטעלן, אַז מען מוז אים אַרויסציהען, — פלעגט ער אַרומבינדן דעם צאָן מיטן שפּאַגאַט, און האַלטנדיק אים שטאַרק אָנגעצויגן און שטייענדיק הינטערן „פּאַציענט״, פלעגט ער אים דאַביי אַ שטאַרקן שטאָך טאָן מיט זיין שוסטערשן נאָל אין... הינטערשטן חלק...

---

* אַלע זכרונות פון פּערלשטיין וועלכע ערשיינען אין „פּנקס־סלאָנים״ זיינען געדרוקט געווען אין המשכים אין „סלאָנימער וואָרט״, אויסער דעם קאַפּיטל „צאָן־טעכניק מיט שפּאַגאַט״. די סיבה פון דעם איז געווען, וואָס די רעדאַקציע פון „סל. וו.״ (ואני בתוכם) האָט דאַן געפּסל׳ט דעם קאַפּיטל, כדי ניט אַרויסרופן שטאַרקע קעגנגעפילן ציווישן די פּויערים, וואָס צו זיי האָט געקענט דערגיין דער אינהאַלט אַלס באַווייז אַז מען מאַכט חוזק פון זיי.

איך האָב אָנגעשריבן דעם קאַפּיטל, לויט דעם ווי איך האָב אים זיינערצייט געלייענט ביי פּערלשטיינען. — רעד.

דער בעל־דבר פלעגט אַ שפּרונג־טאָן פּלוצלינג פון אָרט און מיטציהען דעם שפּאַגאַט מיטן צאָן אינאיינעם...

מען קען זיך לייכט פאָרשטעלן די „טעכניק" פון אַזעלכע צאָן־אָפּעראַציעס...

דער שוסטער האָט געהאַט ערפאָלג, און איבערהויפּט ביי פויערים, און אין די דערפער פלעגט מען דערציילן נסים ונפלאות, ווי אַזוי מען רייסט ציינער מיט דער הילף פון אַ נאָל־שטאָך אין הינטערשטן חלק...

די פעלדשערס האָבן, אמת, ניט געדולדעט דעם נייעם קאָנקורענט, נאָר ער האָט זיך געגעבן אַן עצה מיט'ן „אָקאָ־לאָדאָטשניק" (ראַיאָן־פּאָליציאַנט), און ער פלעגט דאָס פאַרט־זעצן ביי די פּאַסיקע געלעגנהייטן, ווי אַ צוגאָב־הכנסה צום פאַריכטן שיך...

דער עסק פון רייסן ציינער מיט שליסלעך אָדער מיט שפּאַגאַט איז נאָך אָנגעגאַנגען, אויך אין די ערשטע יאָרן ווען ס'זיינען שוין געווען אַ פּאָר דענטיסטן אין שטאָט. ניט אַזוי לייכט האָט די יידישע, ווי אויך די פויערישע באַפעלקערונג, זיך צוגעוווינט צו דער נייער דענטיסטישער פּראַקטיק אין שטאָט.

מאַכט זיך אַמאָל, אַז אַ פויער וועלכער האָט געליטן צאָן־ווייטאָק, איז געקומען אין שטאָט און זיך נאָכגעפרעגט נאָכ'ן צאָן־אָפּעראַטאָר. מען האָט אים גראָד אָנגעוויזן אויפ'ן אַדרעס פון צאָן־דאָקטער שערעשעווסקי, וועלכער האָט זיך ניט לאַנג צוריק עטאַבלירט אין סלאָנים און האָט געהאַט זיין קאַבינעט אויף פּאַנעסווע אין הויז, וווּ נאָכהער האָט געוווינט דער אַד־וואָקאַט צירינסקי (קעגנאיבער דעם סאָבאָר"). (ד"ר שערע־שעווסקי איז מיט יאָרן שפּעטער אַריבערגעפאָרן קיין ווילנע).

ד"ר שערעשעווסקי האָט געוויסנהאַפט אויסגעפירט זיין אַרבעט, און זעענדיק אַז דער צאָן האָט טאַקע ניט קיין אַנדער תקנה, ווי אַרויסגעריסן צו ווערן, האָט ער אים געשלעפּט מיט אַ דענטיסטן־צווייגל, לויט אַלע כללים פון דער דעמאָלסטי־קער צאָן־טעכניק.

דער פויער האָט אָבער גע'טענה'ט, אַז דער דאָקטער נאַרט אים אָפּ און האָט געשריען:

„אַ שילאָ וו סראַ?.. — (דאָס הייסט: „און וווּ איז דער נאָל אין הינטער־חלק?").

לאַנג־לאַנג האָט סלאָנים געלאַכט פון דער מעשה, און ווען עמיצער פלעגט אַרויסווייזן אַ נאַאיוון גלויבן און אונ־וויסנהייט, פלעגט מען זאָגן אויף אים: „אַ שילאָ וו סראַ...".

דער קולטורעלער מצב

ווען עס זיינען אין סלאָנים פאַרעפנטליכט געוואָרן אין די 70־ער יאָרן די 2 „גזרות" וועגן אַלגעמיינעם מיליטער־דינסט און וועגן דער גרינדונג פון אַ מלוכה'שע „שקאָלע" (שולע) פאַר יידן, ווו מען וועט לערנען רוסיש און אַן היט־לען, — איז די יידישע באַפעלקערונג אויפגעציטערט געוואָרן. ווי באַקאַנט, האָט ביז דאַן געדאַרפט יעדע שטאָט און שטעטל צושטעלן אַ געוויסע צאָל רעקרוטן פאַר מיליטער, און דאָס האָט געבראַכט צו דעם מיאוסן קאַפּיטל פון „כאַפּערס" וואָס איז ענטשטאַנען אין די צייטן פון ניקאָלאַי דעם ערשטן. עס זיינען אַרויסגעריסן געוואָרן טויזנטער יידישע קינדער פון זייערע היימען און אַוועקגעשיקט געוואָרן אין טיף־רוסלאַנד. עס איז איבעריק צו באַטאָנען, אַז מערסטנטייל זיינען זיי גע־בראַכט געוואָרן צו אונטערגאַנג אָדער שמד, און נאָר ווייניקע וואָס האָבן איבערגעלעבט אַלס יידן די צענדליקער יאָרן פון „סלוזשבע" זיינען געבליבן אַלס די נאָכהער גערופענע „ניקאָ־לאַיעווער סאָלדאַטן". און איז געקומען די רעפאָרם־תקופה אין רוסלאַנד פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן און צוזאַמען מיט אַנדערע רעפאָרמען האָט זי אויך איינגעפירט דעם אַלגעמיי־נעם מיליטער־דינסט צו 21 יאָר. שוין נישט מער כאַפּן קינ־דער און פאַרשיקן אויף צענדליקער יאָרן, נישט מער צווינ־גען צו שמד, — און דאָך האָבן די יידישע מאַסן דאַן אָנגע־נומען די רעפאָרם ווי אַ שווערע גזירה.

וואָס ס'איז שייך די צווייטע גזירה, האָט די רעגירונג באַשלאָסן גיין לויט די ווינטן פון דער יידישער השכלה און געעפנט אין אַ רייהע שטעט פון תחום־המושב ספּעציעלע אָנפאַנג־שולן פאַר יידן מיט אַן אַלגעמיינעם און אויך יידישן פּראָגראַם.

די אָרטאָדאָקסישע יידן (און זיי זענען דאָך געווען אין יענע צייטן די מערהייט) האָבן איינגעפונען, אַז די צווייטע גזירה, די „שקאָלע", איז נאָך אַן ערגערע ווי די ערשטע, ווייל דינען אין מיליטער וועלן דאָך גיין פולשטענדיק־דערוואַקסענע יידן און זיי וועלן צוריקקומען אַלס יידן, אָבער אין דער שקאָלע וועט מען אָפּ'סמ'ען יונגע יידישע נשמה'לאַך...

דעריבער ווען מען האָט געעפנט די 2־קלאַסיקע יידישע אָנפאַנגס־שולע אויף פּאַנעסווע (אויף דעם פּלאַץ איז נאָכהער געשטאַנען דער מויער פון ה' סידעלניצקי), — האָבן זיך געפונען גאָר ווייניק בעלנים צו שיקן אַהין זייערע קינדער, און דער ערשטער „סמאָטריטעל" (משגיח) פון דער „יעוו־רייסקאַיע אוטשילישטשע" זינגאָלד האָט באַנוצט צוואַנגס־מיטלען און איז געגאַנגען איבער די חדרים פאַרשרייבן יינגלאַך.

אין יענער צייט האָב איך געלערנט ביי אָרע דעם מלמד אויף בריקער גאַס חומש. פּלוצלינג האָט מען אונדז אָנגע־זאָגט, אַז דינגאָלד גייט. דאַן זיינען מיר, אַלע יינגלאַך פון חדר, געוואָרן האַזן... איך בין אַ צושראָקענער אַוועקגעלאָפן צו מיין זיידן אויף ריבאַצקער גאַס, וועלכער האָט מיר אַוועק־געפירט אַהיים.

מיט 2 יאָר שפּעטער בין איך שוין געווען אַ פּריוואַליקער שילער אין אָט דער שולע.

אין יענער צייט האָבן רוסיש אין סלאָנים געקענט זייער ווייניק מענטשן. אַזעלכע וואָס האָבן געשריבן רוסיש האָט מען געקענט ציילן אויף די פינגער פון איין האַנט. איך דער־מאָן מיך איינעם פון זיי, דעם פּראָפעסיאָנעלן „פּראָשעניע"־שרייבער (שרייבער פון ביטעס) צוטע לעווין, וועלכער איז געווען באַקאַנט אונטערן נאָמען צוטע מוסר, פאַר ווע־מען די שטאָט האָט געציטערט, ווייל ער איז געווען אַ מוסר פון גרויסן פאַרנעם. אפילו ר' אייזעלע חריף זצ"ל, אַ מענטש אַ שטרייטנגער און אַן אויפגערעגטער, וועלכער פלעגט אָפט דעם שענסטן בעל־הבית, וואָס האָט פאַרגרייזט, מקיים זיין פּסק־דין אויפן אָרט, — אפילו ער פלעגט פאַר אים מורא האָבן.

צוטע מוסר האָט געוווינט אין אַ הילצערנעם הייזל אויף

דער גאַס, וואָס האָט געהייסן נאָכהער ביי די פּאָליאַקן אולאַנסקאַ, אויף אַ פּלאַץ, וואָס נאָכהער האָט מען נעבן אים אויפגעבויט די געביידע פון דער פּרויען־גימנאַזיע.

וועגן אים פלעגן אַרומגיין פאַרשיידענע קאָמישע מעשיות. צווישן אַנדערע פלעגט מען דערציילן ,אַז צו אים איז אַמאָל געקומען אַ יידענע אָנשרייבן אַנ'אָנקלאַגע אויף אירן אַ שכן. נאָכ'ן אויסהערן איר, האָט צוטע אַ קלאַפּ געטאָן אין טיש און געזאָגט, אַז פאַר 5 רובל וועט ער אָנשרייבן קאַטאָרגע־שטראָף.

— און וואָס וועט ער באַקומען פאַר 3 רובל? — האָט די פרוי געפרעגט.

— פאַר 3 רובל, — האָט ער געענטפערט, — וועט ער באַקומען סיביר.

— ר' צוטע, — האָט די יידענע גאַנץ נאַאיוו געענטפערט, — מיין שכן איז אַ ייד אַ מטופל מיט פיל קינדערלאַך, שרייבט מיר אָן פאַר אַ רובל און גיט אים נאָר טורמע...

ווי ווייט דער מוסר צוטע מיט זיין גאַנצער פאַמיליע איז געווען פאַרהאַסט אין שטאָט קען באַווייזן פאָלגנדער פאַקט: ווי באַקאַנט איז ביי יידן אין די פריהערדיקע דורות געווען אַ חוק ולא יעבור, אַז אַ יידישע טאָכטער, — מעג זי זיין אַ קאַליקע, אַ קרומע, אַ לאָמע, — מוז זי חתונה האָבן. צו דעם צוועק זיינען אין די שטעט געווען חברות פון „הכנסת כלה" מיט שליחים איבער די יידישע ישובים אויפ'ן לאַנד. פלעגן זיך געפינען אין יעדער שטאָט גאָטספאָרכטיקע ווייבער, וועלכע פלעגן זיך מתעסק זיין מיט דורכפירן אַזלעכע שידוכים. אָט פלעגן זיי חתונה מאַכן אַנ'אַלטע האַלב־אידיאָטישע מויד מיט אַ הינקעדיקן שוסטער, דערצו נאָך מיט איין אויג, דאָרטן — אַ האָרבאַטע מויד מיט בעלים'ס אויף די אויגן — מיט אַ בעטלער אַ זקן, א. א. וו.

און פונדעסטוועגן האָבן זיך ניט געפונען קיין בעלנים אויף די 2 שיינהייטן שוועסטער פון צוטע מוסר, וועלכע זיינען געבליבן אַלטע מוידן. איך געדיינק זיי, די ביידע שלאַנקע קראַסאַוויצעס (שיינהייטן), וועלכע האָבן געוווינט אין אַ הילצערנעם הויז אויפ'ן ווינקל פון איצטיקן נעווסק, ווו עס איז נאָכהער געשטאַנען דער מויער פון רייצע אַבראַמאָוויטש. אַגב, ער אַליין האָט אויך געהאַט אויסערלעך זייער אַ שיינעם אויסזען מיט אַ לאַנגער, געפלעגטער באָרד.

ווי ווייט סלאָנים איז געווען אָפּגעשטאַנען קולטורעל אין יענע צייטן, איז גענוג אָנצווייזן אויפ'ן פאַקט, אַז אין דער גאַנצער שטאָט האָט נאָר איין ייד, מוניע ריזשין, געלייענט אַ רוסישע צייטונג. און דעריבער איז ביי אים געווען, אַזוי צו זאָגן, דער צענטער, דער „פּאָליטישער סאַלאָן" פון די יעניקע, וועלכע האָבן זיך אינטערעסירט מיט אַלוועלטלעכער פּאָליטיק, הויפּטזעכלעך אין דער צייט פון דער רוסיש־טערקישער מלחמה. פון זיין הויז פלעגן אַלע פּאָליטישע נייסן איבערגעטראָגן ווערן אין די בתי־מדרשים.

צווישן די סלאָנימער „פּאָליטיקער" פון יענער צייט האָט זיך אויסגעצייכנט איינער מנחם מאָדעלעוויטש, אָדער ווי מען האָט אים גערופן מנחם גד. ער איז געווען אַנ'אָריגינעלער טיפּ, פאַר וועמען ס'האָט אויסער דער פּאָליטיק גאָרניט עקזיסטירט. ער איז געווען די באַוועגלעכע צייטונג אין שטאָט. אַנ'איינפאַכער ייד פון אַ גאַנץ יאָר, וועלכער האָט אפילו ניט געקענט לייענען רוסיש, דערצו נאָך אַ קבצן, — איז ער געווען אין הלכות וועלט־פּאָליטיק אַ גרויסער מומחה. אַווו ער איז געגאַנגען אָדער געשטאַנען, איז נעבן אים געווען אַנ'עולם מענטשן, וועלכע פלעגן שלינגען זיינע פּאָליטישע נייסן, הויפּטזעכלעך פון רוסיש־טערקישן קריג וואָס איז דאַן אָנגעגאַנגען. ער איז געווען אַ שטאַרקער קעגנער פון פּאָניען און אַ סימפּאַטיקער פון טערקיי. איבערהויפּט האָט ער שטאָלצירט מיט'ן ענגלישן ייד לאָרד ביקאָנספילד, וועלכער, — ווי מנחם גד פלעגט דערציילן מיט התלהבות, — האָט אויפ'ן ווינער קאָנגרעס געקלאַפּט אין טיש און געסטראַשעט פּאָניען מיט זיינע „קאַלאַקאָטקעס" (די קריגס־שיפן), אויב פּאָניע וועט זיך ניט צוריקציהען. און דער ייד האָט טאַקע אויסגעפירט.

ווען אין בית־המדרש פלעגן יידן דיסקוטירן וועגן אַ פּאָליטישער אָדער סטראַטעגישער פראַגע און ניט געקענט קומען צו קיין אויסגלייך, — איז מען געגאַנגען צו מנחם גד, און ער איז געווען די העכסטע קאָמפּעטענץ. בקיצור, ער איז געווען איינער פון די גרעסטע פּאָליטיקער, וואָס סלאָנים האָט ווען ס'איז געהאַט.

ס'איז געווען נאָך אַנ'אָרט ווו יידן פלעגן דיסקוסירן: אין דער „יידישער פּאָטשט" ביי מלכה־רחל פּאָטשטערקע אין הויז. ווייל מען דאַרף געדיינקען אַז אין די 70־80ער יאָרן איז נאָך געווען אַנ'אַזוי גערופענע „יידישע פּאָטשט" אין סלאָנים. זינט די רוסישע אָפיציעלע פּאָסט איז געגרינדעט געוואָרן אין שטאָט, האָט זי זיך געפונען אויף עק־פּאַנעסוווער גאָס (ווו ס'איז נאָכהער געווען דער בית־יתומים). יידן זיינען אָבער אַהין ניט געגאַנגען. וואָס הייסט? ווער קען זיך דאָרטן אויסטענה'ן מיט די טשינאָווניקעס (באַאַמטע) אויף רוסיש? און שטיין דאָרטן אָן אַ היטל! כ'ווייס ניט ווי אַזוי דאָס איז געוואָרן, נאָר איך געדיינק, אַז ביי מלכה־רחל פּאָטשטערקע אין הויז (ווו ס'איז נאָכהער געשטאַנען דער האָטעל פון איר זון בערל לובאָווסקי) האָט עקזיסטירט אַ מין פּאָסט־ביוראָ, ווו מען האָט געמאַכט אַלע אָן־אויסנאַם אָפּעראַציעס, ווי געלטזענדונגען, פּעקלאַך, „זאַקאַזנע" בריוו (רעגיסטרירטע) א. א. וו. מען האָט ניט געדאַרפט ברעכן די צונג אין רוסיש, מען האָט גערעדט אַ געשמאַקן יידיש, מען האָט זיך געאַמפּערט, געשמועסט, מען האָט זיך געפילט ווי אין דער היים... די געווינלעכע בריוו פאַר יידן פלעגט בערל לובאָווסקי פאַנאַנדערטראָגן אין שטאָט, פון וואָס די פאַמיליע האָט געמאַכט אַ לעבן. אַזוי־אַרום האָט סלאָנים דאַן געהאַט אַ יידישן בריווטרעגער.

מאַלע־וואָס יידן האָבן דערגרייכט אין די צייטן פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן! די פּאָר צענדליק יאָר פון זיין הערשאַפט זיינען געווען די גליקלעכסטע צייטן פאַר די רוסישע יידן אין עקאָנאָמישער און פּאָליטישער הינזיכט. ניט נאָר אַ יידישן בריווטרעגער האָט דאַן סלאָנים פאַרמאָגט, נאָר אפילו אַ יידישן נאָטאַריוס. דאָס איז געווען ה' מרדכי סטראַשון, וועלכער האָט געשטאַמט פון זייער אַ מיוחס'דיקער משפּחה. ליידער געדיינק איך אים שוין ניט און איך ווייס ניט קיין מערערע פּרטים וועגן אים. אין אַ געוויסע צייט איז געווען אין סלאָנים אפילו אַ העכערער יידישער אַקציז־באַאַמטער (וואָס פלעגט, אַגב, אָנמאַכן די קרעמער גרויסע צרות), וועמענס נאָמען איך געדיינק ניט. אין מיינע ערשטע קינדער־יאָרן זיינען געווען אַ פּאָר יידישע סטראַזשניקעס אין שטאָט. און אין די סטאַציאַ־

נירנדע פאַלקן אין שטאָט זיינען אפילו געווען אַ פּאָר יידישע מיליטער־דאָקטוירים און קאַפּעלמייסטערס... פאַרשטייט זיך, זיינען זיי ניט געווען פון סלאָנים, מערסטנטייל אַפּשטאַמיקע פון די באַלטישע געגנטן, ווו עס זיינען שוין געווען מערערע יידישע אַבסאָלווענטן פון הויכשולן.

מיט איינעם פון די מיליטערישע דאָקטוירים איז פאַר־בונדן די „מעשה־גנענדל״ וואָס האָט אויפגעשטורעמט סלאָנים אין זיין צייט. און די מעשה איז פאָלגנדע: בעת דעם פּוילישן אויפשטאַנד איז אין סלאָנים געשטאַנען אַ רוסישער גוואַרדיע־פּאָלק, ווו ס'האָט געדינט אַ יידישער דאָקטער. אין בוניע גרינבערגס באַקאַנטן רעסטאָראַן פון יענער צייט איז געווען אַ מיליטערישער קלוב, ווו ס'פלעגן אָפט קומען די אָפיצערן. (אגב, בוניע גרינבערג, וועלכע איז געווען אַ שכנ'טע פון מיינע על־טערן, האָט דערציילט, אַז אין די 60־ער יאָרן האָט געדינט אין סלאָנים אַלס יונקער דער גראַף לעוו טאָלסטאָי, וועלכער פלעגט אויך באַזוכן אין קלוב. נאָר די ידיעה דאַרף מען קאָנטראָלירן). דער יידישער מיליטער־דאָקטער פלעגט, אַלזאָ, אָפט קומען אין קלוב. אָבער די פרומע יידישע שטאָט האָט געוויכט פון אים. און ער האָט ניט געהאַט קיין קאָנטאַקט מיט די סלאָני־מער יידן. ער איז געווען זייער אַ פרייער, און צו תיקון־חצות פלעגט ער זיכער ניט אויפשטיין. ער האָט געהאַט אַ טאָכטער גנענדל, וועלכע איז געגאַנגען אין איר פאָטערס דר־כים... איר געזעלשאַפט איז באַשטאַנען פון די גוואַרדיע־אָפיצערן... דעריבער, ווען גנענדל איז קראַנק געוואָרן און געשטאָרבן אין 1864, האָט דער דעמאָלסטיקער רב ר' אייזעלע חריף אין אָנהייב ניט ערלויבט צו ברענגען איר צו קבורה כדת .ערשט נאָך גרויסע אָנשטריינגונגען האָט מען איר גע־געבן אַן אָרט ביים פּאַרקאַן, און אָפיצערן מיט מיליטערישער מוזיק האָבן איר געטראָגן אויפ'ן בית־עלמין. ווי מען פלעגט דערציילן, האָט מען בעת דער לוויה, ניט נאָר ניט געזען קיין יידן אין די גאַסן, ווו די פּראָצעסיע איז דורכגעגאַנגען מיט מוזיק, נאָר אפילו אין אַ פענסטער האָט קיינער ניט געקוקט.

אַ 25 יאָר נאָך איר טויט, אומגעפער אין די ענדע 80־ער יאָרן האָב איך נאָך געזען איר מצבה מיט דער קלאָרער אויפ־שריפט פון יאָר 1864, טיף פאַרזונקען אין דער ערד. די אויפשריפט איז, ווייזט־אויס, געווען אין רוסיש און אַ פּאָר ווערטער אין לשון־קודש. די מצבה האָט זיך געפונען אויפ'ן בית־עולם אויף רוזשנאַיער גאַס, ווי מען גייט אַריין דורכ'ן טויער, לינקס, עטלעכע הונדערט טריט אין טאָל, האַרט ביים פּאַרקאַן.

היינט צו־טאָג (די זכרונות זיינען געשריבן אין די 30־ער יאָרן . — רעד.) קען מען שוין באַטראַכטן גנענדלס מצבה פון „קבורת־חמור״, ווי אַ היסטאָרישן דיינקמאָל פון אַ טרויעריקן קאַפּיטל אין דער געשיכטע פון יידישן סלאָנים.

אַז איך האַלט שוין ביי סלאָנימער געדיינק־ערטער, וויל איך אונטערשטרייכן, אַז סלאָנים, אַלס אַ זייער אַלטע שטאָט, האָט אויף אירע אַלטע בית־עלמנ'ס געהאַט איינציקע היסטאָ־רישע מצבות. ליידער, האָבן זיך ניט געפונען במשך פון די דורות קיין פאַרשטענדיקע יידן אין שטאָט, וועלכע זאָלן אָט די מצבות אָפּהיטן און אויספאָרשן. אָט פלעגט מען דערציילן, אַז אויפ'ן זאַמאָשטשער בית־עולם ליגט באַגראָבן רש״יס אַנ'אייניקל. אָבער עס איז שוין לאַנג קיין שפּור פון דער מצבה ניט פאַרבליבן, מען האָט עס קיינמאָל ניט אויסגעפאָרשט, און עס איז געבליבן אַ לעגענדע. אויך אויפ'ן אַלטן בית־עולם אויף יורדזיקע זיינען געווען מערקווירדיקע מצבות. צווישן אַנדערע איז געשטאַנען דאָרטן אַ גרויסער קבר־מייערל (אַ מין ברידער־קבר), וועלכער איז אין אָנהייב יאָרהונדערט נאָך געווען אין אַ גוט־קאָנסערווירטן מצב. ווי מען פלעגט דער־ציילן, האָט מען דאָרטן לעבעדיקערהייד באַגראָבן אַ חזן מיט זיינע משוררים, וועלכע זיינען קראַנק געוואָרן אויף דער „שוואַרצער פּינטל״. אָט די לעגענדע האָט איר גרונט. פון געשיכטע איז באַקאַנט, אַז אין אַ געוויסע תקופה אין 17־טן יאָרהונדערט איז אין אונדזער געגנט, און אויך אין סלאָנים געווען די „טשומאַ״ (שוואַרצע פּעסט), און אין דעם קבר זאָלן דאָס אַ חזן מיט משוררים, אַלס קרבנות פון דער חולאת, האָבן געבראַכט געוואָרן אין אַ מצב פון גסיסה. אויך אָט די מצבה איז ניט אויסגעפאָרשט געוואָרן.

איך האָב אין אָנפאַנג קאַפּיטל געשריבן וועגן דער ער־עפנונג פון דער מלוכה־שולע פאַר יידן. למען האמת און צו־ליב היסטאָרישער פּינקטלעכקייט וויל איך אונטערשטרייכן, אַז איינצלנע יידישע תלמידים זיינען שוין געווען דאַן, — און אפילו נאָך פאַר דער גרינדונג פון דער „יעוורייסקע״ — אין דער מלוכה'שער קרייז־שולע („אויעזדנאַיע אוטשילישטשע״). אמת, עס זיינען נאָר געווען ממש איינצלנע יידישע שילער. דאָס איז געווען אַ שולע מיט אַ פּיל ברייטערע פּראָגראַם, אומגעפער ענטשפּרעכנד 4 קלאַסן גימנאַזיע. קריסטן, וואָס האָבן געענדיקט די שולע, האָבן מיט אָט דער בילדונג באַקו־מען די בעסטע רעגירונגס־שטעלעס. קיין מיטל־שולן זיינען נאָך אין סלאָנים ניט געווען, און צווישן דער גאַנצער סלאָ־נימער יוגנט איז נאָך אין די 70־ער און 80־ער יאָרן ניט גע־ווען קיין איין שילער פון אַ מיטל־שולע, אַ חוץ איינעם בלאַ־שטיין, אַ זון פון נח דעם רימער. ווען אָט דער גימנאַזיע שילער פלעגט קומען פון גראָדנער גימנאַזיע אין זיין בלויען מונדיר מיט די זילבערנע קנעפּ און גימנאַזיסטישער היטל, אויף וואַ־קאַציעס, — פלעגן מיר, יינגלאַך, אים נאָכגיין, מקנא זיין און באַוואונדערן, באַטראַכטנדיק אים אַלס אַ יינגל פון אַ העכערע אונדערגרייכבאַרע קאַטעגאָריע...

און פאַרשטייט זיך, אַז ביז די אָנהייב 90־ער יאָרן איז אין סלאָנים ניט געווען קיין איין איינציקער אייגענער יידי־שער אינטעליגענט מיט העכערער בילדונג. נאָר אין יאָר 1892 האָט זיך אין סלאָנים באַזעצט דער דאָקטער מעדיצין באַמאַש, וועלכער איז געווען פון אַ ווייטער סלאָנימער אָפּשטאַמונג.

ערשט אין 1906 האָט זיך אין סלאָנים געעפנט די ערשטע מיטל־שול: דאָס איז געווען די פּריוואַטע רעאַל־שולע פאַר יינגלאַך, אונטער דער דירעקציע פון גרינדער ה' בעלאַיעוו. (זע אויך מיין קאַפּיטל זכרונות וועגן ד״ר בעלסקי).

דער רוסישער פּאָלקאָווניק און דער אמעריקאַנער גובערנאַטאָר

די לאַגע אין סלאָנים האָט זיך געביטן ראַדיקאַל, פּונקט ווי אין גאַנצן תחום־המושב, מיט'ן אַרויפקומען אויפ'ן טראָן פון אַלעקסאַנדער דעם דריטן. אַלע איינגעדרעמלטע שונאי־

ישראל אין שטאָט האָבן אויפגעהויבן די קאָפּ. די ידיעות וועגן די פּאָגראָמען אין אַדעס און יעליסאַוועטגראַד און אַנדערע שטעט אין דרום־רוסלאַנד האָבן צוגעגעבן פייער צו דער אַנטיסעמיטישער העצע. און מיט־אַמאָל די גרויסע שריפה פון 1881, וואָס איז געוועזן אין זעלבן יאָר, האָט נאָך פאַרגרעסערט דעם געפיל פון אומגליק און יאוש. נאָר ערגער פון אַלץ איז געווען די גזירה פון מיניסטער איגנאַטיעוו׳ס „צייטווייליקע תקנות" פון מאַי 1882 וועגן פאַרבאָט פון יידן זיך צו באַזעצן אין דערפער און געוויסע שטעטלאַך, און וועגן גירוש פון דאָרפישע יידן, וואָס האָבן זיך באַזעצט אין די דערפער נאָך אַ געוויסן טערמין. אין סלאָנימער „אויעזד" האָט דאָס געטראָפן הונדערטער ישוב׳ניקעס. און צו דער גוואַלדיקער ענגשאַפט וואָס איז געווען אין שטאָט נאָך דער שריפה, זיינען צוגעקומען נאָך צענדליקער און צענדליקער משפחות פון אַרויסגעשיקטע, וועלכע זיינען אָנגעקומען מיט זייערע בעבעכעס אין שטאָט אַריין. אויף וויפל איך געדיינק, זיינען דאָס געווען די ערגסטע יאָרן פון דער רוסישער הערשאַפט (אַ חוץ דעם יאָר 1915 מיט די גוואַלדיקע בלבולים און גירושים אין די מלחמה־יאָרן).

אין שטאָט זיינען אָפט פאָרגעקומען געשלעגן פון כוליגאַנעס וועלכע פלעגן זיך טשעפּען מיט יידן, און די אונטערגעהעצטע פּויערים פלעגן ניט־זעלטן אָנפאַלן אויף יידישע קרעטשמערס און ישוב׳ניקעס און אויסקוילענען גאַנצע פאַמיליעס. ס׳איז געוואָרן אַזוי שלעכט, אַז די פראַגע פון עמיגראַציע איז געוואָרן אַקטועל. ביז דאַן זיינען זייער ווייניק סלאָנימער געפאָרן קיין אַמעריקע. נאָר אין אָנהייב פון די 80־ער יאָרן, איבערהויפּט נאָך דער שריפה און נאָך די איגנאַטיעוו־גזירות, זיינען יונגע לייט אין פּריזיוו־עלטער אַוועקגעפאָרן. פון דאַן־אָן האָט זיך אָנגעהייבן אַ רעגלמעסיקע עמיגראַציע פון סלאָנים און אויעזד קיין אַמעריקע.

עס דערמאָנט זיך מיר אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם אַ כאַראַקטעריסטישע מעשה:

שונאי־ישראל האָבן ניט געפעלט אין שטאָט, ניט ביים איספּראַווניק און ניט אין דער פּאָליציי. נאָר ספּעציעל האָט געבושעוועט דער אַנטיסעמיטיזם אין היגן מיליטער־גאַרניזאָן. אין יענער צייט האָט זיך אין סלאָנים געפונען דער 4־טער אולאַנער „כאַרקאָווסקי קאַוואַלערייסקי פּאָלק". דער פּאָלק־קאָמאַנדיר האָט געהייסן פּאָליצין, וועלכער איז געווען אַ פאַרברענטער שונא־ישראל. מען פלעגט אים רופן „דער קוביק", ווייל ער איז געווען כמעט אַזוי ברייט ווי הויך, און האָט געוואָגן אַ שיינע עטלעכע פּוד (אַ פּוד — אַ רוסישע וואָג־מאָס, אומגעפער ביי 16 קילאָגראַם), אַזוי אַז ער האָט געדאַרפט האָבן אַ ספּעציעל־שטאַרקן פערד צום רייטן. דערצו איז ער אין זיין באַנעמונג געווען ווייט ניט דזשענטעלמעניש. זיצנדיק אויפ׳ן פערד, פלעגט ער זיך אָפט ווענדן מיט אַזעלכע ציניש אויסדרוקן, אַז אַ פּראָסטער קאָזאַק האָט געקענט רויט ווערן. און וועגן זיין אָפּנעם יידנהאַס וואָס ער פלעגט אַרויסווייזן אויף יעדן טריט און שריט, איז דאָך אָפּגערעדט. פאַר די יידישע סאָלדאַטן אין פּאָלק איז געווען ממש אַ גיהנום.

אין יענער צייט איז מיינער אַ חבר, מענדל שוכאָטאָוויטש, אַ זון פון משה־אליה דעם פאַרבער, גערופן געוואָרן צום מיליטער און איז באַשטימט געוואָרן צו דינען אין דעם דאָזיקן פּאָלק אין סלאָנים גופא.

אָבער לאַנג האָט דער פּאָלק־קאָמאַנדיר פון אים ניט געהאַט קיין נוצן, ווייל אָפּדינענדיק אַ קורצע צייט אין דעם גיהנום פון פּאָליצינען האָט ער זיך אַרומגעזען, אַז ס׳איז ניט קיין עסק: ער האָט אַראָפּגעוואָרפן די בגדי־מלכות, איינגעפּאַקט זיינע ציווילע קליידער און — היידאַ קיין אַמעריקע.

אין אַ צייט אַרום איז דער פּאָלקאָווניק פּאָליצין געקומען, אין מיליטערישן קלוב, וועלכער האָט זיך נאָך געפונען ביי בוניע גרינבערג׳ן און האָט דערציילט, אַז ער האָט ערהאַלטן אַ בריוו פון ניו־יאָרק, פון שוכאָטאָוויטשן מיט פאָלגנדן אינהאַלט:

„הער פּאָלקאָווניק! ענטשולדיקט מיר וואָס איך בין אַוועקגעפאָרן פון פּאָלק. מיינט ניט, אַז די סיבה איז געווען ווייל איך האָב ניט געוואָלט דינען. ניין, ניין. איך בין אַוועקגעפאָרן קיין אַמעריקע, ווייל ביי אונדז זיינען פאַרשיידענע כאַראַקטערן, און כ׳קען דעריבער מיט אייך צוזאַמען ניט דינען. ווען איר וועט אַוועקגיין פון פּאָלק, שרייבט מיר אָן, און איך וועל תיכף צוריקקומען. איך לייג דאָ צו מיין אַדרעס"...

מען קען זיך לייכט פאָרשטעלן, וואָס פאַר אַן׳איינדרוק דער בריוו האָט געמאַכט צווישן די אָפיצערן.

און אַלס איראָניע פון גורל, אָט וואָס די געשיכטע האָט אָפּגעטאָן „אַ שטיקל" דעם מנוול׳דיקן פּאָלקאָווניק: אין די אָנהייב 30־ער יאָרן האָט מען געלייענט אין די צייטונגען, אַז אַ זון פון אַ סלאָנימער עמיגראַנט אין אַמעריקע איז אויסגעוויילט געוואָרן אַלס גובערנאַטאָר אין פלאָרידע.*

ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דאָס איז דער זון פון מיין חבר מענדל שוכאָטאָוויטש, דער זון פון פאַרהאָסטן יידישן סאָלדאַט, וועמען דער צאַרסקער פּאָלקאָווניק האָט אפילו נישט געשאַנעוועט זיין סאָלדאַטסקן שינעל און האָט אים געברענט זיינע טריט אפילו אין מיליטער־דינסט.

---

* די ידיעה איז אויך געבראַכט געוואָרן אין „סלאָנימער וואָרט" נומער 45 (155), פון 2־טן דעצעמבער 1932, מיטן נאָמען פון גובערנאַטאָר, דייוו שאָלץ, אַ זון פון עמיגראַנט מענדל שוכאָטאָוויטש, אַן׳אייניקל פון משה־אליה דעם פאַרבער פון סלאָנים... — רעד.

(דער המשך פון פערלשטיינס זכרונות קומט אין אָנהייב פון די זכרונות פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט.)

פון וויגעלע ביז דער חופה אין סלאָנים

מיינע עלטערן. — איך לערן אין שולצאָוועס פּענסיאָן. — אַ גלח לערנט אונדז יידישקייט. — מיינע העברעאישע לערערס. — מיין ברודער אברהם־שלום. — זיינע לערערס. — אַ קסיאָנדז פלאַנצט אין אים איין דעם אינטערעס צו אַלטע געשיכטע. — זיין שטודיום מיטן פּראָפ׳ קלויזנער. — זכרונות פון „ברעגער" געסלאַך. — די פּעכאָטנע אַרטיסטן שפּילן אויפ׳ן פלאַץ. — מיין מאַמע מאַכט געשעפטן מיט די אַרטיסטן. — די פּורים־שפּילן אין די גאַסן. — מען רעדט מיר שידוכים און איך האָב חתונה אין וואַרשע.

איך בין געבאָרן אין 1870 אין סלאָנים ביי מיינע עלטערן זלמן און ליבע קאַמענעצקי. איך געדיינק גוט דיביידע שריפות, פון 1876 און פון 1881. אין דער ערשטער שריפה האָבן אָפּגעברענט אַ פאָר צענדליק הייזער אויף „ברעג". מיר האָבן שוין דאַן געוווינט אויף בערנאַרדינער גאַס. אין דער צווייטער שריפה פון 1881, ווען עס האָט אָפּגעברענט גאַנץ שטאָט, זיינען מיר שוין אויך געווען נשרפים. איך געדיינק, אַז מיין ברודער אברהם־שלום, וועלכער איז געווען מיט 4 יאָר יינגער פון מיר, איז אין גרויסן טומל בעת דער שריפה פאַרפאַלן געוואָרן. ערשט אין אָוונט האָבן מיר אים געפונען ליגנדיק אין אַ טיפע גרוב אין איינער פון די ברעגער געסלאַך.

מיין פאָטער איז געווען זייער פרום. ער האָט געדאַוונט אין מויערנעם בית־המדרש. מיין מוטער ליבע איז געווען אַ טאָכטער פון ר׳ אברהם־שלום שחור־טשערנאָסקין. זי איז געבאָרן אין סלאָנים, נאָר אירע עלטערן האָבן געשטאַמט פון קאָסעווער געגנט. מיין מוטער איז געווען אַן׳אשת־חיל, און האָט שטענדיק געהאַט אַ נייגונג צו געשעפטן, הגם זי האָט זיך אין דעם ניט געניטיקט, ווייל מיין פאָטער איז געווען גאַנץ פאַרמעגלעך. אַן׳אויסדרוק פון מאַטעריעלן מצב פון מיינע עלטערן איז געווען דאָס אָפּגעבן מיר אין עלטער פון 10 יאָר אין „שולצאָוועס פּענסיאָן". דאָס איז געווען אַ מין שולע פאַר מיידלאַך, וווּ ס׳האָבן געלערנט קינדער פון רייכע עלטערן, מיט אַ פּראָגראַם פון אַ 4־קלאַסיקע פּראָגימנאַזיע. דער נאָמען „שולצאָוועס פּענסיאָן" איז געקומען פון דער דירעקטריסע פרוי שולץ. די פרוי שולץ, אַ רוסישע זייער אינטעליגענטע פרוי, איז געווען פאַרהייראַטעט צו אַ רוסיפיצירטן דייטש ה׳ שולץ. די שולע איז אַלזאָ געווען אַ פּריוואַטע, נאָר מיט „פּראַוועס" (מלוכה־רעכט) אָנצוקומען אין מלוכה׳שע מיטל־שולן. אייגנטלעך, זיינען נאָך קיין מיטל־שולן דאַן אין סלאָנים ניט געווען. און שילערינס, וועלכע האָבן געענדיקט „שולצאָוועס פּענסיאָן" און געוואָלט פאָרטזעצן זייער גימנאַזיאַלע בילדונג, פלעגן פאָרן אין גראָדנע אָדער מינסק. די לימודים זיינען געווען אויסשליסלעך אין רוסיש, און דער צוזאַמענשטעל פון די שילערינס איז געווען אַ געמישטער: יידישע און קריסטלעכע. אַ חוץ די פרוי שולץ און איר מאַן, וועלכע זיינען געווען אויך לערער, האָבן געגעבן לעקציעס אין „פּענסיאָן" לערער פון דער „אויעזדנע" שולע פאַר יינגלאַך, וועלכע איז געווען אַ מלוכה׳שע. די שולע האָט זיך געפונען אין הויז נעבן קאָשציאָל אַנטקעגן דעם אַרעמען ראַד קראָמען. אויבן, איבערן פּענסיאָן, האָט געוווינט דער דאַן זייער פּאָפּולערער הירשעלע דער רופא (אין לאָקאַל פון פּענסיאָן איז נאָכהער געווען די אַפּטייק פון סטראָבייקע). די קריסטלעכע שילערינס זיינען געווען אַ מינדערהייט. ווייזט־אויס, אַז צווישן די יידישע שילערינס זיינען געווען אויך קינדער פון ניט זייער רייכע עלטערן, נאָר וועלכע האָבן געוואָלט געבן זייערע טעכטער אַ וועלטלעכע בילדונג. וויבאַלד דאָס איז געווען די איינציקע אַזוי־צו־זאָגן בילדונגס־אינסטיטוציע פאַר מיידלאַך אין סלאָנים, — דאַרף מען פאַרשטיין, אַז נאָר אַן׳אומבאַדייטנדע צאָל יידישע מיידלאַך פון מיין דור אין שטאָט האָט גענאָסן פון אַזאַ בילדונג. ווייל איך געדיינק, אַז אין יעדן קלאַס זיינען געווען דורכשניטלעך ביי 20 שילערינס, און צוזאַמען האָבן געקענט לערנען אין „פּענסיאָן" ביי 50 יידישע טעכטער. פון מיינע חבר׳טעס אין שולע געדנייק איך די טאָכטער פון דאַמאָלסדיקן גביר ה׳ זשאַמעקעווס (זיי האָבן געהאַט אַ מויער אויף סקראָבעווע גאַס אַנטקעגן דעם מאַרק־פּלאַץ), די טעכטער פון אַן׳אַריינגעפאָרענער פאַמיליע פון מינסק („מענדעלאָוועס טעכטער"). די קריסטלעכע מיידלאַך זיינען געקומען פון פאַמיליעס פון רוסישע העכערע טשינאָווניקעס (באַאַמטע) און אויך פון פּוילישע פּריצים פון אומגעגנט, און די אַטמאָספער אין שולע איז געווען אַזוי ווי אַ „אינסטיטוט בלאַגאָראָדניך דעוויץ" (אַנשטאַלט פאַר נאָבעלע מיידלאַך). און ווי ס׳פּאַסט פאַר אַזאַ אינסטיטוט, האָט מען אונדז געלערנט, אַחוץ רוסיש, — אויך פראַנצויזיש און דייטש .די לערערין פון אָט די שפּראַכן איז געווען די דירעקטריסע אַליין, די פרוי שולץ. מען האָט אונדז אויך געלערנט מוזיק און מאַלעריי־קונסט. שולץ האָט אונדז געלערנט מאָלן. ער איז אויך געווען דער אַדמיניסטראַטאָר פון דער שולע. מיר וווּנדערט ביז היינט, ווי אַזוי האָבן פרומע עלטערן געקענט שיקן זייערע טעכטער אין אַזאַ בילדונגס־אַנשטאַלט, וווּ אַ גלח האָט אונדז געלערנט, מ׳שטיינס־געזאָגט, יידישקייט... ווייל אין פּראָגראַם פון די לימודים איז אויך געווען: „זאַקאָן באָזשי" (ד. ה. רעליגיע). פאַר די פּראַוואָסלאַווע קינדער פלעגט קומען אַ גלח, און פאַר די קאַטוילישע — אַ קסיאָנדז. און כאָטש מיר, די יידישע מיידלאַך,

זיינען געווען די מערהייט, דאָך האָט מען אונדז ניט געגעבן אַ יידישן לערער צו אָט דעם לימוד. און כדי יוצא זיין די פליכט פון „זאַקאָן־באָזשי", האָט אונדז דער זעלבער גלח געלערנט אַ שעה אין וואָך „סטאַרי זאַוועט" (ד. ה. די ביבל)... די יידישע עלטערן האָבן דאָס געוווּסט און דאָך ניט רעאַגירט. צו די עקזאַמענס פלעגט קומען אַ „פּאָפּעטשיטעל" (אויפזעער) פון גראָדנע. אויך איז געווען אין שולע אַ „קלאַסנע דאַמע" (קלאַס־ערציהערין).

אמת, אין די אָוונטן האָב איך געלערנט העברעאיש ביי פּריוואַטע לערערס. און כמעט אַלע מיינע חבר'טעס פון דער שולע האָבן אויך געלערנט יידישע לימודים אין דער היים. אַזוי האָט זיך דאַן געפירט, אין די 80־ער יאָרן, אַז פּאַר די גביריש־בעלי־בתי'שע טעכטער האָט מען געהאַלטן פּריוואַטע יידישע לערער אין שטוב, בעת די זין האָבן געלערנט אין חדרים און ישיבה, און אַנדערע — אין דער אויעזדנאָיע אוטשילישטשע. איך געדיינק זייער גוט מיינע צוויי העברעאישע לערער, ביי וועמען איך האָב פאָרטגעזעצט צו לערנען אויך נאָכ'ן ענדיקן די שולע אין עלטער פון 15 יאָר. דאָס זיינען געווען אליעזר בעקענשטיין און יעקב וואָלאַנסקי („יאַנקל מלאך"). די העברעאישע לעקציעס האָב איך געהאַט יעדן טאָג אַ שעה (אַחוץ פרייטיק). און איך האָב אַזוי געלערנט ביז'ן עלטער פון 17—18 יאָר. מיר האָבן איבערגעלערנט דעם תנ"ך פיל מאָל און איך האָב געקענט גאַנצע ספרים אויף אויסנווייניק. אויך האָב איך געלייענט מאַפּו, סמאָלענסקין. איך געדיינקט, אַז יאַנקל מלאך האָט מיר געלערנט שרייבן בריוו לויט אַ העברעאישן בריוונשטעלער. אַ דאַנק אים איז מיין האַנטשריפט געווען אַ שיינע. מיין לעצטער העברעאישער לערער איז געווען אליעזר בעקענשטיין. אַז מען האָט מיר אָנגעהייבן ריידן שידוכים, האָט מען מיין העברעאיש־קענטניש אָנגעגעבן אין נדן. אַז איך דערצייל דאָס איצט אין עלטער פון 86 יאָר, לאַך איך...[1]) איך בין געווען, אַזוי־צו־זאָגן, אַ „פּערפעקטע" כלה: רייך, שיין, און געבילדעט: איך האָב געקענט גוט רוסיש (אין שולע האָבן מיר גערעדט אויסשליסלעך רוסיש), דייטש, פראַנצויזיש און העברעאיש... איז נישט קיין וווּנדער, וואָס שידוכים האָבן מיר גערעדט נאָר לאַנד־שדכנים, און מען האָט מיר פאַר'קנס'ט אין עלטער פון 19 יאָר אין וואַרשע, וווּהין איך בין אַרויסגעפאָרן אין 1890.

די ערציהונג פון מיין ברודער אברהם־שלום, — וועלכער איז נאָכהער אויסגעוואָקסן אַלס גרויסער יידישער געלערנטער, — איז געווען גאָר אַנ'אַנדערע. ער האָט געלערנט אין חדרים און אין ישיבה ,און האָט, — אויף וויפל איך געדיינק, — דורכגעמאַכט אַלע ישיבה־כיתות. ער איז געווען בקי אין תלמוד, און איז געווען ראוי אויף קריגן סמיכות. אויך ער האָט אין די אָוונטן גענומען לעקציעס ביי אליעזר בעקענשטיין און אַנדערע העברעאישע לערערס. ביז בר־מצוה אין 1887 (מיין ברודער איז געבאָרן אין 1874) האָט ער נאָך ניט געלערנט קיינע וועלטלעכע לימודים .ערשט שפּעטער, צו 14—15 יאָר האָט ער אָנגעהייבן לערנען אינטענסיוו אַלס עקסטערן די אַלגעמיינע לימודים אין רוסיש. ער האָט גענומען לעקציעס ביי די לערער פון „אויעזדנאַיע אוטשילישטשע", און אַזוי ווי ער האָט זיך געגרייט לויט אַ פולן גימנאַזיע־פּראָגראַם, האָט ער אויך געלערנט לאַטיין. איך געדיינק, אַז לאַטיין האָט ער געלערנט ביי אַ פּוילישן קסיאָנדז, וועלכער האָט אים געגעבן פיל חשק צו פאָרשן דאָס אַלטערטום. איך גלויב, אַז מיין ברודער האָט געהאַט פיל צו דאַנקען דעם קסיאָנדז, וואָס ער האָט אויסגעקליבן אַ וויסנשאַפטלעכע קאַריערע פון פאָרשן די אַלטע געשיכטע. אויך געדיינק איך, אַז ער האָט געהאַט אַ יידישן לערער, וואָס האָט אים געלערנט רוסיש, — און דאָס איז געווען דאַן אַ זעלטנהייט, — ער האָט געהייסן שקוראָוו. זיין פאָטער איז געווען אַ חסיד און געדאַוונט אין ליובאַוויטשער שטיבל. ביז איצט פאַרשטיי איך ניט, ווי אַזוי האָט דאָס אַ זון פון אַ פרומען ליובאַוויטשער חסיד געקענט אין די 60—70־ער יאָרן באַקומען אַזאַ אַלגעמיין־רוסישע ערציהונג. שקוראָוו האָט גֿעענדיגט די „אויעזדנאָיע" אין סלאָנים אין די אָנהייב אַכציקער, און האָט נאָכהער געגעבן פּריוואַטע לעקציעס. מיין ברודער האָט ביי אים געלערנט אַ פּאָר יאָר.[2]) זייענדיק שוין אין וואַרשע, האָב איך געהערט, אַז שקוראָוו איז נאָך פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה אַריבערגעפאָרן קיין ארץ־ישראל. ווען איך בין עולה געווען אין א"י אין 1932, האָב איך אים געזוכט, און מען האָט מיר אינפאָרמירט, אַז ער איז געשטאָרבן אין ירושלים נאָך פיל יאָר פאַר'ן 1932.

נאָכדעם, ווי מיין ברודער האָט אין סלאָנים דורכגעמאַכט אַלס עקסטערן אַלע גימנאַזיע־לימודים, איז ער געקומען צו מיר אין וואַרשע אומגעפער אין 1894. ער האָט זיך זייער העפטיק גענומען גרייטן צו די אַביטוריענט־עקזאַמענס און האָט גלענצנד זיי אויסגעהאַלטן. ער איז שוין געווען פעסט ענטשלאָסן זיך צו פאַרפאָלקאָמען אין לימודים פון יודאַאיסטיק, אָריענטאַלישע שפּראַכן און פילאָסאָפיע. די ווייטערדיקע עטאַפּן פון זיין לעבן ווי אויך זיינע וויסנשאַפטלעכע דערגרייכונגען, זיינען גוט־באַקאַנט פון זיין ביאָגראַפיע. ער האָט שטודירט אין היידעלבערג גלייכצייטיק מיט'ן פּראָפעסאָר קלויזנער און האָט פאָרטגעזעצט זיין שטודיום אין שווייץ. ער פלעגט אין די זומער־וואַקאַציעס באַזוכן סלאָנים און אויך מיר אין וואַרשע. איך בין מיט אים שטענדיק געשטאַנען אין קאָרעספּאָנדענץ־פאַרבינדונג. אין די יאָרן פון דער ערשטער וועלט־מלחמה איז ער געווען אין סלאָנים, און נאָך דער מלחמה האָט ער זיך באַזעצט אין וואַרשע, ווו ער האָט געאַרבעט וויסנשאַפטלעך, אויך אין דער ביבליאָטעק ביי דער סינאַגאָגע אויף טלאָמאַצקע גאַס. די לעצטע 10 יאָר פון מיין לעבן אין וואַרשע האָבן מיר אַלזאָ געווינט אין איין שטאָט און מיר פלעגן זיך טרעפן זייער, זייער אָפט. ס'איז אפשר ווייניק באַקאַנט, אַז ער האָט ניט געהאַט קיין גליקלעכן פאַמיליען־לעבן מיט זיין פרוי, וועלכע איז געווען אַנ'אייניקל פון באַרימטן לאָדזשער רב ר' אליהו־חיים מייזל, — נאָר וועגן דעם וויל איך ניט מאריך זיין.

פון מיינע קינדער־און יוגנט־יאָרן וואָס כ'האָב פאַרבראַכט אין סלאָנים, זיינען מיר געבליבן זייער פיל זכרונות. אַזוי ווי

---

1) די זכרונות זיינען פאַרצייכנט געוואָרן בעת אַ געשפּרעך מיט פרוי קראַסנאָפּיורקאָ אין אָקטאָבער 1956. — רעד.

2) שקוראָוו האָט געשיקט קאָרעספּאָנדענציעס פון סלאָנים אין די 80־ער און 90־ער יאָרן אין די יידיש־רוסישע זשורנאַלן „וואָסכאָד" און אַנדערע. — רעד.

מיר האָבן געוווינט אויף בערנאַרדינער גאַס, האָב איך געקענט גוט „ברעג“ און אַלע זיינע גאַסן און געסעלאַך. איך געדיינק צענדליקער שכנים פון אונדזער גאַס. אָט זע איך נאָך פאַר זיך ר׳ איטשע דזוואַניקער (יצחק יאַקימאָווסקי)[3] מיט זיין ווייסער באָרד. ער האָט געהאַנדלט מיט ספרי־תורות און זיין ווייב מערע האָט געהאַט אַ קראָם אין „ראַד“ מיט קרעטאָן און טיכער. איך געדיינק זייערע קינדער נחום און חיה. חיה איז געווען אַ נידעריקע און אַ דאַרע און ווען נחום האָט חתונה געהאַט מיט אַ רבנ׳ישע טאָכטער פון סובאַלק וועלכע האָט אויך געהייסן חיה און איז דווקא געווען אַ הויכע און פולע — האָבן זיי באַקומען די צונעמענישן „חיה די גרויסע“ און „חיה די קליינע“...

מיין מאַמע, אַ חוץ וואָס זי איז געווען אַ סוחר׳טע, האָט זיך נאָך אויך פאַרנומען מיט שדכנות... אויך נחומ׳ען האָט זי גערעדט שידוכים. איך בין געווען אויף נחומ׳ס חתונה, און איך זע נאָך פאַר זיך חאַצקל׳ס קאַפּעליע מיט די כלי־זמרים. די קאַפּעליע איז געווען באַרימט אין גאַנצן געגנט און זיי פלעגן שפּילן אויף אַלע חתונות. חאַצקל אַליין האָט געשפּילט אויף אַ פידל, און ער האָט געהאַט אַ צען מענטשן מיט זיך, וואָס האָבן געשפּילט אויף פייף־און בלאָז־אינסטרו־מענטן, מיט אַ פּויק און אַ באַנדורע. נאָר די גרעסטע אַטראַק־ציע פון דער קאַפּעליע איז געווען דער בדחן. ליידער געדיינק איך ניט זיין נאָמען. ער איז געווען אַ מייסטער אַ בדחן. אַחוץ וואָס ער פלעגט צונויפשטעלן גראַמען לכבוד חתן־כלה און אַלע מחותנים און באַוויינען די כלה ביים „באַזעצן“ איר, — האָט ער נאָך געוויילט ביי דער סעודה מיט אַלערליי קונצן, ער פלעגט ציהען לענטעס, מאַכן כישוף־שטיק און דאָס גלייכן. ער איז געווען אַ סלאָנימער, און אין זיין פרייע צייט האָט ער געלערנט קינדער — שרייבן מיט אַ שיינער האַנטשריפט.

מיר האָבן געוווינט נאָנט פון מאַרקפּלאַץ און איך געדיינק גוט די יידישע „פּעכאָטנע“ (וואַנדערנדע) טרופּעס אַרטיסטן וואָס האָבן געשפּילט טעאַטער אויפ׳ן „פּלאַץ“. מען פלעגט אויפשטעלן אַ גרויסן „שאַלאַש“ (געצעלט) פון לייוונט, און די אַרטיסטן האָבן געשפּילט פּיעסן אויף חומש־טעמעס, ווי „מכי־רת־יוסף“, „משפט־שלמה“ און אַנדערע. דאָס איז נאָך געווען אין די יאָרן ווען איך בין געגאַנגען אין „פּענסיאָן“. איך געדיינק אויך אַ צירק וואָס האָט געשפּילט לאַנג און גאַנץ שטאָט איז געגאַנגען קוקן. אין די שפּעטערדיקע 80־ער יאָרן, ווען איך בין שוין געווען אַ פריילין, פלעגן יידישע טרופּעס געבן גאַסטראָלן „ביי אסתר׳קען“ (פרוי אסתר ראַבינאָוויטש, אַנ׳איייניקל פון בעל „אפיקי־יהודה“, אַנ׳אשת־חיל, וועלכע האָט די ערשטע געגרינדעט אַנ׳עפנטלעכן לאָקאַל. — רעד.). דאַן האָט מען שוין געשפּילט פּיעסן ווי „שולמית“ און „קאָל־דוניע“. צו די שפּילן פלעגט קומען אַ גרויסער עולם. זיי פלעגן שטיין אין שטאָט אַ פּאָר וואָכן. מיין מאַמע, די אשת־חיל, האָט אפילו געמאַכט מיט די אַרטיסטן געשעפטן... אַזוי ווי זיי זיינען געווען גרויסע קבצנים, נעבאַך, פלעגט זי „פינאַנסירן“ זייער טעאַטער: זי פלעגט זיי אויסלייהען געלט, — אָבער אַזוי ווי קיין גרויסן צוטרוי האָט זי צו זיי ניט געהאַט, פלעגט זי זיצן אין קאַסע ביים פאַרקויפן די בילעטן און אויפמאָנען אויפ׳ן אָרט איר חוב, וואָס קומט איר, מיט אַ שיינעם רווח... איך דאַרף אייך זאָגן, אַז מיין מאַמע האָט זיך אין דעם ניט גע־נייטיקט, נאָר אַזאַ טבע האָט זי שוין געהאַט, אַז זי האָט ניט געקענט דורכלאָזן אַ זייטיקן פאַרדינסט...

די לידער פון די אָפּערעטעס פלעגן גלייך פּאָפּולאַריזירט ווערן אין שטאָט, און קינד און קייט פלעגן זיי זינגען. איבער־הויפּט האָבן געהאַט ערפאָלג די לידער פון „קאָלדוניע“. איך געדיינק, אַז יידישע דינסטן, וועלכע זיינען דאַן געווען מערסטנ־טייל, פלעגן פיל זינגען יידישע פאָלקס־לידער און טעאַטער־לידער. אין „פּענסיאָן“ פון פרוי שולץ האָט געאַרבעט אַ יידישע דינסט, וואָס פלעגט וואַשן דילן, — פלעגט זי פיל זינגען. ביי אונדז אין שטוב האָט געדינט אַ טאָכטער פון אַ מלמד, מיטן נאָמען ריווע, — איז זי געווען אַ גרויסע זינגערקע, פון איר האָב איך זיך אויסגעלערנט פיל פאָלקס־לידער, וואָס איך געדיינקט נאָך ביז היינט.

היינט די פּורים־שפּילן... פּורים־שפּילער, איבערגעטאָ־נענע אין זייערע קאָסטיומען און מאַסקעס פלעגן אַרומגיין איבער די גאַסן און אויסזינגען גאַנצע קופּלעטן אין גראַמען פון „פּורים־שפּיל“. איבערהויפּט האָט געפּראַוועט פּורים־שטיק אַ מלמד ר׳ איטשע (איך געדיינק ניט זיין פאַמיליע), וועלכער פלעגט זיך איבערטאָן פאַר אַ גוי אין אַ פּויערשן קאַפּטאַן און אין לאַפּטשעס און פלעגט נאָכמאַכן זיין לשון און באַוועגונגען. אַנ׳עולם יינגלאַך פלעגט אים באַגלייטן אין די גאַסן, און ס׳איז געווען ששון ושמחה. ער פלעגט זיך אויך גוט אָנטרינקען לכבוד פּורים... מען האָט אים טאַקע אַ נאָמען געגעבן „איטשע־גוי“.

מיין פאָטער פלעגט אָנטייל־נעמען אין סעודות לכבוד סיום־הש״ס און ביי אַנדערע געלעגנהייטן, וואָס פלעגן פאָר־קומען ביים רב אָדער אין בית־המדרש. דאָרט פלעגט מען זאָגן תורה, און אויך נעמען גוט אין מויל אַריין.

פון דער משכילישער באַוועגונג געדיינק איך גוט משה מילאַקאָווסקען וועלכער האָט געהאַט אַ ביבליאָטעק. פאַר דער שריפה פון 1881 האָט זי זיך געפונען אין אַ הויז נעבן בער־נאַרדינער קלויסטער, און נאָך דער שריפה, — איז זי געווען אויפן מאַרק. דאָרטן זיינען געווען העברעאישע און רוסישע ביכער. אויך געדיינק איך אַ משכיל, אַ מין אפּיקורס, משה־אָרע דער זייגערמאַכער.[4]

ווי געזאָגט, האָב איך חתונה געהאַט אין 1890 און זיך באַזעצט אין וואַרשע. און כאָטש איך פלעג גאַנץ אָפט צופאָרן אין סלאָנים צו מיינע עלטערן, האָב איך שוין אָבער אין סלאָנימער לעבן מער ניט גענומען קיין אָנטייל, און מיינע סלאָנימער זכרונות ענדיקן זיך מיט דעם.

פאַרצייכנט און רעדאַגירט דורך ק. ל.

---

3) ער איז דער זיידע פון מוטער׳ס צד פון רעדאַקטאָר פון „פּנקס סלאָנים“, קלמן ליכטענשטיין.

4) זיין נאָמען איז געווען משה־אהרן קאַגאַן. זיין ווערקשטאַט איז געווען איבער׳ן „נאָוואָרעדקער בעקער“, ווינקל נעווסקי און ברעגער גאַס. — רעד.

זכרונות ורשימות על ר' אייזילי חריף*

זכרונות און נאטיצן וועגן ר' אייזילי חריף

הרב י. ל. הכהן מימון (פישמן)

סתם ר' אייזילי — משמע ר' אייזילי מסלונים

...בשם העיר סלונים קשור שמו של ר' אייזילי עד היום הזה. סתם ר' אייזילי או ר' אייזילי חריף — כידוע שהכוונה היא לר' אייזילי מסלונים.

דמותו הקורנת של ר' אייזילי נחשפת לנגד עינינו לא רק מתוך ספריו ההלכתיים שנפוצו בכל רחבי העולם היהודי, אלא גם מן האמרות המרובות, בחינת „שיחות־חולין" שלו. ומאלה נראה, כי הקוו הבולט ביותר בדמות־דיוקנו של ר' אייזילי הוא ללא ספק: חריפותו ופקחותו. מוחו היה אש־שלהבת, אש אוכלה אש, שעבד במהירות עצומה, וכל אשר למד וספג בשנות חייו עמד תמיד לשירותו, לעשות בו כטוב בעיניו. הוא הגיע למדרגה גבוהה בהבנת התורה, ומכאן ביטולו את האחרים. כבר בימיו היו בין הרבנים כאלו, שלא שימשו די צרכם בלימוד התורה וקפצו לשמש ברבנות. כבר בימיו לא היה המושג „הרב" שם־נרדף לגדול בתורה, למורם מעם אשר הוא משכמו ומעלה גבוה. ר' אייזילי בעינו החדה ראה את ירידת־קרנה של הרבנות וכבוד הרבנים בתוך תוכה של המאה שעברה, כשהתורה עדיין היתה אויר־נשמתו ולחם־חוקו של העם בכללו.

הוא שהיה ענק שבענקים ראה לפניו הרבה ננסים. כל בר־בי־רב משמש ברבנות, וכל לבלר — מחבר בישראל. הוא הסתכל וראה בכאב־לב כי לא מאלה תיבנה היהדות ולא מחיבוריהם של הללו תאדר תורת ישראל, ולפיכך היה מבטלם בהבל־פיו. אבל גם בביטולם לא זרק בהם מרה, לא שפך קיתונות של בוז, — אלא בלגלוג חייכני שהיה לפעמים לגלוג של רותחין היה דן אותם. לא נאמרו הדברים כדי לקנתר, אלא מתוך לב־כואב ומבין, אבל שוט־לגלוגו לא ידע רחם. התורה — לימוד היא צריכה, וברוב עמל ועבודה היא נקנית, והללו הבאים ונוטלים לעצמם עטרה שאינה הולמתם — ראויים שילגלגו בהם, ולא כל הרוצה ליטול את השם — יטול.

הוא היה שונא את התארים, שהיו מרבים בהם לתאר כל אברך וצורב בשם חריף ובקי, ואת היותר גדולים שבהם — בשם גאונים וצדיקים וקדושים וטהורים...

ר' אייזילי ביקש לראות ברבנות — גדלות בתורה, ולפיכך בז בלבו לכל אותם גינוני רבנות שנהגו בהם כמה מרבני הדור, כדי להתגדל בהם לעיני ההמון.

הוא היה מצליף ללא־רחם באלה המתגאים במה שאין בהם.

קטנות המוחין וצמצום ההשגות, שבהם הוגדרו ותחמו את עצמם רבנים ידועים, הכאיבה את לבו. הוא ראה בדמותו של רב בישראל דמות לוחמת, אמיצה, הצועדת לפני העם ומאירה לפניו את הדרך, ולא דמות של זעיר־אנפין, או אישיות רופפת ונחלשת התלויה בדעת הקהל ובחסדי ראש הקהל.

הרבה סיבות מנו לירידתה של הרבנות, ירידה זו שכה הכאיבה לנפשו הרגישה של ר' אייזילי, ואחת הסיבות היה הביקוש אחרי רב מן החוץ דווקא, שיהיה בו מן הברק החיצוני.

לעגו של ר' אייזילי היה בו על־פי־רוב מן החידוד שבטוב־לב ומן ההומור הטוב שלא עזב אותו מעולם.

דמותו הקורנת של ר' אייזילי חריף נתחבבה ונתקדשה בעיניו של העם בזכות אמרות חריפות אלה. ר' אייזילי ידע כל ימיו לעמוד בתוך העם ועם העם, ולפיכך זכה למשנה־אהבה כתגמול מצד העם. רק לגאון מווילנא ולעוד אישים גדולים ספורים הוסיף העם בחושו הבריא תואר משלו. ואם הוסיפו את התואר „החריפות" לר' אייזילי, — בצדק ובאמונה עשו זאת. אפילו כינוי זה שנתכנה בו ר' אייזילי בכל מושבות ישראל בעודנו בחיים, — עשאו ר' אייזילי אף אותו ענין לאימרה מחודדת. (ר' בדיחתו על ראשי־תיבות של „חריף" ועל חותנו וחותנתו).

כמו־כן יש לציין את יחסו החיובי ליישוב ארץ־ישראל, ובאחת מבדיחותיו (על תפילת שמונה־עשרה) הוא הביע את דעתו על אודות החובה לעשות משהו מעשי וממשי לשם בנין א"י וחורבותיה.

---

*) במדור הזה הכנסנו גם רשימות הערכה על אישיותו של ר' אייזילי, שהיא אחת הדמויות הבולטות ביותר בתולדות קהלת סלונים.

ד"ר שמשון רוזנבוים

ר' אייזילי מקרוב ומרחוק

אני זוכר את ר' אייזילי מימי־ילדותי. (כשהוא נפטר, הייתי בן שלש־עשרה). ראיתיו שלש או ארבע פעמים, תמיד בצוותא חדא עם הרב מפינסק, ר' אליעזר משה הורביץ. הוא היה מבקר לעתים בעיר־מולדתי מינסק. הוא היה קטן־קומה, אבל מבנה גופו היה חזק. הכרת פניו ענתה בו, שאיננו איש ככל האנשים, שהוא עולה עליהם, שהוא קדוש מכולם. עיניו השאירו עלי רושם גדול. מובן מאליו, שתדמית אישיותו הרוחנית בעיני מבוססת לא רק על הפגישות הארעיות הללו, אלא גם על יסוד ספריו, שקראתי אחר־כך ועל יסוד הבדיחות הרבות, שהיו מספרים בשמו ושהן אופיניות מאד. אפשר שלא כל הבדיחות הללו הן אמנם משלו, אבל רובן — בוודאי משלו. וגם לזה, לעצם הדבקת כמה בדיחות שאינן מפרי־שנינותו — לשמו, יש ערך מיוחד, כי הדמיון העממי יחסן דווקא אליו, ודבר זה מעיד איך תיארוהו והבינוהו וראוהו כקרוב לרוחם הן בני־דורו והן אלה שבאו אחריו.

כדי להעריך את ר' אייזילי חריף בתור גאון תלמודי, יש צורך בנקיטת שיטות ביקורתיות מדעיות. בדורות הקודמים התגאתה כל עיר ואם בישראל, שהאב"ד שלה הוא גדול־הדור, הוא הגאון הגדול ביותר. בימיו של ר' אייזילי היו הגאונים המפורסמים: ר' יוסף־דוד סולובייצ'יק, ר' יצחק אלחנן, ר' אליעזר משה הורוויץ. אך אפשר לקבוע בלי הפלגה, שגדול־הדור בשנות הששים והשבעים ועד יום־פטירתו היה ר' אייזילי, ובתור שכזה יצאו לו אז מוניטין בעולם היהודי. היו לו, אמנם, שני „מתחרים" לתואר זה: ר' יצחק אלחנן מנובוגרודק (ואח"כ קובנה) ור' יוסף־שאול נתנזון מלמברג.

בר' אייזילי צריך להבדיל תקופות שונות בימי נעוריו ובימי עמידתו. באותן השנים שכתב את ספרו „עמק יהושע" ושאלות־ותשובות אחרות, עמד משכמו ומעלה גבוה מכל יתר הרבנים בני דורו, ואפשר להשוותו לא לר' יצחק אלחנן ולא לר' יוסף־שאול נתנזון, אלא לר' עקיבא איגר ול„שאגת־אריה" וביחוד לזה האחרון. הוא לא היה מפולפל, אלא בעל שכל מחודד בלתי־מצוי. חבל שלא היה בעל השכלה כללית ולא היה יכול להשתמש בשיטות המחקר המדעי. לו היו לו שתי מדות אלה בידו, כי אז היה הוא למדע־התלמוד, מה שהיה קנט לפילוסופיה. לדאבוננו סרו רבנינו מהדרך, שכבש לפניהם הרמב"ם. לפיכך נשאר ר' אייזילי חריף, למרות חריפותו ולמרות התמדתו המרובה, רק „גאון גדול". אפס, בימים ההם הוא היה הכי־גדול בדורו, ואפשר — גם בדורות אחדים שקדמו לו. בספריו המאוחרים הוא כרך יחד דרוש ופלפול.

ר' אייזיל הצטיין ביחסו הסרקסטי אל עצמו ואל הרבנים בני דורו. בגלל התמדתו העצומה, הוא היה ממעט לפסוק שאלות ולדון בעניני ממונות. לימוד הגמרא, „והגית בו יומם ולילה", היה מעל לכל. כשהיה דין־תורה חשוב מאד, כשהיו מזימנים לשם זה רבנים גדולים אחרים, — לא היה מסרב גם הוא להשתתף בו, והוא הדבר בנוגע גם לעניני הקהל. רק כשהיה איזה ענין חשוב ובאי־כוח הקהל לא יכלו לבוא ביניהם לעמק־השווה היו מזמינים אותו לעוץ עצה, ומה שהיה אומר — היה קדוש לכולם.

מענין היה יחסו אל עצמו ואל הרבנים בני דורו. אפשר ללמוד על־כך מעשרות מבדיחותיו.* בבדיחותיו לא ידע רחם אפילו בנוגע לאנשים הכי־קרובים לו. (ר' בדיחתו על חתנו ר' יוסילי). בזמנו של ר' אייזילי היתה ממש מעין מגפה בנידון חיבורי ספרים בתורה. כל אברך ובר־בי־רב לא מצא לחשוב לדעת מה כתבו אחרים, אלא ראה חובה לעצמו להוסיף נופך משלו, כאילו היה העולם חרב, לו חסר הפשט'ל שלו... ר' אייזילי דן אותם ברותחין בהרבה בדיחות שנונות, ולא בכדי תופס נושא זה חלק חשוב באוצר בדיחותיו העוקצות.

בסיכום: ר' אייזילי היה בעל כשרון בלתי־מצוי. הוא העריך נכון, אולי במידה חריפה, יותר מדי, את דורו הוא ואת עצמו בתוכו. וכל כוחותיו היו קודש לאידיאל אחד: ללימוד התורה. הוא בוודאי זכה לכך, ששמו ישאר בדברי־ימינו.

---

* ר' הבדיחות בכרך זה על הנושאים: „על רבנות ורבנים", ו„על עצמו" — המערכת.

אליעזר שטיינמן

ר' אייזילי הגיע לחיי שלווה ויצירה בסלונים

ר' אייזילי חריף היה המופלא שבגדולי־תורה האחרונים, מופלא לפי הליכותיו ולפי כל שיחו ושיגו. היה, כביכול, קפדן, רתחן, דן במידת הדין כל עניין. הוקיע מתוך ריתחה כל בור והדיוט הקופץ בראש, כל נגיד ופרנס המבקש להתנשא על הציבור, כל בעל־הבית שאינו שואל כעניין ומבקש שישיבו לו כהלכה. אך זו היתה רוגזה באתגליה, ששרשה נדיבות וטוב־לב באתכסיה. יש חומרה חיצונית הבאה לחפות על רגשנות יתירה ,וכעסנות המשמשת סייג לרחמנות שלא תתפרץ החוצה ונמצאת באה לידי חילול.

חכם חריף תופס על־דרך החריפות כל קלקול ותקלה, כל גילוי של איוולת אנושית ואפילו של תמימות ובורות. מי שהגיונו חד, — לשונו ממילא שנונה וחיתוך־דיבורו עז ותקיף. אין הוא מתכוון כלל לפגוע ונמצאים נפגעים. כזה היה ר' אייזילי שזכה לשם התואר חריף, ששום גדול־בתורה אחר

מרדכי גינזבורג

מיינע קינדער- און יוגנט־יאָרן אין סלאָנים

קאַפּיטלען זכרונות

מיינע ערשטע מלמדים. — ישראל דער געלער. — ר׳ איטשע שיימעס. — פיניע דער מלמד. — ר׳ אשר, מיין גמרא מלמד. — אין חדר פון ר׳ ישראל מירסקי. — איך ווער אַ בעל־תנ״ך. — מיין קאַריערע אַלס „בעל־קריאה״. — איך גרייט זיך צום ווילנער לערער־סעמינאַר. — די דריי זאַכן וואָס סלאָנימער יידן האָבן געהאַט אין זינען. —

איך האָב אין מיין לעבן אַ היבש ביסל געוואַנדערט, געלעבט לאַנגע צייט־אָפּשניטן אין פאַרשידענע שטעט, דאָך וועקט ניט אין מיין האַרץ קיין פלאַץ אין דער וועלט דעם ציטער, וואָס סלאָנים מיין געבוירן שטאָט ערוועקט, סלאָנים ווו כ׳האָב איינגעזאַפּט אין זיך יענעם בשמים׳דיקן ריח, וועלכער גייט מיר נאָך ביז היינטיקן טאָג... סלאָנים האָט אין אַלע צייטן פון מיין לעבן מיר געדינט, ווי אַ שטערן, וואָס האָט געקירעוועט מיינע שריט אין פאַרשיידענע ריכטונגען, און איך האָב זיך אַלע מאָל, אין גוטע ווי אויך אין שלעכטע שווערע מאָמענטן געווענדעט מיטן בליק צו סלאָנים, צו איר לעבנס־שטייגער, מנהגים, טראַדיציעס און אייגנאַרטיקייט.

פון מיינע קינדהייט־און יוגנט־זכרונות שטעל איך מיך דאָ אָפּ אויפן קאַפּיטל פון רעליגיעזער ערציהונג. איך שעם זיך גאָרניט מיט מיין „לאָקאַלפּאַטריאָטיזם״ און איך ווייס, אַז אַלע אָפּשטאַמיקע פון סלאָנים וועלן לייענען די שורות מיט אַ באַזונדער פּיעטעט און וועלן אגב זיך דערמאָנען אָן זייערע אייגענע חדר־און קינדער־יאָרן, וועלכע זיי האָבן פאַרבראַכט אין זייער אַלטער געבוירן־שטאָט.

איך האָב אָנגעהייבן לערנען אין חדרים ווען אין סלאָנים זיינען נאָך ניט געווען קיין „חדרים מתוקנים״, אָדער ווי מען האָט זיי נאָכהער גערופן „קלאַסן״. דאָס איז געווען אין אָנהייב פון די 90־ער יאָרן.

מיין ערשטער רבי, צו וועלכן מען האָט מיך פּשוט אַוועקגעטראָגן אויף די הענט אין עלטער פון 4 יאָר, האָט געהייסן ישראל דער געלער. זיין פאַמיליען נאָמען געדיינק איך ניט. ער איז געווען, אַלזאָ אַ דרדקי־מלמד. ביי אים פלעגן לערנען קינדער אַ 2—3 זמנים, ביז וואַנען זיי פלעגן זיך אויסלערנען זאָגן עברי, דאַוונען אין סידור, און ווייסן מער־וויניקער, ווו

בזמנו לא נתכנה בו. הוא היה חריף ושנון, סכין חדה, לפי ההסכמה הכללית. אבל מה יעשה אנין־הדעת, הרואה מסביבו נחל־איתן של בורות, — ויש בורים שהם גם מחוצפים ותוקעים את עצמם לכל ענין שאינם מוצאים בו את ידיהם ואת רגליהם — ולא יבנה סכר מסביבו, שלא יגיעוהו המים הזידונים עד צואר?

ר׳ אייזילי היה בבחינת טובע בתוך האיוולת הגועשת מסביבו, והוא נאחז מפעם לפעם ברפסודה קלה או כבדה לעבור נחל־יבוק שלה. הוא נאבק על יושר־הגיונו מפני הטמטום והעקמומיות, מפני ההדיוטיות המחזיקה טובה לעצמה ושנאה לכל שאינו שכמותה.

פשיטא שלא היה אהוב על הרבים, שאינם דנים אלא למראה עינים ולפי איזה דיבור שנון היוצא מן הפה, שעל הרוב יש בו הרבה מתפארת החידוד והשנינות. אין הבריות מחבבים את השנונים, אלא אם כן הללו פועלים בשנינותם להמשיך נחלי־אפרסמון של חנופה. ובמיוחד לא היה מקובל עליהם רב תקיף, שאינו תלוי בדעת הקהל ומעמיד על דעתו. ראשי־הקהל כל שכן שנכווים מגחלתו של רב כזה, והם מעוררים עליו מחלוקת ומקימים כנגדו גם פשוטי בני־אדם, המסוגלים אולי יותר מן הגבאים התקיפים להבין לרוחו של חכם שהוא כעסן מלבר אך טוב ורחמן מלגו.

ר׳ אייזילי חריף, כבעל „שאגת־אריה״ ששימש מן הסתם דוגמה לו, לא הגיע לחיי שלווה ויצירה אלא בעשרים שנותיו האחרונות, מאז שהשתקע בסלונים. כשם שדבריו היו קשים כגידים, כן היו גם חייו קשים. לכן היה נע ונד מקהילה לקהילה. תחילה היה מלמד, כי חושו הגיד לו להתרחק מן הרבנות. לאחר־כך נעשה ראש־ישיבה במינסק ומגיד לחברא־קדישא. לבסוף קיבל עליו את הרבנות בקלווריה, משם עבר לקוטנא, מקוטנא לטיקטין ומטיקטין לסלונים, — וזה שמו עד היום: ר׳ אייזילי חריף מסלונים.

ר׳ אייזילי חריף הפליא את הבריות בחכמתו, בחריפותו ובשנינותו וגם בשיחות־חולין שלו, — ואילו גדולתו בתורה עוררה השתוממות והערצה לאין שיעור. הוא לא היה מגזע לומדים ורבנים. אביו, יהודי פשוט, ביקש ללמד את בנו מלאכה, אך הילד העילוי עלה ונתעלה בכוח עצמו. עד שהגיע לרבנות, עשה ששים ותשעה סיומים על הש״ס. בשנה אחת למד על־פה את ארבעת חלקי ה„שולחן־ערוך״. חיבר „עמק־יהושע״ על בבלי וירושלמי, „נחל־יהושע״, „איבי הנחל״ ו„שפת־הנחל״ על הדרוש ועוד. היה גם דרשן גדול. אך לא לכל־החכמים — לחם־הפנים של כבוד. לא כל הזוכה לכתר התורה והחכמה זוכה גם לכתר הגדולה והנשיאות.

די וואָכעדיקע און שבתדיקע תפילות צו געפינען. פאַרוואָס האָט דאָס עברי אויסלערנען געדויערט אַזוי לאַנג, איז ניט שווער צו פאַרשטיין: ער האָט געהאַט אַ פופציק קינדער, וועלכע זיינען געווען איינגעטיילט אין צוויי כיתות, און וועלכע ער פלעגט רופן די „קליינע גוים״ און די „גרויסע גוים״.

דער טיש אין חדר, וואָס האָט זיך געפונען אין דער קירזשנערשער שול איז געווען אַ לאַנגער און פון ביידע זייטן טיש זענען געשטאַנען צוויי לאַנגע בענק, אויף וועלכע עס זענען געזעסן די תינוקות של בית רבן... יעדער אינגל פלעגט דאַרפן נאָכזאָגן דעם רבי׳ן די עברי, און נאָכפּאָלגן זיין לאַנגע טייטל. איבערהויפּט האָט דער רבי נישט אָפּגעלאָזן די קלע־נערע קינדער ביים אַרויסזאָגן דעם חיריק, די צירה, דעם פּתח און קמץ. יעדער אינגל פלעגט זיצן אונטער דעם רבינס טייטל אַ צען מינוט, און ווען די גאַנצע רייע אינגלעך האָט זיך שוין געענדיקט, פלעגט דער רבי אַרויסזאָגן מיט אַ באַזונדער צופרידענהייט: גייט און רופט אַריין די „גרויסע גוים״...

אין דער צייט, וואָס די „גרויסע גוים״ פלעגן דאַרפן זיצן אין חדר און לערנען, פלעגן די „קלענערע גוים״ זיך שפּילן אויפ׳ן הויף, ווער מיט שטיינדלאַך, ווער מיט „פּאַליווּ־קעס״ (שטיקלאַך גלאָז, פאַרצעלאַי אָדער אַנדערע שפּילצייג, ווייל קיין אמתע קינדערשע שפּילצייג זענען נאָך דאַן אין סלאָנים ניט געווען אין דער מאָדע).

שפּילנדיק זיך אַזוי מיט שטיינדלאַך, פלעגט מען אַ מאָל טרעפן איינער דעם צווייטן אין נאָז, ווי דאָס האָט פּאַסירט מיט מיר, ווען כ׳האָב פונקט געטראָפן מיט אַ שאַרפער שטיקל פאַרצעלאַי אין נאָז פון מיין חבר שולקאָוויטש, (אברהם׳קע דעם שניידערס זון) און טאַקע צוקאַליעטשעט אים אַזוי אַז יענער איז פאַרבליבן אויף זיין גאַנצן לעבן מיט אַ סימן אויפ׳ן נאָז...

אַן אַנדער מאָל פלעגט מען טרעפן אין די שויבן פון דער לובאַוויטשער שטיבל, וואָס איז געווען פונקט אַנטקעגן דעם קירזשנערשן בית־המדרש, ווו דער חדר איז געווען, און דער שמש פלעגט גלייך אַריינלויפן צו ישראל דעם געלן פרעגן, וועלכער תכשיט האָט דאָס צורעכט געמאַכט אַ שויב... אָבער מיר קונדסים פלעגן שוין וויסן נאָכ׳ן בראַזג פון גלאָז, אַז מען דאַרף דאַן אין חדר צוריק ניט אַריינלויפן, נאָר פאַר־באַהאַלטן זיך ערגעץ אַנדערש...

דאָס גאַנצע לערנען דורכ׳ן טאָג האָט ניט גענומען צו־זאַמען מער, ווי אַ האַלבע שעה, אָבער דערפאַר האָט מען געדאַרפט ליגן אין חדר און אַרום חדר דעם גאַנצן טאָג, און בלויז גיין אויף „וואַרמעס״ אויף אַ שעה צייט, און אַמאָל פלעגן די גוטע מאַמעס צוטראָגן דעם „וואַרמעס״ אין חדר אַריין, און פאַרשפּאָרן דעם אינגל צו גיין אַ היים, און אַזוי פלעגן זיי שוין זיין „פּטור״ פון אַכטונג געבן אויף די קינדער...

צו פינף און אַ האַלב יאָר האָב איך שוין געדאַרפט אָנ־הויבן לערנען חומש, מען האָט מיר אָפּגעגעבן אין חדר פון מלמד ר׳ איטשע שיימעס, אַ נידעריק אידל, מיט אַ שוואַרצער באָרד און אַ היבשן בויך. לאַנג האָב איך ביי אים ניט גע־לערנט, און מיין צווייטער חומש מלמד איז געווען פיניע דער מלמד, וועמנס חדר האָט זיך געפונען אין דער עזרת־נשים פון דער בעל־עגלה׳שער שול. פיניע דער מלמד איז דאַן געווען אַ „פירמע״. ער האָט געלערנט אַ פּרשה חומש ווי עס באַדאַרף צו זיין, מיט אַ שטיקעלע רש״י, און דער עיקר — מיט „אויסריידאַכטס״. ווען מיר זענען צוגעקומען צו פּרשה „ויחי״ און געהאַלטן ביים פּסוק „ואני בבואי מפדן ארם״, — האָט זיך פיניע אַריינגעלאָזן אין אַזוי פיל „אויסריידאַכטס״, אַז דאָס לערנען אַליין האָט כמעט גאַרניט קיין צייט פאַרנומען, נאָר דער עיקר — די „אויסריידאַכטס״. איך קען זיך עד היום ניט דערמאָנען, וואָס אַזוינס ער האָט אַלץ געדאַרפט דאָרט אויסריידן, נאָר איין זאַך געדיינק איך, אַז דאָס האָט פאַרנומען איבער אַ האַלבע וואָך אויסצוחזר׳ן אויף אויסווייניק, און אי־בערהויפּט דעם באַזונדערן „ניגון״ וואָס ער האָט דאָס אין אונדז אַריינגעזונגען... עס איז געווען אַן אמתע „שירה״, אַן אויסגוס פון געדאַנקען און סענטימענטן...

ביי פיניען דעם מלמד האָב איך געלערנט גאַנצע פינף זמנים, דורכגעלערנט גאַנץ תורה, און אפילו אַריינגעפּאָרן אין נביאים ראשונים, און צוגעקומען צו גמרא. דאַן האָט מיין פאָטער געדאַרפט געפינען פאַר מיר אַ נייעם מלמד, אַ גמרא מלמד...

דער „פּאַטענטירטער״ מלמד פאַר התחלת גמרא איז געווען ר׳ אשר. (ליידער געדיינק איך ניט די פאַמיליע־נעמען פון מיינע ערשטע מלמדים). ער האָט געהאַט אַ חדר פון גע־ציילטע אינגלאַך פון 8 ביז 10—11 יאָר; ער האָט אַ האַלבן טאָג געלערנט גמרא, און דעם אַנדער האַלבן טאָג — די סדרה פון דער וואָך, און אויך תנ״ך, אָדער „ספאַרבע״, ווי מען האָט דאָס דאַן גערופן. (אַ וואָקאַלע פאַרדרייאונג פון „עשרים וארבע״). די ערשטע גמרא, וואָס איך האָב אָנגעפאַנגען צו לערנען, זייענדיק קוים אַלט אַכט יאָר, איז געווען „קדושין״. דער רבי האָט מיט אונדז איינגעקנעלט דעם „האשה נקנית בשלושה דרכים״, און מיר האָבן דאָס נאָכהער אויסגעזונגען מיט׳ן באַקאַנטן ניגון. נאָך פיר זמנים אָפּלערנען ביי ר׳ אשר׳ן, איז דער לעצטער געקומען צו מיין פאָטער און געמעלדעט: ר׳ לייזער, איהר וועט דאַרפן זוכן אַ נייעם מלמד פאַר אייער מאָטלען, ווייל איך האָב ניט פאַר אים קיין כיתה...

נאָך אַ לאַנגען ישוב־הדעת בין איך אָנגעקומען צו ר׳ ישראל מירסקין, וועלכער האָט גראָד ניט לאַנג צוריק געעפנט אַ נייעם חדר און האָט שוין געקראָגן אַ גוטן שם אין שטאָט.

עס איז געווען מיין מזל אַריינצופאַלן צו ר׳ ישראל מירסקין, ווו איך האָב געלערנט גאַנצע פינף זמנים, און ער האָט באמת באַוויזן איינצופלאַנצן אין מיר יענע יידיש־נאַ־ציאָנאַלע און רעליגיעזע קערנדלאַך, וועלכע האָבן מיר אין די שפּעטערע יאָרן געבראַכט גוטע פרוכט. דער תנ״ך איז געווען דער הויפּט לימוד ביי מירסקין, און אַלע אינגלאַך פון זיין חדר זיינען געווען גוטע בעלי תנ״ך. דער רבי פלעגט ליב האָבן צו גריבלען זיך זייער אָפּט אין „ביאור״ און אין אַנדערע מפרשים צו תנ״ך, און אַזוי האָט ער אונדז אויך געלערנט. מיר האָבן געקענט גאַנץ ישעיהו און משלי אויף אויסווייניק, און מיר האָבן געשווומען אין ירמיהו, יחזקאל, תרי־עשר, איוב, ווי אַ פיש אין וואַסער. די איינציקע ספרים וואָס מיר האָבן ניט געלערנט ביי ר׳ ישראל מירסקין זיינען געווען: דניאל, עזרא און נחמיה און דברי־הימים. אָבער אויסער זיי האָט זיך יעדער תלמיד פון ישראל מירסקי געקענט פאַרמעסטן מיט גרויסע תנ״ך קענער. מיר האָבן ניט סתם „געזאָגט״ דעם תנ״ך, נאָר

„אַרויסגעזונגען", מיט אַ מתיקותדיקן ניגון, און דער דאַזיקער תנ"ך קלינגט נאָך מיר עד היום אין מיינע אויערן...

פּאַראַלעל מיט לערנען ביי ר' ישראל מירסקין, איז מיין פאָטער איינגעפאַלן, אַז איך זאָל זיך ספּעציאַליזירן אין... קריאת התורה... ווי אַזוי איז ער געקומען צו דעם געדאַנק? עס האָט פּאַסירט, אַז איינמאָל שבת פאַרנאַכט איז ער געגאַנגען מיט מיר שפּאַצירן און אַזוי גייענדיק, זיינען מיר אַריין אין ברעגער שול דאַוונען מנחה, מעשה שטן, איז קיינער ניט געווען, וואָס זאָל קענען לייענען די פּרשה, און הגם איך בין נאָך געווען אינגאַנצן אַלט 11 יאָר האָט דער טאַטע באַשלאָסן, אַז עס וועט זיין זייער שיין, אויב אַזאַ אינגל, ווי איך, וועל קענען אויך לייענען די פּרשה אין דער תורה.

עס האָט לאַנג ניט געדויערט, און ער האָט אַראָפּגעבראַכט דעם געראָטענעם זון פון פיניע דעם מלמד, חיים־וועלוול, וועלכער איז געווען אַ בעל־קורא, און געהאַט אויך די פּאַסיקע שטימע צום לייענען.

די ערשטע פּאָר חדשים האָט חיים־וועלוול איינגעשטודירט מיט מיר די טראָפּ, דעם פּשטא, מונח, זרקא, אַזוי ווי מען דאַרף. שפּעטער האָט ער מיך גענומען לערנען די טראָפּ פון דער „הפטרה", און דעם ניגון. נאָכהער האָט ער שוין אָפּגערעדט מיט זיין פאָטער, מיין געוועזענעם רבי, פיניע דער מלמד, וועלכער איז געווען דער בעל־קריאה אין בעל־עגלה'שן בית־המדרש, ווו עס האָבן אַגב געדאַוונט מיין זיידע און מיין באָבע, דוב־בער און שרה מאַנטין, אַז איך זאָל באַקומען „מפטיר" און צום ערשטן מאָל לייענען אין „נביא" די „הפטרה".

דער ערשטער „מפטיר" האָט „פאַרזיגלט" מיין נאָמען אין שטאָט אַלס... בעל־קריאה... ס'איז אָבער געווען אַיין גרויסער מכשול; היות איך בין נאָך ניט געווען קיין בר־מיצווה, האָבן די גבאים פון די שולן מיך ניט געוואָלט צולאָזן צום ספר לייענען. האָט מיין פאָטער מנדב געווען גאַנצע פּאָר די בתי־מדרשים, און עס איז געוואָרן כשר וישר... דער שמש פון ברעגער שול האָט געקראָגן פאַר מיר אַ קליין בענקעלע אַרויפצושטעלן זיך אויף אים, כדי צו קענען דאַרגרייכן דעם ספר, און איך בין געוואָרן דער בעל־קורא פון ברעגער שול יעדן שבת פרי ביים ערשטן מנין.

איבערקוקן די סדרה פאַר יעדן שבת פלעגט מיר אָנקומען גאַנץ שווער. אַ גאַנצע וואָך בין איך געווען פאַרנומען אין חדר מיט גמרא, חומש, תנ"ך, דיקדוק, העברעאיש, שרייבן איבערזעצונגען פון אידיש אויף העברעאיש, ביז עס פלעגט אונטערקומען דער פרייטיק אויף דער נאַכט, ווען עס איז שוין געווען דער לעצטער „טערמין" איבערצוקוקן די סדרה, אָבער דאָ האָט די מאַמע געהאַט אין זינען, אַז דאָס זיצן צו שפּעט פרייטיק צו נאַכט איז פאַרבונדן מיט אויסברענען אסך גאַזע... האָט מען ספּעקולירט ניט אָנצוגיסן צו פיל גאַזע אין לאָמפּ, כדי עס זאָל חלילה ניט ברענען צו לאַנג. אָפטמאָל, ווען איך האָב נאָך געהאַלטן ביי שישי, אָדער שביעי, פלעגט דער קנייט אין לאָמפּ שוין נעמען אויסגיין... איך פלעג בלייבן ניט האָבנדיק פאַרענדיקט די סדרה. איבערהויפּט האָב איך געהאַט גרויסע צרות, ווען עס פלעגט זיך מאַכן אַ שבת מיט צוויי סדרות, און דוקא שווערע. דערצו האָב איך נאָך געהאַט דורכצוקוקן די „הפטרה", וועלכע איך פלעג דאַרפן לייענען יעדן שבת אין „נביא", ווייל קיין בעל־מפטיר פלעגט אַליין די „הפטרה" נישט לייענען...

מיט דער צייט איז דאָס מיר אָבער שוין געגאַנגען לייכטער. נאָכדעם, ווי איך בין געוואָרן בר־מיצווה, האָב איך שוין ניט געהאַט קיין שוועריקייטן צו געפינען אַ שול, ווו צו לייענען, און אָפטמאָל פלעגט זיך מאַכן, אַז עס פלעגט שטאַרבן אַ גרויסער גביר אין שטאָט, (ווי דאָס איז געווען צ. ב. נאָכן טויט פון גביר קאַמענעצקי, דעם פאָטער פון דעם נאָכהער געלערנטן ד"ר אברהם־שלום קאַמענעצקי, אָדער ווען עס איז פּלוצלינג געשטאָרבן דער באַנקיר זאב־וואָלף פּערליס), האָט מען מיר פאַרבעטן צו זיי אין הויז, איך זאָל לייענען ביים מנין.

דער סך הכל פון מיין בעל־קריאה'שאַפט איז געווען, אַז נאָך פינף קיילעכדיקע יאָר פון לייענען אינדערוואָכן, שבת און יום־טוב, איז קריאת התורה פאַרבליבן אַלס איינע פון מיינע „קענטענישן" ,און עס קומט צו־נוץ פון צייט צו צייט, בשעת הדחק, ווען קיין בעסערע בעל־קריאה'ס זיינען נישט פאַראַן.

די מעלה פון לייענען איז ביי מיר באַשטאַנען אין דעם, וואָס זי האָט מיר געגעבן די מעגליכקייט צו ווערן זייער גוט באַקאַנט מיט אַלע סדרות פון חומש, איך פלעג אפילו אָפּטמאָל נעמען אַ „וועט" מיט אַלטע בעל־קריאה'ס וועגן די טראָפּ, וואָס שטייען אויף דעם אָדער יענעם פּסוק, אָדער וואָרט פון אַ פּסוק...

שמחת־תורה פלעגט מען זיך נוהג זיין ביי אונדז אויסצולייענען אַלע פרייליכע „שטיקלאַך" פון גאַנץ תורה... איך פלעג אַרומשווימען איבער דער ספר־תורה, ווי אַ געניטער קאַפּיטאַן, און האָב געוווסט, וואָס און ווען אייגצוטיילן...

מיין פאָטער האָט שטאַרק הנאה געהאַט פון מיין קריאת־התורה ,און ער האָט געהאַט די אַמביציע צו פאַרלאַנגען פון מיר צו קענען די חמש מגילות אויף אויסווייניק... ער האָט קיינמאָל גאַרנישט געגעבן אַ קינד עפּעס „פאַר אומזיסט"... ווען די מאַמע האָט דערמאָנט, אַז מען דאַרף דעם קינד קויפן אַ פּאָר קאַלאָשן אויפ'ן ווינטער, האָט דער טאַטע געגעבן אַ תנאי; „שיר השירים" אויף אויסווייניק... האָט מען געדאַרפט קויפן אַ פּאַלטאָ אויפ'ן ווינטער, האָט ער פאַרלאַנגט „ברכי נפשי" אויף אויסווייניק.

צו מיין בר־מיצווה פייערונג האָט דער טאַטע איינגעלאַדן אַלע מיינע רביים, מלמדים און פריינד, און איך האָב אָפּגעזאָגט גאַנצע קאַפּיטלען פון „משלי" אויף אויסווייניק, און דערצו דעם ערשטן פּרק פון „קדושין", כמעט, כמעט אויף אויסווייניק... דאָס איז געווען אָנשטאָט אַ בר־מיצווה דרשה...

איך קען אויך נישט פאַרגעסן דעם מערקווירדיקן פאַקט, וואָס ווען איך האָב געדאַרפט מיט עטליכע יאָר שפּעטער האַלטן אַן העברעאישן עקזאַמען ביים אַריינטרעטן אין ווילנער לערער אינסטיטוט, האָט דער לערער ה' מיכאיל וואָלפער, דער מחבר פון אַ רוסישער גראַמאַטיק און אַנדערע לערנביכער, אונדז גראָד דיקטירט אין העברעאיש די פּרשה „שופטים ושוטרים"... איך האָב זיך ניט באַנוגנט מיטן אָנשרייבן דעם טעקסט, נאָר אויך אָוועקגעשטעלט די טראָפּ אויף דער גאַנצער פּרשה...

ווען עס איז געקומען צום מונדלעכן עקזאַמען פון העב־

רעאיש, האָב איך באַמערקט, ווי ה׳ וואָלפער האָט זיך צוגערוקט צום צווייטן לערער ה׳ לאַזאַרעוו און אים אָנגעוויזן, אַז איך האָב אָנגעשריבן דעם דיקטאַט אפילו מיטן טראָפּ... זיי האָבן מיך שוין ווינציק וואָס געפרעגט, און מיר געגעבן אַ „פּיאַטיאָרקע” פאַר העברעאיש. (דער מעגליך בעסטער צייכן).

נאָר ווי לאַנג איז דער שיעור צו לערנען אין חדרים? מען דאַרף דאָך עפּעס אויך טראַכטן וועגן „תכלית”, וועגן אַ ישיבה־קאַריערע איז שוין ניט געווען קיין רייד. נאָך אַ לאַנגן ישוב־הדעת, האָבן מיינע עלטערן באַשלאָסן שיקן מיר אין „יעוורייסקאַיע אוטשילישטשע”, בין איך אָנגעקומען אין ערשטן קלאַס פון פּריגאָטאָוויטעלנע, (צוגרייטונגס קלאַס) און מען קען שוין פאַרשטיין, ווי כ׳האָב אויסגעזען אַלס 13 יאָריקער בחור׳עץ צווישן 9—10 יאָריקע קינדער... איך האָב אָבער דאָרט שנעל פּראָגרעסירט און אין אַ יאָר האָב איך געדעקט צוויי קלאַסן. איך געדיינק זייער גוט דעם לערער בעליקאָוו, וועלכער איז געווען אַ קנאי, און האָט אין זיינע תלמידים זיך באַמיט „אַריינצוזעצן” רוסישע נשמות, און האָט זיי אַוועקגעשטעלט אויף אַ פעסטן יסוד פון דער רוסישער שפּראַך, אַריטמעטיק, געאָגראַפיע, געשיכטע א. א. וו...

דערווייל האָט מיין פאָטער אַלץ ניט אָפּגעלאָזן די העברעאישע לימודים, און הגם איך בין דעם ערשטן האַלבן טאָג (ביז דריי אַ זייגער) געווען פאַרנומען אין דער „אוטשילישטשע”, האָט ער דאָך אָנגעהאַלטן העברעאישע לערער אויף נאָכמיטאָג. איך דאַרף באַמערקן אַז פון מיין גמרא מלמד ר׳ אשר און אויך פון ר׳ ישראל מירסקין האָב איך אַרויסגעטראָגן אַ היבשע ביסל הבנה אין גמרא, און איך האָב אָפּגעלערנט קדושין, בבא מציעא, בבא קמא, ביצה און ברכות, און שוין גענומען אַליין דורכקריכן אַ בלאַט גמרא מיט אַ שטיקעלע תוספות, אָבער מיין פאָטערס ציל איז געווען אויך צו פאַרוואָרצלען אין מיר די העברעאישע שפּראַך.

מיינע פּריוואַטע העברעאישע לערער נאָכמיטאָג זיינען געווען ביטנעסקי און יעקב־מרדכי קאַפּלאַן. דער לעצטער איז געווען באַקאַנט אַלס גרויסער משכיל און בעל־תנ״ך, און ער האָט מיט מיר ווידעראַמאָל איבערגעלערנט די גרויסע נביאים. ביטענסקי האָט מיט מיר גענומען לייענען קורצע סיפּורים פון די העברעאישע צייטונגען, און העברעאישע קלאַסיקער, כדי איינצוגעווינען מיר צו לייענען די „הצפירה”, „השילוח”, „הזמן”...

צו 14 יאָר בין איך איבערגעגאַנגען אין 5־טן קלאַס פון דער „גאָראָדסקאַיע אוטשילישטשע” (שטאָטישע אַלגעמיינע רעגירונגס שולע), און במשך פון די קומענדיקע צוויי יאָר האָב איך זי פאַרענדיקט. זייענדיק שוין גאַנץ באַהאַוונט אין דער רוסישער שפּראַך, האָב איך שוין אָנגעהייבן געבן פּריוואַטע לעקציעס אין שטאָט, פון וואָס איך פלעג שוין אַליין פאַרדינען אייניקע רובל אַ וואָך...

איך בין נאָכהער אַוועקגעפאָרן אין ווילנע, כדי אָנצוקומען אין ווילנער לערער־אינסטיטוט. בעת מיין שטודיום אין אינסטיטוט פלעג איך אָפט באַזוכן די פּרושים, וועלכע פלעגן זיצן אין גאון׳ס בית־מדרש. נאָר מיינע שטודיום יאָרן אין ווילנע בילדן שוין אַ נייעם קאַפּיטל אין מיין לעבן. מיט מיין אָנקומען אין ווילנער לערער־אינסטיטוט פאַרענדיק איך מיינע זכרונות פון די יוגנט יאָרן אין סלאָנים.

ווען כ׳מאַך אַ סך־הכל פון מיינע סלאָנימער זכרונות, שטעל איך פעסט אַז סלאָנים האָט מיר מיטגעגעבן אַ היבשן „צידה לדרך” אין גייסטיקן זין, און בעיקר — אָ דורשט נאָך וויסן, לערנען, שטודירן, גריבלען זיך אין ספרים, וועלן אַלץ דערגיין... די סלאָנימער לופט האָב איך געשפּירט אומעטום, אויף אַלע מיינע לעבנס־וואַנדערונגען, אָנהייבנדיק מיט וואַרשע, לאָדז און אַנדערע שטעט און ענדיקנדיק מיט מאָנטרעאָל.

די סלאָנימער משכילים און אפילו די שפּעטערע רוסיפיצירטע אינטעליגענץ, די שיינע בעלי־בתים, די ציוניסטען פון אַלע שאַטירונגען, די אָנהייגער פון די שפּעטערע פּראָלעטאַרישע פאַרטייען, ווי בונד, ס. ס., ס. ר. — זיי אַלע האָבן געצויגן זייער גייסטיקע יניקה פון דעם אַלטן סלאָנימער חדר, פון די אַלטמאָדישע רביים און מלמדים, און נאָכהער פון די אַלע „אויפגעקלערטע” פּעדאַגאָגן, וואָס האָבן שוין היבשע יאָרן געלערנט אין די דאַן ניי־געשאַפענע „חדרים־מתוקנים”.

סלאָנימער יידן פון פריהערדיקע דורות און אויך פון מיין דור האָבן געהאַט אין זינען דריי זאַכן: דינען דעם רבונו של עולם, צאָלן שכר לימוד און אויך „זוכן” אַביסעלע פּרנסה... אַ דורכשניטלעכער ייד אין סלאָנים האָט אַוועקגעגעבן אפשר אַ פערטל פון זיין פאַרדינסט פאַר שכר־לימוד, אין די שפּעטערדיקע יאָרן האָבן פיל אינגלאַך און מיידלאַך אָנגעשפּאַרט אין גימנאַזיעס און רעאַל־שולן אין נאָנטע און ווייטע שטעט, און מערערע פון זיי זיינען נאָכהער געפאָרן שטודירן אין די אוניווערסיטעטן.

די גאַנצע אומגעגנט אַרום סלאָנים האָט „געזויגן” בילדונג פון סלאָנים. קינדער פון אַרומיקע שטעטלאַך פלעגן אין די הונדערטער קומען קיין סלאָנים, ווער צו לערנען אין דער ישיבה און עסן „טעג”, און ווער אַריינצוגיין אין דער רעגירונגס־שול. ישיבה בחורים פלעגן זיצן גאַנצע נעכט אויף משמורים אין די בתי־מדרשים און לערנען. עס פלעגט גאָרניט וווּנדערן, ווען מען פלעגט אין אַ פּראָסטן מיטוואָך טרעפן ביים טיש פון אַן אָרימער יידישער הויז אייניקע ישיבה־בחורים, וועלכע פלעגן דאַן האָבן דאָרט זייער „טאָג”, און צומאָרגנס — אין אַן אַנדער הויז... בעל־בית׳טעס פלעגן ניט זשאַלעווען זייער טירחה כדי צו באַזאָרגן אַ ישיבה־בחור מיט אַ „טאָג” אָדער מיט אַ מאָלצייט.

סלאָנים האָט געאָטעמט מיט יידישקייט, מיט תורה און אַלטע יידישע טראַדיציעס. עס איז געווען אַ יידישע שטאָט מיט אַלע פּיטשעווקעס.

די „פּיעכאָטנע מגידים”, וואָס פלעגן אָפט קומען קיין סלאָנים, כדי מעורר צו זיין דעם עולם, האָבן ניט געדאַרפט אָנווענדן קיין גרויס מי, ווייל דער רוב מניין ורוב בניין איז נאָך אין מיינע יוגנט־יאָרן געווען שטאַרק רעליגיעז געשטימט. די יוגנט, דער מיטעלער און עלטערער דור, אַלע פלעגן זיך טרעפן אין בית־המדרש, ווו מען האָט יעדן טאָג ביי פאַרשידענע טישן געלערנט אַ בלאַט גמרא, אַ פּרק משניות, שולחן־ערוך א. א. וו...

אָט אַזוי איז געווען „מיין” סלאָנים, סלאָנים פון מיינע קינדער־און יוגנט־יאָרן.

חייקל לונסקי

א קליינע מתנה פאַר מיין געבורטס־שטאָט

(אויסצוג פון א בריוו צו קלמן ליכטענשטיין פון 1933)

...איך באַטראַכט מיין ווערק*) ווי אַ קליינע מתנה פאַר מיין געבורטס־שטאָט, וואָס איך האָב אַזוי ליב.

„סלאָנים "איז געווען מיין „גן־עדן" און די 4 יאָר, וואָס איך האָב געלערנט אין דער סלאָנימער ישיבה זיינען ביי מיר געווען די בעסטע יאָרן פון מיין לעבן. איך געדיינק נאָך גוט די 2 מישמורים וואָס איך פלעג זיצן יעדע וואָך, דאָנערשטיק אין „געמויערטן" און פרייטיק צו נאַכט אין זאַמאָשטשער בית־מדרש. אַז איך דערמאָן מיך דעם זיסן געזאַנג פון דאַ־מאָלסדיקן „אמר אַביי" אין דער שטילער נאַכט איז ער מיר זיסער פון אַלע געזאַנגען אין דער וועלט. דאָס איז געווען עפּעס אַ געטלעכער געזאַנג. איך האָב אפילו דאַן געליטן דחקות און כמעט הונגער, ווייל יענע צייט איז געווען אַ גרויסער יקרות, דוכט מיר אַ זעקסער אַ פונט ברויט, דאָך האָט די גמרא מיר געשטילט אַלץ.

איך געדיינק אַז פרייטיק צו־נאַכט צום מישמר פלעגט מיר די מאַמע געבן אַ שטיקל שוואַרצן „גוטמאַן" און איך פלעג דאַרפן דורכגיין אין די פינסטערע נעכט זשאַבינקער גרעבליע וואָס פון איין זייט איז די טייך און פון דער אַנדערער זייט איז געווען דער גרויסער זומפּ מיט דער גרינער פּלויקע און די קוואַקנדע זשאַבעס, דערנאָך דער זאַמאָשטשער בריק און די „קאַזאַרמעס" וואָס „שדים פלעגן דאָרטן ביינאַכט רייטן אויף פערד". אָט די אַלע קינדערשע פּחדים פלעגט מיין גרויסער חשק צום לערנען דעם מישמר בייקומען, און איך פלעג האַלטן די גמרא אונטערן אָרים אַלס קמיע...

איך דערמאָן מיך אויך די דרשות פון גאון ר' יאָסעלע זצ"ל, וועלכער פלעגט שטיין נעבן ארון־קודש אָנגעטאָן אין זיין אַטלאַסענעם מלבּוש. אויף זיין פּנים פלעגט רוען די שכינה און פון זיין מויל פלעגן זיך שיטן פּערלדיקע רייד, וועלכע פלעגן דערקוויקן מיין נשמה.

אָט זע איך נאָך דעם מזרח פון געמויערטן בית־מדרש אַ בין מנחה למעריב, וואָס איז געווען באַזעצט מיט „אצילי סלאָנים" ווי וואָלף פּערליס, וועלכער פלעגט זיך שאָקלען איבער דער גמרא מיט זיינע גאָלדענע געדיכטע בּרעמען, ר' עקיבא־יוסף בריל מיט זיין ערנסטן פאַרטיפטן בליק, ר' אליעזר־יוסף קלאַטשקאָ מיט זיין פריילאַכן פּנים א. א... און ועל כולם מיינע טייערע רביים זצ"ל, דער ערנסטער שטרייַנגער ר' זרח, דער פריילאַכער, רירעוודיקער ר' אשר וואָס איז געווען „כולו אגדה" און דער אַלטינקער ר' הערשל וואָס איז געווען כולו „הלכה" און דער פּשטלדיקער ר' איטשע ז"ל. אַז איך דערמאָן מיך דאָס אַלץ, פריי איך זיך זייער וואָס איך קען מיין ליבע סלאָנים מיט עפּעס אָפּדינען. „וזאת נחמתי בעניי"...

*) דער מחבר מיינט דאַמיט זיין גרויסע זאַמלונג ,,דאָס יידישע סלאָנים אין ביאָגראַפיעס", וואָס ער האָט פערטיק־געמאַכט אין די יאָרן 1930—1931, ספּעציעל פאַר'ן דאַן שוין פּראָיעקטירטן ,,פּנקס־סלאָנים". — רעד.

ח. י. קאַצענעלסאָן

וועגעציע אין סלאָנים

איר ווייסט וואָס איז אַזוינס סלאָנימער דאַמבע? — ניין, איר ווייסט ניט וואָס איז די סלאָנימער דאַמבע! אָט הערט אַ מעשה.

דאָס איז געווען מיט פיל יאָרן צוריק, דאַמאָלסט ווען אין סלאָנים איז נאָך ניט געווען קיין „נייעוואסק" מיט זיין ליאַרם און געפּילדער; ווען שפּאַצירן האָט מען געשפּאַצירט לאַנגזאם, רוהיק און געמיטלעך אין „פּוסטן־סאָד", וועלכער האָט זיך נאָך ערשט פאַנאַנדערגעוואָקסן; דאַמאָלסט ווען ס'איז נאָך געשטאַנען די אַלטע שורה ווייסע קראָמען אָנגעשפּאַרט אויף דיקע פירקאַנטיקע סלופּעס, ווען די שטאָט־שול, להבדיל, האָט נאָך געהאַט איר אַלטן, פאַרצייטיקן, אינערליכן פּרצוף מיט די גרויסע קופּערנע היינגלייכטער, און טיף, טיף אַראָפּ־געלאָזענע פּאָדלאָגע, אַזוי ווי אין פּסוק שטייט: „ממעמקים קראתיך", דאַמאָלסט ווען „פוטבאָל" איז נאָך ניט ערפונדן געוואָרן און קיין „מעטשן" זיינען נאָך אויף דער וועלט ניט געווען; ווען סלאָנים האָט ניט פאַרמאָגט אַזוי פיל שולעס ווי היינט און אויך ניט אַזוי פיל בתי־מדרשים, און דאָך זיינען קינדער געווען אַסך סטאַטעטשנער און פלייסיקער און דער עולם אסך פרומער ווי היינט. מיט איין וואָרט: דאָס איז געווען שוין גאַנץ לאנג.*)

אין איין זומערדיקן פרימאָרגן האָב איך שפּאַצירט אויף דער דאַמבע, כ'בין געווען כמעט דער איין־איינציקער אויף דער גאַנצער ליינג פון ברעג, ביסקל דער לעצטער באַנק, אויף וועלכער ס'איז געזעסן אַ קליין־געוויקסיקער יידישער יונגערמאַן אין אַ מאָדנעם מלבוש: אין אַ גרינע הוט און אין

*) דער מחבר האָט געשריבן דעם אַרטיקל אין די אָנהייב דרייסיקער יאָרן. דער עפּיזאָד וועגן וועלכן ער שרייבט, באַציט זיך צו די 90־ער יאָרן, ווען דער מחבר איז געווען אַ לערער אין דער סלאָנימער ,,יעווריסקאַיע אוטשילישטשע". — רעד.

אַ געלן אַנצוג, מיט אַ לאַנגן קאָלירטן קראַוואַט און שפּיציקן קראַגן, וואָס האָט אַנגעשפּאַרט אויף אַ קליין שפּיציקן בערדל. עפּעס אַ מאָדנער יידל; קענטיק ניט קיין היגער.

כ'האָב מיך געזעצט לעבן דעם יונגנמאַן; פאַררויכערט און מכבד געווען מיט אַ פּאַפּיראָס מיין אומבאַקאַנטן שכן. ער האָט באַדאַנקט און אַ ווונק געטאָן אין דער לופטן:

— וואָס זאָגט איר אַ?

— וואָס מיינט איר? — פרעג איך.

— כ'מיין, אָט דאָס, אָט די דאַמבע אייערע. דאָס איז דאָך אַ שטיק ווענעציע!

— ווענעציע? האָב איך מיך פאַרוווּנדערט. — וואָס פאַלט אייך איין?

— יע, יע, כ'זאָג אייך: אַן'אמתע ווענעציע, זאָל ניט פעלן אַ האָר! איך ווייס, כ'בין אַליין געווען דאָרטן און מיט מיינע אויגן געזען... אַ שטאָט אַזאַ, אין איטאַליע... שטעלט אייך פאָר: ניטאָ קיין גאַסן נאָר אַלץ אָט אַזעלכע דאַמבעס, קאַנאַלן אַזעלכע; און שיפלאַך, שיינע, אויסגעמאָלטע, מיט ביידעלאַך — גאָנדאָלעס הייסן זיי דאָרטן — פאָרן זיך אַהין און צוריק... אַ פאַרגעניגן זאָג איך אייך!

יע, כ'האָב געהערט, אָבער ווי קומט איר אַהין?

— ווי קום איך? וואוהין קומט ניט אַ ייד? אַ ברודער האָב איך דאָרטן. דעם אמת זאָגנדיק זיינען מיר אַליין האַלינקער: דאָ ניט ווייט, אַ קליין שטעטעלע — האַלינקע... אַ ברודער האָב איך אין ווענעציע, אַ זייגערמאַכער איז ער, לעבט זיך גאַנץ נישקשה. נו, האָב איך זיך אויך אַ לאָז געטאָן אַהינצו, צום ברודער; הייסט'ס — אַליין בין איך אויך פון דעם זעלביקן פאַך; אַ גאָלדשמיד בין איך, און דערצו נאָך, קען מען זאָגן, אַ שטיקל חזן אויך... בין איך אָפּגעווען דאָרטן, ביים ברודער, הייסט'ס, אַ האַלב יאָר צייט, און האָב זיך ניט גענוג געקענט אַנקוקן אויף די קאַנאַלן מיט די שיפלאַך, די גאָנדאָלעס, וואָס לויפן זיך שטילינקערהייט אַהין און צוריק. דער ברודער זאָגט: שוין צייט נעמען זיך צו דער אַרבעט, זאָגט ער; און איך, וואָס אַן'אמת, קוק אַלץ אויף די קאַנאַלן מיט די גרויסע פּאַלאַצן, וואָס קוקן זיך אין וואַסער, אַזוי ווי אין אַ שפּיגל; און אַליין בין איך עפּעס ווי אין אַ חלום, ווי אַ פאַרכישופטער בין איך, מאַכט זיך אָבער דערווייל אַ מעשה, אַז אין דער היים, אין האַלינקע הייסט'ס, שטאַרבט אַוועק אַן'אַלטע מומע און לאָזט איבער אויף אונדזער חלק אַ ירושה: אַ שטוב מיט אַ גאָרטן און מיט אַ קרעמל אויף דערצו. אַ גאַנצע נחלה, קאָן מען זאָגן. האָב איך זיך מיישב געווען; ווענעציע איז טאַקע ווענעציע אָבער אַ נחלה! אַ שטוב מיט אַ קרעמל; דאָס וואַלגערט זיך אויך ניט... האָב איך מיך אַ לאָז געטאָן צוריק אַ היים, אין האַלינקע, הייסט'ס. פעלן אָבער די נויטיקע פּאַפּירן: בין איך געקומען צוליב דעם טאַקע קיין סלאָנים; און דערווייל גיי איך זיך אָט אַזוי אַלע טאָג אין דער פרי און פאַרנאַכט, אָט אַהערצו, און קלייב פאַרגעניגן. און דערמאָן מיך יענע ווענעציע... אָט קומט, אדרבא, אַהינצו אויפן גרויסן בריק און דערלאַנגט אַ קוק...

מיר זיינען אַוועק אויפן בריק, און כ'האָב דערלאַנגט אַ קוק, אַ מערקווירדיקע זאַך: אַזוי ווי צום ערשטן מאָל האָב איך געזען פאַר מיינע אויגן די פּאַנאָראַמע פון דער דאַמבע, און כ'האָב מיט אַמאָל דערפילט אַז דער יונגעמאַן איז דאָך גערעכט: אַ שטיק ווענעציע!...

אַ לאַנגער ברייטער וואַסער־שפּיגל אין אַ גרינער ראַם, צווישן צוויי הויכע מיט גראָז באַוואַקסענע ברעגן גלייך ווי אַ סטרונע. פון ביידע זייטן צוויי שורות בוימער, וואָס קוקן זיך אין וואַסער, ווי אין אַ שפּיגל, וועלכער איז דורכגעוועבט מיט זילבערנע און גאָלדענע פאַסן. ווייט, ווייט היינגט אַ קליין בריקל אַזוי ווי אין דער לופטן, און אַ קליין שיפעלע מיט אַ פּאַרוס, אַזוי ווי אַ ווייסער פויגל, טונקט זיך אין די מילדע שטראַלן פון דער פרימאָרגנדיקער זון, שטיל און רוהיק... וואַסער און ליכט, ליכט און וואַסער...

יע, דער האַלינקער יידל אין דעם פיל פאַרביקן מלבוש איז טאַקע גערעכט; ס'איז אַ פאַרגעניגן; אין אָוונט האָבן מיר זיך ווידער געטראָפן אויפן בריק. דער יונגערמאַן איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אויף דער פּאַרענצע און געקוקט ווי אַ פאַרגליווערטער.

די דאַמבע האָט געדרימלט.

פון ביידע זייטן — שוואַרצע שאָטנס פון בוימער, און צווישן זיי — בלישטשענדיקע פינטעלאַך, וואָס פינקלען און ציטערן אין וואַסער. מיט אַמאָל — אַ שאָרך; אַ פיש האָט זיך אַשפּיל געטאָן צו אַ שיפל האָט אַ שווים געטאָן, — ווער ווייס? שטיל און טונקל. פון הויכן בריק איז קוים, קוים וואָס מ'הערט אַ געלעכטער פון באַוועגליכע שאָטנס, וואָס שפּרייזן פון אונטן. אַלץ איז פאַרהילט אין אַ סודותדיקער רוהיקייט פון אַ זומערדיקע נאַכט אין אַ ציטערדיקן שיין פון פינקלדיקע שטערן אויפן שוואַרצן הימל.

— אָט וואַרט נאָך אַ ביסל, — זאָגט מיין שכן, — באַלד וועט אַרויס די לבנה, וועט איר אַקאָרשט זען ווי זי שווימט דאָרטן טיף אין וואַסער, צווישן די בלישטשנדיקע שטערנדלאַך, — אַ מחיה זאָג איך אייך. אָט וועט איר זען.

כ'האָב קיין צייט ניט געהאַט צו וואַרטן, אָבער דער יונגערמאַן האָט זיך ניט גערירט פון אָרט: ער האָט זיך מסתמא דערוואַרט אויף דער לבנה...

נאָך עטליכע מאָל האָבן מיר צוזאַמען געשפּאַצירט אויף דער דאַמבע. דעם לעצטן מאָל האָט ער זיך מיט מיר פריינדליך געזעגנט און געזאָגט מיט אַ שמייכל:

— אַ דאַנק פאַר קאָמפּאַניע. איך פאָר שוין אַ היים. אַ שאָד די דאַמבע; אָבער אַן'אייגענע נחלה איז דאָך עפּעס ניט קיין קלייניקייט. ווי האַלט איר?

כ'האָב גערן מסכים געווען, אַז אַן'אייגענע נחלה אין שטעטל האַלינקע איז ניט קיין קלייניקייט; און אין האַרצן בין איך אים געווען דאַנקבאַר דערפאַר, וואָס ער, ניט קיין היגער מענטש, האָט מיר דערמאָנט דאָס, וואָס מיר, די היגע, אָפּטמאָל פאַרגעסן: אַז מיר פאַרמאָגן ביי זיך אַזאַ שיין ווינקעלע — אַ שטיק ווענעציע אין סלאָנים.

זכרונות משכבר הימים

(פרקים מאוטוביוגרפיה)

פרק א': מלמדי הראשונים

מלמד הדרדקי ר' ירוחם הקטן

קראו לו הקטן, משום שהיה נמוך־קומה עם שתי רגלים קצרות. ברם כרסו היתה מתבלטת, ועליה התנופף תמיד טלית־קטן שציציותיו הארוכות הגיעו עד הארץ. הוא היה בעל הדרת פנים. לחייו האדמדמות היו מעוטרות זקן רחב ששערות שיבה נזרקו בו. הוא היה לבוש קפוטת־אטלס שחורה, ועל ראשו — ירמולקה עשויה מקטיפה.

היהודי הקטן הזה היה מחונן בקול אדיר שבגללו הוא זכה להיות חזן שני בבית הכנסת הגדול. הוא היה עובר לפני התיבה בימות החול ושבת, פרט לימי השבתות כשהחזן דמתא היה מתפלל עם המקהלה.

שני דברים היו חביבים על ר' ירוחם: העמוד בבית הכנסת ואשתו רעשע. היא היתה חנוונית. חנותה היתה הרא־שונה בטור־החנויות והיתה מוכרת דגים מלוחים. בריה נפלאה היתה רעשע, חרוצה וטרודה תמיד בחנות ובדירתה. דירת הרבי נמצאה בהצטלבות הסמטאות יורדזיקה ו„באַרג", סמוך לישיבה. בדירה היו שני חדרים. בחדר הראשון שוכן „החדר", כלומר מקום־האולפנא של המלמד. כאשר הכניסני אבי בפעם הראשונה אל החדר של ר' ירוחם, היו שם 20 ילדים בערך, שהצטופפו מסביב לשולחן־עץ על ספסל ארוך והתאמנו בלי־מוד האלף־בית. קודם־כל הוא בחן אותי בברכות „המוציא" וש„הכל נהיה בדברו". ואחר־כך כדרך כל מלמדי־הדרדקי מהדורות ההם הוא העבירני דרך הטקס המושבע של נפילת המטבעות מלמעלה: אחרי שאבי עטף את ראשי בטלית וברך את ברכת „שהחיינו" שזכה להכניסני אל החדר, נפלו על השולחן כמה מטבעות וגם סוכריות אחדות, ור' ירוחים הסביר כהאי לישנא: „זה זרק לך מלאך מן השמים, שתהיה ילד טוב ותלמד בחשק"... הרבי מיין את הילדים לכמה כיתות. בכל רבע שעה עלו על הספסל 3 ילדים בחליפין, אלה עלו ואלה ירדו. בו בזמן שהכיתה העליונה כבר ידעה לקרוא בסידור, עמדה עדיין הכיתה הנמוכה על צורת האותיות. המשמעת בחדר היתה חמורה: על השולחן היה מונח מגלב בעל רצועות דקות, ואימת המגלב העיקה על התינוקות של בית רבן... וכך היה סדר היום: בבוקר בבואנו לחדר, קראנו כולנו בעל־פה: „מודה אני" ונשקנו, לפי פקודת הרבי, את הציציות של ה„ארבע־כנפות". בערב לאחר גמר הלימודים קראנו „קריאת־שמע" בצוותא.

כשאחת האמהות מילדי החדר ילדה, הוזמנו כל התלמידים לבית היולדת לקרוא „קריאת־שמע". על הקירות בחדר היולדת היו תלויים פסוקים מודפסים משירי־המעלות, ששימשו כעין סגולה לשמור על הנילוד הרך משדים, מזיקין ורוחות רעות. כל ילד קיבל מלוא חפנים אגוזים, זרעונים וסוכריות. בצאתנו מבית היולדת היינו נפטרים בברכה: „לילה טוב לילד!" —

בחדרו של ר' ירוחם מלמד־דרדקי עשיתי 4 „זמנים", הווה־אומר שנתים, והייתי כבר בקי בסידור התפילות.

אני לומד חומש ב„חדר" של ר' שמואל

„החדר" של ר' שמואל המלמד נמצא מאחורי בית־המדרש של ח"ק, המכונה „חברה־שטיבל", בסימטא צרה שמצד אחד הובילה לשולהויף, ומהצד השני — לבית־המדרש דסנדלרים. בדיוק מול החדר עמד צריף־עץ, שבו נמצא הארון השחור של החברה־קדישא. זה היה ארון־עץ מכוסה פח מבחוץ, צבוע בצבע שחור ומעליו זועקת הכתובת באותיות לבנות: „בלע המות לנצח". בארון הובילו את הנפטרים מפשוטי־העם, ואת המתים משכבות ת"ח, לומדים או סתם בע"ב חשובים ונכבדים היו אנשי הח"ק נושאים במיטה שחורה על כתפיהם עד בית הקברות. גם המיטה השחורה שכנה סמוך ל„חדר" של ר' שמואל, בצד הפרוזדור של הכניסה לחברה־שטיבל. לקברן, איש הח"ק, קטן־הקומה והצנום שהיה מטפל בעגלה שהובילה את ארון־המת, קראו משום־מה: „קעצעלע". הוא היה מוביל ברסנה את הסוסה, הרתומה לעגלה, סוסה צנומה ורזה, כמוהו הקברן... ולמה מחזיק קעצעלע תמיד את הסוסה ברסנה? — מפרשים נערי־ה„חדר", כי מלאך־המות צועד לפני העגלה, וחרבו בידו, ואימתו נופלת על הסוסה והיא מפחדת ללכת, ואלמלא מוראו של קעצעלע המאיץ בה, לא היתה זזה ממקומה...

בימים הראשונים לבואי לחדר נפל פחד ארון־המתים עלי, וכל הילדים היו עוברים בריצה דרך הסמטא, כדי לחמוק מהר ממחיצת אותו ארון שחור, אך במשך הזמן פג הפחד.

הרבי ר' שמואל הקפיד על נקיון־חיצוניותו. שערות זקנו היו מסורקות, הקפוטה מגוהצת ומתוך שוליה הציצה „טלית־קטן" מצויצת. בחדר למדו כ־25 נערים, בכיתה אחת, מבני בעה"ב מהמעמד הבינוני. בחדר זה למדתי שני „זמנים" שלמים, מפסח לפסח, בלי שום פגרא, כנהוג אז בכל החדרים. עיקר הלימוד היה החומש, ובמשך השנה עברנו על ספרי בראשית שמות והתחלת עיון ברש"י.

ר' שמואל היה טוב־לב, התהלך בנחת עם תלמידיו, לא הרביץ בהם, ואפילו מגלב עם רצועות לא היה לו. הוא היה

משתלט בשפה רכה על הנערים המתפרעים. את סיפורי החומש הוא היה מעטר ומקשט באגדות יפות, ובהן הוא ריתק את כל החדר. זכורני, איך בערבי־החורף הארוכים, כשסופת שלג משתוללת מאחורי החלון, היה נעים לשבת ב„חדר" החמים ולהאזין לנסים ונפלאות שמשמיע הרבי, כשעיניו מחייכות מנחת...

על יד החדר השתרע בית־העלמין הישן דיורדזיקה, שמצבותיו כבר שקעו באדמה, ורק ארבעה עצים הזדקרו בשטח. שנים מהם היו מחוברים בשרשיהם, כמו זוג תאומים. בהיותנו בחדר זה, שמענו בפעם הראשונה את דבר אגדות־העם שהתהלכו בעיר: ע"ד החתן וכלה שמתו, נגועי מחלת החלירע, בעמדם מתחת לחופתם ונטמנו בבית־קברות זה, ועל קברם גדלו במשך השנים שני האילנות הצמודים, סמל לנאהבים והנעימים שבמותם לא נפרדו; והאגדה השניה ע"ד החזן ומשורריו, שגם הם נגפו במגפת הדבר, ונקברו במקום זה, וגם על קברם גדלו עצים, ששנים מהם נשארו כזכר מהימים ההם...

הנה כי כן, ב„חדרו" של ר' שמואל קלטנו לא רק אגדות־קדומים רחוקות, אלא גם אגדות קרובות, שחן המקום שרה עליהן.

ר' שלמה לאקש, מלמדי השלישי

בין מלמדי הראשון ר' ירוחם הקטן, ומלמדי השלישי ר' שלמה לאַקש היה פער גדול בכמה עשרות סנטימטרים... שלמה לאַקש על שום־מה? — על היותו גבה־קומה, רם ונשא. לכן כינוהו בעיר, גדולים וכן קטנים, בשם „לאַקש", ובכינוי זה נשאר בזכרוני. היה לו זקן עבות שעיטר את לחייו, וסרוק כהלכה מתחת לסנטרו. אף־על־פי שהיה מתנגד, הוא חגר, מעשה חסיד, אבנט שחור על הקפוטה. בלבושו השחור ובקומתו הגבוהה והתמירה הוא היה דומה, להבדיל, לכומר קתולי. מגרונו בקע קול אדיר וחזק, שהלם את קומתו. קול אדיר זה שימש לו תחליף לרצועה, ביחס לתלמידיו: מספיק היה לו לשאוג בקולו, קול הארי, והמתפרעים היו נרעדים ונפחדים...

ב„חדר" זה למדנו נוסף לחומש ורש"י, גם תנ"ך, מהתחלת יהושע עד ישעיהו. עליו אפשר לאמר, שהיה איש התנ"ך, וחולשה יתירה היתה לו לפרקי־שירה. כשהיה מגיע ל„אז ישיר", לשירת „האזינו", או לשירת דבורה הנביאה, היתה נחה עליו רוח השירה; קולו האדיר היה מתרכך ומתעדן והיה מפזם את פסוקי־השירה בנימת־ניגון משלו, ניגון פתטי ועצוב כאחד, שדמה ספק ללחן־ההפטרה וספק להמיית־„הקינות". בנגינתו השרה גם עלינו, תלמידיו, רוח שירה והזייה, וקלטנו ברטט את הפסוקים הנשגבים.

גם בחדר זה למדנו משמונה בבוקר עד שמונה בערב, עם הפסקה לארוחת־הצהרים. וגם אצל ר' שלמה לאַקש נשתהיתי שנה שלמה.

בשנה זו כרוכות בזכרוני — הלביבות המטוגנות שיהודיה בשם זלאַטע היתה מביאה ל„חדר", ובכל פעם שהייתי מחקה באזני הורי את הקול המתנגן של הרבי בהגיעו לפרקי־שירה, הייתי מקבל מענק של 5 קופיקות, כפרס על התמוגגותם מנחת... בכסף זה הייתי לקוח של זלאַטע ולביבותיה.

אני מתחיל בגמרא מפי „ר' בנימין דער געלער"

ברור, שכינוי זה „הצהוב" (דער געלער) בא לו, למלמד זה, בגין זקנו הצהוב, שצבעו עומד בכל זהרו. ואף בת היתה לו, ילדה קטנה, כולה צהובה ופניה מכוסים נמשים, ואנו נערי החדר מתגרים בה ומקניטים אותה וקוראים לה: מאַשקע די געלע...

החדר של ר' בנימין נמצא ברחוב יורדזיקה מול הגדר של בית־העלמין הישן. וכשהרבי היה מאחר לבוא מבית־המדרש מתפלת שחרית, היינו מטפסים מעבר לגדר, נוהרים ומתפזרים בשטחו העזוב של בית־הקברות, וקופצים ודוהרים כסייחים משתוללים... כשהיינו רואים מרחוק את הרבי חוזר הביתה, היינו נחפזים בריצה לחדר, מאימת המקל של הרבי... ללמדכם, שמקל היה לו לרבי, ולאו דווקא מקל־נועם. קצה־המקל היה מחובר לרצועה בעלת „אטריות" (קצוות), ובמקל זה היה מכבד לפרקים את אלה הראויים לעונש זה. בסופו של דבר, הנענשים, אלה שטעמו את טעם המקל, אזרו עוז והעזה וסחבו את המקל...

בניגוד לר' שלמה־לאַקש חובב־השירה, היה ר' בנימין „איש־הפרוזה", יבש ומיובש בלי לחלוחית של שירה ופיוט. אצל ר' בנימין התחלתי ללמוד גמרא, וההתחלה נעשתה בפרק „שור שנגח את הפרה" ממסכתא בבא קמא. כמו־כן המשכנו ללמוד חומש עם פרשה שלמה של רש"י, כמו כן בנביאים המשכנו בישעיהו וגמרנו בתרי־עשר. את חטאי אני מזכיר היום, שלא התלהבתי ביותר מהגמרא. אלא אבא עמד על המשמר ועודדני בכל יום כהאי לישנא: „תלמד, בני, את הגמרא בחשק רב ותהיה אחר־כך לרב. וכשתהיה מוסמך לרבנות, ידברו בך נכבדות עם כלה יפה, והמחותן יתן לך שעון־זהב עם שרשרת, ואם ירצה השם תהיה לגביר בתוך עמך"... איך אפשר לעמוד בפני עתיד מזהיר כזה ובפני הפיתוי המשלהב של שעון־זהב עם שרשרת? — וכך מפיתוי לפיתוי, ומעידוד לעידוד, הייתי לתלמיד המצטיין ביותר שבחדר בלימוד הגמרא. ר' בנימין היה מופיע לפרקים בשבתות בביתנו כדי להתהדר בפני הורי בבקיאותי בגמרא. כך היה נוהג ר' בנימין לבקר פעם בחודש בבתי התלמידים המובחרים והמצטיינים, למען הוציא מוניטין ליכלתו הפדגוגית. הרבי היה טועם מהכיבוד, שאמא שמה על השולחן, ופוקד עלי, מתוך הרחבת הדעת, לעבור על הסוגיות שלמדנו במשך השבוע. למען שלמות המעמד של המבחן הזה, עלי להוסיף, שאמא היתה מזמינה בשעה זו אורח חשוב: הריהו ר' שמואל הדיין ומורה־הוראה (ר' שמואל ראַטנער), שגר מולנו. הוא היה שותה בנחת כוס חמין, מקשיב בניחותא לפירוש הסוגיא על כל טעמיה, כפי שהורינו הרבי, ומפטיר, בהחליקו על זקנו: „כן, כן... יש לו מוח הריף לדוד'ל שלכם... תלמד, תלמד, דוד'ל ותהיה לרב"...

אך למותר הוא להוסיף, שהורי וכן ר' בנימין המלמד התמוגגו מנחת, למשמע דברים כאלה יוצאים מפיו של ר' שמואל הדיין בכבודו ובעצמו.

(ר' פרק ב' להלן במדור זכרונות על הישיבה)

פרקי זכרונות

אבי סבי התאבל על בנו בגלל הפיכתו לחסיד

סלונים היא עיר מולדתי ומולדת משפחת אמי ז״ל הענפה, המכונה בשם כללי, משפחת הז״זים, „די זאַזעס״, על־שם מלאכתם של אבות המשפחה, עשיית סבון, — שם שהוא מורכב מראשי־תיבות של „זייף־זידערס״ ביידיש. לפי המסורת במשפחה התקיים המפעל לייצור סבון של המשפחה במשך דורות אחדים. ממחוזות רחוקים היו באים לקנות תוצרתו. הוא עבר מאבות לבנים עד שחרב בתחילת המאה התשע־עשרה. בילדותי הראו לי את הבאר החרבה והשוממה, ברחוב „הקדרים״ (הוא רחוב הטטרים), שקירותיה הרקובים נפלו לתוכה, והיתה סכנה לגשת אליה מקרוב. — „מבאר זאת שאבו זקניך מים לעשות את הסבון שלהם״. — העיר לי זקן מבני המשפחה.

ראוי לציין, שלמעלה ממאה שנה, מאז שחרב המפעל לסבון ועד עצם ימיה האחרונים של הקהלה, עוד קראו בעיר לצאצאי המשפחה הענפה בעיר: „די זאַזעס״.

סבי, אבי אמי, ר׳ משה־יצחק זאַזעס היה מחסידי ר׳ משה האדמו״ר מקוברין, ואחרי פטירתו של זה, — מחסידיו של האדמו״ר מסלונים. אביו ר׳ יעקב היה מתנגד חמור, ופחד מכל התקרבות שהיא לכת החסידים. אבל אתרע לו מזלו, ובנו משה־יצחק נשא לאשה את בתו של ר׳ נתן־מתא (קיצור ממתתיהו קסטליאנסקי־נץ, בעל־בית חשוב מסלונים, שנהה בסתר לבו אחרי החסידות, ומטעמי־שלום עם המשפחה לא גילה את מסתריו לחוץ. כפי־הנראה היתה לר׳ נתן־מתא השפעה חסידית על חתנו, הוא סבי, אשר סמוך אחרי חתונתו נסע לרבי לקוברין. כשהגיעה הידיעה לאביו ר׳ יעקב, הוא פרץ בבכי וישב אבל על בנו כעל מת...

בשוב בנו כעבור שבועות אחדים מקוברין, הוא סרב לראות את פניו ולא ראהו עד יום מותו שלא אחר לבוא: אבי סבי מת באותה השנה, וכפי־הנראה, הפיכתו של בנו לחסיד היא שקירבה את מותו.

לסבא משה־יצחק היו חמשה בנים ושתי בנות. כל הבנים למדו הרבה תורה, שלשה מהם היו מוסמכים לרבנות.

אחרי ביטול המפעל לסבון, עברה משפחת אבי־סבי לענפי פרנסה אחרים. המסחר של סבא, כשל רבים ממשפחתו, היה במשלוח פירות יבשים למוסקבה ולניז׳ני־נובגורוד, ולרגל המסחר היו נוסעים כמה מבני המשפחה לערים הללו. מסילות־הברזל עוד לא היו ברוסיה, או שהיו אחר־כך רק בשטחים מצומצמים. הנסיעה היתה בעגלות־סוסים והיתה גוזלת את מרבית הזמן. נסיעה כזו, — משמעה פרידה לחדשים מרובים, וכשהדרכים והעסקים הסתבכו במקצת לא ידעו לקבוע זמן לשיבה הביתה. קשרי מכתבים סדירים — גם הם לא היו. הקשרים היו בעיקר על־ידי הזדמנויות מקריות.

בכורח הנסיבות נתחלקה המשפחה: חלק התישב בקביעות ברוסיה. את זכות הישיבה האסורה ליהודים היו רוכשים בדרכים שונות כשרות וגם פסולות, כשהכשרות לא הספיקו להכשיר את זכות־הישיבה. בני המשפחה שנשארו לגור בסלונים היו שולחים את הסחורה לקרוביהם ברוסיה. סבא היה בין אלה שנשארו בסלונים. הסוף היה, שהקרובים שברוסיה התעשרו, ואלה שנשארו במקום הלכו ונדלדלו.

על הסבא סיפרו בניו ובנותיו, שבילדותם הם פחדו ממנו, אם כי אף פעם לא שמעו גערה מפיו. סבתי, כלומר אמם, היתה גוערת בהם וגם סטירת לחי לא חסכה מהם, והיו מקבלים הכל ברצון, בלבד שלא תספר חלילה לאביהם... וכשהגיע הדבר אליו היה מביט לכאורה בשויון־נפש גמור, כאילו לא שמע כלום, או שהיה מחייך חיוך קל, כאילו אמר: „מה שילדים יכולים לעשות!״ — או כאשר הדבר היה חמור, היה מביט בעין חוקרת ולפעמים אף בהטפה מפורשת: „מדוע עשית ככה?״ — היה מחכה רגע לתשובה שאינה באה ושב לעניניו. ואף־על־פי־כן הילדים פחדו ממנו.

אחד מדודי, אחי אמי, סיפר לי על מקרה מיוחד: פעם אחת שלחו אביו בשליחות מסוימת. הדוד שהיה אז נער, נתעכב בדרך ואיחר במסירת תעודות חשובות וגרם להפסד ממון. אביו לא העניש אותו, אלא סיפר לו מעשה שהיה עם רבו, האדמו״ר מקוברין: בחורף, בקור גדול לפנות־בוקר יצא הרבי לטבול במקוה, כדרכו לפני תפילת שחרית. בצאתו הוא ראה גדוד צבא עומד מסודר בשורותיו ומחכה. הרבי האיט את פסיעותיו והסתכל על הצבא, ופתאום הוא שמע את מפקד־הגדוד אומר לחיילים: „קר לכם, בנים, שרות הוא לא ידידות״ (ברוסית: „סלוזשבאַ ניע דרוזשבאַ״, — הרבי הבין רוסית). — הרבי נזדעזע כולו, הוא רץ לדרכו וחזר על המלים ברוסית בלי־הרף: „סלוזשבאַ ניע דרוזשבאַ״. — את המלים האלה היה הרבי מזכיר תמיד, כשחשש להתרשלות בעבודה ובקיום מצוות ע״י חסידיו. — וכשסבא גמר לספר את הדבר לבנו שסרח, הוא הפטיר: זכור, איפוא, גם אתה, בני, את המלים האלה: „סלוזשבאַ ניע דרוזשבאַ!״ —

כמנהג כל החסידים היה סבא הולך בליל־שבת אחרי הסעודה לשטיבל של הרבי ר׳ אברהם לשמוע מלי תורה, זמירות, והצטרף לזימון בברכת המזון של הרבי ושב הביתה אחרי חצות. בשעת תפילתו לא היה סבא מרגיש כלום מהנעשה והנשמע סביבו.

כשסבא נסתלק, אמר עליו האדמו״ר ר׳ שמואל׳קע סלאָנימער: משה־יצחק הראה לנו, שאין צורך להיות דווקא „צדיק״. אפשר להיות „בעל־בית״, לעסוק בהוויות־העולם, בפרנסת בני־ביתו, ולהגיע למדרגה, שצדיקים רבים אינם מגיעים אליה...

„החדרים״ שלי

כשמלאו לי חמש שנים הגיע פרקי לחדר. אבא מסר אותי למלמד שקראו לו פשוט: „משה׳קע דער מלמד״. (לדאבוני לא זכור לי שם־משפחתו). החדר היה בדיוק מול

ביתנו מעבר לרחוב. זה היה אחרי סוכות ,והיום היה גשום. אבא עטפני בטלית ועליה מטפחת גדולה כדי שלא ארטב, ונשאני על ידיו לחדר. מהרבי הזה נשארה בזכרוני דמות יהודי קטן, זקנו לבן, ארוך ומחודד למטה. הוא היה יושב על ספסל שהוא מעין ארגז ארוך, ששימש לו בלילה כמיטה. בארגז זה היה שמור מגלבו: מקל קצר וארבע ציציות של עור מסומרות אליו. הוא היה זהיר להחזיר אותו למקומו אחרי השימוש בו. שימוש ממש, — לאו דווקא. על־פי־רוב היה מסתפק באיומים. הוא היה מרים את מכסה־הארגז, לוקח את המגלב ומחזיק אותו בידו ומאיים על הילד שחטא...

ארוחתו של המלמד היתה תמיד בהתחלת הלימודים: היה מושיב את תלמידיו משני עברי השולחן הארוך, הוא ישב בראש על הארגז ,ואשתו ערכה את השולחן, שמה עליו מעין מגבת, סכין, מלח, חלה ישנה שנשארה משבת לכל ימות־השבוע וצלחת של עופרת עמוקה. אחרי ברכת נטילת־ידים ו„המוציא" בקול רם וקריאת־אמן של התלמידים, הוא היה מפורר את החלה בצלחת, ואשתו היתה שופכת מים רותחים מתוך קומקום רחב בעל צואר צר בראשו, ומוסיפה חתיכת שומן מטוגן בבצל, שהיה מדיף ריח על פני כל החדר.

בשעת האכילה היה אחד התלמידים, מאלה שיודעים כבר לקרוא, מתרגל בקריאה מתוך סידור־תפילות או חומש, והרבי עושה את שתי מלאכותיו ביחד, אוכל ומלמד, מקשיב ומתקן וגם גוער במתרשל בקריאה נכונה. כל תלמיד היה קורא שעה קלה ומתחלף באחר. לאלה שהתקשו בקריאה, הוא נתן להם שם כולל: „גויים"...

דירת הרבי הכילה חדר יחיד ,ששימש גם למגוריו וגם להוראה, כ„חדר". צורת החדר נשארה בזכרוני עד היום, והנה מראהו: מימין לכניסה — תנור, ומאורה מתחתו, הקרויה ביידיש „קאָטוך". (מאורה כזאת היתה משמשת בדרך־כלל למשכן חתול־הבית, ומכאן השם). אך המאורה שבחדר הרבי שימשה לול לתרנגולות שהרבנית היתה מגדלת. אחרי התנור עמד הארגז־ספסל, מקום ישיבת הרבי. לפני הארגז — שולחן ארוך ושני ספסלים ארוכים משני עבריו. משמאל לכניסה — פינת החדר מגודרת על־ידי מחיצת קרשים בקומת איש, ששימשה, כביכול לחדר פרטי של הרבנית, בו היא ישבה, סרגה פוזמקאות או קלפה תפוחי־אדמה, בשבתה על מיטתה, שהיתה הרהיט היחיד בפינתה הפרטית. כשהיה קור גדול או גשם, היתה מאכילה ב„חדרה" את שתי תרנגולותיה. אלה לא חשקו לפעמים, אחרי אכלן, לשוב ללולן שמתחת לתנור והיו קופצות על המיטה, ומהמיטה למעלה על המחיצה, שם חמדו מאד לשבת... הרבי היה אז קם ומגרש אותן וגוער באשתו, שהיא עם תרנגולותיה מפריעות לו, ללימודים. כשהרבי היה יוצא מהחדר, והילדים יודעים כי שובו הוא לא־תכוף, היו מטפסים על המחיצה, מתישבים עליה מי ברכיבה ומי בישיבה וקוראים מלמעלה: קוקוריקו...

בימי סגריר, כשהרבנית שמרה את תרנגולותיה בבית, היו הילדים הפנויים מלימודים משתובבים ומשחקים בשטח החדר הפנוי בין השולחן והמחיצה.

רק „זמן" אחד למדתי אצל משה'קע המלמד. אחרי פסח העביר אותי אבא לאלתר־אהרן'ס, מלמד בן מלמד. בנעוריו, ולפי רוח התקופה בימי אלכסנדר השני, היו לו, לאלתר־אהרן'ס, דמיונות ותקוות. הוא התמסר להשכלה, למד רוסית, ספרי פילוסופיה וחכמת הדקדוק; קרא את הספרות העברית וידע את שמות כל הסופרים בזמנו ושלפני זמנו. אך עם גבור הרדיפות בימי אלכסנדר השלישי, הוא התיאש מכל החכמות הללו שלא נתנו לו כלום, ובהתמרמרותו הוא פנה אליהן עורף, אחז במלאכת אביו והיה למלמד. אינני יודע, אם האכזבה הזאת, או נסיבות־חיו, דלותו, אשתו המכוערת ופיה העקום, או סיבות פנימיות אחרות — גרמו לאופיו האכזרי. ברם, מכותיו שהפליא עלינו לא נשכחו מלב תלמידיו. אבי כנראה הכיר אותו היטב והתנה אתו תנאי, שלא יעיז לגעת בבניו (כל אחי למדו אצלו), אחרת תהיה לו הרשות להוציא אותם מחדרו אפלו באמצע ה„זמן". אבל גם התנאי המפורש על איומו החמור לא היה בכוחו לעצור אותו ממעשי־ענשו בשעת כעסו.

חדר הלימודים היה עוד יותר קטן מאשר החדר של משה'קע המלמד, אבל גם תלמידים היו בו פחות, כשנים־עשר ילד, כולם בכיתה אחת, לחומש ונביאים. בכל שבוע גמרו את הפרשה השבועית.

כשלמדתי שם, היה לרבי תינוק בעריסה. הפעוט הזה לא הושפע כלל וכלל מאימתו של אביו ולא קיבל מרותו עליו וצעק כאות־נפשו. הרבי היה אז זורה אש וחצים כלפי אשתו, או משמיע את קריאתו־שאגתו המפחידה לבבות. הרבנית היתה ממהרת לתינוק להשתיקו בלחיצת שדה לתוך פיו, או בנענוע עריסתו.

רווחה גדולה לא היתה לנו, לתלמידים, גם בשעת העדרו של הרבי. במקרים אלה היה עלינו להישאר במקומותינו ולחכות לשובו. מובן הדבר, שאנו לא קיימנו את הפקודה. אם הוא אחר לשוב, יצאנו החוצה לשחק ולשאוף רוח צח, אבל העמדנו שומרים שיבשרו מראש את שובו. הלימודים היו לפי הסדר הזה: הרבי קורא בפרשת השבוע וכל התלמידים קוראים אחריו. הוא מבאר כל מלה ומלה, כל משפט ומשפט. התרגום ליידיש היה מדוייק, ששום פרט, בעיקר דקדוקי, מהמקור לא אבד בתרגום. דקדוק לא למדנו במיוחד, אבל הרבי היה מדגיש בעקיפין כללים בדקדוק, כגון נטיות הבנינים, וו המהפך, הצווי וכו'. וכאשר למדנו רש"י לא דלגנו על הערותיו בדקדוק הלשון, אם גם היו למעלה מתפיסתנו, ולעתים תכופות שימשו גורם לכשלונותינו בחזרות של סוף־השבוע ולספיגת מכות... מכות לא חסרו בדרך־כלל, והן ליוו את הלימודים יום־יום וכבר התרגלנו להן. — „מה אמרת עכשיו?" — שתיקה וסטירת־לחי מצלצלת .או שהיה לפתע־פתאום תופס את הילד בקלקלתו: „הראה־נא את הפסוק בו אנו עומדים עכשיו!" — התלמיד מתחיל לבלוש בכל אצבעותיו בספר, והרבי מנחית מכה זריזה על האצבעות. רצועה לא היתה לו, אך ידיו היו חזקות. לעתים היה מניח שחיף־עץ, כמו סרגל ארוך, על ידו. בשחיף הזה היה מגיע עם מכותיו לכל ילד בכל קצות השולחן...

זכורני, שאת המלים שאינן ניתנות לתרגום או שהיו קשות־הבנה לילדים, היה „מבאר" כביכול במעין עברית מיוהדת. כך הוא תרגם לנו, לילדים בני 6—7 את המלים „לא תנאף": זאָלסט ניט מזנה זיין"...

אבי, שמוצאו היה מסביבת נאָוואָרעדאָק, התחתן בהתחלת שנות השמונים בסלונים והשתקע בעיירה של אמא. סבי, אבי אמי, הבטיח לו מזונות עד שיזדמן לו, לחתנו, איזה עסק. ואכן העסק נזדמן ומיד: אבא ידע את מסחר התבואה מבית־אביו, אשר היה ספק של מספוא לדואר־הסוסים הנהוג בזמן ההוא, לפני היות מסילות הברזל. גם אחיו הגדול ממנו עסק במסחר התבואה, וגם עסקי טחנות־קמח לא היו זרים לבני משפחתו. הדרך שבה ילך היתה, איפוא, סלולה. אבא הזמין קרון עם קמח (זו היתה יחידת־הזמנה במסחר הסיטונאי דאז), שהגיע לתחנת הרכבת דומאַנובה שבמסילת־הברזל בריסק — ברנוביץ ,שהיתה כבר אז קיימת. מדומאנובה הביאו בעגלות־סוסים את הסחורה כמה עשרות קילומטרים לסלונים (סלונים זכתה למסילת ברזל רק כעבור שנים אחדות). המשלוח הרא־שון הצליח, וכעבור חדשים אחדים אחרי חתונתו, ירד אבא משולחן חותנו, אשר התנגד לצעד זה ויעץ לחכות עד שירוויחו ויצברו במקצת הון נוסף על הנדוניא שלא היתה גדולה. אמא, שידעה אז את קשי־פרנסתו של אביה (הוא היה בזמן ההוא גם סוכן של סוחרי הסביבה בתחנת הרכבת דומאנובה לשיחרור סחורותיהם ושליחתם למקומותיהם), לא רצתה בשום אופן להשאר בבית, והשפיעה גם על אבא, שהיה קודם נטוי לקבל את הצעת חותנו.

אמא, כילידת העיר וכמסייעת לאביה בעסקיו, עוד מנעו־ריה, הכירה את סוחרי העיר, חנוניה וצרכניה הגדולים. היא היתה אהובה על הכל בגין מידותיה הנעלות שזכתה בהן מלידה. היא היתה יראת־שמים ובעלת לב טוב ומוכנה לעזור לכל אחד. מידותיה אלה קרנו על פניה מלאי החן. כשהיא הופיעה בפעם הראשונה אחרי חתונתה לפני הסוחרים והאופים בהצעת קמח למכירה, קנו אצלה ברצון רב, וקרון־הסחורה הראשון שהביאו ממרחקים נמכר מהר ובהצלחה, בעיקר על־ידה, וכמעט בלי השתתפות אבי. העובדה הזאת קבעה את התפקידים לכל החיים: אבא עסק בעיקר בהזמנת הסחורה ואמא — במכירתה.

אבא לא ידע את שפת־המדינה, רוסית, ובמכתביו בעניני המסחר, הוא השתמש רק בלשון־הקודש. בכל דבר שבכתב, מכתבי־מסחר או מכתבי־ידידות הוא נזקק רק לשפת־עבר, בערבבו גם במלים מיידיש, בגלל חוסר ביטוי מתאים בעברית, או חשש לאי־הבנה. יום־יום היה כותב מכתבים, בעיקר גלויות, למרכזי־מסחר, ערים ועיירות בפודוליה ובסרביה, קווקז וחבל־הדון, וכל מקום שם מצא כתובת של איזה בית־מסחר או סוכן. יום־יום היה מקבל הרבה מכתבים, תשובות למכתביו או הצעות סחורות שונות, או סתם רשימות מחירים. את הסחורה שמצא למתאימה לפי המחיר, היה מזמין. וכך הוא עבר ממסחר בקמח, למצרכי־מכולת בכלל. הוא כתב עברית לא רק ליהודים, אלא גם לגויים, ואם לא קיבל תשובה, כתב שנית ושלישית, וכך הוא התקשר בקשרי־מסחר קבועים עם בתי־מסחר וחרושת גדולים ברוסיה.

מהמשא־ומתן שלו עם הגויים זכורים לי כמה מקרים. זכורני שאבא כתב בעברית לחברה גדולה של ייצור נרות במוסקבה („נעווסקאָיע סוועטשנאָיע טאָוואַרישצעסטוואָ"), שיש־לחו לו מחירי הנרות. הוא קיבל תשובה, שאינם מבינים את מכתבו, וביקשוהו לכתוב רוסית. אבא שלח הזמנה וכסף, וקיבל תשובה בעברית מהסוכן משה רפפורט בביאליסטוק על מילוי ההזמנה. אז החל משא ומתן על תנאי העיסקה. אבא דרש הנחה מיוחדת מהמחזור השנתי, ומכיוון שרפופורט לא הסכים, הוא פנה למוסקבה ושוב בעברית. המשא ומתן היה מייגע ונמשך יותר משנה, עד שבסוף הסכימו לשלם לו אחוזים בתורת הנחה מהמחזור של קניותיו במשך השנה.

כה היה נושא ונותן עם הגויים, הוא בלשון הקודש והם ברוסית, עד שאחותי הבכירה חנה גדלה ולמדה רוסית וכתבה את המכתבים לפי הוראותיו של אבא, וכשהמכתב היה יוצא לא לפי טעמו, היה מעיר: „אני חושש, שהם יבינו את מכתבי בעברית יותר טוב מאשר אלה שאת כותבת בשפתם"... — בכל זאת הוא לא הקל בחסרונו, שהוא אי־ידיעת שפת רוסית, ושקד לתקן את המעוות אצל בניו וזירזם ללימודי חול ובעיקר שפות וחשבון, על־אף פחדו לקפוח מצבם ביראת־שמים חלילה... כשראה, שהבנים מתרשלים בהכנת שעוריהם, היה מוכיחם בדברים קשים ומעיר, שהוא חושש שמא יקרה להם מה שקרה ליונה זלמנ'קער...

מי הוא יונה זלמנ'קער ומהו אותו מקרה נורא? — מעשה שהיה כך היה: בעיירת מולדתו של אבא היתה בת משפחתו נשואה ליונה זה, שהיה סמוך על שולחן חותנו, ובילה את זמנו בבית־המדרש. פעם אחת נסעה אשתו, שהיתה אז בהריון, להתארח אצל הורי בעלה שישבו בעיירה סמוכה, ונשתהתה שם. והנה יום אחד מופיע רכב על סוסו, ונייר חתום בידו, וחוקר ושואל: איפוא יונה? — בעיירה לא היו בקיאים בשמות־משפחה, ואגב בירור באו לידי החלטה, שזה בוודאי הפרוש הצעיר בבית־המדרש. הלכו עם הרכב־הגוי לבית־המדרש. ניגש הגוי ליונה בשאלה, אם הוא יונה הירשוביץ? — יונה כששמע את שמו יוצא מפורש מפי הגוי, אחזתו בהלה; הוא אץ אל הדלת, התחמק וברח החוצה... הגוי, שקוד על מילוי תפקידו, רדף אחריו... בעיירה קמה בהלה. יונה התחבא בינתים באחד הבתים בסימטא צדדית, והתושבים שידלו את הגוי בדברים לבאר מה לו וליונה הצעיר הצנוע הזה, חובש בית־המדרש, שהוא רודף אחריו? נתרצה הגוי ופתח את הנייר. היה זה מברק ובו בשורה ליונה, שאשתו ילדה בן־זכר ושימהר לבוא לברית. כשהגיעה הבשורה ליונה במקום־מחבואו תחת המיטה, הוא יצא ועודנו חיוור כסיד. עברה שעה קלה עד שמוחו תפס את מהות הבשורה, ואז נדר את נדרו ללמד את בניו את שפת המדינה...

זכרונות מישיבת סלונים
זכרונות פון סלאָנימער ישיבה

ד״ר י. מוקדוני

פון ליאַכאָוויטש — אין סלאָנימער ישיבה

צו דרייצן יאָר בין איך אַוועק פון דער היים אין ליאַכאָ־וויטש אין אַ ישיבה. לאַנג האָב איך זיך אין קיין ישיבה נישט אויפגעהאַלטן. איך פלעג קומען אין אַ ישיבה, אַרויפוואַרפן זיך מיט ברען צום לערנען, כ׳פלעג אָבער באַלד ווערן אָפּגע־קילט און פלעג צוריקקומען אַהיים.

נאָר אין איין ישיבה בין איך געווען אַ לײנגערע צייט. דאָס איז געווען די סלאָנימער ישיבה.

הונדערטער יונגע בחורים׳לעך פון דרייצן ביז זיבעצן יאָר האָבן דאָרט געלערנט. מייסטנס זיינען עס געווען קינדער פון די אַרומיקע שטעט. דאָרטן זיינען, צווישן פיל אַנדערע, געווען קינדער גרויסע מתמידים, קינדער מיט שאַרפע קעפּלעך.

איך געדענק דעם משגיח. „די מעשענע באָרד" פלעגן אים די ישיבה־בחורים רופן. דאָס איז געווען אַ ייד, מיט אַ געלער גרויסער באָרד, זייער ריין געקליידט און זייער אָנ׳אָפּ־געהיטער.

ער איז געווען דער דיקטאַטאָר פון דער ישיבה. ער האָט אַלע ישיבה־בחורים געקענט, יעדן מיט זיין קענען און וויסן, יעדן באַזונדער מיט אַלע קלענסטע פּרטים. עס איז געווען ממש אומגלויבלעך. ער האָט געוווּסט יעדנס פעאיקייטן. ער האָט געוווּסט ווי ווייט עס דערגרייכט די התמדה פון יעדן, ווי פרום יעדער דאַווענט.

קיין נעמען האָבן די ישיבה־בחורים נישט געהאַט. מען פלעגט זיי רופן אויף דעם נאָמען פון דער שטאָט אָדער שטעטל פון וועלכע זיי קומען און אויב עס זיינען געווען צוויי פון איין שטאָט, פלעגט קומען אַ סימן אויף יעדן באַזונדער. למשל: צוויי קלעצקער, — האָט איינער געהייסן דער שוואַרצער קלעצ־קער און דער אַנדערער — דער געלער קלעצקער. און דער משגיח האָט געקענט אַלעמען ביי די נעמען פון זייערע שטעט און זייערע סימנים.

די מלמדים און דער ראש־ישיבה האָבן כמעט קיין דעה נישט געהאַט. זיי זענען געווען פאַרטאָן אין לערנען און דאַוו־נען, ווייט פון דער פּראַקטישער וועלט. אַליין גרויסע אביונים, שטילע און ערלעכע מענטשן האָט זיי די דחקות אין דער ישיבה נישט איבעראַשט.

וואָס פאַר אַ וואונדערלעכע קינדער זיינען געווען אין דער דאָזיקער ישיבה!

געווען איינער „דער האַראַדאָקער מתמיד". פלעגט ער לערנען צוואַנציק שעה אין טאָג. ער פלעגט לערנען מיט אַ משוגענעם ברען און מיט ווילדער דבקות. איך האָב זיך צו־געטוליעט צו אים, און ער פלעגט מיט גרויס הנאה דורכגיין מיט מיר אַ האַרבע סוגיא, אַ פאַרפּלאָנטערטן תוספות. אָבער ווען איך פלעג וועלן אים אַריינציען אין אַ שמועס וועגן אַנ־דערע ענינים, פלעגט ער פאַרמאַכן די אויגן און צעשאָקלען זיך און זאָגן מיט אַ גמרא־ניגון:

— דאָס זיינען שוין דברים בטלים. מ׳טאָר נישט, מ׳טאָר נישט...

געווען אַ בחור׳ל אַ קליינס און אַ שוואַרצס, פון אַ קליין שטעטל. האָט ער געשמ׳ט פאַר אַן עילוי. אַ לעבעדיקער, אַ רירעוודיקער ווי קוועק־זילבער, איז ער קיינמאָל אויף אַנ׳אָרט נישט איינגעזעסן. ער פלעגט צולויפן צו דער גמרא, אַ קוק טאָן און אָנהויבן לויפן הין און צוריק. און אַזוי לויפנדיק, פלעגט ער איין ישיבה־בחור אַ צי טאָן פאַרן אויער, דעם אַנדערן אַ שנעל־טאָן אין נאָז, און דעם דריטן אַ קיצל טאָן אונטער דער פאַכווע. און אפילו בשעת׳ן שיעור פלעגט ער אויך נישט זיצן רואיק. ער פלעגט אַלעמען פאַרטשעפּען. עס האָט אויסגעוויזן, אַז ער הערט גאָר דעם שיעור נישט. אָבער ווען דער ראש־ישיבה פלעגט אים נעמען אויפן פאַרהער אין סאַמע מיטן פון אַ קונדסריי, פלעגן אַלע דערשטוינט ווערן: ער האָט אַלץ געהערט און ווייסט געענוי, וואָס דער ראש־הישיבה האָט גערעדט.

פיל גראַטענע קינדער זיינען געווען אין דער ישיבה. עס זיינען אָבער אויך געווען פיל אומפעאיקע און טעמפּע קינדער.

די מלמדים פון דער ישיבה זיינען געווען מייסטנס שטילע, דערשלאָגענע זקנים. איך געדיינק איינעם אין די מיטעלע יאָרן, ר׳ מרדכי. אַ שוואַרצער ייד מיט ברענענדיקע אויגן, פלעגט ער זאָגן דעם שיעור מיט אַ ברען און מיט אַ האַרציקן ניגון. ער פלעגט צעוואָרעמען, צעפלאַקערן די ישיבה־בחורים.

ער פלעגט זיך שטאַרק שאָקלען און פלעגט זינגענדיק אויס־שרייען:

— קלעצקער, גוואַלד קלעצקער, דיין קאָפּ איז נישט ביי דער סוגיא. קלעצקער, לעבעדיקער, לעבעדיקער. —

און דער קלעצקער פלעגט אויפוואַכן, פלעגט זיך אויך אָנהייבן שאָקלען און נאָכזאָגן ווידער.

— אַט אַזוי, אַט אַזוי, דו האָסט אַ גוטן קעפּל. אַט אַזוי... — און דערנאָך פלעגט ער כאַפּן אַ צווייטן, אַ דריטן ישיבה־בחור, ביז אַלע פלעגן אַריינגעצויגן ווערן, און עס פלעגט זיך צע־פלאַקערן דער עקסטאַז ביי אַלעמען, און ער פלעגט ענדיקן דעם שיעור מיט אַ שטראַלנדיקן פּנים.

דער דאָזיקער מלמד האָט מיר זייער מקרב געווען: ער פלעגט מיר נעמען אָפט צו זיך אַהיים, און איך האָב דערזען ווי מיין ליבער רבי לעבט אין שרעקלעכער דחקות. אין אַ פינסטער און איינגעזונקען שטיבל האָט ער געוווינט. דאָס שטיבל איז געווען פול מיט קינדערלעך און זיין פרוי האָט געאַרבעט שווער און ביטער. זי פלעגט באַקן ברויט צום פאַרקויפן.

אין שטיבל איז געווען כסדר הייס, און דער ריח פון הייסן קאָרנעם ברויט האָט געקיצלט אין האַלדז. אַז ער פלעגט אָנהייבן עסן, פלעגט זיין פרוי זיך זעצן ביים טיש און קוקן מיט שטראַלנדיקע אויגן ווי איר מאַן עסט. ווען ער פלעגט אָנהייבן בענטשן מיט זיין זיסער שטים און מיט אַ ליבן ניגון, איז איר גדולה געווען אָן אַ ברעג.

אין דעם דלותדיקן לעבן איז געווען אַזוי פיל ליבע, אַזוי פיל שיינקייט און גוטסקייט, אַז איך פלעג אַוועקגיין פון דעם רבינס הויז אַנ׳אָגעוואַרעמטער און אַנ׳אָנגעזעטיקטער מיט ליכטיקן אָפּטימיזם.

אין זמן האָב איך געלערנט ביים האַראַדישצער מלמד.

דער אייגנטלעכער ראש־הישיבה איז געווען ר׳ יהודה, אָדער ווי מען פלעגט אים רופן פשוט ר׳ יידל, אַ קליינטשי־קער אַלטער ייד, ממש אַ הויפן ביינער איינגעוויקלט אין אַנ׳אַלטער וואַטאָווער קאַפּאָטע. אַלט איז ער געווען אָבער זייער באַוועגלעך. כסדר פאַרטראַגן, כסדר אומרואיק פלעגט דער אַלטיטשקער נישט שטיין אויף אָנ׳אָרט. נאָר די שמונה־עשרה פלעגט אים צושמידן אויף אַ קורצער צייט צו אַנ׳אָרט. אָבער שטייענדיק אויף איין אָרט פלעגט ער זיך וואָרפן, שליי־דערן פון אינעווייניקסטער אומרו.

דער אַלטיטשקער האָט געהאַט אַ שאַרפן קאָפּ און זיין שיעור איז געווען אַ פּלפּולדיקער, אַ פשטל׳דיקער. פלעגט זיך אים איינגעבן צונויפצופּירן אַ וואַנט מיט אַ וואַנט, פלעגט זיין גוט אַלט געזיכט עפּעס יונג ווערן, און די אַלטע גרויע אויגן פלעגן פינקלען מיט פייער.

ער איז געווען גוטמוטיק ווי אַ קינד. מען האָט קיינמאָל פון אים קיין הויך וואָרט נישט געהערט, און ווען ער פלעגט אַמאָל אַרויסרופן אַ טעמפּן בחור און יענער פלעגט אָנשטעלן אַ פּאָר דערשראָקענע, טעמפּע אויגן און אָנהייבן פּלוידערן, — פלעגט ער שמייכלען גוטמוטיק ,און דערנאָך פלעגט ער אָפּ־לאָזן דעם בחור און ווייטער זיך לאָזן שווימען אין אַ צע־ברויזטן פּלפּול.

איבער זיין תמימות זיינען אַרומגעגאַנגען וויצן: מען פלעגט דערציילן, אַז דער משגיח פלעגט אים געבן זיינע שכירות אין קליין־געלט, און דער אַלטער פלעגט זיך כסדר וווּנדערן אויף דער מאַסע געלט, וואָס ער באַקומט.

ער האָט זיך אַמאָל האַסטיק אָפּגעשטעלט נעבן מיר און מיך פון דער העלער הויט אַ פרעג געטאָן:

— דו ביסט געקומען אַהער מיט דער באַן?

— יע, מיט דער באַן.

— האָסט גאָר קיין מורא נישט געהאַט? —

— ניין, אַסך מענטשן פאָרן מיט דער באַן.

— גויים מסתמא. — האָט ער אַ זאָג געטאָן, און איז אַוועק פון מיר אַזוי האַסטיק, ווי ער איז צוגעקומען צו מיר.

מען האָט דערציילט, אַז זיין אַלטיטשקע האָט געוואָלט בייטן די דירה. האָט זי אים עס געזאָגט. האָט ער זיך דער־שראָקן:

— איך וועל נישט טרעפן אין ישיבה, איך וועל פאַר־בלאָנדזשען...

דוד יוכבדוביץ

זכרונות משכבר הימים

פרק ב׳: אני נכנס במזל־טוב לישיבה

בכיתת ר׳ זרח

כשמלאו לי תשע שנים, אחרי שנתנסיתי כבר בגמרא בחדרו של ר׳ בנימין הצהוב, מסרוני הורי לישיבת סלונים המהוללה. בישיבה התקיימו שש כיתות, שגם להן קראו „חדרים״. בימַי (בשנות התשעים) היו מלמדים אלה בישיבה: בכיתה הראשונה — ר׳ זרח (הוא ר׳ זרח קונויסר), בשניה — ר׳ אשר, בשלישית — ר׳ יואל, ברביעית — ר׳ הירש מייטשעטער (ריזיקוב), בחמישית — ר׳ איטשע ליימא׳ס ובששית — ראש־הישיבה בכבודו ובעצמו ר׳ יהודה (וורני־קובסקי). כידוע, שנת הלימודים היתה מחולקת לשני „זמנים״: מפסח עד ראש־השנה — 5 חדשי־לימוד, ומאחרי חג־הסוכות עד חג־הפסח שוב 5 חדשי־לימוד. ב„בין־הזמנים״, כלומר בחדשי ניסן ותשרי היו הנערים חופשים מלימודים, ובני־

הישיבה שמחוץ לסלונים היו חוזרים להוריהם לחוג את החגים בחוג משפחתם. בכל „זמן" למדו מסכתא חדשה. בימי (התחלת שנות התשעים) למדו בישיבה בעיקר את שלש ה„בבות" של סדר נזיקין, חמש מסכתות של סדר „נשים": גטין, קדושין, יבמות וכתובות ונדרים, וכן שתי המסכתות של סדר „מועד": שבת ופסחים. בכל שנה היה יוצא מכיתת ראש־הישיבה מחזור של מסיימים ומתקבל לכיתה הראשונה מחזור חדש של נערים מבני העיר והעיירות הסמוכות וכן יוצאי ערים רחוקות. חבורת נשים צדקניות היתה מטפלת בבני העניים ומספקת להם „ימים" וגם מקומות־לינה. כעין מכינה לישיבה שימש התלמוד־תורה, שגם בו התקיימו שש כיתות. בהן למדו לרוב בני עניים מסלונים והסביבה, מלימוד אלף־בית ועד התחלת גמרא. בראש שני המוסדות, הישיבה ותלמוד־תורה, עמד וועד בו היו גבאים: כמה בעלי־בתים לומדים מהחשובים שבעיר. פעם בחודש היה כל אחד מהם עוזב את עסקיו ואת מסחרו ובא לת"ת ולישיבה לפי התור ובוחן את הנערים ותוהה על קנקנם. בשנות־לימודי בישיבה ראשי־הבוחנים היו: ר' אליעזר־יוסף קליאטשקא (שהיה אח"כ לחותנו של הר"מ ר' שבתי יגל ז"ל), ר' אליהו־ירוחם ווייס־ברעם (שנתמנה אחר־כך לרב במוסקבה), ר' עקיבא־יוסף בריל ור' יהודה־חיים. כשהגבאי־הבוחן היה בא אל הישיבה, היתה קמה „בהלה" בכיתה. הנערים המפגרים בלימודיהם, או קשי־התפיסה היו מתחמקים בחשאי מן החדר מיראה, פן יפלו תחת שבט הבקורת של הבוחן... הרבי, כמובן, היה מציג לפני הבוחן את המעולים שבין התלמידים. הנערים שעמדו במבחן ושהבוחן היללם ושבחם בפני כול, היו מתפרסמים לתהלה בישיבה ולתפארת להוריהם וקרוביהם...

בכיתת ר' זרח, היא הכיתה הראשונה בישיבה, שבה התחלתי את „חיי־הישיבה" שלי, היו 55 נערים. ביניהם הצטיין התלמיד שלמה־לייזר, שהפך להיות חברי הכי־טוב בישיבה. (לדאבוני, שכחתי את שם־משפחתו). בגלל היותו יוצא־דופן בין כל נערי־הכיתה, כדאי לעמוד על אפיו, טיבו ותולדותיו. הוא היה יוצא־דופן בגלל מוצאו המשפחתי. קופה של שרצים היתה תלויה מאחורי אביו. כל המשפחה השתייכה ל„עולם־התחתון" של סלונים דאז. ביניהם היו גנבים, פורצים, אגרופנים, נואפים, שיכורים. כשאירעה בעיר גניבה, מיד היתה באה המשטרה לערוך חיפושים בביתם ובבתי הדודים והקרובים, שגרו כולם בחצר גדולה אחת שהיתה מלאה אורוות סוסים, עגלות. אלא אמו של שלמה־לייזר היתה אשה צנועה וכשרה, שלרוע מזלה נקלעה למאורת־גנבים זאת. כדי להתנחם בצרתה ואולי גם כדי להתנקם במשפחת בעלה, התעקשה לתת לאחד מבניה חינוך תורני, ומאחר ששלמה־לייזר, אחד מבניה, הצטיין בלימודיו בתלמוד־תורה, היא עמדה על המשך־לימודיו בישיבה, על־אף התנגדות האב, שרצה למסור את הנער ל„תכלית" של שוליא־דרכב... (כי האב עסק בקיץ ברכבות). שלמה־לייזר סיפר לי ארוכות על הצרות שיש לו בבית, כי הכנופיה של הגנבים והפרועים בחצר אביו היו מתעללים בו וקוראים לו „דער רבי'לע"... (הרבינון).

והנה שלמה־לייזר זה הצטיין בכיתה בתפיסתו המהירה, בהבנתו ובמוחו הצלול. ואירע מעשה, שבאחד הימים בא במפתיע הגבאי־הבוחן. באותם הימים עמדנו על הסוגיא הקשה והמסובכת שבמסכתא פסחים: „אמר ר' חנינא סגן־הכוהנים", שהרבי עוד כרך אותה בכמה בעיות וקושיות מהתוספות ומהמרש"א. כשהגבאי נכנס, קמו כל הנערים רועדים ונפחדים, כי כמעט כולם לא הבינו עדיין את הסוגיא ולא ירדו לעומקה, והרי הגבאי בוודאי יבחן את התלמידים בסוגיא זו... ואמנם כך היה. הבוחן פנה אל הנערים ושאל: מי יוכל להסביר ולתרץ את השיטה „אמר ר' חנינא"? — מיד התרומם שלמה־לייזר ממושבו ובקולו הצלול, בהסברה בהירה ומתוך התלהבות עבר על כל הסוגיא בלי כל מכשול ועיכוב. הוא גם עבר על התוספות והמרש"א בלי שום פגם, הוא המשיך בבטחה כמו שחיין טוב המפלס את דרכו בין הגלים הזידונים... פני הרבי ר' זרח צהלו משמחה. הרי נער זה הציל את כבוד־הכיתה... ואשר לגבאי, הוא צבט בלחיו של שלמה־לייזר, ו„מעשה־גביר" פתח את ארנקו והעניק לו מתנה: 10 קופיקות טבין ותקילין...

הרבי ר' זרח היה קפדן ומסור בכל לבו ונפשו לתפקידו. הוא היה למדן מופלג, אך כבר אמרו חכמינו: „לא הקפדן מלמד". גם הוא היה „אוחז ברצועה" כדרך המלמדים בחדרים הפרטיים והיה מרבה „להרביץ" ברצועה על כל „עבירה" קלה כחמורה מצד הנערים... ודווקא „חולשה" פדגוגית זו עמדה לו לרועץ, וככל שהפליא את מכותיו, כן גדלה התפר־עותם של הנערים. אך בכל־זאת היה משתלט על הכיתה.

החדר של ר' זרח נמצא בבית־חומה, בחדר מרווח בעל חמשה חלונות גדולים. הרבי ישב על־יד תנור לבן עשוי אריחים לבנים ופניו מופנים אל התלמידים. מעבר לקיר, בחציו השני של הבית, היתה דירתו של ראש־הישיבה ר' יהודה. הוא היה כבר ישיש, פניו היו מעוטרים זקן לבן, מצחו רחב ועיניו חודרות, שהסתכלו לפני ולפנים ללבו של התלמיד. כל היום לא פסק מלעיין בגמרא.

באותו הבית שבו היו הכיתות של ר' זרח ור' יהודה, היה מרתף ובו נמצא המטבח ומזנון של הישיבה, בו בשלו מרק דליל בשביל בני־הישיבה העניים. בשעת־צהרים היו יורדים שמה הבחורים וסועדים את לבם בפת־לחם ופנכת־מרק ומקנחים בספל תה. במטבח עבדו בימי שתי נשים: חאשה, אשה נשואה, ובאשה, רווקה בת 18. מעשה־ביש אירע לבתולה זו. אחד מבחורי־הישיבה, שמואל דער לאָמזשער (מוצאו היה מלומז'ה), חמד לו לצון, וכששלם לבאשה בעד כעך שקנה במזנון, הוא אמר לה בפני עדים: „הרי את מקודשת לי"...

הבחורים צחקו, אולם כשנודע הדבר למשגיח הישיבה ולמלמדים ,קם רעש גדול. הדבר הגיע לרב־העיר ר' יוסילי, והוא פסק, שהקידושין תופסים, והבתולה זקוקה לגט מאת הבחור... כשנודע הדבר לבחורי־הישיבה, הם ערכו „לזוג" חנגא והילולא, וליוו אותם בתשואות ובצהלה, כשהם הלכו אל הרב להתגרש. באשה נתגרשה מאת שמואל וחזרה למרתף, אבל הבחור שמואל שקל למטרפסיה: הוא גורש מן הישיבה.

בכיתתו של ר' אשר

ר' אשר, המלמד של הכיתה השניה, היה כבן ששים, כשלמדתי מפיו. הוא היה לבוש בקפוטה מבד אטלס שחור, שמבעדה התנופפו הציציות הארוכות של הטלית־קטן, ולראשו חבש כיפת־קטיפה. בכיתתו היו כששים נער. אני אהבתי את

שיטת־לימודו: הוא לא הלך בדרך הפלפול, ועבר על כל סוגיא בגמרא כפשוטה, מבלי לסטות ממנה ימינה או שמאלה, וקינח את הסברתו בפירוש רש״י, מבלי להזדקק לתוספות ומפרשים אחרים. בדרך־כלל הוא השתלט ביתר קלות על הכיתה מאשר ר׳ זרח. וכשהנערים היו מקימים רעש, היה נוהג להשליט שקט בשיטה „פדגוגית״ מיוחדת במינה. ברגעים כאלה היה משמיע מוסר ומטיל אימה כמגיד מקעלם, בתיאוריו מהגיהנום ומעינויי הרשעים בגיא־התופת. הוא היה מפליג בסיפורים על מלאך־הדומה ומלאכי־החבלה הדנים את החוט־אים בזפת רותחת, או המגלגלים אותם על הרי־שלג ומפילים אותם משם למעמקי־תהום... לשמע סיפורי־אימים אלה היו כל הנערים, אפילו השובבים והפרועים ביותר, יושבים קפואים בלי־נוע מפחד וזוועה... שיטה זו רכש לו ר׳ אשר מבעלי־המוסר, אשר במחיצתם הוא ישב בנעוריו, והוא היה אחד מתלמידיו הנאמנים של ר׳ יוזל, בעל־המוסר הידוע.

ר׳ אשר היה חסיד של האדמו״ר הסלונימאי ר׳ שמואל׳קי. הוא אף גר ברחוב סקרובובי, לא רחוק מהשטיבל ושם היה מתפלל. בשבתות ובחגים אי־אפשר היה להכיר אותו: לכבוד שבת ולכבוד רבו הוא התלבש הדר, בקפוטת־משי נוצצת עם אבנט הדוק עליה, גרבים לבנות מתוחות לרגליו, שטריימל רחב על ראשו, — ופניו מזהירים באורה של הנשמה היתרה...

לעתים היה אבי מוליכני, בשבתות לסעודה השלישית, לשטיבל, ושם הייתי רואה את ר׳ אשר מסתופף יחד עם כל החסידים בצלו של האדמו״ר וגם משתתף בריקוד של מצווה מסביב לרבי, כשמעגל הרוקדים המשולבים יד ביד, כתף אל כתף מקיפים אותו.

ברם, ר׳ אשר היה לא רק מלמד, ולא רק חסיד סלונימאי. הוא גם היה... „סרסור״, — לא חלילה, לדבר־עבירה, אלא לעניני־ממונות. לימים, כשגדלתי, רבתה תמיהתי על זה, שהנהלת הישיבה, גבאיה ועסקניה לא מיחו בידיו ונתנו לו להמשיך בד׳ אמות של הישיבה ובמשך הרבה שנים ב„פעי־לות״ שהביאתהו לידי חילול שמים וחילול שם־הישיבה כאחד...

ר׳ אשר היה אחוז בקדחת של „עסקים״. ועסקיו היו, — בצדה של ההוראה בישיבה, — תיווך בעניני־כספים. הוא הפך למעין „מוסד בנקאי״. בגין אדיקותו, חסידותו, למדנותו ומעמדו בישיבה הוא הקנה לעצמו מוניטין של אדם מהימן, — ומכל קצות העיר, אך בעיקר משכבות בעלי־מלאכה ומדלת־העם היו נוהרים אליו להפקיד בידיו חסכונות זעומים של אלמנות, של יתומים, ונדוניות של כלות, — תמורת הרבית שהיה משלם. ומאידך היה מלווה כספים ברבית לבעלי־מלאכה ותגרנים שהיו זקוקים למזומנים במשלוח־ידם.

את „העסקות״ הוא היה מבצע בתוך הישיבה, בשעות הלימודים, לעיני כל הנערים. כמעט בכל יום היו מגיעים לחדרו של ר׳ אשר אנשים ונשים. הוא היה מפסיק את השיעור, מקבל פקדונות, משלם רבית, מקבל רבית — ורושם את כל תנועת־הכספים הזאת בפנקס קטן שהיה מחזיק בכיסו...

היו בעיר סרסורי־ממונות שתיווכו בין סוחרי העיר ובין בעלי־חסכונות, ועד כמה שידוע לי, הם ניהלו את עסקיהם מתוך הגינות, ביושר, בסדר ובדייקנות קפדנית, — ומעולם לא נתנסתה סלונים בסרסור־כספים שסרח. יתכן, שר׳ אשר לא היה חוטא במזיד, אלא שהסתבך ב„פנקסנותו״, או אולי אחד מ„לקוחותיו״ החייבים לו כסף התקשה בפרעון הקרן והרבית, עד שר׳ אשר נוכח לדעת כי הוא עומד לפני שוקת ריקה ונאלץ לעשות שמיטה...

ביום אחד פשטה השמועה בעיר, שר׳ אשר נעלם... יום לפני בריחתו מהעיר עוד קיבל כספים מאלמנות עניות. כפי־הנראה הוא הכין כדבעי את מעשה־„ויברח״ שלו. קמה מהומה בעיר. זה קרה בשנת־לימודי בכיתתו. זכורני היטב, איך המַלווים המסכנים רצו דחופים ומבוהלים מהישיבה לדירתו וחוזרים חלילה... עקבותיו של המלמד־הבנקאי נעלמו... כל החיפושים והבילושים למצאו היו לשווא. כעבור שנים אחדות ספרו בעיר, כאילו גילוהו אי־שם בפלך־ווהלין.

זכורני שהמאורע הזה השרה דכאון בחוגים של עסקני הישיבה וגבאיה וזמן רב עוד דשה סלונים בעסק־ביש זה.

ארבע שנותי האחרונות בישיבה

מכיתתו של ר׳ אשר עברתי לכיתת ר׳ יואל. בניגוד לר׳ אשר, הוא נקט בשיטת הפלפול והרבה להכניס למסגרת הלימודים את התוספות ומהרש״א. הוא היה מחונן בקול אדיר, וכשהיה משמיע את השיעור, היה קולו נישא ברמה במרחבי הישיבה. בשנת־הלימוד אצלו התחילו נערי־הכיתה לחזור על השיעור בבית־המדרש דחומה („מויערנער בית־המדרש״). בכל יום היה ר׳ יואל משמיע בפני תלמידיו דף גמרא, ואחר־כך, אחה״צ היו פונים התלמידים לבית־המדרש וחוזרים על השיעור. וכך, בשעות אלה הכרנו יפה את הפרושים, בוגרי־הישיבה, וביניהם אברכים בעלי־משפחות, שלמדו בבית־המדרש. נוסף לכך, היו חבורות־תלמידים מכיתתנו (וביניהם גם אני) באים בכל ליל חמישי לבית־המדרש ללמוד במשמר־לילה. זכורני היטב לילות־החורף שעשינו ב„משמר״, כשאנו נאבקים, מעל ספר־הגמרא, עם קורי־השינה האוחזים בנו. בחוץ — קור עז, חלונות בית־המדרש מצוייצים ומצוירים בציורים, שהכפור שירטט עליהם. אך בבית־המדרש חם: פיניע השמש הסיק את שני התנורים הגבוהים בעלי האריחים הלבנים. האש מתלקחת בתנור והשלהבת מאירה את פני נערי־הישיבה הכפופים על „השטנדרים״. הפרושים היו מאחרים בלימודיהם עד חצות. רק הפרוש ר׳ חנן (הוא הוא שהיה אח״כ לדיין בביה״ד של האב״ד ר׳ מרדכי׳לי) היה נשאר ומתבודד עם הגמרא עד עלות השחר. ר׳ חנן היה „מדביק״ אותנו, נערי־הישיבה בהתמדתו ושקידתו ,וביתר־התלהבות היינו מתגברים על יצר־השינה ולומדים בנעימה המסורתית את פרקי הגמרא עם רש״י ותוספות. לימים, כשהתבגרתי וקראתי את „המתמיד״ של ביאליק, ראיתי את עצמי ממש כגבורה של היצירה הנפלאה של משוררנו.

בשנתי הרביעית בישיבה עברתי מר׳ יואל לר׳ הירש מייטשעטער. עד כמה שהישיבה לא היתה מאוזנת מהבחינה הפדגוגית, אפשר לראות לפי השיטות השונות שכל מלמד ומלמד דבק בהן. בכל כיתה למדו לפי שיטה וגישה אחרת, הכל לפי בחינתו ויכלתו של המגיד־שיעורים באותה כיתה. וכך, אחרי שנה של חידוד המוח ומאבק בנפתולי־הפלפול במחיצתו של ר׳ יואל, חזרנו לדרך הפשט של ר׳ הירש. אכן, גם דרכו הפשטנית והברורה לא היתה מובנת כל־כך לנו,

הנערים בני 12—13 שנה, שלמדו אצלו במשך השנה את שתי המסכתות המטפלות בעניני־אישות: מסכתות גיטין ויבמות... בשנה זו הגעתי למצוות. לסעודת בר־המצווה שלי בביתנו הזמינו הורי את כל מלמדי הישיבה. דרשתי היתה בסוגיית־תפילין, מלווה בפירוש תוספות ומהרש״א, שהמלמד הכשירני בה, לפי הזמנה מיוחדת. בסעודה השתתף גם הדיין ר׳ שמואל (הוא ר׳ שמואל רטנר ז״ל, שהיה דיין בביה״ד של ר׳ יוסף רויזין ור׳ יוסף שליופר. — המערכת).

מכיתת ר׳ הירש מייטשעטער עברתי לר׳ איטשע ליימא׳ס. הוא הגדיל עוד יותר בשיטת הפלפול, ונוסף לכל הפירושים הוא נתן לנו לטעום גם מטעמם של חידודיו וחידושיו של הפרשן מהר״ם שיף. הנוהג של החזרות בבית־המדרש ולילות־„המשמר״ בכל ליל חמישי נמשך גם בשנה זו.

אבי ראה, שהלימוד בישיבה הוא חד־צדדי, ומכיוון שנוכח כי לפי התמדתי, והישגי בתלמוד לא נועדתי לרבנות, — גמר אומר, שאין להזניח את תנ״ך ושפת־עבר. באותה שנה למדתי עברית מפי מורה פרטי, בוגר הישיבה, שהיה בין הפרושים במויערנעם בית־המדרש, ושכוחו רב לו בתנ״ך. — זה היה הבחור אברהם־משה זעלוואר, הוא הוא שנתמנה ברבות־הימים, אחרי מותו של השמש־דמתא וחזן שני ר׳ ירוחם הקטן, — לממלא־מקומו בבית הכנסת הגדול. באותה שנה גם התחלתי ללמוד רוסית באורח פרטי.

כשעברתי לכיתה **האחרונה** של הישיבה, לרשותו של הר״מ ר׳ יהודה, — הוא עמד כבר בעיצומה של הכנותיו לעלייתו לארץ־ישראל. הוא היה זקן וחלש, אך עוד השמיע את השיעורים. וכך הספקתי ללמוד תורה מפיו רק חדשים אחדים. את שנת־הלימודים בכיתה זו השלים ר׳ צבי־הירש קופילוביץ (שנתמנה אח״כ לאב״ד בזלווה). הוא היה מפורסם בסביבה כאחד הלמדנים הגדולים. ואם כי רוחי היתה כבר נתונה בסוף־השנה להכנות לבחינות כדי להכנס לבית־הספר הממלכתי ליהודים שבעיר („יעוורייסקאיע אוטשיליש־טשע״), — נהניתי מאד משיעוריו של מלמד זה, מלמדי האחרון שבישיבה.

וכך סיימתי את חוק־לימודי בישיבת סלונים, אחרי שש שנים של שחייה בים־התלמוד.

אחרי חג־הפסח, עם סיום הזמן האחרון בישיבה, התחילה תקופה חדשה בחיי, תקופת לימודי־חוץ, בחינות בגיאוגרפיה, היסטוריה, חשבון, השפה הרוסית, ותכניות גדולות להשתלם במדעי־הפדגוגיה במכון הממלכתי למורים יהודיים, הריהו האינסטיטוט היהודי בווילנה.

אליעזר ווילענטשיק

א פאַרהער אין דער ישיבה

ס׳איז אַ שיינער זומערדיקער דאָנערשטיק נאָכמיטאָג. מיר, די ישיבה־אינגלאַך חזרן איבער די גמרא וואָס מיר האָבן געלערנט דורך דער וואָך. דער קול־התורה קלינגט־אָפּ, און די קלאַנגען רייסן זיך אַדורך דורך די אָפענע פענצטער אין דרויסנדיקן חלל.

מיר שאָקלען זיך איבער די אָפענע גמרות מיט ברען און התמדה. אונדזער רבי, ר׳ איטשע ליימעס, אַ וואוילער גוטמוטיקער ייד, רויכערט אַ פּאַפּיראָס (איך דערמאָן מיך, אַז ער פלעגט רויכערן די פּאַפּיראָסן, וואָס אונדזער משפחה, ווילענטשיקס גילזן־פאַבריק פלעגט פאַבריצירן...). ר׳ איטשע האָט געהאַט אַ טבע צו זאָגן ביי יעדער געלעגנהייט צו זיינע תלמידים מיט אַן אויסגעצויגענער שטימע: „אַ — יר פּ — אַ — ר — ש — ט — יי — ט?״ —

יענעם טאָג איז ר׳ איטשע צופעליק אַרויס אין ישיבה־הויף כדי זיך אַביסל דורכשפּאַצירן, און מיר האָבן פאַרגע־זעצט אונדזער איינחזרן דעם שיעור גמרא.

פּלוצלינג איז אונדזער ניגון אָפּגעהאַקט געוואָרן און אַ טויטע שטילקייט האָט אונדז באַהערשט. אין טיר האָט זיך באַוויזן די געשטאַלט פון אונדזער פאַרהערער: ר׳ לאָזשע בעלאָוס, וועלכער איז געקומען אונדז פאַרהערן. אַ ייד מיט אַ שטרייענגן פּנים, אַ שטאַרק קורצזיכטיקער, מיט אַ געדיכ־טער ווייסער באָרד.

אַלע תלמידים האָבן זיך צוגעטוליעט איינער צום צווייטן, ווי איבערגעשראָקענע שעפּסעלעך... דעם רבינס שטענדער איז געשטאַנען אַ לײדיקער, און אין היכל התורה האָט געהערשט אַ דערדריקנדע שטילקייט, פּונקט ווי ערב אַ שטורעם.

ר׳ לאָזשע בעלאָוס איז צוגעגאַנגען צום ליידיקן רבינס שטענדער און מיט אַן ערנסטן טאָן זיך געווענדעט צו אונדז, פרעגנדיק וועלכן דף גמרא מיר האַלטן.

מיט הכנעה האָבן מיר אים געענטפערט און אָנגעוויזן וועלכן דף מיר לערנען. ער האָט געעפנט די גמרא און האָט געזאָגט, אַז ער וועט אונדז פרעגן אַ דין לויט דער סוגיא וואָס מיר האָבן געלערנט.

אונדזערע תשובות האָבן, ווייזט אויס, אים באַפרידיקט. ער האָט צוגעמאַכט די גמרא, זאָגנדיק צו זיך: „וואוילע תלמידים״... ער האָט אַ קוש געטאָן די מזוזה און שנעל פאַר־לאָזן דעם חדר.

ווי נאָר ער איז אַרויס, איז אויסגעבראָכן אַ הוזשעריי ווי אין אַ בינשטאָק. יעדער אינגל, וועלכער איז מיט אייניקע מינוט צוריק געווען דערשראָקן ביז צום טויט, האָט מיט ענטוזיאַזם אַרויסגעוויזן זיין פרייד מיטן רעזולטאַט פון ר׳ לאָזשעס פאַרהערן אונדז.

אין סאַמע ברען פון דעם טומל איז אַריינגעקומען אונדזער רבי, און דערהערנדיק דעם שרעקלעכן געפילדער, האָט ער אונדז געפרעגט וואָס איז פאָרגעקומען. מיר האָבן אים דערציילט, אַז ר׳ לאָזשע האָט אונדז פאַרהערט און האָט אונדז געפרעגט אַ דין. ר׳ איטשע האָט אונדז אויסגעהערט, זיך פאַרטראַכט אַ ווײלע און דאַן אַ זאָג געטאָן מיט סאַרקאַזם:

גרשון שטיין

מיינע רביים

בילדלאַך פון סלאָנימער ישיבה־מלמדים פון ראש־הישיבה ר' יהודה'ס צייטן

ר' יואל [1]...

ער איז געווען זייער ערנסט און טרוקן. אַ שמייכל אויף זיין פּנים וואָלט אפשר די הויט צופּלאַצט. דעם „שיעור" פלעגט ער אָנהויבן ניין אַ זייגער אויף דער מינוט, און אָנהאַלטן אָן אַן אָפּשטעל, ביז איינס — פיר שעה נאָכאַנאַנד! זיין קול איז געווען די גאַנצע צייט ווי אַ גלאָק, דאָס איז געווען אַ וווּנדער, וואָרים זיין אויסזען איז געווען ווי פון אַ חלוש: די ברוסט פלאַך, די אַקסלען שמאָל און דער פּנים, אין אַ טונקל־ברוינער בערדל מיט פּאות'ן, לייַנגלאַך און געל ווי וואַקס. אויסזיצן זיין שיעור איז געווען אַ גוואַלדיקע אָנשטריינגונג און מיר, די ישיבה־בחורים פלעגן צייטנווייז ווערן אומרוהיק. איבער דעם חי"ת־פּאָרמיקן חדר מיט די קאַרגע הונדערט תלמידים פלעגט זיך איבערוואַרפן אַ לייבן־ברומעריי, אָדער קאַצניאָמער. און דאָ האָבן מיר ערשט ריכטיק זיינע אויגן דערזען: צוויי שטיקער אייז, אין וועלכע ס'האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אַ גרינע לבנה, אויף וועמען זיי האָבן זיך שטום אָפּגעשטעלט, איז יענער דורכגעפּראָלן געוואָרן אויף דורך און דורך ביז אין וואַנט אַריין.

אַנדערש איז געווען מיין צווייטער ישיבה־רבי, ר' הירש מייטשעטער. ער האָט געהאַט אַ רבנישן אויסזען: גלאַט אָנגעטאָן מיט אַ גרויער היפּשער באָרד און מיט ווייכע אויגן אונטער געדיכטע ברעמען. און אַזוי איז אויך געווען זיין קול: ווייך, אויסגעצויגן און מיט אַ זינג־זאַנג:

— זעל — ווער... האָבן מיר אַביסעלע חשק צו לערנען?

דאָס איז געווען גענוג, איך זאָל זיך שוין היטן ווייטער פון חלומ'ן. זיין הויפּט־צוציהונג פאַר אונדז איז אָבער געווען זיין פאַרשטעלונג־קראַפט, מימיקע און זשעסט. ווען ס'איז געווען אַ ענין אויף וועלכן ס'איז געקומען אַ קשיא, איז זיין קול געוואָרן שטילער, ווי אַ באַן צוקומענדיק צו אַ וואָקזאַל, און ער פלעגט פאַרטזעצן ווייטער אין אַ סודותדיקן טאָן, ווי עפּעס וואָלט דאָ פּאַסירט פאַר זיינע אויגן, ווי ס'וואָלט אַרויסקומען אַ בייכיקער זשאַנדאַר און געבן אָנעם, למשל, דעם רבי'ן פאַר די לאַצן: „סטאַי!"...

יע, ניט איינמאָל איז אַ הונגעריקער ישיבה־בחור נעבאָך איינגעשלאָפן אָן וועטשערע. ר' הירשל פלעגט אָן אַנדערש מאָל אַזוי פאַרזינקען אין זיין גמרא, אַז ער פלעגט פאַרגעסן צו צעלאָזן דעם חדר ביז שפּעט אין דער נאַכט.

אַנדערש איז געווען מיין לעצטער רבי ר' איטשע.[2] ער איז געווען פון העכערן וווּקס, שלאַנק, מיט שוואַרצע בלאַטערלעך אויפן פּנים, רויטלאַכע אויגן און בלאַלעכע ליפּן. זיין בערדל איז געווען גרוי. די פּאות'ן געשוירן קורץ און די היטל אַביסל אָן אַ זייט.

דער איינדרוק איז געווען ווי פון אַ פאַרביסענעם יונג. ער איז אָבער געווען דער היפּך: אַ גוט־ברודער און אַ וויצלינג. ביי זיך אין דער היים, אַ פרייטיק ביינאַכט פלעגט ער אונדז מכבד זיין מיט זיסע טיי און זעמל, פאַרברייינגען מיט אונדז ווי אַ חבר, און מיר פלעגן אים העלפן יעטן זיין גאָרטן, אָדער שטאָפּן פאַר אים פּאַפּיראָסן (ער האָט זייער פיל גערויכערט). אפילו אַז ער פלעגט דאַרפן אין דער ישיבה אימיצן אויסשייגעצן, איז דאָס אויך געווען מיט אַ גוט ווערטל.

צוויי יינגלאַך האָבן, למשל, זיך געריסן פאַר זייער שותפות'דיקער גמרא און געהאַלטן אין ציען איר יעדערער צו זיך, האָט ער זיי אַ פרעג געטאָן:

כי מציען (מציון) תצא תורה? [3]

צו דער ישיבה מיט די ישיבה־בחורים האָט ער זיך באַצויגן מיט ביטול. אַ יינגל איז אַריין מיט אַ שוואַרצן מויל פון שוואַרצע יאַגדעס, האָט ר' איטשע געשאָקלט דעם קאָפּ מיט באַדויערונג און מיט אַ ממזר'שן פינטל אין אויג האָט ער באַמערקט: אָט אַזוי ווערן דאָס ישיבה־בחורים נעבאָך פאַרשוואַרצט! [4]

זיין שיעור פלעגט ער אָנהויבן אַביסעלע שפּעטער פון אַלע רבנים און ענדיקן אַ ווײַלע פריער, נאָר אַז עס איז געווען אַ מהר"ם, צו אַ פּני־יהושע, איז ער שטאַרק היגעריסן געוואָרן און געענדיקט שפּעט. זיין פינגער האָט געדרייט אַ שלשלת, זיינע ליפּן האָבן זיך אויפגעשנורעוועט אין אַ בייגל און מיט אַ שמאַטשקע פלעגט ער אַלץ איבערחזר'ן:

איר פאַרשטייט אַ שכל'ע, איר פאַרשטייט, פאַרשטייט?

ר' אָשר [5] איז געווען אַ קליין־געוויקסיקער. זיין פּנים טונקל און דער קול הייזעריקלאַך. ער איז געווען אונטער ר' יואל'ן. נאָר אין חומש זאָגן איז ער געווען כמעט אַ צווייטער דובנער מגיד. פלעגן מיר, עלטערע, אַ פרייטיק ביינאַג אויך גיין אים הערן.

ער פלעגט אויך זאָגן שאַרפע וויציקע ווערטלאַך, וועלכע האָבן זיך פאַרשפּרייט איבער גאַנץ סלאָנים.

איינמאָל איז זיינער אַ תלמיד אַריינגעקומען מיט אַן אונטערגעשלאָגן אויג, און ר' אָשר האָט זיך פאַראינטערעסירט: —

— ס'איז שוין גאַרניט „דין", ס'איז דווקא „גראָב"... —

דאָס האָט ער געמיינט צו זאָגן, אַז אין דער אָפּוועזנהייט פון רבי'ן פאַרהערט מען נישט קיין תלמידים.

מיר האָבן זיך הילכיק צולאַכט פון קלוגן ענטפער פון רבי'ן. ער האָט פאַרויכערט זיין פּאַפּיראָס און מיט זיין גוט־מוטיקן שמייכל אַ זאָג געטאָן זיין:

„אַ—י—ר פ—אַ—ר—ש—ט—יי—ט?"...

ער האָט זיך צוריק אַוועקגעשטעלט ביי זיין שטענדער און מיר האָבן ווייטער פאַרגעזעצט מיט התלהבות אונדזער לערנען.

— כ'זע אַז אימיצער האָט דיר שוין געגעבן אַן עין הרע! מיט וועמען האָסטו זיך געשלאָגן?

— דער „גלאָצער" האָט דאָס מיר געמאַכט (אַ שטאָט זשוליק וואָס פלעגט דערגיין די ישיבה־בחורים די יאָרן).

— ניט אַנדערש אַז דו בינסט משוגע געווען אַנצוהויבן זיך מיט אַזאַ זשוליק... ס'איז דאָך אַ בפירוש'ער פסוק „והיית משוגע ממראה עיניך" — זעענדיק דיינע אויגן איז בינסטו ניט אַנדערש ווי משוגע...

ווען ר' אשר איז פלוצלינג נעלם געוואָרן פון סלאָנים איז איינער אַ ייִד געשטאַנען אין הילצערנעם בית־מדרש הינטער דער בימה און דערציילט מיט וויטאָק:

— נעכטן ערשט אין אָוונט לייגן מיר ביי אים אין דעם נדן, און היינט אין דער פרי — שוין... ניטאָ אים! ווער זאָל דאָס רעכענען?... ווער זאָל דאָס רעכענען? — נאָר פלוצלינג גיט זיך דער ייד אַ האַסטיקן פּאַטש אין שטערן, ווי פון אַ מורא'דיקער אַנטדעקונג: מענטשן! ער האָט דאָך מיר אַליין מיט זיין מויל נעכטן געזאָגט, אַז מיין מיידל'ס שוווער־פאַר־האַרעוועטע פאַר גילדן זיינען קאַפּוט...

אַלע האָבן אַנגעשטעלט מויל און אויערן און האָבן גע־וואָלט וויסן ווי אַזוי.

— מיר קומען אַריין צונ'אים אין שטוב — דערציילט דער ייד — און איך זאָג צונ'אים: רבי, מיר ווילן איר זאָלט זיין אונדזער „שליש". ענטפערט ער אונדז אויף זיין שטייגער: נו יע, מילא... אַז „שליש" איז שליש ווי אין פסוק שטייט: „ושלישיו טבעו בים סוף"... איר פאַרשטייט יידן, איר פאַר־שטייט?... אַליין מיט זיין מויל אויסגעזאָגט!...

---

1) ר' יואל בר' איסר־ברוך, נפטר געוואָרן אין סלאָנים ר"ח סיון תר"ע.

2) ער איז געווען סגן ראש־ישיבה און איז נפטר געוואָרן י"ב שבט תרע"ה. זיין פאָטער לימאַ איז געווען סלאָנימער ראש־ישיבה ביז תרט"ו, זיין איידים איז ר' מאָשע וויניאַרסקי „בריקער" מורה־הוראה.

3) דער וויץ איז ניט זיינער אַן אייגענער, נאָר ר' אייזילע חריפ'ס. — רעד.

4) אויך דאָס זעלביקע. — רעד.

5) ר' אשר איז, אַ חוץ ישיבה־רבי געווען אויך אַ געשעפטס־מאַן און זיך פאַרנומען מיט פינאַנסיעלע „אָפּעראַציעס". געפינענדיק זיך איינמאָל אין דער קלעם, צוליב שלעכטע געשעפטן, איז ער אַנטלאָפן פון סלאָנים אין אַ אונבעקאַנטער ריכטונג. מ'האָט אים נאָך פיל יאָרן ענטדעקט אין וואָלין. ז' אויך די זכרונות פון דוד יאַכווע־דאָוויטש, ווי אויך אַ געוויסע קאָרעספּאָנדענציע פון סלאָנים.

ז. שער

מיינע „טעג" אין סלאָנים

מיין „קוואַרטיר" אין הויז פון אַ יידן, אַ מעבל־סטאָלער. — זיין צונאָמען: „כעמעלע". — די צרות וואָס כ'בין פון אים אויסגעשטאַנען. — זכרונות פון מיינע קינדער־יאָרן.

אין מיין געבורטס־שטעטל רוזשנאַי איז געווען אַ ישיבה וואָס איז געווען באַוווּסט אין אַלע שטעט און שטעטלעך אַרום. אַז איך בין אַלט געווען 12 יאָר, האָב איך שוין געלערנט ביים ראש־הישיבה, ר' איצעלע, וועלכער איז געווען דער גרעסטער למדן ביי אונדז אין שטעטל נאָכ'ן רב, ר' שבתי וואָלאָך, וואָס האָט זיך גערעכנט פאַר איינעם פון די גאונים אין יענער צייט. (ער איז געווען דער פעטער פון באַרימטן קאָמוניסטישן פּי־רער און סאָוויעטישן אויסערן־מיניסטער מאַקסים ליטווינאָוו, וועמנס אמת'ער נאָמען איז געווען וואָלאָך).

אַז איך בין אַרויס פון דער ישיבה, האָט זיך פאַרן טאַטן געשטעלט די פראַגע, וואָס מיט מיר צו טאָן? אָפּגעבן מיר פאַר אַ בעל־מלאכה, האָט אים דאָס האַרץ נישט דערלאָזן, ווייל ער האָט אויף מיר געלייגט האָפנונגען, אַז איך וועל אויסוואַקסן אַ רב. ווידער אַז איך זאָל בלייבן אין הויז און גאָר נישט טאָן, אַן אומזיסטער עסער, האָט ער זיך דאָס נישט געקענט דערלויבן, ווייל זיינע מאַגערע פאַרדינסטן פון אַ וועבער־אַרבעטער האָבן נישט געקלעקט אויף מפרנס צו זיין די צווייטע ווייב, מיין שטיף־מאַמע, און דאָס קינד וואָס איז ביי זיי זי געבוירן געוואָרן. האָט ער באַשלאָסן מיך צו שיקן לערנען אין דער באַוווּסטער סלאָנימער ישיבה. דער טאַטע האָט אין סלאָנים געהאַט אַ קוזינע, וווּ איך וועל קענען איינ־שטיין. האָט ער גלייך נאָך סוכות איינגעפּאַקט אין אַ קלומיקל אַ פּאָר ריינע העמדער פאַר מיר און אייניקע אויסגעוואַשענע אַניטשקעס (פון טראָגן זאָקן האָב איך אין מיינע קינדער־יאָרן נישט געוווּסט), האָט געדונגען אַ פור און איז מיט מיר אַוועקגעפאָרן קיין סלאָנים.

דעם טאַטנס קוזינע האָט געוווינט אין אַן אַלקערל, ביי איינעם שמואל דער מעבל־סטאָליער, אין בעל־עגלה'שן געסל. דער קוזינעס מאַן איז געווען אין אַמעריקע און זי איז פאַר־בליבן אין סלאָנים מיט אַ צוויי־יאָריקער מיידעלע. דער דאָ־זיקער שמואל דער סטאָליער איז געווען אַ נידעריקער, אויס־געדאַרטער מענטשל, מיט אַ סך קנייטשן אויפן פּנים און מיט שטרענגע, בייזע אויגן. ער האָט שטענדיק אויף אימיצן גע־שריען: אָדער אויף דער ווייב, אָדער אויף זיינע אַרבעטער, אָדער אויף די שכנים אין געסל. מען האָט אים אין סלאָנים גערופן מיט אַ צונאָמען „שמואל כעמעלעס", אָדער „כעמעלע דער משוגענער".

אַז ער פלעגט דערהערן אים רופן „כעמעלע", פלעגט ער ווערן זייער אין כּעס.

דער טאַטע האָט נישט געוווּסט, אַז „כעמעלע" איז

שמואל׳ס אַ צונאָמען. האָט ער, טאַפּטשענדיק אין דער טיפער בלאָטע פון בעל־עגלה׳שן געסל און האַלטנדיק מיך פאַר דער האַנט, גענומען זיך נאָכפרעגן, ווו עס וווינט שמואל כעמעלעס. איז וועמען טרעפט ער אָן אויף צו פרעגן? — שמואל כעמע־לעס אַליין... יענער האָט אויפן טאַטן געגעבן אַ קוק מיט זיינע בייזע אויגן און זיך צושריען: „ר׳ ייד, געפינט פריער אויס צו וועמען איר דאַרפט, אידער איר פרעגט זיך נאָך״. — און ער איז ווי אַן אונטערגעשאָסענער אַנטלאָפן. אָבער אַפּלויפנ־דיק אַ שטיקל וועג, האָט ער צום טאַטן אויסגעדרייט דעם קאָפּ און מיט כעס אויסגעשריען: „אָט דאָרט, יענע הויז איז דאָס״. —

דאָס איז געווען שמואל דעם סטאָליערס, אָדער שמואל כעמעלעס הויז.

דעם טאַטנס קוזינע האָט פאַרוווינט אַ קליין, ענג אַל־קערל. ס׳איז דאָרט געשטאַנען איין בעט, אין וועלכער עס זיינען געשלאָפן די קוזינע, אַ גאַנץ דיקע פרוי, און איר 2־יאַריקע טעכטערל. איך בין געשלאָפן צופוסנס אין דער זעלבער בעט.

דער טאַטע האָט מיך איבערגעלאָזן ביי זיין קוזינע, פאַר־לאָזנדיק זיך אויף איר, אַז זי וועט מיר שוין באַזאָרגן מיט „טעג״ צום עסן. ביים געזעגענען זיך, האָט ער מיר געגעבן אַ גאַנצע „פּערטעלע״ (25 קאָפּיקעס), האָט מיך אַ קוש־געטאָן און אָנגעזאָגט, אַז איך זאָל זיין אַ גוטער אינגל און לערנען מיט התמדה, — און איז אַוועקגעפאָרן.

צוליב דעם וואָס דער טאַטע האָט אַזוי אומשולדיק אָנ־גערופן דער קוזינעס בעל־הבית „כעמעלע״, בין איך פון אים אויסגעשטאַנען געבערענטע צרות. ער האָט מיך שטענדיק געטריבן פון הויף: „אַרויס פון מיין דרויסן״... — און איך בין געווען כסדר פאַרשפּאַרט, ווי אַן אַרעסטאַנט, ביי דער קוזינע אין אַלקערל.

זיין מעבל־וואַרשטאַט איז געווען ביי אים אין הויז. די שיינע, געטאָקטע גאַלקעס און די אויסשניצאַכצן פון פאַר־שידענע חיות און פויגל, ווי לייבן און אָדלערס אויף די מעבל — אויף בעטן, שטולן, שאַפעס און קרעדענצן, — האָבן מיך אַזוי געלאָקט און גערייצט, און דער ריח פון פריש־געהובלטע סטרושקעס און פון טערפּענטין, מיט וועלכע מען האָט געשמירט די מעבל, האָט זיך מיט אַזאַ זיסקייט געטראָגן צו מיינע נאָזלעכער, אַ איך וואָלט אַסך אַוועקגעגעבן צו זיין כאָטש אַ פּאָר מינוט אין דעם מעבל־וואַרשטאַט. אָבער איך האָב עס נישט געקענט, ווייל דער בעל־הבית, שמואל כע־מעלעס האָט מיך אַהין נישט אַריינגעלאָזן.

דער איינציקער אַרבעטער זיינער, דער לערן־אינגל, — אידל האָט ער געהייסן, — אַ נידעריקער בחור׳ל מיט שוואַרצע אויגן און אַ שוואַרצער טשופּרינע און מיט אַן אָפּענעם, גוט־מוטיקן פּנים, האָט מיט מיר מיטלייד געהאַט און איינמאָל האָט ער מיר בסוד־סודות אַריינגערוימט אין אויער, אַז דער בעל־הבית שמואל וועט די נאַכט נישט זיין אין הויז. ער איז מיט זיין ווייב אַוועקגעפאָרן אויף אַ חתונה. און אַז איך זאָל אַריינקומען אין וואַרשטאַט שפּעט אין אָוונט, ווען עס וועט דאָרט זיין פינצטער, וועל איך זיך קענען מיט אים לייגן שלאָפן אויף די סטרושקעס.

איך האָב מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ געוואַרט אויפן אָוונט, ווען עס וועט אין מעבל־וואַרשטאַט ווערן פינצטער. דעמאָלסט האָב איך זיך מיט שטילע טריט אַריינגעשלייכט אין דעם וואַרשטאַט און זיך אַוועקגעלייגט לעבן אידלען אויפן באַרג פריש־געהובלטע סטרושקעס. איך האָב זיך דערפילט דער־הויבן און גליקלעך, ווי דאָס גרעסטע גליק אין לעבן וואָלט מיך געטראָפן. אָבער איך האָב נישט געקענט איינשלאָפן אויס מורא, אַז דער בעל־הבית זאָל מיך פּלוצלינג נישט פּאַקן. בין איך געלעגן אַ פּאָר שעה לעבן אידלען, און מיט שטילע באָרוועסע טריט, כדי נישט אויפצוּוועקן אידלען, האָב איך זיך אַרויסגעשלייכט פון דעם מעבל־וואַרשטאַט און אַוועק צו דער קוזינעס אַלקערל.

דער טאַטע האָט געבעטן די קוזינע, זי זאָל מיך באַזאָרגן מיט „טעג״ צום עסן. זי האָט אָבער פאַר מיר נישט געקענט קריגן מער ווי 4 „טעג״. אויך אָט די 4 „טעג״ זיינען געווען ביי אָרעמע פאַמיליעס. (די איבעריקע 3 טעג עסן האָט זי מיר אַליין געגעבן). איין „טאָג״ פון די 4, דער שבת, איז נישט געווען קיין שלעכטער. אָבער די איבעריקע דריי „טעג״ האָב איך פּשוט אונטערגעהונגערט.

איין „טאָג״, מאָנטיק, איז געווען ביי אַ שוסטער. ווען איך בין דאָרט דאָס ערשטע מאָל געקומען עסן, האָט דער שוסטער געהאַלטן אין שלאָגן די ווייב. ער האָט זי געשלאָגן מיט אַ שוסטערשער „פּאַטשע״. (אַ ברייטן לעדערנעם רימען). זי האָט געמאַכט גוואַלדן, געוויינט, און ער האָט אין איר אַריינגעהאַקט ווי אין קרויט.

איך בין, אַ פאַרשעמטער מיט אַרונטערגעלאָזענע אויגן, געשטאַנען, און צום סוף, אַ הונגעריקער, שטילערהייט זיך אַרויסגעשאַרט פון זייער הויז און מער בין איך שוין אַהין נישט געגאַנגען. איך האָב שוין דעם מאָנטיק פאַרלאָרן. איך בין אָפּגעקומען דעם מאָנטיקדיקן טאָג מיט דאָס ביסל שי־טערע זופּ, וואָס מען פלעגט קריגן פון ישיבה־קעסל.

אַ צווייטן „טאָג״, דינסטיק, האָב איך געהאַט ביי אַן אָרעמער אַלמנה, וועלכע האָט געהאַט 4 קינדער .זי איז מסתמא געווען זייער אַ פרומע און האָט געגעבן אַ ישיבה־בחור אַ טאָג עסן, ווי אָרעם זי איז נישט געווען, כדי זיך איינצוקויפן אַביסל עולם־הבא. זי איז אָבער געווען שטענדיק אָנגעכמורעט, פאַרצאַרנט, דאָס וואָס מען רופט „אַ „מרוק״, און זייער אַ שמוציקע. די שטוב איז קיינמאָל נישט געווען אויפגעראַמט, די בעטן קיינמאָל נישט פאַרבעט. זי איז אַרומ־געגאַנגען אַ באָרוועסע, די פיס שוואַרץ פון שמוץ, אין אַ קויטיקער ספּאָדניצע און אין אַ יאַקל. וואָס מען האָט בשום אופן נישט געקענט וויסן פון וואָס פאַר אַ קאָליר דאָס איז געווען. די האָר זיינען ביי איר געווען צעשויבערט, און זי האָט תמיד געקרעכצט און קיינמאָל נישט אויסגערעדט צו מיר קיין פריינדלעך וואָרט. זי פלעגט, קרעכצנדיק, אַוועק־שטעלן אויף אַ נישט־ריינעם טיש אַ טעלער גריץ מיט אַ שטיקל ברויט און פאַרשווינדן אין אַ צווייטן צימער.

דעם דריטן „טאָג״ האָב איך געהאַט ביי אַן אָרעמען קרעמער. ער האָט געהאַט אַ קליין שפּייז־געוועלבל אין פראָנט פון זיין קליינער הייזל, און ביידע, מאַן און ווייב, זיינען תמיד געווען פאַרנומען אין קראָם. האָט מען מיר דאָרט נישט גע־געבן עסן, נאָר מען האָט מיר אָפּגעפּטרט מיט געבן מיר אַ

זעקסער (3 קאָפּיקעס). איך פלעג ביי דער פּרוי, וועלכע פלעגט אין דער ישיבה פאַרקויפן געקאָכטע אַרבעס, קויפן פאַר די 3 קאָפּיקעס אַ מעסטל אַרבעס און מיט דעם אָפּקומען דעם גאַנצן טאָג.

דערפאַר דעם פערטן „טאָג”, דעם שבת, האָב איך געהאַט אַ גוטן. איך האָב דעם שבת געהאַט ביי אַ בלעכער. ער איז געווען אַ הויכער, שיינער ייד מיט אַ בלאָנדע בערדל און אַ גוטמוטיקער מענטש. ער איז אָבער נישט געווען קיין גרויסער חכם און אַ פּאַנטאָפל ביי זיין יונגע ווייבל. זי איז געווען זייער אַ פרומע און זי האָט עס געהאַלטן פאַר אַ גרויסע מצווה צו געבן אַ ישיבה־בחור אַ טאָג עסן. האָט זי מיר טאַקע גוט צוגעזען. זי האָט אין מיר, ביי די 3 שבת'דיקע מאָלצייטן, אַריינגעשטאָפּט וויפל עס האָט נאָר אין מיר געקענט אַריין. זי פלעגט אַלע ווילע צולייגן אין מיין טעלער נאָך אַ שטיקל פיש, נאָך אַ שטיקל פלייש אָדער קוגל, און מיט פרומער גוטסקייט צו מיר ריידן: „עס, עס, וועסטו האָבן כוח צו לערנען”...

די סלאָנימער האָבן געהאַט אַ מאכל, וואָס האָט געהייסן „גוטמאַן”. (ס'איז אַ קוגל אַזאַ פון רעטשענע מעל, צוגעשמאָלצן מיט געפּרעגלטע ציבעלע אין רויזן־אויל). איז שוין ביי דער יונגער בעל־הבית'טע פון מיין שבת'דיקן „טאָג” געווען ווי אַ געזעץ, אויסצובאַקן פאַר מיר אַ קליינעם „גוטמאַן”. און שבת נאָכן דאַוונען, איידער זי האָט דערלאַנגט דעם טשאָלענט, פלעגט זי מיר צוטראָגן דעם גוט־אויסגעבאַקענעם, פאַרברוינטן „גוטמאַן”, וואָס זי האָט אויסגעבאַקן בלויז פאַר מיר. און בעת איך האָב געגעסן דעם „גוטמאַן”, פלעגט דאָס פּנים ביי איר לויכטן.

דער בעל־הבית דער בלעכער, האָט ליב געהאַט „גוטמאַן” ווי דאָס לעבן. דאָס חיות איז אים אויסגעגאַנגען נאָך אַ שטיקל „גוטמאַן” ,און ווען איך פלעג עסן דעם „גוטמאַן”, פלעגט ער אויף מיר קוקן מיט זשעדנע אויגן און די סלינע פלעגט אים רינען פון מויל. ער האָט אָבער נישט געוואַגט דאָס אָנצורירן, צוליב מורא פאַר זיין ווייב. אָבער איינמאָל, ווען ער איז געזעסן ביים טיש און צוגעברומט אַ ניגונדל פון זמירות, האָט ער געוואָרפן אַ פאַר'גנב'עטן בליק אויף זיין ווייב, און אַז אים האָט זיך אויסגעדוכט, אַז זי קוקט אין אַ זייט, האָט ער אויסגעשטרעקט זיין האַנט צו מיין טעלער צו נעמען אַ שטיקל „גוטמאַן”. זי אָבער האָט דאָס גלייך באַמערקט, און מיט'ן לעפל, וואָס זי האָט געהאַלטן, אים דערלאַנגט אַ זעץ איבער דער האַנט און זיך אויף אים צושריען:

ווו רוקסטו דיין האַנט, ווו? דו גרויסער למדן מיינער! צו ווייסטו נישט, אַז דעם „גוטמאַן” האָב איך אויסגעבאַקן נאָר פאַרן ישיבה־בחור?... צו זיצטו אויך און לערנסט ווי דער ישיבה־בחור?... —

און זי האָט אויף מיר אַ פרומען קוק געטאָן.

איך האָב רחמנות געהאַט אויפ'ן בעל־הבית. זיינע זשעדנע אויגן נאָך אַ שטיקל „גוטמאַן” האָבן מיך פאַרפּאָלגט, און דאָס עסן פלעגט מיר נישט אַיינגיין. אָבער דער שבת'דיקער טאָג איז פאָרט געווען פאַר מיר דער בעסטער. איך האָב כאָטש איין טאָג אין וואָך געגעסן צו דער זאַט...

אין סלאָנים האָב איך געלערנט צוויי זמנים. צום סוף פון צווייטן זמן האָט מען מיר געזאָגט, אַז איך דאַרף שוין מער נישט לערנען אין דער סלאָנימער ישיבה, אַז איך קען שוין לערנען „פאַר זיך אַליין”, נישט זייענדיק דווקא אין דער ישיבה. בין איך פון סלאָנים אַוועקגעפאָרן צוריק אין מיין שטעטל.

שמואל-פנחס שיינפעלד

פון אדעס - אין סלאָנימער ישיבה

מיין רבי אין אַדעס האָט זיך געקליבן צו פאָרן קיין ארץ־ישראל. האָט ער געראַטן מיינע עלטערן צו שיקן מיך אין אַ ישיבה אין דער ליטע. ער האָט זיי דערציילט, אַז אין אַדעס געפינט זיך אַ פאַמיליע פון סלאָנים, גראָדנער גובערניע, ווו עס איז דאָ אַ ישיבה וואָס ער האָט זייער געלויבט. די דאָזיקע פאַמיליע איז אויך אויף איר וועג קיין ארץ־ישראל, נאָר זיי האָבן זיך אויף אַ צייט אָפּגעשטעלט אין אַדעס, כדי צו פאַרדינען אַביסל געלט. דער מאַן איז פון דער היים אַ שמיד, יאָשע דער שמיד. האָט ער דערווייל אין אַדעס געעפנט אַ ווערקשטאַט צו מאַכן אייזערנע בעטן. דער דאָזיקער ייד האָט נאָך קינדער אין סלאָנים, אַ טאָכטער וועלכע וווינט אין זיין הויז. ביי איר וועל איך קענען וווינען, און זי וועט אויף מיר אויפפּאַסן.

נאָך דעם ווי מיינע עלטערן האָבן זיך באַראַטן מיט זייער פריינד הרב דוד שלמה סלושץ, אַ דיין אין אַדעס, האָט מען מיך, אין מיין 14־טן יאָר, אַוועקגעשיקט קיין סלאָנים אין דער ישיבה.

אָנקומענדיק קיין סלאָנים, בין איך פאַרפאָרן אין הויז פון יאָשע דעם שמיד אויף רוזשנאָיער גאַס. דאָס הויז האָט באַוווינט זיין טאָכטער און איר פאַמיליע. מען האָט מיך פריינדלעך אויפגענומען און איך בין גלייך ביי זיי געוואָרן אַ גאַנצער בן־בית. זיי האָבן מיך באַוואונדערט, וואָס אַ ייִנגל, אַזש פון אַדעס, האָט זיך אַוועקגעלאָזט אַליין ערגעץ אין אַ ווייטער שטאָט צו לערנען תורה. דער בעל־הבית'ל, דער איידעם פון יאָשע דעם שמיד, איז אַליין אויך געווען אַ לערנער, האָט ער מיר גוט געדינט פאַר אַ וועגווייזער.

פרנסה איז אָבער ביי זיי געווען בדוחק. ער איז געווען אַ קנאַפּער פאַרדינער און זיי האָבן געלעבט אין אָרעמקייט. פאַר מיין עסן און וווינען האָבן זיי באַשטימט די גוואַלדאָווגע סומע פון 10 גילדן אַ וואָך ($1\frac{1}{2}$ רובל). איך האָב דעריבער

מודיע געווען מיינע עלטערן, אַז מיט 8 רובל אַ חודש (די סומע וואָס מען האָט בלויז געצאָלט מיין רבי׳ן אין אַדעס) וועל איך גרינג קענען אויסקומען, ווייל עס וועט מיר נאָך בלייבן 2 רובל אַ חודש אויף זייטיקע הוצאות. מיינע עלטערן האָבן עס נאַטירלעך אויסגעטייטשט, אַז דאָס לעבנסמיטל אין דער ליטע איז שפּאָט־ביליק. דער פאַקט וואָס מיר האָבן אַלע אין אײנעם געגעסן די זעלביקע ביליקע מאכלים, האָט מיך פולשטענדיק צופרידנגעשטעלט. ווען איך האָב נאָך צוגעקויפט ביי דער יידענע לעבן דער ישיבה פּאָר אַ פּאָר גראַשן אַרבעס, איז מיין מאָלצייט שוין אינגאַנצן געווען פּאַרפולט. פון צייט צו צייט פלעג איך אויך פּראַווען אַן׳אמתע סעודה. דאָס פלעגט טרעפן, ווען איך האָב דערהאַלטן אַ „פּאַסילקע״ (אַ פּעקל) פון דער היים. די סלאָנימער פאַמיליע אין אַדעס פלעגט אַלע מאָל מודיע זיין מיינע עלטערן, ווען אַ סלאָנימער אין אַדעס פּאָרט אַהיים. דאַמאָלסט האָבן מיינע עלטערן מיט אים מיטגעשיקט אַ פּעקל פאַר מיר. דאָס פּעקל איז געווײנטלעך באַשטאַנען פון אַ גרויסן ווורשט, אַ שטרודל, צוקער, טיי, אַ פלעשל ווישניאַק, אַ פונט מאַסלינעס און אַ טעפּל געענדזנשמאַלץ, — אַ היפּש פּעקל, וואָס פלעגט מיך אָנרעגן צו פּראַווען אַ גרויסע סעודה. אַחוץ אונדזער פאַמיליע פלעג איך אויך פאַרבעטן די פריינד־לעכע שכנים (זיי זיינען אַלע געווען גוט צו מיר) און פלעג זיי געבן פאַרזוכן פון די אַדעסער מאכלים. מיט דעם שמאַלץ האָט מען זיך גאָר פאַסמאַקעוועט, אויסגעמישט מיט קאַשע־בולבע, — אַן׳אמת׳ער מאכל...

דעם איינדרוק, אַז דער לעבנסשטייגער פון די ישיבה־בחורים האָט דאַן אַפּעלירט צו אַ געוויסן טייל פון דער יוגנט, האָב איך אַרויסגעטראָגן פון מיין צוקוקן זיך, ווי אַזוי דאָס ישיבה־בחור־לעבן האָט געווירקט אויף מיינע חברים אין דער ישיבה. אַ היבשע ביסל פון די בחורים זיינען געווען דאָס וואָס מען רופט אַ חברה „פריילעכע קבצנים״. דאָס „עסן טעג״ און דאָס שלאָפן אין קלויז אָדער אין דער ישיבה אויף אַ שעניק האָט זיי ווייניק געקימערט. זיי האָבן זיך אויף דעם קיינמאָל ניט באַקלאָגט; דאָס איז ביי זיי געווען אַ טייל פון „פּראָגראַם״. קיין בזיון צו „עסן טעג״ האָבן זיי ניט געפילט, ווייל אפילו די בעלי־בתים, ביי וועמען מען האָט די „טעג געגעסן״, פלעגן זיך באַרימען, אַז זיי האָבן עס אויך דורכ־געמאַכט ווען זיי האָבן געלערנט אין אַ ישיבה. דערמיט האָבן זיי זיך געוואָלט שטעלן אויף אַ העכערער מדרגה.

ווען איינער האָט נאָך צוגעקראָגן אַביסל געלט פון דער־היים, האָט ער זיך גאָר געפילט צופרידן. טעלעכע האָבן גע־האַט מער ווי איין גאַנג „טעג״. עס זיינען געווען בעלי־בתים וועלכע האָבן געוואָלט שטיצן אַ ישיבה־בחור מיט אַ „טאָג״ אָבער ניט געוואָלט האָבן דעם קלאָפּאָט וואָס איז מיט דעם פאַרבונדן. פלעגן זיי געבן דעם בחור׳ל 10—15 קאָפּיקעס מזומן, ער זאָל זיך אַליין קויפן עסן. האָבנדיק עטלעכע אַזעלכע איבעריקע טעג, האָט מען שוין געהאַט אויף די זייטיקע הוצאות.

אין אַלגעמיין זיינען די דריי יאָר, 1889, 1890 און 1891, וואָס איך האָב פאַרבראַכט אין דער סלאָנימער ישיבה, געווען ביי מיר זייער גליקלעכע. איך האָב זיך שנעל אַקלימאַטיזירט, גיך איבערגענומען דעם ליטווישן דיאַלעקט, זיך צוגעוווינט צום איינפאַכן לעבנס־שטייגער פון דער ליטע און געוואָרן אַן׳אמת׳ער „ליטוואַק״.

ביים סוף פון צווייטן יאָר האָט זיך אין מיר פאַראינטע־רעסירט אַ פּרוש. ער פלעגט זיך אויפהאַלטן אין זעלביקן קלויז, ווו איך פלעג לערנען אַליין נאָך די ישיבה־שעה׳ן. ער האָט מיך אַריינגענומען אין זיינע הענט, האָט מיט מיר אָנגעהויבן לערנען די מוסר־ספרים און די רעליגיעזע פאַר־טיפונגען, אַזוי אַז ער האָט מיין יונגע נשמה אינגאַנצן באַ־צווונגען. עס האָט אויף מיר אָנגעוואָרפן אַזאַ שרעק פאַר זינד, אַז איך האָב געפילט, אַז איך קען זיך ניט אַ קער טאָן פון דאַנען אַהין, ניט האָבנדיק באַגאַנגען עפּעס אַן׳עבירה, וויי־ניקסטנס במחשבה...

מיט גרויסער אָנשטרענגונג האָב איך מיך אָבער גובר געווען אויף דער השפּעה פון פּרוש און זיך צוריקגעקערט צום גייסטיקן גלייכגעוויכט וואָס כ׳האָב געהאַט במשך פון מיינע ישיבה־יאָרן.

נאָכן פאַרלאָזן סלאָנים אין 1891, האָב איך עמיגרירט קיין אַמעריקע.

גאָלדע מאיר׳ס פאָטער האָט געגעסן „טעג״ אין סלאָנים...

„אונדזער פאָטער, משה מאָבוביץ, האָט געלערנט אין סלאָנימער ישיבה. ער האָט דאָרטן געגעסן „טעג״, אָפּט צוגעהונגערט, און נאָך דעם, ווי אונדזער זיידע, זיין פאָטער מאיר־זעליג איז געשטאָרבן, איז ער אַוועק זיך לערנען ביי אַ סטאָלער״. —

(פון די „זכרונות״ פון פרוי שיינע קאָרנגאָלד,
די שוועסטער פון גאָלדע מאיר,
ערשיינען אין פאַרלאַג „אידפּרעס״ אין תל־אביב)

הקורספונדנציות מהשנים 1900-1891

די קארעספאנדענציעס פון די יארן 1900-1891

„הצפירה", שבועון ואח"כ יומון שיצא בוורשה

גל. 7. י"א שבט תרנ"א. 8 בינואר 1891.

סלאנים. ה' שבט. הסערה הגדולה שהיתה בעירנו שבועות אחדים ע"ד הש"ץ המנצח בנגינות המהולל ה' מ"מ מענדעליאוויטש מווילנא — קמה לדממה, ובימים האחרונים מסרו בני עירנו כתב־חזונות להש"ץ המפואר הזה, אשר הואיל לקבל המשרה הזאת על שכמו ויהי לש"ץ בעירנו! אמנם עלינו להתפלא על יתרון הכשר של האיש הנעלה והצעיר לימים זה, כי נוסף על קולו הערב והנעים עוד חננו ד' בלב עברי הנאמן לעמו, ובידיעות שפות אחדות המתהלכות בארץ; ברוחו הכביר ירד לעומק חקר וברבות הימים נוכל לקוות כי ישגא והיה לכבוד לבית ישראל, אשר זאת יודה כל איש היודע פרק בשיר ואשר למד את ה' מענדעליאוויטש לדעת. כל בני עירנו צוהלים ושמחים לדבר הזה, וה„כתות" השונות יאירו עתה פנים אליו ויקראו: הודו כי טוב! שכרו טרם נקצב, ובהאסף אספה ע"ד זה, אז בל"ס לא יקפחו אותו, למען יוכל לחיות כיאות לאיש נכבד כמוהו. זמן בואו להשתקע בתוכנו יעדו בעוד שבועים. ברוך יהיה בבואו, ולרגליו יבואו שלום ושלוה בין „אגודות" בני עירנו ולא יהיה פרץ וצווחה ברחובותינו!

— בחצר סענקאוויץ הסמוך לעירנו, בבית תפלת הנוצרים העומד על תלו כארבע מאות שנה, נראה דבר פלא אשר כחידה סתומה הוא בעיני כל רואיו, והוא: בביאה על הקיר לצד מערבית־דרומית כתובות בכתב אשורית שלש שורות שתכנן הוא בלתי ניתן לפענוח ולהבנה. אנשים רבים נבונים יגעו להגיה ולבאר את תוכן הדברים אבל יגיעתם עלתה לריק ועמלם לתהו. גם הכהנים הנוצרים בקשו פעמים הרבה לברר להם את הדבר הזה ואין גם אחד אשר יבינהו.

— משכילי עירנו חושבים ליסד בקרב הימים חברה לזכר נשמת הרה"ח הגדול ר' שמואל יוסף פין נ"ע אשר שמה יהיה „חברת רש"י" ומטרתה לתמוך את בני העניים הצמאים לדעת והחפצים לקחת לקח בלמודים שונים. מי יתן והיה!

מ. זאבלאצקי.

גל. 93. ג' אייר תרנ"א. 29 באפריל 1891.

סלאנים. — לא היו ימים רעים לעירנו כימים האלה. המסחר שבת והעוני הולך ומתגבר מיום ליום, העליונים ירדו והתחתונים העמיקו, וע"כ לא יפלא כי רבים הם המתעתדים לצאת למדינת הים לבקש טרף לביתם אף כי שמעו כי גם מעבר לים לא תאיר ההצלחה פנים לכל איש. נוסף על רוב העוני והמחסור פרצה בעירנו מחלת הטיפוס אשר רבים חללים הפילה בזמן קצר ועוד מאה איש חולים בה כעת, אשר ע"כ תודה רבה יאתה להרב הגאון אב"ד דפה ולה"ר נח קאפעלמאן נ"י על השתדלותם ליסד חברת „לינת צדק" אשר מטרתה לעזור לאנשים עניים ולסעדם על ערש דוי.

— זה לא כבר עלה לפני כס המשפט בעיר ד. הקרובה אלינו משפט המעורר צחוק מכאיב לב: איש יהודי אחד הגיש משפטו על בנו יחידו לפני שופט השלום על אשר לא יאבה להמציא לו לחם חוקו ויגרשהו מביתו ונחלתו אשר נתן לו לפני שנים אחדות בתורת ירושה בחייו בתנאי כי יהיה סמוך על שולחנו עד יומו האחרון. אחרי אשר העידו עדים אחדים, כי חדל הבן לכלכל את אביו הזקן, גזר שופט השלום על הבן שיבקש מחילה מאביו בפומבי ויכתוב בידו אמנה כי מחויב הוא מעתה לכלכלו כמו בימים הראשונים. הבן לא המרה את פי השופט כמצווה עליו, — והמשפט נתבטל, כדי בזיון וקצף הוא לשמוע משפטים כאלה בקרב אחינו המלאים מצוות ומע"ט כרמון!...

מ. זאבלאצקי.

גל. 148. י"א תמוז תרנ"א. 5 ביולי 1891.

סלאנים ר"ח סיון. — תשואות חן חן להרה"ג ר' יוסף שלופפער אב"ד דפה יצ"ו על הקדישו את כל ימי השבוע העבר לסבב על פתחי אנשי עירנו ויאסוף לערך שש מאות רו"כ למשען עניי עירנו אשר יד הזמן הויה בם. גם נוצרים רבים בעירנו ובראשם שר־המחוז ה' יעלטשין וראש־העיר וואלעווסקי התנדבו נדבתם לטובת העניים אשר בעירנו, איש איש כפי נדבת לבו. ברכות העניים האומללים תחול על ראש הרה"ג ועל ראש כל המתנדבים לדבר הגדול הזה.

— חסל סדר הבחירות בעירנו לרב מטעה"מ, לראש העיר ולעוזריו, ואיש איש על מקומו בא בשלום. בהשקט ובמרגוע היו הבחירות, מבלי קול נוגש ומהלומות אגרוף, והרב הנכבד ח' ש. הורוויץ נשאר על משמרתו כמקדם. מעמקי לבבנו נברך עתה את הרב ה' הורוויץ כי שלום רב יהיה לו מכל עבריו וינהג את עדתנו על מבועי הדת והדעת.

משה זאבלאצקי.

גל. 244. י"ז מרחשון תרנ"ב. 6 בנובמבר 1891.

סלאנים, י"ב חשון. — לרגלי הסובלים חרפת רעב מפני היוקר אשר יאמיר מאד על כל מיני תבואות בשנה הזאת, נאשמו שלשה אנשים מאחינו ילידי עירנו בעוון מכירת לחם וקמח במחיר יותר גבוה מכפי אשר נקצב מבית מועצת העיר (גאראדסקאיא אופראווא), והיום נתברר משפטם: על ספסל הנאשמים ישבה אשה אחת מוכרת לחם אפוי, אשר נאשמה בגלל מכרה ג' ליטרות לחם פשוט במחיר 8 קאפ', תחת אשר המחיר הקצוב מבית המועצות הוא 2 קאפ' וחצי לכל ליטרא

להם שחור, והיה לה לקחת רק 7 קופ׳ וחצי. קונה הלחם הודיע הדבר לאחד השוטרים והוא כתב בספר פרטי־כל ומסר לשופט השלום ונתברר משפטה לשלם כסף ענושים עשרים וחמשה רו״כ, ואם אין ידה משגת לשלם, — עליה לשבת במאסר עשרה ימים.

עוד היה מעשה: רבים מעניי עירנו בקצפם על סוחרי קמח ותבואה, המובילים סחורתם מעירנו לערים אחרות אשר שם עלה השער, כאשר נודע להם פקודת הטאקסא חפצו לנקום נקמתם בסוחרי התבואות, וישלחו אחד מהם חרש אל החנוני ה׳ מ״א לקנות מאתו פוד אחד קמח דגן, וה׳ מ״א, אשר לא ידע את אשר יזמו לעשות לו; בקש מאתו מחיר 1.25 רו״כ בעד פוד אחד, וגם הקונה לא בקש להוזיל לו ממחיר הנ״ל... וישלם להחנוני את הכסף ויקח את הקמח וילך להודיע כי ה׳ א. לקח מאתו בעד פוד אחד קמח דגן 1.25 רו״כ, והמחיר הקצוב היה בעת ההיא רק 1.15 רו״כ. אז נכתב הדבר בספר פרטי־כל והובא לפני בית־המשפט ויטילו עונש על ה׳ מ״א לשלם קנס ארבעים רו״כ, ואם אין לו לשלם עליו לשבת בבית הסוהר שלשים יום.

עוד על סוחר תבואה אחד, ה׳ צ. ג. נמתחה מדת הדין. אשמתו נתבררה לפי פרטי־כל, כי אשה עבריה אחת הודיעה לשר־העיר כי קנתה קמח דגן בבית המסחר של ה׳ צ. ג. במחיר 1.25 רו״כ ונתנו לה רק פוד אחד, בעת אשר המחיר הקצוב מבית המועצות היה רק 1.15 רו״כ הפוד והיה צריך לתת לה עוד שלש ליטרות. שר העיר הלך בלוית ארבעה עדים לשקול את הקמח וימצא כי נתנו לה שלש ליטרות יותר מפוד, ובכ״ז מסר הדבר לפני שופט השלום, וכאשר נתברר המשפט נקראו העדים ושר־העיר והגידו כי ארבעים ושלש ליטרות מצאו באמתחת העבריה וה׳ צ״ג בעצמו הצטדק כי לא בו האשם תלוי, כי לא היה בביתו בעת המכירה רק אחד ממשרתי בית־מסחרו מכר וקבל הכסף, אך שופט השלום מתח עליו קו חשד פן הוסיף על הקמח שלש ליטרות אחרי אשר נודע הדבר לשופט. ולכן הוציא גם פסק־דינו לשלם כסף ענושים ארבעים רו״כ או לשבת במאסר ירח ימים.

את 3 המשפטים האלה אמרתי להודיע בהצפירה למען ידעו אחינו בכל מקומות מושבותיהם לשמור ולקיים את פקודת הרשות המקומית, בשנת בצורת זאת בדבר מחיר קמח ולחם.

מ. ח. גראייוער.

גל. 262. ח׳ כ:סלו תרנ״ב. 27 בנובמבר 1891.

סלאנים ר״ח כסלו. — לשמחת לבי אוכל להציג למופת את בני עירנו אשר אף כי לפני ירחים אחדים קבצו סכום רב בעד „לחם אביונים" התעוררו עתה שנית הרה״ג דפה והנכבד הר״ר אליעזר יוסף קלאצקא ויסבו עיר ומתים מבית לבית ויאספו סכום כסף רב ויכוננו ועד ברשיון הרשות למכור לעניי עירנו לחם במחיר 2 קאפ׳ הליטרא וגם קמח במחיר נמוך. כל אחד מיושבי עירנו התנדב לשלם דמי חודש או בפעם אחת על משך ששה חדשים לצרכי מעשה הצדקה הזאת. וכרוזא נפיק כי כל איש עני יוכל לקנות לחם במחיר הנ״ל, וכל איש שירד מנכסיו ומסוה הבושה על פניו לבוא בעצמו לקנות יוכל לשלוח איש אחר על מקומו.

— זה לא כבר נתברר בבית המשפט של עירנו משפט אנשים אחדים (כעשרה במספר) מעיר הקטנה ג. הסמוכה אלינו, שנאשמו בעוון מחלוקת והרמת־יד בבית התפלה בימי מועד העבר, עד אשר חש לעזרתם פקיד העיר עם משרתיו עושי רצונו אל בית התפלה ויכתוב את הדבר לזכרון בספר. נקל להבין את אי־הכבוד לבית ישראל בבירור משפט כזה המחפה בוז וקלון על ראשנו... הנאשמים נענשו לשלם כסף ענושים.

משה זאבלאצקי.

גל. 270. ב׳ דר״ח טבת תרנ״ג. 8 בדצמבר 1892.

סלאנים. — זה כמה שבועות יצא הגדוד 117 היאראסלאווי מעיר באברויסק לחנות בסלאנים, היהודים העובדים בגדוד זה הסכינו מאז לאכול מאכל כשר, יען כי תושבי באברויסק דאגו תמיד למענם ויכינו להם מאכל כשר וטוב, אך בבואם לסלאנים לא מצאו שמה את התקון הטוב הזה, יען כי מעטים היהודים אשר חנו פה מקודם ועל לב אנשי העיר לא עלה לתקן מאכל כשר בעד אנשים אחדים. אולם אנה״ח היהודים החדשים מקרוב באו, אשר מספרם, עולה יותר ממאה, לא חפצו לשנות דרכם ומנהגם אשר הסכינו בו עד עתה, וידברו כמה פעמים על לב בעה״ב ועל לב מארי דאתרא, ויעתירו עליהם הפצרותיהם לדאוג למאכלם, ודבריהם עשו פרי. ויהי כי כבד מאנשי סלאנים לתקן את הדבר פעם אחת, כי העיר קטנה ואנשיה לא חוננו בעשירות רבה, לכן את זאת עשו: הטילו על כל בתי כנסיות ומדרשות שהם ישלמו מקופתם בעד כמה יהודים סך חמשים קאפ׳ לשבוע לכל אחד וישכרו קרוב למקום תחנות הצבא איש יהודי נאמן וכשר, והוא יבשל פעם או פעמים ביום תבשיל חם וטוב. וכה מצאו שם כל היהודים העובדים מאכל כשר וטוב, ולימי השבת ומועד קבל כל אחד מהתושבים איש צבא למען יאכלו על שלחנם תמיד בימים האלה. וכעת שבע ביום יברכום אנשי צבא היהודים על תקנתם זאת, כי טובה היא עוד מאשר לוא תקנו בית תבשיל כללי מכמה טעמים. תודה רבה יאתה לאנשי העיר הנכבדים, וביחוד להרב הגאון דמתא על תקנתם הטובה הזאת אשר אין גדולה ממנה, ואלהי הרחמים ישלם להם עזרתו מקודש ויחזקם למען יוכלו תמיד להחזיק את הדבר הזה.

זאב זאגאראדסקי.

גל. 22. ב׳ אדר א׳ תרנ״ד. 26 בינואר 1894.

מעיר סלאנים כותבת אלינו ח׳ שפרה זאבלאצקא כי במעשה הצדקה וגמ״ח של החברות השונות אשר לקהל עדת בני ישראל בעיר הזאת מרגש חסרון מנהלים טובים אשר יבינו את תעודתם כראוי וע״כ תסוג צדקה ותשועה נדחית מאביון. גם מעוררת הסופרת את אזני המטיפים אשר יטיפו באזני בני העיר מוסר ומעירים אותם להרבות צדקה לעניים, כי ישימו לב גם אל מדת העצלות הנפרזה אשר בקרב עניי בני ישראל בעיר, כי יתביישו בכל עבודה, ומהראוי איפוא לעורר גם את רוחם ולהוכיחם על פניהם, כי טוב טוב להם לבער את הרעה הזאת מקרבם ולא יביטו בשאט בנפש על עבודה והיתה למו הרווחה.

גל. 125. י״ד סיון תרנ״ד. 6 ביוני 1894.

אלון בכות. סלאנים.

בעצם ימי עלומיו נקטף מארץ החיים עלם חמד פרי הלולים האברך המשכיל אריה לייב בן דוב בערמאן בשנת

העשרים ושש לימי חייו. עד שנת העשרים שקד על דלתי התורה והמדע, והודות לכשרונותיו הנעלים ושקידתו העצומה עשה במו חיל ויעל מעלה מעלה, ועל כן השתעשעו בו הוריו, וכל יודעיו ומכיריו אהבוהו מישרים על יקרת רוחו וטהרת נפשו ומדותיו הנעלות. אחרי כן נקרא למלאות חובתו לצבא ויעבוד עבודתו במחנה שלש שנים, ובתמימותו ואמון רוחו ובחריצותו הנשגבה משך את לב מושליו לאהבה אותו והתעלה בצבא. אחר־כך נתמנה בווארשא לפקיד נושא משרה בהחברה הרוסית לקבלת אחריות, ופה החלה התקוה לשחק לפניו, כי אחרי טלטוליו וכל הרפתקאות שבאו עליו יבוא אל המנוחה והנחלה ויקצור פרי עמלו ויגיע כפיו. אך שמחת אנוש עדי רגע! פתאום נגעה בו יד מחלת השחפת, המחלה הנוראה אשר חללים רבים תפיל ועצומים הרוגיה, ותצעידהו למות. כל עמל הרופאים בארץ ובחו״ל לגהות ממנו מזור לשוא היה וביום א׳ ר״ח אייר השיב רוחו לאלהים. תנצב״ה.

(—) א.

גל. 12. י״א שבט תרנ״ו. 14 בינואר 1896.

סלאנים. בין המפעלים הטובים אשר בהם תצטיין עירנו יתנוסס בית הת״ת דפה, וללא נכון גלה את קלונה כותב אחד (בהצפירה שנה העברה). בעצם הימים האלה בקרתי את הבית הזה וראה זה מצאתי: כחמש מאות נערים שמעו שם לקח מפי מלמדים מובהקים, וגם שפת המדינה ילמדו כשעות שתים ביום. החדרים מרווחים והסדרים ראויים לתהלה. הגבאים הנכבדים משגיחים בעין פקוחה על הסדר הנכון בכלכלת התלמידים ודרכי הלמוד, והנערים עושים חיל וכל הבא אל הבית וראה את סדריו וניסה את התלמידים ירוה נחת וגיל. אולם צרכי בית כזה דורשים דמים, ולמגנת לבנו הננו רואים כי הוצאות הבית עודפות על הכנסותיו, וע״כ לא תוכל החברה לעשות את מלאכתה כחפצה, והמכשלה הזאת היא תחת יד האנשים אשר יעמדו מנגד ולא ישתתפו בכלכלת הבית. אני ידעתי כי ישנם רבים אשר המשטר והסדר שבבית הת״ת הוא כקוץ בעיניהם ויעמדו מרחוק, אבל ישכחו כי לולא הבית הזה השתובבו הנערים ההם בחוצות ונוספו על המון בני השובבים המשיאים חרפה על ישראל.

— חיי צער של המלמדים ידועים בכל מקום שהם, ואולם אם המלמדים בכלל לא טוב חלקם ומר להם מר, — עוד רב יותר מזה רע הוא גורל המלמדים בעירנו, אשר משכורתם מצער מאד וכל אחד ירד לחיי חברו. והיה כי יחלה מלמד באחד מאבריו או בכל שס״ה גידיו, אז עליו וב״ב למות ברעב ולירד חיים שאולה... כדבר שקרה זה עתה בעירנו עם המלמד „בעל דבורה״ אשר הוכה פתאום בעורון וחשך עולמו הקטן בעדו, ועתה אין לו לא לחם לאכל ולא עצים להסקה, מבלי להזכיר עוד בגד ללבש... והמלמדים בני גילו כמו יתר בני העיר עומדים מנגד ולא איכפת להם מאומה. עתה, מלמדי עירנו, עליכם החובה להמנות כלכם כאחד ולעזר את בן־גילכם בעת צרתו זו, הבה טכסו עצה ליסד ביניכם חברה לחסוך קשיטות אחדות איש איש מכם מדי שבוע בשבוע ולאסוף שקלים אחדים אשר יהיו למשמרת תחת ידכם ביום צרה ותוכחה חלילה. — כמו שעשו מלמדים הרבה בערים אחרות, וחיתה נפשכם בגלל חברה כזאת...

מ. זאבלאצקי.

גל. 82. י״א אייר התרנ״ו. 12 באפריל 1896.

סלאנים. תודה יאתה למרת מינא ומרת סאניא לעווין אשר אספו סך הגון לטובת בית מושב הזקנים להלביש ולהנעיל אותם. ראשי הקהל הכריזו על השקלים לחג הפסח.

שפרה זאבאלצקי.

גל. 139. כ״ד תמוז תרנ״ו. 23 ביוני 1896.

בסלאנים נוסדה בימים האלה חברת ״בחורי חמד״ אשר שמה למטרה לעשות סדרים נכונים ותקונים טובים בבית הכנסת אורחים שהיה נעזב עד כה. רבים מבני העדה הרימו תרומת נדבות הגונות למעשה החסד הזה המביא תועלת רבה.

שרה ח׳ זאקין.

גל. 140. כ״ה תמוז תרנ״ו. 24 ביוני 1896.

סלאנים. בימים האלה סר לעירנו איש נוכל ויתודע בשם פרוג המשורר ועד מהרה נקהלו אליו משכילי העיר לקבל את פניו בכבוד, והוא הגיד להם כי נוסע הוא לארצות הברית, כי נקרא שמה לערוך מכתב עתי, ויען כי ירט הדרך לנגדו ואין לו כסף די צורך הנסיעה, דרושה לו תמיכה. רבים ממשכילי העיר הקריבו לו דורן, ואולם לא ארכה השעה ובבית אחד הנדיבים הכירו בו, כי איננו פרוג. וכאשר החלו להתלחש על אודותיו, מהר להתחמק ויצא מזה. ולמען אשר לא ילכדו תמימים ברשת הנוכל הנני נותן בזה סמניו, שנותיו בערך שלשים, קומתו ממוצעת, והוא איש בריא וחזק, שערות ראשו וזקנו זהובות ובבית המלון נכתב שמו אברהם ראזין.

(—) א. בעקענשטיין.

גל. 159. י״ט מנחם־אב תרנ״ו. 17 ביולי 1896.

סלאנים. נעים לי להודיע בשערי הצפירה, כי מנהיגי עדתנו פה הראו בימים האלה לדעת, כי יכולים בני ערי המדינה גם הם לכלכל סדרים נכונים באספה. הימים היו ימי בחירת חזן לעדה, ויהי כי בא המועד לקרא אספת אנשי העדה לבחירה זו, תקנו ראשי הקהלה, כי לא יבואו לאספה כל מי שרוצה, כי אם כל עדת בית תפלה תבחור מקרבה אנשים אחדים והם יבואו אל אספה כוללת לעמוד על הבחירה, ובאופן הזה נקהלו הבוחרים ויתאספו בסדר נכון ובעת האספה נשאו ונתנו במתינות בלי שאון המולה, הבחירה יצאה לפעלה כראוי. לחזן העדה נבחר ה׳ ר׳ אריה רוטמאן.

(—) י. פארעצקי.

גל. 172. ד׳ אלול תרנ״ו. 1 באוגוסט 1896.

סלאנים. „רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה״ — את הפתגם הזה יקחו עתה כל איש מאחינו הרואה בבנות סלאנים אשר הצטיינו מאד על אחת שבע לא רק על בנות ערים אחרות בגילן כי אם גם על בני העיר. הבנות האלה רכשו למו בשנים האחרונות ידיעה רחבה בספרות העמים וביחוד בספרותנו העברית ורבות הן הנערות פה היודעות שפת עבר על בוריה ויודעות גם לערך מלין בספר בשפה הקדושה ותולדות עמנו שגורות על פיהן תמיד, וגם לא יקר הוא החזיון לראות בנות אחינו יוצאות לטיל ומשוחחות אשה את אחותה בשפת נביאינו, בשעה שצעירינו המשכילים יבוזו ליקהת אם ומדברים שפת צרפת אשר בחרו בה. ולא רק בהשכלה בלבד עלו הבנות על

הבנים, כי גם בעבודה ובמעשה. הן בנות דלת עם הארץ במספר מאה עושות כל עבודה בשכר בחמשת בתי חרשת מעשה אשר נוסדו בעיר זה לא כבר, הצעירים מאחינו הולכים בטל באפס מעשה.

— בימים האלה נגמרה פה מלאכת הצנורות להשפיע מים לבני העיר. ואנו ואבלו נושאי מים בשכם, כי נכרת מפיהם אוכל.

— שאלת החזנות אשר היתה ימים רבים לסלע המחלוקת לבני עדתנו מאז לוקח מאתם החזן הקודם אחר כבוד לעיר יעקאטערינאסלאוו נפתרה בימים האלה במנוי החזן הר׳ רוטמאן מתערסאן לש״ץ לבני העדה, והמפלגות חדלו מריב.

א. בעקענשטיין.

גל. 224. כ׳ חשון תרנ״ז, 15 באוקטובר 1896.

סלאנים. — מספר התושבים בעיר לפי הספירה האחרונה עולה לשמונה־עשר אלף איש, ובתוכם כחמשת אלפים נוצרים. ישנם בתוכם עשירים, בעלי בתים גבוהים ונכבדים, אבל גם עניים אביונים אשר אין מספר למו לא יחסרו בה. מפלגות של חסידים שונים נמצאות בה למיניהן, וישנם גם משכילים אמיתים ומתאמרים למשכילים. את עשירי עירנו לא נוכל לכנות בשם קמצנים, אבל גם מדת הפזרנות רחקה מהם, ובכל זאת לא מעטים המה בתי־החסד אשר בעיר כמו: בית חולים, בית מושב זקנים, ת״ת, לינת הצדק, גמילות חסדים, הכנסת כלה והכנסת אורחים. — בית החולים הוא בית חומה בתוך גן נחמד, וסביב הבית פרחים מרהיבי בת עין הנותנים קטורה וריח מבריא באף החולה. הבית הזה יכיל משבעים ועד שמונים איש. בבית „מושב זקנים" ימצאו אנשים ונשים מנוחה בכבוד, ארוחה שלש פעמים בכל יום, לכל אחד מטה, כסא ונר, וכל מחסוריהם ביד רחבה; וזה שנים אחדות עברו מיום הוסד הבית ועד עתה הוא מתנהל בצדק משפט ומישרים, והוא תפארת לעושיו ומכונניו.

גם בתי הת״ת יתנוססו פה כאבני נזר. בחדש אב בקרתי את הבתים האלה וראה זה מצאתי: כחמש מאות וחמשים נערים מערים שונות קרובות ורחוקות ישמעו שם לקח מפי מלמדים מובהקים, וגם שפת המדינה ילמדו שתי שעות ביום מפי המורים בבית הספר לעברים מטעה״מ. והגבאים הנכבדים ישגיחו על הסדר בעין פקוחה, והנערים עושים חיל בלמודם גפ״ת, כפי שמעידים על זה הגבאים המפורסמים הבאים לנסות את התלמידים בכל שבוע.

חברות לינת הצדק, גמילות חסד של נשים, והכנסת כלה מתנהלות בעירנו כמו בכל עיר, ואין לי מה לדבר על אודותיהן, לא בשבחן ולא בגנותן.

גם במצב ההשכלה תקח לה עירנו חלק גדול, בה נמצאים סופרים נכבדים, וגם מורים ומלמדים אשר נהירין לפניהם דרכי הפדגוגיא בכל פרטיהן ודקדוקיהן, ורבים המה הנערים השוקדים מאד על השכלת שפת עבר.

יתר על כל בתי החסד והצדקה שבעירנו תצטיין בה החברה „הכנסת אורחים". הן אמנם בחברה הזאת לא נופלת עירנו מכל הערים אשר כגילה. הבית הנועד לזה הוא בית חומה גדול ורחב ידים. החדרים מרווחים והסדרים ראויים לשבח. מכל רחוב נועדו שני צעירים — וכלם בנים לאבות נכבדים, — אחד „גבאי" והשני „שמש", ועליהם לסבב את כל פתחי העיר ולגבות את כסף השבוע בכל יום עש״ק. ועל טוב יזכר הגבאי המהולל בן מרדכי אנעקשטיין אשר הקדיש לדבר שבצדקה הזה כל כחו ואונו, ובאמת יעשה חיל בכל פעם מדי לכתו להשמיע על האגורות יתר מכלם. כעת אומרים הגבאים והשמשים לבנות עוד מכפלה אחת על החומה הנ״ל למען הביא בזה ברכה כפולה להעניים הבאים העירה לעשרות והבית קצר מהכיל את כלם ואין להם מקום ללון; אך להוציא חפצם זה לאור יחסר להם עוד סך מצער נוסף על הסך המונח למשמרת אצל ה״ג דובער לעווין לטובת הבית הזה כשתי שנים. לזאת מהראוי כי נכבדי העיר ועשיריה אל ישיבו את פני בקשתם ריקם בבואם בקרוב להציע לפניהם שאלתם זאת ויסעדו אותם בימין צדקם, ואז יהיה מעשה הצדקה שלום.

בנימין ראבינאוויץ.

גל. 41. כ״ז אדר ראשון תרנ״ז. 17 בפברואר 1897.

סלאנים. — בימים האלה קרה כאן מקרה אסון: בבית הריחים של קיטור אשר להאחים קוניצע התפוצצה המכונה והבית נהרס ויפול על הפועלים עושי המלאכה, וארבעה אנשים מאחינו מצאו קבר תחת המפולת.

א. קאראוויצקי.

גל. 44. א׳ אדר שני תרנ״ז. 20 בפברואר 1897.

סלאנים. — מקרה נורא מחריד כליות ולב קרה פה בימים האלה: סמוך לעירנו עמד בית ריחים של קיטור ואדוניו הוא איש נכבד מאחינו אשר התפרנס מעבודת הריחים ימים רבים, ואם אמנם השתרגו עליו חובות רבים בכ״ז שם תמיד מבטחו באלקים ויחי חיי מישרים. בימים האחרונים באה ישועתו, כי נפלה לו ירושה גדולה אשר הספיקה לו לפרוע כל חובותיו שעלו לעשרים אלף רו״כ ועוד נשאר בידו סכום הגון כעשרת אלפי רו״כ להגדיל את מסחרו ועסקו, וגם את בנו השיא ויהי מאושר ושמח בחלקו, ואולם לא גבה לבו ויחי חיי מנוחה ושלוה כמקדם. פתאם בא אסון כחתף ויהפך את כל ביתו וגם אותו ואת בנו הוריד שאולה. וזה דבר האסון: ביום א׳ לשבוע יצא מנהל מכונת הקיטור כדרכו תמיד ללכת העירה, ויהי בצהרים ותתפוצץ מכונת הקיטור ותהרוס את החומה, ויפול הבית על אדוניו ועל בנו ועוד חמשה אנשים פועלים מאחינו ואיש נוצרי אחד, וכולם מצאו קבר תחת המפולת. גדול כים שבר בני המשפחה האומללה אשר נשארו בחיים ומי יכילנו. אנשי העדה חרדו למקרה האסון ולמקטן ועד גדול באו לעשות החסד האחרון לחללי המקרה ולב כולם נקרע לגזרים לקול בכי האומללים העזובים.

א. ל. זאקהיים.

גל. 252. א׳ כסלו תרנ״ח. 13 בנובמבר 1897.

סלאנים. — ביום 2 לירח אקטאבר העבר נקראה פה אספה לבית מועצות העיר ליסד אגודת מכבים מתנדבים, והאספה הביאה פרי, כי כשבעים אנשים צעירים נתנו ידם לאגודה זאת.

— צנורות המים שנתקנו בעירנו הביאו תועלת כפולה לבני העיר, כי מלבד אשר לא יוסיפו לשתות מי בורות ומימי נהרות דלוחים ורק מים טהורים ימצאו למו בכל עתות השנה, הנה יצאה להם תועלת זאת כי החברות לקבלת אחריות שרפה המעיטה את מנת התשלומין בעד קבלת האחריות כדי 20%.

— חסרון בתי חרושת המעשה מורגש מאד בעירנו, כי רבים הם האנשים אשר בכל לב ונפש יחפשו לעבוד כל עבודה קשה ואינם מוצאים, כי בתי החרשת האחדים הנמצאים לא

יוכלו להספיק עבודה לכולם. מי יתן ושמו לב לדבר הזה האנשים אשר היו עד כה מחזיקי בית ממכר יי״ש ועוד צרור כספם בידם, כי עתה מצאו ברכה גם הם, וגם רבים היו נושעים על ידם.

י. פארעצקי.

גל. 93. י״ז אייר תרנ״ח. 27 באפריל 1898.

סלאנים. העיר סלאנים כמרקחה ואנשי העדה נבוכים לרגלי המקרה המוזר אשר קרה בה: א. וו. איש נכבד ונשוא פנים נמצא בעיר אשר זכה גם להקרא בשם הכבוד מורינו ורבינו, כי עמד כ״ה שנים על משמרת כהונה ללמד שיעור גפ״ת לתלמידי הישיבה פה, ויטיף לקח במוסר ומדות לכל העדה, פשט את הרגל לנושיו אשר נשו בו כעשרים אלף רו״כ. וזה דבר השמיטה: אחרי אשר עשה לו האיש שם לירא אלהים וחרד על מצותיו החל לעסוק בהלוואות ולמטרות עסקו זה קבל פקדונות כספים וגם הלוואות ברבית קטנה מאת בני דלת העם אשר האמינו בו ובישרת לבבו, ולאט לאט הגדיל ויעשיר עד כי לכבוד נחשב לבני ההמון בתתם כספם ופרוטותיהם אשר חשכו למו ליום רע לפקדון בידי רבי א. וו. וככה הצליח לאסוף הון, ובאחרונה גמר אומר לבלוע חיל זרים, ויהי ביום הפורים העבר ויצא לסוב על פתחי אנשי חסד אשר בעיר ויבקש אותם איש איש לגמול עמו חסד להלוות לו סכום מה! כי הגיד אשר נחוץ לו כסף לעסק מלוה גדול, ויאסוף עוד סך שלשת אלפי רו״כ ובעצם היום ההוא עזב את העיר ויעלם ועקבותיו לא נודעו עד היום הזה. עתה יילילו העניים ויבכו האביונים אשר אבדה מהם פרוטתם האחרונה, ושם החרדים מנואץ בפיהם כל היום בגלל הנבלה אשר עשה אחד מהם, וכדי בזיון וקצף.

טוביה יוסף שערעשעווסקי.

(חתומים עוד אחדים מבני העדה.) הערה זו מהמערכת.

גל. 185. י׳ אלול תרנ״ח. 16 באוגוסט 1898.

סלאנים. „הקבצנות" מצאה מסילות בעירנו באופן מכוער ומגונה. כדי בזיון לראות עניים יחפים חשופי שת מחזרים על הפתחים ופושטים יד לכל עובר ושב בחוצות קריה, ואם לא ישיגו מבוקשם כחפצם אזי ישפכו עליו קיתון של חרפות וגדופים. מהראוי כי ראשי עדתנו ישתדלו להשיג רשיון ליסד קפה של צדקה כללית ולמנות משגיחים ומנהלים לנהל את מעשי הצדקה והחלוקה במשטר וסדר ולתמוך בידי העניים הראויים לתמיכה.

אהרן פוטערמאן.

גל. 199. כ״ו אלול תרנ״ח. 1 בספטמבר 1898.

סלאנים. — אור ליום ו׳ עש״ק לסדר תבוא פרצה אש באחד הבתים הסמוך לבית הנתיבות והלהבה היתה גדולה מאד, כי בהרפת הנשענה אל הבנין היה שמור תבן בכמות רבה אשר אך הריח אש התאבכו גאות העשן ויהי לאש פלצות וכל הבתים הקרובים היו בחזקת סכנה. אך הודות להשתדלות המכבים החפשיים ובראשם ה׳ יאקאבזאן שהחישו למקום השריפה ויתאמצו בכל יכולתם להשקיט את האש, צלחה בידם לעצור בעדה לבל תאחז דרכה הלאה.

מ. וואלפאוויץ, ז. פארפעל.

גל. 258. י״ז כסלו, תרנ״ט. 19 בנובמבר 1898.

סלאנים. — בית הגמ״ח בעירנו העומד על תלו ברשיון הממשלה זה שמונה ועשרים שנה, ואלפי עניים מרודים מצאו בו עזרה בצר להם, צפוי הוא עתה אלי הרס מפאת מחלתו של הג׳ הנכבד הר״א טענצער, אשר ידיו יסדו את הבית הזה והוא היה הרוח החיה בכל מפעלות הצדקה בהקדישו לזה את כל כחו ואונו, ולדאבון לב אין איש שיקח עליו את הטורח למלאות מקומו להעיר ולעורר את הלבבות לתת יד אל מוסד צדקה זה, שהיה כמקור ישע לנגועי הזמן, ולהרימו משפל מצבו. אל עשירי עירי ונדיביה אקרא: התאספו נא ובחרו מקרבכם איש נאמן שיתן את לבו להיטיב מצב בית הגמ״ח לבל יתמוטט; שחדו מכחכם לתמוך במפעל זה שהוא מן הדברים העומדים ברומו של עולם ואשר עין רבים אליו תלויות למצא בו פדות ורוחה — להעמידו על בסיס נכון וקים.

ד״ב וויציל.

גל. 259. י״ח כסלו תרנ״ט. 20 בנובמבר 1898.

מסלאנים מודיעים כי תרומת הצבא בש״ז עלתה ליפה, כי נשארו חפשים לביתם בעלי זכות ממדרגה הראשונה והשניה, תחת שבשנים הקודמות לוקחו לצבא כל בעלי הזכויות. תודה יאתה להג׳ הר״מ מיללער שבהשתדלותו נמחו מרשימת הקרואים אלה שעזבו כבר את ארצנו על מנת שלא לשוב.

מ. קאראבעלשציק.

גל. 262. כ״ב כסלו תרנ״ט. 24 בנובמבר 1898.

מסלאנים כותבים: בית הספר למלאכה הנוסד פה זה כשנה עושה חיל. כחמשים נערים בני עניי העיר, מלובשים בגדים נקיים, מתחנכים בו לכל מיני אומנות. רב תודות להנדיב הר״א קאפעלמאן שהואיל להקדיש בית חומה לשם ביה״ס הנ״ל במחיר שלשת אלפים רו״כ ויבטיח גם תמיכה שנתית בסך מאתים רו״כ לטובת המוסד.

א. ח. זאיאנטשיק.

גל. 268. כ״ט כסלו תרנ״ט. 1 בדצמבר 1898.

סלאנים. — מפני קלקול הדרך ומפאת רבוי השלג והגשמים עלה פה מחיר העצים למעלה ראש, והעניים האומללים המתענים גם בלעדי זאת תחת יד חוסר וכפן, גדלה מצוקתם עתה ביתר שאת בבוא מלאכי זעם השלג והקור לשית נוספות על לחצם ודחקם באין לחם לאכול ובאין עצים להסקה לחמם את נפשם ונפשות עולליהם העטופים ברעב. זעקת האומללים האלה הגיעה לאזני הרה״ג מרן יוסף שליט״א אב״ד דפה, ויקרא לעצרה את נכבדי העיר ויחליטו לעשות דבר של קיימא לטובת עניי העם, והרה״ג בעזרת הנכבדים: גארפינקעל, זעליקאווסקי, אזאחאווסקי והד״ר שערשעווסקי יצאו לדפק על דלתי נדיבים, ויקבצו על יד סך הגון וימלאו ידי איש נאמן שלקח את הטורח על שכמו לקנות עצים להסקה בכמות רבה, והוא מוכרם לאחדים בזול — לכל דורש, ולעניים ביותר הוא מחלק עצים חנם אין כסף.

ב. זאלצמאן.

גל. 275. ח׳ טבת תרנ״ט. 9 בדצמבר 1898.

מסלאנים מעוררים את פרנסי העדה וראשיה כי יתחקו לעשות כמעשה הנדיבים שקנו עצים בכמות רבה למכרם

לאחדים בזול, ולעניים — חנם אין כסף, כן יקנו גם צרכי אוכל נפש היותר הכרחיים, ביחוד תפוחי אדמה במדה מרובה ולמכרם בחצי מחירם, ולעניים ביותר — בלי מחיר, כי רבו אלה האחרונים בעיר הסובלים חרפת רעב.

נ.

גל. 284. י״ט טבת תרנ״ט. 20 בדצמבר 1898.

מסלאנים מודיעים, כי התעוררו לדברי ה׳ ווייציל בהצפירה, ואחדים מהצעירים התנדבו לסבב על פתחי בתי הנדיבים לגבות מהם תרומותיהם החדשיות לטובת הגמ״ח. כן מעורר הכותב לשים לב למצב המפעל „מאכל כשר״, שנוסד שמה לפני שלש שנים, לבל יתמוטט מחסרון עושים ומעשים.

מ. קאראבעלשציק.

גל. 177. ל׳ אב תרנ״ח 6 באוגוסט 1898.

מייצעד (ע״י סלאנים) — ה׳ ש. ביטענסקי מהלל ומשבח את הר״ג אזער, כי ע״י דרשותיו המוקדשות לרעיון הציוני רכשה לה אגודת חו״צ שמה חברים רבים, ואף כי מצער העיר ואנשים בה מעט, בכ״ז ישנם בה כשבעים איש השולחים תרומתם השנתית אל קופת הועד באדעסא.

גל. 15. י״ט שבט תרנ״ט. 18 בינואר 1899.

סלאנים. על חרבות בתי הישיבה והת״ת שעלו על המוקד בעת השרפה האיומה שהתחוללה בזה בשנת תרמ״א, הוקמו בתים חדשים לתורה ולתעודה בנויים לתלפיות ביתר שאת וביתר הוד והדר והם משפיעים מזון רוחני לשבע מאות נערים שנהרו הלום מכל אפסים לשמע תהלת בתי אולפנא ההם הממלאים תעודתם כראוי. על כל מחלקה ומחלקה הפקד מורה מיוחד ללמודי קדש. גם בלמודי חול יטיפו לפני החניכים שש שעות בכל יום חליפות המורים המובהקים: ה׳ שווארצ־אווסקי; הרב מטעה״מ ה׳ הורוויץ, ה׳ שומאך וה׳ זאקלאד. כל עניני החנוך הנם תחת השגחת מנהלי עירנו וחכמיה אשר יד ושם להם בתורה ובד״א, והם מתבוננים בעין פקוחה על כל הליכות הענין הנעלה, על הסדרים ועל הנקיון.

אכן זו רעה חולה, כי המזון החמרי הנתן להחניכים לא יערב לחכם באשר לחם חסד הוא, וגם את הלחם הקלקל הזה לא בנקל ישיגו, כי הנער אשר אין לו פה קרוב וגואל עליו לכתת את רגליו מבית לבית, בהגיעו תור בין הזמנים, עד אשר ימצא את פת בגו בבית איש „יומי״״, ומי שמזלו גרם וחסר לו „יום״ או „יומים״, עליו לצפות לחסדי הנשים הצדקניות הסובבות בכל שבתות השנה על פתחי נדיבים לאסוף לחם בשביל בחורי הישיבה. אמנם ישנם נערים שהצלחתם עמדה להם למלאות „ימיהם״ בבתי העשירים הנותנים לחם חקם לעשרה ולפעמים — לעשרים נערים. אולם היטעם להם אכלם אחרי שבתם בראש כפוף כאגמון שעות שתים עד בוא להם עת לחננה מהשפחות?... והבחורים האלה הן לא יעיזו גם לבקש סכין או מזלג ולפעמים גם לחם, אם שכחו להגיש לפניהם... אחרי כל אלה עלינו רק לפתור את השאלה: מדוע לא נאכילם לחם זה בכבוד? הן לוא חכמו השכילו בני עירנו וכן תושבי כל הערים ,אשר בהן בתי ישיבה ות״ת, לתת את הכסף, שהם מוציאים לכלכלת החניכים, להמנהלים, והם בעצמם יכרו להם כרה מדי יום ביומו באחד הבתים המיוחדים, כי אז לא ישבעו בני הנעורים קלון מכבוד, ואכלו ושבעו ויהללו את ה׳ ומיטיביהם והחניכים יוסיפו און ואיל לעסוק בתורה וחכמה. מי יתן שומע לי.

א. בעקענשטיין.

גל. 55. ח׳ ניסן תרנ״ט. 7 במרץ 1899.

סלאנים. מקרה מעציב קרה בעירנו: שלשה נערים ירדו בנהר לחלוק על פני הקרח ויהי אך הציג הציגו כף רגליהם עליו נשבר הקרח תחתם ושלשתם נפלו המימה. לקול צעקתם נאסף המון רב; אך איש איש ירא לנפשו לרדת אל הנהר ולהצילם. אולם אחדים התאוששו וישימו נפשם בכפם להצילם ממות. אך בצעדם על הקרח נפלו גם המה המימה, אחריהם החישו עוד אנשים לעזרה, אך גורלם היה כגורל הראשונים. בדי עמל הצליח הדבר להוציא מן המים שתים עשרה נפש כל עוד רוח בם, רק נער אחד ירד תהומות וגויתו טרם נמצאה.

פ. זאבלאצקי.

גל. 156. י״ח מנחם אב תרנ״ט. 13 ביולי 1899.

סלאנים. — אמש בחצות לילה פרצה אש ותאכל ברחוב „ההר״ שלשה עשר בתי מושב זולת בנינים אחרים וכל אשר בהם עלה על המוקד באין מציל מחוט ועד שרוך נעל, כי עד ארגיעה אחזה האש מסביב עד כי לא נשאר לחברת המכבים המתנדבים כי אם להציל את הבתים אשר מסביב לבל תאחז בהם האש, ותודה לאל כי חפצם הכביר הצליח בידם. יותר משלשים משפחות נשארו בעירום וחסר כל באין לחם לאכול ובגד ללבוש. כאור הבקר בהשקע האש מצאו השוטרים תחת ערמת הדשן שני גופות אדם שרופים והם בני אם אחת אשר לא התעוררו מתרדמתם ויהיו אברות לשני האש, והיום הובלו עצמותיהם לבית מועד לכל חי וכל בני עירנו הלכו אחר מטותיהם ויורידו כנחל דמעה על השרפה אשר שרף ה׳.

פ. זאבלאצקי.

גל. 157. י״ט מנחם אב תרנ״ט. 14 ביולי 1899.

(דו״ח ארוך על פעולות החברה „שוקדי־מלאכה״ בשנה הראשונה לקיומה, שנערך ע״י מזכיר החברה משה לעווין. דו״ח זה ככתבו וכלשונו, בחתימת המזכיר הנ״ל נדפס גם בהמליץ גל. 164, 1899 והעתקנוהו כלשונו בתוך הקורספונ־דנציות של עתון זה. לכן השמטנוהו מההעתקות מהצפירה. — המעתיק.)

גל. 229. כ״ח מרחשון תר״ס 20 באוקטובר 1899.

סלאנים. נוסף על אגודת נשי התמיכה ליולדות עניות הקימת בעירנו זה שנים אחדות נוסדה פה זה מקרוב עוד אגודת נשים לתמיכת חולות עניות השוכבות על ערש דוי בביה״ח פה. החברות הכבודות בראותן כי עניני ביהח״ח יגעים מאפס אמצעים לכלכל את כל צרכי החולים המרובים, והסכום שלשת אלפי רו״כ הנועד מקופת מכס הבשר להחזקת המוסד איננו מספיק לכל ההוצאות ההכרחיות, — נמנו וגמרו להשתדל ולעורר את בנות גילן לצאת לעזרת המוסד, ותתנה ידן למו נדיבות רבות שהתחייבו לשלם כסף חדשי, באופן שתהי היכולת בידי האגודה החדשה הזאת להחזיק בידי החולות העניות ולהספיק להן כל צרכיהן עד שובן לאיתנן. ביחוד

ראויות לתודה על עמלן והשתדלותן במפעל צדקה זה הכבודות: מרת ל. קאמענעצקי, ר. גראיעווער, א. ראבינאוויץ וד. זאד. ברכות החולות עליהן תבואנה ועל כל המשתתפות במעשה הצדקה.

ט. י. שערעשעווסקי.

גל. 29. ט"ז אדר א' התר"ס, 3 בפברואר 1900

מעיר סלאנים מביעים תודה להג' הנכבד הר"פ פינס מראזינאי אשר במדברותיו שנשא בתוך קהל ועדה בעיר הזאת עשה נפשות רבות לציון, וגם המפלגות שעמדו כצר להרעיון עשו שלום ביניהן וירבו המתנדבים שהבטיחו להשת־תף בשקליהם למשען קופת הועד המאושר מטעה"מ באדעסא. יאסלעוויטש.

גל. 68. ד' ניסן תר"ס. 21 במרץ 1900

סלאנים. — אתמול לקחתי דברים עם ה' נח קצביץ, אשר בא הנה במשלחת ה' פיינבערג הממונה על המושבות אשר בארגנטינא, לקחת מפה את קרובי אכרי אחינו היושבים על אדמתם שם כפי בקשתם, ולהביאם ג"כ אל המנוחה והנחלה, ויספר לי כי החברה יק"א אשר בפריז איננה נותנת מקופת הצדקה שנוסדה מהצבי ישראל ז"ל בעד היוצאים לארגנטינא כעת אף אגורה אחת להוצאות מסע חמשים המשפחות היוצ־אות כעת מהכא להתם, וטעמה ונמוקה עמה לבל יבואו אחרי כן בעקיפין עליה כי היא הוציאתן מארץ מולדתן, כי אם כל משפחה ומשפחה עליה לשם דמי נסיעתה מכיסה מחצה, שליש או רביע לפי ערכה. אך מאשר לא כל הנוסעים שארי־בשר להקולוניסטים הם, וה' קצביץ הראה לחברי הועד בפאריז בעליל כי אלה היוצאים כעת הנם משופרא דשופרא, אנשים אשר אין דרכם לחרחר ריב ומדנים בין אחים ולסכסך איש באחיו כאשר עשו הקולוניסטים הראשונים אשר קצו בעבודת האדמה כי אם לחיות חיים נעימים על חשבון אחרים ולא מיגיע כפיהם ובראותם כי לא פה המקום להם נסו נדו משם או גורשו בחרפה מהסתפח בנחלתם, נעתר ה' היפאליט וואועלבערג מפטרבורג חבר לועד הפאריזאי להלוות סך 15000 רו"כ למשך שלש שנים מאוצרו בלי פ"צ, למען יהיה לאל יד קצביץ להביא את חמשים המשפחות אל מחוז חפצם, ושמונת אלפים רו"כ אסף ה' קצביץ מהיוצאים, ותנאי בנ"ג ובנ"ר התנה עמהם כי אם איש מהם ימצא מגרעות בבואו אל המקום אשר יעד לו וישוב מדעתו, אז אין לו כל טענה לתבוע ממון מהועד, אולם אלה אשר כל ישעם וחפצם למצוא מנוח לעצמותיהם היבשות ולחיות חיי עובדי אדמה, ינתן לכל משפחה 100 העקטאר אדמה טובה ופוריה, בית בעל שני חדרים מרווחים, מכלא לצאן, רפת לבקרים וארוה לסוסים, כן כל המכונות וכלי החרישה, גם סכום כסף ידוע בפעם אחת אשר יהיה לאל יד הקולוניסט להכין כל צרכיו ממנו ולהחיות את נפשו ונפשות ביתו בשנה הראשונה לבואו עד אשר יאכל מפרי יגיעו ועמלו... הארץ גדולה ורחבה ודורשת עובדים הרבה, אך אנשים ישרים הרחוקים מריב ומדון, וביחוד בעלי נמוס ודרך ארץ, כי העבודה שם בשדות וגנים איננה קשה כל־כך כבארצנו, כי הכל נעשה ע"י מכונות, אשר גם נער בן עשר שנים יש לאל ידו לחרוש לזרוע לאלם אלומים, לזרות ולהבר, ובכן אין מן הצורך לידים גסות כי אם לאנשים בעלי תרבות.

ככל הדברים האלה וככל החזון הזה ספר לנו ה' קצביץ ויבקשני להודיעם בשער.

— אורח הגון הופיע בעירנו בשבוע העבר, ה"ה הרב הגאון רבי מרדכי שליט"א אב"ד בעיר אסמינא, מחבר ספר הדרת מרדכי. כל בני עירנו קבלו את פניו באהבה וכבוד, וכמעט אין בעירנו איש אשר לא דרש לשכנו, כי שמו מפואר לאיש מופת אשר ברכתו תעלה כעתר ענן הקטורת השמימה. גם הציוניים בקרוהו בביתו, ובשאלם את דעתו ע"י יחס הציוניים ענה ואמר, כי ציוני נלהב הוא ונכון לתת את מעילו האחרון אם אך יועיל בזה לטובת הציונים; אך שמע לדאבון נפשו מפי משכיל אחד כי בספר תורת המחמדנים (קאראן) כתוב, כי "אסור למכור לאי־מאמין אדמת המאמינים". ואם כה, איפוא, אין כל תקוה נשקפת להציוניים להבנות מציונותם. ואתם קוראי הצפירה היקרה? בטח ספר הקאראן לא כספר החתום לכם, המצאתם בו גם אתם את דברי המשכיל, או לא?

— צרת אחינו בבסרביא נגעה עד לב הרב הגאון מר יוסף שלופער ראב"ד בעירנו, ויער למוסר את בני עדתו על כי יעלימו עיניהם מאחים הגוועים מרעב וכפן, ודבריו היקרים עשו רושם גדול ברבות שומעיו ולמחרת יצאו שני בני עליה: המשכיל מר גארפינקעל והמשכיל מר ראבינוביץ, ויאספו סכום הגון בעד הרעבים. ישלם להם ד' כפעלם.
אליעזר בעקענשטיין.

גל. 80. כ' ניסן תר"ס. 6 באפריל 1900.

סלאנים. בית התמחוי לשבתות שנוסד זה לא כבר בעירנו, שנועד להספיק מזון כדי שלש סעודות בכל יום השבת לכל דורש ומבקש, משפיע רוב טובה לעניים האורחים, גם לנערי בתי האולפנא אשר עד כה היו נזקקים להיות קרואים לבתי הנדיבים בימי השבת. כשלש מאות נפש אדם מבקרים את הבית מדי שבת בשבתו ואוכלים לשובע ומברכים את ה' ומיטיביהם. כבר בקרו את המוסד טובי העיר, ובראשם הרה"ג אב"ד דמתא, ויגידו את תהלתו. מי יתן והיה הבית הזה למופת גם לערים אחרות.

א. טענצער.

גל. 113. כ' סיון תר"ס. 17 במאי 1900

קורספונדנציה חתומה בידי ט. י. שערעשעווסקי על יהודיה מסלאנים ש"עגבה על איש נוצרי", ברחה מבעלה והתנצרה.

גל. 141. ח' תמוז תר"ס. 22 ביוני 1900.

סלאנים. מספר מפקד בני ישראל בעירנו עולה בערכך לשלשה עשר אלף ושתי מאות נפש. עשרים בתי כנסיות לתפלה בנויים לתלפיות עומדים על תלם בזה. בבתים האלה שהם קנין כסף אגודות שונות, תמצאינה ישיבות לתורה ולתעודה. ישישים גם צעירים לימים יושבים והוגים בתלמוד, משניות ועין יעקב, ורבים מהם בקיאים בספרות העברית והכללית, כי רוח העת צררה אותם בכנפיה, ויתנו יד לחכמה ויהיו לבני תרבות בעלי תורה וחכמה. מצב החנוך בעירנו בכלל טוב מבינוני: האבות יחנכו את בניהם ובנותיהם על ברכי התורה והמדעים, ובעינא פקיחא ישגיחו עליהם שישמרו את חקם. את ש"ק יבכרו על שפות אחרות ואין בית אשר לא

ילמדו לצעירים את השפה לכל חקיה ומשפטיה, ורק מעט מזעיר נותנים כסף סוררת לשפתם. אולם מקווים אנחנו כי גם אלה ישובו לבקש קרבת שפתנו. ואפריון נמטי לה' באיוקאנ־סקי, ראש אגודת הציונים באדעסא אשר בנשף חשק שערכו בני ציון פה לכבודו נשא מדברותיו ויעיר למוסר את אוזן הצעירים שהתרחקו מעמם ושפתו וישמעו מוסרו בכובד־ראש ויבטיחוהו לשוב בתשובה שלמה להיות בנים נאמנים לד' ולכל הקדוש לנו.

— מדי דברי בחנוך הבנים אמרתי להודיע גם ע"ד בתי החסד והצדקה פה, הראויים להודע בקהל. לא אדבר על דבר ביה"ח הנודע לתהלה זה כבר גם לא על אודות בתי הישיבה והת"ת פה אשר כבר יצא מוניטין שלהם בעולם, כי אם על מפעלי החסד שנוסדו בשנים האחרונות; זה כשנה נפתחה בעירנו מחלקה ללמודי אומנות ומלאכת כפים למלאכת חרשי עץ ומסגר על יד בית הת"ת פה. המפעל הטוב הזה שנערך בטוב טעם ודעת יצא למענהו בהשתדלות טובי עדתנו ועמלם, ואם כי ראשית המפעל מצער, אולם נקוה כי אחריתו ישגא, אם אך יהי את לבב נדיבי עדתנו להשתתף בפעולותיו ולשחד מכספם למען כוננהו על יסוד נכון וקיים.

— בחצר ביה"ח הוקם לתלפיות בית גדול ונהדר במראהו, הוא בית אוסף לזקנים וזקנות יגיעי־כח, אשר באפס משען ומרגוע ימצאו מחסה בבית הזה. כארבעים נפשו יחסו בו, ומנהלי בית החולים דואגים לטובתם למלאות כל צרכיהם. הזקנים אוכלים ושותים די ספוקם ומבלים ימיהם האחרונים בנחת.

בבית הכנסת אורחים פה ימצאו האורחים העניים מקום ללון ולנוח מעמל דרכם גם מזון שתים שלש סעודות. הבית יכולכל מתרומות נדיבי הלב אשר ירימו לעתים קבועות.

— זה כשנתים ימים נוסדה פה חברת מכבי האש. בין חברי האגודה ומיסדיה אשר מרביתם הם בני האצילים, אשר לקחו את הטורח על שכמם לנהל את הדבר הגדול הזה, ימנו גם רבים מב"י הלוקחים חלק גדול בפעולותיה וממלאים תפקידם בחריצות וביתרון הכושר.

— עוד אגודות צדקה יש בעירנו כמו: הכנסת כלה, חברת תהלים, מלביש ערומים, פדיון שבויים, חיי־אדם, חברה ש"ס, חברה משניות, תומכי תורה ועוד, ולעת־מצוא אודיע טיבן ומהותן.

א. בעקענשטיין.

גל. 151. כ' תמוז תר"ס. 4 ביולי 1900.

קורספונדנציה חתומה בידי י. יאסעלעוויץ על ילד עברי מסלאנים שתעה מחוץ לעיר, נרדם, ומצאוהו מת כעבור יומים.

גל. 162. ד' מנחם אב תר"ס. 17 ביולי 1900.

סלאנים. — מקרה מעציב קרה בעיר בוטען הקרובה אלינו; אשה עבריה הלכה עם בתה לרחץ בנהר בקרבת בית הרחים אשר מחוץ לעיר, ולא ידעה האשה להזהר ותדחף אל מקום עמוק ותחל לצעוק לעזרה. בתה של הטובעת חרדה אל בית הרחיים להבהיל אנשים להחיש ישע לאמה. אך לדאבונה לא היה איש בבית כי אם בעה"ב בלבד, חסיד נלהב שהתפלל תפלת י"ח בכונה עצומה. ותגש הנערה האומללה אל בעה"ב ותתחנן מלפניו כי ימהר לעזרת אמה, אף החזיקה בכנף בגדו ותמשכנו כי יפסיק מתפלתו להציל נפש טובעת. אולם הקנאי השוטה דחה את העלמה דחיפה עצומה אחורנית וישם את ידו על פיו לאות, כי לא יפסיק את תפלתו. ותחכה הנערה עד כלותו את תפלתו, אפס גם אז דחה הקנאי את הפצרות הנערה, באמרו כי אל לאיש חסיד כמוהו להסתכל בנשים... ותמהר הנערה העירה לקרוא לעזרת אנשים, אך בין כה וכה נפחה נפש הטובעת וימשוה מן המים בלי כל רוח חיים בקרבה.

ט. י. שערעשעווסקי.

גל. 172. י"ז אב תר"ס. 30 ביולי 1900.

סלאנים. באתי הפעם להציג לפני הקוראים סמל דמות עיר אחת קטנה הסמוכה לעירנו והאלינקא שמה, אשר רוב יושביה מאחב"י עוסקים בעבודת האדמה וחיים חיי אכר ממש וימצאו לחמם במדה מספקת. העיר האלינקא שוכנת בין העיר סלאנים והעיר זעלווע, מסלת הברזל רחוקה ממנה, וקוי החשמל זרו לה ועל כן דבר אין להם עם ב"א, ולולא „הבחור" היושב בחצר רעפניץ הקרובה לעיר הנ"ל אשר אליו ינהרו אנשים מרחוק ומקרוב לדרוש בעצתו על כל מקנה וקנין גם על כל נגע ופגע, ולולא הבעש"ט היושב באזערניצא אשר לשכנו ידרשו לגהות מזור בעשביו וסממניו המובאים לו (לפי דבריו) מאדמת הצבי, כי עתה לא ידעו יושבי כרכים כי ישנה עיר אחת בליטא והאלינקא שמה. מספר משפחות בנ"י בעיר הזאת כמאה ועשרים, עשר חנויות נמצאות בה, ארבעה בתי מלון, בית רחיים אחד, שבעה תופרי בגדי אנשים ונשים כאחד, ועוזריהם ארבעה, ארבעה תופרי נעלים, ששה חרשי־עץ, שלשה חרשי ברזל, שנים שנים בוני בתי אבן. יתר המשפחות היושבות בעיר הנ"ל רובן ככולן מתפרנסות מעבודת האדמה, וזולת העבודה הזאת החביבה עליהן אינן יודעות כל עבודה ומלאכה. המשפחה אשר אין אדמתה מספקת לה לכלכל את בני ביתה תקח אדמה בחכירה מאת אחינו בעלי האחוזות אשר בסביבות העיר ועבודתם היא בכל: חורשים, זורעים, קוצרים, דשים, מאלמים אלומות ועושים גם את המלאכות הנעשות בעזרת המכונות. רובם זורעים תפוחי אדמה, והעיר האלינקא היא המשבירה ת"א לכל בני עירנו, ומר"ח תמוז עד ר"ח כסלו מובלות משם לעירנו בערכך עשרים עגלות ת"א יום יום. בני האלינקא מסתפקים במועט, מותרות אינם יודעים וכל מאכלי תאווה עושים הם מתפוחי אדמה, וגם בשבתות ומועדי ד' אין התבשיל הזה יורד משלחנם. אמנם נהדר הוא המראה בצאת כל משפחה אל השדה, האנשים בכלי עבודתם: את, מחרשה, מגל וחרמש לפי צורך הזמן, והנשים במעדריהן ובסליהן, ובנותיהם הולכות לפניהם ומשוררות שירותיהן. על אחינו ואחיותינו אלה נוכל לאמר בפה מלא כי רגילים ומסוגלים הם לעבודת האדמה. ועושים את מלאכתם בשקידה עצומה ואוכלים בשמחה לחמם.

מצב העיר הגשמי בכלל לא רע הוא, אבל מצבה הרוחני שפל מאד, אין בה בית ת"ת בעד ילדי העניים, ואין בה כל מוסד חסד, מלבד בית הכנסת אורחים בעד אורחים עניים הסרים אליה בדרכם. אין כל מושג ע"ד הרעיון הציוני ליושבי העיר הזאת, ועיני רבים תלויות לחסדי הח' יק"א אשר בקרוב תשלח איש עתי אחריהם להביאם אל המנוחה והנחלה בארגנ־טינא.

א. בעקענשטיין.

גל. 185. ב׳ אלול תר״ס. 14 באוגוסט 1900.

סלאנים. המטיף הידוע הר״ב צדיקוב נשא מדברותיו פעמים אחדות בעירנו בתוך קהל ועדה בבתי תפלה שונים ובביהכ״נ הגדול ויעש נפשות רבות לציון, וגם יקירי קרתא אשר עד כה עמדו כצר להרעיון ויעפרו על הציונים עפר חרפות וגדופים התרגשו מאד למשמע דרשותיו המחוכמות ויהיו עתה לאגודה אחת. המטיף ה׳ צדיקוב מסור אל הרעיון הציוני בכל לבו ונפשו, דרשותיו המצוינות הנן מתובלות במאמרי חז״ל ומשליהם, גם מפאת ידיעתו הרחבה בדברי ימי עמנו יש לו היכולת למשוך אליו לבות השומעים. ביום ד׳ העבר דרש ה׳ צדיקוב באולם הגדול הנשען על יד בית הכנסת הגדול ושם נקבצו ובאו כל נכבדי עירנו וראשיה, וגם הרה״ג ר׳ יהושע פריידין היה בין הנאספים. ככלותו את נאומו הביעו לו הנאספים רגשותיהם רגשי תודה ורצון. נבחר ועד של כ״ה איש מקרב ראשי עירנו ואלופיה יודעי תורה, אשר עליהם להשגיח על כל מפעלות האגודה בעינא פקיחא. אנו מקוים כי מעתה לא תפרד עוד עדתנו לאגודות אגודות והיתה עירנו למופת ממעשיה גם ליתר הערים.

— אגודת המכבים המתנדבים בעירנו מגדילה עלילה ברכשה לה מכונות יקרות ערך לכבות אש, וראויה היא לתודה וברכה על פעלה, כי לולא עזרתה לנו כי אז היינו בכל רעה. זה חמש פעמים פרצה אש בעירנו בקיץ הנכחי ובכל פעם הצליח בידה להשקיט את האש באופן נעלה.

א. בעקענשטיין.

גל. 227. ה׳ מרחשון תרס״א. 15 באוקטובר 1900.

סלאנים. המות עלה בחלוננו ויגדע בחרי אף את קרן תפארתנו את הרב ר׳ מיכל בער וואלאך ז״ל. בן שבעים ואחת שנה היה המנוח במותו. הוא היה צדיק מושלם ביראת אלהים, תורת אמת היתה בפיהו תמיד ועד רגעיו האחרונים לא פסק פומיא מגירסא וישם לילות כימים וכל מעצור לא קם לשטן על דרכו דרך הקודש. ביתו היה תמיד מעוז לדל ומחסה לבני הישיבה והת״ת. כשלשים נערים בני תורה ואורחים הגונים אכלו על שלחנו מדי שבוע בשבוע. הוא התהלך בענוה עם כל בני אדם, ובכל ימיו היה אות ומופת לרבים באהבת התורה ולומדיה. בהשמע השמועה המעציבה בעיר ביום א׳ ערב סכות בבוקר העבר כי נפטר הרב ר׳ מיכל בער ז״ל, סגרו כל החנויות ובעלי המסחר והמלאכה שבתו מעבודתם, וכל בני העיר באו לגמול אתו את החסד האחרון. על יד ביהמ״ד הגדול הספידהו הרב הגאון מר יוסף שלופער נ״י ויתנה את כל צדקותיו אשר עשה בימי חלדו, וכל העם געה בבכיה. ימתקו לו רגבי עפרו ותנצב״ה.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 236. ט״ו מרחשון תרס״א. 25 באוקטובר 1900.

סלאנים. זה יותר מירח ימים עברו מעת שגוע ויאסף אל עמיו הרה״ג מרן שמואל הכהן ראטנער זצ״ל שכהן פאר בתור מו״צ בעדתנו זה שנים רבות וישאיר לאנחות ששה ילדים קטנים, יתומים מבלי אב ואם באין משען ומשענה ומצוקתם גדולה מאד, כי נשארו בעירום ובחוסר כל, ואין איש מבני העדה שם לב לחמלה על היתומים הנעזבים האלה להסיר מהם חרפת רעב. יתעוררו נא נדיבי העדה לדברים המעטים האלה היוצאים מלב כואב ויחושו לעזרת היתומים נגועי האסון בזכות אביהם, האדם הגדול, שהשפיע עלינו מתורתו, חכמתו וצדקתו שנים רבות.

מ. ז.

גל. 245. כ״ו מרחשון תרס״א. 5 בנובמבר 1900.

(בקורספונדנציה ארוכה מתאר הכותב מעשה התעללות של אכר נוצרי ע״י העיירה מייצ׳ד ״שלכד בשחיתותיו נערה עבריה בת 12 שנה״. ביה״ד של הגליל בסלאנים דן את האכר לשמונה שנים מאסר. הכותב מסיים את מכתבו בענין נוסף):

פה מקום אתי להשיב תודה וברכה בשם בני עדתנו להנכבד הר״ד בערמאן ורעיתו, אשר זה שנים אחדות הקדישו את עתותיהם למעשה הצדקה והחסד לטובת עניי העיר לנהלם בלחם ותפוחי אדמה במחיר מצער כל ימות החרף, ולעניים ביותר — בלי כל מחיר.

א. בעקענשטיין.

גל. 264. י״ח כסלו תרס״א. 27 בנובמבר 1900.

סלאנים. אגודת ״שוקדי מלאכה״ אשר בזה עולה כפורחת. זה מקרוב חגגה האגודה את חגה השנתי ובו השתתפו טובי עדתנו מכל המפלגות ובראשם הרה״ג אב״ד דמתא אשר בנאומו הכביר הרים למעלה חין ערך המפעל הזה שנועד לדאג לחנוך ילדי העניים מבעלי המלאכה ללמדם אומנות ומלאכת כפים. רוח החיה באפני המפעל הנעלה הזה הוא האיש הנלבב הר״מ לעווין שהיה מייסדו הראשון ומנהל את עניניו ביתרון הכשר.

מ. פינחאסאוויסקי.

גל. 210. ה׳ תשרי תרס״א. 15 בספטמבר 1900.

האלינקא (ע״י סלאנים). בגליון 172 במכתב מסלאנים באו דברים לא מדויקים נגד הרב הר״א שליט״א. למען הסיר ממנו עקשות פה, הנני חושב לי לחובה להביא בזה מקצת שבחו של הנעלב וראה הכותב שלא בצדק זלזל בכבודו: הרב הר״א, מלבד שהוא גדול בתלמוד ונושאי כליו, ידיו רב לו גם בספרות העברית והכללית. הוא ידוע ומפורסם לחכם וליועץ פלא בכל מקצועות המסחר והמרכולת וע״כ ינהרו אליו רבנים סוחרים ומשכילים מקרוב ומרחוק לדרוש בעצתו ולשמוע את נועם מדברותיו הלוקחים את הלבבות. ואין להתפלא כי רבים יעריצו את שמו הטוב ההולך למרחוק כיאות לאיש הדגול מרבבה כמוהו. הר״א הוא ידוע חולי משחר ילדותו ונושא מכאובים קשים ונוראים. בהיותו בחו״ל לפני שנים להתרפאות מחליו הגידו גדולי הרופאים שמה, כי מעולם לא ראו חולה אנוש כזה ולמרות היסורים הקשים המוצצים לשד חייתו הוא חוגר שארית כחו להגות בתורת ד׳ יומם ולילה. איש גדול עצה ותושיה ומדוכא ביסורים כהר״א שליט״א ישכן בחצר רעפניץ הקרובה אלינו בבית הוריו העניים והישרים המכלכלים אותו בכבוד ובכל אופן אין הוא רוצה ליהנות ממתנת בשר ודם.

א. ראבינאוויץ.

גל. 34, י"ד אדר א' תרנ"א. 10 בפברואר 1891.

בכתבה ארוכה מספר משה זאבלאצקי על מקרה נשואים כפולים שקרה בסביבות סלאנים.

גל. 101. י"ב אייר תרנ"א. 8 במאי 1891.

סלאנים. גם העתים הרעות האלה עוד לא הביאו חכמה בלבב אחינו בני בריתנו לשים לבם על דרכיהם ולשפר מעשיהם. כל אחד לבצעו יפנה ואיש את בשר רעהו יאכל; המריבות והקטטות עוד תפרוצנה והקנאה ושנאת חנם תרבינה בין המפלגות, עד כי בעד כבוד מדומה יביאו שואה איש על רעהו. את כל אלה נראה ברוב הערים בכלל ובעירנו ובסביבותיה בפרט, כדבר שקרה בחג העבר בעיר הקטנה ג. הסמוכה אלינו. אחד מנכבדי העדה שמה, בא בריב דברים עם איש אחר ע"ד „עליה" בבית התפלה; ויהי ממחרת החג ויבוא לעירנו ויאכל קורצא לפני חוקר הדין כי פלוני האיש דבר על ה' ועל משיחו. חוקר הדין נתן עד מהרה צו להביא אליו את היהודי הלז ואת אשתו וב"ב לחקור דבר, אך האמת מארץ תצמח ועד מהרה נוכח חוקר הדין לדעת כי לא נאמנו דברי המלשין ויבטל את דבר המשפט.

— בעירנו קרה הדבר הזה: איש עני לקח בהקפה בבית מסחר אחד חבית דגים מלוחים; ויחר אף המשרת אשר בבית מסחר דגים מלוחים השני ויחפוץ לנקום את נקמת בעליו ויתגנב בלילה לחנות של החנוני הנ"ל אשר גר בשכנותו וישפך לתוך החבית היין נפט ויקלקל את הסחורה. ממחרת בא החנוני העני אל חנותו וירא את אשר עשה לו המשרת ויצעק צעקה גדולה ומרה והעיר היתה כמרקחה. החנוני העני הגיש משפט לפני השופטים אך המשרת שלם להחנוני דמי־נזקו ודבר המשפט עוד תלוי באויר. בכלל נעשה להרגל בינינו כי איש את רעהו יכה בלשון לפני פקידי הרשות לתת את בני יעקב לחרם וישראל לגידופים.

— ביום 29 אפריל לעת הצהרים יצאה אש בעירנו ותאכל חמשה בתים של יהודים ושל נוצרים במגרש העיר, גם כל הרכוש אשר היה בבתים נשרף ויושבי הבתים נמלטו אך בעור שיניהם.

משה זאבלאצקי.

גל. 111. כ"ד אייר תרנ"א. 20 במאי 1891.

סלאנים. עוד במכתבי הקודם (המליץ 101) אמרתי כי מעשים אשר לא יעשו ואשר ישפילו את כבודנו לעפר יעשו בעירנו וסביבותיה, ומה מאד ידאב לבי לספר בשערי „המליץ" עוד מעשה מכוער שקרה בסביבותינו זה לא כבר, ואולי פרסומא דמלתא יהיה לתועלת כי לא ישובו החוטאים אל קיאם ושארית ישראל לא יעשו עוד־עולה... בסביבת הכפר וואליע הסמוך לעירנו החזיקו בחכירה שני אנשים את מגרשה של הממשלה (קאזיאנניא דאטשי) האחד ה' חב"ב והשני ל־ן ע. והאיש הזה צר עין הוא מעודו ויצר עינו גם בשותפו ויבקש תמיד תחבולות להרע לו. מה עשה? כוון את העת אשר שותפו חב"ב לא היה בכפר, ויתיר את רפסודותיו אשר היו אז על הנהר שמה, וינטשם לאחד אחד ושלח אותם על פני המים וילכו למו העצים עד הכפר שצארע. כאשר נודע לה' חב"ב הדבר הזה, בא עד מהרה אל מקום המעשה ובעמל רב הציל את העצים. הדבר הזה עשה לו מיד כנפים בכל סביבותינו וכל שומע שרק ויניע ראשו. אולם ע. הנ"ל עוד לא אמר די, וישלח חרש אנשים לכפר שצארע, הרחוק ממקום מגורו פרסאות אחדות ואשר על חוף הנהר שמה היו רפסודות של חב"ב, לעשות עמהם כמעשהו בכפר וואליע... במצאו בזה פתחון פה לגול האשמה הראשונה ממנו וכי נקי הוא מהשערוריה באמרו, שכמו שלא שלח יד בהעצים בפעם השניה מפני שרחוק הוא ממקום המעשה, כן לא עשה שום דבר גם בפעם הראשונה.

אך כעבור ימים אחדים נודע הדבר עפ"י סבות שונות, כי בפעם השניה כמו בפעם הראשונה עשה זאת האיש ע. בכבודו ובעצמו. אוי לאותה בושה!

חמת הנוצרים יושבי הכפר בערה בקרבם על התועבה הזאת בידעם את האיש חב"ב כי חביב הוא לבריות ולא עשה גם לשותפו כל רע. לפי השמועה יגיש ה' חב"ב עצומותיו לשופט השלום ואכרי הכפר הנ"ל יעידו בדבר כי כן עשה האיש ע.

שמה אצל — זאבקי.
(הוא משה זאבלאצקי. — המעתיק)

גל. 126. ט"ו סיון תרנ"א. 9 ביוני 1891.

סלאנים. — כל הקריה תהום עתה לביאת אורח הגון אל התחנה „בארנאוויטש" הסמוכה אלינו, הוא הרבי מלאדי אשר לשמו ולזכרו תאות נפש כל חסידיו ורוממות הצדיק הזה בגרונם... המונים המונים נוסעים עתה מפה לבארנאוויטש, זה לקבל ברכה וזה „קמיע" להצלחה, זה לשאול עצתו וזה רק לראות פני קדוש. גם העני שבעניי החסידים מקבץ על ידו כסף מעט בתחבולות ועצות שונות, וכולם יחד חברים עם הטף אשר לרגלם יושבים דחוקים וצפופים, איש על גבי רעהו, בתוך עגלה ארוכה ורחבה רתומה לסוס אחד אשר נראתה מרחוק ככלוב מלא עוף. יראו „המתנגדים" ויבושו, כי אין כל שמחה מיוחדת להם, על כל פנים יגון ואבל; אל למתנגדים לשמוח עלי גיל כחסידים, כי אין התעוררות הנפש להם... כמה וכמה דברים יש לנו בעירנו הצריכים „התעוררות" ומשען כסף להם, ולדאבון לב אין מוצא לכסף ואין מעורר לטוב, כי ידי „המתנגדים" בזה. אולם לא כן הוא בין החסידים, בין לילה יצבר שלל רב על דבר נצרך, — כי יד החסידים על העליונה.

משה זאבלאצקי.

גל. 130. י"ט סיון תרנ"ט. 13 ביוני 1891.

סלאנים. ט"ז סיון. תשואות חן חן להרב הגאון אב"ד דפה על אשר הקדיש את עתותיו לסבב על פתחי בני עירנו ויאסוף כחמש מאות רו"כ למשען עניי עירנו אשר יד הזמן הויה בם, ובכסף הזה ימכרו לעניי העיר לחם בחצי המחיר. גם נוצרים רבים בעירנו ובראשם שר־המחוז ה' אלטשין וראש־העיר ה' וואלעווסקי נדבו את נדבותיהם לטובת עניי ישראל איש כפי נדבת לבו. בשבוע העבר כבר החלה חלוקת הלחם וממכרו אשר כל דכפין וכל דצריך מבלי הבדל ופדות בין עברים ובין

נוצרים יבוא ויקח בחצי המחיר. ברכת העניים האומללים תחול על ראש הרה״ג ועל ראש כל המתנדבים להדבר הגדול הזה.

— הבחירות „לרב מטעה״מ״ ולראש העיר ולעוזריו נגמרו בעירנו ואיש איש על מקומו בא בשלום. הרב הנכבד ה׳ ש. הורוויץ נשאר על משמרתו כמקדם ובהשקט ובמתינות היו הבחירות מבלי קול נוגש ומהלומות אגרוף כמו בערים אחרות.

— כבר באה העת לבני עירנו, כי ישימו לבם לחצר מות הישן, כי גדרו נהרס ונטה לנפול וכל הולכי על ארבע יטילו גללים ויפריסו פרסה, וכדי בזיון וחרפה...

משה זאבלאצקי.

גל. 185. כ״ו אב תרנ״א. 18 באוגוסט 1891.

סלאנים. 11 אוגוסט. — פקודה באה משר הפלך לבית הפקודות בעירנו, לבלי ימחקו מספר הקרואים לעבודת הצבא בש״ז את הצעירים שהגיע פרקם לעבוד בצבא אשר לפי הודעת בני משפחתם לא נודע איפה הם. השמועה הזאת החרידה את לב בני עירנו ואחב״י יבכו למשפחותיהם על הרעה הנשקפת להם בהגיע מועד הקריאה לעבוה״צ, כי בעד כל אחד ה„אינם ידועים״ אשר יחסר ישימו עונש על משפחתו לשלם כסף ענושים סך 300 רו״כ... מספר הנעלמים מעירנו לבד עולה לשמונים נפש, וכמספר הזה מערי המצער הסמוכות לה. גם יש רבים אשר בין רפאים ושוכני עפר חלקם משנים רבות, אך לא נמחקו מספר החיים, ועתה גם המה יקומו ויחיו בין העוברים על הפקודים בשנה הזאת. בעלי הזכיות הקרואים לצבא בש״ז יחרדו ויפחדו פן יפול עליהם הגורל למנות את חסרון הנפשות החסרות ובני עירנו מגששים כעוורים קיר מבלי דעת מה לעשות, — ואנה לפנות?... ומלבד הרעה הנשקפת לעירנו ולהערים בסביבותיה, מי יסיר את החרפה מעל עמנו לבלי יאמרו עלינו כי משתמטים אנחנו מעבודת הצבא; כי גם אם יקחו את כל בעלי הזכיות ממדרגה הראשונה לצבא, לא ימלא המספר הדרוש, ומה יענה ויאמרו אז שונאינו ומנאצינו?

משה חיים גראייוער.

גל. 193. ה׳ אלול תרנ״א. 27 באוגוסט 1891.

סלאנים. — מספר בני עירנו לפי הספירה האחרונה הוא כעשרים וחמשה אלף איש. מסחר מיוחד המשפיע לבני עירנו לחם חוקם אין להם, רק חיים הם ומתפרנסים ממלאכות שונות אשר בחרו למו; החייט במחטו, הרצען במרצעו והסוחר בסחורתו. עיר ברכה היתה מלפנים, עת היה עליה עין ה׳ לטובה וינחילנה עושה וכבוד, והתורה והחכמה יחד נשקו בה, יושביה מצאו את פרנסתם בריוח ויראו ברכה במעשה ידיהם, אף היו בקרבה עשירים נכבדים אשר גברו לאמונה בארץ והצטיינו מאד במעשה הצדקה והחסד; ימים טובים היו לנו טרם סוללה מסלת הברזל העולה מסלאנים לבאראנאוויץ; אז נהרו אלינו כנענים נכבדים וערבו מערבם בתוכנו וברכה היתה מצויה בנו; אבל הימים הטובים הלפו הלכו, ותחתם באו לנו ימים רעים, יום שקללתו מרובה משל חברו. העשירים הגדולים נאספו אל עמם ויתרם גם הם נפוצו איש לעברו בעת התבערה הגדולה שהיתה בשנת תרמ״א, אשר העמידה אותה על גחליה ריקה ופנה זיוה והדרה. „בעלי בתים״ חדשים קמו עליה אשר ביד חזקה לקחו את מקומם ועבדים משלו בה... מעשרה קבין התחרות שירדה לעולם נטלה עירנו תשעה, כל אחד ירד לחיי חברו בראות האחד כי השני מצא מוצא ללחם חוקו. אחרי כל אלה לא יפלא עוד אם תנועת היציאה לחו״ל התגברה בעירנו, ולא רק הצעירים לימים אשר אונם בשרירי בטנם ורב כח להם לפלח האדמה ולעבדה; כי אם גם אנשים אשר כבר באו בימים ואינם מסוגלים כלום לעבודת האדמה אף גם לשאת סבל על כתף עוברים ארחות ימים.

— דרכי החנוך פה אבלות. כל הרוצה ליטול את השם „מורה״ בעירנו יבא ויטול, ואנדרלמוסיא גדולה שוררת בין המורים וכל המוזיל את השער — לו משפט הבכורה. גורל המלמדים בעירנו לא טוב הוא; הם ישתו ימצו את קובעת תרעלת „הזמן״ ויחיו חיים של צער, חיי עוני ודחקות. מספר המלמדים בעירנו עצום מאד ואין בית אשר אין שם מלמד עם „חדרו״.

— בתי חסד וצדקה רבים עומדים על תלם בעירנו, ובראשם „בית החולים״ אשר ראוי לתהלה ויוכל להיות למופת לערים אחרות. רופא מומחה תמידי יבקר מדי יום ביומו את החולים בבית הזה וסמי מרפא יתנו לחולים בזריזות נכונה, ומזון טוב ובריא ינתן לכל חולה וחולה כפי משאלתו ומצב מחלתו.

— ראשי העדה ומנהלי הת״ת התעוררו ויקנו בית־חומה גדול בעל שתי מכפלות ויפארו את הבית הזה עד מאד, ויקדישו אותו לבית ספר של ידיעת שפת הארץ, ידיעת החשבון וכו׳, ומשעה הרביעית אחר הצהרים עד השעה הששית ילמדו שם מורים נכבדים. בבית הזה שתי מחלקות; במחלקה הראשונה כעת 64 תלמידים ובמחלקה השניה 94. המורים הנכבדים עושים את עבודתם באמונה והתלמידים ילמדו בחשק נמרץ.

משה זאבלאצקי.

גל. 198. י״א אלול תרנ״א. 2 בספטמבר 1891.

סלאנים. — בימים האלה שבו לעירנו אנשים אחדים שיצאו מפה לאמעריקא ונתפשו בערי הגבול בחפצם לעבור שלא כדת. לפי שיספרו „בעלי התשובה״ נוספה עתה על הגבול שמירה מעולה על אחת שבע מכפי שהיתה עד כה וגם השוטרים יביטו בשבע עינים על כל זר הקרוב אל הגבול וידונו לחומרא גם אלה אשר בידיהם תעודות מסע כדת. ומלבד זאת רעה רבה צפויה להנוסעים ע״י אחינו בני בריתנו מעבירי הגבול, העושים מסחר בנפשות אדם והמתמלאים מחורבנם של הגולים. הם יבטיחו אותם על שקר להעבירם בשלום את הגבול ואח״כ ינצלו אותם כלה ואין מציל אותם ומתעורר בצדק להצילם מידי עושקיהם. — על הרבנים והראשים בערי הגבול החובה והמצוה עתה לשים לב לזה, להשגיח בעינא פקיחא על מעללי האנשים הרעים האלה ולבלתי תת להם לעשות ככל אות נפשם בנודדים מרודים אשר אין להם גואל ומודע שמה.

— חברי האגודה „לינת הצדק״ פה שנוסדה זה לא כבר התאספו לשית עצות בנפשם איך להאדירה ולהרבות מספר החברים למען תוכל להוסיף אמץ ועוז בפעולותיה. להאספה נקהלו ובאו אנשים רבים מנכבדי עירנו וה״ר נח קאפעלמאן המיסד החברה והעומד בראשה קרא מעל ספר הזכרון אשר לפניו את מספר החברים הנכבדים אשר יותר משלש מאות איש המה, ואת סכום נדבותיהם אשר נדבו בס״ה כארבע מאות

רו״כ (כן תרבינה) ויחליטו לקנות מכונות הנצרכות לרפואה, אמבטאות וכלים מכלים שונים אשר יהיו לתועלת החברה. אבל גם לחברה הנכבדה הזאת נמצאו מתנגדים אשר לא יחפצו בה, ועוד ידם נטויה להכותה חרם...

משה זאבלאצקי.

גל. 222. י״ד תשרי תרנ״ב. 4 באוקטובר 1891.

(בחלק הראשון של כתבתו מודיע הכותב על מקרה גנבת־ילד מבית סנדלר ע״י אשה עקרה — המעתיק). — איש אחד מרוזינאי היה לו סכסוך בדבר עסק אחד עם האדון אוסיפ אורדה, בעל אחוזות ונכסים בסביבות עירנו ולא יכלו להתפשר ביניהם. כעבור ימים אחדים נאות האדון הנ״ל לדברי היהודי רק בתנאי שינכה מהכסף אשר אדותו הם נדונים מאה רו״כ לטובת עניי ישראל בעירנו. לבקשת האיש מרוזינאי נתן האדון הנ״ל גם עשרים וחמשה רו״כ לעניי רוזינאי. הכסף נתן ליד המו״ץ דפה הר״ר שמואל ראטנער.

— זה שבועות אחדים אשר המגיד מקעלם מסתופף בתוכנו ויעניק לנו כמעט בכל יום מבכורות דרשותיו הידועות ומחל־ביהן. אך מי יתן וגלה ה׳ את אזן עבדו זה, כי למותר הוא בעת הרעה הזאת לספות עוד על עצבם ורגזם של אחינו בני ישראל, ולהעביר כל טוב הגיהנום ופולסי דנורא, על פניהם, כי אם לדבר נחומים על לב הנענים והנדכאים, כי רבת שבעה לה נפשם תמרורים...

משה זאבלאצקי.

גל. 270. ט״ו כסלו תרנ״ב. 4 בדצמבר 1891.

סלאנים ט. כסלו. — לפני ירחים אחדים קבצו בעירנו סכום רב ל„לחם אביונים״, ועתה התעוררו שנית הרה״ג דפה והנכבד ה׳ אליעזר יוסף קלאצקא ויסבו עיר ומתים, מבית לבית משכונה לשכונה, ויאספו סכום כסף רב, ויכוננו עתה ועד (קאמיטעט) למכור לעניי עירנו לחם במחיר 2 קאפ׳ הליטרא. כל אחד מגרי עירנו התנדב לתת כנדבת לבו ויתחייבו לשלם דמי חודש או בפעם אחת לצורך זה במשך ששה חדשים, ויכריזו כל איש עני יוכל להשיג ע״י הועד לחם במחיר 2 קאפ׳ הליטרא, ומי אשר יבוש לבוא בעצמו בין העניים לקנות לחם יוכל לשלוח איש אחר במקומו ושלוחו של אדם כמותו. אך דבר אחד נחשוב למותר בענין זה, כי נמנה על חלוקת הלחם איש אחד אשר יקבל שכרו ארבעה רו״כ לשבוע ואנחנו יודעים נאמנה כי נמצאו רבים נכבדים אשר בכל לב ונפש היו מתעסקים בדבר החלוקה חנם אין כסף.

— זה לא כבר נתברר בבית המשפט בעירנו משפט עשרה אנשים מב״י מעיר הקטנה ג. הסמוכה לעירנו שנאשמו בעוון מחלוקת והרמת יד בבית התפלה בחג העבר, ויקימו אז שאון ומהומה בבית התפלה עד כי לקולם מהר פקיד העיר עם משרתיו עושי־רצונו אל בית התפלה ויכתוב את הדבר לזכרון בספר. הנאשמים נתחייבו בדין וישימו עליהם עונש־כסף, מלבד אשר נתחלל בזה גם שם ישראל.

— בחרף העבר נעשה בעירנו ע״י אשה צנועה גאלדע שמה, דבר גדול והוא: לחלק עצים להסקה לעניי העיר. כל איש קבל עליו לתת נדבתו לדבר הטוב הזה. למעללי האשה הזאת אין ערוך; אין חלק ונחלה לה בתענוגות העולם ורק צדקה וחסד תרדוף, אין כאן לא גאוה ולא פרנסה, אבל יש כאן צניעות וטוב לבב, וכאם רחמניה תדאג בעד העניים להושיעם בצר להם. מי יתן ותרבינה משכילות אל דל כאלה בערי ישראל!

משה זאבלאצקי.

גל. 78. ז׳ ניסן תרנ״א — 3 באפריל 1891.

פאוולאווא (קולוניא במחוז סלאנים ע״י רוזנאי). כחמשים משפחות מאחב״י נמצאות במושבתנו זו העובדות אדמתן בחרי־צות וחבה ומוציאות זרע מהארץ, אשר הקיסר המנוח ניקולאי נ״ע נתן לנו ברוב רחמיו בחפצו לעשותנו לאזרחים מועילים, לאנשים בעלי עבודה ומעשה המביאים ברכה להם ולעולם, ואף אם ראשית המושבה היתה מצער כי רבים היו אשר קשתה עליהם פרידתם מחיי הרוח ולא יכלו על נקלה להטות שכמם ולסבול עול העבודה, ואחדים עזבו את בתיהם ואת שדותיהם וילכו לבקש להם חית־ידם באשר ימצאו; אבל אחריתה תשגא מאד, כי מאז החלו לפרע פרעות בישראל, נתחבבה על אחינו עבודת השדה, וחיי האכר, חיים של חלוץ עצמות בעבודה ותנועה לקחו לב רבים מאחינו רב יתר מחיי המסחר הבוגד, ותחת אשר מלפנים מאסו בשדותיהם ויתנו אותם לכל הבא לקחתם וגם בצע כסף לא לקחו, עלה כעת מחיר כל חלקה לאלף כסף ויותר לו חפצו למכרן. וגם אמנם כל אכרי המושבה פאוולאווא חרוצים המה במלאכתם במאד. ישנם אנשים אשר למדו אף דרכי האכרים האזרחים בכל פרטיהם ודקדוקיהם ועושים כל דבר כקטן כגדול בעצמם, וכאשר תכלה מלאכתם בשדה יובילו משאות מסוחרי העיר ראזינאי אל תחנת מסלת הברזל. או מביאים עגלות טעונות עצים אל העיר למכור, ולו לא שמה המאדע הארורה משטרה גם בין בנות האכרים ותאות המותרות לא קננה בלבותן, כי אז מאושרים היו כל אכרינו.

גם מצבנו המוסרי איננו נופל הוא בערכו, כי רבים מהאכרים שולחים עוליהם להישיבות אשר בראזינאי ללמוד גפ״ת עם מפרשים ושתי חברות „משניות״ נמצאו אשר האכרים יבואו בכל שבת ושבת ללמוד איזו פרקים משניות, ותודה יאתה לרב המשכיל ה׳ יוסף סטאראוואלסקי המאסף בכל שבת בצהרים גם את הנערים השובבים ומלמדם תנ״ך עם באור. אך דא עקא כי שדותינו כבר נתמעטו ע״י חלוקת היורשים, וצעירים רבים אשר כבר בנו להם בית יש להם לדאוג לנשו־תיהם ובניהם, ושדות אבותיהם אינם מספיקים להשביע לחם רק להם ולא לבניהם ולבני בניהם אחריהם. הצעירים האלה נושאים כעת עיניהם אל הרי ציון וירושלים. ותקותם להשיב לתחיה שדות ירושלים הנשמות, בחריצותם ובתבונות כפיהם; אבל אך כוונתם רצויה ולהוציאה מכח אל הפועל אין לאל אדם, כי אין להם הכסף הדרוש לקנות שם אחוזה. וזה לא כבר פנו אחדים מצעירינו וגם כותב הטורים האלה בתוכם בבקשה אל גדולי חו״צ בארצנו כי יעמדו לימיננו לספחנו אל החברה הנכבדה דשם... גם זאת לדעת כי ע״י אכרי פאוולאווא כבר נוסדה מושבה אחת באה״ק העולה כפורחת בין יתר המושבות, הלא היא המושבה „מזכרת בתיה״, אשר המו״ל מה״ע „הלבנון״ בחר בנו מכל בני הקולוניות האחרות ויבחר בעשר משפחות ויביאן לחסות תחת כנפי הבאראן הנדיב, אשר כל הרואה את המושבה יפאר וירומם ערך עובדיה...

אחד מצעירי האכרים זיממעל לעווין.

גל. 91. ל׳ ניסן תרנ״א. 26 באפריל 1891.

זעלווא. — ארץ־ישראל, עמיגראציע! שתי המלים האלה נשואות עתה על שפתי כל לשון בעירנו, ובכל מקום אשר נלך נראה כי ישוחחו חד את חד אודות זה. אומנים אחדים אשר כחם במתנם מתעתדים בקיץ הזה לצאת את העיר ולנסוע אל ארץ הקודש, באשר קבלו מכתבים משם מאת מכריהם ומיו־דעיהם כי שם תעשנה ידיהם תושיה להשתכר לחם לפי הטף, תחת אשר במקומות מושבותינו ילכו הפועלים בטל כל היום ואף אל צרור נקוב אין משתכר. הקול נשמע כי מהערים הסמוכות נסעו משפחות בעלי כסף לקנות אחוזות קרקע בפלש־תינא, וכי אנשים השבים ממסעותיהם באה״ק אומרים כי „טובה הארץ מאד מאד, ונחלת האנשים אשר נאחזו בתוכה שפרה עליהם״. ועל־כן, לרגלי הדברים האלה רבתה המהומה והמבוכה בעירנו. בתים רבים עומדים להמכר בחנם ואין קונה אין דורש ואין מבקש, כי מי יחפץ לקנות בתים בשעה שרוחו ונשמתו נתונים אך ורק לרעיון ישוב ארץ־ישראל? ומי יאבה להוציא מעותיו בשעה שרגלו האחת עומדת כאן, ורגלו השניה עומדת בתחום ארץ־ישראל! סוף דבר: כל איש חושב מחשבות ורואה בחזיונו כי שערי ירושלים פתוחים לפניו, ולא יחסר לו כי אם לבוא לאה״ק ולהיות מאושר...

זאב קאפלאן.

גל. 135. כ״ה סיון תרנ״א. 19 ביוני 1891.

זעלווע 14 יוני. — למרות האזהרות והידיעות הבאות במכ״ע יום יום, לבל יהינו אחינו לעלות לאה״ק אם אין סך מסוים בידם — מתעתדים אנשים רבים מסביבות עירנו לעזוב ארץ מכורתם ולשים ארצה פלשתינא פעמיהם; בין כה וכה האנשים הנוסעים מזה מחוסרי כסף, גורמים רעה גדולה לעצמם ואינם מביאים שום תועלת להישוב בכלל...

זאב קאפלאן.

גל. 9. כ״ה טבת תרנ״ב. 12 בינואר 1892.

סלאנים. —

— בשבוע העבר תמו ימי הבחירות לראש ומשגיח נכבד על המורים בבית־הספר לילדי העברים מטעם הממשלה בעירנו. רבים היו האנשים אשר חפצו להשתמש בתגא זו לקחת המשרה הזאת על שכמם, ואיש אחד חפץ להקדיש מכיסו סכום כסף רב ליסוד בית־ספר למלאכה לילדי עירנו, אם יתנו המשרה הזאת על שכמו. אך בני עירנו הפכו עורף לו ולנדבתו גם יחד, ויבחרו בהאיש מ. ל. (הוא משה לווין. — המעתיק). פליאה דעת ממני מדוע מאסו באיש ההוא שגם נכבד הוא. אך בלי־ספק רזא דרזין יש בזה...

— אגודת „לחם העניים״ שבעירנו עושה בעצלתיים מע־שיה, כי אין הקומץ משביע את הארי, ומיום הווסד הקופה רק פרץ וצווחה ישמע בחוצותינו וגדופים ונאצות מפי מוכרי הקמח והלחם, שלוקח מהם אכל לחמם אשר גם עד כה במסכנות אכלוהו. על „לחם העניים״ שלנו נוכל לאמר בפה מלא: מוטב שלא נברא משנברא, כי פעולתו מעטה וקלקלתו מרובה.

— זה לא כבר נמנו וגמרו בעירנו חבר בחורים ובתולות „שומרי המאדע״ להתאסף פעם אחת בכל שבוע לנשף־חשק אשר פיהם יקבנו: „ערבי־ספרות״ („ליטעראטורניע וועטשערא״). אנחנו אמרנו כי „ערבי ספרות״ יביאו רוח חדש בצעירי עירנו, אבל אח״כ נוכחנו לדעת כי שגינו מאד. אין כאן לא ספרות ולא השכלה, כי אם חדודים ומהתלות.

פלוני.

גל. 18. ה׳ שבט תרנ״ב. 22 בינואר 1892.

סלאנים ער״ח שבט. — בעיר הקטנה פאלאנקי הסמוכה אלינו נגלה בימים האלה עוון חמור, כי כל בני העיר אכלו „טרפות״. וזה הדבר: זה שנים אחדות מתגוררים בעיר שני אחים, האחד הוא שוחט העיר והשני טבח, ובכל ימי עמוד השו״ב על משמרת הקודש לא קרה אף פעם אחת, כי שחיטתו היתה טריפה, ויהי הדבר לפלא. אך עתה נגלה, כי השוחט ההוא האכיל את בני־עירו טריפות. כל העיר פאלאנקי נבוכה עתה מאד... הרב הגאון דעירנו נסע עתה למקום המעשה לחקור ולדרוש הדבר, ובני העיר אומרים לתבוע את השוחט לדין עפ״י חוקי הממשלה.

— עוד דבר מכוער קרה בעיר הנ״ל: אשה אחת מכרה מימים ימימה, זה שנים רבות שומן לחג הפסח, ועתה נודע הדבר כי השומן ההוא היה שומן של חזיר מעורב בשמן של אוזים!...

משה זאבלאצקי.

גל. 28. י״ז שבט תרנ״ב. 3 בפברואר 1892.

בכתבה ארוכה מסלאנים מודיע משה חיים גראייוער, מי שהיה תלמיד הישיבה בוואלאזשין, על סגירת ישיבת וואלאזשין ע״י הרשות ביום 22 בינואר. הוא מספר באריכות „על בוא האיספראוניק מאשמענע, על הקראת פקודת הסגירה״ וכו׳. (מענין, שהידיעה הראשונה על סגירת ישיבת וולוזשין ב„המ־ליץ״ באה בעקיפין, ע״י עד־ראיה מסלונים. — המעתיק).

גל. 56. כ״א אדר תרנ״ב. 8 במרץ 1892.

סלאנים, 3 במרץ. — הנה ימי חג המצות ממשמשים ובאים, ימים אשר צרכי עניינו מרובים מאד, ומה גם לעת כזאת אשר היוקר יאמיר. והנה נשתנתה השנה הזאת מכל השנים, שבכל שנה ושנה בהגיע תור האביב כבר עסקו בני עירנו בשאלת „מעות חטים״, אספו אספות ויקראו עצרה לטכס עצה ולהתייעץ כדת מה לעשות לאחיהם העניים, וכעת אין איש שם על לב את מצב העניים. ואם כי יש בידי בני־עירנו סך ארבע מאות רו״כ אשר יקחו בכל שנה מקופת העיר, אבל אין הקומץ משביע את הארי. על־כן החובה והמצוה על ראשי העדה ונכבדיה להשתדל ולמצוא עוד מוצא לכסף ממכס הבשר או ממקור אחר, נוסף על הסך ארבע מאות רו״כ ולתת להעניים די צרכם.

— העמיגראציע גברה בשתי שנים האחרונות בעירנו, עד כי יצאו ממנה יותר ממאה משפחות, מהן שש משפחות לפלשתינא והנשארות לאמעריקא הצפונית. וגם עתה אחרי אשר חופי אמעריקא סגרו לפני ילידי חוץ, לא ישימו בני עירנו לבם לזאת ולא חדלו עוד מלצאת. רבים מבני עירנו מכינים את עצמם לשים פעמיהם לארגענטינא תיכף אחר חג הפסח, למרות כל האזהרות והמודעות של הבאראן הירש ועושי רצונו.

מאיר אנעקשטיין.

גל. 85. ב׳ אייר תרנ״ב. 17 באפריל 1892.

בימים האלה בא רשיון משר הפלך להוציא אלפים רו״כ מקופת מכס הבשר לתמוך בידי עניי העיר, ובל״ס יכינו מנהלי העדה קופת „לחם עניים״.

מאיר אנעקשטיין.

גל. 86. ד׳ אייר תרנ״ב. 19 באפריל 1892.

מסלאנים מודיעים ע״י הטלגרף: בימים האלה קבלו רשיון להוציא משיורי מכס הבשר סך 2200 רו״כ, אשר מאתים מהם הרימו לטובת יושבי הפלכים אשר לא עלה בהם קציר התבואה יפה, ואלפיים רו״כ לתמוך בהם עניי העיר, ולמטרה זו יוסד ועד מיוחד תחת פקודת ראש העיר והוא יפקח על מכירת לחם בזול לעניי העיר להקל מעליהם את עניים.

גל. 123. כ״א סיון תרנ״ב. 4 ביוני 1892.

סלאנים. טו״ב סיון. — בין בתי הצדקה שבעירנו יתנהג עתה על צד היותר טוב „בית החולים״. משגיחי הבית ומנהליו המה אנשים נכבדים היודעים את אשר לפניהם ומשתדלים בכל עת לעשות בו סדרים נכונים ומתוקנים, ידאגו לטובת החולים וימציאו את כל הדרוש להם כפי מצות הרופא.

— בערב חג השבועות בא לעירנו פקיד בתי־הספר במ־חוזנו לבקר את בתי הספר אשר מטעם הממשלה, ויבקר גם את בית הספר אשר לבית הת״ת דעירנו, אשר נהדר הוא מבית ומחוץ, ורב ברכה בו, וימצא חן בעיניו והרבה להללו, אף הבטח הבטיח לגבאי בית הת״ת להיות לעזור להם בדבר השתדלות לקבל מאוצר הממשלה סך אלפים רו״כ לטובת בית הספר הנ״ל.

— מורי ותלמידי „בית־הספר לעברים מטעה״מ״ דעירנו חגגו לפני ימים אחדים את חג האביב בנאות דשא ויערכו שם שולחן וייטיבו לבם. בשמחתם זו לקחו חלק גם הרב מטעה״מ דפה ה׳ הורוויץ והד״ר הנכבד ה׳ נ. פעסעצקי אשר הוא כעת רופא החולים של בית הספר הנ״ל.

משה זאבלאצקי.

גל. 147. י״ט תמוז תרנ״ב. 2 ביולי 1892.

— ביום 12 יוני כלו ימי הבחינות והנסיונות בשנת הלמודים הזאת (1891—1892) בבית הספר אשר לעברים מטעם הממשלה בעירנו. כמעט כל תלמידי בית הספר הצטיינו בלמודם באופן מאד נעלה, והמורים שבעי רצון הם מהתלמידים בראותם כי עמלם לא היה לריק. בו ביום אשר נגמרו בו הבחינות בכל המחלקות, חגגו גם את גמר הבחינות ברוב פאר והדר. המפקח על בית הספר ה׳ שרייבער עם שני המורים ה׳ האמבורג וה׳ קאצינעלסאהן (הוא הסופר ח. י. קצנלסון — המעתיק) פארו את בית הספר בכל מיני פאר ויופי לכבוד החג. בשעה העשירית מלא בית הספר מפה לפה, אנשים רבים מנכבדי עירנו, בהם יהודים ונוצרים יחדיו, אשר נקראו על־פי פתקאות לשמוע אל הרנה והתפלה אשר ישאו התלמידים לכבוד היום. החגיגה החלה בשעה האחת עשרה, ואחרי אשר קראו חניכים אחדים בעל־פה שירים לאומיים וספרותיים, שרו חניכי בית הספר בקול נעים על־פי חוקי הזמרה, אשר הורם המורה הנכבד ה׳ האמבורג היודע פרק בשיר. התלמידים הפיקו רצון מאד בזמרתם הנעימה וכל הנאספים מחאו כף ויקראו הידד! ואחרי אשר התפללו התלמידים בעד שלום הקיסר יר״ה ובעד שלום כל בית המלכות את השירים הידועים הלאומיים: „וולאַדיקא״, „סלאַווסיא סלאַווסיא״ ואת ההמנון: „אל מלך נצור״, נשאו משאות רוב מאת המורים, לאלה נתנו כסף ולאלה ספרים יקרי־הערך, ויותר הרבה ה׳ משה לעווין המשגיח הנכבד על סדרי בית הספר („פּאָטשאָטני בליוסטיטעל״) לתת מתנות ותשורות להתלמידים העניים כידו הנדיבה הטובה עליו.

מאיר אנעקשטיין.

גל. 155. כ״ט תמוז תרנ״ב. 12 ביולי 1892.

— בימים האחרונים האלה התאספו נכבדי עירנו ועשיריה לבית מועצות העיר לטכס עצה ולהשתדל למצוא כסף לכלכלת בית הת״ת והישיבה אשר צרכיהם מרובים, ויגמרו אומר להגיש מכתב־בקשה אל כבוד שר הפלך כי ירשה לקחת משיורי קופת מכס הבשר סך אלפים רו״כ לטובת הישיבה. בפיהם דברו ובידיהם מלאו ויכתבו בקשה, וכל הקרואים באו על החתום. כאשר ישיגו רשיון, יקנו בכסף אשר יקבלו בית־חומה בעל שתי מכפלות העומד להמכר בקרבת בית הישיבה, והבית הזה יהיה לביה״ס אשר בו יקשיבו תלמידי הישיבה לקח בשפת רוסיא וחכמת החשבון שתי שעות ביום, תחת אשר מלפנים היה מקום ביה״ס בחדר צר מהכיל את כל התלמידים המק־שיבים לקח. והיה אם ינתן הרשיון, תהי הרווחה לביה״ס, וגם לקופת הת״ת תעמוד רוח והצלה.

— בית הת״ת עומד לתפארה מימים כבירים. אך בשומנו עין אל סדריו והנהגותיו עתה מול השנים הקודמות, נראה ונוכח כי ידים חרוצות תעבודנה בו לשכללו ולפארו, להגדיל תורה ולהאדירה. מספר התלמידים מכל החדרים עולה עתה לשש מאות, ועל כולם עיני מנהלי הישיבה צופיות לבל יחסר כל להם, וביותר יאתה תהלה להמשגיח הנכבד ר׳ אריה לייב מישקין, אשר מלבד חריצותו ועמלו בכל עניני הישיבה, ידיו מלאות עבודה וישתדל להספיק להתלמידים כל צרכיהם להא־כילם ולכסות מערומם. גם בביה״ס אשר להישיבה שורר משטר וסדר נכון, ומקופת הישיבה יתנו לתלמידים בני עניים ספרי לימוד בשפת־רוסיא וניר וכל כלי כתיבה חנם אין כסף.

מ. ח. גראיוועד.

גל. 167. ט״ו אב תרנ״ב. 27 ביולי 1892.

עד כה שכן בעירנו גדוד אנשי צבא רוכבים בסוסים, ובו היו מאחינו רק כארבעים נפש. לכן הספיקו בני העיר להמציא להם מאכל כשר מנדבות שהתנדבו בני העיר מדי שבוע בשבוע, ולאנשי־צבא אחדים נתנו סכום כסף לעתים מזומנות. אך הגדוד הזה עזב את העיר זה כירח ימים ותחתיו יבוא גדוד אנשי חיל רגלים אשר בו נמצאו כמאתים אנשים מאחינו, ועתה לא תהיינה ההכנסות המעטות דיין לכלכל את האורחים החדשים במאכלים כשרים, אם לא יקומו נדיבים על נדיבות גם מהערים הקרובות לעירנו, כי קצרה יד יושבי עירנו לפרנס עם רב כזה תמיד, ואם לא יכינו בני־עירנו קופת תמחוי, יאלצו רבים מאנשי הצבא לאכול מאכלות אסורות או לענות בצום נפשם.

מ. ח. גראיוועד.

גל. 200. כ״ג אלול תרנ״ב. 3 בספטמבר 1892.

זה כשני שבועות אשר קול הקריה הומה: מגיד־בחור בא

לעיר! מכל קצות העיר ינהרו אליו המונים לשמוע דרשותיו אשר בהן ילהיב לב שומעיו, ויניחו את משכורתם בקערת הבדיל העומדת לפני הפתח. המגיד הבחור יקח לב שומעיו, אבל לא בדברי מוסר ואגדה, כי אם בחוצפה היתרה אשר חלק לו החינוך במידה גדושה, ובמהתלותיו כבדחן גמור. והוא ירבה לספר בדרשותיו דברי הבאי, דברים בטלים, דברי לצון וניבול פה, גם יביא דברים „מהעכסט אינטערעסאנטע ראמאנען" של שמ"ר, הכל בע"פ. לפני שומעיו יתפאר, כי חוקר הוא ויודע ומבין שפות שונות וחכמות רבות לאין תכלית, וכי מלבד זה יש אתו בכתובים ספר „עמק השלום" אשר מאמרים רבים ממנו הפיץ על־פני תבל על־ידי מכתבי העתים העברים (?).
שלמה מישקין.

גל. 124. ב' תמוז תרנ"ג. 4 ביוני 1893.

— בימים האלה קבל הרה"ג הגדול ר' יוסף שליופער אב"ד דעירנו מאת הגאון ר' יצחק אלחנן ספעקטאר שלשה עלי „המליץ", שבמו באו הדברים על דבר תיקון הפלת הבהמה בשעת השחיטה. הראב"ד דעירנו בקבלו את העלים קרא לשוחטי עירנו ולקצביה ויצוום לשמור ולעשות ככל הכתוב בעלי המליץ ההם. עוד ביום ההוא הלך בכבודו ובעצמו אל בית השחיטה וילמד להשוחטים ולהקצבים איך להתנהג. אחרי כן שלח מכתבים לכל רבני הערים הקטנות הסמוכות לעירנו, במקום אשר גדולת אדמו"ר הגאון מגעת, ויצווים על השחיטה שלא ישנו מדברי הד"ר דעמבאָ. ונעים לנו מאד לשמוע, כי מצות אדמו"ר הרבנים בעריהם עושים.

— באחד מעלי „המליץ" הודיעו מעירנו, כי מכינים פה מאכל לשבעים נפש מאנשי־הצבא העברים. הידיעה הזאת לא־נכונה היא, כי באמת מאכילים ליותר משלש מאות איש אשר באו לחנות על־פני השדה במשך ימי הקיץ.
יצחק וורניקאווסקי.

גל. 112. כ"ג אייר תרנ"ד. 17 במאי 1894.

סלאנים. בימים מקדם היתה עירנו עשירה מאד במקרים שונים ושדותיה נהפכו הרבה פעמים למערכות מלחמה ושדי־קטל, ונודעת בין העמים לרגלי משכנות הנסיכים והשרים הגדולים אשר היו בתוכה. משנת 1881 (לרגלי הבערה הגדולה) פשטה עירנו צורתה הישנה ולבשה צורה חדשה, רחובותיה אינן עוד צרות ומעוקלות כי אם גדולות ורחבות ומרוצפות באבנים, והבתים כמו כן מסודרים עפ"י תכנית החדשה ובנויים לתלפיות לפי טעם הגזרה והבניה בזמן הזה. עירנו עשירה היא בהגדות וספורים שונים אשר מקורם מכוסה ממנו עתה, כי הפנקס הישן של העיר אשר מפיו יכולנו להציל דבר־אמת היה למאכלת אש בשרפה הגדולה שהיתה בשנת תרמ"א. אך ע"ד שנוהגין עד היום להתענות ולהרים נדבות לבית החולים ביום ד' פ' חוקת, נמצא בפנקס של בק"ח פה כתובה מליצה ארוכה הנותנת טעם לתענית זו.

שלשה בתי־עלמין נמצאים בעירנו: א) ב"ע עתיק ימים מאד בפרור העיר „זאמאסטיע", אשר מצבותיו כבר נשקעו בארץ ואין כל זכר למו, רק מפי השמועה בלבד אנו יודעים כי גאוני גדולים וצדיקים יסודי עולם ינוחו שמה; אומרים אמור כי נכדת רש"י ז"ל טמונה שמה, אף מראים באצבע את מקום הקבר, אך מתי ואיך מצאה קבר בעירנו — לא נודע לכל איש, אף כי הגדות הרבה יסופר בפי ההמון על אדותה; ב) ב"ע ישן באמצע העיר וגם ממצבותיו אשר רובן כבר היו למעי מפלה, לא נוכל להציל כל דבר; ג) בה"ע אשר בו יקברו המתים בימינו אלה הוא במרחק חצי ווארסט מהעיר והוא נפתח זה כמאה וחמש־עשרה שנה. בי"ע זה ישתרע על כר נרחב וגדול מאד וגאונים חכמים מופלגים בתורה וחכמה הרבה ינוחו פה על משכבותיהם. גם "קבורות חמור" נראה פה אצל גדר בית־העלמין. ידענו גם ידענו שמות האנשים אשר נקברו ומעשיהם — אף כי מצבות אבן לא הוקמו למראשותם, אך לא נחפוץ לעורר רפאים מקבר, ולכן נעבור בשתיקה ולא נדבר על אודותם מאומה, וגם אם נאמר לעשות כזאת — לא נספיק...

מספר תושבי העיר בשנת 1857 היה 9530 נפש. בשנת 1880: 13457 ביניהם חמשה ועשרים סוחרים, 1664 פראוסלא־ווים, 1241 קטולים, 7 פרוטיסטנטים, 10047 יהודים, 498 מחמ־דנים. לפי הרשימה משנת 1890 מספר תושבי העיר בשנה ההיא היה 24757 נפש (כעת לערך 28000), בהם: סוחרים 185; בני אמונות שונות: פר. 2295, קט. 7249, עברים 14652, פרוט. 25, ומחמדנים 536. הנה כי כן נראה כי בעשר השנים האחרונות נתרבה מאד מספר היהודים והקטולים בעירנו. אחת הסבות העיקריות לזה היא: כי החוק מיום 3 מאי 1883 אכף על יהודים הרבה, בני־כפר לבוא ולהשתקע בעיר; וגם הקטולים בעלי אחוזות, השליכו אחרי גום נחלותיהם ויבחרו למשכן למו ג"כ את העיר.

בתי חרושת מעשה פה: בית חרושת הטאַבאַק של ה' טשערניכאוו ובית משרפות היי"ש והשמרים של לאזינסקי, בתי רחיים שונים. בעלי מלאכות פה לפי הרשימה של שנת 1890: 1179 (באמת מספרם רב יותר). יותר מכל ישתרר פה מסחר המאנופאקטורי. אין לך יום שלא תפתח חנות חדשה ממין זה, והסוחרים האלה יציצו מעיר כעשב הארץ; ממילא מובן כי ההתחרות בעסק זה גדולה מאד והחזיקו שבעה סוחרים בקונה אחד.

בתי ספר מטעה"מ ארבעה פה: בית ספר המחוזי (אויעז־דנאיע אוטשילישטשע) נוסד בשנת 1865; בית־ספר לעברים, בי"ס לנערות פרטי ובי"ס למתחילות. בקרוב יפתח עוד בי"ס לנערות עבריות ע"י עלמה משכלת אחת. משתדלים כעת לפתוח בית אולפנא למלאכה לנערים עניים אצל בית הת"ת, מי יתן והיה!

עירנו בכלל היא רבת צדקה וחסד ותוכל להתחרות עם יתר הערים המהוללות במקצוע זה; אבל אין שושנה בלי חוחים ואין אור בלי צללים, והצל הגדול הנראה לעין כל בעניני החברות פה הוא, — כי רוב המופקדים מטעם ראשי העיר ונכבדיה לנהל את החברות לא יבינו את אשר לפניהם; ולא יחדרו אל תכונת מקבלי ההשפעה וע"כ יחטיאו לפעמים את המטרה אשר הציבו למו נכבדי קרת. אמנם, בני עירנו נותנים לצדקה וחוזרים ונותנים, אבל הפקידים והממונים באים ומהפכים הקערה על פיה, מאפס בינה איך לכלכל מעשיהם יעלה עמלם בתהו והצדקה תלך לאבדון, כי אין מי אשר יבקר אחרי הוצאות והכנסות החברות כי אין אנו רגילים לדרוש „חשבון". בכלל יחסרו לעירנו „אנשי־מעשה", וגם ביה"ח דפה אשר הוא לנס ולתפארת בתוכנו מטה מאד לרגלי רפיון המעשים, כי ידי המנהלים והגבאים רפות היו וההוצאה רבתה על ההכנסה, אולם עתה יש תקוה כי יחדש ביה"ח כנשר נעוריו, אחרי כי נמנו גבאים חדשים המכניסים

ראשם ורובם בעניני הבית, עושים סדרים בכל דבר ועורכים גם את ספרי החשבונות כדין וכדת בש"ר.

משה זאבלאצקי.

גל. 135. כ"ה סיון תרנ"ד. 17 ביוני 1894.

סלאנים. חזון מרהיב לב ונפש ראינו בבית הישיבה בליל התקדש חג השבועות שעבר: כל התלמידים התאספו אל הבית ההוא אשר היה מקושט בערבי נחל וציצים ופרחים שונים אשר כוננו ידי התלמידים, ובלוית רבם ומורם הרב המופלג ר' צבי הכהן רעזניק ממויצעד ישבו ועסקו בתורה כל הלילה ההוא. פני הרב המורה הנ"ל הפיקו נעימות ורצון בשבתו בתוך וששים תלמי־דים מסביב לו, כולם אוחזי „גמרא" ובשובה ונחת השמיעו את קולם כי ערב וילמדו ויפלפלו איש את רעהו עד אור הבוקר. לקול צאן קדשים האלה באו רוב בני עירנו אל המקום ההוא לראות במחזה, ולבו כל אחד מהנאספים מלא גיל וחרדת קודש באמרו בלבו: מה טובו אהליך יעקב! אחרי ככלות למודם נתנו לכל נער ונער תופינה אחת עם ספל קאפעע, וישתו מטוב לב ויברכו את כל הקהל הקדוש ורבם הטוב הרב ר' צבי הנ"ל אשר כאב יתהלך עמהם וחיי עולם יטע בתוכם, ולכן יאהבו אותו ויכבדוהו וכל דבריו קדושים המה אצלם. מי יתן והשכילו גם יתר מלמדי הישיבה למשוך את לבות תלמידיהם אחריהם להפיח בקרבם רוח חיים ואהבה ולעבוד אותם בפה רך. ועל טוב יזכרו מנהלי הישיבה הנכבדים והר"ר לייב מישקין משגיח הבית, שמשתדלים תמיד לעשות קורת־רוח לבני הישיבה לומדי התורה — ברוכים יהיו!

— אידי דאתינא להכא נימא גם מלתא טבא על אדות המשטר והסדר הטוב אשר בביה"ס לעברים מטעה"מ דפה. התלמידים עושים חיל בלמודיהם, והמורים והמשגיחים הנכבדים משתדלים בכל עוז להכשיר את תלמידיהם כי יהיו לאנשים ישרים ונאמנים לעמם ולמלכם. מספר התלמידים בביה"ס הנ"ל רב מאד, ולבנו ישמח על הצעד הגדול לפנים שעשתה עירנו בנוגע למקצוע זה; עוד זוכרים אנחנו את הימים מקדם — בראשית הוסד הבית — איך חרדו האבות חרדה גדולה גם לשם ביה"ס וכל מי אשר הביא את בנו אליו נחשב כעובר את בניו למולך... לא כן עתה. בראות בני עירנו את התועלת והטובה הנשקפת לבניהם מביה"ס רבו השולחים את בניהם לקחת לקח והמה גם שבעי רצון. ועל כל הסדר והמשטר הטוב בבית זה עלינו להודות למשגיח ביה"ס ה' מ. לעווין, המקדיש עתותיו לטובת התלמידים עד מקום שידו מגעת ומוציא כסף רב להלבשת התלמידים העניים, לקניית ספרים אשר ינתנו במתנה לנערים השוקדים בלמודם וכו'.

— לפני חג השבועות העבר בא לעירנו פקיד ביה"ס במחוזנו וראשית בואו היה לבית הספר על יד הת"ת, וישא חן וחסד לפניו גם בדבר הלמודים אשר יטיפו בו, גם בסדריו הנכונים. גם את יתר ביה"ס בקר וימצאו חן בעיניו.

— מאד ידאב לבנו לראות כי בעת אשר בערים רבות גדולות וקטנות, חברות „לינת הצדק" תעשינה חיל ובעירנו היא הולכת ומתמעטת וסימני „גסיסה" נראו בה; נתפרדה חבילת החברים וגם חדל העם מהביא את נדבתו לדבר הגדול הזה אשר רב ברכה בו. הסבה הראשית לזה היא, כי הר"ר נח קאפעלמאן מיסד החברה ומנהלה חלה במחלה ממושכה — יחזיקו ה' ויחלימו — ותחת אשר לפנים רץ כצבי מחיל אל חיל ובטבעו שהוא נח לבריות הביא תועלת רבה — הנה עתה אנוס הוא ע"פי פקודת הרופאים לבקש לו מנוחה וידיו לא תעשינה תושיה; אולם החובה מוטלת על החברים ועל כל בני העיר לחדש כנשר נעוריהם בעבודתם ובנדבותיהם תמידין כסדרן, בשגם כי ידי המנהל לא רפו גם עתה ולבו ונפשו נתונים להחברה — ותחשב להם לצדקה גדולה!

משה זאבלאצקי.

גל. 143. ה' תמוז תרנ"ד. 26 ביוני 1894.

סלאנים. — ב„המליץ" גליון 112 הודעתי ע"ד שנוהגין פה להתענות ולהרים נדבות עד היום הזה, ביום ד' פ' חוקת, נמצא, בפנקס של בק"ח פה כתובה מליצה ארוכה הנותנת טעם לתענית זה, עתה הנני מודיע בקצרה תוכן הדבר הזה (הכתוב בפנקס דף פ' פ"א), אשר גם לרבים מיושבי עירנו טרם נודע: „בשנת חמשת אלפים וחמש מאות ועשרים וארבע ליצירה בכ"ו לחדש השלישי, לסדר זאת חוקת התורה, נפלה עלינו רעדה וזועה כי קמו עלינו אויבים לעשות בקהלתנו כלה ביקוד אש תבערה, וביום ג' הנ"ל לעת נטות צללי ערב באה ידיעה שהאויב סמוך להעיר, ותאחזני פלצות וזועה, גם אנשי החיל שהיו בקהלתנו חרדו חרדה גדולה מאד והוכרחו לנסע לחוץ לעיר לערוך מלחמה עמהם. ויען כי לא נמצאו אז בעיר סוסים להוליך את כלי המשחית, משכו היהודים בכוחם ובגופם חיש מהרה על פני השדה. אז הקיפה הזעקה את כל העיר ותהי כמרקחה, אין בית אשר אין שם יליל וצרה. והרבה אנשים השתטחו על פני קברים. בהיות הלילה נראתה הקשת בקהלתנו ואש התבערה, קול הרעש והצעקה והמלחמה שמענו, וההר בוער באש עד השמים. מסמוך למנחה עד ערב ד' או ה' שעות בלילה היה הרעש הולך וחזק, מתחלה נבהלה נפשנו כי ראינו כי האויב מתגבר ואנה"ח נופלים מתים, אז אמרנו אבדה קהלתנו ואין לנו מציל מידם, והחבאנו במערות וביערים ונבוא גם בין נקיקי סלעים וצורים. אך בלילה ההוא זכר ה' חסד לעמו וירחמם והגביר את לב אנה"ח לדרוך בקשתם מן הצד על האויב אשר לא היה בדעתו להיות המה עולים שם, ויכו אותם מכה רבה מאד, אז אמר האויב כי נתוספו חיל־הצבא ונפל פחד עליו, ותברח כל המחנה מקהלתנו לק"ק קאסאווי וכו'. ע"כ עלה במוסכם להיות יום זה ז"ך סיון אשר לא יחול בשבת קדש בכל שנה, ליום צום ותענית, ובפירוש הותנה כתנאי ב"ג וב"ר שאין להחמיר התענית הזה כתענית צבור על עוברות ומניקות ופחותים מבני י"ג שנים, וגם אין להשלים אותו עד ראות שלשה כוכבים. והנה מהראוי היה לקבע תענית זה ביום כ"ו לחדש שבו היתה התחלת המעשה, אך יען כי ביום ז"ך לחדש במגילת תענית נקבע על־ידי נבונים לספוד בו חסידים והגונים, ע"כ קבענו יום זה זכרון לראשונים, והשומע אל אביונים יאמר קץ לגליותנו וכו'...

זה הוא בקצרה המסופר במליצה ההיא הכתובה בפנקס של בק"ח דפה אשר נעשה עפ"י הסכמת החברה בשנת תקי"ט.

אחשבה כי חוקרי קדמוניות ומאספי חומר לקורות ישראל ימצאו חפץ גם בדבר הזה, אף יואילו — נא לבאר לנו היטב מי הוא האויב אשר קם עלינו אז, ולמה זה ועל מה זה היה כל הרעש והמהומה הזאת, אשר נכתבה באריכות לזכרון בפנקס נ"ל על ידי סופר ושמש של העיר.

משה זאבלאצקי.

גל. 152. ט״ו תמוז תרנ״ד. 7 ביולי 1894.

סלאנים. — בבית גמ״ח דפה זו המצוה הגדולה שפירותיה אוכלין בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא, רוח קרה מנשבת בו, והרוח חזה לא יעשה קורת רוח לו... אמנם כי סדר נכון בו, יש עין רואה ואזן שומעת והכל בספר נכתבים, הודות למפעלי מנהל הבית אשר הכניס ראשו ורובו בדבר הזה, אך עתה, בעת רעה הזאת אשר העניים פרים ורבים כדגי־הים, ואשר נחוץ היה לחזקו ולתמכו בכל האמצעים — בני העיר והגבאים נרפים בדבר, עומדים מנגד ולא יתבוננו לתהלוכות הבית ולצרכיו הרבים, וההוצאה רבה על ההכנסה.

„וקרירות הרוח״ נראה עוד במדה מרובה גם בבית ״הכנסת אורחים״ דפה, אשר חשך וערפל חתולתו ויאות לו יותר השם „מקום קבורת אורחים״, כי כמתים באשמנים יראו הבאים בתוכו בשכבם על הארץ, או על המטות השבורות אשר רפידתן רק מלוא קומץ תבן... ואף כי הגזבר הנכבד עורר זה פעמים רבות את בני העיר למנות את החסרונות אשר יוכלו להמנות בבית זה, אבל שומע אין לו והבית נשאר כהיום הזה בדמותו וצביונו הרע.

לעומת זה טובה היא ותתנהג במישרים החברה „סומך נופלים״, שנתיסדה בקרבנו ע״י אגודת נשים עדינות, אשר מטרתה לתמוך בידי בעלי־בתים אשר מטה ידם. ואם כי מטרה אחת לחברה זו ולחברת בית גמ״ח, בכל זאת טובתה בצדה מונחת, כי החברה הזאת לא תקח כל עבוט ומשכון מהלוה ומסתפקת אך במכתב עדות מאיש מהימן כי תוכל החברה לתת את הכסף הדרוש לו, והאיש ההוא יהיה כעין „ערב״ לדבר. סכום הכסף שינתן על יד איש אחד הוא עד שלשים רו״כ (כי רכוש החברה עוד מעט), והלוה צריך לשלם בכל שבוע 50 קופ׳ עד כי יכלה חובו. כסף החברה הנכבדה הזאת לע״ע כחמש מאות רו״כ, ותקותנו תאמצנו כי ברבות הימים תפרוץ ותרבה. הנשים המפקחות על החברה הזאת הן: חנה־שרה פערלשטיין, לאסקע שאכנערס, שיינע מעשל, מלכה אורינאווסקי ועוד.

משה זאבלאצקי.

גל. 162. כ״ז תמוז תרנ״ד. 19 ביולי 1894.

סלאנים. העיר הזאת גם אם מצבה איננו איתן כמלפנים מעת נבנו מסלות הברזל, בכ״ז בפעולות צדקה לחיים וגמילות חסדים ואהבת התורה, שבהם יצטיין עמנו בכל מקום שהוא, תתהלל גם היא: ביה״ח מהולל, גמ״ח הנוסד משנים כבירות, אגודת לינת הצדק, בית הכנסת אורחים הנוסד זה מקרוב, ישיבה ללמוד גפ״ת. אם אמנם רבים מהם עוד צריכים תקון, כהישיבה אשר זה לא כבר דבר על אדותה ה׳ זאבלאצקי, ואנכי מצאתי ראיתי לדבר דברים אחדים גם ע״ד בית הכנסת אורחים כי ראוי ונכון להרחיב את הבנין, בית החומה שלו, ולהוסיף עוד איזה חדרים מחוץ או על פני החצר, או להוסיף מכפלה שניה ממעל לו, כי שלשה החדרים הקטנים אשר מתחת צרים מהכיל את כל האורחים אשר לפעמים רבים הם. תיקון זה דורש רק סך חמש מאות רו״כ, ויש ע״ז סך מאתים מקור מוצא בכסף מזומן המונח ואצור מכבר למשמרת. האמת נתנה להאמר כי בנוגע להנהגתו פנימה יוכל להתדמות לבתי אורחים שבערים היותר גדולות. ההשגחה על הבית נתונה בידי איש אמונים ויר״ש שיש לו שמה גם דירה קבועה ועיניו תצפינה על הטוהר והנקיון ועל סיוד וכיור כותליו, גם לא יחסרון בו מצעות נאות ומטות כבודות ושלחנות, גם איזה מנכבדי העיר ישימו עיניהם עליו לטובה, וידם ולבם אמונה לפעול לטובת הבית; אבל אין להטיל כל עניני הנהגתו על שכם אחדים הטרודים בעסקיהם כל היום, ומהנכון שישתתפו עוד איזה נכבדים מהעדה היודעים להלוך לרוח הזמן ומשאלותיו.

בכמה קהלות מצוינות כמו במינסק, ווילנא, ביאליסטאק מתערבים בו גבאים רבים חליפות לעתים מזומנות לעיין ולפקח על כל תקוני בדק הבית ויתר מחסוריו, ויש שיתנו להאורח העני הנודד גם משען כסף לעשות דרכו הלאה. ראוי לשים לב כי תכלית יסוד בית הכנסת אורחים הוא בעצם וראשונה עבור עניים מהוגנים היורדים מנכסיהם ועניים בני תורה, אשר רבים הם היום לדאבון לבנו, ובגללם עלינו להשגיח כי יהיה הבית מהודר ומסודר ולא יחסר כל בו. הכל יודעים כי מצות הכנסת ארחים הוא מהדברים שאין להם שיעור ומוסכמת גם מרגש אהבת אדם ומנקודת החסד; אך אין הכל מרגישים מעלתה ותועלתה עד כמה היא מגעת, כמה נפשות אומללות, כמה בני אדם נעלים נכשלים ולא יאזרו חיל בשביל שאין אנחנו משגיחים על מדות „ואהבתם את הגר״, ואתם ידעתם את נפש הגר שהתורה צותה עליו בכמה מקומות בשביל שאין אנו פונים אליו לסור לשאול לשלום לו ולמעשהו וממה יתפרנס ויחיה את נפשו, ובאין דרך אחרת לפניו ובאין תומך בידו, ילך מדחי אל דחי ומאסון אחד אל משנהו, ולפעמים אנוס הוא למכור את עצמו בעד נעלים ונזיד עדשים.

נקוה כי נקיי הדעת שבעיר הזאת יתעוררו להיות עושים ומעשים, לעיין ולפקח גם על יתר המחסורים שלא הזכרתי בזה וטובים בעתם, ויתבוננו על מאמר חז״ל: גדולה הכנסת אורחים יותר מהשכמת ביהמ״ד, להראות מעלת המצוה הזאת שהרבה בני אדם מקילים בה יען לא תעשה בפומבי וכנגד כולם כמו השכמת ביהמ״ד.

גדליה היילפרין.

גל. 260. ח׳ כסלו תרנ״ה. 24 בנובמבר 1894.

סלאנים. פעמים הרבה ספרתי ב„המליץ״ בשבח בית הת״ת בעירנו כי מתנהג הוא בסדר ומשטר נכון, גם מלמדיו ומדריכיו ישרים ועושים מלאכת ה׳ באמונה. אבל הפעם עלי להתאונן על דבר אחד הנוגע לבית הת״ת החדשה שלא כהוגן, והוא: כי רבו מספר האנשים המאספים נדבות לצרכי כלכלת הבית בערים אחרות. המאספים או „המקבצים״ האלה ינועו וינודו מלוא רוחב הארץ, ומלאו אמתחותיהם כסף הרבה ו„להישיבה״ הוא בית הת״ת אין כל תועלת, כי בשוב המאספים מדרכם ומסעיהם יראו השבון צדק (? — מ.ז.) בפנקסאותיהם, כי עוד הפסידו המה מכיסם... והנזק הכרוך בעקבותיהם הוא, כי אנשים רבים אשר נתנו כבר את נדבתם לאחד מ„המקבצים״ סתם, אשר עשו זאת לקרדום לחפור בה — שוב לא יתנו נדבה עוד הפעם להמשגיח הנאמן כאשר יבוא אליהם, ונמצא הישיבה מפסדת. לפי דעתי ראוי להרב דמתא ולנכבדי העדה לשים עינם ולבם לדבר הזה כי לא יתנו כל רשיון לאיש אחר בלתי ל„המשגיח״ לאסוף נדבות, ולהודיע גלוי בקהל רב לבלי יוסיפו לתת נדבות לכל המבקש בעד הישיבה שלנו, כי הכסף המקובץ על ידי המאספים האלה ירד לטמיון ולא יבוא לידי בעליו...

— כבר הודיעו בהמליץ ע״ד מצב „בית הכנסת אורחים״ בעירנו, כי נמצאו בו מגרעות רבות. והנה בעברי לפני ימים

אחדים על פני הבית הזה ראיתי כי מנהלי הבית שמו אמנם לבם לדברי הסופרים, ויצוו למשוח את חלונות הבית בששר ועתה יפעה וברק להם, אבל לדאבון לבנו תוכו של הבית איננו כברו, ולדבר הזה עוד לא שמו המנהלים לבם...

— מצב החומרי בעירנו יורד פלאים מיום ליום והעניות הולכת ומתגברת בעירנו, גם אנשים אשר עד כה הסתירו ענים ומרודים מעיני רבים אנוסים עתה לרגלי הלחץ והדחק להסיר הלוט הנסוכה על פניהם ולבקש עזרה בצרה, כי כשל כח סבלם. כל העובר בחוצות עירנו יפגוש בכל עבר ופנה אנשים דלי פנים ורעי מראה כשבע הפרות הרעות שראה פרעה בחלומו, עומדים ומבקשים עבודה כל שהיא לחיות נפש ואיננה! פשיטת הרגל ושמיטת כספים רבה בעירנו, ועי"ז אבדה האמונה ואפס „הבטחון", וביחוד הביאה מבוכה ומהומה רבה בעיר פשיטת הרגל של האחים ק. ע"ס ששים אלף רו"כ! האחים האלה היו „בטוחים" גדולים מאד, וכל מי שחסך ליום רע מעט כסף צרר אותו בידו ויביאהו להבטוחים האלה, כי נחשבו בעיני רבים לארון ברזל, ועתה מר יבכיון יתומים הרבה, חתנים וכלות, משרתים ומשרתות על כספם חיי רוחם ונשמתם אשר ירד לטמיון באין אומר השב.

משה זאבלאצקי.

גל. 279. א' טבת תרנ"ה. 16 בדצמבר 1894.

סלאנים. במוצש"ק פ' ויגש התאספו רבים לבית הרה"ג דמתא להועץ בדבר חברת „הכנסת אורחים" שבעיר להטיב מצבה ולחזק כל בדק אשר רבו בה. מנהג הוא לבני חברות הכנ"א בכל ערי מושבות ישראל, להכין סעודה בשבת זו לכל המחזיקים בה לזכר המכניס אורחים הראשון — אברהם אבינו ע"ה; אולם בעירנו זה שנים אחדות אין כל זכר למנהג הטוב הזה, אשר בכוחו למשוך „חברים" חדשים לדבר מצוה זה ולחזק את ידי המתעסקים. אך גם פטור בלי כלום אי אפשר; ובכן בהתאסף בני מגיני עיר לבית הר:זב"ד, מצא נאמן בית הכנ"א לטוב להכין יי"ש ומעשי אופה לכבד בם את הקרואים, והרה"ג קרא דברים כבושין אחדים באזני הנאספים ויבקש מהם לשים לבם מהיום והלאה למצוה הגדולה הזאת. באספה זו נבחרו גבאים חדשים אשר על פיהם ישק הבית. אבל הנה עברו זה חמשה שבועות ויותר והגבאים החדשים האלה עוד לא באו לבקר את הבית ולהתבונן לסדריו ולכל עניניו אם טובים הם או לא. לפני ימים אחדים שאלתי את אחד הגבאים: א"א שמו, מדוע יוקיר הוא ורעיו יתר הגבאים רגלם מבית הכנ"א אשר נמנו לראש עליו, ויען אותי בקור רוח: "ומה מני יהלוך אם גם אין סדרים בו? ידאגו האורחים העניים ולא אני, לי אחת היא, כי באמת דבר „מותר" הוא בית הכנ"א בעיר ואפשר לקהלה להתקיים גם בלעדו". — ואם גבאי מנהל הבית, משיב כך, מה יענו כל בעלי היכולת שבעיר? הלא לא יפלא עוד, אם מעט מזעיר הוא מספר האנשים אשר יתנו ידם לחברה זו לתמכה ולסעדה בנדבת ידם, ו„החברה" הולכת הלך ודלה...

בשבוע העבר בקרתי את הבית וראה זה מצאתי: שלשה חדרים לאורחים בו, האחד לעניים פשוטים, השני לבינונים והשלישי לאורחים הגונים, כמו רב, מגיד וכו' אשר גם המה ישקדו על דלתיו. האמת נתנה להגיד כי מיום שבקרתי את הבית בשנה העברה נעשו בו שנויים לטובה, הכתלים מלובנים בסיד וגם מטות ומצעות הוכנו בו. — אבל כמה מן קרירות הרוח שורר על כל פני הבית! בכל מקום שאתה פונה הנך רואה אי־סדרים ועזובה רבה מאד. הן כמדומה כי הכל יש בו, אבל דבר אחד הוא הסדר ליכא בו, והעניות — חסרון הכסף — מנוולתו. כי מבני העיר יאספון נדבות כששה־עשר רו"כ לחדש. ומהסך הזה יקבל הנאמן שכרו שמונה רו"כ לחדש, והאם יכול הקומץ — כשמונה רו"כ לחדש — להשביע את הארי? עד כמה מן „העניות" שורר בבית זה יוכל הקורא להבין גם מזאת, כי בהתנדב אחד העשירים תשעה רו"כ לקופת החברה, תלו על הקיר „לוח־זכרון" כתוב בכתב אשורית ומסגרת „צעצועים מסביב" לו, לזכר עולם לנדבתו הרבה, אם כי עפ"י תקנות כל חברה לא יעשו זכרון למנדב רק בתתו לכהפ"ח מאה רו"כ לטובת החברה...

— הנני מוצא לי לחובה להודיע נאמנה בשער בית רבים, כי האחים ה"ג ק. אשר פשטו הרגל לנושיהם לפני ירחים שנים (עיין „המליץ" גליון 260 ש"ז) שלמו בימים האלה לבעלי חובותיהם כמעט את כל הכסף שנשו בהם ברצונם הטוב, וראויים המה להיות בדבר הזה למופת לסוחרים ומשכילים אחרים שכמוהם.

משה זאבלאצקי.

גל. 286. י' טבת תרנ"ה. 25 בדצמבר 1894.

סלאנים. — כבר העירו סופרים רבים מעירנו במה"ע לב"י ע"ד חסרון בית חנוך ללמודי מלאכה לבני עניי העיר אשר בלמודים געלה נפשם ויד הוריהם תקצור לשכור בעדם בעלי מלאכה. הן אמנם השאלה על דבר יסוד בי"ס ללמוד מלאכה כבר נגעה עד נפש אחינו יושבי עירנו עוד לפני שנתים, ואז כמעט יצא הדבר לפעולות ידים; אבל אחדים מהמתחסדים שבעירנו הידועים היטב לבני עירנו בטלו את הדבר לגמרי ויתנו טעם לפגם בדבריהם, כי הבית הזה יצר צעדי בתי הישיבה, כי בראות נערי בני הישיבה את הבית והנהו מתנהל בסדרים חדשים וטובים, ותלמידי ביה"ס לבושים בגדים נאים ונקיים ועושים חיל במלאכתם, יתמכרו גם הם לחיי שעה, ויעזבו את בתי הישיבה ללכת גם הם אחר החבל (? — י.ו.) וישלחו במלאכה את ידם. רבים מבני עירנו המשכילים התאמצו בכל עוז להוכיח, כי אין כוח בידי הבית הזה להסב את בני הנעורים החפצים באמת בתורה מאחרי הישיבה. ואם גם יהיו אחדים אשר עינים להם לראות כי אין חילם לאורייתא ויכנסו לבה"ס ללמודי מלאכה אין כל רע, ונהפוך הוא כי לנערים אשר כאלה טוב לשלח במלאכה ידם מהתגורר בבתי הישיבות ואח"כ להשאר קרח מכאן וקרח מכאן; אבל כל הדברים הנכונים האלה לא הושיעו אף במעט, ובכן עברו זה כשנתים ימים ודבר יסוד בית־הספר ללמודי מלאכה נשכח מלב. ובין כה והחינוך בעירנו ירד פלאים. בית האסורים ימלאו מיום ליום נערי בני ישראל ילדי עירנו על חטא שחטאו בשליחות יד...

יצחק ווירניקאווסקי.

גל. 6. כ"ד טבת תרנ"ה. 8 בינואר 1895.

סלאנים. — עוד בשנת 1891 העתקתי ב„הצפירה" טורים אחדים הכתובים בכתב אשורית על כותל בית תפלת הנוצרים אשר בחצר סענקאוויץ הסמוך לעירנו, כפי ההעתקה שמסרו לי אז אנשים אחדים שהיו שמה. כל קוראי הטורים הללו השתוממו עליהם כי לא ידעו כל פתרון להם. גם בעת האחרונה קבלתי עוד

ידיעות אחדות על אדות בית תפלת הנוצרים העתיק יומין ההוא, כי כאשר בדקו את הבית הזה ראו בעלי־המלאכה ועוד אחדים באחת המערות אשר מתחת להרצפה; ארונות מתים הרבה אשר בלו מזוקן ועל האחד מהם חרותים הדברים האלה: „משה מסלאנימא״ והנה ביום ג׳, י״ב טבת נסעתי לחצר סענקאוויץ, לראות בעיני את אשר שמעתי באזני, ולחקור ולדרוש ע״ד הכתבות העבריות שבבית התפלה, ובלוית כהן ביהת״פ באתי אל ביהת״פ אשר הדרת השיבה הופפת עליו, ובבואי ראיתי את הכתובת המוזרה חקוקה על כותל מערבי באותיות אשוריות גדולות כדברים האלה:

„הא מכתי קררש קררש קררש
שרר ארכי מה בעים
את כל אשר לך״

בתחלה היו הטורים האלה כספר החתום לפני, אולם כעבור רגעים מספר עלתה בידי למצוא פתרון להם לקרוא את הכתובת כתיקונה, ואקוה כי כל משכיל אל דבר יודה לי וינענע בראשו. אך קודם שאביא פה את הפתרון עלי להגיד דברים אחדים אשר גם על ידם ימצאו את החידה אשר זה ימים רבים לא מצאו חכמים (אשר גם ראו אותה בעיניהם) כל פתרון לה: ידוע, כי כל איש יהודי יודע לכתוב כתב אשורי אם מעט ואם הרבה, אך, כמובן, האיש אשר אינו מומחה לזה יכתוב האותיות בסדר לא ישר ולא יתאימו כ״כ לאותיות הדפוס ביחוד האותיות ג, כ, ד, ו, ך; בחפצו לכתב נא — יתארך מעט הקו העליון והתח־תון מאות הנון והיה מראהו כ„כא״, או בחפצו להציג „דו״ יצא „רר״, בהארך מעט הקו העליון של הוא״ו גם הדלת לא יהיה בעל זוית חד בראשו, וכן עוד הרבה. גם בדבר אשר לפנינו, לדעתי היה כמו כן, כי כתב־ידו של הסופר אשר כתב אותם בצפורן שמיר על הקיר לא היה כתב נקי, ולכן שונו האותיות עד כי אי אפשר להכירם. ואולם זה פתרונם (אחרי אשר גם „הנקוד״ יתאים עמהם):

„האמנתי קדוש קדוש קדוש
שדי אדני מה נעים
את כל אשר לו״ —

עוד כתובות הרבה בלשונות שונות, כמו רומית, יונית, פולנית ועוד ראיתי על קירות בית התפלה ועל עמודיה. תחת אחת הכתובות מצאתי רשום שנת 1141. גם כתבים הרבה מסר על ידי הכהן הנכבד של ביהת״פ יעווסטאפי מיכאילאווסקי אשר מהם נוכחתי לדעת הרבה דברים הנוגעים לקורות הערים סלאנים, וואלקאוויסק, אזערניצא. בפעם אחרת אדבר בהרחבה אדות זה.

על החכמים וחוקרי קדמוניות לחקור לדעת: מתי ועל ידי מי נכתבה הכתבת העברית הזאת בכתב אשורי בבית תפלה של נוצרים?

משה זאבלאצקי.

גל. 20. י״א שבט תרנ״ה. 24 בינואר 1895.

מסלאנים מודיע ה׳ שמגר, כי ביום 19 יאנואר בבקר מצאו בחצר ביהכנ״ס עריסה מלאה סמרטוטין עומדת בקרן זוית, וכאשר הסירו את הסמרטוטין מצאו בעריסה ילד בוכה מלוכלך בדם (וזה יעיד כי אך זה מקרוב יצא מרחם אמו...) גם מצאו פתקא תלויה וכתוב עליה כדברים האלה בחרוזים: המל תמלו בשר ערלתו, כי עברי מולידו ועבריה הורתו. גדלוהו ופנקוהו, כי בן עשירים הוא״. לפי שעה עוד לא נודע מי הם האכזרים אשר על פרי בטנם לא ירחמו...

גל. 66. ז׳ ניסן תרנ״ה. 20 במרץ 1895.

סלאנים. 12 מארץ. החורף בעירנו עודנו בעצם תקפו, ומדי ערב ירד הכסף החי עד 18 מעלות במעלות ראאמיור למטה מהאות 0. ולרגלו נאנחים הסוחרים ואבלו כל כנעני עירנו, כי אין מבקר בבתי מסחריהם, ואין דורש למערבם כי עת קנות עצים להסקה עתה ולא עת קנות סחורה להכין מלבושים נאים לכבוד החג, וע״כ ילכו גם החייטים בטל כל היום, ומפיהם נכרת אוכל; והסנדלרים, אשר למטר השמים יאכלו לחמם בשממון, יאנחו גם הם מרה, כי אין להם לחם לאכול ועצים להסקה. אמנם לא אלמנה עירנו מאנשי־חסד ורחמים התומכים בידי בני עני ומוכי אלקים, אבל אין הקומץ משביע את הארי.

— החג הקדוש והנורא האוכל עמל ימים רבים והמרעיד לב רשים, ממשמש לבוא. האמנם יקר ונעים הוא החג הזה לבני חורין העשירים, אבל מה יעשו העניים והאביונים אשר קשה להם כקריעת ים־סוף להכין לחם־עוני לשמונת ימים רצופים? ומי יתן וידאגו הדואגים לטובת הכלל בעדם בעוד מועד לחלק למו את אשר ילקטו בקופת לחם־עניים, למען תברכם נפשם.

— יושבי המכתש בפרור אבאלאנע בעירנו דואגים מאד לרגלי השלג הרב שירד בחורף זה פן יעברו מי נהר שצערא לעשות שמות בבתיהם הנמוכים העומדים בשפלה כמו שקרה בשנת תרמ״ז; ולא יתנו שנה לעיניהם בלילות, וע״ז יתפלל כל יושב העמק הזה; כי שטף מים רבים אליו לא יגיעו!

— פקודה נמרצה באה משר־הפלך לשר־עירנו, שבמשך שמונת ימים יכתב כל בעל בית בעמיו בעירנו בספר הנתן לו מאת הפאליציי את מספר בני ביתו, שכניו, עבדיו ומשרתיו את יום בואם לשבת בביתו וצאתם מביתו, ואם יש לאדון־הבית ולמשרתיו תעודת־מסע אף כי קרובים הם לעיר, ולאיזה זמן לקחו את תעודתם, במה יתעסק אדון הבית ומה מלאכתו ומעשהו. הפקודה הזאת עשתה רושם גדול על האנשים הרשים בני ערים אחרות, כי עליהם לחזור ולבוא לעירם אחרי מכתב מסע. מאספי המסים ישירו כעת שירה חדשה: „כל הצריך לתעודה לכו בואו אלינו ושברו בכסף מלא מכתב־מסע״, ורוב השולחים להם מחיר התעודה, ינהו נהי כי לא יענו להם בעתו.

— חנוך בנות עירנו העשירים ובעה״ב עולה יפה, ומלבד שילמדו להן את השפות המתהלכות בארץ יטיפו להן לקח גם בשפ״ע ודברי ימי עמנו. אך רע ומר מאד גורל הבנות אשר לא חנן ד׳ את הוריהן בהון ועושר, מורה לש״ע אין לאל יד הוריהן לשכור בעדן, ולשלחן לבית־הספר ג״כ לא תשיג ידם לשלם לשכר־למוד, ובכן תשארנה בנעוריהן בבית־אביהן לעשות מלאכת הבית לחשוף פרי אדמה, לבשלם, לשמוע שיר הסירים תחת הסיר ולקרוא ספורים בשפה הבלולה (זשארגון) אשר רובם מלאים דופי, הבלים ורעות רוח.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 107. ד׳ סיון תרנ״ה. 15 במאי 1895.

סלאנים. כ״ה אייר. לפני שבועות אחדים בא לעירנו ה׳ פיינבערג לתהות על קנקנם של המתעתדים לצאת לארגנטינה

ולעבוד את אדמתה. המוכנים לצאת מפה המה חמש משפחות, והעמיגראנטים האלה מכינים פה כלים מכלים שונים הדרושים לזריעה ולקצירה וכו׳ לקחת אתם, באשר שמה עולה מחירם פי שלש וארבע. כפי הנראה גם הוצאות חתונה עולות שם בדמים מרובים... יען כי שנים מאבות היוצאים מהרו לתת נשים לבניהם מבנות עירנו, והחתונות נעשו בחפזון כבימי הבהלה... גם ה׳ פיינבערג העיר את אזנם, כי לא ימי בהלה הימים האלה וכי שואלין ודורשין בהלכות נשואין גם בארגנטינה. — אבל כך דרכו של עמנו, את כל מעשיהם בחפזון המה עושים, כמו מלאך ה׳ רודפם... שתי משפחות כבר נסעו מזה לפני שבועיים והשאר נכונות לצאת מיד אחרי החג.

— לרגלי הידיעות הלא־טובות כי הערים: ואלקאוויסק, זעלווע ורוזינאי נדונו באש, כל פני בני עירנו קבצו פארור ולגודל המבוכה אין קץ! כל אחד, יפחד פן גם עדיו תגיע הרעה והאורח לא־קרוא הזה יבוא חלילה גם אלינו. פתקי אוילים (פאסקווילים) אחדים נמצאו בחוצות עירנו אשר יעידו בנו כי נהיה נכונים לפורעניות... אתמול גם נתפשו שני אנשים צעירים לימים מבני הנכר, אשר חפצו לשלח בעולתה ידיהם. ההכנות והשמירות רבות מאד; אך אם ד׳ לא ישמר שוא ישקוד שומר!

— ביה״ס לילדי ישורון מטעה״מ דפה צועד צעדי ענק קדימה וגדול כבוד הבית הזה עד מאד, מעת אשר מנהלים ומורים חדשים הוקמו עליו היודעים את חובתם עד כי יכולים להיות למופת למורים בערים אחרות. ביחוד עלינו לשבח למשגיח הבית המשכיל הנכבד מר מ. לעווין אשר הוא הפיח בו רוח חיים וגם כסף הרבה יפזר בכל עת מצוא לטובת ביה״ס והתלמידים גם יחד. כמו בשנה החולפת כן גם עתה ביום הראשון לחדש מאי, עשה על חשבונו „טיול מחוץ לעיר״ בעד חניכי הבית ההוא, ויבלו כל היום בנאות דשא ויצהילו מטוב לב בסדר ומשטר נכון. גם כל המורים היו ועוד אנשים הרבה נקראו להשתתף בטיול זה, אשר נעשה רק בשביל תלמידי ביה״ס.

פה מקום אתי להעיר על חסרון אחד אשר יכול להמנות בביה״ס הנ״ל והוא: חסרון תורת ״חלוץ העצמות״ (גימנאס־טיקה); אם הלמוד הזה טוב הוא לכל הנערים, ביתר שאת מוכרח הוא לילדי ישראל אשר עפ״י רוב רפויי־כח הנם, ״חלוץ־עצמות תורה היא וללמוד אותה צריכים, והוא יפעול לטובה על כל שרירי המתלמד, כידוע. אקוה כי מנהלי הבית ישימו לבם לדבר הנכבד הזה וישתדלו להוציא אל הפועל, בשקלם הרמנא משר ההשכלה למנותו בין יתר סעיפי הפרוגרמא.

— מנהלי בית הישיבה דפה קבלו פקודה משר הגליל לבל יתנו למלמדים פשוטים ללמד „בחדריו״ כמו עד כה, כי אם יפקידו מורים מומחים אשר כלו חוק למודם באחד מבתיה״ס, ובכן לומדים מורי בתה״ס מטעה״מ דפה את תלמידי הישיבה תנ״ך עם פירוש רוסי. על ההלכה המחודשה יש פנים לכאן ולכאן — הללו שמחים והללו עצבים...

מז״ל מאדים.

גל. 128. ג׳ תמוז תרנ״ה. 13 יוני 1895.

סלאנים. ב„המליץ״ נו׳ 107 עורר הסופר מעירנו למוסר אזני המפקח על ביה״ס מטעה״מ אשר לילדי העברים על חסרון למוד תורת ״חלוץ־העצמות״. אמנם בצדק ידבר הסופר בגודל תועלת תורת חלוץ־עצמות אבל בנוגע לביה״ס שלנו זה יותר משנה אשר עפ״י השתדלות מנהל ביה״ס והשתדלות הח״מ המפקח עליו, נתמנה אחד משרי הצבא להורות לתלמידים את התורה הזאת המביאה מרפא לגו הנערים.

אמנם אודה ולא אכחד כי חסרון אחד נכבד וגדל הערך יש לביה״ס שלנו, חסרון אשר נעלם מעיני הסופר ואשר רבות עמלתי ויגעתי למנותו, והוא: חסרון למוד מלאכה ואומנות. כולנו יודעים כי להתלמידים הגומרים חוק למודם בבתי הספר לעברים רק דרך אחד נשאר למו, והיא: להכנס לביה״ס אשר למורים בווילנא. אבל לא כל הנערים מסוגלים להיות מורים ולא כל הוריהם ידם משגת להכינם ולהכניסם לביה״ס האחד והמיוחד בארצנו, ומספר הנכנסים מעט הוא מאד ונער יכתבם. לכן דרושה ונחוצה מאד מחלקה ללמוד מלאכה בבתי הספר לעברים, וגדול ערכה מאד כי יש מטרה להתלמידים המתלמדים בה, מטרה אשר ממנה תוצאות לפרנסה טובה. אומנים ובעלי־מלאכה משכילים מעטים בתוכנו ואנשים כאלה ימצאו את מחיתם בכל עיר ועיר, מדינה ומדינה. אז לא היו הגומרים את בתי הספר לעברים נשארים קרח מכאן וקרח מכאן, לא היו נאלצים לכתת רגליהם ולתת הוראות שעה בשביל שכר פחות משוה פרוטה, לא הוסיפו התלמידים הגומרים את ביה״ס למספר „ההולכי בטל״ ולא הביאתם הבטלה לידי מעשים מכוערים ולידי מדות נשחתות.

התדמו כי קשה הדבר לעשותו בביה״ס אשר לנו פה? לא ולא! גם מוצא ומקור וכלכלת המחלקה ללמוד מלאכה יוכל להיות, וגם את תרומת הכסף אשר אנכי מנדב שנה שנה לטובת ביה״ס הירשה הדירקטור בטובו להקדיש לתכלית זאת וגם מ״הפאנד״ אשר בעיר הבירה נוכל לחכות לעזר וישע, אך אנשים אין לנו, אין לנו דואגים לטובת הכלל, ורבים מאלה המכנים את עצמם בשם הזה אין התגא הולמתם, ובשביל זה כל מפעל טוב, כל תקון נכבד לא יצא מעולם הדמיון לעולם המעשה. — מדוע לא נחוס על נערים עניים ואביונים לדאוג לאחריתם בעוד מועד? אולי יעוררו הדברים האלה את לבות אנשי עירנו וישימו את לבם להבין ולהשכיל, מי יתן והיה!

משה לעווין

מפקח נכבד בביה״ס לעברים אשר מטעה״מ.

גל. 166. י״ט אב תרנ״ה. 18 ביולי 1895.

סלאנים, 20 יולי. שמועה לא טובה הרגיזה אתמול את לבות תושבי עירנו, כי החצר הגדולה „ראדזילישצינע״ הסמוך לעירנו היה לפתע פתאום לעי־מפלת, סבת האסון הנורא הוא, כי אחרי השרב והחום אשר שרר במחוזנו זה שבועים ימים עלה בט׳ באב עמוד מים עגול לבן ושקוף מן הארץ וראשו מגיע השמימה, כעמוד המים אשר עלה בעירנו בשנת תר״ן, כאשר הודעתי ב„המליץ״ בעתו, ובעברו השאיר אחריו שמה ושואה. עצי היער עתיקי ימים נעקרו משרשם, כל הבתים הגרנות והרפתים אשר בחצר ממסד עד הטפחות נעקרו נגזו ועברו עד כי לא נכר מקומם, וכל החבל היה כשדה נחרש. ששה אנשים נהרגו, ורבים נפצעו בפצעים קשים ומרים, והנם מפרפרים בין החיים והמות וגם סוסים ובהמות הרבה נהרגו והנזק עלה לכמה אלפים רו״כ.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 101. כ"ו אייר תרנ"ה. 8 במאי 1895.

זעלווה. — כשני שלישי עירנו עלו אתמול לפנות ערב כליל על המוקד מבלי השאיר לבעליהם מאומה. האש המתלקחת אחזה לפתע פתאום בשנים שלושה מקומות בפ"א, במעוף עין היה החלק היותר גדול מהעיר בתוך האש. כל הנשרפים המה עניים מדוכאים ונשארו בערום ובחוסר כל ואין להם עתה אף מזון סעודה אחת. הפעם העשירית אנו מונין כיום להשרפות אשר היו בעירנו בשנה הזאת, ואם בתשע פעמים הראשונות השאיר את זכרונם עמוק בקרב לב עדתנו, אך עתה הגדילה התבערה הזאת לעשות אתנו.

אליעזר ליברט שערעשעווסקי.

גל. 109. י' סיון תרנ"ה. 21 מאי 1895

זעלווה. — ביום ו' נמצאו אנשי הבליעל אשר שרפו את העיר. הם הובאו כולם אל בית הבור. נודע אל נכון כי הם שרפו את העיר.

ה"ס.

גל. 111. י"ג סיון תרנ"ה. 24 במאי 1895.

זעלווה. — נתיסד ועד לאסוף נדבות לעזור להנשרפים. ראש הועד הוא מתווך השלום (פאסרעדניק) הכהן מאנקאווסקי, ומאחינו ב"ב הנכבדים ה' אברהם סידלעצקי ומשה אורינסקי. יב"א אראנאוויץ.

גל. 129. ד' תמוז תרנ"ה. 14 ביוני 1895.

זעלווה. — בתר עניא אזלא עניותא הכל תלוי במזל אפילו עיירות השרופות באש... כי לכל הערים הנשרפות ימטירו בארץ גשם נדבות ולעירנו השרופה יגיע החלק היותר קטן... אחב"י הקרובים והרחוקים אל תעלימו עין מעירנו הדלה, קראו נדבות השמיעו לבל ימחה ח"ו שם עדה בישראל...

זאב הכהן קאפלאן.

גל. 132. ח' תמוז תרנ"ה, 18 ביוני 1895.

זעלווה. — מטעם הרשות נאסר על בני העיר להחל לבנות בטרם העשות תכנית כל העיר בכלל. אשר יגורנו בא לנו, כי מרחיקין בית מבית שמונה עשר אמה, ורבים מהנשרפים נמחו ממספר בעלי הבתים בהחלק חלקתם לרווח אשר בין הבתים.

זה שלש פעמים נאספו בני עירנו אספה אל בית הרב לפשר בין שתי מפלגות הנשרפים „הנמחים" ו„החוזרים ובונים", כי יפצו האחרונים את הראשונים לשלם להם דמי חלקתם אשר לוקחה מהם, — והנאספים יצאו כלעומת שבאו, מבלי להחליט גדולה או קטנה...

ליברט שערעשעווסקי.

גל. 154. וגל. 161. 1895.

(2 קורספ. שבהן מעלילים על סוחר יהודי שהוא הבעיר את השרפה אך אח"כ הוכח כי שוא הדבר. — המעתיק).

גל. 106. ג' סיון תרנ"ה. 14 במאי 1895.

רוזנוי. — בעש"ק, כ"ג אייר עלתה כמעט כל עירנו על המוקד. כל בתי הכנסיות ובתי המדרש, בתי החסד והחנינה אשר עדתנו הצטיינה בהם על יתר אחיותיה, היו למאכלת אש. אשה ונער אחד נשרפו חיים. מכל בתי עירנו אשר מספרם עלה ליתר משלש מאות וביניהם גם בית חרשת המעשה של עורות ובית חרשת המעשה של שכר עם כל החנויות ובתי המסחר — נשארו רק כששים בתים. אנשים למאות מתגוללים בחוצות בעירום ובחוסר כל. אנשים נכבדים, ראשי קהלה, פושטים את ידם לבקש אוכל.

זכורות לטוב הערים הקרובות לעירנו.. סלאנים, בוטען.. קאסעווע על אשר השיבו את נפשותינו בלחם ומזון. אחינו בני ישראל, רחמנים בני רחמנים, חוסו על תושבי עירנו הפושטים לכם את ידם, שלחו איש איש כמתנת ידו ע"ש ועד הצדקה לנשרפים.

מאיר איסר פינס,
אריה לייב פינס,
שבתי וואללאך החונה פק"ק רוזינאי.

(הרב שבתי וואללאך הוא דודו של מקסים ליטווינוב — וואלאך, מי שהיה אח"כ שר־החוץ הסובייטי. - המעתיק).

גל. 122. כ"ו סיון תרנ"ה. 6 ביוני 1895.

רוזנוי. 31 מאי. — אחר האש — רעב כבד! שלשה שבו־עות עברו מיום נשפטה ראזינאי באש, ואוכל נכרת מפי אלפי אנשים, נשים וטף, וכל העם נעים ונדים, מתגוללים בחוצות עיר. ואם כי העיירות הסמוכות החישו לשלח לחם ושאר מיני מכולת, גם מעט בגדים וכתנות, אך הן כל העם הרעב עולה למספר שלשת אלפים נפש אדם, ומה תוכלנה להועיל... סלאנים, קעסעווע... וכו' הן אין ביכלת הערים האלה לנהל את כל העם הרעב ללחם. כל העם רעב ללחם! אם לא יתעוררו אחינו הרחמנים אז מי יודע מה תהי אחרית נשרפי רוזנאי. באמרי „העם רעב", בל תדמו כי זאת היא מלה היוצאת רק מן השפה ולחוץ. כל העם, כשפחה כגברתה, עשיר ורש, עולל ויונק, מבקשים להשיב נפש מבקשים לחם — ואין! אנא, נדיבי עם! חוסו נא וחמלו על עיר ראזינאי כי גדול כים שברה, בוכיה היא על חורבן בתי מדרשיה, ת"ת, גמ"ח ועוד ועוד. אנא התעוררו נא לחסד ורחמים להרים איש את נדבתו כפי נדבת לבו.

מאיר איסר פינס
הכותב בשברון לבב שבתי וואללאך
החונה פק"ק ראזינאי

גל. 287,199. 1895.

(קורספונדנציות מרוזינאי, שהן מכתבי תודה מהרב שבתי וואלאך ל„המליץ" על עזרה שנשלחה מעיירות שונות לנשרפי רוזינוי. — המעתיק.)

גל. 33. ו' אדר תרנ"ו. 8 בפברואר 1896.

סלאנים. — דבר נפל בעירנו אשר ממנו תוצאות טובות לחיי משפחות רבות מבני ישראל, והוא: בסוף חדש דעצעמבער העבר נתן הפקיד הממונה על מס המסחר צו לכל העוסקים בסחורות מאנופאקטור, אחד המרבה ואחד הממעיט לקחת תעו־דת גילדיא למסחרם; חנוני עירנו בהשענם על הכלל, כי אין גוזרין גזרה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה, דמו בנפשם כי רק לאיים עליהם הוצא את הפקודה הנ"ל... וע"כ לא שמו לב לדבריו ובראשית השנה החדשה לקחו מבית הפקודות תעו־

דות מסחר בעד 18 רו״כ כמקדם! אך מה נבהלה נפשם בבוא הפקיד הנ״ל לבקר בחנויותיהם ובכל מקום אשר לא מצא תעודת גילדיא, ערך פרטי־כל וגם שתי חנויות סגר על מסגר ויניח עליהם חותם צר. לשוא הצטדקו לפניו, כי בצוק העתים האלה אשר מצב המסחר ירד פלאים, יכבד עליהם לשלם גם בעד תעודת מסחר בת 18 רו״כ ומה גם בעד תעודת גילדיא העולה לסך 10 רו״כ ויותר, כי שומע לא היה להם. — אפס לא נואשו מתקוה, ובראותם כי כל עמלם להשיב אפו מהם עלה בתוהו, התאספו לאספה ויקבצו ביניהם סכום הגון, גם הסוחרים הגדולים אשר צרת החנונים האומללים נגעה עד נפשם יצאו לעזרתם, בנדבותיהם ההגונות די צרכי ההוצאות הדרושות, וישלחו שני מכתבים ללשכת גנזי הממלכה אשר בעיר הפלך גראדנא בבקשה לבטל מהם את עונש הכסף שהטיל עליהם, וזה לא כבר שבו הנבחרים אלינו ובשורה בפיהם, כי לשכת גנזכי הממלכה החליטה שאין כל יסוד להפקודה שהוציא הממונה על מס־המסחר והפרטיכלים שנערכו בטלין ומבוטלין.

בן־עיר.

גליון 138. כ״ב תמוז תרנ״ו, 21 ביוני, 1896.

סלאנים, י״ז תמוז. — עוד לא פסו הנוכלים והרמאים מבני עמנו המחבלים תחבולות שונות להוליך תמימים שולל ולנקש בכיסם, כמו שזכינו לראות בשבוע העבר בעירנו. איש אחד צעיר לימים בא ביום א׳ העבר לאחד הסופרים בעירנו ויתודע לפניו בשם יש״ר סופר „המליץ״ ממאסקווא (כן הגיד), ויחל את פניו לתת על ידו שקלים אחדים, יען עפ״י סבה אזל הכסף מכיסו ונחוץ לו לנסוע בעלות השחר לווארשא, אשר נקרא לבוא שמה לאחת הרידקציות. הוא הראה לנו תעודה למלאכת מחשבת (חודאזשעסטווא) הנתונה במאסקווא בשנת 1889 ע״ש ראזין (כפי שהגיד כן שם משפחתו) ובין יתר דבריו הגיד כי אח הוא להסופר מר טביוב. הסופר הכיר תומ״י ברשמי פניו כי נוכל ואיש תככים הוא, ועל כן לא חפץ לטפל בו עוד, ובתתו לו נדבה שלחהו לנפשו. למחרת הלך לאנשים אחרים ויתודע להם בשם המשורר פרוג, אף הגיד להם כי נוסע הוא כעת לאמריקא מטעם מו״ל מכ״ע זשארגאני שמה, והוא מבקש מהם הוצאות הדרך, אך איש לא נתן אמון לדבריו. במשך שני הימים אשר עשה פה היה יוצא ובא בבתי מכר היי״ש ושתה לשכרה וגם עשה שערוריות הרבה אשר אין פה המקום לפורטן. הדבר הזה הגיע גם לאזני הפאליציי, אבל טרם שחקרה ודרשה על אודותיו, התחמק ועבר — ואיננו. אמרתי להודיע הדבר הזה ב„המליץ״ למען ידע העם להזהר ממנו בכל מקום בואו ומי יודע אם לא הוליך שולל גם נפשות תמימות ונקיות?... הוא מתימר כי כלה חוק למודו בהאניווערזיטאט, אך תעודתו נשרפה, וקאמאראוו מו״ל ה„סוויעט״ הוא — לפי דבריו — אחד מידידיו הנאמנים.

מ. זאבלאצקי.

גל. 195. ו׳ תשרי תרנ״ז, 1 בספטמבר 1896.

סלאנים. — דבר שבצדקה נעשה זה עתה בעירנו וראוי להזכר במכה״ע, וזה הדבר: עוד לפני שנה השתדל ה״ג הנכבד משה לעווין, אשר רוח החיה הנהו ברוב צרכי צבור שבעדתנו, לייסד פה בית־ספר למלאכה שמטרתו תהיה ללמד נערים עניים ההולכים תמיד בטל ברחובות קריה, אך לא יכל להפיק חפצו עד עתה בשביל איזה מנכבדי העיר שהתנגדו להמפעל היקר הלזה באשר הוצאותיו תעלינה למעלה ראש, ועתה תהלה למשה ולהשתדלותו יגמר הדבר בכי טוב, ואחר חג סוכות הבע״ל יפתח ביה״ס למלאכה לרווחה. מספר התלמידים בביה״ס יהיה לא יותר מארבעים. למודי האומנות ילמדו מפי אומנים מומחים היודעים את המלאכה כראוי חמש שעות ביום, מלבד זאת ישמעו לקח שתי שעות מפי מורי בית הספר לעברים בשפת רוסיא וממורים עברים שלש שעות ביום: תנ״ך, דקדוק, קרוא וכתוב שפת־עבר, גם דיני „חיי־אדם״ ועין־יעקב.

בנימין ראבינאוויץ

גל. 257, 1896 (קורספ. מסלונים ע״י בנימין ראבינאוויץ, על מאורע מסוים בנובו־מוש. — המעתיק).

גליון 18. א׳ אדר א׳ תרנ״ז, 22 בינואר, 1897.

סלאנים, כ״ו שבט. הקור גדול מאד מאד בימים האלה. נקל איפוא להבין את מצבם הנורא של העניים אשר מלבד דאגתם ללחם ולמחיה נתוספה להם עוד דאגה חדשה: להרחיק את הקרח הנורא השורר עתה בביתם. אכן קרח נורא שורר בבתי העניים, אבל קרח וקור עוד גדול מזה שולט בלבות גבירינו. בשנים הקודמות אמנם היתה נפש עדינה אחת, אשר דאגה לשלום העניים ותאסוף גם עצים מכל משפחה ומשפחה בעירנו ותהי להם למשגב לעתות בצרה, אולם מעת אשר האשה הזאת עלתה לארץ הקדושה אין מתעורר לחומלה על העניים ומצבם איום מאד.

— מקרה מעציב לב קרה בעירנו בשבוע העבר: אשה אחת מבנות העברים נסעה מהעיירה ד. לעירנו, לקחת תעודה בעד בית המרכולת אשר לה, והקור גדל מאד ביום ההוא. מתחלה לא שתה האשה לב להקור, אולם בדרך מסעה אכלתה הקור, והיא נרדמה ולא תוציא כל הגה מפיה. הדבר היה בלילה ולכן לא יכל העגלון להתבונן עליה, אך כאשר באה העגלה לעירנו ותתיצב מול בית המלון, קרא לה העגלון כי תרד מעל העגלה, יען כי כבר הגיעו למחוז חפצם, והיא נטויה על צדה ולא תענה כל דבר. אז מהרו אנשי בית המלון לקול קריאת העגלון לראות את הנעשה עמדה, ויוכחו לדעת כי נקפאה מקור. כל עמל הרופאים להשיבה לתחיה היו לשוא, ולמחרת הבוקר הובלה לקברות.

— נפלא הדבר מאד, כי כל הדברים אשר נדברו על עמודי „המליץ״ ע״ד חברת הכנסת אורחים בעירנו, לא פעלו מאומה, ועוד טרם נעשו בה סדרים טובים, וכאז כן גם עתה העזובה שוררת בה, אין משגיח ואין מנהל ואין משים לב לחזק את בדקיה; החסרון היותר גדול הוא אשר נערים משלו בה, כל נער ונער סובב הולך לקבל נדבות, ואין כל ראש ומנהל נכבד אשר ישים לב להראות להם את הדרך אשר ילכו בה.

בן־עמרם.

גליון 20. ג׳ אדר א׳ תרנ״ז, 24 בינואר 1897.

סלאנים, כ״ט טבט. — אסון נורא קרה אתמול בשעה השתים עשרה בצהרים בעירנו. בבית הרחיים של ה׳ מ. התבקעה פתאום מכונת הקיטור וארבעה אנשים, שלשה יהודים ונכרי אחד נהרגו, גם אדון הבית נפצע פצעים רבים ונאמנים.

קול נפץ הדוד נשמע בעיר כמו קול כלי־תותח, אף כי בית הריחיים עומד בקצה העיר. אנשי העיר נבהלו ויחושו למקום האסון. הבנין אשר בו נמצא הדוד נהרס לרסיסים ויהי למפולת, ומראה הככר כולו כשדה קטל. ההרוגים הם שני עובדים שכירי יום מבני עירנו, אשר השאירו אחריהם אלמנות ויתומים בחוסר־כל, גם הרואה חשבונות בבית הריחיים, איש בדמי עלומיו נהרג. בעת הלויה סוגרו על מסגר החנויות וכל בתי המסחר, וכל החוצות מלאו אנשים וקול יללה נשמע ברמה. בחצר בית־הכנסת הספידם הרב אב״ד דפה וכל העם געה בבכי.

החובה על נכבדי עירנו לאסוף נדבות בעד המשפחות האומללות וד׳ הטוב ישמרנו מכל אסון ומכל פגע רע.

בן־עמרם.

גל. 21, 1897.

שלטון גליל הלמודים בווילנא פרסם חוברת ע״ד בתי־הספר בגליל ווילנא. לפיה מתברר, שבין בתי ת״ת המאושרים ע״י הרשות בפלך גרודנה נמצא גם הת״ת בסלאנים, שמנהליו יתאמצו לנהל בהם איזה סדרים בדרכי החינוך העברי, וגם ראשית דעת בלמודים הכוללים לא יפקד בהם. בו בזמן, שבחמש ערי מחוז אחרות שבפלך יתנהלו הבתים האלה על פי הסדרים ששררו בהם לפני מאות שנים.

(קטע ממאמר של שלמה בעלקין, מי שהיה אח״כ „המלמד מסוויסלאטש״ בסלונים)

גל. 49. ז׳ אדר שני תרנ״ז. 27 בפברואר 1897.

סלאנים. — ביום 5 לפברואר השיב רוחו לאלקים הרה״ח אברהם מארקוליס בשנת השמונים ותשע לימי חייו. המנוח ז״ל היה ממשכילי דור העבר אשר המיתו את עצמם באהלה של תורה וחכמה. מלבד בקיאותו הגדולה בכל מקצועות התלמוד ונושאי כליו, רכש לו ידיעה רבה בשפות רוסיא ואשכנז ויכתוב בהן צחות עד להפליא. אכן לחקר שפתנו הקדושה נתן תמיד היתרון ובה היו חיי רוחו. הוא היה מדקדק נפלא ויחדש חידושים רבים במערכי הלשון ושמושה, הלא המה כתובים בספרי הדקדוק אשר אתו בכתובים. המנוח ז״ל לא התגאה מעולם בהשכלתו ובבינתו הרחבה, וכל הבאים לבקש קרבתו קבל תמיד בפנים מאירים ובשיחות נעימות. גם השתדל לחבב עליהם ידיעת דברי ימינו וספרותנו, בשנותו להם לקח טוב בתלמוד מדרש ואגדה ובבארו פסוקים רבים מכתבי הקודש בטוב טעם ודעת. יקר וחביב היה לנו החכם הנעלה בחייו, ומה גדל צערנו עתה במותו. כל מוקיריו ומכבדיו חשו לגמול אתו את החסד האחרון ובלב נשבר ונדכה לווהו לבית עולמו. שלום לעפרו ותנצב״ה.

מ. ביעלאוס.

גליון 167, ח׳ מנחם אב תרנ״ז, 25 ביולי 1897.

סלאנים. מראה נהדר בקדש תחזינה עינינו פה עירנו, אגודה כבודה „בית יעקב ותפארת בחורים״ נוסדה בעירנו, אשר תכליתה להגדיל תורה גם בלבות ההמון ובני הנעורים אשר לפי חנוכם ומצבם בחיים רחוקים הם ממנה, כמו נערי בתי המסחר, חניכי הפועלים ובעלי־מלאכות, גם תלמידי בתי הספר למתחילים לקבוע עתים לתורה ללמודי ההלכות הנחוצות לכל איש ישראל, ולשמוע אמרי נועם של מוסר השכל, להיות יראים את ה׳ ומלך, לעקור ולשרש מלבם כל חמדה אשר בהוללות יסודה. מייסד האגודה הוא הרב ר׳ אשר הערמאן אשר בנסעו למסעיו להפיץ ברבים את ספריו של הרה״ג מחבר ספר „חפץ חיים״ הוא עושה בדרכו נפשות לתורה עפ״י אגודות כאלה שהוא מיסד מדי יום ביומו. בין מנחה למעריב יושב הרב הנ״ל ולומד עם מקשיבי לקחו שיעור קצר שו״ע וספרי הרה״ג בעל „חפץ חיים״, כמו בספר „שם עולם״, „שמירת הלשון״, „אהבת חסד״ וכו׳. המסוגלים להשיב בנים אל רוח התורה והלאום. ומה נאוה לראות אנשים, אשר כל היום הם עמלים בזעת אפיהם להביא טרף לביתם, רצים לשמוע את דבר ד׳. האגודה נחלקת לשתים, האחת תכונה בשם „בית יעקב ותפארת בחורים״, לבחורים מט״ו שנה ולמעלה ונספחו עליהם גם אברכים וזקנים משרתי החנויות ועושי מלאכה, והשניה בשם: „פרחי הגפן״, עבור נערים חניכי בעלי מלאכות עד ט״ו שנה ובכללם גם נערי בתי הספר אשר לא תשיג יד אבותיהם לשלם בעדם שכר למוד, והנערים האלה נותנים ידם בחפץ לבב להמנות בין חברים מקשיבים, ועל כל סעיף שו״ע וס׳ „חפץ חיים״ יחזרו כמה פעמים בנפש חפצה, ומי יתן והיה לבבם זה כל הימים.

גדליהו היילפרין.

גל. 170. 1897.

קול־קורא מאת רבנים מסלאנים והסביבה, שהתאספו „בסטאנציה בארנאוויטש״, ובו הם מגינים על בחורי־הישיבה, בעלי־המוסר, שהעתונים התקיפו אותם. הרבנים מוכיחים, שבעלי־המוסר הם בחורים הגונים וישרים, לומדים וכו׳ אלא לומדים גם קצת מוסר.

ראש החותמים הוא: הגאון יוסף שליופער החונה בק״ק סלאנומא.

גל. 170. י״ג אב תרנ״ז (במדור המודעות) 1897.

סלאנים. — במוצאי מתן תורתנו נאספו הקרואים לקדם בברכה את החתן י״ד ווילענציק עב״ג דבורה אורוויץ ויעלו את ירושלים על שמחתם וינדבו החתן והכלה, י. רעזניקאווסקי וואלאך והמאסף א״י אווערבוך כולם יחד 1.25 ר׳ לישא״י, שהנני שולחם לתעודתם ע״י „המליץ״.

יוסף רעזניקאווסקי בסלאנים.

גל. 231. ח׳ מר חשון תרנ״ח. 22 באוקטובר 1897 (במדור המודעות).

בשמחת תורה אחר התפלה נתאספו יחד הרשומים מטה למעון אלחנן שטיינבערג לפסוק בשאלת יסוד אגודת „שוקדי־מלאכה״ למען בני העניים אשר אין יד הוריהם משגת ללמדם אומנות ומלאכה, ובהתרועעם יחד העירותי את לבם להחל בדבר טוב, ויקומו כאיש אחד חברים וינדבו לטובת ישוב אה״ק: נחום קאפעלמאן מווארשוי, אלחנן שטיינבערג כ״א 10 ר׳, אנכי הח״מ 3 ר׳, הרוקח ה. גראדזענסקי 2 ר׳, העורך דין מושבע ז. יאקאבסאהן, הרופא שנים מ. יאסעם, המורה בביה״ס מטעה״מ צ. בעליקאוו, שמואל קראנענבערג ובנימין קראנענבערג כ״א 1 ר׳ בס״ה 30 ר׳.

משה לעווין המורשה של הועד בסלאנים.

גל. 251. א׳ כסלו תרנ״ח — 14 בנובמבר 1897.

מסלאנים מודיע ה׳ ט״י שרשבסקי, כי בהיות שם הג׳ הישיש ר׳ אליהו קאפעלמאן ממאסקווי לבקר את בני משפחתו, ובהודע לו כי אין בי״ס למלאכה בעיר, אשר חסרונו מרגש בעיר, ויקן בית חומה גדול ויקדישהו לצמיתות לבית ספר למלאכה לנערי בני ישראל העניים, מלבד אשר התנדב לתת כסף שנתי לכלכלתו. מי יתן והיה למופת לשאר גבירי עמנו.

גל. 289. י״ז טבת תרנ״ח. 30 דצמבר 1897.

סלאנים. י״ב טבת. — בימים האלה הודיענו הסופר הנכבד מר י.י. ווייסבערג כי איש אחד סובב על פתחי בני עיר קיוב ותובע אותם לקחת ממנו שטרי גורלות באמתלא כי לישיבת סלאנים יש חלק בם וכי ממנה הוא שלוח. למען לא יונה האיש הנוכל אנשים תמימים להאמין בו ובדבריו (ואולי גם בכתביו המזויפים) — הנני ממהר להודיע, כי הישיבה דמתא לא תגריל כל גורל ולא שלחה כל איש. והיה אם יבוא לאיזה מקום איש כזה ויציע לקנות שטרי גורל בשם הישיבה — וידע כל העם כי נוכל הוא האיש, ולהודיע תומ״י ב„המליץ״ את שמו ושם משפחתו, כי גבאי הישיבה דפה חושדין איש אחד אך טרם יודעים כי זה הוא האיש. בכרטיס הגורל של בעל הגורלות ששלח לנו לדוגמא מר ווייסבערג, כתוב: כי סכום הכסף אשר יוטל בגורל הוא 6000 רו״כ ומספר הזוכים בגורל הוא 1058. — הודעתי גם זאת למען ידעו להזהר.

גם עירנו נפקדה זה עתה בפקודת ישועה ורחמים, ונשלחו אליה עשרה אברכים מבעלי „כת המוסר״, אמנם רצה ר׳ יוזל לזכות את כל ישראל לפיכך הרבה לשלוח את הבטלנים בכל ערי מושבות היהודים.

בן־עמרם.

גל. 53. כ״ג אדר תרנ״ח, 5 במרץ 1898.

מסלאנים מודיעים, כי בימים האלה נוסדה שם חברת „מכבי אש מתנדבים״, וחברה חובבי־ציון וגם חברה „שוקדי מלאכה״. עד היום מסרו מייסדי החברה „שוקדי מלאכה״ כ״א נערים לבעלי־מלאכה שונים הלבישום הנעילום, וכארבע מאות רובל הזילו מכיסם לצרכיהם, והנם נכונים למסור עוד שלשים נערים, אשר אין להם גואל ומודע לדאג לאחריתם, גם יפקדו עליהם מורים להורותם דרכי אמונה וללמדם קרוא וכתוב עברית ורוסית שתי שעות ביום. ולטוב יזכרו מייסדי כל החברות הנ״ל ה״ה: ה׳ יאקובזאהן וה׳ ציריגסקי (יודעי דת ודין), ה׳ שערעשעווסקי וה׳ יתום (רופאי שנים), ה׳ משה לעווין וה׳ מיללער, ה׳ פערלשטיין, ה׳ תלפית וה׳ גראדזענסקי (מחזיקי בתי־מרקחת), ראש המורים מבית הספר לעברים ה׳ שרייבער ועוד. יחלו ברכות הנערים האומללים על ראשם.

בלי חתימה

גל. 57. כ״ח אדר תרנ״ח, 10 מרץ 1898.

...אחד הפרושים מבעלי־המוסר נשלח מאת המנהלים לאסוף נדבות מבני אחינו לטובת חבריו היושבים בסלאנים. הפרושים ומנהליהם הדואגים כל־כך לעניני־קודש, כמו תפלין ומזוזות אם נשמרים הם כפי־הדת, — למה להם לכתת רגליהם בערים שונות ולבדוק שם את תשמישי הקודש, — הלא טוב ונקל להם לשים עינם בעיר־מושבם סלאנים, הנחשבת לקן סופרי סת״ם ולבית־חרושת גדול המספיק ספרים, תפלין ומזוזות בפלכים רבים מיושבי ארצנו וגם לעברים היושבים מעבר לים האטלנטי, — לבל יזלזלו הסופרים במלאכת הקודש, לבל ימסרו את עבודתם לנערים קטנים, אשר לא יבינו את ערך עבודתם, הנכונים בחפזם להמיר את הגידים בחוטים ולהחליף את האותיות אשה ברעותה... מדוע לא ישימו לב, כי הסופרים הסוחרים לא יעשו מסחר בספרי תורה הבאים לידם מאת אנשים חשודים...

(מתוך כתבה מסוויסלאטש, החתומה ע״י שלמה בעלקין, מי שהיה אח״כ המלמד מסוויסלאטש בסלונים).

גל. 9. י״ב שבט תרנ״ט. 11 בינואר 1899.

סלאנים. — כאשר עלתה שועת עניי עירנו מאין להם עצים להסקה בימי החרף האלה, מפני קלקול הדרכים אשר נתקלקלו בימות הגשמים וגם ברדת השלג, טרם בוא הקפאון, ו[י]רב טיט ורפש בדרכים, ומחיר העצים עלה פי שלשה, אז השכילו משכילי עירנו אל דל, ואחדים מהם, הלא המה: ה׳ אזיחאווסקי, הד״ר שערעשעווסקי, ה׳ גארפינקל, ה׳ שטיינבערג, ה׳ גראדזענסקי, קנו בכספם ע״מ לאסוף אח״כ בין נדיבי עירנו סך 600 קנה מידה עצי הסקה, לחלק בין עניי עירנו, אם בזול, אם חנם אין כסף, הכל כפי ערך עניו של האיש. — ברכת האובדים עליהם תבוא.

טוביה יוסף שערעשעווסקי.

גל. 49. 1899 (מקרה בעגלון יהודי שעגלתו התנגשה ברכבת, והוא נצל בנס. הכותב: טוביה יוסף שערשעבסקי).

גל. 57. ט׳ ניסן תרנ״ט. — 8 במרץ 1899.

קורספונדנציה ארוכה שתמציתה היא כנ״ל: שני אחים נוצרים הלכו מרוז׳נוי לסלונים. בדרך נכנסו לחורשה והנה כדור פלח את לב האחד ומת. השני חזר הביתה וספר על הרצח. משפחת הנרצח תיכף חשדה באח שהוא הרוצח הואיל והיו להם סכסוכי ירושה וכו׳. האח העליל אז על 4 יהודים מרוז׳נוי דיגים שהם הם הרוצחים, ושהוא בעצמו ראה אותם שהם ירו אליו ואל אחיו, והסיבה: הם, היהודים מתחרים מזמן בעסק הדגים בשני האחים הנוצרים... 4 היהודים נאסרו והובאו לסלונים. וכל העיר רוז׳נוי, כיהודים כנוצרים מעידים עליהם שהם אנשים ישרים.

טוביה יוסף שערעשעווסקי.

גל. 101. י״ב סיון תרנ״ט. 9 במאי 1899.

סלאנים. — בית גמילות־חסדים נוסד בעירנו עוד לפני עשרים ושמונה שנים, בהשתדלות מר אלתר טענצער, והמיסד עבד באמונה, ונדיבי עירנו התחיבו לתת למוסד הזה מדי שבוע בשבוע, איש איש כפי נדבת לבו, ויהי הבית הזה לברכה בקרב אנשי עירנו, אשר פנו אליו בצר להם, ובהשתדלות המיסד עלה הון הבית הזה קרוב לחמשת אלפים רו״כ. אך זה כשנתים ימים התרופפה בריאותו של המיסד ויחל להתמוטט גם בית גמילות החסדים ואיש לא שם אל לב לתמך ביד המיסד לתבוע למצער את כסף השבוע, כמקדם, כי חדלו לאט לאט לשלם את כסף השבוע, והמוסד הזה עומד להבטל, אך עוד יש

תקוה, כי משכילי עירנו, הקרובים לצדקה, לא ינוחו ולא ישקטו עד הרימם את הבית הזה משפלותו, להשיבו אל כנו כקדם.

— בעירנו נמכרו כשבע מאות מניות הקולוניאל באנק העברי, בהשתדלות מר משה לעווין, אשר אף כי טרוד הוא תמיד בעסקיו הגדולים, בכ"ז הואיל משה באר את הרעיון הציוני, במעמד אנשים רבים מעירנו, ופעמים אחדות בא לבית התפלה של החברה הציונית, ויער את הלבבות לתת ידם לציון. גם מר שמואל הכהן שערעשעווסקי, ועוד אנשים נכבדים הואילו והועילו למכירת המניות של הבאנק העברי. — טוביה יוסף שערעשעווסקי.

גל. 152. י"ד מנחם אב תרנ"ט. 9 ביולי 1899.

סלאנים. ט' באב. — בליל זה אחזה אש ברבע העיר הנקרא „על ההר" אצל בתי הישיבות והת"ת, ותאכל ששה עשר בתי־מושב, מלבד ארוות לסוסים ורפתים לבהמה וממגורות וכל אשר בהם, כי לא יכלו להציל מאומה מן הלהבה אשר להטה מסביב. תודה יאתה לחברת המכבים המתנדבים על אשר חגרה שארית כחה להציל את הבתים הסמוכים מן הרעה אשר נשקפה להם. כשלשים משפחות יצאו ערומים ביום הוולדם. ומבלי מחסה הנם מתגוללים על ההרים תחת כפת השמים. אחרי המהפכה וההרס הנורא נמצאו שתי גויות אדם שרופות באש, עלם אחד בן 17 שנה ואחיו בן חמש עשרה, אשר לא הספיקו לצאת מן ההפכה ויהי להם הבית קברם. היום בשעה הראשונה אחרי חצות היום הובלו לקברות וכל העם געו בבכיה על השרפה אשר שרף ה'. תנצב"ה.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 164. כ"ח מנחם אב תרנ"ט. 23 ביולי 1899.

סלאנים. — „בשמחת תורה" בשנת תרנ"ח עלה הרעיון הנכבד והנעלה על לב אחדים מיושבי עירנו ליסד חברת „שוקדי מלאכה", אשר תדאג לגורל בני העניים שאין יד הוריהם משגת לגדלם ולחנכם וללמדם אומנות ודעת שפת־עבר ושפת רוסיא. אחרי כן כאשר עלה להשיג רשיון הרשות ליסוד חברת התמיכה לעניים בעירנו, לבשה חברת „שוקדי־מלאכה", אחרי שנותה את שמה צורה אחרת ותוסף להגדיל ולהרבות פעולותיה, וכהיום הזה יחסיו בצל כנפיה ארבעים וחמשה נערים, רובם יתומים בלא אב ואם, אשר מידי החברה נמסרו לבעלי מלאכה שונים וכל מחסוריהם עליה: החברה תלבישם ותנעילם וגם יעדה מקום ללמדם שתי שעות בכל יום תנ"ך, דעת שפת עבר ורוסיא וידיעות החשבון.

בחדש יוני נתמלאה השנה הראשונה ליסוד חברת התמיכה ובאספת החברים שהיתה ביום הראשון לחדש יולי נקרא לפני הנאספים דין וחשבון מפעולות החברה במשך השנה, ומהם אנו רואים, כי ההכנסה עלתה לסך 1562.96 רו"כ, וההוצאה לסך 1301.93 רו"כ, ובקופת החברה נשארו כיום הזה 261.03 רו"כ ואלה פרטי ההכנסה בקופת „שוקדי מלאכה" נמצא, בעת אשר נשתנה שמה לחברת התמיכה, סך 333.11 רו"כ. מבני בית קאפעלמאן בכל מקומות מושבותיהם — 186 רו"כ, מה' וואלאברינסקי מפ"ב 100 רו"כ, מה' סאפיא געללער ממאסקווי, 100 רו"כ (לקרן קימת) מה' יוסף קוניצא מקישינוב — 60 רו"כ, מהחברה לתמוך בידי בע"מ ועובדי אדמה מפ"ב — 50 רו"כ, מהגב' אידא ליפשטיין מברלין — 30 רו"כ, מה' א. פ. געללער ממאסקווי — 30 רו"כ, מה' לעווקאוויץ מסאראטוב — 30 רו"כ, מהאחים לבית דלוגאץ ממאסקווי — 20 רו"כ, מה' ווישניאק ממאסקווי — 12.50 רו"כ, מנשף חשק, אשר ערכו בטיאטר המאלאראסי ואשר מחציתו נתנה לחברה 60 רו"כ, על זחתונת הח' בעלאהוס נאסף 28 רו"כ. מהחברים שנתאספו בבית ה' לעווין בשמחת תורה תרנ"ט — 15.93 רו"כ, מקערות עיו"כ — 5.62 רו"כ. תשלומי החברים ונדבות שונות במשך השנה 502.34 רו"כ.

ואלה פרטי ההוצאה: הלבשת הנערים 253.16 רו"כ. הנעלתם 227.40 רו"כ, לבעלי מלאכה שונים אשר הנערים נמסרו להם ללמד אומנות — 480 רו"כ, למורים ומלמדים — 111 רו"כ, הקמת החדר בבית הת"ת אשר הנערים ילמדו בו והחברים יתאספו שם — 78.81 רו"כ, הדפסת חוקי החברה, שטרי קבלה וספרי חשבונות ודיפלומים לחברים נכבדים — 42.57 רו"כ, ספרי למוד וכלי כתיבה — 28.99 רו"כ, עצים להסקה ונר למאור בחדר הלמוד — 21.79 רו"כ, הוצאות בי־דואר והו"ק — 19.70 רו"כ, למשגיח על הנערים — 17 רו"כ, לשמש של החברה — 14.35 רו"כ, כובעים לנערים 7.16 רו"כ.

ומחשבון ההכנסה של החברה אנחנו רואים, כי רק בגלל נדיבי אחינו ילידי עירנו המתגוררים בערים אחרות הרחוקים מאתנו במקום והקרובים בלבב אשר זכרון עיר מולדתם לא נמח מקרב לבם ובטובם הגדול לא ישכחוה ולא יעזבוה — יכלה החברה לעמוד ולהתקיים ולעשות טוב וחסד עם בני העניים, לחנכם ולגדלם ולעשותם לאנשים, אשר יחיו מעמל כפיהם. מצב עירנו העקונומי רע מאד. כמעט מספר גריה המה עניים. נערים רבים ערומים ויחפים נעים ונדים ברחובות קריה ומה תהי אחריתם אם נעזבם לנפשם ולא נדאג לחנוכם? הן אחריתם עדי אובד, חלילה. לכן מה טוב ומה נעים הרעיון לצאת לישע הבנים העזובים האלה, ללמדם מלאכה המחיה את בעליה בכל מקום שהוא וגם להבינם דעת שפת קודש ושפת הארץ. בקופת החברה כמעט תם הכסף ועינינו נשואות גם עתה לילידי עירנו נדיבי הלב המתגוררים בערים אחרות ואשר ברכם ה' בהון ועושר, כי יקומו בעזרת המוסד הטוב הזה כברכת ה' אלקיהם, אשר נתן להם, למען אשר תוכל החברה להתקיים לאורך ימים ותוסיף להגדיל ולהרחיב פעולותיה הטו־בות, ושמם יהיה לברכה, כי הגדילו לעשות וקימו נפשות רבות מישראל.

המזכיר של חברת התמיכה משה לעווין.

גל. 64. כ"ט אדר ב' תר"ס, 17 במרץ 1900.

זה כירח ימים סוגרו על מסגר בתי הישיבה אשר בעירנו, בפקודת רופאי עירנו. לרגלי הקור והקפאון הנורא אשר הביא לנו החורף העז הזה בכנפיו, היו למחלות שונות תוצאות בעירנו וסביבותיה, ד' ירחם! לבד מחלת האינפלוענציא שררה עוד מחלת הטיפוס אשר קשתה ידה, ביחוד על עניי עירנו לרגלי הצינה היתרה, מאין להם בגדים חמים לכסות מערומיהם ובמה לחזק את גוום הרעוע, למען יוכלו שאת את פגעי הזמן ותלאותיו. שתי אלה, האינפלוענצא והטיפוס עשו שמות בעירנו. ממספר שמונה מאות חניכי בתי הישיבה אשר בעירנו, כן ירבו, — חלו במחלת הטיפוס כשלש מאות, והנשארים שולחו מיד איש לביתו, מדאגה מדבר, שלא תדבק בהם המחלה המתדבקת הזאת.

— לקול הידיעות המרגיזות הבאות יום־יום בעתונים העב־רים, הוא קול ענות אחינו האומללים הרעבים ללחם והגוועים ברעב ובחוסר־כל בשלשת הפלכים הידועים, התעורר גם רבנו הגאון מרן ר׳ יוסף שלאפער הי״ו שליט״א ויקרא עצרה בבית ד׳, ביהמ״ד דחומה אשר נתמלא מפה לפה, ובדרשתו הנפלאה שנאמרה מעל הבמה בהשכל ודעת, ברגש קודש ובדברים היוצאים מן הלב, העיר את הלבבות להושיט עזרה להאומללים האלה, ולא זז משם עד שאספו לעיניו אחרי כלותו את דרשתו, סכום הגון, ועוד ירחש לבו לקבץ נדבות ממתנדבים, אשר לא היו בביהמ״ד. ברכות האובדים עליו תבוא!

— חברת המכבים המתנדבים אשר בעירנו שלחה בימים האלה את מכתב בקשתה לשר־הפלך, להרשותה לקחת אלפים רו״כ משארי מכס הבשר, לבנות להם בגן הטיול אשר בעירנו „מגדל־צופים״ לראות מרחוק מקום התבערה, שלא תבוא בעיר, ומאתים רו״כ לשנה לכלכלת הבית ההוא.

— ה׳ י. שרייבער, המורה הראשי לבית הספר לעברים אשר בעירנו, הזמין אליו את כל פרנסי עירנו הדואגים תמיד לטובת בני עניי עירנו, ויחליטו גם הם לשלוח בקשה לשר הפלך, שירשה לקחת שתי מאות רו״כ לשנה מקופת העדה, לשכר מורים מומחים ללמד את חניכי ביה״ס לעברים בשתי המחלקות האחרונות שפת אשכנז ובוכהאלטעריא, להשתלם גם בלמודים האלה.

טוביה יוסף שערעשעווסקי.

גל. 103, כ״ב אייר תר״ס, 8 במאי 1900.

נער בן שתים־עשרה שנה ירד בסירת דוגה אשר עמדה קשורה באחד הגנים המכוסים מים בתקופה הנוכחית. פתאום התחולל רוח־סערה וסירת הדוגה נתקה ממקומה, וברגע אחד עברה את הגן ותלך ישר לנהר שצארא, וזרם המים שטפהו לתוך השבולת. לקול צעקת האם אשר עבדה עבודתה, עבודת הכביסה על שפת הנהר בעת המקרה, נאספו אנשים רבים, אך מן הנמנע היה להם להושיע, באין אני שיט תחת ידם להצלת נטבעים. נורא היה לראות איך תחוג תנוע סירת הדוגה עם הנער, אשר מרוב פחדו נפל המימה ויטבע לעיני כל ישראל.

נ. ווייכמאן

גל. 108, כ״ח אייר תר״ס, 14 במאי 1900.

מכתב מאת ט.י. שערעשעווסקי על ילד יהודי בן 4 שנעלם מביתו ומצאוהו מת מרעב ומקור בדרך לעיירה האלינקע.

גל. 114, ט׳ סיון תר״ס, 24 במאי 1900.

משפט מוזר נתברר בימים האלה במחלקת בית־דין הגליל שבאה לעירנו, משפט אשר אין חזונו נפרץ, וזה הדבר: אשת איש ישראלית נתנה עיניה בשוטר הפאליציא ותאמר להיות לו לאשה, ויהי בהוודע הדבר לאישה ויאיים עליה, וגם דבר אליה רכות, והיא באחת, כי נקעה נפשה מבעלה העברי. ובכן יצאה באחד הלילות ותסע לעיר ווילנא לבית כוהני הגליל ותמר שם את דתה. בהוודע הנעשה לבעלה העברי, הגיש מיד עצומותיו לועד כוהני הגליל וידרוש להשיב לו את אשתו, בהתחייבו למלאות אחרי החוקים השוררים בענין זה בנוגע להילדים שיוולדו אחרי התמורה, כלומר לחנכם על ברכי הדת השלטת. תביעת הבעל נתקבלה ובמשך חודש ימים נשלחה האשה אל בית בעלה העברי ע״י שוטרי הפאליציא. כמובן, היא לא שהתה בבית בעלה העברי, כעבור שבועים התגנבה עוד הפעם חרש מביתו, ותשב אל השוטר אשר לקח את לבה. בראות העברי כי לשוא ישחית אמריו לה, עזב אותה על נפשה וילך ויקח לו אשה עבריה אחרת. אולם בהוודע עתה להמומרת את הנעשה עם בעלה העברי, נהפכה היא לרודפת ותמהר לעורר משפט כנגדו על עשותו המזמתה בקחתו אשה אחרת בטרם נתן לה ספר כריתות. ובימים האלה נתברר המשפט הזה במחלקת בי״ד הגליל בעירנו, והבעל העברי יצא חייב ונחרץ משפטו לשבת 4 ירחים בבית־הסוהר.

טוביה יוסף שערעשעווסקי.

גל. 193, ט״ו אלול תר״ס 27 באוגוסט 1900.

מסופר על מקרה הכנת יין ללא רשות ומאסר בעל־היין לפי פקודת האקציז.

מארבעים ותשע משפחות שיצאו לפני חג־השבועות העבר מעירנו וסביבותיה לארגנטינא נתקבלו מכתבים, כי לע״ע הם שבעים רצון.

אחרי השתדלות נמרצה מצד המטיף ה׳ צדיקאוו למשוך את לב החרדים מעירנו להציונות, מצא לטוב לשלוח כרטיסי־הזמנה לכל נכבדי העדה לאספם לאספה כללית ויעוררם לייסד ג׳ וועדים: להפצת הרעיון, לכספים ולתורה. והדבר עלה בידו על צד היותר טוב, כי טובי עירנו משתתפים בהוועדים.

טוביה יוסף שערעשעווסקי.

גל. 254, י׳ כסלו תרס״א, 19 בנובמבר 1900.

אני עוד הפעם בעיר הזאת — מקץ שנתים ימים.

אז, בשבתי עוד בעיר הזאת, רבות רבות היה לתקן בה. דברים הרבה חסרו בה אז, ואני בתור בן־עיר וסופר בעתונים, לא פעם ולא פעמים עוררתי את ראשי מנהליה למפעלים ומוסדי־צדקה שונים, אשר חסרונם היה ניכר בתוכה עד מאד, והדברים, כמובן, נשארו רק כקול קורא במדבר, או כדברי רב באחת מדרשותיו אל העם... אולם, מה שלא יעשה השכל — יעשה הזמן!

כך שנתים עברו, ומה גדול השינוי! הצעירים לימים, בני „הקדמא ואזלא״, אשר כל אחד ואחד מהם היה עולם קטן בפני עצמו, התאחדו כולם ויהיו לחברים, עושים ומעשים, והמה אמנם הפיחו רוח חיים חדשים בעיר, המה הרימו אותה משפל מצבה הרוחני ותהי כמעט כאחת הערים המתוקנות.

אמנם, מאז ומעולם הצטיינה סלאנים „בישיבתה״, אשר רבות פעלה במשך ימי קיומה, אמל מה רב ההבדל והשוני בין הישיבה הקודמת לישיבה הנוכחית! אז שררו בה רק חשך ועלטה, נושנות וקנאות, ועתה — אורה מסביב. „צפרים חדשות — זמירות חדשות״. עתה, ידעו גם בני סלאנים, כי אין מות בסיר הדעת, כי טובה תורה עם חכמה, כי גם בני העניים אינם „נפשות ערטילאות״, וגם להם נחוץ סמא דחיי...

בקצירת האומר: סלאנים הפשיטה צורה ולבשה צורה ורק במשך שנים מספר! אכן רבות פעלה במשך השנים האח־רונות: היא יסדה בתוכה „חברת מכבים מתנדבים״, בית אולפנא למלאכה, חדרים מתוקנים, ציונים נאמנים, וגם בית־עקד לבנות ציון לא יחסר בה, בית עקד אשר לא ימציא לבנות ישראל המצוינות ספרי פאָל־די־קאָק וסיעתו (רומניסטן צרפ־

תי — המעתיק), — כי אם ספרי "יודאיקא", ספרים המראים להן את מקור מחצבתן וגזע יחוסן, — אך אטא כרוכלא איזול ואחשוב את כל הדברים הטובים שנעשו עתה בסלאנים?

הנה כי כן, את אשר לא עשה הסופר במאמריו, עשה הזמן במפעליו! אמנם אין לכחד, כי סלאנים צעדה צעדי ענק קדימה ולה יאתה תהלה, אך דברי הימים האחרונים יבואו ויטפחו על פניה...

ואני כמעט לא אובה להאמין כי בסלאנים המתוקנת יקרה דבר הזה. יוכל היות כי הדבר לא נורא כל כך, לא איום השד כמו שיתארוהו"... יוכל היות כי דברים כאלה מתרחשים גם פה גם שם, ומעשים בכל יום המה, אבל אחרי תיקונים כאלה, אחרי התאחדות האינטליגנטים, אשר לבם ער לכל מפעל ומעשה טוב, — האם לא גם נורא הדבר?

אדם גדול מת בעיר סלאנים, אבד צדיק, והוא השאיר אחריו לאנחות משפחה של ילדים רכים, והמה יתומים מבלי אב ואם, — ואין איש משים אל לב!

דיין אמת ומורה־צדק אשר ישב על מדין עשרים שנה ושבע שנים, וינהל את עניני העיר סלאנים בצדק ובמשפט, מפשר אשר נשא את טרחם ומשאם של בני העיר, גוע ויאסף אל עמיו, ואין מי אשר יתעורר להספידו ולעורר רחמים על ילדיו האומללים, — הנוכל עוד להגיד כי סלאנים עיר מתוקנה היא ,וכמתוקנין שבהן תעשה? — אל תספרו בגת, לאשקלון בל תגידו, פן ישמעו וילעגו לנו...

זה יותר מירח ימים אשר מת הרב המו"צ ר' שמואל הכהן ראטנער, זצ"ל בשנת הששים לימי חייו. הנה תמו גם ימי השלשים, אבל מתי יכלו ימי האבל הגדול לבניו האומללים אשר נשארו בעירום ובחוסר כל? מתי יכלו ימי צומיהם וסיגו־פיהם? האין רחמים בסלאנים? האם ערלי־לב כל בני העיר? האמנם גם הפעם לא יעשו הדברים כל רושם, וגם על הילדים האומללים יהיה לחכות על מעשי "הזמן"?

הוי, איכם בני ציון, בני רחמנים?

ובכ"ז עוד התקוה משחקת לפנינו, כי האיש אשר יבוא לרשת את מקום המת החשוב, ישים לב גם ליתומים, לנפשות פורחות האלה, ובזה יעשה חסד של אמת גם עם המת, גם עם החיים!

משה זאבלאצקי

מדור לידע־עם

כל הבדיחות והאמרות של ר' אייזילי מסלונים (ר' אייזילי חריף)

אלע וויצן און גלייכווערטלאך פון ר' אייזעלע סלאנימער (ר' אייזעלע חריף)

סיפורי-עם על ר' מרדכיי'לי

פאלקס-מעשיות וועגן ר' מרדכיי'לען

אפטיילונג פאר פאלקלאר

המקורות הביבליוגרפיים לבדיקות ואמרות של ר׳ אייזילי

די ביבליוגראַפישע קוועלן פון די וויצן און גלייכווערטלאך פון ר׳ אייזעלען.

1) וויצן פון ר׳ אייזעלע סלאָנימער, מאת בן־ציון אייזינשטאַט, ניו־יאָרק, 1904.

2) פון ר׳ אייזעלעס מויל, מ. רייצענזאָן (מ. זאַבלאָצקי), סלאָנים, 1931.

3) ספר הבדיחה והחידוד, מאת א. דרויאנוב, 3 כרכים,, תל־אביב תשט״ז.

4) מדור דור, מאת א. ליפסון, 3 כרכים, ת״א וניו־יורק

5) מחידודי ר׳ אייזילי, מאת חייקל לונסקי בספרו „גאונים וגדולים״, בפרק על ר׳ אייזילי, וילנא תרצ״א.

6) ר׳ אייזעלע וויצן, מאת חייקל לונסקי, בביוגרפיה של ר׳ אייזילי, בהמשכים „בסלאָנימער וואָרט״ 1933.

7) מבדיחות ר׳ אייזילי, מאת חייקל לונסקי, ב„ידע־עם״, ת״א, תשכ״ג.

8) דער יידישער אוצר, מאת אברהם ענגעלשער, בני־ברק תשכ״ו.

9) ספורי־חסידים, מאת הרב שלמה זווין, ת״א תשט״ו.

10) מאוצרנו הישן, מאת ב. יאושזון, ת״א, תשכ״ו.

11) צנצנת המן, מאת א. שטיינמן, כרכים א, ב, ת״א, תשכ״ט.

12) שרי־המאה, מאת הרב י. ל. מימון, (בפרק על ר׳ אייזילי), ת״א, תש״ב.

13) עלי־חלדי, מאת הרב יצחק ניסבוים, ורשה, תרפ״ט.

14) ר׳ אייזילי, מאת דר. שמשון רוזנבוים, „הד־ליטא״, גל. 2, 3, קובנה, תרפ״ד.

15) קערת־צימוקים, מאת דב סדן, ת״א, תש״י.

16) „גן־שעשועים״, שבועון לנוער, גל. 42, תר״ס.

17) זכרון בספר, מאת יהל״ל (בתוך הזכרונות על ר׳ אייזילי).

18) מפי־העם, מאת יקיר וורשבסקי, בעתון „היום״, וורשה 1925.

וכן בעתונים וכתבי־עת שונים ביידיש ובעברית החל משנות השמונים של המאה שעברה ועד היום הזה.

און אין פאַרשיידענע צייטונגען און זשורנאַלן אין יידיש און העברעאיש אָנהייבנדיק פון די 80־ער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט און ביז היינט.

המקורות הביבליוגרפיים לסיפורי־העם על ר׳ מרדכי׳לי:

די ביבליאגראפישע קוועלן פון די פאלקס־מעשיות וועגן ר׳ מרדכי׳לען :

ר׳ מרדכי׳לי מסלונים, מונוגרפיה מאת עקיבא בן־עזרא, ת״א תשי״ח.

ידע־עם, ת״א, תשכ״ז.

יידישע נשמות, מאת א. ליטווין, (בפרק על ר׳ מרדכי׳לי).

פנקס־אשמענע, תל־אביב.

וכן כמה סיפורים שנרשמו במיוחד בשביל „פנקס־סלונים״.

און אויך אייניקע מעשיות וואָס זיינען פאַרצייכנט געוואָרן ספעציעל פאַר׳ן „פנקס־סלאָנים״.

די פאָלקלאָריסטישע באַדייטונג און דער סלאָנימער הינטערגרונט פון ר׳ אײַזעלעס וויצן און גלײַכווערטלאַך *

אַרײַנפיר

פון

קלמן ליכטענשטיין

אין טבת תשל״ג וועט ווערן 100 יאָר נאָך דער פּטירה פון סלאָנימער וועלט־באַרימטן רב, ר׳ יהושע־אײַזיק שאַפּיראָ — און נאָך לעבט אין פאָלק מיט דער גאַנצער פרישקייט, אײַנגעהילט אין דער צויבער־פּראַכט פון גאונות און פּקחות, דער נאָמען פון ר׳ אײַזעלע סלאָנימער, אָדער ר׳ אײַזעלע חריף. הגם די וואָגיקע גײַסטיקע ירושה פון גאון איז פאַרבונדן מיט זײַן מאָנומענטאַלן פּרשנות־ווערק איבערן תלמוד ירושלמי און זײַנע אַנדערע חיבורים אין הלכה און דרוש, — בילדן זײַנע וויצן און גלײַכווערטלאַך אַ קאַפּיטל פאַר זיך. זײַן גרויסע פּאָפּולאַריטעט בכל תפוצות־ישראל האָט ר׳ אײַזעלע חריף צו פאַרדאַנקען אין אַ געווויסן טייל אויך זײַנע שיחות־חולין, זײַנע שלאָג־ווערטער, פון וועלכע עס שפּרודלט מיט שאַרפזיניקייט, שלאָגפערטיקייט און לעבעדיקן פאָלקסטימלעכן הומאָר. דאָס פאָלק האָט ליב אָט די גלײַכווערטלאַך פון אַ רב אַ פּיקח, וועמענס אינטעלעקט אַנטפּלעקט זיך ניט נאָר ביים תלמוד בבלי און ירושלמי, נאָר ער באַ׳טעמ׳ט מיט עכטן שאַרפזין און חכמה אויך זײַנע שיחות־חולין. דאָס פאָלק האָט ליב וויץ, דאָס פאָלק האָט גערן אַ „ווערטל״, אַ ריכטיק־„אַרײַנגעפּאָרענעם״ ענטפער, — און ר׳ אײַזעלעס חכמות ווערן דערציילט און איבערדערציילט אין פאָלק אין פאַרשיידענע וואַריאַנטן. די אַלע גלײַכווערטער, אַרויסגעזאָגטע תוך־כדי־שיחה מיט אַ 100—140 יאָר צוריק, האָבן אײַנגעהיט זייער אורשפּרינגלעכן חן און גאָרניט פאַרלאָרן דורך דער צייט פון זייער צאַפּלדיקייט. פאַרקערט, פיל פון זיי קענען זיך גוט אַרײַנפּאַסן און צוטרעפן מיט זייער בייסנדן וויץ אויך צו די שפּעטערדיקע דורות.

ר׳ אײַזעלעס "חכמות" פאַרנעמען אַ בכבוד׳יקן אָרט אין דער ליטעראַטור פון „אמרי אינשי״ און אין אוצר פון שאַרפזיניקע וויצן פון אונדזערע גאונים און גדולים, און ניט אומזיסט האָט מען זיי פאַרעפנטליכט פיל מאָל אין צייטונגען, זשורנאַלן, זאַמל־ביכער און באַזונדערע זאַמלונגען. פאָלקלאָרזאַמלער, ליבהאָבער פון יידישן וויץ האָבן זיי געגעבן אַ פּאַסיקע פאָרם, וואָס האַרמאָניזירט מיט זייער שאַרפן און געפּעפּערטן אינהאַלט. ר׳ אײַזעלעס שאַרפזין־ווערטלאַך זײַנען שוין פון לאַנג געוואָרן אַ מוסטער פאַר אָט דעם ליטעראַריש־פאָלקלאָריסטישן זשאַנער, וואָס באַשטייט אין אַן „אַרײַנזאָגאַכץ״, געבויט אויף מענטשן־קענטעניש און לעבנס־חכמה.

כאָטש זײַנע „חכמות״ און וויצן האָבן אַ אַל־יידישן, איבערהויפּט ליטוויש־פּויליש, כאַראַקטער, איז אָבער בולט זייער אָרטיקער, סלאָנימער הינטערגרונט. אָט די ספּעציעלע „שאַפונג״, וואָס איז אַ רעזולטאַט פון אַ פּסיכאָלאָגישן אַרײַנדרינגען אין דער סביבה, אין וועלכער ער האָט געלעבט און געווירקט — איז אין איר גרעסטן טייל אַ „סלאָנימער״, — ווייל זי באַציט זיך איבערהויפּט צו די לעצטע 20 יאָר פון זײַן לעבן, וואָס ער האָט פאַרבראַכט אין סלאָנים, ווו ער פלעגט אַרויסזאָגן זײַנע קורצע שלאָג־מיינונגען איבער מענטשן און זייערע שוואַכקייטן. זײַנע לעצטע 20 יאָר (תרי״ג — תרל״ג) זײַנען געווען די פּראָדוקטיווסטע פון זײַן שעפערישער פּרשנות, און מער ווי די פריערדיקע עטאַפּן פון זײַן רבנישער קאַריערע, זײַנען זיי געווען אָנגעפּיקעוועט מיט איבערלעבענישן, באַגעגענישן און אײַנדרוקן. אין די יאָרן האָט ער דערגרייכט די העכסטע מדרגה פן זײַן גאונות און פון זײַן רום אין דער יידישער וועלט. אויפן גרונט פון אַ גענויען אַנאַליז פון זײַנע גלײַכווערטלאַך, קען מען פעסטשטעלן, אַז זיי באַציען זיך דער עיקר צו אָט דער צייט פון זײַן דערגיין צום שפּיץ פון חריפות און לעבנס־דערפאַרונג, אין זײַן עלטער פון 50 — 70 יאָר, נעמלעך צו זײַן סלאָנימער תקופה. אַ פאָרשונג אין דער כראָנאָלאָגיע פון די ערשטע פאַרעפנטליכונגען און פּאָפּולאַריזאַציע פון זײַנע ווערטלאַך און שיחות־חולין באַווייזט, אַז זיי שטאַמען מערסטנטייל פון סלאָנים, און פון דאָרטן זײַנען זיי מפורסם געוואָרן אין דער יידישער וועלט. אמת, איניקע „נומערן״ פון דער זאַמלונג באַציען זיך צו קאַלוואַריע, קוטנע און טיקטין, ווו ער איז געווען רב פאַר סלאָנים, און די ערטער ווערן בפירוש אין זיי אָנגעוויזן, — אָבער זיי בילדן אַ מינימאַלן טייל פון זײַן וויצן־אוצר. די אַרענע, אויך די אַנאָנימע, די ניט־אָנגעוויזענע פון אַלע אַנדערע ווערטלאַך פון ר׳ אײַזעלען, — און זיי זײַנען די מערהייט, — איז סלאָנים.

די פאַרבן־רייכע מענטשן־גאַלעריע פון פאַרשיידענע שיכטן און שטאַנדן, וואָס האָבן אים געדינט אַלס ציל פאַר זײַנע שאַרפע פײַלן; די אַלע מחברים און זיידענע יונגעלײַטלאַך, יוסטע בעלי־בתים און קאַרגע גבירים, הסכמות־פרעסער

---

*) המבוא הזה מהווה עיבוד ביידיש של הפרק כ״ה, המוקדש לבדיחות ואמרות של ר׳ אייזילי, של המונוגרפיה על תולדות הישוב בסלונים (ר׳ ״פנקס סלונים״, כרך א׳, עמ׳ סד—סה). לכן אני מסתפק כאן במבוא ביידיש בלבד ומפנה את הקורא למקור הנ״ל בעברית. אוסף הבדיחות בעברית יבוא, — אנו מקווים, — בכרך נוסף של ״פנקס סלונים״. ק.ל.

און סמיכות־יעגער, טעלער־לעקער און בעלי־גאוה; די טיפּ־פּאַנאָראַמע וואָס ער וויקלט פֿאַנאַנדער פֿאַר אונדזערע אויגן, — זיינען גענומען פֿון זיין סביבה, פֿון זיין סלאָנים, פֿון געמויערטן בית־המדרש ווו ער האָט געדאַוונט, פֿון קהל־שטיבל אין פּאָלוש פֿון דער גרויסער שול און אַפֿילו פֿון סלאָנימער בית־מרחץ.

און ווירקלעך, אין אָנהייב פֿון היינטיקן יאָרהונדערט האָבן נאָך פֿיל סלאָנימער זקני־הדור אָנגעוויזן אויף געוויסע בעלי־בתים פֿון ר׳ אייזעלעס דור, וואָס זיינען געווען די „העלדן" פֿון זיינע „חכמות". ר׳ אייזעלעס וויצן האָבן דעריבער אַ ספּעציעלע געשיכטלעכע באַדייטונג פֿאַר דאָס יידישע סלאָנים. פֿון פֿילע פֿון זיי לערנען מיר אַרויס וועגן מנהגים און טראַדיציעס פֿון דער שטאָט, און זיי דינען אַזוי־אַרום אַלס געשיכטלעך־קולטורעלער מאַטעריאַל וועגן דער קהלה.

אין זיי שפּיגלט זיך אָפּ אַן אָריגינעלע געשטאַלט פֿון אַ גייסטיקן מנהיג. אין פֿאַרגלייך מיט רבנים, וועלכע איזאָלירן זיך ווירדיק פֿון זייער אומגעבונג אין זייער ראַנג פֿון מדריכים און פֿאָלקס־פּאַטערס, איז נאָך מער בולט און אַנזיכטיק ר׳ אייזעלעס זין פֿאַר זיין סביבה, פֿאַר זיין וועלטל. פֿון זיינע „ווערטער" און ענטפֿערס אָטעמט עס מיט גוטן מוט און לייכטע איראָניע. ער נעמט ניט אויף די זאַכן טראַגיש. עס שיינט, לויט אים, אַז דאָס בעסטע מוסר־זאָגן איז אַ „גוט־וואָרט", וואָס קען דערגייך ביזן זיבעטן ריפּ אַריין. צו מוז מען טאָקע צו די שלעכטע מידות, קמצנות, ענגהאַרציקייט, קליינקעפּלדיקייט האָבן אומבאַדינגט די לאַנגע תוכחה'שע דרשות פֿון בעלעמער־אַראָפּ, די טאָגע פֿון אַ פּריידיקער און אַ מגיד? — אַז ס'איז פֿאַראַן אַ פּשוטער מטאטא־השמד, אַ ווירקזאַמער בעזים, אונטערן האַנט, אָט טאָקע דאָ, אין בית־דין שטיבל: אַן אַריינגעזאָגטער „וואָרט", קורץ, בינדיק, כהרף־עין, וועלכער קען ווייטאָן און גליען מער ווי אַ טוץ מיט פּסוקים־אָנגעפּיקעוועטע מוסר־דרשות... און גראַדע האָט דער גורל געוואָלט, אַז אין ר׳ אייזעלעס צייטן איז אַלס סלאָנימער מגיד געווען ניט קיין אַנדערער, ווי דער באַרימטער פֿלאַם־פֿייערדיקער קעלמער מגיד, ר׳ משה־יצחק דרשן, דער שטרייטגער קטיגור, וועמענס מוסר־דרשות פֿלעגן אַנוואַרפֿן אַן אימה. (אין איינעם פֿון זיינע וויצן, ז׳ אָפּטיילונג „כלי־קודש", האָט זיך ר׳ אייזעלע טאָקע „אָפּגערעכנט" מיט אים...) פֿון דער סלאָנימער געשיכטע ווייסן מיר, אַז ר׳ אייזעלעס „אַ וואָרט" איז אָפֿט געווען ווירקזאַמער ווי דעם קעלמער מגיד'ס תוכחה.

ר׳ אייזעלעס שיחות־חולין זיינען געשטעמפּלט מיט פֿאָלקס־טימלעכקייט. טראָץ דעם וואָס זיי שטאַמען פֿון אַ יחיד, זיינען זיי געוואָרן אַ הויפּט־טייל פֿון רבנישן פֿאָלקלאָר. ער איז געקרוינט אַלס איינער פֿון די „טאַטעס" פֿון שאַרפֿן יידישן וויץ. דער באַקאַנטער קענער און מומחה פֿון דער יידישער וויצן־ליטעראַטור א. דרויאַנאָוו האָט אין דער הקדמה צו זיין באַרימטער וויצן־אַנטאָלאָגיע כאַראַקטעריזירט אין פֿאָלגנדע ווערטער ר׳ אייזעלעס הומאָר־און־סאַטירע־שאַפֿונג:

— „ר׳ אייזעלע איז, נאָך מיט איניקע גדולי־ישראל, איינער פֿון די „אבות" פֿון יידישן וויץ. אין אַזוינע „אבות" הייבט זיך אָן דער פֿאָלקס־וויץ און מען שרייבט זיי צו אַפֿילו וויצן, וואָס זיינען באַשאַפֿן דורך אַנדערע". —

ווי שוין אויבן געזאָגט, זיינען ר׳ אייזעלעס וויצן פֿאַרשפּרייטע אין איניקע זאַמלונגען. ס'איז כאַראַקטעריסטיש, אַז די וויכטיקסטע זאַמלער און קענער פֿון ר׳ אייזעלעס וויץ זיינען געווען די צוויי סלאָנימער־געבאָרענע שרייבער און ביבליאָגראַפֿן חייקל לונסקי און משה זאַבלאָצקי (וועלכע האָבן אויך געשריבן זיין ביאָגראַפֿיע). די וויצן דערשיינען אויך אין אַלגעמיינע גלייכווערטלאַך־זאַמלונגען פֿון פֿאַרשיידענע מחברים, ווי דרויאַנאָוו, ליפּסאָן, ענגעלשער, יאָושזאָן, א. שטיינמאַן, ד. סדן (שטאָק) און אַנדערע. באַזונדערע אויסגאַבן זיינען געווען נאָר צוויי: פֿון בן־ציון אייזנשטאַט, וועמענס זאַמלונג איז דערשיינען אין ניו־יאָרק אין אָנהייב יאָרהונדערט און פֿון משה זאַבלאָצקי (אונטערן פּסעוודאָנים מ. רייצעסזאָן), וואָס האָט אַרויסגעגעבן זיין זאַמלונג אין סלאָנים אין 1931. מען מוז צוגעבן, אַז קיין שום זאַמלונג און אויסגאַבע איז ניט געווען קיין אויסשעפּנדע. עס זיינען באַקאַנט אומגעפֿער 200 „חכמות" פֿון ר׳ אייזעלען, אָבער די גרעסטע צאָל וואָס געפֿינט זיך אין אַ וועלכע ס'איז זאַמלונג איז 125 (אין זאַבלאָצקיס אויסגאַבע). ביי אַן אַנדערער געלעגנהייט (אין דער מאָנאָגראַפֿיע וועגן דער געשיכטע פֿון ישוב, פּרק כה, עמוד ס"ה) האָב איך אָנגעוויזן, אַז זאַבלאָצקי'ס קריטעריום ביים אויסוואַל פֿון מאַטעריאַל איז געווען די אויטענטישקייט פֿון שעפֿער פֿון די וויצן, און מיט דעם דערקלערט זיך די גענויקייט פֿון זיין זאַמלונג. אין די אַנדערע זאַמלונגען חזר'ן זיך איבער מער־ווייניקער די זעלבע טעקסטן מיט פֿאַרשיידענע שינויים.

מיטן ווילן צו געבן אין „פּנקס־סלאָנים", אין מאָנומענט פֿון דער עדה, וואָס איז פֿאַרבונדן מיט ר׳ אייזעלעס נאָמען, און צו די 100 יאָר פֿון זיין פּטירה, אַ ערשטע כמעט אויסשעפּנדע זאַמלונג פֿון זיינע וויצן, האָבן מיר מותר געווען אויף דער פֿולער אויטענטישקייט און צונויפֿגעזאַמלט אַלץ וואָס ס'איז דערשיינען אין זיין נאָמען. מעגלעך, אַז געוויסע איינצלנע „ווערטלאַך" זיינען נאָר אָנגעהאָנגען אין אים. אָבער דווקא אין זייער איינגעוואָרצלקייט אין פֿאָלק אין משך פֿון 100 — 130 יאָר און אין זייער בילדן אַן אינטעגראַלן עלעמענט פֿון פֿאָלקלאָר האָבן מיר געזען אַ באַרעכטיקונג צו דערגענצן די זאַמלונג און פֿאַרברייטערן דעם פֿאַרנעם.

די איצטיקע זאַמלונג איז ניט נאָר די פֿולסטע פֿון אַלע פֿריערדיקע. זי איז אויך צום ערשטן מאָל גרופּירט לויט הויפּט־טעמען, הגם געוויסע איינסן קענען געהערן צו איניקע גרופּעס. וואָס ס'איז שייך די שפּראַך, האָב איך איר, אין די טעקסטן וואָס שטאַמען פֿון זאַבלאָצקי'ס זאַמלונג, ווייניק געענדערט. פֿון די אַנדערע מקורות אין יידיש (לונסקי, ענגעלשער און אַנדערע) האָב איך איר סטיליזירט און צוגעפּאַסט צום סלאָנימער־ליטווישן דיאַלעקט. אויך קומען געוויסע תורה־און דרוש־־גלייכווערטלאַך, וואָס זיינען געווען נאָר אין עברית, צום ערשטן מאָל אין יידיש, אין מיין איבערזעצונג.

צוליב טעכנישע סיבות, איז די זאַמלונג צוטיילט אין צוויי סעריעס, וועלכע דערשיינען אין פֿאַרשיידענע ערטער פֿון באַנד. די סעריע־צוטיילונג האָט נישט קיין כראָנאָלאָגישע, אָדער וועלכע ס'איז אַנדערע באַדייטונג.

זאָל די דאָזיקע זאַמלונג פֿון אַלע וויצן, גלייכווערטלאַך און שיחות־חולין זיין אַ צוגאָב־מצבה לזכר פֿון גרויסן סלאָנימער גאון און אַ צושטייער צום סומירן די אוצרות פֿון סלאָנימער יידישן פֿאָלקלאָר, פֿון וועלכן ר׳ אייזעלעס וויצן זיינען אַן אומשיידבאַרער טייל.

אלע וויצן, גלייכווערטלאך און שיחות־חולין
פון ר׳ אייזעלע סלאָנימער
(צו די 100 יאָר נאָך זיין פטירה)

געזאַמלט, גרופירט און רעדאַגירט **דורך קלמן ליכטענשטיין**

ערשטע סעריע

רבנות און רבנים

בעת די פאָרשטייער פון דער שטאָט סלאָנים זיינען געקומען צו ר׳ אייזעלען, אים איבערגעבן דעם כתב־רבנות, האָבן זיי זיך געריִמט, אַז סלאָנים איז זייער אַן אַלטע שטאָט און ס׳איז בקבלה, אַז אין סלאָנים איז באַגראָבן אַ אייניקל פון רש״י.

— רשי״ס אייניקל ווען ער איז ביי אייך באַגראָבן — האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט די ראשי־הקהילה — איז נאָך ניט קיין בייז; זעט נאָר אַז רש״י אַליין זאָל ביי אייך ניט באַגראָבן זיין, ווארום ווען רש״י זאָל זיין ביי אייך באַגראָבן, וואָלט איך צו אייך פאַר אַ רב געוויס ניט געפאָרן.

★

— מיר איז בעסער ווי משה רבנו׳ן — זאָגט אַמאָל ר׳ אייזעלע.

— פאַרוואָס, רבי? —

— גאָר פשוט: בעת קרח וסיעתו זיינען אַנגעפאַלן אויף משה רבנו און באַדראָט זיין שטעלע ביים פאָלק, איז טאַקע, „וישמע משה ויפול על פניו" מחמת ס׳איז ניט קיין קליינ־קייט פאַרלירן אַ שטעלע פון אַ נשיא ביי אידן... מיר אָבער, בנוגע מיין רבנות, וואָלטן אַזעלכע אַנפאַלן וויניק וואָס געקימערט, ווייל אַ שטעלע פון ניט האָבן חיונה קריגט מען אין דער וועלט גאַנץ גענוג...

★

ר׳ אייזעלע איז אַמאָל געפאָרן אויף אַ שליטן צו איינעם אויף אַ ברית. דער שליטן האָט זיך אויסגעקערט און דער רב איז אַרויסגעפאַלן און צעבלוטיקט דעם פנים.

עס זיינען אַנגעלאָפן מענטשן, האָבן אים אויפגעהויבן און אַלץ געאָי־קעט: אָי, אָי רבי... אייער פנים!

— יע, יע, אַ שיינעם פנים האָט ביי אייך דער רב — האָט ר׳ אייזעלע זיך רוהיק געוויצלט.

★

אײדער ר׳ יאָסעלע שלופער איז געוואָרן רב האָט ער געגעסן קעסט ביי זיין שווער, ר׳ אייזעלע.

האָט אים ר׳ אייזעלע אַמאָל געזאָגט:

— הער זיך איין, יאָשע, ווער פון אונדז ביידן איז סלאָ־נימער רב, איך צי דו? אַז שאלות פסקנ׳ען מיר ביידע ניט. דערויף איז דאָ דער מורה־הוראה ר׳ פייטל; ביי אַ דין־תורה זיצן מיר ביידע; פון די שכירות לעבן מיר ביידע, טאָ ווער איז פאַרט דער רב?

— נו זאָגט איר, שווער — שמייכלט ר׳ יאָסעלע — ווי וויס מען טאַקע?

—כ׳וועל דיר זאָגן — ענטפערט ר׳ אייזעלע — גיי אַרויס אין שטאָט וועסטו הערן וועמען מ׳באַרעדט...

★

איינמאָל, שמחת־תורה, האָט זיך ר׳ אייזעלע צוהוליעט און געוואָרן זייער פריילאך. מאַכט ער צום עולם: רבותי, רופט מיר ניט סלאָנימער רב, נאָר וואַרשעווער רב!

— פאַרוואָס עפעס? — איז דער עולם געוועזן טשעקאַווע.

— ווייל — ענטפערט ר׳ אייזעלע — ווער עס רופט מיך „סלאָנימער רב" זאָגט ער דאָך בפירוש אַ שקר גמור: ניט איך וויל סלאָנים, ניט סלאָנים וויל מיר. לאָפוקי וואַרשע, וואָס איך וויל זי יע, מערניט וואָס זי וויל מיך ניט... איז דאָך בלויז אַ שקר למחצה...

★

— כ׳פאַרשטיי ניט, רבי, — רופט זיך אַמאָל אָפּ צו ר׳ אייזעלען דער סלאָנימער קאַזיאָנער רב, וואָס איז געוועזן בשעתו — מיר זיינען דאָך ביידע רבנים אין איין שטאָט, טאָ וואָס איז די מעשה, וואָס אייך גיט מען אָפּ אַזוי פיל כבוד און מיר ניט?

— פאַרשטייט איר מיך — ענטפערט אים אָפּ ר׳ אייזע־לע — אין לעבן באַגעגענען מיר אַזעלכענע זאַכן. פסח, למשל, איז דער דין „על מצות ומרורים יאכלוהו": פונקט ווי מ׳דאַרף האָבן מצה, אַזוי דאַרף מען אויך האָבן מרור, און **אַן די ביידע** מינים קען קיין „סדר" ניט זיין, פונדעסטוועגן איז **פאַראַן אַ** שטיקעלע חילוק צווישן זיי ביידן. צו די מצות גרייט מען זיך מיט אַ צייט פריער. און נאָכדעם ווען זיי זיינען שוין פאַרטיק, וויקלט מען זיי איין אין זויבערע ליילאַכער און מ׳גיט פאַר זיי אָפּ אַ בכבודיקן אָרט. צו די מרור אָבער כאַפּט מען זיך ערשט ערב יום־טוב פאַרנאַכט. בחיפזון גיט מען עס אַ שאָב אָפּ און מ׳דערלאַנגט עס אַזוי צום „סדר" גלייך מיט די מצות... ווארים וואָס זאָל מען טאָן? מ׳שטיינס געזאָגט אַ שטיקל יחסן — מ׳מוז אים אויך האָבן צום שפּאַן...

★

ר׳ אייזעלע האָט אַמאָל מכבד געווען זיין אײדים ר׳ יאָ־סעלע שלופער צו זאָגן שבת־הגדול אין סלאָנימער שול אַ חלוק. ר׳ יאָסעלע האָט געזאָגט אַזאַ שאַרפן חלוק, אַז אַלע סלאָנימער לומדים זיינען אַרויס פון די כלים פון גרויס התפעלות. נאָכן חלוק רופט זיך אָפּ ר׳ אייזעלע מיט אַ וויץ: איר ווייסט פאַרוואָס מ׳איז מכבד דעם רב שבת־הגדול צו זאָגן אַ חלוק? כדי מ׳זאָל זען, וואָס פאַר אַ „למדן" ער איז און מ׳זאָל אים מעגן פאַרקויפן ערב פסח דעם חמץ...

★

אַ רבֿ האָט זיך אַמאָל געקלאָגט פאַר ר׳ אייזעלען, אַז ער שטייט אויס גרויסע רדיפות פון חסידים, וועלכע זיינען אים חושד אין השכלה.

— כ׳האָב פאַר אייך אַן׳עצה — זאָגט צונ׳אים ר׳ אייזעלע.

— דהיינו וואָס? — כאַפּט זיך אָן דער רבֿ.

— שרייבט זיי אַ בריף — זאָגט ר׳ אייזעלע — וועלן זיי זען, אַז זייער חשד איז לחלוטין, אַן אומזיסטער...

✶

איינמאָל האָט מען ר׳ אייזעלען, בעת ער איז געווען אין ווילנע, איינגעלאַדן אויף אַ ברית אין ווילנער פּאַרשטאָט אַנטאָקאָליע, וועלכע איז געווען בחזקת אַ קליין שטעטעלע פאַר־זיך. צוליב געוויסע דאָרטיקע סיבות האָט אַנטאָקאָליע דאַן געהאַט 2 רבנים. זיינען געקומען צום ברית אויך ביידע רבנים. רופט זיך אָפּ ר׳ אייזעלע:

— אַזאַ אָרעם טויט קליינשטעטעלע און 2 רבנים, — וגם את המת יחצון...

אין בית־דין־שטיבל

ר׳ אייזעלע האָט געהאַט ביי זיך אין בית־דין־שטיבל אַ דיין, וועלכער איז געווען אַ מומחה בהוראה, און אַ מומחה אין שולחן־ערוך.

זיצן זיי אַמאָל ביידע און זיינען זיך מתווכח אין אַ הלכה. ר׳ אייזעלע זאָגט אַזוי און דער דיין זאָגט אַזוי. לסוף מאַכט דער דיין: אפילו דער „באר היטב״, אין יענעם און יענעם סימן, האַלט אויך אַזוי ווי איך זאָג.

— פונדעסטוועגן, נאָך אַלעמען — ענטפערט ר׳ אייזעלע — איז דער „באר היטב״, געווען אין טיקטין ניט מער ווי אַ דיין, און איך בין געווען אין טיקטין רבֿ!...

✶

ר׳ אייזעלע איז איינמאָל געזעסן און געפירט אַ שמועס מיט דעם סלאָנימער דיין אודות חומרות און קולות אין הלכות שאלות. דער דיין איז געווען אַ מחמיר און ר׳ אייזעלע אַ מקיל.

— ס׳איז ניט קיין קונץ — האָט ר׳ אייזעלע געזאָגט — צו פּסקנ׳ען אַלע מאָל ווי עס שטייט אין דין; מ׳דאַרף אַנ׳אַנדערשמאָל אויך קענען מאַכן אַזוי, אַז עס זאָל שטיין אין דין ווי מ׳פּסק׳נט.

✶

צו ר׳ אייזעלען זיינען אַמאָל געקומען אַ מאַן און ווייב גט׳ן זיך און האָבן אים געבעטן ער זאָל צווישן זיי אויסלאָדן. די פרוי, וועלכע האָט געהייסן ראַשע, האָט בשום אופן אָבער ניט געקענט קומען צו אַ באַשלוס און אויף אַלץ וואָס דער רבֿ האָט געזאָגט האָט זי אונטערגעמורמלט און ס׳איז איר געווען ניט געפעלן.

— מיט אַלע שווערע רשי״ס — האָט ר׳ אייזעלע אַ זאָג געטאָן — בין איך כמעט תמיד פאַרטיק געוואָרן, נאָר מיט דער דאָזיקער שווערער ראַשע בין איך מסופק אויב איך וועל אַמאָל פאַרטיק ווערן...

— די דאָזיקע ווערטער האָבן געווירקט אויף דער פרוי און זי האָט ענדליך באַשלאָסן פאָלגן דעם רבֿ.

✶

צו ר׳ אייזעלען זיינען אַמאָל געקומען צוויי אידענעס מיט אַ דין־תורה וועגן אַ פּאַפּירענעם רובל. איינע האָט געטענה׳ט, אַז דער פּאַפּירענער רובל איז אירער און די צווייטע האָט ביי איר אַרויסגעכאַפּט, און די אַנדערע האָט געטענה׳ט, אַז זי האָט דעם רובל געפונען און די צווייטע האָט זיך בלויז צוגעטשעפּעט צו איר. ר׳ אייזעלע האָט פאַרשטאַנען, אַז ס׳איז אוממגליך, אַז אימיצער זאָל אַרויסכאַפּן ביי אַ צווייטן אַ רובל און ניט וועלן אָפּגעבן, האָט ער געבעטן ביידע אידענעס זיי זאָלן אַ ווילע אַרויסגיין און וואַרטן, ביז ער וועט זיך מיישב זיין מיט׳ן דיין, וואָס זיי האָבן צו טאָן. בעת די אידענעס האָבן געגומען אַרויסגיין פון בית־דין־שטיבל, מאַכט ר׳ אייזעלע, כלומרשט שטילערהייד, צום דיין, אויב איינע פון זיי וועט זאָגן אַ סימן, אַז דער רובל איז אין איין עק אָנגעריסן — איז אַ סימן, אַז ער איז אירער. די אידענע, וועלכע דער רובל איז געווען ניט אירער, האָט גראָד אויפגעכאַפּט ר׳ אייזעלעס לעצטע ווערטער, און ווען ר׳ אייזעלע האָט זי אַריינגערופן צוריק און געפרעגט ביי איר: אפשר האָט איר אידענע אַ סימן אויף דעם רובל? האָט זי גלייך געענטפערט: יע, יע, רבינקע, כ׳האָב מיר דערמאָנט, אַז ער איז אין איין עק אַביסל אָנגעריסן.

— אויב אַזוי — האָט ר׳ אייזעלע געפּסק׳נט — איז דער רובל, אידענע, ניט אייערער; ער איז דורכאויס אַ גאַנצער.

באהלה של תורה

דער באַרימטער העברייאישער שריפטשטעלער יהל״ל האָט אינגלוויז געלערנט ביי דעם גאון ר׳ וואָלף פון בירז׳, וועלכן מען האָט גערופן „דער בירז׳ער מלמד״. איינמאָל האָט זיך יהל״ל פאַרהערט ביי ר׳ אייזעלען אין סלאָנים. (ר׳ אייזעלע האָט אין זיין יוגנט אויך געלערנט ביי דעם בירז׳ער). אַז ר׳ אייזעלע האָט אים געפרעגט: ביי וועמען ער לערנט? האָט ער אים געענטפערט: ביים בירז׳ער מלמד.

— גוט, אויסגעצייכנט — האָט מסכים געווען ר׳ אייזעלע — אַ ודאי, ווער נאָר ס׳האָט ניט געלערנט ביי דעם בירז׳ער מלמד — קען ניט לערנען, והראיה — האָט ער צוגעשמייכלט — דער בירז׳ער מלמד האָט ניט געלערנט ביי דעם בירז׳ער — קען ער טאַקע ניט.

✶

צוויי ישיבה־בחורים, איינער אַ בקי און דער אַנדערער אַ חריף, זיינען געקומען צו ר׳ אייזעלען נאָך „סמיכה״, האָט ער דעם בקי געגעבן „סמיכה״ און דעם חריף ניט. אַז מען האָט אים געפרעגט פאַרוואָס, האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט: גאַר פשוט, סיני ועוקר הרים סיני עדיף, ווייל ווען דער חריף זאָל אפילו וועלן עוקר זיין דעם הר־סיני, וועט ער צוליב זיינע חריפות ניט וויסן ווו דער „הר״ איז.

✶

פאַרנדיק אַמאָל מיט אַ גביר אין אַסיען־צייט, האָט זיך דער וואָגן פלוצלינג אויסגעקערט און ר׳ אייזעלע מיטן גביר זיינען געבליבן ליגן אויף דער ערד. ליגנדיק אַזוי אין בלאָטע שרייט אויס ר׳ אייזעלע פריילאַך:

איצט איז מקויים געוואָרן: „תורה וגדולה במקום אחד״!...

✶

איינמאָל, גייענדיק אין מרחץ, אין באַגלייטונג פון אַ מאַגערן ישיבה־בחור, וועלכער האָט אים נאָכגעטראָגן זיין „פעקל״, האָט ר׳ אייזעלען אָפּגעשטעלט דער גביר ל., וועל־כער איז געווען אַ געזונטער און געפּאַקטער איד. אַפּשמו־עסנ׳דיק אַ ווײַלע פרעגט ר׳ אייזעלע ביי׳ם גביר:

— זאָגט נאָר, ר׳ הלל, פיל מאָל אין טאָג עסט איר, וואָס איר זעט, אָן עין־הרע, אַזוי גוט אויס?

— אַ סך רבי: 3—4 מאָל אין טאָג.

אָט אַ מזל פון אַ גביר! — האָט ר׳ אייזעלע אויסגע־שריען — איר זעט? אָט דער בחור עסט גאַנצע „טעג״ און דאָך — זעט נאָר ווי ער זעט אויס און וואָס פאַר אַ פּנים ער האָט!...

✶

אַריינקומענדיק איינמאָל אין דער ישיבה און באַמערקנ־דיק צווישן די ישיבה־בחורים איינעם מיט אַ שוואַרצן מויל פון שוואַרצע יאַגדעס — האָט ר׳ אייזעלע אַ שאָקל געטאָן מיט קאָפּ און איראָניש אַ זאָג געטאָן:

— אָט אַזוי נעביך ווערן דאָס ישיבה־בחורים פאַר־שוואַרצט!...

✶

אַנ׳אַנדערשמאָל ווידער האָט ער באַמערקט, ווי צוויי ישיבה־בחורים׳לאָך האַלטן און ציען יעדערער צו זיך זייער בשותּפותדיקע גמרא.

— זאָגט נאָר, — האָט ר׳ אייזעלע אַ געשריי געטאָן — כּי מציען (ציון) תצא תורה!?...

סמיכות

צו ר׳ אייזעלען איז אַמאָל געקומען איינער אַ יונגערמאַן נעמען „סמיכה״. ר׳ אייזעלע האָט פאַרפירט מיט אים אַ שמועס, אָנגעטאַפּט זיין דופק אין לערנען, ערשט — שוואַך, אַ פּוסטע כּלי.

זאָג מיר נאָר יונגערמאַן — מאַכט צונ׳אים ר׳ אייזעלע — וואָס איז דער טייטש, תּנו רבנן?

— רבי — וווּנדערט זיך דער יונגערמאַן — דאָס ווייס דאָך אַפילו אַ קינד. תּנו רבנן — די רבנן האָבן געלערנט...

— אָט דאָס מיין איך טאַקע — ענטפערט ר׳ אייזעלע — ס׳שטייט ניט „רבנן תּנו״ נאָר „תּנו רבנן״ — הייסט עס: פריהער דאַרף מען לערנען, נאָכדעם ערשט איז רבנן!...

✶

און נאָך אַ בחור איז געקומען מיט זיין פאָטער צו ר׳ אייזעלען נאָך „סמיכה״. ר׳ אייזעלע האָט די „סמיכה״ ניט געגעבן, נאָר געזאָגט האָט ער דעם פאָטער, אַז זיין זון איז אַ „מלאך אלקים״ און דער פאָטער איז אַוועק אַ היים מלא שמחה. אַז מ׳האָט ר׳ אייזעלען דערנאָך געפרעגט, ס׳טייטש, דער בחור איז דאָך גאָר אַ בור דאוריתא, פאַרוואָס זשע האָט ער אים גערופן „מלאך״? רופט זיך אָפּ ר׳ אייזעלע: אָט דאָס מיין איך טאַקע, ווייל, „לא ניתנה תורה למלאכי השרת״...

✶

אַ סלאָנימער בעל־הבית האָט אַ מאָל געבראַכט זיין אינגל צו ר׳ אייזעלען, ער זאָל אים פאַרהערן די שווערע רש״י פון פרשה משפּטים.

אַז ר׳ אייזעלע האָט געענדיקט פאַרהערן, רופט ער זיך אָפּ צום פאָטער פון אינגל: איר ווייסט, אייער זון איז ווי אַ גאון! און אַ צושמאָלצענער פון נחת, איז דער פאָטער גע־גאַנגען אַהיים פול מיט שמחה.

די מענטשן, וועלכע זיינען געווען דערביי און האָבן גע־ווּסט, אַז דער פאַרהערטער אינגל איז נעביך אַ פאַרשטאָפּ־טער מוח, זיינען צוגעשטאַנען צו ר׳ אייזעלען, ער זאָל זיי דערקלערן, צו מיינט ער טאַקע מיט אַנ׳אמת, דאָס וואָס ער האָט ערשט געזאָגט צום פאָטער פונ׳ם אינגל.

ר׳ אייזעלע האָט אַ שמייכל געטאָן און האָט זיי אַזוי דערקלערט: ס׳איז ידוע, אַז אונדזערע בּאַרימטע גדולים האָבן זיך אין יעדער תקופה אָנגערופן מיט אַנ׳אַנדער נאָמען. צו־ערשט, למשל, האָבן זיי געהייסן תּנאים, שפּעטער — אַמוראים, סבוראים, גאונים, און נאָך שפּעטער — רבנים, צווישן וועלכע ס׳איז אויך געווען פאַררעכנט רש״י. נמצא, אַז די גאונים, וועלכע האָבן געלעבט אין אַ פריערדיקער תקופה, האָבן ניט געקענט רש״ין... דעריבער איצט, רבותי, אַז דער אינגל קען אויך ניט רש״ין, זאָגט זשע אַליין איז ער דען ניט ווי אַ גאון?...

✶

אַ ווילנער מורה־הוראה איז געקומען צו ר׳ אייזעלען אין סלאָנים מיט זיין זון און אידעם און געבעטן צו פאַרהערן זיי און געבן „סמיכה״. האָט ר׳ אייזעלע געגעבן סמיכה דעם זון און דעם אידעם ענטזאָגט.

אַז מ׳האָט אים געפרעגט: ס׳טייטש, דער אידעם איז דאָך דערזועלבער למדן ווי דער זון?

האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט:

— קיין בעסערן זון האָט ער דאָך ניט געקענט נעמען, אָבער אַנ׳אידעם האָט ער דאָך געקענט נעמען אַ גרעסערן למדן...

✶

אַ יונגערמאַן האָט באַקומען פון אַ רב אַ כּתב, אין וועלכן ער רופט אים אָן: האַברך החו״ב (ראשי־תיבות פון: החריף ובקי). דער יונגערמאַן האָט זיך נאָכהער געוווּנדעט צו ר׳ אייזעלען, ער זאָל אים אויך אַרויסגעבן אַנ׳ענלעכן כּתב. ר׳ אייזעלע האָט אים גענומען אויפן פאַרהער און געפונען, אַז ער איז גאָר שוואַך אין לערנען, און ער האָט אים ענט־זאָגט. האָט דער יונגערמאַן געטענה׳ט:

— סטייטש, רבי, אָט יענער רב, האָט דאָך געשריבן וועגן מיר: האַברך החו״ב, און באַשטעטיקט אַז איך בין אַ חריף ובקי?!

האָט אים ר׳ אייזעלע געענטפערט, שמייכלענדיק: און איך האָב געמיינט, אַז די ראשי־תיבות פון החו״ב איז: החיה וכל בהמה...

הסכמות

אַ מחבר וואָס זיין נאָמען איז געווען משה, האָט אַמאָל אַריינגעטראָגן צו ר׳ אייזעלען זיינעם אַ חיבור, וועלכן ער האָט אַ נאָמען געגעבן „יד־משה״, ער זאָל געבן זיין הסכּמה אויף אים.

ר׳ אײַזעלע האָט אַ װײַלע אַרײַנגעקוקט אין דעם חיבור, נאָכ׳דעם האָט ער זיך אָפּגערופן:

— איר װײסט, װאָס איך װעל אײַך זאָגן? ניט בעסער אַ נאָמען געבן אײַער ספר „פּני־משה״?

— פאַרװאָס? — װוּנדערט זיך דער מחבר.

— װײַל — האָט ר׳ אײַזעלע געענטפערט — װײַל אין „משה׳ס״ פּנים (פּני־משה) האָט קײנער ניט געקענט קוקן...

✶

אַ מחבר איז געקומען צו ר׳ אײַזעלען בעטן אַ הסכּמה אויף אַ חיבור.

ר׳ אײַזעלע האָט גענומען אַ בױגן פּאַפּיר, אָנגעשריבן אין דער הויך זײַן הסכּמה און לאָזנדיק אַ גרויסן בלויז האָט ער אונטערגעשריבן און גע׳חתמ׳ט זײַן נאָמען.

— רבי, צו װאָס האָט איר געלאָזן אַזאַ גרויסן בלויז איז דער מחבר געװען נײַגעריק צו װיסן.

— דערפאַר — האָט ר׳ אײַזעלע געענטפערט — װײַל ס׳שטײט „מדבר שקר תרחק״... („פון אַ ליגן זאָלסטו זיך דערװײַטערן״).

✶

אַ מחבר האָט געבראַכט ר׳ אײַזעלען אַ פּירוש אויף דער תורה, װעלכער איז געװען געשריבן אַרום די גליונות פון חומש.

— יע, זאָגט ר׳ אײַזעלע: דײַן פּירוש איז מיר געפעלן, ער איז קרוב לאמת...

✶

אײנער אַ מחבר איז צונ׳אים געקומען בעטן אַ הסכּמה אויף זײַנעם אַ ספר. ביז װאַנען־װאָס זײ האָבן זיך אַזוי גע־שמועסט איז געװאָרן כמעט פינסטער און דער מחבר האָט געבעטן ר׳ אײַזעלען, ער זאָל אים געבן דעם שמש אויף צו באַגלײטן.

— אויב עס גײט אין דעם — האָט ר׳ אײַזעלע גע־זאָגט — װײַל איר האָט מורא, װאָס עס שטײט געשריבן: „אַל יצא תלמיד־חכם בלילה מפּני המזיקים״ — קען איך אײַך ראָטן: איר זאָלט האַלטן אָפן אײַער ספר, װעלן די „מזיקים״ זען, אַז איר זײַנט קײן תלמיד־חכם...

✶

אַ מחבר פון אַ ספר אויף ש״ס איז אַמאָל געקומען צו ר׳ אײַזעלען בעטן אַ הסכּמה. נעמט ר׳ אײַזעלע דעם ספר, קוקט אין אים אַרײַן און דערזעט אַז דער ספר איז פול מיט נאַרישקײטן, גיט ער אים גלײַך איבער צוריק דעם מחבר און זאָגט צונ׳אים:

— אַנטלויפט װאָס גיכער, װײַל די רביצין װעט אײַך נאָך חלילה קוילענען.

דער מחבר איז געװאָרן בלײַך װי די װאַנט און געפרעגט דעם גאון, װאָס ער מײנט מיט זײַנע װערטער.

— אַנומעלטן — דערצײלט אים ר׳ אײַזעלע — איז אַרויפגעפלויגן בײַ מיר אויפן טיש אַ האָן און האָט אויף דער אָפענער גמרא במחילה אָנגעמאַכט. אַז די רביצין האָט דאָס דערזען איז זי גלײַך אַװעקגעלאָפן מיטן האָן צום שוחט און אים דאָרטן געקוילעט. הײַנט אַז איר האָט דאָ אַזוי פיל אָנ־געמאַכט אויף דער גמרא — טאָ װאָס װעט שוין דערצו די רביצין זאָגן?...

✶

אַ מחבר איז אַמאָל געקומען צו ר׳ אײַזעלען מיט זײַנעם אַ חיבור און געבעטן ער זאָל אים איבערקוקן און אַרויסזאָגן זײַן מײנונג איבער אים. דורכבלעטערנדיק דעם חיבור אײ־ניקע מאָל האָט ער אים דעם מחבר איבערגעגעבן זאָגנדיק דערבײַ: אײַער חיבור דאַרף האָבן אַ גוטע שמירה, זעט למען־השם, פאַרלירט אים ניט.

אַז דער מחבר האָט אים געפרעגט דעם טעם דערפון, האָט ער אים געענטפערט:

— װײַל טאָמער געפינט אים אַ גוי, קען ער נאָך חלילה זאָגן אַז ער האָט אים געמאַכט...

✶

ס׳איז אַמאָל צונ׳אים געקומען אײנער אַ רב בעטן אַן־הסכּמה אויף אַ ספר.

— קײן הסכּמה — האָט געענטפערט ר׳ אײַזעלע — קען איך אײַך ניט געבן, דערפאַר װעל איך אײַך געבן אַ ברכה: הלװאי זאָל אײַער ספר אַזוי ניט זײַן נאַקעט, װי ער װעט ניט זײַן הונגעריק.

אַז דער רב איז צונ׳אים צוגעשטאַנען, ער זאָל אים דער־קלערן דעם פּירוש פון דער ברכה — האָט ר׳ אײַזעלע גע־ענטפערט: הונגעריק װעט ער ניט זײַן, װײַל מען װעט אין זײַנע בלעטער אײַנװיקלען קעז און פוטער, אָבער נאַקעט װעט ער זײַן, װײַל קײנער װעט ניט װעלן אײַנבינדן...

✶

אײנער האָט אָנגעשריבן אַ פּירוש אויף „קוהלת״ און גע־בעטן בײַ ר׳ אײַזעלען אַ הסכּמה. דער גאון האָט מעיין געװען אינ׳ם פּירוש און האָט געזען, אַז ער איז פול מיט טיפּשות. רופט ער זיך אָן צום מחבר: כ׳מוז אײַך זאָגן דעם אמת, אַז איר זײַנט אַ געװאַלדיקער חכם, נאָך קליגער פון שלמה המלך.

װען די בײַװײַזנדע האָבן געפרעגט ר׳ אײַזעלען װאָס אַזױנס האָט ער געפונען אין דעם דאָזיקן פּירוש, האָט ער אָפּגעענטפערט:

— ס׳איז דאָך ידוע, אַז שלמה המלך איז געװען דער חכם מכל האדם. איצט אָבער, אַז דער מחבר קומט און מאַכט שלמה המלך צו־נאַר, איז ער דען ניט דערפאַר, פרעג איך אײַך, קליגער פון שלמה המלך?...

✶

אַ צװײטער מחבר האָט אים אַמאָל געבראַכט װײַזן אַ פּירוש אויף משלי.

— װײסט װאָס — מאַכט צונ׳אים ר׳ אײַזעלע, נאָכדעם װי ער האָט בעטראַכט אַביסל דעם כּתב־יד — איך װאָלט דיר ראָטן זאָלסט בעסער מאַכן אַ פּירוש אויף איוב, װײַל... איוב האָט געהאַט אַזױ־פיל צרות — אָט, זאָל ער האָבן נאָך אַ צרה... אָבער שלמה המלך — װאָס האָסטו צונ׳אים?...

✶

אַ מחבר איז אַמאָל אַרײַנגעקומען צו ר׳ אײַזעלען און אים געבעטן, ער זאָל אים געבן אַ הסכּמה אויף זײַן ספר, װעלכן ער האָט אים גלײַך דערלאַנגט.

ר׳ אײַזעלע האָט אָנ׳עפּן געטאָן די פאָדערבלאַט און דער־זען, דאָס דער ספר רופט זיך „רד״ק״ און האָט גלײַך געפרעגט דעם מחבר פאַרװאָס האָט ער אָנגערופן זײַן ספר מיט דעם נאָמען „רד״ק״, װאָס איז דער נאָמען פון אײנעם פון די גרעסטע אידישע מענער פון דער פאַרגאַנגענער צײַט?

— איר ווייסט דאָך רבי, — האָט דער מחבר געענטפערט — אַז ביי אידישע מחברים איז אַ מינהג צו מרמז זיין זייערע נעמען, ווי אויך די נעמען פון זייערע עלטערן אין זייערע ספרים, און היות מיין נאָמען איז דוד און מיין פאָטערס נאָמען איז אברהם־קלמן — האָב איך דעריבער אַ נאָמען געגעבן מיין ספר „רד״ק״, וואָס דאָס זיינען די ראשי־תיבות פון „רבי דוד קלמנ׳ס״.

אויב אַזוי האָט ר׳ אייזעלע אַ זאָג געטאָן — טאָ גיט אַ נאָמען אייער ספר „דוראַק״* — וועט דאָס מאַכן דוד רבי אברהם קלמנ׳ס, און דעם מורנו וועט האָבן אייער פאָטער, ניט איר...

אַ יונגערמאַן האָט געבראַכט צו ר׳ אייזעלען אַ חיבור מיטן נאָמען „יהגה חכמה״ און געבעטן ביי אים אַ הסכמה. ר׳ אייזעלע האָט אין ספר אַריינגעקוקט און משלח געווען דעם מחבר אָן אַ הסכמה.

— איר ווייסט פאַרוואָס איך האָב אים אָפּגעזאָגט? — האָט זיך ר׳ אייזעלע געווענדעט צו די מענטשן, וואָס זיינען געווען דערביי — וויל... צאָ יעגאָ טאָ ניע חכמה, אַ צאָ חכמה טאָ ניע יעגאָ...

זיין אײדעם, וועלכער איז געווען באַוווּסט מיטן נאָמען יאַשקע „דער דענעבורגער עילוי״, האָט זיך אַמאָל פאַר אים באַקלאָגט, אַז ער האָט פאַרטיק אַ ספר צום דרוק, נאָר ער ווייס ניט וואָס פאַר אַ נאָמען צו געבן אים.

— ווייסט וואָס — מאַכט צונ׳אים ר׳ אייזעלע — גיב אַ נאָמען דיין ספר „ישת חשך״... אַזאַ נאָמען האָט נאָך קיינער ניט אויסגענוצט און ס׳וועט זיין אַ נייס!

אַ מחבר אַנ׳עם־הארץ איז אַמאָל געקומען צו ר׳ אייזעלען נאָך אַ הסכמה. אַדורכבלעטערנדיק דעם ספר, מאַכט דער גאון צום מחבר: יע, החזרת את העטרה ליושנה.

דער מחבר איז אַוועק מלא שמחה.

ווען די מקורבים האָבן געפרעגט ר׳ אייזעלען, וואָס דאָס באַטייט? האָט ער זיי געענטפערט:

וואָס וווּנדערט איר זיך? ער האָט די פּאַפּיר אומגעקערט ליושנה: פון שמאַטעס איז זי געמאַכט געוואָרן און אין שמאַטעס האָט ער זי צוריק פאַרוואַנדלט...

אַ מחבר האָט אַמאָל געבראַכט זיינעם אַ ספר צו ר׳ אייזעלען, ער זאָל זאָגן אויף אים זיין מיינונג. ר׳ אייזעלע האָט געבלעטערט דעם ספר און געקוקט אין אים, און אַלע ווײַלע זיך אויפגעשטעלט.

אַז דער מחבר האָט אים געפרעגט: פאַר וואָס, רבי, שטעלט איר זיך, אַלע ווײַלע אויף? האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט: ווי דען? ס׳איז דאָך אַ בפירוש׳ער פסוק: „ומפני שיבה תקום״ (פאַר אַ „גרייז״ זאָלסטו זיך שטעלן), און גרייזן אין דיין ספר פעלן ב״ה ניט...

אַ מחבר אַ מוסמך פון שטעטל „דאַלני״ איז געקומען מיט זיין חיבור צו ר׳ אייזעלען נאָך אַ הסכמה. ר׳ אייזעלע האָט אַביסל מעיין געווען אין ספר און געזאָגט צום מחבר: איר זיינט טאַקע אַ „סמוך״ אָבער אַ „אינו נראה״ (די גמרא אין מגילה זאָגט: „נראה ואינו סמוך זה היושב בהר, סמוך ואינו נראה זה היושב בעמק — דאַלני״).

אַ מחבר האָט געבראַכט צו ר׳ אייזעלען אַ חיבור „ענבי גפן״ און געבעטן ביי אים אַ הסכמה.

דער גאון האָט אַביסל מעיין געווען אין דעם חיבור, נאָכדעם זיך אָפּגערופן צום מחבר: גיט אים בעסער אַ נאָמען „יין קפריסין״.

— פאַרוואָס?

— ווײַל, ענטפערט ר׳ אייזעלע — מי רגליים יפין לו...

ר׳ אייזעלע האָט מעיין געווען אין אַ ספר פון אַ מחבר, וועלכער איז געקומען בעטן אַ הסכמה. נאָכהער רופט ער זיך אָפּ צום מחבר:

— סימן לעבירה הדרוקן, ווײַל ניט אַלץ וואָס מען טראַכט דאַרף מען ריידן, און ניט אַלץ וואָס מען רעדט דאַרף מען שרייבן, און ניט אַלץ וואָס מען שרייבט דאַרף מען דרוקן.

חסידים און מתנגדים

קומענדיק אַמאָל פון ווילנע קיין סלאָנים האָט ר׳ אייזעלע דערהערט אַז דער סלאָנימער ראש־ישיבה ר׳ אברהם איז געוואָרן אַ חסידישער רבי און אַ גוטער ייד. אַנטרעפנדיק ר׳ אברהמען גיט אים ר׳ אייזעלע אַ פרעג:

ווי אַזוי קען עס זיין? דו ביסט דאָך געווען אַזאַ איד ווי מיר אַלע, ווי אַזוי זשע קומט עס, אַז דו זאָלסט ווערן מיט אַמאָל אַ קדוש?

ס׳איז מיר אַ ווונדער, — ענטפערט ר׳ אברהמלע, — אַז אַזאַ גאון ווי איר זאָלט עס פרעגן. אָט, למשל, תרומה, פריער איז עס געווען טבל אַזוי ווי אַלע איבעריקע תבואות און ווען מ׳האָט איר אויסגעקליבן און געמאַכט פאַר הייליק, — ווערט זי קודש, מיט מיר איז אויך דאָס זעלביקע.

דאָס איז אמת, האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט — אָבער, ס׳שטייט „חרש, שוטה וקטן שתרמו אין תרומתם תרומה״!

מען האָט אַמאָל געפרעגט ר׳ אייזעלען:

— פאַרוואָס איז דאָס אַזוי: חסידישע „רבּיים״ פאָרן אַרויס אין קאַרעטעס, געשפּאַנט מיט טייערע פערד, און מתנגדישע רבנים גייען נעביך שטענדיק צופוס?

— ס׳איז גאַנץ פשוט — האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט —

*) „דוראַק״ אין רוסיש איז אַ נאַר.

מיר האָבן אַ קבלה, אַז „שקר אין לו רגליים", דעריבער מוזן זיי פאָרן אין קאַרעטקעס; מיר אָבער, רבנים, וואָס האַלטן זיך אָן אמת קענען מיר גיין צופוס.

אין קהל־שטיבל

אַ באַרימטער סלאָנימער „מסור" האָט אַמאָל געסטראַשעט די קהילה, אַז אויב מען וועט אים ניט געבן תיכף ומיד שי"ן קערבלאַך — וועט ער מסרן די שטאָט מיט דער גאַנצער „סקאַזקע"... די מעטריקאַלישע ביכער פון יענער צייט זיינען, כּידוע, געווען ניט אַזוי כּשר און קיין געלט ווידער איז ניט געווען צו ערפילן די גזירה פון דעם „מסור", האָבן קהילה׳ס לייט צונויפגערופן אַן אסיפה רבה, אויף וועלכער זיי האָבן אויך איינגעלאַדן דעם רב, ר׳ אייזעלען.

נאָך פיל ישוב־הדעת האָט דער רב געשיקט רופן דעם „מסור" ער זאָל תיכף ומיד קומען.

— וואָס אַזוינס פאַרלאַנגסטו? — פרעגט אים ר׳ אייזעלע.

— שי"ן קערבלאַך, רבי, פאַרלאַנג איך.

— דו שייגעץ! דו יונגאַטש איינער! האָט זיך ר׳ אייזעלע פאַנאַנדערגעשריען — נעמסט 50 רובל איז גוט, אַז ניט — קריגן מיר תיכף ומיד אַנ׳אַנדער „מסור", וואָס וועט לאָזן פאַר 25 רובל...

ביי אַ געוויסן סלאָנימער בעל־הבית פון אַמאָליקע תקי־פים, אויף וועלכן לייט האָבן געמורמלט אַז ער איז אַ ממזר, זיינען אַמאָל צונויפגעקומען די „פּני" פון שטאָט אויף אַנ־אסיפה. דערוויסנדיק זיך פון דעם, האָט ר׳ אייזעלע דערציילט פאָלגענדע מעשה׳לה: עס זיינען אַמאָל געקומען צו דעם רבונו של עולם 3 בעלי־דברים מיט אַ טענה: דער „עלינו", דער „שלוש־סעודות" און דער ממזר. דער „עלינו" קלאָגט זיך: אַ שיינע תפילה בין איך, אַ שאַפונג פון יהושע בן נון, און אַנ׳אָרט האָט מען מיר געגעבן אין דאַווענען אויף שונאי־ציון געזאָגט געוואָרן, עפּעס כאַפּט מען מיר אָפּ ווי אַ אָנגעוואָרפענע זאַך. פאַרוואָס קומט דאָס מיר? — נו, נו, ענטפערט דער רבונו של עולם: דערפאַר וועל איך פון דיר מאַכן אַ פּאַראַד ימים־נוראים צום מוסף... דער „שלוש־סעודות" טענה׳ט: אַ סעודת־מצווה בין איך צוגלייך מיט מיינע ערשטע צוויי חברים און מ׳פּטרט מיך אָפּ מיט אַ קאָפּ פון אַ הערינג. פאַר־וואָס קומט דאָס מיר? — נו, נו, ענטפערט דער רבונו של עולם: ביי „שבע־ברכות" וועסטו דעם שענסטן פּלאַץ פאַר־נעמען און דער חתן וועט זיין דרשה ביים „שלוש־סעודות" האַלטן. דער ממזר שרייט: מיינע עלטערן האָבן געזינדיקט, אָבער וואָס בין איך שולדיק? פאַרוואָס קומט דאָס מיר, אַז אַ „ממזר לא יבוא בקהל ה׳" — נו, נו, ענטפערט דער רבונו של עולם: אויב דו טאַרסט ניט קומען אין קהל, וועט דערפאַר „קהל" אויף אַנ׳אסיפה קומען צו דיר...

כלי־קודש

ווי באַוווסט פלעגט דער „קעלמער מגיד" אין זיינע דרשות שטענדיק שיטן שוועבל און פּעך און מורא׳דיקע אַנ־פאַלן אויף די יעניקע, וועלכע זיינען ניט מקפיד במיצוות און טרייבן רכילות און לשון הרע. איינמאָל האָט ער געהאַלטן אַזאַ מין פּעך־שוועבלדיקע דרשה אין סלאָנימער בית־מדרש. ר׳ אייזעלען — וועלכער איז גראָד דאַמאָלס אויך געווען אין בית־מדרש — האָט עס גרייליך פאַרדראָסן; ווי שטעלט זיך דאָס איין אַ ייד מוציא לעז זיין אויף אַ גאַנצע עדה יידן, אַז זיי זיינען אַלע בבחינת לשון הרע׳ניקעס, רכילות־טרייבער וכו׳.

אַז דער קעלמער האָט געענדיקט זיין דרשה, מאַכט צונ׳אים אייזעלע: כ׳וועל אייך דערציילן אַ מעשה.

איי.עם אַ מלאך האָט זיך אַמאָל פאַרגלוסט זען דעם עולם התחתון און האָט צוליב דעם אַראָפּגענידערט פון הימל אויף דער ערד. שטייט ער איינמאָל אַזוי, אין אַ גרויסער שטאָט, און באַטראַכט די בנינים, די מערק, די קראָמען, די געשעפטן און זיין אויג ווערט גאָר ניט זאַט קוקנדיק. ס׳איז אים אַלץ מיטאַנאַנד געפעלן, נאָר פלוצים גייט צונ׳אים צו אַ פּאָליצ־יאַנט און גיט אים אַ פרעג אויף יוויניש:

— אַ פּאַספּאָרט מאַיעש?

ברידערלאַך, טייערינקע — הויב זיך אָן בעטן דער מלאך ביי די אַרומיקע אידן — דערקלערט מיר וואָס אַזוינס פאַר־לאַנגט פון מיר דער דאָזיקער ערל טמא?

— ער פאַרלאַנגט פון אייך — גיט מען אים צו פאַר־שטיין — אייער כתיבה.

— כתיבה? וואָס איז עס פאַר אַ מין קיטניות? — וווּנדערט זיך דער מלאך.

ס׳איז אַזאַ מין זאַך, — דערקלערט מען אים — וואָס היט אין לייטן פון גזלנים און רוצחים. דאָס באַקומען נאָר אַנ־שטענדיקע לייטישע מענטשן, און ווער ס׳באַזיצט ניט אַזאַ מין כתיבה איז ער בחזקת גנב און גזלן. מענטשן היטן זיך פאַר אים.

געפעלט עס דעם מלאך: אַ שיינער מענטשישער אויפטו!

— נו, און אַזאַ חשוב׳ע זאַך ווי מענטשן־שוץ — פרעגט ווייטער דער מלאך — איז איבערגעגעבן בלויז אין די הענט פון אַזאַ פּשוטן ערל?

— ניין — ענטפערט מען אים — פאַראַן נאָך אַ העכערער פון אים אַ ספּראַווניק.

— נו, און איבערן ספּראַווניק זעלבסט?

— איז פאַראַן אַ גובערנאַטאָר.

— און איבערן גובערנאַטאָר?

— אַ גענעראַל־גובערנאַטאָר.

— און איבערן גענעראַל־גובערנאַטאָר?

— אַ מיניסטער.

— און איבערן מיניסטער?

— דער קיסר בעצמו ובכבודו.

— און ווער אַזוינס — פרעגט דער מלאך — איז באַנ׳אייך זוכה צו זיין אַ קיסר?

— אַ קיסר — דערקלערט מען אים — איז דער יעני־קער, ווער ס׳איז אַ גיבור און האָט באַוויזן אומצובריינגען אין מלחמות טויזנטער און מיליאָנען מענטשן... דער דאָזיקער מענטש איז עס זוכה צום כסא המלוכה.

— שוטים שבעולם! — שרייט אויס דער מלאך — אייער הייליקער ציל איז איינצוהיטן לייטן פון גזלנים און רוצחים,

לסוף נעמט איר און גיט איבער די שמירה גופא אין די הענט פון אַ רוצח שברוצחים!...

און דאָ, בנידון דידן — פאַרענדיקט ר' אייזעלע — איז אויך דאָס אייגענע. איר, קעלמער מגיד, מיט אייער דרשה, ווילט איינהיטן אידן פון רכילות און לשון־הרע, לסוף קומט איר אַליין אַראָפּ מיט אַ צעטל לשון־הרע אויף אַ גאַנצער אידישער עדה... פע, ניט שיין, אַ חרפה, בנאמנות!...

★

אין סלאָנים איז אַמאָל געווען אַ באַרימטער חזן ר' ישראל'קע, וועלכער איז אָפּגעווען נור אַ קורצע צייט ווייל מינסק האָט אים אויסגעכאַפּט. ויהי, און ס'איז געווען בעת די שטאָט האָט נאָך אים גענומען פאַר חזן ר' יאָשע אַלטשולער, וועלכער האָט געשמ'ט פאַר אַ גרויסן מנגן און איז ווירקלעך אַלעמען געפעלן געוואָרן, האָבן די פאַרשטייער פון שטאָט צונויפגערופן אַ גרויסע אַסיפה, אויף וועלכער ס'איז אויך געווען ר' אייזעלע אום־צו באַטראַכטן און באַוואָרענען, אַז מיט דעם דאָזיקן חזן זאָל חלילה ניט פּאַסירן דאָס זעלביקע, וואָס מיט ר' ישראל'קען.

ר' אייזעלע האָט אודות דעם געזאָגט פאָלגנדיקן משל:

אַן'אָרימאַן האָט אַמאָל ניט געהאַט קיין געלט אויף צו מאַכן פּסח, איז ער געפאַלן אויף אַן'המצאה: אַוועק צו חברה־קדישא און געמאָלדן, אַז ביי אים איז געשטאָרבן דאָס ווייב און ער באַדאַרף דאָס געלט אויף „אויסריכטן".

געוויינליך האָט מען אים געגעבן אַ געוויסע סומע. ער האָט איינגעקויפט מצות מיט קאַרטאָפל און אַלע איבעריקע זאַכן און איז אוועק פריילעך אַ היים. שפּעטער, אַז „חברה" איז געקומען נעמען דעם מת, האָט מען נאָר געפונען דאָס ווייב ווי זי זיצט און שיילט קאַרטאָפל. זיינען זיי נאַטירליך געוואָרן זייער אין כּעס און אָנגעפאַלן אויפן מאַן מיט פאַר־שיידענע זילזולים, דערפאַר וואָס ער האָט זיי אָפּגענאַרט. קיין נאַר איז אָבער דער דאָזיקער אָרימאַן ניט געווען, רופט ער זיך אָפּ צו זיי:

פאָלגט מיר, מיינע ליבע אידן, קאָכט זיך נישט, איך זאָג אייך צו על הן שלי, אַז סוף כל סוף וועט זי זיך פון אייערע הענט ניט אַרויסדרייען און זי וועט זיין „אייערע".

אין עטלעכע יאָר אַרום איז די דאָזיקע יידענע געשטאָרבן אויף אַן'אמת, און אַז דער מאַן איז געקומען צו חברה־קדישא מעלדן וועגן דעם, האָט מען אים מער ניט געגלויבט און מען האָט געשיקט אַ פּאָר מענטשן זען, צו איז זי ווירקליך גע־שטאָרבן. די מענטשן זיינען געקומען צוריק מיט דער ידיעה, אַז ס'איז אמת און מען קען דעם מאַן אירן אַרויסגעבן עטליכע רובל אויף הוצאות. די קלוגע חברה־קדישא האָט אָבער אָפּ־געשטימט, אַז מ'מוז שטעלן אַ וואַך נעבן דער טויטער, כּדי דער מאַן זאָל חס וחלילה נאָכאַמאָל ניט אָפּנאַרן זיי.

רופט זיך אָפּ דער אָרימאַן: שוטים! אַ וואַך האָט איר טאַקע געדאַרפט שטעלן, נאָר ווייסט איר ווען? דאַמאָלסט, דעם ערשטן מאָל, ווען איך בין צו'אייך געקומען, אָבער ניט איצטער, ווען זי איז באמת טויט, און איר האָט שוין ניט וואָס מורא צו האָבן.

דאָס איז דער משל — האָט געענדיקט ר' אייזעלע — און דער נמשל זיינט איר טאַקע אַליין רבותי, באַוואָרענען האָט איר זיך באַדאַרפט דאַמאָלסט, בעת איר האָט גענומען פאַר אַ חזן דעם באַרימטן ר' ישראל'קען, אָבער איצטער... איצטער — איז דאָס לחלוטין איבעריק. איר מעגט זיין זי־כער, אַז דער נייער חזן וועט אייך חס ושלום ניט אַוועק־וואַרפן, ווייל קיין שטאָט וועט אים ניט אויסכאַפּן...

★

מ'האָט געפרעגט ר' אייזעלען:

— פאַרוואָס הויבט אָן דער חזן שבת ביים עמוד פון „שוכן־עד" און ניט פון אָנהויב דאַווענען?

— פאַרשטייט איר מיר — האָט ר' אייזעלע געענט־פערט — דאָס רוב חזנים זיינען שוטים, און מיט אַ שוטה, זאָגט די וועלט, טאָר מען ניט אָנהויבן...

★

אַן'אַלטער שוחט איז אַמאָל געקומען צו ר' אייזעלען און געמאָלדן:

היות ער איז זייער אַלט און האָט מורא טאָמער איז ער שוין ניט אַזוי גוט מרגיש, ווייל ער דעריבער אַוועקוואַרפן די שחיטה און ווערן מלמד.

— וואָס?! — האָט ר' אייזעלע אַ טופּע געטאָן מיטן פוס — ווילט איר, הייסט עס, איבערגיין פון אַ איסור קל אויף אַ איסור חמור: ביי אַ בהמה איז דאָך בלויז אַ חשש, אַז איר וועט איר ניט דערקווילענען, און יונגע קינדערלאַך וועט איר געוויס דערקווילענען...

★

ר' אייזעלע איז אַמאָל געגאַנגען אין גאַס און געזען ווי חברה־קדישא־לייט גייען פון בית־עלמין קוים האַלטנדיק זיך אויף די פיס.

— אַ פלא'דיקע זאַך — רופט זיך אָפּ ר' אייזעלע — גייען פון דעם עולם האמת און האָבן קיין פיס ניט ווי דער שקר...

★

ויהי היום און ר' אייזעלעס משמש איז נעביך נכשל געוואָרן, צולקחנדיק פון טיש אַ פלעשל מיט אַביסל וויין. ר' אייזעלע האָט באַמערקט, אַז ביים משמש אין קעשענע סטאַרטשעט עפּעס אַ פלעשל — פרעגט ער אים: וואָס האָסטו אין פלעשל? ענטפערט דער משמש: גאַרנישט, וואַסער. זאָגט ר' אייזעלע: ווייז, לאָמיר פאַרזוכן. אַז ער האָט פאַרזוכט און זיך איבערצייגט, אַז ס'איז זיס, רופט ער זיך אָפּ: אמת טאַקע וואָס שלמה המלך האָט געזאָגט, אַז „מים גנובים ימתקו"...

★

ר' אייזעלע איז געווען געלאַדן צו אַ סעודה פון חברה־קדישא. ביי דער סעודה האָט ער באַמערקט, דאָס כּמעט אַלע חברה־לייט האָבן איבערגעכאַפּט די מאָס און זיינען אַ היבש ביסל מבוסמ'דיק.

— איצט איז ביי מיר רעכט געוואָרן — האָט ר' אייזעלע געזאָגט — אַ וועלט קשיא: פאַרוואָס עפּעס דאָס רוב מאָל שטייט „עפרון" אין דער תורה אַ מלא (דאָס הייסט דער פולער וואָרט מיט אַ וא"ו) און נור איינמאָל געפינען מיר „עפרן" אַ חסר (אָן אַ וא"ו) — ווייל עפרון איז דאָך געווען אַ חברה־קדישא־מאַן און דאָס רוב חברה־קדישא זיינען „מלא"...

★

מ'האָט אַמאָל געפרעגט ר' אייזעלען: פאַרוואָס זאָגן די מגידים שלעכטע דרשות, אַלצאיינס לקח'נען זיי דאָך פרעמדע

ספרים, קענען זיי דאָך אויסקלייבן עפּעס רעכטס און ניט קיין נאַרעשקייטן?

— וואָס פאַרשטייט איר דאָ ניט — האָט געענטפערט ר׳ אייזעלע — אַ נאַרעשקייט געדיינקט זיך...

★

אַ מגיד וועלכער האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ גרויסן דרשן, האָט אַמאָל געבעטן ר׳ אייזעלען, ער זאָל קומען הערן זיין דרשה. ר׳ אייזעלע האָט אים צוליב געטאָן און געקומען. ווען דער מגיד איז אַראָפּ פון דער בימה, זאָגט צו׳נ׳אים ר׳ אייזעלע:

כ׳האָב מיר קיינמאָל גאָרניט פאָרגעשטעלט איר זאָלט זאָגן אַזאַ אידעלע דרשה.

די בעלי־בתים, וועלכע זיינען געשטאַנען דערביי, זיינען פאַרווּנדערט געוואָרן הערנדיק, דאָס דער גאון זאָל זיך אַזוי אויסדריקן, בעת זיי האָבן געוווּסט, אַז ר׳ אייזעלע איז תמיד מבטל מגידים, און איינער האָט תיכּף נאָכגעזאָגט דעם גאון׳ס ווערטער, אַז דער מגיד איז ווירקליך אַנ׳אידעלער זאָגער.

— געוויס — האָט אונטערגעכאַפּט ווידעראַמאָל ר׳ אייזעלע — זיין זאָגן איז זייער אידעל, אַזוי אידעל, אַז ס׳איז כּמעט ניטאָ וואָס אָנצונעמען...

★

קיין סלאָנים איז אַמאָל געקומען צוריק פון אַמעריקע אַ געוועזענער מלמד, וועלכער איז פריער געווען אַ פרומער איד און אין אַמעריקע איז ער, כּנהוג, נתפּקר געוואָרן, אָפּגעראַזירט זיך די באָרד און פּאות און געוואָרן אַ גאַנצער „אַריסטאָקראַט". ביים שלום־עליכם געבן זאָגט אים ר׳ אייזעלע, אַז אַזאַ מלמד זעט ער צום ערשטן מאָל. ער ווייס, זאָגט ער, פון אַ „מלמד שיצא בלי חתימת זקן ובא בחתימת זקן", אָבער אַזעלכער, וואָס „יצא בחתימת זקן ובא בלי חתימת זקן" — אַזאַ האָט ער זיך קיינמאָל ניט פאָרגעשטעלט...

★

דער בעל־קריאה אין קאַלוואַריע איז געווען אַלט און שוואַך, און ס׳האָט זיך ניט געהערט זיין קריאה. איז מען געקומען זיך קלאָגן צו ר׳ אייזעלען, וועלכער איז דאָרטן געווען ראב"ד. האָט געזאָגט ר׳ אייזעלע, מען זאָל נעמען אַנ׳אַנדער בעל־קריאה, אַ יינגערן מיט אַ שטאַרקע שטימע, כּדי מען זאָל קענען הערן די קריאה. איז געקומען דעם בעל־קריאה׳ס צד צו ר׳ אייזעלען טענה׳ן, אַז דער בעל־קריאה האָט דאָך אַ חזקה: ער איז שוין מער ווי 40 יאָר בעל־קריאה. רופט זיך אָפּ ר׳ אייזעלע:

— איר זייט דאָך לומדים, ווייסט איר געוויס, אַז צו חזקה מוז מען האָבן אַ „קול", און אויב ניט איז די חזקה קיין חזקה ניט...

★

מען האָט אַמאָל געפרעגט ר׳ אייזעלען:

— רבי, וויפיל שוטים זיינען פאַראַן ביי יידן? —

— איינער פון צען — ענטפערט ער.

— פון וואַנען איז דאָס געדרונגען? האָט מען ווידער געפרעגט.

— גאַנץ פּשוט, — שמייכלט ר׳ אייזעלע, — ווו ס׳קלייבן זיך צונויף 10 אידן, איז איינער פון זיי אַ חזן וואָס שטייט ביים עמוד...

★

דער באַרימטער מגיד ר׳ צבי דיינאָוו, דורכפאָרנדיק אַמאָל סלאָנים, האָט געהאַלטן אַ דרשה אין בית־מדרש, אויף וועלכער ס׳איז אויך געווען ביייוועזנד ר׳ אייזעלע.

דיינאָוו האָט באַדאַנקט ר׳ אייזעלען פאַר דעם כּבוד, וואָס ער איז געקומען אים הערן און געפרעגט זיין מיינונג איבער דער דרשה.

— אייער זאָגן — האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט — איז אויסגעצייכנט, נאָר צו ניט זאָגן קומט עס ניט...

פרנסים, גבירים, בעלי־בתים

ר׳ אייזעלע איז אַמאָל אַריין צו אַ גביר, וועלכער איז געווען אַפילו אַ פרומער, נאָר זייער אַ קאַרגער. ווי נאָר דער גביר האָט דערזען פונדערווייטן ר׳ אייזעלען — האָט ער זיך באַהאַלטן הינטערן אויוון און אויפ׳ן טיש איז ביי אים געלעגן אָפן אַ מוסר־ספר אויפגעמישט „שער הענווה".

רופט זיך אָפּ ר׳ אייזעלע: ער האָט בעסער געדאַרפט לערנען „שער הגאווה", וואָלט ער זיך ניט געמאַכט אַזוי נידעריק.

★

איינמאָל איז ר׳ אייזעלע געקומען צו אַ קאַרגן גביר נאָך מעות חיטים. דער גביר האָט זיך אָפּגעזאָגט צו געבן. דערביי האָט ר׳ אייזעלע אים געטראָפן רייניקענדיק די קעשענעס פון חמץ. גיט ר׳ אייזעלע אַ מאַך מיטן האַנט און זאָגט:

— איר דאַרפט ניט רייניקן די קעשענע, ווייל איר זיינט דאָך אַ איד ניט מער ווי ביז דער קעשענע...

★

ער איז אַמאָל געקומען בעטן אַ נדבה אויף אַ דבר־ציבור.

— אַ שאָד אייער טרחה, רבי — האָט געזאָגט דער גביר — צי דען ווייסט איר ניט אַז איך בין אַ בן־נח?

— אמת, איך ווייס — האָט געענטפערט ר׳ אייזעלע — אַז איר זיינט אַ בן־נח. כ׳וווּנדער זיך אָבער: נח האָט דאָך געהאַט דריי זין, פאַרוואָס זשע האָט איר אויסגעקליבן דווקא צו זיין אַ „חם"?...

★

ר׳ אייזעלע פלעגט זאָגן:

— אַ גביר גיט גיכער אַ נדבה אַ קאַליקע ווי אַ למדן. פאַרוואָס? אַז ער זעט אַ קאַליקע, האָט ער מורא, טאָמער וועט ער אַליין אַמאָל צוברעכן אַ פוס, אָדער פאַרלירן אַ האַנט, אָבער אַ למדן — דאָס וועט ער שוין קיינמאָל ניט ווערן...

★

איינמאָל איז ר׳ אייזעלע צוזאַמענגעקומען מיט די סלאָנימער בעלי־בתים אין קהל־שטיבל צו איין אסיפה און די גבירים האָבן עפּעס דעם רב אַביסל אָנגעטראָטן. אין דעם איז אַריינגעקומען אַ פאַרוויינטע פרוי און געבעטן מען זאָל איר צולאָזן צום רב.

— קומט אַהער, אידענע, — האָט ר׳ אייזעלע איר צוגערופן — וואָס פאַרלאַנגט איר?

— רבינקע! — האָט די פרוי זיך פאַנאַנדערגעוויינט — ראַטעוועט מיך! מיר האָט זיך ביינאַכט געחלומט אַ שלעכטער חלום, אַז מיין איינציקער זון, וועלכער איז ווייט פון מיר, איז פאַר קיין יידן געדאַכט משוגע געוואָרן...

— אַ געזונט אין איך! — האָט ר׳ אייזעלע פּריילאַך אויסגעשריען — דאָס איז דאָך אַ טייערער חלום, איר באַדאַרפט טאַנצן און פריילאַך זיין; דאָס באַווייזט אויף עשירות... איר ווייסט דען ניט אַז אַלע גבירים זיינען משוגע?...

★

ר׳ אייזעלע איז אַריין צו אַ יוסטן בעל־הבית נאָך מעות חיטים. האָט דער בעל־הבית גאָרניט געגעבן. רופט זיך אָפּ צו־נ׳אים ר׳ אייזעלע: איר מוזט מסתמא האַלטן, אַז, „עץ הדעת תאנה היתה״, דעריבער גיט איר אַ פייג...

★

אין אַ מסיבה פון מקורבים איז אַמאָל ביי ר׳ אייזעלען פאָרגעקומען אַ שמועס וועגן איינעם אַ סלאָנימער גביר ה׳ ק. אויף וועמען ר׳ אייזעלע האָט זיך באַקלאָגט, אַז ער האָט פון אים קיינמאָל ניט די געעריקע הכנסה. תוך כּדי דיבור איז אָנגעקומען דער בעל־דבר אַליין און איינער פון די אַנוועזנדע האָט אים גלייך אויפן אָרט דאָס אויסגערעדט.

— ס׳שאָדט ניט, ס׳שאָדט ניט — באַרוהיקט אים ר׳ אייזעלע — פונדעסטוועגן ווען כ׳האָב נאָך עטלאַכע אַזעלכע בעלי־בתים ווי ה׳ ק. וואָלט איך מיט חיונה געווען באַזאָרגט.

— ס׳טייטש, רבי, איר האָט דאָך נאָר וואָס אַליין געזאָגט...

— יע, יע, — האַקט אים איבער ר׳ אייזעלע — ווען כ׳האָב עטלאַכע אַזעלכע בעלי־בתים ווי ה׳ ק. וואָלט טאַקע געווען ניט שלעכט. די צרה איז אָבער, וואָס כ׳האָב אַזעלכע בעלי־בתים ווי ער ניט עטלאַכע נאָר אַ סך...

★

צושיקנדיק אַמאָל זיינעם אַ חיבור צו אַ געוויסן רייכן בעל־בית, האָט ר׳ אייזעלע באַקומען חזרה ניט קיין באַלוינונג, ווי ס׳פירט זיך, נאָר אַ ביסל חידושי־תורה אויף זיין ספר.

— איצט איז ביי מיר רעכט געוואָרן די גמרא — שמייכלט ר׳ אייזעלע — פאַראַן אַ מאמר: „ואהבת את ד׳ בכל מאודך, מאי בכל מאודך? בכל ממונך, דבר אחר בכל מידה שאדם מודד מודדין לו בו״. איך האָב געמיינט, אַז די ליבע צום אויבערשטן ווערט אויסגעדריקט אין בכל ממונך; ניט צו זשאַלעווען קיין געלט אויף אַ דבר־מצוה; דער „דבר אחר״ זאָגט אָבער: בכל מידה ומידה וכו׳. דאָס הייסט: טו נאָך די מידה פון צווייטן. אויב יענער שיקט דיר חידושי־תורה — שיק אים אויך אָפּ דאָס זעלביקע און ניט חס ושלום קיין אַנדער זאַך... אָט אַזוי לערנט דער דבר־אחר.

השכלה און משכילים

בעת אין ר׳ אייזעלעס צייטן האָט מען אָנגעהויבן צו טראָגן קורצע מלבושים מיט אַ אויבערשטער קעשענע, האָט ר׳ אייזעלע אַ קרעכץ געטאָן: ווי קליין נעביך דער אידעלע איז געוואָרן!...

אַז מען האָט אים געפרעגט דעם פּירוש פון זיינע רייד — האָט ער געענטפערט: פאַראַן ביי אונדז אַ שפּריכוואָרט: „אַ ייד ביז צו דער קעשענע״, אָבער אַז די קעשענע איז איצט גאַנץ אויבן — קען מען זיך שוין פאָרשטעלן, ווי גרויס דער גאַנצער ייד איז!...

★

ר׳ אייזעלע איז אַמאָל געקומען קיין ווילנע דרוקן זיינעם אַ ספר. אין דרוקעריי איז צו־נ׳אים צוגעגאַנגען איינער אַ „גלוח״ און געפרעגט באַנ׳אים:

— זאָגט נאָר רבי, לעבן, צו וואָס דרוקט איר עס אייער ספר, ס׳פעלען דען ביי אונדז אידן ספרים?

כ׳וועל דיר זאָגן — האָט ר׳ אייזעלע אים געענטפערט — מסתמא האָסטו זייענדיק אַ אינגל אַמאָל באַמערקט, אַז דער רבי פלעגט אויסרייסן אַ האָר פון באָרד, פלעגט ער עס אַריינלייגן אין אַ ספר. אין אַמאָליקע יאָרן וואָלטן טאַקע, באמת, די ספרים געקלעקט אויף דעם. איצט אָבער, אַז מען גאָלט אָפּ גאַנצע בערד — טאָ פיל, פרעג איך דיר, דאַרף מען אויף די האָר האָבן ספרים?...

★

צום ערשטן טאָג שבועות, תיכף נאָך „אקדמות״, איז צוגעגאַנגען דער „משכיל־העיר״ צו ר׳ אייזעלען און צו־נ׳אים אַזוי געזאָגט:

רבי! זאָגט אַליין, וואָס פאַר אַ טעם האָבן די אומגעלומפּערטע חרוזים פונ׳ם מחבר פון די „אקדמות״, וואָס ער האָט אָנגעשריבן: רשותא, נקשותא, טרשותא וכו׳. גלויבט מיר, ווען אונדזערע משכילים וואָלטן געמאַכט די „אקדמות״, וואָלטן זיי ניט דער ערך געווען בעסער, און פונדעסטוועגן, בין איך זיכער, אַז איר וואָלט זיי געוויס ניט געזאָגט.

כ׳וועל דיר דערקלערן מיין קינד — האָט אים ר׳ אייזעלע געענטפערט — אין יעדער זאַך איז פאַראַן אַ גוף מיט אַ נשמה. למשל: אַ טיש, די ברעטער איז דער גוף, די קונסט פון טיש איז די נשמה. דאָס גלייכן אַ ספר: די שפּראַך איז דער גוף, דער אינהאַלט — די נשמה. און אויב מיר שעצן און זאָגן דעם פּיוט פון אונדזערע פּייטנים, איז עס נאָר דערפאַר, ווייל מיר ווייסן, אַז זיי האָבן אַלץ געמאַכט מיט נשמה. דעריבער מיין קינד, ווען אייערע משכילים וועלן מאַכן מיט דער נשמה — וועלן מיר דאַמאָלסט אויך זייערע זאָגן...

★

אין ר׳ אייזעלעס צייטן האָט געלעבט אין סלאָנים דער באַרימטער משכיל, שרייבער און מאַטעמאַטיקער ר׳ יחזקאל־יעקב לטבלא, דער מחבר פון לערן־בוך אין בוכהאַלטעריע „מערכת ספרי מסחר״.*)

כאָטש ער איז געווען טראַדיציאָנעל־געשטימט, האָט מען אויף אים געמורמלט אַז ער איז אַ שטיקל קל במצוות...

איינמאָל צווישן פּסח און שבועות האָט ער זיך געטראָפן אין אַ הויז צוזאַמען מיט ר׳ אייזעלען און ער האָט אָנגעהייבן זיך קלאָגן, וואָס דער היינטיקער דור לערנט ניט קיינע „חכמות־חיצוניות״, און אפילו אַזוינע וויכטיקע לימודים, ווי חשבון.

זאָגט אים ר׳ אייזעלע: ר׳ יחזקאל, איר זייט דאָך באַרימט ווי אַ בעל־חשבון, און דאָך וועל איך אייך פרעגן אַ פּשוט׳ן חשבון וואָס אַלע דאַרפן אים וויסן, און איר וועט ניט וויסן קיין ענטפער.

וואונדערט זיך דער משכיל און זאָגט: אדרבא: איך וויל הערן.

*) פּרטים וועגן אים זע אין „פנקס סלאָנים״, ערשטער באַנד, זייט ס״ט.

פרעגט אים ר׳ אייזעלע:

— זאָגט נאָר ר׳ יחזקאל וועלכער טאָג אין ספירה איז היינט? —

ר׳ אייזעלע איז געווען גערעכט: לטבלא האָט ניט געוווּסט וואָס צו ענטפערן...

✶

בנוגע ר׳ אייזעלען דערציילט מען, אַז ער האָט זיך אַמאָל געטראָפן אין אַנ׳אָרט מיט ר׳ שמואל־יוסף פין, דעם רעדאַק־טאָר פון „הכּרמל". ר׳ אייזעלע האָט געוואָלט פינען אַ שטאָך געבן, רופט ער זיך צונ׳אים אָפּ:

— זאָגט נאָר, ר׳ שמואל־יוסף, פאַרוואָס עפּעס איז אייער משפחה־נאָמען „פין" און ניט „פיין"? מיר דוכט, אַז ביי אייך פעלט א יו״ד...

כ׳וועל אייך זאָגן, ענטפערט אָפּ פין — כ׳האָב פון רח־מנות־וועגן איין יו״ד פאַרליען אָד״ם הכּהן:*) אַ מענטש חַתמ׳עט זיך אונטער מיט דריי און צוואַנציק אותיות: „אברהם דוֹבער הכהן לעבענזאָן" און האָט נעביך קיין סימן יו״ד ניט אין זיך...

✶

דער באַרימטער מלומד און שריפטשטעלער ר׳ שמואל־יוסף פין, דער רעדאַקטאָר פון „הכּרמל" איז געווען אַ גרויסער עושר און אויך פאַרמאָגט אַ אייגענע ציגל־פאַבריק.

האָט אַמאָל אויף אים ר׳ אייזעלע געזאָגט:

מיר האָבן בקבלה, אַז אַ ציגל־מאַכער צייכנט זיך אויס מיט זיינע האַרטע ציגל און אַ שריפטשטעלער — מיט זיין ווייכן לשון (שפּראַך), באַ פינ׳ען אָבער איז להיפך: זיינע ציגל זיינען ווייך און זיין לשון — האַרט (שווער)...

✶

אַ ווילנער משכּיל, אַ מגולח, איז אַמאָל געקומען צו ר׳ אייזעלען און געזאָגט צונ׳אים:

— קוקט ניט, רבי, וואָס איך בין אַ „משכּיל", איך בין „אי פליישיק אי מילכיק"...

רופט זיך אָפּ צונ׳אים ר׳ אייזעלע: אויב מילכיק און פליישיק — זיינט איר דאָך גאָר אַ טרפה...

✶

זייענדיק אין ווילנע ביי שמואל־יוסף פינ׳ען אין שטוב, ווינטער־צייט, האָט מען ר׳ אייזעלען מכבד געווען מיט פרישע קאַרשן.

— פאַרזוכט, רבי, באַנ׳אייך איז דאָך דאָס געוויס אַ נייס, ערשט איצט פון דער ראַנזשעריי.

— באַנ׳אייך איז דאָס אַ נייס? האָט איראָניזירט ר׳ איי־זעלע — ביי אונדז האָבן מיר דאָס שוין געהאַט מיט אַ האַלב יאָר צוריק...

✶

ר׳ אייזעלע איז אַמאָל געפאָרן מיט די באַן קיין וואַרשע. געוויינליך איז ער געווען געקליידעט ווי אַ רב, אין פּשוט׳ע, לאַנגע בגדים. אַנטקעגן אים, אין וואַגאָן, זיינען געזעסן צוויי אידישע „דייטשן", פון וועלכע איינער פון זיי האָט אָנגעהויבן אָפּחוזק׳ן פון ר׳ אייזעלען. די איבעריקע פּאַסאַזשירן, וואָס זיינען דערביי געזעסן, האָט עס זייער פאַרדראָסן און האָבן געבעטן דעם גאון, ער זאָל מקיים זיין דעם פּסוק „ענה כּסיל כּאיוולתו" און גוט אָפּסילוקן דעם דאָזיקן „דייטש". רופט זיך אָפּ ר׳ אייזעלע: איר האָט זיך ניט וואָס צו קימערן און נעמען זיך צום האַרצן, ווייל ווער נאָר ס׳האָט אַמאָל געלערנט חומש מיט רש״י ווייס פון דעם אָנגענומענעם כּלל, אַז ווו נאָר ס׳זיינען פאַראַן 2 טייטשן (פּירושים) ווערט דער צווייטער שטענדיק אָנגערופן, „דבר אחר"...

✶

אַ משכּיל, אַ מגולח, איז געקומען צו ר׳ אייזעלען און פאַרפירט אַ שמועס. אין געשפּרעך שטעלט דער משכּיל אַ פראַגע:

— רבי, איר זייט דאָך עפּעס אַ חכם, וועל איך אייך עפּעס פרעגן. מ׳זאָגט, אַז ווען מ׳זעט אַ רב שטעלט מען זיך, און אַז מ׳זעט אַ הונט — זעצט מען זיך. ווי טוט מען, אַז מ׳זעט אַ רב מיט אַ הונט צוזאַמען?

רופט זיך אָפּ ר׳ אייזעלע:

לאָמיר ביידע אַרויסגיין אין גאַס, וועלן מיר שוין זען...

✶

איינער אַ משכּיל האָט געפרעגט ר׳ אייזעלען: פאַרוואָס זיינען תּלמידי־חכמים און סתם פרומע אידן, וועלכע זיינען אַזוי מקפּיד אויף מיצוות, מערסטנטייל ניט שטאַרק מקפּיד אין הלכות דרך־ארץ, — און דווקא משכּילים, וועלכע ערלויבן זיך עובר זיין אויף געוויסע לאַוו׳ן, זיינען שטאַרק מדקדק אין הלכות דרך־ארץ, אין באַנעמען זיך מיט מענטשן? —

— איך וועל אייך געבן צו ערקלערן — ענטפערט אים ר׳ אייזעלע, — ווען די אידן האָבן מקבל־תּורה געווען, — ווי אַזוי האָבן זיי זיך געפירט? פרומע אידן האָבן זיך צו־געהיילט, אויפגעשטאַנען פאַרטאָג, געלאָפן צום הר־סיני און מקבל געווען די גאַנצע תּורה, סיי תּורה שבכתב און סיי תּורה שבעל־פּה. דאַקעגן די משכּילים האָבן זיך ניט געהיילט, זיי האָבן געשלאָפן שפּעט און אויפגעשטאַנען ווען ס׳איז שוין געווען גרויסער טאָג, און דאַן האָבן זיי זיך גענומען פּאַמעליך וואַשן און עסן פרישטיק. ערשט, דאַן, זיינען זיי אַוועקגעגאַנ־גען שפּאַצירן פּאַוואָלינקע צום הר־סיני און אַז זיי זיינען אָנגעקומען צום אָרט, האָט מען שוין געהאַלטן ביים סוף פון מתן־תּורה. במילא איז פאַר זיי געבליבן נאָר אַ קליינע מסיכתאַ׳לע, די מסיכתא דרך־ארץ...

✶

איינמאָל איז ר׳ אייזעלע געגאַנגען אין סלאָנים, אַליין ביינאַכט. האָט אים געטראָפן איינער פון די שטאָטישע משכּילים.

— מיר וווּנדערט, רבי, — זאָגט ער צונ׳אים, — וואָס איר גייט אַליין ביינאַכט. ס׳שטייט דאָך בפירוש: „תּלמיד־חכם אַל יצא יחידי בלילה מפני המזיקים" (אַ תּלמיד־חכם זאָל ניט גיין אַליין ביינאַכט, כּדי עס זאָלן אים ניט שאָדן די „מזיקים" ד. ה. די בייזע גייסטער).

— וועגן דעם, שמייכלט ר׳ אייזעלע — בין איך דווקא ניט פאַר׳דאגה׳ט, ווייל די „מזיקים" אין סלאָנים האַלטן מיר ניט פאַר אַ תּלמיד־חכם...*)

---

*) אַ באַרימטער העברייאישער משורר אין פאַריקן יאָרהונ־דערט, מחבר פון „שירי שפת קודש", וועלכער האָט געוווינט אין ווילנע.

*) די שאַרפזיניגקייט פון אָט דער חכמה באַשטייט אין דעם, וואָס ר׳ אייזעלע האַלט, אַז די „מזיקים" זיינען דאָס די משׂכּילים.

זיינענדיק אין ווילנע, האָט ר׳ אייזעלע געשיקט אַ צע־טעלע צו אַ באַקאַנטן משכיל, אַז ער זאָל צו אים קומען וועגן עפּעס אַן ענין. דער משכיל האָט אָפּגעענטפערט דורכ׳ן שליח:

— אויב דער רב דאַרף מיר האָבן, זאָל ער זיך מטריח זיין און קומען צו מיר.

האָט אים ר׳ אייזעלע געשיקט אַ צווייטן צעטעלע, אין וועלכן ס׳איז געווען געשריבן:

בשביל שאני זכר הפסדתי?

„עמד״ און פשוטע יידן

איינמאָל איז ר׳ אייזעלע געווען אויף אַ ברית, וווּ מ׳האָט אים געוויינליך מכבד געווען מיט סנדק. אַז דער חזן האָט אָנגעהויבן זאָגן: „ויקרא שמו בישראל״ און באַדאַרפט אַרויס־זאָגן דעם נאָמען פון דאָס קינד, איז דער בעל־בית געבליבן שטיין ווי אַ לעקיש און האָט ניט געוווּסט וואָס צו זאָגן, ווייל ער האָט פאַרגעסן דעם נאָמען, וואָס די ווייב האָט אים אָנ־געזאָגט, און געוואָלט גיין צו דער קימפעטאָרן פרעגן. נאָר ר׳ אייזעלע האָט אים אָפּגעהאַלטן און תיכף אונטערגעכאַפּט: „ויקרא שמו בישראל״... אברהם בן... ווען דער בעל־ברית איז שפּעטער אַריינגעקומען אָפּגעבן דער ווייב מזל־טוב און האָט איר דערציילט וועגן דעם נאָמען, וואָס ר׳ אייזעלע האָט געגעבן — האָט זי געזאָגט, אַז אַזוי האָט זי טאַקע געהייסן אַ נאָמען געבן. דער בעל־ברית איז תיכף ומיד געקומען צוריק און דערציילט די דאָזיקע זאַך פאַרן גאַנצן עולם אַלס מופת פון דעם רב. נאָר ר׳ אייזעלע, דערוויסנדיק זיך האָט דער־קלערט דעם עולם מיט אַ שמייכל אויף די ליפּן:

— קיין מופתים, רבותי, זיינען היינטיקע צייטן ניטאָ, נאָר די מעשה דערפון איז גאַנץ פשוט: זעענדיק, אַז דער טאַטע, דער בעל־ברית, שטייט ווי אַ „תרח״ — האָב איך געהייסן אַ נאָמען געבן זיין זון אברהם...

★

אַ פשוטער איד האָט אַמאָל געקריגן אַ דריסת־רגל צו ר׳ אייזעלען און פלעגט אים כסדר פאַרשיטן מיט קלאָץ־קשיות.

איינמאָל רופט ער זיך אָפּ: רבי, שלמה המלך האָט גע־זאָגט: „גם אויל מחריש חכם יחשב״, אַ נאַר אַז ס׳שווייגט, ווערט עס אים פאַררעכנט פאַר אַ חכמה, טאָ, אויב אַזוי קען דאָך יעדער נאַר זיין אַ חכם?

— פאַרשטייסטו מיר — האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט — דערויף איז ער דאָך אַ נאַר...

★

ר׳ אייזעלע איז אַמאָל געפאָרן מיט אַ בעל־עגלה, וועל־כער האָט אים אַלע ווײַלע געהייסן אַראָפּקלעטערן פון וואָגן און גיין צופוס. דאָ איז אַ באַרג, איז שווער פאַרן פערד; דאָ אַ טאָל, איז פשוט אַ סכנה צו זיצן אין וואָגן א. א. וו... אַ צוגאָב צו דעם האָט נאָך דער בעל־עגלה געוואָלט אַרויסווייזן פאַר ר׳ אייזעלען זיין לומדות און אים ניט אָפּגעלאָזן מיט זיינע קשיות.

— אמת, רבי, — פרעגט דער בעל־עגלה — אַז ס׳וועלן אַמאָל קומען צוויי משיחים: משיח בן יוסף און משיח בן דוד? צו וואָס זשע פרעג איך אייך דאַרף מען האָבן צוויי? איינער איז דען ווייניק?

— כ׳וועל דיר זאָגן — ענטפערט אים ר׳ אייזעלע: איינער וועט אונדז אויסלייזן פון גלות און דער צווייטער פון די בעלי־עגלות...

★

אַרומפאָרנדיק מיט זיינע חיבורים איז ר׳ אייזעלע אַמאָל פאַרפאָרן אין אַ קרעטשמע און געבעטן דער באַלעבאָסטע זי זאָל אים געבן וואָס צום עסן. אָבער וואָס נאָר ער האָט גע־בעטן, האָט זי אַלץ דערקלערט אַז ס׳איז ניטאָ. ווען ר׳ אייזעלע האָט זיך געקליבן אָוועקפאָרן, מאַכט ער צו איר:

— איר ווייסט, באַנ׳אייך איז דאָך אַנ׳אמתער גן־עדן.

— וואָס הייסט? קוועטשט די אידענע מיט די פּלייצעס — איר האָט דאָך רבי באַ אונדז קיין שום זאַך ניט געקריגן?

— אָט דאָס מיין איך טאַקע: אין גן־עדן איז וואָס מען גרייט ניט אָן פריהער האָט מען נאָכדעם ניט, און באַנ׳אייך, באַלעבאָסטינקע, איז אויך דאָס זעלביקע...

★

ר׳ אייזעלע איז אַמאָל געזעסן אין מרחץ און זיך אַרומ־געוואַשן לכבוד שבת. איינער אַ פּשוטער איד, וועלכער האָט אים געזען פון הינטן און אים אָנגענומען פאַר זיינעם אַ באַ־קאַנטן, איז צוגעגאַנגען צו׳אים און אים אַ שמיץ געגעבן, מעשה שטיף, מיטן בעזימל איבערן פּלייצע.

אַז ר׳ אייזעלע האָט אַ קער געטאָן דעם קאָפּ און יענער האָט דערזען זיין מיאוס׳ן טעות, איז ער, נאַטירלעך, אויפגע־ציטערט געוואָרן און אָנגעהויבן זיך מתנצל זיין פאַרן רב:

— רבי, זייט מיר מוחל. כ׳האָב ניט דערקענט...

— ס׳שאַדט ניט, ס׳שאַדט ניט — האָט ר׳ אייזעלע גע־שמייכלט — פון הינטן בין איך ניט קיין רב...

★

ר׳ אייזעלע פלעגט זאָגן: פאַרוואָס רופט מען פּורמאַנעס בעלי־עגלות, ווייל פאַלט מען אַריין צו זיי אין די הענט — ליידט מען גלות: ווילסטו פאָרן — רירט ער זיך ניט פון אָרט; ווילסטו רוהען — נויט ער דיר מיט גוואַלד צו פאָרן...

★

צו ר׳אייזעלען איז אַמאָל איינער געקומען פרעגן אַן עצה, ווי ער זאָל אַ נאָמען געבן זיין ניי־געבוירענע טאָכטער. דען אַלע 6 טעכטער וואָס ער האָט געהאַט זיינען אויסגע־שטאָרבן און ער רעכנט אַז דער נאָמען איז אַ סך גורם צו דעם.

— גיב אַ נאָמען דיין טאָכטער „בת־שבע״ האָט אים ר׳ אייזעלע געענטפערט — און זי וועט מאַריך ימים זיין.

★

איינמאָל איז ער געווען געלאַדן צו אַ ברית און מען האָט אויסגעשטעלט אויפן טיש פאַרשידענע משקאות.

— פון וועלכע שנאַפּס האַלט איר, רבי, מערער? האָט אים געפרעגט דער בעל־הבית — פון בעסערע צי פון פּראָס־טערע?

— טאַקע פון בעסערע האָט געענטפערט ר׳ אייזעלע — ווייל איך האָב אַ כלל ,אַז „הדיוט״ קופּץ בראש: פּראָסטע שנאַפּס שפּרינגט אין קאָפּ און פאַרדרייט דעם מוח.

★

בנוגע ר׳ אייזעלען דערציילט מען אַז איינמאָל פאָרנדיק ערגעץ־ווו אין אַ שטעטל, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט מיטן בעל־עגלה אין אַ קרעטשמע דאַוונען שחרית. ר׳ אייזעלע האָט

געדאַוונט פון סידור און מאַריך בתפילה געווען, און דער בעל־עגלה האָט אָפּגעשליימזשעט אויף גיך אויסנווייניק. אַז ר' אײַזעלע האָט אים געפרעגט, ווי אַזוי איז ער דאָס אומ־שטאַנד צו דאַוונען גיכער פון אים, — האָט דער בעל־עגלה אָפּגעענטפערט:

— איר, רבי, האָט אַ וודאי געלערנט אין חדר „עברי" צוויי אָדער דריי חדשים, אָבער איך — איך האָב געלערנט גאַנצע צוועלף יאָר, דעריבער קען איך „זאָגן עברי" אַביסל גיכער פון אײַך.

★

אַ ישובניק, וואָס האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ שטיקל ידען, האָט אַמאָל געשטעלט ר' אײַזעלען אַ קלאָץ־קשיא: עס שטייט אין סידור „ברוך שאמר". ברוך איז דער טײַטש: ער איז אַנטלאָפן (ברח). שאמר — ווידער איז דער טײַטש: ער האָט אים געהיט (שמר), טאָ ווי אַזוי זשע, פרעגט זיך, איז ער אַנטלאָפן, אַז מען האָט אים געהיט?

— דער דאָזיקער חידוש — ענטפערט ר' אײַזעלע — שטייט טאַקע באַלד דערנאָך אין סידור: והיה העולם — די גאַנצע וועלט איז אויפגעוועקן און שטאַרק געחידושט זיך, ווי אַזוי האָט טאַקע געקענט אַזאַ מין זאַך פּאַסירן?

★

אין בית־המדרש, וווּ ר' אײַזעלע פלעגט מתפלל זײַן, האָט זיך אַמאָל געשטעלט דאַוונען פאַר'ן עמוד איינער אַן עם־הארץ, וועלכער איז געווען שטומפּיג אויף עברי. נאָכן דאַוונען רופט צו ר' אײַזעלע דעם בעל־תפילה און פרעגט אים:

— זאָגט נאָר, כ'בעט אײַך, איר האָט דאָס געדאַוונט מחמת חוב, ווײַל איר האָט געהאַט יאָרצײַט נאָך אימיצן צו מחמת נדבה, ווײַל איר האָט געוואָלט מהנה זײַן דעם עולם מיט אײַער דאַוונען?

— מחמת נדבה, רבי — האָט געענטפערט דער איד.

— אויב אַזוי — מאַכט ר' אײַזעלע — זײַנט איר פון די גרעסטע נדבנים פון שטאָט, ווײַל ביי אונדז אין סלאָנים איז אַ מנהג, אַז מען קען ניט גיט מען ניט...

★

ס'האָט זיך אַמאָל איינער געקלאָגט פאַר ר' אײַזעלען אויף זײַן שלעכטן מזל און האָט זיך אויסגעדריקט, אַז ער וואָלט וועלן פרעגן ביי גאָט אַ קשיא: פאַרוואָס קומט דאָס אים?

— גיי, גיי — האָט ר' אײַזעלע צו'נים געזאָגט — לאָז גאָט צורו און פרעג ביי אים קיין קשיות ניט, ווײַל ווי דו וועסט ביי אים אָנהויבן צו פרעגן, אַזוי וועט ער גלייך דיך שיקן רופן — זאָגן אַ תירוץ, און דאַן ביסטו ניט זיכער מיטן לעבן...

★

איינער האָט אַמאָל געפרעגט ר' אײַזעלען, פאַרוואָס רופט מען אַן עם־הארץ: גראָבער יונג?

— דערפאַר — האָט ר' אײַזעלע געענטפערט — ווײַל ער ווייס ניט קיין דין...

★

ר' אײַזעלע איז אַמאָל געקומען אין שול, אין אַ קאַלטן זומערטאָג, אָנגעטאָן אין אַ פוטער. האָט אים איינער אַ זאָג געטאָן:

— רבי, איר ווייסט דאָך, אַז די גמרא זאָגט: „חמרא בתקופת תמוז קרירא ליה" (אַן'אייזל איז אפילו אין די תמוז־טעג אויך קאַלט)...

— יע, יע — האָט ר' אײַזעלע געענטפערט — זייער ריכטיק: אַ מענטש אַז ער זעט, אַז אין תמוז איז קאַלט — נעמט ער און טוט אָן אַ פוטער און אים איז שוין וואַרים. אַן'אייזל אָבער שעמט זיך אָנצוטאָן דעם פוטער — פרירט ער טאַקע אפילו אין מיטן תמוז...

★

יום־כיפור צו שמונה־עשרה, בעת דער עולם האָט גע־זאָגט „על חטא", האָט איינער אַ ייד, וועלכער איז געשטאַנען הינטער ר' אײַזעלען, ניט ווילנדיק זיך אָנגעשפּאַרט אויף ר' אײַזעלעס פּלייצע און געקלאַפּט אין האַרצן על־חטא.

אַז ר' אײַזעלע איז „אויסגעגאַנגען" שמונה־עשרה רופט ער זיך אָפּ צום יידן ברוגזלאַך:

אַ העזה אַביסל... אַ מענטש זינדיקט און זאָגט אויף מיר!

★

ר' אײַזעלע האָט אַמאָל געהאַט אַ שטיקל סיכסוך מיט אַ אידן אַן'עם־הארץ, וועלכער האָט אים זייער גראָב אָנגעג־טראָפן.

— איר זײַנט — זאָגט צו'נים ר' אײַזעלע — אַ גראָבער יונג, ווי אַ לאָבן ברויט.

— רבי — חידושט זיך דער איד — וואָס פאַר אַ פאַר־גלייך איז דאָס?

— אָט דאָס מיין איך טאַקע — ענטפערט ר' אײַזעלע — איר זײַנט אַזאַ גראָבער יונג, אַז ס'איז צו'נאייך גיין גלייכן ניטאָ...

★

פאַרנדיק איינמאָל אַהיים פון אַ פרעמדער שטאָט, האָט זיך ר' אײַזעלע אָפּגעשטעלט אין אַ קרעטשמע, ווו מען האָט אים דערלאַנגט קאַווע.

ווען ער האָט נאָך געהאַלטן אין מיטן טרינקען, איז צו'נאים צוגעקומען דער קרעטשמער און אים געפרעגט ווי ס'שמעקט אים די קאַווע.

ר' אײַזעלע האָט געענטפערט:

— אײַער קאַווע האָט אַ מעלה און אַ חסרון. די מעלה איז, וואָס אין אײַער קאַווע איז נישטאָ קיין ציקאָריע, און דער חסרון — וואָס אין אײַער קאַווע איז נישטאָ קיין קאַווע...

(די צווייטע סעריע פון ר' אײַזעלעס וויצן און גלייכווערטלאַך געפינט זיך אין די זייטן 339 — 353).

זכרונות מהתחלת המאה העשרים

זכרונות פון אנהייב צוואַנציקסטן יאָרהונדערט

מענדל פערלשטיין

זעכציק יאָר אין סלאָנים

דריטער טייל

הערשל קראָנענבערג און זיין איידים אלעקסאַנדער קאָוואַרסקי

הערשל קראָנענבערג איז געווען אַ שוואָגער פון אין זיין צייט (60־ער—80־ער יאָרן) באַוווסטן סלאָנימער גביר און האָלץ־עקספּאָרטער ר׳ הלל ליפּשטיין, אָדער ווי מען האָט אים גערופן „הלל דער נגיד״.

קראָנענבערג איז געווען אַ ביאַליסטאָקער משכיל און אין זיינע יונגע יאָרן געווען אַ מקורב פון העברעאישן פּאָעט אברהם־בער גאָטלעבער. ער האָט אַליין אויך געשריבן מליצה׳דיקע שירים אין גייסט פון זיין צייט. ווי אַ משכיל, איז ער אויך געווען אַן׳אויטאָדידאַקט אין שפּראַכן און בילדונג. ער האָט חתונה געהאַט און זיך באַזעצט אין סלאָנים אין די 70־ער יאָרן פון 19־טן יאָרהונדערט.

די זומערדיקע חדשים פלעגט הערשל פאַרברייגען אין די דייטשע פּאָרט־שטעט ווי מעמעל, טילזיט א. אנד., וווּ ער פלעגט פאַרקויפן זיין שוואָגערס האָלץ. ער האָט געוווינט מיט זיין פאַמיליע אין אַ הילצערנעם הויז, וואָס איז געשטאַנען אויפ׳ן פּלאַץ וווּ ס׳איז געווען די פּאָסט (בעת דער פּוילישער הערשאַפט).

אין יענער צייט, אין די 70—80־ער יאָרן האָט די השכלה שוין געווירקט ניט נאָר אין די גרויסע שטעט, נאָר האָט זיך אויך אַריינגעכאַפּט אין די קלענערע שטעט, וווּ מ׳פלעגט אויף אַ יידן, וואָס גייט אייראָפּעאיש געקליידעט און נאָך דערצו מיט אַ קורץ־געשוירן בערדל, קוקן מיט פאַראַכטונג און זאָגאַר פאַרפאָלגן. אַנדערש אָבער האָט מען געקוקט אויף קראָנענבערגן, וועלכער פלעגט קיין סלאָנים אַראָפּקומען קורץ געקליידעט און מיט אַ געשוירן בערדל. מען האָט פאַרשטאַנען, אַז קראָנענבערג שטייט קולטורעל — העכער. דאַביי האָט זיך זיין הויז געפירט רעליגיעז, כאָטש ביי אים איז געווען אַ ביכער־שאַנק מיט די ווערק פון קאַנט, שפּינאָזאַ, מענדעלסאָן און אַנדערע פילאָסאָפן.

זיין קענטניש אין העברעאיש און אין דעם מליצישן סטיל פון די משכילים האָט ער אויסגענוצט צו שרייבן טעקסטן אין גראַמען און אין אַקראָסטיקאָן (לויט די ראשי־תיבות אָדער אותיות־צוזאַמענשטעל פון נעמען) פאַר מצבות פון סלאָנימער פאַרשטאָרבענע.

קראָנענבערג האָט געהאַט זייער אַן׳אינטערעסאַנטן אויסזען. הויך־געוואָקסן, שיין געבויט, מיט אַ רונד, בלאָנד בערדל, מיט לאַנגע האָר און טיפע דורכדרינגלעכע אויגן. אין אַלגעמיין האָט ער אויף יעדערן געמאַכט אַן׳איינדרוק פון אַן׳אינטעליגענטן, ליבענסווירדיקן מענטש. ער פלעגט אויך אָפּט זאָגן געלונגענע וויצן.

אָט, למשל, פלעגט ער זיך וויצלען איבער זיין איידים אַלעקסאַנדער קאָוואַרסקי. דער איידים, אַ געבאָרענער אין סווענציאַן, אַ העכסט־אַנשטענדיקער און געבילדעטער מענטש, איז אָבער לא עלינו, געווען אַ גרויסער שלים־מזל, און צו וואָס ער האָט זיך נאָר גענומען, איז אים אַוועק מיט די פּוטער אַראָפּ: האָט ער געבויט אין וואָלקאָוויסק די קאַזאַרמעס, זיינען זיי אינמיטן דער אַרבעט פאַרברענט געוואָרן, ניט זייענדיק פאַרזיכערט; האָט ער גענומען אַ ספּלאַוו פון קלעצער (פּליטן פון געהילץ טראַנספּאָרטירט אויפ׳ן וואַסער), האָט גראָד אויסגעפעלט וואַסער אין די טייכן און ער האָט גע׳פּטר׳ט געלט. לסוף האָט ער באַשלאָסן צו זוכן גליק אין אַמעריקע. אָבער אויך דאָרטן האָט אים דער שלים־מזל פאַרפאָלגט, ווייל גראָד איז דאָרטן אויסגעבראָכן אַ שווערער עקאָנאָמישער קריזיס, און ער איז געווען געצוווּנגען צו פאָרן צוריק אַהיים קיין סלאָנים.

אויף דעם חשבון פלעגט זאָגן קראָנענבערג אַ וויץ, אַז ער האָט זיך קיינמאָל ניט געריכט, אַז זיין איידים זאָל זיין פיהיק אומגליקלעך צו מאַכן הונדערטער טויזנטער אַמעריקאַנער, ווייל מיט אים איז קיין אַמעריקע מיטגעפאָרן דער שלים־מזל...

קראָנענבערג איז געשטאָרבן אין 1907, און אַלס „ספּע־

ציאַליסט" פון עפּיטאַפן (מצבות־אויפשריפטן) האָט ער, פאַר־
שטייט זיך, נישט פאַרגעסן צוניפשטעלן אויך אַ געהעריקן
טעקסט אין אַ פּאַטעטיש־מליצה׳דיקן סטיל פאַר זיין אייגענע
מצבה וואָס זיין זון בנימין האָט געלאָזן אויסקריצן אויף זיין
מאַרמאָרענעם דיינקמאָל, וועלכער איז געווען זייער בולט
צווישן די מצבות פון יענע יאָרן.

וואָס ס׳איז שייך קאָוואַרסקען, האָט ער נאָכ׳ן טויט פון
זיין שווער באַקומען דעם פּאָסטן פון קאַסיר אין דער ניי־
געגרינדעטער סלאָנימער קרעדיט־געזעלשאַפט: „אָפּשצעסטוואָ
וזאַאימנאַוואַ קרעדיטאַ" (געזעלשאַפט פון קעגנזייטיקן קרע־
דיט), וואָס סלאָנימער געשעפטס־לייט און עסקנים מיט ה׳
משה לעווין בראש האָבן געגרינדעט אין אָנהייב יאָרהונדערט.
דעם פּאָסטן האָט ער אָנגעהאַלטן ביז דער דייטשער אָקופּאַציע,
ווען די געזעלשאַפט האָט אָפּגעשטעלט איר טעטיקייט.

אַדאַנק זיין אָנשטענדיקייט און ערלעכקייט איז ער אויס־
געוויילט געוואָרן אין ערשטן יאָר פון דער פּוילישער הער־
שאַפט אַלס וויצע־בירגערמייסטער און ער האָט געווונען דעם
צוטרוי פון דער גאַנצער יידישער און קריסטלעכער באַפעל־
קערונג (נאָך אים האָט אַלס יידישער וויצע־בירגערמייסטער
אַמטירט משה זאַבלאַצקי). אויך האָט קאָוואַרסקי אָנגעפירט
מיטן ועד־הקהל אין די יאָרן 1919—1920, ווען ס׳איז אָנגע־
גאַנגען די הילף־און רעקאָנסטרוקציע־אַרבעט פון דזשאָינט.

לאַנג האָט קאָוואַרסקי ניט געגאָסן פון זיינע בכבוד׳יקע
געזעלשאַפטלעכע פּאָזיציעס און אין אַ פּאָר יאָר אַרום איז ער
אין סלאָנים געשטאָרבן.

וולאַדימיר ראַמאַנאָוויטש יאַקאָבסאָן

אויסער אירע וועלט־באַרימטע רבנים, האָט דאָס יידישע
סלאָנים ניט געהאַט אַזאַ פּאָפּולערן עסקן און אַזאַ צווישן יידן־
באַרימטע פּערזענליכקייט ווי אַדוואָקאַט זאב יאַקאָבסאָן, וועל־
כער איז געווען מער באַקאַנט אונטער זיין רוסישן אָפיציעלן
נאָמען: וולאַדימיר ראַמאַנאָוויטש יאַקאָבסאָן.

יאַקאָבסאָן איז געווען דער ערשטער „פּריסיאַזשני פּאָווע־
רעני" (געשוואָרענער אַדוואָקאַט) אין סלאָנים. ביז זיין באַ־
זעצן זיך אין סלאָנים אין 1896—1897, זיינען אין שטאָט
געווען נאָר די אַזוי־גערופענע „טשאַסטנע פּאָווערענע" (פּרי־
וואַט־פּאַרטיידיקער). דאָס זיינען געווען מענטשן אָן אוניווער־
סיטעט־בילדונג, נאָר וועלכע האָבן געדאַרפט אָפּגעבן אַן׳עק־
זאַמען אין די געריכטן מיט באַשריינקטע יורידישע קענטנישן.
זיי האָבן געקענט אַרויסטרעטן אַלס אַדוואָקאַטן נאָר אין די
נידעריקערע געריכטס־אינסטאַנצן. ווען מען האָט געדאַרפט
עפּעס ערליידיקן אין די העכערע געריכטן, האָט מען געמוזט
זיך ווענדן צו אַן׳אַדוואָקאַט פון גובערניע־שטאָט.

יאַקאָבסאָן האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין אימפּאָנירנדן
אויסזען, הויכע מאַיעסטעטישע פיגור, שיינע געזיכטס־צוגן
און קלוגע אויגן. דערצו איז ער געווען אַ באַגאַבטער רעדנער
מיט אַ זעלטענער דיקציע און אַ מוזיקאַליש־ קלינגענדער
שטימע.

מיט זיין באַזעצן זיך אין סלאָנים האָט די געזעלשאַפט־
לעכע אַרבעט גלייך אָנגענומען, אונטער זיין השפּעה, אַ נייעם
שוווּנג. שוין אין דעם ערשטן יאָר איז זיין נאָמען געווען ענג
פאַרבונדן מיט די צוויי נייע וויכטיקע אַנשטאַלטן וואָס זיינען
דאַן ענטשטאַנען: מיט דער „פּרייוויליקער פייערלעשער־
קאָמאַנדע" וואָס איז געווען אַן׳אַלגעמיין־שטאָטישע אָרגאַני־
זאַציע און מיט דער יידישער געזעלשאַפט „שוקדי־מלאכה"
וואָס האָט געזאָרגט פאַר פּראָדוקטיוויזירונג פון פאַרוואָר־
לאָזטע יידישע יוגנט.

הגם די „פייערלעשער־דרוזשינע" האָט זיך אָנגעהייבן צו
אָרגאַניזירן נאָך פאַר זיין אָנקומען, איז ער געווען דער פּאַק־
טישער גרינדער. ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין דער דאָזי־
קער אַרבעט מיטן גאַנצן ברען פון זיין טעמפּעראַמענטפולן
כאַראַקטער. אַדאַנק זיין פּאָפּולאַריטעט איז די נייע אַזוי־
וויכטיקע פאַר דער שטאָט אינסטיטוציע שנעל אויסגעוואַקסן
און ער איז געווען עטלעכע יאָר איר ערשטער „נאַטשאַלניק
דרוזשיני" (שעף פון דער קאָמאַנדע).

און ווי געזאָגט, איז ער געווען איינער פון די גרינדער
פון די „שוקדי־מלאכה". אים האָבן פיל מיטגעהאָלפן משה
לעווין, אלחנן שטיינבערג און אַנדערע. די „שוקדי־מלאכה"
האָט זיך געשטעלט פאַר אַן׳אויפגאַבע צו בילדן און לערנען
אַ מלאכה די פיל צענדליקער יתומים און אַנדערע פאַרוואָר־
לאָזטע יידישע יינגלאַך און מיידלאַך אין שטאָט. די חברה
פלעגט מאַכן קאָנטראַקטן מיט בעלי־מלאכות אויף פאַרשיי־
דענע טערמינען, און צאָלן זיי געוויסע סומעס געלט פאַר׳ן
אויסהאַלטן די יינגלאַך און לערנען זיין אַ מלאכה. די חברה
האָט אויך געגרינדעט אַן׳אַוונט־שולע, און האָט די קינדער
באַקליידט און באַשוכט. די שולע האָט געציילט בערך 50—60
קינדער, וועלכע האָבן זיך געפונען אונטער דער אַפּאָטרופּסות
פון דער חברה. במשך פון דער גאַנצער צייט פון דער עקזיס־
טענץ פון דער חברה און ביז 1915, ווען יאַקאָבסאָן האָט פאַר־
לאָזן די שטאָט, איז ער געווען זייער טעטיק אין דער „שוקדי־
מלאכה". (דאָ איז כדאי צו באַמערקן, אַז אַדמיניסטראַטיוו האָט
זייער פיל געהאָלפן דער חברה ה׳ אליהו זאַקלאַד, וועלכער
איז געווען אַ לערער אין דער אַוונט־שולע).

יאַקאָבסאָן האָט אויך פיל מיטגעווירקט, אַז סלאָנימער
אָפּשטאַמיקע וואָס ווינען אין אַנדערע שטעט זאָלן אַרויסהעלפן
די סלאָנימער יידישע אינסטיטוציעס. ער איז געשטאַנען אין
פאַרבינדונג מיט געבאָרענע פון סלאָנים — וואָס האָבן געלעבט
אין מאָסקווע, פּעטערבורג, כאַרקאָוו, קישינעוו און אַנדערע
שטעט אין רוסלאַנד. דער ביודזשעט פון „שוקדי־מלאכה" איז
אין אַ גרויסן טייל געווען געדעקט פון אַזעלכע באַשטייערונ־
גען. עס איז אויך געווען זיין אויסשליסלעכער פאַרדינסט,
וואָס זיין קרוב אליהו קאַפּעלמאַן, אַ געבאָרענער אין סלאָנים
וואָס האָט געוווינט אין מאָסקווע און איז דאָרטן געוואָרן רייך,
האָט געגעבן אין 1901 די גרויסע סומע פון 6 טויזנט רובל
צובויען אַ מאָדערנעם מושב־זקנים נעבן דער געביידע פון
יידישן שפּיטאָל. אין דער געביידע, ווו נאָך דער מלחמה האָט
זיך לאָקירט די תרבות־שולע, זיינען בשעתו געווען איינגע־
מויערט מאַרמאָרנע טאָוולען מיט אַ געהעריקער אויפשריפט
לכבוד דעם מנדב. בעת די מלחמה־ און אָקופּאַציע־יאָרן האָט
מען די טאָוולען אַראָפּגענומען.

יאַקאָבסאָן האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיינע מעשים טו־
בים פאַר דער שטאָט אין די רעוואָלוציע־יאָרן 1904—1905, אין
די געפערלעכע צייטן פון מאָביליזאַציעס און פּאָגראָם־שטי־

מונגען (ז' מיין קאַפּיטל זכרונות א. נ. „קאָזאַקן־ליבע״). ווי אַ סאָלדאַט אויפֿן פּאָסטן איז ער געשטאַנען אויף דער וואַך פֿון די שטאַטישע אינטערעסן.

ס'איז גוט באַקאַנט זיין אַלגעמיין־יידישע טעטיקייט אַלס דעפּוטאַט אין דער ערשטער רוסישער דומע און אַלס דומע־דעלעגאַט אויסצופאָרשן דעם ביאַליסטאָקער פּאָגראָם. נאָכ'ן אונטערשרייבן דעם וויבאָרגער מאַניפעסט, ווען ער איז פאַר־משפּ'ט געוואָרן צו 3 חדשים טורמע, האָט דאָס יידישע סלאָנים אים אַרויסגעוויזן די דאַנקבאַרקייט־געפילן, ווען פיל יידן האָבן באַגלייט אים, ווי אויך דעם צווייטן יידישן דעפּוטאַט דר. ש. ראָזענבוים, אין סלאָנימער טורמע.

יאַקאָבסאָן איז געווען זייער באַפריינדעט מיט ר' מרדכי־לען און האָט זיך שטענדיק באַראַטן מיט אים אין אַלע געזעל־שאַפטלעכע ענינים. אויך איז יאַקאָבסאָן געווען טעטיק ביי די ציוניסטן און איז געווען דער ראש־המדברים אין ציוניסטישן מנין. ער פלעגט זייער פיל דאָרטן אויפטרעטן מיט פּלאָמיקע רעדעס און אויך אינהאַלטסרייכע רעפעראַטן. ס'איז ווייניק באַקאַנט, אַז יאַקאָבסאָן האָט אויך גענומען אַ גרויסן אַנטייל אין אויפבוי פון דער ציוניסטישער שול. יאָרן־לאַנג האָבן די סלאָנימער ציוניסטן געדאַוונט אין פאַרשיידענע ערטער. ענד־ליך האָבן זיי באַשלאָסן אויפצובויען אַן אייגענע שול. ס'האָט זיך געבילדעט אַ קאָמיטעט בראש פון וועלכן איז געשטאַנען יאַקאָבסאָן. צום קאָמיטעט האָבן אויך געהערט: דוד ראַבי־נאָוויטש (דירעקטאָר פון דער סלאָנימער אָפּטיילונג פון רו־סיש־פראַנצויזישן באַנק), כאַצקל גוראַלסקי, שלום גורוויטש, עמנואל שערעשעווסקי. דער לעצטער האָט באַקומען פון גראַף פּוסלאָווסקי דעם פּלאַץ, אַנטקעגן דער געביידע פון „מושב־זקנים״ (וואָס איז אויסגעבויט געוואָרן מיט דער נדבה פון אליהו קאַפּעלמאַן). כדאַי צו דערמאָנען, אַז פּוסלאָווסקי האָט געשאָנקען די ציוניסטן ניט נאָר דעם פּלאַץ, נאָר האָט אויך געגעבן פריי געהילץ פאַר דער געביידע. ווען די שול איז שוין געשטאַנען האַלב־פאַרטיק, ד. ה. אויסגעבויט, אָבער אָן די אינעווייניקסטע איינריכטונגען, איז אויסגעבראָכן די וועלט־מלחמה. יאַקאָבסאָן האָט געהאַלטן זיין לעצטע רעדע אין דער ציוניסטישער שול, דעם לעצטן טאָג פסח 1915, ווען ער האָט מספּיד געווען הרצ'ן. ביי די דייטשן איז די שול געווען רעק־ווירירט אַלס וווין־אָרט פאַר רוסישע געפאַנגענע. ערשט נאָך דער מלחמה האָט מען די שול געבראַכט אין אָרדנונג.

ביים אָפּטרעטן פון דער רוסישער אַרמיי פון סלאָנים, האָט יאַקאָבסאָן געוואָלט פאַרבלייבן אין שטאָט, און ער האָט זיך לאַנג געקווענקלט. נאָר ריין־פּאָליטישע סיבות האָבן אים געצוואונגען צו פאַרלאָזן סלאָנים און זיך עוואַקויִרן קיין רוס־לאַנד. נעמליך, ער האָט מורא געהאַט, אַז די רוסישע מאַכט, וועלכע האָט מיט אים געהאַט צוליב זיין פאַרגאַנגענהייט אין דומע אַנ'אַלטן פּאָליטישן חשבון, זאָל אים נישט באַשולדיקן אין פאַראַט, צוליב זיין פאַרבלייבן אין אָקופּירטן געביט. און דאַן האָט מען נאָך געגלויבט, אַז די אָקופּאַציע איז אַ צייט־ווייליקע און די רוסן וועלן גאָר אינגיכן צוריקקומען... ער האָט זיך אַלזאָ עוואַקויִרט קעגן זיין ווילן.

יאַקאָבסאָן האָט פאַרלאָזן סלאָנים מיטן לעצטן רוסישן צוג, אין וועלכן די דייטשע אַעראָפּלאַנען האָבן געוואָרפן אַ באָמבע, וועלכע האָט נישט געטראָפן. איך געדיינק נאָך דעם טאָג, ווען מיר אַלע, זיינע נאָענטע גוטע פריינט, זיינען גע־שטאַנען מיט אים, אויפ'ן בריקל פון גראָדזענסקי'ס אַפּטייק און זיך געזעגנט מיט אים. דער מאָמענט איז מיר געווען זייער שמערצלעך, ווייל איך בין געווען מיט אים באַפריינדעט כמעט די גאַנצע צייט, וואָס ער האָט געלעבט אין סלאָנים.

אין פּריוואַטן לעבן איז יאַקאָבסאָן ניט געווען גליקלעך. זיין פרוי, הגם אַ געבילדעטע, איז געווען זייער אַ נערוועזע, און זיי האָבן געהאַט אַ שלעכטן צוזאַמענלעבן. ער האָט גע־לאָזן 4 קינדער, וועמענס גורל איז מיר אומבאַקאַנט. יאַקאָב־סאָן האָט אָפּט געליטן פון גאַל־שטיינער מיט שטאַרקע אַטאַקן.

אין מאָסקווע, וווּ ער האָט זיך עטאַבלירט אין דער עוואַ־קואַציע, איז ער געווען באַשעפטיקט אַלס יוריסט־קאָנסול אין אַ האַנדלס־געזעלשאַפט, און האָט אויך דאָרט פאָרטגעזעצט זיין ציוניסטישע און געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט. ווי איך האָב געהערט, האָט ער, צוריק־קומענדיק פון אַ פאַרזאַמלונג ווו ער איז אויפגעטראָטן אַלס רעדנער, געפאַלן אויף די טרעפּ פון זיין וואָנונג פון אַ האַרץ־אַטאַק, אין עלטער פון 58 יאָר.

הענריך גראָדזענסקי

הענריק גראָדזענסקי האָט געלעבט און געווירקט אין סלאָנים אַלס אַפּטייקער ביי 25 יאָר. (זיין אַפּטייק האָט אים איבערגעלעבט). ער איז אַריינגעפאָרן אין סלאָנים פון גראָדנע. ער האָט ווייניק אַנטיילגענומען אין געזעלשאַפטלעכן לעבן, נאָר ער איז געווען זייער פּאָפּולער אין זיין פּראָפעסיע, אַלס אויסגעצייכנטער פאַרמאַצעווט. ער איז געווען אַ מענטש פון שיינעם אויסזען, הויך געוואַקסן און שלאַנק. דער שמייכל פלעגט שטענדיק ליגן אויף זיין געזיכט. ווען ער פלעגט זיך אָנטאָן אין זיינע יום־טוב'דיקע קליידער, מיט'ן טלית'ל אונ־טער דער האַנט, אַ צילינדער־הוט אויפ'ן קאָפּ, און גיין יום־טוב אין שול אַריין (שבתים פלעגט ער ניט גיין), פלעגט דאַ־מאָלסט ניט איין פרוי מקנא זיין זיין ווייב, צו האָבן אַזאַ שיינעם און עלעגאַנטן מאַן...

גראָדזענסקי איז געווען אַ גוטער פּסיכאָלאָג. ער האָט פאַרשטאַנען ווי אומצוגיין מיט מענטשן, הויפּטזעכלעך מיט זיינע קליענטן, פון וועלכע פיל פלעגן קומען צו אים מיט זייערע רעצעפּטן און זיך באַראַטן אין זייערע קראַנקהייטן. איך דערמאָן מיך, אַז פיל מאָל, אַריינקומענדיק צו אים אין אַפּטייק, פלעג איך זען אַט וואָס פאַר אַ בילד: גראָדזענסקי איז געזעסן אויף דער האַרטער סאָפע פאַרלייגט אַ פוס אויף אַ פוס; אַנ'אַלטע יידענע איז נעבן אים געזעסן; זיין געזיכט האָט אויסגעדריקט די ערנסטקייט פון זייער באַראַטונג, נאַ־טירלעך וועגן אירע קראַנקהייטן. ער האָט געהאַט שטענדיק גענוג געדולד אַלץ אויסצוהערן. ער האָט ריכטיק פאַרשטאַנען, אַז די מעדיצינישע הילף אין סלאָנים הינקט שטאַרק צו, און אַז אָן באַקטעריאָלאָגישע אַנאַליזן קען אפילו דער בעסטער פּראָפעסאָר נישט שטעלן קיין ריכטיקן דיאַגנאָז. צו דעם צוועק האָט ער אויף עטלעכע חדשים פאַרלאָזן זיין געשעפט, איז אַוועקגעפאָרן אַנהייב יאָרהונדערט קיין פּעטערבורג און דאָרטן אין באַקטעריאָלאָגישן אינסטיטוט זיך אויסגעלערנט מעדיצי־נישע אַנאַליזן און דורך דעם אַסך מאָל אויסגעמיטן די פאַלשע

דיאַגנאָזע. זיין לאַבאָראַטאָריע ביים אַפּטייק איז געווען די איינציקע פון דעם מין אין סלאָנים (ערשט נאָך דער מלחמה זיינען ענטשטאַנען נאָך אַ פּאָר מעדיציניש לאַבאָראַטאָריעס אין שטאָט).

גראָדזענסקי האָט אויך געהאַט אַ נייגונג צו מסחר. ער האָט געפּרובט האַנדלען מיט האָלץ און נאָך דעם איינגעריכטעט אַ פאַבריק פון מעדיציניש טאַבלעטן, — נאָר צו די אַלע געשעפטן האָט ער ניט געהאַט קיין גליק און פאַרלאָרן געלט.

אַ באַזונדערע פיהיקייט האָט ער געהאַט זיך צוצופּאַסן צו אַלע געפערלעכע אומשטענדן, וואָס האָט באַקומען אַן אויסדרוק אין די אומרוהיקע מלחמה־צייטן און ווען די מאַכט האָט זיך אָפט געביטן אין 1919—1920, ביים אַריינגיין פון די סאָוועטן, נאָכהער די פּאָליאַקן, און דאַן ווידער די סאָוועטן און פּאָליאַקן. בעת דער דייטשער אָקופּאַציע האָט ער פאַרשטאַנען ווי אַזוי אויסנוצן די לאַגע. צו יענער צייט זיינען די אַפּטייקן געווען ליידיק, מעדיקאַמענטן — מיט גאָלד צו־גלייך. ער האָט געשלאָסן באַקאַנטשאַפט מיט די העכערע דייטשע מיליטער־לייט און דאָקטוירים פון דייטשישן מיליטער־שפּיטאָל, איינעם — מיט אַ גוט־וואָרט, דעם צווייטן — מיט יידישע פיש... זיי פלעגן אַריבערברענגען די טייערסטע מעדיקאַמענטן, און זיין אַפּטייק איז געווען פול נאָך מער ווי פאַר דער מלחמה. אַזוי־אַרום האָט די ציוויל־באַפעלקערונג פון דער שטאָט ניט געפילט קיין איבעריק־גרויסן מאַנגל אין רפואות אין די אָקופּאַציע־יאָרן.

ווען די פּוילישע מאַכט האָט זיך פעסט עטאַבלירט, איז די וואָיעוווּדשאַפט געווען די ערשטע פּאָר יאָר אין בריסק. (ערשט נאָכהער איז סלאָנים אַריין אין נאָוואָגרודקער וואָיעוודסטוואָ). גראָדזענסקי איז וועגן שטייער־ענינים געפאָרן אין בריסק. אין יענער צייט האָט מען פון סלאָנים ניט באַקומען קיין בילעטן דירעקט קיין בריסק; מען פלעגט פאָרן ביז באַראַנאָוויטש, דאָרטן אויסשטייגן און קויפן אַ צווייטן בילעט קיין בריסק. שטייענדיק אין דער רייהע אין באַראַנאָוויטש צו קויפן אַ בילעט, איז גראָדזענסקי געפאַלן פון אַ האַרץ־אַטאַק. ער איז געקומען אין באַראַנאָוויטש צו זיין אייביקער רו.

דאקטאר ביעלסקי

איינע פון די פּאָפּולערסטע סלאָנימער פערזענליכקייטן פון ענדע 19־טן און ערשטן פערטל פון 20־טן יאָרהונדערט, איינער פון די, וועלכע האָבן פיל בייגעטראָגן צו דער קולטורעלער און געזעלשאַפטלעכער אַנטוויקלונג פון שטאָט, איז געווען דאָקטאָר ביעלסקי. (ער האָט זיך עטאַבלירט אַלס דאָקטאָר־מעדיצין אין סלאָנים אין די מיטן 90־ער יאָרן און געשטאָרבן אין 1923).

ער איז געווען אַ מענטש מיט אַן עכטן געפיל פאַר געזעלשאַפטלעכער אַרבעט. גענוג צו זאָגן, אַז צוזאַמען מיטן אַדוואָקאַט יאַקאָבסאָן איז ער געווען איינער פון די הויפּט־גרינדער פון דער פרייוויליקער פייערלעשער געזעלשאַפט, און במשך פון פיל־יאָרן האָט ער אויך געטראָגן דעם בכבוד'יקן טיטול „נאַטשאַלניק דרוזשיני". (שעף פון פייערלעשער־קאָרפּוס).

מיט ניט ווייניקער ענערגיע און איבערגעבנהייט האָט ער מיטגעהאָלפן ביי דער גרינדונג פון די סלאָנימער מיטל־שולן פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה (די רעאַל־שולע), וועלכע זיינען געווען אַלגעמיין־שטאָטישע: ניט נאָר מיט ראַט, נאָר אויך מיט געלט־מיטלען האָט ער אונטערשטיצט די שול־איינריכטונגען, ביז וואַנען די שולן זיינען געוואָרן מלוכה'שע. פיל מאָל ווען מיר איז אויסגעקומען צו פאָרן קיין אויסלאַנד, האָט דר. ביעלסקי מיר געגעבן גרעסערע סומעס געלט פון אייגענער קעשענע, כדי איינצוקויפן פאַרשיידענע מכשירים פאַר די פיזישע און כעמישע קאַבינעטן פון די מיטל־שולן.

וואָס שייך זיינע פּאָליטישע אַנשויאונגען, איז דר. ביעלסקי וואָס אַן'אמת, געווען אַן'אייגנאַרטיקער אַנטיסעמיט. כדאי צו דערמאָנען, אַז ער איז געווען איינער פון די גרינדער פון קריסטלעכן קאָאָפּעראַטיוו אין סלאָנים (נאָך פאַר'ן יאָר 1914), וואָס זיין אויפגאַבע איז געווען צו באַקעמפן דעם יידישן האַנדל. ער איז געשטאַנען בראש פון דער פּוילישער אינטעליגענץ אין שטאָט און אומגעגנט, אָבער אין פּריוואַטן לעבן האָט ער שטענדיק פאַרקערט אין יידישער געזעלשאַפט.

פאַר די פייערלעשער, וועלכע זיינען דאָך געווען כמעט אַלע יידישע, האָט ער געזאָרגט ווי אַ פאָטער. זייערע פאַמיליעס האָט ער געהאָלפן מיט אומזיסטער מעדיצינישער הילף. ניט ווייניקער האָבן אים אויך ליב געהאַט די יידישע שילער פון דער רעאַל־שולע, פאַר וועלכע ער האָט געטאָן אַלדאָס מעגלעכסטע. די צאָל פון די יידישע שילער איז דאַן געווען ניט קליין. בעת די פּריוואַטע רעאַל־שולע האָט באַקומען „פּראַוועס" פון אַ „קאַזיאָנע" (ד. ה. רעגירונגס) שולע, האָט מען אָנגעהויבן צו באַגרענעצן די רעכט פון די יידישע שילער. און אָט האָט דער אייגנאַרטיקער אַנטיסעמיט דר. ביעלסקי דאַן „געקערט וועלטן", כדי ווי ווייט מעגלעך צו אָפּשוואַכן די גזירה. אַלס אַרצט האָט דר. ביעלסקי געהאַט אַ גרויסע יידישע פּראַקטיקע, און ער פלעגט אַריינדרינגען אין די אָרעמסטע יידישע נעסטן פון „ברעג", „באַליאָנע" און „באַרג", ווי אויך אין יידישע בעל־הבית'ישע הייזער.

אַ גאַנץ באַזונדער אינטערעסאַנטע בלעטל אין דר. ביעלסקי'ס לעבן און זיינע לייסטונגען פאַר דער שטאָט, איז די נאָך מלחמה־צייט, ספּעציעל דער יאָר 1920, ווען אים איז אויסגעקומען צו שפּילן אַ גאָר אָנגעזעענע ראָלע אין דער געשיכטע פון שטאָט.

אָנהייב 1919, פאַר דער ערשטער באָלשעוויסטישער אינוואַזיע אין סלאָנים, זיינען פיל אָנגעזעענע פּאָליאַקן פון שטאָט אַוועק אין גלות קיין פּוילן. דר. ביעלסקי איז אויך מיטגעפאָרן און האָט אין גלות פיל געליטן. ער איז צוריקגעקומען אין סלאָנים נאָך דער פּוילישער באַזעצונג פון שטאָט. דאַן האָט סלאָנים געהערט אַדמיניסטראַטיוו צו בריסק. בראש פון אָט דעם אַדמיניסטראַטיוון צענטער איז דאַן געשטאַנען אַ סלאָנימער גוטבאַזיצער יעסמאַן, וועמענס מקורב און נאָענטער פריינט איז געווען דאָקטאָר ביעלסקי. דער לעצטער האָט דאַן פיל געווירקט אויף דער אַדמיניסטראַציע צום גונסטן פון דער חרוב־געוואָרענער שטאָט.

ווען די באָלשעוויקעס האָבן זיך אין זומער 1920 ווידער

דערנענטערט צו סלאָנים, האָט דאָקטאָר ביעלסקי ניט מער קיין חשק געהאַט צו נעמען דעם וואַנדער־שטעקן אין האַנט. די יידישע פאָרשטייער פון אַלע שיכטן (ווי אויך די פאַרשטייער פון די פּראָלעטאַרישע פּאַרטייען) האָבן אים אויך געבעטן צו פאַרבלייבן, און ער איז פאַרבליבן.

אַ קורצע צייט נאָכדעם, ווי די באָלשעוויסטישע חייל איז אַריין אין שטאָט, האָט מען אָנגעהייבן פילן דעם טעם פון רויטן טעראָר. דער סלאָנימער „רעווקאָם" איז געווען פון די ברוטאַלסטע פון אונדזער געגנט. דאַן איז ערמאָרדעט געוואָרן אַ תושב פון סלאָנים, אַ געוועזענער רוסיש־צאַרישער אָפיצער פעקאַרסקי, וועלכער איז געווען באַקאַנט אַלס ערלעכער מענטש, מיט זיינע 2 זין. די גאַנצע געגנט איז דאַן אויפגעציטערט געוואָרן פון פאַרברעכן. אָן קיין שום מאָטיוון איז דאַן דערשאָסן געוואָרן דער רוהיקער און שטילער גוטבאַזיצער סליזין מיט זיין 80־יאָריקער שוועסטער, הגם אַלע פּויערים פון אומגעגנט האָבן זיך משתדל געווען פאַר אים ווי פאַר אַ מענטש, וואָס האָט זיי גוט באַהאַנדלט. ברוטאַל איז דאַן אויך אומגעבראַכט געוואָרן אַ 20־יאָריקע סלאָנימער יידישע מיידל (אַסנע איינשטיין, די טאָכטער פון ר' מענדל און טעלצע איינשטיין. — רעד.).

און אָט אין דער אַטמאָספערע איז די שטאָט אויפגעציטערט געוואָרן פון דער ידיעה, אַז דר. ביעלסקי איז אַרעסטירט געוואָרן.

מ'האָט אים באַשולדיקט אין פאָלגנדעס: אין יאָר 1919, אייניקע מאָנאַטן נאָכדעם ווי די פּוילישע מיליטער האָט פאַרטריבן די באָלשעוויקעס פון שטאָט, האָט די פּוילישע מאַכט אויפגעשריבן אויף אַ פאַרמעט אַ שיינעם „ברוך שפטרני", אַ מין אָנדיינקונגס־טעקסט וועגן דער באַפרייאונג פון שטאָט, און כדי צו פאַראייביקן דעם פאַקט לדורי דורות, האָט מען דעם דאָקומענט מיט גרויס פּאַראַד פאַרמויערט אויפ'ן פּלאַץ וואָס קעגנאיבער די קראָמען, נעבן דעם רוסישן סאָבאָר אויף פּאַנסעווע, וווּ מ'האָט אויפגעשטעלט אַ דענקמאָל. און אָט האָבן די באָלשעוויקעס אין 1920 באַשולדיקט דעם דר. ביעלסקי, אַז די פייערונג־צערעמאָניע איז פאָרגעקומען לויט זיין איניציאַטיוו און אַז ער האָט דער ערשטער אונטערגעשריבן דעם דאָקומענט.

מ'קען לייכט פאַרשטיין, וואָס פאַר אַ רושם עס האָט געמאַכט אין שטאָט די ידיעה וועגן דר. ביעלסקיס אַרעסט. פון די באָלשעוויסטישע „שופטים" האָט מען געקענט אַלץ ערוואַרטן...

ס'איז גלייך געגרינדעט געוואָרן אַ קאָמיטעט פון אָנגעזעענע בירגער, וועלכער האָט אָנגענומען אַלע מיטלען צו רעטן דעם פּאָפּולערן עסקן און דאָקטאָר. ענדליך, נאָך 15 טעג אַרעסט (דער אַרעסט איז דאַן געווען אין גאָזשאַנסקי'ס הויז אויף סקראָבעווע), איז קוים געלונגען צו מילדערן דעם ערוואַרטעטן טויט־אורטייל, און אַזוי־אַרום אויסמיידן טויט־שטראָף. דר. ביעלסקי איז פאַר'משפט געוואָרן אַרויסגעשיקט צו ווערן אין אַרכאַנגעלסקער גובערניע. דעם זעלבן טאָג האָט ער שוין צוזאַמען מיט אַ פּאַרטיע אַנדערע פאַרשיקטע געדאַרפט אַוועקפאָרן אין גלות. דער רעטונגס־קאָמיטעט האָט אָבער באַשלאָסן אים צו ראַטעווען אויך פון דער פאַרשיקונג. דאָס פאַרשיקן אין אַזאַ קאַלטע געגנט איז געווען פּשוט לעבנס־געפערליך פאַר'ן 70־יאָריקן ביעלסקי. ווי אַזוי אָבער טוט מען דאָס? — אַז אין געציילטע שעה'ן אַרום שיקט מען אים אַוועק...

האָבן זיך דאַן זיינע פריינט (אַלע יידן חשוב'ע סלאָנימער בירגער) באַשלאָסן מיט זיין הסכם אויף אַ ריזיקאַלישן שריט: ווען דר. ביעלסקי איז שוין געווען רייזע־פערטיק און איז שוין אין באַגלייטונג פון אַ סאָלדאַט געגאַנגען צו דער טיר, האָט ער זיך מיט אַמאָל „שלעכט" דערפילט... ער איז געפאַלן. די שנעל־אַראָפּגעבראַכטע דאָקטוירים האָבן פעסטגעשטעלט סימפּטאָמען פון אַ פּאַראַליז... ביי אַזעלכע אומשטענדן איז, זעלבסטפאַרשטענדלעך, ניט געווען וואָס צו ריידן וועגן לאָזן זיך אין וועג, און דער רעווקאָם האָט באַשלאָסן אויף דער אחריות פון דאָקטאָר פייגין (אַ ווילנער, וועלכער האָט זיך דאַן צייטווייליק געפונען אין סלאָנים) אים איבערלאָזן אין שטאָט. דער „פּאַראַליזירטער" איז עטלעכע וואָכן אָפּגעלעגן ביי זיך אין וואָנונג, און איך בין כמעט די גאַנצע צייט געווען ביי אים אַלס „פלעגער".*

אין די לעצטע פאָר טעג פאַרן אָפּטרעטן פון די סאָוועטן ענדע סעפּטעמבער 1920, האָט דר. ביעלסקי זיך פאַרשטעקט אין אַ באַהעלטעניש, צוליב דער מורא, אַז דער רעווקאָם זאָל זיך ניט דערמאָנען אָן אים און זאָל אים ניט מיטשלעפּן אין רוסלאַנד... און אַזוי אַרום איז דר. ביעלסקי געראַטעוועט געוואָרן פון טויט און פון „וויסילקע" (פאַרשיקונג).

ווי נאָר די פּאָליאַקן זיינען אַריין אין שטאָט איז דר. ביעלסקי אַרויס פון זיין באַהעלטעניש, וואָס איז געווען אויף „פּוטייסקע" גאַס (ביי די פּאָליאַקן קאָסציושקאַ־גאַס). ווען די ערשטע קאָמפּאַניע פּוילישע מיליטער מיטן גענעראַל סקערסקי אין דער שפּיץ איז געקומען אין צענטער שטאָט, איז דר. ביעלסקי אַרויס אין גאַס. איך האָב אים דאַן באַגלייט. ער האָט זיך מיט דעם גענעראַל סקערסקי הערצליך באַגריסט, און איך געדיינק קלאָר, ווי ער האָט אין געגנוואַרט פון דער סוויטע אָפיצערן און סאָלדאַטן מיט אַ הויכער שטימע אויסגעשריען: „וויטאַם וואַס ווּשיסטקיך (איך גריס אייך אַלעמען). אַלס בירגער פון שטאָט און אַלס פּוילישער פּאַטריאָט קען איך דער סלאָנימער יידישער באַפעלקערונג נאָר דאַנקען פאַר איר אויפפירונג בעת דער באָלשעוויסטישער אינוואַזיע לגבי דער פּוילישער באַפעלקערונג בכלל און לגבי מיר בפרט". —

אַ דאַנק דר. ביעלסקין האָבן זיך טאַקע גלייך איינגעשטעלט גוטע באַציהונגען אין שטאָט .ער האָט פיל געלייסטעט הן פאַרן כלל און הן פאַר יחידים, פאַר וועלכע ער האָט זיך געאָפּפערט מיט אמת'ער פריינטשאַפט און איבערגעבנהייט.

נאָך דער באַפרייאונג פון שטאָט האָט דר. ביעלסקי שוין לאַנג ניט געלעבט. די איבערלעבענישן האָבן אים צוזאַמענגעבראָכן. ער איז געשטאָרבן דעם 14־טן יאַנואַר 1923 אין עלטער פון 72 יאָר. אין זיין לויה האָבן אָנטיילגענומען פאַרשטייער פון אַלע שיכטן פון שטאָט, מיט פאַרטרעטער פון מאַגיסטראַט, יידישע קהלה און די גאַנצע פייערלעשער־„דרוזשינע" בראש.

---

* מ. פערלשטיין איז געווען אַ לאַנגיאָריקער פערזענלעכער פריינט פון דר. ביעלסקי. — רעד.

יוסף דרור (דרצ'ינסקי)

פרקים מהעשור הראשון של המאה העשרים

בסביבות בית הכנסת הגדול

בהתחלת המאה העשרים היה בית הכנסת הגדול מוקף גינת ירק ברוחב של 2 מטרים בערך, וגדר מסביב לה, העשויה לוחות עץ בעובי של 4—5 סנטימטרים ורווח בין האחד למישנהו באותו רוחב, כולם מהוקצעים ומחודדים בראשם. הגדר היתה צבועה בצבע שמן אפור־כהה, צבע הפלדה. מדרכה לא היתה מסביב, כי השטח היה תפוש ע"י הגינה.

מצד דרום, צד הכניסה הראשית לבית הכנסת ועד לבית המדרש הגדול דחומה — השתרעה רחבה רצופת אבנים. השטח הזה שבין שני בתי התפילה שימש לארועים ציבוריים שונים. טקס לשר רם מעלה היה נערך ע"י הקהילה במקום זה. גם מכבי האש, שרובם ככולם היו יהודים, היו ממלאים בו תפקיד חשוב. גם מרבית החופות היו נערכות במקום זה בליווי תזמורת של ה„כלי־זמר", כמו־כן כל לוויה היתה עוברת בין שני בתי תפילה אלה והעגלה או המיטה היתה נעצרת שם לשם אמירת „קדיש" ולהשמעת ההספדים. כאן היה גם המקום המרכזי לקידוש החודש.

לאורך הקיר הצפוני של בית המדרש דחומה הצופה לבית הכנסת הגדול לא היתה מדרכה, אלא במקום גינה — מידרון רצוף אבנים שלא איפשר הליכה עליו. ע"י הכניסה על קיר בית המדרש היה מחובר לוח פח ועליו באותיות מאירות עיניים אזהרה ביחס למי־רגליים בנוסח: אסור... על הקיר וכל העובר יענש על פי הזאקאָן! לשם שמירת הניקיון של השטח...

בגינת בית הכנסת מצד מערב, אל מול בתי המדרש; דעץ (הבנוי לבנים), חייטים, וחברה קדישא, שכן כבוד תייש הקהל, שרעה בעשבים הגבוהים.

מצד צפון של בית הכנסת היה רחוב גם הוא רצוף אבנים, אך כמעט שלא היתה בו תנועת כלי־רכב ומבין האבנים ביצבצו ועלו עשבים. וסיבה היתה לכך: בליטת בית ר' שמואל־אידל, בעל בית המסחר החשוב שנוהל במשך שנים רבות אח"כ ע"י בת המשפחה חיה־ריבה ובעלה ר' אברהם־יוסף אוירבוך ז"ל, השיפוע של הרחוב לצד בית הכנסת וכן הבאר, באר מיים חיים, שעמדה במרכז הרחוב, היוו ביחד הפרעה לתנועת עגלות בקיץ ומיגררות בחורף. הבאר השתייכה לר' אהרן ברסקין ונמצאה בדיוק מול ביתו הקטן, אשר ממול לבית הכנסת.

בסוף המאה ה־19 קיבלו האחים קוניצע זיכיון לנצל את מעינות המים הטובים שבהרי הסביבה ולהעבירם באופן גרביטציוני בצינורות העירה. במשך שנים הסתעפו קווי המים ברחבי העיר, אבל נמצאו רחובות שבעלי הבתים שלהם לא הזדרזו להצטרף לקווי המים ובמיוחד אלה שבסביבתם היו בארות מיים טובים. סיפרו, שבעלי הזיכיון חיבלו בבארות שונות וע"י כך אילצו את התושבים להצטרף לרשת הכללית. קרבן למעשה כזה היתה גם הבאר של ר' אהרן ברסקין. אחר־כך מכיון שהבאר היתה פרטית הכניסו בעלי הזיכיון לר' אהרן צינור מיים לביתו ונתנו לו זכות למכור מיים לאנשי הסביבה במחיר מינימלי ולתכלית זו התקינו צינור החוצה מדירתו לשם מכירת המיים. ר' אהרן היה יושב בחלון הקטן שבדירתו שנטתה ליפול, גמרא פתוחה לפניו ומעיין בה ונענה לכל הזמנה למיים. עם מילוי הדליים וקבלת התמורה היה חוזר למישנתו.

שני שכנים היו לו לר' אהרן. מצד ימין ביתו של ר' אברהם יזרניצקי (המכונה אברהם'ל דער געלער). ר' אברהם היה גברתן, גבה קומה, רחב כתפיים והליכת דב לו. זקנו היה צהוב, ושיבה התחילה זורקת בו, הליכתו כבדה ומקל מסוקס צהוב בידו. הוא היה ממונה מטעם הקהילה על מדור חולי־הרוח שב„הקדש" המקומי. כפי שסופר הוא שלט על החולים ביד חזקה והטיל את מוראו עליהם. מוצא פיו היה צו אשר בוצע על ידם מפחד המכות שהנחית בהם. יחד עם זה התפרסם כמומחה לישור נקעים וכן לחיבורי שברי יד ורגל והתאמתם במקומם ועיטופם בגבס לתקופה הנידרשת.

אכן ר' אברהם עלה במקצוע זה בנסיון הרב שהיה לו על חשובי הרופאים שבעיר, והם: הד"רים שירוצקי הרוסי, בלסקי הפולני, רוזנבליט ולוין היהודים, שבמיקרים לא מעטים היו בעצמם מפנים את הטיפול לאברהם „הצהוב".

השכן מצד שמאל היה מוכר בקהל לא כ"כ בזכות עצמו, אלא בזכות ארבעת בניו; זה היה ר' יעקב „דאמאניעס". ר' יעקב דאמאניעס היה בין מתפללי בית המדרש דחברה־קדישא הקרוב. פני תם פניו, חיוור ובעל זקנקן קצר. הבנים היו ידועים בציבור ולמשטרה כגנבים־אמנים. עיקר פעולתם היתה ברכבות. כל אחד מהם „פעל בקוו מיוחד" של רשת הרכבות. כשאמרו פעם לר' יעקב זה בעת תפילת שחרית בביהמ"ד, כי בעתונות נתפרסם, שבנו מוטלי ניתפס בשליחת יד לכיסי נוסעים, לא נתרגש כלל וכלל והשיב: מוטלי שלי הוא דוקא הגון וישר, דברים אלה הם דברי לעז בלבד...

אויף זיין קבר אויפ'ן זאַמאָשצער קאַטוילישן בית־עולם האָט מען אַוועקגעשטעלט אַ דענקמאָל מיט זיין ביוסט, מיט דער אויפשריפט: „אַנדענקונג פון גוטבאַזיצער, קאַלעגן, מאַגיסטראַט, פייערלעשער און אַ ל ע איינוווינער פון שטאָט סלאָנים".

און ווירקליך האָט דער ערנווירדיקער דאָקטאָר און טוער פאַרדינט צו פאַרצייכנט ווערן ניט נאָר אין דער אַלגעמיינער געשיכטע פון שטאָט, נאָר אויך, טראָץ זיין אַנטיסעמיטיזם, אין די אַנאַלן פון יידישן סלאָנים.

ר׳ אהרן ברסקין הנ״ל, שהיה אחי־סבי ר׳ שמואל ברסקין, היה חסיד סלונימאי נלהב. (בסוף העשור הראשון למאה הוא עלה לארץ־ישראל יחד עם אשתו קיילה, התיישב בטבריה בין אנשי כולל סלונים. שם נפטרו שניהם בשנות מלחמת העולם הראשונה).

מדי שבת בשבתו הוא היה עושה את דרכו מביתו לבית הרבי שברחוב סקרובובה. בדרכו לשם הוא היה סר אלינו, לבית סבי, כלומר; לאחיו ר׳ שמואל כחניית ביניים בדרך הארוכה למדי. הוא היה נוהג להושיב את התינוקות על ברכיו בחיבה ולנדנד ברגליו וכאשר התעייף היה מכריז: „סטנציה וורשה!״

העיר וורשה היתה קרובה ללבו, כי שם התגוררה משפחת בתו שרה׳לי, אשת ר׳ משה גרביצקי, שגם הוא נימנה על חסידי סלונים. ר׳ משה היה בא לעתים קרובות, לימי החג לרבי. הוא היה תלמיד־חכם, איש ישר ותמים. ברבות הימים הפך בית הגרביצקים בוורשה לבית ציוני מובהק; בביתם ברחוב נובוליפקי התגורר שנים רבות ישראל מרמינסקי. בני גרביצקי: אברהם, יוסף ואליעזר היו בין פעילי התנועה הציונית למפלגותיה. יוסף ואברהם היו בין מייסדי תנועת העבודה הציונית בפולין. יוסף הצטרף אח״כ ליצחק גרינבוים והיה בין עוזריו הראשיים בפעולה המדינית הענפה שפתחו בשם המרכז הציוני ברחבי פולין. אף בשבתם בוורשה, ראו בני משפחת גרביצקי את עצמם כאנשי סלונים והבנים היו אורחים קבועים בעיר ואחדים מהם אף למדו שם. אחיהם הבכור ר׳ שלמה ז״ל שנולד בסלונים למד תורה בה, ואף הוסמך להוראה, קבע את מקום־שיבתו בעיר־מולדתו. הוא המשיך את מסורת אבותיו בחסידות בין באי ה„שטיבל״ והיה ממקורבי הרבי. ר׳ שלמה נשלח מטעם ישיבת סלונים לאפריקה הדרומית לאסוף כספים. בהיותו שם, הוא הוזמן לשמש כרב בבית־כנסת שבקיפטאון והשתקע שם, אך בניו נשארו בסלונים. הנה כי כן בני משפחת גרביצקי ראו את עצמם בצדק כסלונימאים ואף הרגישו חיבה יתירה לעיר מולדתם.

הסמל היהודי

בית כי נבנה בסלונים מעץ או מלבנים, כשקירותיו התחילו להתרומם עד לגובה של קומה, העלו עליו הבונים 2 קורות נתמכות אחת אל חברתה בצורת זוית ובקצה הזוית, לרום שמים, מגן־דוד עשוי עץ שנראה למרחוק, עטור ענפי ירק, לאמר: „זה בית של יהודים״. כשהקימו הגויים מיבנה כל שהוא, העלו צלב בראשו, אך כידוע בתים של גוים בשנים ההן, אפשר היה לראות רק בירכתי העיר.

מגן־דוד בראש חוצות מילא את לב ילדי ישראל גאוה: פומביות לסמל הלאומי שלנו, אשר בעלי־מלאכה יהודים, על דעת עצמם, ללא פקודות והוראות, קבעו זאת למנהג שנשמר בקפדנות.

הנה רץ וממרה משה׳לי בן ר׳ יהוד׳ל השוחט, ומכריז על השבת המתקרבת ובאה והשמש עוד לא נטתה מערבה. הלוך ילך חוצץ במרכז הרחוב, (כי על המדרכה לא ידרוך מחשש פגיעה באשה), אך בכל זאת יבחין בצעירה בעלת שרוולים קצרים ואליה יפנה דברו: „שוועסטערקע, נאָך אַ האַלבע אייל — רק עוד חצי אמה, אל תחוסי ואל תקמצי״. ביום שישי בימי החורף הקרים, אחרי עלותו מטבילה במימי השטשארע, מאחת הפרצות שניפרצו בקרח לשם שאיבת מיים, רץ לו משה׳לי לאורך רחוב סקרובובה, עטוף באותו מלבוש בד דק כמו בימי תמוז החמים וקור לא ירגיש וקורא בקול: שבת־שבת! בהגיעו למספרה, שם יושבים אנשי־עמל ומחכים לתורם להתגלח ולהסתפר לכבוד שבת דופק משה׳לי על הדלת, שאינה נפתחת לו. עומד ומחמם בהבל־פיו את הכפור שבחלון, מציץ פנימה ולבו עליו יתעטף. מה עיניו תראינה? יושב יהודי ומגלחים אותו... „גוואַלד, גזלן, לאָז זיך נישט״ הוא צועק מתוך כאב. וכשהגלוח יוצא מן הדלת וזו נסגרת מאחריו בדחיפות, משפיל משה׳לי את עיניו לארץ, כי לא יוכל להביט בפני בעל־העבירה.

בוקרו של שבת

שמעון הסייד (שמעון דער קאַלכער) מתפלל היה במנין ראשון למען היפנות ל„פעולה״ בעת המנין השני, שחשובי העדה ובעלי־בתים נכבדים מתפללים אז. מבית הכנסת הגדול הוא יוצא מוקף חבורה גדולה של בעלי־מלאכה ופניהם לבית המדרש דחומה שם מתפלל ר׳ מרדכי׳לה. „דם יישפך״!... מכריז שמעון וצורח בקול רם. „רק פלוני יתמנה לחזן העיר, רק בו אנו רוצים״. עולה כל החבורה על הבמה, מעלים את טענותיהם לזכות החזן הרצוי להם, כמה גבאים נכנסים אתם במו״מ לבל יפריעו בקריאת התורה, מתוך הבטחה, כי ישובו לדון בעניין במשך השבוע הבא. עוד אלה יוצאים והנה מופיעה חבורה אחרת בבית המדרש ורבה ההמולה; הם מספרים לר׳ מרדכי׳לה שהתרחשה בעיר שערוריה שלא היתה דוגמתה בסלונים: בחוץ „הדאמבה״ ע״י בית הוודני (המפקח על דרכי המיים), ישנו קיוסק למי־סודה, ואנשים שעברו במקרה באותה סימטה ראו שצעירים נכנסו בדלת האחורית לשתות סודה וריח של עשן סיגריות עלה באף העוברים. נבלה כזו בישראל לא תיתכן. התרגש ר׳ מרדכי׳לה, לבש כשריון קנאה, קנאת אלהי ישראל, הוא לא יסמוך על שלוחי דרבנן, אלא בכבודו ובעצמו הוא יוצא למערכה, למקום המעשה. יוצא ר׳ מרדכי׳לה את ביהמ״ד ואתו כשני מנינים בעלי־בתים חשובים והמון בני־נוער וילדים סביבם ופניהם לשטשרה ולדמבה. בדרך נילווים אליהם עוד זקנים ונערים וסלונים השקטה, אשר שלוות שבת נסוכה עליה ועל רחובותיה רוגשת — סוערת...

שבת שעת מנחה

נכנס ר׳ מרדכי׳לה לבית המדרש בליווי משמשו ר׳ אייזיק (פומפודליה). ר׳ שואל קווינט, בעל המלון „פטרבורג״ אינו שוהה רגע ופותח בתפילת מנחה בקולו הצרוד „ובא

מרדכי ספיר (רובינאַווסקי)

פיר דורות „שרייבערס" און סטאַראַסטעס

א.

די מעשטשאַנסקע אופּראַווע (בירגערליכע פערוואַלטונג). — דאָס ווילן פון סטאַראַסטעס (די עלטסטע פון דער אופּראַ־ווע). — מיין עלטער זיידע ר׳ מרדכי „שרייבער". — קאַנ־טאָניסטן. — דער אוקאַז פון אַלגעמיינעם מיליטער דינסט. — מיין זיידע דער סטאַראַסטע הירשע־יאָסל רובינאַווסקי. — דער סטאַראַסטע ר׳ איטשע־יאַנקל עדעלמאַן. —

די „מעשטשאַנסקע אופּראַווע" און „סטאַראַסטעריי" האָבן פאַרגעשטעלט מיט זיך אַ שטיק לעבן פון די יידישע קהילות פון „תחום המושב". מערסטנטייל פון די יידישע ספּעציפישע דאגות און ליידן זיינען געווען פאַרוויקלט און פאַרבונדן מיט׳ן דאָזיקן אַנשטאַלט.

היות ווי איך בין געבאָרן געוואָרן און זיך אויסגעהאָדעוועט אין אַ משפחה וואָס האָט געהאַט אַ טראַדיציע פון דורות „שרייבערס" און סטאַראַסטעס, בין איך זייער באַהאַוונט אין די הלכות פון אָט דער אַזוי וויכטיקער פּרשה פון יידישן לעבן. אַזוי־אַרום אַז דאָס דערציילן עפּיזאָדן און זכרונות וועגן דעם, אידענטיפיצירט זיך אין מיין פאַל מיטן איבערגעבן גאַנץ־פּשוט אייגענע זכרונות פון מיינע קינדער און יוגנט־יאָרן און אויך עפּיזאָדן וואָס איך האָב געהערט אין מיין עלטערן הויז.

די פּרשה פון יידישער „סטאַראַסטעריי" איז ווייניק באַ־רירט געוואָרן אין אונדזער זכרונות־ליטעראַטור טראָץ דעם, וואָס דאָס יידישע לעבן פון געבורט ביזן פּריזיוו און ביזן סאַמע טויט האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אין דער אופּראַווע מיטן סטאַראַסטע.

די „מעשטשאַנסקע אופּראַווע" אין סלאָנים, ווי אויך אין גאַנצן „תחום המושב" האָט געהאַט אַ ייד און אַ קריסט. איינ־מאָל אין אייניקע יאָר פלעגן פאָרקומען „וויבאָרעס" (וואַלן) צו קלייבן „סטאַראַסטעס", עס האָט געהייסן „וואָרפן גאַלקעס". דער קאַנדידאַט וועלכער האָט געקראָגן מערער ווייסע גאַל־קעס איז אויסגעוויילט געוואָרן אַלס „סטאַראַסטע". וואַל־רעכט האָבן נאָר געהאַט בעלי־בתים — מענער, וועלכע האָבן געקענט חתמענען זייער נאָמען. איך קען זיך ניט דערינערן ווי אַזוי איז דאָס געשען אַז מערער ווי צוויי קאַנדידאַטן זיינען קיינ־מאָל ניט געווען צו די וויבאָרעס.

מיין עלטער זיידע ר׳ מרדכי, וועלכער איז געווען באַקאַנט אין שטאָט אַלס „מאָטקע דער שרייבער" איז געווען אַ „פּרנס־ציבור" און אַ שתדלן ביי „נאַטשאַלסטווא". ער פלעגט זיך פאַרנעמען מיט שרייבן „פּראָשעניעס" (ביטעס), „זשאַלאָבעס" (אָנקלאַגעס) און מיט פאַרשידענע „דיעלעס" (ענינים).

אין זיינע צייטן איז נאָך ניט געווען קיין אַלגעמיינע מי־ליטער־דינסט. יעדע קהילה האָט געדאַרפט צושטעלן רעק־רוטן לויט דער צאָל־פאַרהעלטניש פון דער יידישער באַפעל־קערונג אין שטאָט. זיי האָבן געהייסן „קאַנטאָניסטן" אָדער ניקאָלאַיעווסקע סאָלדאַטן און האָבן געדינט „פּאָניען" (דעם קיסר) 25 יאָר! כדי צושטעלן דעם געפאָדערטן צאָל רעקרוטן, זיינען געווען „כאַפּערס": — יידן, וועלכע פלעגן כאַפּן אָרימע קינדער אָדער הילפלאָזע יתומים, פאַר וועלכע ס׳איז ניט געווען ווער עס זאָל זיך אָננעמען.

אין סלאָנים איז געווען אַ „כאַפּער" מיטן צונאָמען „ציפּ־קע". דער צונאָמען קומט פון דעם, וואָס ווען די מאַמעס פלעגן מערקן דעם „כאַפּער" אין גאַס פלעגן זיי שנעל צונויפקלייבן זייערע אינגעלאַך און באַהאַלטן זיי, ווי מען קלייבט אויף הי־נער: „ציפּ ציפּ אין קאַטוך אַריין". דער צונאָמען האָט זיך נאָכגעשלעפּט דער משפחה דורות־לאַנג...

שפּעטער, אין די אָנהייב זיבעציקער יאָרן, איז אַרויס אַ אוקאַז וועגן שטעלן זיך צום „פּריזיוו" אָן אויסנאַמע; רייך און אָרים.

בנים יחידים זיינען געווען „לעגאָטניקעס" (פּריווילעגירטע), און זיינען געווען באַפרייט פון מיליטער. מאָטקע דעם שרייבערס זין, זיינען געוואָרן „לעגאָטניקעס" און זייער פיל אינגלאַך אין שטאָט האָט ער געמאַכט פאַר בנים־יחידים... מען האָט פאַרשריבן אינגלאַך צו קינדערלאָזע, אויך האָט מען צוגעשריבן קינדער אַלס בנים־יחידים פון פיקטיווע נעמען... אַזוי־אַרום פלעגן לייבליכע ברידער, טראָגן פאַרשידענע פאַ־מיליען־נעמען. מיין זיידע הירשע־יאָסל האָט געקראָגן דעם פאַמיליען־נאָמען: רובינאָווסקי.

די „מעשטשאַנסקע־אופּראַווע" האָט פאַרשריבן די „סקאַז־קע" (רעגיסטראַציע) פון די תושבים. עס זיינען איינגעפירט געוואָרן „סעמיינע־ספּיסקעס", (פאַמיליען־רשימות), וווּ מען האָט פאַרשריבן; געבורט, הייראַט און טויט.

לציון גואל"... חזקה היא אצלו להתפלל „מנחה" בפני העמוד בשבתות וימים טובים. על פניו של ר׳ מרדכי׳לה עננה פרו־שה. כל רואהו מרגיש שמשהו מתרחש בלבו. ר׳ אייזיק מגלה ליחידי סגולה כי בדרך לתפילת מנחה הגד הוגד לר׳ מרדכי׳לה על מעשה רע בעיר: הצלם ווינשטיין מצלם בשבת בחצר המשטרה (אין פאַליציי אויפן הויף). הרב פונה ישר מ„מנחה" אליו. נילוו לרב מספר יקירי קרתא ופניהם למצלמה של ווינשטיין. ה„נבבסקי" וכן „הצד העשיר" של טור החנויות מלא מטיילים. עיני ר׳ מרדכי׳לה מושפלות לארץ עם הכנסו לחצר המשטרה. מטיילי ה„נבבסקי" התרכזו ע״י המבוא לחצר, כמה סקרנים המשיכו ללכת אחרי הקבוצה המלווה את הרב. אומרים שדין ודברים קשים היו לרב עם וינשטיין; החוטא הרגיז את הרב ומספרים שפיו הקדוש של ר׳ מרדכי׳לה, שלברכות נוצר, פלט קללה, רחמנא ליצלן...

מיין זיידע הירשע יאָסל איז געוואָרן אויסגעקליבן אַלס סטאַראָסטע פון דער אופּראַווע. ער האָט פאַרגעזעצט פאַר־נעמען זיך מיט די זעלבע ענינים ווי זיין פאָטער — מאָטקע דער שרייבער, אָבער אין די אָפיציעלע ראַמען פון אַן'אויסגע־וויילטן דורכן ציבור אין רעגירונגס־אַמט. ר' הירשע־יאָסל איז געווען סטאַראָסטע פיל יאָרן ביז ער איז געוואָרן קראַנק אויף אַ פוס. אויף זיין אָרט איז אויסגעוויילט געוואָרן ר' איטשע־יאַנקל עדעלמאַן (אַ קרוב פון אונדזער משפּחה). ער איז געווען סטאַראָסטע אַ קורצע צייט.

ב.

דער יידישער סטאַראָסטע: מיין פּאָטער ר' שלמה־מאיר רובינאָוויסקי. — דער גויישער סטאַראָסטע: באַראַנאָוואָסקי. — דער שרייבער פון דער אופּראַווע. —דער סטאַראָזש (שומר) פון דער אופּראַווע ר' מרדכי סאָלאָווײ. — סטאַראָסטעס פון אַרומיקע שטעטלעך. — דער סטאַראָסטע ר' מרדכי דער האַלינקער. — יידישע פּרנסות און יידישע צרות ביי שלמה־מאירן אין קאַבינעט. — פּריזיוון, „פּאַדסטאַוושטשיקעס", „מאַכערס". — „אַגענטן" אויף גנב'נען דעם גרעניץ". — דריי טעג שרעק צוליב די „נאַוואָבראַנצעס". — פּריזיוניקעס פון ווייטע מקומות.

אין אָנפאַנג פון 20־טן יאָרהונדערט איז מיין פּאָטער ר' שלמה־מאיר רובינאָוויסקי אויסגעקליבן געוואָרן אַלס סטאַ־ראָסטע. ער האָט פאַרנומען דעם פּאָסטן ביז דער דייטשער אָקופּאַציע אין יאָר 1915.

דער קריסטליכער סטאַראָסטע האָט געהייסן באַראַנאָוואָסקי. ער איז געווען אַ פּאָליאַק פון די מעשטשאַניעס, אַ כיטרער גוי און אַ שונא־ישראל. ער האָט גערעדט אַ גוטן יידיש, האָט ליב געהאַט אַ יידישן וויץ און יידישע מאכלים. ער פלעגט זיך מישן אין אופּראַווע, נאָר דאַן, ווען ער פלעגט דערשמעקן אַז מען קען פאַרדינען עטליכע קערבלאַך.

דער שרייבער פון דער אופּראַווע איז געווען אַן'עלטערער גוי, אַ רוס, מיט אַ גרויסן געשטופּעלטן נאָז, פאַרפלעקטן פון געלן שמעק־טאַבאַק און בלוי פון שיכרות. פון קלעק פּאַפּיר האָט ער ניט געהאַלטן, ער פלעגט לעשן די טינט מיט זאַמד פון אַ פּושקעלע מיט לעכעלאַך...

דער סטאַראָזש (שומר) פון אופּראַווע איז געווען אַ איד מיט'ן נאָמען ר' מרדכי סאָלאָווײ, באַקאַנט אין שטאָט אַלס מרדכי פון דער אופּראַווע. ער איז געווען אַ גרויסער בעל־משפחה. זיין פרוי מושע איז געווען אַ גרויסע בריה, זי פלעגט שוין אויך אָפּטאָן זיין אַרבייט: רייניקן די אופּראַווע און דער־לאַנגען טיי. מרדכי איז געווען אַ אָפּגעפּיינטער אידל — קורץ, פיין און ריין געקליידעט, מיט שטענדיק געפּוצטע שיך. ער פלעגט מיט אַ סיגאַרעטן מונדשטוק אַרומגיין אין דער אופּ־ראַווע — מעשה בעל־בית, כאַפּן אַ שמועס מיט די באַזוכער, נאָכפרעגן זיך וועגן וואָס פאַר אַן עניין זיי זיינען געקומען און רוקן זיך מיט אַן עצה. פון זיין קליינעם געהאַלט האָט ער ניט געקענט עקזיסטירן, פלעגט אים מיין פּאָטער גאַנץ אָפט צושאַרן אַ פאַרדינסטל, אַזוי אַרום האָט ער זיך פיין דורכגעלעבט.

אייניקע יאָר פאַר דער מלחמה, האָט זיך מיין פּאָטער ענטזאָגט פון דעם סטאַראָסטע־אַמט צוליב פאַרשידענע סיבות, האָט קהל דאַן אַרויסגעשטעלט אַן'אַנדער קאַנ־דידאַט ר' ניסן מעלקאַנאָוויצקי... בעקאַנט אונטערן נאָמען ר' ניסל פון דער ביר־האַלע (ער האָט געהאַלטן אַ ביר־הויז אויף זאַמאַשטשע). ר' ניסן איז געווען אַן'אָרנטליכער ייד, אַ תלמיד־חכם.

ניסל האָט אָבער זייער ווייניק פאַרשטאַנען אין די אַלע פּאַרדרייטע יידישע ענינים און צו „נאַטשאַלסטוואָ" האָט ער זיך ניט אויסגעטייגט. אין שטאָט איז מען געווען אַנטוישט פון אים. נאָך אַ קורצע צייט איז מען צוגעשטאַנען צו מיין פּאָטער ער זאָל ווידער איבערנעמען דעם אַמט, און אונטער אַ שטאַרקן דרוק פון פיל קרייזן אין שטאָט האָט ער זיך צוריקגעקערט צו זיין אַמט אין דער אופּראַווע.

די סטאַראָסטעס פון די אַרומיקע שטעטלעך פון סלאָנימער אויעזד, און אפילו אויך פון שכנותדיקע אויעזדן פלעגן אָפט קומען צו מיין פּאָטער ברענגען פאַר אים זייערע ענינים און פּראָבלעמען. איינמאָל אין יאָר פלעגט פאָרקומען ביי מיין פּאָטער אַ צוזאַמענפאָר פון די סטאַראָסטעס פון אויעזד, אין וועלכן זיי פלעגן הייס דעבאַטירן וועגן די לעצטע „אוקאַזן" (פאַראָרדנונגען). יעדער אוקאַז איז געווען פאַר יידן אַ מין גזירה, פלעגט מען זיך האַלטן אַן עצה ווי אַזוי אַרומצוגיין דעם אוקאַז. אַנדערע פלעגן זיך קלאָגן אויף זייער פּריסטאַוו (פּאָליציי עלטסטער פון שטעטל), האָבן זיי געדאַרפט הילף און אינטערווענץ ביי העכערע נאַטשאַלסטוואָ א. א. וו.

דער האַלינקער סטאַראָסטע, ווי ער האָט געהייסן „מאָטקע דער האַלינקער" איז געווען ביי אונדז אַן'אָפטער גאַסט. ער איז געווען דער איינציקער סטאַראָסטע, וועלכער האָט געקענט נאָר אונטערשרייבן זיך אין רוסיש, פלעגט ער מיטברענגען פאָרמולאַרן פאַר מעטריקעס און אַנדערע דאָקומענטן כדי לאָזן אויספילן זיי.

מאָטקע דעם האַלינקער איז צוליב זיין סטאַראָסטע־אַמט געווען באַשערט צו קומען קיין ארץ־ישראל, אַריבערנעמען זיין משפחה, זיך גוט איינאָרדענען און דערלעבן אין ארץ־ישראל נחת פון קינדער און אייניקלאַך, און מעשה שהיה כך היה:

אין יאָר 1925 איז צו מיר אין תל־אביב געקומען אומ־געריכט אַ גאַסט פון סלאָנים. ס'איז געווען מאָטקע דער האַלינ־קער. פרעג איך אים ערשטוינט: ר' מרדכי, וואָס טוט איר דאָ? רופט ער זיך אָפּ צו מיר: דיין טאַטע האָט מיר געשיקט צו דיר. זאָג איך אים: ברוך הבא! וואָס הייסט ער האָט אייך געשיקט צו מיר? אויב שוין יאָ, פאַרוואָס איז ער אַליין ניט געקומען? ענטפערט ער מיר: ווען ער וואָלט אַליין געקומען וואָלט ער מיר ניט געשיקט. ווייזט זיך אַרויס אַזאַ געשיכטע: הגם דער סטאַראָסטע־אַמט איז שוין אין פוילן מער ניט אַנ־געגאַנגען, זיינען ביי מאָטקען פאַרבליבן נאָך דער מלחמה בלאַנקען פון דער רוסישער אופּראַווע, אויך דער קופּערנער שטעמפּל. ווען אימיצער האָט זיך גענויטיקט אין אַן'אַלטע מעטריקע אָדער אַן אַנדער דאָקומענט, פלעגט מאָטקע מאַכן אַ פאַרברויך פון די אַלטע פאָרמולאַרן. ער פלעגט זיי געבן אויספילן, זיך ברייט אונטערשרייבן און צולייגן דעם שווערן שטעמפּל צום פאָרמולאַר. פון געווינשאַפט, אָדער פון צוטרוי

נאָך, פלעגט ער קומען צו מיין פאָטער האַלטן זיך אַנ׳עצה. מיין פאָטער איז שוין געווען אַלט און איז אַרויס פון די ענינים, האָט איינמאָל פּאַסירט אַז זיין עצה האָט ניט געלונגען, ס׳איז ניט געווען „כּשר" און מאַטקע איז דורכגעפאַלן... די פּאָליציי האָט אים געשטעלט פּראָגעס, און ס׳איז געווען אַ סכּנה מען זאָל אים אַרעסטירן צוזאַמען מיט מיין פאָטער, ס׳האָט געדראָט אַ גרויסער שטראָף. איז מיין פאָטער געקומען צו אים מיט אַ פאָרשלאָג: ער וועט אים געבן אויף רייזע הוצאות און ער זאָל פאַרלאָזן פּוילן... רופט זיך צו אים אָפּ מאַטקע: ווו און צו וועמען זאָל איך פאָרן? זאָגט צו אים מיין פאָטער: האָסט ניט צו וועמען, טאַ פאָר צו מיין זון, מאַטקען אין ארץ־ישראל. אַזוי איז ער אָנגעקומען צו מיר... דאָס איז געווען די לעצטע און די בעסטע עצה פון שלמה־מאיר דעם סטאַראָסטע.

מיין פאָטערס הויז אַ האַלבע אַ געמויערטע און אַ האַלבע אַ הילצערנע איז געשטאַנען אין שול־הויף געסל. אין אופראַווע פלעגט מיין פאָטער זיצן נאָר אייניקע שעה אין טאָג, די איבעריקע צייט אָפטמאָל ביז האַלבע נאַכט, איז ער געווען באַשעפטיקט ביי זיך אין קאַבינעט. ער האָט געהאַלטן ביי זיך אַ שרייבער מיט׳ן נאָמען: איטשע זאַקין. ר׳ איטשע האָט געהאַט אַ שיינק אויף רוזשנאַיער גאַס. מיט׳ן שיינק האָבן אָנגעפירט זיין פרוי און טעכטער. ער פלעגט שרייבן סטאַנדאַרטע פּראָשעניעס און אויספילן בלאַנקען.

דער פּולס פון יידישן סלאָנים האָט אָפּגעשלאָגן ביי מיין פאָטער אין קאַבינעט; מען פלעגט קומען האַלטן זיך עצות — בעלי־מלאכות — וועגן „רעמעסליענעס" (צעך־ערלויבענישן), סוחרים — וועגן „גילדעס", גרויסע סוחרים — וועגן „ערשטע גילדע", וועלכע האָט זיי געגעבן דאָס רעכט פאַר פּראַוואָזשיטעלסטוואָ, שיינקערס און טאַבאַק פאַרקויפערס — וועגן „פּאַטענטן", מען איז געקומען וועגן „מעטריקעס", וועגן אויסלענדישע פּעסער און איבערהויפּט וועגן פּריזיוו. מען איז געקומען האַלטן זיך אַן עצה וועגן פאַרשידענע ענינים, אפילו ווען עס האָט ניט געהאַט קיין שייכות צום סטאַראָסטע־אַמט.

מיין פאָטער איז געווען אַ בקי אין אוקאַזן און געזעצן, און האָט געהאַט אַ גוטן זכרון. ער האָט געקענט די „סקאַזקע" פון זייער פיל סלאָנימער אויף אויסווייניק.

די אַקאַלאַדאַטשניקעס באַיקאָווסקי און איוואַנאָוו, אויך דער נאַדזיראַטעל (וועמענס נאָמען איך געדיינק ניט) זיינען געווען ביי אונדז אין הויז אַריינגייער, „אייגענע מענטשן". זיי זיינען געווען „כאַבאַרניקעס" (גענומען שוחד). זייער געהאַלט איז געווען בלויז אַ נעבן הכנסה. שונאי־ישראל זיינען זיי געווען ניט קיין קליינע, נאָר אידישע געלט, האָבן זיי גראָדע ליב געהאַט, איז דאָס זיי געקומען דורך מיין פאָטער, וועלכער איז געווען געצוווּנגען דורכפירן דורך זיי ענינים, וואָס האָבן זיך ניט געלאָזן ערליידיקן בדרך־הישר... דאָס האָט אים שוין געגעבן די מעגליכקייט צו זיין אַ מליץ־יושר פאַר די, וועלכע האָבן געדאַרפט אָנקומען צו זיי, ווי: אַ שיינקערקע וועלכע פלעגט פאַרקויפן שנאַפּס אונטערן פאַרטוך, אָדער אַ קרעמער, וועלכער פלעגט זונטיק אָן עפן־טאָן די טיר פון קרעמל. צוליב אַזעלכע חטאים, פלעגן די פּאָליציייסקע פּערשרייבן פּראָטאָקאָלן, האָט מען זיך געדאַרפט אויסקויפן.

כמעט דער גאַנצער יידישער קיום פון האַנדל און וואַנדל איז געווען שטאַרק באַגרענעצט, אויך האָבן זיך געפונען יידן וועלכע האָבן געמסרט. יעדע שטעטל האָט געהאַט אירע מוסרים. דאָס מסרן איז געווען אַמאָל צוליב קאָנקורענץ. „נאַטשאַלסטוואָ" האָט דאָס גוט אויסגענוצט פאַר אייגן נוצן, האָט מען געדאַרפט „פערכאַפּן די פיש פאַרן נעץ", איידער עס איז אַוועק אין געריכט.

אין פּריזיוו־צייט, נאָך אייניקע מאָנאַטן פאַר דעם, איז אונדזער הויז געווען בעלאַגערט פון פּריזיוואָניקעס און זייערע עלטערן, וועלכע פלעגן קומען האַלטן זיך אַנ׳עצה וועגן מיטלען צו באַפרייען זיך פון מיליטער. מען איז געווען גרייט אויף אַלץ, אַבי ניט דינען „פּאַניען" דריי יאָר...

פון מיליטער דינסט זיינען געווען באַפרייט די וועלכע האָבן געהאַט דעם מזל אַרויסציהען גרעסערע נומערן, נאָכדער ווי שוין אויבן געזאָגט די „לעגאָטניקעס", די בנים־יחידים, אָדער יתומים, וועלכע זיינען געווען די איינציקע שפייזערס פון זייערע משפחות, אויך אינוואַלידן, כראָנישע קראַנקע און קליין־געוויקסיקע. קראַנקע (ניט קיין כראָנישע) און די, וועלכע, האָבן ניט געהאַט די גענוגענדע וואָג, פלעגן באַקומען „אָטסראָטשקעס" (אָפּגעלייגט אויפן קומענדן יאָר). ביי דער דריטער אָטסראָטשקע פלעגן זיי אינגאַנצן באַפרייט ווערן. דער „וואָינסקער נאַטשאַלניק" (מיליטערישער קרייז־שעף) און די דאָקטוירים פון מיליטער אַמט — אויך זיי האָבן גענומען „אין יד אַריין"... זיי האָבן דאָך ניט געקענט באַפרייען גאָר געזונטע בחורים, האָבן זיך פּריזיוואָניקעס אָנגעמאַכט פיזישע פעלערן, פון וועלכע זיי זיינען דעם גאַנצן לעבן ניט פּטור געוואָרן. צו מאַכן פעלערס זיינען געווען ספּעציעלע „מאַכערס", צווישן זיי גרויסע „קינסטלער", צום ביישפּיל, זיי פלעגן פאַרבויגן אַ פינגער אויף אַ האַנט אָדער אויף אַ פוס, אַזוי, אַז די דאָקטוירים האָבן זיי ניט געקענט אויסגלייכן, דאָקעגן, די „מאַכערס", ווען זייער קליענט האָט זיך באַפרייט, פלעגן צורעכטמאַכן דעם פעלער. (אמת, ניט שטענדיק פלעגט עס געלינגען).

ביי די פּריזיוואָניקעס איז שטאַרק אָנגעגאַנגען דאָס „מאָרען" זיך (זיך פּייניקן), כדי צו פאַרלירן פון וואָג. פאַרן שטעלן זיך צום פּריזיוו פלעגט מען אַ לאַנגע צייט ניט עסן און ניט טרינקען. כדי ניט צו שלאָפן, פלעגן זיי גאַנצע נעכט שפּילן אין קאָרטן, אָדער ביליאַרד אין ביקאָוואָסקעס רעסטאָראַן. זיי פלעגן פיל אַרומשפּאַצירן, טרינקען שאַרפע טיי און פיל רויכערן, אַ טייל פלעגן פון דעם פאַרבלייבן טובערקוליאָז־קראַנקע, אָדער פלעגן זיך פּטר׳ן דאָס האַרץ. דאָס האָט מען אַלץ געטאָן, כדי ניט צו הערן פון דאָקטאָר דאָס שרעקליכע וואָרט: „גאָדיען" (מיליטער פעהיק), ווי מען פלעגט דאָן זאָגן: „גאָדיען איז אַ קלאָג צו דער מאַמען". אַזאַ איינער, וועלכער האָט געהאַט אַ „פעלער" איז געווען אַ גאַנצער מיוחס. אַז מען האָט אַ בחור געערעדט אַ שידוך, האָט מען צווישן אַנדערע מעלות אויך אָנגעגעבן אַז ער האָט אַ „פעלער"...

רייכערע זין — פּריזיוואָניקעס האָבן זיך געקענט ערלויבן שטעלן „פּאָדסטאַוואָשטשיקעס" (אונטערגעשטעלטע). די „פּאָדסטאַוואָשטשיקעס", וועלכע האָבן געהאַט זיכערע „פעלערן", פלעגן זיך שטעלן צום פּריזיוו אַנשטאָט די רייכע פּריזיוואָניקעס. אויף אַזאַ אופן פלעגן די לעצטע באַפרייט ווערן. דאָך האָט פּאַסירט איינמאָל, אַז מען האָט געפּסקנט אַ „פּאָדסטאַוואָ־

שטשיק" גאַדיען", האָט ער געמוזט אַנטלויפֿן קיין אַמעריקע צוזאַמען מיטן פּריזיוניק...

ווען מיין פֿאָטער פֿלעגט ניט געפֿינען קיין עצה צו באַ־פֿרייען אַ פּריזיוניק געזעצלעך, אָדער דורך „מתן־בסתר", פֿלעגט ער זיך באַמיהען אָפּריידן דעם פּריזיוניק פֿון מאַכן אַ פֿעלער.

דער צאָל פֿון מיליטער פֿליכטלינגע, אַנטלאָפֿענע קיין אַמעריקע, האָט זיך יעדער מאָל פֿאַרגרעסערט, איז אַרויס אַ אוקאַז, אַז די עלטערן פֿון אַנטלאָפֿענעם, דאַרפֿן צאָלן 300 רובל שטראָף, דאָס איז דאַן געווען אַ קאָלאָסאַלע סומע געלט.

מיט צושטעלן פּאָדסטאַוושטשיקעס און פֿעלער־מאַכערס, האָט זיך פֿאַרנומען יהודה מישקין, באַקאַנט מיט׳ן נאָמען: „יודל־ יאַץ" און איינער, וואָס האָט געהאַט דעם צונאָמען: „אַברהם׳קע קאַטשעמורקע", דער לעצטער פֿלעגט אויך העלפֿן „גנבענען דעם גרעניץ".

יודל־יאַץ איז געווען אַ הויכער, ברייט־ביינערער און גרויס־בייכיקער ייד, אַ „חברה־קדישא"־מאַן פֿון די שטענ־דיקע אַריינגייער אין באַדאַנעס שיינק. (באַדאַנע — די פֿרוי פֿון ציוניסטישן עסקן ר׳ יוסף גאָלדבערג). ער איז מערסטנ־טייל געווען אין גוטער שטימונג, האָט זיך אויסגעצייכנט מיט אַ גוטן אַפּעטיט און פֿלעגט איבערקערן אַ כוסה „ולא נודע כי בא אל קרבו"... עס האָט זיך אויף אים גאָרניט געמערקט. ער האָט ליב געהאַט מאַכן אַ שפּאַס, און אויב אימיצער האָט געמאַכט אַ שפּאַס איבער אים, האָט ער דאָס אָנגענומען גוט־מוטיק. אין שטאָט פֿלעגט מען שפּאַסן אויף אים, אַז יודל־יאַץ האָט צובראַכן אַ פֿוס, דאָס האָט געמיינט צו זאָגן, אַז ער האָט צובראַכן אַ פֿוס פֿון אַ גאַנז אין באַדאַנעס שיינק. ער איז אויך געווען אַ גרויסער דעה־זאָגער אין שטאָטישע ענינים, „עמך" האָט אים שטאַרק רעספּעקטירט.

מיט אַריבערשיקן פּאַסאַזשירן קיין אויסלאַנד, דערהויפּט קיין אַמעריקע, האָט זיך פֿאַרנומען מאיר מאַדעליאַוויטש. ער איז געווען אַ פֿאַרשטייער פֿון אַ שיפֿס־געזעלשאַפֿט. אַ היב־שער טייל פֿון די פּאַסאַזשירן מעבר לים זיינען געווען אַנט־לאָפֿענע פּריזיוניקעס און פּאָליטישע. לעגאַל האָבן זיי ניט געקענט אַריבערפֿאָרן דעם גרעניץ, דאָ פֿלעגט קומען צו הילף אברהם׳קע קאַטשעמורקע מיט זיינע קאָנטראַבאַנדיסטן, וועלכע פֿלעגן אַריבערפֿירן די פּאַסאַזשירן דורכן רוסיש־דייטשן גרע־ניץ. מען האָט זיך צוגעוויינט צום געדאַנק, אַז אַ גרעניץ מוז מען גנבענען, זיינען געווען פֿיל פּאַסאַזשירן וועלכע האָבן געהאַט דאָס רעכט אַריבערפֿאָרן דעם גרעניץ לעגאַל מיט אַן׳אויס־לענדישן פּאַס, פֿלעגן זיי אויך גנבענען דעם גרעניץ...

אייניקע מאָל האָט מען פֿאַר׳מסר׳ט מאַדעליאַוויטשן און אברהם׳קען, אַז זיי פֿאַרנעמען זיך מיט אומלעגאַלע עמיגראַ־ציע. פֿלעגן זיי קריגן יעדער מאָל „וויסילקע" (אַרויסגעשיקט צו ווערן קיין ווייטע מקומות אויף געוויסע טערמינען).

מאַדעליאַוויטשעס פֿרוי יאַכקע איז געווען אַ דיפּלאָמירטע אַקושערקע. זי איז געווען אינטעליגענט, קלוג און גערעדט אַ גוטן רוסיש. זי האָט געהאַט אַ גוטע רעפּוטאַציע אַלס אַקו־שערין און דאָס האָט איר געשאַפֿן ברייטע בעקאַנטשאַפֿט ביי פּריצישע און אָפֿיצערסקע פֿרויען, דאָס איז גאַנץ אָפֿט אויס־גענוצט געוואָרן דורך די, וועלכע פֿלעגן זוכן פּראָטעקציע אין רעגירונגס־קרייזן פֿון שטאָט.

איינמאָל, ווען איר מאַן איז געקומען פֿון דער „וויסילקע" אָן אַן׳ערלויבניש אויף אַ באַזוך, איז צופֿעליק אַריינגעקומען צו זיי אין הויז דער אָקאָלאָדאָטשניק באַיקאָווסקי. דערזעענדיק אים האָט זיך מאַדעליאַוויטש געגעבן אַ הויב אויף און געוואָלט מאַכן פּליטה, רופֿט זיך צו אים אָפּ באַיקאָווסקי: „בלייב זיצן. אַ גאַסט טרייבט ניט אַרויס דעם בעל־הבית, אָבער, מאָרגן, זאָל דאָ דיין פֿוס ניט זיין"...

די „נאָוואָבראַנצעס" (פֿריש אָפּגעגעבענע צו מיליטער), זיינען כמעט אַלע געווען געזונטע בחורים, וועלכע האָבן ניט געוואָלט אָנמאַכן זיך פֿעלערס און שטעלן „פּאָדסטאַוושטשי־קעס" אָדער אַנטלויפֿן מעבר־לים, איז ניט געווען פֿאַר זייער קעשענע. נאָכן צונעמען זיי אין מיליטער, האָט מען זיי געגעבן דריי פֿרייע טעג ביז מען פֿלעגט זיי אַריינזעצן אין די קאַזאַר־מעס. זיי האָבן זיך געזען אַלס „כפּרה־הינדלעך" פֿאַר די ריי־כערע זין פֿון שטאָט. זיי מוזן גיין אין מיליטער בשעת אַנדערע האָבן זיך באַפֿרייט... פֿלעגן די נאָוואָבראַנצעס אין די דריי פֿרייע טעג אַרומגיין קאָמפּאַניעס־ווייז מיט אַ געזאַנג און געפֿילדער פֿון שטוב צו שטוב פֿון די באַפֿרייטע פּריזיוניקעס, דערהויפּט צו די רייכע, פֿאָדערנדיק אויסקויף־געלט. די באַפֿרייטע פּריזיוניקעס פֿלעגן זיך אויסבאַהאַלטן, כדי ניט כאַפּן אָנגעבראָכן די ביינער. אין די אָוונטן פֿלעגט פֿאַלן אַ פּחד־מוות אַרויסצוגיין אין גאַס. די שטאָט האָט אין דער צייט געהערט צו די נאָוואָבראַנצעס; פּאָליציי האָט זיך ניט אַריינ־געמישט. די טאָפּטשעריי פֿון זייערע שטיוול און זייערע קולות פֿלעגן אויפֿרייסן די שטילקייט פֿון די סלאָנימער נעכט.

עס פֿלעגן אויך אָנקומען פּריזיוניקעס פֿון אַנדערע שטעט. דאָס זיינען געווען סלאָנימער „נכתבים" (צוגעשריבענע). עס האָט זיך געטראָגן אַ קלאַנג זאָגאַר אין ווייטערע מקומות, אַז אין סלאָנים, איז זיך לייכטער צו באַפֿרייען פֿון מיליטער. מיין פֿאָטער האָט זיך צו זיי באַצויגן פֿאָטערליך, און וואַרים. עס האָט אים אימפּאָנירט זייער גלויבן און צוטרוי צו אים.

צווישן די אָנגעפֿאָרענע, זיינען אויך געווען אָרימע בחורים און יתומים שטיצערס פֿון זייערע משפּחות, אַזעלכע פֿלעגט ער מקרב זיין, לאַדן זיי צום טיש און באַזאָרגן זיי מיט אַ נאַכט־לעגער. ער האָט ביי זיי ניט גענומען קיין געלט פֿאַר טירחה, אויך ניט קיין הוצאות.

צווישן אַזעלכע אומזיסטע קליענטן זיינען אויך געווען אינטעליגענטע בחורים. נאָך זייער באַפֿרייאונג פֿלעגט מען זיי ריידן שידוכים. אויף אַזאַ אופֿן זיינען דורכגעפֿירט געוואָרן אייניקע שידוכים. אין באַציהונג צו פּריזיוניקעס איז געווען אָנגעווענדעט דער פּרינציפּ: אַ רייכער צאָלט מערער, אַ מי־טעלער — ווייניקער, אַן׳אָרעמער — אומזיסט.

ביי מיין פֿאָטער האָט זיך געפֿירט אַ שטוב מיט אַ ברייטן פּאַרנעם: שטענדיק זיינען געווען פֿרעמדע מענטשן ביים טיש, אַ חוץ שטענדיקע ישיבה־בחורים וואָס פֿלעגן „עסן טעג". יתומים, ווייטערע קרובים האָט מען געשטיצט און געלערנט אַ פֿאַך, ביז זיי זיינען געוואָרן „מענטשן". דאָס איז שוין געווען די אויפֿגאַבע און טעטיקייט פֿון מיין מוטער רבקה. אייניקע פֿון זיי זיינען אומגעקומען דורך די „נאַציס", אַנדערע געפֿינען זיך אין אַמעריקע, אויך אין ישראל.

מיט׳ן אַריינטריט פֿון די דייטשן אין סלאָנים אין יאָר 1915 איז בטל געוואָרן דער אַמט פֿון סטאַראָסטע. מיין פֿאָטער

יהושע אלוף (וולופיאנסקי)

משחקי הילדים בסלונים בראשית המאה העשרים

(זכרונות)

בשנת 1912 עזבתי את סלונים „רבתי" והגעתי לתל־אביב ה„פיצפונת". סלונים רבתי — כי היו לה כ־25 אלף תושבים ומהם — כ־20 אלף — יהודים ותל־אביב ה„פיצפונת" — כי היו לה אז רק כמה מאות תושבים. סלונים כעיר היתה כבת 1000 שנה, ותל־אביב — בת 4 שנים בלבד! כיום — לאחר קרוב לשישים שנה, תל־אביב היא עיר ואם בישראל, וסלונים היא מעין ספק עיירה, שליהודים אין בה זכר, חוץ אולי מחורבות בית הכנסת הגדול המיותם.

בסלונים אין אָמנם זכר לנו, אבל בנו קיימים עדיין זכרונות טמירים ומלאי געגועים לנוף היהודי שבה, הנוף שבתוכו נולדנו, גדלנו ושיחקנו.

כשהנני עומד כיום בערוב ימי, לאחר פעילות ענפה בשטח החינוך הגופני, הספורט והמישחק, הנני מציץ לאחור — הצצה נוסטלגית לתקופת ילדותנו בסלונים, הילדות על כל מישחקיה ושעשועיה. סלונים דאז עם כל עברה ותולדותיה רבות־השנים, היתה במובן העולמי עיירה קרתנית הרחוקה מסאון העולם, בו בזמן שתל־אביב עם התחלת קיומה כבר היתה ערה לדופק הבין־לאומי וזה בוודאי — בגלל עצם העובדה, שתושביה התקבצו מפינות עולם שונות ומרובות. כן נזכר אני, למשל, שבתחומי המישחקים הגופניים ב־1912 לא שמענו בסלונים על ספורט, או על המישחקים האולימ־פיים שהתקיימו אותה שנה בשטוקהולם, בה בשעה שבתל־אביב כבר ידענו על כך, למרות שהמרחק מתל־אביב לשטוק־הולם הוא הרבה יותר גדול מאשר מסלונים לשטוקהולם. עובדה זו בכל אופן לא מנעה מילדי סלונים לבלות את ילדותם במישחקים.

המישחקים היו עפ"ר מישחקי חצר, כלומר, שהתקיימו בחצרות או הרחבות שבשכונות. המישחקים הגדולים באו כחיקוי למקובל אצל עם הארץ, והמישחקים הקטנים, ובעיקר מישחקי הזכייה וההפסד, היו אז נהוגים בכל הישובים היהודים, כנראה כנחלת החיים בגיטאות.

להלן אנסה לתאר את המישחקים שהיו מקובלים בסלונים לפני מלחמת העולם הראשונה. אפשר למיין את המישחקים לשני סוגים עיקריים: מישחקים שעיקרם תנועה, ונושאם כושר גופני, ומישחקים שמטרתם, כאמור, זכייה (או הפסד) בכסף או בשווה כסף.

א) הראשונים מכונים גם „גדולים" וכיום — מישחקי ספורט, ולהלן פירוטם:

1) מישחק שהיה מכונה בפינו „פיקרעס" והוא שייך לסוג המישחקים שהיו נהוגים ברוסיה, ושמם הכולל — „עיירות" (גורודקי). במישחק ה„פיקרעס" היו משתתפים בערך 6—12 שחקנים, שלכל אחד בידו בול עץ או מטה עץ, שאורכו מותאם לשחקן, בערך מהקרקע ועד לגובה החזה או הכתפיים. שטח המישחק הוא מלבן בן 8 על 20 צעדים בערך. קו הרוחב האחד של המגרש מסומן על הקרקע, וממנו מתחיל המישחק. בתחילה באה מעין תחרות הקובעת את סדר השחקנים והיא מבוצעת כדלקמן: כל שחקן מחזיק את מטהו נתמך על אצבעות הרגל האחת, כשקצהו השני „נלחץ" למטה על ידי כף היד המתאימה. תוך כדי אחיזה זו מבצע השחקן תנופה חזקה ברגל, וזורק את המטה רחוק לפניו. לאחר שכל השחקנים זרקו את מטיהם, קוב־עים לפי המרחקים שהושגו את סדר השחקנים. האחרון, כלומר זה שמטהו הוא הקרוב ביותר לגבול ההתחלה משמש ל„עיירה". „עיירה" זו מסומנת על ידי מקל או קיסם עץ קצר, התקוע באדמה (תחוחה) במרחק של ⅔ המגרש מגבול ההתחלה, והבולט

איז אַראָפּ פון דער גדולה און איז שטאַרק פאַראָרעמט גע־וואָרן. ער האָט זיך אויך ניט געקענט מער אַריינפּאַסן אין די נייע אומשטענדן פון דער פּוילישער הערשאַפט אין שטאָט.

ג.

מיין ברודער אפרים — דער אומקום פון דער משפּחה.

אייניקע יאָר שפּעטער שוין ביי דער פּוילישער מאַכט, האָט מיין יינגסטער ברודער אפרים איבערגענומען די טראַ־דיציע פון אונדזער פאָטער און זיידעס: ער האָט געעפנט אַ ביוראָ פאַר שרייבן ביטעס, דאָס איז געווען דער אָפּיציעלער יסוד פון זיין טעטיגקייט. פאַקטיש האָט ער ערלעדיקט אַלע ענייִנים ביי דער רעגירונג, חוץ פּריזיזיון. ער האָט געהאַט אַ גוטן נאָמען אין שטאָט.

אפרים האָט אָפּגעיירשנ'ט פאַרשידענע אייגנשאַפטן פון זיין פאָטער און זיידעס: שרייבעריי, פון עלטער־זיידן — מאָטקע דעם שרייבער; ער האָט געהונקען אויף אַ פוס ווי זיין זיידע הירשע־יאָסל דער סטאַראָסטע, און בקיאות אין ביור־גערליכע ענייִנים האָט ער געיירשנ'ט פון פאָטער, גוט־ברור־דערשאַפט איז געווען זיין איינגעבאָרענע אייגנשאַפט...

אין די יאָרן פון אומקום דורך די נאַציס י"ש זיינען אויך אומגעקומען די לעצטע צוויי דורות פון שרייבערס און סטאַ־ראָסטעס — משפּחת רובינאָווסקי מיט זייערע פרויען און קינדער, מיינע עלטערן, ברידער און שוועסטער.

מהקרקע בגובה של 15־20 ס״מ בערך. עכשיו מתחיל המישחק בכך, שהראשון זורק בידהו את מטהו הרחק לפנים, בכיוון ובכוח הרצוי לו. אחריו זורקים באותו אופן שאר השחקנים את מטותיהם הם. האחרונים מנסים לקלוע במטותיהם ב„עיירה" ולהפילה. במקרה שמישהו הצליח בכך — ממהרים כל השחקנים בריצה אל מטותיהם, מרימים אותם וממהרים לחזור ה„ביתה". באותו זמן ממהר שומר ה„עיירה" לתקוע אותה חזרה בקרקע, אח״כ הוא משתדל לנגוע במטהו באחד השחקנים הרצים. בהצליחו לנגוע באחד מהם (בטרם חזרו לגבול), עליו מיד למהר ולהפיל את ה„עיירה", ואז ישוחרר מתפקידו כשומר, וישוב להיות שחקן רגיל, כשחברו, — שהצליח לנגוע בו — יהפך להיות שומר במקומו במחזור הבא. אם בינתיים הצליח שחקן אחר, פרט לשומר, להפיל את ה„עיירה" הרי הנגיעה אינה נחשבת, והשומר ממשיך בתפקידו גם במחזור הבא.

מישחק זה היה אהוד מאד עלינו, ושיחקנו בו בכל הזדמנות. את המטות היו לוקחים ממחסני העצים שהיו כמעט בכל חצר וחצר.

2) מישחק שני היה פחות מקובל עלינו, והיה מטופח בימים ההם בקרב ה„שקצים" בביה״ס העירוני — הוא ה„נחש": שורת נערים מחזיקים זה בידיו של זה, הראשון בשורה מריץ אותה, ותוך כדי מפנה מהיר הצידה, הוא מביא את כל השורה לידי סיבוב כנחש, כך שהאחרונים מגיעים למהירות עצומה.

3) היה לנו עוד מישחק, שקראנו לו „קליפע". מניין בא השם הזה — לא ידוע לי. את ה„קליפע" היינו מכינים בעצמנו. זה כפיס עץ מלבני, שאורכו כ־20 ס״מ, וצלעותיו בנות 3־5 ס״מ. שני קצותיו מחודדים, ועל צלעותיו חרותים המספרים I, III, V, X. תוכן המישחק היה מגוון ובעל צורות שונות. במחבט עץ שטוח היינו צריכים להכות ב„קליפע" באחד מקצותיה המחו־דדים, כך שהוקפץ באויר, ואז בעודנה מרחפת היה צורך להכות בה ולזרקה למרחקים... המספר שעל הצלע העליונה של ה„קליפע", אחרי נפלה על הקרקע, היה נותן לנו את הזכות למספר החבטות.

כאן, בארצנו, היה מישחק דומה לזה, שנקרא באידיש „דודעס", שבמקום קליפע השתמשו בכפיס עץ רגיל.

4) מישחק רביעי, שהיה על הגבול בין מישחקי התנועה ומישחקי החברה, היה מישחק המחבואים המקובל בכל העולם. אנו קראנו לו בשם רוסי „פּאַלקאַ דאָמאַ" (המקל בבית!) כי הילד המגלה את אחד מחבריו שהתחבאו, או אחד הנחבאים שהצליח ל„התגנב", מבלי להתגלות, אל המקל — היה מכה בו 3 פעמים ומכריז 3 פעמים: פּאַלקאַ דאָמאַ!

ב) המישחקים מהסוג השני של זכייה והפסד היו מרובים ושונים, מהם הקשורים בחגים, ומהם מישחקים של זכייה. ממישחקי החגים, המקובל ביותר היה המישחק באגוזים בחג הפסח. היו לו למישחק זה סוגי משנה אחדים. היו מישחקי הגומה (בחצר) ומישחקים בחדר על רצפה. מישחקי הגומה — מוצאם ממזרח אירופה, ויתכן שגם הגולף המערבי — מקורו במישחקי גומה אלה.

1) היו צורות שונות של מישחקי גומה. העיקרון בהם היה לגלגל את האגוז ממרחק מסויים בכיוון לגומה. כל אגוז הנכנס לגומה, מזכה את בעלו באגוז של חברו, או של חבריו כשהיו אחדים.

2) היה מישחק של עין קולעת, בו שם שחקן אחד את אגוזו על הקרקע, ויריבו בעמידה זקופה — מחזיק את אגוזו הוא סמוך לעינו, מעל לאגוזו של הראשון. כשהוא „מרפה" מהאגוז הנופל למטה במאונך ומצליח לפגוע באגוז שעל פני הקרקע — הוא זוכה בו, אחרת הוא מפסיד את אגוזו הוא.

בתוך הבית היו מקובלים מישחקי „גלגול" אגוזים, וגם כאן בצורות אחדות.

3) כל שחקן שם את אגוזו על הרצפה. האגוזים מסודרים בשורה (האחד על יד השני) או בטור (האחד מאחורי השני). השחקנים מנסים לפי התור לגלגל אגוז ממרחק מסויים שנקבע מראש וסומן, — ולפגוע בו באגוזים המסודרים. כל פגיעה באגוז אחד או באחדים זוכה בהם. כשהאגוזים היו מונחים בטור, היתה כל פגיעה זוכה גם בכל האגוזים שלפני האגוז הנפגע. לכן מותר היה לגלגל את האגוז גם קצת באלכסון. לשם גילגול היו בוחרים באגוז עגול במיוחד, או אפילו מעגלים אותו במיוחד.

4) משעינים על הקיר לוח עץ (או עריבה, כלי לעיסת בצק, הקרוי ביידיש מולטער) ולפי התור מגלגל כל שחקן את אגוזו מעל פני הלוח בכיוון למטה. כל מי שפוגע באגוזו באגוז אחר — זוכה בו, או — לפי הסכם מראש — בכל האגוזים הפזורים על פני הקרקע. בפגיעה מוצלחת אפשר היה ממש „להתעשר"!...

5) כדוגמת המישחק באגוזים היו נהוגים בינינו גם מיש־חקים דומים אחרים, כגון: מישחק הכפתורים. היינו משחקים בו גם בשעת ההפסקות בחדר וגם ברחוב או בבית.

הראשון מחזיק כפתור בין 3 אצבעותיו הראשונות וזורקו בכוח אל הקיר, כך שיזנק הרחק ממנו על הרצפה. השני זורק באותו אופן את כפתורו הוא תוך הכוונה לכך, שכפתורו יפול כמה שאפשר — קרוב לכפתור הראשון. אם המרחק בין שני הכפתורים הוא פחות מ„שפאן", כלומר — המרחק שבין קצה הזרת וקצה הבוהן, היה הכפתור „השני" זוכה בראשון, אחרת ממשיך במישחק באותו אופן השחקן השלישי, אם ישנו, או השחקן הראשון — במקרה של שניים בלבד. יש לציין שלא כל הכפתורים היו שווים בערכם. מחוץ לכפתורים הרגילים שהיו עשויים 2 שכבות של פח, היו כפתורים „יקרים" יותר. היו „קלינגערס" עשויים מתכת כחולה, שצריך היה ל„לכת" על כל אחד מהם פעמיים בכדי לזכות בו. היו כפתורים יותר גדולים עשויים עצם, שערכם היה פי שלושה, או פי חמישה מהרגיל... (כפתורי צדף טרם היו אז בסלונים). היו כפתורים עשויים נחושת ממעילי הצבא הרוסי, שהיו מכונים גם — „ניקולייבקע" ושערכם היה לפחות פי 5, ובמקרה שעליהם סמל הנשר הדו־ראשי (ממתכת לבנה) היה „ערכם" אפילו פי 10...

6) בדומה לכפתורים היה נהוג גם המישחק בציפורניים (של עטים). היו אז בסלונים ציפורניים שונות, לכתיבה רגילה, דקה או עבה, ולכתיבה תמה, לכתיבה עברית או רוסית, היו ציפורניים גדולות וקטנות, ובעלות צורות שונות ומשונות. מהלך המישחק הוא כדלקמן: שחקן אחד שם את ציפורנו על השולחן כשגבה (הצד הקמור) למעלה, על השחקן השני לנסות בציפורנו הוא — ובתנועה אחת ויחידה — להפוך את ציפורן יריבו על גבה, בהצליחו בכך, היה זוכה בה. אחר כך היה עליו לשים את ציפורנו הוא בשביל יריבו, או יריביו. אני זוכר שהיינו מתמחים ללחוץ או להכות בכל מיני תחבולות מותאמות לצורתה של ציפורן. היה גם צורך לדעת באיזו נקודה בדיוק יש „להתקיף" את הציפורן. היו ציפורניים ששווין פי 2 או פי 3

מהרגיל, היו ציפורניים של פירסומת שצריך היה „ללכת" עליהן 5 או אפילו 10 פעמים.

7) היה גם מישחק דומה ב„תמונות" (עלוני פירסומת מצוירים) לשוקולד או סוכריות וכדומה. את ה„תמונה" היו שמים על כרית כף היד, ובתנועה זריזה היה צריך להכות ביד בשפת השולחן, כך ש„התמונה" תוזרק רחוק למדי, היה צריך לכוונה קרוב לתמונה אחרת כדי שתגע בה. במישחק זה צריך להיות הסכם על „חוקי" המישחק והזכייה.

8) על הכל היו מקובלים מישחקי הזכייה בחג החנוכה. קודם כל מישחקי הקלפים. „במצוות מישחק" הקלפים בחנוכה עסקו הכל, מבוגרים וקטנים. המבוגרים שיחקו במישחק שנקרא „אוקע" (כנראה מהמלה הפולנית „אוקו" — שפירושה — עין). הנוער, כולל הקטנים, שיחקו עפ"ר במישחק ה־21, ובחברה גדולה היה נהוג גם מישחק שנקרא ברוסית „הגל התשיעי" וביידיש — „טערטל־מערטל". בכל המישחקים האלה שיחקנו בכסף והיינו זוכים, או כמה „גראשים" או „קופיקות". הקטנים היו עפ"ר בוכים, כשהפסידו והיו מחזירים להם את ההפסד.

9) מישחק חנוכה טיפוסי היה הסביבון. עפ"ר היינו בעצמנו מכינים את הסביבון מעופרת. היינו מרתיחים אותה ויוצקים לתוך דגם, שהיינו מכינים מעץ. גם בסביבון שיחקנו על כסף. כל אחת מארבע האותיות (נ', ג', ה', ש') היתה שווה סכום מסויים שבא עליו הסכם מראש.

כל האמור לעיל דן במישחקים, אבל היו לנו גם נסיונות של התמודדות או של בידור בשטחים, שבמשך הזמן הפכו להיות „ספורט" ולהלן דוגמאות אחדות.

„פעילות הספורט" הראשונה שלי היתה דוקא „מקצוענית" ולא חובבנית. ומעשה שהיה, כך היה: הוזמנתי פעם ליום הולדת של וולודיה שרשבסקי (בנו של בעה"ב ר' בנימין שרשבסקי). היה להם בית „עשיר" רחב ידיים, ומאחוריו השתרע גן מפואר. בין „דברים טובים" לבין מישחק המחבואים אירגנו בין הילדים תחרות ריצה, ומאז היו תחרויות — הריצה מקובלת בין תלמידי החדרים ובתי הספר.

בשטח „הזריקות" התמחינו בזריקת אבנים שטוחות על פני הנהר, כך שתקפוצנה פעמים אחדות מעל פני המים, קראנו לזה — „ברווזים" (קאצ'קעלאך).

בשחייה כספורט טרם עסקנו, אבל נדמה לי שרוב נערי סלונים ידעו לשחות. נהר ה„שצ'רה" היה אמנם „לוקח" בכל שנה את קרבנותיו, אבל בכל זאת הרבה הנוער להתרחץ בנהר. ערכו של אבי ז"ל עלה בעינינו רבות כאשר גילינו שהוא יודע לשחות! גם בדייג הרבו לעסוק בני סלונים, מבלי לדעת שלאחר יובל שנים יחשב הדבר ל„ספורט". אחי הגדולים היו דייגים נלהבים. אני עזרתי להם בחיפוש תולעים.

גם ההחלקה על הקרח היתה אחד התחביבים שלנו. מחלי־קיים היו בבחינת מותרות, שרק בני העשירים זכו להם. אנו, ילדי החדר, הסתפקנו במציאת שלולית מים קפואה ובדרך מהחדר הביתה, היינו מבלים שעה קלה בהחלקה עליה, מי על הנעליים, מי על כפיס עץ ומי פשוט בישיבה על הקרח. היו ילדים שהתקינו לעצמם גם עגלות חורף קטנות מעץ, לשם החלקה במורדות השונים, שבהם היו משופעים כמה רחובות בעיר. מקרה אחד זכור לי היטב, כי הוא עלה לי בשבירת עצם הבריח בכתף, בדרכי מהחדר. יום או יומיים לפני פורים, הגעתי בדרכי למגרש ריק שבסביבת הסימטה של גורלסקי (היוצאת מרחוב פאנעסווע). „שקצים" אחדים שיחקו אז במגרש זה במישחק חורפי: הם תקעו באדמה מוט עץ חזק, ששימש ציר לאופן עגלה מונח על האדמה. את האופן סיבבו שקצים אחדים בעזרת מוטות חזקים, כשלאופן מחובר מוט ארוך מאד ובקצהו — עגלת חורף קטנה המסתובבת סביב הציר. להזמנת השקצים לנסוע בעגלה לא היססתי הרבה, וישבתי בעגלה כדי ליהנות מ„יאזדע" (נסיעה). לא עברו שניות אחדות, ואני מצאתי את עצמי שרוע בשלג רחוק מהעגלה, ילקוטי עם הספרים — ממני והלאה, וערדלי במקומות אחרים. הרגשתי כאב בכתף הימנית. בקושי אספתי את חפצי והגעתי הביתה. לאחר יומיים הכירה בי אמי, שאינני כתמול שלשום, היא קראה ליוסל ה„רופא" שקבע כי יש לי שבר בבריח ושם את ידי הימנית בגבס לחודש ימים...

ברצוני להזכיר כמו־כן, שנהגו כבר בשנים ההן לערוך טיולים משפחתיים ברגל. בשבתות אחרי ארוחת הצהריים היו יוצאים כל בני־המשפחה לטיול ברגל. היינו פונים דרך ככר־העיר לרחוב סקרובובה עד לדרך המלך, ומשם ליער האלבר־טיני. ביער היו המבוגרים נופשים, ואנו, הקטנים מתרוצצים ומשחקים בין העצים (או על העצים)... הדרך לשם וחזרה ארכה כ־5־6 שעות. טיולים כאלה היינו עורכים פעמים אחדות בשנה.

לידי שיוט בסירות על פני הנהר טרם הגעתי, בזה עסקו המבוגרים יותר — ובלווית בנות. כן גם טרם הגעתי לידי רכיבה על אופניים. למכשיר־תחבורה ושעשועים זה הגעתי רק כשחזרתי ב־1914 לסלונים מארץ־ישראל (בה עשיתי במשך שנתיים לפני־כן כתלמיד הגימנסיה „הרצליה").

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה כבר לא יכולתי לחזור לארץ־ישראל ונשארתי בסלונים. בשנה זו כבר התחילו חבריא לגלגל כדור־רגל. אני זוכר ששיחקנו בכדור־רגל בחצר המש־טרה ברחוב ניבסק. בחזרי מארץ־ישראל כבר הייתי בר־הכי במישחק זה, ויכול אני לרשום לזכותי אימונים ראשונים בכדור־רגל בסלונים. זכורני מישחקים אחדים שקיימנו, עפ"ר עם „שקצים" בחצר ביה"ס הריאלי ברחוב סקרובובה, וכך צצו ניצני הספורט הראשונים בשנות מלחמת העולם הראשונה.

ב־1915 יצאתי לוורשה ובמשך שנות־הכיבוש הגרמני הראשון כמעט שלא הייתי בסלונים, וכך נסתיימו שנות־הנעורים שביליתי בעיר־מולדתי. עם גמר־המלחמה חזרתי אחרי 5 שנים פרידה, לארץ־ישראל.

זכרונות מימי שמושי כחזן בסלונים*

הגעתי לסלונים מז׳טל בשנת תרס״ז. הגורל זימן לי להכיר אז את הקהילה על כל שכבותיה: את החוגים החרדים וגם את חוגי הנאורים; את מתמידי הישיבה ואת הנוער המשכיל למופת; את עסקני הציבור הנאמנים ואת ראשוני הפעילים בתנועה הציונית.

אך מקרוב עלה לי אז לעקוב במיוחד אחרי נטייתם וחושם של יהודי סלונים ביחס לחזנות וחזנים וביחס למנגינות דתיות בכלל.

מקום חזנותי הראשון בסלונים היה ה„מניין" הציוני, שהתקיים בשנים ההן בבית יונה שליובסקי („יונה דער סטאליער") ברחוב ברייטע, המתפללים בו היו משמנה וסלתה של חבורת הנאורים והעסקנים הסלונימאיים, כגון: ציר הדומה העו״ד יעקובסון, עו״ד צירינסקי, גורפינקל, קסטלינסקי, בעל בית הדפוס הורביץ, משה וולף ואחרים. במשך השנתיים של שרותי בו כש״ץ נוכחתי לדעת, עד כמה העריכו המשכילים ואנשי האינטליגנציה הסלונימאית את סיגנון הנעימות המסור־תיות.

אך על הבנתו החזנית של „עמך" עמדתי אחר־כך, כשנתקבלתי לחזן ראשי בבית־הכנסת הגדול בשנת תר״ע. החזן סטרוד עזב אז את סלונים ונסע לאפריקה. במשך זמן מצומצם הוטל עלי להתכונן לתפילות ה„ימים הנוראים" ולהכשיר את המקהלה.

זה לא היה מן הדברים הקלים כלל וכלל, להתפלל לפני העדה הסלונימאית, לפני ציבור גדול של „מבינים" ומנגנים, שחיה עוד בקרבם המסורת של החזנים הגדולים שבעיר, כגון: יוסף אלטשולר (המכונה: ר׳ יאשע סלאנימער), מנדלוביץ, רוטמן וכו׳. באזני הזקנים ובני גיל העמידה עוד הדהדו התפילות, והנעימות של חזנים־אמנים מפורסמים אלה.

בשנות חזנותי בבית־הכנסת הגדול הבנתי את סוד הדבר שסלונים מנתה במאה התשע־עשרה חזנים ידועי־שם: כל יהודי שני בעיר היה „מבין" בחזנות והיה מוכן למסור את מחצית הונו עבור זה, שהיו קוראים בסלונים: „אַ שטיקעלע שיינע חזנות מיט׳ן קוועטש".

מאין באה להם, ליהודים אלה מחוסרי כל חינוך והכשרה מוטיקליים, הבנה עמוקה כזאת במנגינות ורצ׳יטטיב, — פלא בעיני עד היום הזה!

וכך היה סדר יומו של „עמך" ב„שבת־מברכים" או ביום־חג כשהחזן מתפלל בבית־הכנסת הגדול: יהודי היה משכים לקום ולהתפלל במניין הראשון בבית־המדרש הקבוע שלו, בכדי להתפנות אחר־כך ולבוא בעוד מועד לבית־הכנסת „לשמוע אל הרינה ואל התפילה". קהל רב היה נוהר אז מכל קצות העיר: מפאנעסווע ומסקראבאווע, מבריקער־גאס ומברעג, ובית־הכנסת היה מתמלא מפה לפה, ואחרי סיום „קדושה" או פרק אחר בתפילה, היה בית־הכנסת הומה מזימזום הקהל, לא רק בפאָלוש, אלא גם בבית־הכנסת, שכן „המבינים" היו מיניה וביה מפרשים ומעבירים תחת שבט הביקורת את הנעימה, את יכולת החזן ואת טיב המקהלה...

המקהלה! זו בלבד העידה כבר על טיבם של השומעים שהיו נתונים כולם ל„חולשתם" החזנית. המשוררים היו בעיקר בני דלת־העם, מחוגי בעלי־מלאכה, שמעולם לא למדו אף צורת תוו־נגינה... והמנצח היה — זלמן קוניצה! כן, אותו מורה יוצא־דופן, טיפוס עממי מובהק, חציו סוציאליסט וחציו לץ, שהציף את עתון ה„היינט" בבדיחותיו ואת סלונים במנגינותיו... הוא היה מנגן גדול וידע להשתלט על המקהלה בקלות, ובזמן קצר הכשיר „קאפעליע" ממדרגה ראשונה.

כשעולים זכרונות על בית־הכנסת מהתקופה ההיא, אי־אפשר להעלם מר׳ אברהם־משה, שמש דמתא, שהיה חזן שני. הוא היה בעל־תפילה מצויין ושום דבר לא נעשה בבית־הכנסת בלי דעתו והסכמתו. הוא היה גם גדול בתורה ומושלם בכל המעלות.

אחרי שעברתי בתרע״ג לשדליץ, שבה נתקבלתי כחזן ראשי, לא שכחתי את ה„מבינים" בני סלונים והייתי חוזר מדי פעם בפעם אליהם. זכורני במיוחד את חג חנוכת בית־הכנסת הציוני ברחוב הסטודנטים, שאליו הוזמנתי, ואת השתתפות ההמונים בו.

וכשהיה מופיע בסלונים איזה חזן־אורח לשבת, היה זה מאורע בעיר, שרבות וארוכות דובר עליו.

סלונים עיר החזנות וקהל ה„מבינים" הנאמן, את חרותה עמוק על לוח לבי!

יוסף־דב פסובסקי.

---

*) הכותב, החזן המנוח י. ד. פסובסקי, היה חזן ראשי בסלונים בשנים תר״ע — תרע״ג. הוא עלה ארצה בהתחלת שנת השלושים ונפטר בירושלים. הוא כתב רשימה זו בשנת 1947.

הרב חיים־חייקל גרינברג

הוראה רבנית וחינוך תורני בסלונים בדורות האחרונים

פרק א׳:

סלונים כמרכז הוראה רבנית

קבלה היתה בישיבות הגדולות בליטא ורייסין, שבכדי ללמוד „הוראה־רבנית" כדאי לרדת לסלונים.

קבלה זו נתחזקה מזה דורות אחדים ע"י הרבנים הגדולים והמפורסמים, האב"דים של קהילה זו, שהיו גדולים לא רק בתורה אלא גם בהוראה, לא רק ר׳ יוסילי רוזין זצ"ל ור׳ יוסילי שליופער זצ"ל, אלא גם הצדיק ר׳ מרדכי'לע זצ"ל היה מה„סומכים" הגדולים שבני־תורה וחניכי־ישיבות השכימו לפיתחו בכדי לקבל „סמיכה" מידיו.

אחד מזיקני ההוראה בפולין היה הרב האב"ד האחרון דסלונים, הגאון הקדוש ר׳ יהודה־לייב פיין זצ"ל, שהיה גדול בכל ענייני הלכה והוראה, ושמו הלך לפניו. מיד שהשתקע בסלונים התחילו לנהור אליו בני הישיבות הגדולות של מיר, רדין, קמניץ וכו׳.

נוהגים היו בני־תורה אלה ל„התישב" באחד מבתי־המדרש, ובהדרכת הרב הגאון היו משתלמים בהוראה.

המקומות החביבים ביותר על ה„מועמדים־לסמיכות" היו: בית־המדרש „חברה־שטיבל" (של חברה קדישא) ו„בית־המדרש־דחומה", שניהם בשול־הויף.

הייתי מחובשי ה„חברה־שטיבל". בימי למדו שם: בונים ווייצל (בנו של ר׳ זיידל ווייצל), הרב ר׳ שלום ברעוודא, הרב ר׳ דוד־משה מובשוביץ ואחרים. זכורני, איך הגבאי ר׳ אהרן סביצקי ז"ל ואחריו ר׳ שמעון וורניקובסקי ז"ל קרבוני וכיבדוני.

היה זה בית־מדרש שכל באיו היו „לומדים". למשל: המתפללים בו ה"ה יצחק אהרונוביץ ואהרן מנוסביץ ז"ל. לא רק שהיו בקיאים וחריפים, אלא גם „מתמידים" גדולים, והיו מאחרים לעתים קרובות לשבת אתנו „על התורה ועל העבודה" עד חצות.

אלה מאתנו שרצו „להתבודד" היו פורשים אח"כ ל„ברי־קער־בית־המדרש" שאפשר היה בו בקרן־זוית, להינתק מכל המציאות ולהתמסר מתוך אהבה לפרקי ההלכה.

כאשר בחורים אלה היו מופיעים לפני הרב הגאון ומשנתם בפיהם, — היה האב"ד נוהג להחמיר ודורש ידיעות לא רק בהוראת הלכה למעשה, אלא גם פרק ב„דרשנות" ו„אמירה" לפני הקהל. הוא מדד להם במידתו, כי היה הרב אחד מטובי הנואמים והמופיעים בשער בין רבני פולין.

אף הוא היה מקפיד על חיצוניות ראויה לאלה שעתידים להיות רבנים בישראל. פעם הופיעו לפניו בני ישיבת מיר, ילידי אמריקה, לבושים כדרך ה„חפשים" ובלי חתימת זקן. בחן אותם פעם ושתיים ושלוש ומצאם ראויים ל„סמיכה". פסק להם את פסוקו בשם אומרו ר׳ אלחנן וסרמן זצ"ל, ר"מ דברנוביץ, שבהיותו בברלין אמר לרבנים החרדים, הלבושים כדייטשן ופניהם מחוסרי זקן: „יהי רצון שיהיה ברם כתוכם... ההפך מהברכה הידועה בגמרא". —

הגאון ר׳ חיים־עוזר גרודזנסקי זצ"ל מווילנה שבח והילל את חריפותו של האב"ד מסלונים. זכורני שבחדשי־המלחמה הראשונים סיפר ר׳ חיים־עוזר על מיברק שקיבל מהאב"ד דסלונים (שהיתה אז בשילטון הרוסים) ובו בקשה: שלח לי את סיפרך אחי־עזר. — מטעמי צנזורה בחר המבקש בשפת־סתרים זו, ור׳ חיים־עוזר נענה לו ושלח לו תמיכה בשביל הפליטים והרבנים שהיו אז בסלונים. „צאו וראו את פיקחותו של האב"ד דסלונים — אמר הגרח"ע ז"ל, שאפילו ממיברק מבצבצת חריפותו"...

הרב ר׳ יהודה־לייב פיין זצ"ל פרש פעם את המימרא: „שנא את הרבנות ואהב את המלאכה": שנא את השררה ואת היד החזקה שברבנות ואהב את ה„מלאכה" שבה: להרבות כבוד שמים, להשגיח על המידות והמינהגים, כשרות ושבת וכדומה „מלאכה פשוטה" שבאיצטלא דרבנן.

יחסם של „בעלי־הבתים" אלינו בבתי־המדרש שבהם „למדנו" התבטא בשלמות באימרה שנפלה פעם מפיו של ר׳ שמעון וורניקובסקי, הגבאי דבית־המדרש של חברה־קדישא, שהיה ציוני נלהב: „יודע אני — הוא אמר, — שבני־הישיבות הם רחוקים מציונות, אבל אהבת־התורה שבהם מחפה על הכל"... —

„אהבת־התורה" — זו היתה נישמת הקהילה העתיקה סלונימא. כל בית־מדרש שבה היה מלא לומדים, תלמידי־חכמים ויראי שמים. והיו כבר שאמרו, שאפילו למשכילי סלונים היה ריח של תורה ושל אהבת־התורה.

פרק ב׳:

סלונים כמרכז חינוך תורני

לפי פנקס־הישיבה, הרי היא נוסדה בשנת תקצ"א (יש מערערין, הטוענים שהישיבה נוסדה כמאתיים שנה לפני־כן, בימי הרב בעל „חלקת־מחוקק", כשישב על כסא הרבנות בסלונים). אך אם גם נקבל את שנת היסוד לפי הפנקס, הרי התקיימה הישיבה במשך ק"ח שנים בלי הפסקה. ובצדק אמרו, שישיבת סלונים היא בין הוותיקות שבישיבות ליטא ורייסין, ולא רק בין הוותיקות, אלא גם בין החשובות שבהן. היו זמנים (לפני שמונים — תשעים שנה), שישיבת סלונים נצטרפה לרשימת הישיבות הידועות לתהילה של וולוז'ין, מיר סלו־בודקה וכו׳.

בעולם התורני ראו תמיד את ישיבת סלונים כמיבצר של תורה ויראת שמים ומידות טובות. היתה בה תמיד, כמו־כן, שיטה חינוכית־תורנית משלה, שראשיה האצילו עליה

מרוחם. ואם כי בדרך הפילפול ובהנהגה הכללית לא נבדלה ישיבת סלונים מכל ישיבות ליטא, הרי היה בה קוו אחד, ששיווה לה מעין גוון מיוחד במינו, והוא: הקרבה, והייתי אומר, גם אהדה מסוימת לחסידים וחסידות. בישיבת סלונים ראו תמיד את החסידים בעין יפה. נטיה זאת באה, כפי הנראה, עוד מתקופת כהונתו של בעל ה„חסד־לאברהם" בתור ראש־הישיבה. (ר' אברהם מייסד השושלת החסידית הסלונימאית היה בצעירותו, כידוע ר"מ דסלונים). וגם האדמ"ורים האחרים לבית סלונים, ר' שמואל'קע, ר' ישׂשכר־לייב ור' אברהם'ל זצ"ל עשו הרבה למען חיזוק הישיבה.

החסידים ידעו, שהאוירה הפילפולית־מתנגדית השלטת בישיבות ליטא לא תזיק לבניהם בישיבת סלונים ולא תגרע מחסידותם אף כמלוא הנימה. בתקופת כהונתו של הר"מ ר' שבתאי יגל זצ"ל הוסיפה מגמה זו להתבלט, גם בגלל קירבתו של הר"מ לחסידי סלונים ואדמ"וריהם.

בתקופה האחרונה נוהגים היו בני ישיבת סלונים לנוד על אכסניות התורה הגדולות שבליטא. ומרובים היו בחורי הישיבה שלנו בישיבות רדון, קמניץ, סלובודקה ומיר. מנהלי ישיבות אלה ראו את חניכי ישיבת סלונים בעין יפה מאד, כי ידעו שבחורים אלה מצטיינים לא רק בבקיאותם בראשונים ובאחרונים, אלא גם בהנהגתם ושקידתם ומידותיהם.

הרב ר' שבתאי יגל העמיד במשך שנות כהונתו תלמידים לאלפים. גם בארץ־ישראל מרובים הם חניכי ישיבת סלונים, המעלים מתוך געגועים שבלב את זכר הימים הטובים והרחו־קים, שעברו עליהם בהתרוננות נפשית, מתוך שחיה עמוקה בים התלמוד, בהיכל התלמוד שבסלונים.

מהמלמדים האחרונים בישיבה ראוי להזכיר את ר' אהר'עלע, ר' יעקב ור' יהודה־מאיר.

עם פרוץ המלחמה, כשישיבות שלמות על ר"מיהן ותל־מידיהן עברו לווילנא, נמלטו רק מתי־מספר מבני ישיבת סלונים. אבל מרובים היו חניכיה בין בני הישיבות האחרות, שהתקבצו אז מכל עבר לווילנא. וזכורני שאלה היו נוהרים לדירתו של הר"מ ר' שבתאי יגל שהספיק להמלט מסלונים, והיו נהנים מתורתו וגם מתחזקים בימים הקשים ההם בדברי נחמה ועידוד של הר"מ.

הרב חיים חייקל גרינברג.

מ. ליטווין

דער בייקי'ער בחור*

איך האָב שוין לאַנג פון אים געהערט. אָבער נאָר אויף מיין לעצטער רייזע איבער ליטע און פּאָלעסיע האָט זיך מיר איינגעגעבן צו באַקומען וועגן אים מער אָדער ווייניקער גענויע ידיעות.

ער איז געווען אַ בחור — „אַ גוטער ייד", און האָט פאַרגעשטעלט מיט זיך אַ לעבנס־טראַגעדיע, ווער ווייס, וויפל אַזעלכע טראַגעדיעס פון יידישע נשמות האָבן זיך אָפּגע־שפּילט אין די פאַרלעגענע בלאָטעס פון פּאָלעסיע און אין די פאַרוואָרפענע ווינקעלאַך פון ליטע? —

דער בייקיער בחור איז ניט געווען אַזוי באַרימט ווי דער סלאָנימער גוטער ייד ר' מרדכי'לע, איבערן גאַנצן תחום־המושב. דאָך איז ער געווען באַקאַנט ספּעציעל אין גראָדנער גובערניע, אויף הונדערטער וויאָרסט אַרום זיין דערפל בייקי. ער איז געווען באַקאַנט אויך ביי איינצלנע מענטשן איבער די גרענעצן פון זיין גובערניע און דווקא ביי ניט קיין פּשוטע. מ'זאָגט, אַז יוריסטן פלעגן צו אים קומען האַלטן זיך עצות וועגן פּראָצעסן. דער גוטבאַזיצער, אַ גענעראַל אין רעזערוו, צו וועמען דאָס דערפל בייקי ביי סלאָנים האָט געהערט, פלעגט אָן אים קיין טריט ניט טאָן.

מען האָט דערציילט, אַז ער האָט באַזעסן אַ גרויסע ידיעה אין מעדיצין, האָט געקענט אייניקע אייראָפּעייאישע שפּראַכן און איז דערצו געווען אַ גרויסער העברעער.

דער „בייקיער בחור" איז אָן שום ספק, געבאָרן געוואָרן מיט געניאַלע פעיאיקייטן. נאָר ער איז געוואָקסן אין אַן'אַרע־מער יידישער אונוויסנדער ספּערע, אין אַ פאַרלעגענעם דאָרף, צווישן מענטשן וואָס האָבן ניט געוווּסט וואָס צו טאָן מיט אַזאַ נפש. ער האָט זיך, נאָך אַלס קינד, געמוזט אַליין העלפן. ער איז געווען פול מיט באַוועגונג, פול מיט לעבן, און איז געווען אַ גרויסער קונדס. איינע פון זיינע קונדס'ערייען האָט זיך פאַר אים געענדיגט ניט גוט: ער איז אַראָפּגעפאַלן פון דער הויך און געבליבן אַ קאַליקע אויף זיין גאַנצן לעבן.

באַקומענדיק אויסגעדרייטע פיס און צוויי האָרבעס פון פאָרנט און פון הינטן, האָט „דער בייקיער" זיין גאַנצן דורשט צו לעבן אַריינגעטאָן אין לערנען. ער האָט געלערנט גאַנצע נעכט, האַלטנדיק די פיס אין קאַלטע וואַסער. ער איז געוואָרן בלויז אַ שאָטן פון אַ מענטשן, אַ לעבעדיקער סקעלעט, מיט אַ גרויסן קאָפּ, מיט טיפע וווּנדערלעכע אויגן און בלויז מיט עטלעכע האָר אויפן קאָפּ. נאָר די אויגן זיינע האָבן מאָדנע געלויכטן און צוגעגעבן זיין גאַנצער פיגור עפּעס ניט־ערדי־שעס. ווער עס האָט אים איינמאָל געזען, האָט אים קיינמאָל ניט געקענט פאַרגעסן.

ער האָט זיך ניט געקענט רירן פון אָרט, אפילו זיצן ניט געקענט. ער איז געלעגן אין אַ זיצנדער פּאָזע, באַפּעסטיקט מיט צוויי קישנס פון פאָרנט און פון הינטן. אַזוי האָט ער ש"ס און פּוסקים געלערנט און פאַרשיידענע וויסנשאַפטן און שפּראַכן ערוואָרבן, און ספרים און ביכער געשלונגען.

די ערשטע צייט איז ער געווען אַ דאָרף מלמד פאַר זיין פון אַרומיקע ישוב'ניקעס. ער האָט באַקומען פּופּצן רובל אַ

---

*) אהרן גאַווורין, דער באַקאַנטער אין זיין צייט סלאָנימער בעל־מופת פון דאָרף בייקי. ז' די קאָרעספּאָנדענציע אין „הצפירה" נומער 265 פון 1901, אין דעם באַנד. — רעד.

זמן. ער פלעגט אויפשטיין פינף אַזייגער אין דער פרי, זיינע תלמידים, וועלכע זיינען געווען אויף סטאַנציע ביי זיינע על־טערן, האָבן געשלאָפן אויפ׳ן אויבער־שטיבל. פלעגט ער מיט דער קוליע קלאַפּן אין סופיט און וועקן זיי לערנען.

יאָרן האָט ער זיך אַזוי אָפּגעמאַטערט אַלס מלמד. ענדלעך האָבן זיך מענטשן דערבאַרעמט. די עלטערן זיינען געווען צו־אָרעם. האָט מען אים אויסגעמאַנט געלט און געשיקט קיין אויסלאַנד זיך קורירן. היילנדיק זיך, האָט ער אין אויסלאַנד פלייסיק געלערנט שפּראַכן, וויסנשאַפט, איבערהויפּט מעדיצין. אַ ליידנדער, אַ קראַנקער זיין גאַנצן לעבן, האָט ער געזוכט צו דערגריין מיטלען, ווי אַזוי זיך אַליין צו העלפן, צו מאַכן לינדער זיינע ליידן. זיין אייגענער קראַנקער קערפּער איז זיין לערער געווען.

אויסלאַנד האָט אים וויניק געהאָלפן. דערפאַר האָט ער באַשלאָסן, צוריקקומענדיק אַהיים, אַנדערע צו העלפן. ער פלעגט היילן מיט מעדיצינישע און היגיעניש מיטלען, פּילייכט אויך מיט היפּנאָטיזם. ער איז געווען, — לויט ווי סלאָנימער האָבן מיר דערציילט, — זייער אַ קלוגער. און האָט אָנגעהויבן געבן עצות אין ענינים פון מסחר, פאַמיליע־קאָנפליקטן א. אז. וו. מ׳האָט אָנגעהייבן פאָרן צו אים פון נאָנט און פון ווייט. און עס האָבן זיך אָנגעהייבן צו פאַרשפּרייטן וועגן אים לעגענדן, וועלכע האָבן, ווי שטענדיק אין אַזאַ פאַל, געטראָגן אַ ווונ־דערלעכן כאַראַקטער. קריסטן פלעגן אויך פאָרן צו אים. קיין געלט האָט ער ניט גענומען, נאָר מענטשן וואָס פלעגן קומען צו אים, פלעגן איינשטיין ביי זיין טאַטן אין קרעטשמע און צאָלן פאַרן עסן. זיין רעפּוטאַציע אַלס „אַ גוטער ייד״ האָט זיך אַזוי פאַרשטאַרקט, אַז מ׳פלעגט שוין קומען צו אים ניט נאָר נאָך עצות, נאָר אויך נעמען גאַנץ פּשוט אַ ברכה.

אינטערעסאַנט איז, אַז אַפילו דאַן, ווען פיל מענטשן פלעגן צו אים טעגלעך פאָרן, האָט „דער בייקיער בחור״ זיך ניט באַזעצט אין שטאָט, צו אין אַ שטעטל. ער איז געזעסן אין זיין דערפל, אין סלאָנימער אומגעבונג. און דאָרט אין דאָרף איז ער געשטאָרבן צו 34 יאָר, אַוועקטראָגנדיק מיט זיך אין קבר די טרויעריקע געשיכטע פון זיין לעבן און ליידן.

איך האָב גערעדט וועגן דעם בייקיער בחור מיט פאַר־שיידענע מענטשן, מיט עלטערע און מיט ייִנגערע, און איך האָב זיך איבערצייגט, אַז אַלע באַציהען זיך צו זיין אָנדיינקען מיט גרויס רעספּעקט. זיי האָבן געלייקנט, נאַטירלעך, די מופתים און ברכות און אַלע לעגענדעס וועגן אים. נאָר זיי האָבן ניט געצווייפלט, אַז ער האָט ווירקלעך אין אַסך פאַלן געהאָלפן דורך זיינע ברייטע מעדיצינישע ידיעות און טיפן דורכדרינגענדן פאַרשטאַנד.

נאָכ׳ן „בייקיער״, — האָט מען געזאָגט, — זיינען געב־בליבן אינטערעסאַנטע כתבים, וועלכע וואָלטן געוויס געוואָרפן אַ שיין אויף אָט דער מערקווירדיקער רעטזלהאַפטער פּער־זענלעכקייט. נאָר די כתבים זיינען קיינמאָל ניט ערשיינען און זיי זענען פאַרלאָרן געגאַנגען.

דער בייקיער בחור האָט געהערט צו די פאָלקס־פריינט־אידעאַליסטן פון אַלטן טיפּ. און דערצו איז ער געווען אַ טיפּע פילייזטיקע נאַטור, אַ געבילדעטער מענטש און אַ מאַרטירער. ווער ווייס, וואָס דאָס יידישע פאָלק האָט אין אים פאַרלאָרן, און וואָס פון אָט דער פּערזענלעכקייט וואָלט אַרויס, ווען די אומשטענדן וואָלטן זיך ניט אויפגעלייגט פאַר אים אַזוי טראַגיש.

שמואל זקיף (ז׳וכוביצקי)

הפרק הסלונימאי בחיי הציבוריים

השנים 1902—1912

ר׳ הירש מייטשעטער. — נשואי בסלונים. — חותני ר׳ גדליהו אורינובסקי. — אנשי־תורה ועסקים. — עסקי היערות שלי. — אני מתידד עם יעקובסון. — הוא מורני לקח בעסקנות ציבורית. — אני נכנס ובא לר׳ מרדכי׳לי. — האמת באטליז. — הבחירות לרב מטעם. — למה נפסל הרב סורוצקין. — מכתב־המלצה מהרב חיים טשרנוביץ. — המחלוקת עם הקצבים. — מה בין סלונים לברנוביץ. — הרב מזא״ה מבקר בסלונים. — פרשת השתדלות אצל ניקולאי ניקולאיביץ. —

במלאת לי עשר שנים נסעתי לסלונים, ללמוד בחדר של ר׳ הירש מייטשעטער „המתמיד״. ר׳ הירש הציע לי לגור אצלו וללמוד עמו במשותף, היינו משכימים והולכים לבית־כנסת הקצבים, הרבי קרא „שמע״ בהתלהבות ובדבקות, ואני החזקתי אחריו: „ואהבת את ה׳ אלוהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך״... ופתאום מפסיק הרבי ומתחיל קובל וטוען: רבינו של עולם, מאחר שאני מוסר לך את „כל לבי ונפשי״ מה חשיבות למאודי? — ובה בשעה פונה אלי ומסביר: כשאני מבטיח לאיש את הוני ורכושי, האם עלי להבטיח גם את בגדי הבלים? היש טעם לדבר? ושוב הרים קולו ואני החזקתי אחריו: „ואהבת את ה׳ אלוהיך״.. הגיע ל„יהיה אם שמוע״ — שב לטעון אל רבונו: אני אוהבך בכל לב ונפש, בלי תנאים ואיומים, ומדוע אתה רבוני, מאיים עלי בנתינת מטר ובמניעתו, מדוע? — —

עיני ר׳ הירש זלגו דמעות, ואני בן העשר, עצרתי נשמתי והסתכלתי בפניו, נתרגשתי ביותר ובכיתי עמו רב־בכי. וכן חלפו רגעים מספר בדומית־קודש, ושוב נתן רבי הירש קולו ברמה — „ואהבת את ה׳ אלוהיך״... ואמנם קריאת „שמע״

התמה והקדושה, שקראתי עם רבי הירש, נחרתה בלבי לכל ימי חיי. כל אימת שהייתי קורא „שמע" ריחפה לנגד עיני תמונת רבי, כששנינו מתמוגגים בדמעות. כיוון שר' הירש נבחר לראש־ישיבה בסובאלק לקח אותי, תלמידו החביב, לשם.

בשנת תרס"ב (1902) נשאתי לאשה את בחירת לבי, רחל בת ר' גדליהו אורינובסקי מסלונים, ונשארתי לגור בעיר עשר שנים, הן שנותי הראשונות לחיי־עצמאות, בין במובן החמרי ובין במובן הרוחני והציבורי. לחותני, ר' גדליהו, היה עסק בנקאות ומחסן סיטונאי לסוכר. הוא היה תלמיד־חכם, ירא־שמים ותפילותיו בראש־השנה וביום־כיפור בהתלהבות ובדבקות היו מזעזעות את המתפללים. ואירע מעשה — ביום־כיפור — בתפילת „בראש השנה יכתבון וביום כיפור יחתמון" — כיוון שהגיע לכלל דבקות ברבינו, שותק מרוב התלהבות חצי־גיפו.

היו בסלונים הרבה אנשים, שנתברכו בשני כתרים לראשב. כתר תורה וכתר עשירות: פרליס וגינזבורג, שותפים לעסק בנקאות, שניהם היו תלמידי־חכמים ויראי־שמים; ר' עקיבא־יוסף בריל — אף הוא מכובד ותלמיד־חכם, ר' אבא לאסקעס — לאסקע היה שם אשתו, הואיל ור' אבא היה עסוק תמיד בתפילה, לימוד ועסקנות, היתה אשתו מנהלת את החנות — ולפיכך נקרא על שמה.

והיו בסלונים כמה נשים מסוג זה שתפסו מקום חשוב בעיר וניהלו את עסקי בעליהן. מלכה אורינובסקי, חותנתי, ניהלה את עסק הסוכר וידה היתה גם בעסקי בנקאות. אשתי ז"ל, רחל, ניהלה את הספרים וגם את חליפת המכתבים. מרת קסטליאנסקי היתה ידועה בעיר כאשה היודעת לכלכל את עסק בעלה, וכן נשות־החיל ליבע קמנצקי ולאסקע הנ"ל.

במרכז העיר היה בנין מיוחד לחנויות ושם ראינו את הנשים יושבות מעלות־השחר עד חצות, ומכלכלות את עסקיהן. בעליהן היו נוסעים לקנות סחורה, ולגבות חובות ולסדר תשלומים. החרדים שבהם היו פורשים להתפלל וללמוד דף גמרא או פרק במשניות, או הולכים לישיבה בעיסקי ציבור. והנשים נשאו ונתנו, אף אכלו את ארוחותיהן בחנויות, כי לא היה נוהג בימים ההם לסגור את החנויות לעת צהריים.

מקום חשוב תפס עסק היערות, והיו בסלונים ובסביבה פירמות גדולות לעסק זה.

היו בסלונים הרבה משפחות מכובדות ומיוחסות. במיוחד אני זוכר את בית גבירצמן שהיה פתוח לנוער המשכיל. בנות יפות ומשכילות היו בו, וידעו לשיר. גבירצמן עצמו ידע ספר ולימד את בנותיו עברית.

העיר סלונים ביסודה היתה בעלת מסורת יהודית־שמרנית וציונית. ישראל מרמינסקי נודע בין החברים הצעירים של הארגון הציוני המקומי כנואם מובהק, בעל השכלה וידיעות נרחבות. בשנת 1909 נבחרנו יחד לוועידה שהתקיימה בדרוסגניק, בבית הרב, והיתה מסוּוית כחתונה. בוועידה השתתפו ליב יפה ז"ל וגב' חיה ליכטנשטין (וייצמן).

אמנם היו בסלונים גם חסידים ורבי, ר' אברהם ונכדו ר' שמואל, היה להם בית־מדרש שלהם, — אבל לא נפלו מריבות בין החסידים והמתנגדים, הרביים היו מעורבים בין הבריות ולא היו קיצוניים בחסידותם, עד כי קשה היה להבדיל בין מתנגד חרד לבין חסיד. מתנגדים רבים כיבדו את הרביים ופעמים היו הולכים לשמוע את תורתם בימי חג.

גם אני עסקתי בעסקי־יערות. הייתי סוחר־היערות הצעיר ביותר בסלונים, ואף־על־פי־כן כבשתי לי עמדה והסוחרים קיבלוני כשותף לעסקים גדולים. הסוחרים סידלניצקי ובורו־דיצקי היו שותפי לאחוזה גדולה ע"י רובנה, בת 7000 דיסיאטין (כדי 70 אלף דונאם) ובכללם כ־30 אלף דונאם יער, עם מנסרת עצים. נהר גורין זרם בתוך היער. את האחוזות קנינו בשם מושאל של הנוטריון בסלונים, אשר היהודים חשבוהו לאחד מחסידי אומות העולם; כיוון שהנוטריון חלה, העברנו את האחוזה לזמן חליו על שם גוי אחר — דנילביץ, שנעשה לנו שותף. אני ודנילביץ ניהלנו את האחוזה, ומטרתנו היתה לחלק אותה ליחידות־משק, לסדר התישבות של אכרים ולברא את היער. לצורך התישבות מותר היה לעקור את היער ולנצל את העצים.

ברוסיה לא הכירו בשום מוסד ציבורי יהודי מלבד הקהילה ו„חברת העזרה ליהודים עניים". לחברה זו מותר היה לנהל חברות צדקה, כמו בתי־חולים, חברה־קדישא, „לינת־צדק", הכנסת־אורחים וכו'. לחברה היתה הנהלה של 12 איש.

עורך־הדין זאב יעקובסון, חבר הנהלת החברה, היה ידוע לא רק בסלונים, אלא ליהדות הרוסית כולה, והיה גם חבר פעיל בתנועה הציונית, וחבר ה„דומה" הראשונה. הוא שם עינו בי והכניס אותי לעבודה ציבורית, וכאשר נערכו בחירות לחברה הנ"ל, נבחרתי כחבר ההנהלה, למרות היותי צעיר בשנים. נכנסתי להסתדרות הציונית המקומית, ויעקובסון חינך אותי לעבודה ציבורית ושיתף אותי בכל אשר פנה, זוכרני פרט מאלף: באסיפת־עם בנשיאותו, ביקשתי רשות הדיבור — ולא נתן לי. מתוך הערצה אליו לא הגבתי, ולבסוף לפני סגירת רשימת המתווכחים נתן לי את מבוקשי ואמרתי את דברי.

לאחר שנעל את האסיפה אמר לי: רציתי שתדבר אחרון ובשעה מאוחרת... וזאת עליך לדעת: אם רצונך להשפיע — אל תהא נחפז להיות בין ראשונים; גם אני לא דיברתי, אלא לפניך, ושני נימוקים לדבר: (א) עליך לשמוע דעת אחרים כדי לדעת מה שתשיב; (ב) עסקנים, האחראים להנהלת הענינים, חייבים לתת לאסיפת־עם את חופש הדיבור; ובהגיע „שעה 12" והכל עיפו ורוצים לגמור — תופיע בכוחות רעננים, ובדברים מחושבים ושקולים תסתור את הבקורת או תגן בתוקף על השקפתך. בדרך זו תעביר החלטות ברווח ולא תבזבז את מרצך בפולמוס דברים.

בהזדמנות אחרת, בקשר לאיסוף כספים, הוסיף לאלף אותי מנסיונו: אך מעטים האנשים הנתבעים ונותנים לכל דבר. — אמר — איסוף כספים ותרומות תלוי רק בעסקנים ובמתרימים, אם מכובדים הם ויודעים את אומנותם. ובדידי הווה עבודה: מעשה ושלחתי לשם נסיון גרידא שני מכובדים לאסוף כסף לטובת כנסיה נוצרית, שנבנתה במרכז העיר. הם ביקרו אצל מספר אנשים, ואחד מהם היה ר' הרש"ל גראייוור. הוא הקביל אותם בסבר פנים ושאל: מה אתם דורשים ממני? — באנו אליך בענין תרומה בשביל כנסיה — השיבו.

— הנכם חומדים לצון. — קרא מבוהל לעומתם.

הם הסבירו את הענין, וגראייוור מפסיקם ואומר: איני רוצה לגזול מזמנכם; אם אתם הולכים לאסוף — וודאי נחוץ הדבר. הגידו כמה אתם רוצים? ושם ידו בכיסו להוציא את כספו... הווה אומר: שמות המכובדים הלכו לפניהם — והוא סוד גדול בהצלחת הפעולה.

בסלונים נתקבל הרב הצדיק, ר' מרדכ'לה מאושמינה, לשבת על כס הרבנות. הוא היה ידוע כצדיק, והמונים באו להתברך מלפניו והיו מגישים לו „פתקים". כאחד שלמד ומוסמך לרבנות נעשיתי ממקורביו. הוא היה שתקן, דבריו בצמצום והגה בתרה. הגמרא היתה מונחת על השולחן לפניו ובאמצע לימודו קיבל אנשים, בין בתפקידו הרבני ובין שבאו לבקש את ברכתו.

מדי הכנסי אליו, היה מתיר לעצמו שיחת־חולין. פעם סח לי: בא אצלו בעל־בית אחד ולא הניח לו ללמוד. פתאום פנה האיש ושאל: רבי, איפה האמת? — השיב לו: באטליז! — מאי משמע באטליז — האם מהתל בו הרבי? — פשוטו כמשמעו — תירץ לו את החידה — שער בנפשך, כי אתה נכנס לאטליז ואינך קונה ממנו בשר, אלא מבלבל את מוחו של הקצב ומפריע לו בעבודתו — מה יעשה הקצב? יוציאך החוצה ויאמר: לך מכאן! — אבל אם אתה בא אל הרב ומבלבל את מוחו ואינך מניח לו ללמוד, והרב שותק ואינו אומר דבר... הגד בעצמך: איפה האמת, אצל הקצב או הרב? פעם אחרת פנה אלי הרב בשאלה: שמעתי עליך, שמואל, — בשמי הפרטי היה קורא לי — כי כוחך יפה לבוררויות. שמא תגלה לי את סוד הצלחתך?

עניתי: מה שאני עושה — כבוד הרב אינו יכול לעשות: (א) אני בוחר בבוררויות שאני רואה מראש, כי אוכל לגמור אותן בטוב; (ב) אני מקבל עלי בוררות, כשהצדדים כבר עיפים ורוצים לגמור; לא כן כבוד הרב — שהוא מוכרח לקבל כל סכסוך ואינו חפשי לברר כמוני.

ור' מרדכי היה מוסר לי מפעם בפעם תפקידים ציבוריים, אף הסתייע בידיעותי כיועץ בדיני־תורה בענינים מסחריים שהיו זרים לו. פעם ביקש ממני להיות שליח לעיר נובוגרודק בענין בחירת רב, ושלח על ידי אגרת בכתב ידו. שמרתי על האגרת, כי נחשב לזכות גדולה לקבל ממנו מכתב בכתב ידו. וזה תוכן המכתב:

ב"ה יום ב' כ"ה טבת תרס"ט סלונימא

שוי"ר (שלום וכן יהי רצון) לכל מנהלי עדת ישורון בעיר (נאהווארידאק), מופלגים ויראים וקצינים ולכל אנשי העיר יציל ד' אליהם יחיו. נדרשתי לאשר לא שאלוני. והנני אומר לשמוע לעצתי הפעם, אשר אני אוהב לכם, ועצתי היא נאמנה מאד. אשר תקבלו לרב ומורה בעירכם את כבוד הרב הגאון הגדול סיעה"ר כקשת' מוהר"ר ר' שבתאי נ"י שפירא, הרב בעיר גרדז, שהוא בן הרב הגאון ר' משה שפירא, אב"ד צעיר ריגא, נכד גאון הגאונים רשכב"הג מרן ר' איזיק זצלה"ה שהי' אב"ד דסלונימא, מעיד אני עליו כי הוא גאון בתורה וגדול ביראת ד' הטהור בכל חדושיו, הוא מלא חריפות ובקיאות כאחד מגאוני הזמן וגם חכם מחוכם במילי דעלמא ודרשן נפלא אשר בידו לנהל עיר גדולה בחכמתו ויראתו, ועוד מימי בחרותו ונערותו מפורסם הוא מאד ושמו גדול מאד. אקוה כי תחזיקו לי טובה עבור זה וכל הימים אשר ישכון כבוד בתוכם תזכירו אותי לטובה עבור עצתי זאת הנאמנה, כי כל דברי נאמרים באמת וצדק, ויתר הדברים שמתי בפי המ"כת, האברך המופלג וחו"ב ר' שמואל זוחאוויצקי מפה.

כדברי ידידם עוז המברכם בכ"ט וד' ישפות שלום בגבולכם.

הדו"שט מרדכי וייצל.

לימים נתעררו היחסים ביני ובין הרב ר' מרדכי לרגל התערבותי בבחירת רב־מטעם בסלונים, במקום הרב שנפטר.

בימים הללו היו הרבנים־מטעם רחוקים מיהדות, ופעם מסורים ונאמנים יותר לממשלה מאשר לקהילה, כי למעשה היו פקידי ממשלה. עו"ד יעקובסון ואני אמרנו לשנות מהמ־קובל ולמצוא מועמד שיהיה בעל ידיעות תורניות וחילוניות גם יחד, ישתתף בעסקי ציבור, יהיה מנהיג רוחני — וידע להופיע גם לפני פקידי השלטון כשליח־ציבור. ניהלנו תעמולה והסברה בציבור ולחמנו נגד כל מועמד, שחסרו לו התכונות הללו. ברוסיה היו רק כמה רבנים מטעם, שתפסו מקום חשוב בחיי היהודים, כגון: הרב שמריהו לוין בוילנא, הרב טשערנאוויץ (רב צעיר) באודיסה והרב טיומקין ביילסבטגרד. בין המועמדים בסלונים היו אחדים ראויים לאיצטלא ואחד מהם — הרב זלמן סורוצקין, הרב מורנובו, פלך ווילנא. (הוא עלה באחרית ימיו לארץ, היה מעמודי התווך של „אגודת־ישראל" ונפטר בארץ).

הרב סורוצקין גמר בית־ספר תיכון ברוסיה והיתה לו זכות להיות רב מטעם, אף נודע כנואם עממי. הזמנתיו בשם הועד, שהתארגן לשם כך, והרב סורוצקין נשא חן בעיני הקהל, וגם הוועדה תמכה בו. ברם התנגדות קמה לנו מצד אחר. ר' חיים עוזר, הרב הראשי בווילנא ור' ישראל מאיר הכהן מראדין, שנודע על שם חיבורו כבעל ה„חפץ־חיים" התנגדות לדבר משני טעמים: (א) הם ראו בזה חילול התורה, כי רב בישראל יתפוס מקום של רב־מטעם שהיה בזה משום פחיתות כבוד; (ב) הנימוק השני היה, כי אנו מכניסים לעיר רב, שיש לו השכלה כללית והוא נואם טוב ומודרני יותר מהרב הצדיק ר' מרדכי'לי.

הנימוקים לא השפיעו עלינו, והחלטנו לעמוד על דעתנו בתוקף, היתה גם קבוצת אנשים שהעמידה את ד"ר לוין כמועמד, וסידרו מסיבות („וועטשערעס") לקירוב הלבבות להצעתם. אפס, כל המלחמה עלתה בתוהו, כי אחרי שניצחנו ובאסיפת־עם גדולה קיבלנו 90% מהמצביעים בעד הרב סורוצקין, — התחרט לבסוף הרב סורוצקין וסירב לקבל את המינוי, אף שמור עמי מכתבו בענין זה וזו לשונו:

„וורונובו עש"ק מקץ א' לחודש טבת תרע"ב.

הוד כבוד ידידי הדגול מרבבה מר שמואל ז'וחוביצקי,

לשלום אין קץ!

מכתבו מיום החמישי לירח דיקבר קבלתי רק היום בשובי מווילנא, אשר ישבתי שמה ג' ימים לרגל עסק הקהל. ועתה באתי להשיבו, כי אולי טוב הדבר שאבא לסלונים בכל אופן, להגיד גלוי לכל מה ראיתי על ככה להרגיז את מנוחת עיר ואם בישראל, ולקחת אחר־כך את ברכת הפרידה מאת העיר אשר בחרה בי כמעט פה אחד ואשר כעת „בוער בה אש המחלוקת עד לשמים", כעדותו של הנחתום עצמו של עיסה זו, מר דינעס, אלא שמתירא אנכי פן באמת גברה המחלוקת ואהי' חלילה לבוז. לכן אחלה את פני ידידי, אשר הנני סומך על דבריו ועל עצתו כדברי המורים, שיחוס על כבוד רב בישראל ויודיענו קודם כל דברי אמת מהמצב דהאידנא — והעיקר שבעיקרים — את דברי האספה רבה, שכ' היה בה ליושב ראש ושהחלטותיה לא נתנו לפרסום, הנני מבטיח לכ' נאמנה, כי באותו רגע שאקרא את מכתבו אשליך אותו אל האש אשר על האח ובאופן כזה אחרי הבטחה גמורה וחלוטה כזו, כמדומה לי, שרשאי כב'

לגלות לי את אשר עלי לדעת: החלטות האספה שהיו, לדברי כב' לטובתי ואז אקווה, כי יהיה לאל ידי לקבל את עצת כב' — לבוא לסלונים על יום א' יומיים וכו'...

ידידו הדוש"ט, מוקירו ומכבדו כרום ערכו, מצפה למכתבו הכותב בחפזון מפני קדושת השבת.

זלמן סורוצקין

המצב נסתבך והוצע לנו מועמד אשר המליץ עליו הרב ר' חיים טשרנוביץ. גם ממכתבו של הרב טשרנוביץ אלי אפשר ללמוד, כי בחידוש פני הרבנות־מטעם היה באותו זמן משום שאלה ציבורית שהרבו להתחבט בה טובי העסקנים וראשי הציבור:

„אדוני הנכבד, — כתב הרב טשרנוביץ — ידידי הרב המשכיל, מר זלמן קרופיצקי, הודיעני במכתבו, שהוא מסר למעלתו שאני הנני ממכיריו ומיודעיו של מר קרופיצקי, שיוכל לשאול אצלי על טיבו ומהותו כדי להעמידו אל הבחירות לרבנות מטעה"ם (מטעם הממשלה) בעירו — אני חושב אותו לאחד הצעירים המובחרים שלנו, שיש בידו תורה וחכמה ומעטים כמותו בין הקאנדידאטים, המבקשים להם משרת רבנות רשמית, על־ידי צעירים כמותו — תתרומם קרן הרבנות הזאת ולא תהא מרמס לרגלי כל בחור נער וריק מתורה וחכמה, הבא לפסוע על ראשי עם קדוש בשם „הפקידות", שניתן לו מהרשות אלא תהא רבנות אמתית. יש בו במר קרופיצקי הרבה תורה וחכמה, כדי להשפיע על עדתו וביחוד על בני הנעורים, להטיף להם תורה וידיעת היהדות מהשקפה נאורה — מקווה אני, שכשיבחרו בו, יהי לעדת סלונים העתיקה אחד הרבנים הצעירים הנאורים, שיהיה ראוי לשמה ושמה יהיה ראוי לו".

לבסוף בחרנו בה' מ. שליופר, נכדו של ר' אייזילי חריף ובנו של ר' יוסף שליופר, הרב הקודם (לפני ר' מרדכי) בקהילת סלונים, וכך חוסלה שאלה שהעסיקה אותנו זמן רב.

שאלה ציבורית שניה — היתה מחלוקת גדולה עם הקצבים, בשנת תרע"ב, בדבר יוקר הבשר. הקצבים שבתו והמחלוקת גדלה והלכה, ולאחרונה מסרו לעו"ד יעקובסון לעמוד בראש ועדה מיוחדת לענין זה ואני הייתי המזכיר. אחרי בירור הוצאנו החלטה כדלקמן: „בהתאסף יחד כל נכבדי העיר אודות יוקר הבשר שעשו הטבחים, באנו להחלטה על פי רוב דעות לדרוש מהטבחים שיקיימו את כל האמור מטה: (א) מצד העיר תבחר מועצה של שבעה אנשים, והם יקצבו בכל רבע שנה, מיקח הבשר הן מדקות והן מגסות — (ב) מחויבים הטבחים לבטל את ה„יד האחת" ולהתפרד משותפות ואין הם רשאים לעשות שום איגוד ושותפות במכירת הבשר — (ג) מחויבים הטבחים לפתוח ארבע חנויות למכירת בשר במקומות שונים, כפי שתראה אותם המועצה — (ד) האמור לעיל מחוייבים הטבחים לקיים, ולבטחון עליהם לתת עבוט ע"י מעות מזומנים או ע"י נכסי דלא־ניידי לפי ראות הקאמיסיע. מלבד זאת עלינו לבקש את הרב הגאון מרא דאתרא שיצוו אותם לקיים כל האמור לעיל עפ"י אוסר. — (—) המזכיר ש. ז'וכאוויצקי (—) יושב־ראש בנימין זאב יעקובסון.

מעשה זה בא ללמדנו, כי חיי הקהילה היהודית היו מאורגנים ובשעת הצורך יכלו מוסדותיה להטיל את מרותם המוסרית, בלי שתהיה להם סמכות שלטון. ידידי ומדריכי בעסקי ציבור עו"ד ב. זאב יעקובסון, היה כאמור לעיל ציר ל„דומה" ובין החותמים על הכרוז הידוע בוויבורג נגד השלטון הצארי האוטוקראטי. במשפט שנערך נגד הצירים החתומים על הכרוז נידונו הוא ועו"ד רוזנבוים לשישה חדשי מאסר, אבל ניתנה להם הרשות לבחור את מקום המאסר. הם בחרו בסלונים, ואני הייתי מבקר אצלם בבית־הסוהר. מנהל בית־הסוהר, שהכיר את בית אבי מילדותו, כי היינו שכנים, התיחס אלי ביחס מיוחד, והעניק לי רשות כניסה חפשית אל האסורים. הייתי מוסר להם בביקורי ידיעות מהמתרחש בעולמנו, וקבלתי ידיעות מהם.

בשנת 1912 עברתי מסלונים לברנוביץ, במגמה לייסד בה בית־חרושת ליציקת ברזל ולמכונות חקלאיות והעיר — בעצם תנופת בנייתה... בכל פינה צצים ועולים בנינים, רחובות וחצרות, בנויים עץ, מפוזרים בלא תכנון, איש לטעמו. וקולעת מאד במובן זה היתה הגדרתו של שלום עליכם, כי „ברנוביץ עומדת בחוץ" — הווה אומר: בתיה מפוזרים, החצרות פזורות ובלתי מגודרות, וכל אחד מהבתים שימש „מעבר חפשי" לרחוב שני.

ברנוביץ הפכה למרכז מסחרי, נפתחו בה חנויות גדולות ונראו ניצני תעשיה. מבחינת החיים החברתיים דמתה העיר בעיני כ„אמריקה חדשה". רבים התיחסו אל „עיר המהגרים" בלעג ובזלזול, אולם כשאני לעצמי ראיתי בה כמה התחלות נאות, אשר לעיתים הקסימוני. ההבדל בין ברנוביץ לבין סלונים היה רב וניכר.

בסלונים — נודעו שכבות של מכובדים ויחסנים, שריכזו בידיהם את העסקנות וחיי הציבור; שם בלטה ביותר שכבת „תלמידי־חכמים" — גבאי בית־הכנסת שהתרכזו סביב הרב דמתא, וכסא הרבנות בעיר היה מכובד ביותר על שום המאורות שישבו עליו (ר' אייזעלע, ר' יוסעלע), אף גדולות היו הדאגה והחרדה — מי יירש את מקומם לעת פטירתם? שכבה שניה — היתה שכבת „גבירים" שתפסו אף הם מקום חשוב בעיר; וסוג שלישי — בעלי־בתים, שבהשכרת דירותיהם מצאו לחמם ועל כך יחוסם. היחוס המשפחתי היה גורם נכבד ביותר לשידוכים: סנדלר וחייט — היו „פגם" רציני במשפחה, והזלזול כלפי אומנים מצא את ביטויו במימרה העממית: „הדבר כבר התגלגל והגיע לרחוב הסנדלרים"... הוא הדין לגבי נגר, קצב ובעלי־מלאכה אחרים, אף התקיימו בסלונים בתי־כנסת נפרדים לקצבים, לחייטים וכו'.

ברנוביצי החדשה — שאני. הנגרים והחייטים כאן היו מבנאי העיר, מהם שעסקו בעניני ציבור באמונה. ודווקא הללו החיים על עבודתם ומתפרנסים בזיעת־אפם לקחו חלק בעבודה ציבורית, והאצילו עליה מתמימותם ופשטותם. כ„ירוק" ומתוך היותי שקוע בסידור בית־החרושת שלי, לא יכולתי בשנים הראשונות לקחת חלק בעבודה הציבורית, ואולם גם בהסתכלות מהצד הופתעתי כיצד נמחק כאן במחי־יד ההרגל השמרני, שהכה שרשים בקהילותינו הוותיקות, על כל תקלותיו וליקוייו, ואמנם נתגלו בברנוביץ אנשי תרבות ושאר־רוח.

ידידי העו"ד יעקובסון מסלונים, שהבעתי לפניו את דעתי על ברנוביץ, נתמלא התפעלות, כי היה רגיל גם הוא, כאחרים, לראות את ברנוביץ כ„עיר מהגרים ללא מסורת". אמרתי, כי

כאן צביון חדש של עיר, בעוד אשר ערים וותיקות צריכות דורות, כדי להתנער ממנהגים שהתישנו, שהם בלתי דימו־קראטיים ביסודם ושוב אינם יפים לרוח הזמן.

בתקופה שאנו עומדים בה, שנות 1911—1914, התלקחה והלכה שנאת היהודים ברוסיה בכלל ובפלכים הפולניים בפרט. בפרוץ מלחמת־העולם הראשונה ב־31.7.1914 (בתשעה באב תרע״ד), הורע מצב היהודים, כשהחזית עברה לשטחים שהיו מיושבים פולנים. הפולנים הפיצו עלילות ועמדו לעזרת הרוסים נגדנו בכל, והמיפקדה הצבאית ערכה פעולות איבה נגד היהודים. המצביא הראשי — דודו של הצאר, ניקולאי ניקולאייביץ, ועוזרו גניראל ינושביץ, התירו למפקדי החיילות לגרש מן המקומות יהודים, אשר לראות־עיניהם סיכנו את החזית וכן נעקרו קהילות שלמות ממקומותיהן. במקומות אחדים לוקחו כבני־תערובות רבנים ונכבדים והתחילו גירושים מפלכי קובנה, סובלק ועוד. כמאתיים אלף נפש גורשו, ובכל מרכזי היהודים נתארגנו בשמות מוסווים שונים ועדי־עזרה לפליטים.

גם אלה שלא הוגלו היו שרויים בסכנה, כי כל יהודי נחשב בעיני הצבא כמרגל, וריחפה על ראשו אימת פרעות והשמדה. הוועד, שבראשו עמדו עו״ד גרוזנברג והרב מזא״ה (ממוסקבה) חיפש דרכים למניעת האסון. עו״ד גרוזנברג מינה ועדת־חקירה מורכבת מעורכי־דין, שמתפקידה היה לבקר במקומות בהם הופצו עלילות על יהודים ולאסוף חומר להכחשתן והפרכתן מיסודן. הוועד ערך תזכיר למפקד הראשי וחיפש דרך איך להגישו. הדבר היה לא קל, כי כל הדרכים היו חסומות ליהודים. הואיל והמפקדה העליונה חנתה בברנוביץ — בא הרב מזא״ה לסלונים, אל חבר הוועד עו״ד יעקובסון, והוא הזמינני טלגר־פית ביום 18.5.1915 לבקרו.

בבואי לסלונים מצאתי את הרב מזא״ה, אשר דעתו היתה כי רק בידי המפקד ניקולאי ניקולאייביץ, הנמצא בברנוביץ, נתון גורל היהודים, ולפיכך יש הכרח להגיע אליו, ואפילו הדבר כרוך בסכנות. העירותי, כי בברנוביץ יושב רופא־שיניים יהודי — ד״ר פידלר, שקנה לו שם טוב בחוגי הצבא, ובהמלצתם התחיל לרפא גם את שיני המפקד.

אחרי התיעצות ממושכת החלטנו לנסות ולהסתייע ברופא השיניים ד״ר פידלר, הנהנה מאימון השלטונות. התזכיר הוכן, אף צורף לו מכתב־לוואי וזה תכנו (מזכרון):

„כבוד הוד מעלתו,

לקחתי עלי את התפקיד למסור להוד מעלתו את התזכיר, לאחר שנחסמו כל הדרכים להגיע אל כבודו. יודע אני, כי ראוי אני לכל עונש על ניצול אדיבות כבודו, אבל מפי בחיר עמנו הרב מזא״ה שמעתי על הסכנה המרחפת על מאות אלפי יהודים, שעה שמאות אלפי חיילים יהודים עומדים בחזית להגנת מולדתם. ולכן בקשתי שטוחה לפני הוד מעלתו, שיקרא את התזכיר כדי להווכח בעוול הנגרם ליהודים על־ידי הפצת עלילות־שקר. הרב מזא״ה חקר את העובדות והוא עומד לשירותו כל זמן שתדרוש.

אני מוכן לקבל עלי כל עונש שתטיל עלי, עבדך הנאמן״.

למחרת היום, ב־19.5.1915 נסע עמי הרב מזא״ה לברנוביץ והתחלנו לגשש ולחפש את הדרכים לביצוע התכנית — ובסודיות גמורה. תושבי העיר לא ידעו על נוכחותו של הרב מזא״ה בעיר ועל כל הנעשה, והרב מזא״ה ניהל מו״מ עם ד״ר פידלר. אחר בדיקת כל האפשרויות סוכם כי התזכיר יוגש תחילה לפטריארך הכנסיה הפראבוסלאבית, שהשפעה גדולה היתה לו על המפקד, בצירוף בקשה כי ישתדל אצל המפקד שיקבל משלחת יהודים, או לפחות את הרב מזא״ה.

הרב מזא״ה שמח גם לאפשרות הזאת, אך היה במבוכה, שכן לא היו אתו בגדי הרבנות, — והפגישה עם הפטריארך נועדה כעבור יומיים. יעצתי להזמין את החייט יעקב יודובסקי, שיתקין לו בגדים. האחרון נרעש ונפעם, אך אחרי שהתאושש אמר: „רבונו של עולם, האם באמת נתגלגלה לידי זכות כה גדולה, ואני במחטי אוכל לסייע לענין כה נכבד? רבי היקר, לא אפסיק את המלאכה ביום ובלילה ואתקין את הבגדים לפני הזמן״. ובקול רועד הוסיף: — אקנה את הבד, הכל עלי, ואל תציע לי שום שכר. רצוני לקיים את המצווה בשלמותה״, — וכך היה.

ביום הקבוע הופיע הרב מזא״ה לפני הפטריארך, וכעבור שעתיים חזר בכלי־רכב צבאי לביתי תקוף כאבי בטן. הזמנתי רופא שקבע, כי הכאבים נגרמו מרוב התרגשות. משהוקל לו, ישבתי לידו, והרב קרא את פסוקי התפילה: „אתה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי. אתה חופש כל חדרי בטן״ (רמז לכאבי בטנו)... וסיפר על רשמיו מהראיון, שהיה חיובי בהחלט. ואמנם המפקד העליון רמז לאחר מכן בהוראות, שיש להמנע מהפצת עלילות בלתי־מבוססות נגד היהודים, אף יש אומרים, כי הוסיף ש„פוגרומים והתעללות אינם רצויים״. — הרב מזא״ה יצא מברנוביץ למוסקבה שבע־רצון, אבל הגירושים נמשכו ופליטים רבים נהרו דרך סלונים וברנוביץ.

אליעזר קאליר

דער מיסטעריעזער שאַס

אַנ׳עפּיזאָד פון יאַקאָבסאָנ׳ס אַדוואָקאַטן־קאַריערע

— אין שכנות׳שאַפט פון דער ביאַלאָוועזשער פּושטשע, פון דעם אור־אַלטן וואַלד, וואָס האָט זיך געפונען אין שטח פון גראָדנער גובערניע און איז געווען באַרימט מיט זיינע זובערעס (אַפילו דער הערב פון גראָדנער גובערניע איז געווען אַ זובערע: אַ גרויסער ווילדער אָקס מיט אַ האָרב אויף זיין פּלייצע), האָט זיך געפונען אַ פּריצישער הויף מיטן נאָמען: פּאַפּעליעווע.

דער דאָזיקער הויף, וואָס איז באַשטאַנען פון הונדערטער דיעסאַטינעס וואַלד און אַקער־לאַנד, האָט געהערט צו 2 יידן: די ברידער סאַטיר, די איינציקע יידישע פּריצים אין דער

גאַנצער געגנט. (אין רוסלאַנד איז, ווי באַקאַנט, געווען פאַר־באָטן פאַר יידן צו באַזיצן גיטער. די סאַטירס האָבן געהאַט דעם זכות בירושה פון קייסער ניקאָלאַי דעם ערשטן, וועלכער האָט געשענקט דעם הויף צו זייערע זיידעס).

פון די 2 ברידער האָט איינער געהאַט 12 זין, און דער אַנדערער — איין־איינציקן זון, אַ בן־יחיד. די סאַטירס האָבן געפירט אַ פּריצישן אַרט לעבן, ווי די רוסישע „פּאָמעשטשי־קעס". זייערע זין האָבן געטראָגן אַריסטאָקראַטישע נעמען, ווי צעזאַר, אַלעקסאַנדער א. אז. וו. זיי האָבן געלערנט אין די גימנאַזיעס, געווען גוטע רייטער און אויסגעצייכנטע שיסער, גייענדיק אויף יאַגד אין די ווילדענישן פון ביאַלאָוועזשער פּושטשע.

און אָט האָט פּאַסירט אַ צופאַל:

אין אַ שיינעם פרימאָרגן זיינען אויפן פּרוזשענער שאַסיי געפאָרן אין אַ בריטשקע, געשפּאַנט אין אַ פּאַר אָדלער־פערד, צוויי שוועסטער־קינדער פון די סאַטירס: איינער פון די 12 ברידער, און דער צווייטער, דער בן־יחיד. די שוועסטער־קינדער זיינען געזעסן אין „סיעדזעניע" איינער נעבן דעם אַנדערן. אַ היימישער קוטשער האָט געהאַלטן די לייצעס און געטריבן די פערד. און פּלוצלינג האָט זיך דערהערט אַ שאָס, און אַ קויל פון אַ ביקס האָט דורכגעלעכערט דעם קאָפּ פון בן־יחיד, וועלכער איז געפאַלן טויט אין דער בריטשקע.

פונוואַנען איז געפאַלן דער שאָס? ווער איז געווען דער שיסער? — ס'איז געבליבן אַ רעטעניש. עס זיינען אַרומגע־גאַנגען פאַרשיידענע השערות, קלאַנגען און מיינונגען. אָבער קיין שפּור און קיינע באַווייזן זיינען נישט געבליבן. די אויס־פאָרשונג האָט נישט געהאַט אָן וואָס זיך אָנצוכאַפּן און איז אָפּגעשטעלט געוואָרן. און אַזוי איז פאַרגאַנגען אַ לענגערע צייט ביז אין אַ שיינעם פרימאָרגן האָט זיך געמאָלדן צום „סלעדאָוואַטעל" (אויספאָרשונגס־ריכטער) דער קוטשער און האָט אים דערציילט, אַז אין חלום קומט צו אים דער גע־הרג'עטער בן־יחיד און פאָדערט פון אים ער זאָל אויפדעקן דעם אמת. און אָט זאָגט ער עדות, אַז ווען ער האָט דער־הערט דעם שאָס און ער האָט אויסגעדרייט דעם קאָפּ אויף הינטן, האָט ער דערזען ווי איסאַק (איינער פון די 12 ברידער, אַ ברודער פון דעם וועלכער איז געזעסן מיטן בן־יחיד אין דער בריטשקע) איז רייטנדיק אַנטלאָפן אין וואַלד!

מען האָט איסאַקן אַרעסטירט און אַריינגעזעצט אין סלאָ־נימער טורמע (ווייל דער קרימינעלער ענין האָט געהערט צום סלאָנימער קרייז־געריכט).

איסאַק איז געווען אַ זעלטענער פידל־שפּילער און אַלע פאַרנאַכט פלעגן דורך די קראַטעס פון סלאָנימער אַסטראָג אַרויסשווימען אַזעלכע צאַרטע, טרויעריקע, האַרץ־רייסנדע טענער, וואָס פלעגן אויפטרייסלען די נשמה פון פאַרבייגייער, וועלכע פלעגן זיך אָפּשטעלן און וויינען. דאָס איז געווען דער „ממעמקים קראָתיך" פון איסאַקן, וועלכער האָט געטענהט, אַז ער איז אומשולדיק און ווייסט נישט פון וואָס צו זאָגן.

אויפן משפּט פון קרייז־געריכט מיט דעם אָנטייל פון 12 געשווירענע בייזיצער, זיינען זיך צונויפגעפאָרן די פּריצים פון דער גאַנצער געגנט צו באַוווּנדערן דעם פאַנטאַסטישן שיסער, וואָס האָט געקענט מיט אַזאַ זיכערקייט אַריינצילעווען אין דעם בן־יחיד, און נישט מורא געהאַט, טאָמער וועט ער טרעפן דעם אייגענעם ברודער!

דער פּראָקוראָר האָט געפאָדערט 15 יאָר קאַטאָרגע פאַר הרגענען אַ מענטשן צוליב ירושה־צוועקן, באַווייזנדיק אַז מיט דעם טויט פון בן־יחיד בלייבן די 12 ברידער די יורשים פון זייער פעטערס חלק.

דער פאַרטיידיקער איז געווען דער באַרימטער אַדוואָ־קאַט פון סלאָנים, געוו. דעפּוטאַט פון דער דומע, וולאַדימיר ראָמאַנאָוויטש יאַקאָבסאָן. ער האָט זיך געשטעלט אויף דעם „לא תרצח" וואָס ליגט אין דער נאַטור פון יידישן בלוט, וואָס יידן צייכענען זיך אויס מיט דעם לגבי אַלע אַנדערע פעלקער. ער האָט אויך אַפּעלירט, אַז אויף דעם סמך פון דעם פאַר־נעפּלטן עדות־זאָגן פון קוטשער, קען מען נישט אַוועקשיקן אַ מענטשן אויף קאַטאָרגע. ער האָט פאַרגעלייגט דעם געריכט צו אינסצעניזירן דעם מאָמענט פון אָנפאַל.

דער פאָרזיצער פון געריכט האָט אים אויפמערקזאַם גע־מאַכט, אַז וועגן דעם דאַרף מען בעטן דאָס געריכט. אויף דעם האָט יאַקאָבסאָן רעאַגירט מיט זיין שטאָלצן ציווילן מוט, דעמזעלבן מוט וועלכן ער האָט אַזוי בולט דעמאָנסטרירט אין דער דומע, ווען מען האָט דאָרטן באַהאַנדלט דעם ביאַליסטאָ־קער פּאָגראָם. אויף דער באַמערקונג פון געריכטס־פאָרזיצנדן, האָט ער אַ ברום געטאָן ווי אַ לייב: „איך בין נישט געקומען אין באָגאַדיעלניע" (אַ פילאַנטראָפּישע אַנשטאַלט) צו בעטן, — איך בין געקומען אין געריכט, — איך פאָדער!...

ער האָט גענומען דעם קוטשער, אַוועקגעזעצט אים אינ־מיטן געריכט אויף אַ שטול און הינטער אים אַוועקגעשטעלט אַ פּאָר מענטשן. איינער פון זיי האָט שנעל אויסגעשאָסן פון הינטן אַ פּיסטאָן פון אַ פּורים־ביקסל. דער קוטשער האָט אויסגעדרייט דעם קאָפּ אויף הינטן.

— ווער האָט געשאָסן? — האָט געפרעגט יאַקאָבסאָן.

דער קוטשער האָט אָנגעוויזן מיטן פינגער אויף אַ צווייטן, און נישט געטראָפן דעם וואָס האָט אויסגעשאָסן.

— „גאָספּאָדאַ פּריסיאַזשניע, — האָט זיך געווענדעט יאַקאָבסאָן צו די געשווירענע בייזיצער, — אויב אויף אַזאַ נאָענטן שטח האָט ער נישט געקענט זען ווער עס האָט געשאָסן, ווי אַזוי קען מען גלויבן אויף זיין עדות־זאָגן, אַז ער האָט כלומרשט געזען פון אַזאַ ווייטער שטרעקע?..." —

איסאַק איז באַפרייט געוואָרן צו דער פרייד פון דער גאַנצער יידישער באַפעלקערונג פון סלאָנים און געגנט.

זכרונות על ר׳ שמואל האדמו״ר
השני מסלונים זצ״ל

דוד כהן

כיצד הגעתי לסלונים ולחסידות הסלונימאית

(עלים מיומן ישן)

מוגש בחיבה ובהערצה
לנשיא מדינת ישראל ר׳ זלמן שז״ר נ״י

בגיל 12 יצאתי מבית אבי, רב בעיירה קטנה בחבל ווהלין, ועשיתי דרכי ברגל דרך עיירות וערים עד שהגעתי לפרוסקורוב שבחבל פודוליה. בעיר זו כיהן דודי הרב ר׳ שמואל כראש־מתיבתא ושם למדתי בישיבה. אחר־כך הלך לבי אחרי בני־הנעורים „המורדים במלכות״ והצטרפתי לחברת הנוער בעיר זו, שהיתה קשורה במפלגת הסיימובצים. באותה תקופה ישבתי זמן־מה באחד הכפרים שבסביבה ושם עסקתי חלקית בהוראה וחלקית בעבודה גופנית, ודהיינו: בקטיפת אגוזים והסרת קלי־פתם, עבודה שהשחירה את ידי כאלו עבדתי בזפת, ועל זה היתה גאותי, כי הרי נראיתי כפרוליטרי ממש...

בעיר זו עברה עלי המהפכה של שנת 1905. בעקבות הפרעות שבאו אחר־כך מלאו האכזבה והיאוש את לבי, וכרבים מבני הנעורים חשבתי על הגירה לאמריקה. בימים ההם בקרני הסבא מצד אמא, יהודי אמיד, פקח, בעל טחנת מים בכפר סלובודקה אשר ליד העיר נאוורדוק. הסבא הניאני ממחשבתי להגר לאמריקה והציע לי לבוא אליו ולעבוד בהנהלת הטחנה. הוא גם קבע לי שכר נאה. נעתרתי להצעתו, אך כפרולטרי נאמן קבעתי תנאי שאגור יחד עם הפועלים העובדים בטחנה. הסבא נאלץ להסכים לתנאי... וכך עברתי לגור בכפר. עבודתי היתה: רישום שקי הדגנים ושמות בעליהם וקביעת התור לטחינה. קשה היה לסבתא, אשה נפלאה ובפיה מעשיות ואגדות, לקבל את הדין שנכדה יתגורר בחדר יחד עם הפועלים, כפריים פשוטים, ואף יסעד אתם. אבל מהסתודדות שבין הסבא והסבתא הבינותי שהם היו בטוחים, כי „השגעון״ של נכדם יחלוף מהר...

באותן השנים התפרסמה העיר נאוורדוק בעולם היהודי בזכות ישיבת־המוסר שבתוכה, שבראשה עמד אחד מראשי תנועת־המוסר הרב ר׳ יוזל, יהודי מופלא ומפורסם בדורו. הסבא הוקיר אותו מאד והיה אחד ממקורביו. באותו קיץ בא ר׳ יוזל להנפש בבית הסבא שבכפר. הוא היה נעים־הליכות ובעל צורה נאה והפיקחות נשקפה מעיניו. הוא קרבני אליו והרבה לספר לי על הישיבה ועל תלמידיה. לאט־לאט נכבשתי לדבריו ולהצעתו לבקר בישיבה בנאוורדוק. לא עברו ימים רבים ולשמ־חתם של סבא וסבתא נתקבלתי לתלמיד בישיבה של בעלי־המוסר. באותה ישיבה למד אז גם אחי הבכור.

הימים ימי שלהי דחודש אב ובאויר הישיבה היתה כבר מורגשת התכונה והאימה של ערב הימים הנוראים. ר׳ יוזל שב מהנופש. ביער הקרוב לעיר נפתח הבית הבודד, אליו היו באים בני הישיבה בחודש אלול להתבודדות. אחד אחד הם היו באים לבית הבודד, כל אחד לחצי שעה, כל אחד ופסוקו בפיו והניגון כמעט אחד, ניגון מלא המיית נפש: אדם יסודו מעפר וסופו לעפר, — בוכה הניגון, מתיפח בן־הישיבה, והקול והבכי מהדהדים ביער ומתערבים בציוץ הצפרים.

בכל להט נפשי הצעירה התמכרתי לתנועה החדשה ששבתה את לבי, ורבי יוזל בישר לסבא כי הנה נכדו עולה בדרגת המוסר.

לא כך חשב אחי הבכור שראה אותי נתון לעצבות יתרה, שהיתה כרוכה במוסר, עצבות גדולה ועמוקה. אז אירע מעשה עם בחור־ישיבה ששב מבית ההתבודדות ודעתו אינה שפויה עליו. אחי ואתו כמה מחבריו חששו אז לבריאותי. כדי לבדר אותי ולהפיג את עצבותי, הם השפיעו עלי שאצטרף אליהם לביקור בליל־שבת „בשטיבל״ הנאוורדקאי של חסידי סלונים.

נאוורדוק היתה ברובה עיר של מתנגדים, ור׳ יוזל ובני־הישיבה שלו היו מבטלים את החסידים. גם האב״ד דמתא ר׳ יחיאל־מיכל, בעל הספר „ערוך השולחן״, היה מזמן לזמן מדבר בגנותם של החסידים, שבמקום לימוד התורה בימי השבתות מבלים הם בשירה ואף יוצאים במחולות. בעיר היו מעט חסידים ורובים חסידי סלונים. והיה מנהג אצל חסידי סלונים לשבת בצוותא בשטיבל בלילות שבת עד שעה מאוחרת. הם היו שרים ומזמרים ניגונים מתוך התלהבות ולפעמים בשעת התעלות גם יוצאים בריקוד. רובם של החסידים היו עניים ולא היה לאל־ידם לשמח את לבם ביין. הצעירים שביניהם היו יורדים בחצות הליל למעיין שבקצה העיר ומביאים דלי מים קרים, והחסידים היו מתכבדים בשתיית המים הקרים ומברכים „לחיים״, ורבתה השמחה בשטיבל...

חבורה עליזה ויוצאת־דופן זו הקסימתני בבת־אחת. הייתי מוכה תמהון והאזנתי, כולי מוקסם, לשירתם. הם שרו בדבקות, כשעיניהם עצומות, והלחן מתלווה במלים החוזרות: „אוי טא־טינ־קע זיסער, היי־לי־קער שבת"... הקשבתי לניגונים וכן לדברי התורה שאחדים מהם השמיעו בין ניגון לניגון. זכורני, שהישיש שבחבורה שהשמיע את דבריו היה גבה־קומה בעל הדרת־פנים, סומא בעינו האחת. הוא היה מקובל מאד על החסידים, כי זכה עוד להסתופף בביתו של הרבי ר' משה מקוברין, קודמו של האדמו"ר הראשון מסלונים. (לימים שמעתי כי העיוורון בעינו האחת בא עליו משום מעשה שהיה: בשנות שחרותו עשה דרכו ברגל לרבי בקוברין, ובעברו בתוך היער נתקל בבת־נכרים, שחשקה נפשה ביהודי התמיר ותאמר לפתות אותו. אך החסיד התגבר על יצרו והחל לברוח, ותוך כדי מרוצתו פגע ענף־עץ בעינו, והתעוור בעינו האחת). מפיו של ישיש נפלא זה שמעתי באותו לילה בשטיבל דברים מעין אלה: למה בוכים ומתיפחים „בעלי־המוסר" על „אדם יסודו מעפר וסופו לעפר?" — הרי יש לשמוח על כך, שאדם יסודו מעפר ולא ממים או מנוצות, ומכיוון שהוא מעפר — הריהו מוצק ויש לו הברירה להתגבר על יצרו... וכן אין לבכות על „סופו לעפר", כי באדמה יש חיות של צמיחה ועל־כך יש לשמוח... ואכן, כשסיים את דבריו פתחו החסידים בניגון שמח מתוך התעלות, כשבפיהם הפזמון: „אדם יסודו מעפר וסופו לעפר".

את הרבי האדמו"ר של חסידי סלונים הם לא הזכירו בשמו, אף לא בכינוי „רבי", אלא במלים: „הוא שיחיה" (ביידיש: ער זאל לעבן.). הזכירוהו באהבה עמוקה, אהבת בנים לאב מסור ויקר. ואף ציטטו בין ניגון לניגון דברים משלו, כדלקמן:

— „כתוב במקורות: ‚אהבת־ישראל', ולא ‚אהבת עם ישראל'. וכל־כך למה? כי מי שאוהב את ‚עם ישראל' ולא את ‚ישראל' כפרט, כאילו לא אהב את עם ישראל." —

והחסידים הוסיפו ואמרו: הוא שיחיה נכון למסור נפשו על כל יהודי ויהודי.

באותו ליל־שבת נשביתי במצודת החסידות, וחשתי פתאום את הפער בין שיטת ההתלהבות והדבקות הזאת ובין השיטה־הסגפנית של בעלי־המוסר. פגישתי הבאה עם ר' יוזל התקיימה במזל מתיחות. הייתי גלוי לב ואמרתי לו, כי לא אלך להת־בודדות ביער. הוא שאלני: האם יש לך דרך אחרת להתבוננות ולהתכוננות לקראת הימים הנוראים? — על זה עניתי לו: יש האומרים כי ההתבוננות וההתכוננות באות לאדם דווקא כאשר הוא חי בחברותא, כאשר הוא שמח כי „אדם יסודו מעפר"...

ר' יוזל הפסיקני ברוגזא: רואה אני כי החסידים הרעילו את נשמתך וחוששני, כי כבר לא תחפץ להמשיך ללמוד בישיבה. — על זה התאזרתי בעוז ועניתי קשות: הריני מתכונן להצטרף לאלה ההולכים לראש־השנה לסלונים. „והוא שיחיה" יקבע את דרכי להבא. —

— ומי הוא זה „ההוא שיחיה"? — שאל ר' יוזל בלעג.
— הרבי מסלונים, — עניתי ונפרדתי ממנו.

בינתיים התקרבתי לכמה מחסידי סלונים שבעיר, — כל אחד וסגולותיו: הארי שבחבורה היה ר' שלמה'לה, שהיה ידוע בכינוי „המלאך", יהודי שהתקרב לגבורות ומלאכתו עשיית נרות מחלב. ביתו הקטן היה בקצה העיר, ובחצר בתוך מחסן אטום היה עוסק במלאכתו מתוך כוונה והתלהבות, כששפתותיו מדובבות כל הזמן: „היי־לי־קער שבת". פרנסתו היתה מעטה, כי בימים ההם הופיעו בשוק נרות הסטיאריין, אבל נשים צדק־ניות העדיפו לקנות את הנרות של ר' שלמה'לה. הוא ידע שאני מתכונן לעשות דרכי לראש־השנה לסלונים והיה נאנח ואומר: „אתם המאושרים, תעשו דרככם ברגל, ואם ירצה השם תגיעו לסלונים לסליחות של ‚זכור ברית' (כלומר, הסליחות של אור לערב־ראש־השנה). צר לי שאין לי הכוח לעשות אתכם את הדרך ולזכות לראות את ‚ההוא שיחיה', לשמוע את קולו, להסב לשולחנו בשני לילות החג. התדע, בני, כי הוא שיחיה עובר לפני התיבה מ‚המלך' עד לאחר תפילת מוסף, והתפלה נמשכת כל היום וממהרים ל‚תשליך' לשפת הנהר? אמור לי, בני, האם לא יקשה לך להעלות את שמי בשעת ההתיחדות ‚עמו שיחיה'?" —

מפי החסידים נודע לי אחר־כך, כי כינויו „המלאך" בא לו מהאדמו"ר הראשון של סלונים רבי אברהם. והשם „מלאך" על שום־מה? — כי בשעת עניו ומצוקה גדולה פנה פעם אל הרבי והשיח לפניו את לבו. והלה אמר לו: אם תחפץ בעשירות עליך לעמוד בנסיון. — והרבי קיים מיד את דבריו והעמידהו בנסיון קשה: הוא נתן לו כמה מטבעות־כסף ואמר לו לקנות צרכי־אוכל ולסעוד את לבו לעיני אשתו וילדיו הרעבים ולהתקשח ולא לתת להם אף כזית... שלמה'לה קבל עליו את הנסיון, הוא בלע את הארוחה ונדמה היה לו כאילו בולע אבנים רותחות. לאחר־מכן הוא חזר אל הרבי, ולשאלת הרבי ששאלהו: אם־רצונך עדיין בעשירות? — שלמה'לה ענה: אם זו היא הדרך לעשירות, הריני מוותר על כך. — הרבי אמר אחר־כך למקורביו: הנסיון של שלמה'לה גם מלאך לא היה עומד בו. — ומאז היה נקרא בפי חסידי סלונים: „שלמה'לה מלאך".

כמעט במשך כל חודש אלול הייתי בשטיבל, התרועעתי עם החסידים הצעירים, ויחד אתם ועם אחדים מהחסידים הקשישים יצאנו ברגל, לאחר הסליחות הראשונות, לסלונים. החסידים היו מבטאים את השם „סלונים" בחיבה מיוחדת. אני שיערתי, כי סלונים היא כולה עיר של חסידים ואהבתיה עוד בטרם ראיתיה. ימי ההליכה עברו עלינו בשירה. עברנו דרך כפרים ועיירות ובדרך הצטרפו אלינו חסידים נוספים. אור לערב ראש־השנה, לסליחות של „זכור ברית" הגענו לסלונים. בבואנו נגלתה לעינינו העיר על הנהר השוטף למרגלותיה. בין הער־ביים הגענו עייפים ורוננים לרחוב סקרובובה, ל„חצר" של הרבי, שהיתה כבר מלאה חסידים שבאו מקרוב ומרחוק. אותנו, „העולים ברגל" קבלו בשמחה ובשירה, ואחרי תפילת ערבית נכנסנו אחד אחד — כש„המשמש בקודש" ר' ישראל זלמן פותח לפנינו את הדלת, — אל חדרו־דירתו של הרבי. הייתי האחרון לקבלת השלום. בהרף־עין סקרתי את החדר. פני האדמו"ר היו מאירים ועיניו היו כמעיינות של רחמים וחסד. במשך השיחה התברר לי שכבר שמע עלי ועל מאבקי וגלגולי הנפשיים. הוא אמר לי, שכדאי להאבק ולהתגבר „וצריך לדעת להריח אבק־שריפה". (ביידיש: מען דארף קענען שמעקן פּול־ווער). הוא עכבני בשיחה ממושכת מהרגיל ונפרד ממני בברכה. בצאתי חבקני ר' ישראל־זלמן באמרו: זמן רב שהית בחדרו. בין קהל החסידים שמלאו את החצר היו כמה מאות בחורים

ונערים, „והוא שיחיה" הקדיש להם תשומת-לב מיוחדת, דאג למזונותיהם שהיו על חשבון כמה חסידים אמידים. הבחורים, ואני בתוכם, עשו בסלונים עד אחרי סוכות.

הסליחות של „זכור ברית" נחרתו עמוק בלבי. קהל רב מלא את בית-המדרש החסידי עד אפס מקום והעיניים נטויות לעבר הדלת המוליכה לחדרו של הרבי. הש"ץ העובר לפני התיבה, אחד מגדולי החסידים, עומד לבוש קיטל ועטוף בטליתו. הצפיה רבה. ר' ישראל-זלמן המשמש בקודש משתיק את הקהל ולאט-לאט הוא פותח את הדלת. בפתח החדר מופיעים פניו החוורים של הרבי העומד רגע על הסף, סוקר את הקהל. לכל אחד נדמה כאילו העיניים חודרות לתוך תוכו. החסידים שהגיעו בשעות הלילה מושיטים יד רועדת לקבלת שלום. הרבי מגיע למקומו ליד ארון הקודש והש"ץ פותח ב„יתגדל ויתקדש" בניגון המיוחד לחסידי סלונים.

למחרת בבוקר השכם, ערב ראש השנה, יצא הרבי וקהל חסידים, ואני בתוכם, לתפילת שחרית אל אהלו של האדמו"ר הראשון ר' אברהם זצ"ל בבית הקברות. יהודי סלונים שאף הם השכימו לסליחות ליוו אותנו במבטי לעג וזלזול. לפי מבטיהם נוכחתי לדעת, כי יהודי סלונים הם, למעשה, מתנגדים, וחצר הרבי היא מעין אי-קטן בים של התנגדות לחסידות. השביל המוליך אל האוהל היה רחוק ומבודד. רק מעטים והמקורבים ביותר זכו להכנס אל האוהל פנימה ולהתפלל יחד עם הרבי. ההמונים עשו את תפילתם מחוץ לאוהל והכניסו את הפתקאות (קוויטלאך) דרך הצוהר הקטן.

בימים שעשיתי בסלונים כמעט שלא ראיתי את העיר, כי כל הזמן ישבתי ב„חצר". „הוא שיחיה" קבלני כמה פעמים וחסידים התקנאו בי. אני זוכר גם את אחיו של הרבי, ר' נח שהגיע אז לסלונים מטבריה. הוא שפע אהבת ישראל וארץ-ישראל. כולנו, הצעירים, הצטופפנו סביבו ואהבנו לשמוע אמרותיו וסיפוריו על ארץ-ישראל בכלל ועל טבריה בפרט.

על מה דבר אתי „הוא שיחיה"? היה נדמה לי, כי הוא חש ומרגיש בספקות המתעוררים בלבי וחשש פן לא אעמוד בנסיונות הצפויים לי. ואמנם היו אז בלבי פקפוקים, אך הוא, לבי, גם שפע אהבה עמוקה לחסידות הסלונימאית, אשר בדרך תפילותיה, בניגוניה ובשיטתה היתה כל-כך שונה מהחסידות אשר בפולין ובאוקריינה.

אז הכרתי גם את בניו של הרבי: את הבכור ר' יששכר-לייב שהיה פיקח ובקי בהוויות העולם ואת הצעיר רבי אברהם, נלהב ומתלהב בחסידות. ואכן, אחרי פטירתו של אביו האדמו"ר ר' שמואל, זכה דווקא הצעיר ר' אברהם לשבת על כסא-האדמו"רות. אז למדתי גם להכיר את האהבה העמוקה של חסידי סלונים לשבתא מלכתא. הכיסופים אליה היו אצלם כה עמוקים ונשגבים, שלא מצאתי דומים להם בקרב חסידים אחרים. ניגוני התפילות ואף ניגון "כל נדרי" וכן קריאת טעמי התורה היו מיוחדים לחסידי סלונים. הרבנית היתה בעלת מרץ ודאגה לכל הליכות וטירדות „החצר". זכורים לי כמה אנשים מיקירי החסידים שבעיר. אחד שלא אזכור את שמו (הוא היה בעל טחנה קטנה לגריסים) הזמינני לסעודת חג. פשוט היה האיש, אבל לבו היה פתוח לאהבת ישראל. אזכור את ר' משה מינץ, שהיה בבחינת אש לוהטת. בשעת התפילה היה מתכופף ממש עד הרצפה. והכרתי, כמובן, את ר' נפתלי שהתגורר בשטיבל ושסיפרו עליו, כי הוא הגיע לחסידות מעולמות זרים, מפריז, וכשנתפס לחסידות השליך את הכל, התנזר אף מחיי המשפחה והשתקע בחצר של הרבי.

לפי פקודת הרבי, עשיתי זמן-מה בעיירה ז/טל הסמוכה לסלונים. קומץ החסידים שהיו בעיירה זו היו פשוטים שבפשוטים, ובבדידות הגדולה, שתקפתני לעתים, הייתי מתרפק על כתבי רבי נחמן, ודבריו, אמרותיו ומעשיותיו הרעיפו עלי עידוד בלבטי הנעורים שלי. יום אחד הגיע „הוא שיחיה" מסלונים לז/טל. השמחה היתה רבה. בשיחת ההתיחדות אתו הוא שאלני מה הם ספרי החסידות שאני עוסק בהם. וכשעניתי לו שהם ספרי ר' נחמן, הוא הרהר רגע ואמר:

— „לא הייתי מייעץ לך לעשות זאת, ושני טעמים בדבר. הראשון: האין אתה חושב לפעמים, כשאתה מעיין בכתביו של ר' נחמן שאתה בעצמך הנך בבחינת רבי נחמן? (ואכן, מחשבותיו ואמרותיו הפיוטיות היו כה קרובות ללבי ולהבנתי, שיכולתי לחשוב כי קרוב אני מאד לרבי נחמן), והטעם השני יוודע לך כשתמשיך בדרך החסידות". —

הרבי כנראה רמז בזה להתנגדותם של גדולי החסידים לרבי נחמן ולדרכו.

בימים ההם וביחוד בערבים, כשאני מתבודד בשטיבל, נצנצה לפני עיני הכנסיה הלוטה במסתורין, ובהשמע לפעמים צלילי העוגב נמשכתי לפינת-סתר זו. (לימים פרסמתי על חוויה מיסטית זו סיפור ביידיש: „הכנסיה" — דער קלויסטער.) הייתי נבהל ממחשבה זו והחלטתי לעזוב את ז/טל, וברגל עשיתי דרכי לעיירה מוש שליד ברנוביץ, כי הרבי מסלונים שבת באותה שבת במוש. בקרב החסידים במוש היו כמה מבני העליה ויום-השבת עבר עלי מתוך התרוממות. במוצאי שבת קבלני הרב לשיחה. כששמע על מה שעובר עלי, הוא נאנח אנחה עמוקה ואמר: „לבטיך הם עמוקים ואתה זקוק לסייעתא דשמייא, כדי שתוכל להתגבר".

לפי מצוות הרבי העתקתי את משכני לברנוביץ. עיר זו שהיתה חדשה הלכה וגדלה מיום ליום והתרכזו בתוכה כמה מאות מחסידי סלונים שהיה להם שטיבל, ואף אחד הדיינים בעיר היה מקרב החסידים. ביניהם היו כמה מבני העליה ובעלי מדות נעלות. מי שלא ראה אותם בלילות השבת לא ראה דבקות עמוקה והתעלות נפשית. כאשר היו שרים את ההמנון לשבת: „יה אכסוף נועם שבת, שבת קודש נפשי חולה אהבתך", היו מרגישים בחוש את אהבתם הלוהטת לשבת.

הרבי הורני אחר-כך להסתופף בבריסק, ולו לזמן קצר, בצלו של אחד מגדולי חסידי סלונים, רבי משה מידנר. על רבי משה זה היו מספרים, כי אחרי הסתלקותו של בעל „יסודי-העבודה", הראשון בשושלת חסידות סלונים, נתנו החסידים את עיניהם ברבי משה שהוא יהיה לאדמו"ר שלהם. (כי מאז רבי מרדכי מלאכוביטש חששו החסידים משושלות של אדמו"רים, ואכן אחרי לאכוביטש קמה קוברין ואחריה סלונים). רבי משה סירב לקבל עליו את עול האדמו"רות.

במשך ימות השבוע ר' משה כמעט שלא נראה ואף לא הרבה בדיבורים. אך במוצאי-שבת הוא היה יושב בשטיבל, כשקומקום מלא תה חריף לפניו, ומספר סיפורי-חסידים. הוא המחיש בסיפוריו את קדושתם וגדולתם של אבות החסידות והם שפעו אהבת השם ואהבת ישראל. בבריסק עשיתי כמה שבועות, התהלכתי עם רבי משה ונקשרתי אליו בכל לבי. כששבתי לברנוביץ הצטרפתי לחסיד ישיש רבי יואל. יחד

היינו ערים בלילות בה״ב (ימים שני וחמישי בשבוע) ויורדים למקווה שהמים בה קרים כקרח, וחוזרים כדי לאמור בהתלהבות תיקוני זוהר. סוף־סוף פגעה בי הצנה מהטבילה במקווה וחליתי קשה. לפי מצוותו של הרבי ודרישתה של אמי שבאה לבקרני שבתי הביתה לבית אבי, הרב דמתא בעיירה רפאלובקה אשר בווהלין. בהשפעתה של אחותי הבכירה נפרדתי מהחסידות ונסעתי לישיבת וולוז׳ין בימי כהונתו של הר״מ רבי רפאל.

עוד פעמים זכיתי להפגש עם הרבי מסלונים. פעם אחת כשנזדמנתי לעיירה סמארגון, כשהרבי ביקר שם את חסידיו. שיחתנו נמשכה שעה ארוכה והוא הבין, כי דרכי נפרדה מדרך החסידים. בשעת הפרידה אמר לי:

— „אינני בטוח אם תמצא אושר בחייך, אבל זאת אדע: את סלונים (כלומר את המאור שבחסידות סלונים) לא תשכח אף פעם״. —

ניבא הרבי וידע מה שניבא.

ופעם שניה ואחרונה פגשתיו בנאוורדוק שנים ספורות לפני מלחמת העולם הראשונה, לאחר ששוחררתי מהצבא בעזרתו. על־אף התרחקותי מהחסידות קבלני הרבי באדיבות רבה. וזכורני, שכאשר שמע מפי, כי אני מתעתד לעלות לארץ־ישראל, הוא אמר לי: „מי יתן וקדושת הארץ תעלה אותך ברוח ובחומר וזכור את סלונים (הוא התכוון, כמובן, גם הפעם לחסידות סלונים), שמקור יניקתה והשראתה הוא בארץ־ישראל וביחוד בטבריה״.

א. ק. אפשטיין

כוחו של הרבי מסלונים

נולדתי בלודז בשנת 1890. חיי היהודים בלודז, עיר תוססת וצעירה יחסית זו, לא היו חיים סטאטיים, לא היו חיים של שווי־משקל רוחניים, כי אם חיי תנועה ושינויים, במצב השתנות תמידית. ההווי היהודי התבטא בצורה של מגמות והשקפות מתנגדות זו לזו וכיוונים שונים סותרים זה את זה מן הקצה אל הקצה. מהלך החיים היהודיים של הקהילה נתחלק לארבעה זרמים מקבילים. מצד אחד היכתה התנועה החסידית שרשים עמוקים בלב ההמון, מצד שני היתה קבוצה בעלת נטיות להתבוללות שלמה. בין שתי הקבוצות היתה התנועה של ההשכלה מצד אחד, ומצד שני — המתבוללים למחצה, המתבוללים בני דת־משה, שרבם דר. יילסקי הטיף להם בגרמנית. (ד״ר יילסקי היה יליד סלונים. — המערכת).

על רקע זה אפשר להבין, איך אבי, אשר היה חסיד נלהב שנכרך אחרי סייעתו של האדמו״ר ר׳ שמואלקה מסלונים, מסרני בראשית חינוכי לא לחדר המסורתי הישן אלא ל„חדר מתוקן״, ובעיקר איך הוא הסכים, שבגמר לימודי בחדר זה במשך חמש שנים, אמשיך לימודי לא בישיבה, אלא בבית־ספר רוסי גרידא. ואכן, בשנת 1901, בהיותי בן 11 עמדתי בבחינות ההתחרות של הממשלה ונתקבלתי למחלקה השניה של בית־הספר הממשלתי למסחר, שהיה בית־ספר תיכוני, ושבו היו עוד תלמידים יהודים. אמנם אין לדעת אם שלחו ההורים את בניהם לבית־הספר הממשלתי בכוונה לרכוש חנוך, או כדי להשיג את הזכות המיוחדת למסיימי בית־הספר: להתנדב לצבא לשנה ושמונה חדשים במקום לעבוד בצבא 4 שנים רצופות כחייל פשוט.

כאשר נכנסתי אל בית הספר הממשלתי נסתבכו חיי הנוער שלי. כדי להמשיך את לימודי במקצועות היהודיים העמיד לי אבי שני מורים פרטיים: אחד חסיד ואיש־מסתורין, שבמקום ללמדני גמרא בילה רוב הזמן בסיפורי נפלאות של הצדיקים ובלימוד מוסר. השני היה משכיל, אפיקורס, שהמשיך ללמדני דקדוק ונביאים והשתדל לבאר לי את התנ״ך על־פי התורה הראציונלית המדעית. וכך בשנות לימודי בבית־הספר הייתי נתון לשלש השפעות מתנגדות זו לזו: בית־ספר תיכוני שכולו חילוני, חסידות מסתורית, ועברית משכילית הכופרת באלקים.

התלמידים היהודיים בבית־הספר קבלו רשות לא לכתוב בשבת, כי אם לשמוע לשעורי המורים. וכך היה מנהגי בכל שבת: השכמתי בשבע, התפללתי עם הוותיקין והלכתי לבית הספר. בצהרים כששבתי הביתה פשטתי בגדי־השרד של תלמיד בית־הספר ולבשתי בגדי נער חסיד, כדי להבדיל בין קודש לחול. אחרי סעודת שבת היה אבא עובר עמי על פרשת השבוע עם המפרשים רש״י, אבן־עזרא ומלבי״ם. מנחה היינו מתפללים ב„שטיבל״ החסידי הסלונימאי, שבה השתתפתי עם נערים אחרים בני־גילי בטכס של שלוש סעודות. ובשעת בין־הערביים, בין כתלי בית־הכנסת העטויים צללי לילה האזנתי לסיפורי־נפלאות שסיפרו החסידים על הרביים הקדושים ולוקח חלק בזמירות המלאות דבקות והתלהבות, ואגב־אורחא גם משתתף בריקודים.

בגללי סבל אבי הרבה, כי קהל־החסידים היו מוכיחים אותו על שהכניסני לבית־הספר של גויים. וכשבא האדמו״ר ר׳ שמואל׳קה מסלונים ללודז בסיבובו השנתי, הוגד לו הדבר. באותה שבת כשהיה הרבי בעיר, לא ביקרתי את בית־הספר והלכתי עם אבי להתפלל בבית פרטי שבו התארח הרבי. הוגד לי אחר־כך, כי הרבי היה מלא חרדה וזוועה כאשר נודע לו שבן־עדתו פורץ גדר. בתפילת שחרית ירד הרבי לפני התיבה. כשהגיע ל„נשמת כל חי״ נשתתק לרגעים, ודומית סתרים שלטה בחדר. החסידים ביארו לי אחר־כך שזה היה דבר בל־תי־רגיל, ושהרבי הקדוש התייחד עם פמליא של מעלה להוודע מה יהיה סוף הנשמה התועה של אברהם בן־עקיבא (אני עבדכם), שהיה הראשון בקהל החסידים לצאת מהמסגרת הקבועה של חיי היהודים, בהכנסו לבית־ספר אפיקורסי.

נקודת־השיא של אותה שבת היתה הסעודה השלישית. החדר אפל, מלא אנשים מפה לפה. ישבנו צפופים מסביב לשולחנות, ורבים נדחקו ועמדו על־יד הקירות מתאמצים לתפוש את דברי הרבי אשר דרש מענינא דיומא. אולם פני הרבי לא היו כתמול שלשום. כולם הרגישו, כי חדוות ההתלהבות לא היתה עם הרב. מהאנחות והאנקות שהפליט בתוך

הזמירות העצובות ניכר היה שהרבי אחוז דאגה. לב הרבי דווה ואנחותיו פלחו את לב החסידים. המשרת הביא עששית, אבל הרבי צעק: שבת! — כנראה, הוא חפץ להמשיך את רוח השבת, להוסיף מן הקודש על החול.

מה העציב את הרבי? סוף־סוף הסעודה השלישית נגמרה. תפילת המעריב עברה מהר ובאה ההבדלה. נוהג היה הרבי לטעום מהיין שהבדיל עליו ולשפוך את השאר על השולחן והחסידים אצו לטבול את אצבעותיהם ביין ולגעת בו בעיניהם, באזניהם ובכיסיהם. אולם הפעם לא נהגו כך. הפעם הבדיל הרבי, ובגמרו את תפילתו נשאר עומד והכוס בידו השלוחה, ולא טעם מהיין. כך נשאר עומד בלי תנועה רגעים אחדים. פתאום קרא בקול רם: איה בנו של עקיבא? —

ידים שלוחות דחפוני אליו. הרבי עמד בלי נוע ושוקט, בהביטו בעיניו החודרות. שקט שרר בחדר. פחד תקף את כולם. מה קרה? מדוע שינה הרבי את המנהג? וודאי שיש טעם בדבר. ואני עמדתי לפניו משתומם ורועד מפחד ורגלי כושלות. הרבי הושיט ידו ושם אותה על ראשי ואמר:

— בני, שתה מן היין לסגולה שתשאר יהודי נאמן כל ימי חייך. —

אינני זוכר אם שתיתי מן היין. אני משער כי מלאתי את הפקודה. אמי סיפרה לי אחר־כך, כי התעלפתי והייתי אחוז קדחת במשך שבוע שלם. בטוחני שרבי שמואל׳קה ידע את אשר הוא עושה. סגולתו היתה קיצונית ורבת־תועלת.

לימים, עם הגירתי לאמריקה, התגוררתי בצעירותי בשי־קאגו. זה היה בשנת 1913. אחרי הוועידה בטשרנוביץ לקידום שפת־יידיש שהתקיימה בשנה זו, התאמצו כמה מאנשי־האינ־טליגנציה שלנו להכניס את השפה היידית אל הקהל היהודי כאמצעי של קיום הלאום; הד״ר זשיטלובסקי נהפך בן־לילה למנהיג גדול ומעין נביא, עתונו „דאָס נייע לעבן" — לתורה חדשה. בשיקאגו נוסד אז בית־ספר בשם „יידישע נאַציאָנאַל־ראַדיקאַלע שולע". הפיקוח על בית־הספר היה בידי קבוצה קטנה של אידיאליסטים, סוציאליסטים־טריטוריאליסטים. גם אני האמנתי כי התנועה היידישיסטית תגאל ותפדה את עם ישראל מצרותיו. אני הייתי אחד המורים הראשונים של בית־ספר זה. אחרי שבועות אחדים של הוראה הוזמנתי למשפט לפני וועדה מיוחדת של הקבוצה המפקחת על „עוון פלילי": נאשמתי, כי בזמן שאחד המפקחים ביקר במחלקתי בלמדי היסטוריה מקראית, הזכרתי 5 פעמים את שם ה׳. ועוד קיטרוג נורא: ביארתי לתלמידים, כי שמואל הנביא לא היה מנחש או ידעוני, כמו שאחד מחברי המורים ביאר לכיתה, אלא נביא אמת...

אמנם הגנתי על עצמי לפני חברי הסוציאליסטים, שאני בעצמי אינני מאמין בה׳, ורק סיפרתי שהיהודים בזמן קדמון האמינו כי ה׳ עושה נסים ודואג להם, אבל התנצ־לותי לא הועילה. המאשימים טענו, כי התלמידים עלולים לטעות בדברי וכי על־אף כפירתי מספר אני סיפורי המקרא ברגישות־יתר; כי הדת ואלקים הם שרידי תקופות־החושך והם אמצעי בידי הבורגנות היהודית כדי לנצל את ההמונים ואין להם מקום ב„יידישע ראַדיקאַלע שולע". אני, אברהם בן־עקיבא, בן חסיד מסלונים, נאשמתי להיות כלי־שרת בידי „הבורזשואזיה" היהודית וכי אני מרעיל נפשות של ילדי הפרוליטאריון היהודי...

פסק־הדין היה: חיללתי את קדשי הסוציאליזם, ופטרוני ממשרתי.

אחר זמן־מה נתקבלתי כמורה בבית־ספר, גם הוא יידי־שאי, שנוסד על־ידי פועלי־ציון (בהנהלת ד״ר דולניק). בבית־ספר זה ניתנה לי „הרשות" להזכיר את שם אלקים, — אך, כמובן, בתנאי שאין מרחיבים עליו את הדיבור...

אלה הם הנסיונות, היסורים והמאבקים שבהם התנסיתי כתלמיד וכמורה צעיר. כמה מחברי מאותה תקופה, שנוסו באותם הנסיונות, ניזקו ברוחם, נכנסו לפרדס ונפגעו. רבים מהם נהיו למנהיגי התנועה הקומוניסטית. אחרים הפסיקו לגמרי את קשריהם עם החיים היהודיים. אחרים תלויים ועומ־דים מבלי יכולת למצוא מקום בחיק היהדות בכלל ובתוך היהדות הדתית בפרט. מפני איזו סיבה שהיא, או מעשה־נס, נפתלתי גם עם הראדיקליות וגם עם תנועת ההתבוללות המאררת, ויכולתי להן.

אני מאמין באמונה שלמה, כי הודות להשפעתו של האדמו״ר ר׳ שמואל׳קה מסלונים נכנסתי לפרדס מבלי להפגע ויצאתי בשלום מן המלחמות הנפשיות האלה.

הקורספונדנציות מהשנים 1901—1905
די קארעספאנדענציעס פון די יארן 1901—1905

היהודי, שבועון שיצא בלונדון

גליון 20. ו׳ אדר א׳ תרס״ב. 13 בפברואר 1902.

קורספונדנציה של א. בעקענשטיין על מריבה חמורה שפרצה בעיירה קוזלוישצינה שעל־יד סלונים בין יהודים ונוצרים בגלל... גנבת תרנגול! — בסופה של המריבה „ששמו־נה״ עשר אנשי קוזלוישצינה העמדו לפני חוקר הדין אשר בסלונים לתת לו דין וחשבון על מעלליהם, וביניהם נקראו גם הרב והשוחט של העיירה, — וכדי בזיון וקצף״...

גליון 27. כ״ה אדר ב׳, תרס״ב. 3 באפריל 1902.

סלאנים. — התנועה הציונית בעירנו חוזרת חלילה מרעש לדממה ומדממה לרעש, יש שהתנועה תרעים ברעם ורעש, ואחרי הרעש קול דממה דקה, ואחרי הדממה עוד פעם קול שאון סאון ברעש ע״ד המניות, השקלים, המטיפים, השיעורים ועוד כאלה, ועוד פעם דממה, לולא הופיע לעירנו דברן העם, הד״ר פ. אווינאוויצקי הבא מהקונגרס הבזלי, ויואל לסור אל עירנו אשר בה הקריב שנות ילדותו, ובבואו הסב רעש גדול בעולם הציונות בעירנו ובכל המחוז ואגפיה, וכמעט כל בני עירנו, זולת בני המלכים, — (מאן מלכי־רבנן) נתנו ידם לאגודת הציונים, והנפשות האלה עשה לנו הד״ר הנ״ל בארבע דרשותיו אשר דרש בעירנו, ולא אגזים אם אומר, כי נואם נעים כה העומד על הבמה חמש שש שעות רצופות ופיו מפיק מרגליות ולא ייעף ולא ייגע, טרם ראינו, דרשותיו הנעלות היו בשפת יהודית המדוברת ובשפת רוסיא, ובכן נקבצו ביום אחד מאה רו״כ להקרן הקימת הלאומי, לבד מניות רבות ושקלים למכביר, ואחד מגבירי עירנו מר צ. דובינבוים נדב מאה רו״כ לקופה הלאומית למען יכתב בספר הזהב. ואגודת הציונים עשתה קופסאות־ברזל, וחבריה הולכים מבית לבית יום אחד בשבוע ומאספים כסף, וכל איש נותן נדבתו לקופה הנ״ל בעין טובה איש איש כפי שידבנו לבו, העשיר ירבה והדל לא ימעיט מקאפייקא אחת. נקוה כי מדי שנה בשנה יאסף בעירנו יותר מאלף רו״כ. נקוה כי הציונות בעירנו תצעד צעדי ענק ותתפשט יותר ויותר עד שתתפס מקום בכל המפלגות. האגודה בנות ציון אשר תכונה בשם „קדימה״, העשירה במספר חברותיה, משתדלת הרבה לטובת הציונות, הן בהפצת מניות והן באספת שקלים, ועובדת לטובת הקופה הלאומית על צד היותר טוב, וראויה היא לתהלה בשער בת רבים. ומי יתן וישימו לב גם החרדים, העומדים עדיין בעירנו מנגד לתנועתנו, מפני יראת שוא ותפל שהציונות מתנגדת לרוח דתנו, — ויעשו כמהם.

— זה לא כביר נדבקו ברחובות עירנו על כתלי הבתים ועמודי הט״ג כתבי הודעה משר פלך גרודנא פקודה להעמיד את עירנו במצב שמירה, לבל יקרו מעשים בלתי מהוגנים המפריעים את מנוחת התושבים.

(הקורספונדנציה מסתיימת במקרה התאבדות של עלם עברי מברנוביץ).

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 41. ה׳ תמוז תרס״ב, 10 ביולי 1902.

מכתב בשם „משא סלאנים״ מאת אליעזר בעקענשטיין על מצב הבנייה והתעשיה בעיר, שתכנו דומה לזה של מכתביו של אותו סופר ב„הצפירה״ גליון 38, 1901, וגליון 31, 1902 (ראה בקורספונדנציות של אותו עתון.)

אמנם, מאז שהסופר פרסם ב„הצפירה״ בתחלת 1902, את מספר בתי־החרשת שבעיר, ועד זמן פרסום מכתבו זה באמצע אותה השנה, חלו שנויים דלקמן שבמספר המפעלים התעשיתיים:

1. בבית החרושת לעורות עובדים 120 פועלים (קודם רק 60 פועל)
2. מספר הריחיים של קיטור הוא שניים (קודם אחד)
3. מספר בתי־נסורת העצים הוא חמשה (קודם ארבעה)
4. מספר בתי־הצביעה הוא שלשה (קודם שנים)
5. וגם נוסף „בית אוצר לחלוף שטרות״.

גליון 42. י״ב תמוז תרס״ב, 17 ביולי 1902.

המשך המכתב „משא סלאנים״ מהגליון הקודם, שדומה בתכנו לידיעות שמודיע א. בעקענשטיין במכתביו ל„הצפירה״ בגליונות: 38, 230 משנת 1901 ו־102 משנת 1902.

גליון 44. כ׳ תמוז תרס״ב. 31 ביולי 1902.

ידיעה על מעשה רמאות, איך הוציאו במרמה כסף מאלמנה יהודיה שבעיר.

גליון 46. י״א מנחם אב תרס״ב, 14 באוגוסט 1902.

סלאנים, כ׳ תמוז התרס״ב. —

— עד כמה שנחוצה בעירנו אגודת מורים, מלמדים וסופרים הננו רואים בעליל בכל יום ובכל עת ובכל שעה, ולוא היתה בעירנו חברה כזאת, כי אז רווח והצלה יעמוד לרבים בשעת דחקם, ובחסרונה מרגישים היטב אלה הנפגעים מפגעי הזמן על כל צעד ושעל, ובאמת מדוע יהיו הנזכרים למעלה נפלים מכל בעלי המלאכה, אשר אגודתם נוסדה על בסיס לכבוד ולתפארת ועושה חסד לרבים מחבריה הדורשים עזרה ותמיכה לפי שעה? אך רעה חולה היא כי המורים והסופרים, לרבות המלמדים, רק מלמדים הם במלא מובן המלה, ולא ידאגו כלל דאגת מחר לנפשותם, ולאחיהם אשר כח ידיהם אין למו להביא טרף להם לעת זקנתם לא ישימו לב. שימו נא זאת

אל לבכם, אתם מורינו סופרינו ומלמדינו, וחושו אתם בעצמכם לעזרתכם בעוד מועד, כי מי יחוש זולתכם לישועתכם? התאחדו נא גם אתם כאחיכם בני ערים אחרות וצאו לישע נפשכם, הקדישו נא איש איש מכם בכל שבוע קשיטה אחת או שתים אל המפעל הטוב הזה, ואז יושע הנעזר על ידכם תשועה גדולה מאין כמוה, ולא נוסיף לראות בגוע מורה או מלמד מרעב וכפן כאשר כן קרה לא אחת ושתים, אם כה תעשו והללתי בשערים מעשיכם.

רבים מבני עירנו שגמרו את חוק לימודם בבית־הספר לעברים מטעם הממשלה הנם עתה מורים בבתי־ספר להממשלה לכבוד ולתפארת, לא כן עתה, אחרי אשר יטעמו הבנים מעט צרי ומעט דבש המדעים וטרם הספיקו לברך על המוגמר, ישכחו את מטיביהם את רועיהם הנאמנים, וילכו אחרי המורים אשר אין זכר בבית ספרם מכל למודי הדת הישראלית, הוא בית ספר המחוזי אשר גם בו תמצאנה רק שתי מחלקות; לא נאשים את הבנים ההולכים אחרי שרירות לבם, כי כמובן דעת שלא נתבשלה כל צרכה איננה ערבה בעד מעשיה, אך האבות, האבות האלה עתידים לתת דין וחשבון על התרשלותם בדבר חנוך בניהם, ואשר ימסרו את חנוכם בידיהם לעשות כטוב וכישר בעיניהם. ומה אחרית הדבר הזה יבין כל בר דעת הרואה נערים בני ט״ו או ט״ז שנה ומעלה, אשר גמרו חק למודם בבית הספר המחוזי, הולכים בטל כל היום ויראת שדי יעזבו. לזאת אמרתי אגלה טפח, למען יראו האבות את פרי התרשלותם, ולא יוסיפו עוד להעלים עין מיוצאי חלציהם, אשר כראשית חטאת הוא להם, ולא יהיו הנערים נבערים מיסודי דתנו ומכל הנוגע לעמנו, — ושלום על ישראל!

— שקר מחלט בפי אחד מסופרי כה״ע „סלאווא״ האומר: כי היהודים בסלאנים, בהרגישם את כחם בכל החבורות הנותנות איזה מחיה ופרנסה, לא יקפידו כלל וכלל בהליכותיהם עם הנוצרים ולפעמים תעבור משובתם את המדה. אמנם כן, אחינו בני ישראל בעירנו אינם הולכים בטל, כי איש איש יעבוד במקצוע שלו עבודתו עוד יותר מכחו למען ימצא לחם לפי הטף, אבל חלילה להם לפרץ פרץ בדרך ארץ לא נגד אחיהם ומה גם נגד עם הארץ, וראיה לדָבר כי עם הארץ מגדולם ועד קטנם מוקירים את אחינו עד מאד ודורשים תמיד שלומם וטובתם, ובכל העבודות אשר תקרינה להם יפנו אל אחינו, בדעתם כי מהם הנם שבעי רצון, ואך לשוא הטיל ה„סלאווא״ גללים!

— עד כמה סובלים אחינו צרות רבות ורעות על־ידי השמות הכפולים אשר יקראו לבניהם הנולדים להם, נראה מדי שנה בשנה בבוא ימי הפקודה, ימי בחינת הקרואים לצבא. השמות הכפולים יוסיפו אש ועצים להגדיל מדורת שנאת שונאינו וצוררינו להבאישנו בעיני הממשלה, כי בנינו לא ימלאו חובתם לארצם באמונה, ואם באמת בחפצנו להסיר את דבת משטינינו, נחוץ לתקן ולהטיל חובה על האבות, כי בהולד להם בן יקראו לו אך בשם אחד, ואז לא תקרינה כל טעויות, והכל על מקומו יבוא בשלום; כן יקחו תמיד תומ״י מיד הרב מטעם תעודת לידה והתעודה הזאת תהיה בידם למשמרת, ואם חלילה יעדר הנולד אז על פי התעודה אשר בידם ירשם הד״ר יביאו את תעודת הנער לבית מועצות העיר למחות את המת מספר החיים.

— בית־המקרא לעתונים שנוסד בשנה שעברה על־ידי אגודת „שאו־נס ציונה״ לא האריך ימים! הוא נסגר באשמת אחדים מהמנהלים המרגישים אי־כבוד בבואם אל הבית פנימה ומוצאים קוראים במ״ע אנשים עניים... בוזו לכם בוז!! עד אנה ירום עגל־הזהב ראש?

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 3. ט״ז אלול תרס״ב, 18 בספטמבר 1902.

סלונים. — באחד ממכתבי הקודמים (בהצפירה משנת 1901 גליון 93 — המעתיק) הודעתי על השתדלות הגאורים העשירים שבעירנו לפתוח בזה בית־ספר למסחר והסכמתם לתת ערובה ע״ס שלשים אלף רו״כ מכיסם. שמונים איש התנדבו אז ממאה עד חמש מאות רו״כ ויאסף הסך הזה בשלמות. בני עירנו קוו כי הרשיון המבוקש יבוא, ובית־הספר ללמודי המסחר צריך היה להפתח עוד בחורף שעבר. אך הם קוו לשוא! חדשים עברו ורשיון טרם בא, ואחרית הדבר מי יודע? — והבינונים המסתפקים במועט, שדרשו לא פראגימ־נאזיום ולא בית־ספר למסחר, אלא בית־ספר עירוני בעל ארבע מחלקות תחת בית־ספר המחוזי העומד להסגר, ששו ושמחו כי תאותם באה. בית־הספר העירוני („גאראָדסקאָיע אוטשיליש־טשע״. — המעתיק) נפתח, בניהם באו אל הבחינה וינצחו איש על מחנהו ואיש על דגלו, אך עד מהרה שבת משושם, כי ביום השני להמסות הודיע משגיח בית־הספר להמנוסים כי על החניכים לכתוב ביום השבת, אם תכתבו מוטב ולא — לאהליך ישראל! על כגון דא נאמר: „אל תשמח ישראל אל גיל בעמים״, לך עמי, בוא בחדריך, ושם לא תעשה שבתך חול! —

— בשבוע החולף ערכה אגודת המכבים בעירנו נשף זמרה ומחול בבית המצפה שהקימה בגן הטיול. תבואת הנשף שעלתה לסך הגון הקדשה למקנה מכשירי ההגנה מאש חדשים. פה מקום אתי לברך את האגודה הזאת על השתדלותה הנמרצת לכבות את האש בשרפת בית חרשת המעשה למעשה בורית לאחים גוראלסקי, כי לולא זאת אז מי יודע אחרית התבערה אשר ללהב יצאה ותמטיר אש, גחלים וזיקים על פרור אפאנאַ־סעווסקי וסכנה גדולה רחפה על כל העיר.

— רופאי עינים השלוחים מטעם המוסד של הקיסרית מריאַ פעאָדאָראָוונאַ יר״ה באו לכאן לרפא נגועי מחלת העינים מכל המחוז חנם אין כסף. יותר מאלפים נפש שאלו בעצתם ויתמהמהו פה חמשה ושלשים יום.

— ששה שבועות רצופים ירדו גשמים במחוזנו ויעשו שמות בתבואת השדה, ויפריעו בעד הקציר ואסוף החציר. ואלה אשר לא ראו בעבים וקצרו את קצירם נשחתו מרב הגשמים. לא חשבנו אחרת כי שילהי דקיטא בא. אך הודות לה׳ כי בשבוע זה נשתנה מזג האויר לטוב. אומרים כי השנה הבאה תהי גרועה מבינונית כי אין דגן, גם תפוחי אדמה נרקבו ועבשו, ה׳ ירחם!

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 5. ערב ר״ה תרס״ג, 2 באוקטובר 1902.

סלונים. אם נביט בעין יפה על פרנסת ישראל וחייהם בערי ליטא, נראה כי עין ה׳ צופיה להמטיר אוכל לאדם רב מראשית השנה ועד אחרית השנה, אם גם לא יפתחו ולא ישדדו האדמה. והעיר „עדר צאן״ (היא העיירה דרעצין ע״י סלאנים — המעתיק) תוכיח.

על העיר הזאת נוכל לאמר ובצדק דברי חז״ל: החזיר

הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות. על העיר הזאת שמו אויבינו הצוררים לבית ישראל יד על פה, ולא יאמרו כי ישראל עושה עושר ולא במשפט, יען כי כל בני העדה הקדושה מקטנם ועד גדולם עניים מדולדלים הם, ומטפסריה ונזיריה עד חוטבי עציה ושואבי מימיה הולכים קודרים בלא כח, ושאלת „מה נאכל" תנקר במחם כיתושו של טיטוס כל היום לרבות הלילה. דרכי המסחר זרו להם כי העיר הזאת רחוקה ממסלת ברזל, גם מקוי החשמל, ואשר ע"כ קרא ה' למו שבת שבתון תמיד, המנוחה והמרגוע פרושה על כל העיר מן הקצה אל הקצה, וכל אנשים חובקים את ידיהם בעצלתים, במלאכה לא ישלחו ידם, כי שלשלת היחש אשר ישאו על צואריהם כחשן על לב הכהן ולא תתנם לטנף ידיהם במלאכה ולהעטות עליהם ועל זרעיהם חרפה ובוז, ומה יעשה האיש אשר קיבתו וקיבת אשתו ובניו דורשות את תפקידן?

ומה גם בשמעו את הד הקול הנעים „ואנא אפלח ואיזון ואוקיר ליכי אנת אנתתי" אשר על השטר הזה חתם בעצם ידו רגעים אחדים לפני עמדו לימין אהובתו לכהן כחתן פאר קבל עם תחת האפריון אשר העמד להם בחצר בית הכנסת? הן למלאכה לא הסכין מנעוריו, ומאין יביא זה האיש לחמו? הוא יהיה למלמד! ובבוא ימי בין הזמנים ישליך מעליו את יהבו: רעיתו ובניו, יקח מקלו בידו ותרמילו על שכמו וילך רגלי סלאנימה. שם בדי עמל רב ימצא לו כהונת המלמדות באחד הכפרים, וממנה לחמו לחם צר ימצא. והאיש אשר במלמדות בחלה נפשו מטעמים הכמוסים עמדו, — יהיה לסוחר בנפשות אדם או בציצית ובנרתיקי מזוזות ועוד כאלה, כי לזה לא דרושה לו לא תורה ולא חכמה ובזה לא יחשיך חלילה את עיני בני משפחתו הזכה כסלת משמץ פסול בעל מלאכה מעולם, והוא גם הוא הלא סוחר הנהו, ומה גם סוחר בדברים שבקדושה, ואם ימעט השכר ממסחרו הקדוש והטהור בעיניו לכלכל את ביתו, הלא עוד עסקים רבים כשרים מוכנים לו לשלח ידו בהם גם בלי תעודת מסחר: לקרא בתורה בכל שבתות השנה בשלשה בתי מדרש וגם בבית הגביר, הנותן לו כוס של ברכה מלא וגדוש ומטעמים אחרי התפלה; לעמד על חצר־מות לפני הימים הנוראים ולעשות אזכרה בעד הנשים הבאות בהמון בימים האלה להשתטח על קברי אבותיהן; לתקוע בשופר ביום הדין; ללקות את שבי פשע מלקות ארבעים חסר אחת בעיו"כ; לשאת את האתרוג בבתים לזכות בו את הנשים הצדקניות במצוה; לזמר זמרות ערבי נחל ולמכרם בליל הושענה רבה; להכין נרות לחנכה; לעשות מרעישים לימי הפורים; למכור מצות שמורות ולעשות חרסת לסדרים, קשתות וחרבות עץ לל"ג בעומר; למכור קינות לת"ב ועוד כאלה.

אמנם לא לענג נפש הוא לו לשמוע חרפת אשתו וקללותיה אשר תמטיר עליו בכל יום ובכל עת ובכל שעה, וביחוד בעת שבטנה חסרה, על פרנסותיו הבזויות בעיניה, ובכל זאת למען לא יראה ולא ימצא פסול במשפחתו (בעל מלאכה) לא ישים לבו לגדופיה, ולא איכפת לו כלל וכלל ובלבד שישאר ביחוסו הגדול והנורא, ואם לפעמים יסבול הוא ואשתו, לרבות בניו נצרי גזע היחש, רעב וכפן ואין למו כסות לכסות מערומיהם, גם זה כאפס גדול הוא, כי העולם הזה הלא אך כפרוזדור לטרקלין העולם הבא, ולכל לראש בראותן עין בעין כי לא אחד הוא בעירו, ולמה זה יהיה נפלה מאחיו גדולי היחש? הלא גם הם הולכים קרע על גבי קרע וטלא על גבי טלא, סובלים חרפת רעב וכפן ואינם מתבוששים כלום, ועוד על ישראל גאותם, כי אינם נהנים אף באצבע קטנה מחיי העולם השפל.

כל איש אשר נסה כף רגלו הצג על אדמת העיר „עדר צאן" ישרוק וינוד בראשו על אנשיה אשר מתוקה להם שנת הבערות והעצלות, ומקול רוח החיה באופני העת לא יקיצו ולא יעירו משנתם, ואם ישאל איש את יושבי העיר, מדוע תשבו בטל ולא תאחז ידכם במלאכה המחיה את בעליה? ע"ז ישיבו כלהם פה אחד: „הן אנחנו נחצבנו מגזע היחש, ואל לנו לשלוח ידינו במלאכה המבזה את האדם תכלית בזיון". הנה כי כן ילכו כל הימים, לרבות הלילות, קודר שחות מחוסר לחם ומנקיון שנים.

לוא חכמו השכילו אנשי „עדר צאן", כי לא כימים הראשונים הימים האלה לנו בני ישראל, לוא השליכו לארץ נזר היחש הכורה שוחה לבניהם אחריהם עד דור העשירי, כי אז ארוכתם מהרה תצמח, אך השמין לבב בני „עדר צאן", ואינם מרגישים באיד אשר הם מביאים בידיהם על בניהם אחריהם.

לא אטיף מלתי על הבאים בימים, כי הם לא יקיצו לעולם משנת הבערות, אולם על הצעירים דוה לבב כל אוהב עמו בראותו אותם יושבים בטל בבתי המדרש לפני התנור ומתפלפלים כל הימים על דברים של מה בכך, „על חסידים ורביהם, על „הציונות שפשטה בכל הכרכים כצרעת ממארת לעכב את גאולת סבא במנהגיה הבל אשר זרים הם לרוח היהדות ולהדת, ועל חציפות בנות ישראל, העולות על במת ישחק בחברת אנשים זרים ומחבקות ומנשקות אותם נגדה נא כל קהל הבאים לראות בהן ואין איש מהנאספים מוחה בידן, ועוד יתימרו כי הם פאר בני ציון היקרים הדואגים בזה לטובת הכלל, הוי בושה וכלמה"! — הבחורים הנבערים והטפשים האלה, לבד אשר טחו עיניהם מראות מה הזמן דורש מהם, עוד ידברו סרה על אלה אשר עינים להם לראות נכוחה כי באה העת לצאת מיון מצולת הזמן ולדאוג בעד האומה כולה, למצוא מנוחה כי טוב בעד ישראל סבא הנע ונד בארצות שונות זה כאלפים שנה באין מעמד. הוי עוילים אוילים! עד אנה תגששו כעורים בקיר?

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 8־9, כ"ט תשרי תרס"ג, 30 באוקטובר 1902.

סלונים. הדבר היותר מענין את בני עירנו היום הוא חגיגת פתיחת הביבלאתיקה העברית הציונית בפומבי, שנוסדה לפני שלש שנים ע"י האחיות המשכילות מרות שרה ודינה לבית שכנרס. בית אוצר הספרים הזה השיג רשיון על שם „חברת עזרה לעברים עניים בחכמה ודעת" באחריותו של הגביר מר נחום לאזינסקי, מנהל הבית הוא מר שמעון גבורין, ולוא נאוה תהלה, כי ינהל ברב כשרון ודעת, ונותן מזון רוחני לאיש איש כערכו וכפי ידיעותיו בשפת עבר ובחכמה ודעת. גם המנהל הזה וסגניו נתאשרו מטעם שר הפלך. כל בני עירנו מכירים טובה להמיסדות הנ"ל ולמנהל הנ"ל, כי במשך שלש השנים נתרבו בעירנו קוראי עברית בכל מפלגות עירנו גם בין בעלי המלאכה וביחוד בין תלמידי בתי ספר להממשלה ובחורי הישיבה. היום הודבק על הבית שלט יפה עם „מגן דוד". החגיגה היתה ברב עם, נואמים הטיפו נאומים מענינא דיומא ומקהלת הש"ץ דפה שרה מזמרי תהלות ושירים לאומיים, ביחוד הצטיין מר רזוילאווסקי מברונביץ שבא הנה לכבוד חגיגת הפתיחה בנאומיו היקרים.

— פה מקום אתי להעיר כי בהיות בעירנו ציר חברת מרבי השכלה מפ״ב הד״ר מר לנדר בקר את הביבלאתיקה פעמים, וכאשר מצאה חן בעיניו יותר מכל מפעלות הצדקה בעירנו הבטיח להשתדל לפני החברה לתמוך את המפעל בכסף, ועד היום טרם באה העזרה המקוה.

— ביום ב׳ דחוה״מ היתה אספה רבה לאגודת הציונים „שאו נס ציונה״ לבחור מנהלים, ולתת דין וחשבון מהמעשים שעברו ולהתישב ע״ד המעשים והפעולות שלהבא, ברב דעות נבחר ליו״ר מר יעקבסאהן, מר צירינסקי, מר נאלדבערג, מר רבינוביץ, מר גארפינקעל ומר בערמאן לחברי הועד. התקוה תעודדנו כי מעתה תמשוך אליה האגודה הנ״ל המון כחות חדשים לפעול ולעשות לטובת הציונות, ולא יאמר עוד: נרפים הם הציונים, נרפים!

— האגודה הנ״ל אומרת לעשות חגיגא בשמיני עצרת ולקבץ כסף נדבות בעד ישא״י.

— האגודה „מוקירי ציון״ משתדלת בכל מאמצי כחה לעבוד בעד המוסד היקר, בעד גאולת הארץ. נקוה כי גם יתר האגודות שבעירנו לא תעמודנו מרחוק ותעשינה לטובת הציונות.

— בעירנו רבה כעת התכונה בדבר בנין ארבעים בתים בעד לגיון הצבא שויסקי העומד עתה בעיר וואלקאוויסק. שרי מעלה באים הנה מדי יום ביומו ועושים הכנות רבות וגדולות, המלאכה תחל בירח מארץ הבא.

— מלאכת מסלת אבני החצץ נגמרה, ובעוד ימים אחדים תבוא קאמיסיא מיוחדת לפתחה. המסלה הזאת נמשכת מעיר ראזינוי דרך עירנו לעיר ביאליסטאק.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 14. ד׳ כסלו תרס״ג. 4 בדצמבר 1902.

סלונים. בין מוסדי הצדקה אשר תפארת מהם למנהליהם הנכבדים ולעמנו בכלל, הכי נעלים ונכבדים הם בעירנו בתי הישיבה והת״ת המאושרים מטעם הרשות זה כיובל שנים. החכם שיללער אומר: „כל דעה אשר ממקור החכמה העליונה מוצאה, לא תכחד מן הארץ, ואם גם תפול לא תוטל״ ודעה כזאת היא רעיון הישיבה והת״ת אשר הכה שרש בלבות חלק היותר גדול בעירנו, ואף כי כל בתי הישיבות והת״ת עלו על המוקד בשנת תרמ״א שנת ראינו רעה, וצאן אבדות היו בני הישיבה כי נפוצו אל כל עבר ופנה מאין מרעה להם אז בעירנו, בכ״ז רעיון הפצת תלמוד הבבלי לא פג ממנהלי הישיבה ונטורי התורה, ובעגלא ובזמן קרוב הוקמו בתים לתורה ולתעודה ביתר עז וביתר שאת, ואל הבתים האלה ינהרו המון נערים בני עניים, שמהם תצא תורה ואשר אך דרכם בקדש, כמעט מכל ערי ארצנו לשתות בצמא דברי תורה מהמורים הנעלים אשר הפקידו המנהלים היקרים עליהם; רבו כמו רבו אמנם מכשולים ואבני נגף על דרכם בקדש, כי לא אחת ולא שתים יקרה להם כי נם נפשם תתאוה לאכול לחם ככל האדם ואין, אך אם חפצם ומגמת פניהם לקים דברי רבי נהוראי (אבות), מוטב למו לקבל עליהם כל עמל ותלאה, כל הרעות המתרגשות לבוא בעולמם הקטן, ולהקדיש מבחר שנותיהם לתורה לשמה עד בואם למטרתם הנשגבת לעשות חיל בגפ״ת, בדעתם נאמנה כי בערי מושבותיהם תקותם מהם והלאה לשאב ממעיני מי התלמוד אשר הם מתאוים, ופה בעירנו אין המעין חתום, מורים מומחים ומובהקים מטיפים להם לקח בלי כסף ובלי מחיר, הנה כי כן מדור לדור ישובח מעשה גבורות אדירי מחזיקי התורה ותומכיה, כי לא ייעפו ולא ייגעו לחזק בדקי בתי התורה למען לא יסכר מעין התלמוד, ובני עניים ישתו בצמא מבור חפרו נדיבי עירנו מכבר. ויצא לעירנו שם טוב בכל רחבי ארצנו וחו״ל לכבוד ולתפארת.

כאמור למעלה, עומדים הבתים האלה על תלם זה יותר מיובל שנים, וכבר העמידו תלמידים למאות ולאלפים אשר כנזם זהב וכאבני נזר הם להבתים ולמיסדיהם. בראש המוסד היקר הזה עמד עד היום זה כארבעים שנה הישיש מר אריה ליב משכן ד׳ יאריך ימיו, וכבר יצא מוניטין שלו בכל העתונים העברים, כי באמת פעל בימיו לא יאמנו כי יסופרו הרבה מאד לטובת התורה ולומדיה. הוא היה מאסף את הכספים בארצנו וגם בחוץ לארצנו מנדיבי לב, הוא הפקיד מורים מובהקים ומומחים, והוא המקבל את החניכים בימי „בין הזמנים״ אחרי עמדם למבחן. סוף דבר, הוא היה רוח החיה באופני כל הנהגות הישיבות והת״ת, הוא ולא אחר. למר משכן זה נאה ויאה כי יזכר שמו לתהלה ולברכה בשערי „היהודי״, כי הפליא לעשות, ועל כגון דא נאמר לו: יישר כחו לאורייתא!

עתה כאשר מר משכן הנ״ל בא בימים, וכחו אז לא כן עתה לצאת ולבוא לעזרת ה׳, התאספו כמעט כל גבירי עירנו התורנים בשנה העברה לטכס עצה מה לעשות למען חזק בתי התורה למען יעמדו לדור האחרון ולשכלל את מעשה הצדקה שתהי תפארת לעושיה ולכבוד והדר לתורה וללמודיה ולהזהר בבני העניים שמהם תצא תורה לישראל, נמנו וגמרו בעלי האספה הנכבדים: לבחור שנים עשר אנשים לפרנסים, וכמס־פרם לסגנים, ועל פיהם ישקו כל בתי הישיבה והת״ת, היינו: לפקוד את צאן קדשים אלה הנתן על ידם לטובה שלא ירעבו תמיד ללחם; לבקר ולמצא חשבון מדויק בכל מעשיהם אם שומעים הם בלמודים, ואם ראוים הם להחסות בצל הישיבה והת״ת; לנסותם בכל שבוע ושבוע בלימודים ולהציב להם ציונים (באללען) בספר זכרון לכל נער למען דעת עד היכן יד למודו מגעת, ועי״ז יתאמצו הנערים להעביר איש את רעהו, וקנאתם זאת תרבה חכמה כי ישקדו על דלתות התורה בשקידה רבה; כן ינתן בין הזמנים בשובם לביתם כתבי תעודה ומנחות לאיש איש כפי הצטינותו, כן להשכיל ביחוד לילדי בני העניים הבאים „בתלמוד התורה״ מבן שבע עד שתים עשרה שנה, ללמדם תורה ודעת, כמו הלכות ברכות הנהנין, דברי המועדים והצומות וכל הנחוץ לבן יהודי, ואחרי גמרם את חקם בלמודם זה, וכשרונותיהם לא יתנום ללכת הלאה, ינתנו ללמדם אומנות המחיות את בעליהם בבית למוד המלאכה העומד תחת השגחת מנהיגי הישיבה והת״ת ושעות אחדות ביום לעסוק בדברי תורה קרוא וכתוב, למען יהיו לאומנים יודעי ספר ולשון ונקיי דעת, ומהם יראו רבים ולא יוסיפו להבזות את המלאכה ובעליה, אשר רובם כיום הדיוטים ובורים ולא ידעו בין ימינם לשמאלם. וזה תוכן הלמודים בעד נערים כאלה, נערי הת״ת: מן ראשית למודי הקריאה, איזה ספרי תנ״ך עד התחלת גמרא ועד בכלל, כתב עברית ורוסית, לשון רוסיה וחכמת החשבון. ובני הישיבה אשר מספרם עולה לחמש מאות, עוסקים בבתים האלה רק בגמרא פתו״ס וכל מפרשי התלמוד, ואך בחשאי ישלחו ידם גם לספרי עבר ורוסית, וביניהם נמצאו רבים היודעים שפת עבר על בוריה ושפות זרות, כי קצרה

יד איש לכלוא את רוחם. ברכות בני העניים על המפקחים תבואנה, וזכות הבל פיהם של תינוקות בית רבן תעמוד להם ולבניהם אחריהם וכל המסייע לדבר מצוה זו ויהי שמם לעולם.

עד הנה תארתי לפניך, הקורא היקר, את המזון הרוחני של בני העניים בעירנו, ולפי דעתי הקלושה הנך שבע רצון, אולם ממזונם החומרי יראתי מאד לגלות אזניך. — בטח תחשוב כי ברע הוא, אולם לדאבוני נאנסתי לאמר לך, כי אמנם כן הוא, והלחם אשר הם אוכלים אמנם לא יערב לחכם, כי לחם חסד הוא רק „ליום" וגם את הלחם הקלקל הזה לא בנקל ישיגוהו, כי הנער אשר אין לו פה מודע ומכיר, עליו לכתות רגליו מבית לבית ומפתח אחד אל משנהו בהגיע תור „בין הזמנים" עד אשר ימצא פת־בגו בבית איש „יומו", ומי שמזלו גרם וימיו אינם מלאים לו, עליו לצפות לחסדי הנשים הצדקניות הסובבות בכל שבתות השנה על פתחי נדיבים ללקט לחם בעד בחורי הישיבה. וזה דבר הלקט: הנשים הדואגות לנשמתן יוצאות בימי שבת ומועד, אשה וסינורה על ירכה או סלה ושקה על שכמה, בשוקים וברחובות, כמובן ברחובות היהודים, ובנות ישראל בראותן אותן אומרות אשה אל אחותה: „מן הוא, הוא הלחם לבני הישיבה, הן ה' נתן לנו את השבת, ע"כ עלינו לתת ביום הזה לחם לפי עניי הבחורים לכל ימות השבוע".

אמנם ישנם נערים רבים מלאי „ימים", כי רוב בעלי בתים מהוגנים יאכילו לבני הישיבה בשבוע לעשרה, לעשרים וגם לשלשים, אולם היטעם גם להם את אכלם בעתם בשבתם בראש כפוף כאגמון ומחכים לחננם מהשפחות הבזויות לצוות עליהם במפגיע: „לכו רחצו ידיכם והשענו תחת התנור והכירים ואכלו", והבחורים לא יעיזו לבקש גם סכין, או כף אם שכחה האמה להניח על שלחנם, ולפעמים גם את הלחם, כי מי הקשה אליהן וישלם? סוף כל סוף, הנה נערים למאות בני ערים אחרות ימצאו מזונותיהם בעירנו, ומדוע לא נאכילם את לחמם זה בכבוד? לו חכמו והשכילו בני עירנו לתת את הכסף אשר הם מוציאים לכלכלת בני הישיבה למפקחי הישיבה, והם בעצמם יכרו להם כרה מדי יום ביומו באחד מבתי הישיבות כי אז לא ישבעו בני הנעורים האלה קלון ובכבוד יאכלו, ישבעו ויהללו את ה' ומיטיביהם, ואז יוסיפו און ואיל לעסוק בתורה לשמה ועל פני כל העם יכבדו. ואתם המפקחים! עשו לטובת לומדי תורתנו, דברו נא אל לבות בני עירנו כדבר הזה, אולי ישמעו לקולכם להוציא הדבר הזה אל הפועל, תהי נא עירנו למופת בזה לכל הערים המחזיקות בתי תורה, ואז לא יהיו בני הישיבה למפלצת בעיני כל לתפארתנו ולתפארת הקהלה, ובזכות התורה ולומדיה לא ימושו דברי התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם. וברכות בני עניים אלה, הנעלבים ואינם עולבים תמיד, ואשר מהם תצא תורה, יחולו על ראשיכם ועל כל התומכים בכספם מרחוק ומקרוב.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 16. י"ח כסלו תרס"ג 18 בדצמבר 1902.

סלונים. אנחנו אמרנו בחפזנו כי אחרי כל הקונגרסים, הכנסיות והאספות אשר היו לנו בשנים האחרונות יצא שלום לכל ישראל, אבל לדאבוננו נראה, כי עוד חלק לבב העם ולפלגות עמנו גדולים חקקי לב. גם בעירנו גדולה המריבה בין הנאורים ובין האורטודוקסים. הנאורים אומרים כי עלינו החובה הקדושה הרובצת ללמד את בנינו שפתנו הקדושה שארית מחמדינו מימי קדם, כי רק היא הבריח התיכון המבריח את שה פזורה בישראל ורק על ידה נהיה בנים נאמנים ונעמנים לעמנו לשפתנו ולדתנו. מורינו קבלו באהבה רבה את ספרי־הלמוד החדשים שהוציאו הסופרים היקרים שבעמנו, וילדינו מצפצפים ומהגים בשפת־עבר. האבות בראותם כי בניהם יגדלו על ברכי השפה שפת ציון ולא צוען ששים ושמחים, ימחאו כף ויקראו הידד כי הגדלנו לעשות.

אולם האורטודוכסים אומרים לא כי, אוריתא וישראל חד הוא, והשפה שפה ככל השפות, ועל ישראל כשר בתכלית הכשרות ללמד את בניו תורתו הקדושה והטהורה וגמרא למען יהיו בנים נאמנים לה'. האורטודוכסים שבעירנו הדביקו בבתי־המדרשים ובבית־הכנסת קול־קורא בשפה המדוברת (זר־גן) (אשר לקוח מתמצית הספר „כך היא דרכה של תורה", אשר עליו באו על החתום ל"ו רבנים), ובקו"ק זה ידברו עתה על החדרים המתוקנים, על המורים אשר באה קרחה על פאותיהם וזקניהם ועל ספרי החנוך החדשים לאמר: „עלינו ללכת בדרך אשר הלכו אבותינו מעולם ואל לנו להוציא ישן מפני חדש. ובכן הלאה שקאלעס, כי לא ככל הגויים בית ישראל!"

וכל העם רואים את הקולות ואינם יודעים מה לרחק ומה לקרב, מה לזרות ומה להבר. הנה כן קרעים נראה בעמנו, שלום שלום ואין שלום. ומי יודע אחרי מתי עוד?

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 21. כ"ג טבת תרס"ג, 22 בינואר 1903.

סלונים. ימי התרומה, תרומת אנשים לצבא בעירנו ובערים הקרובות לה עברו וחלפו למו, אך כרם לא יסוף מלבנו, כי מי יודע כמה משפחות עוד תבכינה ותשאינה נהי בבא עליהן ימי הפקודה לשלם 300 רו"כ כפר נפש בעד אלה אשר יצאו ואינם, כן בעד המתים העומדים וקימים עדנה בספר החיים ובחיים לא יתחשבו, ככה גם בעד אלה בעלי הזכויות ממדרגה הראשונה אשר הוציאו גורלות קטנים ובין לילה נמלטו ואינם, נוספים על אלה אשר לא באו כלל.

אמנם מן הסך הדרוש לא חסר מאומה, אך מי מלא את החסרון? ומי ומי ההולכים? — אנשים צעירים לימים, הזנים ומפרנסים משפחות שלמות. פה יקונן מר איש זקן חלש אין אונים על בנו יחידו אשר היה כל תקותו ומשא נפשו לימי שיבתו, שם תשא נהי ואבל אשה, אם לשלש בנות בוגרות ושלשה בנים צעירים לימים, על בנה הרועה אותה ואת בנותיה מעמל כפיו, וכאלה רבות, הוי כה גדול הכאב מאד ומי יכילנו?! אמנם בעירנו סלונים השתדלו אנשים טובי לב אשר צרת אחיהם נגעה עד נפשם ובעוד מועד מחו את המתים מספר החיים למען לא ירב מספר היוצאים לצבא על לא דבר, ובכל גם פה יצאו שבעה צעירים ממדרגה השניה לעבוד בצבא, אולם בערים הקטנות, אשר רועיהם התעום למען בצוע בצע מעשקות, כמו: עדר־צאן, נקי־אלה, אזורעה־נץ ועוד כאלה לא השתדלו מאומה כל ימי השנה לטובתן ולהנאתן, (אלה הן העירות דרעצין, האלינקע, אזערניצע — המעתיק), ומה נחזה שמה? שכול ואלמן, נהי ובכי תמרורים כתומם באו עליהן ואין אומר „השב". ובשל מי כל הרעה הזאת? אם לא באחינו עצמנו ובשרנו! הן אחינו בערים הקטנות נפלגו לכתות שונות, הקנאים לבד, המשכילים לבד, החסידים לבד והמתנגדים לבד. והציו־נים — פה אות השאלה ;?" כי אין בהם ציונים לגמרי, יען

מה? יען כי הציונים גרועים מכל האגודות אשר בעיר, ואם כה איפוא, — מי יעיז להגיד כי ציוני הוא? כי בזה יקבע את נפשו ונפש אשתו וצאצאיו. אך לא זאת מגמתי עתה, ומטרת כל אחת המפלגות להשתרר על אחיותיה, ואשר ע״כ לא יביטו בעין יפה אל הדבר העומד ברומו של עולם, ואשר חיי כל העם תלויים בו אם לשבט או לחסד, כי אם ימסרו הדבר בידי איש אחד, הלא הוא ראש העדה יהיה מה שיהיה, וכל אשר להם יתנו בידו לעשות בהם כטוב וכישר בעיניו והוא במחילת כבודו עושה מה שעושה ואין מוחה בידו, כי מה לו ולבני עירו ההולכים אחריו כבהמה בבקעה? — רבות רעות עושים ראשי הערים הקטנות, המתפארים ביחוסם אשר סביבותינו ואשר על דגלנו הם חונים, — לא רק בעניני התרומה לעבודת הצבא, כי אם בכל דבר; את רסן העדה אוחזים הם בשתי ידיהם להטותה לכל אשר יחפצו הם, ועדתם למו פרה חולבת אשר אם צמקו שדיה ונצמת החלב, יפשיטו עורה מעל עצמותיה, ואם נשחת העור אז עצמותיה יפצחו, הנה כי כן שואפים המה על עפר ארץ בראש דלים, ומי יאמר להם מה תעשו? אך מוטב לעבור בשתיקה, כי השתיקה יפה בכל עת, ומה גם כי לא אועיל.

אחי בני עמי היושבים בערים הקטנות; רב לכם להיות כאסקיפה הנדרסת לאלוף אשר הרכבתם אתם לראשיכם, הסירו את העגל לא לומד הזה מקרבכם, ותנו לכם ראשים שונאי בצע אשר יעמדו בפרץ לעשות סדרים בקהלותיהם, לכתוב את החיים בספרי לידה, ולמחות את המתים אשר עודם חיים בספרי הנולדים. הפקידו לכם אנשים יודעי דבר בעתו לתקן את רשימות הקריאה בעוד מועד, לבדוק את הזכויות אם ראויות לבעליהן או רק שאולות הנן אצלם, ואז ימעט המספר הנתבע מאת כל העדה. ואתן המפלגות השונות אשה מרעותה, רב לכן להביט בעין קנאה או בחרפה ובוז אשה על חברתה, ורב לכן להתנשא על עם ה׳, התאחדו נא והיו לאגודה אחת, שימו עיניכם ולבכם אל עניני הכלל, ושמעו נא לקול העת הקורא לכל בני ישראל לדאג בעד הלאום כולו, ואז הכל על מקומו יבוא בשלום.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 22. א׳ שבט תרס״ג, 29 בינואר 1903.

סלונים. כ״א כסלו. — לפני שבועות אחדים באו לעירנו אופים תורגמים כעשרים איש, כלם אנשים צעירים לימים ומלאי כח עלומים וישכרו להם בית חומה בטבור עירנו מקום שם יאפו חלות לחם חטים ודגן שונים, אף שכרו למו חנויות בכל רחובות עירנו, ויושיבו בהן את אנשיהם למכור סחורות ידם, וכל העיר מקצה ינהרו אליהם, ומזה נשבר כל לחם לאופי בני בריתנו. לא נאשים את עם הארץ על כי הם מבכרים את האופים התורגמים על פני אופי אחינו כי להם אחת היא יהודי או תורגמי, אולם בני עמנו העוזבים את אחיהם לגוע ברעב, ומשפחות רבות תבכינה עליהם על אכל כי נכרת מפיהם, זאת היא חטאת לא נוכל כפרה, ולא יאבה גם ה׳ סלוח לנו! החסר לנו אנשים העטופים ברעב בימי חרף עז אשר לא ימצאו כל מעין חיים להחיות את נפשותם, כי תוסיפו עליהם עוד משפחות לעשרות לסבול חרפת רעב וכפן? התאוששו אחי ושימו אל לבכם את דברי חז״ל „עניי עירך קודמים״ וחי אחיך עמך.

— עד כמה בולטת השנאה לישראל בעירנו אצל כהני הקטולים תוכיחנו העובדה הזאת: הכומר ר... כהן קטולי אשר צרה עינו לראות איך אחינו מתפרנסים עפ״י הדחק מחנויותיהם, גמר בלבו לאסוף כסף מבעלי האחוזות ועשירי עירנו בני אמונתו (קטולים) כדי לפתוח פה חנויות מחנויות שונות, למען הצר צעדי החנונים היהודים. בעלי האחוזות נותנים לו בעין יפה כסף למאות למען הוציא הדבר לפעלו, כי מי הקשה אל האב הקדוש וישלם? וחנונינו הורידו לארץ ראשם ואנחות השוברות חצי גופו של אדם מתפרצות מלבותם על מטה לחמם כי ישבר להם חלילה.

— ביום ש״ק לסדר וישלח שבק חיים לכל חי הרב הדין מ׳ חיים יהושע בן הרב הג׳ מ׳ פייטיל ז״ל בשנת השבעים ושלש אחרי המחלה הארוכה והממושכת אשר קפדה כאורג חייו; הרב הנ״ל שמש בכהונתו, כהונת מורה הוראה בעירנו, כשלשים שנה. ראשי עירנו, בשמעם את האבדה הגדולה אשר אבדה עירנו, נאספו ובאו אל משכנו לטכס עצה במה להיות מעיר לעזר לאלמנתו וליתומיו אשר נשארו כצאן בלי רועה, ויחליטו לתת על ידי האלמנה את שכירותיו כאשר בעודנו חי. ביום א׳ נאספו ובאו כל בני עירנו סביב בית משכנו לגמול את רבם ומורם החסד האחרון חש״א. החנויות נסגרו ובעלי המלאכה שבתו ממלאכתם. בחצר בית הכנסת נספד כהלכה וכל המון הנאספים הורידו כנחל דמעה על הנעדר ההדר הזה ומשם נשאוהו לבית עולמו, אשר שם חצבו לו קבר במעלה הקברים, ימתקו לו רגבי עפרו ותנצב״ה.

— בחתימת מכתבי אסיים בכי טוב, האגודה „שאו נס ציונה״ אומרת לעשות חג גדול בימי חנכה בעד ילדי בני עירנו בבית הועד שלהם, וכששים נערות מאגודת „בנות ציון״ תשוררנה שירי ציון לפאר את החג. ימי השקל הם כל ימי החנוכה. ובזאת חנכה תחגנה כל האגודות את חגם יחד באולם הגדול של מר עדעל. תבואת הנשף תהי קודש לישוב א״י.

גליון 28. ו׳ אדר תרס״ג, 12 במרץ 1903.

סלונים. י״ח שבט. — אמת מה נהדר מראה מעשה הצדקה אם אנשים ברי לבב עוסקים בו בידים אמונות! מוסד כזה בהעשותו בידי אנשים נאמנים לה׳ ודואגים לטובת אחיהם הנתונים בצרה, פרח יפרח באחריתו והיה למקור חיים לאדם רב. מעשה צדקה כזה הנותן תקוה, כי באחריתו ישגא מאד, בהעשותו ע״י אנשים ישרים נבוני דבר לאשורו, מצאתי ראיתי בעירי, אשר לא למותר אחשוב לדבר על אודותו ב„היהודי״, למען תחזקנה ידי העוסקים בו והיה לנו ברבות הימים למעין ישועה, ולמען תהי עירנו נס לערים אשר חסרון מוסד כזה מורגש בהן.

רבות, רבות מאד נשאו וסבלו פה בני דלת העם במסרם לפעמים את בניהם לבעלי מלאכה ללמדם אומנות המחיות את בעליהן, כי האומנים הרבו במחיר ההוראה, והאיש אשר מסר את בנו לאמן, מלבד אשר רושש ולא נותר לו כל בביתו כי נאנס לעבוט את כל אשר בביתו, — הנה לא ראה גם פרי ברכה ממלאכת בנו וישבע רק כעס ומכאובים, כי מכר את ילדו ממכרת עבד לחמש שנים, והחרש עבד בו בפרך, כי שמהו לחוטב עצים ושואב מים, לנושא סבל ולמנקה ביתו ולכל מלאכה נבזה ונמאסה, גם שרת את אשתו בתור שפחה לגדל את הקטנים, לרחצם מצואתם, לנטלם לנשאם על ידיו ולשפך את מי הרחצה.

ובעת ועונה שמנע האמן ממנו את לחם חקו, פת במלח ובצל ומים במשורה, לא מנע ממנו מהלומות ומכות חדרי בטן, כי מי יאמר לו מה תעשה?

ואחרי עבור עליו ארבע שנים במכאובים וצרות עד בלי די, החל האמן ללמדו את מלאכת ידו על רגל אחת, ובגמור הנער את חק למודו יצא חולה מבית מורה שקר זה ויהי לגבר לא יצלח — לא למלאכה, לא לאלהים ולא לאנשים, כי מדותיו נשחתו בעשותו ימים רבים מלאכות נמבזות ונתעבות ובראותו אכזריות מורו ומלמדו ללא הועיל, ואכזריות מורתו היא אשת מורהו אשר מבשרו לא שבעה מעולם. הנה כי כן היה גורל האמללים לפנים באין מושיע ורב.

ומי יתנה את גורל בני העניים, אשר להוותם מתו עליהם בימי נעוריהם אבותיהם, ואין למו מי שידאג בעדם למסרם לאמן למען ימצאו לחמם בכבוד בהיותם לאנשים? — הילדים האלה גדלו הפקר, כדגי הים וכרמש אין מושל עליהם. ובראותם כי אין איש אשר יתעורר לחמלה עליהם לסעד את לבם בפת לחם יבש ולכסות מערומיהם או למסרם לאמן, נזרו לבשת ויהיו מה שיהיו... עד כי נלאו בני עירנו לשאת את חרפתם אשר העטו עליהם ועל כל עם ה' במעשיהם המכוערים.

והנה זה כחמש שנים החלו אחינו בעלי היכלת לשום עיניהם לטובה על נערי בני ישראל העניים אשר אבדו עד כה באפס תקוה, ויסדו חברה „שוקדי מלאכה" למען חלץ עני מעניו: מטרת החברה הזאת למסור את ילדי עניינו לבעלי מלאכה על חשבונה ולהשגיח עליהם בעינים פקוחות, לבל יחסר לחמם וכי ילמדום את המלאכה כתקונה, ולבל יהיו הנע־רים נבערים מדעת שכרו להם מורים לשפת רוסיה ועבר, והנע־רים אחרי עבודתם יעסקו גם בלמודים, והחברה הנכבדה הזאת משגחת עליהם הן בנוגע ללמודם והן לבעלי המלאכה, לבל יתעמרו בהם כדרכם בשנות קדם. גם תתן החברה היקרה להם בגדים נקיים ושלמים, נעלים ומגבעות לחרף ולקיץ ע"פ תכנית אחת ולא יחסר להם כל. ובמשך חמש השנים נמסרו יותר ממאה נערים אשר כבר כלה זמנם לצאת לרשות עצמם לאכל מיגיע כפיהם, ועל מקומם באו נערים אחרים. המפעל הכביר הזה יתן תקוה בלבנו כי היה יהיה למחיה להמון אדם רב, ולא נוסיף לראות בני דלת העם עושים מעשיהם זר מעשיהם. וזכר המתנדבים העוסקים בדבר היקר הזה בתום לבבם לא יסוף מקרב עמנו לעולם.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 35, ג' אייר תרס"ג, 30 באפריל 1903.

סלונים ז' ניסן. — גדולה היא מדת הצדקה אשר עשירי עירנו ונדיביה עושים לאלה שירדו מנכסיהם מפגעי הזמן, ממדת הצדקה שהם מפריזים לפוסחים על הפתחים. האחרונים כבר הפשיטו את כבודם מעליהם למען מלא כריסם, ובעזות פנים ואי־בושת מוציאים את הקשיטה גם מכיס האביון אשר אף הוא יסבל מחסור ועני. לא באלה חלק הראשונים אשר כבודם יקר בעיניהם מכל כסף וזהב, וכלימה תכסה את פניהם לפשוט יד, ולולא עזרת נדיבי לב המשפילים לראות מגבוה אל אחיהם, אשר חצי הזמן נחתו בהם להורידם מעמדתם, כי עתה לא יכלו לקיים מצות המצות בחג המצות כדת.

— מצב בני עירנו כעת מעציב מאד, נפש כל העם מרה על הטבחים המוכרים בכסף מלא עצמות וגידים תחת בשר, ועוד יוסיפו לחטא בהקטינם את המשקל, ואין להתפלא כי נמצאות בעירנו משפחות רבות אשר נכרת בשר מפיהם. גם מוכרי הדגים פושטים את עורנו מעל עצמותינו, אך מן הטבחים נמצאו גואלים לנו, וחוכרי מכס הבשר יבואו לעזרתנו ויפתחו אטליז להוזיל את מחיר הבשר, כמו שעשו בערבי פסחים בשנה החולפת, כי העלאת שער הבשר גורמת רעה גם לחוכרי מכס הבשר, אולם ממוכרי הדגים אין כל תרופה, וע"כ יהיו הבינונים, ומה גם העניים, אנוסים להסתפק בימי החג בדגים מלוחים, אם אך יתיר לנו הרב דמתא בטובו ובחמלתו על אחיו בני עמו.

— אנשי העיר הבינונים צועקים מרה על העניים, אשר המעט מהם כי יחזרו על הפתחים ולא יתנו דמי להם, עוד יסובבו בעיר, להקות להקות נערים וזקנים ונשיהם ובניהם והוסמים בפני העוברים ושבים וצועקים הב, הב! ורובם רמאים, עניים שאינם מהוגנים המלוים כסף ברבית, עניים במקום זה ועשירים במקום אחר. ועל ידם יחולל שם ישראל בעיני עם הארץ.

— ימי הקיץ ההולכים וקרובים ישאו בכנפיהם תקוות טובות לסוחרי העצים אשר עסקיהם ירדו בשנים החולפות עד הדיוטא התחתונה, אם תקוימנה תקותיהם יודיעונו הימים הבאים.

— זה לא כבר נוסדה פה אגודת „פועלי ציון". מספר החברים יגדל מיום ליום, וכעת מונה כחמשים איש. בהנהגתה משתתפים אחדים מהציונים הצעירים, חברי האגודה „מוקירי ציון", והנם משתדלים להתפתחותה.

— ביום ג' העבר נערך בבית הגב' אסתר ראבינאוויץ נשף חשק אשר עלה יפה, וגם הביא פרי תבואה לא מעט שהקדש לאפית מצות לעניים בשכר ארבעים קאפ כל ככר, ולעניים ביותר — בחנם.

— בעיר זעטיל הסמוכה לעירנו המציא סופר אחד אברהם טיקאצינסקי שמו, תחבורה לבלי הלאות את הסופרים הצעירים לשבת על דוכנם כל היום לרבות הלילות ולכתוב מזוזות ופרשיות אשר עבודה כזאת מפרכת את גופם החלש ושכרה אך מעט מזעיר, ויביא מכונת דפוס מווילנא, והנהו מדפיס מזוזות ופרשות למאות ולאלפים מדי יום ביומו בלי כל תעמולה ומשלחם מעבר לים האטלנתי. אומרים אמר כי האיש החכם הזה התעשר מפסולי המזוזות והפרשיות. אך להוותו שלטה בו עינא בישא פה בעירנו, כי סופרינו ראו ונוכחו כי לא יד אדם כתבתן כי אם מכונה, ורק השם „שדי", והשמות „כוזו במוכסז כוזו" נכתבים ביד. בטח מצאו מהלכים גם בלונ־דון העיר, וע"כ אעיר, כי האיש החפץ במזוזות ופרשיות כשרות יעיין היטב אם האותיות נכתבות בין שני קוים (לינע), ואם לא — הנן נדפסות.

— איש כבן שלשים שנה, עוז והדר לבושו, ועל פניו נכרו אותות בר אורין, בא אל בית הרב דמתא ביום השבת, ויאמר: את הרב דמתא אנכי מבקש, כי לו אך לו אגלה סודי ולא לאחר, כי כל בית ישראל ערלי לב הם ורק אותות ישאלוני אם אומר להם כי אני אני הוא ולא אחר; אולם הרב בעצמו לא יכזיבני על פני, כי אם עוד יברך את ה' אשר זכה לראותני ראשונה. בדברו את הדברים האלה, יצא לקראתו בן הרב וישאלהו ברצינות: במה אוכל לשרתך אדוני? האיש הזר, בחשבו בלבו כי את הרב הוא מדבר, ויאמר: „לא פה המקום להגלות לפניך, רב נכבד, אנא נבוא חדר בחדר כי בני הבית טרם זכו לשמוע

את דברי, ומה גם כי שמעתי אומרים עליהם שגם הם בין הציונים שנואי נפשי ונפשך העדינה. — בן הרב הביאהו חדר בחדר, ושם גלה לו את סודו, באמרו: „אני שלמה בן דוד! ובמלאכות ה׳ באתי לפדות את ישראל מכל צרותיו, כי ראיתי את עני ישראל מרה מאד, ועת לעשות לעמי להוציאהו מאפלה לאור גדול, לקבץ נדחי ישראל סבא ולהביאם אל המנוחה והנחלה מקום שם ישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו באין מכלים, ואני רק אני ארעם במקל נועם לטוב להם כל הימים, ולא הציונים אשר כצנינים המה לכל בית ישראל, ובאמונתי, רבי ומורי, נשבעתי כי לא אתן לאלה האפיקורסים אף מדרך כף רגל על האדמה הקדושה והטהורה". — בן הרב שחק על חלומותיו ועל דבריו, ויבן כי חולה הוא במחלת נפש, ויאמר לו: אני אינני הרב בעצמי, כי אם בן הרב, ובכן בוא הנה בעלות המנחה כאשר יקום הרב משנתו, ואני טרם בואך הנה אכין את לבב אבי הרב לקראת הבשורה הטובה. — כעבור שעות אחדות בא בן דוד עוד הפעם ביתה הרב, אך בניו הציונים לא נתנוהו להראות את הרב, וכן גז בן דוד ואיננו!

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 36. י׳ אייר תרס"ג, 7 במאי 1903.

סלונים. — בעינים מלאות דמעות־כאב ומחץ לב, ובדם הנוזל מלבבות בני עירנו אני טובל את עטי להודיע לעמנו כי השברנו, וקדרה עלינו השמש: רבנו הגדול, שר התורה, הנודע לעוקר הרים בחריפותו הלך מאתנו ואיננו. רבנו הגדול אחד הכוכבים היותר מזהירים בשמי התורה נתבקש בישיבה של מעלה, וביום ג׳ א׳ אייר לפנות ערב ועלטה גדולה וחשכה כסתה את פני כל עירנו בהודע להם הבשורה האיומה כי נצחו האראלים את המצוקים ונשבה הארון.

רבנו עוד בימי עלומיו הצטיין בשכלו החד והחריף, ובהיותו תלמיד הישיבה בוולאזין בעת המחלקת הידועה בין שני הגאונים ר׳ יוסף דובער סאלאוויציק זצ"ל, שהיה מפורסם בחריפותו, ובין ר׳ נפתלי צבי יהודה ברלין זצ"ל, שהיה מפורסם בבקיאו־תו, ובני הישיבה היו אז לשני מחנות, אלה תמכו את מנויו של החריף לר"מ ואלה בחרו לר"מ את הבקי, היה המנוח רבנו בתומכי הרב ברלין, וכאשר ישבו לעיין בשאלה זו הגאונים בני הדור ההוא שבאו לוולאזין לצרך זה, וביניהם היה גם הגאון ר׳ אייזיק מסלונים, ובפני הגאונים האלה טען רבנו לאמר: אין אנו צריכים „חריף" לר"מ, כי „חריפים" גם אנו. וכאשר אמר לו אז הגאון ר׳ דוד טבלי ממינסק זצ"ל: „אמור איזה דבר חריף", — התחיל לחרוז ולחבר בפלפולו מאמרים ועניני רחוקים זה מזה מרחק רב, ויתמלאו הרבנים על עוצם חריפותו, והרב ר׳ אייזיק מסלונים נתן אז עיניו בו ויתן לו את בתו לאשה. ופרי ילדותו החריפותית הוציא לאור בספרו „פורת יוסף" המלא חריפות נפלאה ממש, „לחבר כותל אל כותל", אולם עד מהרה עזב דרך למוד זה, ובהיותו רב בישראל תורת אמת היתה בפיהו, ויהי לאחד מגאוני דורנו המצוינים שמעטים כמהו בדור יתום זה. אויה, מי יתן לנו תמורתו.

ב. פריזאק.

גליון 42. כ"ג סיון תרס"ג, 18 ביוני 1903.

סלונים. „אבל־עני" (הכוונה לפרבר „באַליאַנע" — המע־תיק) במזרח העיר „עזקה" (הכוונה לסלונים — המעתיק) יושבת על שפת נהר שצארא ממש. שם מפוזרים ומפורדים עומדים המון בתי עץ קטנים ונמוכים בעלי קומה אחת אשר כבר עלה בהם רקבון ואשר טבעו בארץ עד (ועד בכלל) חלונותיהם, עומדים באין סדר ומשטר ומעוּוים פניהם איש אל רעהו. אין כל גדר גם כל משוכה סביב הבתים ואין שער וחצר, כי בכל אלה לא ימצאו תושבי המקום צרך: כל כבודם בביתם פנימה וכל אשר מחוץ לביתם כמו זר נחשב להם. מספר בעלי הבתים או החוכרים בערך מאתים, כמספר הבתים. אולם המשפחות אשר בצלם תחסינה הנן בכפלים או אולי עוד יותר. כל בית ובית הוא ממשלה בפני עצמה, וגם המושל בכבודו ובעצמו יושב בו ומושל ממשלה בלתי מוגבלת כאות נפשו, כי רק לו הממשלה, וגם השגל הנצבת לימינו לא תהין חלילה לעבור על מצותו, כי במקום קדש כזה אין נותנים כבוד גם לנשים. רחובות וחוצות ב„אבל־עני" לא יראו ולא ימצא מאז ומעולם, כי התושבים אינם מרגישים בהם כל צרך, כל היום הרווח הנתון בין הבתים יצלח להם לעבור בו ברגל אל כל אשר יחפצו, ולעתים רחוקות מאד מאד לנסוע בעגלה ומה גם כי הרווח הזה יביא להם תועלת במדה מרובה, לא פחות ממקומות ידועים מאחורי הבית ושפכי האשפות ליושבי ערים גדולות וכרכים אשר בלעדם „אי אפשר להתקיים ולעמוד אפילו שעה אחת". ההבדל הוא רק כי בני הערים הגדולות כבר יודעים להסתיר דבר, ואנשי המקום הזה טרם יודעים זאת וע"כ עושים הם את אשר עושים בגלוי לעיני השמש בכל עת ובכל שעה, בין ביום ובין בלילה ואינם מתבישים חלילה... כי כך היא דרכם מיום הולדם ומעשה אבותיהם בידיהם.

טיט ורפש פה כמעט כל השנה, ותמיד תצילנה האזנים מקול הצפרדעים המקרקרים, ויושבי המקום יתנהלו בם לאטם הולכים הלוך וטפוף הולכים במישרים ולא יעבטו ארחותם. הנה עתה, קורא חביב, תוכל לצייר בדמיונך את מצב הנקיות אשר בקרב הבתים בתי אפל וצלמות פנימה...

חלוני הבתים, אשר צבע ירקרק כהה להן, סדוקים פה ושם ודבק יכסה את הסדקים. אחדים מהן נשברו כלה; ולמני אז ימלאו מקומן מכנסים ישנים, צעיף אשה בלה מזקן ועוד בלואי סחבות כאלה, וקרני השמש לא יוכלו בשום אופן לחדור מבעדם. הגגות אשר עליהם יורדים על פי החלונות הקטנים המגיעים לארץ כמו יבקשו לרדת ארצה, — לשמחת לב הנערים השובבים אשר בשם „חברה לבנה" יקראו להם יושבי „אבל־עני", כי לא תקצר ידם בימי החרף לקחת את „נרות" הקרח התלוים בקציהם מסביב, מביל הצטרך להשליך בם את כובעיהם ולהש־ליכם ארצה, ובימי הקיץ לעמוד עליהם ולהשליך בנהר חכה לצוד דגים קטנים. קורות הבתים, אשר חשך משחור תארן, שפלות מאד וכמו שוכבות על ראשי יושביו. אמנם לא רק בבתי אחינו נראה את החזיון המעציב הזה, כי חקה אחת ומנהג אחד לכל הדרים שם כיהודים כנוצרים.

בכלל יושבים שם הנוצרים „בין היהודים" וילמדו מעשיהם, וגם את לשונם למדו דבר במרוצה כאחד היהודים. שחוק יתעורר בקרבנו בעברנו את הגשר מצד אחד ובאני שיט מצד השני את הנהר ושומעים אנחנו את הנוצרים מדברים איש את אחיו יהודית, וביחוד ביום הששי בבקר השכם כאשר יצאו הנערים והנערות, כיהודים כנוצרים, מבתיהם וחכותיהם בידיהם לצוד את הדגים השוחים על פני הנהר, שאתמול השליכו רעל בנהר למען יקל עליהם לצודם בחרמם, להכין מטעמים להם ולהוריהם

לכבוד שבת. הנערים והנערות מטיילים בנהר חשופי שת ולא יתבוששו, ובראותם את השוטר מעבר הנהר ימהרו לעלות היבשה ויתחבאו בקמה ושם כל עקב למישור. כי מי רואם ומי יודעם?...

כל תושבי „אבל־עני" עוסקים במלאכות שפלות וגסות: מאגדים רפסודות ונוסעים עמהן לערים הגדולות, משים עצים מן הנהר ועוד מלאכות גסות, כמובן הם עניים ולפעמים לא רחוקות ירעבו ללחם ואין, נשיהם הנן כובסות לבנים או משרתות „בעזקה". הבתולות הבוגרות הולכות על פי רוב לעשות מלאכות שונות בבתי חרשת שונים. הנערים מגו־דלים פרע ובבואם בשנים ימעטו מיום ליום כי יוצאים המה מעבר לים האטלנטי, ולכן שכר המעונות פה בזול, וכל העניים והאביונים מכל אפסי „עזקה" ינהרו אל „אבל־עני", גם עניי ערים אחרות בבואם לעזקה יאספו אספה „באבל־עני". שם הננו רואים אותם בריאים ושלמים, העורים רואים, הפסחים רצים כצבאות וכאילות השדה, והמצורעים יאספו מצרעתם, אך בבקר כצאת השמש והנה פנים חדשות לפנינו, יצאו חוצץ מאבל־עני לעזקה, בהם עורים ופסחים, חולים ומוכי אלהים למען ירוחמו מהרחמנים. שני בתי מדרש באבל־עני, האחד עומד יותר ממאה שנה ולא נופל הוא מן יתר הבתים שמסביב, ולקיים מה שכתוב: „ממעמקים קראתיך ה'" הנהו עמוק מאד בארץ, והבאים בו יבואו כמו במנהרה רחבת ידים. תפלת שחרית בששת ימי המעשה בימי הקיץ תחלנה בשעה הרביעית ותכלנה בשעה החמשית, כי על כל איש לצאת לפעלו עדי ערב, לתפלת מנחה ומעריב לא ימצאו בו מעולם מנין עשרה, ופעם אחת כאשר עובר אורח עני נאלץ להתפלל ערבית בצבור כי יום מר לו היה היום ההוא, אסף מנין של עשרה אנשים וביניהם היו שני נוצרים יען כי היו מדברים יהודית. ובחפצם להתעלל באיש הזר באו גם המה ביתה המדרש לצרפם למנין. כל היום הנה הבית ריק מכל אדם, זולת עזרת הנשים המלאה כל היום רעש והמולה, כי שם יושב למשפט השמש, הוא גם החזן, הגבאי והמלמד כי הוא „כל בו" ולפעמים הנהו גם דיין לנשים, והעיקר הנהו מלמד דרדקי, וכשלשים ילדים רובצים על הארץ מתחת להספסלים, והוא שפט ישפטם על כל דבר פשע.

שתי חברות תמצאינה שם: חברת „משניות" וחברת „תהלים". בחברת משניות נכתבים כל זקני עיר „עזקה". אמרי אנשי כי החברה הזאת היא החברה הראשונה אשר נוסדה מיום עמדה עזקה על תלה בנויה, אך מפנקסה של החברה נוכחתי כי רק שתי מאות וארבעים שנה נוסדה, אין זאת כי הפנקס הראשון נשרף. ואחת לשתי שנים, בעת סיום המשניות, יבואו ביתה המדרש כל זקני העיר „עזקה" ליהנות מסעודת מצוה זו. ואז יתנו ידם רבים מהצעירים לחברה. בשבתות ימי החרף מלא בית המדרש אנשים, בלילי שבת מאחרי ארוחת הערב עד למחרתו אחר התפלה, בו ילמדו משניות, בו יאמרו תהלות ופה יישנו שנה של שבת, וגם כל „יום" השבת. בית המדרש השני כבית המדרש הראשון.

אליעזר בעקענשטיין.

בגליונות 37 ו־39 משנת 1903.

את הרב הגאון ר' יוסף שליופער זצ"ל מסלונים הספידו בליעדס, אנגליה, האב"ד דמתא הרב ר' יואל לייב הערצאג, והמ"מ דמתא הרב ר' צבי ארליאנסקי. „עיני כולם ירדו פלגי מים על פטירת הגאון הנ"ל".

בגליונות 20 ו־47 משנת 1903.

בנמל אליס־איילאנד בניו־יורק נעצרו המהגרים: קלמן רוזנברג ויוסף־יצחק אברמוביץ, שניהם מסלונים.

גליון 8־7, כ"ה אלול תרס"ג, 17 בספטמבר 1903.

סלונים. מה טפשו לבות בני הנעורים מהפועלים המקומיים של אחינו בעירנו, מראה בעליל העובדא שקרה בבית התפלה של בני־ברק, כלומר של „גשר". המטיף הנלהב מר צדיקוב אחרי דרשו לציון ואחרי קראו לאבל ולמספד פעמים אחדות בבית המדרש הכי גדול בעירנו על בני ישראל סבא הנתונים בצרה בכל מקום שהם נחתים, על הרוגי קישינוב ועל ספרי התורה שהיו למרמס לרגלי השור והחמור ההולכים על שתים, עלה הבמה גם בבית המדרש הנ"ל ברשות מנהליו. בית התפלה היה מלא מפה לפה, והוא בכה על שבר יוסף וגם בכה את השומעים, עד כי היה לאבל יחיד, והנה לפתע פתאום השמיעו הצעירים בבית התפלה ואחריהם הצעירות מעזרת נשים קול שריקה ורעש גדול אשר הפחידו את השומעים מאד, גם מכות מקלות אשר רבים מהנאספים טעמו את טעמם, עד כי הנאספים דמו בלבם כי כוס קישינוב עברה גם עליהם, וימהרו לברוח מבית המדרש בעד החלונות להציל את נפשם, ובהחפזם לנוס הוכו מכות נאמנות מידי אחיהם מאהביהם, והכל בשביל מה? — בשביל שהמטיף הנכבד בדרשותיו הראשונות פגע בכבודם, ולולא מהרו השוטרים לבוא למקום המעשה, מי יודע מה היתה אחרית הנאספים והמטיף גם יחד. הקול „הלאה ציונים" נמשך מסוף הרחוב ועד סופו. המטיף מיראתו לצאת מבית המדרש, היה נאלץ לבקש חסות בצל שוטרי העיר, וכשושבינין לווהו לבית משכנו. אוי לאותה בושה!

— הגשמים המרובים במחוזנו קלקלו ושחתו את השחת לגמרי. גם הדגן אשר כבר בשל נרקב על פני השדה והיה כלא היה, ובעלי האחוזות וחוכרי השדות בוכים למשפחותיהם. גם הגננים מתלוננים על הגשמים היורדים יום יום מבלי הרף זה ששה שבועות. התפוחים והאגסים נסדקו וחשך משחור תארם. תפוחי האדמה, אשר בלעדם לא יוכלו העניים לחיות אף יום אחד, נרקבים בארץ גדולם באין מקוה לאחריתם, ומאימת העתיד גברה תנועת היציאה מאד בין אחינו, ואין לך יום אשר לא תצאנה משפחות מן העיר וסביבותיה ופניהן מועדות לעבר הים האטלנטי בעזרת „סוכנים" אשר יבטיחום להעבירם שלם את הגבול ולהביאם אל המקום אשר שם יצברו כסף כאפר, הפתאים המאמינים בסוכנים אלה נלכדים ברשתם והם פושטים את עורם מעל עצמותם, ולבסוף מתחרטים המה על נפלם ברשתם זו שטמנו להם, כי מלבד שענו בדרך כחם עוד הציגום ככלי ריק, הוי, עד אנה לא יבינו משפט?!

— ימי בחירת רב מטעם קרובים ובאים, והדבר הזה יעסיק כל כך את דעת בני קהלתנו, עד כי שכחו לגמרי את העדר רב דתי. ידי כותבי הדלטוריות מלאות עבודה להריץ מלשינות אל המקומות הנחוצים על הרב מטעם אשר כהן בעיר יותר מעשרים שנה, והמשתדלים לטובת הקנדידטים גם הם אינם חובקים את ידיהם בעצלתים, כי הנם דופקים על דלתות הרצענים ומבטיחים למו י"ש עולמות וקורקבנים מטוגנים

בשומן של אוזים מרבה להכיל. בכתבי את הדברים האלה, מבלי משים יעלה הרעיון וילחש באזני: הטרם הגיעה העת שאחינו בני עמנו יבינו כי לעמוד בראש העדה אינם נאלצים לבחור דוקא בד"ר או בפילוסוף, כי לנהל ספרי הנולדים והמתים (אשר זה הוא כל פעלם) דיו קצת דיוק וכתב נקי הרבה יותר מכל השיטות הפילוסופיות שבעולם ומכל חכמת הרפואה, כי אם באיש ישר ואהוב לכל, כי עלינו אך למדד את מדת דעתו וחריצותו ולא מדת השכלתו, כי בענין זה לא בדוקטורים אנו צריכים כי אם באנשים הראוים לאותה אצטלא, שיכולים להביא תועלת רבה לעדתם. ולכן כל איש ישר שטובת עמו נוגעת ללבו למחות בכל עוז ולהתנגד בכל כח נגד המשפטים הקדומים והכוזבים הנהוגים בבחירות רבנים מטעם, ואז יהיה הזאב שבע והגדי שלם.

— למרות כל הרעה אשר מצאה את בני ישראל, למרות כל העוני והדלות השוררים בקרבנו, עוד לא עזבו בני ישראל, וביותר בנות ישראל, את דרכם להתקשט וללבוש מחלצות ולהתהלך ברחובות קריה לבושות שני עם עדיים עם כל אבן יקר, למען היות למלה בפי כל עובר אשר לא מבני ישראל. הבטן תחסר והלב מלא וגדוש דאגות אין מספר; יום מחר מכוסה בערפל ואין איש יודע אם ימצא אז לחם לאכול ומקום ללון, אבל אין לך דבר העומד בפני הלוקסוס. לפניו יכרעו ברך, לו יקריבו גם אביוני אדם מבחר חילם וראשית אונם. והיה כי יעברו ילדי ישראל בגנות ומגרשים ובכל מקום שהצבור רגיל לטיל שם, והביטו אליהם בני עמים אחרים והתפלאו, כי כל העם הזה אצילים הם ומלבושי רוזנים ילבשו והתקצפו על היהודים העושים עשר רב ואוספים אל כיסם כסף כל הארץ, וחרקו שן על עניותם הם, ויצא הקצף על כל ישראל.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 9־10, י"ג תשרי תרס"ד, 4 באוקטובר 1903.

מכתב מסלונים על ידי אליעזר בעקענשטיין, הדומה בתכנו ובצורתו למכתבו של אותו סופר ב„הצפירה", גליון 206, מיום 3 בספטמבר אותה השנה.

גליון 12, א' מרחשון תרס"ד, 23 באוקטובר 1903.

סלונים.

עיר אחת נמצאת במחוזנו, היושבת על נהר פאדאליא ו„קאזלוישצינא" שמה, בה נמצאים כמאה בתים נמוכים הדומים למלונות... בהם משכנות לבני עמנו העניים והמדולדלים ביותר אשר גם לחמם לא יראו מעמלם, גנותיהם אשר על יד בתיהם (בלשון סגי נהור), אשר עליהם הם משליכים יהבם כי יכלכלו את נפשם, לא יתנו למו די פרי אדמה לכל ימות השנה, אשר זה הוא כל מאכלם יום יום ואף בימי שבתות ומועדים; אמנם כן, כל ימי חיי ר' אברהם יצחק לעוויט ז"ל אשר ישב באחוזתו ב„פאדאליע" הסמוכה לעיר הזאת והשפעתו היתה עליה, ישבו אחינו בה בשלוה ולא ידעו כל מחסור, כי הוא נהל את כל אחיו אלה בלחם, כי המציא להם באחוזתו הגדולה עבודה ומלאכה בשדותיו, ביעריו הגדולים ובבית משרפות היי"ש, גם דאג לצרכי הכלל, ובראותו כי אין בית מדרש להם, צוה לעושי רצונו לכרת עצים באחד מיעריו ולהביאם העירה, גם העמיד בעלי מלאכה שונים לבנות בית לה', בית מדרש גדול ורחב ידים; כן, להבדיל בין קודש לחול, בית מרחץ לכל צרכי הכלל. הן אמנם בימיו נסגר בית המדרש על מסגר מטעם הרשות על אשר לא נבנה כחוק, אך עד מהרה שקד להשיג רשיון עליו ולפתחו מחדש. באחת! האיש הטוב והישר הזה מנוחתו כבוד עשה כל ימיו הרבה לטובת אחיו, אך מיום שמת פנה זיו העיר עד כי עיר הנדחת קראו לה. אין בתי חסד בקרבה, לא תלמוד תורה לבני העניים ולא גמ"ח. בעלי המלאכה הולכים ודלים מיום ליום, כי אין למו במה לקנות צרכיהם למלאכתם, בני העניים והיתומים הולכים בטלים ערומים ויחפים כבני האכרים ושולחים את ידיהם בגנבה בתפוחי אדמה זרים, בצנון, בשומים, ובאבטיחים ועוד כאלה, כל זה אך בימי הקיץ, אבל בימי הרעה ימי החרף יגועו ממש ברעב מעצר רעה וכפן באפס אחי־עזר ואחי־סמך להם, ואז ימלאו הגמדים הערומים והיחפים האלה את בית המדרש הגדול מפה לפה כי הוא המקלט האחד למו, כעין ההקדש אשר בערים אחרות, דעת לנכון נקל כי בנים משחתי המדות כאלה אינם נותנים כבוד לא לאלהים ולא לאדם כי כל עקב להם למישור. זאת ראו אחדים הנוגעים בדבר... ויאספו אספה רבה להיטיב מעמדם מעט מפני הבנים המשחיתים... ויטכסו עצה במה לתקן את המעות, ויחליטו ברוב דעות: שהרב המקבל שכר חמשה רו"כ מדי שבוע באפס מעשה, עליו החובה למלאות את כל חסרונות הקהלה הקדושה, למען לא נהיה לשחוק בעיני הבריות בהאכילנו איש חנם. זאת נעשה וייטיב לנו. הן אנחנו יודעים היטב כי הרב היושב עתה על הקתדרא אוכל ואינו עושה, לא ישהה עוד אתנו הרבה, הן שם רב דק"ק הולך לפניו, ואם הק"ק מצער היא, אבל ק"ק היא, ובטח יבואו בני ק"קים היותר גדולות ויפלו על המציאה ובכן, כל חתן גביר שיחפץ לטול את השם רב בעזרת ק"קנו יבא הנה ולא יקפץ ידו מאתנו לעשות כל מה שנטיל עליו, ואז יקרא רב דק"ק. הן ברוך השם ישנם כעת אברכים הרבה המבקשים בנרות כתב רבנות מק"ק, ובכן תבוא התשועה להאברך וגם לנו... — לאשרם כאשר דמו כן היה, רבם ומורם נלקח אחר כבוד לעיר היותר גדולה מק"ק ק... ואליה נהרו אברכי משי לאין מספר, זה מציע לפני הקהלה הקדושה כי יפתח פה גמ"ח ע"ח, ייסד בזה מוסדי צדקה הרבה, ואלמוני מבטיח כפלים כיוצאי מצרים, גם הרבה במחיר בית הרב כדי שלש מאות רו"כ. עוד אלה מבטיחים, ואחרים באים ומוסיפים ובני הקהלה צהלים ושמחים! ואברכי המשי בהוכחם לדעת כי האנשים יושבי המקום שלמים הם אתם, גמרו לגור פה שבועות אחדים. מובן הדבר כי כל אחד דרש, גם הודיע לאנשי בריתו את יחוסו הגדול והנורא כי הוא חוטר מגזע צדיקים נשגבים ואנשי מופת. כן התאמץ כל אחד להשפיל כבוד חברו, ובכן נפלגו בני הקהלה למפלגות, אלה יאבו לחסות בצל בוקי בן יגלי, ואלה — בצל נחבי בן ופסי, ולדאבון נפש כל אוהב עמו נוטרים איבה כתלמידי חכמים מובהקים זה לזה, ואשר ע"כ תפרוצנה מעת לעת בין הכתות האלה מחלוקות גדולות המפריעות שלום הקהלה, כי כל אחת המפלגות תשתדל בכל עוז להכניע את הרב נחבי, וזו — את בוקי, ופתאום האח, או אהה! באו עוד שנים, האחד רב באמת אשר ישב על כסא הרבנות בעיר „צמיד" (היא העירה מייצד — המעתיק) תשע שנים, והוא חתן הגביר הנ"ל ז"ל אשר בנה פה בית מדרש ובית מרחץ להבדיל, והשני איש חנוני מ„עבל כתוב" בעל כיס אשר אך שם רב דק"ק חסר לו. („עבל כתוב" הכוונה לוולקוביסק. — המעתיק.)

הראשונים, כמובן, בשמעם כזאת נחבאו אל הכלים ובטרם בקר ואינם. מה המריצם לברוח כגנבים יודעים רק י״ה. עתה עלתה הקהלה על מוקד המריבות הנוראות והאיומות אשר ילהטו את מוסדיה, עד כי היתה לדראון ולחרפה. לשוא עמלים הרבנים הסמוכים לעיר הנדחת להשקיט את הריב! ומי יודע עד מתי עוד?

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 16, כ״ט מרחשון תרס״ד, 19 בנובמבר 1903.

בתוך רשימת שמות הרבנים והאדמו״רים אשר נקראו להשתתף באספת הרבנים בהוראדנא נמצאים: ר׳ שמואל וויינבערג מסלאנים ור׳ מרדכי ראזענבלאט מאשמינא.

גליון 17, ז׳ כסלו תרס״ד, 26 בנובמבר 1903.

סלונים. דבר גדול עשתה פה האגודה „שאו נס ציונה" לתולדות ישראל וספרותו מיום הוסדה: מלבד המשאות והנאו־מים אשר מדי פעם בפעם ישמיעו מנעימי נאום שונים מעל הבמה, תקנה לה מערכת דרשות אשר מטרתה קודש לקורות עמנו ולספרותנו מזמן גלות ישראל מעל אדמתו והלאה, והדרשות תשמענה בערבי שבתות למנוחה. כנראה ידעה אגו־דתנו היטב את ערך הדרשות האלה, ידעה היטב כי מלבד המלאכה הכבירה לאסוף חמר מהמון הספרים הרבים והגדולים שחוברו במקצוע זה, צריך לזה גם חכמת אדם מלומד, היודע לעשות מכל החמר הרב הזה מטעמים שינעמו לחיך השומעים ויקנו מושג רחב ונאמן מקורות עמנו וספרותנו, ידעה, כי מלבד כח העבודה ורוח המבין החיה בו הצריך לאותו דבר, נחוץ גם לב יהודי נאמן, לב רגש אשר אהבת הלאום תפעם בקרבו, אשר מגמת דרשתו תהיה להראות לנו את העבר הגדול של עמנו הנצחי בכל פרטיו ודקדוקיו ולטעת בלבנו אמונה ותקוה לעתידנו הגדול. לא אפון אף רגע, כי בודאי ידעה האגודה כל אלה בחפצה להוציא את הפעולה הכבירה הזאת, ועל כן שמה המשרה הנכבדה על שכם מר יעקבזאהן, והוא מלא כרסו בכל חכמה זה שנים אחדות עד כי הננו שבעי רצון, מי יתן וישביענו מטובו גם לימים הבאים ואז נברכהו קבל עם, כי הגדיל אתנו לעשות! ואין קצה להנפשות אשר עשה בדבריו החמים הנובעים מלב מלא אהבה וחבה לעמנו בכלל ולהספרות בפרט, אך דא עקא, כי האולם צר מהכיל את כל הנאספים, והלחץ יפריע לפעמים את המנוחה.

— באחד מגליוני „היהודי" הודעתי דבר בעתו, כי ביום המסה לבחורי הישיבה בקש במפגיע אחד מהמנסים („יק״א" שמו) את מורי ומלמדי הישיבה והת״ת, שישתדלו בכל יכלתם וכפי שידם מגעת למנוע את בני העניים שמהם תצא תורה מקריאה בספרים חיצוניים, כלומר: בספרי הציונים, ומכללא אתמר כי ספר „הפלס" אשר הציונים קוראים לו „הסלף" יקראו ויקראו, למען לא יבערו ולא יכסלו ללכת בדרכי חשך חלילה אשר כל באיהם לא ישובו ולא ישיגו ארחות צדיקי עולם. אמנם ביום ההוא ובאותו מקום יצא בנזיפה, כי כל המלמדים והבחורים האריכו לשון למולו, אף השמיעו שריקות אחרי דבריו כשריקות המעשנה מהמסע בקרבו אל התחנה, וקול שאון סואן ברעש התחולל בבית, עד כי נאלץ ר׳ יק״א לשום יד לפה ולבלתי השמיע עוד חפצו. אך סערת זעמו נשארה בלבו על המלמדים וביחוד על הבחורים אוכלי לחם חסד, ועברתו זאת היתה שמורה בלבו עד עת מצא, העת אשר חכה עליה לעשות נקמה בגוים ובשקצים האלה לא אחרת לבוא, — אין זאת כי סייעתא דשמיא היא, חשב ר׳ יק״א בלבו, ומארעא ומן תחות שמיא לוחמים לו עם העברינים: האגודות הנוסדות בעירנו לטובת העניים הדפיסו את חשבון השנתי מכל האגודות מההכנסות ומההוצאות מהחב־רים ומכל מעלליהם להועיל לאחיהם בחוברת אחת, וכמובן נשלחו להחברים ולהמנדבים למען יראו כי לא לשוא פזר נתנו. ר׳ יק״א דנן קבל גם הוא חוברת אחת, ובהקריא בתו לפניו את כל האגודות והמוסדים הנזכרים בחוברת שפת רוסיא, מצאה גם את בית עקד הספרים הנוסד בעד עניי עירם מטעם הרשות, את שמות הספרים אשר טובי לב נדבו ושמותיהם, גם את מספר מפקד הקוראים בו מדי שנה בשנה, וימצא בין הקוראים גם שלשים נערים מבני הישיבה והת״ת, הלוקחים ספרים וקוראים בהם, ר׳ יק״א בשמעו בפי בתו כזאת, נרתע לאחוריו וקרא בזעם: „אי שמים! גם יד בני הישיבה מגואלות בספרי ציונים, וגם ידם תכן עם שונאי נפשי! אלכה ואחקרה מי ומי הנערים הנועזים לחלל את בית ה׳ בספרי טרוף ופסול ואעשה אתם שפטים נוראים, אכרית ראשונה אוכל מפיהם, את „הימים" אקח מהם ואחלקם לנערים שלומי אמוני ישראל שאינם מקצרים בעליונים ואינם מאריכים בתחתונים, ומבית הישיבות אגרשם, כי לא לנו לא לנו הם, כי אם לצרינו האומרים ליסד מלוכה בירושלים ואת פי ה׳ לא ישאלו" — אך פתאום הזכירתו בתו, כי מנהל בית עקד הספרים בודאי ציוני הוא, ובכל כופר לא יטה לבו לגלות לו את שמות הנערים הקוראים בספרי מינים; אז עמד הים מזעפו.

— התענינות רבת הערך היתה נכרת בעירנו שבועות אחדים, כי שני ענינים עמדו על הפרק, הלא המה בחירת רב דתי ובחירת רב מטעם, אמנם בבחירת רב דתי הסתפקנו במועט, היינו בשתי אספות בבית המדרש הגדול שם הראה איש איש את אנכיותו, שם מצא איש איש כר נרחב לקרוא בגרון ככל אות נפשו, כי מי יאמר לו בבית מדרשו שכולו שלו, מה תעשה? ולכל לראש ידע נא גם הרצען כי בעל דעה הוא, וגם אליו גאונים ידרשו, ואל מוצא שפתיו כאל מלקוש ייחלו, וכל זה הוא, באשר האופן הישן של בחירת רב דתי טרם שונה, וכמו אז כן עתה, לא אל רבנים — עיני כל הצועקים: „הבו לנו רב" ישברו, כי אם, במחילת כ׳, מגמת פניהם אך להנאתם ולטובתם ממש, ופתגם רבי טרפון השדכן שגור על פיהם: לא אל השדוך עיני תלויות כי אם אל התועלת היוצאת לי ממנו. אולם רוב בני עירנו וגדוליה, בידעם מראש, כי „החלה לא תספיק על המוציא", היינו: להחזיק בכבוד את הרב החדש ולנהל את הרבנית ויתומי הרב, — קשה לעירנו כקריעת ים סוף, — הסתפקו באספות ותו לא. אולם נגד שאלת רב מטעם אין כל תרופה, כי גזרה היא דלא עבידה להתבטל, ובכן התאספו מורשי בתי התפלה ביום א׳ דר״ח מר חשון בבית המועצה ומספרם מאה וששים איש לבחירת רב מטעם. לטובת מר הורוויץ, מי שהיה רב מטעם עשרים וארבע שנה, היו תשעים דעות, ולטובת מר שטרשון שבעים דעות, ובכן נבחר מר הורוויץ, אך היכהן פאר בעדתנו? יודיעונו הימים הבאים...

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 19, כ״א כסלו תרס״ד, 8 בדצמבר 1903.

סלונים. תרומת הצבא נגמרה. לוקחו גם 12 בעלי זכויות ממדרגה שניה. (מהמדור „ברחוב היהודים").

גליון 25, ד' שבט תרס"ד. 21 בינואר 1904.

פאלאנקא, על יד סלאנים.

אכר אחד בהתקוטטו עם יהודי אמר כי הגיעה פקודה להרוג את היהודים, ונתבע לדין ומשפטו נחרץ להאסר 5 ימים. (מהמדור „ברחוב היהודים").

גליון 27, י"ח שבט תרס"ד, 4 בפברואר 1904.

סלונים. דור דעה הזה, וגם המתבעשטי"ם מצאו חכמה, ובראותם ההמון הגס וביחוד הנשים האוהבות לדרוש את אלהים מפי אנשים כאלה אשר מפתחות שערי השמים בידיהם אינם נותנים עוד כבוד אלהים ומה גם פדיונות ללובשי חלוקי דרבנן, כי אבדה האמונה בלבותם לאלה, התחכמו להשתנות וללבוש בגדי אכרים ובזה שמן חלקם: איש כזה הופיע פה מעיר מיצד אשר ישב שם ירח ימים ויעש נפלאות אשר לא קוו.

אמנם מעיר הנ"ל הביאו דבתו רעה אלינו, כי מסבה בלתי לשער נכשל באשת אכר אחד. אך פה לא שמענו על אודותיו אך ורק מן הצד הטוב: כי רפא ירפא חולים אשר כל רופאי עירנו המתהוללים בתשבחות אמרו כבר לחייהם נואש, וכל זה בעד ח"י זהובים אשר החולים בידיהם ממש משליכים בקופת הצדקה לארץ ישראל העומדת על שלחנו תמיד. גם מברך את הנשים בברכת שדים ורחם בעד כסף נמאס, וכל הכספים יורדים אך לקופת הצדקה הנ"ל. כן עברה הרנה בעירנו מאנשי בית מעונו אשר הרימוהו על נס, וכל אשר לו רגלים ידרש לשכנו ויוצא מבית מלונו שבע רצון. לא האמנתי למשמע אזני כי בימים האלה יבערו ויכסלו רבים מאחינו ומאחיותינו לדפוק על דלתות איש אשר עיניו ולבו אל הבצע. עד כי החלטתי בנפשי לכבדו בראיון ולתהות על קנקנו. קראתי את האיש אשר ספר לי על אודותיו ללכת אתי אל בית „הרואה עתידות" ונבוא אל משכנו. בעל הבית בראותו אותנו הבין תכף את דבר בואנו ומגמת פנינו ויראה לנו באצבעו על פתח פתוח אשר רק וילון מבדיל בינו לבינינו, ומה נבהלתי בראותי איש אכר פשוט בתכלית הפשטות יושב לפני גמרא עבה ומעיין ברש"י, על החלון האחד ואין שני לו בחדרו, פרוש מסך לבן לבלתי יראה החוצה מאומה, על השלחן עומדת קופסא ועליה כתוב הדר באותיות גדולות בכתב אשורית: „צדקה לארץ ישראל", ברכנוהו בשלום ונבוא אתו בדברים, אך דבריו היו ספורים לאמר: „אחים שמונה היינו, האחד הבחור הנודע מ„ריפניץ" מת עלינו, אך הוא בפשעו מת כי היה לאחרונה מכשף, ואנחנו הננו מקובלים וכל רז לא אנס לנו ושבועי שבועות השביעונו המשביעים לבל נגלה דבר על אודותינו ועל פועל כפינו, חי נפשי כי גם אנכי חפצתי לחיות ככל האדם, אך הם אלצוני ועלי למלאות אחריהם למען לא יבולע לי ויותר אל נא תפצר בי להגיד לך, כי מושבע אנכי, וגם שמי לא אגיד לך". בראותי זאת, ברכתיו לשלום ואצא מאת פניו, לבשר זאת בשער בת רבים למען ידעו כי איש קדוש בקרבנו.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 28, כ"ה שבט תרס"ד, 11 בפברואר 1904.

סלונים. — לשמחתנו הננו רואים עתה, כי כוסף בנות ישראל ליהד את מלאכת הרקום, אשר ידי אחיותנו עוסקות בה, גבר מאד, ותחת אשר עד כה לקחו הרוקמות את תכן התמונות המרוקמות מחיי עם אחר, והכתבות המרוקמות בשפה נכריה, החלו לרקום תמונות המראות לנו איזה מומנט היסטורי מחיינו אנו. כמו: „שבירת לוחות הברית ע"י בן עמרם", „משה ובנות יתרו" „דניאל בגוב האריות" ועוד כאלה, ותחת התמונות כתבות מרוקמות בשפת עבר, ושם השנה שאנו מונים ג"כ באותיות עבריות ולא של עם אחר. ובאמת מה מכוער לראות ע"פ רוב גם על תיק הטלית המרוקם את שנת האזרחים תחת השנה שאנו מונים, ור"ת של שם בעליו דוקא באותיות נכריות, והחלק היותר גדול בבנות ישראל גם עתה טרם עזבו את דרכן והנן מבכרות את התמונות וכתבות עם אחר על פני התמונות והכתבות שלנו, בעידנא שאנו מתאמצים להכניס את רוח לאומיותנו בחיינו אנו. לדעתי חובה קדושה היא על הציונים להזכיר את בנותיהם כי גם בדברי ימי עמנו נמצאות תמונות יפות מרהיבות עין, וגם אותיות של אלפא ביתא אינן מכוערות כל כך, ולא נופלות הנה מאותיות אחרות, ולמה להן ללקט פרחים בשדות אחרים? לדעתי טוב היה, לו ידפיסו המולי"ם העברים לפרקים את תכן התמונות המרוקמות לפי רוח היהדות, ולשלחן לקוראיהם, ומהם תראינה בנותינו וכן תעשינה, ולא תוספנה להציג לנו תמונות מעם אחר.

— הציונים המזרחים בעירנו חגגו בשבת בשלח את חג התיסדות האגודה. כל ציוני האגודה נקבצו ובאו להתפלל בבית המדרש „שומרים־לבקר", וכל אחד מהחברים בעלותו לתורה הרים נדבתו לטובת הפונד איש כפי ערכו.

— מודיעים על רצח שתי נשים עבריות, אם ובת, בחנותן בכפר ע"י בארנאוויץ. הרוצחים שני נערים מבני האכרים שבכפר, נתפסו.

— שאלת: „במה מדליקין? ובמה מסיקין?" — היא השאלה היותר גדולה כעת בעירנו, ובקש או בגבבא לא תזוז ממקומה, עיני כל עניי עירנו מיחלות להאגודה הדואגת בעדם, אבל אין הקומץ משביע את הארי, וביחוד בחורף הזה, אשר זה כשלשה ירחים או יותר ישלט החורף בכל תקפו וגבורתו עם כל מלאכיו עושי רצונו מבלי הרף.

— נורא מאד מצב העניים בכל עתותי השנה וביותר בימי החורף הקרים, כי על מה ידאגו ראשונה? על הלחם כי אזל, עת שפרנסתם משרכת דרכיה? על שכר למוד למלמדים? או על העצים כי אפס? — מהראוי כי ראשי מנהלי האגודה התומכת בכל שנה בעצים להסקה לעניים ישתדלו להשיג עוד מנדבים בעירנו וביחוד לפנות לעזרה לגבירי עירנו היושבים בפ"ב ובמוקבה ואז יהיה מעשה הצדקה שלום.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 38, ו' אייר תרס"ד, 21 באפריל, 1904.

סלונים. ימי חג האביב עברו וחלפו, וכעשירינו כן העניים בעירנו חגגו את חג הלאומי, איך ובמה פטרו האחרונים את הימים הנוראים האלה זאת לא נדע, כי מי זה יוכל לדעת את המקור שממנו שאבו האביונים כל צרכיהם לימי החג בצוק העתים האלה? האם הקומץ אשר הושיטה להם קופת לחם העניים השביעם? זאת לא זאת! כי פושטי יד רבו כמו רבו בשנה הזאת כפלים לעומת השנים שחלפו ועברו, כי בימים האלה כל ראש לחלי וכל לבב דוי במשכנות אחינו בנ"י.

ונוסף לכל אלה באו גם לסוחרים ימים אשר אין חפץ במו, מנוחה שלמה שאין אנו רוצים בה שורשת במסחר, שבת שבתון לסוחרים וכנענים בגלל המלחמה בין רוסיה ויפן, הסוחרים

יושבים בחבוק ידים, ולפעמים יגיחו לתומם אנחה השוברת חצי גופם. ובעה"מ משוטטים בשוקים וברחובות כמו שבת שבתון קרא ה' להם. ומי בכל הגוים יחוש את כל תוקף השעות הרעות כעמנו בנ"י, אשר אך המסחר לנו פרה חולבת, ואם צמקו דדיה מאין יבוא עזרתם, לחמם ולחם לפי הטף אשר ברגלם? ולא נפלאת היא כי עלטה וחשכה פרושה על אלפי משפחות בני עירנו, והחורף האיום עם משרתיו מלאכיו עושי רצונו הגדיל עוד על אחת שבע את האימה האיומה, כי המון עניים צעקו ללחם ואין, ואם בימי הקיץ, אשר בהם אופני המסחר והעבודה יתנועעו בכח ומרוצה, לא מצאו את לחמם, מה נורא ומורא הוא הסתיו שצרכיו של אדם מתרבים, והמשתכר משתכר אל צרור נקוב! לא היו עוד ימי חובה לבעלי צדקה כימים האלה, ובכ"ז, אף אין כמעט מגיד אף אין משמיע צדקה, ואם מאחורי הפרגוד ישמע קול מעורר, הכבד לב העם משמוע, ורק גבר במסלתו ילך ואיש לבצעו יפנה ורגשי קדש הרגש הקבוצי אפסו, כלו, תמו נכרתו מלבם. הגם יד התלאות לא תעצר כח לקבץ את נפוצותינו? שאלת תם היא ותהי לשאלה.

ולא לבד כי אין איש שיקום מעיר לעזור את אחיו הטובע בים דאגה, הנה עוד ספחת המריבה פשטה בינינו ואיש את רעהו חיים בלעו. פה ינצו אחים ע"ד הש"ץ, זה בא ודורש עליו תלי תלים של הלכות לשבח וזה לגנאי, ובכן נהפכה העיר לסלע המחלוקת, ואין כמעט בית אשר אין שם משהו ממצה ומריבה, ושם על דבר הרב החדש, ועוד ועוד...

גם במחנה הציונים חלק לבב העם ואין כל הדעות שוות, זה מושך לכאן, וזה להתם, וכל אחד רוצה להעמיד על דעתו ולהסיע את ישראל אל המקום אשר יבחר הוא, ולפי חלוקי הדעות התחלקו ונתמעטו הכחות, אשר ע"כ אלו ואלו תשש כחם לצרף המחשבה הטובה למעשה, וכ"ז באשר כי כל או"א טעמו ונמוקו עמו. הצד השוה שבהם, שאלו ואלו אולי כוונתם רצויה, אבל לע"ע כחותינו הדלים יחלשו ומצב הציונות מסוכן מאד! ומוטב שנתן יד לשלום ואחוה, והאמת והשלום אהבו.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 41, כ"ז אייר תרס"ד, 12 במאי 1904.

סלונים. מעירנו והסביבה רבים מאד היהודים, רובם בעלי מלאכה, היוצאים לאמריקה, ויציאתם תשפיע עוד יותר לרעה על הנשארים להשבית כל מסחר ומשלוח יד.

גליון 2, ב' מנחם אב תרס"ד, 14 ביולי 1904.

סלונים. דרכו של עמנו הוא להתנגד נגוד גמור לתקונים ולחדשנות, לא חלילה מאשר כבר ראינו בעליל כי יש בהם שמץ פסול או צל סכנה, כי אם פשוט בתכלית הפשטות מפני קשיות ערפנו הטבעית... כזאת אנחנו רואים עתה אצלנו בנוגע לחדרים מתוקנים. האבות שולחים את בניהם אל החדר המתוקן ברצון טוב, בדעתם כי שם ימצאו צעירי הצאן מרעה להם על פי דרכם, לא ירעבו עוד ללחם שמים וגם משמני הארץ לא יחסרו למו, האויר המחניק המלא אדים בחדרי אופל וצלמות הלאה מהם, המורה אשר יורה למו דעת איננו מפלצת, בגדיו אינם פרומים וכותנתו מגוהצה כבותנתם הם, על פניו לא תלין דאגה וכל תוגה רחקה ממנו. ובכן בלי תפונה יגברו הבנים ויעשו חיל בלמודיהם האין זאת?

אך אחרי כל אלה הננו רואים כי העקשנות של האדוקים, המחזיקים במדה זו ביתר עוז וביתר עיורון איננה נותנת להם לקבל באהבה את הטוב אשר נתן לנו הזמן לענות בו, והם יודעים אך להתלונן בלי חשך ולבקש מגרעות בתקונים הנחוצים והמועילים לכל הדעות, ומלבד שהם בעצמם אינם נותנים להם ידים, עוד יוסיפו לפרש רשת לרגלי ההולכים וקרובים לתקונים, באמרם כי „פחים ומוקשים הם התקונים להיהדות ואשר על כן עלינו החובה הקדושה להוציא חדש מפני ישן". על כגון דא, האם אין לנו לתופף על לבנו ולאמר בקול רם: על חטא שחטאנו לפניך בקשיות עורף?!.. וכמו שיצטיינו בקשיות ערפם נגד החדר המתוקן, כן נגד כל החדשות הצומחות מדי שנה בשנה לטובת הלאום ישתדלו להקטין ערכם למען לא תבואנה בקהל. עד אנה יבערו ויכסלו, אל אלקים ד' הוא יודע!

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 3, ט' מנחם אב תרס"ד, 21 ביולי 1904.

סלאנים. — כמעט מדי יום ביומו יוצאות משפחות משפחות מעבר לים האטלנטי, ולא יעצרון המכתבים הבאים מהתם להכא המלאים קינים והגה והי על מצבם הנורא הם אף כי כבר נתישבו שם. ובכל זאת מנהג האיזגורא הארורה (תשלום שכר דירה למפרע. — המעתיק) עומד בתקפו, וכל שכן שאין לו דמים בעד דירתו לכל השנה מראש, אין לו בעלים שיספחוהו בביתו, ועל כן אנשים ונשים יושבים ומבכים את התמוז עת חליפת המעונות.

— אנחנו אמרנו בחפזונו כי פסה כל תקוה לתבואות השדה, לפרי העץ ולפרי הגנות, והנה ממטיר ה' לנו מטר שמים זה שבועות ימים רצופים, ותקוות טובות תעודדנה את בעלי השדות וחוכרי האדמה כי כל מיני הכלכלה וביחוד תפוחי האדמה, המין היחידי הזן ומפרנס את אכרי מחוזנו ואת אחינו העניים, יתנו את פרים לברכה בארץ.

— ביום ג' העבר חגגה עדתנו את חג חנוכת בית מושב הזקנים אשר בנתה בעירנו משפחת קאפעלמאן אשר במאסקווא לזכרון אשת הגביר מר ש. קאפעלמאן שנקטפה באביב ימיה. החג הזה נערך ונסדר ברוב פאר ויופי על ידי משכילי עירנו מר זאב וואלף בערמאן ומר אברהם אויערבאך. בשעה החמישית אחר חצות היום נאספו ובאו כל קהל הקרואים על ידי כתבי הזמנה ששלחו מנהלי בית החולים הנ"ל, בפרדס אשר מאחורי ביה"ח ומושב הזקנים, ששם עמדו שלחנות כסאות וספסלים, ועל השלחנות נערכו בסדר נכון כל מאכלי תאוה ויינות כרמל. גם שרי עירנו, כהניה ורופאיה באו לקחת חלק בחג הזה. הרב הגאון איש המופת ר' מרדכי מאשמינא פתח את הבית, והמנגנים שרו את השיר הלאומי: „אל מלך נצור", והרב מטעם מר הורוויץ דרש בשפת רוססיה מעינינא דיומא. למשפחת קאפעלמאן נשלח דלוג־רב (טעלעגרף בלשון מליצה. — המעתיק) של ברכה. כל הנאספים השתוממו על יפי הבנין מבית ומחוץ; המותרות, המרחב והרהיטים שבחדריו ובאולמיו המפליאים את עין הרואה עשו רושם עז בלבותיהם. כי באמת כל החדרים המה מרווחים, גבוהים ומקושטים, ונקיון במדה גבוהה, סדר ומשטר בכל. כל הנאספים שתו לחיי אדוננו הקיסר יר"ה, לחיי משפחת קאפעלמאן, לחיי הזקנים והזקנות כחמשים איש היושבים בבית הזה ולחיי המנהלים הנכבדים. נדבות במזומן נאספו 128 רו"כ. ברכות הזקנים והזקנות החוסים

בחומות הבית הזה תחולנה על משפחת קאפעלמאן.

— התרנגל האדום יבקר בעירנו לפעמים ויעשה שמות, ולולא חברת המכבים המתנדבים כי אז היינו חלילה בכל רע, כי היא תגדר בעדו לבל יעשה אתנו כלה.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 8. י״ד אלול תרס״ד, 25 באוגוסט 1904.

סלאנים. אחינו בעירנו אשר כבר באו ליד הכרה מחלטת כי הבטלה מביאה ליד שעמום, ורק המלאכה תחיה את בעליה, השליכו את נזר יחוסם אחרי גום כנצר נתעב, ושולחים את בניהם שבקטנותם לא חשבו אחרת כי היה יהיו לרבנים גאוני הדור כקרוביהם וגואליהם אשר תפארת המה לבית ישראל ועל יהודה גאותם, שולחים פשוט בתכלית הפשטות לבעלי מלאכה למען יהיו לפ״צ.

אך דא עקא! כי שבשתא כיון דעל על, וגם עתה טרם הביאו לבב חכמה להביא את בניהם אלה במבחן אם מוכשרים המה מטבעם למלאכה זו או למלאכה אחרת, כי לדאבוננו אנו לא הסכנו מעולם להביא את נצר מטעינו בכור הבחינה בראשית דרכם ולפיהם לבחר להם מלאכה למען יהיו מעשה ידם להתפאר לתועלתם ולהנאתם כל ימיהם על הארץ ולטובת עמנו בכלל, ואשר ע״כ הנם נחלקים לסוגים האלה: א) המסכן ביותר, אשר אי־כבוד הוא לו למסור את בנו לחבורת „שוקדי מלאכה", משום אמרי אינשא... שתדאג לו ולטובת בנו. המסכן הזה יבחר באונס ובעל כרחו מלאכה בעד בנו כפי שתשיג ידו לשלם להאומן מחיר ההוראה,ואשר ע״כ הנהו מוסרו לסנדלר אף כי רבים וכן שלמים ראו בבנו סימני נגר בשחר טל ילדותו, יען כי הסנדלר איננו מרבה במחיר הוראתו, בדעתו בנפשו כי מלאכתו בזויה בעיני כל, וראיה לדבר כי גם בכנופיה של בע״מ הנהו שומע שמו מנואץ ומה גם בין שאים בני מינו. ב) הבינוני, אשר גם הוא איננו מסתכל בקנקן חדש זה, ואיננו יודע מה טיבו של בנו, והנהו מוסרו לפחח, אף כי רבים ראו בו סמנים מובהקים למלאכת החרש והמסגר. אבל שני אלה אינם מוצאים שנותיהם בבתי אולפנם וכעבור שנה או שנתיים ימים כאשר תפקחנה עיניהם לראות מה טוב ומה העת דורשת מהם יעזבום, ויתורו אחרי מלאכה אחרת, את כשרונותיהם הטבעיים כבר החלישו. את זה בלל הסנדלר את מוחו בטלאותיו ואת זה — הפחח בפחמיו, עד כי נשארו שניהם קרח מכאן ומכאן לא יצלחו לכל מלאכה, אז יעזבו את עירם ואת ארץ מולדתם, ויתורו למו מקום בארץ החדשה, שם ישלחו את ידיהם במלאכה שלישית או רביעית, ואם שם תזרח למו שמש ההצלחה טוב, ואם לאו ישובו על עקבם ואז הנם עדי אובד! כי מה יעשו גברים לא יצלחו כאלה, אשר כשרונותיהם הטבעיים ישנו שנת עולם, ובכל מלאכה לא השתלמו כדבעי, היצליחו למצא מחיתם? היאכלו לחמם בכבוד? ג) אחינו „היורדים" אשר בשנים האח־רונות הולכים ומתרבים בעירנו למספר מבהיל מאד, גם הם הביאו לבב חכמה כי באין מלאכה אין מזון וארחה, ולמען שלא יחווירו פניהם בחוג מכריהם אשר עוד מצבם איתן, ושוט שטף הזמן טרם הגיע אליהם, ימסרו את בניהם לכורכי ספרים, מלאכה המחיה את בעליה במסכנות או לעושי בתים לתפילין מקלף, והיורדים היותר ארוקים נותנים את בניהם לסופרי סת״מ אשר עליה כולא עלמא לא פליגא כי מלאכה נקיה וכשרה היא ומתן שכרה בצדה, כי תכף אחרי התלמד רק ירח ימים, והנהו כותב מזוזות קטנות ופרשיות של תפילין והנהו רואה סמן ברכה מלמודו, כי שלם ישלם לו אדוניו שלשת אגורות נחשת מכל מזוזה, אבל מה אחרית הנערים המתלמדים במלאכה האחרונה, הנקיה והכשרה הזאת? הה, אחריתם נכרתה, כי עד עולם לא יעלו במעלות המלאכה מעלה מעלה, כי אם יורדים מטה מטה, ושכר עבודתם המפרכת את גופם בשבתם נשענים בלבותם על גב השלחן יותר משתים עשרה שעות ביום עומד בעינו ומאין יפרנסו את נשותיהם ובניהם אשר יולידו לבהלה, המן הגורן או מן היקב? תלמידי סת״ם בעירנו נמצאים ולא אגזם אם אומר כמאתים נערים, ומה אחרית הנערים רעי המראה לימים הבאים האם לא ריש ועוני, ובכלל, מה תהי אחרית מלאכת סופרי סת״מ? בעוד שנים אחדות לא ימצא בעירנו עיר חרשת הסופרים אף סופר אחד אשר יכול לכתוב ספר תורה כהוגן, כי הסופרים הבאים בימים בראותם כי ממלאכתם מלאכת הקודש אין לחם לפי טפם אחרי עמלם הרב עזבו כבר את דוכנם וישלחו ידם אל מסחר הסופרים, והנם סוחרים אל הארץ עוברים ארחות ימים ובאשר שם יהודים נחיתים שם יסעו ויחנו במערביהם, ואינם יודעים עוד לאחוז עט סופר בידם, והצעירים אשר על עטם יחיו חיי צער, עליהם למלאות אחרי מצות אדוניהם לכתוב אך מזוזות ופרשיות, או אולי — אחרי משאלת קיבתם הדורשת תפקידה בעתה ולא לבד כי לא ישתדלו לשכלל את מלאכתם מלאכת הכתיבה, כי אם יוסיפו עוד לקלקלה, כי בעל הבית דוחק ממרחק, ואשתו בביתו דופקת עליהם כעגלון את סוסו לאמר: „כלה מלאכתך" או „צא מביתי עצל, כי לא יכירך מקומך פה!" —

אלה בעלי מלאכותיך ישראל!

אמנם כן, יש רק בידי החברה „שוקדי מלאכה" להרים מכשול מדרך עניי בני עירנו, כי במסרם מדי שנה בשנה כשלשים נערים לבעלי מלאכה שונים, עליהם החובה להביא במבחן את כשרונותיהם, אם מסוגלים הם למלאכה זו או לאחרת, ואז למצער ע״י החברה היקרה הזאת יעמד לנערים רוח והצלה, ולא יגועו ברעה לימים הבאים כאחיהם אשר אבותיהם אפוטרופסיהם. אך זה כשבע שנים מיום נוסדה האגודה החמודה הזאת, לא קם בעירנו איש אשר יעוררה לדבר הזה, הלא דבר הוא! ומי יתן ויבאו דברי אלה בלבות בעלי האגודה המשכילים הדורשים טובת אחיהם, אז הכל על מקומו יבוא בשלום, ובשער בת רבים אודיע את צדקת פעלם כי הגדילו לעשות.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 9. כ״א אלול תרס״ד, 1 בספטמבר 1904.

סלונים. הרבה היו הוכוחים בדבר רב חדש לעירנו. יש שדרשו להושיב על כסא הרבנות בעירנו רב מוכתר בשני כתרים, כתר תורה וכתר חכמה, דתי ומטעם כאחד, רב שימצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, ויש שדרשו כי הרב החדש יהיה רק דתי, רב גאון מפורסם כיאות לעדה גדולה, וכמעט שלא התפלגה עדתנו לשתים, אבל הודות לעמל טובי עירנו לא הופר השלום, ובאספה האחרונה שאליה באו כל נכבדי העדה הוחלט למנות לרב את הגאון ר׳ מרדכי רוזנבלאט האב״ד בק״ק אושמינא, ומקווים כי הרב החדש יפקח על צרכי העיר וצרכי עניה.

גליון 10. כ"ח אלול תרס"ד, 8 בספטמבר 1904.

סלונים. הכל יודעים והכל מודים כי מרובה מדת הצדקה בקרב אחינו אשר בליטא, איש איש מבני ישראל כעשיר כרש הסכן הסכין לפרס לרעב מלחמו, ולתמוך בידי יתומים ואלמנות, אך לחזק את ידי היורדים ומפלגת הבע"ב שלא יבאו עד ככר לחם, קצר קצרה דעתנו מעשות תושיה; אמנם נולדו בזמן הזה חברות אחדות ממין הזה בערים הגדולות בליטא, אולם לא לבד כי עומדות הן בנס, הננו רואים אותן אך בין בעלי המלאכות והעובדים בבתי מסחר, אבל היורדים מנכסיהם אשר תמיד היתה כפם פרושה לעני וידם פתוחה לכל פושט יד לעזרה, טרם זכו להיות נהנים משלהם, ממעשה הצדקה שיש להם חלק בו, ובעת אשר הלחץ זה הדחק מציק להם, יאלצו לפשוט יד ולקבל משל אחרים, והנם בעיניהם כמקבלי חסד חנם כבזויי־אדם. כדבר הזה הננו רואים בבית גמילות החסדים אשר בעירנו: עלית קיר קטנה מלאה מפה לפה מעילים לבנים, שחורים, עקודים, נקודים וברודים, בגדים שונים למיניהם, כרים וכסתות, מחבות ומרחשות, כיורות וקלחות, גם קערות בדיל וצלחות, שכינים ומזלגות ויתר כלי הבית, ועל גביהם איש אשר שיבה זרקה בו, ידיו רועדות, ורגליו דא לדא נקשן, והוא ישים עליהם עין לטובה, הוא יקבל את פני הבאים ללוות אגורות אחדות בעבוט או לפדות את עבוטם; ומי ומי הבאים אל הבית הזה? — אנשים אשר היאוש והספק כבר שמו קנם בלבם הפצוע והקרוע לגזרים, ולא יבקשו עוד תחבולות להנצל מענים, רישם ומחסורם לימים הבאים, כי אם אך להמציא לחם יבש לפיהם ולפי הטף אשר ברגליהם לימים אחדים, כי האיש אשר כיסו קיש קיש קריא לא יבוא בקהל הזה.

אמנם כן, גם בתים כאלה זורעים צדקה וחסד בקרב בני עמנו וברכת האומללים תחול עליהם ועל כל העוסקים בהם, אולם היושעו בהם "היורדים", האנשים אשר יד הזמן היתה בהם להורידם מטה מטה? לא ולא! אנשים כאלה דורשים תמיכה, ואם נתמך בידיהם במשען כסף, כי אז יתנערו מעפר שפלותם, יתאוששו ויתעודדו ויקומו ויעמדו על רגליהם, ותקוה טובה נשקפה להם לראות עוד בטובה כבשנים קדמוניות. הן לא נכחד מאתנו כי נמצא בקרבנו אנשים אשר כל כספם הוא אך איזה עשרות רובל, ובכל זאת יחיו מהם הם, ונשיהם ובניהם ובנותיהם, גם ישלמו שכר לימוד ועוד יפרסו לרעב לחמם, אולם אם יקרם חלילה אסון ושקליהם ילכו לטמיון אז מטה לחמם נשבר, והנם ברעתם! אבל נשוב ונתן להם את הסך המצער ההוא, הלא אז יושעו תשועת עולמים, וגם הכסף הנתון להם ישיבו בתודה. בעד אנשים כאלה נחוץ לנו בית גמלות חסדים, כלומר בית הלואה אשר יוכל לתת להם לאיש איש כפי דרישתו לו גם בעד רבית קטנה, ואז יהיו הלווים שבעי לחם, והרבית הקטנה תהיה לתמיכת בית המלוה.

טמוך לבי בטוח כי אם נפתח בעירנו בית כזה, אז תהיה לאל ידנו לכלכל את הדבר הטוב הזה לכל תנאיו ופרטיו, והכל על מקומו יבא בשלום.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 17. י"ח חשון תרס"ה, 27 באוקטובר 1904.

סלונים. מה ידאב לבנו בראותנו כי בנותינו אשר עליהן נשליך יהבנו כי תהיינה אמהות נאמנות לדור נולד ובידיהן יהיו כחמר ביד היוצר לחנכם ולהטותם לחפצן, בנותינו אלה רחוקות מאד מחנוך דתי כרחוק שמים מהארץ. הלא פנינו יחורו בראותנו כי אנחנו ולא אחר מרחיקים את בנותינו מבנינו מרחק רב, עד אשר בנינו לא יבינו הגיגות אחיותיהם, והאחרונות את רגשות לבות אחיהן, בנינו יודעים לבד השכלה כללית גם את עמם, ולכל לראש את דברי ימי ישראל. והבנות? בנותינו הה! אך עבריות עוריות הנה בערי השדה, כל השכלה זרה להן, בתולדות עמן לא תבטנה, קרוא וכתב לא תדענה, כי זולת שפת הזר־גן לא למדו כלום מעודן, ובמה הן מתעסקות בימי שבתות למנוחה ומועדי ה'? הלא אך בספרי "שמ"ר" ועוד כאלה, הוי בנות אמולות ועלובות!

לוא היו בתי ספר לבנות או למצער חדרים לבנות, כי אז עמדו גם הן בשורה אחת עם בנינו, כי אין באפשר לכל איש שיפקיד לבנותיו מורה לשפת עבר ללמדן בביתו כאשר עושים גבירי עמנו, אבל אם היו לנו חדרים כוללים, כי אז היה לאל יד כל איש למסור את בתו אל החדר לפקוח עיניהן גם הן לראות מה טוב, ומה הזמן דורש מהן.

אי לזאת חובה קדושה רובצת על האנשים אשר כוח בידיהם לעשות דבר טוב ולמלא את החסרון הגדול שאנו מרגישים בחיינו בנוגע לחנוך בנותינו. ואז תהיינה לנו אמהות אשר לא נבוש בהן, ואשר נוכל לעזוב על ידיהן את בנינו ובנותינו.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 28. ו' שבט תרס"ה, 12 בינואר 1905.

סלונים. עדתנו השתתפה בעת המוביליזציה בהושטת עזרה לאנשי הצבא הרוסים מחיל המלואים. היא אספה כאלפים רו"כ ותנהל אותם בלחם ובכל הדרוש להם משך שמונת ימי המוביליזציה בעירנו. המוביליזציה עברה במנוחה. חן חן לה' יאקובזאהן, כי הוא בחסדו השתדל הרבה לטובת עירנו שלא יפרצו פרעות חלילה. אולם בכל מקום שעברו אנשי הצבא מחיל המלואים עשו שמות נוראות. בעיר "האלינקה" הרסו את בית הרב בעברם בליל שבת העבר, הכו מכות נאמנות אותו ואת ב"ב ושללו את כל הנמצא בבית, והרב ובני ביתו נאנסו ללון בבית מועד לכל חי כל הלילה. כן שללו עוד את הרכוש מארבע חנויות וילכו לדרכם. בדזערעוויאנציץ שדדו את כל אשר מצאו בבית ר' נחום דזערעוויאנציצער כסף מזומן 200 רו"כ, כרים וכסתות, בגדים וכלים, ואנשי הבית נסתתרו בעלית קיר קטנה אשר על הגג עד אשר עבר זעם. בכפר סאביטש יושבת משפחה יהודית, ושנים מן המשפחה הנם מחיל המלואים, ותסע כל המשפחה סלונימה מיראתם לשבת בעת צרה כזאת בביתם, ויזמינו אכרים שלשה ממכיריהם לשבת בביתם, ויבאו בני חיל המלואים ויקחו את כל אשר מצאו בבית, שברו נפצו לרסיסים ויאמרו להציתו באש, אך האכרים היושבים בבית נשקו את ידיהם לבל יעשו נבלה כזאת ויעתרו להם. ככה עשו שמות בדרכם בכל בית יהודי אשר פגשו. — ביום א' העבר שב ר' נחום דזערעויאנציצער סלונימה, ויספר לשר העיר את אשר קרהו. ויבוקשו וימצאו בעגלותיהם כל מטלטליו וכלי ביתו, וגם 200 רו"כ נמצאו בכיס אחד מאנשי חיל המלואים, אך יתר הבזה טרם נודע אנה הסתירו השודדים.

— היום יצא הלגיון השויסקי למזרח הרחוק. ובקרוב יצא גם הלגיון היאראסלבוי. בבאראנאוויץ יעמדו שלשת ימים

כי שם יפקדם מלכנו הרחמן ויברכם לדרכם בשלום.

— מיום ליום מתגבר הקור במחוזנו ויגיע לחמש עשרה מעלות במעלות „רעאמיור", מימי נהר שצארא נקפאו זה שמונת ימים.

אליעזר בעקענשטיין.

בגליונות 25, 27, 28, 32, 35, 37: משנת 1905.

בחוף אליס־איילנד שבניו־יורק נעצרו על ידי שלטונות ההגירה המהגרים מסלונים, פלך גרודנא: סלוצקי, בערל וויינשטיין (21 שנה), גדליה זאלודאווסקי, שרה איצקאוויטש, יחזקאל ביילאנס, יוסף גורדון, יעקב הורוויץ, גרשון לאנצע־וויצקי (בן 18 שנה).

גליון, 2; י"ב סיון תרס"ה, 15 ביוני 1905.

סלונים. חנוני בן עירנו אסף על יד שבע מאות רו"כ ויסע ווארשאה לקנות סחורה במזומן, מדעתו כי בצוק העתים האלה לא יתנו לו סוחרי ורשא בהקפה. על דרכו בשבתו באחת ממרכבת הקיטור ישבו נכחו שני אנשים וישחקו בשחוק הקרטים, אצלו ישב איש חסיד זקן, ובידו ספר „חק לישראל". פתאם קם החסיד ממקומו ויתקרב אל המשחקים ויתן ידו גם הוא אתם, אך ההצלחה לא האירה לו פנים שוחקים בראשונה, ויאמר לחדול, אבל השנים הראשונים הפצירו בו כי לא יניח ידו, כי יוכל היות שהשעה תשחק גם לו, וכן היה, כי ברגעים מעטים זכה שלש מאות רובלים. אז קרא החסיד אל שכנו החנוני שינסה הצלחתו גם הוא, וכיונה פותה נפתה אליו וישב גם הוא אתם, בראשונה זרחה לו שמש ההצלחה, אך לאחרונה בגדה בו וכארבע מאות רו"כ אבד במשחקו, וייצר לו ויבקש מהם כי ישיבו לו את שלו, כי בלעדי זאת הנהו האמלל באמללים, אך הם לא שעו אל הפצרותיו ותחנוניו. אז איים כי ילשין עליהם לפני הרשות, ובראותו כי לא יטו אזן לדבריו, החל לצעק לעזרה. אך בעשותו כה וכה נעלמו שלשת האנשים ועקבותיהם לא נודעו. בין כה נערך פרטי־כל כהלכה, ובידים ריקות נאלץ לנסוע ווארשאה לקנות סחורה. בורשא השיג סחורה על נ"נ (נאכנאמע — המעתיק) ובבוא הנ"נ סלונימה התחלחלה אשת החנוני מאד, בדעתה כי אישה צרר את הכסף בידו בסך שבע מאות רו"כ. הוא בא הביתה והמקרה נשאר בסוד, אולם כעבור חדש ימים, והנה אוי צרה! החנוני נסע בתעודת־מסע שלקח בהשאלה מאחד ממכיריו, ובעל התעודה נתבע לדין על ששחק בקוביא במסלת הברזל. ועליו לשלם חמשים רו"כ קנס, או לשבת במאסר שלשה ירחים, אז נודע הדבר בעיר. ורואים כי אפשר שטוביה יחטא וזיגוד יהא מנגיד.

אליעזר בעקענשטיין.

גליון 5, ג' תמוז תרס"ה, 6 ביולי 1905.

סלונים. מורי עירנו לש"ע בהרגישם את העזובה הרבה, את התהו ובהו ששרר עד כה ביניהם, כל אחד לצדו פנה, כל אחד לעולם קטן בפני עצמו התחשב, — שלא היה לו בעולמו, אלא עניניו ואנטרסיו הוא; בעת שכולם על צד כלכלי אחד עומדים; בעת אשר אנטרסי האחד — אנטרסי השני הם, דאגות ועצבות השני — הן גם של השלישי והרביעי וכו'; המצב הרפה והרעוע של האחד, אשר בכל זמן הוא עומד להתמוטט ולנפל תחת ההתחרות הנוראה והנמבזה, — הוא מצב השני, אשר עתה אמנם, יוכל היות, הוא עומד על בסיס יותר חזק, יותר נכון, אך בכל זאת הוא סובל, כמובן, לפעמים מהעקיצות והדקירות של ההתחרות, וגם הוא איננו מובטח כי למחר או לעתיד הקרוב לא יחל לסבול יותר או גם לנפול כולו תחת ההתחרות האוכלת ומכלה הכל; בעת אשר כל אחד מאתנו יוכל למצוא את השני לחבר במין עבודה מיוחדת, בעת אשר כחות פסיכולוגיים מיוחדים יעבדו, יפעלו והטביעו את חותמם בקבוצת אנשים, אשר הם עובדים במקצוע מיוחד בעבודה מיוחדה, — בכל זאת לא התעוררנו ולא באנו עד הנה לידי דעה זו, לידי נקודה זאת, כי אנשים אחים וחברים אנחנו, ולכן על כל אחד מאתנו לדרוש את שלום רעהו, לקרוא לשני לשלום ואחוה למען ייטיב גם לו, ובכלל להעלות את ערכנו המוסרי. וטעות היא לאמר, כי אחד יוכל להבנות מחרבנו של חברו, וטעות היא לחשוב את השני לשונא לו הנוטל או גוזל, כמו שאומרים, את חתיכת הלחם מפיו.

בכדי לאחה את הקרעים שבלב כל אחד מאתנו, ובכדי לרכז את כחותינו כדי שנוכל ללחום נגד ההתחרות הבזויה, אין עצה אחרת כי אם להתחבר ולהתאגד בהסתדרות מוצקה, ולהתקשר בקשר של קימא. והדביז שלנו יהיה: הכלל בעד הפרט והפרט בעד הכלל; כל אחד בעד כלם וכלם בעד האחד, כי אם אין אנחנו לנו מי לנו?

התאספנו פעמים אחדות, וקיימנו וקבלנו עלינו להסתדר, להתארגן ולהכיר את האח לעבודה לחבר נאמן ולרע.

ראשית עבודתנו היתה, כי בחרנו אחדים מחברינו לועד זמני בכדי לחבר פרוגרמה, אשר על ידה תכון ותתיסד ההסתדרות, וזאת היא הפרוגרמה אשר נעבדה על ידם והוצעה לפני האספה הכללית השניה:

ליסד שתי קפות: אחת לתמיכה ואחת להלואה; לקפת התמיכה מחויב כל חבר להביא לא פחות מרובל אחד לשנה לחלוטין, ולקפת ההלואה לא פחות משני רובלים לשנה למשמרת, ואופן הגוביינא מתחלק לחדשים כפי השעור:

א) בשנה הראשונה לקיום האגודה, איננה רשאית קפת ההלואה להלוות לאיש אחד יותר מעשרה רו"כ.

ב) ההלואה תנתן, רק אם אחד מחברי האגודה יערב בעדו.

ג) האחראים יוכלו להיות דוקא אלו, שהועד ימצא את ערובתם בטוחה.

ד) הלווה מחויב לשלם את חובו במשך הזמן הקצוב מאת הועד, בבת אחת או לשעורין.

ה) אם אחרי הזמן הנועד לא נשלם החוב, על הועד לעיין באיזו אמצעים להביא את החוב לידי גוביינא.

ו) אם מפני טעם מספיק, לא יוכל הלווה לשלם את חובו, אזי מחציתו מחויב לשלם האחראי, ומחציתו השניה תפסיד הקפה.

ז) תמיכה מוחלטת אפשרית להנתן במשך השנה הראשונה רק מקרית ולא תמידית, וסכום התמיכה יוקצב ע"פ החלטת רוב חברי הועד.

ח) אם יקרה איזה אסון לאחד מחברי האגודה, ואין באפשרות הקפה להושיט לו את העזרה הנחוצה, מחויב כל חבר לתת מלבד תרומתו החדשית עוד כפי אשר ישית עליו הועד.

ט) הקפה תחל את פעולותיה הן בתמיכה על מנת להחזיר,

והן בתמיכה שלא על מנת להחזיר — רק אחרי שיעלה סכום הקרן שלה לסכום הגון.

מה שנוגע להתארגנות האגודה והסתדרותה, החליט הועד לע"ע:

א) חברי האגודה יוכלו להיות רק מורים עברית, לאפוקי מלמדים ומורים רוסית.

ב) אם יתוסף מורה חדש אשר יחפץ להמנות בין חברי האגודה, עליו להכניס בעת הספחו לאגודה רובל אחד, מלבד תרומתו החדשית שעליו לשלם כיתר החברים.

ג) על כל חברי הועד מוטל החוב להעשיר את הקפה ע"י נשפים שישאו עליהם חותם ספרותי, לעשות בזה אגיטציה לשפה העברית, ולהגריל הגרלות ספרים.

ד) החבר אשר לא ישלם את תרומתו החדשית במשך שלשה חדשים, יוצא מן האגודה.

ה) חברי האגודה צריכים להתאסף לאספה כללית בעת שהועד ימצא לנחוץ, ועל האספה לדון מה שהועד מציע לפניה, ולכל חבר הרשות להציע מה שימצא לנחוץ.

ו) אם אחד החברים לא ימלא אחרי החלטות האגודה, יוצא מן האגודה לגמרי, ואם ההחלטה נוגעת להטבת מצב המורים בכלל וסרובו לצאת אחרי ההחלטה יוכל להזיק להתגשמות ההסתדרות, אזי מותר להאגודה להכריחו באמצעים נמרצים לקיים החלטתה.

האספה הכללית היתה בעשרים ושלשה לחדש ניסן תרס"ה. והאספה קימה וקבלה ההחלטות האלה, שהוצעו על ידי הועד שהיה בחוה"פ, ואלו הן ההחלטות:

א) על מורים מוטל החוב לבל להתחרות את אחד מחברינו בהוראות שעה; ובכלל לא לסובב לשעותיו הקודמות להוריד את המחיר, להקטין את ערך החבר ולזלזלו, ואם יוודע כי חבר אחד לא מלא אחר זה, עברין הוא והפיר את חקי ההסתדרות.

ב) המורים שקבלו עד כה את שכרם בעד הוראות שעותיהם פחות משלשה רובלים לחודש, מחויבים להעלות את המחיר על שעוריהם הקודמים עד שלשה רובלים, ואם איזה בעה"ב לא יאות לתת את המחיר הנ"ל, אז אין כל מורה רשאי לקבל את הוראת השעה.

ג) אם לא ישתווה בעה"ב עם המורה בדבר המחיר של השעור החדש, אז מותר לכל מורה לקחת את הוראת השעה, ובתנאי כי לא יוריד מן המחיר שבקש המורה הראשון.

ד) אם יפנה איזה בעה"ב לאחד המורים בדבר הוראת שעה חדשה, אז איננו רשאי המורה להוריד מהמחיר של שלשה רובלים.

ה) אם איזה מורה ידרש הוספה מבעה"ב על שכרו בעד שעוריו הקודמים, והדבר לא בא לידי גמר, אז אסור לכל מורה לקחת את הוראת השעה.

ו) אם איזה בעה"ב גמר עם אחד המורים בהוראת שעה ואחרי הגמר לא עמד בעה"ב בדבורו והלך וגמר עם מורה אחר, אז אסור לכל מורה לבקר הוראת שעה זו „בזמן" הזה.

ז) החלט ברוב דעות גדול: אם איזה תלמיד או תלמידה נסע לנאות דשא, על בעה"ב לשלם למורה בעד עת שהותו שם, כי לחמו הוא. ואם יסרב בע"ב לשלם את המגיע להמורה, אז אין כל מורה רשאי לבקר הוראת שעה זו עד שיתפשר בעה"ב עם המורה הראשון. כל אלה נכתבים בספר ונחתמו משלשים מורים.

חד מן החבריא:
אליעזר בעקענשטיין.

גליון 38. כ"ז שבט תרס"ו, 22 בפברואר 1906.

סלונים. — בחפושי־לילה שהיו בעירנו, נאסרו שמונה אנשים, בהם שלשה אינתלגנתים מהעומדים בראש תנועת השחרור ואחד בהם הוא חרש־ברזל, אשר מצאו בביתו קנה רובה שנתן על ידו לתקנו. כלהם הובלו מפה, אחרי שבתם בבית האסורים ימים אחדים, לבית האסורים הפלכי שבגרודנא. צעירים רבים ממהרים לעזוב את העיר מיראתם פן תדבקתם הרעה, וגם עליהם תעבור כוס התרעלה הזאת! החפושים נעשו כמו על ידי רשימה ערוכה מקודם. אין זאת כי אם יד ישראל באמצע!

— חוכרי מכס הבשר בעירנו הניחו כספם סך 40,000 רו"כ על קרן הצבי בשלש השנים האחרונות. ועי"כ נערו חצנם מעסק ביש כזה לימים הבאים, ואין עוד מי שיתנפל על המציאה הזאת. בית מועצות העיר הושיב לע"ע בבית המטבחים את המנהל עניני חוכרי מכס הבשר האחרונים והוא מקבל את דמי מה"ב מידי הקצבים, והאחרונים אשר אין להם בעלים עושים מה שלבם חפץ עם בני עירנו, מקטינים את המשקל ומגדילים את השקל לא בעד בשר שמן וטוב, כי אם בעד עצמות וגידים. זאת ראו תושבי עירנו ויאנסו את הרב בעזרת הבונד להתיר להם בשר־חוץ למען לא ייראו מאימת המפגיע עליהם ה"ה הקצבים האכזרים. עתה ירד שער הבשר, ולעניים היתה הרווחה!

— נשמת הרב זלייב ביעלאבלאצקי, האב"ד מדערעטשין עלתה השמימה, אחרי הצרות הרבות שהסבו לו אנשי עירו בגלל עניותו הנפרזה. עתה הנם מחכים לאברך משי, חתן איש אמיד, שיקנה מהם את כסא הרבנות בכסף מלא, כדרכם תמיד להתעשר מהון חותן רבם ומורם. אבל מה תהי אחרית הרבנית האלמנה ובנותיה? אל אלהים הוא יודע!

א. בעקענשטיין.

גליון 39. ד' אדר תרס"ו, 1 במרץ 1906.

סלונים. פתאם מת הסופר המשכיל ר' אליעזר בעקענשטיין. הוא היה איש ישר מן המשכילים שבדור הישן, ויהי קורספונדנט כמעט לכל העתונים העברים. ינוח בשלום על משכבו. ותנצב"ה.

הצפירה, יומון שיצא בוורשה

גל. 24. כ"א שבט תרס"א. 28 בינואר 1901.

סלאנים. לפי הספירה האחרונה נמצאו בעירנו כשמונה מאות משפחות מבנ"י העוסקות באומנות ומלאכת יד, בהן חייטים, עושי כובעים, סנדלרים, נפחים ועוד, מרביתם, מלבד מתי מספר יוצאים מן הכלל, מתפרנסים בדוחק וחיים חיי צער ועוני, והיה בבוא אסון ויללה על ראש אבי אחת המשפחות ההן, כי אז צפויה המשפחה כולה לגוע ברעב. זאת ראה ויתבונן הנדיב הרש"א ארלינסקי, אשר ידו פתוחה תמיד להושיע

לנדכאים ועושה חסד את בעלי המלאכה העניים בכל עת ומושיט להם עזרתו בעין יפה, ויצא גם הפעם לכונן למענם מפעל של קיימא ויהי במוצש"ק העבר ויאסוף לאספה את כל האומנים ובעלי המלאכה פה וידבר דברי כבושין באזניהם, כי איש איש מהם יאציל תרומה הכי קטנה מדי שבוע בשבוע ואיש את אחיו יעזורו בצר לו לבל יפלו למשא על הצבור. הנאספים החליטו פה אחד לשמוע לעצת הנדיב הרשא"א שהרים את תרומתו לתכלית זו, וגם מבין הנאספים נאסף סכום הגון להיות לקרן קיימת למוסד החדש הזה הראוי להיות למופת גם לבע"מ בערים אחרות ליסד אגודות כאלה מעין „איש את אחיו" יעזורו.

— כן לא אמנע מהודיע צדקת בע"מ מעירנו בקהל בעשותם חסד את אחיהם הפועלים והאומנים אשר זה כעשר שנים נסעו על חשבונם לאה"ק, מני אז מאספים בכל שנה מאתים שקל לתמוך בידי החלוצים ההם ע"י הועד המאשר מטעה"מ באדעסא. השתדל במפעל צדקה זה הוא ג"כ הנדיב הרשא"א הנ"ל.

— טובי הציונים „אשר בעירנו הגו רעיון יקר לכונן בזה מוסד „גמילות חסדים" שתעודתו תהיה לתת מלוה כסף לסוחרים „יורדים" עד מאה רו"כ ברבית מועטה לפרוע את החוב לשיעורין, וישלחו את בקשתם אל מקום הראוי לאשר תקנות המפעל.

א. בעקענשטיין.

גל. 38. ז' אדר תרס"א. 13 בפברואר 1901.

סלאנים. „קדימה"! זהו הפתגם השגור על שפתי אנשי לב בעירנו. אכן באמת התקדמה עירנו בעמל מפקחים חרוצים, במשך איזו עשרות שנים עד שכמעט לא נכרו בה עוד עקבות אי־סדרים וכל החסרונות שמניתי לפרקים במכה"ע במשך עשרים שנה. והיה האיש שראה את עירנו לפני השריפה האיומה שהיתה בשנת תרמ"א והתבונן אליה עתה והשתומם למראה התמורה הגדולה שהתחוללה בזה: תחת בתי עץ נמוכים ושפלים מכוסים עץ או תבן עומדים עתה במשטר בתי אבן בנויים לתלפיות. על יד הבתים שתולים עצים רעננים, בימי הקיץ נדמתה העיר לגן עדנים. רחובות העיר גם המבואות הצרים מרוצפים אבנים ומוארים בלילות בפנסי אש. צנורי מים זכים ומזוקקים ימצאו כמעט בכל מעונות בתי העיר גם בקומות העליונות, ומפאת שפעת המים הטובים שכמעט אין כמוהם בערים הכי מתוקנות, נתמעטו, לדברת הרופאים, המחלות בעירנו. זוהי תמונת עירנו החיצונית. והנני לתאר בזה מצב עירנו המוסרי בקצרה: היו ימים לעירנו אשר לא נמצא בה, כי אם בי"ס אחד נקרא בשם „בי"ס לאצילים", וילדי בני עירנו בקרו אך את בתי הישיבה והת"ת, ולא למדו את הידיעות הכלליות. גם בנותינו לא ידעו כל השכלה ותסתפקנה בידיעות ספורי שמ"ר וכדומה; אולם כעת מבקרים רבים את בתי הספר המחוזי וגם את בית הספר המיוחד לילדי בני ישראל (והוא כעין פרוזדור לאינסטיטוט). גם נמצאו בזה שני בתי ספר לנערות בעלי ארבע לשכות אשר רבות בנות ישראל מבקרות בהם. הנערים הלומדים בבתי הישיבה והת"ת ושואפים להשכלה מבקרים שתי שעות ביום את ביה"ס אשר על יד הת"ת שבו מטיפים לחניכים את לקחם המורים בביה"ס לעברים והתלמידים עושים חיל; ואלה שאינם רואים ברכה בלמודם ימסרו אל בית למוד מלאכה אשר על יד הת"ת ללמדם אומנות ומלאכת כפים. גם את הנערים החוסים בצל חסדי האגודה „שוקדי מלאכה" ילמדו שני מורים: עברית, שפת המדינה, מלאכת מחשבת וכתיבה תמה שתי שעות בכל יום. אכן עירנו עלתה עתה כפורחת במוסדי הצבור והחסד אשר בקרבה, לתפארת יושביה שאין הם נופלים במפעלותיהם הטובים ובמדת השכלתם מבני הערים הכי גדולות. כל הצעירים משני המינים, כמעט באין יוצא מן הכלל, לומדים בשקידה רבה שפ"ע ודקדוקה ויודעים פרק בדברי ימי עמנו. ישנם בזה ארבעה בתי עקד ספרים פרטיים אשר מחזיקיהם רואים ברכה בעמלם, אות הוא כי נמצאו למו קוראים רבים. גם ישנו פה בית עקד ספרים מיוחד לאגודת „בנות ציון" אשר רבו בו המבקרים להגות בספרי השכלה בגלל מעוט שכר הקריאה — עשר אגורות לחדש. עוד יש לי דברים בשבח עירנו ומפעלותיה והשכתי דברי לעת מצוא.

א. בעקענשטיין.

גל. 56. כ"ט אדר תרס"א. 7 במרץ 1901.

סלאנים. שאלת החזנות שהיתה לסלע המחלוקת זה כמה מאז עזב את עירנו הש"ץ הנעלה ה' רויטמאן נפתרה עתה בכי טוב, בהסכם כל המפלגות, בלי רעש והמולה, ויבחר פה אחד הש"ץ המפואר הר"ר אהרן דובער סטראד מפינסק, שנאות לקבל עליו משרת החזנות בעדתנו. אנו מקווים איפוא, כי עתה ירבו מבקרי ביהכנ"ס הגדול, שהיה כמעט ריק מאדם עד היום, ותרבינה גם הכנסותיו.

— תושבי עירנו השוכנים במורד העיר חרדים מאד לנפשותיהם בהמס השלג הרב שירד השנה לבל תבואם רעה, כאשר קרה זה פעמים אחדות בתקופת האביב לגרי רחוב אבאלאנא ועוד, ועיניהם נשואות עתה בתפלה למרום כי שטף מים רבים לא יגיע עוד אליהם להרוס את בתיהם. מהראוי לקדם פני הרעה ככל האפשר.

— חג האביב הקדוש, הדורש הוצאות מרובות והנורא לעניים ורשים שאין ידם משגת להכין למו לחם־עוני לשמונה ימים רצופים, ממשמש לבוא. החובה איפוא על מנהלי עדתנו ונכבדיה הדואגים תמיד לגורל העניים לאסוף בעוד מועד את הסכומים הדרושים לתמיכת הדורשים עזרה מקופת המפעל „לחם עניים".

א. בעקענשטיין.

גל. 93. כ' אייר. תרס"א. 26 באפריל 1901.

סלאנים. בית ספר עירוני או פראגימנאזיום? השאלה הזאת היתה לסלע המחלוקת בעירנו זה כשנתים. הבינונים אשר אינם הולכים בגדולות ובנפלאות, וכל ישעם וחפצם כי בניהם יהיו בנים נאמנים לעמם ולארץ מולדתם, אומרים כי דרוש לנו בית ספר עירוני בעל ארבע מחלקות תחת בית הספר המחוזי העומד להסגר בשנה הבאה, ונאורינו העשירים השולחים את בניהם בבתי הגימנאזיום אשר בערים אחרות דרשו למנות חסרון הגימנאזיום פה, לבל יאלצו להרחיק את בניהם מהם אל עיר אחרת. גם האציל האדון פוסלאווסקי מאלבערטין עמד לימין הנאורים בהבטיחו להקדיש לשם המוסד הזה כברת ארץ רחבת ידים ובנינים אחדים בטבור העיר העולה בערכך לעשרת אלפים רו"כ. מפלגת הנאורים חתמה על כתב ההחלטה

להשיג רשיון להקים בזה בית הפראגימנאזיום כדת. אולם מקץ ירחים אחדים באה תשובה: כי הממשלה תתן לצרכי המוסד הזה הדורש סך שבעים אלף רו״כ בתנאי אם שלטון עירנו יתן ערובה על הסך הזה. בראות הנאורים כי חפצם מהם והלאה, וישתדלו לפתוח בזה בית ספר למסחר ולתת ערובה ע״ס שלשים אלף רו״כ מכיסם, ויתאספו הנאורים העשירים לאספה לטכס עצה במה ואיך להוציא את החפץ למענהו ויתנדבו שמונים איש ממאה עד חמש מאות רו״כ ויאסף עד היום בערכך עשרים אלף רו״כ, ובקרב הימים ימלא הסך הדרוש בשלמות. בני עירנו מקווים כי הרשיון המבוקש יבוא ולימי החרף הבא יפתח בזה, בי״ס ללמודי המסחר.

— בימים האלה התכבדה עירנו לקבל את פני האדון הגענעראל גובערנאטאר מווילנא. תושבי עירנו ונכבדיה יצאו לקראתו לקדם פניו בכבוד ויואל לחסדו לקבל גם פני שליחי אחינו: את הרב מטעה״מ מר הורוויץ והג׳ הר״מ מיללער, בסבר פנים יפות. גם אגודת המכבים יצאה לברכו ברכת הדרך ויביע השר את תודתו לאגודה על עבודתה הטובה והמועילה. כן הביע רגשי רצון בראותו כי ראש האגודה וכל חבריה רובם ככולם מב״י הם אנשים נאורים ובעלי כח. השר בקר את כל בתי החסד ובתי הספר פה ויביע רצונו בראותו את הסדרים הטובים השוררים בכל הבתים, וביחוד מצאו חן בעיניו בית הספר לעברים ובית הספר לנערות בעל ארבע מחלקות אשר למרת יודקאווסקי. — פה המקום אתי לברך בקהל את הר׳ ישראל זאב סאקאלאווסקי ורעיתו, אשר זה כשלש שנים הם מכינים שלחן לשלש סעודות מדי שבת בשבתו לחמשים עניים בבית המדרש ברחוב יורדזיקא. ברכות האומללים על ראשם תחל!

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 136. י״ד תמוז תרס״א. 18 ביוני 1901.

סלאנים. — (ציון לנפש יקרה). אבדה גדולה אבדה לעדתנו בכלל ולעניה בפרט במות עליה אחד מחשובי העיר מר דובער בערמאן ז״ל. האיש הזה היה אהוב וחביב לכל, כי אין ערך לענותנותו הרבה; בכל לבו ונפשו היה מסור להיטיב לנדכאים ויהי הוא ואשתו משען ומשענה להם בלחם, בעצים ובתפוחי אדמה בימי החרף, כאשר הודעתי בהצפירה השנה העברה. ביום ב׳ לסדר „אדם כי ימות באהל״ פרחה נשמתו באלבערטין ויביאוהו סלאנימה בו ביום, ולמחרתו ביום ג׳ לווהו בני עירנו לבית מועד לכל חי בהמון רב. הדרשן משה צבי גרינבערג משקוד הספידהו כהלכה, והעם געה בבכי.

(מפעלות אגודת „אהבת חסד״) האגודה „אהבת חסד״ שנוסדה בעירנו לפני ששה ירחים בעמל הרש״א ארלינסקי ואשר חבריה הם בעלי מלאכה ופועלים שונים — עושה חיל. מיום הוסדה ועד עתה נתנה תמיכה הגונה לשמונה משפחות מבעלי המלאכה, וכן שלחה ששה אנשים ידועי חולי דרוזגעניקה לגהות מהם מזור, שנים לווארשא, גם תומכת האגודה לפועלים חולים פה עד שובם לאיתנם. לאגודה היקרה הזאת נאוה תהלה ולמר הרשא״א נאמר: יישר כחך!

(אגודת נשים רחמניות). האגודה הזאת הצעירה לימים נועדה לתמוך בידי יולדות עניות ולהספיק להן כל צרכיהן. למפעל יתנו ידן כל נשי נכבדי עדתנו ועשיריה. מלבד נדבתן הקבועה אשר הן מכניסות אל קופת המוסד לא תחוסנה על עמלן לכתת רגליהן לבקר במעוני היולדות לשרתן ולמלא כל מחסוריהן. ברכות היולדות העניות על ראשן תחול!

(חג המכבים). אגודת המכבים המתנדבים שנוסדה בעירנו זה שלש שנים הראתה פעולותיה הכבירות בענין אשר לפניה באופן מאד נעלה. לעתים קרובות תרכש לה האגודה כלים חד־שים מכשירי ההגנה מאש, פעמים בחודש תעשה בחינה ללחום מלחמה בשלום את שר האש. זה מקרוב חגגה האגודה את חגה השנתי אשר בו השתתפו גם שרי העיר. המכבים לבושים בגדי שרד נאספו ובאו אל בית הכנסת הגדול והרב מטעם הממשלה מר הורוויץ הטיף דברים יקרים בשפת המדינה מעניני החג וירם על נס מפעלות אחינו המתנדבים לטובת העיר ושלומה, והחזן מר אהרן דובער סטראד עם מקהלתו שרו את בתפלה „יה מלך נצור״ בשלום המלכות. אחרי כן התאספו המון חוגגים אל האולם הגדול העומד בגן־הטיול מקום שם נערכו שולחנות, וייטיבו לבם וישאו כוס־ברכה לחיי המכבים היהודים והאזרחים יחד. עתה בונה האגודה מגדל צופים בגן־הטיול. המגדל הזה יעלה בערכך חמשת אלפים רו״כ, ובעלי בתי־עירנו תומכים בידה להוציא המפעל למענה!

(מחזיקי הדת) זה כששה שבועות יושב בעירנו הרב משה צבי גרינבערג משקוד ומטיף פעמים בשבוע בבתי־המדרש. אומרים כי הוא נוסע ע״ח עשיר אחד לעשות אגודה בכל עיר ועיר להחזקת הדת.

(עקשות יתירה). מעמד ערי־השדה ביחס אל ההשכלה בין ההמון עומד גם עתה בעינו הקדום. עוד ההמון הרב הולך חשכים ולא נגה לו, מחזיק בהבלים ולא ירפה מהם. במחוזנו יסובב כעת הד״ר מר לאנדער, ציר חברת „מפיצי השכלה בישראל״ השלוח מטעם החברה לעשות סדרים טובים ומועילים במוסדי הת״ת. מר לאנדער מבטיח לתת מקופת החברה לכל ת״ת משלש מאות עד חמש מאות רו״כ לשנה אם אך יאבו לשכלל את מפעל הצדקה והחסד לטובת חנוך בני העניים אשר מהם תצא תורה, היינו להפקיד עליהם מורים טובים ללמודי קודש וחול ולהחליף את חדרי האפל בחדרים יפים ומרווחים ועוד כאלה, אך בכל מקום בואו משיבים את פני בקשתו ריקם ותשובתם: „לא מעוקצך ולא מדבשך״. עד אנה יבערו ויכסלו? אל אלהים הוא יודע!

(הבטחה טובה לאגודת בנות־ציון). מר לאנדער בהיותו בעירנו לתהות על הת״ת, בקר גם את בית עקד הספרים של „בנות־ציון״. בעה״ס מצא חן בעיניו מאד בסדריו הטובים ויבטיח למנהלות מרת שרה ודינה לבית שכנרס, כי בקרוב ימציא על ידן רשיון מאושר כדת על ידי בית־האוצר וגם יתמוך בידו בכל הנוגע לטובתו. מוסד הת״ת לא מצא חן בעיני מר לנדר גם אחרי התקנות אשר נתקנו בו. אפס כי המנהלים הבטיחוהו כי עוד תקנות טובות נכונות לצאת לפעלן בקרוב.

אליעזר בעקענשטין.

גל. 149. כ״ט תמוז תרס״א. 3 ביולי 1901.

סלאנים. הרב משה צבי גרינבערג משקוד, אשר על אדותיו דברתי בגליון 136, מסור בכל לבו להרעיון הציוני, ומדברותיו כי „יסוד הרעיון מונח במוסדי דתנו וחיינו וכו׳ לקחו לבות כל מפלגות עדתנו. מי יתן ורבו מטיפים חכמים כמהו.

— בשם העניים פה הנני מביע תודה וברכה להמשכילים: מ. לעווין, י. יעלעצקי ואחותו, ויתר חבריהם שהתנדבו ללמד את בנות העניים קרוא וכתוב עברית ושפת המדינה ועוד. מכשירי הלמוד והכתיבה נכונים זה כבר וביום 24 לח"ז קרבו אל המלאכה. המורה מרת יודקאווסקא פנתה בחסדה חדרי בית ספרה לצרכי הלמוד.

— החדר המתוקן לה' שפירא עושה חיל. עד היום התכוננו בבית ספרו שלש מחלקות ועתיד הוא להגדיל ולהאדיר פעלו בימים הבאים. לפי שעה אין איש מהמלמדים פה מתעורר לעשות כמתכונת בית ספרו של ה' שפירא: זה אות כי טרם ידעו והבינו משאלות עת החיה.

א. בעקענשטיין.

גל. 158. י"ב מנחם אב תרס"א. 15 ביולי 1901

סלאנים. הרב הדרשן מר מ"צ גרינבערג משקוד ישב בעירנו ששה שבועות רצופים לרגל המלאכה אשר לפניו להטיף בשער מוסר חכמה. ובראותו כי בני הנעורים מבעלי המלאכה פה פרועים לשמצה, ובעתותיהם הפנויות ילפתו ארחות דרכם בשדות וביערים וכל נלוז להם למישור, הטיף דרשות רבות ובדבריו המחכמים לקח את לבות כל מפלגות העיר, עד כי בעזרתן נוסדה בעירנו ע"י יקירי קרתא אגודת „תפארת בחורים". האגודה החמודה הזאת הפקידה מורה ומדי יום ביומו יתאספו נערים למאות בבית המדרש „שומרים לבקר" לשמע דברי גברא דאתמחי במוסר ובד"א. חברי האגודה היקרה הזאת הנם ראשי עירנו ואלופיה אשר ישחדו מכספם להמפעל הנכבד הזה.

— בשבוע זה בא הלום מר נח קצוביץ (אשר על אודותיו דברתי פעמים בהצפירה בש"ע) מארגנטינה, ציר שלוח מחברת יק"א להוציא ממחוזנו וממחוז וואלקאוויסק מאה ועשרים משפחות בנ"י ולהביאם אל המנוחה והנחלה. עתה אשר האדמיניסטראציאן נוכחה לדעת כי טוב עשתה מאד בשנה העברה בקחתה אנשים נקיי הדעת ולא גסים, הנה גם עתה לא יקח מר קצוביץ מכל הבא בידו כי אם יבר את הסלת מהפסולת, כי עבודת האדמה בארגנטינה איננה דורשת אנשים גסים וידים גסות, כי גם נער בן עשר שנים או נערה בת עשר שנים אשר מעולם לא ידעו טיב חרישה וזריעה חורשים וזורעים ועושים כל מלאכה בשדה. עניי עירנו אשר דרכם נגדר להם פה ממצוא חית נפשם בראותם כי גואלם בא, שמחו לקראתו, בהווכחם כי לא השלה להם בשנה דאשתקד בתוחלת נכזבה כי בוא יבוא לא יאחר להוציאם מענים ומחסורם בשנה הבאה. אך דא עקא! כי עתה לפי מצות האדמיניסטראציא עליו — על כל משפחה ומשפחה לנסוע על חשבונה מהכא להתם, ובכן יעלה לכל משפחה דמי הנסיעה בערכך מארבע עד חמש מאות רו"כ, ומאין תקח משפחה עניה בכסף ועשירה בנפשות סך כזה? — כל המשפחות הנוסעות תחלקנה לשתי שיירות. אחת תסע אחרי ימי החגים הבע"ל, והשניה — לפני חג המצות הבע"ל.

— לבי עלי דוי כי אלופי מנהלי הת"ת הנכבדים בעירנו חושדים אותי במה שאין בי, באמרם כי אליהם כונתי בדברי בהצפירה № 136 ע"ד ערי השדה הקטנות, ביחס אל ההשכלה. ובאמת לא זכרתי את שם עירי אשר גדלתני על ברכיה מעודי ועד היום הזה, כי אם את מחוזנו, היינו הערים הקטנות.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 168. כ"ג מנחם אב תרס"א. 26 ביולי 1901

סלאנים. 20 יולי. בשבת נחמו העברה חגגו הציונים בעירנו את חגם השנתי ברוב פאר. הש"ץ דמתא התפלל בלוית מקהלתו ואחה"צ נאספו הקרואים ובאו אל האולם הגדול אשר לה' גאזאנסקי. המטיף המצוין הר"ש גארפיקעל דרש מענינא דיומא. אחרי תפלת מעריב נמנו וגמרו הנאספים ליסד בית מקרא ספרים ומכ"ע לעברים אשר בו ימצאו גם חמין למשתה. לצרכי המפעל הזה נדבו עשרה אנשים כ"א עשרה שקלים וחמשה — כ"א חמשה שקלים. החפץ להמנות במבקרי הבית עליו להכניס שקל פעם אחת.

— קציר הדגן, השערה והחטה בסביבותינו עבר בשלום. הגרנות מלאים בר, כי השנה שלח ד' את הברכה ביבול האדמה, גם פרי הגנים עלו יפה. אנשים רבים מבני ישראל משני המינים מצאו עבודה בשדה, ובאזני שמעתי מפי בעלי האחוזות תהלת אחינו ואחיותינו העובדים בשדותיהם בתור שכירי־יום, כי מצטיינים הם מאד בעבודתם בכל ענפי המלאכה בשדה שהם עובדים בחריצות וביתרון הכשר.

— אגודת לינת־הצדק שנוסדה בעירנו זה כעשר שנים בעמל הרנ"ב ליבם משפיעה עזרה ותמיכה לחולים מדלת העם, בשלחה להם רופא ומספקת למו כל צרכיהם עד שובם לאיתנם. אכן רבים מתפלאים כי העלימו מנהלי האגודה עין מן התקנה שנקבעה בראשית הוסד המפעל: לשלוח שנים מן החברים ללון אצל מיטת החולים בלילות, וזה שנים אחדות פסקו מלשמש את החולים בעתות־ליל. ע"כ טוב תעשה האגודה אם תשוב להנהיג בין החברים למלאות חובתם המוטלת עליהם כדרכם מאז והיה לחוק לא יעבור.

א. בעקענשטיין.

גל.191. כ' אלול תרס"א. 22 באוגוסט 1901

סלאנים. רבים פונים אלי בבקשה להודיעם אופני היציאה לארגנטינה ותנאיה, אחרי כי ה' קצוביץ יליד־עירנו, שבא הלום מארגנטינה במלאכות פקידות המושבות שמה, שוכן בזה, והנני עתה להודיע בשם ה' קצוביץ, כי אך לשוא היא השתדלות היציאה, ואך לריק יאבדו הוצאותיהם לבוא לפה (כלומר לסלאנים) לקחת דברים עם ה' קצוביץ בענין זה, כי אין הוא יכול לעשות קטנה או גדולה לטובתם. הוא בא הלום לקחת אתו את המשפחות וקרוביהן של האכרים היושבים זה כבר לבטח במושבה קרית־משה (זו מאזעסוויל), אשר בה נמצאה אדמה טובה ופוריה למשפחות ההן. גם תקות אלה האומרים לצאת לארגנטינה על חשבון עצמם הוא תקות־שוא, ויציאתם תביאם אל כל אסון ופגע ונחמו באחריתם. ע"כ עצתנו לאחינו המשתדלים לצאת לארגנטינה כי אל ידחקו את השעה. אולי עוד תבוא שעת הכושר ומצאה פקידות הרשות לעניני המושבות שמה מקום למתישבים חדשים. אך לפי שעה אין כל מקום ואין כל תמיכה ליוצאים.

— ביום ג' לשבוע נפתח בעירנו ברוב פאר בית המקרא לציונים, אשר בו נמצאו גם חמין למשתה. אל הבית אוספו כל העתונים העברים ושנים בשפת המדינה. בני עדתנו מביעים תודה וברכה להציונים בעד מפעלם זה, כי באמת אין ערוך לתועלת הצפונה בו להשכלת בני עירנו. מספר החברים הנותנים יד למוסד ירבה מיום ליום.

— האדון שר הפלך הנסיך אורוסאו הואיל לבוא לעירנו

ויקדמוהו בלחם ומלח אלופי עירנו: נשיא העיר, ה' פערליס, מיללער והרב מטעה"מ מר הורוביץ גם המכבים המתנדבים יצאו לקראתו לבושים בגדי שרד ויקבל את פני כולם בכבוד. השר הואיל לבקר את בתי־החסד המאשרים מטעם הרשות וגם את ביהכנ"ס הגדול ומנהליהם נחלו ממנו תודה ויקר.

— מטעם האדון שר הפלך ונשיא עירנו ה' נאוויצקי הוטל חוב על בעלי־בתי־עירנו להקים רצפת־עץ לפני הבתים בכל הרחובות והמבואות, והיתה עירנו כאחת הקריות הגדולות במשטר רחובותיה.

א. בעקענשטיין.

גל. 217. ב' חשון תרס"ב. 2 באוקטובר 1901.

סלאנים. — בימים האלה מלאו ארבע שנים מאז התכונן פה המוסד "שוקדי מלאכה". כבשנים הקודמות חגגו המיסדים הנכבדים במוצאי החג העבר את החג השנתי למוסד בביה"ס למרת יודקאווסקי ברוב פאר. כל טובי עדתנו וראשיה השתתפו בחגיגה זו. החגיגה החלה במנגינות להקת המנגנים של המכבים המתנדבים. היו"ר פתח את הישיבה בהרצאת דברים ע"ד פעולות המפעל בארבע השנים שעברו. במשך הזמן ההוא נמסרו 120 נערים לבעלי־מלאכה שונים, ועד משגיחי "שוקדי מלאכה" החליט להלביש ולהנעיל את כל החניכים ותבנית הבגדים תהי אחת לכל החניכים למען יהיו מצוינים בתלבשתם. בעד החניכים נוסד בית־ספר ללמדם קרוא וכתוב עברית ושפת המדינה שתי שעות בכל יום, להשגיח על החניכים בהשגחה יתרה שלא יבלו ימיהם בהבל, ועל מורי המלאכות — שלא יעבדו בחניכיהם בפרך ושיתנו למו כלכלה טובה. באולם הגדול ערכו שולחן להקרואים הנכבדים. הרה"ג מר יוסף שלופער אב"ד דמתא נשא מדברותיו שעשו רושם כביר על הנאספים. גם הש"ץ הנכבד מר סטראד הופיע במקהלתו ויפאר את החגיגה בשירים ערבים, והנאספים נפטרו לאהליהם שבעי־רצון.

אפריון נמטי להיו"ר ה' ז.וו. פערליס, המזכיר מר מ. לעווין, הגזבר מר מ. פערילשטיין, להר' נחום לאזינסקי ועוד אשר לא ייעפו ולא ייגעו לעשות כל אשר ביכלתם לטובת המוסד.

— אגודת הציונים פה צועדת צעדי ענק קדימה. בזמן קצר רכשה לה חברים רבים ומועילים, ותפתח את בית־המקרא, אשר בו יבוא כל צמא למדעים וחדשות. בש"ת העבר בערב נאספו ובאו הציונים בבית המקרא אשר שם בית־תפלתם וה' גאלדבערג גם ה' וו. דינעס נשאו מדברותיהם מעניני דיומא שמצאו חן בעיני הקהל מאד.

א. בעקענשטיין.

גל. 230. י"ז חשון, תרס"ב. 17 באוקטובר 1901.

סלאנים. התעוררות עצומה אנו רואים בין משכילי עירנו בשנים האחרונות וסמני חיים נראה פה ושם. לא ברעם ולא ברעש כי אם ברוח נדיבה, רוח השכלה טהורה יטו כפעם בפעם לבות אלה המתנגדים אל חפצם ומטרתם ורוחם יקבצם לעבר אחד.

— י"ח מפעלי־חסד נמצאים כעת בעירנו, ורבם התכוננו על ידם, ומנהליהם ישמרו את תפקידם למען היטיב לכל דורשי עזרה, עד כי בצדק נוכל לאמר: קהלות רבות עשו חיל ועירנו סלאנים עלתה על כלהן במעשי הצדקה והחסד ותהי למופת!

— מיום שבקר בעירנו הרב הד"ר לאנדער, ציר שלוח מחברת מרבי ההשכלה בספט"ב לתהות על הנהגת הת"ת וסדרי למודיו, ובני עדתנו השיבו אז את פניו ריקם בדבר בקשתו לחדש פני הת"ת ע"פ האופנים אשר הציע לפניהם, התעורר בלבות משכילי עדתנו הרעיון ליסד בעירנו בית־ספר מתוקן לרוח הזמן לנערי בני ישראל, בית־ספר אשר יפיק רצון גם מהחרדים שאינם חפצים בכל אופן להוציא ישן מפני חדש, וטעמם ונמוקם עמם, כי כשם שאין פרצופיהם של ב"א שוים, כך אין דעותיהם שוות, כאשר הורו לנו חז"ל. ובאמת אם נביט על סדרי החנוך בעירנו, אנו רואים כי האדוקים יצאו ידי חובת חנוך בניהם בשלחם אותם אל בית הישיבה ובבתי־המדרשים להגות בתלמוד ונושאי כליו, וכל המרבה לפלפל ולעייל פילא בקופא דמחטא הרי זה משובח. אמנם אין לכחד כי ישנם בין הבנים ההם אשר רוח ההשכלה תפעם בקרבם בחזקה. והנאורים ההולכים קדימה מחנכים את בניהם בב"ס כלליים לבני־ברית, מבלי תת מקום לחנוך עברי, לשפתו ולספרותו, ובכלל ספרי תולדותיו כספר החתום לפניהם (אין כלל אשר לא נאמר בו חוץ: ישנם אחדים מן החניכים אשר גם תורת עמם אינם עוזבים), עד שמאמינים הם בכל לב כי אין שפה ואין ספרות לעם ישראל, וע"ז אשמים הם ההורים אשר לא שמו עין לטובה על בניהם בימי ילדותם, לעשותם לעברים בעלי־תרבות. אי לזאת איפוא נמנו וגמרו משכילי עירנו ובראשם הקאנדידאט לתורת המשפטים ה' וו. יאקובזאהן, לפתוח בזה בית־ספר שיתאים לרוח שתי המפלגות, ואז יציצו מעירנו בנים נאמנים לעמנו ולארץ מולדתם.

— בהתאסף טובי המשכילים לטכס עצה במה להגדיל מספר המבקרים את בית המקרא לציונים, יעץ מר יאקובזאהן למנות מטיפים בבית ההוא, ואז בלי ספק ינהרו בני עירנו אל בית־המקרא לציונים. למטיפים נבחרו: מר יאקובזאן, מר ד"ר ראזענבליט, המורה הראשי בבית הספר לעברים מר גאלדבלאט ומר ש. גארפינקעל. מר יאקובסאן בנשאו מדברותיו עורר את הנאספים גם בדבר בית הספר המתוקן העתיד להפתח בזה, ודבריו עשו רושם כביר על הקהל, ואיש איש לפי ערכו נתן נדבתו מרו"כ אחד עד חמשה ועשרים עד שנאסף סכום הגון די צורך פתיחת הבית.

— המפעל השני הוא: הקמת בנין חדש לבית מושב זקנים, תחת בית־המחסה הישן אשר צר מהכיל כל החוסים בו. ראשי־עדתנו כבר קנו כברת ארץ סמוך לביה"ח, ובקרוב יניחו היסוד לבנין בית־חומה גדול בעל שתי מכפלות. ואפריון נמטי לבני עירנו: הנדיב מר אליהו קאפעלמאן ובניו הנכבדים מר נחום ומר שלמה אשר העניקו מכספם לכל צרכי הבנין החדש העולה בערכך לסך עשרת אלפים רו"כ. ד' יאריך ימיהם והיו אחי־עזר ואחי־סמך לבני עירנו.

— בשם מנהלי המוסד „שוקדי מלאכה" הנני לברך קבל־עם את הנדיבים הנ"ל אשר הואילו בחסדם לתמוך גם בידי המוסד „ש"מ" בשטר של חברת „כרמל" בעל שמונה מאות וששים רו"כ, כן במאה רו"כ מזומן.

— ולטוב תזכר הנדיבה מרת אידא לבית ליפשטיין ילידת עירנו על שלחה נדבתה מברלין מקום מגורה למשען המפעל „ש"מ" סך שלשים רו"כ. ולזכר נשמת המורה הראשי בבית הספר העברי לפנים בעירנו ה"ר הלל ריוואש ז"ל אשר שבק חיים לכל חי בשנת השבעים לימי חייו בשבת בראשית העברה,

נדבה למוסד הנ״ל וליתר מפעלי הצדקה סך כמאתים רו״כ.
א. בעקענשטיין.

גל. 259. כ״ב כסלו תרס״ב. 20 בנובמבר 1901.

סלאנים. ימי בחינת הקרואים לצבא בעירנו באו עד קצם. מעירנו וסביבותיה התאספו ובאו ליום הכסא הקרואים החיים אתנו היום, אך המתים הנחשבים לחיים בספרי הנולדים, כמובן, לא שמעו לקול הקורא ולא באו, ובכן לוקחו תמורתם צעירים מהמדרגה הראשונה. ראשי עירנו הדואגים לטובת הכלל אומרים למנות איש אמונים אשר עבודתו תהיה לעשות סדרים בספרי הנולדים לבל תצא ח״ו תקלה לקרואים לצבא בשנה הבאה כבשנה הזאת. כאן יש לשאול: ואיה הרב מטעם?

— ביום 13 לח״ז היתה פה אספת בעלי המניות ומשלמי השקל בבית המקרא לציונים, לבחור מלאך להקונגרס החמישי. ברוב דעות נבחר הציוני מר פ. פינעס מראזינוי. ליו״ר באגודת הציונים נבחר הר״מ לעווין תחת הר׳ נחום לאזינסקי. בחנוכה הבאה יהיה פה נשף ציוני ברשיון הממשלה המקומית.

— ביום 7 לח״ז התקדרו השמים עבים, ויהיו קולות וברקים כבימי הקיץ, ואחריהם נתך ארצה גשם מטרות עוז וברד כבד מאד.

— ביום השבת העבר הופיע בעירנו הנסיך האדון גאגארין למלא מקום שם העיר ה. נאוויצקי שנאסף אל עמיו.

— בשבוע זה הדבקו מודעות על כותלי בתי התפלה, כי בית הספר המתוקן בעירנו יפתח בקרוב, וכל איש אשר אין ידו משגת לשלם שכר למוד בניו, יבוא אל היו״ר להספח אל קהל החניכים חנם אין כסף.

— בבית האוצר להממשלה פה ניגש איש אחד אל החלון אשר נגדו יושב האדון המנהל לקבל מידו סך מסוים. ויהי בקבלו את הכסף החל למנותו ויגש אליו איש אחד וילחש באזניו לאמר: השמר לך מן האיש הנצב מאחריך, כי הוא בנכליו יוציא מידך את כספך, הא לך גליון ועטוף את כספך בו ושים בכיסך, ולמותר לך למנותו שנית״ — האיש עזר לבעל הכסף לעטוף את כספו היטב אף שמהו בצלחתו. בעל הכסף הודה לו על חסדו ויפרדו איש מאת רעהו. כעבור רגעים מספר אחרי צאתו מן הבית, משש בעל הכסף את כיסו, וימצא תחת הזהב אשר קבל — גזרי בדיל ועופרת...

א. בעקענשטיין.

גל. 263. כ״ז כסלו תרס״ב. 25 בנובמבר 1901.

(מהמדור „בתפוצות ישראל״) מכה״ע „סלאווא המדפיס בחמדה כל ידיעה שיש בה שטנה או פגיעה בכבוד היהודים, כותב בגליון 276:

„העיר סלאנים היא כולה עיר יהודית. מלבד הפקידים, המשרתות והפועלים, כל העבודות הנותנות איזו מחיה ופרנסה הן בידי היהודים. ובהרגישם את כוחם לא יקפידו היהודים כלל בהליכותיהם עם הנוצרים ולפעמים תעבור משובתם את המדה. הנה כן, למשל, מודיע מכ״ע „נאוו וורעמי״. ע״ד מקרה כזה: ביום 2 (15) לח״ז באה חברת יהודים אל חדר משתה החמים אשר ב„בית־העם״ („נאראדני דאם״) בראותם אורחים אחדים יושבים ליד שלחנות במנוחה שותים טהע, החלו היהודים לחרפם באמרם כי: „עמא דארעא־כלאפ! — אינם אנשים״ ולא בשבילם נועד חדר הטהע וכו׳. ויקם שאון כביר עד כי נאלצו לקרוא לשוטרים ולסגור את חדר הטהע בטרם מועד. למען שית קץ לשערוריה. שערוריות כאלה נעשות בבית החמים כמעט בכל יום ו׳ ויום שבת. עוד מקרה שני קרה לפני שבועות אחדים, כי התנפלו יהודים ברחוב על בעל בית חרושת עצים פאראעצקי ויחפצו לשפוך עליו חומץ הגפרית. אז פרצה מלחמת־אגרופים וה׳ פ. הצליח לחטוף מיד המתנפל עליו את צנצנת הגפרית ואולם בהאבקו שרף את ערפו עד כי נאלץ לשכב ירחים אחדים במטתו. היהודי הנתפש, מחולל השערוריה, שולח לחפשי אחרי ימים אחדים, ויהודי סלאנים אומרים כי נסע לונדונה״. —

אולי יואילו קוראינו בסלאנים להודיענו דבר לאשורו. לא נאמין כי היו הדברים כמסופר במכה״ע האנטישמיים.

גל. 265. כ״ט כסלו תרס״ב. 27 בנובמבר 1901.

סלאנים. ביום ב׳ לשבוע גוע ויאסף אל עמיו הרה״ג מ׳ אהרן ב״ר קלמן גבורין ז״ל, בשנת השלשים ושש לימי חייו. עוד בשחר טל ילדותו התנכר המנוח בכשרונותיו הנעלים ובשכלו החד ויצא שמו לתהלה ולתפארת, והוריו ככל שלומי אמוני ישראל התברכו בלבם לראות את בנם יושב על כסא הרבנות בעיר ואם בישראל, ולתכלית זאת הפקידו את עתות הילד וחנוכו בידי מלמדים טובים אשר למדוהו תורה ונ״כ גם כללי הדקדוק. בהיותו כבן שמונה שנים קרהו אסון. כי באחד בימי החרף נפל בערמת שלג ולא יכול לצאת ותאחזהו צנה. ומן היום ההוא חלה את רגליו, ואבותיו מפאת ענים לא יכלו לגהות ממנו מזור. נגוע ביסורים גדולים ומכאובים קשים ישב הנער בבית אביו וילמד בלי עזרת רב ומורה גפ״ת, ובהיותו לבן ט״ז שנה גמר את כל הש״ס, ספרי המדרשים והמחקר וכל ספרי ספרות ישראל העתיקה. גם למד מעצמו שפות רוסיה, פולאניא, צרפתית, ואשכנזית, ותהיינה שגורות על פיו, ויכתוב בכל השפות הנ״ל וגם בשפת קדשנו בלשון צחה ונקיה. שמו הטוב של „הבחור״ ר׳ אהרן ז״ל ושמע חכמתו היה הולך וגדול בין אחב״י וגם בין האצילים האזרחים עד כי נהרו אליו סוחרי הארץ וכנעניה מקרוב ומרחוק לדרש בעצתו ולשמוע דברי חכמתו, והוא קבל את כל אדם בסבר פנים יפות ולא לקח מאומה מכל איש בשכרו. גם הרה״ג לחסידים דרש פעמים רבות בעצתו, ולזכרון אהבתו אליו שלח לו ספרים רבי־ערך ויקרי המציאות מבית עקד הספרים אשר לאביו ז״ל. בבוא השמועה כי גוע אהרן התאספו אל ביתו אנשי סלאנים, דערא־צין, זעלווע, אזערניצע והאלינקא לגמול אתו החסד האחרון ויספידוהו כהלכה, ואת עצמותיו הניחו בעגלה זוחלת, ובני הלויה בעצמם הובילו את העגלה חליפות לעיר האלינקא ויקברוהו במעלה הקברים. תנצב״ה.

א. בעקענשטיין.

גל. 287. כ״ו טבת תרס״ב. 23 בדצמבר 1901.

סלאנים. ביום ג׳ לסדר „בנות צעדו עלו שור״ היתה אספת הנשים הכבודות בעירנו (שלשים במספר) באולם בית המקרא לאגודת הציונים לטכס עצה במה להיטיב את מצב אגודת הציונים, והחלטת אספתן היתה ליסד אגודת נשים אשר תקרא בשם „ישועת ציון״, ועל כל אחת מחברותיה נטל לקבל חתומים על מניות ולאסוף שקלים.

למנהלי האגודה נבחרו ברוב דעות: מרת א. דובענבאום,

ג. לאזינסקי, ל. אשת הד״ר ראזענבליט, ע. קאסטאלאנסקא, מרת יתום, ש. וד. שכנרס, ויתר הנשים והצעירות הכבודות אשר באו אל האספה תהיינה לחברות ועד־הפועל. נקוה, כי על־ידי הכבודות הנ״ל, אשר פעלן והדרן ראינו זה כבר במוסדי הצדקה והחסד המתקימים בעירנו לטובת דורשי עזרה, תעשה אגודת ישועת ציון חיל. בערב ההוא ערכו המנהלות הנכבדות ט״ג של ברכה לצירי הקונגרס בבאזעל, ועל החתום אגודת „ישועת ציון״ של נשים בסלאנים.

א. בעקענשטיין.

גל. 22. ל׳ שבט תרס״ב. 25 בינואר 1902.

סלאנים. רוכל יהודי קונה דבש ודייג בעירנו, קנה מבעל האחוזה המקומי האציל נ. 28 ככרות דבש במחיר חמשה רו״כ כל ככר. בבוא הסוחר הביתה שקל את הדבש וימצא משקלו 38 ככר, ויגמור בלבו לנסוע אל בעל האחוזה ולשלם לו בעד הדבש העודף אשר מצא. בבואו אל האציל ספר לו, כי בטעות מכר לו את הדבש, ותחת 28 מצא 38 ככר, ויתן לו את יתר הכסף סך חמשים רו״כ. האציל השתומם מאד לשמוע צדקת היהודי ויען ויאמר: „הלא יהודי אתה. עתה הנני רואה בעליל, כי אך לשוא יבקשו שונאיכם תואנות ועלילות ברשע על אחיכם התמימים לבזותם בעינינו, כי אך לעשוק אתם אוהבים. עתה הגידה נא לי מה מצבך? היש לך אשה ובנים?״ ויען הרוכל: מצבי בינוני ובכלל הנני שמח בחלקי״. — „היש לך בית?״ — הוסיף האציל לשאל. — כל ימי הנני גר בשכנות. — השיב היהודי. — „אם כן, איפוא, יהודי ישר, — ענהו האציל, — בנה לך בית, ואני אצוה לעושי רצוני לכרות למענך עצים מיערי די צרכי בנין גדול ורחב, לבל תאלץ לנוע מדי שנה בשנה לבקש לך דירה, וגם הכסף בעד הדבש העודף הנני נותן לך במתנה על ישרך ובר לבבך, והיום אציגה לאות ולמופת לבעלי האחוזות אשר יבואו אל המשתה אשר אכין לפניהם למען יאמינו ביהודים כי אנשים כנים הם, ולא יוסיפו להאמין בדברי שוא אשר במכה״ע האנטישמיים.״ —

א. בעקענשטיין.

גל. 31. י״א אדר א׳ תרס״ב. 5 בפברואר 1902.

סלאנים. בשנים האחרונות נפתחו בעירנו בתי חרושת שונים הנותנים עבודה ומלאכה למאות פועלים משני המינים. אדוני הבתים ההם הם אנשים חרוצים ועושים חיל מיום ליום, והנם לברכה בפי כל בני עירנו. כי אין לך דבר שבצדקה אשר לא יתמכו הם בימין צדקם. הראשון אשר יסד בעירנו בית חרושת המעשה למטפחות־צמר הוא הנדיב מר וו. בערמאן. בבית ההוא עובדים כמאה פועלים ויותר. אחריו החרה החזיק עוד איש אחד לעשות כמעשהו ויצלח גם הוא. גם התכוננו פה: בית חרושת לעבוד עורות, בו עובדים בערכך ששים פועלים; שני בתי חרשת למעשי קלעי החלונות, בית חרושת למעשה מעטפות קש, בית חרושת למעשה טאבאק, בית חרושת גלילים לפאפירוסים, בית חרושת למעשה בורית, ריחים של קיטור אחד, ארבעה בתי נסורת עצים, בית נסירת עצים העובד בכוח הקיטור, בית חרושת לשמרים ויי״ש העובד בכוח הקיטור, בית בשול שכר, שני בתי מלאכה ליבוש שעורים לצרכי השכר, שני בתי צביעה, שני בתי דפוס, ארבעה בתי עקד ספרים, ששה בתי מרקחת, ארבעה בתים למלאכת כלים שונים ללבני כירים וללבני חומה. בתי החרשת ההם אשר רובם נוסדו בזה בשנים האחרונות השפיעו שפעת ברכה לעירנו, ויכניסו אליה זרם של חיים חדשים, הפרנסה התפתחה באופן נעלה. גם חמשה בתי כובסין נפתחו בזה אשר בהם עובדות נערות מבנות ישראל, ומלאכת הכבוס וגהוץ בגדי לבן תעשה על ידן לפי משאלות חוקי ההיגיענא. יש תקוה כי בקרוב יפתחו פה עוד בתי חרושת שונים.

בתי צדקה וחסד ימצאו בתוכנו לעשרות, העוטרים כבוד ותהלה לבני עדתנו. הנאורים עם האדוקים הולכים שלובי יד בכל מפעלי הצדקה, כי מגמה אחת לכלם להושיט יד עזרה לנדכאים ולתמוך בידי יורדים לבל יפלו בנופלים. רוב בני עדתנו קובעים עתים לתורה וחכמה למען ידעו להלוך נגד זרם החיים. כן ידאגו לבניהם כי ישארו בנים נאמנים לדגל יהודה.

א. בעקענשטיין.

גל. 43. כ״ה אדר א׳ תרס״ב. 19 בפברואר 1902.

סלאנים. דברן העם, ד״ר אווינאוויצקי מאדיסא, בשובו מהקונגרס (הציוני החמישי) סר לעירנו, ובארבע דרשותיו שדרש בביהכנ״ס בכוח גדול ובהתלהבות עצומה נפח רוח חיים חדשה בציונות דפה. ביום אחד נקבצו כמאה רו״כ, לקופה הלאומית, לבד מניות רבות ושקלים למכביר, וה׳ דובינבוים נדב מאה רובל להכתב בספר הזהב לקופה הלאומית.

היום (כ״א אדר) נדבקו מודעות בעירנו בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות לאמר: בשם הרב הג׳ מ׳ יעקב יצחק ריינעס בלידא העיר מתכבדים להודיע, כי ביום ג׳ ויקהל תהיה אספה רבה בעיר ווילנא מטובי הרבנים והציונים החרדים ע״ד התיסדות מפלגת ציונים חרדים. בעלי האספה דורשים מאת בני עירנו לשלוח שני צירים לקחת חלק באספה הנ״ל.

בשם מאה ועשרים אנשי־צבא, יהודים — תודה וברכה נתונות לה׳ גרייוער שהעמיס עליו את העבודה הגדולה להאכילם מאכל כשר מדי יום ביומו.

א. בעקענשטיין.

גל. 70. כ״ח אדר ב׳ תרס״ב. 24 במרץ 1902.

סלאנים. כלב שוטה התנפל על ילדים משתעשעים ברחוב וישך לחמשה, בהם אחד פצוע קשה. הנפצעים הובלו לווארשא להתרפא ע״פ תרופת פאסטר.

מ. וואלפאוויץ.

גל. 92. א׳ אייר תרס״ב. 25 באפריל 1902.

סלאנים. הצעירים ערכו נשף שמחה ותבואתו סך 100 רו״כ הקדשה לקופת האגודה „שוקדי מלאכה״ ולאגודת מפיצי דעת שפה ולשון בין בני העניים.

א. טענצער

גל. 102. י״ג אייר תרס״ב. 7 במאי 1902.

סלאנים. ביום ג׳ העבר הוחג פה חג הנחת אבן הפנה לבנין בית מושב זקנים חדש בתוך גן עצים נחמד, אשר לצרכי הקמתו הרים הנדיב מר אלי קאפעלמאן את תרומתו סך ששת אלפים מאתים עשרים וחמשה רו״כ. החגיגה היתה באסיפת המון חוגג מכל מפלגות עירנו כעברים כנוצרים. הרה״ג מרן יוסף שלופער

נשא מדברותיו מענינא דיומא, ויברך את הנדיב ובניו הנדיבים השׂשים לעשות צדקה וחסד עם בני עירנו תמיד, וכל הנאספים שתו לחייהם. הש"ץ הנכבד מר סטראד עם מקהלתו שר את השיר הלאומי „אל מלך נצור" ומנגני חברת המכבים עזרו על ידו. גם הנשים העדינות אשר הנן הראשונות לכל דבר שבקדושה לקחו חלק גדול בחגיגה. הנדבות אשר נאספו במשתה ששון זה מכל הנאספים הקדשו לתלבושת הזקנים היושבים בבית מושב זקנים בערכך חמשים נפש אנשים ונשים. החגיגה החלה בשעה החמשית אחרי הצהרים ותמשך עד השעה שתים עשרה בלילה. בין הערבים האירו את כל הככר אשר בסביבות הבנין באור יקרות.

— לא מדויקת היתה הידיעה שנדפסה בהצפירה כי הנשף הנערך בעירנו היה ע"י הצעירים ובאמת ערכה האגודה „משכיל אל דל" אשר חברותיה הנן „צעירות" אשר בהן נתפאר. רבות פעלה האגודה הזאת מיום הוסדה עד עתה, כי העמידה תלמידות מבנות העניים כשבעים נפש וכל מחסוריהן עליה. מהכנסת הנשף סך מאה וחמשים רו"כ אחרי נכיון ההוצאות נתנה האגודה הנ"ל החצי לתמיכת אגודת „שוקדי מלאכה", והחצי לתלבושת התלמידות היותר עניות.

— אגודת הציונים פה פעלה רבות להרמת מצבם המוסרי של בני עדתנו, בכוננה בזה בשנה העברה בית מקרא ומשתה חמין. אך הבית הזה עומד על יסוד רעוע, ולוא נתנו כל בני עדתנו, ידם למפעל, כי אז היה הבית עליון ורבים נהנו מטובו. מהראוי כי הציונים יערכו גם הם פה נשפי שמחה אשר פרי תבואתם יהיה קודש לצרכי המוסד.

— הפקודה לעשות לפני הבתים בכל הרחובות רצפת־עץ או רצפת חומר (אספאלט) יצאה זה עתה לפעלה ורבים מבעלי מלאכה מוצאים כעת פרנסה ושכר טוב.

א. בעקענשטיין.

גל. 116. כ"ט אייר תרס"ב. 23 במאי 1902.

סלאנים. 17 במאי. היום חגגה אגודת המכבים המתנדבים את חגה השנתי ברוב פאר. החגיגה החלה בביהכ"נ הגבוה מקום שם דרש הרב מטעה"מ מר הורוויץ את דרשתו מענינא דיומא בשפת המדינה שעשתה רושם נעים על הנאספים אשר בהם היו רבים מאזרחי העיר ושריה. הש"ץ מר סטראד עם מקהלתו שר משירי תהלות, „הנותן תשועה" ו„אל מלך נצור" בשלום המלכות. משם הלכו הנאספים וחברי האגודה מלובשים בגדי השרד המיוחדים והמנגנים לפניהם אל גן־הטיול, מקום שם בנתה האגודה בית אבנים גדול בעלי שתי מכפלות למכשירי הכבוי וההגנה מאש, והיום חנכו את הבית. ממעל הבית הוקם מגדל־צופים גבוה מאד. בנין הבית עולה לסך חמשת אלפים רו"כ. לצורך זה לקחו משיורי מכס הבשר אלפים רו"כ והמותר נאסף מנדיבי העדה. במשך חמש שנות קיומה הראתה אגודת המכבים פה לא אחת את חריצותה ללחום עם שר האש ותוכל לו, ותהי למופת בפעליה לכל הערים אשר סביבותינו.

— האגודה „שוקדי מלאכה" אשר חבריה הם טובי עדתנו ומשכיליה הדואגים תמיד לגורל אחיהם הנדכאים, קראה עצרה. החלט: לקחת ברשותה עניני המפעלים „גמילות חסד" ו„לינת הצדק" ולכונן במו סדרים טובים למען היטיב לנגועי הזמן.

— סוף סוף נגשו בני עדתנו להקים גדר אבנים סביב בית העלמין אשר הוצאותיה תעלינה בערך עשרים אלף רו"כ. למטרה זו הושג הרשיון להוציא משיורי מכס הבשר 5000 רו"כ, ונדיבי העדה התחייבו להרים תרומותיהם לצורך זה. מקווים, כי ילידי עירנו העשירים מקרוב ומרחוק אשר עצמות אבותיהם וקרוביהם תנוחינה בשדה"ק פה ישלחו עזרתם לנו לגמור את הבנין הגדול הזה.

א. בעקענשטיין.

גל. 137. כ"ח סיון תרס"ב. 20 ביוני 1902.

סלאנים. אחד ממפעלי אגודת „שאו נס ציונה" הכי נכבד אשר בזה הוא שיסדה בית מקרא מכ"ע ובו גם משתה חמין. המוסד מתכלכל מנדבות החברים. עד כמה נחוץ היה המוסד פה יעיד הדבר, כי את הבית מבקרים בכל יום אנשים ממפלגות שונות; ביחוד הביא המפעל תועלת לצעירים שאין ידם משגת לקנות ספרים ומכ"ע. אולם כפי הנשמע עתיד המפעל להתבטל בהגיע תור חלוף המעונות באשמת אחדים מהמנהלים, אשר יהירותם מעבירה אותם על דעתם והם אינם מתבוששים להביע דעתם כי לגועל — נפש הוא למו לשבת במחיצה אחת את האנשים אשר העניות מנולתם. והיה בנפול המוסד הזה יפלו אחריו גם יתר המפעלים הטובים שנבראו ע"י הציונים במשך חמש שנים. כה מביעים דאגתם טובי הציונים פה, כי באמת היה בית המקרא בית־ועד אשר ממנו יצא אל הפועל כל דבר טוב ומועיל.

— האגודה „מוקירי ציון" ערכה נשף ספרות ברוב פאר באולם הגדול אשר למר עדעל. מר יאקובזאהן דרש דרשה נעימה בשפת המדינה והמקהלה של הש"ץ דמתא שרה שירים ערבים. הכנסת הנשף הקדשה למשען התלמידים העניים אשר לאגודת „משכיל אל דל".

מצב יבול האדמה של תבואות החורף והקיץ גם החציר עלה ליפה מאד במחננו. אבל על עצי פרי עלו תולעים וישחיתום בעודם באבם.

א. בעקענשטיין.

גל. 156. כ' תמוז תרס"ב. 12 ביולי 1902.

סלאנים. ביום ו' לשבוע ערכה אגודת המכבים נשף זמרה ומחול בבית המצפה שהקימה בגן הטיול. תבואת הנשף שעלתה לסך מאתים שקל הקדשה למקנה מכשירי ההגנה מאש חדשים.

— זה כשבועיים באו הלום רופאי עינים, השלוחים מטעם המוסד של הקיסרית מריא פעאדאראוונא יר"ה, לרפא נגועי מחלת העינים בעירנו והסביבה חנם אין כסף. עד היום באו לשאול בעצת הרופאים אלף ושש מאות נפש. הרופאים יתמהמהו פה עוד כחדש ימים.

— בעזרת הד"ר לאנדר מפט"ב השיגו „בנות ציון" רשיון לפתוח את בית עקד הספרים שיסדו בפומבי. בית המקרא לאגודת „שאו נס ציונה" נסגר.

— בליל השבת פרץ הברק בבית מושב הזקנים פה דרך המעשנה ויעש שמות בכלי הבית, ויצא דרך החלון. אסון באדם לא היה.

— זה שלשה שבועות לא חדל המטר במחוזנו. השחת נשחת הדגן טרם בשל. אמנם פרי עץ ופרי הגנים הולכים הלוך וטוב.

א. בעקענשטיין.

גל. 170. ח' אב תרס"ב. 29 ביולי 1902.

סלאנים. בראשית שנת הלמודים הבאה יפתחו בעירנו בי"ס עירוני תחת ביה"ס המחוזי שהוקם בזה עד כה. (הכוונה ל„גאראדסקאיע אוטשילישטשע"). בבית הזה תהיינה ארבע מחלקות. ערך הלמודים יהיה בו רב יתר מבביה"ס המחוזי. הגומרים את חוק הלמודים בו יוכלו להכנס בתור תלמידים לבתי המרקחת אחרי עמדם בנסיון בידיעת שפת רומי, אשר לזה שואפים רוב הצעירים במחוזנו, וביחס לעבודת הצבא תהיה למו הנחה ממדרגה השלישית. — פתיחת ביה"ס ללמודי המסחר עדיין מוטלת בספק.

— באחד המכתבים הקודמים הודעתי כי המשכילים נמנו וגמרו באספתם לפתוח בזה בי"ס מתוקן לרוח הזמן שיפיק רצון גם מהחרדים אשר אינם חפצים להוציא ישן מפני חדש. ההחלטה הזאת, אשר ממנה היתה נשקפת טובה רבה לבני הנעורים ממפלגת החרדים וביחוד לבני העניים „לא יצאה לפעולות עד היום אף כי כבר נאסף סכום גדול לצורך זה.

— מטעם ועד האגודה „משכיל אל דל" יוצג ביום 8 באוגוסט חזיון מחיי עמנו בימי הבינים. באולם הגדול אשר למר עדעל, למשען התלמידות בנות העניים המתחנכות על חשבון המוסד. מקווים כי טובי אחינו ואחיותינו ישתדלו להגדיל תבואת הנשף. פה אתי מקום להזכיר לתהלה פעלי המורות המתנדבות המשתדלות לטעת נטעי נעמנים בלבות החניכות העניות שלא עמ"לקפ ואלה שמותיהן: מרת רייך, שכנערס, שלופער, יעלעצקא, זאבלאצקא, אורינאווסקא, ארזיחאווסקא, ווינאגראד, קליבאנסקא, בערניקער ועוד. מי יתן והואילו הנדיבות ההן, אשר רובן ככולן יודעות שפ"ע, להטיף לקחן לחניכות גם בשפתנו והיתה פעולתן שלמה.

א. בעקענשטיין.

גל. 187. כ"ט אב תרס"ב. 19 באוגוסט 1902.

סלאנים. ביום א' העבר התאספו חברי האגודה הציונית פה לבחירת צירים לאספה הכללית במינסק, נבחרו שלשה צירים: ה' יאקובזאהן, מר לעווין וה' לעווינשטיין. יברך ד' דרכם! — במשך השנה הנוכחית לא ראינו כל התפתחות בפעלי הציונים לא בחומר ולא ברוח, ולהפך ראינו ליאות ואי־תנועה במעשיהם על כל צעד ושעל. אין איש מחברי האגודה רואה חובה לעצמו לגבות את השקלים; אין קונה לתוי הקופה ואין מתעורר לעשות דבר ממשי. היביאו צירינו מאספת מינסק רוח־חיים להציונות בעירנו?

החזיון אשר הוצג מטעם ועד האגודה „משכיל אל דל" היה ערוך בטוב טעם ודעת, הנסיון הראשון הזה הראה לדעת, כי גם אחינו ואחיותינו יודעים פרק בחזיונות ואינם נופלים מכל המשחקים על במות החזיון. ביחוד הצטיינו על הבמה בכשרונותיהן: מרת רייץ, קאווארסקיא, ליובאווסקיא, דוביגבוים ומרת לעווין. תבואת הנשף עלתה לסך מאתיים רו"כ אחרי נכוי ההוצאות. מהסך הנ"ל ינתן רביעית למוסד „שוקדי מלאכה", ויתר הכסף לשלם שכר־למוד לשלשת המורים אשר הפקידה האגודה על עשרים בנות העניים המצטיינות בלמודן על יתר החניכות אשר פגרו בלמודן בשנה הזאת. שלשת המורים יטיפו להן לקחם איש איש שעה אחת ביום בבית ה' זאקלאד, אשר הוא יורה להן גם כתיבה תמה. עתה תחלנה המורות המתנדבות לקבל עוד חניכות חדשות הדורשות עזרה מן האגודה מדי יום ביומו ומספרן רב מאד.

— פקודה באה למשגיח בית הספר המחוזי והעירוני פה כי יאריך בית־ספר המחוזי קיומו עוד שנה, למען יגמרו התלמידים שיצאו מהלשכה הראשונה את חוק למודם בלשכה השניה.

— כששה שבועות רצופים ירדו גשמים פה בלי הפוגות, ויפריעו בעד קציר התבואה ואסוף החציר. ואלה אשר לא ראו בעבים ויקצרו קצירם, נשחתו האלומות מרוב גשמים. בשבוע זה נשתנה מזג האויר לגמרי, ואסוף התבואות והחציר הולך בלי הפסק.

— בהיות שר הפלך החדש בעירנו הואיל לבקר את כל מוסדי הצבור, והמכבים החפשים אשר רובם הם מב"י ערכו לעיניו מלחמה בשלום („טרעווגע" בלע"ז) ויביע להם שבחם בפניהם על חריצותם.

א. בעקענשטיין.

גל. 217. ח' תשרי תרס"ג. 26 בספטמבר 1902

סלאנים. אגודת הכנסיה הגדולה במינסק פעלה פעולה חזקה על בני עירנו. כמעט באו צירינו מהכנסיה, נולדה בעירנו אגודת ציונים חדשה בשם „מזרחים", אשר מנבאים עליה כי אחריתה ישגא מאד. מי יתן וכן היה וגם נוסדה אגודת „אוהבות ציון". עתה רכשה לה עירנו חמש אגודות, כן תרבינה! — פה הנני לגול מעל האגודה „שאו נס ציונה" את החרפה אשר העטיתי עליה באחד ממכתבי על התרשלותה בפעולתיה, כי אחרי אשר שבו צירינו ממינסק החלה שנית לפעול ולעשות בכל דבר הנוגע לציונות כבשנים שעברו, גם יסדה בית מקרא. הבית הזה נוסד מכסף החברים ומדמי המקומות והעליות, כי הבית הזה גם בית־תפלה יקרא לאגודת „שנ"צ". על בית תפלה כזה נוכל לגמור את החלל הן בסדריו והן בטהרתו, וכדאי הוא להיות לנס לכל בתי התפלה שבעירנו.

— מיום ששקעה שמש צדקה לעניי עירנו במות עליהם ה"ר דובער בערמאן ז"ל, קמו על נדיבות אשתו הכבודה מרת מאלע בערמאן ומרת פעסיע בערמאן, ושתיהן בחמלתן על אחיהן ואחיותיהן הסובלים עני ולחץ, הקדישו עתותיהן לשקוד על דלתות הנדיבים בעם, למען קבץ כסף להכין תפוחי־אדמה לימי החרף בעד העניים לתתם בלי מחיר, ולאחרים — במחיר מצער; העזרה הזאת נחוצה בעירנו בכל עת, וביחוד בימי החורף. בשם העניים הנתמכים במשך כל ימי החורף ע"י הנשים הנ"ל הנני מברך את ילידי עירנו מקרוב ומרחוק התומכים בכספם את ידי הנשים הנ"ל מדי שנה בשנה למען תוכלנה להיות למשען לעניים.

— המשגיח הראשי על בתי־הספר צוה לסגור גם את הלשכה השניה מבית־הספר המחוזי, והחניכים יבואו אל בית־הספר העירוני במחלקה השלישית. אך רבים עזבו את הבית לגמרי, כי אין את נפשם לשהות עוד שלש שנים בבית־הספר העירוני עד אשר יגמר את חוק למודם.

א. בעקענשטיין.

גל. 97. 1 במאי 1902

זעלווא. בהשתדלות האדון צשעשקא ופקיד החבל נוסדה בעירנו אגודת מכבים מתנדבים. למטרה זו הוציאו מקופת מכס הבשר 800 רו"כ מלבד הכסף שאסף האדון הנ"ל מנדיבי הלב.

ג. ווישניאצקי

גל. 170. 29 ביולי 1902

פאוולאווא, מחוז סלאנים. זה מקרוב הואיל לבקר את המושבה העברית פאוולאווא, האגרונום מר וועללער השלוח מטעם ועד החברה יק״א ויביא אתו בערך אלפים מטעי עץ עושי פרי לנטוע אותם לאדמת המושבה. כן לוקחו נערים אחדים ממושבה זו להתחנך בביה״ס ללמוד עבודת האדמה אשר לחברת יק״א באחוזתה אשר בקרבת העיר מינסק. מצב המושבה החמרי בכלל לא טוב הוא, מפאת שבשך חמשים שנות קיומה רבו מספר הנפשות לכל משפחה עד כי הארץ לא תוכל עוד שאתם, וע״כ יש בהם רבים שעזבו גורל אדמתם בידי נשיהם הנותנות אותם בחכירה לאכרים וינודו בעצמם להיות „מלמדים״ בישראל בקהלות קטנות. אכרי המושבה מתאוננים, כי זה שנים אחדות הבטיחו מורשי החברה יק״א ליסד במושבה זו בי״ס לילדיהם ועד היום לא מלאו הבטחתם, והילדים יגדלו פרע ללא תורה וד״א.

ט. י. שערעשעווסקי.

גל. 4, יט׳ טבת תרס״ג, 5 בינואר 1903.

סלאנים. — יותר מארבע מאות אנשים באו לקול קריאת האגודה „שאו נס־ציונה״ לחוג את חג המכבים ביום ה׳ דחנוכה. ה׳ גארפינקל פתח את החגיגה בנאום קצר מענינא דיומא. ה׳ יעקובסון דיבר כשעה שלמה בהשכל ודעת על ערך החג ועל תחיית הלאום.

מקהלה בת ששים איש ערוכה בכל ומסודרה היטב שרה שירי ציון בשפת קודש ובזרגונית. והאגודה „אוהבות ציון״ ערכה גם היא נשף ספרותי ביום ז׳ דחנוכה ותציג על הבמה מחזה היסטורי.

גל. 88. ב׳ אייר תרס״ג. 16 באפריל 1903

סלאנים. — כמופת לרבים יהי הגביר המפואר בצדקת פזרונו ה׳ זאב וואלף ווישניאק נ״י במאסקווא, אשר ליום מלאת לו יובל שנים מיום חתונתו עם רעיתו הכבודה ת׳ השכיל לפאר ולרומם את יום שמחתו זה בהשפילו לראות מגבוה ענות עניים בני עירו ופזר נתן סך עשרת אלפים רו״כ ליסד בעירנו על שמו ושם רעיתו העדינה בית גמ״ח — „מעלקי קרעדיט״ בלע״ז ברשיון הממשלה לטובת התגרים הקטנים ובעלי המלאכה אשר באפס כסף לא ימצאו מחיתם. כן שלח סך 401 רו״כ וארבעים קאפ. למר מ. ש. גארפינקעל לחלקם ביום א׳ ר״ח ניסן, הוא יום מלאת לו יובל שנים מיום חתונתו.

בימי החרף הזה, נתחלקו ע״י המפקח מר מ. ש. גארפינעל לעניים בעירנו עצים להסקה 426 עגלות, מזה 101 עגלות בחנם, והמותר במחיר נמוך מאד.

— „בית מאפה מצות״ לעניים הביא תועלת גדולה לעניים וראויות לברכה בנות עשירי עירנו אשר עסקו באפית המצה, כי מלבד אשר עניים רבים לא נאלצו לשלם דמי אפית מצה של רו״כ ועשרים קאפ׳ מכל פוד בעד מצותיהם השרופות אשר אפו בשעה הראשונה אחרי חצות הלילה, הנה הנשים העובדות בהפאדריאדים עבודת פרך יכלו לנוח ולהנפש מעבודתן המפרכת כל גופן בלילות, ותחת העבודה של עשרים ואחת שעות במל״ע עבדו רק שבע־עשרה שעות.

פה מקום אתי לברך קבל־עם את שני הישישים: מר דובער איצקאוויץ ומר אליהו וויינשטיין אשר לקחו עליהם לכתת רגליהם מבית לבית ולקבץ כסף מעות חטים.

— מראשית השנה להאזרחים נפתח בעירנו מטעם הרשות בית־ספר חדש אשר על אודותיו דברתי ב„הצפירה״ בעת הבנותו לפני שנתים ימים. בית ספר זה ימלא משאלות עניי עירנו אשר אין לאל ידם לשלם שכר־למוד בעד בנותיהם.

בחדר המתוקן אשר בעירנו תפתח מחלקה רביעית ללמוד גמרא אחרי ימי החג.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 94. ט׳ אייר תרס״ג. 23 באפריל 1903

סלאנים. — ביום ג׳ העבר נתפשטה השמועה הרעה בעיר, כי הרב וכו׳ מוהר״ר יוסף שלופער ששמש פה בכהונת אב״ד חמש עשרה שנה גוע וימת, ומכל עברים נהרו אנשים למאות למקום משכן רבנו האהוב. מכל הרחובות אצו רצו מבוהלים ודחופים, כל החנויות נסגרו, וכל עובדי עבודה בבתי המלאכה שבתו ממלאכתם. כל הלילה היתה רחוב אפאנאסעווסקא הומיה מאדם, ואיש איש בוכה ומילל. אבדת הגאון מרן יוסף שלופער היא אבדה שאין לה חליפין, ולא רק כס ההוראה בסלאנים, אך גם כס הגאונות בישראל עטוף שחורים בהלקח שר התורה מאתנו. כשש שנים חלה מורנו זה וכל עמל בני עירנו היה לשוא לגהות מזורו, וזה כירח ימים דבקה בו מחלת דלקת הריאה, ורופא ווארשאי אשר בני עירנו הביאוהו אליו לא יכול תת לו כל סמי מרפא. אז שלחה עירנו אחרי הפרופיסור וואגנער מקיוב, אך גם הוא אמר נואש. ימי החג נהפכו לנו לחגא. עשינו כל מה שבכחנו, התפללנו, אמרנו תהלים, ואחרי כן ראינו אותות לטובה, אך פתאום נוכחנו כי המות אורב יושב לו בחדרו, ואתמול בשעה התשיעית בערב עלתה נשמתו הזכה השמימה. ביום ד׳ בשעה החמשית אחר הצהרים הובל לקברות בלוית עם רב אשר לא יספר מרוב. ההספדים נשאו עליו הרבנים מכל ערי הסביבות אשר באו לגמול אתו החסד האחרון חש״א, ינחם ד׳ את אבליו ותנצב״ה.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 117. ט׳ סיון תרס״ג. 22 במאי 1903.

סלאנים. — רעיון יקר התעורר בלבות אחדים מטובי עירנו, אשר בכחו להביא תועלת לא מעטה לאחדות עדתנו. ביהכנ״ס הגדול בעירנו העומד בטבור העיר היה מאז — עמוד התוך לכל בעלי הקצות בעירנו. אולם אחרי השרפה שהיתה בעירנו בשנת תרמ״א אשר אז נשרף גם בית מקדשנו זה, אף כי תקנוהו בני עירנו ממסד עד הטפחות, החלו להתבונן כי מלבד ימי החג ושבתות שמברכים בהם את החדש אשר אז יקהל העם לשמוע אל הרנה אין דורש היכל זה ואך לשוא הוציאו כסף לחזק את בדקיו, כי בני עירנו נפלגו וכל אחד הולך ובונה לו במה לעצמו. הדבר הזה העיר את נכבדי עדתנו מנהלי ביהכנ״ס לשום לחוק, כי נכבדי העיר ישחרו בכל יום ויום את בית ד׳, שנים עשר שנים עשר יבואו באחד מחדשי השנה, וידוע הוא כי בטבע ההמון לחקות את מעשי הגדולים, ומה גם כי שמו לחוק על הש״ץ הנכבד מר סטראד לקבל פני שבת מלכתא בכל ערבי שבתות, ומני אז ישקדו רבים על דלתי ביהכנ״ס.

— ביום הכתר 14 במאי דרש הרב מטעם מר הורוויץ בבית הכנסת מענינא דיומא, לפני קהל גדול יהודים ונוצרים ויער למוסר אזני הנאספים כי ישתתפו בנדבותיהם לעיר קישינוב בצרתה לה.

— ציוני עיר ביטען הסמוכה לעירנו מכינים נשף חשק אשר יהיה ביום 26 מאי בבית הגראף פאטאצקי (בית חרשת של ש. גארפינקעל) לטובת היהודים הנגועים בידי הפרעות בקישי־נוב, ברשיון שר־עירנו הנסיך גאגארין ובאחריות מר ש. י. מארגילאנסקי.

— טובי עירנו לא אמרו די בהחסד האחרון הרוחני בלבד אשר גמלו את רבם ומורם הרב יוסף שלופער ז״ל, כי גם טכסו עצה איך להיטיב את מצב הרבנית ואת מצב יתומי הרב המנוח ז״ל, ומלבד האלף רו״כ אשר אספו המאספים מנדבות פרטיות, החלט לתת על יד הרבנית כל השכירות כבהיות הרב ז״ל חי שתי שנים רצופות, כן לשלם את חובותיו, ולדאג בעד בנותיו. ואחרי שתי השנים הנ״ל לתת ליד הרבנית חמשה עשר רו״כ לשבוע. ישלם להם ד׳ כפעלם.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 145. י״ב תמוז תרס״ג. 24 ביוני 1903.

סלאנים. 20 יוני. — מכל רופאי עירנו הכי נכבד הד״ר מר ראזענבליט. הוא לקח את לבות בני עירנו לאהבה אותו, ואמנם ראוי הוא לכך, כי בארבע השנים אשר ישב פה משך את לבות כל המפלגות אליו, כי מלבד אשר נהל את בני עירנו במועצותיו הטובות, הנהו בעל מזג טוב החומל על דלים בכל הדרוש לבריאותם. בשנה העברה נסע מזה ביאליסטאקה וינהו אחריו כל תושבי עירנו, ולפני ימים אחדים בקר את עירנו ויקדמו פניו בכבוד כל בני־העיר אף החזיקוהו ולא הרפוהו שיבטיחם לבוא לשכון פה.

— ביום ד׳ העבר בא לעירנו הדברן העממי מר ד״ר אווי־נאוויצקי, ובבואו לעירנו אשר בה בלה מבחר שנותיו בימי נעוריו הטיף לציון באולם הגדול של ה׳ ראבינוביץ לפני הציוי־נים. שאלות רבות שאלוהו הציונים, ותשובותיו לקחו לבות הנאספים, אף עורר אותם לשלוח דיליגאטים נבחרים לבד אלה אשר יסעו על חשבונם לבאזיל. כבוד גדול נחל מר אווינאוויצקי בעירנו ובכבוד לווהו אל חצר מסלת הברזל.

— בית פקודות עירנו החל לרצף את יתר חוצות עירנו באבנים ותודה יאתה לראש העיר ה׳ פאלטאראצקי. תועלת רבה וגדולה צרורה בכנפי המפעל הזה לבני עירנו בכלל, כן להנוס־עים בכרכרות ובצבים וכן להולכים ברגל: הראשונים לא יטולטלו עוד טלטלה גבר בנסעם ברחובות העיר המלאים תחתחתים ואבני־נגף, ורגלי האחרונים לא יתנגפו עוד בצורי המכשול הנפוצים כה וכה בראש כל חוצות, ולא יטבעו ברפש ובוז בעתות הגשמים.

הידיעות ע״ד מצב השדות משמחות לבבות ותתנינה תקוה בלבנו לקצור קציר טוב בשנה הזאת במחוזנו, כי הגשמים שירדו בימי האביב הראו את פעולתם לטובה על תבואות הארץ בראשיתן, לכן גם אחריתן ישגא מאד ביום קציר.

— האגודה „שאו נס ציונה״ תרחיב פעלה בדבר בית־המקרא כי נכונה היא לשכור דירה רחבת ידים במועד חליפת המעונות לבית־מקרא ולבית אוצר הספרים שייסדו הציונים ברשיון הממשלה. ואתם, בני עירי, הבו גם אתם ידכם לטובת המפעל הכביר הזה ויהיו עלי מכתבי העתים למרפא לכל הבאים בבית הזה.

— ביום ג׳ העבר חגגה החברה ש״ס בבית המדרש הגדול את חג סיום הש״ס ברוב פאר והדר. בית המדרש הגדול היה מקושט בכל פאר ויופי ובאורים שלשה ימים. הרב ראש־הישיבה והרב מעיר סייני דרשו דרשות מענינא דיומא ולכל חברי האגודה היו ימי שמחה וששון.

החייטים חגגו אתמול סיום התורה ברוב פאר והדר.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 170. י״ג מנחם אב תרס״ג. 23 ביולי 1903.

סלאנים. 18 יולי. — ביום א׳ שבוע העבר התאספו ציוני עירנו לבחור צירים להקונגרס הששי הבא. נבחרו: הקנדידאט למשפטים מר יקובזאהן ומר ג. לאזינסקי.

עדת מאריופאל בחרה לעטור בעטרת רב מטעם את מר יקובזאהן הנ״ל תושב עירנו.

— ביום ה׳ העבר הופיע בעירנו שר פלך גראדנא. כל נכבדי עדתנו קדמו את פניו בחצר מסלת הברזל בעירנו בלחם ומים על טס כסף, ויברכוהו בשם כל העדה. השר הביע את תודתו להם ולכל העדה בעד רגשי ידידותם, אשר הראו לו בבואו לבקר את עירנו. מכל הבקורים אשר בקר היה השר שבע רצון, וביחוד בבקרו את בית הכנסת הגדול כי התפלא מאד על תפארת ההיכל, ובפה מלא הביע תודתו להעומדים בראש כל המוסדות הצבוריים.

— מסבת רבוי הגשמים מתקלקלת החציר לבהמה ותבואת השדה אשר כבר בשלה, ותקוה לא טובה נשקפת לבעלי האחו־זות וחוכרי השדות. גם הגננים אינם אומרים שירה על ים הגשמים כי לפי דבריהם תהיה השנה הזאת שנת כצורת לתפוחים ואגסים.

— תקוה טובה תשעשע את עדתנו כי בקרוב ינתן רשיון לפתוח בית־ספר למסחר בתנאים טובים אשר אליו כל בני־עירנו ישברו זה כשלש שנים.

העבודה רבה כעת בעירנו לבנית בתים בעד אנשי־צבא. אינז׳ינרים יבואו הנה יום יום ועמהם שרי־מעלה לפקח על המלאכה, אך לעומת זה העלו בעלי הבתים את שכר־הדירות מאד. ורבים מעניי עירנו מבכים את התמוז — מועד חליפות המעונות.

א. בעקענשטיין.

גל. 206. כ״ד אלול תרס״ג. 3 בספטמבר 1903.

סלאנים, 29 אוגוסט. — כל ציוני עירנו וביחוד המזרחים מאשרים את החלטת הקונגרס בדבר שאלת מזרח־אפריקא, באמרם, כי שאלת אפריקא לא תשבית תקות ציון ולא תרפה ידי המשתדלים להגיע אל מחוז חפצנו בארץ משאת־נפשנו. בכלל גדולים מאד רשמי הקונגרס הששי בעירנו, עד כי כמעט נהפכו כל בני־עירנו לציונים, מלבד עקשנים אחדים העומדים על דעתם, כי לא מציונים תצא תשועת ישראל.

— חסל סדור סיום הלמודים בבית הישיבות והת״ת ככל משפטו וחוקתו בחצי־אלול כמו בכל השנים הקודמות למען יוכלו החניכים לעשות דרכם, איש אל מחנהו ואיש אל דגלו לפני ימי החג הממשמשים ובאים. ביום המסה הופיעו בבית הישיבה ראשי־עירנו התורניים, ותחת שבט בקרתם עברו הנערים בשלום בלי כל מכשול, כי איש איש מהם ידע את

פרקו שלמד במשך ימי הקיץ כבקי וכתלמיד מובהק. המנסים והמנוסים היו שבעי רצון באופן מאד נעלה.

בשם מנהלי הישיבה ובשם תלמידיה הנני לברך את ר' אריה לייב משכן (מישקין — המעתיק) ראש המנהלים ומשגיח הישיבה אשר עבד עבודת הקודש באמונה זה כחמשים שנה באהלה של תורה, לדרכו בשלום ירושלימה. ברוך אתה בצאתך וברוך אתה בבואך ירושלימה!

— אחד העקשנים בחפצו להראות את אותותיו אותות הטינא לציונים ובבואו לנסות את בחורי הישיבה ביום המסה הנ"ל צוה במפגיע על מלמדי הישיבה לשמור את תלמידיהם ולבל יטמאו חלילה מספרי ציונים. אמנם המלמדים ענו אותו בצחוק: איך נשמרם מהרוח המנשב בעוז על כל פני כדור הארץ? — ויען העקשן ויאמר: „עליכם רובצת החובה הקדושה להפש חפש מחפש בארגזיהם, שלא יראו ולא ימצאו ספרים חשודים". — אך פה גבורתו נשתה, כי כל הנערים הרימו קול שאון ושריקה עד כי הוסר אחור בבזיון וקצף!

מחזה מכאיב לב ותוגת־נפש וגם חלול שם ישראל בעמים היה לראות עד כה, איך העניים היו מחזרים על הפתחים עדרים עדרים בחוצות; זה ימשך עור פקח אחריו, וזאת תשא על כפיה ילד שאול, זה בא בכתבו כתב נשרף, וזאת באה בתעודתה, כי עגונה שוממה היא ואת בעלה היא מבקשת ועוד ועוד, וקללות נמרצות וגדופים ישליכו איש על רעהו בדרך הליכתם. זאת ראו מנהלי „הכנסת אורחים" בעירנו ויטכסו עצה אף החליטו: כי על כל עני מחזר על הפתחים לקחת פתקא בבית הכנסת אורחים, אשר בה יהא כתוב מפורש, כמה עליו לשהות פה ולקבץ נדבות, ואחרי כלות הזמן אסור לאיש לתת לו נדבה. אם ילכו שני עניים יחדיו לקבץ נדבות יהיו שמותיהם נכתבים בפתקא. לעניים חשובים שאינם מחזרים על הפתחים, כי אם יקבצו נדבות בבתי המדרשים, תנתן להם פתקא אחרת, ועל בני עירנו החובה בבוא עני לביתם, לדרש מאתו את הפתקא. וראויים הם לברכה ראשי מנהלי בית הכנסת אורחים מר חיים יעלעצקי ומר ליפא מרדכוביץ על התקון הזה.

— לגועל נפש הוא לשמוע את המצה והמריבה בעיר קאז־לווישצינא, הסמוכה לעירנו על אודות הרבנות. שני רבנים באו לנחול את כסא הרב אשר יצא משם. האחד מי שהיה רב תשע שנים בעיר מייצד, והשני איש עשיר חנוני אשר לא חסר לו מאומה כי אם השם „רב". ובין כה וכה המריבות והקטטות מתגברות מיום ליום וכדי בזיון וקצף!

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 212. ד' תשרי תרס"ד. 12 בספטמבר 1903.

סלאנים. — במכתבי ב„הצפירה" 206 הודעתי נאמנה מהקטטות בעיר קאזלווישצינא על אודות הרבנות שם אשר היתה לגועל־נפש.עתה אוכל להודיע בשער בת רבים כי בהשתדלות הרב מדווארעץ שקטה העיר ממלחמה.

— ביום ו' העבר קבל ה' גדליהו אורינאווסקי באוצר הממשלה סך אלף וששים רו"כ: בשטרי המדינה בזהב ובכסף ויצר אותם בחרט. את החרט הזה טמן בחיקו תחת מעילו ויחזיקו בידו. בצאתו מפתח החצר אל הרחוב נפל עליו איש אחד צעיר לימים ויכהו בידו האחת מכה אחת אפים על ראשו, ובידו השניה זרק על פניו עפר. הכסף נפל ארצה, והשודד גזל את הכסף ויברח במבואות צרים ויעלם כרגע. לקול צעקת ה' ג. נקבצו ובאו למקום המעשה שוטרי העיר ושכני המקום וישיבוהו לתחיה. אחרי כן פשטו על העיר לחפש אחרי השודד, אך לשוא כל עמלם!

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 220. י"ז תשרי תרס"ד. 25 בספטמבר 1903.

סלאנים. — באחד ממכתבי הקודמים הודעתי כי הג' ר' זאב וואלף ווישניאק, תושב עירנו לפנים וכעת במאסקווא, הרים מכספו סך 10,000 רו"כ למוסד גמ"ח „להלוואות קטנות" בעירנו, אך טרם הושג הרשיון על זה. עתה שלח למר ש. גארפינקעל סך 377 רו"כ פרי הכסף הנ"ל לחלקם לעניי עירנו לימי החג.

— ביום א' דרה"ש יצאו עשרה אנשים מאחד מבתי המדרש אחרי תפלת שחרית מעוטפים בטליתותיהם ולפניהם נשא איש אחד ספר־תורה תחת טליתו, ומגמת־פניהם אל אחד הבתים הקרובים. שפחה נוצרית בראותה את האיש הנושא ס"ת, עלה רעיון זר בלבה, כי הוא נושא בחיקו ילד נוצרי למוץ את דמו לצרכי הדת הישראלית. ביראה ופחד נגשה אל חלון הבית ותציץ בעד החרך ותרא לתמהון לבבה, כי ארבעה יהודים עומדים סביב לשולחן כפופי־ראש, ואחד מהם מוליך ומביא את ידו האוחזת דבר־מה, ותרץ אל בית אדוניה הנוצרי ותספר לגברתה בבהלה מכל אשר ראו עיניה והגברת פרצה אל חדר בעלה, ותספר לו כל אשר ראו עיני שפחתה, אף האיצה בו לצאת לעזרת הילד. אך אדון הבית לעג לפחדה באמרו כי לא בימים האלה מכינים בני־ישראל טבח לבני דתנו כי היום הזה הוא ראש־השנה למו ולא חג המצות, ובכלל נוכחו חכמי־עמנו כי עלילת הדם בשקר יסודה, ולמען הראותך כי שקר הדבר אלכה ואדרשה את אחד היהודים מה עשו בבית בהתאספם יחד. בצאתו מן הבית פגש ביהודי אחד שהיה מהנאספים בבית, וישאלהו: למה זה נאספו יהודיכם זה עתה אל הבית הזה? — ויענהו: אין דבר, אדוני, בבית הזה קראו מעל ספר התורה, וגם מחר נעשה כן! למחרת היום עמד האיש בחוץ ויחכה עד אשר יצאו היהודים מבית המדרש, וירא כי איש אחד מהם נושא בידו ספר־תורה ולא ילד נוצרי, ויבואו הביתה ויפתחו את הספר, ואחד אחז בידו יד־כסף ויראה להקורא מה לקרוא. אז בא לביתו ויוכיח את אשתו ואת שפחתו יחד על אשר העיזו לדבר עתק על העם היושבים לבטח אתם.

א. בעקענשטיין.

גל. 226. כ"ז תשרי תרס"ד. 5 באוקטובר 1903.

— סלאנים. הוש"ר. — התענינות גדולה נכרת עתה בעירנו, כי שני ענינים עומדים עתה בעירנו על הפרק, הלא המה בחירת רב דתי ורב מטעם. עבודת ההכנה לבחירת הרב וסגניו כבר נגמרה בבית הפקידות העירוני, רשימת מורשי בתי התפלה עשרה עשרה לכל בית־תפלה מאה וששים איש לבחירת הרב נתאשרה כבר, אך רשימת האנשים החפצים להבחר לרב טרם פרסם בית הפקידות העירוני, אף כי אנו כבר יודעים מי המה העומדים נכון להסיג גבול רעם ולכן יעסיק הדבר הזה כל־כך את דעת בני קהלתנו עד כי כמעט קט שכחו לגמרי את העדר הרב הדתי. והמשתדלים לטובת הקנדידטים ואולי גם לטובתם הם, אינם יושבים בעצלתים בעידנא דריתחא ודופקים על דלתות מורשי בתי התפלה ומבטיחים למו הבטחות טובות.

והולכי בטל מצאו להם כר נרחב למלאות גרונם יי״ש ופרפראות, וגם איסתרא בלגינא קיש קיש קריא...

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 266, י״ד כסלו תרס״ד. 20 בנובמבר 1903.

סלאנים, 14 נאוומבר (מסופרנו הקבוע.)

בימים האלה הוציאה הח׳ „שוקדי מלאכה״ את חשבונה השנתי מראשית שנת 1902 עד היום. בחשבון הזה נכלל גם חשבון הח׳ „עזרה לעניים״ אשר מטרתה לתמוך את עניי העיר בעצים להסקה, וחשבון בית אוצר הספרים לבני עניים.

מספר החניכים לאומנות אשר החברה „שוקדי־מלאכה״ לקחה בשנה הקודמת תחת חסותה ללמדם ולחנכם מלאכה המחיה את בעליה ולמודי דת־אל ושפת רוסיא, חשבון וכתיבה תמה בעברית ורוסית היו עד יום 2 ביאנואר 1903: שלשים נער, ונתקבלו מחדש עוד 26, מהם מתחנכים לחיטים, סנדלרים, נגרים, חרשי־ברזל, כורכי־ספרים, מתקני־שעונים. במשך השנה גמרו את חוק למודם עשרה מהם ויצאו לרשות עצמם, ונשארו 46 נער. מהם 16 המתחנכים לחייטים, 9 לחרשי־עצים, 8 — לרצענים, 3 — לכורכי־ספרים, ויתרם — לגלבים, לחרשי־ברזל ולמתקני שעונים. התלבושת להמתחנכים עלתה לסכום 502 רובל, שכר למודם — 313 רובל, למורים עם כל מכשירי הלמודים — 265 רו״כ, ולהוצאות הדפסת החשבונות וכו׳ — 70 רו״כ. נשאר באוצר החברה שו״מ סך 505 רו״כ. סכום הנדבות מחברי שו״מ עולה לסך 694 רובל לשנה. גדולה מאד היא התועלת שהחברה הזאת מביאה לעירנו כי מן היום שהחלה לעבוד את עבודתה נתמעטו ברחובותינו נערים שובבים שהלכו בטלים, ועינינו לא תכהינה עוד מראות נערים המונים המונים ערומים ויחפים גם רעבים וצמאים משוטטים ברחובות קריה ועושים כל דבר מגונה לחרפת עמנו.

החברה „עזרה לעניים״ הוציאה בשנה העברה 713 רו״כ. הכנסתה היא מנדבות בני עירנו בסה״כ: 140 רו״כ.

חשבון של בית אוצר הספרים לעניי עירנו אשר מר נ. לאזינסקי ערב בעדו, ומר ס. גבורין מנהלו. בהפתח בית אוצר הספרים ברשיון־הממשלה היו בתוכו 635 ספרים, אשר נדבו אנשים שונים הדואגים לרוח בני העניים, והיום כבר נמצאו יותר מאלף ספרי עבר. התומים נמצאו כעת 208, מהם חניכי הת״ת 38 הלוקחים לבתיהם, 36 תלמידי בית הספר העירוני ובית הספר לעברים — 32, אנשים שונים 28, נשים 27, תלמידי החדרים — 15, בעלי־מלאכה — 12, מורי שפת עבר 10, חנונים 4, סוחרים 3, עוזרים בבתי־מרכולת 3, ס״ה 208 איש.

— תרומת הצבא לא עלתה יפה בעירנו גם בשנה הזאת, אף כי עלתה בידי המשתדלים למחוק מרשימת הקרואים את שמות האנשים שכבר הלכו לעולמם, ושנים עשר מבעלי הזכיות ממדרגה השניה מלאו את המספר הדרוש.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 23. כ״ג שבט תרס״ד. 27 בינואר 1904.

בעירנו מתגורר זה ירח ימים בעש״ט רוק לבוש בגדי אבר מכף רגלו ועד קדקדו, ורבים מבני עמנו דורשים לשכנו ויוצאים מבית מלונו שבעירצון . הוא מרפא חולים ומברך את העקרות בברכת שדים ורחם. על שלחנו עומדת קופת צדקה לארץ ישראל ודורשים בעצתו משליכים בה כפי שהוא דורש מהם. את שמו לא יגיד לכל איש, באמרו כי הנהו מושבע בשבועי שבועות שלא יגיד מאומה על כל אודותיו. הוא אומר לכל איש כי איננו למדן, ובכל זאת יושב הוא תמיד לפני הגמרא ומעיין בה. —

א. בעקענשטיין.

גל. 56. ד׳ ניסן תרס״ד. 7 במרץ 1904.

סלאנים. ביום השלישי משבוע שעבר גוע ויאסף אל עמיו הבנקיר הנודע ר׳ בנימין זאב פרליס בשנת החמשים ושתים לימי חייו. המנוח היה אחד העשירים בעירנו וראש ומנהיג לכל עניני הקהל. החסד והחנינה, המוסר והצדק היו מוטבעים בלבו ויצטיין בהם עד יום מותו. חכם מפורסם במילי דעלמא ויהודי לאומי המסור לעמו ולתחיתו. הוא היה קובע עתים לתורה בכל יום ויום אף כי עסקיו רבו עד מאד. הויות העולם התאחדו בו עם הויות דאביי ורבא. ידו היתה פתוחה לכל ויפזר כסף לכל דבר צדקה. עוד ביום השני שהה בהקנטור שלו עד השעה התשיעית בערב כמנהגו תמיד ולא חש בכל אבר; אך בקומו ממשכבו ויגש אל כלי הרחצה לרחץ את פניו אחזהו השבץ ויפל וימת לדאבון לב כל בני עירנו אשר התעצבו מאד על האבדה הגדולה שאבדה להם, כי ראש ומנהיג נאמן היה לכל מוסדות הצדקה שבעירנו — טפוס המצוין ביותר שלא נשאר אחריו כמוהו בקהלתנו. המנוח המש־כיל היה אהוב ורצוי לכל המפלגות, וכאשר נוסדה בעירנו אגודת ציונים מזרחית עמד בראשה ויהי אחד מעסקניה. המונים המונים נהרו אחרי מטתו ויחלקו לו את הכבוד האחרון.

א. גרייוער.

גל. 90, ג׳ אייר תרס״ד. 20 באפריל 1904.

מעיר סלאנים כותבים, כי בעיר ההיא ובערי המצער הסמוכות לה נראתה התגברות יציאת היהודים לאמריקא. כמעט בכל יום נראו בבית הנתיבות מחזות מעציבים, בהפרד היוצאים מעל בני משפחתם. רוב היוצאים הם בעלי־מלאכה.

גל. 132. ט׳ תמוז תרס״ד. 9 ביולי 1904.

בעיר סלאנים היו בימים האחרונים שרפות קטנות אחדות ובאחת מהן נשרפו חמשה עשר בתים, ומשפחות רבות יצאו נקי מנכסיהן.

מסלאנים מביעים תודה לאנשי החסד ומרת מלכה בערמאן בראשם, אשר נהלו את העניים בתפוחי־אדמה בימי היוקר. אחד מנכבדי העדה מר ב. איצקאוויטש הבטיח לתת שלש מאות רו״כ לבנין מרתף מיוחד לשמירת תפוחי האדמה.

זה שבועים ימים אין גשם ועל כן קמלו גרעיני הגנים, והאכרים מפחדים פן יבוא שדפון בתבואה.

גל. 7. ט״ז שבט התרס״ה. 9 בינואר 1905.

סלאנים. — בהשתדלות ראשי־עדתנו ובראשם מר יעקוב־זאהן הדואג תמיד לצרכי עדתנו נאסף כאלפים רו״כ ובשמונת ימי המבליזציה שהיתה בעירנו הושיטו מזון ביד רחבה לכל אנשי הצבא מחיל המלואים. גם מקום ללון נתן להם בכבוד בכל בתי־התפלה. ככה עבר הגיוס בעירנו בלי שום אסון. אכן בסביבות העיר, בעבור חיל המלואים לדרכו, סבלו אחינו היזק רב. בעיר האלינקא הקטנה עשו שמות, ביחוד סבל הרב

דמתא, כי הרסו את ביתו וגם הכוהו מכות נמרצות, והרב וב"ב נאלצו ללון כל הלילה בשדה־הקברות.

אליעזר בעקענשטיין.

גל. 136. ט' תמוז תרס"ה. 29 ביוני 1905.

בסלאנים שבתו עוזרי הקצבים ובעליהם נאלצו להוסיף להם על שכרם, ומפני התוספת הזאת העלו הקצבים את מחיר הבשר הכשר עד 25 ק' הליטרא. מפאת היוקר הזה התאספו ראשי הקהל ויחליטו ג"כ לקרוא שביתה ולבלתי אכול בשר כלל. התחבולה הזאת הועילה וכעבור חמשת ימים נאלצו הקצבים להוזיל את מחיר הבשר בחמש קאפ. הליטרא.

הצופה, יומון שוצא בוורשה

גל. 65. ב' ניסן תרס"ג. 17 במרץ 1903.

מסלאנים כותב מר יעקב אפעלסין: ביום א', 2 מרץ, ערכה האגודה „שאו נס ציונה" נשף ספרותי. מקהלת מנגנים תחת הנהלת ה' רוטשטיין שרה שירי ציון. צעירות אחדות הקריאו שירים בעברית. בכלל, היה הנשף הזה ציוני במלוא מובן המלה. פרי הנשף הוקדש לאפית מצות לעניי עירנו. תודות לה' סידרנסקי אשר לא יחשך מעמל נפשו לטובת הדבר הזה. —

כפי הנשמע אומרים ליסד פה אגודה „דוברי עברית".

גל. 89. ג' אייר תרס"ג. 17 באפריל 1903.

טלגרמה מיוחדת ל„הצופה".

סלאנים. תמול בערב נפטר הרב האב"ד ר' יוסף שלופער. „מוקירי־ציון"; סלוצקי.

גל. 93. ח' אייר תרס"ג. 22 באפריל 1903.

סלאנים. אבדה גדולה אבדה לעירנו במות עליה רבה ומורה, בערב יום ג' העבר, הרב הגאון ר' יוסף שלופער זצ"ל. המנוח הובל לקברות ברוב כבוד ופאר למחר ביום ד' שעה 5 בצהרים.

כבוד גדול עשו לו במותו, ובני עדתנו אשר ידעו להוקיר ולכבד את רבם ומורם בחייו, הוקירוהו גם לאחר מותו. המונים המנים נהרו אחרי מטתו לחלוק לו את הכבוד והחסד האחרון, לערך עשרת אלפים איש. בחצר ביהמ"ד הספידוהו הרב הישיש האב"ד בעיר בוטען הסמוכה והרב ר' בנימין הכהן המ"מ דק"ק מינסק. במבחר הקברים חצבו לו את קברו אצל חותנו הגאון הנודע ר' אייזיק חריף ז"ל. על יד קברו נשא את משאו בשפת המדינה הד"ר הא"י שיראצקין מפה.

הרב המנוח ז"ל היה אחד משרידי הדור הישן. כעשרים שנה שמש בכתר הרבנות פה וכבן ששים וחמש שנה היה במותו. הוא הדפיס בחייו ספר בשם: „מרכבת יוסף". עוד נשארו ממנו הרבה כ"י. כרוב גדלו בהלכה, כן הצטיין באופן היותר נעלה באגדה, ובדרשותיו אשר דרש במקהלות עם לקח את לבות כל שומעיו. בהנהגתו ובתכונתו המוסרית ובמדותיו התרומיות היה חביב על כל המפלגות, וכל בני המפלגות, כחרדים כן החפשים כבדוהו תמיד ביראת ובחרדת הכבוד כהלכה.

נכבדי עירנו לא הסתפקו בהחסד האחרון הרוחני בלבד, ועוד ביום ההוא התאספו „טובי הקהל", בהשתתפות רבנים אחדים מהסביבה ויטכסו עצה איך להיטיב את מצב הרבנית נ"י ואת בניו ובנותיו של הרב המנוח ז"ל. כאלפים רו"כ מזומנים נתאסף ביום המר מנדבות פרטיות, הודות לעמל המאספים, לטובת משפחתו, ועוד יד בני עדתנו נטויה להיטיב את משפחתו גם לימים יוצרו עפ"י הכתב אשר נכתב מטובי ונכבדי העיר בתנאים ובאופנים טובים ומועילים לטובת משפחתו כראוי עפ"י יושר הדין.

גרשון קליבאנאוו.

חיים אורלן

סלונים, ערש נעורינו

אכן אין זו אלא אחת מקהילות ישראל, שנסחפו במבול הרשע האיום שניתך על הארץ, אך עם זיכרה הנוקב של כל אחת מרבוא רבבות הנפשות היקרות אשר היו טרף לזוללי בשרנו וסובאי דמנו, הן נקבע בלב גם את זיכרה של כל אחת מערי הגולה, שדורי דורות יהודים עיצבו את פניהן ותהיינה אמהות בישראל.

ארבעים שנה חלפו מיום שעברתי לאחרונה ברחובות סלונים עיר־מולדתי ועדיין היא משתרעת לפני עיני רוחי ואף מופיעה אלי בחזון־לילה, ומדי אחלום על משכבי, הריני תופש את עצמי פתאום ברחובות סלונים.

מה אהבנוך סלונים, ערש נעורינו, העיר היהודית! רק אהבת המולדת תמיד אהבתך!

סלונים עיר יהודית היתה למן מעמקי שרשיה ועד היקף שיטחה, ואך סימן גלות היה זה, שהבורמיסטש, ראש העיר, לא יהודי היה וחבר שקצים מחוצפים היה מעז להשתולל בראש חוצות. בתי־הכנסת הצנועים שלנו וה„שול הויף" עם בית־הכנסת הגדול — המה הטביעו את חותמם על העיר וקבעו את אופיה, אף כי בתי־היראה הוזקרו גאים ברחובות הראשיים. כנטולי נשמה הידהד צלצול הפעמונים הכבדים לעומות קולו הנלהב של משה'לי, עת היה נחפז רץ ומכריז בכל הרחובות את בשורת בואה של המלכה: „שבת! שבת!"...

השבת היהודית היתה שבתה של העיר וחגי היהודים — חגיה. יום הצהרת בלפור, יום פתיחת האוניברסיטה — כל העיר המתה וחגגה. אגודות הצופים הפולניים הלא נראו כמעשה חיקוי דל גרידא לאותו „גדוד" יהודי מפואר „השומר־הצעיר" בזמנו, אשר רומם את קרנו של הנוער שלנו, שהיה צועד קוממיות על דגליו וסמליו, ביחוד בתהלוכות ל"ג בעומר, שהשכילו להפכו מיום חג תלמידים צנוע ליום של הפגנה לאומית גדולה. תהלוכות הלפידים הציוניות האירו את לילות העיר והדליקו אור בלבבות. סלונים עיר ציונית היתה.

המשך הזכרונות מהתחלת המאה העשרים

המשך פון די זכרונות פון אנהייב צוואנציקסטען יארהונדערט

מענדל פערלשטיין

זעכציק יאר אין סלאנים

פערטער טייל

שלמה פאלאנקער

איך וויל אייך דאָ באַקענען מיט אַ טיפּ, וועלכער איז במשך פון 30—40 יאָר פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה געווען באַקאַנט אין סלאָנים און אין דער גאַנצער געגנט אַרום. ער איז ניט געווען קיין גרויסער גאון אָדער גביר, נאָר אַ פּשוט׳ער בעל־עגלה, וואָס פלעגט פירן געהילץ פון וואַלד.

זינט ס׳האָט זיך געעפנט די פּאָליעסער באַן־ליניע ביאַליסטאָק—באַראַנאָוויטש אין די מיטן 80־ער יאָרן, האָט מען אין פּאָלאָנקער געגנט געהאַקט אַסך וועלדער. דער געגנט איז געווען זייער רייך אין וועלדער, און ניט ווייט פון פּאָלאָנקע איז געווען די באַן־סטאַנציע זשערעבילאָווקע, וואָס האָט זיך געפונען אויפ׳ן אָפּשניט סלאָנים — באַראַנאָוויטש. דאָס האָט געגעבן אַ שטויס צו דער העפטיקער וואַלד־עקספּלואַטאַציע אין יענעם געגנט, וואָס האָט אָנגעהאַלטן אייניקע צענדליק יאָר, און ס׳פלעגן דאָרט פאַרקערן אַסך וואַלד־סוחרים. שלמה, וואָס איז געווען אַ פּאָלאָנקער תושב, האָט געהאַט פיל צו־טאָן. אַלע האָבן שלמה׳ן געקענט און אויך ליב געהאַט, מחמת ער איז געווען זייער אַ באַריידעוודיקער און אַ פריילאַכער. מ׳האָט אים טאַקע גערופן דער „שמח בחלקו״. ער פלעגט זאָגן, אַז ווען ניט זיין „אשה־רעה״ שפרינצע־חיה וואָס פאַרפינסטערט אים דאָס לעבן, וואָלט ער געווען דער גליקלעכסטער מענטש אויף דער וועלט.

שלמה איז ניט געווען ווי אַלע בעלי־עגלות. ער האָט זיך אונטערשיידט מיט זיין אייגנאַרטיקן כאַראַקטער און העכסטער אָרנטליכקייט. ווען צום ביישפּיל, אַ פּאַסאַזשיר פלעגט אים וועלן באַצאָלן פאַר דער שטרעקע זשערעבילאָווקע—פּאָלאָנקע (ער פלעגט אויך פירן פּאַסאַזשירן) מער ווי דער מקח איז געווען, פלעגט שלמה ניט וועלן נעמען. ער פלעגט זאָגן, אַז ביי אים איז ווי ביי דער באַן — פעסטע פרייזן, ניט מער און ניט ווייניקער. מיט אַלע וואַלד־סוחרים איז ער געווען „פּאַניע בראַט״, אַנ׳אייגענער מענטש. אַראָפּגייענדיק פון באַן אויף דער סטאַנציע זשערעבילאָווקע, פלעגן די סוחרים שוין דערוויסן זיך ביי שלמה׳ן וואָס עס הערט זיך אין זייערע וועלדער, ווי עס גייט די „טשאַסקע״ (דאָס אַראָפּלאָזן די ביימער), די „וואָזקע״ (דאָס פירן די האָלץ) א. א. וו. שלמה איז געווען ביי די סוחרים אויך אַ פּאָטשטאַליאָן און פלעגט באַזאָרגן זייער קאָרעספּאָנדענץ.

ווי געזאָגט, איז שלמה געווען באַקאַנט מיט די סוחרישע געשעפטן, אָבער ניט ווייניקער האָבן זיך די סוחרים אינטערעסירט מיט שלמה׳ס פאַמיליען־ענינים. זיי האָבן זיך שטענדיק נאָכגעפרעגט אויף זיין טאָכטער אין ווילנע און אויף זיינע זין אין אַמעריקע, וואָס פלעגן אים שיקן עטלעכע דאָלער אויף יום־טוב.

צו פאָרן מיט שלמה׳ן איז געווען אַ פאַרגעניגן, אַנ׳אינטערעסאַנטע צייט־פאַרוויילונג. פלעגט מען זיך טאָקע ניט היילן און פאָרן די קורצע שטרעקע לאַנגזאַם, פּאַוואָליע, כדי במשך פון דער רייזע צו אונטערהאַלטן זיך מיט שלמה׳ן. שווייגנדיק איז ער קיינמאָל ניט געווען; ער פלעגט שוין געפינען ווענן וואָס צו כאַפּן אַ שמועסל. אגב, איז ער אויך געווען אַ בעל־מנגן און האָט געקענט אַלע סקאַרבאָווע ניגונים און טראָפּ און פלעגט אונטערברומען זיי, פאָרנדיק, אַלע צום סעזאָן און צוגעפּאַסט צו אַ נאָענטן יום־טוב.

שלמה פלעגט אויך ליב האָבן צו דערציילן פון זיין „קאַשטאַנטשיק״, וועלכער אַרבעט ביי אים שוין פיל יאָר און קיינמאָל קיין שמיץ ניט באַקומען, ווייל ער, קאַשטאַנטשיק, האָט זייער אַ קלוגן פערדישן קאָפּ און פאַרשטייט אַלץ אויפ׳ן ווונק. — „איי, צו וואָס דער בייטש? — איז, ערשטנס, פּאַסט עס צום בעל־עגלה׳ישן שפּאַן, און צווייטנס, איז ער מיר נייטיק צו אַנדערע צוועקן, ווי אָפּצוטרייבן די פליגן פון קאַשטאַנטשיק און די קינדער וואָס היינגען זיך אָן הינטערן וואָגן, און אַמאָל — אויך קעגן מיין ארורה...״ —

ער האָט אָפּט ליב געהאַט צו איראָניזירן איבער שלמה המלך. ער האָט זיך געפילט מיט אים אַלס אַ גאַנצער מחותן,

אַ מין שני בשלישי, ווייל ער האָט געטראָגן זיין נאָמען...

— „הערט אַ מעשה, — פלעגט ער זאָגן, — אויסער מיר, שלמה פּאַלאַנקער, האָט עקזיסטירט נאָך אַ שלמה, אַ יידישער קייסער, וועלכן מ'האָט געקרוינט אַלס דעם גרעסטן חכם. פאַרוואָס — פאַרשטיי איך ניט. אפשר דערפאַר, ווייל ער האָט געהאַט טויזנט ווייבער און קיין איין רעכטע ניט געפונען? — איי איז דאָס אַ חכמה! ער האָט דאָך אַלע מיט אַמאָל ניט גענומען... ווען ער האָט שוין געהאַט 10, אָדער לאָ'מיר זאָגן 100, און זיי האָבן ניט געטויגט, — טאָ צו וואָס איז ער ווייטער געקראָכן אין אומגליק?...“ —

נאָך אַ מעשה פלעגט ער דערציילן וועגן שלמה המלך: פאַרשטייענדיק די שפּראַכן פון אַלע חיות און פייגלען, האָט ער אַמאָל אונטערגעהערט, ווי דער „וואָראַבייטשיק“ זאָגט צו זיין „זי“: „ווען איך וויל קען איך כהרף־עין איבערוואַרפן דעם קייסער'ס פּאַלאַץ אויף יענער זייט ים“. — שלמה המלך האָט זיך זייער פאַרוווּנדערט און ער האָט געפרעגט דעם פויגל, וואָס מיינט ער דערמיט און ווי אַזוי קען ער דאָס מאַכן. דער פויגל האָט זיך אָבער צולאַכט מיט זיין פויגלשן געלעכטער און האָט געענטפערט: „דאָס ביסטו, דער וועלט־חכם? וואָס גייט עס דיר אַ שטייגער־אָן, ווען איך באַרים זיך פאַר מיין ווייב? —“

אָט אַזוי האָט שלמה דער בעל־עגלה חוזק געמאַכט פון שלמה המלך.

שפּרינצע־חיה, שלמה'ס פלונית'טע, איז געווען ניט נאָר אַ יידענע אַ קאָזאַק, נאָר אַ גאַנצער טשערקעס... איר צינגל איז געגאַנגען ווי אויף רעדלאַך, און פון איר מיילכל האָט שטענדיק געשפּריצט מיט פייער. דער צוועק פון איר לעבן איז באַשטאַנען צו היטן די אינטערעסן פון רבונו של עולם אין שטעטל, זיי זאָלן חלילה ניט פאַרלעצט ווערן; מ'זאָל זיין פרום און היטן זיינע געבאָטן, ווי ס'באַדאַרף צו זיין. מיט איין וואָרט, זי איז געווען גאָטס סטראַפּטשע, און האָט געהאַלטן אויג אויף אַלץ און אויף אַלעמען, — און אַך און וויי איז געווען צו יענעם, וועמען מ'האָט געכאַפּט ביים קלענסטן חטא: קיין צרות האָט אים שוין ניט געפעלט.

און אַזוי ווי שלמה פלעגט דורכשמוגלען אַ מנחה'לע, אַ מעריב'ל, צו אַ ברכה א. ד. גל., קען מען זיך לייכט פאַרשטעלן, וועלכע צרות ער האָט געהאַט פון זיין יידענע.

דעם אמת'ן גיהנום אָבער האָט ער געהאַט נאָך דעם פלייש־סקאַנדאַל, וואָס האָט אין יענער צייט געקלונגען אין דער גאַנצער געגנט אַרום פּאַלאַנקע און האָט געהאַט זיין פינאַל אין סלאָנים ביי ר' מרדכי'לען זצ"ל. נאָר לאָ'מיר דאָס איבערגעבן מיטן נוסח, ווי שלמה אַליין פלעגט דאָס דערציילן:

— „איר דאַרפט וויסן, אַז ביי אַלע צרות און געבראָטענע ליידן, וואָס איך טראָג אַריבער פון איר, פון מיין שפּרינצע־חיה, מוז איך זאָגן דעם אמת, אַז נאָך אַזאַ קעכין ווי זי, וועט איר אין דער גאַנצער גובערניע ניט געפינען. איר דאַרפט וויסן, אַז שפּרינצע־חיה האָט פיל יאָר געדינט ביים גביר פון שטעטל, ביי וועמען עס פלעגט עסן מיטאָג דער אוראַדניק און אַמל אויך דער פּריסטאַוו אַליין, וועלכער פלעגט זיך אָפּט וויצלען און זאָגן, אַז אַזאַ קעכין האָט געפּאַסט פאַר'ן גובערנאַטאָר. נאָר ניט דאָס בין איך אויסן. הערט אַ מעשה: ביי אונדז אין שטעטל, ווי אין אַלע קליינע שטעטעלאַך, לייגט דער קצב אַלע דאָנערשטיק אַוועק אַ שטיקל, און אַלע בעל־הבית'טעס נעמען פלייש אויף שבת. ביי מיר איז געווען איינגעפירט, אַז אַלע פרייטיק פלעגט שפּרינצע־חיה אויסבראָטן אויף וואַרעמס אַ שטיקעלע פלייש מיט קאַרטאָפל, און די איבעריקע פלייש איבערלאָזן צום טשאָלנט. אין איין שיינעם פרייטיק, נאָכדעם ווי מיין יידענע האָט פאַרוקט די געבראָטנס אין אויוון, גיט זי אַ כאַפּ די רויהע פלייש וואָס איז געבליבן פאַר'ן טשאָלנט, באַטראַכט עס פון אַלע זייטן און ווערט עפּעס אומרוהיק, אַלס אַלטע בעל־הבית'טע געפעלט איר עפּעס נישט די פלייש. ס'זעט אויס ווי טריפה. מיטאַמאָל, איז זי מיט די פלייש אין האַנט אַרויסגעלאָפן פון שטוב און איז פאַרשוווּנדן...

„דערווייל האָט זיך דער געשמאַקער ריח גענומען טראָגן צו מיר פון אויוועלע און שטאַרק גערייצט מיין אַפּעטיט. ניט קענענדיק זיך דערוואַרטן ביז מיינע וועט קומען, האָב איך אַרויסגענומען די ליאַכינקע מיט די געבראָטנס פון אויוועלע, אַריינגעוואָרפן אין טעלער, איבערלאָזנדיק איר חלק, און זיך גענומען צו דער אַרבעט, אַזש אַ רויך איז געגאַנגען... כ'האָב נאָך ניט באַוויזן זיך צוצולייגן נאָכן עסן אויפ'ן טאַפּטשאַן, ווי מיין שפּרינצע־חיה איז געקומען צולויפן און גלייך צום אויוון... ביז וואַנען זי האָט דערזען דעם חורבן, האָב איך שוין געמאַכט פליטה פון שטוב. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז די פלייש איז געווען „זאַדקאָווע“ (טריפער הינטער־חלק). דער קצב איז געוואָרן אַ האָז... מען איז געפאָרן צו ר' מרדכי'לען זצ"ל, וועלכער האָט טריף געמאַכט די געפעס פון גאַנץ שטעטל. אַמבעסטן האָבן דערפון גענאָסן די שטעטלשע גויים, וועלכע האָבן פאַר גראָשנס אָפּגעקויפט די בעסטע „פּאַסודע“ (געפעס). נאָר פון דאַמאָלסט־אָן האָט זיך ביי מיר אָנגעהייבן דער אמת'ער גיהנום. שפּרינצע־חיה האָט קיינמאָל ניט פאַרגעסן דעם טרייפן וואַרעמס, וואָס איך האָב געגעסן יענעם פרייטיק“...

אַזוי פלעגט פאַרענדיקן שלמה דערציילן וועגן זיין „גיהנום“ אין שטוב...

אין יאָר 1915 איז שלמה קראַנק געוואָרן אויף אַ ראַק (קאַנצער) און איז געשטאָרבן אין סלאָנימער שפּיטאָל, ווו איך האָב אים אייניקע מאָל באַזוכט.

נחום איש־גוזמא

איר קענט אפשר מיינען, אַז דאָ רעדט זיך וועגן באַוווּסטן תנא נחום־איש־גמזו, וועלכער האָט באַקומען אַזאַ צונאָמען, ווייל ער פלעגט אויף יעדע צרה זאָגן: גם זו לטובה. ניין, אונדזער נחום איז געווען אַ גאַנץ געוויינלעכער מענטש, אַ ייד פון אַ גאַנץ יאָר, וואָס האָט אַרענדירט נעבן סלאָנים אַ וואַסער־מיל און אַ סמאָליאַרניע, און האָט באַקומען דעם צונאָמען „בעל־גוזמא“, צוליב די אויסטערלישע גוזמא'דיקע מעשיות, וואָס ער פלעגט דערציילן. כ'וועל טאַקע מיך ניט פאַרנעמען מיט דער כאַראַקטעריסטיק פון דער פּערזאָן, וואָס וואָלט געווען ניט זייער אינטערעסאַנט, נאָר בלויז איבערגעבן אייניקע פון זיינע באַרימט־געוואָרענע „מעשיות“, וועלכע ער פלעגט דערציילן נישט אַלס וויץ, נאָר בתמימות און אַמאָל

אפילו מיט באַגייסטערונג, אַלס געשעענע פאַקטן, וועלכע ער האָט אַליין דורכגעמאַכט אָדער בייגעווויינט.

איך רוף־אָן זיינע מעשיות „גוזמאות" און נישט „ליגנס", ווייל זיי האָבן אַלע שטענדיק געטראָגן אַן אומשולדיקן כאַראַקטער, זיי האָבן קיינעם ניט באַליידיקט און קיינעם׳ס אינטערעסן ניט אָנגערירט.

דער זייגער

קומנדיק צופאָרן אין שטאָט אויף פסח, דערציילט ער איינמאָל אַזאַ מעשה: „ווינטער צייט פאָר איך אַזוי אין מיין שליטן איבער דער פאַרפראָרענער אָזערע. מיט אַמאָל גיט זיך דער שליטן אַ קער־איבער און וואַרפט מיר אַרויס אויפן שניי. ווען כ׳בין אַריין צוריק אין שליטן, האָב איך דערזען אַז מיין טאַשן־זייגער איז ניטאָ. דער שניי איז געווען טיף און ס׳איז ניט מעגליך געווען צו געפינען. פאַרפאַלן! ערשט ווען מיר האָבן געכאַפּט פיש אויף פסח, באַמערק איך, ווי איין פיש האָט עפּעס אַ צו־גרויסן בויך. — זלאַטע, — זאָג איך צו מיין וויב, — כ׳קען שווערן, אַז דאָ איז מיין זייגער. און כך הווה: מ׳האָט אויפגעשניטן דעם פיש און אַרויסגענומען דעם זייגער אָן אַ פּגימה. ער האָט זיך אפילו ניט אָפּגעשטעלט אין גאַנג"... דאַביי נעמט ער אַרויס דעם זייגער און ווייזט אַלעמען אויף וווּנדער...

סאַלניטשקעס (זאַלץ־מעסטלאַך)

און אַ צווייטע מעשה מיט אַ פיש: „מ׳האָט איינמאָל ביי מיר אין אָזערע געכאַפּט אַזאַ גרויסן פיש, אַז מ׳האָט אים בשום אופן ניט געקענט אַרויסשלעפּן פון וואַסער. מ׳האָט געמוזט ברענגען אַ זעג, צוזעגן אים און אַרויסנעמען שטיקערווייז. פון דעם בלוט איז די גאַנצע וואַסער אין אָזערע געוואָרן רויט, און פון חוט־השדרה פון דעם פיש האָט מען געמאַכט סאַלניטשקעס"...

די שפּרינגענדיקע טשוועקעס

איך האָב דעם נחום־איש־גוזמא ספּעציעל גוט געקענט, ווייל מיר האָבן געהאַט געשעפטלעכע באַציהונגען (איך האָב אויך אַרענדירט סמאָליאַרנעס און געהאַנדלט מיט טערפּענטין). ער פלעגט ביי מיר אָפט נעמען ליידיקע פעסער אויף אָנצופילן מיט טערפּענטין. איידער מען פילט אָן אַ פאַס, גיסט מען איר געווייינלעך אָן מיט הייסע וואַסער, מען פאַרשפּונדעוועט גוט די לאָך און מען שאָקלט שטאַרק די פאַס, כדי זי זאָל זיך גוט אויסוואַשן. קומט ער איינמאָל צו אונדז און דערציילט, אַז ס׳האָט געקענט טרעפן אַן אומגליק מיטן אַרבעטער, וואָס האָט געוואַשט די פאַס: און נעמליך, די וואַסער איז געווען אַזוי הייס, אַז די טשוועקעס האָבן אָנגעהייבן צו שפּרינגען פון די קלעפּקעס... איין טשוואָק האָט דעם אַרבעטער שיעור ניט געטראָפן ביים אויג. ווען ער טרעפט עטוואָס ווייטער, וואָלט ער אים די אויג אויסגעהאַקט...

די שלאַנגען

אין אָנהייב יאָרהונדערט האָט איינער אַ סלאָנימער בערל באַרעצקי געהאַלטן אין אַרענדע ביים פּריץ מיקולסקי אין ראַכילאָווקע אַ סמאָליאַרנע. איינמאָל קומט ר׳ נחום אין סלאָנים און דערציילט אַזאַ מעשה:

„איך בין געקומען צו בערלען אין ראַכילאָווקער הויף וועגן עפּעס אַנ׳עניין. ערשט איך דערהער, אַז דאָרטן אין סמאָליאַרנע זיינען דאָ פיל שלאַנגען, און איידער די אַרבעטער וואַרפן די קאַרטשעס אין טערפּענטין־איווון אַריין, מוזן זיי מיט העק אָפּריינדיקן די קאַרטשעס פון די שלאַנגען. אַז איך האָב דאָס דערזען, האָב איך בערלען געראָטן קויפן הענטשקעס פאַר די אַרבעטער און וואַרפן די קאַרטשעס מיט די שלאַנגען אין איווון, און מ׳האָט מיר געפאָלגט. דער רעזולטאַט איז געווען, אַז נאָכדעם ווי מ׳האָט פאַרמאַכט דעם איווון און אונטערגעהייצט, האָבן די שלאַנגען אין איווון אויפגעהויבן אַזאַ גערודער, אַז מ׳האָט ניט געקענט שלאָפן אין די הייזער, וועלכע זיינען געווען זייער ווייט פון די איווונס... און נאָכהער האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אַ דאַנק די שלאַנגען האָט מען פון איווון באַקומען מיט 15 פוד מער טערפּענטין ווי געוויינלעך..."

די געפּלאַצטע רייפן

אין זעלבן מאַיאָנטעק ראַכילאָווקע ביים פּריץ מיקולסקי, וועלכער איז געלעגן ניט ווייט פון סלאָנים, האָבן אָנהייב יאָרהונדערט געלעבט אייניקע יידישע משפחות, אַחוץ דעם בערל באַרעצקי, אַזוי אַז אויף ימים־נוראים פלעגן זיי דאָרטן איינאָרדנען אַ מנין. איינמאָל, פאַר ימים־נוראים דערציילט נחום אַזאַ מערקווירדיקן פאַל:

„הערט אַ מעשה: איך קום איצט פון ראַכילאָווקע. איר ווייסט דאָך, אַז דאָרטן איז דאָ אַ ספּיריטוס־ברויז. גראָד איז דאָרטן געווען אַ חזן אויף פּראָבע, וואָס האָט באַוויזן די דאָרטיקע יידן וואָס ער קען. און אַזוי ווי איך גיי איבער׳ן הויף, באַגעגנט מיר דער פּריץ און פרעגט מיר ווער זינגט דאָס. האָב איך אים ערקלערט ווער דער זינגער איז. איז דער פּריץ געוואָרן טשעקאַווע, און מיר זיינען ביידע אַריין אין ברויז, ווו דער חזן איז דאָרט געווען מיט זיינע „פּאַרהערער". לכבוד דעם פּריץ האָב איך געבעטן דעם חזן אַ זינג־טאָן אָבער אַזוינס און אַזוינס. יאָק שיען נאַלעזשי" (ווי ס׳דאַרף צו זיין)... שטעלט אייך פאָר, אַז דאָס האָט געבראַכט אַזאַ אומגליק, אַז איך איצט טרייסלען מיר נאָך די הענט פון שרעק: ווען דער חזן האָט מיט זיין שטאַרקן באַריטאָן אויף דעם אויבערשן „צע" אַ צי־געטאָן „המלך", האָבן פון די שטאַרקע לופט־באַוועגונגען אָנגעהייבן שפּרינגען אַלע געגנשטאַנדן אויף די טישן, און די רייפן פון אַ טשאַן (אַ גרויסע פאַס) מיט ספּירט זיינען צופּלאַצט געוואָרן, און מיר זיינען געבליבן שטיין ביז די קני אין ספּירט"... —

נחום האָט געוווינט אין הויף, ניט ווייט פון סלאָנים, ווו ער האָט אַרענדירט די סמאָליאַרנע און דעם וואַסער־מיל, און פלעגט יעדע וואָך קומען אין שטאָט, און שטענדיק מיט אַ נייע מעשה... ער איז פאַר מיר געווען און געבליבן אַ רעטעניש. אַ מענטש אַ סוחר, ווייט ניט קיין נאַר, און דאָך, ווען די גאַנצע שטאָט פלעגט גיין אויף רעדלאַך, ווען עס פלעגט ערשיינען אַ נייע אויסגאַבע פון זיינע אָריגינעלע „מעשיות", האָט ער אַליין קיינמאָל ניט באַגריפן, אַז מיט זיינע אומגעלומפּערטע גוזמאות איז ער געוואָרן אַן אָביעקט פון חוזק פון וועלכן מ'פלעגט זיך פרייליך מאַכן, — און ער פלעגט ווייטער דערציילן מיט איבערצייגונג און פּאַטאָס וועגן די אַלע משונה'דיקע פּאַסירונגען.

אפשר איז גערעכט יענער פּסיכיאַטאָר, וואָס האָט באַגרינדעט די טעאָריע, אַז ס'זיינען פאַראַן מענטשן, וועלכע, צוליב אַ באַשטימטער פּסיכאָלאָגישער איינגעבאָרענער געהירן־אייגנשאַפט, בויען פאַנטאַזיעס און הייבן נאָכהער אָן צו גלויבן, אַז זייערע פאַנטאַזיעס זיינען געשעענע פאַקטן און ריינער אמת. אפשר איז אונדזער נחום איש־גוזמא געווען איינער פון אַזעלכע?

איצעלע רובינרויט

אויב איר מיינט, אַז כדי צו ווערן אַן אַדוואָקאַט מוז מען דווקא פריהער ענדיקן אַ מיטל־שול, נאָכהער אַ הויכשול, נאָכדער יאָרן־לאַנג פּראַקטיצירן אין געריכט אָדער ביי אַן אַדוואָקאַט, ביז מען איז זוכה געקרוינט צו ווערן מיט דעמדאָזיקן הויכן און וווילקלינגענדיקן טיטול, — האָט איר, במחילה, אַ טעות. אָט נעמט, למשל, איטשע רובינרויט, אַ מענטש וואָס איז געווען כמעט אַ אַנאַלפאַבעט, וואָס האָט קוים געקענט אָנשרייבן אַן אַדרעס, זעלטן ווען אָן פעלערן, און דאָך האָט ער געמאַכט אַ לעבן פון אַדוואָקאַטור, און איז געווען אַ יוצא ונכנס ביי די ריכטער און אַ גאַנצער קאָכלעפל אין געריכטס־זאַל.

נאָך אידער דער ריכטער איז געקומען, איז שוין רובינרויט געווען ביי דער אַרבעט, צוזעצט דעם עולם אויף די ערטער, די עדות אין זייער צימער, אַרומגעלאָפן הין און צוריק און געמאַכט „אַרדענונג". ביים אָנקומען פון ריכטער פלעגט רובינרויט, ווי דער דיריגענט ביים אָרקעסטער, אַ מאַך טאָן מיט דער האַנט אין דער הויך, אַזוי ווי יענער מיטן שטעקעלע, און אַ געשריי־טאָן: ווסטאַוואַט! (אויפשטיין!). ווען דער ריכטער פלעגט זיך אַנידערזעצן, פלעגט ער, רובינרויט, אַ פאָכע טאָן מיט דער האַנט אַרונטער, אויסשרייענדיק: סאַדיטסיאַ! (זיך זעצן!). בעת די פאַרהאַנדלונגען אין געריכט, פלעגט ער אויך ניט בלייבן זיצן רוהיק. זיין אַרבעט איז געווען אַריינפירן די עדות, אַרויספירן זיי פון זאַל און בכלל אַכטונג געבן, אַז אַלץ זאָל זיין אין אָרדנונג. דאָרט שושקען זיך אַ פּאָר מענטשן, — רובינרויט לויפט־צו אויף די שפּיץ־פינגער און סטראַשעט זיי אויפ'ן וווּנק; איינער הויבט־אָן צו הוסטן, — רובינרויט איז שוין נעבן אים און שיקט אים אַרויס פון זאַל. דער עולם, בפרט די פּויערים, זעענדיק אַז ער פאַרנעמט אַזאַ חשוב'ן אָרט אין געריכט, פלעגט זיך ווענדן צו אים נאָך יורידישע הילף. ער פלעגט זיי אויסהערן און הייסן קומען שפּעטער נאָך דער „פּראַשעניע" (די ביטע צום געריכט). איינצווישן פלעגט ער זיך אַריינכאַפּן צו אַ באַקאַנטן וואָס קען רוסיש, וועלכער פלעגט אים די ביטע אָנשרייבן אומזיסט... ביי ערנסטערע פּראָצעסן פלעגט ער מיטן קליענט אַוועקגיין צו זיין „שותף" אַן אַדוואָקאַט, אים איבערגעבן דעם פּראָצעס און נאָכדעם באַקומען זיין פּראָוויזיע.

וועגן זיין אַדוואָקאַטור פלעגן אַרומגיין פאַרשיידענע אַנעקדאָטן. אַזוי צום ביישפּיל, פלעגט מען דערציילן, אַז אין זיין צימער זיינען אַלע ווענט געווען פאַרשריבן מיט „זאַקאָנעס" (געזעצן). איינמאָל ווען ער איז אָפּגעפאָרן אויף אַ לייִנגערע צייט, האָט די בעל־הבית'טע אויסגעקלעפּט דעם צימער מיט נייע טאַפּעטן. מ'קען זיך פאָרשטעלן זיין פאַרצווייפלונג, ווען ער איז צוריקגעקומען און האָט דערזען דעם חורבן, וואָס מ'האָט אָנגעמאַכט אין זיין יוריספּרודענץ. צום גליק איז איין פּאַראַגראַף, נעמלעך דער נומער 129, פאַרבליבן גאַנץ, און פון דאַן־אָן פלעגט ער אין זיין פּראַקטיק זייער אָפט באַנוצן דעם דערמאָנטן פּאַראַגראַף, ס'רוב, פאַרשטייט זיך, ניט ווו מען דאַרף, — פון וואָס זיינע „קאָלעגן" האָבן זיך געהאַלטן ביי די זייטן...

טראָץ דעם איז ער ניט איינמאָל אַרויס פון געריכט־זאַל אַלס זיגער. אויב איר ווילט געפינען דעם שליסל צו דער רעטעניש, — דאַרפט איר וויסן, אַז ער האָט נושא־חן געווען ביי די ריכטער, באַזונדערס ביים ריכטער ביקאָווסקי. זיי האָבן אים ליב געהאַט צוליב זיין ערלעכקייט, און אפשר אויך צוליב דעם, וואָס זיין „אַדוואָקאַטור" האָט זיי געמאַכט שפּאַס און אַריינגעבראַכט אין אַ גוטן הומאָר.

אָבער אויסער אַדוואָקאַט, איז איטשע רובינרויט אויך באַרימט געווען אין שטאָט אַלס „פּאַזשאַרניק" (פייערלעשער), און ער האָט אין דער פייערלעשער־געזעלשאַפט געשפּילט ניט קיין קלענערע ראָלע, ווי אין דער „אַדוואָקאַטור". ס'איז כמעט אוממעגלעך געווען צו ריידן וועגן די פּאַזשאַרנע און ניט דערמאָנען דאָביי איטשע רובינרויט'ן. פאַר דער גאַנצער צייט, זינט די „פּאַזשאַרנע" עקזיסטירט (פון 1897) און ביז זיין טויט אין 1915, איז דען מעגלעך געווען אַ שריפה, אַ „טרעוואָגע" (אַ איבונגס־מאַנעווער פון די פייערלעשער), אַ פּאַראַד, אָדער אַ פאַרווײַלונג פון די פּאַזשאַרנע — אָן איטשע רובינרויט'ן? און ניט אַלס גאַסט, נאָר אַלס איינער פון די הויפּט־מחותנים, כאָטש קיינער האָט אים ניט איינגעלאַדן און קיינער האָט אים ניט נייטיק געהאַט. העכסטנס, האָט מען אים געדאַרפט האָבן אַלס דעקאָראַציע צו דער פאָרשטעלונג... זייענדיק אַן אַלטער בחור, אַ קבצן אין זיבן פּאָלעס, מאָגער און קליינגעוויקסיק, פלעגט ער ביי אַלעמען אַרויסרופן אַ גוטמוטיקן שמייכל, ווען ער פלעגט דורכגיין די גאַס אין פולן אוניפאָרם מיטן מעשענעם העלם אויפן קאָפּ, טראַכטנדיק אַז ער האַלט־אויף די גאַנצע פּאַזשאַרנע, אַז „צאַלע מיאַסטאָ נאַ מאָיעי גלאָוויע"... (אַ פּויליש שפּריכוואָרט, וואָס איז געווען גאַנגבאַר אין סלאָנימער יידיש אויך ביי די רוסן. רעד.). יאַקאָבסאָן פלעגט זיך וויצלען איבער אים, זאָגנדיק אַז ער דערמאָנט אים אָן דאָן־קישאָט. עס פעלט נאָר זיין דינער סאַנטשאָ ביי דער זייט.

די פּאָזשאַרנע איז געווען זיין אידעאַל, דער אינהאַלט פון זיין לעבן, כאָטש פּאַקטיש האָט ער דאָביי קיינמאָל גאָרניט אויפגעטאָן. זיין וויסן אין דער פייערלעשער־קונסט איז געווען אַזוי גרויס ווי אין דער אַדוואָקאַטור. אויך אויף דעמדאָזיקן געביט פלעגן קורסירן וועגן אים פאַרשיידענע אַנעקדאָטן. מען פלעגט, למשל, דערציילן, אַז ביי אַ שריפה כאַפּט ער זיך אַרויף אויף אַ פור וואָס פירט אַ פעסל וואַסער, און רייטנדיק אויף דער פעסל אין פולן פּאָזשאַרנעם אוניפאָרם, — טוט ער אַ געשריי צום אָנטרייבער: „גיכער, גיכער, אָן מיר וועט קיין אָרדענונג ניט זיין!" —

באַזונדערס טעטיק איז רובינרויט געווען ביי די וואַלן צו דער פּאָזשאַרנער פאַרוואַלטונג, וועלכע איז באַשטאַנען פון 6 אָנגעזעענע קריסטן און 6 יידן פון די „פּני". צו זיין אַ מיט־גליד אין דער פאַרוואַלטונג האָט זיך דאַן גערעכנט פאַר אַ גרויסן כבוד. אמת, יאַקאָבסאָנ'ס אָרט איז, אַלס גרינדער, שטענדיק געווען פאַרזיכערט, אָבער עס זיינען געווען אַסך בעלנים אויף די אַנדערע ערטער, און דער קאַמף דאָביי פלעגט זיין אַ העפטיקער. אָט דעמאָלט איז געווען איטשע רובינרויט'ס הויפּט־סעזאָן... שוין מיט אַ צייט פריהער פלעגט ער אַרומ־גיין צווחוש'ט און פאַרטאַראַראַמעוועט, די היטל פאַריסן אין אַ זייט, און אין האַנט צעטעלאַך מיט נעמען פון פאַרשיידענע קאַנדידאַטן. קיין איינפלוס האָט ער ניט געהאַט, אָבער קאַליע מאַכן קען דאָך אויך אַ קאַץ, — האָט מען אים גע'חנפ'עט און געצערטלט פון אַלע זייטן: ר' איטשע, קומט אויף גלאָז טיי; ר' איטשע, היינט וועלן זיין ביי מיר געסט, קומט אַריין; א.א.וו. איטשע רובינרויט פילט דאַן זיין קראַפט, ער טריאומפירט, ער פילט זיך ווי אַ קאַץ אין סמעטענע...

מ'דאַרף אָבער זאָגן דעם אמת: מיט געלט האָט מען אים ניט געקענט אונטערקויפן. ער איז געווען אַן ערלעכער מענטש מיט פיל אַמביציעס, פון וועלכע די הויפּט־אַמביציע איז געווען צו פיגורירן, צו פאַרנעמען אַן אָרט אין דער געזעלשאַפט, אויף וואָס עס זיינען אייגנטלעך „געכאַפּט אין דער מעשה" אַסך לאַ־יוצלח'ס...

איטשע רובינרויט פלעגט אַריינקומען אין פיל הייזער און מ'האָט אים אומעטום געדולדעט. דאָס האָט ער געטרונקען טיי, דאָ געגעסן אַ וואָרט־ברויט, און אָפט פלעגט מען אים אויס־נוצן צו שטובישע ענינים: צו שאָקלען די וויגעלע, אָדער שטופּן דעם וועגעלע פון אַ קליין קינד, צו שפּאַצירן מיט די קינדער, אָדער אָפּפירן זיי אין שולע א. א. וו. קינד און קייט האָבן געקענט איטשע רובינרויט. ער איז געווען אַן אָריגינעלער טיפּ, אַ קאָכלעפל אין שטאָט, — און האָט קיינמאָל קיינעם ניט אָנגעטאָן קיין שלעכטס.

אָט אַזוי האָט איטשע רובינרויט אויסגעלעבט זיינע יאָרן אין סלאָנים. פונקט צום אַריינגיין פון די דייטשן אין שטאָט, דעם ערשטן סעפּטעמבער 1915, איז איטשע רובינרויט אַוועק אין זיין אייביקער רו. און דעם מענטש, וועלכער האָט אַזוי געגאַרט צו „פיגורירן" און האָט געהאַט אַזאַ שוואַכקייט צו אוניפאָרמען, צו פּאַראַדן און צו אַביסעלע כבוד, — איז באַשערט געווען אַ לוויה, ווי לויט זיין ווונטש: די דייטשע סאָלדאַטן, וואָס זיינען אַקאָרשט אַריין אין שטאָט דורך רוזשנאַיער גאַס און האָבן זיך אָנגעשטויסן אָן זיין בידנע לוויה, וועלכע איז געווען באַגלייט קוים דורך אַ פּאָר חברה־קדישא־לייט, — האָבן זיך אָפּגעשטעלט אויף אַ ווילע און אָפּגעגעבן אים דעם לעצטן כבוד מיט אַ מיליטערישן סאַלוט.

סטאַנציע „מען קען"
און דעם זעלווער'ס מציאות

ווען ס'האָט זיך געעפנט די אייזנבאַן־ליניע ביאַליסטאָק—באַראַנאָוויטש מיט סלאָנים אַלס איינע פון אירע הויפּט־סטאַנציעס, איז זי אינגיכן געוואָרן, ווי דער גאַנצער באַנען־נעץ אין תחום־המושב (טשערטאַ־אָסעדלאָסטי) אין רוסלאַנד, אַ מין „יידישע ליניע". און ניט קיין וווּנדער: זי האָט באַדינט אַ געדיכטן יידישן געביט פון גראָדנער און אַ טייל מינסקער גובערניעס, מיט די היבשע קרייז־שטעט ביאַליסטאָק, וואָלקאָוויסק, סלאָנים און באַראַנאָוויטש און פיל צענדליקער יידישע שטעטלאַך וואָס ליגן אין דער פּעריפעריע פון די קרייז־שטעט. יידן האָבן זיך געפילט אין די באַנען ווי ביי זיך אין דער היים. זיי פלעגן זיך מייסטנס קאָנצענטרירן אין איניקע וואַגאָנעס דריטן קלאַס. מען פלעגט שמועסן, דיסקוטירן אויף וואָס די וועלט שטייט און בקול רם, ווי אונדזערע יידעלאַך, זאָלן געזונט זיין, האָבן ליב. איז איינער אַן אָבל, אָדער האָט עמיצער יאָרצייט, איז שטענדיק געווען אַ מנין און גלייך אויפ'ן אָרט. מען פלעגט זיך ווייצלען, אַז על־פּי־הדחק קען מען דעם קאָנדוקטאָר אויך מצרף זיין צום מנין, — אַזוי ווייט זיינען די קאָנדוקטאָרן געווען אויפגעלעבט מיט אחינו בני ישראל...

די קאָנדוקטאָרן זיינען פּאַקטיש געווען די „בעלי־בתים" אין די וואַגאָנעס, און די יידן זיינען ביי זיי געווען די בעסטע „קונדן"... ווי קומט אַ וואַגאָן־קאָנדוקטאָר צו האָבן קונדן? — דער תירוץ איז, אַז אַ טייל יידישע פּאַסאַזשירן פלעגן פאָרן „מיט'ן קאָנדוקטאָר", ד. ה. מען פלעגט אים צאָלן פאַר די רייזעס, און נאַטירלעך פיל ביליקער, ווי ס'קאָסט אַ רייזע־בילעט. אַזוי האָבן זיך געפירט כמעט אַלע קאָנדוקטאָרן פון דער ליניע און במשך פון פיל יאָרן, און ווען ס'וואָלט זיך געפונען אַן אָרנטלעכער קאָנדוקטאָר, וואָלטן דאָך די אומ־אָרנטלעכע ניט געקענט לאַנג ממשיך זיין מיט זייער פּראַקטיק פון „פּאַרקויפן" רייזעס... די קאָנטראָלע האָט ווייניק וואָס געהאָלפן, ווייל די קאָנדוקטאָרן זיינען געווען אַזוי גוט אָרגאַניזירט, אַז זיי האָבן געוווּסט יעדע באַוועגונג פון די קאָנטראָלערן. היות ווי די צוגן פלעגן דעמאָלסט שטיין אויף די סטאַנציעס אַ לענגערע צייט, פלעגן די פּאַסאַזשירן וועלכע האָבן געוואָלט „פאָרן מיט'ן קאָנדוקטאָר", אָפּוואַרטן מיטן קויפן אַ בילעט ביז דער צוג פלעגט אָנקומען, און שוין פון קאָנדוקטאָר געוויר ווערן צו „מען קען", ד. ה. צו שטייט ניט פאַר אַ שטריינגער באַזוך פון אַ קאָנטראָלער אין דער נאָענטער רייזע. אויב מען האָט געקענט פאָרויסזען אַזאַ באַזוך, פלעגט מען שוין קויפן אַ בילעט. נאָר אויב „מען קען", — פלעגט מען שוין „פאָרן מיט'ן קאָנדוקטאָר"... אגב, פלעגן די קאָנדוקטאָרן, אויסרופנדיק דעם נאָמען פון דער סטאַנציע ווו מ'קומט־אָן, צוגעבן (אויב קיין קאָנטראָלער איז ניט געווען צו זען): „סלאָנים מען קען", „זעלווע מען קען", און מען האָט שוין געוווּסט וואָס מען האָט צו טאָן...

די געוואַגטקייט פון די אָרגאַניזירטע קאָנדוקטאָרן אין

אָפּנאַרן די קאָנטראָלערן איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז מ׳פלעגט אפילו אָפּטשעפּען אַ וואַגאָן, אין וועלכן ס׳זיינען געפאָרן די קאָנטראָלערן. אַזאַ פאַל איז פאָרגעקומען איינמאָל צווישן זשערעבילאָוקע און באַראַנאָוויטש, ווו מ׳האָט אינמיטן וועג איבערגעלאָזן אַ הינטערשטן וואַגאָן, וואָס עס האָט געקענט ברענגען צו אַ קאַטאַסטראָפע... אַ זאַך וואָס עס לאָזט זיך ניט גלויבן. איך בין גראַד דאַן געווען אין באַראַנאָוויטש, ווו ס׳האָט דאַן געקאָכט ווי אין אַ קעסל מיט דעם דאָזיקן אויסטערלישן פאַל. וויפל די אייזנבאַן־מאַכט האָט ניט געקעמפט מיט די דאָזיקע קאָנדוקטאָרן, האָט ניט געהאָלפן. האָט מען ביליקער געמאַכט די בילעטן, האָבן די קאָנדוקטאָרן געלאָזן זייערע „פּרייזן" נאָך ביליקער. און ווען די קאָנטראָלערן פלעגן לאַנגע צינגער מורמלען, אַז אַסך פון זיי זיינען אַליין אויך „אַקציאָנערן" אין דער „מען קען"־געזעלשאַפט...

דעם אמת געזאָגט, זיינען געווען אויך גויים, וואָס פלעגן „פאָרן מיט׳ן קאָנדוקטאָר", אָבער יידן זיינען געווען מערער. און די קאָנדוקטאָרן זיינען געווען זיכער, אַז ביי אַ דורכפאַל, וועלן זיי די יידישע פּאַסאַזשירן ניט „פאַרשיטן".

איינמאָל איז אויף דער שטרעקע סלאָנים—וואָלקאָוויסק צוליב אַ פויער „פאַרשאָטן" געוואָרן אַ גאַנצער וואַגאָן פּאַ־סאַזשירן: ס׳האָט פּאַסירט, אַז אומגעריכט האָט זיך אין באַן באַוויזן דער „מלאך־המות" (אַזוי פלעגט מען רופן די קאָנט־ראָלערן). דער קאָנדוקטאָר האָט וועגן דעם געגעבן צו וויסן באַצייטנס, און דער עולם „טריפה" פּאַסאַזשירן האָט זיך אַלאַז געטאָן „עמיגרירן": פון די פּאָליצעס (געלעגערס איבער די ביינק), פון די ביינק, פון די קאָרידאָרן איז מען אַרונטער־געקראָכן אונטער די ביינק. די „כשר׳ע" פּאַסאַזשירן, ד. ה. די וואָס האָבן געהאַט בילעטן, האָבן זיך צוזעצט אויף די ביינק און מיט די פיס פאַרשטעלט די „טריפה"... ווען דער קאָנטראָלער איז אַריין אין וואַגאָן, איז שוין אַלץ געווען „אין אָרדנונג". מיט אַמאָל דערזעט ער עפּעס אַ פּאָר טשאַבאָטעס (פויערשע שטיוול) סטאַרטשען אַרויס פון אונטער אַ באַנק. נאָך אַ זעץ פון קאָנטראָלערס שטיוול איבער די טשאַבאָטעס, איז פון אונטער דער באַנק אַרויסגעקראָכן אַ גרויסער, אויס־געשמירטער צושויבערטער גוי.

— אימעיעש בילעט? (האָסטו אַ בילעט?) — פרעגט דער קאָנדוקטאָר.

— אַ יאַק־זשע! (ווי זשע אַנדערש!) — ענטפערט דער גוי און שלעפּט אַרויס פון בוזים אַ טיכל, אין וועלכן ס׳איז געווען איינגעוויקלט דער בילעט.

— אַז דו האָסט אַ בילעט, טאָ צו וואָס ביסטו געקראָכן אונטערן באַנק? —

— אַז אַלע האָבן געקראָכן, האָב איך אויך געקראָכן, — האָט דער פויער נאַאיוו געענטפערט.

מ׳האָט זיך צווישן יידן געפילט אין די וואַגאָנען היימיש, און מען האָט זיך אויך ערלויבט צו פּראַווען ליצנות און „אָפּטאָן שטיקלעך" אויף וואָס די וועלט שטייט... אָט האָב איך בייגעוווינט אַ פּאָר אַזעלכע ליצנות־שטיק:

אַרויספאָרנדיק איינמאָל פון סלאָנים קיין ביאַליסטאָק, האָב איך אויסגעזוכט דעם „יידישן וואַגאָן", וועלכער איז געווען זייער אַ לאַנגער. כ׳האָב מיך געזעצט אין איין עק וואַגאָן, אַרויסגענומען אַ צייטונג און כמעט ניט באַמערקט, ווי אין צווייטן עק וואַגאָן האָבן יידן געדאַוונט מיט אַ מנין. צווישן די פּאַסאַזשירן האָט זיך געפונען דער באַקאַנטער אַנ־געזעענער סוחר און אינדוסטריעלער באַראַדיצקי, אַנ׳אָרטאָ־דאָקסישער און אָנשטענדיקער ייד, וואָס האָט ליב געהאַט ביי אַ געלעגנהייט צו מאַכן אַ שפּאַס. ער איז געזעסן מיט ה׳ פּנחס גרייעווער פון סלאָנים. איך האָב זיי ביידן גוט געקענט, און באַראַדיצקי האָט גוט געוווּסט, אַז איך בין נישט פון די „גאָטס־פאָרכטיקע".

נאָכ׳ן דאַווענען גייט ער צו צו מיר און פרעגט, אויב כ׳וואָלט געהאַט חשק צו „פאַרקויפן" אַ וועלכע ס׳איז מצווה פון איצטיקן דאַווענען, למשל, אַ ברכו, אַ קדושה, אַ אמן וכדומה. ער וועט שוין געפינען אויף דעם אַ בעלן... איך האָב גערן איינגעשטימט „העלפן" אים אין שטיקל שפּאַס וואָס ער פּלאַ־נעוועט. אין דעם איז איינגעשטיגן אין וואַגאָן אין זעלווע, אַ געוויסער ייד, וועלכן באַראַדיצקי האָט געקענט אַלס זייער אַ פרומען און אַ בעלן אויף אַזעלכע „מציאות". דער ייד איז געווען אַ זעלווער נ. וו. באַראַדיצקי האָט זיך גלייך געווענ־דעט צו אים:

— אָט דער ייד, — זאָגט ער, אָנווייזנדיק אויף מיר, — וויל פאַרקויפן אַ „ברכו". וואָס באַצאָלט איר דערפאַר? —

— 30 קאָפּיקעס, — ענטפערט דער זעלווער.

— ס׳איז אפילו צו־ביליק, — זאָג איך, — נאָר איך נייטיק זיך אין אַ ביסל מזומן... —

דער „געשעפט" איז געמאַכט געוואָרן. כ׳האָב באַקומען 2 זילבערנע גילדן, וועלכע כ׳האָב איבערגעגעבן דעם ה׳ גרייעווער אויף צדקה, און דער זעלווער איז געבליבן צופרידן מיט דער „מציאה" וואָס ער האָט געהאַנדלט. זיין שמחה האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט, ווייל באַלד נאָכדעם האָט אים עמיצער פאַרטרויט אַ סוד, אַז בשעת׳ן דאַווענען בין איך גאָר געזעסן אין צווייטן עק, אָן אַ היטל און געלייענט אַ צייטונג. דער זעלווער מציאות־כאַפּער איז געוואָרן צוקאָכט, געפּאָדערט צוריק זיין געלט, — אָבער פאַרפאַלן! ה׳ גרייעווער האָט ערקלערט, אַז דאָס געלט איז שוין געוואָרן דאָס אייגנטום פון יענעם אָרעמאַן, פאַר וועלכן ער האָט דאָס גענומען...

אַנ׳ענלעכע טראַנזאַקציע האָט דערזעלבער ה׳ באַראַדיצקי געמאַכט מיט אַנ׳אַנדער יידן אויפ׳ן וועג פון ווילנע קיין סלאָ־נים. ער איז געפאָרן צוזאַמען מיט זיין שותף ה׳ סידעלניצקי און מיט מיין דאַמאָלסטיקן שותף ה׳ ישראל כאַמאַק. באַראָ־דיצקי האָט דאַן באַקומען פון מלוכה־באַנק אַ סומע געלט אין נייע קנאַקעדיקע אַסיגנאַציעס. ווען ער האָט אַרויסגענומען אַ פּעקל 3־רובל׳דיקע, האָט דאָס באַמערקט אַ שכן אין וואַגאָן, וועמען דער אויסזען פון די נייע אַסיגנאַציעס איז שטאַרק געפעלן געוואָרן.

זעענדיק דעם שכנ׳ס נאַאיווע התפעלות, האָט באַראַדיצקי איינגעפונען אַז אַ שפּאַס מיט אַזאַ מין „קלייענט" וועט פאַלן אויף אַ גוטן באָדן. ער האָט אים אָנפאַרטרויט בסודי סודות, אַז ער מיט זיינע 2 מיטפאָרנדע „האַנדלען" מיט די אַסיגנאַ־ציעס, און אַז דאָס האָבן זיי נאָר וואָס באַקומען פון אויסלאַנד אין באַטרעף פון אַ גרעסערע סומע. בקיצור, פאַר 75 פּראָ־צענט (ד. ה. 75 קאָפּיקעס פאַר אַ רובל) קען ער דאָס קויפן...

מ׳האָט אים געגעבן אַ דרייערל אין האַנט. ער האָט דאָס גוט באַטראַכט און גענומען אונטערהאַנדלען. כדי צו איבערצייגן אים אין דער „גוטער אויסאַרבעטונג" פון דער סחורה, איז ישראל כּאַמאַק מיט אים אַראָפּ אויף דער נאָענטסטער סטאַנציע, געקויפט עפּעס ביים בופעט און באַקומען אַ רעשטע. הכלל, דער „געשעפט" איז געמאַכט געוואָרן אויף 1500 רובל. דער בעל־דבר האָט אָבער אַזוי פיל געלט ניט געהאַט ביי זיך, איז ער אַראָפּ אין לידע, און אויף מאָרגן האָט ער געדאַרפט קומען אין באַראַנאָוויטש מיט דער „אַפּותיקא" און זיך ווענדן צו אַ געוויסן בעל־אַכסניא... צו דער באַשטימטער צייט איז ער טאַקע געקומען אין דער אָפּגערעדטער אכסניא, אָבער אַנשטאָט די קנאַקעדיקע פּעקלאַך האָט ער דאָרטן געפונען אַ בריוו צוגעשיקט פון אונדזערע לצים, אין וועלכן זיי האָבן אים גוט אויסגעשייגעצט פאַר זיין חשק צו מאַכן אַזעלכע „געשעפטן"...

אייגנטלעך, האָט שלום־עליכם אין זיינע אומשטערבליכע ערציילונגען געשילדערט אַט די יידישע אַטמאָספערע אין די באַנען פון פאַר׳מלחמה׳דיקן רוסלאַנד (צווישן אַנדערע, די באַרימטע ערציילונג: „זעקס און זעכציק"). און אַזעלכע אויטענטישע פּאַסירונגען, ווי די וועלכע איך האָב אויבן געבראַכט, וואָלטן זיכער געקענט דינען אַלס טעמעס פאַר מייסטערהאַפטע נאָוועלן פון אַזאַ גאוניאַלן פען ווי שלום־עליכם׳ס.

דר. חיים שאשקעס

דריי יאָר אלס „רעאַליסט" אין סלאָנים

פון ביאַליסטאָק אין סלאָנים

פון די פיל הונדערטער שטעט און שטעטלעך מיט אַן אייגנאַרטיקן, פולבלוטיקן יידישן לעבנס־שטייגער, וועלכע איך האָב באַזוכט אין מיינע וואַנדערונגען — האָט זיך מיר טיף אין האַרצן איינגעקריצט די שטאָט סלאָנים.

אין יענער שטאָט, אויף דער גרענעץ פון פּאָלעסיע, וועלכע האָט דאַן אין אָנהייב יאָרהונדערט, געציילט אַרום 15 טויזנט איינוווינער, פון וועלכע אַכציק פּראָצענט זענען געווען יידן, האָב איך פאַרבראַכט דריי יונגע יאָרן אַלס שילער פון דאָרטיקער רעאַל־שולע.

אויך מיין געבורטס־שטאָט ביאַליסטאָק האָט פאַרמאָגט אַ רעאַל־שולע, וווּ עס האָט זיך געלערנט אַ הייפל יידישע קינדער, קוים צען פּראָצענט פון דער אַלגעמיינער צאָל גויאישע שילער, אָבער איך בין שוין געווען אַ פופצן יעריקער בחורל, געקליבן זיך אָנקומען גלייך אין פינפטן קלאַס, און די פּראָצענט־נאָרמע פאַר יידישע שילער פלעגט שוין אויסגעפילט ווערן נאָך אין ערשטן קלאַס דורך יידישע „וווּנדערקינדער", וואָס פלעגן דורכבערעכן די אַנטי־יידישע וואַנט מיט קיילעכדיקע „פינפן" ביים איינטריטס־עקזאַמען. עס איז געווען דעריבער העכסט אומוואַרשיינלעך, אַז איך זאָל דורכגיין דורך די קאָמפּליצירטע עקזאַמענס פון אַ העכערן קלאַס מיט אַלע אויסצייכענונגען, וועלכע זענען נויטיק, כדי דורכקלעטערן דורך די יידישע באַגרענצונגען. עס איז געווען קלאָר, אַז ערגעץ ווו צווישן די פופצן עקזאַמענס וועט מיך אַן אַנטיסעמיטישער לערער כאַפּן ביי אַ פעלער און דאַן איז מיין גאַנצע האָרעוואַניע פאַרלאָרן. איך האָב דעריבער אויסגעקליבן די סלאָנימער רעאַל־גימנאַזיע, וועלכע איז געווען נאָך אַ נייע און נישט געשטעלט אַזעלכע פאָדערונגען צו יידן ביי די איינטריטס־עקזאַמענס.

דער פּאַליעסער צוג ביאַליסטאָק—באַראַנאָוויטש האָט אין יענעם פרימאָרגן פון מיין ערשטער זעלבסטשטענדיקער רייזע אויסגעזען ווי שטענדיק: אין וואַגאָן פון דריטן קלאַס האָבן יידישע האָלץ־סוחרים, קרעמער און קאָמיסיאָנערן שנעל געדאַוונט בציבור, וויקלענדיק תפילין אויף די פאַרקאַטשעטע אַרבל און טאַנצנדיק „קדוש" צו די ווערטער פון אימפּראָוויזירטן בעל־תפילה, דעם וואָלקאָווויסקער וואַלד־סוחר, וואָס האָט גראָד געהאַט יאָרצייט אין יענעם טאָג.

דאָס האָט גאָרנישט געהאַט קיין אויסזען פון אַ צוג, וואָס לויפט איבער די שטחים פון דער רוסישער אימפּעריע, נאָר פון אַ בית־מדרש אויף רעדער, אָפּגעטיילט דורך אַ הונדערט־יעריקער דיקער וואַנט פון דער אַרומיקער וועלט. עס גייט דורך דער קאָנדוקטאָר און קאָנטראָלירט די בילעטן אין מיטן „שמונה־עשרה". עס כאַפּן זיך דורך דורכן וואַגאָן פויערים אין „סערמיקעס", וועלכע באַמערקן די דאַווענדיקע יידן און טראָגן זיך שנעל אָפּ צו אַן אַנדער פּלאַץ, ווו „זייעריקע" זיצן, עסן קנאָבלדיקן חזיר און פאַרטרינקען מיט אַ „מאָנאָפּאָלקע"... צוויי וועלטן, צוויי אייביקע קאָנטראַסטן — יידן און גויים.

נאָכן דאַווענען פאַרבייסן די יידן. די פרומערע פון זיי, נישט האָבנדיק די מעגליכקייט צו וואַשן זיך צום „שאו ידיכם", האַלטן דעם ברויט אין טיכלעך, ווי דער דין איז, נאָכהער דיסקוטירט מען פּאָליטיק. די אינטעליגענטערע לייענען די רוסישע צייטונג „נאָוואָסטי"; די משכילים: סאָקאָלאָווס „הצפירה", עפּעס אַ פּשוטער ייד לייענט דעם „היינט" וואָס האָט דאַן נאָר וואָס אָנגעהויבן ערשיינען אין וואַרשע...

אויף די וואָקזאַלן טומלט זיך: אין וואָלקאָוויסק, אין זעלווע קומט אַרויס די יוגנט אַנקוקן דעם צוג, כאַפּן אַ קוק אויף די דורכפאָרנדיקע פּאַסאַזשירן, אַן אַטעם טאָן מיט די פרעמדע, וויטע ווינטן, וואָס בלאָזן פון לאָקאָמאָטיוו.

און אָט דערנענטערט מען זיך צו סלאָנים, איך דערזע שוין פון פענסטער דעם הילצערנעם טורעם פון די פייער־

לעשער, די ווייסע שפּיצן פון די קלויסטערס, די קליינע פּראַווינציעלע מייערלאַך און הילצערנע הייזלאַך ביי די ברעגעס פון טייך שטשאַרע...

מיין האַרץ קלאַפּט נערוועז, מיינע אויגן קוקן פרעגנדיק. וואָס באַהאַלטסטו פאַר מיר, דו פרעמדע שטאָט, דו פרעמדער לעבנס־וועג, אויף וועלכן איך קליב זיך אַרויפשפּרינגען?

אין די אויערן קלינגען די ברכות פון טאַטן, אויפן געזיכט, דוכט זיך, זענען נאָך נישט אויסגעטריקנט די טרערן פון דער מאַמען, וואָס האָט איר בן־יחיד אָפּגעלאָזט אויף די אומזיכערע טראַקטן פון לעבן פאַר זיך.

אַ שיינענדיקע פרילינגס־זון מונטערט און וואַרעמט דעם יונגן פויגל, אויף וועמענס פּלייצעס עס האָבן זיך אָנגעהויבן פונאַנדערלאָזן די נישט זיכערע פליגלען...

ביי ר׳ הערש פּיעקאַרסקען אין הויז

די ערשטע חדשים פון מיין זיין אין סלאָנים אַלס שילער פון דער רעאַל־גימנאַזיע האָב איך געוווינט ביי מיין קרוב ר׳ הערש פּיעקאַרסקי.

ער האָט פאַרמאָגט אַ קליינע קראָם מיט שניט־סחורה אויפן מאַרק, געווען שטענדיק פאַרהאָוועט אין געיעג נאָך פּרנסה, געדאַרפט געבן ברויט און אויסהאַלטן מיט קליידונג און שכר־לימוד אַ ווייב מיט אַכט קינדערלעך און מיט אַ בלינדער שוויגער דערצו. דער גאַנצער „אינדערוואָכן" איז געווען אַ ביטערער קאַמף מיט אויפזאַמלען די פּאָר רובל, כדי צו קענען צאָלן אַ וועקסל און בלייבן אַ אָרנטלעכער „סוחר" מ׳שטיינס געזאָגט.

זונטיק אין דער פרי האָט זיך גלייך אָנגעהויבן די „מלחמה" מיטן רוסישן „גאָראָדאָוואָי" וועלכער האָט דווקא געוואָלט וויסן, צי ר׳ הערשל און מיט אים אַלע אַנדערע „הערשלס" אין די קראָמען אַרום האַלטן טאַקע פאַרשפּאַרט די קלייטן און האַנדלען נישט פון „הינטן", מחלל זייענדיק דעם „הייליקן" זונטיק. און די „הערשלס" האָבן דאָך געמוזט האַנדלען פון „הינטן", ווייל דווקא זונטיק האָבן די „זשלאָבעס", יום־טובדיק אויסגעפּוצט, פאַרפולט דעם מאַרק און גערן געקויפט ציץ אויף אַ קליידל, אַ פונט טשוועקעס אָדער אַביסל בשמים־סחורה. פון זונטיקדיקן מאַרק האָט מען אָפטמאָל געצויגן די חיונה אויף אַ גאַנצער וואָך. פלעגט דער „פּאָליצייסקי" טשאַטעווען אין הייף, כאַפּן אַז הערשל האַנדלט — אָ, דאַן האָט דאָס געקאָסט אַ האַלבן רובל, כדי צו צערייסן דעם „פּראָטקאָל".

נאָך אַזאַ פינסטערן זונטיק, ווען דער „גאָראָדאָוואָי" האָט צוגענומען דעם „פּאָלטיניק" (50 קאָפּיקעס), פלעגט שוין ר׳ הערש קומען אַ פאַרחושכטער צום „וואָרמעס". אויך זיין ווייב ביילע, אַן אומעטיקע יידענע, צעקוועטשטע צווישן קראָם און אירע אַכט קליינע קינדערלעך, האָט זיך באַוויזן אין דער האַלב־פינצטערער שטוב מיטן בלאָנדן שייטל פאַררוקט אַן אַ זייט, קראַצנדיק די געלע קאָסמעס פון אירע אייגענע האָר.

די צוועלף־יאָריקע עלטסטע טאָכטערל מרים, די באַלעבאָסטע און בריהלע, ווי מען האָט זי גערופן, פלעגט אַרויסנעמען פון אויוון דאָס „וואָרמעס", וואָס איז באַשטאַנען פון פלייש געדעמפּט מיט קאַרטאָפל און די פאַמיליע האָט זיך געזעצט עסן אַרום לאַנגן טיש. ר׳ הערש האָט געשניטן דעם ראַזעווען לאַבן ברויט און דערביי געשאָלטן דעם פּאָליצייסקי, דעם יידישן „גלות" און איינוועג געטיילט פּעטש און „בוכטשעס" די דריי קליינע חדר־יינגלעך זיינע, באַגלייטנדיק דאָס מיט עפּיטעטן, ווי „פּרא־אדם", „פּויערישע קאָפּ" און „קופּערנער שטערן"...

מאָרגן און איבערמאָרגן זיינען ווידער געווען אַזעלכע אומעטיקע, פּאַריאַגטע טעג, מען האָט געלעבט אויף איין פוס, אויף דערוויל, שטייענדיק פלעגט מען עסן דעם „אָנבייסן", דאָס ביסל ציקאָריע מיטן באַרימטן סלאָנימער קוכן, אָן אַוואַלע מצה באַשאָטן מיט מאָן און באַלייגט מיט פאַרברענטע ציבעלעס.

ר׳ הערש און אַלע זיינע שכנים האָבן געהאָרעוועט, כדי צו האָבן מיט וואָס צו „מאַכן שבת". דער הייליקער טאָג פון שבת איז געווען דער ציל פון קאַטאָרזשנעם לעבן פון דער גאַנצער וואָך, אַזוי האָבן גערעדט און געזאָגט די טאַטעס, די זיידעס ביז דער זכרון האָט געקאָנט גרייכן. אין די מער פּאַרמעגלעכע הייזער, אין דער שטוב, צום ביישפּיל, אין וועלכער איך בין דערצויגן געוואָרן, איז דער קאָנטראַסט צווישן שבת און „אינדערוואָכן" נישט געווען אַזוי בולט. ביי הערשלען האָט מען געגעסן „אָנבייסן" און „וואָרמעס" צוויי מאָל אַ טאָג, נישט מער און דאָס אויך אויף איין פוס. ביי אונדז אָבער האָט מען שוין געוווּסט פון פרישטיק, מיטאָג און אָוונטברויט; די קינדערשע קעפּלעך און אויך די „פּאָדלאָגעס" האָט מען געוואַשן אייניקע מאָל אַ וואָך און נישט דווקא פרייטיק בין־השמשות, ווען דער טומל איז געווען גרויס און אַלע האָבן זיך געאיילט ווי פון אַ שריפה.

דעריבער טאָקע בין איך געווען איבעראַשט מיט דער שבת־מעטאַמאָרפאָזע אין מיין נייער היים ביים סלאָנימער פאַרוואָגלטן קרעמערל.

דאָס צוואָגן די קעפּלעך פון די קינדער, דאָס פּוצן פון די שיכלעך, די שנעלע פאַרוואַנדלונג פון דער שמוציקער איינטאָניקער דירה אין ציכטיקן אויפנאַמס־צימער פאַרן הייליקן שבת, איז געווען אַ מייסטער שטיק פון רעזשיסערישער קונסט.

דער כאַאָטישער אימפּעט פון ר׳ הערשלען, פון זיין ווייב ביילע און פון אַלע אַכט קינדערלעך האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ לאַנגזאַמען ריטם פון תפילות, זמירות, שפּייזן און רוען, לויט אַ שטרענגן סדר פון פאַרשריפטן און מנהגים, וועלכע האָבן געווירקט, ווי אַ זייגער־מעכאַניזם...

איך פלעג אָנקוקן ר׳ הערשן פרייטיק צו־נאַכטס, ווען ער האָט שאַרף מיט אַ ניגון סקאַנדירט די קאָמפּלימענטן פון „אשת חיל מי ימצא" צו זיין לעבנסבאַגלייטערין, און האָב אים נישט דערקאָנט: אַ שמייכל פון נישט־ערדישער צופרידנקייט האָט אַראָפּגעגנידערט פון זיינע אויסגעוואַשענע בלויע אויגן אויף די דיקע געלע וואָנצעס און די לאָקנס פון זיין באָרד, עפּעס אַ סוד איז געווען באַהאַלטן אין יענעם שבת־מלכותדיקן שמייכל, אַזוי ווי ער וואָלט פילאָזאָפיש־בנעימותדיק געשפּאָט פון דער וועלט, פון „גאָראָדאָוואָי", פון די „זשלאָבעס" אויפן מאַרק...

ווער זענען זיי דען, וואָס ווייסן זיי דען פון ייד ר׳ הערשל, וואָס איז נאָר וואָס געקומען פון שול באַוואַכט מיט צוויי מלאכים, מיט וועלכע ער האַלט זיך איצט אין אויסטענהען? וואָס מיר וועקסלען, ווען מיר גלות אָט דאָ אין אַנוועזנהייט פון כשופדיקן פלואיד, וואָס שטראָמט פון די שבת־ליכט, וועלכע באַלייכטן אַ „קעניגלעכע סעודה" אין דער שימערי־רענדער ווייסקייט פון טישטוך און די קאַלכענע ווענט?

יאָרן שפּעטער, אין קריג און אין פרידן, אויף די טור־מעלדיקע מאַרקן פון מיין לעבנס־וועלט פלעג איך אַמאָל מיט פאַרמאַכטע אויגן ווידער אַמאָל זען ר׳ הערשן, זיין וויב ביילע, זיינע קינדערלעך אין דעם ליכט פון שבת און זיך אָפּגעבן דאָן אַ דין־וחשבון, אַז אָט יענע יום־טובדיקייט האָט זיי געגעבן דעם כח פון אויסדויער, די גבורה פון אויסהאַלטן, ענערגיע פון ציען ווייטער דעם „חוט־השני"...

אין א רעוואָלוציאָנערן קרייזל

ווען מיינע לימודים אין רעאַל־שולע האָבן אָנגעהויבן ווערן אַלץ אינטענסיווער און געפּאָדערט אַסך צייט און קאָנ־צענטראַציע, האָב איך זיך אַרויסגעצויגן פון מיין וווינונג און געדונגען אַ צימער פאַר זיך ביים דאַמסקן שניידער רפאל אויף בריקער גאַס, דאָס איז געווען אַ איינפאַכער ייד, וועלכער האָט זיך אפילו אויף יידיש נישט געקאָנט אונטערשרייבן. ווען איך האָב אים שפּעטער אויסגעלערנט שרייבן זיין נאָמען נישט נאָר אויף יידיש נאָר אויך אויף רוסיש, איז ער מיר געווען זייער דאַנקבאַר און דערלויבט, אַז אין מיין צימער זאָלן זיך צוויי מאָל אין וואָך צונויפקומען די ישיבה־בחורים, וועלכע מיר, אַ גרופּע שילער, האָבן געהיים געלערנט וועלטלעכע לימודים.

אָנגעהויבן האָט זיך דאָס דאָן ווען צו מיר, ווען איך פלעג נאָך גיין אין בית־מדרש דאַווענען, האָט זיך דערנענ־טערט אַ בלאַסער, דאַרער ישיבה־בחור און געבעטן, איך זאָל אים געבן אַן „אוראָק" אַן געלט. ער שטרעבט צו ביל־דונג, ער לערנט שטילערהייט העברעאישע און יידישע ליטע־ראַטור, אָבער רוסיש קאָן ער נישט, אַריטמעטיק קאָן ער נישט, ווען איך זאָל נאָר וועלן?...

פאַרשטייט זיך, האָב איך געוואָלט, איז ער געקומען צו מיר אַ פּאָר מאָל און בליץ־שנעל תופס געווען די „חכמה" פון „רוסקאַיאַ ריעטש" ערשטן טייל, ווו עס רעדט זיך וועגן אַ גרויען באָק, וואָס האָט געהערט צו אַ באָבען און וועלף האָבן אים צעריסן... וועגן אַ יתומהלע, וואָס ווערט פאַרפרוירן אין אַ פראָסטיק־שטערנדיקער נאַכט... און נאָך אַזעלכע טיפּ־זיניקע „חידושים", וועלכע זענען אין דעם שאַרפן קאָפּ פון ישיבה־למדן איינגעשלונגען געוואָרן בליץ־שנעל.

איך געדענק, ווען איך האָב מיין עילוי געלערנט „דראָב" (ברוך־צאָלן), האָט ער לאַכנדיק אַ זאָג געטאָן: וואָס פאַר אַ באַדייטונג האָט אייער גאַנצע אַריפמעטיק אין פאַרגלייך מיט דער מאַטעמאַטיק פון סדר כלים אין משניות אָדער די געאָ־מעטרישע פיגורן פון מסכת סוכה און אירע מפרשים?

שפּעטער האָבן זיך נאָך איניקע ישיבה־בחורים געוועג־דעט, מען זאָל זיי לערנען. פאַר מיר אַליין איז דאָס געווען צופיל, האָב איך דעם ענין פאַרגעבראַכט פאַר מיינע נאָענטע חברים מיירים זאַקין, משה עפּשטיין און מיכל הורוויטש. מיר האָבן באַשלאָסן עפענען „קורסן" פאַר די בחורים פון דער ישיבה. עס האָט זיך אפילו אַנטוויקלט דאָן אַ שאַרפע דיס־קוסיע צווישן מיר און זאַקינען. ער איז דעמאָלט געווען אַ יונגער בונדיסט, געטריי דער פּירערשאַפט פון זיינע עלטערע ברידער, וועלכע האָבן שוין אפילו פאַרזוכט דעם טעם פון דער צאַרישער תפיסה, זאַקין האָט דוקא געוואָלט, מיר זאָלן די קורסן פאַרוואַנדלען אין אַ רעוואָלוציאָנערן קרייזל, ווו מיר זאָלן אויסבילדן זיי און אַנדערע ישיבה־שילער פאַר טרייע מאַרקסיסטן. איך האָב דאָן געהאַלטן, אַז פריער דאַרף מען זיי אויסלערנען לייענען און שרייבן אין רוסיש, אַביסל מאַ־טעמאַטיק און דאָן וועט מען ווייטער זען. געבליבן זענען מיר ביי אַ קאָמפּראָמיס: טאַקע לייענען און שרייבן רוסיש, אָבער אויך אַ פּאָר קאַפּיטלען פון דער געשיכטע פון דער מענטש־לעכער קולטור, פאַרפאַסט דורך די פּאָפּולערע געלערנטע דעפּער און טיילאָר, וועט די ישיבה־בחורים צונוץ קומען.

דינסטיק און שבת האָט זיך מיין צימער פאַרוואַנדלט אין אַ געהיימע שולע, ווו דורשטיקע יונגע ישיבה־לייט האָבן גע־טרונקען פון די פאַרבאָטענע פאַר זיי קוואַלן פון וועלטלעכער וויסנשאַפט.

מיין באַלעבאָס, דער דאַמסקער שניידער רפאל, האָט זיך ביי מיר געבעטן נאָר איין זאַך: איר ווילט לערנען מיט אָרימע בחורים, אדרבא! אָבער גאָרנישט קעגן קיסר; גאָרנישט וועגן רעוואָלוציע און „ציציליזם". איר פאַרשטייט: ביי מיר נייען מאַנטלען און קליידלעך די ווייבער פון איספּראַווניק, פון בראַנפּן־אינספּעקטאָר... מען קען נאָך חלילה דערשמעקן. איך וועט מען אַריינזעצן אין חד־גדיא" און איך וועל בלייבן אָן „פרנסה". איז כאָטש מיר האָבן דאָס רפאלן צוגעזאָגט, אָבער אינגאַנצן האָט מען דאָס וואָרט נישט געהאַלטן.

דער קאַכעדיקער זאַקין פלעגט פון צייט צו צייט ברענגען אַ דינינקן בויגן פּאַפּיר, געדרוקט מיט קליינע אותיותלעך און אָנגעפּיקעוועט מיט נייעס און אַרטיקלען קעגן „קיסר און פאָטערלאַנד". דאָס בלעטל האָט געטראָגן דעם „געפערלעכן" נאָמען „איסקראַ" און געשמוגלט געוואָרן קיין רוסלאַנד פון דער שווייץ. גערעדט האָט מען דאָרט „על השם ועל משיחו"...

דאָס לערנען איז אָנגעגאַנגען גאַנץ געשמאַק און דער קלוגער מאמר חז״ל: „הרבה למדתי מרבותי, יותר מהם מחברי ויותר מכולם מתלמידי" (פיל האָב איך געלערנט פון מיינע רביים, מער פון דעם פון מיינע חברים, מען פון אַלעמען פון מיינע תלמידים), איז אין דעם פאַל מקוים געוואָרן: איך האָב זיך דערווייל אויסגעלערנט זאַכן איבער דער געשיכטע פון קולטור און פון סאָציאָלאָגיע אַסך מער, ווי ווען איך וואָלט דאָס געדאַרפט טאָן אַליין, נישט האָבנדיק מיינע בלאַס־דורשטיקע טייערע ישיבה־בחורים.

כדי צו פאַרשטעלן וואָס מיר טוען אין פאַל פון אַ פּאָ־ליציי־איבערפאַל אויף מיין צימער, זענען אויפן טיש בעת די לעקציעס געלעגן אויסגעלייגט קאָרטן, ווי אין אַ טערטל־מערטל און אין אַ שיסל אין מיטן זענען געווען אָנגעוואָרפן זילבערנע און קופּערנע מטבעות.

את חטאי אני מזכיר: ווען די ישיבה־בחורים פלעגן אַוועקגיין, פלעגן טאַקע דאָן די גימנאַזיסטן און איך בתוכם מאַכן אַ קערטל אויך. מײַרימקע זאַקין איז געווען אַ פּייערדיקער קאָרטן־שפּילער, נישט ווייניקער ווי אַ פאַרברענטער רעוואָלוציאָנער.

און געקומען איז אַמאָל אַ אָוונט, ווען ביי מיר אין צימער זענען געווען אַ פּאָר צענדליק רעאַל־שילער און ישיבה־בחורים, האָט זיך די טיר פון רפאלס וואַרשטאַט פּלוצלינג אויפגעפּראַלט און עס האָט זיך באַוויזן דער סלאָנימער פּאָליציי־נאַדזיראַטעל, אַ גראָבער אָנגעפּרעסענער גוי מיט אַ רוצחישן בליק איבער זיינע שוואַרצע וואָנצעס. זיין גרויער שינעל מיטן באָמבעלדיקן שווערד האָבן אָנגעוואָרפן אַן אימה; הינטער אים זענען געשטאַנען צוויי פּשוטע פּאָליצייסקעס און צווישן זיי האָט אַרויסגעבליקט דאָס געל־בלאַסע געזיכט אין דעם ראַם פון אַ שוואַרצער באָרד, דער דאַמסקער שניידער רפאל...

„אַריינגעפּאַלן! אַן ענדע מיט דער שולע און מיט אונדזער פרייהייט!” דאָס איז געווען דער ערשטער בליץ־געדאַנק, וואָס איז געקומען אין קאָפּ.

— וואָס טוט איר דאָ קראַסאַווטשיקי (שיינהייטן)? האָבן מיר דערהערט די שפּאָטישע שטימע פון „נאַדזיראַטעל” — אוי ווי, ווען זע איך דאָ? — זעצט ווייטער פאָר דער רשע — געלערנטע סטודענטן מיט רבנים!...

דאָס האָט ער באַמערקט אַ פּאָר ישיבה־בחורים אין קאַשקעטלעך מיט יונג־שפּראָצענדע בערדלעך, אַ שאַרפער קאָנטראַסט צו די שילער אָן היטלען מיט די מעשענע קנעפּ.

איך, אַלס דער באַלעבאָס פון צימער, פיל שוין, אַז דאָ וועט מען מוזן אויסזופּן אַ גאַליקן בעכער און דעריבער נעם איך זיך אָן מיט מוט, לייג אַוועק מיינע קעגן־טענות. איך שמייכל כלומרשט, ווייז אויף די צעשאָטענע קאָרטן אויפן טיש און זאָג:

„וואַשע בלאַגאָראָדיע, דאָס שפּילן מיר אַ „דעוויאַטיוואַל” (טערטל־מערטל). מאָרגן איז יום־טוב, נישטאָ קיין שולע, וויל מען זיך אַביסל פאַרוויילן”...

דער נאַדזיראַטעל אָבער קוקט פאַרדעכטיק אויף די קאָרטן, אויף אונדז און לאָזט נישט אָפּ:

„נו, נו, איר וועט דאָך מיר נישט איינריידן, אַז די רבנים זענען דאָ געקומען קאָרטן־שפּילן... עפּעס איז דאָ נישט גלאַטיק, מען האָט מיר שוין לאַנג מיטגעטיילט, אַז ביי אייך אין צימער קומען פאָר פאַרדעכטיקע פאַרזאַמלונגען. אייער נאָמען, ביטע!”

בלית־ברירה לאָזט מען זיך פאַרשרייבן די נעמען, כאָטש מיר ווייסן, אַז דאָס איז אפשר דער אָנהויב פון סוף...

דער נאַדזיראַטעל ציילט אויך איבער דאָס געלט אין שיסל, פּונקט צוויי און זיבעציק קאָפּיקעס און לייגט זיי אַריין גרינגשעצנדיק אין קעשענע פון זיין שינעל. נאָכהער ווענדעט ער זיך צו איינעם פון מיינע חברים:

„טשערניאַווסקי! וועסט זאָגן דיין טאַטן, ער זאָל מאָרגן קומען צו מיר אין קאַנצעלאַריע, מאָרגן גאַנץ פרי, נאָך איידער איך גיב אָפּ אייערע נעמען צום דירעקטאָר פון רעאַל־שולע.”

עס איז אונדז אַלעמען גלייך געוואָרן גרינגער אויפן האַרצן. מיר האָבן געוווּסט, אַז טשערניאַווסקיס טאַטע איז אַ גביר און אַ קרוב לנאַטשאַלסטוואָ. ער וועט דאָך נישט דערלאָזן, אַז זיין זונדל זאָל אַריינפּאַלן אין אַ פּאָליצייִשן עסק. וועט זיך דאָס מסתמא אויסלאָזן צו אַ פּאָר רובל... און כך־הוה: דער צעטל מיט אונדזערע נעמען איז קיינמאָל נישט דערגאַנגען ווייטער, ווי צו טשערניאַווסקיס טאַטן. דאָס האָט איהם געקאָסט אַ צענערל מיט אונדזערע 72 קאָפּיקעס און מיט שרעק האָט זיך געענדיקט דער פּאָליציי אינצידענט.

יאָ! מער האָט מען שוין ביי מיר נישט געפירט די „ישיבה־קורסן”. זיי זענען געוואָרן אַלץ מער און מער רעוואָלוציאָנעריש און דיריגירט פון אַנדערע עלעמענטן.

רפאל דער שניידער האָט אַלץ נישט געקענט פאַרשטיין, ווער האָט דאָס אים געמסרט. ער איז געווען אַ שטיקל עקספּערט אויף מוסרים: ער האָט געשטאַמט פון שטעטל ביטען, נעבן סלאָנים, וווּ עס איז אויך אויסגעוואָקסן דער גרעסטער מסור פון אַלע צייטן, דער פּראָוואָקאַטאָר יונה אַזעף. רפאל האָט ליב געהאַט צו דערציילן וועגן די קינדער־יאָרן פון יונהן, וועלכער האָט נאָך אין די אַכציקער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט זיך אַריינגעכאַפּט מיט אַ חברה לאָבוסעס אין אָרטיקן בית־מדרש און פאַרשוועכט אַ ספר־תורה. דאָס איז געווען — דערציילט רפאל — אין אַ פרייטיק צו־נאַכט. עפּעס אַ מגפה פון הפקרות איז יענעם יאָר באַפאַלן דאָס שטעטל. יינגלאַך פון פּופּצן־זעכצן יאָר האָבן געראַיכערט שבת פּאַפּיראָסן, געגעסן יום־כפור בפרהסיה און זיך אויסגעלאַכט פון די קללות פון די רבנים און סתם פרומע יידן. פּורים צו דער מגילה האָט מען אַריינגעוואָרפן אַ שטיין אין בית־מדרש און געטראָפן דעם אַלטן שמש אין קאָפּ. מען האָט געכאַפּט דעם חוצפּדיקן שטיין־וואַרפער און דאָס איז געווען יונהלה אַזעף. זיין טאַטע, פישל דער שניידער, האָט זיין זונדל אַריינגעפירט אין בית־מדרש און דאָרט אים געקאַטעוועט בפני כל עם ועדה.

דעם אַנדערן פרייטיק־צו־נאַכטס, ווען קיינער איז אין בית־מדרש נישט געווען, איז יונהלה אַזעף מיט זיין באַנדע זשוליקעס אַריין אין שול, געעפנט דעם ארון־קודש, אַרויסגענומען אַ ספר־תורה און זי געשלאָגן מיט אַ לעדערנעם פּאַס... דאָס האָט געדאַרפט זיין אַ „נקמה” פאַר די עפנטלעכע קלעפּ, וואָס ער האָט געקראָגן אין בית־מדרש.

אין יונה אַזעפס לעבנס־געשיכטע איז דאָס געווען דער ערשטער, אַזוי צו זאָגן, עפנטלעכער אַרויסטריט. שפּעטער מיט צען יאָר איז ער שוין געווען טעטיק אין דער סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי. נאָך שפּעטער אַלס שעף פון דער קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע איז ער אַריבער צו דער פּאָליציי, און יאָרן לאַנג געשפּילט אַ טאָפּלטע ראָלע, אָרגאַניזירט דעם רעוואָלוציאָנערן טעראָר אין רוסלאַנד און איבערגעגעבן שפּעטער די אָנפירער אין די הענט פון די צאַרישע שפּיאָנען. קיינער פאַר אים און ביז איצט האָט נישט איבערגעשטיגן דעם געניאַלן פּראָוואָקאַטאָר, וועמענס נאָמען איז געוואָרן אַ שם־דבר נאָך לאַנג, איידער מיר האָבן געוווּסט פון קוויזלינגס.

מיין באַלעבאָס, דער שניידער רפאל, פלעגט מיך נישט אָפּלאָזן, ביז איך האָב אים דערציילט אַלע איינצעלהייטן, ווי אַזוי בורצעוו האָט אַנטדעקט אַזעפס פּראָוואָקאַציעס; גראָד אין יענעם יאָר האָבן די צייטונגען פון דער גאַנצער וועלט געקלונגען מיט דער געשיכטע.

אין הויז פון דעפּוטאַט יאַקאָבסאָן

צוויי גאַסן פון מיר, אויף סלאָנימער „נעווסקי" פּראָס־פּעקט, האָט געוווינט דער געשווירענער אַדוואָקאַט און וועלט־באַרימטער דומע דעפּוטאַט וולאַדימיר יאַקאָבסאָן, איך האָב אים שוין געטראָפן נאָכדעם, ווי די ערשטע דומע (רוסישער פּאַרלאַמענט) איז פאַנאַנדערגעלאָזן געוואָרן און אירע דעפּו־טאַטן, די שיינקייט און שטאָלץ פון דער רוסישער אינטעלי־גענץ, זענען פאַרמשפּט געוואָרן צו תּפיסה.

פאַר מיר, פאַר אַ יינגל, וואָס איז געקומען פון ביאַליס־טאָק, ווו יאַקאָבסאָנס נאָמען איז געווען גלאָריפיצירט צוליב זיין קומען מיט צוויי אַנדערע רוסישע דעפּוטאַטן און אָפּ־שטעלן דעם בלוטיקן פּאָגראָם, איז דער פאַקט אַליין, וואָס יאַקאָבסאָן וווינט אין סלאָנים, גענוג געווען, אַז די שטאָט זאָל באַקומען אין מיינע אויגן אַ באַזונדער חן.

ווי גרויס איז דעריבער געווען מיין שמחה, ווען יאַקאָב־סאָנס טאָכטער עמאַ, אַ גימנאַזיסטין, האָט איינגעלאַדן מיך און אַ גרופּע חברים צו אַ געבורטס־יום־טוב אין זייער שיינע וווינונג ביי יעלעצקין אין הויף.

איך פלעג אַמאָל זען אין גאַס די אימפּאָזאַנטע פיגור מיטן לייבן־קאָפּ, מיט די גרוי־ווייסע פּריצישע וואָנצעס פון באַ־רימטן אַדוואָקאַט, אָבער ווען ער האָט פאַר אונדז געעפנט די טיר און מיט אַ טיף־רוסישן באַס אַ ברום־געטאָן גוטמוטיק־פריינטלעך: „דאָבראָ פּאָזשאַלאָוואַט טאָוואַרישטשי!" (איר זייט אָנגעלייגטע געסט חברים!) — האָבן מיר גלייך דער־פילט אין אים אַ גוטן ברודער.

ער האָט אונדז אויף אַ מינוט נישט אָפּגעלאָזן, געטאַנצט מיט די גימנאַזיסטקעס, דעבאַטירט מיט די רעאַליסטן, באַ־דינט מיט צובייסענס און „וואָדקאַ" אויף אַ טאָן מיט אַזוי פיל גוטמוטיקער עלעגאַנץ, אַז מיר האָבן שוין שפּעטער געוואָגט אויך שטעלן פּאָליטישע פראַגן:

אין וועלכער תּפיסה ריכט איר זיך, וולאַדימיר ראַמאַ־נאָוויטש, אָפּזיצן אייער שטראָף פאַר אונטערשרייבן „דעם וויבאָרגער אויפרוף"?

„אָ, איך וועל דאָס מאַכן טאַקע דאָ אין דער סלאָנימער תּפיסה, צוזאַמען מיט מיר וועט זיצן נאָך אַ געהויבענער חבר, שמשון ראָזענבוים, אויך אַ דעפּוטאַט און אויך פון דער קאָ־דעטישער פראַקציע.

„קינדער! שרייט ער אויס — איך וואַרט שוין קוים אויף די טורמע־חדשים, ווען איך וועל קענען זיך ענדלעך דורכ־שמועסן פריי מיט אַ חבר, לייענען און שרייבן וואָס איך וויל. אַ תּפיסה אין רוסלאַנד איז דער איינציקער פּלאַץ, וווּ אַ מענטש האָט נישט קיין מורא, מען זאָל אים פּלוצלינג אַרעסטירן"...

נאָכהער וויזט אונדז יאַקאָבסאָן זיין אינטערעס־קאַרטע אין קייזערלעכן פּאַלאַץ בעת דער דערעפענונג פון דער „דומע".

נאָכהער צוויי בריוו פון אַ היסטאָרישער באַדייטונג. איין בריוו איז פון אַנטיסעמיטישן לייטענאַנט פון גוואַרדיע־פּאָלק, וועלכער רופט אַרויס יאַקאָבסאָנען אויף אַ דועל פאַר באַנוצן אין דער פּאַרלאַמענט־רעדע וועגן ביאַליסטאָקער פּאָגראָם די פראַזע: „די רוסישע אַרמיי, וואָס איז מיט חרפּות אַנטלאָפן פאַרן יאַפּאַנעזער אויף די פעלדער פון מאַנדזשוריע, האָט איר נצחון געפונען אויף די גאַסן פון ביאַליסטאָק".

אויף דעם דועל־אַרויסרוף, וועלכער האָט דאַן אויפגע־שטורעמט רוסלאַנד, האָבן צווישן אַנדערע געענטפערט מיט אַ בריוו אַ גרופּע פון זיבן פּראָגרעסיווע רוסישע אָפיצערן, וועלכע האָבן פאַרגעלייגט יאַקאָבסאָנען, אַז זיי וועלן זיך שלאָגן פאַר אים מיטן פרעכן לייטענאַנט...

און שפּעטער האָט מען דעקלאַמירט נאַדסאָנען, ווי די מאָדע איז דאַן געווען, און דאָ האָבן מיר אומגעריכט דערזען אַ יאַקאָבסאָן, וועלכן מיר האָבן פריער נישט געקענט.

ער האָט אַרויסגענומען פון זיין ביכער־שראַנק אַ דיקן יובּיליי־בוך פון י. ל. פּרץ און האָט פאַרגעלייענט מייסטער־האַפט „די פרומע קאַץ"... יידיש איז דעמאָלט געווען נישט אין דער מאָדע אויף אַ אָוונט פון דער רוסישער שטודירנ־דער יוגנט, און דאָ קומט דער ברייט־פּלייציקער געשווירע־נער אַדוואָקאַט און דעפּוטאַט און ברעכט דעם מנהג: נאָך נעקראַסאָוון, נאַדסאָנען, נאָכן פּאַטעטישן קרעכץ „אויפן גורל פון רוסישן מענטש", לייענט דער מכלומרשט אַסימילירטער רוסישער ראַדיקאַל דווקא פּרץ'ן. דאָס איז געווען אַ פיינער ביישפּיל פאַר אונדז, ווען שפּעטער מיט יאָרן האָט די זעלבע שטודירנדע יוגנט געגרינדעט אין סלאָנים דעם פאַריין אויפן נאָמען פון י. ל. פּרץ.

יאָרן זענען אַריבער. עס איז געקומען די ערשטע וועלט־מלחמה, און ווינטער 1916 טרעף איך יאַקאָבסאָנען אין מאָס־קווע אַלס פאַרוואַלטער פון אַ געזעלשאַפט, וואָס ראַטעוועט יידיש עוואַקואירט פאַרמעגן.

שפּעטער מיט צוויי יאָר פאַלט אויס אויף מיין גורל צו האַלטן דעם הספּד אויף יאַקאָבסאָנען אין דער גרויסער כאָר־שול אין כאַרקאָוו. איך געדענק: עס איז געווען אַ פראָסטיקער טבת; דעם העטמאַן סקאָראָפּאַדסקיס קאָזאַקן האָבן מיט ווייסע געפלאָכטענע נאַגייקעס גראַסירט איבער די גאַסן פון דער גרויסער שטאָט, בין איך דאַן געשטאַנען אויף דער גרויסער מאַרמאָרנער בינע פון כאַרקאָווער שול און וואַרעם דערמאָנט יענעם יידיש־רוסישן פירער, וואָס האָט געלערנט די פעלקער פון גרויסן רוסלאַנד נישט מורא צו האָבן פאַר נאַגייקעס און שווערדן.

סלאָנים — מיט 30 יאָר שפּעטער

סלאָנים פון אָנהייב יאָרהונדערט, ווען איך בין דאָרט דאָס ערשטע מאָל אָנגעקומען אַלס דערשראָקן עלנט יינגל, און סלאָנים 30 יאָר שפּעטער, ווען מען האָט מיך שוין דאָרט אויפגענומען אַלס דירעקטאָר פון דער צענטראַלער יידישער באַנק, האָט זיך אייגנטלעך ווייניק געביטן. דוכט זיך, אַ גאַנצער דור איז דורך מיט אַ וועלט מלחמה און רעוואָלוציעס אין מיטן; מיינע חברים, די יינגלאַך פון אַמאָל, זענען שוין אַלע יוסטע בעלי־בתּים איבער די פערציקער מיט ווייבער און קינדער, יענער דור, וואָס איך האָב געטראָפן אין זוניק וואַרעמען טאָג פון מיין ערשטן וויזיט, איז דאָך שוין כמעט אינגאַנצן אויסגעשטאָרבן, אָבער, ווי דאַן, אַזוי ווי איצט שטייט אין מיטן מאַרק די לאַנגע קאַזאַרמע־ענלעכע געביידע פון די געמויערטע קלייטן, פון וועלכע הונדערטער גרעסערע און

קלענערע קרעמערלעך ציען זייער פרנסה, אַנשטאָט דעם אַלטן גרויסן גאון ר׳ מרדכי׳לע אָשמענער איז איצטער שטאָט־רב הרב יהודה־לייב פיין, אויך אַ געוועזענער אָשמענער רב. אַנשטאָט דעם שטורמיש־פאַרביקן אַדוואָקאַט וולאַדימיר יאַ־קאָבסאָן טרעט אַרויס אין געריכט אַדוואָקאַט ד״ר ש. ווייס, און אַנשטאָט דעם אַמאָל פּאָפּולערן דאָקטאָר לעווינען היילט איצט די יידישע קראַנקע מיינער אַ געוועזענער חבר ד״ר משה עפשטיין.

פאַרנאַכט זיצן איצט, ווי מיט אַ דור צוריק אויף די גאַניקעס, דער אַפּטייקער איזע גראַדזענסקי, דער גרויסער וואַלד־סוחר וואָלפע גורוויטש און דער שעף פון די פריי־וויליקע פייערלעשער באַריאַ פּיאַסעצקי און דעבאַטירן איבער וועלט־ענינים — כאַפּנדיק פון צייט צו צייט אַ בליק אויף דער שול־יוגנט, אויף זייערע אייגענע און אַנדערע קינדער, וואָס שפּאַצירן צווישן די אַקאַציע ביימער פון גערטל אויף פּאַנאַסעווער גאַס. די באַמערקונגען, וואָס פאַלן אויפן אַדרעס פון דער יוגנט, זענען אייגנטלעך די זעלבע, וואָס זייערע טאַטעס אויף די זעלביקע גאַניקעס האָבן געמאַכט וועגן אונדז מיט פערציק יאָר צוריק: „דו ווייסט, דיין זונדל איזע שלעפּט זיך צופיל אַרום מיט סאַלקע לאַזינסקען״. און: „דיין טעכטערל פעניע איז געוואָרן אַ גאַנצע פירערין ביי די סאָציאַליסטן״.

מיט 40 יאָר שפּעטער האָט שוין די זעלבע פעני, איצט אַ בכבודע יידישע דאַמע, געציטערט, אַז איר טעכטערל זאָל זיך צופיל נישט אַריינלאָזן מיט די קאָמוניסטן...

און אַזוי איז אַ דור אַוועק, אַ דור איז געקומען און דאָס יידישע לעבן אין סלאָנים איז זיך געפלאָסן מיט זיין נאָרמאַלן שטייגער, ווי אין די הונדערטער שטעטלעך און שטעט פון דער אַלטער היים.

מער נישט, אַנשטאָט די אייניקע גאַסן־לאַמטערנעס, וואָס האָבן מיט זייערע נאַפט־לעמפּלעך באַלויכטן די הילצערנע טראַטואַרן, שטייען איצט עלעקטרישע לאָמפּן ביים זייט פון ברוקירטע גאַסן, און אַנשטאָט יענע טאַטעס פון דער ישיבה פון רוזשינאַיער גאַס, פון דער גימנאַזיע אויף סקראָבאָווער גאַס און פון די טאַרטאַקן־אַרבעטער נעבן באַן, האָבן זיך ביים שטענדער, ביים אַפּטייק און ביי דער עלעקטרישער זעג אַוועקגעשטעלט זייערע קינדער אָדער זייערע נאָענטע... גע־בליבן די זעלבע זיינען די ביימער אין גאָרטן און אין וואַלד, וואָס איך האָב צום ערשטן מאָל אויפן זעלבן פלאַץ געטראָפן. כאָטש נישט אין גאַנצן די זעלבע: זיי זיינען דאַר און בויגזאַם און פריש געווען, און איצט זענען זיי דיק, שווער מיט צווייגן צו דער ערד אַראָפּגעלאָזן, אָבער דאָך:

„דער וואַלד איז שוין געווען, ווען מיר זיינען נאָך נישט געווען; דער וואַלד וועט נאָך זיין, ווען מיר וועלן שוין נישט זיין״...

אַזוי, געדענק איך, האָב איך מיט בענקשאַפט און קנאה אונטערגעזונגען צום גרינעם וואַלד, ווען איך האָב אים דאָרט דערזען צום לעצטן מאָל, באַזוכנדיק סלאָנים.

אָבער איך ווייס, אוי־ווי, ווי ביטער איך ווייס, אַז דער וואַלד שטייט נאָך אַלץ דאָרט, ווו איך האָב אים געלאָזן, אָבער מיינע יידן, די זיידעס, די טאַטעס צוזאַמען מיט קינדער האָט דאָס פייער אַוועקגענומען, אַלעמען ביז איינעם, די רייכע פון פּאַנעסעווער גאַס און פון נעווסקי און די אָרימע פון רוזשי־נאַיער, פון בריקער און פון די איינגעפאַלענע הייזלעך נעבן דעם טייך שטשאַרע...

פרעגט מיך ישראל מערעמינסקי בעת דער לעצטער צו־פעליקער באַגעגעניש אין אַ פאַריזער קאַפע:

„וואָס הייסט? דו מיינסט, אַז גאָרנישט איז געבליבן אין מיין היימאַטס־שטאָט, אַז אונטערגעגאַנגען איז דאָס יידישע לעבן דאָרט, אַז נישט קיין יידישער האַמער קלאַפּט, נישט קיין יידישער פעדער שרייבט און נישט קיין יידישער ניגון זינגט ביי די זאַמדיקע ברעגעס פון היימישן אַגינסקי קאַנאַל?״

ענטפער איך: ניין! גויים זינגען דאָרטן, בויען דאָרטן און מערן זיך. דיין טאַטנס הויז נעבן בריק און דובינבוימס טאַרטאַק און אפילו די אַלטע גרויסע שול, ווו חזן יאָשע סלאָ־נימער האָט זיך מיט האַרציק־אימפּראָוויזירטע ניגונים מיטן אויבערשטן אויסגעטענהט, זענען שוין מער נישט יידיש!

אָבער אומגעלומפּערט ווי עס זעט אויס, זיינען מיר ביידע אַמאָליקע שילער אין דער סלאָנימער רעאַל־שולע, לעבן גע־בליבן. לאָמיר זיך פאַרציען מיט זיסלעכן אַראָמאַט פון זכרונות און צוריקגיין צו יענעם פרילינג טאָג, ווען איך בין אָנגעקו־מען אין דיין שטאָט זיך אָנטרינקען פון וועלטלעכער קולטור און חכמה.

מיינע חברים פון דער רעאַל־שולע

מיין לערנען אין דער רוסישער רעאַל־שולע אין סלאָנים, איז גראָד אויסגעפאַלן אין יענע יאָרן נאָך דער דורכגעפאַ־לענער רעוואָלוציע פון „פינפטן״ יאָר, ווען אַ שטימונג פון יאוש און אַפּאַטיע האָט אַרומגעכאַפּט די פּראָגרעסיווע טיילן פון דער רוסישער געזעלשאַפט. די אַקטיווע רעוואָלוציאָנערן זענען אָדער געזעסן אין תפיסה, אָדער אַנטלאָפן קיין אויס־לאַנד.

די אונטערוואַקסנדיקע יוגנט, צו וועלכער איך האָב גע־הערט, האָט טיף אין האַרצן פאַרבאָרגן אירע פּאָליטישע אי־דעאַלן, מורא האָבנדיק פאַר דער כוואַליע פּראָוואָקאַציעס, מיט וועלכער די געהיים־פּאָליציי האָט ווי אין אַ שפּינוועבס אַרומ־גענומען די שטודירנדיקע יוגנט און די אַרבעטער.

מען האָט חושד געווען אפילו די נאָענטסטע חברים, טאָמער האָבן זיי באַציאונגען מיט דער פּאָליציי: פאַרן מינדסטן „חטא״ האָט מען געזעצט אין טורמע, אַרויסוואַרפנדיק פריער פון דער שולע מיט אַ „וואָלפישן בילעט״, פאַרמאַכנדיק אַזוי אַרום דעם וועג אַנצוקומען ווען עס איז אין אַן אַנדער שולע.

עס איז קיין וווּנדער נישט דעריבער, וואָס בעת די ערשטע חדשים פון מיין זיין אין דער נייער סביבה צווישן דרייסיק חברים, רוסן, פּאָליאַקן און יידן, האָב איך זיך פאַר־זיכטיק פאַרהאַלטן אין רעדן און גענוי געשטודירט די כאַ־ראַקטערן פון די בלאָנדע און שוואַרצע יינגלעך, מיט וועלכע דער גורל האָט מיך אַריינגעוואָרפן אין איין גרויסן קלאַס־צימער.

פּאַמעלעך אָבער איז דער נעפּל פאַרשוווּנדן און איך האָב מיך אָנגעהויבן גוט צו אָריענטירן „ווער איז ווער״ אין דער בונטער חברישער געזעלשאַפט.

מיט אַן אינטעלעקטועלן קאָפּ העכער פון גאַנצן קלאַס

האָט אַרויסגעשיינט גראָד דער ייִנגסטער פון אונדז און דווקא דער קורץ־געוויקסיקער מײרים זאַקין. פון זיינע עלטערע ברידער האָט ער איבערגענומען די אַגרעסיוויטעט פון אַ רעוואָלוציאָנערן אַגיטאַטאָר און נישט קוקנדיק אויף דעם אומגינסטיקן פּאָליטישן קלימאַט האָט ער אָרגאַניזירט אַ קרייזל פון „זעלבסטבילדונג", וועלכער האָט געזאָלט דערגענצן די טרוקנקייט פון קאַזיאָנעם לערנען.

זאַקין האָט אויסדערוויילט אַרום צען שילער, וועלכע מען האָט אַריינגעצויגן אין יענעם קרייזל. מיר פלעגן זיך פאַרזאַמלען זונטיק פאַרנאַכט ביי אַ קריסטליכן חבר יאַדיס, וועמעס טאַטע איז גראָד געווען אַן אונטער־אָפיצער פון דער זשאַנדאַרמעריע. דאָס איז געווען אַ וואָגיקער שריט, אָבער מיר האָבן געוווּסט, אַז דער זשאַנדאַרם פאַרגעטערט זיין זון און האָט צו אים פולן צוטרוי. מיר האָבן דעריבער איינגערעדט דעם האַלב־געבילדעטן גוי מיט די לאַנגע געלע וואָנצעס, אַז דאָס פאַרזאַמלען מיר זיך, כדי צו לייענען צוזאַמען די רוסישע פּאָעטן און זיך בעסער פאָרבערייטן פאַר די לעקציעס אין שולע...

ווען דער זשאַנדאַרם אָדער זיין ווייב פלעגן אונדז אַריינברענגען טיי מיט צובייסעכץ אין מיטן אַ הייסער דיסקוסיע, איז זיי אין קאָפּ אפילו נישט איינגעפאַלן, אַז דאָס דעבאַטירט מען נישט פּושקינען און גאָגאָלן נאָר די ווערק פון די גרויסע פרייהייטס־קעמפער פּיסאַרעוו און קראָפּאָטקין. שפעטער מיט אַ יאָר האָט שוין זאַקין אויך אַריינגעשמוגלט דעם „קאַפּיטאַל" פון מאַרקסן...

ווי לעבעדיק שווימען אַרויס פאַר מיר די געזיכטער פון יענע ייִנגלאַך אין אויבער־שטיבל אויפן סאַמע עק פון סקראָבאָווער גאַס, וווּ עס הייבן זיך אָן די קאַזאַרמעס פון יאַראָסלאַווער און שויסקן פּאָלקן און וווּ עס הייבט זיך אָן דער שאָסיי וואָס פירט אין טיפן סודותדיקן וואַלד פון אַלבערטין.

אָט איז דער לאַנגער דאַרער מאָטשע לייזעראָוויטש. זיין טאַטע, אַן אָרימער קראַנקער שוסטער, וועלכער פאַרדינט קוים אויף ברויט מיט קאַשע, אָבער אין זיין פאַרחושכט שטיבל אויף סטודענטסקע גאַס וואַקסט אַ טאַלאַנטפולער ייִנגל; ער שפּילט אויף אַ באַלאַלייקע אַזוי, אַז די גאַנצע גאַס שכנים לויפן זיך צונויף אין די אָוונטן אַרום דעם איינגעפאַלענעם הילצערנעם גאַניק, כדי צו הערן, ווי ער שפּילט און זינגט דערביי מיט זיין האַלב־צייטיקער טענאָרשטימע.

מאָטשע קומט אָן אין דער רעאַל־שולע, נאָכהער לויפט ער אַרום איבער „אוראַקן" ביז שפּעט אין דער נאַכט. ער איז נאָך נישט אַלט קיין זעכצן יאָר, אָבער שוין ליגט אויף זיינע פּלייצעס דער פּרנסה־יאָך פון אויסהאַלטן זיך אַליין און דעם קראַנקן טאַטן, דעם שוסטער.

נעבן אים יאַשקע פינקעלשטיין וועמענס טאַטע האַנדלט אויפן מאַרק מיט צעלניק־סחורה. יאַשקע האָט זיך אין דער גויאישער שולע אַריבערגעפּעקלט דירעקט פון דער ישיבה און אַריינגעבראַכט אין קלאַס דעם ניגון פון גמרא, בעת ער פלעגט „לייזן" די געאָמעטרישע טעאָרעמעס... אויך יאַשקע האָט געלעבט פון רוסישע אוראָקן, כאָטש ער אַליין האָט גערעדט רוסיש מיטן ליטווישן „סין" און „אַוועקגעקוילעט" מיט דעם אַ גאַנצן דור פון זיינע שילער, די ישיבה־בחורים, פאַר וועלכע ער איז געווען דער עקספּערט אין רוסיש רעדן...

גאָר פון אַן אַנדער וועלט איז געווען דער בלאָנדער, שטאָלצער פּאָליאַק לעאָנאַרד מיכאַלסקי, וועמענס פאָטער איז געווען אַ גרויסער, רייכער גוט־באַזיצער. ווען ער איז געווען אין שולע, האָט ער זיך גערעכנט צו דער פּראָגרעסיווער גרופּע און זיך געהאַלטן נאָנט מיט זיינע ייִדישע חברים. יאָרן שפּעטער איז לעאָנאַרד מיכאַלסקי געווען אין ערשטן לעגיאָן פון פּילסודסקין, ווען יענער האָט אַרויסגעמאַרשירט פון קראָקע קעגן רוסלאַנד...

אין זעלבסטשטענדיקן פּוילן איז שוין מיכאַלסקי געווען דער קאָמאַנדיר פון אַן אולאַנער פּולק אין שטעטל נאָוואָמינסק, נעבן וואַרשע. איך האָב זיך דאַן מיט אים געטראָפן אין אַ קריטישן מאָמענט פאַר ייִדן. אַסך געדיינקען מסתמא, אַז איינינקע יאָרן פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט אַ ייִדישער קצב דערשטאָכן אין נאָוואָמינסק אויף טויט אַ סערזשאַנט פון די אולאַנער. מען האָט זיך גערירכט דאַן אויף אַ פּאָגראָם אין שטעטל. אַלץ איז געווען אָפּהענגיק פון דער רעדע, וואָס דער פּולקאָווניק מיכאַלסקי וועט האַלטן בעת דער לוויה פון זיין סערזשאַנט.

גראָד מיט אַן אָוונט פאַר דער לוויה האָב איך מיכאַלסקין געטראָפן אין קאַפע „איראָפּעיסקע" אין וואַרשע, אַרומגערינגלט מיט הויכע אָפיצירן.

איך בין געזעסן ביים צווייטן טיש מיט מיינע שטענדיקע מיטזיצער אין יענער באַרימטער וואַרשעווער קאַפע: די זשורנאַליסטן נתן שוואַלבע און וואָלקאָוויטש און דעם באַנקיר מיכאל שערעשעווסקי. איך דערצייל מיינע באַגלייטער, וואָס עס פאַרבינדט מיך מיטן פּוילישן אולאַנער קאָמאַנדיר און זיי הייבן אָן פּשוט מיך שטופּן, כדי איך זאָל איבעררײדן מיט מיין אַמאָליקן שול־חבר וועגן זיין מאָרגנדיקער רעדע אין נאָוואָמינסק, וועלכע קען דאָרט פאַרהיטן פון אַ פּאָגראָם.

כאָטש עס איז געווען זייער נישט פּאַסיק און אומאָנגענעם אַרויסרופן דעם פּולקאָווניק פון דער גרופּע הויכע אָפיצירן, מיט וועלכע ער איז געווען אַרומגערינגלט, פיל איך, אַז איך מוז דאָס טון.

מיכאַלסקי באַציט זיך צו מיר העפלעך און קאַלט. איך ווענד זיך צו אים אויף „דו", ווי צו אַ נאָענטן אַלטן חבר. ער ענטפערט מיר אויף „איר" כאָטש קיינער האָט זיך צו אונדזער געשפּרעך נישט צוגעהערט... איך פיל אָבער, אַז עס איז נישט קיין צייט אויף דיפּלאָמאַטישע דריידלעך און גיי צו גלייך צו דער אָנגעשטרענגטער לאַגע אין נאָוואָמינסק, מיט וועלכער עס זענען פול געווען דאַן די צייטונגען. איך פרעג אים, צי ווייסט ער, אַז אַלע ייִדן האַלטן, אַז נאָר דער פּולקאָווניק פון די אולאַנער קען אָפּהאַלטן מאָרגן פון בלוט־פאַרגיסונג?

ענטפערט ער, אַז אים האָט פון שטענדיק אָן געגרייצט אָט די ייִדישע אחדות, וועלכע האָט דרייפוסן באַפרייט פון דער פאַרדינטער תליה און וויל איצט באַפרייען די נאָוואָמינסקער ייִדן פון פאַרדינטער שטראָף...

אויף אַזאַ תשובה פון אַן אַמאָליקן חבר, מיט וועלכן איך בין דריי יאָר געזעסן אויף איין שול־באַנק און געהערט אפילו צו אַ נישט־לעגאַלן קרייזל, האָב איך זיך גאָרנישט געריכט.

איך רייד שוין אויך דאַן קאַלט און טיטוליר אים אפילו

„פֿאַן פֿולקאָווניק"... איך זאָג אים: אויב איר, פֿאַן פֿולקאָווניק, מיינט, אַז ווען אַ יידישער קצב אין אַמאָליקן סלאָנים וואָלט דערהרגעט אַ סערזשאַנט, וואָלט מען דאַן געדאַרפֿט דעריבער קוילענען שאַשקעסן, זאַקינען, גורוויטשן און שטיינבערגן, דאַן פֿאַרשטייט זיך, האָבן מיר מער נישט וואָס צו ריידן... אייער געשטאָרבענע מוטער, וועלכע איז געווען אַזוי גוט צו אונדז אַלעמען, וואָלט אייך אַזאַ עצה ניט געגעבן"...

איך באַמערק פֿלוצלינג, אַז דער אַנגעצויגענער „פֿאַן" ווערט מיט אַמאָל אַן אַנדערער: דער זכרון פֿון זיין געליבטער מוטער און די נעמען פֿון די אַמאָליקע חברים ענדערן די שטימונג.

ער ווענדט זיך אפילו צו מיר ווידער אויף „דו":

„ווער האָט דיר געזאָגט, אַז איך וויל זיך נוקם זיין אַן אומשולדיקע יידן פֿאַרן טויט פֿון מיין סערזשאַנט? איך קען דיר פֿאַרזיכערן, אַז איך בין נאָך אַלץ געבליבן טריי די געבאָטן פֿון מיין מוטער. אגב, פֿאַרוואָס קומסטו אַמאָל נישט אַראָפּ צו גאַסט צו מיר אין פֿולק?"

דאָס איז האָט געפּלאַצט. אויף מאָרגן האָט מיכאַלסקי געהאַלטן אַ הייסע רעדע אויף דער לוויה פֿון סערזשאַנט, אין וועלכער ער האָט געוואָרנט, אַז נאָר שולדיקע דאַרפֿן טראָגן זייער שטראָף און קיין טראָפּן אומשולדיק בלוט טאָר נישט פֿאַרשווענקען דעם זכרון פֿון דערמאָרדעטן זעלנער.

איך וויל, פֿאַרשטייט זיך, נישט צושרייבן צו זיך דעם פֿאַרדינסט פֿון דער רעדע, נאָר עס איז מיר דאָך אָנגענעם געווען פֿעסטצושטעלן דעם פֿאַקט, אַז „אַלטע ליבע ווערט נישט פֿאַרזשאַווערט".

מיט לענינען אין פּלאָמבירטן וואַגאָן

מערקווירדיק איז אויך געווען די צוקונפֿט פֿון אונדזער יונגן חבר־רעוואָלוציאָנער מיירים זאַקין. ער האָט שפּעטער שטודירט מעדיצין און געענדיקט אויף דאָקטאָר אין ציריך... אין שווייצאַריע איז ער זייער נאָענט געשטאַנען צו די קרייזן פֿון לענין־מאַרטאָוו און בעת דער רוסישער רעוואָלוציע איז ער געקומען קיין פּעטערבורג אין „פּלאָמבירטן" וואַגאָן צוזאַמען מיט לענינען און אַ פּאָר צענדליק אַנדערע „אינטערנאַציאָנאַליסטן", וועמען די דייטשן פֿון ווילהעלמען האָבן דעמאָלט דערלויבט דורכפֿאָרן דורך זייער טעריטאָריע...

זאַקין האָט אָנגעהויבן שפּילן אַ פֿירנדע ראָלע אין פּעטערבורגער „סאָוועט". אָבער ווען מאַרטאָוו איז שוין נאָך דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע זיך צעגאַנגען מיט לענינען, איז אויך זאַקין אַוועק מיט אים. איך האָב אים געטראָפֿן שפּעטער אין לענינגראַד אַלס אַ דיוויזיע־דאָקטאָר, שטאַרק אַנטוישט און אַ היפּש ביסל ציניש אין באַצוג צו יענע אידעאַלן, וועלכע ער האָט מיט אַזאַ היץ אָנגעצונדן אין אונדז נאָך אויף דער שול־באַנק...

צו אונדזער גרופּע האָט אויך געהערט משה'קע עפּשטיין, דער פּאָפּולערער אין שפּעטערדיקע יאָרן דאָקטאָר פֿון די סלאָנימער פֿאָלקס־מאַסן. זיין פֿאָטער איז געווען אַ רייכער ישובניק, נעבן דער סטאַנציע אָזערניצע. איז דאָרט געקומען אַמאָל אויף יאַגד אַ גרופּע לערער פֿון דער רעאַל־שולע, זיך באַקאַנט מיטן שוואַרץ־אויגיקן משה'קען און איינגערעדט זיין טאַטן, ער זאָל אים אָפּגעבן שטודירן.

דער פֿאָטער האָט נאָכגעגעבן און אין סלאָנים איז צוגעקומען נאָך אַן אָריגינעלער טיפּ פֿון אַ פּראָווינצער שילער. משה'קע פֿלעגט יעדן טאָג גיין דאַווענען אין בית־מדרש, לערנען נאָכן דאַווענען אַ פּרק משניות און גלייך לויפֿן אין שולע.

ער האָט אַממייסטן ליב געהאַט כעמיע און נאָך זייענדיק אין שולע, אָנגעשריבן אַ חיבור וועגן מענער און פֿרויען עלעמענטן אין כעמישן אַנאַליז. ער איז געווען שטאַרק אַנטוישט, ווען ער האָט זיך שפּעטער דערוווּסט, אַז די זעלבע „אַנטדעקונג" האָבן שוין מיט הונדערט יאָר צוריק געמאַכט אַנדערע און גרעסערע געלערנטע, אָבער מיט זיין ערשטער געדרוקטער בראָשור פֿון זעכצן זייטן האָט ער שטענדיק מער שטאָלצירט ווי מיט זיין דאָקטאָר־דיסערטאַציע אויף דער זעלבער טעמע.

איינמאָל זענען מיר אַלע שילער צוזאַמען מיט משה'קען געגאַנגען אויף אַ לאָטעריע־פֿאַרוויילונג און ער האָט דאָרט געוווּנען אַ קאַסטן מיט טשוועקעס, וועלכע ער האָט געמוזט נעבעך שפּעטער אַליין שלעפּן אויף די פּלייצעס. האָט אים די שטאָט אַ נאָמען געגעבן: משה טשוואָק. און אַזוי איז שוין דער נאָמען געבליבן נאָך אים אפילו דאַן, ווען ער איז געוואָרן אַ פּאָפּולערער דאָקטאָר.

איבערהויפּט זענען אונדזערע שטעטלאַך געווען אומברחמנותדיק מיט צונעמענישן, פֿון וועלכע די בכבודיקסטע מענטשן האָבן זיך נישט געקאָנט אָפּטשעפּען דאָס גאַנצע לעבן: וואָס, צום ביישפּיל, איז געווען שולדיק דער חשובער באַלעבאָס און אייגנטימער פֿון אַ גרויסן הויף ר' מרדכי ש., אַז מען זאָל אים רופֿן „מאַניע חזיר"? וואָס איז? אויך ער האָט געוווּנען אויף אַ לאָטעריע אַ חזירל, איז ער שוין געבליבן „מאַניע חזיר" אויפֿן גאַנצן לעבן. וויפֿל שידוכים זיינען אָפּגעגאַנגען אין דער דאָזיקער פֿאַמיליע, ווען מחותנים פֿון דער פֿרעמד פֿלעגן זיך דערוויסן, אַז אין דער פֿאַלאַצדיקער שטוב מיט די ווייסע קאָלאָנען וווינט נישט דער גביר ר' מרדכי, נאָר פּשוט מאַניע חזיר...

אָדער אַזאַ פֿיינער אינטעליגענט, ווי חיים קוק, וועלכער האָט געשריבן לידער וועגן לבנה און ליבע און זיך געריבן אַרום די גימנאַזיסטן און גימנאַזיסטקעס. ער האָט איינמאָל אויף אַ שמחהלה מיט גוטע ברידער זיך געוועט, אַז ער וועט אויפֿעסן צען בייגל מיט דריי הערינג. דעם געוועט האָט ער גליקלעכערהייט געוווּנען, אָבער צוזאַמען מיט זיין „טשעמפּיאָנישקייט" האָט ער אויך געוווּנען דעם ערן טיטל „פּרעסער". חיים פּרעסער האָבן אים גערופֿן „קינד און קייט" אין סלאָנים.

אַן עק געמאַכט צו זיין צאַרטער פּאָעטישער קאַריערע, אַ מענטש מיטן נאָמען חיים פּרעסער קען נישט דעקלאַמירן וועגן לבנה און ליבע, כאָטש זיינע לידער זענען באמת געווען גאָרנישט אַזוי שלעכט.

נאָך אַ חבר האָבן מיר געהאַט, דווקא אַ גביריש קינד פֿון שענסטן יחוס, וועגן וועלכן מען האָט דערציילט פֿאָלגנדע געשיכטע:

ווען זיין מאַמע האָט אָנגעהויבן גיין מיט אים „צו קינד" איז געווען פּונקט פֿינף חדשים נאָכן חופּה־שטעלן...

ווען דער יונגער טאַטע, אַ בלאַסער און אַ דערשראָקענער,

איז געלאָפן צום סלאָנימער רב ר׳ יאָסעלע שליופער פרעגן די שאלה: היילִיקער רבי, צו איז געפערלעך פאַר דער מוטער, ווען זי גייט צום קינד אין גאַנצן פינף חדשים נאָך דער חתונה?

האָט דער רב זכרונו לברכה געגעבן אַ דיפּלאָמאַטישע תשובה:

— אויב דאָס איז דאָס ערשטע קינד איז דאָס נישט געפערלעך, אָבער מיט ווייטערדיקע דאַרף מען שוין זיין פאָרזיכטיקער...

מיין חבר איז פאַרשטייט זיך, געבוירן געוואָרן אַ געזונטער לעבעדיקער בחורעץ. מער נישט, צו זיין יחוסדיקן פאַמיליע־נאָמען האָט אים דאָס פאָלק צוגעגעבן אַ צונעמעניש, דאָס „פינפערל״.

פון סלאָנימער גימנאַזיע — אין סטאַלינס אַפּאַרטעמענטן

צו אונדזער גרופּע האָט אויך געהערט די גימנאַזיסטין ליזע רעפּעלסקאַ. זי איז געווען אַ טאָכטער פון אַ טוך־פאַבריקאַנט אין גאָראָדאָק, נעבן ביאַליסטאָק און געקומען לערנען זיך אין סלאָנימער רעגירונגס גימנאַזיע, וויל מען האָט דאָ לייכטער אָנגענומען יידן.

ליזע איז געווען אַן עקזאַלטירטע פון דער נאַטור און אויף אונדזערע שילער־אָוונטן פלעגט זי דעקלאַמירן מיט האַרץ און געפיל נעקראַסאָווס און קאָלצאָווס פּאָעזיע וועגן ליידנדן רוסישן מוזשיק.

שפּעטער האָט זי שטודירט מעדיצין אין כאַרקאָווער אוניווערסיטעט צוזאַמען מיט מיינע שוועסטערס. מיין פאָטערס פאַמיליע האָט שוין דאַן געוווינט אין כאַרקאָוו און ליזע פלעגט אונדז דאָרט באַזוכן. עס איז געווען אין סאַמע ברען פון דער מלחמה אין יאָר 1916, ווען די דונערן פון דער אָנקומענדיקער רעוואָלוציע האָבן זיך שוין געלאָזן קלאָר הערן, איבערהויפּט אין די אוניווערסיטעט־שטעט. עס איז דאַן געשאַפן געוואָרן אַן אונטערערדישער ראָט פון אַלע כאַרקאָווער הויך־שולן, ווו מען האָט באַטראַכט די פראַגע פון שטרייקן און פּראָטעסטן קעגן דעם צאַרישן רעזשים. די זיצונגען פון ראָט זיינען פאָרגעקומען אין דער סטודענטן־אַמבולאַטאָריע אויף סלעסאַרנעם געסל, ווו די מיטגלידער האָבן בעת די זיצונגען געשפּילט די ראָלע פון פּאַציענטן, וואָס וואַרטן אויף דאָקטוירים און דערוויל האָט מען צווישן זיך הייס דעבאַטירט די טאַקטישע פראַגן. איך בין דאַן געווען איינער פון די דריי פאַרשטייער פון האַנדלס־אינסטיטוט. ליזע רעפּעלסקאַ האָט רעפּרעזענטירט דעם מעדיצינישן פרויען־אינסטיטוט. זי האָט שוין דאַן געהערט צו דער באָלשעוויסטישער פראַקציע. אירע עקזאַלטירטע רעדעס פאַר אַן אַלגעמיינעם שטרייק, פאַר אַ דירעקטן קאַמף מיט דער צאַרישער פּאָליציי, האָבן נישט געהאַט קיין באַזונדערן איינפלוס אויף די ראָט־מיטגלידער, וועלכע זענען באַשטאַנען מערסטנטיילס פון „מענשעוויקעס״ און סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערן.

ליזען אָבער פלעגט הייס אונטערשטיצן דער פאַרשטייער פון טעכנאָלאָגישן אינסטיטוט, אַרטיאָם, אַ גרוזינישער סטודענט, שוין כמעט אַן אינזשיניער. זיינע קורצע שניידנדיקע רעדעס האָבן יאָ געמאַכט אַן איינדרוק און צו מען האָט געוואָלט צו נישט, האָבן זיך אַלע צו זיי צוגעהערט מיט גרויס אַכטונג.

צוויי יאָר שפּעטער, נאָך דער אָקטאָבער רעוואָלוציע, האָט דער חבר אַרטיאָם אַריינגעשטורעמט אין כאַרקאָוו אַן דער שפּיץ פון דער רויטער אַרמיי, וואָס האָט באַזיגט דעניקינען.

ער איז געוואָרן דער „פּרעדסאָוונאַרקאָם״ אָדער פרעמיער מיניסטער פון אוקראַינע. מיט אים צוזאַמען אין ערשטן טאַנק איז אַריינגעפאָרן ליזע, שוין איצט זיין פרוי...

איך האָב זיי אין אַ פאָר חדשים אַרום באַזוכט אין זייער אַפּאַרטאַמענט אין לוקסוס־האָטעל „מעטראָפּאָל״. דער האָטעל איז געווען באַוואַכט פון מאַטראָסן און רויט־אַרמייער אין פולער באַוואָפנונג מיט די כאַראַקטעריסטישע דאַן לעדערנע פאַסן, אין וועלכע עס האָבן געשטעקט רעוואָלווערן.

אָבער איך בין געווען באַוואָפנט מיטן „פּאַראָל״, מיטן סימן, וועלכן דער הויפּט פון דער רעגירונג אַרטיאָם האָט מיר געגעבן, כדי איך זאָל צו אים קאָנען צוקומען.

דער דיקליכער גוטמוטיקער אַרטיאָם האָט דאַן געדולדיק אויסגעהערט ליזעס און מיינע דערציילונגען וועגן די סלאָנימער שול־יאָרן, וועגן די שול־חברים... וועגן מיר האָט זי געזאָגט, אַז אייגנטלעך בין איך דאָך אַ „נאַציאָנאַל־שאָוויניסט״, וועלכן מען וואָלט געדאַרפט אַרעסטירן, אָבער פאַרט אַן אַלטער חבר... אַרטיאָם האָט דאַן דערציילט וועגן זיין טרייען שול־חבר דזשוגאַשווילי־סטאַלין, מיט וועלכן זיי האָבן נאָר־וואָס צוזאַמען אַזוי גלענצנד געקעמפט ביי צאַריצין. איך מוז מודה זיין, אַז דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך האָב דערהערט סטאַלינס נאָמען. עס איז געווען די צייט, ווען טראָצקיס מיליטערישע פירערשאַפט האָט פאַרטונקלט אַנדערע נעמען. נאָכהער האָט מיר ליזע איבערגעגעבן וועגן איר מאַנס, אַרטיאָמס, אַ דערפינדונג פון אַ וואַגאָן, וואָס ווערט געטריבן מיט אַ פּראָפּעלער, ווי אַן אַעראָפּלאַן.

מיט אַ יאָר שפּעטער נאָך דער באַגעגעניש איז אַרטיאָם אומגעקומען צווישן כאַרקאָוו און ביעלאָגאָראָד, בעת ער האָט געמאַכט זיין ערשטע רייזע אין ניי־דערפונדענעם וואַגאָן.

ליזע איז דאַן געבליבן אַליין מיט אַ עופהלע פון דריי חדשים אויף די הענט. דאָס איז שוין געווען אין 1920. באַקומט זי דאַן אַ טעלעגראַמע פון מאָסקווע, אונטערגעשריבן פון גענעראַל־סעקרעטאַר פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי יאָסיף סטאַלין, זי זאָל קומען און פאַרנעמען אַ דאָקטאָר־שטעלע אין שפּיטאָל אין קרעמל.

נאָכהער האָט סטאַלין אַדאָפּטירט דאָס קליינע זונעלע פון זיין אומגעקומענעם פריינט אַרטיאָם. אויף אַזאַ אופן איז דער זון פון דער אַמאָליקער סלאָנימער גימנאַזיסטין געוואָרן סטאַלינס אַדאָפּטירטער זון...

מיט זעכצן יאָר שפּעטער — אין 1936 — האָב איך באַזוכט מאָסקווע.

די טעלעפאָניסטין פון מיין האָטעל, נאָוואַ־מאָסקאָווסקאַיאַ גאָסטיניצאַ, האָט מיך צוויי מאָל איבערגעפרעגט, ווען איך האָב געבעטן, מען זאָל מיין צימער־טעלעפאָן פאַראייניקן מיטן קרעמל, און איר מעגט גאַנץ זיכער זיין, אַז די אויערן, וואָס

האָבן אונטערגעהערט מיין געשפּרעך (סיי אין האָטעל, סיי אין קרעמל) האָבן זיך נישט ווייניק איבערראַשט, ווען זיי האָבן דערהערט, אַז דער גאַסט פון פּרעמיער „בורזשואַזער" וועלט רעדט אויף „דו" מיט דער דאָקטאָרין, וואָס וווינט אין סטאַ־לינס פּריוואַטע אַפּאַרטאַמענטן.

דעם זעלבן אָוונט איז די אַמאָליקע סלאָנימער גימנאַ־זיסטין ליזע געקומען באַזוכן איר אַלטן חבר, גענומען אים אין שוואַרצן לימוזין, וואָס טראַגט די קרעמל־נומערן, אויף אַ שפּאַציר דורך מאָסקווע. זי האָט אים אויך דערציילט מיט אַ פאַרשטענדלעכן שטאָלץ, אַז מיט אַ חודש צוריק האָבןביידע קינדער — סטאַלינס אייגענער זון און איר קינד, דער אַדאָפּטירטער דורך אים — געענדיקט די מיטל־שולע און סטאַלין אַליין האָט דאָן געהאַלטן אַ רעדע אויפן שלוס־אַקט דורך דער ראַדיאָ...

מיט מיינע גייסטיקע אויגן זע איך אונדזער „קרייזל" אויפן בוידעם שטיבל פון זשאַנדאַרם יאַדיס, אַזוי ווי מיר האָבן אויסגעזעון דאָרטן אין אָנהייב יאָרהונדערט.

געשווירענע קעפּלאַך, פאַרשפּילעטע שול־מונדירן, ברוינע קליידלאַך, מיט הערצער ווי פּילבאַרע מעמבראַנעס, זיינען מיר גרייט געווען אַלע צוזאַמען אַרויסשטורמען אין לעבן, קעמפן פאַר גוטס און דערשטיקן דאָס שלעכטע... דאָס לעבן האָט אונדז צעשיידט; וואָס פאַר איינעם איז גוטס געוואָרן, איז פאַרן צווייטן דאָס ערגסטע געווען. ניינציק פּראָצענט פון אונדזער דעמאָלסטיקער גרופּע זיינען אומגעקומען אין גרויסן פייער, וואָס האָט פאַרברענט אונדזער אַלטן דעמבן־וואַלד. אויך פון די גויים זיינען געבליבן נאָר איינצלנע; ווי צעפליקטע וואָלקנ־דלאַך נאָך אַ שטורעם וואַנדערן זיי אויפן האָריזאָנט. און דאָך וואָס פאַר אַ וווּנדערבאַר פאַרבן־שפּיל איז געבליבן אויפן הימל, ווען די זון איז פאַרגאַנגען.

דר. שמואל חננוביץ

רסיסי־זכרונות מבית־אבא ז״ל

זכר לנשמת אבי ז״ל
ר׳ יעקב חננוביץ
שעסק בסלונים בצרכי ציבור באמונה.

המלמד הראשון שלי היה ר׳ איטשע טוניס ז״ל. החדר שכן בעזרת הנשים של „בית המדרש דגשר" („בריקער בית מדרש"). את הא״ב למדנו מתוך הסידור ורק ידענו א״ב התחלנו לקרוא בסידור את התפילות. לשם שמירה על המשמעת היה משתמש ברצועה ומרביץ מזמן לזמן בילד „שחטא".

אחד ממלמדי, ר׳ ישראל־יעקב סלמן זכור לי בעיקר מלימוד התנ״ך. את כל לבו השקיע בהסברת הנביאים, ותוכ־חותיהם על מעשיהם הרעים של העם היו יוצאות מפיו בכאב ובחרדה. בהתלהבות ובהתרגשות היה מבאר את דרישות הצדק שלהם. ה„פתוס" שבהם נאמרו הדברים, השאיר ללא ספק רושם חזק בנפשותיהם הרכות של תלמידיו, כשאני לעצמי הריני ניזון עוד היום מההתלהבות הזאת.

הימים הנוראים היו מטילים אימה ופחד על יהודי סלו־נים, עיר שרוב רובה יראים ושלמים בימים ההם. מראש חודש אלול עד לאחר יום־כיפור היה מורגש שינוי האוירה בעיר, צפייה ליום הדין. אחרי כל־נדרי היו מפסיקים בבתי המדרש את התפילה והקהל היה נוהר בקיטל ובערדליים לבית הכנסת הגדול לשמוע את דרשת ר׳ מרדכי׳לה. בית הכנסת היה מלא, הקהל הצטופף ב„פולוש", לא היתה כל אפשרות לשמוע מלה שיצאה מפיו, אולם, חרדת־קודש שררה בקהל, שעמד בליל יום הדין והתייחד עם צדיק וקדוש.

בתפילת ערבית של מוצאי יום־כיפור בבית המדרש דחו־מה היה ר׳ מרדכי׳לה מאריך במיוחד בתפילת שמונה־עשרה. כל הקהל, גם „הנאורים" חיכו בסבלנות עד שסיים את תפילתו ורק אז היו ניגשים אליו לקבל ברכתו לשנה החדשה.

בערב יום־כיפור היו מעמידים שולחן גדול מאחורי הבימה ועליו „קערות" לנדבות. אחרי תפילת מנחה אומר כל אחד ווידוי. אחר־כך ניגש כל אחד לשולחן, מסדר חשבונותיו עם גבאי בית המדרש על נדבותיו בשנה שעברה ומחלק צדקה ל„קערות". בפינה אחרת של בית המדרש כורעים זקנים והשמש מלקה בהם ארבעים חסר אחת. הווידויים וההתיפחויות מרטיטים כל לב. ובמשך היום־הקדוש — הבכיות וההתרג־שויות של האדוקים הקיצוניים מטילות אימה, ביחוד עלינו הילדים.

מנהג היה בתפוצות ישראל להדליק בערב יום־כיפור נר־נשמה גדול, שהיה דולק עד מוצאי יום־כיפור. המספר הגדול של הנרות הללו היו גורמים לחום קשה בבתי התפילה. לא מעטות היו גם הסכנות, כשנר היה מתהפך וכדומה, אולם, קשה לבטל מנהג.

והנה באה מלחמת העולם ב־1914. העניות היתה גדולה ואנשי „ועד העזרה" הצליחו להשפיע על גבאי בתי הכנסת, שבמקום נר יתן כל אחד תרומה לנצרכים. מאז בוטל המנהג בסלונים.

„בית המדרש דחומה" היה מבצר היהדות החרדית שבעיר. דור הזקנים כולם אדוקים, יראים ושלמים ונזהרים במצוות קלות כבחמורות. משגדל הדור הצעיר נתווספו למת־פללים, בעיקר בשבתות ובימים טובים, הבנים והחתנים של „הדור ההולך", מהם שכבר לא הלכו בכל דרכי אבותיהם והיו ביניהם רבים בלי חתימת זקן. אחד הקנאים בא בדרישה שאין להכניס „פושעים" אלה לבית המדרש ואסור לקרוא להם לעלות לתורה. לא חסרו המריבות בנושא זה. זכורני שבאחת ההתפרצויות של אחד הקנאים הקשיב ר׳ אליהו קלצקין ז״ל (חותנו של ראש הישיבה ר׳ שבתי יגל זצ״ל), לדברי המת־ווכחים וכשנרגעו קצת הרוחות פנה לקנאי ואמר: „בית־מדרש

זקוק לשולחן־ערוך שלם. אולם, מי מבינינו מסוגל לקיים את תרי״ג המצוות כולן? ובכן; מה שמחסיר האחד משלים חברו. צעירים אלה יש ביניהם הרבה בעלי־צדקה וגומלי חסדים והם משלימים הרבה מצוות שאתה וחבריך אינם מקיימים אותן כהלכה". —

בשנת 1911 עמדו לבחור בסלונים „רב מטעם". אחד המועמדים למשרה זו היה הרב ר' זלמן סורוצקין, שכיהן כרב בעיירה קטנה ע"י לידה, שהיה לו „אטסטט" (תעודה) של גימנסיה שלמד בה כאקסטרן.

מועמדותו של הרב הזה ירדה מן הפרק, לאחר שהרב ר' מרדכי'לה זצ"ל פסק: „מעלין בקודש ולא מורידין" והוא לא יסכים שרב בישראל, ירד לדרגת „רב מטעם".

מועמד שני, ה' קרופיצקי הובא ע"י יעקובסון, שהשתדל להכניס קצת השכלה אירופית לעיר. המועמד היה חניך אסכולה אירופאית, איש משכיל, חזותו אומרת כבוד, שערותיו ארוכות, מגבעתו גדולה ושכמיה על כתפיו.

באחת השבתות ההן חגג יעקובסון את הבר־מצווה של בנו והמועמד נאם אחר קריאת התורה לכבוד המאורע, כנהוג בארצות אירופה המערבית. מעטים היו אז המשכילים בעיר ולמרות השתדלויותיו והשפעתו של יעקובסון נכשל המועמד הזה.

המועמד השלישי היה יליד העיר, בעל יוחסין, בנו של הרב ר' יוסלי שלופר ונכדו של ר' אייזילי חריף. בעלי־הבתים של העיר טענו לזכות־אבות של המועמד הזה והוא נבחר.

בשנות הכיבוש הגרמני 1916—1918 התארגנה קבוצה של סוחרים שהקימו בית־חרושת לגפרורים. בבית־חרושת זה מצאו עבודה צעירות וצעירים מטובי המשפחות שבעיר ופירנסו את משפחותיהם שנדלדלו.

בית־חרושת זה שכל עובדיו היו יהודים, היה משמיע בערב שבת צפירה שנשמעה בכל העיר, אות לכניסת השבת.

בתקופת הכיבוש הגרמני פעל בעיר כידוע, „הועד לעזרה" לנזקקים. רבים מאד היו מחוסרי פרנסה וגדולה היתה הדלות. יום יום היו באים אנשים לבקש ולהתחנן לקבל עזרה.

יום אחד הזמין ה„קומנדנט" הגרמני כמה מחברי הועד וביניהם גם את אבי ז"ל ודרש מהם להגיש לו מיד רשימה של עניים, שנופלים למעמסה על הציבור, כדי שהשלטונות יעבירו אותם למקומות אחרים. חברי הועד סרבו לתת רשימה כזאת, והחזיקו אותם חצי יום במעצר ב„קומנדנטורה". ואכן הרשימה לא ניתנה. הדבר נודע בעיר, ועוד לא הספיק אבי לחזור הביתה וכבר באו אנשים, שבימים רגילים היו מתחננים כל הזמן לסיוע, מבוהלים, צועקים ורוטנים, מי ביקש מהועד לרשום אותם בין מקבלי העזרה... למרבה הצער יצא הגירוש לפועל והרבה משפחות הוגלו, לפי ראות עיניהם של הגרמנים.

כשכבשו הפולנים את סלונים מידי הבולשביקים היתה המצוקה בעיר קשה מאד. מספר הזקוקים לעזרה היה גדול. שרר מחסור במצרכי מזון חיוניים. בעיירה ז'טל הסמוכה לסלונים כיהן אז ברבנות הרב סורוצ'קין ז"ל והוא פעל רבות למען קהילתו, לשם־כך היה בא לפעמים קרובות לסלונים, להשתדל אצל השלטונות הפולניים לקבל מצרכי מזון עבור קהילתו. אותה שעה לא היה רב בסלונים. ר' מרדכי'לה זצ"ל נפטר בשנת 1916 ובתקופת הכיבוש הגרמני ולאחר־מכן בשנות מלחמת הפולנים והבולשביקים לא היתה השעה כשרה לטפל בבעיה זו. ראה „עמך" בסלונים את הרב מז'טל שהוא שתדלן מצליח ועוזר לאנשי קהילתו גם ב„גשמיות", התארגנה קבוצה שדרשה לבחור בו לרב בסלונים. לעומתה קמו בעלי־הבתים המכובדים ותלמידי החכמים שבעיר והתנגדו למועמדותו, והציעו לבחור בראש־הישיבה ר' שבתי יגל זצ"ל, גאון בתורה ומעורב עם הבריות, דואג לצרכי הכלל וראוי לכל הדעות לשבת על כס הרבנות בסלונים. המחלוקת היתה גדולה. באחת השבתות הופיע בבית־המדרש־דחומה בשעת התפילה האדמו"ר ר' יששכר לייב זצ"ל עם קהל חסידים — דבר נדיר מאד, שהרבי של החסידים יבוא לבית המדרש של המתנגדים — עלה על הבמה ודרש בכל תוקף שלא להשאיר יותר את העיר בלי „מנהיג רוחני". הוא העלה בפני הציבור את גדולתו בתורה ומידותיו התרומיות של הרב ר' שבתי יגל זצ"ל ודרש שבימים הקרובים ימסר לו כתב הרבנות.

הרב ר' שבתי יגל זצ"ל שהתפלל בבית המדרש, הודיע באופן ברור ומפורש ובצורה שאינה משתמעת לשתי פנים, כי לאור המחלוקת בעיר הוא מסרב לקבל את כתב הרבנות. תלמידי־חכמים מרבים שלום בעולם ואסור להלהיב עוד יותר את יצר המריבות. לאחר כמה זמן כשסדרי החיים חזרו לתיקונם, שמו אנשי סלונים עינם בהרב פיין זצ"ל, ששימש אז רבה של אושמינה ובחרו בו לרב בסלונים והמחלוקת שככה.

לאחר שהפולנים חיזקו את שלטונם בעיר נבחר „ועד הקהילה", שבו השתתפו רוב המפלגות שברחוב היהודי — מ„אגודת־ישראל" עד ל„בונד". הועד התנהל בצורה דמוקרטית וישיבותיו היו פתוחות. נזדמנתי פעם לשמוע מו"מ בועד הקהילה. יו"ר הועד היה באותו זמן ר' זלמן איווינסקי ז"ל סוחר ועסקן ידוע בסלונים. בין חברי הועד היה גם ר' שמעון־אהרן אורלינסקי, יהודי פיקח וממולח, שעשה רבות לטובת בעלי המלאכה בעיר והתמסר כולו לעזרה לעניים. באחד הויכוחים הוא ביקש את רשות הדיבור וגידף בביטויים „בלתי פרלמנטריים" את אחד העסקנים. הפסיק אותו יושב־הראש וגער בו על המלים שהשתמש בהן ודרש שיחזור בו: „נעמט די ווערטער צוריק". עמד שמעון־אהרן בפנים תמהים, הרהר כמה רגעים. נראה שלא ירד לסוף דעתו של היו"ר ואמר: מילא, לאחר שאמרתי, אני יכול לחזור בי.

בשעור ראשון זה שקיבלתי בפרלמנטריזם נזכרתי אח"כ הרבה פעמים. שיטה זו להפליט דברים ואח"כ לחזור מפליטת הפה, היתה ועודנה מקובלת מאד בהרבה פרלמנטים.

האדמו"ר מסלונים ר' יששכר־לייב זצ"ל עסק במשך כל תקופת המלחמה ולאחריה, בענינים ציבוריים. בעבודה זו נפגש אתו לעתים קרובות אבי ז"ל. לפני צאתי את סלונים, לקנות השכלה בחו"ל הוא ביקש את אבי שאכנס להיפרד ממנו. הוא נפרד ממני בלבביות רבה וציווה עלי להיכנס אליו בכל פעם שאבוא הביתה. מלאתי את ציוויו ובודאי היה הדבר לפלא בעיני יושבי ה„שטיבל", שסטודנט מברלין מתקבל ע"י הרבי.

הרבה דברי חכמה ודעת זכיתי לשמוע מפיו בשיחות הקצרות אתו. זכורני, שסיפר לי פעם על בעיה שהוא מתלבט בה. ר' משה'לה חסיד (ר' משה פוקסמן), רוצה זה כמה שנים

לשמש כמוהל והוא הולך אחרי הרבי כמעט לכל ברית, כדי ללמוד. ובאמת, אין כמוהו ראוי לכך! — „אעפ״כ — אמר הרבי — אני מהסס. מתוך נסיוני, אני יודע שלא מספיק להיות צדיק וחסיד, מוהל צריך גם להיות בעל־תפישה מהירה וכושר שליטה במצב. ובדידי הוה עובדא — מספר הרבי. בנסיעותי נזדמנתי פעם לעיר שהיו בה הרבה חסידי סלונים. באו החסי־דים לקבל פני בתחנת הרכבת. והנה התברר שאחד החסידים היה „בעל־ברית" באותו היום והוא ראה זכות גדולה לעצמו, שהרבי ימול את הרך הנולד. הסכמתי לדחות את נסיעתי וללכת בליוויית החסידים לברית. היה דוחק רב של חסידים. השמחה בבית „בעל־הברית" היתה גדולה מאד. הסנדק היה הסבא של התינוק, והנה רק התחלתי לימול, אני רואה שהסנדק התעלף, כנראה מרוב התרגשות. הוצאתי מידו ביד שמאל את התינוק וביד ימין עשיתי הכול מה שנשאר לי עוד לעשות. לאחר שחבשתי את התינוק אמרתי לחסיד שעמד על ידי לטפל בסנדק שהתעלף. עדיין לא יצאתי מכלל היסוסים, אם ר' משה'לה חסיד יהיה מסוגל לשלוט בעצמו במקרה כזה ומשום־כך אני דוחה לפי שעה את העניין. אולם, בעיני חסידי סלונים זה מעשה לא מובן". —

בכך הפטיר האדמו"ר ר' יששכר־לייב את סיפורו.

יוסף ערישעוויטש (בוענאס־איירעס)

פאַרשוווּנדן דער וואַסער־טרעגער...

סלאָנימער, וועלכע זיינען געבאָרן געוואָרן שפּעטער פון יאָר 1896, האָבן אָנגענומען פאַר זייער נאַטירלעך, אַז וואַסער פליסט אין שטוב פון קראַן...

ווי אַזוי אָבער האָט מען זיך באַזאָרגט אין שטאָט מיט וואַסער צום טרינקען, קאָכן און וואַשן איידער ס'איז איינגע־פירט געוואָרן די מאָדערנע וואַסער־לייטונג? —

אַזוי ווי מיינע קינדער־יאָרן זיינען אויסגעפאַלן אין די ענדע אַכציקער און אָנהייב נײַנציקער יאָרן, געדיינק איך זייער קלאָר די אַלע אומשטענדן פון וואַסער־צושטעלונג פון יענער צייט, וועלכע זיינען געוויס געווען דיזעלבע אין משך פון יאָר־הונדערטער, ביז וואַנען ס'איז געקומען די ציוויליזאַציע מיט דער טעכנישער וואַסער־איינריכטונג. דאָס זעלבע בילד פון די ברונעמער, וואַסער־טרעגער און וואַסער־פעסלאַך וואָס איך געדיינק פון 80 יאָר צוריק, איז געוויס געווען נאָך אין מלך סאָבעסקי'ס צייטן...

צוליב דעם צושפּרייטן שטח פון די פּעריפעריעס פון שטאָט, איז ניש געווען לייכט צו באַפרידיקן די באַדערפע־נעשן אין וואַסער נאָר פון דער שטשאַרע און פון אַגינסקי־קאַנאַל (לייגג־אויס דער דאַמבע). צוליב דעם האָבן פאַרשיי־דענע געגנטן זיך באַזאָרגט מיט ברונעמער. אַזעלכע האָבן זיך געפונען, — ווי איך געדיינק: — אויף דער ערשטער יורדזיקע (נעבן דער יורדזיקער שול), אויף דער צווייטער יורדזיקע (נעבן דעם הויז פון אברהם'ל דער באַנדער,*) קעגנאַיבער דער גרויסער שול (אַנטקעגן דעם בית־המדרש חברה־שטיבל), אין בעל־עגלה'שער געסל; נעבן דער אַלטער ישיבה קעגן אַלטן בית־עולם (האַרט ביי דעם גאַלן בעקערס שטוב); דער פּאַטשטאָווער ברונעם אין מאַנדזשע מילערס געסל, און פיל אַנדערע.

דאָס צושטעלן וואַסער אין די הייזער איז פאָרגעקומען אויף פאַרשיידענע אופנים: דהיינו, טייך־וואַסער איז גענוצט געוואָרן נאָר צום טרינקען און קאָכן. דאַקעגן ברונעם־וואַסער איז באַנוצט געוואָרן צו וואַשן וועש, רייניקן די הייזער, באַ־וואַסערן גערטנער וכדומה. פאַרשטענדלעך, האָט זיך געשאַפן אַ קליינער כמו וואַסער־טרעסט, וואָס איז געלעגן אין יידישע הענט. טייך־וואַסער האָט מען געפירט מיט פערד און וואָגן אין גרויסע הילצערנע פעסער, וועלכע האָבן געהאַט אין אויי־בערשטן טייל אַן־עפענונג אויף אָנצופילן, און אין אונטערשטן טייל, — אַן־עפענונג, פאַרשטאָפּט מיט אַ שפּונט, אויף אָנצו־פילן די עמערס פון די פאַרברויכער. אַ צובער וואַסער האָט געקאָסט אַ קאָפּיקע. מיטן פירן טייך־וואַסער האָבן זיך פאַר־נומען יהודה דער וואַסער־פירער, נח אייד — אַ גבר מיט אַ געדיכטער שוואַרצער באָרד, הירש דער געלער פון רוזשנאַיער גאַס. יעדער וואַסער־פירער האָט געהאַט געהילפן צו דער אייגנאַרטיקער מלאכה.

דאַקעגן צושטעלן וואַסער פון די ברונעמער איז געווען די אַרבעט פון די וואַסער־טרעגער, וועלכע פלעגן טראָגן אויף די אַקסלען אַ קאָראָמעסל מיט צוויי עמערס, אין עמער פון יעדן זייט. די וואַסער־טרעגער האָבן געהאַט חזקה אויף דער אַרבעט, יעדער איינער אין זיין געגנט.

אויף דער ערשטער יורדזיקע האָט געהאַט די חזקה יודל, אַ ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט; אויף דער צווייטער יורדזיקע — איטשע־לייב; אין בעל־עגלה'שער געסל — משה דער וואַסער־טרעגער (וועמענס זון אַנצל דער סטאָליער איז געווען דער ערשטער סלאָנימער וואָס איז פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר צוליב זיין רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט.**) יעדן דאָנערשטיק פלעגן די וואַסער־טרעגער אַרבעטן ביז חצות, כדי צושטעלן וואַסער אויף שבת.

ווינטער איז געווען סכנות־נפשות צוצוטרעטן צום ברו־נעם, צוליב דאָס פאַרגאָסענע וואַסער, וועלכע פלעגט פאַר־פרוירן ווערן און שאַפן אַ דיקע גליטשיקע אייז־שיכט. און

---

*) ליידער ווייס איך נישט די פאַמיליע־נעמען פון אַלע פער־זאָנען וועלכע כ'דערמאָן דאָ. איך געדיינק זיי נאָר מיט זייערע פאַרנעמען און זייער מלאכה, ווי וואַסער־טרעגער, באַנדער, סטאָ־ליער א. אז. וו.

**) ל' פרטים וועגן אים אין מיינע זכרונות פון די יאָרן 1904—1906, וועלכע קומען אין דיזן באַנד פון „פנקס־סלאָנים".

זומער זיינען אַרום די ברונעמער געווען שטענדיק גרויסע קאַלוזשעס.

יעדער חנוכה פלעגן זיך די וואַסער־פירער און וואַסער־טרעגער אַרויסלאָזן איבערן שטאָט מיט אַ חשוב'ן בעל־הבית זאַמלען חנוכה־געלט...

אַלע סלאָנימער געדיינקען גוט די טאָפּאָגראַפישע לאַגע פון דער שטאָט, וועלכע איז געלעגן אין אַ טאָל לײַנג־אויס דער שטשאַרע, אַרומגערינגלט פון צפון און מערב מיט אַ קייט פון גאַנץ־הויכע בערגלאַך, וועלכע האָבן געשאַפן, צוזאַמען מיט דער פערספּעקטיווע אויפ'ן טייך, אַ מאַלערישע לאַנדשאַפט־פּאַנאָראַמע. (ניט אומזיסט ווערט סלאָנים געקרוינט אין גע־וויסע ענציקלאָפּעדיעס מיטן טיטול: „די שווייץ פון ווייס־רוסלאַנד").

אין אָט די בערגלאַך האָבן זיך געפונען נאַטירלעכע וואַ־סער־קוואַלן, וועמנס וואַסערן זיינען פאַרלאָרן געגאַנגען אין די אונטערערדישע דורכגאַנגען. די קוואַלן וואָלטן אפשר נאָך פיל דורות געדרימלט אין די בערג, ווען אין סלאָנים וואָלט זיך ניט געפינען אַ ייד מיטן נאָמען ר' נטע דער ברו־קירער, אַ ייד אַ גרויסער קבצן, נאָר אַ שטיקל פילאָסאָף וואָס שטעלט שטענדיק קשיות און פרווט אַליין צו געפינען אויף זיי אַ תירוץ...

אין אַ שיינעם העלן טאָג האָט ר' נטע, פילאָזאָפירנדיק, זיך דערטראַכט אַז מען וואָלט געדאַרפט אויסנוצן די וואַסער־קוואַלן פון די בערג פאַר דער שטאָט. מיט דער דאָזיקער „אידעיע־פיקס" האָט ר' נטע זיך אַרומגעטראָגן אַ היפּשע צייט, ביז ער האָט זיין פּלאַן פּאַרטרויט פאַר הערשל קוניצען. דער לעצטער האָט דעם פּלאַן אָנגענומען ערנסט, און נאָך אַ יישוב־הדעת מיט זיין ברודער חיים, האָט ער באַשלאָסן אַראָפּ־צובריינגען אַן אינזשעניער פון רוסלאַנד, אויף אַ באַראַטונג; דער אינזשעניער האָט זיך אַרויסגעלאָזט צו די „פּאַנאַסויקער בערג" (אַזוי האָט מען גערופן אין סלאָנים אין יענער צייט די בערגלאַך וואָס ליגן נאָענט צו פּאַנעסוויער גאַס), און נאָך אַ לענגערן שטודיום איז ער געקומען צום באַשלוס, אַז די הויכ־קייט־דיפערענץ צווישן די קוואַלן און דער אין דער נידער־ליגנדער שטאָט, ווי אויך די שטאַרקייט פון די קוואַלן זיינען ביכולת צוצושטעלן וואַסער פאַר דער שטאָט, אָן קיין שום מעכאַנישער הילף.

דער פּלאַן איז צוגעשטעלט געוואָרן אין דער „גאָראָדס־קאַיאַ אופּראַווא" (שטאָט־פאַרוואַלטונג), וועלכע האָט אים אָפּ־ראָבירט. מען איז גלייך צוגעטראָטן צו דער פּראַקטישער אַר־בעט פון גראָבן גריבער און לייגן רערן פאַר אַ מאָדערנער וואַסער־לייטונג, וואָס האָט זיך געצויגן פון די פּאַנאַסויקער בערג ביז'ן „פּאָסטן סאַד", ווו ס'איז טאַקע געווען די ערשטע „וואָדאָקאַטשקע" (אַ פּאַרטיילונגס־סטאַציע פון די וואַסער, מיט אַ וואַסער־רעזערוואַר דאָבי). די צווייטע „וואָדאָקאַטשקע" האָט זיך געפונען אויפ'ן מאַרק־פּלאַץ, נעבן דאַמאַלסדיקן „נאַ־ראָדני דאָם" (געביידע פון שטאָט־טעאַטער). דעם „פּאָדריאַד" (אונטערנעמונג) אויף איינצופירן וואַסער־לייטונג אין די היי־זער האָט באַקומען דער איניציאַטאָר פון פּראָיעקט, ר' נטע ברוקירער, וועלכער האָט דערנאָך איבערגעגעבן די חזקה צו זיין איידעם זלמן גערצאָווסקי.

ביסלאַכוויז איז איינגעפירט געוואָרן וואַסער־לייטונג אין אַלע סלאָנימער הייזער. די סאַניטאַרע מאַכט פון דער שטאָט האָט נאָכהער פאַרבאָטן צו באַנוצן די וואַסער פון טייך צום טרינקען, ווייל אַ מעדיצינישע עקספּערטיזע האָט באַוויזן, אַז די טייך־וואַסער פאַראורזאַכט בויך־טיפוס.

און מיטן איינפירן די וואַסער־לייטונג איז ביסלאַכוויז פאַרשוואונדן פון שטאָט־האַריזאָנט די גוט־באַקאַנטע געשטאַלט פון היימישן וואַסער־טרעגער...

אין יענע יאָרן איז סלאָנים געווען די איינציקע שטאָט פון גאַנצן געגנט, וועלכע האָט געהאַט אַ מאָדערנע וואַסער־לייטונג. באַראַנאָוויטש און וואָלקאָוויסק האָבן דאָס באַקומען פיל שפּעטער.

אין די לעצטע יאָרן האָט דער סלאָנימער „דאַנקבאַרער" שטאָט־ראַט צוגענומען די קאָנצעסיע פון די ברידער הערשל און חיים קוניצע.

הפרוגימנזיה לבנות של הגב' יודקובסקי

בהתחלת המאה השתקעה בסלונים פדגוגית מנוסה הגב' פניה יקובלבנה יודקובסקי וקבלה רשיון לפתיחת מוסד חינוכי לבנות, הריהי הפרוגימנזיה שנשאה את שמה ושפתרה במשך 15 שנה את בעיית־החינוך הכללי של מאות נערות יהודיות בעיר, שלא מצאו את מקומן בגימנזיה הממלכתית. המוסד היה בן 7 כיתות, שבעצם הקבילו בתכניתן לשבע כיתות בית־ספר תיכון מלא, אך הואיל והוא היה נעדר זכויות ממשלתיות, קראו לו פרוגימנזיה. כל הלימודים הכלליים היו בשפה הרוסית. כמובן, שהתכנית כללה גם את לימוד הדת. המורה לדת היה בעלה של המייסדת ה' יודקובסקי. צוות המורים והמורות היה כולו יהודי, וכן כל התלמידות. המוסד לא הקנה שום ערכים לאומיים־יהודיים. המורים רובם היו מחוץ לסלונים והיו מת־חלפים לעתים קרובות. גם המורים מביה"ס היהודי הממלכתי, ביליקוב ושוורצובסקי נתנו שעורים במוסד. הלימודים ארכו מ־8 בבוקר עד 2 אחה"צ. בבחינות סוף שנת־הלימודים לא השתתף אף־פעם בא־כוח או מפקח של שלטון־החינוך מגליל־ווילנה, ועובדה זו, מנעה מהמוסד את הזכויות הממשלתיות. על־אף עובדה זו, מילא המוסד שליחות חינוכית בעיר, בהק־נותו השכלה כללית לדור שלם של נערות יהודיות. אני למדתי במוסד וסיימתי בו את חוק־לימודיו. אחר־כך שימשתי בו כמורה עד סגירתו בשנת 1915. לפני כניסת הגרמנים, עזבה גב' יודקובסקי עם בני־ביתה את סלונים ועברה לרוסיה עם האבקואציה. הגב' יודקובסקי, שהיתה ילידת גרודנה, לא חזרה יותר לסלונים. המוסד השאיר שם טוב. רוב הבנות של השכבות הבינוניות למדו בו. שכר־הלימוד היה בו ממוצע (בערך 3 רובל לחודש). ראוי המוסד לציון בתולדות העיר.

ר ח ל ר ק ו ב י צ ק י ־ ז ק ל ד

זכרונות מהשנים הסוערות 1903-1906

זכרונות פון די שטורמישע יארן 1903-1906

יואל יודעלעוויטש

די ערשטע יארן פון דער ארבעטער־באוועגונג אין סלאנים

1

איינער פון די ערשטע פראלעטארישע אגיטאטארן אין סלאנים איז געווען א מינסקער בחור יעקב, וועמנס פאמיליע־נאמען לײדער געדיינק איך ניט. ער איז אין 1899 געקומען פון מינסק אין סלאנים דינען אין היגן פאלק, וואס האט גארניזאנירט אין שטאט. במשך פון דער צייט פון זיין מיליטער־דינסט אין סלאנים האט ער באוויזן צו ארגאניזירן קרייזלאך צו 8—10 מאן יעדערער, ווו ער האט געגעבן פאפולערע שמועסן וועגן וויסנשאפט און סאציאליזם. ער האט די ארבעט געפירט שטרייננג קאנספיראטיוו, און פאר דער גאנצער צייט איז ער קיינמאל ניט דורכגעפאלן. חבר יעקב איז ביי די ארבעטער געווען זייער פאפולער. זיינער א ווארט (כאטש ניט אלע האבן אים פארשטאנען) איז געווען הייליק און ער האט דעריבער געהאט א גרויסע ווירקונג אויף זיינע צוהערער.

זייענדיק נאמינירט פון דער סאציאליסטיש־רעוואלוציאנערער באוועגונג אין מינסק, האט ער זיין אגיטאציע געגעבן א ס.ר.׳ישע באפארבונג, און דאס האט זיך אים לייכט איינגעגעבן, ווייל קיין קעגן־מיינונגען האט ער נאך דאן אין סלאנים ניט געפונען.

אמת, דער דאן שוין באקאנטער אין סלאנים לערער און ארבעטער־טוער זלמן קוניצע, וועלכער איז לויט זיינע אנשויאונגען געווען א סאציאל־דעמאקראט, האט געפרובט זיך אנטקעגנשטעלן דער ווירקונג פון ח׳ יעקב. דאס איז אים אבער ווייניק געלונגען, ווייל צוליב פארשיידענע סיבות האט קוניצע ניט גענאסן פון צו־גרויסן צוטרוי מצד די ארבעטער...

איינער פון די וויכטיקסטע אויפטועון פון ח׳ יעקב איז, אן־ספק, געווען זיין באקעמפן דעם אנאלפאבעטיזם. ס׳זיינען צווישן די ארבעטער געווען א סך, וועלכע האבן זיך ניט געקענט אונטערשרייבן אין רוסיש (אנאלפאבעטן אין יידישן אלף־בית זיינען ניט געווען), און אונטער זיין השפעה האבן אסך אפגעשפארט פון זייערע שווער־פארהארעוועטע גראשנס און געלערנט זיך שרייבן.

פון די קרייזן האבן זיך מיט דער צייט אויסגעצייכנט עטלעכע פייהיקערע ארבעטער, וועמען דער ח׳ יעקב פלעגט איבערגעבן די פרעסע און אויך אויפרופן דורך זיי די קרייזן.

ח׳ יעקב האט געדינט אין סלאנים 2 יאר. נאכ׳ן ענדיקן זיין דינסט־צייט האט ער פארלאזט סלאנים און זיך צוריקגעקערט קיין מינסק. די מינסקער ס.ר. האט משמעות ניט געוואלט פארלירן אזא פאזיציע ווי סלאנים און האט ארויסגעשיקט אלס פראפעסיאנעלן אגיטאטאר דעם ח׳ נתן (אויך זיין פאמיליע־נאמען איז מיר ניט געבליבן אין זכרון), וועלכער האט פארגעזעצט די ארבעט.

אין די קרייזלאך האט זיך שוין דאן, אין 1901, אנגעהייבן צו פילן א סאציאל־דעמאקראטישע שטימונג, וואס איז אריינגעבראכט געווארן דורך די ס.ד. געהיימע פרעסע, וועלכע מיר פלעגן באקומען פון ווילנע. מ׳פלעגט שוין גאנץ אפט פירן דיסקוסיעס איבער דער טעמע: צי איז די רעוואלוציע, וואס דארף און וועט קומען, אפהייניגיק פון די עקאנאמישע באדינגונגען און די רייפקייט פון די מאסן, אדער גאר פון יחידים וואס וועלן שטירצן דורך פארשיידענע טעראר־מיטלען די הערשנדיקע מאכט? —

אינצווישן איז סלאנים אויפגעטרייסלט געווארן פון א טעראר־אקט וואס האט באגאנגען א יידישער סטאלער־ארבעטער, אונטערן איינפלוס פון דער ס.ר.׳ישער פראפאגאנדע: אין איינעם פון די היגע מעבל־ווארשטאטן איז אויסגעבראכן א שטרייק, און זייענדיק צוהיצט פון דער דיסקוסיע פון איין זייט און פון דער עקשנות פון ווארשטאט־אייגנטימער פון דער צווייטער זייט, האט ער פארגאסן דעם פנים פון בעל־הבית מיט אלים (שוועפל־זויער). גלייך נאכדעם איז דער סטאלער־ארבעטער אנטלאפן קיין אמעריקע. דאס איז געווען דער ערשטער פאקט פון עקאנאמישן טעראר אין סלאנים, און איז געטאדלט געווארן אין דער ס.ד. פרעסע, וואס איז ארויס געהיים אין ווילנע.

דאס איז אבער דאן געווען דער איינציקער פאל. אין אלגעמיין האבן אונדזערע צוזאמענטרעפן אין יענע יארן געטראגן מער א כאראקטער פון זעלבסט־בילדונג. מיר פלעגן זיך צונויפקלייבן אין שבתים, הערן פאפולער־וויסנשאפטלעכע רעפעראטן, פארלייענען ליטעראַרישע שאפונגען אין יידיש א.ד.גל. צווישן אנדערע האט ביי אונדז דאן געהאט א באזונדערן ערפאלג פרץ׳עס „די פרומע קאץ״, ווו ס׳איז געווען

פאַרשטעקט אַ קאָפּולע אָנצוהערעניש אויף דער מאַכט...

חבר נתן איז געבליבן אין סלאָנים אַ האַלב יאָר און נאָך אים האָט די פּאַרטיי פון מינסק (געמיינט די ס. ר.) אַריינגעשיקט אין סלאָנים אַן אַרבעטער־טוערין. כדאַי צו באַמערקן, אַז כאָטש די פּאַרטיי ס. ר. איז געווען אַן אַלגעמיין־רוסישע, זיינען אַלע אירע טוער אין אונדזערע גובערניעס געווען יידישע. די נייע דעלעגאַטין (וועמנס נאָמען איך געדיינק אויך ניט), וועלכע איז ניט געווען קיין יונגע, האָט פאַרמאָגט אַזאַ ברען און איבערגעבנקייט, ווי זעלטן יונגע. זי האָט גוט אָרגאַניזירט די אַרבעט, די קרייזלאַך האָבן פונקציאָנירט נאָרמאַל. אויפ׳ן געביט פון באַוווסטזיניק מאַכן די אַרבעטער האָט זי אַסך אויפגעטאָן. איר טעטיקייט האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט. די פּאָליציי האָט איר „דערשמעקט" און זי האָט רעכטצייטיק פאַרלאָזט די שטאָט.

סיי בנוגע דעם ח׳ נתן און סיי בנוגע דער דעלעגאַטין, איז זלמן קוניצע געווען פיינטלעך געשטימט און האָט זיי פיל געשטערט אין זייער ס.ר.׳ישער טעטיקייט.

מיטן אָוועקפאָרן פון דער עסעראָווקע האָט זיך געענדיקט די קרייזלאַך־אַרבעט.

נאָר אָט האָט זיך באַוויזן אַ נייער טוער ביי די סלאָנימער יידישע אַרבעטער.

2

זיין נאָמען איז געווען מ. ה. געלמאַן. ער איז געווען אַ מאַן אין די ענדע צוואַנציקער, וואָס האָט שוין געהאַט הינטער זיך אַ קאַפּיטל סאָציאַליסטישע אַרבעט אַזש אין לאָנדאָן. ביז איצט איז מיר ניט קלאָר, וועלכער צענטער האָט אים געשיקט אין סלאָנים. צו ס. ר. אָדער ס. ד., כאָטש ער אַליין פלעגט אָפט אויסדריקן אַנאַרכיסטישע נייגונגען. זייענדיק אַ מענטש מיט ערפאַרונג, האָט ער אויפגעלעבט די באַוועגונג און איר געגעבן אַן אַנדער פּנים. ער קען פאַררעכנט ווערן פאַר איינעם פון די טיכטיקסטע פּיאָנערן פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין סלאָנים. ער האָט ניט געוואָלט צופּאַסן זיך צו די אָרטיקע באַדינגונגען, און זינט זיין אָנקומען אין סלאָנים אָנהייב 1902, האָט ער געפירט די אַרבעט אויף אַ ברייטן אופן; ס׳איז ניט געווען קיין איין צוזאַמענטרעף (און מערסטנטייל געהיים) פון אַרבעטער, וווּ ער איז ניט אַרויסגעטראָטן. אים האָט געצויגן צו אָפענע אַגיטאַציע, דורך וועלכע מ׳וואָלט געקענט צוציהען אַסך זייטיקע מענטשן. און ווירקליך, פאַר זיין צייט איז די באַוועגונג ברייט פאַנאַנדערגעוואָקסן געוואָרן. ס׳איז געווען אַ מין אָרגאַניזאַציע, אָן קיין שום פּאַרטייאישן שטעמפּל, וואָס האָט געציילט אַן׳ערך 100 מיטגלידער, און אַחוץ דעם אויך אַ היבש־ביסל אין דער אומגעגנט.

אים איז ביי־הילפיק געווען אַ סלאָנימער מיידל, אַ נייטאָרין, די חבר׳טע מירל, וועלכע האָט באַזיצט אין אַ גרויסער מאָס אינטעליגענץ (זי האָט נאָכהער עמיגרירט אין אַמעריקע).* מ. ה. געלמאַן האָט זיך אויסגעצייכנט אַלס אָרגאַניזאַטאָר. ער האָט דער ערשטער געשאַפן אַן אינסטאַנץ, וועלכע איז געווען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער אַרבעט, אויפ׳ן דאָמאָלסטיקן לשון האָט דאָס געהייסן „צענטראַלע סכאָדקע", וועלכע איז באַשטאַנען פון 5 חברים, וואָס האָבן אָנגעפירט מיט דער גאַנצער אַרבעט. אַחוץ דעם זיינען נאָך געווען פאַך־סכאָדקעס, וואָס זיינען באַשטאַנען פון 4 מיטגלידער פון יעדן פאַך (באַשטימט דורך דער צענטראַלער סכאָדקע) און איינעם אַ קאָאָפּטירטן מיטגליד פון דער צענטראַלער סכאָדקע. די פאַך־סכאָדקעס פלעגן אָרגאַניזירן די אַרבעטער פון זייער פאַך, צוטיילן צווישן זייערע מיטגלידער ליטעראַטור א. א. וו. מער קאָמפּליצירטע ענינים פלעגן באַהאַנדלט ווערן אויף אַ קאָנפערענץ פון די פאַך־סכאָדקעס צוזאַמען מיט דער צענטראַלער סכאָדקע.

מיט דער פאַרשטאַרקונג פון דער אַרבעט, האָט זיך געלאָזט פילן אַ מאַנגל אין אַ שטענדיקער דירה, וווּ ס׳זאָל קענען ליגן די געשמוגלטע ליטעראַטור, אַ העקטאָגראַף צו דרוקן פּראָקלאַמאַציעס, אַ ביבליאָטעק א. אנד., און מ׳האָט טאַקע צו דעם צוועק געדונגען אַ וואָנונג אויף שול־הויף, וועלכע איז געווען דער ערשטער קאָנספּיראַטיווער לאָקאַל אין סלאָנים. די זיצונגען פון די סכאָדקעס פלעגן פאָרקומען אויף יורדזיקע אין אַ זייטיקן, פאַרשטעלטן הויף.

דעם ערשטן מאָל האָט מען באַנוצט דעם העקטאָגראַף צום שטרייק פון די אַרבעטער ביים מַצות־פּאָדראַד, וועלכער איז פּראָקלאַמירט געוואָרן צוליב׳ן מינימאַלן לוין און כמעט אַ גאַנצע נאַכט־אַרבעט. מען האָט העקטאָגראַפירט אויפרופן און מ׳האָט גערופן אַלע פּאָדראַד־אַרבעטער צו פאַרשטרייקן. מיטלען צום שטרייק זיינען געווען פאַרשיידענע: ברעכן שויבן, גיסן וואַסער אין די אויוונס א. אז. וו. דער שטרייק האָט זיך טיילווייז איינגעגעבן און ס׳איז געלונגען אין אַ געוויסער מאָס אָפּצושאַפן די שפּעטיקע נאַכט־אַרבעט.

מ. ה. געלמאַן האָט אויך באַוויזן אָנצוקניפּן באַציהונגען מיט דער אַזוי־גערופענער אינטעליגענץ, וועלכע איז ביז דאַן געשטאַנען פון דערווייטן. ס׳האָט זיך שוין געשפּירט אַ מיטהילף און סאָלידאַריטעט פון אייניקע פון זיי. אַזוי האָט דער דאַן זייער פּאָפּולערער אין שטאָט דר. ראָזענבליט אַרויסגעוויזן בולט׳ע סימפּאַטיע צו דער אַרבעטער־באַוועגונג. ביי אים אין וואָנונג פלעגט מען זיך גאַנץ אָפט צונויפקומען און זיך באַראַטן וועגן דער ווייטערדיקער אַרבעט. אייניקע לערער און סטודענטן (וועלכע פלעגן קומען אויף זומער־וואַקאַציעס אין סלאָנים) זיינען צוגעצויגן געוואָרן אַלס לעקטאָרן צו די קרייזן, וועלכע האָבן זיך ווידער געבילדעט. אַן איבערגעגעבענער טוער איז געווען אַ געוויסער געהילף־פּראָוויזאָר, וואָס האָט געאַרבעט אין גראָדזענסקי׳ס אַפּטייק.

געלמאַן האָט זיך ניט באַמיט אָנצוואַרפן זיינע אַנאַרכיסטישע אָנשויאונגען דער באַוועגונג, און פלעגט זיך שטענדיק

---

* דער מחבר פון די זכרונות האָט אויפגעגעבן נאָר דעם פאַרנאָמען: מירל. באַנוצנדיק זיך מיט אָט די זכרונות אַלס מקור פון ידיעות, ביים שרייבן דעם קאַפּיטל 41 פון דער מאָנאָגראַפיע „תולדות הישוב היהודי בסלונים" (ז׳ ערשטן באַנד פּנקס־סלאָנים, ז׳ קי״ז), האָב איך אויסגעדריקט די מיינונג, אַז סלאָנימער אין אַמעריקע וועלן אפשר קענען אידענטיפיצירן די חבר׳טע מירל. און ווירקלעך, שוין נאָכ׳ן ערשיינען פון „פּנקס־סלאָנים", אין 1962, האָבן מיר באַקומען די ידיעה, אַז זי הייסט מרים ראַסקין, אַ באַקאַנטע שריפטשטעלערין און אַרבעטער־טוערין אויך אין אַמעריקע, מיטאַרבעטערין פון „פאָרווערטס", פאַרעפנטלעכט אייניקע ראָמאַנען, ווי אויך ליטעראַרישע שאַפונגען וועגן סלאָנים. — רעד.

אונטערוואַרפן דער מערהייט, און דעריבער האָט ער זיך אויך ניט קעגנגעשטעלט דער פאַרבינדונג, וואָס דער ביאַליסטאָקער „בונד" האָט אַנגעקניפּט מיט סלאָנים.

נאָך לאַנגע באַמיהונגען איז חול־המועד סוכות (אין אָקטאָבער 1902) פאָרגעקומען אין סלאָנים אַ גרינדונגס־קאָנפערענץ פון „בונד", צו וועלכער ס'איז געקומען אַ דעלעגאַטין פון קאָמיטעט פון ביאַליסטאָקער „בונד", די דאַן שוין גוטבאַקאַנטע בונדיסטין מאַשע זאַלקינד. אין דער קאָנפערענץ האָבן אויך אָנטייל גענומען שליחים פון זשעטל, רוזשנאַי, דערעטשין און זעלווע. די חבר'טע מאַשע איז געווען אַ געניטע אָרגאַניזאַטאָרין און זי האָט שוין אַפילו געהאַט הינטער זיך אַ פּאָר יאָר „סיביר". ס'איז דאַן געגרינדעט געוואָרן דער „בונד" אין סלאָנים, ווי אויך לאָקאַלע בונד־קאָמיטעטן אין די שטעטלאַך. דער סלאָנימער קאָמיטעט איז געוואָרן אויך דער קרייז־קאָמיטעט פון „בונד" פאַר'ן סלאָנימער „אויעזד" (קרייז).

די קאָנפערענץ איז אויסגעפאַלן פּונקט צו די 5 יאָר פון דער גרינדונג פון „בונד" (אין 1897), און זי האָט זיך פאַרענדיקט מיט אַ יובל־פייערונג, אין וועלכער ס'זיינען געווען רעדעס, אַרבעטער־לידער, דעקלאַמאַציעס א. אנד. דאָס איז געווען די ערשטע אַרבעטער־פייערונג אין סלאָנים, און צוליב זיכערהייט־טעמים איז זי פאָרגעקומען אַראָפּ סקראָבעווע ביי אַ קריסט אין הויז.

ביז אָקטאָבער 1902 האָט די יידישע אַרבעטער־באַוועגונג אין סלאָנים געטראָגן אַן'אַלגעמיינעם, כמעט אומפּאַרטייאישן כאַראַקטער, הגם מיט אַ ס.ר.'ישער צופאַרבונג. נאָר מיט דער ענטשטייאונג פון „בונד"־קאָמיטעט, האָט די באַוועגונג באַקומען אַ יידיש־פּאַרטייאישן שטעמפּל. און ניט לאַנג נאָך דער בילדונג פון דער היגער בונד־אָפּטיילונג, זיינען שוין אויך ענטשטאַנען סלאָנימער גרופּן פון די אַנדערע יידישע אַרבעטער־פּאַרטייען, ווי „פּועלי־ציון" און נאָכהער ס. ס. מיט דעם האָט זיך שוין אָנגעהויבן דער פּאָליטישער קאַמף פון די יידישע אַרבעטער־פּאַרטייען אויף אויפ'ן אָפּשניט פון סלאָנים, אַ קאַמף וואָס האָט דערגרייכט זיין העכסטן פּונקט אין די יאָרן 1904 — 1906.

יוסף ערישעוויטש (בוענאס איירעס)

מיינע סלאַנימער זכרונות אלס חבר פון ס.ס. אין די יאָרן 1904–1906

קאַפּיטל 1

דער בראשית פון דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג אין סלאָנים

איך בין געווען פון די ערשטע חברים פון דער סלאָנימער אָפּטיילונג פון דער ס. ס. (ציוניסטיש־סאָציאַליסטישער) פּאַרטיי, וועלכע איז אַנטשטאַנען נאָך דער צושפּאַלטונג פון דער פּועלי־ציון־פּאַרטיי אָנהייב 1904. איך האָב אָבער אויך פריהער, נאָך אַלס ניט קיין רייפער יינגל, שוין נאָכגעפאָלגט די אַרבעטער־באַוועגונג אין סלאָנים.

איך וויל דאָ אין אייניקע קאַפּיטלען אַרויפברענגען זכרונות פון די שטורמישע יאָרן פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע, ווי אַזוי זיי האָבן זיך אָפּגעשפּיגלט אויף דער יידישער אַרבעטער־גאַס אין סלאָנים בכלל און צווישן די רייהען פון מיינע סלאָנימער חברים פון ס. ס. בפרט.

נאָר פריהער — אייניקע ווערטער וועגן די אַרבעט־פאַרהעלטנישן אין סלאָנים צו־ענדע פון פאַריקן און אָנהייב היינטיקן יאָרהונדערט.

דער אַרבעטס־טאָג אין די וואַרשטאַטן און פאַבריקן פלעגט זיך אָנהייבן 6 אַזייגער פרי און זיך ענדיקן 10—11 ביינאַכט, מיט אַ קליינעם איבעררייס צו־מיטאָג. מעסטנטייל פון די אַרבעטער זיינען נאָך דאַן געווען אומבאַוואוסטזיניק, און פון אַ קאַמף פאַר בעסערע באַדינגונגען איז נאָך ניט געווען וואָס צו ריידן.

דער ערשטער שטויס צו אַזאַ קאַמף איז געקומען פון די מעבל־וואַרשטאַטן אין שטאָט. אין סוף פון די ניינציקער יאָרן האָט אין סלאָנים זיך צעוואַקסן אַ גאַנץ־ברייטע מעבל־אינדוסטריע. סלאָנימער מעבל האָט געשמ'ט אין די מערב'דיקע געגנטן פון רוסלאַנד. די סטאָליאַרעס וועלכע זיינען געווען די בעלי־בתים פון די מעבל־וואַרשטאַטן האָבן אַראָפּגעבראַכט ספּעציאַליסטן פון ווילנע, ביאַליסטאָק און וואַרשע. אָט די ספּעצן זיינען דאָס געווען די ערשטע שוואַלבן, וועלכע האָבן געבראַכט אין סלאָנים די רעוואָלוציאָנערע אידעיען פון פאַרשיידענע שאַטירונגען. די התחלה האָבן זיי געמאַכט אין... בעלי־מלאכה'שע מנינים בעת'ן דאַווענען (מען דאַרף נישט פאַרגעסן, אַז אַ גרויסער טייל פון די יידישע אַרבעטער און לערן־יינגלאַך אין די וואַרשטאַטן זיינען דאַן נאָך געווען פרום און האָבן געהיט די טראַדיציעס). ביי אומשולדיקע שמועסן האָבן זיי זיך באַמיט אויפוועקן ביי זייערע חברים דעם אַרבעטער־באַוואוסטזיין.

אַלס רעזולטאַט פון זייער אויפקלערונג, וועלכע האָט מיט דער צייט אַרומגענומען אויך וואַרשטאַטן פון אַנדערע פאַכן, איז צום סוף פון יאָרהונדערט אויסגעבראָכן דער ערשטער אָרגאַניזירטער שטרייק. ער האָט זיך אָנגעהייבן ביי די שניידער און האָט פאַרכאַפּט אויך פאַרשיידענע פאַכן. דער שטרייק

איז געווען פאַר אַ 12 שעה'דיקן אַרבעטס־טאָג און פאַר אָפּ־שאַפן די אַרבעט שבת־צונאַכט נאָך הבדלה. (ווייל מען דאַרף ניט פאַרגעסן, אַז ביי די פאַרשיידענע בעלי־מלאכות האָט מען אויך געאַרבעט שבת־צו־נאַכט).

דער שטרייק איז, פאַרשטייט זיך, דערגאַנגען צו דער פּאָליציי, וועלכע איז געווען גרייט גלייך צו דערשטיקן די „קראַמאָלע" (דעם „בונט"). נאָר גראָדע דער דאַמאָלסטיקער פּאָליציי־שעף פון שטאָט האָט זיך אַרומגעזען, אַז דער אָביעקט פון שטרייק איז געווען אַ לעגאַלער, ווייל צו יענער צייט איז שוין געווען גילטיק אין רוסלאַנד אַ געזעץ פון אַ 12־שעה־דיקן אַרבעטס־טאָג. נאָר ביי די ווילקירלעכע דאַמאָלסטיקע באַדינ־גונגען איז דאָס געווען מעגלעך אַזאַ עובר־זיין אויפ'ן געזעץ מיטן דולדן מצד דער מאַכט פון אַ 16־שעה'דיקן אַרבעטס־טאָג.

נאָר ווייזט־אויס אַז געוויסע קרייזן אין סלאָנים זיינען ניט געבליבן צופרידן מיט דער שטעלונג פון פּאָליציי־שעף, און ס'איז אַוועק אַן אָנקלאַגע אין פּעטערבורג. דער שעף פון דער געהיים־פּאָליציי זובאַטאָוו האָט דעלעגירט זיינעם אַ ספּע־ציעלן שליח קיין סלאָנים אויסצופאָרשן דעם ענין. און כאָטש דער געזעץ איז דאָך געווען לטובת די אַרבעטער, האָט אָבער זובאַטאָוו'ס אַגענט נישט געקענט מוחל זיין די עצם־„חוצפה" פון די אַרבעטער צו שטרייקן. אַלס רעזולטאַט פון דער אויס־פאָרשונג, איז דער זשאַנדאַרמעריע־שעף פון סלאָנים באַזיי־טיקט געוואָרן פון זיין אַמט, און די אָנפירער פון שטרייק זיינען פאַרשפּאַרט געוואָרן אין תפיסה. זיי זיינען נאָכהער פאַר־אורטיילט געוואָרן צו דריי־יאָר „וויסילקע" (פאַרשיקונג) אין סיביר. איך געדיינק די פאַרנעמען פון אייניקע פון די פאַר־שיקטע. זיי זיינען: אַנצל אַ סטאָליער־אַרבעטער (משה דעם וואַסער־טרעגערס אַ זון), לייבקע אַ ברוקירער, אַ ווילנער בחור, ברוך אַ שניצער, אַ צווייטער ברוך אַ טאָקער, יעקל אַ שוסטער. ליידער געדיינק איך ניט זייערע פאַמיליע־נעמען (און אגב, האָט מען דאַמאָלסט ביים אָנרופן אַ מענטשן, געניצט מער זיין פאַרנאָמען און פאַך, ווי זיין פאַמיליע־נאָמען).

נישט־קוקנדיק אויף די רעפּרעסיעס, איז אָנגעגאַנגען אָנהייב־יאָרהונדערט אַן'אַלץ העפטיקערע פּראָפּאַגאַנדע צווישן די אַרבעטער. דאָס אַלץ איז נאָך געווען פאַר דער אַנטשטיי־אונג פון די סלאָנימער אָפּטיילונגען פון „בונד", „פּועלי־ציון און ס. ס.

אָבער דער איינפלוס פון „בונד" האָט זיך שוין געמערקט אין שטאָט נאָך אַ פּאָר יאָר פאַר דעם. צווישן זייערע אַקטיווע פירער פון בראשית פון זייער טעטיקייט זיינען געווען, ווי איך דערמאָן זיך: די ברידער נח און שלמה לוריע, די זין פון סוחר הערשל לוריע (שלמה'קע לוריע איז אומגעקומען אין 1912 געהרג'עט געוואָרן אין דייטשלאַנד בעת אַ נישט־געלונגענעם פלי־פּרווו מיט אַן'אַעראָפּלאַן); מיירים זאַקהיים (זון פון שניט־קרעמער), ראָזע וואָלאַך (טאָכטער פון אַפּטייק־סקלאַד־אייגנ־טימער), אברהם'ל מיטן צונאָמען קאַלבאַס (זיין פאַמיליע־נאָ־מען געדיינק איך ניט), איטשע סוועטיצקי (פּאַטאַשער), זיין ברודער אייזל סוועטיצקי (גערופן „פּולטעכניק")), בערל זאַק־ראַיסקי (פאָטער פון פאָטאָגראַף חיים זאַקראַיסקי), אסתר יוד־קאָווסקי (באַגאַנגען זעלבסטמאָרד נאָך דער נישט־געלונגענער רעוואָלוציע פון 1905), און פילע אַנדערע. אין די שפּעטער־דיקע יאָרן זיינען צוגעקומען ייגנערע בונדישע טוער, ווי וועלוול וואָליצקי, שייקע קוניצע (פון בעקעריי), חיים זאַקראַ־סקי. אין די לעצטע פאַר־מלחמה־יאָרן האָט דער „בונד שטאַרק געווירקט אין סלאָנים און אין די אַרומיקע שטעטלאַך.

די הויפּט־טוער פון סלאָנימער ס. ס. זיינען געווען: מאָטל זאַקהיים (ברודער פון מיירים זאַקהיים), יחזקאל דוניעץ (פון עובדיה דעם בעקער'ס פאַמיליע), וועלכער איז נאָכהער אין די צוואַנציקער יאָרן געווען דער רעדאַקטאָר פון מינסקער יידיש־קאָמוניסטישער צייטונג „אָקטיאַבער" און שפּעטער ליק־ווידירט געוואָרן אַלס טראָצקיסט; יהודה אָסאָקאָווסקי (פון דער פאַמיליע מיטן צונאָמען „קורח'ס"), אפרים גאָבורין און אַנ־דערע וועמען כ'געדיינק נאָר מיטן פאַרנאָמען (ווי הערשל דער בעקער, יודל דער דרוקער).

אויך די ס. ר. (סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערן) וועלכע זיינען געווען אָנגעשלאָסן צו דער מינסקער אָפּטיילונג פון דער אַל־געמיינער ס. ר. פּאַרטיי, האָט געהאַט אייניקע יידישע טוער אין סלאָנים, ווי: יאַשקע וואָלאַך (ברודער פון ראָזאַ וואָלאַך), מאיר איזניידין, זלמן קוניצע (וועלכער איז פריהער געווען אַ ס. ד.).

די אַרבעטער־פּאַרטייען האָבן געהאַט אָריגינעלע איינ־פאַלן כדי משפיע זיין אויפ'ן בירגערלעכן עולם. גאַנץ אָפט פלעגן זיי אין שבתים אָדער ימים־טובים זיך אַריינרייסן אין שול און אין בתי־מדרשים און פון דער בימה אַראָפּרידן צום עולם. אָפט פלעגן די בתי־מדרשים, נישט־קוקנדיק אויף דער קעגנערשאַפט פון די גבאים, פאַרוואַנדלט ווערן אין טריבונעס פאַר פּאָליטישע דיסקוסיעס, ווו די פאַרשיידענע פּאַרטיי־פירער פלעגן פירן שטאַרקע וויכוחים איבער זייערע פּאָליטישע פּראָ־גראַמען.

קאַפּיטל 2

די צווישן־פּאַרטייאישע דיסקוסיעס אין וואַלד און אויף דער דאַמבע

ס'איז שוין אַ כלל, אַז יעדערער איז פאַר זיך גערעכט. אַזוי האָבן אויך געדיינקט די פּאַרטיי־טוער וועגן זייערע פּאַר־טייען און פּראָגראַמען. כדי איבערצייגן זייערע פּאָליטישע קעגנער, פלעגן די פּאַרטייען דורכפירן פון צייט צו צייט צווישן־פּאַרטייאישע דיסקוסיעס. ווי געזאָגט, פלעגן זיי דאָס אַפילו מאַכן אין בתי־מדרשים, — נאָר די הויפּט־פּלעצער זיינען געווען: אין „שאָסיינעם"־וואַלד (אויפ'ן וועג צו אַלבער־טינע), ווו די באַגעגענישן זיינען געווען ניט־לעגאַלע, און שפּעטער אין 1905, ווען די צוזאַמענטרעפן זיינען שוין געווען מער־ווייניקער לעגאַלע — אויף דער דאַמבע און זשאַבינקע, אין די דאָן אַזוי־גערופענע „אַרבעטער־בירזשעס".

איך געדיינק זייער גוט אַ צווישן־פּאַרטייאישע דיסקוסיע, וועלכע איז פאָרגעקומען אין הערבסט 1904. דער „בונד" האָט אַרויסגערופן די ס. ס. צו דיסקוטירן וועגן דעם, וועמנס וועגן זיינען בעסערע צוזשמעטערן דעם צאַריזם. די דיסקוסיע איז פאָרגעקומען דעם ערשטן און לעצטן טאָג סוכות אין שאָסיי־

נעם וואַלד. די טעג זיינען געווען פּראַקטיקע, גאַרניט ווי אין הערבסט. די זון האָט געוואַרמט. די פּאַרטיי־לייט זיינען געווען אויפגעלייגט: מען וועט קענען דורכפירן מיט ערפאָלג די פּאַרזאַמלונג אין וואַלד. פאַרשטייט זיך, איז די אונטערנעמונג געווען ריזיקאַליש. די פּאַרטייען האָבן אָנפאַרטרויט די קאָנספּיראַטיווע אָרגאַניזירונג צו פאַראַנטוואָרטלעכע פּערזאָנען: פון בונד זיינען באַשטימט געוואָרן דער סטאָלער־אַרבעטער אַבּרהם׳ל „קאָלבאָס" און איצל פיין; פון ס. ס. — הערשל פּאַלאַנסקי און יאַנקל בערמאַן. די אָרגאַניזאַטאָרן האָבן אויסגעשטעלט פּאַרלאַך פון דער דאַמבּע אַזש ביז׳ן אָרט פון דער פּאַרזאַמלונג. זיי האָבן געהאַט די אויפגאַבּע צו פּאַטרולירן, אַז עס זאָל ניט קומען צו קיין דורכפאַל. דער „פּאַראָל" צווישן די „פּאַטרולן" און די אָנטיילנעמער אין דער פּאַרזאַמלונג איז געווען: „ווו גייט איר? — מיר גייען צו דער פריהייט"... אַזוי אַרום זיינען צוגעלאָזן געוואָרן נאָר די וועלכע האָבן געענטפערט אויפן „פּאַראָל".

די פּאַרזאַמלטע האָבן זיך שוין געפונען אין וואַלד, אויפן באַשטימטן אָרט. דער עולם האָט געוואַרט מיט אומגעדולד אויף די רעדנער. עס קומען־אָן די פירער, צוזאַמען מיט זיי אַ יונגער בחור אין אַ סטודענט־אוניפאָרם. דאָס איז דער חבר סאָלמאַן (אַ זון פון מלמד ר׳ ישראל־יעקב סאָלמאַן), וועלכער איז אַ מיטגליד פון דער רוסישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. דער „בונד" און „ס. ס." האָבן איינגעשטימט, אַז סאָלמאַן זאָל אָנפירן די פּאַרזאַמלונג. אַ חבר׳טע פון „בונד" רופט־אויס: חברים, דער באָדן איז טרוקן, לאָ׳מיר זיך זעצן. און ווירקלעך, אַלע זעצן זיך אויס אויף דער „פּאָליאַנקע" (פרייער פּלאַץ אין וואַלד), גרייט צו הערן די רעדנער. עס פאַרשרייבן זיך צום וואָרט: פון „בונד": צאַלקע (בצלאל ווייסברעם, דער זון פון שפּעטערדיקן מאָסקווער רב ר׳ אלי־ירוחם ווייסברעם), נח און שלמה לוריע; פון ס. ס. — משה׳קע גאַבורין, יודל סאַוויצקי און אפרים סוועטיצקי.

דער ערשטער רעדט משה׳קע גאַבורין פון ס.ס. ער גריפט שטאַרק אָן דעם „בונד" וואָס רעכנט זיך ניט מיט די עקאָנאָמישע נויטן פון יידישע אַרבעטער־מאַסן, און ער טאַדלט אים מיט׳ן עפּיטעט: לאַקייען פון די רוסישע ס. ד. דער פּאַרזיצער רופט דעם רעדנער צו אָרדנונג, ער זאָלריידן אָן פּראַזן און נישט זיין אָנגרייפעריש. די בונדיסטן פאַרשרייען דעם ס.ס. רעדנער אַלס קליינבירגער, און זייער פּאַרטרעטער צאַלקע ווייסברעם שלאָגט־אָפּ אין אַ לאַנגע רעדע זיינע טענות. דער צווייטער רעדנער פון ס. ס. איז יודל סאַוויצקי, וועלכער ווייזט־אָן מיט סטאַטיסטישע ציפערן, אַז די יידישע אַרבעטער ווערן אַרויסגעשטויסן פון די גרויסע אינדוסטריעס, און די רוסישע אָרגאַניזירטע אַרבעטער מאַכן זיך נישט־וויסנדיק. — „דאָס, — זאָגט דער רעדנער, — טרייבט די יידישע מאַסן צו עמיגראַציע, אָדער צו ווערן לומפּן־פּראָלעטאַריער. און דעריבער איז אונדזער פּראָגראַם צו קאָנצענטרירן די דעקלאַסירטע יידישע מאַסן אין אַ באַזונדער טעריטאָריע, ווו מיר וועלן קענען פאַרווירקלעכן דעם סאָציאַליזם". —

ס׳באַקומט אַ וואָרט נח לוריע, דער „שטערן" פון בונד אין סלאָנים, וועלכער ענטפערט די קעגנער מיט אַ טעאָרעטישער פּאָלעמיק. דאָס לעצטע וואָרט האָט דער „קאָפּ־מענטש" פון ס. ס. אפרים סוועטיצקי.

ביים צוגיין זיך, זינגען אַלע דאָס רעוואָלוציאָנערע ליד: „אין גוואַלדצענעם ים פון מענטשלעכע טרערן"... נאָר מיט דעם קליינעם אונטערשייד, וואָס די בונדיסטן זינגען דעם פּערז: „איר ווילט פון הייליקע קברים מאַכן אַ לאַנד", — בעת די ס. ס. זאָגן: „איר ווילט פון פּאָגראָמען מאַכן אַ לאַנד"...

אין שטאָט קומט־מען אַריין פּאַרלעכווייז, כדי עס זאָל ניט ווערן פּאַרדעכטיק. יידן גייען שוין צוריק פון די שולן און מען באַגעגנט זיך מיט אַ „גוט־יום־טוב"...

קאַפּיטל 3

די זעלבסטשוץ־גרופּן פון די פּאַרטייען און די פּאָגראָם־שטימונגען אין שטאָט

זינט דעם קישענעווער פּאָגראָם אין 1903 האָט געהערשט אַן׳אונאויפהערלעכע פּאָגראָם־שטימונג צווישן די יידן אין רוסלאַנד, און אַזוי איז אויך געווען אין סלאָנים. אין די יידישע שטעט און שטעטלאַך זיינען אַנטשטאַנען זעלבסטשוץ־גרופּן, די אַזוי־גערופענע „סאַמאָאָבאָראָנע", וועלכע זיינען געגרינדעט געוואָרן דורך די אַרבעטער־פּאַרטייען. לײדער געדיינק איך ניט גוט אַלע פּרטים, וואָס זיינען נוגע די סלאָנימער זעלבסטשוץ. אויך איז מיר אומבאַקאַנט דאָס, וואָס די יידישע בירגערלעכע קרייזן פון שטאָט האָבן געטאָן מיט זייערע השתדלות׳ן און אינטערווענצן ביי דער לאָקאַלער מאַכט, כדי אויסצומיידן אַ פּאָגראָם אין סלאָנים (וואָס ס׳האָט געהאַלטן זייער נאָנט דערביי). אמת, אַדוואָקאַט יאַקאָבסאָן איז דערביי געווען זייער טעטיק, און איך געדיינק גוט זיין ווירקונג אין אָט דער הינזיכט אין די ראַמען פון די „פּאַזשאַרנע" (פייערלעשער), וועמענס „נאַטשאַלניק" ער איז דאַן געווען. (איך שרייב וועגן דעם ווייטער אין דעם קאַפּיטל). יעדנפאַלס, מיין איך אַז אַ גרויסן טייל פון אויסמיידן דאַן אַ פּאָגראָם, האָט די שטאָט געהאַט צו פּאַרדאַנקען יאַקאָבסאָנען.

די זעלבסטשוץ־גרופּן פון „בונד" און פון „ס. ס." זיינען געגרינדעט געוואָרן בעת געהיימע פּאַרזאַמלונגען אין וואַלד. ניט־נאָר פּאַרטיי־מענטשן נאָר אויך סתם־יידן, אומפּאַרטייאישע, וואָס האָבן קיינמאָל אין זייער לעבן נישט אָנטיילגענומען אין געהיימע פּאַרזאַמלונגען, זיינען געקומען אויפ׳ן רוף פון דער זעלבסטשוץ, כדי זיין גרייט אַנטקעגנצושטיין כוליגאַנעס וואָס קענען אָנקומען צו יעדן מאָמענט. אויף אַזאַ אופן האָט מען באַצייטנס צוגעגרייט די באַפעלקערונג צו זיין גרייט צום ווידערשטאַנד. די שטאָט איז צוטיילט געוואָרן אין דריי הויפּט־ראַיאָנען מיט אַן׳אָנפירערשאַפט פון פאַראַנטוואָרטלעכע פּערזאָנען. די זעלבסטשוץ איז צוטיילט געוואָרן אין „צענטלאַך". יעדער „צענטל" האָט געהאַט זיין באַשטימטן קוואַרטיר. אין פאַל פון אומרוהען האָט יעדער צענטל געדאַרפט קומען אויף זיין אָנגעצייכנטן פּונקט. ס׳איז אָרגאַניזירט געוואָרן אַ שטאָט־קאָמיטעט וואָס האָט זיך אָפּגעגעבן מיטן אויפהיטן די אָרדנונג אין די טעג פון גרויסע מערק אָדער אין דער „פּריזיוו"־צייט, ווען גאַנצע האָרמאַדעס פון פּויערים און „פּריזיוואָניקעס" קומען זיך צונויף אין שטאָט און קענען פאַראורזאַכן טומלענעשן

דורכ׳ן ראַבירן קראָמען. די מאַרק־יידענעס, וועלכע זיינען שטענדיק געווען די ערשטע ביי אַזעלכע איבערפאַלן, האָט דער קאָמיטעט אָנגעזאָגט, אַז זיי זאָלן נישט מאַכן קיין גרויסן טומל, און אויב זיי וועלן האָבן שאָדנס וועט מען זיי פאַרגיטיקן, כדי אויסמיידן דורך דעם אינצידענטן, וועלכע קענען דערפירן צו אַ פּאָגראָם.

אַדוואָקאַט יאַקאָבסאָן, אַלס שעף פון דער „וואָלנער פּאָזשאַרנע” האָט אַרויסגעגעבן אַ פאַראָרדנונג צו די פייערלעשער, אַז אין מאָמענטן פון אומרוהען זאָלן אייניקע פון זיי פּאַטרולירן אין די גאַסן אין זייערע אוניפאָרמען, און אויב ס׳וועט זיין נייטיק, זאָלן זיי געבן געהעריקע סיגנאַלן. איך פאַרשטיי איצט, אַז אַזאַ פאַראָרדנונג צו דער פייערלעשער־דרוזשינע, וועלכע איז דאָך געשטאַנען אונטער דער אויפזיכט פון דער מאַכט און אין וועלכער ס׳זיינען אויך געווען גויים, האָט געקענט קומען נאָר מיט דער הסכמה פון די מאַכט־אָרגאַנען.

די ס. ס. האָט דאַן אַראָפּגעבראַכט אַ געווער־אינסטרוקטאָר, אַ געוויסן פרענקעל. ער האָט אונדז געלערנט ווי אַזוי צו באַנוצן הייס געווער. די מעטאַל־טאָקערס, וואָס זיינען געווען צווישן אונדז, האָבן צוגעגרייט שטעקלאַך מיט געווינטן: נאָכ׳ן פאַנאַנדערשרויפן זיי האָט מען געפונען אינעווייניק אַ... קינזשאַל. אויך האָבן מיר באַקומען די אַזוי־גערופענע „האָמער נאַהייקעס”, וועלכע מען האָט געקענט לייכט האַלטן אין קעשענע; זיי זיינען געווען אַזוי קונציק געמאַכט, אַז ביים געבן מיט זיי אַ קלאַפּ, פלעגן זיי זיך אויסציהען איבער אַ מעטער די לענג.

דורך פאַרשיידענע מיטלען פלעגט די זעלבסטשוץ באַקומען הייסע געווער. צווישן אַנדערע געדיינק איך, אַז איינער פון אונדזער חברה האָט זיך באַקאַנט מיט אַ יונגן קריסט וואָס האָט געאַרבעט אין דער סלאָנימער פּאָסט, און ביסלאַכווייז האָט ער ביי אים אָפּגעקויפט רעוואָלווערן וואָס האָבן זיך דאָרטן געפונען... אויף פאַרמעגלעכע שטאָטישע יידן האָט די זעלבסטשוץ אַרויפגעלייגט אַ באַשטייערונג, אַלס פאָנד צו איינקויפן געווער. מיר אַליין איז אויך אויסגעקומען צו מאַכן אַזוינע „באַזוכן”. איך געדיינק, ווי איך בין געשיקט געוואָרן צוזאַמען מיט אַ חבר הערשל סלוצקי צו באַזוכן אַ געוויסן וואַלד־סוחר מיטן נאָמען אָזשעכאָווסקי אויף פּאַנעסוווער גאַס. מיר האָבן געוווסט אַז ער האָט אַ רעוואָלווער מיט 50 קוילן. אויף אים איז באַשטימט געוואָרן אַ באַשטייערונג פון 100 רובל, ווי אויך דער רעוואָלווער מיט די קוילן. ער האָט אונדז אָנגעקוקט, פון וואַנען מיר ווייסן די איינצלהייטן וועגן רעוואָלווער... די געלט און דעם רעוואָלווער האָבן מיר באַקומען אָן גרויסע רייד.

אויף וויפל די זעלבסטשוץ ווי אויך אַנדערע שטאָט־קרייזן זיינען געווען געגרייט צו אַנטקעגנשטיין אַ פּאָגראָם, באַווייזט דער פאַקט, אַז דער דאַן שוין פּראַקטיצירנדער מעדיקער דר. לעווין, פון די בירגערלעכע קרייזן, האָט אָרגאַניזירט לעקציעס ווי צו געבן ערשטע הילף די פאַרוווּנדעטע. אויף איינער פון די לעקציעס, האָט אַ מיידל גע׳חלש׳ט. דר. לעווין האָט אויסגענוצט דעם פאַל, צו געבן אַ פּראַקטישע לעקציע פון ערשטער הילף...

די פּאָליציי האָט, ווייזט־אויס, געוווּסט וועגן די געווער־זאַמלונגען און פלעגט מאַכן פון צייט צו צייט „אָבלאַוועס”, צו זוכן געווער, אָבער מען האָט קיינמאָל גאָרניט געפונען.

איינמאָל אין אַ מאַרק־טאָג, האָט אַ מחנה־פּויערים אָנגעהייבן ראַבעווען אויפ׳ן מאַרק, שרייענדיק: „בי!! זשידאָוו”. (שלאָג יידן!). גראָד האָט דאַן פּאַטרולירט אויפן מאַרק איינער פון די „צענטלאַך” פון דער זעלבסטשוץ, אַ געוויסער חיים־שלמה אַ גאַרבער־אַרבעטער. אָנשטאָט צו געבן אַן אַלאַרם צו רופן צו־הילף די זעלבסטשוץ און די פייערלעשער, האָט ער אַרויסגענומען דעם רעוואָלווער און האָט אויסגעשאָסן אין דער לופטן. די מחנה פּויערים האָבן זיך שטאַרק דערשראָקן, און ס׳איז געוואָרן אַ שטאַרקער טומל. דער זשאַנדאַר באַלבאַט (דאַן אַ באַקאַנטע פּערזאָן אין שטאָט) האָט פונדערווייטנס געזען ווער עס האָט געשאָסן. ער האָט באַפוילן אים גלייך אַרעסטירן, אָבער דעם רעוואָלווער האָט מען שוין ביי אים ניט געפונען; גלייך נאָכן שיסן האָט ער אים איבערגעגעבן אַ מיידל. בינו־לבינו, זיינען די פּויערים אַנטלאָפן, און דער אינצידענט האָט זיך געענדיגט מיט דעם.

דער שיסער חיים־שלמה איז ניט געווען קיין סלאָנימער, און די פּאָליציי האָט געהאַלטן ביים אָפּשיקן אים מיטן עטאַפּ אין זיין שטאָט, און דאָס וואָלט אים געוויס דערפירט צו אַ פּראָצעס או צו אַ שטרייננגער שטראָף. ווייזט אָבער אויס, אַז אונדזערע שטאָט־עסקנים האָבן דאַן געהאַט געוויסע „וועגן” צו דער מאַכט, און זיי האָבן אויסגעפּועל׳ט ביים איספּראַווניק, אַז מען זאָל דעם בחור באַפרייען.

אָט אַזוי האָט דאָס יידישע סלאָנים געהאַט אין יענע פּאָגראָם־יאָרן דעם גליק אָפּצוקומען מערערע מאָל בלויז מיט שרעק.

קאַפּיטל 4

א נאכט פון שרעק ביים איבערפירן געווער

ביים אַרויפברייינגען דעם ענין פון זאַמלען געווער פאַר דער זעלבסטשוץ, דערמאָנט זיך מיר אַן עפּיזאָד וואָס כ׳האָב איבערגעלעבט אין שייכות מיט דעם. אין דאָרף כאָזעוויטש, סלאָנימער אויעזד, צו וועלכן מ׳פאָרט מיטן פּאַנעסווער טראַקט, האָבן געוווינט די ס. ס. חברים, די ברידער פייוול און גרונעם גובאַר (די ברידער פון ביילקע גובאַר, וועלכע איז לעצטנס געשטאָרבן אין בוענאָס־איירעס). די ברידער גובאַר איז געלונגען דורך פאַרשיידענע מיטלען אָנצוזאַמלען אַ קאָסטן פול מיט געווער, און אונדזער שטאָט־קאָמיטעט איז געשטאַנען פאַר דער אויפגאַבע אַריבערצופירן דעם קאָסטן קיין סלאָנים. אָט די ריזיקאַלישע אויפגאַבע איז אָנפערטרויט געוואָרן מיר און אַ צווייטן חבר פון מיין „צענטל” — מאיר דער סטאָליער. (זיין פאַמיליע־נאָמען ווי אויך די פאַמיליע־נעמען פון די אַנדערע פערזאָנען, וועלכע ווערן דערמאָנט אין דעם קאַפּיטל, געדיינק איך ניט).

אויפ׳ן באַרג ביי די מאָגילקעס (אין געגנט פון קריסטלעכן בית־עולם) האָט דאַן געוווינט אַ „איזוואָשטשיק”, באַקאַנט אונטערן נאָמען: חיים־יאָסל דער קאַליקער. היות ווי מיר האָבן געדאַרפט ברייינגען דעם קאָסטן צו אַ געוויסן אָרט, וואָס איז געווען ביי די מאָגילקעס (דאָס איז געווען אין דער

װוינונג פֿון יאָסל דעם קוימענקערער, ניט װײַט פֿון דער „סמאָליאַרנע“), — האָבן מיר געדונגען די דראָזשקע בײַ חיים־יאָסל דעם קאַליקן און אים צוגעזאָגט צוריקברענגען אַרום צען אַזייגער אינאָװנט.

דאָס איז געװען חול־המועד־פּסח (אויב איך האָב ניט קיין טעות, איז דאָס געװען אין 1905). ס'האָט זיך שוין געפֿילט פֿרילינג אין שטאָט און מיר זײַנען געװען אָנגעטאָן אין לײַכטע בגדים. מיר זײַנען אַרויסגעפֿאָרן דורך פּאָנעסוװער גאַס. אויפֿ'ן װעג, אין װאַלדיקן שטח, איז נאָך גראָד געװען זייער קאַלט. די קעלט האָט אונדז דורכגענומען, און דערפֿרוירענע זײַנען מיר אָנגעקומען אין דאָרף כאַזעװיטש, װוּ אונדזערע חברים פֿייװל און גרונעם גובאַר האָבן אונדז דערװאַרעמט מיט אַ גוטן שנאַפּס און צובײַסעכץ, אונדז געגעבן װאַרעמע קליידער און געהאָלפֿן אָנלאָדן דעם קאַסטן אויף דער דראָזשקע. זיי האָבן אונדז געראָטן אַרײַנצופֿאָרן אין שטאָט ניט דורך פּאָנעסוװער גאַס, נאָר מיטן ביאַליסטאָקער שאָסיי, װעלכער דערפֿירט צו רוזשנאַיער גאַס. מיר זײַנען אַרויסגעפֿאָרן, אויסרעכענענדיק די צײַט, אַז מיר זאָלן אָנקומען בײַנאַכט, אַרום 10 אַ זייגער, קיין סלאָנים.

צוקומענדיק האַרט צו דער שטאָט, נעבן דעם קריסטלעכן בית־עולם, האָבן מיר זיך באַטראַכט, אַז צוליב זיכערהייט־װעגן, לוינט נישט אַרײַנצופֿאָרן אין שטאָט דורך רוזשניער גאַס; די נאַכט איז געװען אַ ליכטיקע, און דערצו זײַנען מיר בײדע געװען פֿאַרדעכטיקט בײַ דער פּאָליציי. נאָך אַ ישוב הדעת האָבן מיר באַשלאָסן זיך צו פֿאַרנעמען מיט די פֿעלדער, נעבן די מאָגילקעס און פֿון דאָרט אָנקומען צו יאָסל דעם קוימענקערער, װוּ מיר האָבן געדאַרפֿט איבערלאָזן דעם קאַסטן.

זײַענדיק שוין ניט־װײַט פֿון זײַן הויז, זײַנען מיר אַרײַנגעפֿאָרן אין אַ ליימיקער גרוב פֿול מיט װאַסער. דער פֿערד האָט זיך אָנגעהייבן טרינקען... מײַן חבר, מאיר דער סטאָליער האָט צוגעהאַלטן דעם פֿערד פֿאַר דער גריװע ,און איך האָב אויפֿשנעל געעפֿנט דעם קאַסטן געװער, אַרויסגענומען אַ קינדזשאַל און איבערגעשניטן דעם געשפּאַן. איך בין געלאָפֿן אָנזאָגן דעם קוימענקערער װעגן אונדזער צופֿאַל, און מיר האָבן קוים אַרויסגעשלעפּט דעם פֿערד פֿון דער ליימיקער גרוב.

דערװײַל איז שוין געװאָרן נאָך האַלבער נאַכט, און ס'איז שוין געװען צו־שפּעט צו גיין צום איזװאָשטשיק. אַרײַנקומענדיק אין הויז פֿון מײַנע עלטערן, אָנ'אויסגעשמירטער אין ליים און בלאָטע, האָב איך באַקומען יענעם „ברוך־הבא“ פֿון טאַטע־מאַמע...

גלײַך אינדערפֿרי בין איך געלאָפֿן אויפֿ'ן באַרג צו חיים־יאָסל דעם קאַליקן, װעלכער האָט אַראָפּגעבראַכט אַ שכן, שמחה דער בעל־עגלה, און מיט דער הילף פֿון 2 פֿערד האָבן מיר אַרויסגעשלעפּט די דראָזשקע פֿון דער ליימיקער גרוב.

אין אַ קורצער צײַט אַרום איז שוין דאָס געװער געװען אין די הענט פֿון דער ס. ס.־זעלבסטשוץ. און אַזוי װי חיים־יאָסל דער קאַליקער האָט געהאַט שאָדן מיט זײַן דראָזשקע, האָט ער, דורך דער פֿאַרמיטלונג פֿון פּאַרטיי־חבר חנה דער סטאָליער, באַקומען אַנטשיידיקונג פֿון דער אָרגאַניזאַציע גאַנצע 25 קאַרבונים...

קאַפּיטל 5

װי אַזוי דער „בונד“ און „ס. ס.“ אין סלאָנים זײַנען געװאָרן װאַלד־סוחרים

דער „בונד“ און „ס. ס.“ האָבן געדאַרפֿט האָבן פֿינאַנציעלע מיטלען ניט נאָר אויף אײַנקויפֿן געװער פֿאַר דער זעלבסטשוץ און אָנפֿירן זייער פּראָפּאַגאַנדע־אַרבעט אין שטאָט, נאָר אויך כּדי צו שטיצן די צענטראַל־קאָמיטעטן פֿון די פּאַרטייען אין זייער אָרגאַניזאַציאָנעלער אַרבעט. אַזוי האָט די סלאָנימער ס. ס. געדאַרפֿט מיטהעלפֿן אין פֿינאַנסירן דעם אָרגאַן פֿון דער פּאַרטיי „אונדזער װעג“ װאָס איז ערשינען אין װילנע.

די בײַשטײַערונגען, װאָס די פּאַרטייען פֿלעגן אויפֿמאָנען פֿון פֿאַרמעגלעכע קרײַזן, זײַנען ניט געװען גענוגנד, און מען האָט געמוזט זוכן צוגאָב־קװעלן, װי צו שאַפֿן געלט. אַזוי־אַרום איז מען געקומען אויפֿ'ן געדאַנק פֿון האַנדלען מיט... װאַלד, און דער „בונד“ און „ס. ס.“ אין סלאָנים זײַנען געװאָרן ניט־מער און ניט־װײניקער, װי װאַלד־סוחרים... איך װייס ניט, צי דאָס איז געװען אויך אין אַנדערע געגנטן פֿון ליטע און בעלאָרוסיע, — נאָר אין סלאָנים האָט דאָס אָנגעהאַלטן עטלעכע יאָר, און אַפֿילו אין 1907 האָט דאָס נאָך אָנגעהאַלטן.

דער פּרינציפּ פֿון דער „טראַנזאַקציע“ איז באַשטאַנען אין פֿאָלגנדעם: װי באַקאַנט, פֿלעגט די צאַרישע רעגירונג פֿאַרקויפֿן אויף עפֿנטלעכע „טאָרגעס“ (פּרײַז־קאָנקורסן) געװיסע פּאַרצעלאַציעס פֿון רעגירונגס־װעלדער (אַזוי־גערופֿענע „דעליאַנקעס“). אין די „טאָרגעס“ האָט געקענט אָנטיילנעמען יעדער איינער (ניט נאָר אַ װאַלד־סוחר), און װער עס האָט פֿאַרגעלייגט דעם העכסטן פּרײַז, דער האָט באַקומען די „דעליאַנקע“ צום עקספּלואַטירן. פֿאַרשטייט זיך, אַז די הויפּט־קליענטן זײַנען געװען פּאַן־מענטשן, די ייִדישע װאַלד־סוחרים. און אָט איז אײַנגעפֿאַלן די פּאַרטייען, צו שיקן זייערע פֿאַרשטעלטע מענטשן צו די „טאָרגעס“ און אײַנהאַנדלען „דעליאַנקעס“, און נאָכהער צו פֿאַרקויפֿן זיי מיט ריוח צו װאַלד־סוחרים... פֿאַרשטייט זיך, אַז אָן דער שטילער צוזאַמענאַרבעט און הסכּמה מצד די װאַלד־סוחרים, װאָלטן די פּאַרטייען נישט געקענט אויספֿירן אַזוינע לינקע געשעפֿטן... װײַל ערשטנס, װאָלטן די סוחרים געקענט בײַ די טאָרגעס אָנבעטן אַנ'אַלץ העכערן פּרײַז, און צװייטנס, װאָלטן די סוחרים געקענט זיך אָפּהאַלטן בײַם װידער־אָפּקויפֿן די „דעליאַנקעס“ פֿון די פּאַרטייען, און דער „בונד“ און „ס. ס.“ װאָלטן געבליבן שטעקן מיט זייערע אײַנגעקויפֿטע „דעליאַנקעס“...

נאָר פּאַקטיש האָט זיך געפֿירט, אַז אויב אַ „שטילער“ פּאַרטיי־פֿאַרטרעטער האָט זיך צוגעשטעלט צו די טאָרגעס, האָבן די סוחרים נישט געװאָגט אָנצוגעבן זייערע אָפּערטעס. און אויך פֿלעגן זיי שטענדיק אָפּקויפֿן פֿון די פּאַרטייען און געבן זיי צו פֿאַרדינען...*)

*) דאָס װערט אויך באַשטעטיקט דורך ה' מ. פּערלשטיין (ז' זײַנע זכרונות אין דעם באַנד). ער גיט נאָר צו, אַז די װאַלד־סוחרים פֿלעגן זיך אַליין פֿרײַװיליק באַשטײַערן לטובֿת דעם זעלבסטשוץ פֿון די פּאַרטייען, בײַם דורכפֿירן טראַנזאַקציעס אויף די טאָרגעס. ז' אויך די זכרונות פֿון חיים ראַבינאָװיטש אין פּנקס־סלאָנים, באַנד I. — רעד.

אויך מיר איז אויסגעקומען אַ פּאָר מאָל אָנטיילצונעמען, אין נאָמען פון ס. ס., אין אָט די געשעפטן.

איינמאָל, שטייענדיק ביי דער אַרבעט, האָב איך באַקומען אַ מעלדונג פון דער פּאַרטיי, אַז איך און ישראל דער דרוקער (אַלטער דעם שלאָסערס אַ זון) זאָלן גלייך קומען אויף ענדע פּאָגעסוועער גאַס. דאָרט האָט אויף אונדז געוואַרט אַ פור, וועלכע האָט אונדז אָפּגעפירט קיין דערעטשין. ס'איז געווען זייער אַ הייסער טאָג און פאַרמאַטערטע פון דער אַרבעט און פון פאָרן, זיינען מיר פאַרנאַכט אָנגעקומען קיין דערעטשין. אין בעקענשטיינס אכסניא אין שטעטל האָבן מיר זיך געטראָפן מיט ניסל אַלפּערט (דער זון פון מאיר דעם שוואַרצן פון סקראַבעוער גאַס) און מיט אַ ביטענער וואַלד־פּאַכמאַן, אַ געוויסן פישל ראַבינאָוויטש, וועלכער האָט דאָס געדאַרפט זיין אונדזער בעל־יועץ פון דער וואַלד־בראַנזשע. זיי זיינען ביידע אָנגעקומען מיטן באַן. דער פירער פון „בונד" אין דערעטשין איז דאַן געווען חיים ראַבינאָוויטש.**) ביי אים אין שטוב איז פאָרגעקומען אַ באַראַטונג פון די „בונד" און ס. ס.־טוער פון סלאָנים און פּראָווינץ. מצד דעם סלאָנימער „בונד" זיינען געווען: איצל פיין און אברהם'ל „קאַלבאַס". די פּאַרטייען האָבן באַשלאָסן צוגיין בשותפות צו די טאַרגעס וואָס דאַרפן פאָרקומען אין דערעטשין. אָבער דער „בונד" האָט געפאָדערט פאַר זיך, אַלס עלטערע פּאַרטיי, 60% פון די רווחים. מיר האָבן ניט איינגעשטימט, אָבער נאָכהער איז געקומען צו אַנ'אויסגלייך. האָבן זיך אָבער אַריינגעמישט דערעטשינער בעלי־מלאכות און פאַרלאַנגט, אַז מיר זאָלן נישט „האַנדלען" די דעליאַנקע פון קאַזשיקער וואַלד, באשר זיי וועלן דאָס אַליין „האַנדלען" כדי אויפצובויען זייער אַנ'אָפּגעברענטן בית־מדרש... איז מען דאָך יידן. און וואָס טוט מען ניט פאַר יידישע בעלי־מלאכות, אפילו ווען זיי זיינען פרום?... האָבן דער „בונד און „ס. ס." איינגעשטימט און מיט דעם מיטגעהאָלפן אויפבויען אַ בית־מדרש אין דערעטשין...

אונדזער „ספּעץ" פישל ראַבינאָוויטש האָט אונדז צוגעגרייט די ליסטעס פון די דעליאַנקעס וואָס די פּאַרטייען ווילן האַנדלען, און מיר האָבן באַצייטנס צווישן געגעבן אַלע אַנגעפאַרענע סוחרים, אַז אין אָט די דעליאַנקעס זאָלן זיי מיט אונדז ניט קאָנקורירן. צו די טאַרגעס האָבן מיר דעלעגירט אונדזערן אַ חבר פון זעלווע, אַ געוויסן לערער איינשטיין. זיין „מעלה" איז געווען, וואָס ער האָט געהאַט אַ „ליטישן", סוחר'שן אויסזען... מיר האָבן אים געגעבן עטלעכע הונדערט רובל, וואָס ער דאַרף איינלייגן אַלס קויצע ביים צוטרעטן צו די טאַרגעס. טראָץ זיין אויסזען האָט ער אויסגעזען פאַרדעכטיקט אין די אויגן פון טאַרגעס־קאַנצעלאַריסט, אָבער ווען איינשטיין האָט אים באַוויזן זיין פּאָרטפעל מיט די געלט, איז ער שוין געוואָרן כשר...

די טאַרגעס זיינען זיך פאַרלאָפן געגנוי לויט אונדזער פּלאַן. קיינער פון די סוחרים האָט נישט אָנגעגעבן קיין געגנאָפּערטע, און די אָנגעגעבענע דעליאַנקעס זיינען געבליבן ביי איינשטיינען. אויף מאָרגן האָבן מיר איינגעאָרדנט אין געהיים פאַר די סוחרים „אַנ'איבערטאַרג", ביי וועלכן די סוחרים האָבן קאָנקורירט צווישן זיך און מיר האָבן פאַרקויפט לויטן העכסטן אָנגעבאָטענעם פּרייז. די פּאַרטייען האָבן דאַן פאַרדינט צו 900 רובל יעדע. אונדזער טייל האָט די סלאָנימער ס. ס. דאַן איבערגעשיקט פאַר אונדזער זשורנאַל „אונדזער וועג" אין ווילנע.

איך וויל באַמערקן, אַז נישט קוקנדיק אויף די אָפּט־אַזוי פאָרגעקומענע טראַנזאַקציעס, האָט די מאַכט זיך קיינמאָל ניט דערוווסט פון דעם. די יידישע וואַלד־סוחרים זיינען געווען סאָלידאַריש מיט די פּאַרטייען, ווייל זיי האָבן געוווסט אַז דער גרעסטער טייל פון די געלט גייט אויף זעלבסט־שוץ־צוועקן.

אין זעלבן זומער איז מיר אויסגעקומען מיטצומאַכן אַ צווייטע „וואַלד־טראַנזאַקציע", דאָסמאָל אין קאָסעווע. אייגנטלעך בין איך אַהין געשיקט געוואָרן מיט נאָך איניקע חברים אין אַ דאָפּלטע מיסיע: ערשטנס, כדי דורכפירן דעם „געשעפט" מיט די דעליאַנקעס אויף די קאָסעווער טאַרגעס. און צווייטנס אַרויסצוהעלפן דער דאָרטיקער זעלבסטשוץ. נעמליך: אין דערזעלבער וואָך האָט אין קאָסעווע געדאַרפט פאָרקומען אַ גרויסער יריד, און מען האָט זיך געריכט אויף אומרוהען. קאָסעווע האָט אַרויסגערופן הילף פון די פּאַרטייען פון דער גאַנצער געגנט. אָנקומענדיק קיין קאָסעווע האָבן מיר שוין דאָרטן געטראָפן חברים פון פּרוזשענע, בערעזע, רוזשנאַי (איבערהויפּט די גאַרבער) און קאָסעווע אַליין, אַלע באַוואָפנטע. מען האָט זיך צונויפגעזאַמלט אין אַ פּאָר ערטער און מען האָט געוואַרט... דער יריד איז אָבער אַדורך רוהיק.

וואָס ס'איז שייך די דעליאַנקעס, האָבן די ס. ס. דאָסמאָל „געהאַנדלט" אַליין, אָן דעם „בונד" און האָבן דאַביי פאַרדינט אַ באַדייטנדע סומע געלט...

קאַפּיטל 6

קוריאָזן אונטערוועגס און ביישפּילן פון יידישע מוט או גבורה

אויף מיינע אויבנאָנגעוויזענע רייזעס קיין דערעטשין און קאָסעווע אין שייכות מיט די וואַלד־דעליאַנקעס, איז מיר אויסגעקומען בייצווויין איניקע קוריאָזן, כאַראַקטעריסטישע פאַר'ן דאַמאָלסטיקן לעבן אין דער סלאָנימער יידישער פּראָווינץ, און צוליב דעם ברייינג איך זיי דאָ, הגם זיי האָבן ניט קיין דירעקטע שייכות צו דער הויפּט־טעמע פון מיינע איצטיקע זכרונות, די שטורמישע יאָרן 1904—1906.

ערשטער קוריאָז: פון דערעטשין זיינען מיר געפאָרן צוריק דורך זעלווע און פון דאָרטן מיטן באַן קיין סלאָנים. אָנקומענדיק אין זעלווע, דערזעען מיר אַנ'אָנגעלויף פון הונדערטער מענטשן נעבן אַ הויז, ניט ווייט פון וואָקזאַל. ווערן מיר זייער טשעקאַווע און גייען זיך נאָכפרעגן וואָס קומט דאָרטן פאָר. ערשט עס ווייזט זיך אַרויס, אַז אין זעלווע איז ניט געווען קיין בריוונטרעגער... אַזוי ווי דאָס וואָלט געווען עפּעס אַ פאַרלעגענער דאָרף. איז גאַנץ זעלווע געקומען צום וואָקזאַל, וואַרטן אַז מען זאָל אויסרופן, פאַר וועמען זיינען אָנגעקומען בריוו...

**) חיים ראַבינאָוויטש איז נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה אַריינגעפאָרן אין סלאָנים, ווו ער איז געווען אַ בכבוד'יקער סוחר, בעל־הבית און געזעלשאַפטלעכער עסקן. ווי באַקאַנט, האָט ער זיך געראַטעוועט און לעבט איצט אין ישראל. ז' זיינע זכרונות אין פנקס־סלאָנים, 1־טן און 2־טן באַנד. — רעד.

צווייטער קוריאַז: אויפֿן וועג פֿון סלאָנים אין קאַסעווע זיינען מיר פֿאַרפֿאָרן אין העלפֿט־וועג אין אַ יידישע קרעטשמע. די קרעטשמע איז געווען פֿול מיט פּויערים וועלכע זיינען גע־ווען אויפֿן וועג צום קאַסעווער יריד. די פּויערים האָבן נאָך, פֿאַר'ן יריד, שוין באַוויזן זיך גוט אָנצו'שכּור'ן... אין קרעטשמע איז געוואָרן פֿריילאַך, און די שיכּורים האָבן זיך גענומען צום קרעטשמער מיט זיין פֿרוי: די מוזשיקעס מיט שכּור'ע אויגן און אָנגעשטעלטע פֿויסטן האָבן זיך געוואָרפֿן אויף זיי. מיר האָבן געמיינט, אַז מיר האָבן דאָ אַ מין „פֿאַרשפּיל" פֿון דעם וואָס עס ערוואַרט אונדז אין קאַסעווע, און וואָס קאַסעווע ער־וואַרט פֿון אונדז... נאָר מיט־אַמאָל זיינען מיר געוואָרן איבער־ראַשט פֿון אַ מערקווירדיקער סצענע: די פּשוטע יידישע פֿרוי, די פֿרוי פֿון קרעטשמער, האָט מיטאַמאָל אַזוי ווי געקראָגן כּוח, און מיט אַן'אימפּעט און כּעס האָט זי זיך געוואָרפֿן אויף די שיכּורים מיט די היילע פֿויסטן און מיט אַ שטעקן... בקיצור, איידער מיר האָבן נאָך באַוויזן צו קומען איר צו־הילף, האָט זי איינע אַליין באַוויזן אָפּשלאָגן די שיכּורים און אַרויסטרייבן זיי פֿון קרעטשמע...

מיר, די זעלבסטשוץ־מענטשן, האָבן זיך אַביסל פֿאַר־שעמט: דאָס, צו וואָס מיר, די יונגע, געאיבטע קעמפֿער דאַרפֿן האָבן „כּלים", האָט די פּשוטע יידענע מיט איר גבורה באַוויזן מיט אירע היילע הענט...

און אַ דריטער קוריאַז:

נאָכ'ן אָפּפּאַרטיקן זיך מיט אונדזערע „געשעפֿטן" אויף די וואַלד־טאַרגעס און אויפֿ'ן קאַסעווער יריד (ז' פֿאַריקן קאַ־פּיטל), זיינען מיר געוואָרן איינגעלאַדן דורך די קאַסעווער חברים צו אַ קליינשטעטלדיקער חתונה. די חתונה ווי די חתונה, נאָר דער בדחן איז מיר געבליבן אין זכּרון. און ניט אַזוי דער בדחן, ווי אַ ליד וואָס ער האָט דאָרטן געזונגען. דאָס ליד, — וואָס ביז איצט ווייס איך ניט, ווער ס'איז דער מחבר, און אפֿשר האָט דאָס דער בדחן אַליין צונויפֿגעשטעלט? — איז געווען אַן'אָפּענע, ניט קיין צווידייטיקע סאַטירע אויף רוסלאַנד און אויף איר וויסטע מפּלה וואָס זי האָט געליטן אין איר מלחמה קעגן די יאַפּאַנער. איך האָב דאַן באַוווּנדערט, — און באַוווּנ־דער נאָך איצט, — דעם מוט וואָס דער בדחן, אַ פּשוטער יידי־שער פֿאָלקס־מענטש, האָט זיך אָנגענומען, צו לאָזן הערן אָן פּחד און עפֿנטלעך אַזאַ אָפּשפּאָטערישע קריטיק פֿון דער הער־שנדער מאַכט. איך מיין, אַז די מוט און העזה פֿון בדחן האָבן אונדז דאַן נאָך מערער ערמוטיגט אין אונדזער קעמפֿערישן און רעוואָלוציאָנערן ברען...

דער בדחן האָט געזונגען דאָס ליד מיט'ן מאָטיוו פֿון אַבֿרהם רייזענס אַן'אַרבעטס־ליד. נאָך יעדער סטראָפֿע האָט די מוזיק צוגעשפּילט. איך געדיינק אומגעפֿער די ערשטע סטראָפֿע:

דער האָן מיט זיין צווייענדיקן שנאָבל,*)
פֿון אַלע חיות דער בעסטער קרייער.
ער מישט פֿון טאָבל צו טאָבל **)
און רוימט אַריין אַ סוד אין אויער.
דער האָן האָט פֿאַרלאָרן זיין קורצן זכּרון,
און אַריין צום צווייטן שכן,
לעבעדיק און פֿריש,
אַלץ אויפֿן טיש:
— „עס איז אַלץ מיינע,
און נישט קיינעם'ס". —
אַ, וואָס טוט יאַפּאָניע? —
אַ קלאַפּ נאָך אַ קלאַפּ איבער'ן עק,
און פֿון דאַנען גיי אַוועק!
גלייך אין קאַטוך אַריין! —
זיינע פֿליגעלאַך אין צווייען געבונדן,
און דער קאָפּ אין היילע וווּנדן...
— קיין דוראַק זאָלסטו ווייטער ניט זיין! —

און אַט אַזוי האָבן מיר אויף אונדזער קאַסעווער רייזע געהאַט אומגעריכט ביישפּילן פֿון יידישער גבורה און מוט, און דווקא פֿון פֿאָלקס־מענטשן: פֿון קרעטשמערס פֿרוי און פֿון קאַסעווער בדחן...

קאַפּיטל 7

אַ פֿאַריין פֿון דינסטמיידלאַך אין סלאָנים

טראָץ דער צוזאַמענאַרבעט פֿון „בונד", „ס. ס.", פּוע"צ און אַנדערע לינקע גרופּן פֿון יענע יאָרן אויף פֿאַרשיי־דענע געביטן, ווי שטרייקן, ערשטער מאַי־מאַניפֿעסטאַציעס א.א.וו., — און אפֿילו, להבדיל, ביי אַזאַ מין ענין, ווי די הכנסה־צוטיילונג פֿון די „דעליאַנקעס", — דאָך איז אָנגעגאַנגען אַ העפֿטיקער געראַנגל, איבערהויפּט צווישן בונד און ס. ס., ווען ס'האָט זיך געהאַנדלט וועגן פּראָפּאַגאַנדע צווישן די אַרבעטער גופֿא. יעדע פּאַרטיי האָט זיך באַמיט צו האָבן וואָס מער אַר־בעטער אין אירע רייהען. אַן'אויסגעפּרוווטער מיטל דאַצו זיי־נען געווען די פּראָפֿעסיאָנעלע פֿאַריינען. אַזוי ווי דער „בונד" איז געקומען דער ערשטער אויף דער סלאָנימער אַרבעטער־גאַס, און האָט מקדים־געווען דעם „ס. ס." מיט אַ פּאָר יאָר, — האָט ער באַוויזן צו אָרגאַניזירן איינציקע שטאַרקע פּראָפֿעסיאָ־נעלע פֿאַריינען, ווי די שניידער, — גאַרבער, — סטאָליער־אַרבעטער, און דורך זיי האָט ער אויסגעאיבט זיין שטאַרקן איינפֿלוס. דעריבער, ווען ס'איז אַנטשטאַנען אין סלאָנים אָנ־הייב 1904 די ס. ס.־גרופּע, איז איר ערשטע אויפֿגאַבע געווען צו פֿאַרנעמען „פּאָזיציעס" צווישן די אַרבעטער, איבערהויפּט אין אַזעלכע פֿאַכן, ווו דער בונד איז נאָך ניט אַריינגעדרונגען. אַזוי האָט דאַן ס. ס. אָרגאַניזירט פּראָפֿעסיאָנעלע פֿאַריינען פֿון בוי־אַרבעטער, פֿון „פּריקאַזשטשיקעס" (האַנדלס־אָנגעשטעלטע) און אפֿילו פֿון... דינסט־מיידלאַך. איך געדיינק זייער גוט די אומשטענדן פֿון אָרגאַניזירן די דינסט־מיידלאַך אין אַ פֿאַריין.

די הויז־באַדינערינס אין יענע יאָרן זיינען געווען מעסטנ־טייל יידישע מיידלאַך, וועמען די נויט האָט געצוווּנגען זיך צו פֿאַרנעמען מיט אַט דער אַרבעט. זייער אַרבעטס־טאָג האָט זיך אָנגעהויבן פֿון באַגינען ביז שפּעט ביינאַכט. זיי האָבן ניט גע־

*) געמיינט דעם רוסישן הערב, וואָס איז געווען אַ צוויי־קעפּיקער אָדלער. — רעד.

**) אומפֿאַרשטענדלעך. קען זיין אַז דאָס מיינט „טאַבל־טאָג" (דער געבורטס־טאָג פֿון צאַר), און די כּוונה זאָל זיין: ער פֿייערט די געבורטס־טעג פֿון די צאַרן. — רעד.

האָט קיין פרייע שעה פאַר זיך. וועגן אַרויסגיין שפּאַצירן אויף דאַמבע אָדער נעווסק, אָדער באַזוכן אַ פּאַרטייאישע פאָרלעזונג, — איז גאָר קיין רייד ניט געווען. אונדזערע חבר'טעס פון ס. ס. פון אַנדערע פאַכן האָבן פאַרלאַנגט, אַז מיר זאָלן אומבאַדינגט זיך פאַרנעמען מיט אָט דעם פאַרלאָזענעם פאַך. די חבר'טעס האָבן זיך ספּעציעל אָפּגעגעבן מיט די דינסט־מיידלאַך, און ס'איז ענטשטאַנען אַ נייער פאַריין אין שטאָט. מען האָט צונויפגערופן אַ פאַרזאַמלונג פון די דינסט־מיידלאַך, אויף וועלכער עס זיינען אַרויסגעטראָטן די חבר'טעס פריידל לובלינסקי, חייקע מאַרקיליעוויטש און חנה בושעל. די ערשטע פאָדערונג וואָס ס'איז אַרויסגעשטעלט געוואָרן צו די בעל־הבית'טעס איז געווען, אַז זיי זאָלן פריי לאָזן די דינסטן 9 אַזייגער אין אָוונט, כדי זיי זאָלן האָבן די מעגליכקייט אַרויסגיין שפּאַצירן און אָנטיילנעמען אין אונדזערע פאַרזאַמלונגען. אָבער נישט אַזוי לייכט איז דאָס אָנגעקומען. אין פיל הייזער האָט מען ניט געוואָלט הערן פון דעם. עס דערמאָנען זיך מיר אַ פּאָר עפּיזאָדן מיט אינצידענטן ביי בעל־הבית'טעס.

דער דינסט־מיידלאַך־פאַריין האָט געשיקט שליחים פון דער פּאַרטיי צו פאַרשיידענע הייזער, ווו זיי האָבן געשטעלט די פאָדערונג. אַזוי ווי די פרוי פון ציינדאָקטער יתום האָט זיך פאַר'עקשנ'ט, האָט מען צו איר אַראָפּגעשיקט אונדזערן אַ חבר, מאָטל דער קוימענקערער, ער זאָל אַראָפּנעמען די דינסט פון דער אַרבעט... כדי מען זאָל אים ניט דערקענען, האָט מען אים פאַרגרימירט און אָנגעטאָן אַ פּאָר שוואַרצע ברילן. די פרוי יתום האָט אים אָבער גלייך דערקענט, און זי האָט צו אים גע'טענה'ט: „וואָס גייט אייך אָן מיין דינסטמיידל?” —

די פרוי יתום האָט געמוזט נאָכגעבן, ווייל מאָטל האָט איר געסטראַשעט, אַז די אָרגאַניזאַציע וועט זיך מיט איר אָפּרעכענען, אויב זי וועט ניט לאָזן פריי די דינסט 9 אָוונט.

אָט דער עפּיזאָד האָט דווקא געהאַט אַ ראָמאַנטישע אַנטוויקלונג: אַז מאָטל דער קוימענקערער האָט דערזען דעם „אָביעקט” פון זיין אינטערווענץ, האָט ער זיך אין איר פאַרליבט. דער סוף איז געווען אַז מאָטל האָט עמיגרירט אין אַמעריקאַ, האָט אַריבערגענומען דאָס מיידל צו זיך און מיט איר חתונה געהאַט.

אַ צווייטער עפּיזאָד איז געווען אין אַ הויז נעבן רוטקאָווסקי'ס מאַנופאַקטור־געשעפט. דאָרטן איז געווען שווער דורכצופירן אונדזער פאָדערונג, ווייל פונקט אַנטקעגן זיינען געשטאַנען די איזוואָשטשיקעס, און שטענדיק האָבן זיך דאָרטן געדרייט פּאָליציאַנטן. די רוזשנאָיער אָרגאַניזאַציע פון ס. ס. האָט געשיקט אויסצופירן די שליחות אירן אַ חבר, דוד שעדול, ווייל ער איז געווען זייער אַ געוואַגטער מיט אַ סך דעציזיעווילן. ער איז אַריין אין הויז און האָט פאַרלאַנגט פריילאָזן די דינסט 9 אין אָוונט. דער בעל־הבית, וויסנדיק אַז קעגנאיבער געפינט זיך פּאָליציי, האָט געמאַכט אַ טומל כדי צו ציהען איר אויפמערקזאַמקייט.

דערזעענדיק אַז ס'האָלט שמאָל, איז דוד שעדול אַרויסגעלאָפן פון הויז, צוברעכנדיק דאַביי אַ שוי־פענצטער און געוואָרן נאָכגעיאָגט פון דער פּאָליציי. ער איז אַריינגעלאָפן אין „פּוסטן סאָד”, ווו ס'האָבן זיך געפונען אייניקע פון אונדזערע חברים, כדי צו קענען „דעקן” אים, אויב ס'וועט זיין נייטיק. דוד האָט אַ כאַפּ געטאָן די היטל ביים חבר אָרטשעטענצער און אים געגעבן זיין היטל, כדי נישט דערקענט צו ווערן פון דער פּאָליציי. און דאָס איז טאַקע געלונגען. (אַגב, מיט יאָרן שפּעטער איז דוד שעדול אַריבער צו די אַנאַרכיסטן).

אַזוי איז אָנגעגאַנגען דער קאַמף מיט די בעל־הבית'טעס ביז וואַנען זיי האָבן איינגעזען, אַז קעגן שטראָם קען מען נישט שווימען און זיי האָבן נאָכגעגעבן אונדזערע פאָדערונגען. די דינסטמיידלאַך האָבן שוין געהאַט צייט צו שפּאַצירן, טרעפן זיך מיט חברים און חבר'טעס און טאַקע באַזוכן אונדזערע פאַרזאַמלונגען.

די צוזאַמענטרעפן פון די דינסטמיידלאַך פלעגן פאָרקומען רעגולער. דאָרטן פלעגן אַרויסטרעטן מערסטנטייל די אויבנאָנגערופענע חבר'טעס. מענער פלעגן זיך אין זייערע צוזאַמענקומען ניט באַטייליקן. די ס. ס. פלעגט שאַפן די געהעריקע ערטער, ווו זיך צונויפקומען.

אויף איינער אַזאַ פאַרזאַמלונג, וואָס איז פאָרגעקומען אויפן יורדזיקער בית־עולם, און אויף וועלכער ס'האָט געהאַלטן אַ רעפעראַט די חבר'טע חייקע מאַרקילעוויטש האָט אונדזערער אַ חבר, יאָשקע דער געלער, זיך באַהאַלטן: ער האָט געוואָלט הערן וואָס פרויען ריידן צו פרויען...

אַגב, כ'האָב דאָ־אויבן דערמאָנט דעם ראָמאַן פון מאָטקע דעם קוימענקערער, וואָס איז צושטאַנדגעקומען אין די רייהען פון דער פּאַרטיי און אין שייכות מיט איר טעטיקייט. דאָס איז ניט געווען די איינציקע ליבע ביי די ס. ס.־חברים און חבר'טעס: די אויבנדערמאָנטע חבר'טע און רעפערענטין ביים דינסט־מיידלאַך פאַריין חייקע מאַרקילעוויטש איז שפּעטער געוואָרן די לעבנסבאַגלייטערין פון מחבר פון אָט די זכרונות...

קאַפּיטל 8

די געשעענישן פון יאָר 1905 און זייער אָפּשפּיגלונג אין סלאַנים

די געשעענישן אין 1905 זיינען געוואָרן אַלץ געדיכטער און געוואַגטער. די מעכטיקע צאַרישע אימפּעריע האָט זיך אַ וואַקל געטאָן. ס'איז אויסגעבראָכן דער גענעראַל־שטרייק פון די אייזנבאַנען, און די רעגירונג איז געצוווּנגען געווען צו פירן די באַנען אונטערן קאָנטראָל פון מיליטער. מיר פלעגן זען יעדן טאָג דורכפאָרן דורך סלאָנים אַ צוג באַוואַכט פון מיליטער־לייט. די ציווילע באַפעלקערונג האָט מורא געהאַט צו באַנוצן די באַנען. אויך אַנדערע רעוואָלוציאָנערע אויסברוכן, ווי דער אויפשטאַנד פון די מאַטראָסן אויף דער קרייצער־שיף „פּאָטיאָמקין”, האָבן געהאַט זייער אָפּקלאַנג אין סלאָנים. אַלס אויסדרוק פון גרייטפולער רעוואָלוציאָנערער שפּאַנונג, איז דאַן געשאַפן געוואָרן אין שטאָט דער ראָט פון אַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען.

אין איינעם פון יענע טעג האָט מיין פּאַרטיי, די ס. ס., באַקומען צוגעשיקט פון דער פּאַרטיי־צענטראַלע אַ טעקסט פון אַ פּראָקלאַמאַציע, וועלכן מיר האָבן געדאַרפט אָפּדרוקן אויפ'ן אָרט אין רוסיש און פאַרשפּרייטן אין שטאָט און אומגעגנט. מיר האָבן באַשלאָסן אָפּדרוקן אים אין גורוויטש'עס

דרוקערײַ אויף פּאַנעסוועער גאַס. מיר האָבן געהאַט אײגענע חברים דרוקער, וועלכע מיר האָבן צונויפגערופן 5 אין צאָל, און 10 אַזייגער בײַנאַכט זײַנען מיר אַוועק צו גורוויטשן. (ער איז געווען דער פֿאָטער פון שפּעטער גוט־באַקאַנטן אין שטאָט אינדוסטריעלער וואָלף גורוויטש). דער ה׳ גורוויטש האָט מורא געהאַט צו לאָזן אונדז באַנוצן זײַן דרוקערײַ פֿאַר אונדזער צוועק. אָבער עס האָט אים גאָרניט געהאָלפן ,און ער האָט פֿאַרשטאַנען אַז זײַן געגנשטעלן־זיך איז צוועקלאָז. אונדזערע דרוקער האָבן זיך גענומען צו דער אַרבעט אויסצוזעצן דעם אויפרוף. פּאַנעסוועער גאַס איז געווען גוט אָפּגעהיט פון אונדזערע פּאַרטיי־חברים, כדי אָנצוזאָגן אין פֿאַל ווען ס׳וועט זיך פּאָליצײַ.

אין די פֿאַרטאָג־שעה׳ן, ווען מיר האָבן שוין פֿאַרענדיקט אָפּדרוקן די פּראָקלאַמאַציע, — איז אַרײַנגעקומען אין דער דרוקערײַ אַ גרופּע פון „בונד״, אויך מיטן זעלבן ציל: אָפּצודרוקן אַ פּראָקלאַמאַציע מיטן זעלבן טעקסט. עס האָט זיך נעמלעך באַלד אַרויסגעוויזן, אַז דער „בונד״ און „ס. ס.״ האָבן באַקומען פון זייערע ענטשפּרעכנדע צענטראַל־קאָמיטעטן דעם זעלבן טעקסט צו פֿאַרשפּרייטן אין שטאָט... ס׳האָט זיך באַלד אַרויסגעזען דער אַבסורד פון אַזאַ האַנדלונג. אָבער די אָרטיקע פּאַרטיי־גרופּן זײַנען געבליבן געטרײַ די אינסטרוקציעס וואָס זיי האָבן באַקומען.

אין דער בונדישער גרופּע האָט זיך געפֿונען דער דרוקער־אַרבעטער יצחק געלמאַן, מײַנער אַ קוזין (ער איז מיט אײניקע יאָר צוריק געשטאָרבן אין לאָנדאָן). מיר האָבן די בונדיסטן געגעבן צו פֿאַרשטיין, אַז כל־זמן זיי וועלן זיך געפֿינען אין דער דרוקערײַ, קענען מיר ניט אָנהייבן פֿאַרשפּרייטן אונדזער אויפרוף, וועלכער איז גרייט צום פֿאַרטיילן. נאָך לאַנגע אונטערהאַנדלונגען זײַנען מיר געקומען צו א הסכם, אַז היות דער טעקסט איז דאָך דערזעלבער, און דער דרוק־זאַץ איז נאָך ניט פֿאַנאַנדערגעוואָרפן, — בכן זאָלן זיי זיך שטעלן גלײַך צום דרוקן דעם פֿאַרטיקן זאַץ מיט דער קלײנער דיפֿערענץ, וואָס אָנשטאָט דעם קעפּל פון אויפרוף „ס. ס. קאָמיטעט פון סלאָנים״ זאָלן זיי שטעלן: „בונד־קאָמיטעט אין סלאָנים״. וכך הווה. אײנער פון אונדזערע חברים איז געבליבן אויף דער וואַך אויף פּאַנעסוועע אָפּצוּוואַרטן ביז די בונדיסטן וועלן פֿאַרטיק ווערן מיט׳ן אויפרוף. אין שטאָט האָט מען דאַן גערעדט, אַז די ס. ס. האָט אַן אײגענע דרוקערײַ.*) דער קלאַנג איז, ווייזט־אויס, געווען באַגרינדעט אויף דעם, וואָס צווישן די פּאַרטיי־חברים זײַנען געווען אַ סך זין פון רײַכע עלטערן, און קײן געלט האָט אונדז ניט געפֿעלט.

נאָכ׳ן מאַניפֿעסט פון אָקטאָבער 1905, אין וועלכן דער צאַר ניקאָלאַי האָט ערקלערט פֿרײַהייט און צוגעזאָגט די קאָנסטיטוציע, זײַנען שוין די פּאַרטייען און פֿאַרזאַמלונגען געוואָרן לעגאַל (אויף אַ קורצע צײַט). אונדזער פּאַרטיי האָט געעפֿנט אַן׳אײגענעם קלוב ביי יאַנקל גאַבורינען אין הויז. דאָרטן זײַנען פֿאָרגעקומען פֿאַרזאַמלונגען און דיסקוסיעס. דער קלוב איז געווען באַזוכט אויך פון אַנדערע פּאַרטיי־חברים און פון אומפּאַרטייאישע. די פּאָליצײַ האָט נאָר קאָנטראָלירט, אַז די באַזוכער זאָלן זײַן בלויז סלאָנימער. ווען זי האָט אַנטדעקט אַ ניט־סלאָנימער אין קלוב, פֿלעגט זי אים אַרויסשיקן פון שטאָט מיטן עטאַפּ.

אין יענער צײַט, שוין נאָכ׳ן ערקלערן דעם מאַניפֿעסט, זײַנען אין אַ פּאָר שטעטלאַך אַרום סלאָנים געווען פּראָוואָקאַטיווע אָנפֿאַלן אויף אַרבעטער און „פּאַרטיינע״ מענטשן. ס׳איז אפילו געווען אַ פֿאַל פון אַ דערשיסונג, (נאָר איך דערמאָן מיך ניט ווי׳). אַלס פּראָטעסט האָבן די פּאַרטייען אין סלאָנים גערופֿן צו אַ מאַסן־פֿאַרזאַמלונג אין דער גרויסער שול. ס׳איז טאַקע צו וווּנדערן זיך, ווי אַזוי איז דאָס געווען מעגלעך אַזאַ „רעוואָלוציאָנערע״ פֿאַרזאַמלונג אָפּצוהאַלטן דווקא אין דער גרויסער שול. נאָר מען דאַרף ניט פֿאַרגעסן, אַז די לינקע פּאַרטייען האָבן דאַן געהאַט אַ שטאַרקע מאַכט אויף דער ייִדישער גאַס, און די גבאים האָבן געוויס ניט געקענט זיך אַנטקעגנשטעלן.

צום וואָרט אין שול זײַנען געקומען פֿאָרשטייער פון אַלע פּאַרטייען .דער מיטינג איז פֿאָרגעקומען 10 אַזייגער אינדערפֿרי. נאָכן אָקטיאָבער־מאַניפֿעסט איז דאַן געווען אַזאַ שטימונג, אַז אַלץ איז שוין ערלויבט, און מען קען אַלץ ריידן און טאָן פֿראַנק און פֿרײַ... אַזוי שטאַרק איז געווען אָט די איבערצײַגונג, אַז אַ לערער פון „יעווריײסקאַיע אוטשילישטשע״ (די ייִדיש־רוסישע רעגירונגס־שולע) מיטן נאָמען, דוכט־מיר, ווײַנשטאָק (? — רעד.) האָט געהאַלטן אַ פֿלאַמעדיקע רעדע און האָט אויסגעשריען: „דער צאַר האָט אונדז געגעבן פֿרײַהייט... ווייסט איר וואָס פֿאַר אַ פֿרײַהייט? — קאָזאַצקע נאַגייקעס און פּאָליצײַאישע קוילן. דאָס איז דער באַגריף פון דער צאַרישער פֿרײַהייט...״ —

נאָך אַזאַ שטורמישע פֿאַרזאַמלונג, האָט דער צעהיצטער המון זיך געגרייט מיט פֿענער און טראַנספּאָראַנטן צו גיין אין אַ מאַניפֿעסטאַציע איבערן שטאָט.

אָבער, ווייזט־אויס, אַז די פּאָליצײַ איז געווען גרייט אויף יעדן פֿאַל, און טראָץ די „פֿרײַע ווינטן״ האָט די אָרטיקע מאַכט אויסגעטײַטשט דעם מאַניפֿעסט אויף איר אופֿן, און האָט געפּלאַנט צו רעאַגירן מיט אַנ׳אַטאַקע קעגן דער מאַניפֿעסטאַציע. ווער ווייס מיט וואָס ס׳האָט זיך געקענט פֿאַרענדיקן יענער טאָג אין סלאָנים.

נאָר פּלוצלינג, אָט טאַקע אין דער לעצטער מינוט פֿאַר׳ן אַרויסגיין פון עולם, איז אַרײַנגעלאָפֿן אין דער גרויסער שול אַ ייִדישער סאָלדאַט פון שויסקי פּאָלק און האָט, קוים אָטעמענדיק געוואָרנט, אַז מען זאָל ניט מאַניפֿעסטירן, ווײַל די פּאָליצײַ האָט אַרויסגערופֿן אײניקע גרופּן מיליטער פון פּאָלק, צו הילף, און זיי געפֿינען זיך גרייט אין הויפֿן צו שטערן די מאַניפֿעסטאַציע. די פֿאַראָרדנונג צו די מיליטער איז געקומען פון נאַטשאַלניק פון גאַרניזאָן.

נאָך אַ קורצער באַראַטונג פון די פּאַרטיי־פֿאָרשטייער, האָט

*) ווירקלאָך, אַביסל שפּעטער האָט זיך די פּאַרטיי אײנגעשאַפֿט אַנ׳אײגענע דרוק־מאַשינע אין סלאָנים, וואָס מען האָט גערופֿן דאַן „באָסטאָנקע״. דעם 22־טן יוני 1906 האָט די פּאָליצײַ געמאַכט „אַנ׳אָביסקע״ אין אַ געוויסע באַהעלטעניש אין סלאָנים און האָט אַנטדעקט די „באָסטאָנקע״ ווי אויך דעם געווער־אוצר פון ס. ס. אין שטאָט: צענדליקער רעוואָלווערן, און אפילו 2 באָמבעס... וועגן דעם ז׳ דעם ס. ס. אָרגאַן „דער נײַער וועג״ פון ווילנע, נומ. 13, פון 12־טן יולי 1906. ווייזט־אויס, אַז דער מחבר פון די זכרונות האָט וועגן דעם פֿאַרגעסן. ז׳ אויך, „פּנקס־סלאָנים״, ערשטער באַנד, ז׳ קל״ט. — רעד.

מען באַשלאָסן אָפּצורופן די מאַניפעסטאַציע.

אַדאַנק יענעם אַנאָנימען יידישן סאָלדאַט איז העכסטוואַרשיינלעך דאַן אויסגעמיטן געוואָרן אין סלאָנים אַ בלוט־באָד.

קאַפּיטל 9

מיין אַרעסט אין 1906

איידער איך גיי אַריבער צו די זכרונות פון 1906, וויל איך נאָך דערציילן אַ מערקווירדיקע געשיכטע ווי אַזוי די ס. ס. האָט דורכגעפירט אַ מיטינג פסח 1905 אויפ׳ן סאַמע מיטן נעווסקי... נאָך אַ „סכאָדקע“ (אַ צוזאַמענקונפט) אין וואַלד, האָט אונדזער פּאַרטיי באַשלאָסן אויסנוצן די געלעגנהייט וואָס אַ גרויסער עולם שפּאַצירט יום־טוב אין צענטער פון שטאָט. נאָר אַזוי ווי דאַן, אין פרילינג 1905, זיינען נאָך געווען יעדער אַרט מענטשן־קאָנצענטראַציעס, סיי עפנטלאַכע, סיי פאַרמאַכטע, שטריינג פאַרבאָטן, און די פּאָליציי האָט זיי מיט אכזריות דערשטיקט, האָבן מיר באַשלאָסן דאָס אויסצופירן אויף אַן אָריגינעלן אופן: דאָס איז געווען אין ערשטן טאָג פסח. בעת דער ניעווסקי איז געווען פול מיט אַ יום־טוב׳דיק שפּאַצירנדיקן עולם, צווישן וועלכן ס׳האָבן זיך אויך געפונען אונדזערע חברים, האָט איינער פון זיי, אַ געוויסער יאַנקעלע סאַוויצקי, וועלכער האָט אגב געהאַט אַרטיסטישע פעיקייטן, פלוצלינג אַ פאַל־געטאָן אויף דער ערד, מאַכנדיק זיך גע׳חלש׳ט. דער עולם איז זיך צונויפגעלאָפן העלפן דעם מכלומרשטן גע׳חלש׳טן. בעת אַרום אים איז שוין געשטאַנען אַ געדיכט־צונויפגעדריקטער געזעמל פון מענטשן, האָט דער „באַיעוואָי אָטריאַד“ (קאַמף־גרופּע) פון דער פּאַרטיי אַרומגערינגלט דעם עולם. ס׳איז גלייך פאַרמירט געוואָרן אַ מין טריבונע, פון וועלכער אַ ביאַליסטאָקער חבר מאיר וויגאַדסקי (ער געפינט זיך איצט אין אַרגענטינע) האָט געהאַלטן אין רוסיש אַ רעדע, קעגן צאַריזם און דער אַבסאָלוטער הערשאַפט... דער אָריגינעלער מיטינג האָט זיך געענדיקט מיט וויוואַט־אויסרופן און אַ רעוואָלווער־שאָס, נאָך איידער די פּאָליציי האָט באַוויזן צו אינטערווענירן. און דאָס איז פאַרגעקומען פונקט קעגן גרויסן הויף אויף נעווסקי, וווּ ס׳איז דאַן געווען די פּאָליציי־קוואַרטיר (אין הויז וווּ ס׳איז געווען ביי די פּאָליאַקן די יידיש־פּויליש גימנאַזיע)...

נאָך די כלומרשטע „פרייע“ טעג פון 1905, האָט די רעאַקציע ביסלאַכווייז געקומען צו זיך. די פּאָליטישע פּאַרטייען האָבן אַלס פּראָטעסט פאַראָרדנט אַ גענעראַל־שטרייק אויפ׳ן 9־טן יאַנואַר 1906. די ס. ס. אין סלאָנים האָבן געלאָזט פאַרשפּרייטן פלוגבלעטלאַך, דערקלערנדיק די באַדייטונג פונעם שטרייק. אין שטאָט האָט מען קאָמענטירט, אַז ס׳דאַרפן אָנקומען מיליטער־פאַרשטאַרקונגען און אַז ס׳וועט מעגלעך דערקלערט ווערן קריגס־צושטאַנד. די אַטמאָספער איז געווען אַ שווערע. אין טאָג פון גענעראַל־שטרייק זיינען אַרבעטער־פּיקעטן אַרויס אין די גאַסן און צום ראַד־קראָמען, פאַרלאַנגענדיק פון די קרעמער צו פאַרמאַכן די געשעפטן. איך מיט אַ צווייטן חבר, לאָזער, דער דרוקער (שלמה דעם וואַסערטרעגערס אַ זון), זיינען אויך באַ׳אויפטראַגט געוואָרן אויסצופירן דעם באַשלוס, אַז די געשעפטן זאָלן זיך אַנשליסן צום שטרייק. די קרעמער האָבן פאַרמאַכט די טירן. נאָר פונקט ווי מיר זיינען צוגעגאַנגען צו שיצגאָלס געשעפט אויף נעווסקי און פאַרלאַנגט פון אים צו שליסן דעם געשעפט, איז אָנגעגאַנגען אַ פּאָליציאַנט און געוואָרנט שיצגאָלן מיט אַ געלט־שטראָף פון 500 רובל, אויב ער וועט שליסן. איך מיט לאָזערן זיינען געוואָרן אַרעסטירט. לאָזערן האָט זיך איינגעגעבן צו אַנטלויפן.

מען האָט דאַן אויך אַרעסטירט אַ חבר נח מישקין (אַ זון פון פריידע פון אַראָפּ פּאַנעסווע. ער איז געווען אַ שוואָגער פון קלמן מיליקאָווסקי, „קלמן טשעמעראַיער“). אויף צו־מאָרגן האָט מען אַרעסטירט די ס. ס. חברים לייבקע גאַבורין און חנה דעם סטאָליער. לייבקע גאַבורין האָט דאַן באַקומען שטאַרקע קלעפּ פון פּאָליציי, ווייל בעת׳ן קאַמף צווישן אַרבעטער און פּאָליציי אין טאָג פון גענעראַל־שטרייק האָט ער צושלאָגן אַ פּאָליציאַנט. גראָד זיינען דאַן אויך אַרעסטירט געוואָרן אַ היבשביסל פּויערים פון אַרומיקע דערפער, באַשולדיקטע אין אַגראַראומרוהען. האַבנדיק אין טורמע מיט אונדז אַזוי פיל פּויערים, האָבן מיר, די יידישע אַרעסטירטע, געפירט צווישן זיי אַן אויפקלערונגס־אַרבעט.

מיר זיינען געווען אַרעסטירט 3 מאָנאַטן. אינצווישן זיינען פאַרלאָפן אין שטאָט אַסך געשעענישן. די וויכטיקסטע פון זיי איז געווען דער מאָרד פון שעף פון דער רייטער פּאָליציי. די פאַרשאַרפונג פון טעראָר קעגן דער אַרבעטער־באַוועגונג האָט זיך אין 1906 געלאָזט אין סלאָנים שטאַרק שפּירן. איבערהויפּט האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין רשעות אַט דער אַלעקסייקע, וועלכער פלעגט פייניקן און פאַרפאָלגן די אַרבעטער־טוער. רייטנדיק אויפ׳ן פערד, פלעגט ער פאַכן מיט דער נאַהייקע און אָנפאַרן אויף יעדן געזעמל פון אַרבעטער אין די גאַסן. און אַט האָבן צוויי רעוואָלוציאָנערע טוער: דער אויבנדערמאָנטער לאָזער דער דרוקער (וועלכער איז אַנטלאָפן פון פּאָליציי בעת מיין אַרעסט) און אַ פּינסקער אַרבעטער באַשלאָסן, אויף אייגענער איניציאַטיוו, אָפּצורוימען דעם אַלעקסייקע פון וועג. זיי האָבן אים אָפּגעוואַרט נעבן זיין וווינונג, און בעת ער איז אַרויס אין גאַס, זיינען זיי אים נאָכגעגאַנגען ביז ראָג סקראַבעוווער און רוזשנאַיער גאַס, און האָבן אים דאָרט דערשאָסן. אין דעם טאָג איז געווען אַ יריד אויפ׳ן מאַרק, און אין טומל פון גרויסן המון האָבן די 2 חברה באַוויזן (דורך דער שומרים־לבוקר־געסעלע וואָס גייט אַריין רעכטס אין דער רוזשנאַיער גאַס) צו אַנטלויפן, און זיי זיינען גלייך אַוועק אין אַמעריקע.

אויף דער אָנווייזונג פון דער אלמנה פון גע׳הרג׳עטן האָט די פּאָליציי דאַן פאַרהאַלטן צוויי אומשולדיקע בחורים: יודל קורח׳ס, אַסאַקאָווסקי, און אַ זון פון שמעון־אַרע דעם רימער (איך געדיינק ניט זיין פאַמיליע), וועלכער זיינען גע׳משפּט געוואָרן אין ווילנע דורך אַ מיליטערישן געריכט אונטערן פאַרזיץ פון גענעראַל מין. זיי זיינען פאַר׳משפּט געוואָרן צום טויט דורך הענגען. זייער פּאַרטיידיקער, דער פּאָליאַק וורובלעווסקי האָט דערלאַנגט אַנ׳אַפּעלאַציע, און ר׳ מרדכי׳לע האָט אינטערווענירט און גאַראַנטירט אַז זיי זיינען אומשולדיק. נאָך

דעם האָט מען זיי פאַרביטן דעם טויט־אורטייל אויף 20 יאָר קאַטאָרגע. אין 1917, נאָכ'ן אויסברוך פון דער רעוואָלוציע, האָבן זיי זיך אומגעקערט קיין סלאָנים נאָך 11 יאָר קאַטאָרגע.

פון מיינע דריי מאָנאַטן זיצן אין טורמע דערמאָן איך מיך צוויי עפּיזאָדן, אין וועלכע איך בין געווען אַביסל פאַרמישט.

ערשטער עפּיזאָד: מיטן עטאַפּ האָט מען געבראַכט פון אָדעס אַן־אַרעסטירטן, וועלכער איז שוין מיטן זעלבן עטאַפּ־וועג אַדורכגעפאָרן אַסך שטעט פון רוסלאַנד. ער האָט נישט אויסגעזאָגט ניט זיין נאָמען און נישט זיין וווינאָרט, און זיין פערזאָן איז געווען אַ רעטעניש. פאַרוואָס האָט מען אים געשיקט דווקא אין סלאָנימער טורמע, איז מיר ניט געווען קלאָר. ער איז באַשולדיקט געוואָרן אין פאַבריצירן באָמבעס און אין רעדאַגירן אַ צייטשריפט אין רוסיש: „דער רעוואָלוציאָנערער שטורעם־בלאַק". ער האָט געוווּסט אַז ס'דראָט אים טויט־שטראָף. דערפאַר האָט ער ניט אַנגעגעבן זיין נאָמען און וווינאָרט, כדי אָפּצוציהען דעם אורטייל אויף אים. ער האָט געהערט צו דער פּאַרטיי ס. ר.

ווייסנדיק אַז יאַשקע וואָלאַך (דער זון פון אַפּטייק־סקלאַד־אייגנטימער) איז פון דערזעלבער פּאַרטיי, האָב איך געבעטן דעם אַרעסטירטן, ער זאָל מיר אָנגעבן זיין פּאַרטייאישן געהיימן פסעוודאָנים, כדי איך זאָל אָנזאָגן יאַשקען.

וכך הווה: איך האָב געפונען אַ מיטל אין טורמע זיך צו פאַרבינדן מיט יאַשקען און אויף מאָרגן גאַנץ פרי איז ער געקומען. אים האָט זיך איינגעגעבן דורכצושמועסן זיך מיט'ן אַרעסטירטן דורך'ן פענצטער, און ער האָט אים געראָטן אָנצוגעבן אַלס זיין וווין־אָרט זשעטל, כדי מען זאָל אים אַוועקשיקן מיטן עטאַפּ אַהין. דער אַרעסטירטער האָט אַזוי געהאַנדלט.

בעת מען האָט אים נאָכהער געפירט קיין זשעטל מיטן עטאַפּ, און דורכגעפאָרן אויפ'ן וועג דורך געדיכטע וועלדער, זיינען אַ גרופּע פאַרטיי־מענטשן פון ס. ר. וועלכע האָבן אָפּגעוואַרט דעם עטאַפּ, באַפאַלן די סטראַזשניקעס, זיי געבונדן און אָפּגעשלאָגן דעם אַרעסטירטן.

צווייטער עפּיזאָד: אין טאָג וואָס מען האָט אונדז געדאַרפט באַפרייען, האָט דער אויבנדערמאָנטער נח מישקין זיך צווערטלט מיט אַן'אונטעראָפיצער פון דער סטראַזשע (די היטונג־פּאָליציי פון טורמע). דער לעצטער האָט אָנגעגעבן קעגן מישקינען אַן'אָנקלאָגע פאַר באַליידיקונג בעת'ן דינסט. היות ווי נח מישקין איז געווען אַן'אויסגעדינטער סאָלדאַט, איז אים אויסגעקומען זיך צו שטעלן פאַר אַ מיליטערישן געריכט. און מען האָט אים טאַקע גלייך איבערגעפירט אין אַ מיליטערישער תפיסה.

מיך האָט מען דעם זעלבן טאָג באַפרייט. איך בין גלייך אַוועק צו מישקין'ס שוואָגער, קלמן מיליקאָווסקי, און דערציילט די געשיכטע. איך האָב געוווּסט, אַז ווינשטיין דער פאָטאָגראַף איז באַפריינדעט מיט'ן קאַפּיטאַן, וועלכער האָט פאַרנומען אַן'אַמט אין מיליטערישן געריכט. ס'האָט זיך געהאַנדלט אין דעם, אַז מען זאָל אויס'פועל'ן, אַז מען זאָל דעם ענין אַרויסנעמען פון מיליטער־געריכט און איבערשיקן צו אַ ציווילן אויספאָרשונגס־ריכטער. און דאָס איז טאַקע געלונגען. דערווייל האָט זיך געפונען אַ פּאָליציאַנט, שונדריק, וועלכער האָט ביים ריכטער געזאָגט אַ גינסטיקע עדות פאַר מישקינען, און מען האָט אים באַפרייט. אַרויסגייענדיק פון דער תפיסה, איז ער אין באַגלייטונג פון זיין גוטן עדות אַריין צו בוניע סאָקאָלקער אין שענק און געמאַכט אַ גוטע כוסה מיט אים...

נח מישקין האָט נאָכהער עמיגרירט קיין אַמעריקאַ.

קאַפּיטל 10

די וואַלן צו דער ערשטער און צווייטער דומעס

אין אָנהייב 1906 האָט מען אָנגעהייבן זיך גרייטן צו די וואַלן פון דער ערשטער דומע, וועלכע איז צוגעזאָגט געוואָרן אין מאַניפעסט פון אָקטאָבער 1905. וואַל־רעכט האָבן געהאַט מענער אין עלטער פון 25 יאָר אָן. די וואַלן זיינען ניט געווען קיין דירעקטע. מען האָט פריהער געוויילט „וויבאָרשטשיקעס" (עלעקטאָרן) און זיי האָבן נאָכהער געדאַרפט אויסקלייבן פון זיך די דעפּוטאַטן צו דער דומע. די עלעקטאָרן האָבן געדאַרפט האָבן אַן'אייגנטום־צייגניש. דאָס האָט געהייסן אַ „וואַל־צענז".

די לינקע פּאַרטייען האָבן באַשלאָסן צו באָיקאָטירן די וואַלן. די סלאָנימער ס. ס. האָט באַקומען פון צ. ק. פון דער פּאַרטיי אינסטרוקציעס צו שטערן ווי־ווייט מעגלעך דער וואַל־אַגיטאַציע. די פאַרייניקטע יידישע בירגערלעכע וואַל־ליסטע האָט געפירט אַ שטאַרקע פּראָפּאַגאַנדע אין שטאָט. בראש פון דער ליסטע פון גראָדנער גובערניע איז געשטאַנען אַדוואָקאַט יאַקאָבסאָן.

אייגנטלעך האָבן די לינקע יידישע פּאַרטייען אין סלאָנים גאָרניט געהאַט קעגן יאַקאָבסאָנען פּערזענלעך. גראָד פאַרקערט, מיר האָבן ריכטיק אָפּגעשאַצט זיין מוט און זיין געזעלשאַפטלעכן חוש פאַר שטאָט־אַרבעט, ווי ביי די „פּאָזשאַרנע", ביים מיטהעלפן דער זעלבסטשוץ א. אַז. וו. אויך האָט ער זיך אינטערעסירט מיט דער באַוועגונג פון די פּאַרטייען וועלכע האָבן געפירט אַ קאַמף קעגן צאַרישן רעזשים. ער פלעגט אַפילו פון צייט צו צייט באַזוכן, אַלס זייטיקער צושויער, אונדזערע פאַרזאַמלונגען. אַזוי געדענק איך אַ פאַרזאַמלונג פון ס. ס. וועלכע איז פאַרגעקומען אַ פרייטיק־צו־נאַכט אין ברעגער שול. ס'איז געווען אומלעגאַל, איידער מיר האָבן געעפנט אונדזער אייגענעם לעגאַלן קלוב ענדע 1905. ס'איז דאַן אויפגעטראַטן מיט אַ פּאָליטישן רעפעראַט אַ גאַסט: דער חבר אהרן סינגאַלאָווסקי (באַקאַנט דאַן אונטערן נאָמען אהרן טשענסטאָכאָווער), וועלכער איז מיט יאָרן שפּעטער געווען דער פירער פון וועלט־פאַרבאַנד פון דער „אָרט"־אָרגאַניזאַציע. אהרן טשענסטאָכאָווער איז געווען באַקאַנט אַלס באַגאַבטער רעדנער. ער פלעגט האַלטן געשפּאַנט זיין אוידיטאָריע. זיינע לעקציעס זיינען געווען געפלאָכטן מיט פּאָעזיע און רעטאָריק.

יאַקאָבסאָן איז ווייזט־אויס, געווען פאַראינטערעסירט אין סינגאַלאָווסקי'ס רעפעראַט. ער איז געקומען צו דער פאַרזאַמלונג, האָט פאַרנומען אַ פּלאַץ אין מזרח־וואַנט און מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט אויסגעהערט די רעדע. בעת סינגאַלאָווסקי האָט גערעדט, האָט דער עולם געוויכערט (מ'איז

דאָך עפּעס רעוואָלוציאָנערן...) און די אַש פון די פּאַפּיראָסן איבערגעלאָזן אויף די שטענדערס פון בית־המדרש.

יאַקאָבסאָן האָט דאָס ניט געקענט פאַרשווייגן, און בעת דער הפסקה האָט ער געמאַכט אַ באַמערקונג צו די רויכערער, אַז לא־די וואָס זיי פאַרשוועכן דעם מקום־קדוש און שבת, — לאָזן זיי נאָך איבער שפורן פון זייערע עבירות פאַר די פרומע יידן וועלכע וועלן צומאָרגנס קומען אין שול דאַוונען...

אַרום 12 אַזייגער ביינאַכט איז די ברעגער שול אַרומגערינגלט געוואָרן פון רייטער־פּאָליציי, וועלכע זיינען אין יענעם יאָר אַראָפּגעקומען אין סלאָנים. זיי האָבן זיך אַוועקגעשטעלט ביי די טירן און אויסגעהערט די רעדע ביז׳ן סוף. מיר האָבן געמיינט, אַז די אַלע אָנוועזנדע וועלן ווערן אַרעסטירט. מיר זיינען אָבער געוואָרן אַלע ערשטוינט, ווען זיי האָבן ניט דורכגעפירט קיין אַרעסטן. די ערשטע צו פאַרלאָזן די ברעגער שול זיינען געווען דער רעפערענט אהרן סינגאַלאָווסקי און אדוו. יאַקאָבסאָן.

נישט געקוקט אויף די קעגנזייטיקע סימפּאַטיעס, האָבן מיר אָבער באַקעמפט יאַקאָבסאָנען צוליב זיין ציוניסטישער טעטיקייט און צוליב׳ן אָנטיילנעמען אין דער וואַל־קאַמפּאַניע צו דער דומע.

נאָכן באַקומען די אינסטרוקציעס פון צ. ק. צו שטערן די וואַל־אַגיטאַציע, האָט אונדזער חבר הירשל סלוצקי, וואָס איז געווען אַ שטיקל מומחה אין כעמישע פּרעפּאַראַטן, צוגעגרייט עטלעכע שטינק־פלעשעלאַך. און אָט, בעת אַ גרויסן וואַל־מיטינג אין דער גרויסער שול, האָט ער געלאָזן אין גאַנג זיין שטינק־קאָנפעקציע... אין שול איז געוואָרן אַ געשטאַנק, און אַ טייל פון עולם איז זיך צולאָפן מיט קולות: עס שטינקט!" —

דער וואַל־מיטינג איז געווען באַוואַכט פון פּאָליציי, כדי צו היטן די אָרדנונג, — ווייל דער מיטינג איז דאָך געווען לעגאַל מיטן צוועק: צוצוגרייטן די וואַלן. מ׳האָט דעם פאַראַנטוואָרטלעכן חבר נישט געכאַפּט. די רעדנער און אַ טייל פון די פאַרזאַמלטע, אין באַגלייטונג פון פּאָליציי, האָבן זיך אַריבערגעקליבן אין מויערנעם בית־המדרש און דאָרטן פאַרגעזעצט דעם מיטינג, וועלכער איז שוין געווען צוליב דעם אַ געשטערטער.

פון גראָדנער גובערניע זיינען דאַן אויסגעוויילט געוואָרן אויף דער יידישער ליסטע אדוו. יאַקאָבסאָן, און אָסטראָגאָרסקי (פון גראָדנע).

ווי באַקאַנט איז די דומע נאָך איניקע מאָנאַטן פונאַנדערגעלאָזן געוואָרן. יאַקאָבסאָן, אַלס איינער פון די דעפּוטאַטן וועלכע האָבן נאָכהער אַרויסגעלאָזן דעם באַרימטן „ווי־באָרגער אויפרוף", איז פאַרמשפּ׳ט געוואָרן אויף 3 מאָנאַטן טורמע, וואָס ער איז אָפּגעזעסן אין סלאָנים.

די וואַלן צו דער צווייטער דומע זיינען שוין פאָרגעקומען ביי געענדערטע אומשטענדן. די לינקע פּאַרטייען האָבן צו דער צווייטער דומע באַשלאָסן אָנטיילנעמען אין די וואַלן מאָטיווירנדיק מיט דעם, וואָס אַ פּאַרלאַמענטאַרישע טריבונע איז זייער אַ פּאַסיקער פּלאַץ צו ריידן צו די ברייטע מאַסן.

דער „בונד" האָט אַרויסגעשטעלט אין סלאָנים אַלס קאַנדידאַט דעם ה׳ לענסקי (אַלטע דער אַקושערקעס אַ זון). די ס. ס. האָבן אַרויסגעשטעלט דעם דאָקטער פּינעס. היות ביידע קאַנדידאַטן זיינען געווען נישט קיין „כשר׳ע" עלעמענטן פאַרן צאַרישן רעזשים, האָבן אַנדערע פּערזאָנען געפירט פאַר זיי די וואַל־פּראָפּאַגאַנדע. פאַר פּינעסן האָט געפירט די פּראָפּאַגאַנדע דער שרייבער דאַווידאָוויטש, און פאַר לענסקין — דער גראָדנער אַדוואָקאַט גאָזשאַנסקי.

פון סלאָנים איז ד״ר פּינעס אויסגעקליבן געוואָרן אַלס „וויבאָרשטשיק". אָבער אין גראָדנע, בעת עס האָבן זיך פאַרזאַמלט די „וויילער", אין זייער גרעסטער מערהייט פּויערים פון די אַרומיקע דערפער, האָט דער פּראַוואָסלאַווער אַרכייערי בעת אַ קלויסטער־תפילה, זיי אָנגערעדט ניט צו שטימען פאַר לינקע קאַנדידאַטן. און דר. פּינעס איז דורכגעפאַלן.

קאַפּיטל 11

דער ס. ס.־חבר מאיסיי (משה) באיארסקי

נאָך דעם ווי ס׳איז דערשטיקט געוואָרן די רעוואָלוציע פון 1905, און פון די „קאָנסטיטוציע"־פרייהייטן האָט זיך אויך אַרויסגעלאָזן אַ רויך, זיינען אָנגעקומען די שווערע רעאַקציע־יאָרן. אָבער דאָך זיינען נאָך די לינקע פּאַרטייען אָנגעגאַנגען מיט זייער פּאַרטייאישער און קולטורעלער טעטיקייט.

ס׳איז כדאי צו באַטאָנען, אַז אַ גרויסער טייל פון דער רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט אין שטאָט איז דאַן אָנגעגאַנגען אין די גאַרבערייען, וועלכע האָבן זיך שטאַרק אַנטוויקלט. דאָרטן זיינען אויך אָרגאַניזירט געוואָרן שטרייקן, ערשטעמאַי פייערונגען אפילו אין יענע יאָרן. איך דערמאָן מיך פאָלגנדן עפּיזאָד: דאָס איז געווען אין 1908. דער פּאָליציי־איספּראַווניק איז אַריין אין טאָג פון ערשטן מאַי אין ציגערס גאַרבערײַ קאָנטראָלירן, צו מען שטרייקט דאָרטן. איידער ער איז נאָך אַריין, האָט ער אויפ׳ן שוועל געפרעגט, צו עס זיינען דאָ נישטאָ קיין קרינקער אַרבייטער. ער איז פריהער געווען איספּראַווניק אין קרינקי, איז אים נאָך גוט געלעגן אין זכּרון דער קאַמפּס־גייסט פון די קרינקער גאַרבערײַ־אַרבעטער.

איידער איך פאַרענדיק מיינע זכרונות, וויל איך נאָך דערמאָנען אַ טיכטיקן און איבערגעגעבענעם סלאָנימער חבר פון ס. ס., מיט וועמען איך בין געווען ספּעציעל באַפריינדעט און פון וועמען איך האָב זיינער צייט פיל געלערנט. דאָס איז מאָיסיי (משה) באָיאַרסקי, אַ זון פון דער דאַן גוט באַקאַנטער פאַמיליע באָיאַרסקי אין סלאָנים.

זיין פאָטער, אינזשעניער באָיאַרסקי (האָט געוווינט אויף סקראָבעווער גאַס אין גאָזשאַנסקי׳ס מויער) איז געווען אַ געאָמעטער־„זעמלעמער" (שטחים־מעסטער). ער איז געווען אַ רעגירונגס־באַאַמטער און זיין אויפגאַבע איז געווען אויסצומעסטן ערד־שטחים און צוטיילן זיי אין פּאַרצעלן, כדי דערנאָך צו פאַרטיילן צווישן די פּויערים. ער האָט געטראָגן דעם טיטל פון „פּאָטשאָטני גראַזשדאַנין" (ערן־בירגער) און אַלס אַזעלכער האָט ער גענאָסן פון ספּעציעלע פּריווילעגיעס. זיינע קינדער האָבן געלערנט אין די גימנאַזיעס און אוניווערסיטעטן אויסער דער טרויעריק־באַרימטער פּראָצענט־נאָרמע וואָס איז אָנגעווענדעט געוואָרן לגבי יידן. ער פלעגט גיין אָנ־

געטאַן אין אַ ספּעציעלן מונדיר, וואָס איז געווען ענלעך צו אַ גענעראַל־אוניפאָרם.

נישט געקוקט אויף זיין פּריווילעגירטן סאָציאַלן צושטאַנד, האָט זיך די פאַמיליע באַיאַרסקי געהאַלטן מער־ווייניקער טראַדיציאָנעל־יידישלעך. ער פלעגט ימים־טובים קומען מתפלל זיין אין דער גרויסער שול. זיין פרוי פלעגט העלפן אָרעמע און קראַנקע. זי פלעגט אָפּקאָכן אַ גוטע יויך מיט אַ שטיקל עוף פאַר אַן אָרעמע קימפּעטאָרן.

די פאַמיליע באַיאַרסקי האָט געהאַט אַסך קינדער. איינער פון זייערע זין, מאַיסיי, איז דאָס געווען מיין פּאַרטיי־חבר פון ס. ס. ווי אַסך פון דער יידישער שטודירנדער יוגנט, איז ער אויך צוגעשטאַנען צו די רייהען פון די קעמפער קעגן פאַרפוילטן צאַרישן רעשים, און ער האָט געפונען זיין פּאַסנדן אָרט דווקא צווישן די ס. ס.

די פּאַרטיי האָט אים באַ'אויפטראַגט צוליב זיין אויסגעצייכנטער קענטעניש פון רוסיש צו פירן פּראָפּאַגאַנדע צווישן מיליטער. ביי זיינע באַגעגענישן מיט מיליטער־לייט פלעגט ער גיין אָנגעטאָן אין מיליטערישע קליידער; ער האָט פיגורירט אונטערן פּסעוודאָנים „אַנדריי". און אָט איז ער מגולגל־געוואָרן בעת אַזאַ שליחות אין שעדלעץ, און דאָרטן אַרעסטירט געוואָרן בעת אַ פּראָפּאַגאַנדע־פאַרזאַמלונג. מען האָט אים גאַנץ שנעל געמאַכט אַ משפּט און פאַר'משפּט אים צו אַ יאָר תפיסה (ווייזט־אויס, אַז אָט די פאַרהעלטניסמעסיק־קליינע שטראָף איז געקומען בזכות פון זיין פאָטער).

נאָר אויך 1 יאָר תפיסה איז פאַר דער פאַמיליע באַיאַרסקי געווען צופיל. שעדלעץ האָט דאַן געהערט צום וואַרשעווער „אָקרוג" (גענעראַל־גובערנאַטאָר), בראש פון וועלכן סאַ'יז געשטאַנען דער וואַרשעווער גענעראַל־גובערנאַטאָר גענעראַל סקאַלאָן. דער לעצטער האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין אַ יוגנט־חבר פון אינזשעניער באַיאַרסקי, מיט וועמען ער האָט געלערנט צוזאַמען אין אוניווערסיטעט. אינזש. באַיאַרסקי איז געפאָרן אין וואַרשע, ווו ער איז אויפגענומען געוואָרן פון זיין יוגנט־חבר. גענעראַל סקאַלאָן האָט פאַרקלענערט די שטראָף אויף 3 מאָנאַטן און האָט איינגעשטימט, אַז מען זאָל אים אַריבערפירן אין סלאָנימער תפיסה.

אין סלאָנימער טורמע האָט ער גענאָסן פון ספּעציעלע פּריווילעגיעס, ער האָט באַקומען אַ בעט צו שלאָפן פונדערהיים. זיין צעלע איז געווען באַצירט מיט היימישע פּאַטאָס. איך און אויך אַנדערע פּאַרטיי־חברים האָבן אים פיל מאָל באַזוכט אין טורמע. כדאַי צו באַמערקן, אַז זיין פאָטער, וועלכער האָט געמוזט היטן אויף זיין ראַנג און זיין לאַיאַלן און בכבוד'יקן מעמד, האָט אים במשך פון די דריי מאָנאַטן קיין איין מאָל דאָרטן ניט באַזוכט.

מאַיסיי באַיאַרסקי פלעגט זייער אָפט קומען צו מיר אין שטוב. ער האָט מיר געגעבן לעקציעס און מיר פלעגן שמועסן וועגן פּאַרטיי־ענינים.

באַאַרבעט דורך ק. ל.

חיים ריזיקאַוו (מינסק)

אויפן שולהויף און אַרום אין 1904—1906

מיר זיינען געבליבן אייניקע זכרונות פון די שטורמישע יאָרן 1904—1906. אמת, איך בין דאַן געווען אַ יינגל פון אַ יאָר 9—10. אָבער די פאָר עפּיזאָדן וואָס איך געדיינק זיינען מיר געבליבן פעסט איינגעקריצט אין זכרון. אַזוי ווי מיר האָבן געוווינט אויפ'ן שול־הויף, (אין הויז פון שמואל שערעשעווסקי, וואָס איז געשטאַנען בשכנות פון „חברה־שטיבל", דעם בית־המדרש פון חברא־קדישא), האָב איך מיטגעלעבט אַלע געשעענישן, אַזוי ווי זיי האָבן זיך אָפּגעשפּיגלט אין אָט דעם צענטראַלן פונקט פון יידישן סלאָנים.

אַ שטאַרקן רושם האָט אויף מיר געמאַכט דאָס באַזעצן בתי־מדרשים מיט סאָלדאַטן און קאָזאַקן בעת דער מאָבּיליזאַציע צו דער יאַפּאַניש־רוסישער מלחמה. היות ווי ס'זיינען אָנגעקומען פיל מיליטער־אָפּטיילונגען וועלכע פלעגן, אויפ'ן וועג צום מלחמה־פראָנט אויפ'ן וויטן מזרח, סטאַציאָנירן אַ געוויסע צייט אין שטאָט, — האָט די מיליטערישע לאָקאַלע מאַכט באַזעצט אַלע לאָקאַלן און צווישן זיי אויך אַ צענדליק בתי־מדרשים. אויך האָט מען לאָקירט סאָלדאַטן אין פּריוואַטע וווינונגען. (די קאַזאַרמעס אויף עק סקראָבעווע גאַס זיינען נאָך דאַן ניט געווען אויפגעבויט).

אין אַ יאָר אַרום איז געוואָרן „פריילאַד" אויפ'ן שול־הויף צוליב די אָפטע מיטינגען וועלכע די רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען פלעגן איינאָרדנען אַמאָל אין דער גרויסער שול און אַמאָל אין די קלענערע בתי־מדרשים. אַלס נייגעריקער יינגל בין איך געווען אַ „בעלן" צו זיין אין שול בעת'ן מיטינג, און הערן די רעדעס, הגם איך האָב ווייניק וואָס פאַרשטאַנען... די גבאים פון שול און בתי־מדרשים פלעגן זיך אָפט אַנטקעגנשטעלן די רעוואָלוציאָנערע רעדנער און זיי ניט לאָזן ריידן, ווייל עס האָט געדראָט, אַז די פּאָליציי זאָל פאַר'חתמ'ענען די שול. איינמאָל איז געקומען צווישן די גבאים און די רעוואָלוציאָנערן צו אַ גרויסער מהומה, ביי וועלכער עס זיינען געפלויגן פעטש... איך בין דאַן געווען אין שול, און כ'געדיינק אַז דער דאַן־פּלאַנירטער מיטינג איז שוין ניט פאָרגעקומען.

מיין נייגעריקייט פלעגט מיר אויך ברענגען אויפ'ן פּלאַץ, בעת עס פלעגן דאָרט פאָרקומען צוזאַמענשטויסן מיט דער פּאָליציי. אַ רעדנער פלעגט זיך אָוועקשטעלן אויף אַ וואָגן און לאָזן הערן פאַר די פאַרזאַמלטע פויערים און יידן רעוואָלוציאָנערע לאָזונגען. נאָר מיט אַמאָל פלעגן אָנשפּרינגען קאָזאַקן אויף פערד מיט נאַהייקעס, און אַלע פלעגן זיך צעלויפן וגם אני בתוכם... מיין מקום־מקלט אין אַזעלכע פאַלן פלעגט זיין אויפ'ן אַלטן (יורדזיקער) בית־עולם, וועלכער האָט זיך געגרענעצט מיט אונדזער הויז.

איך האָב אויך איבערגעלעבט די פּאָגראָם־שטימונג וואָס האָט געהערשט אין שטאָט זומער 1906. איינמאָל אין אַ זומערדיקן פאַרנאַכט זאָגט מיר די מאַמע, אַז מען ריכט זיך אויף מאָרגן אויף אַ פּאָגראָם. אַזוי ווי דאָס איז געווען אין אַ געוויסע צייט נאָכ׳ן ביאַליסטאָקער פּאָגראָם, איז די שרעק אין שטאָט געווען אַ ממשות׳דיקע. בכן, — זאָגט מיר די מאַמע, — וועלן מיר זיך מאָרגן אויף אַ גאַנצן טאָג באַהאַלטן אין פאַרשיידענע ערטער און באַהעלטענעשן אויפ׳ן הויף (דער הויף ווו מיר האָבן געוווינט איז געווען אַ גרויסער און עס זיינען דאָרט געווען פיל דירות). די מאַמע האָט מיר טאַקע גלייך אָנגעוויזן מיין באַהעלטענעש; אויפ׳ן בוידעם. אגב, די פּאָגראָם־שטימונג האָבן מיר שוין גאַנץ גוט געפילט אויך ביי די שכנים. אין זעלבן הויף האָט געוווינט דער בעקער ר׳ יצחק סאָקאָלאָווסקי און זיין פרוי העשע־מירל. זיי האָבן געהאַט 2 זין רעוואָלוציאָנערן. איך האָב געזען ווי די 2 בחורים האָבן זיך אויך „געגרייט" צום פּאָגראָם; זיי האָבן מיר באַוויזן אַ קליינעם רעוואָלווער און פלעשעלאַך מיט שוועפל־זויער...

אויף מאָרגן גאַנץ פרי האָבן מיר, די מאַמע, מיין שוועסטער און איך זיך פאַרבאַהאַלטן אין אונדזערע באַהאַלטענעשן...

לאַנג בין איך אָבער דאָרט ניט אויסגעלעגן; איך האָב דערהערט מיט אַמאָל מוזיק פון דער ריכטונג פון פּלאַץ. אַזוי ווי מיין מאַמע און שוועסטער זיינען געווען באַהאַלטן באַזונדער, האָט מיין נייגעריקייט גובר געווען די שרעק פאַר׳ן פּאָגראָם, און איך בין אַוועקגעלאָפן זען וואָס עס טוט זיך. דער פּלאַץ איז געווען שוואַרץ פון מענטשן. דאָס איז געגאַנגען אַ פּראָצעסיע פון טויזנטער מענטשן, מיט „הייליקע" בילדער.*)

*) ז׳ די זכרונות פון מ. פּערלשטיין אין קאַפּיטל: „די פּאָגראָם־פּאַניק בעת א רעליגיעזע פּראַצעסיע". — רעד.

בראש איז געגאַנגען אַ מיליטערישער אָרקעסטער. אָבער די פּראָצעסיע איז אויך געווען באַגלייט פון אונדזער „פּאָזשאַרנער קאָמאַנדע" מיטן ציין־דאָקטער יתום בראש. זיי זיינען געווען אָנגעטאָן אין דער פולער אוניפאָרם, מיט מעשענע קאַסקעס און די פּאָזשאַרנע העקעלאַך. מיר איז אָבער געוואָרן אויפגעפאַלנד דער פאַקט, וואָס כ׳האָב ניט געזען קיין פּאָליציילייט. אויך האָב איך געזען ביי די זייטן פון המון באַקאַנטע פּנים׳ער פון יידישע בחורים פון די אַרבעטער־קרייזן. איך האָב, פאַרשטייט זיך, דאַן ניט פאַרשטאַנען אין וואָס ס׳האַנדלט זיך; נאָר איך האָב נאָכהער געהערט, אַז די יידישע „סאַמאָ־אָבאָראָנע" איז געשטאַנען אויף דער וואַך... די פּראָצעסיע איז געגאַנגען צום קלויסטער אויף פּאַנעסווע. איך בין מיטגעגאַנגען... די המונים זיינען אַריין אין קלויסטער, און די „פּאָזשאַרנע" האָבן זיך אויסגעשטעלט אין 2 רייהען אויפ׳ן גאַס. נאָך דער תפילה, האָט זיך די פּראָצעסיע ווידער פאָרמירט, און די פּאָזשאַרנע האָבן זיי באַגלייט ביז מחוץ לעיר.

אין שטאָט האָט מען דאַן דערציילט, אַז צו דער פּראָצעסיע האָט געזאָלט אָנקומען מיט דער באַן פון באַראַנאָוויטש אַ גרופּע כוליגאַנעס און פּאָגראָמשטשיקעס געשיקט דורך דער „שוואַרצער מאה" צו מאַכן אַ פּאָגראָם אין שטאָט. מען האָט אפילו דערציילט, אַז די כוליגאַנעס זיינען געוואָרן אינפאָרמירט וועגן דעם, אַז די יידן גרייטן זיך שטעלן אַ ווידערשטאַנד, און זיי האָבן זיך דערשראָקן און ניט אַראָפּגעגאַנגען פון באַן, בעת ער איז אָנגעקומען קיין סלאָנים. נאָר ניט דאַן און אויך ניט שפּעטער איז מיר ניט געווען קלאָר, וויפל אמת עס איז געווען אין אָט די קלאַנגען.

יעדנפאַלס, דער טאָג איז אַריבער בשלום, די פּראָצעסיע איז אַוועק, און די יידן זיינען אָפּגעקומען מיטן פּאָגראָם־שרעק.

משה ליכטענשטיין

די „סטאליפינקעס" שטאמען פון סלאנים

אַלע די, וועמען ס׳איז אויסגעפאַלן צו זיין אין די פערציקער יאָרן אין ראַטן־רוסלאַנד, האָבן געוויס באַמערקט, אַז אין פילע פּאַסאַזשיר־צוגן איז געווען איינגעגלידערט גלייך נאָכ׳ן לאָקאָמאָטיוו, אָדער ביים עק, אַ גרינער פּאַסאַזשיר־וואַגאָן מיט געקראַטעוועטע פענצטער. אין ראַטן־פאַרבאַנד זיינען די וואַגאָנען געווען זייער פּאָפּולער; זיי האָבן געדינט צום אַריבערפירן אַרעסטירטע און האָבן געטראָגן דעם נאָמען „סטאָליפּינקי". פאַרשטייט זיך, אַז צום אַריבערטראַנספּאָרטירן גרויסע מחנות פאַרשיקטע פון איין טייל רוסלאַנד אין צווייטן, אָדער אין סיביר, האָט די ראַטן־מאַכט זיך באַנוצט ניט מיט פּאַסאַזשיר־וואַגאָנען, נאָר מיט פאַרמאַכטע וואַגאָנען, וואָס האָבן געדינט געוויינלעך צו טראַנספּאָרטירן סחורות אָדער פערד. אָבער צום פירן מיטן עטאַפּ קליינע גרופּעס אַרעסטירטע פון איין שטאָט אין אַ צווייטע, האָט מען זיך באַנוצט מיט די „סטאָליפּינקעס". איך ווייס ניט, צו זיי עקזיסטירן נאָך איצט, אין די זעכציקער יאָרן, 15 יאָר נאָך סטאַלינען, — אָבער מיט 25 יאָר צוריק, אין אָנהייב פון די פערציקער יאָרן, ווען מיר איז אויסגעקומען צו רייזן אין צענטראַל־רוסלאַנד און אויך אין קאַזאַקסטאַן און אוזבעקיסטאַן, — האָב איך זיי זייער אָפט געזען.

זייער ווייניק סלאָנימער אָפּשטאַמיקעס, אפילו פון אַלטן דור, ווייסן אַז אָט די אַרעסטאַנטן־וואַגאָנען זיינען איינגעפירט געוואָרן נאָך אין צאַרישן רוסלאַנד צוליב אַ צופאַל, וואָס האָט פּאַסירט אין... סלאָנִים, אין די ברויזנדע יאָרן 1904 — 1905.

אַזוי ווי אומעטום זיינען דאַן פיל פון דער סלאָנימער יוגנט אַריינגעצויגן געוואָרן אין רעוואָלוציאָנערע קרייזן, און אַזוי ווי אומעטום, זיינען אויף זייערע פאַרזאַמלונגען פאָרגעקומען אָפט איבערפאַלן פון דער פּאָליציי און זשאַנדאַרמעריע, וועלכע פלעגן זיך ענדיקן מיט אַרעסטן.

ביי אַזאַ איבערפאַל זיינען אין ווינטער 1904/05 „אַריינגעפאַלן" איניקע סלאָנימער בחורים, צווישן וועלכע עס זיינען אויך געווען חנה־פייגל ווערניקאָווסקע׳ס יינגסטער זון (אַ ברו־

דער פון חשוב׳ן סלאָנימער גבאי און בעל־הבית ר׳ שמעון ווערניקאָווסקי) און אַ זון פון ה׳ פּיניע גראַיעוווער. די נעמען פון די אַנדערע דאָן אַרעסטירטע געדיינק איך ניט. (ס׳איז מעגלעך, אַז אַנדערע סלאָנימער פון אַלטן דור וועלן אפשר געדיינקען).

נאָכ׳ן אָפּהאַלטן די אַרעסטירטע אַ לייַנגערע צייט אין סלאָנימער תפיסה, האָט מען זיי אַלס פּאָליטישע אַרעסטירטע, געדאַרפט אַריבערפירן קיין גראָדנע. אין טראַנספּאָרט האָט זיך אויך געפונען איין קרימינעל־באַשולדיקטער, דער דאָן באַוווסטער אין סלאָנים „זיידקע דער גנב". (זיין טאַטע איז געווען אַ בעל־עגלה און געהאַט אַ צונאָמעניש: יאָשע שטונק").

די נאָנטע קרובים און פּאַרטיי־חברים פון די אַרעסטירטע זיינען געווען געגוי אינפאָרמירט, ווען דער טראַנספּאָרט וועט אָפּגיין קיין גראָדנע.

צו דער באַשטימטער צייט, אין אַ ווינטערדיקן שבת־צו־נאַכט, (דער באַן קיין גראָדנע איבער ביאַליסטאָק פלעגט אָפּגיין האַלב־אַכט אָוונט) האָט מען אויפן סלאָנימער וואָקזאַל דערלאַנגט די אַרעסטירטע „פּערעדאַטשעס", ד. ה. פּעקלאַך מיט שפּייז און וועש, וואָס די קרובים האָבן איבערגעשיקט פאַר זיי.

פאַר די אַרעסטירטע מיט זייערע באַגלייטער איז נאָך אין באַראַנאָוויטש אין דעם צוג געווען רעזערווירט אַן׳אָפּטיילונג אין אַ פּאַסאַזשיר־וואַגאָן דריטן קלאַס. נאָכ׳ן אַריינפירן די אַרעסטירטע אין וואַגאָן האָבן ביי די טירן פון דער אָפּטיילונג פאַרנומען פּלעצער צו איין „קאָנוואָינעם" (זשאַנדאַרם ביי יעדער טיר. אויך זיינען געווען אַ פּאָר רעזערוו־„קאָנוואָינע".

די וואָס זיינען געפאָרן אָפט אויף דער ליניע סלאָנים—וואָלקאָוויסק געדיינקען געוויס, אַז אומגעפער 8 קילאָמעטער פון סלאָנים, אין דער ריכטונג צו אַזורניצע, איז געווען אַ מין „פּאָלוסטאַנאָק" (אַ כמו־סטאַנציע) גרינקי, ווו די באַן־ליניע גייט באַרג־אַרויף, צוליב וואָס דער באַן פלעגט דאָרט פאַרלאַנגזאַמען זיין גאַנג.

דער באַן האָט געריכט. די ניט־דיזשורירנדע, רעזערוו־קאָנוואָינע האָבן זיך געלייגט אויף די אויבערשטע בענק און גיך איינגעשלאָפן. דער עלטסטער דיזשורירנדער קאָנוואָי האָט געגומען שרייבן אַ ראַפּאָרט. די אַרעסטירטע האָבן זיך גענומען צו די נאַר־וואָס באַקומענע פּעקלאַך... אויפגעשניטן אָדער אויפגעבראָכן דעם ברויט און חלות, האָבן די אַרעסטירטע אַרויסגענומען פון דאָרט בליך־שנעל רעוואָלווערן, און איידער די קאָנוואָינע האָבן געקענט זיך אָריענטירן וואָס ס׳קומט פאָר, האָבן זיי געעפנט אַ שיסעריי. די קאָנוואָינע זיינען געוואָרן פאַרוווּנדעט, מיט דער זעלבער בליך־שנעלקייט האָבן די אַרעסטירטע אויסגעבראָכן די שויבן און אַרויסגעשפּרונגען דורך די פענצטער, אויסנוצנדיק די פאַרלאַנגזאַמערונג פון צוג. די רעזערוו־קאָנוואָינע האָבן נאָכגעשאָסן און, גליקלעכערווייז, קיינעם ניט געטראָפן. אויפן זעלבן פלאַץ האָבן געוואַרט פערד, געשפּאַנט אין שליטנס, וועלכע האָבן זיך זייער שנעל אָפּגעטראָגן פון אָרט. די קאָנדוקטאָרן פון צוג האָבן זיך ניט געכאַפּט גלייך וואָס עס קומט פאָר, און עס האָט גענומען גאַנץ לאַנג ביז וואַנען דער באַן האָט זיך אָפּגעשטעלט. און ביז וואַנען מ׳האָט זיך דערוווּסט אין סלאָנים און די אויספאָרשונגס־מאַכט איז געקומען אויפן אָרט, איז אַריבער מער ווי אַ שעה. ס׳איז קיין ווונדער ניט, וואָס מ׳האָט שוין קיינעם אויפ׳ן פלאַץ ניט געטראָפן.

פאַרשטייט זיך, זיינען אין סלאָנים און נאָנטער אומגעבונג פאַרגעקומען גרויסע „אַבלאַוועס" (פּאָליציי־אונטערזוכונגען); די אַרעסטירטע זיינען געווען פאַרשטעקט אין גוט־צוגעגרייטע „לעכער" און מען האָט זיי ניט געפונען. אויך זיינען געווען לאַנגע „באַזוכן" פון פּאָליציי ביי די קרובים פון די אַנטלאָפענע. עס האָט געדויערט איניקע וואָכן, איידער עס איז געלונגען די אַנטלאָפענע אַריבערצוואַרצן די רוסיש־דייטשע גרענעץ. פון דאָרטן זיינען זיי נאָכהער אַלע אַנגעקומען קיין אַמעריקע.

אין זכות פון די „פּאָליטישע" איז עס דאָן אויך געלונגען „זיידקען" צו אַנטלויפן קיין אַמעריקע.

צו יענער צייט איז סטאָליפּין, געוועזענער גובערנאַטאָר אין גראָדנע, געוואָרן אינערן־מיניסטער אין פעטערבורג. נאָך דער אויבנבאַשריבענער פּאַסירונג האָט ער איינגעפירט, צום איבערפירן אַרעסטירטע, געקראַטעוועטע פּאַסאַזשיר־וואַגאָנען, צוליב וואָס מען האָט זיי אין פאָלק גערופן „סטאָליפּינקי". ביז דער רעוואָלוציע פלעגט מען אַזעלכע וואַגאָנען זען אין רוסלאַנד זעלטן. דאַקעגן אין ראַטן־רוסלאַנד זיינען זיי געוואָרן אַן׳אָפּטע ערשיינונג.

וועגן דער פּאַסירונג ביים „פּאָלוסטאַנאָק" גרינקי, האָב איך געהערט זיינער צייט פון די קרובים פון די אַנטלאָפענע, צווישן אַנדערע אויך פון ר׳ שמעון ווערניקאָווסקי ז״ל. לויט ווי איך האָב געהערט, זיינען די אַנטלאָפענע, וואָס האָבן זיך באַזעצט אין אַמעריקע און דאָרטן אויסגעלעבט זייערע יאָרן, שוין געשטאָרבן. מן־הסתם, ווייסן זייערע קינדער וועגן דער פּאַסירונג פון זייערע פּאָטערס.

כדי דערגענצן דאָס בילד פון די אַרבעטער־פּאַרטייען אין די יאָרן 1903—1906, דערמאָנען מיר אונדזערע לעזער די זכרונות פון חיים ראַבינאָוויטש (אין פּנקס־סלאָנים, ערשטן באַנד, זייטן 7—10), ווו ס׳ווערט געשילדערט די טעטיקייט פון „בונד" אין סלאָנים און אומגעגנט.

פרידע שאפירא-בערמאן

פון ר׳ מאַרקל שערעשעווסקי ביז ראָזע רייץ

פאַמיליען־כּראָניק

מאַרקוס און חוה רייץ. — ר׳ מאַרקל שערעשעווסקי. — הרב ר׳ אלי־ירוחם ווייסבּרעם. — די רעוואָלוציאָנערע קינדער פון די פאַמיליעס רייץ און ווייסבּרעם. — ראָזע רייץ האָט געזאָלט חתונה האָבן מיט פלעכאַנאָוון. — דער ס. ר. בצלאל ווייסבּרעם פאַרשטעלט זיך פאַר אַ משולח. — די געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט פון חוה רייץ אין סלאָנים.

איך שטאַם פון דער קליינער און באַרימטער ליטווישער שטעטל סאַלאַנט (וועמנס נאָמען איז פאַרבונדן מיט איינעם פון די גרינדער פון דער מוסר־באַוועגונג, ר׳ ישראל סאַלאַנטער). ביז׳ן עלטער פון 10 יאָר האָב איך געלעבט אין מיין געבורטס־שטעטל, מיט וועלכער עס זיינען פאַרבונדן מיינע בעסטע זכרונות פון די קינדער־יאָרן. און דאַן — בין איך מגולגל געוואָרן אַזש ביז — מאָסקווע... ווי קומט אַ ליטוויש־יידישע מיידעלע אין מאָסקווע, און דווקא נאָכ׳ן באַרימטן גירוש־מאָסקווע פון 1890? — די סיבה פון דעם איז געווען, וואָס מיינער אַ פעטער, דער ברודער פון מיין מוטער, מיטן נאָמען מאַרקוס רייץ, האָט זיך נאָך מיט אַ 15 יאָר פאַר דעם זיך באַזעצט אין מאָסקווע, האָט דאָרט אויפגעבויט אַ גרויסע ציגל־פאַבריק, איז נתעשר געוואָרן און האָט געהאַט אַ פעסט־באַגרינדעטע „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ" (רעכט — צו וווינען מחוץ פון דעם תחום־המושב פאַר יידן), וואָס אפילו דער גרויספירשט סערגיי, דער מאָסקווער גענעראַל־גובערנאַטאָר וואָס האָט געבראַכט צום גירוש־מאָסקווע, האָט נישט געקענט מבטל־מאַכן. און אַזוי ווי מיין זיידע, דער בכבוד׳יקער סאַלאַנטער תושב ר׳ אהרן רייץ, האָט פאַרבראַכט איניקע יאָר ביי זיין זון מאַרקוס אין מאָסקווע, און איך בין ביי אים געווען זייער באַליבט, — האָבן מיינע עלטערן מסכים געווען אַז איך זאָל פאַרברענגען אַ געוויסע צייט אין הויז פון מיין פעטער. אמת, די „געוויסע צייט" האָט זיך איניקע מאָל פאַרלענגערט, און איך האָב פאַרבראַכט, מיט קליינע הפסקות, גאַנצע 6 יאָר אין מאָסקווע, ווו איך בין געווען אַ גימנאַזיע־שילערין. ערשט ווען מיין זיידע האָט זיך באַשלאָסן אין טיפן עלטער צו פאָרן אין ארץ־ישראל, כּדי אויסמיידן „גלגול־מחילות", — האָב איך זיך צוריקגעקערט אין סאַלאַנט.

און אָט אין הויז פון מיין פעטער האָבן זיך אָנגעהויבן מיינע פאַרבינדונגען מיט סלאָנים; מיין מומע, חוה רייץ, איז געווען די טאָכטער פון דעם סלאָנימער חשוב׳ן בעל־בית, למדן און משכּיל, ר׳ מאַרקל שערעשעווסקי. במשך פון מיינע „מאָסקווער" יאָרן האָב איך זיך אַזוי פיל אָנגעהערט וועגן סלאָנים און סלאָנימער, אַז איך האָב שוין גוט געקענט די שטאָט נאָך פיל פריהער, איידער איך בין געוואָרן אַ סלאָנימער איינוווינערין.

ר׳ מאַרקל שערעשעווסקי פלעגט אָפט באַזוכן זיין טאָכטער און איך האָב שוין דאַן געשעצט אָט די פּאַטריאַרכאַלע און גלייכצייטיק פאָרטגעשריטענע געשטאַלט. איך האָב שוין אין מאָסקווע באַוואונדערט, ווי אַזוי דער סלאָנימער ייד פון אַלטן דור רעדט אַזאַ קאָרעקטן רוסיש. ער פלעגט קומענדיק אין מאָסקווע דערציילן ווי אַזוי ער נעמט אויף הויכגעשעלטע געסט, און צווישן זיי דעם גראָדנער גובערנאַטאָר, אין נאָמען פון סלאָנימער קהל.*) ער איז געשטאַנען בראש פון די סלאָנימער אינסטיטוציעס, און איז געווען פון די אַזוי־גערופענע „צוועלפטלאַך". מיט יאָרן שפּעטער, ווען איך האָב זיך באַזעצט אין סלאָנים, האָב איך געזען זיין געשעפט, וואָס איז געווען אַן אַפּטייק־מאַגאַזין, און האָט זיך געפונען ניט ווייט פון „פּלאַץ", דאָרט ווו ס׳איז נאָכהער געווען יעלאַן׳ס קינאָ. ר׳ מאַרקל איז ניט געווען קיין אַפּטייקער, נאָר ער איז געווען „אויסגעבונדן" אין די רפואות, גראָזן און קרייטעכצער פון יענער צייט. לויט ווי ער פלעגט דערציילן, האָט זיין געשעפט עקזיסטירט אַ 30—40 יאָר, נאָך אין די 60—70 יאָרן. ווו און ווי האָט ער זיך אויסגעלערנט אָט די תורה, איז מיר ניט אויסגעקומען צו הערן פון אים און פון דער משפּחה. ר׳ מאַרקל איז אָבער אויך געווען אַ גרויסער למדן, הגם זיין זון אלי־ירוחם, האָט אים איבערגעשטיגן אין לומדות. אלי־ירוחם איז געווען אַן׳עילוי, האָט געלערנט אין ישיבות „פאַר זיך" און האָט באַקומען סמיכות פון די גרעסטע רבנים פון זיין צייט. נאָר קיין רב האָט ער ניט געוואָלט זיין. און אַזוי ווי ער האָט באַקומען אַ גרויסן נדן, האָט ער נאָך זיין חתונה זיך פאַרנומען מיט מסחר אויפ׳ן גרויסן פאַרנעם. ער האָט געפירט אַ גרויס־האַנדל מיט ליפערונגען פון מאַנופאַקטור־סחורות און אויך פון אַנדערע בראַנזשעס, פון מאָסקווער פאַבריקן — אין פעל שטעט פון גראָדנער גובערניע. זיין זיץ־אָרט איז געווען אין סלאָנים, אָבער ער פלעגט פאַרברענגען אין מאָסקווע צוליב זיינע געשעפטן, במשך פון פיל חדשים אין יאָר. אויך אים האָב איך שוין געקענט גוט פון מיינע „מאָסקוועער" יאָרן. עס פלעגט טרעפן, אַז ביי מיין אָנקל און מומע רייץ פלעגן פאַרברענגען כּמעט די גאַנצע משפּחה פון ר׳ מאַרקלען מיט די קינדער און איניקלאַך. וויילנדיק אין מאָסקווע, פלעגט ר׳ אלי־ירוחם פיל צייט פאַרברענגען אין אַ בית־המדרש ביים „לערנען". ניט קיין וואונדער, וואָס ער איז געווען זייער אָנגענומען און געשעצט דורך די מאָסקווער יידישע מנהיגים. מען האָט אים פיל מאָל פאָרגעלייגט, ער זאָל זיך באַזעצן אין מאָסקווע, נאָר ער האָט ניט געקענט אויפגעבן זיינע געשעפטן. ערשט מיט יאָרן שפּעטער, — איך גלויב, אַז דאָס איז געווען

*) ז׳ אויך די קאָרעספּאָנדענציע אין „הצפירה", נומער 155 פון 1890.

אין 1906 אָדער 1907, — האָט ער אָנגענומען דעם פאָרשלאַג און געוואָרן מאָסקווער אָרטאָדאָקסישער רב (מאָסקווער ראַ־בינער איז יענע יאָרן געווען הרב מזא״ה). און פון דאַן־אָן איז ר׳ אלי־ירוחם וויסבערעם געוואָרן אַ פּאָפּולערע יידישע געשטאַלט ניט נאָר אין מאָסקווע, נאָר אויך ביים גאַנצן רו־סישן יידנטום. (צוליב פּריזיוו־טעמים האָט ער ניט געטראָגן דעם פאַמיליען־נאָמען פון זיין פאָטער). ר׳ אלי־ירוחם האָט אויך געהאַט אַלגעמיינע בילדונג און געקענט אייניקע שפּראַכן. ער האָט געשמ׳ט מיט זיין גוטן קאָפּ און שיינע מידות. לומדישע און אויך משכילישע קרייזן פון סלאָנים האָבן זייער באַדויערט זיין פאַרלאָזן די שטאָט, ווו ער איז געווען אַ טיכטיקער עסקן. נאָר זייענדיק שוין מאָסקווער רב, פלעגט ער אָפט באַזוכן זיין געבורט־שטאָט, צו וועלכער ער איז געווען זייער צוגעבונדן. ר׳ אלי־ירוחם איז געשטאָרבן אין מאָסקווע אין 1911. מען האָט אים מספּיד געווען אין פיל שטעט פון תחום־המושב. איך געדיינק, אַז אין סלאָנים האָט אים, צווישן אַנדערע, מס־פּיד געווען דער שטאָט־מגיד ר׳ סאָרנע.

נאָר נישט נאָר ר׳ אלי־ירוחם איז געווען זייער באַליבט און געשעצט; אויך זיין פרוי מיטע וויסבערעם איז געווען אַ שם־דבר אין סלאָנים, און נאָכהער אין מאָסקווע. זי האָט געשטאַמט פון אַ מיוחס׳דיקע און רייכע משפּחה פון מאָהילעוו (אויב איך האָב ניט קיין טעות). ר׳ מאַרקל שערעשעווסקי האָט פאַר זיינע קינדער אויסגעפירט „לאַנד־שידוכים״. האַלטנדיק זיך אַליין, — און מיט רעכט, — אַלס גרויסער יחסן, האָט ער געזוכט מחותנים פון יחוס און עושר. אַזוי האָט ער אויסגע־געבן זיין טאָכטער חוה אין סאַלאַנט (נאָכהער מאָסקווע), און אַזוי אויך זיין זון האָט געטאָן אַ „גרויסן״ שידוך: ניט נאָר איז דער מחותן געווען אַ למדן און אַנ׳עושר און פון גרויסן יחוס, נאָר אויך זיין טאָכטער מיטע האָט זיך אויסגעצייכנט מיט פיל מעלות: זי איז געווען זייער געבילדעט, הן אין יידי־שע לימודים און הן אין וועלטלעכע; זי האָט געקענט פליסיק 4 איירָאָפּעאישע שפּראַכן. אָנקומענדיק אין סלאָנים, האָט זי גלייך פאַרנומען דעם אויבן־אָן צווישן די סלאָנימער פאָרט־געשריטענע פרויען. זי האָט זיך פיל פאַרנומען מיט געזעל־שאַפטלעכער אַרבעט, פיל געטאָן פאַר׳ן מושב־זקנים, פאַר׳ן יידישן שפּיטאָל, און פאַר אָרעמע קימפּעטאָרנס. ווען ס׳איז אַנטשטאַנען אין סלאָנים אָנהייב יאָרהונדערט די ציוניסטישע באַוועגונג, איז זי געווען אַ טיכטיקער מיטגליד פון די „בנות־ציון״. מיטע וויסבערעם פלעגט אָפט פאָרן אין פּעטערבורג צו אירע אַ שוועסטער, וועלכע איז געווען דאָרט פאַרהייראַט צו אַ יידישן באַנקיר. זי פלעגט דאָרט פאַרקערן אין די יידי־שע אינטעליגענטע קרייזן, און איז געווען, צווישן אַנדערע, אויך אַנ׳אַריינגייערין אין הויז פון באַראָן גינזבורג. איר שוועסטער איז געווען באַפריינדעט מיט שמעון פרוג, און דורך איר האָט זי אויך גוט געקענט דעם גרויסן יידיש־רוסישן פּאָעט. זי פלעגט פיל דערציילן וועגן אירע פּעטערבורגער באַקאַנטשאַפטן.

ענדע 19־טן יאָרהונדערט איז געקומען צו אַ גרויסע ענדערונג ביי ר׳ מאַרקל שערעשעווסקי, ווי אויך ביי זיין טאָכטער חוה אין מאָסקווע. ר׳ מאַרקל איז געווען אַלט און קראַנק, און דערצו אַנ׳אַלמן. דעם געשעפט האָט ער ניט אויפ־געגעבן, און זיין „אַפּטעטשני סקלאַד״ האָט נאָך אָנגעהאַלטן זיין פּרעסטיזש און פּדיון, ווי אין די פאָריקע יאָרן. זיינע באַזוכן אין מאָסקווע זיינען, צוליב זיין געזונט־צושטאַנד, גע־וואָרן זעלטענער. גראַד צו יענער צייט האָבן אויך זיינע קינ־דער אין מאָסקווע איבערגעלעבט אַ פאַמיליען־דראַמע. די פאַמיליע רייץ האָבן געהאַט 2 קינדער, די טאָכטער ראָזע און דעם זון לעאָן. זיי האָבן דאַן ביידע שטודירט אין אויסלאַנד און שוין געווען פאַרמישט אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. די עלטערן האָבן זיך דערפילט עלנט און פאַרלאָזן. מאַרקוס רייץ איז דאַצו געווען מיד פון זיין ציגל־פאַבריק, און האָט געהאַט בדעה צו ליקווידירן זיינע געשעפטן. און אָט אַזוי איז רייף געוואָרן דער באַשלוס פון חוה רייץ מיט איר מאַן — צו פאַרלאָזן מאָסקווע און זיך צוריקקערן אין איר געבורט־שטאָט סלאָנים. דאָס האָט פּאַסירט אומגעפער אָנהייב יאָרהונדערט. מאַרקוס רייץ — הגם ניט־נייטנדיק זיך, — האָט איבערגענומען דעם געשעפט פון זיין שווער. ר׳ מאַרקל שע־רעשעווסקי האָט לאַנג נאָך דעם שוין ניט געלעבט. ווען איך בין אָנגעקומען אין סלאָנים אין 1903, איז שוין געווען נאָך זיין טויט.

ווי איך האָב שוין אויבן דערציילט, האָב איך זיך צוריק־געקערט אין מיין שטעטל סאַלאַנט נאָכ׳ן פאַרברענגען 6 יאָר אין מאָסקווע. דורך מיין אָנקל און מומע רייץ, וועלכע זיינען שוין געוואָרן סלאָנימער תושבים, האָב איך זיך באַקאַנט מיט מיין צוקונפטיקן מאַן שמואל שאַפּירא, מיט וועמען איך האָב חתונה געהאַט אין 1903. (אַגב, מיין ברודער הרב יעקב בער־מאַן איז שוין דאַן געווען באַקאַנט אַלס איינער פון די אויס־געצייכנטע יונגע רבנים אין רוסלאַנד. נאָכהער איז ער געווען בערדיטשעווער רב און אין די מלחמה־יאָרן אַ הויפּט־מילי־טערישער רב אויף אַ גרויסן פראָנט־טייל, און נאָך דער מלחמה האָט ער גענומען דעם גוט־באַקאַנטן אָנטייל אין ארץ־ישראל אין דער „מזרחי״־באַוועגונג און אין דער רעליגיעזער ערצי־הונג אין ישוב).

באַזעצנדיק זיך אין סלאָנים, האָב איך געפונען די פאַ־מיליעס רייץ און וויסבערעם אין העכסטן שטאַפּל פון זייער געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט. וועגן ר׳ אלי־ירוחם און זיין פרוי מיטע האָב איך שוין דערציילט. וואָס ס׳איז שייך חוה רייץ, וועלכע איז נאָך דאַן געווען אין איר בעסטן עלטער פון די מיט׳ן פערציקער יאָרן, איז זי געוואָרן איינע פון די פּאָ־פּולערסטע פּערזאָנען פון פאַר־מלחמה׳דיקן סלאָנים. זי איז געווען טעטיק אויף פיל געביטן, הן פילאַנטראָפּישן, הן קול־טורעלן. און נאָכמער זיינען געווען אירע באַהאַלטענע אומ־באַקאַנטע מעשים טובים. זי האָט דיסקרעט אויסגעהאַלטן נויטבאַדערפטיקע פאַמיליעס, און ערשט אין יאָרן אַרום האָט מען זיך דערוווּסט פון אירע „מתן־בסתר״־שטיצעס. זי איז געווען שטאַרק פרום, אָבער ניט פאַנאַטיש. קולטורעל האָט זי זיך אויסגעלעבט אין קרייז פון די „בנות־ציון״, אין פרויען־קרייזן וואָס האָבן געגעבן קורסן פאַר אָרעמע מיידלאַך, און האָט אַפילו „געשפּילט טעאַטער״ אין היסטאָריש־נאַציאָנאַלע פּיעסן, וואָס די ציוניסטישע פרויען־אָרגאַניזאַציע פלעגט אויספירן. חוה רייץ און איר שוועגערין מיטע וויסבערעם זיינען געווען ממש אין שפּיץ פון דער אינטעליגענטער פרויען־געזעלשאַפט אין שטאָט.

———

אין די רעוואָלוציע־יאָרן 1904—1906 האָבן אָבער ביידע פאַמיליעס, — ווי פיל אַנדערע בעל־הבית׳ישע פאַמיליעס, — איבערגעלעבט גרויסע צרות פון זייערע קינדער.

מיין קוזינע ראָזע, די טאָכטער פון מאַרקוס און חוה רייך, איז געווען אַ העכסט־אינטערעסאַנטע אָבער זייער קאָמפּליצירטע פּערזאָן. זי איז געבאָרן אין מאָסקווע אין די אָנהייב 80־ער יאָרן. נאָכ׳ן ענדיקן גימנאַזיע, איז זי געפאָרן אין שווייץ לערנען מעדיצין. אָנקומענדיק אין זשענעווע אָנהייב יאָרהונדערט, איז זי אַריינגעצויגן געוואָרן אין די רעוואָלוציאָנערע־עמיגראַנטישע קרייזן. דער שיקזאַל האָט געוואָלט, אַז זי זאָל ווערן באַפריינדעט מיטן באַרימטן רוסישן רעוואָלוציאָנער פּלעכאַנאָוו. די באַקאַנטשאַפט האָט באַשטימט דעם גורל פון איר לעבן. זייערע באַציהונגען זיינען געווען אַזוינע, אַז פּלעכאַנאָוו האָט געוואָלט מיט איר חתונה האָבן, נאָר צוליב דער קעגנערשאַפט פון אירע עלטערן, וועלכע זיינען, טראָץ זייער מאָסקווער פאַרגאַנגענהייט, געבליבן זייער פרום און טיף־איינגעאַנקערט אין יידישער טראַדיציע, — האָט ראָזע זיך אונטערגעגעבן. זי האָט ניט געוואָלט מצער זיין אירע עלטערן. נאָר איר באַשלוס איז ניט געקומען גלייך. ער איז געווען באַגלייט מיט אַ טראַגישן געראַנגל צווישן אירע געפילן און איר געוויסן אין באַצוג צו אירע עלטערן. זינט אירע עלטערן האָבן זיך באַזעצט אין סלאָנים, פלעגן זייערע קינדער קומען אויף די זומער־וואַקאַציעס צו זיי, און פאַרברייגגען איניקע מאָנאַטן אין סלאָנים. אַזוי־אַרום האָב איך זיך זייער אויפגעלעבט מיט מיין קוזינע ראָזע, און זי האָט מיר דערציילט די געשיכטע פון איר ראָמאַן מיט פּלעכאַנאָוון. זייערע געפילן זיינען געווען באַפעסטיקט אויך מיט דער האַרמאָניע פון זייערע רעוואָלוציאָנערע און פּאַרטייאישע אַנשויאונגען. זי איז געווען באַהערשט פון דער שטאַרקער פּערזענלעכקייט פון פּלעכאַנאָוון. זייענדיק אין סלאָנים פלעגט זי באַקומען בריוו פון פּלעכאַנאָוון, און איך בין געווען פאַרטרויט אין דער קאָרעספּאָנדענץ. איך האָב געלעזן פיל בריוו פון פּלעכאַנאָוון צו איר. וואָס שטאַרקער ס׳איז געוואָרן זייער פריינטשאַפט, אַלץ שווערער איז איר אָנגעקומען דער אינערלעכער געראַנגל. איבערהויפּט געדיינק איך דעם זומער 1905, ווען זי איז געקומען צוזאַמען מיט איר ברודער לעאָן פון דער שווייץ. יענער זומער איז געווען דער דעצידירנדער פאַר איר: אונטערן דרוק פון די עלטערן האָט זי אָנגענומען דעם ענדגילטיקן באַשלוס, — אין דעם הייראַטס־פאָרשלאַג האָט זי פּלעכאַנאָוון ענטזאָגט. אָבער זייער פריינטשאַפט האָט אָנגעהאַלטן ווייטער. נאָר איר באַשלוס איז געווען אַזוי ווי אַ קרבן: זי האָט זיך אַליין אַזוי ווי פאַרפּליכטעט, נישט צו שענדן אירע געפילן און נישט חתונה האָבן. וכך הווה. ראָזאַ האָט געענדיקט מעדיצין אין זשענעווע און האָט זיך ספּעציאַליזירט אין קינדער־קראַנקהייטן. נאָך אַ סטאַזש פון אַ פּאָר יאָר אין אויסלאַנד, האָט זי זיך צוריקגעקערט אין רוסלאַנד, — אָבער ניט אין סלאָנים, כאָטש אירע עלטערן האָבן זיך געבעטן ביי איר צו בלייבן אין סלאָנים אַלס קינדער־אַרצטין. זאָל דאָס זיין געווען אַ מין אויסדרוק פון פּראָטעסט קעגן אירע עלטערן, וועלכע זי האָט געזען ווי פאַראַנטוואָרטלעכע פאַר איר צובראָכענעם לעבן? — מעגלעך. זי האָט קיינמאָל ניט חתונה געהאַט.

אין אירע שטודיום־יאָרן ווען זי פלעגט קומען אויף זומער קיין סלאָנים, האָט ראָזע ניט אָפּגעלאָזן פון איר רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט, און בפרט נאָך אין די יאָרן 1904—1906. זי האָט זיך שנעל פאַרבונדן מיט דער רעוואָלוציאָנערער יוגנט אין שטאָט, און איבערהויפּט מיט יאָסקע און לייבל וואָלאַך (די זין פון ה׳ וואָלאַך, אינהאַבער פון „אַפּטייק־מאַגאַזין, וועלכער איז זיינער־צייט געווען אַ „קאָנקורענט" פון מאַרקל שערעשעווסקי), מיט׳ן סטודענט־מעדיצין מיכאל לעווין (דער זון פון סלאָנימער עסקן און משכיל משה לעווין), מיט די קינדער פון נחום לאַזינסקי און אַנדערע. דער קרייז האָט, מיט קליינע אויסנאַמען, געהערט צו די ס. ר. און איז געווען ראַדיקאַלער און לינקער געשטימט ווי דער „בונד". ראָזע און איר ברודער לעאָן זיינען געווען אָבסערווירט דורך דער פּאָליציי. לעאָן איז איינמאָל „דורכגעפאַלן" און מען האָט אים אַרעסטירט. אַ דאַנק באַמיהונגען און אַנדערע „מיטלען" פון די עלטערן, — צו וועלכע די לאָקאַלע מאַכט איז דווקא ניט געבליבן גלייכגילטיק, — האָט מען דעם ענין „פאַרריבן", און לעאָן האָט זיך שנעל צוריקגעקערט אין אויסלאַנד.

ענלעכע „צרות" זיינען אויך געווען ביי דעם צווייטן צווייג פון דער משפחה, ביי די ווייסברעם׳ס. זייער זון בצלאל איז געווען „געכאַפּט אין דער מעשה". אַ פאַרברענטער רעוואָלוציאָנער, האָט מען אים ערגעץ־ווו געכאַפּט ביי אַן׳אַטענטאַט אָדער צוזאַמענשטויס מיט דער פּאָליציי, — און אים איז געלונגען צו אַנטלויפן פון אַרעסט. אָבער בצלאל ווייסברעם האָט ניט געוואָלט אויפגעבן דעם קאַמף, און אָנשטאָט צו אַנטלויפן קיין אויסלאַנד, איז ער געבליבן אין רוסלאַנד אין „אונטערגרונד" (אָדער מיט אַ פאַלשן פּאַספּאָרט, — דאָס געדיינק איך ניט גענוי). סלאָנימער פּאָליציי האָט אים גוט געקענט, — ער איז דאָך געווען אַן׳אָרטיקער. איז ער טאָקע פאַרשוווּנדן פון סלאָנימער האָריזאָנט, און קיינער האָט ניט געוווּסט ווו ער געפינט זיך. איינמאָל איז צו ר׳ אלי־ירוחם ווייסברעם, דעם הדרת־פּנים׳דיקן למדן און סוחר, אַראָפּגעקומען אַ משולח פון אַ ישיבה וועגן עפּעס אַ ישיבה־ענין. איז דאָך ר׳ אלי־ירוחם אַ גבאי און אַ בוחן (אַן׳עקזאַמינאַטאָר) אין דער סלאָנימער ישיבה, —און באַזוכן פון ישיבה־לייט ביי אים אין הויז זיינען נישט געווען זעלטן. דער משולח האָט געהאַט אַ גאַנץ לאַנגע באָרד און אויך — אַ לאַנגע קאַפּאָטע... ער האָט זיך מתייחד געווען מיט ר׳ אלי־ירוחם׳ען. דער משולח האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין ניט קיין אַנדערער, — ווי דער זון בצלאל... ער איז געווען אַזוי מייסטערהאַפט פאַרשטעלט, און אויך די שטימע געענדערט, — אַז די עלטערן האָבן אים לכתחילה ניט דערקענט! — פאַרשטייט זיך, איז ער לאַנג אין סלאָנים ניט געבליבן. אין אַ לאַנגע צייט אַרום האָב איך געהערט וועגן אָט דער געשיכטע מיט בצלאלן, פון מיין און זיין מומע חוה רייך.

אין אַ קורצע צייט נאָכדעם זיינען די ווייסברעם׳ס אַריבערגעפאָרן אין מאָסקווע, ווו ער האָט ענדליך מסכים געווען אָנצונעמען די רבנות. ס׳איז ניט אויסגעשלאָסן, אַז זיין הסכמה צו דעם, וואָס האָט געלאָזט אויף זיך וואַרטן, איז געווען אין פאַרבינדונג מיט דער „אונטערגרונט" פון זיין זון. אפשר איז דאָס געווען לטובת דעם זון, אַז די עלטערן זאָלן זיך געפינען אין מאָסקווע? — איך האָב פון די רייצעס מער גאָרניט געהערט וועגן די סיבות און אומשטענדן פון דער מיט־אַמאָל

פאַרשנעלערטער דעציזיע פון ר׳ אלי־ירוחם. ווי איך האָב שוין אויבן דערמאָנט, האָט ר׳ אלי־ירוחם נאָך דער איבערלעבענעש שוין לאַנג ניט מאריך־ימים געווען; ער איז געשטאָרבן אין 1911 אין מאָסקווע. וואָס ס׳איז געוואָרן מיט׳ן זון בצלאל און די אַנדערע קינדער פון די וויסבערעם׳ס — איז מיר אומבאַקאַנט.

וואָס ס׳איז שייך די משפחה רייץ, האָבן זיי נאָך פאַרגעזעצט אין סלאָנים זייער אינטענסיוון געזעלשאַפטלעכן לעבן. ראָזאַ פלעגט פון צייט צו צייט באַזוכן אירע עלטערן. איר ברודער לעאָן איז, דוכט מיר, נאָך געווען אַלץ אין אויסלאַנד.

ווען די מלחמה איז אויסגעבראָכן, איז מאַרקוס רייץ געווען אַ „פאַרקאָכטער דייטש" און איז געווען ממש אַנטציקט פון די רוסישע מפּלות... ווייזט־אויס, אַז ער האָט זיך אַזויאַרום סאָלידאַריזירט מיט זיינע קינדער, וועלכע האָבן אַזוי העפטיק געקעמפט קעגן צאַר... איך געדיינקט ווי ער פלעגט פאַר גוטע פריינט זאָגן, אַז דאָס אָפּטרעטן פון די רוסן פון ליטע און ווייסרוסלאַנד איז ממש „אַ גליק" פאַר די יידן... נאָר אַזוי ווי ס׳וואָלט געווען אַן׳איראָניע פון גורל, איז אים ניט געווען באַשערט מקבל־פּנים זיין די דייטשן, פון וועלכע ער האָט אַזוי געהאַלטן; מאַרקוס רייץ איז געשטאָרבן פּונקט אין טאָג, ווען די דייטשן זיינען אַריין אין סלאָנים, דעם 1־טן סעפּטעמבער 1915... חוה רייץ, די זייער געשעצטע און האַרציקע פרוי, וועלכע האָט געהאַט אַזוי פיל ידידים אין שטאָט, — איז געבליבן איינע אַליין. זי איז געבליבן אין סלאָנים, ביי די דייטשן, ביז ענדע 1917. דאַן האָט זיך געעפנט די פראָנט־ליניע אויף דער ליניע באַראַנאָוויטש—מינסק, און ס׳האָט זיך פאַרבונדן אַ קאָנטאַקט מיט רוסלאַנד, ווען די דייטשן האָבן פאַרנומען ווייטערע שטחים אין ווייסרוסלאַנד און אוקריינע. חוה האָט באַקומען ידיעות פון איר טאָכטער ראָזען, און זי איז גלייך אַוועקגעפאָרן צו איר. ערשט נאָך איר אַוועקפאָרן האָט מען זיך דערוווסט, וועגן פאַרנעם פון אירע מעשים טובים און מתן־בסתר, וואָס זי האָט אָנגעהאַלטן ניט נאָר ביז דער מלחמה נאָר אויך אין די 3 מלחמה־יאָרן וואָס זי האָט דורכגעמאַכט אין שטאָט.

וואָס ס׳איז שייך ראָזען, האָט זי זיך איבערגעגעבן מיט׳ן גאַנצן ברען פון איר ברויזנדער נשמה דער מעדיצינישער פּראַקטיק און וויסנשאַפט. זי האָט געמאַכט גרויסע פאָרשריט אין איר פּראָפעסיע, האָט אָנגעהייבן פאַרעפנטלעכן וויסנשאַפטלעכע אַרטיקלען אין דער פאַך־פּרעסע. אין די צוואַנציקער יאָרן איז זי געוואָרן נאָמינירט אַלס פּראָפעסאָר פאַר קינדער־קראַנקהייטן אין מאָסקווער אוניווערסיטעט. זי איז געשטאַנען בראש פון אַ גרויסן קינדער־שפּיטאָל אין מאָסקווער פאָרשטאָט סאָקאָלניקי. זי האָט נאָכהער אָנגעשריבן אייניקע וויכטיקע מעדיצינישע ווערק, וועלכע זיינען איבערגעזעצט געוואָרן אין אייראָפּעאישע שפּראַכן. אויף אַזוי־ווייט איז געשטיגן איר וויסנשאַפטלעכער פּרעסטיזש אין דער וועלט, אַז די סאָוויעטישע רעגירונג פלעגט איר גאַנץ אָפט שיקן אויף אינטערנאַציאָנאַלע וויסנשאַפטלעכע קאָנגרעסן. דאָס אַלץ האָב איך געוווסט פון די בריוו וואָס זי פלעגט מיר שיקן אין סלאָנים, — און זינט מיין עליה, — אויך אין ארץ־ישראל. איינמאָל, — איך גלויב, אַז דאָס איז געווען אין 1929 אָדער 1930,— האָב איך באַקומען אַ טעלעגראַמע פון מאָסקווע, אין וועלכער ראָזע האָט מיר מודיע געווען, אַז זי פאָרט דורך אין אַ געוויסן טאָג און שעה דורך סלאָנים, — אויפ׳ן וועג אין מערב־אייראָפּע, צו אַ קאָנגרעס. איך האָב איר אָפּגעוואַרט אין דער באַשטימטער צייט אויפ׳ן סלאָנימער וואָקזאַל, צום אָנקומען פון „בלויען" עקספּרעס־צוג מאָסקווע — פּאַריז (איבער באַראַנאָוויטש, וואַרשע, בערלין). דער צוג פלעגט שטיין אין סלאָנים נאָר 3—4 מינוט. מיר האָבן נאָר באַוויזן אויסצורײדן אייניקע זאַצן. געוויס איז זי שוין געוואָרן פאַרעלטערט, נאָר כ׳האָב געהאַט דעם איינדרוק, אַז די וויסנשאַפט שטעלט איר אינגאַנצן צופרידן. קיין פאַמיליען־לעבן האָט זי ניט אויפגעבויט. אירע בריוו פלעגן אָנקומען רעגולער אַזש ביז 1943. זי פלעגט זיך פיל אינטערעסירן מיטן לעבן אין ארץ־ישראל און פלעגט זיך נאָכפרעגן אויף אַמאָליקע סלאָנימער באַקאַנטע. איר מוטער איז געווען מיט איר, און זי איז געשטאָרבן אין די אָנהייב 30־ער יאָרן. מיר איז פולשטענדיק אומבאַקאַנט דער ווייטערדיקער גורל פון ראָזע רייץ.

מיינע „סלאָנימער" יאָרן (1903—1932) זיינען געפלאָסן נאָרמאַל און — פּראָווינציעל... נאָכ׳ן אַרויספאָרן פון מיין מומע חוה רייץ איז מיר טאַקע געוואָרן אומעטיק, אָבער איך האָב מיך ערוואָרבן נייע פריינט. צווישן זיי איז געווען איינער אַן׳אַלטער באַקאַנטער, וועמען כ׳האָב נאָך געקענט פון ליטע, דאָס איז דער ציין־דאָקטער גאָלדבערג. אייגנטלעך האָב איך דאָס אַראָפּגעבראַכט די פאַמיליע גאָלדבערג קיין סלאָנים. אין שטאָט האָט פּראַקטיצירט אַ ציין־דאָקטער דר. שערעשעווסקי, (ער איז געווען אַ קרוב פון מאַרקל שערעשעווסקי). איך האָב געהערט, אַז ער האָט זיך נאָך באַזעצט אין סלאָנים פאַר דר. יתום. צוליב געוויסע סיבות איז דר. שערעשעווסקי אַריבערגעפאָרן אין ווילנאַ, כאָטש ער האָט געהאַט אין סלאָנים זייער אַ גרויסע פּראַקטיק. (דר. שערעשעווסקי׳ס קאַבינעט איז געווען אויף פאַנעסווע אין הויז פון אדוו. צירינסקי).

דר. גאָלדבערג האָט געשטאַמט פון דער שטעטל זשאַגער אין ליטע, און איך האָב אים נאָך געקענט פון דאָרט. זיין פרוי האָט געשטאַמט פון בריסק און איז געווען אַ דאָרטיקע „רעוואָלוציאָנערין". די גאָלדבערגס האָבן זיך באַזעצט אין וואַרשע, און זיין פּראַקטיק איז געווען אַ קנאַפּע. נאָכ׳ן אַרויספאָרן פון דר. שערעשעווסקי, זיינען די גאָלדבערגס, אויף מיין עצה, אַריינגעפאָרן אין סלאָנים. סלאָנימער געדיינקען געוויס דעם אָנשטענדיקן און איידעלן דר. גאָלדבערג.

איך גלויב, אַז איך האָב ניט וואָס צוצוגעבן צו מיינע סלאָנימער זכרונות. איך האָב געפירט אַ רוהיקן און גליקלעכן פאַמיליע־לעבן. אויך האָב איך צוגעלייגט פון צייט צו צייט אַ האַנט צו געזעלשאַפטלעכער אַרבעט, הגם אין אַ צניעות׳דיקן פאַרנעם. דער טויט פון מיין עלטערן זון אין זיין בליהענדן יונגן עלטער האָט מיר, וואָס אַן׳אמת, זייער צובראָכן. נאָר איך געפין אַ טרייסט אין מיין יינגערן זון און אייניקלאַך און אין מיין נייעם לעבן אין ארץ־ישראל, וווהין איך בין עולה־געווען אין 1932.

פאַרצייכנט און באַאַרבעט דורך ק. ל.

מענדל פערלשטיין

זעכציק יאר אין סלאנים

פינפטער טייל

„קאזאקן־ליבע"

ווער פון אונדז געדיינקט ניט, וואס פאר א שרעק עס פלעגט אנפאלן אויף יידן אין די צארישע צייטן, ווען מ'פלעגט נאר דערהערן דעם ווארט „קאזאק"! וויפל אונשולדיק יידיש בלוט האבן די קאזאקן־אפטיילונגען פארגאסן!

און דאך האט פאסירט, אז אין סלאנים האבן קאזאקן פארטיידיקט דאס יידישע לעבן און פארמעגן... אט די זעלטענע פאסירונג האט פארדינט, אז עס זאל פארצייכנט ווערן.

דאס האט פאסירט אין דער צייט פון יאפאנישן קריג אין 1904. מען האט דאן אין סלאנים מאביליזירט בערך 8000 „זאפאסניקעס" (רעזערוויסטן). פון גאנצן סלאנימער „אויעזד". עס האט זיך געמאכט אזוי, אז מען האט דאן מאביליזירט אין סלאנים אויך פון ווייטערע מקומות, אלע די אזוי־גערופענע סלאנימער „נכתבים", וועלכע זיינען געווען מעטריקולירט אין סלאנים. פארשטייט זיך, אז די גרעסטע צאל פון די זאפאסניקעס זיינען געווען פויערים פון די דערפער.

ווי נאר די דאזיקע מחנה־זאפאסניקעס האבן זיך באוויזן אין שטאט, האט מען שוין אנגעהויבן פילן מיט וואס דאס שמעקט, ווייל די דיסציפלין צווישן דער פאליציי איז דאן געווען זייער א שוואכע, און ס'וואלט געווען זייער שלעכט ווען מ'זאל זיך פארלאזן נאר אויף דער הילף פון די זשאנדארמען און פאליציאנטן קעגן אזא מחנה פון צוהוליעטע רעזערוויסטן...

צום גליק האט מען זיך דאן דערוווסט אין די קרייזן פון די שטאט־עסקנים (און איך בין דאן געווען איינער פון זיי), אז דער מיליטערישער שטאב פון די מערב־געגנטן („סעווערא־זאפאדני קראי") מאכט מסחר מיט זיינע קאזאקן, און „פארדינגט" זיי אין שטעט, וועלכע נייטיקן זיך אין שוץ...

דערפילנדיק די שלעכטע לאגע, זיינען די ה"ה אדוואקאט יאקאבסאן און נחום לאזינסקי, וועלכע זיינען געשטאנען בראש פון די היגע עסקנים, דעלעגירט געווארן אין שטאב (איך געדיינק ניט, ווו ס'איז דאן געווען דער זיץ־ארט פון שטאב, מעגליך, אז ס'איז געווען בריסק אדער ווילנע).

פארשטייט זיך, אז אזוינע „טראנזאקציעס" זיינען געמאכט געווארן אומלעגאל, און דאס האט אויסגעפירט א הויכער אפיצער, וועלכער האט באקומען „אין יד אריין". אונדזערע „דעלעגאטן" זיינען געקומען צוריק מיט... א קאמאנדע פון 50 קאזאקן און 2 אפיצערן, ווען די יידישע עסקנים האבן זיך פארפליכטעט צו צאלן די קאזאקן יעדן איינעם 50 קאפיקעס א טאג און די אפיצערן צו 3 רובל א טאג, און צו דעם, פארשטייט זיך, פראוויאנט און שנאפס ביד רחבה.

ס'איז געווען א זעלטענע ערשיינונג צו זען, ווי די יידן האבן מקבל־פנים געווען די קאזאקן. מיט וואס פאר א שמחה מען האט אנגעזאגט איינער דעם צווייטן, אז די קאזאקן קומען... צו קלינגט דאס ניט פאראדאקסאל? און די קאזאקן האבן גראד אויסגעפירט זייער אויפגאבע העכסט־צופרידנשטעלנד. רייטנדיק אויף זייערע קליינע פערדלאך און מיט די נאהייקעס אין די הענט, האבן זיי גלייך באהערשט די לאגע און געהיט די ארדנונג אין שטאט.

און ס'איז געווען וואס און פאר וועמען צו היטן! דער ערשטער צוזאמענשטויס פון די קאזאקן מיט די זאפאסניקעס איז פארגעקומען אין איניקע טעג ארום: אויפ'ן פלאץ האבן זיך געפונען פיל הענדלער־בודקעס, אלע יידישע, מיט פארשיידענע סחורות (אזוי ווי ס'איז אויך געווען אין די שפעטערדיקע יארן און אין די יארן צווישן ביידע וועלט־מלחמות). א גרויסע גרופע פון זאפאסניקעס, וועלכע האבן געטרונקען אין די נאנטע טראקטירן, זיינען ארויס אויפ'ן פלאץ אביסל הוליען און אנגעהייבן ראבירן די בודקעס... אנ'אפטיילונג פון דער „גאראדסקאיא אופראווא" (שטאט־פארוואלטונג) האט זיך דאן געפונען אין הויז אויפ'ן ראג פלאץ, ווו ס'האט זיך נאכהער געפונען די „פעטערבורגסקאיא גאסטיניצא" (האטעל פעטערבורג). ווי נאר די זאפאסניקעס האבן זיך צובושעוועט, האט מען אנגעזאגט פון דער אופראווע די קאזאקן־אפיצערן, און ס'האט לאנג ניט געדויערט ווי איניקע צענדליק קאזאקן זיינען געקומען צולויפן אויף זייערע פערד, און מיט זייערע נאהאייקעס האבן זיי געקלאפט איבער די פאפאכעס פון די כוליגאנעס. אין פארלויף פון איניקע מינוטן איז דער פלאץ געווארן ריין. איך געדיינק אויך, ווי איניקע מאל האבן די רעזערוויסטן געמאכט א טומל אין ראד קראמען. זיינען געקומען די קאזאקן, אריינגעפארן אויף די פערדלאך אין די קראמען און מיט די נאהייקעס איינגעשטעלט די ארדנונג.

אבער איינמאל איז געקומען צו אנ'ערנסטן צוזאמענשטויס. א גרויסע גרופע פון זאפאסניקעס פון איבער הונדערט מאן האבן זיך צובושעוועט אויפ'ן פלאץ און ווידער אנגעהייבן ראבירן די בודקעס און אויך שרייען: „בי!! זשידאוו"... דאביי האבן זיי געשטעלט א העפטיקן ווידערשטאנד די קאזאקן, וועלכע זיינען גלייך אנגעקומען. אין א געוויסן מאמענט זיינען די קאזאקן געווען געצוווּנגען אפצוטרעטן, און ס'האט געדראט, אז די כוליגאנעס, צו וועמען עס האבן געקענט צושטיין נאך הונדערטער זאפאסניקעס וואס האבן זיך דאן געפונען אין סלאנים, זאלן באהערשן די שטאט... לויט א פאראויסבאשטימטן הסכם צווישן די עסקנים און די פייערלעשער (בראש פון וועלכע איז דאן געשטאנען דערזעלבער ה' יאקאבסאן), האט מען פון פייערלעשער־„קאלאנטשא" וואס אין „פוסטן סאד" געגעבן א סיגנאל, און פון גאסן און געסלאך

האָבן זיך געלאָזט „עמך" צו־הילף די קאָזאַקן... צענדליקער בעלי־עגלות, „איזוואָשטשיקעס", קצבים, טרעגער האָבן זיך געלאָזט, באַוואָפנטע מיט העק, אײַזנס א. ד. גל., צום פּלאַץ. צו זיי זײַנען אויך צוגעטרעטן די ערשטע קערנדלאַך פון דער בונדישער „סאַמאָ־אָבאָראָנע" (זעלבסט־פאַרטיידיקונג), וואָס האָט זיך שוין דאַן אָרגאַניזירט. ווען די קאָזאַקן האָבן דערזען די צוגעקומענע „הילף", האָבן זיי זיך אָנגענומען מוט און זיך געלאָזט מיט אַ פרישן טעמפּאָ אויף די כוליגאַנעס... מיט פאַראייניקטע כוחות פון די קאָזאַקן און די יידישע פיזישע כוחות האָט מען אָפּגעשטויסן די זאַפּאַסניקעס, פון וועלכע אַ טייל זײַנען אָפּגעפירט געוואָרן אין טורמע. ס'זײַנען געווען פאַרווונדעטע פון ביידע זײַטן, און יאַקאָבסאָן איז געלאָפן צום קאָזאַקן־אָפיצער אָפּצושטעלן דעם „אָנגריף", נאָר ס'איז שוין ניט געווען וואָס אָפּצושטעלן: די כוליגאַנעס זײַנען זיך צולאָפן. מען האָט דאַן דערציילט אין שטאָט, אַז מען האָט פאַרברויכט צענדליקער אַרשין מערליע, כדי צו באַנדאַזשירן די פאַרווונדעטע...

אַ צווייטער צוזאַמענשטויס איז פאָרגעקומען אין דער גרויסער שול; ס'איז געווען אַ שבת־מברכים. אַ באַנדע רעזערוויסטן איז דערגאַנגען צום שול־הויף, און דערשמעקנדיק, אַז אין שול האָבן זיך פאַרזאַמלט פיל יידן, האָבן זיי זיך אַרײַנגעריסן אינעווייניק, פאַרהאַקט די טיר און אָנגעהייבן צו שלאָגן גרויס און קליין. ווען די קאָזאַקן זײַנען אָנגעקומען, האָבן זיי געפונען די טיר פאַרשפּאַרט פון אינעווייניק. דער קאָזאַקן־אָפיצער האָט געגעבן אַ באַפעל אויפרײַסן די טיר. נאָך אַ קורצן געשלעג צווישן די באַנדיטן מיט די קאָזאַקן — אין פּאָלוש פון דער שול, זײַנען די זאַפּאַסניקעס צוטריבן געוואָרן, און די מתפללים זײַנען אָפּגעקומען מיט טרוקענע קלעפּ.

די יידיש־קאָזאַקישע פאַרשטענדיקונג אין סלאָנים איז געווען אַן אויסטערלישע ערשיינונג, און די יידן אַליין האָבן זיך געוויצלט אויף דעם. די ליצני־הדור אין סלאָנים האָבן דאָס דאַן אָנגערופן: „קאָזאַקן־ליבע"... די קאָזאַקן, ווי אויך די אָפיצערן האָבן אונטערגעהאַלטן פרײַנטלעכע באַציהונגען מיט יידן. אויך מײַן פאָטער ע"ה איז געוואָרן באַפרײַנדעט מיט אַ קאָזאַק, און איך דערמאָן מיך, ווי יעדן פרימאָרגן פלעגט מײַן פאָטער צוגרייטן דעם סאַמאָוואַר מיט פאַרבײַסנס און אַ גלעזעלע „לחיים" פאַר זײַן קאָזאַק וואַסילי אָווטשענקאָ...

דער פּיקאַנטסטער עפּיזאָד פון דער „קאָזאַקן־ליבע" איז געווען דער געזעגנונגס־באַנקעט פאַר די קאָזאַקן. נאָך דעם ווי אַלע זאַפּאַסניקעס האָבן פאַרלאָזן די שטאָט און די אויפגאַבע פון די קאָזאַקן איז געוואָרן פאַרענדיקט און זיי האָבן זיך שוין געקליבן אין וועג אַרײַן, האָבן די עסקנים באַשלאָסן אײַנצואָרדנען פאַר זיי אַן אָפּשיידס־באַנקעט. צו דעם צוועק האָבן זיי צוגעצויגן איניקע געזעלשאַפטלעכע דאַמען פון שטאָט און אויסגעאַרבעט אַ פּראָגראַם פון אָוונט. דער באַנקעט איז אײַנגעאָרדנט געוואָרן אין „נאַראָדני דאָם". דער זאַל איז געוואָרן דעקאָרירט און באַלויכטן, די טישן שיין סערווירט און פאַרזען מיט כל מיני מאכלים. יידישע בעלי־הבית'טעס האָבן צוגעגרייט יידישע מאכלים, ווי געהאַקטע לעבערלאַך, רעטאַך מיט ציבעלע און שמאַלץ, פּעטשאַ מיט טשאָלנט, העלזעלאַך און קניידעלאַך. ווער רעדט שנאַפּס? אַלע טישן מיט פלעשער מאָנאָפּאָלקעס, און דווקא ניט פון די „סאָראָקאָווקעס" (40 גראַד, וואָס ס'איז געווען אַ לייכטער אַלקאָהאָל־געטראַנק), נאָר דווקא הויך־גראַדיקע. הכלל, מען האָט געגעסן, געטרונקען, מען האָט געהאַלטן אַפּאָר רעדעס; די קאָזאַקן האָבן געזונגען „קאָמאַרינסקאַיאַ" (אַ מין קאָזאַקן־ליד) און געטאַנצט אויף דער סצענע „נאַ פּריסיאַטקי"... (אַ מין טאַנץ, וואָס די קאָזאַקן טאַנצן, אײַנבויגנדיק די קני). קורץ, ס'איז געווען ששון ושמחה. די „קאָזאַקן־ליבע" האָט געבליט...

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָבן די עסקנים און די דאַמען באַגלייט די קאָזאַקן מיט בלומען, ביז'ן „בחור" אויף פּאַנעסווע גאַס, רופנדיק: „זאָלן לעבן די קאָזאַקן"...

דער רעוואָלוציאָנערער פיבער אין שטאָט

סלאָנים האָט ניט אויסגעמיטן די שווערע איבערלעבענישן פון די יאָרן 1905—1906. ווען אין גאַנץ רוסלאַנד האָט זיך צופלאַקערט די רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג, ווען די צוגן זײַנען 2 מאָל וועכנטלעך אָפּגעשטעלט געוואָרן, און בלוט האָט זיך געגאָסן אין קאַמף מיט דער צאַרישער רעגירונג, — דעמאָלט איז די גאַנצע רעוואָלוציאָנערע טעטיקייט אין סלאָנים געלעגן אין די הענט פון בחורים'לאַך אין עלטער פון 20—25 יאָר. די פּאָליציי האָט מיט זיי פיל אַרבעט געהאַט. דאָס האָבן זיי אָנגעפירט מיט אַלע שטרייקן, מיט די קאַמפן פאַר'ן אײַנפירן אַ 8־שעה'דיקן אַרבעטס־טאָג, און אויך מיט די עקספּראָפּריאַציע־און טעראָר־אַקטן וואָס זיי האָבן אויסגעפירט אין נאָמען פון דער רעוואָלוציע.

עס שווימען מיר אויף אין זכרון פיל עפּיזאָדן פון יענע טעג. איך געדיינק גוט דעם שטרייק אין דער שוועבל־פאַבריק פון דובינבוים־שטיינבערג, ווען די שטרייקנדע האָבן פאַרבאָטן די אינהאַבער צו קומען אין זייער פאַבריק... גראָדזענסקי דער אַפּטייקער האָט געהאַט פיל אויסצושטיין, ווען ער האָט זיך ענטזאַגט נאָכגעבן די פאָדערונגען פון זײַנע אָנגעשטעלטע וועגן לוין און אַרבעטס־שעה'ן. זיי פלעגן אָפט צווינגען רוהיקע בירגער צו באַהאַלטן אַנטלאָפענע אָדער פאַרדעכטיקטע רעוואָלוציאָנערן. אַזוי האָט זיך באַהאַלטן דער מערדער פון פּאָליציאַנט, אַלעקסייקע, וואָס איז ערמאָרדעט געוואָרן אויף רוזשינאַיער גאַס, ביי ה' ישראל אָסטרינסקי, וועלכער איז געווען געצוווּנגען דאָס צו טאָן. ערשט אין איניקע טעג אַרום איז געלונגען אים אַרויסנעמען פון דאָרט און דורכשמוגלען אים איבערן גרענעץ. (ווי די לעזער דערמאָנען זיך פון אַנדערע זכרונות, האָט דאַן די פּאָליציי אַרעסטירט 2 אומשולדיקע בחורים, און מען האָט זיי פאַראורטיילט צום טויט. נאָר נאָך דער אינטערווענץ פון ר' מרדכי'לען זײַנען זיי פאַרשיקט געוואָרן אין סיביר).

אויך מיט מיר האָט ענלעכעס פּאַסירט. אין איין קאַלטן ווינטער־אָוונט האָט מען אָנגעקלונגען ביי מיר אין טיר. איך האָב דאַן געוווינט אויף פּוטייסקע גאַס אין הויז פון ה' שולקאָוויטש. ווען כ'האָב געעפנט די טיר, זײַנען אַרײַנגעקומען 2 פּערזאָן, און נאָכ'ן אָפּגעבן אַ באַפעל, אַז איך זאָל איינעם אויסבאַהאַלטן איניקע טעג, — איז דער צווייטער גלייך פאַר־

שווונדן. ווער עס איז מיין אומבאַרופענער גאַסט, האָב איך ניט געוווסט. ערשט לאחר־המעשה, נאָכדעם ווי דער אורח האָט מיר שוין פאַרלאָזן, האָט מען מיר דערציילט, אַז ער האָט זייענדיק אַ סאָלדאַט און שטייענדיק מיט דער גאַנצער ראָטע אין באַראַנאָוויטש, ניט מער און ניט ווייניקער ווי דערשאָסן זיין אָפּיצער און געמאַכט ויברח קיין סלאָנים...

אַ צווייטן מאָל האָב איך שוין געהאַט אַן׳ערגערן אָפּשניט. לויט אַן׳ערלויבניש, וואָס איך האָב באַקומען פון דער גראָדנער גובערניאַלער מאַכט, נאָך פאַר די רעוואָלוציע־יאָרן, האָב איך ביי מיר געהאַט אַ רעוואָלווער, וועלכן כ׳האָב געהאַט נייטיק אין מיינע אָפטע רייזעס אין די אַרומיקע וועלדער, ווו כ׳פלעג פאָרן אין מיינע געשעפטן צו די סמאָליאַרניעס וואָס כ׳האָב עקספּלאָאַטירט, צו באַקומען טערפּענטין. ווייזט־אויס, אַז די חברה רעוואָלוציאָנערן האָבן זיך דערוויסט, אַז איך האָב אַ רעוואָלווער. אין איינעם אַ טאָג זיינען צו מיר אַריין 6 בחורים׳לאַך. צוויי פון זיי געדיינק איך: איינער איז געווען אַן׳אַרבעטער ביים שניידער שמואל וואָליצקי, און דער צווייטער האָט געהייסן פיינגאָלד, און האָט געוווינט מיט זיינע עלטערן אויף בריקער גאַס. זיי האָבן מיר אויפגעפּאָדערט צו אָפּגעבן זיי מיין רעוואָלווער. ווען איך און מיין פרוי האָבן זיי פאַרזיכערט, אַז מיר האָבן ניט קיין רעוואָלווער, האָבן זיי מיין ווייב פאַרשפּאַרט אין אַ צווייטן צימער, און מיר אויפגעפּאָדערט צו עפענען דעם שרייב־טיש. נאַטירלעך, האָב איך ניט געהאַט קיין ברירה און כ׳האָב זיי אָפּגעגעבן דעם רעאָלווער.

גראָד איז אין זעלבן טאָג געקומען קיין סלאָנים אַ רעוואָלוציאָנער פון צענטער, וועלכער האָט, לויט אַ ליסטע פון סלאָנימער „בורזשויען”, אינדוסטריעלער און סוחרים, פאַרלאַנגט פון זיי סומעס געלט אויף רעוואָלוציאָנערע צוועקן. איך געדיינק, אַז ביי שטיינבערג׳ן אין וווינונג איז פאָרגעקומען צוליב דעם אַן׳אסיפה. ווייזט־אויס, אַז די „בורזשויען” האָבן זיך געדונגען, און מען איז דורכגעקומען. נאָר אויף מאָרגן נאָך דער עקספּראָפּריאַציע האָט זיך די פּאָליציי דערוווסט וועגן דעם, און זי האָט געמאַכט „אָביסקעס” (אונטערכונוגען) אין הייזער פון פאַרדעכטיקטע רעוואָלוציאָנערן, און צווישן אַנדערע, אויך אין הויז פון אויבנדערמאָנטן ה׳ פיינגאָלד, און זוכנדיק אַזוי ביי אים אין די באַהעלטענעשן, האָט זי געפונען מיין רעוואָלווער...

וועגן דעם האָב איך זיך דערוווסט פון דעם גוט־באַקאַנטן אין סלאָנים ה׳ פּרוסאַק, וועלכער האָט מיר אָנגעזאָגט די „גוטע בשורה”, און האָט מיר איינגערוימט אַ סוד, אַז — די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציע באַשולדיקט מיר אין מסירה... ד. ה. אַז די פּאָליציי האָט דאָס, מכלומר׳שטן, געמאַכט די „אָביסקע” ביי פיינגאָלדן לויט מיין אָנווייזונג... איבעריק צו זאָגן, וואָס אַזאַ חשד האָט דאַן באַדייט, דאָס האָט געמיינט — אַ זאַק איבערן קאָפּ...

אַ אינטערעסאַנטער טיפּ איז געווען אָט דער פּרוסאַק. ער איז געווען אַ מין „קאָכלעפל” אין שטאָט, אַ דורכגעטריבענער מענטש, טעטיק ביי די פייערלעשער, ביי די בעלי־מלאכות (ער האָט געהאַט אַן׳איינבינדער־ווערקשטאַט), — און דערצו איז ער געווען אַן׳איבערגעגעבענער בונדיסט, און איז געווען שטאַרק „פאַרמישט” אין דער רעוואָלוציע. הכלל, איך האָב געדאַרפט מיך באַציהען זייער ערנסט צום סוד, וואָס ער האָט מיר אַריינגערוימט. נאָר אַזוי ווי פּרוסאַק, מיט וועמען איך בין געווען באַפריינדעט, האָט געוווסט אַז איך בין גאָט די נשמה שולדיק, האָט אינטערוועניִרט במשך פון אַ גאַנצן טאָג ווו מען דאַרף כדי מיך ריינצוואַשן, — נאָר עס איז אים ניט געלונגען. דער חשד איז געבליבן חשד, — און אויף מיר איז געהאָנגען די געפאַר פון — „סאַנקציעס” מצד די רעוואָלוציאָנערן. זעענדיק די ממשות׳דיקע געפאַר פאַר מיר מצד זיינע חברים, האָט מיר פּרוסאַק געראָטן, איך זאָל, איידער וואָס ווען, גלייך עוקר זיין אויף אייניקע טעג קיין מינסק, און מיט זיין הילף בין איך טאַקע גלייך אָפּגעפאָרן אַהין. ערשט אין 9 טעג אַרום, אַז פּרוסאַק האָט ענדליך מצליח געווען צו איבערצייגן די חברים אין מיין אומשולדיקייט, האָב איך פון אים באַקומען די ידיעה, אַז איך קען שוין צוריקקומען.

אַ געוואַגטער אַקט איז פאָרגעקומען אין סלאָנים, וואָס האָט אויפגערודערט גאַנץ מערב־רוסלאַנד. צוויי היגע רעוואָלוציאָנערן, קינדער פון אָרטאָדאָקסישע משפּחות (פון די פאַמיליעס גראַיעווער און ווערניקאָווסקי) זיינען אַריינגעזעצט געוואָרן אין טורמע. און אין אַ געוויסן טאָג האָט מען זיי געדאַרפט אַריבערשיקן מיט אַ קאָנוואָי קיין גראָדנע. אויפ׳ן וואַקזאַל האָבן זיי חברה געבראַכט צידה לדרך גרויסע לאָבנס ברויט יעדן איינעם, אין וועלכע ס׳זיינען געווען באַהאַלטן רעוואָלווערן. ווען דער צוג איז אַריבערגעפאָרן דעם „פּערעיעזד” (קרייצונג פון באַן־ליניע מיט אַ וועג) אויף עק פּאָנעסווע גאַס און האָט פאַרלאַנגזאַמט זיין שנעלקייט, האָבן זיי געשאָסן אויפ׳ן קאָנוואָי, אַרויסגעשפּרונגען פון באַן און שפּורלאָז פאַרשוווּנדן. מען קאָן זיך פאָרשטעלן וואָס פאַר אַ אַלאַרם ס׳איז געוואָרן אין שטאָט.* די גאַנצע פּאָליציי און זשאַנדאַרמעריע זיינען געשטעלט געוואָרן אויף די פיס, אָבער אומזיסט, — די אַנטלאָפענע זיינען אַזוי ווי אין וואַסער אַריין. אַ לייִנגערע צייט האָבן זיי „געסובלאָקאַטאָרט” ביי פאַרשיידענע בעלי־בתים, וועלכע זיינען אַזוי־אַרום געווען אויסגעשטעלט אויף אַ גרויסע געפאַר, ביז זיי איז ענדליך געלונגען צו אַנטלויפן קיין אַמעריקע.

די פּאַגראַם־פּאַניק
בעת א רעליגיעזע פּראָצעסיע

אין פאָריקן קאַפּיטל האָב איך אונטערשטראָכן, אַז אין די יאָרן 1905—1906 האָט אויך סלאָנים מיטגעלעבט אַלע ווייהען און נאָכווייהען פון יענע יאָרן: דעם רעוואָלוציאָנערן פיבער, די שטרייקן, די אַרעסטן, די טעראָר־און קעגן־טעראָראַקטן און אַלע אַנדערע באַגלייט־ערשיינונגען וואָס האָבן זיך נאָכגעשלעפּט נאָך די געשעענישן.

דאָסזעלבע קען מען זאָגן אויך וועגן פּאָגראָם־שטימונגען און אָפּטמאָל שרעק און פּאַניק פאַר אַ פּאָגראָם, וואָס קען אויסברעכן אַ ליאַדן טאָג. אַזעלכע שרעקנס־מאָמענטן האָט

---

* וועגן דעם — ז׳ אויך אין דעם באַנד די נאָטיץ פון משה ליכטענשטיין: „די סטאָליפּינקעס שטאַמען פון סלאָנים”.

אויך געהאַט סלאָנים און ניט איינמאָל, הגם צו קיין פּאָגראָם איז קיינמאָל ניט געקומען.

אין קאַפּיטל „קאַזאַקן־ליבע“ האָב איך דערציילט, ווי אַזוי סלאָנים האָט אין ווינטער 1904 אויסגעמיטן אויב ניט ממש אַ פּאָגראָם, איז לכל־הפּחות אַ כמו־פּאָגראָם'ל, מצד די כוליגאַנישע זאַפּאַסניקעס.

פיל שרעק האָט סלאָנים געהאַט אויסצושטיין פון די אַלבערטינער אַרבעטער אין די דאָרטיקע פאַבריקן, וואָס זיינען, טראָץ זייער סאָציאַלן מעמד און אָנגעהעריקייט צום רעוואָלוציאָנערן עלעמענט, געווען שונאי ישראל, און פלעגן זיך לייכט לאָזן אונטערהעצן דורך די אַנטיסעמיטישע פּאַק־טאָרן אין דער מאַכט און אויסער דער מאַכט, וואָס האָבן ניט געפעלט אין סלאָנים און קרייז.

אַ פּאָגראָם־פּאַניק האָט באַהערשט סלאָנים אין אויגוסט 1906. די געפאַר איז נאָך געווען בולט'ער, ווייל דאָס איז פאָרגעקומען קוים 2—3 חדשים נאָכ'ן ביאַליסטאָקער פּאָגראָם. און פאָרגעקומען איז אָט וואָס:

די שוואַרצע באַנדע האָט דאַן פאַרשפּרייט אין שטאָט און אין אומגעגנט אַנ'אַנטיסעמיטישע בראָשור וועגן אַ עלילת־דם, ווו ס'איז געווען געשריבן, אַז אין 17־טן יאָרהונדערט האָבן סלוצקער יידן ערמאָרדעט צו ריטועלע צוועקן אַ קריסט־לעכן יינגל מיטן נאָמען גאַבריעל (גבריאל), און אַזוי ווי זיינע רעשטלאַך ביינער האָבן געוויזן וווּנדער, ווי היילן געפערלעך־קראַנקע, מאַכן זעהענדיק בלינדע א.א.וו. — זיינען זיי דע־ריבער פאַרהייליקט געוואָרן לדורי־דורות. געלעגן זיינען אָט די הייליקע ביינער אַ פּאָר הונדערט יאָר אין סלוצק אין אַ קאַטוילישער קירכע, נאָר אַזוי ווי די רוסישע גלחים האָבן פעסטגעשטעלט, אַז דער „קדוש“ איז געווען אַ פּראַוואָסלאַוו־נער, האָבן זיי באַשלאָסן איבערפירן די ביינער אין אַ „קרעסטני־כאָד“ (אין אַ רעליגיעזע פּראָצעסיע) פון סלוצק קיין סופּראַסל ביי ביאַליסטאָק אין אַ פּראַוואָסלאַווענעם מאָנאַסטיר. און אָט די פּראָצעסיע האָט געדאַרפט דורכגיין דורך סלאָנים.

קען מען זיך שוין פאָרשטעלן מיט וואָס אַזאַ פּראָצעסיע, פון פאַנאַטישע אונטערגעהעצטע המונים, און נאָך דער פאַר־שפּרייטונג פון אַזאַ כוליגאַנישער בראָשור, — האָט געשמעקט...

פאַרשטייט זיך, האָבן אונדזערע עסקנים, ווי אויך די זעלבסט־שוץ־גרופּן פון די אַרבעטער־פּאַרטייען, נישט גע־שלאָפן. אויך אויף מיר איז אויסגעפאַלן אַ שטיקל־אויפגאַבע, כדי צו אויסמיידן דאָס ערגסטע: איך האָב זיך גוט געקענט מיט'ן דאַמאָלדיקן פּאָליצמייסטער איוואַנאָוו (ער האָט גע־הייסן: „פּאָליצייסקי נאַדזיראַטעל“). דעם פרייטיק וואָס פאַר'ן קומען פון דער פּראָצעסיע האָט ער מיר אויפגעזוכט און מיר געוואָרנט, אַז די נעכסטע נאַכט דאַרף אָנקומען קיין סלאָנים די פּראָצעסיע, ווו זי וועט פאַרבלייבן אַ גאַנצן מעת־לעת, און אַזוי ווי עס וועלן דאָך קומען טויזנטער אַנטיילנעמער, וועלכע וועלן צוליב שבת ניט האָבן ווו צו קויפן פּראָדוקטן צום עסן, וואָס עס וועט זיכער אַרויסרופן אונגעוווּנטשענע סקאַנדאַלן וועלכע קענען זיך אַנטוויקלען צו אַ פּאָגראָם, — בכן דאַרף די יידישע באַפעלקערונג צוגרייטן פאַר זיי אויף מאָרגן שפּייז, און ס'זאָלן זיין אָפן עטלעכע שפּייז־קראָמען.

זעלבסטפאַרשטענדלעך האָט מען אַלץ ערלעדיקט. די בעקער האָבן ספּעציעל געבאַקט, און ר' מרדכי'לע זצ"ל האָט ערלויבט, אַז שבת זאָלן זיין אָפן עטלעכע קראָמען. נאָר דאָך האָט די יידישע באַפעלקערונג געלעבט אין שרעק, הגם מען איז געווען גרייט צו אַלץ...

גליקלעכערווייז האָט סלאָנים אָפּגעקומען מיט די שרעק: די פּראָצעסיע איז געווען פיל קלענער ווי מען האָט געמיינט, און אַ דאַנק די פאָרהיטונגס־מיטלען איז זי דורך בשלום.

דר. א. מוקדוני

א באגעגעניש מיט סופרים־רעוואלוציאנערן

אין זומער 1905, צום סוף פון שטודיום־יאָר אין אוני־ווערסיטעט, האָט זיך די יידיש־סטודענטישע קאָלאָניע אין בערן, די הויפּטשטאָט פון שווייץ, ווו איך האָב דאַן שטודירט, שנעל אויסגעליידיקט. אין איין שיינעם פרימאָרגן, איז ממש קיין סטודענט און קיין סטודענטין נישט געבליבן אין בערן. כמעט אַלע זיינען אַוועקגעפאָרן קיין רוסלאַנד. יעדער סטודענט און יעדע סטודענטין זיינען עפּעס ווי פון אַ געהיימער האַנט מאָביליזירט געוואָרן פאַר רעוואָלוציאָנערער אַרבעט...

ס'איז געווען דער אַנטשיידנדיקער פאַרמעסט פון גע־ראַנגל מיט'ן אַלטן צעפוילטן צאַריזם. דער צאַריזם האָט גע־ליטן אַ שענדלעכע מפּלה אין דער מלחמה מיט יאַפּאַן, מיט אַ מלוכה, וואָס איז געווען קוים אַ צענטל גרויס פון רוסלאַנד, און די באַפעלקערונג — קוים אַ דריטל פון דער רוסישער באַפעלקערונג. אַלע זיינען געווען זיכער, אַז ס'איז דער סוף פון צאַריזם. ס'איז געווען אַזוי זיכער, אַז כמעט די גאַנצע סטודענטישע קאָלאָניע איז אויסגעליידיגט געוואָרן פון „רו־סישע“ סטודענטן. אַלע האָבן זיך אַ לאָז געטאָן קיין רוסלאַנד צוצוטראָגן זייער צושטייער צו דער באַפרייאונג פון רוסלאַנד...

אויך איך האָב זיך אַ לאָז געטאָן מיט'ן שטראָם קיין רוסלאַנד.

אמת, קיין טעטיקער רעוואָלוציאָנער בין איך ניט געווען. אָבער כ'האָב געהאַט סימפּאַטיעס און אויך פאַרבינדונגען מיט דער פּאַרטיי פון ס. ס. (ציוניסטן־סאָציאַליסטן), וועלכע איז געווען איינע פון די דאַן הערשנדע לינקע פּאַרטייען אויף דער יידישער גאַס אין רוסלאַנד און פּוילן.

אויף דער רוסישער גרענעץ בין איך פאַרהאַלטן געוואָרן אויף אַ פּאָר שעה. די רוסישע אָכראַנקע (פּאָליטישע געהיים־פּאָליציי) האָט הפּנים באַמערקט דעם האַסטיקן צוריקקער פון די רוסישע סטודענטן פון אויסלאַנד אַהיים. קיין פאַרדעכטיקס האָט מען ביי מיר נישט געפונען, און מען האָט מיך נאָך אַ

לאַנגער און נודנער חקירה־ודרישה געלאָזן פאָרן.

ממש אויף מאָרגן נאָך מיין קומען האָב איך שוין געהאַלטן אַ רעדע אין וואַלד ביי מיין געבורטס־שטעטל לאַכאָוויטש, און באַלד האָט מען מיך גענומען אַרויספאָדערן אין פאַרשיידענע שטעט און שטעטלאַך.

מיין צווייטער אויפטריט, ווידער אין אַ וואַלד, איז געווען אין אַ דיסקוסיע מיטן „בונד". לויט דער מיינונג פון אַלעמען, אַפילו פון די בונדיסטן גופא, בין איך אַרויס דער זיגער. און די נאָכפאָרגע אויף מיר אין די ס. ס.־פאַרטיי־קרייזן איז געוואָרן נאָך גרעסער.

ס'איז מיר, אַלזאָ, דאָן אויסגעקומען צו באַזוכן פיל יידישע ישובים אין מערב־ווייסרוסלאַנד און פּאָלעסיע. איך האָב דאָן באַזוכט צענדליקער שטעט און שטעטלעך אין פּרוזשענער, קאָברינער, סלאָנימער, בריסקער און פּינסקער קרייזן.

פון מיין קורצער טעטיקייט אַלס פּאַרטיי־דעלעגאַט און אַגיטאַטאָר זיינען מיר געבליבן אין זכרון איניקע גאָר טשעקאַווע עפּיזאָדן.

איך דערמאָן מיך, צווישן אַנדערע, אַ פּאַסירונג אין סלאָנים, וואָס גיט אַ קלאָר בילד פון דער רעוואָלוציאָנערער ברויזיקייט אין די צייטן פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע.

אין איינער פון מיינע רייזעס האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אין סלאָנים. פון סלאָנים האָב איך געדאַרפט פאָרן מיט דער באַן 2—3 שעה און דערנאָך מיט אַ פור — 2 שעה.

אויף דער סלאָנימער באַן־סטאַציע האָט מיך באַגעגנט אַ הויכער, שוואַרצער בחור, מיט אַ גוואַלדיק־געדיכטער, שוואַרצער טשופּרינע. ער האָט אויסגעזען ממש ווי אַ וואַלד־גזלן.

ער האָט זיך ווי אומבאַמערקט אַ ריב געטאָן אין מיר און האָט מיר אַריינגעשושקעט דעם נאָמען פון דער אכסניא, וווהין איך דאַרף פאָרפאָרן.

אין אַכסניא האָט מען מיך הפנים דערוואַרט און דער בעל־הבית און די בעל־הבית'טע האָבן דערשראָקענע און צעטומלטע מיך אַריינגעפירט אין אַ צימער און באַלד נעלם געוואָרן. שפּעטער איז אַריינגעקומען שטיל, ווי אין זאָקן, אַ יונגער אינטעליגענטער מענטש, האָט מיך באַגריסט און זיך פאָרגעשטעלט ווי דער פירער פון דער סלאָנימער גרופּע ס. ס. ער איז געווען מורא'דיק קאָנספּיראַטיוו, האָט גערעדט שטיל, מיט האַלבע ווערטער און האָט זיך כסדר אַרומגעקוקט.

פרעג איך אים: וואָס איז דער מער? —

— ביי אונדז איז די זשאַנדאַרמעריע ממש צערייצט, זי שלאָגט, זי אַרעסטירט, זי האָט אומעטום שפּיאָנען. הכלל, מען מוז זיין פאָרזיכטיק. —

פרעג איך אים: וואָס איז די סיבה? —

— מיר האָבן דאָ אַ היבש־ביסל רעוואָלוציאָנערן, און מען האָט דאָ אַוועקגעלייגט אַ פּאָליציאַנט... איך ראָט אייך זיין פאָרזיכטיק. אגב, „אונדזערע" גיבן אַכטונג אויף אייך, און מיר האָבן יאַטן איינע און איינע. איר האָט דאָך געזען דעם, וואָס האָט אייך באַגעגנט אויפ'ן וואָקזאַל. אַזעלכע חברים האָבן מיר אַ היבש ביסל. אָבער פאָרזיכטיקייט שאַדט נישט.

פאַרנאַכט, ווען איך בין שוין געזעסן אין וואָגאָן, האָב איך באַמערקט אויף אַן אַנדער באַנק צוויי גרויסע געזונטע שוואַרצע בחורים מיט גוואַלדיקע שוואַרצע טשופּרינעס. זיי האָבן אויסגעזען ווי אַ צווילינג. איינעם פון זיי האָב איך דערקענט. ער איז געווען דער, וואָס האָט מיך באַגעגנט אויפ'ן וואָקזאַל אין סלאָנים. האָב איך פאַרשטאַנען, אַז די צוויי גיבורים באַגלייטן מיך. זיי זיינען מיינע שומרים. איך האָב זיך דערפילט זיכערער און היימישער.

אין עטלעכע סטאַנציעס אַרום שטייג איך אויס פון באַן. איך גיי אַרויס פון וואָקזאַל. לויפט מיר אַנטקעגן אַ בעל־עגלה, נעמט מיין פּעקל און זאָגט מיר: איר זענט מיין פּאַסאַזשיר.

פאָרן מיר. באַמערק איך, אַז מיר פאָרן זייער לאַנגזאַם. קלער איך מיר: מילא, לאַנגזאַם איז לאַנגזאַם. אָבער ווי מיר זיינען אַרויס אין פעלד, זיינען אַרויסגעשפּרונגען ווי פון אונטער דער ערד, מיינע צוויי באַגלייטער, זיך אַרויפגעכאַפּט אויפ'ן וואָגן און זיך געזעצט פון מיינע ביידע זייטן.

פאָרן מיר. איך זוך צו פאַרבינדן אַ שמועס מיט מיינע צוויי וועכטער.

דאָס איז געווען זייער לייכט. אַלע זיינען געווען גוואַלדיק באַרעדעוודיק אין יענער צייט. יעדער האָט פיל איבערגעלעבט. יעדער איז געווען עפּעס אויפגעלייגט און האָט גערן געשמועסט.

פרעג איך ביי מיינע צוויי באַגלייטער, די צוויי גיבורים מימיני ומשמאלי: וואָס איז אייער באַשעפטיקונג?

ענטפערן ביידע מיט אַמאָל:

— מיר זיינען סופרים. מיר שרייבן ספרי־תורה'ס און תפילין.

— סופרים?! — האָב איך זיך פאַרוואונדערט.

— יע, — שמייכלען די בחורים.

און איינער נעמט אַרויס פון קאַזוכע אַ רעוואָלווער און שפּילט זיך מיט אים:

— וואָס זאָגט איר אויפן „שפּייערל"? — (אַ שפּייער האָט געהייסן אַ רעוואָלווער אויף דעם יידיש־רעוואָלוציאָנערן לשון).

קיין גרויסער מבין אויף „שפּייערס" בין איך נישט געווען, אָבער דער „שפּייער" איז געווען אַ נייער. און איך האָב געזען, אַז דער בחור, דער סופר, איז פאַרליבט אין זיין „שפּייער"; אַזוי פאַרליבט, אַז ער רופט אים ווי אַ געליבט קינד: „שפּייערל"...

מיך האָט אָבער אינטערעסירט נישט דער „שפּייער". מיך האָבן אינטערעסירט די צוויי מאָדנע סופרים, וואָס שרייבן ספרי־תורות און תפילין. הויב איך אָן ווייטער אַ שמועס מיט זיי וועגן זייער אַרבעט:

— זיינען יידן צופרידן מיט אייערע ספרי־תורות און תפילין?

— מיר שרייבן ספרי־תורות און תפילין פאַר אַמעריקע. פאַר די אונדזעריקע האָבן מיר פרומע סופרים. —

— וויפל סופרים אַזעלכע ווי איר זיינען דאָ אין סלאָנים?

— עס זיינען דאָ ביי אַ 50—60 סופרים אַזעלכע ווי מיר.

— זיינען זיי אַלע רעוואָלוציאָנערן?

— אַהאַ, ענטפערן ביידע צוזאַמען. — מיר האָבן יאַטן, וואָס האָבן שוין אַוועקגעלייגט נישט איין פּאָליציאַנט אין גאַנצן אומגעגנט. מיר האָבן „געפערלעכע" יונגען, זיי זיינען די בעסטע שיסער...

איך קוק אויף די בחורים און איך מיין, אַז זיי שפּאַסן, אָבער איך קוק אויף זיי און אויפן רעוואָלווער, מיט וועלכן איינער פון זיי שפּילט זיך, און כ'זע באַשײנפּערלעך, אַז איט־לעכס וואָרט איז אמת ויציב.

מיר פאָרן שטיל. פון ווייטן וואַקסט אויס מיטאַמאָל אַ שטעטל. מיינע צוויי סלאָנימער באַגלייטער שפּרינגען אַראָפּ פון דער פור און ווערן נעלם.

דער בעל־עגלה פאַרפירט מיך אין אַ פּריוואַט־הויז: איך געפין זיך אין הויז פון דעם ציין־דאָקטאָר פון שטעטל. ער איז אַ פּאַרטיי־טוער פון ס. ס. פון דער שטעטלשער גרופּע, און איך בין זיין גאַסט.

ווען איך האָב געוואָרט ביים ציין־דאָקטאָר, אַז מ'זאָל מיך מיטנעמען אויף דער פאַרזאַמלונג, זיינען די צוויי רע־וואָלוציאָנערע סופרים אַריינגעפאַלן אַן אַן אָטעם צום ציין־דאָקטאָר און מיר געזאָגט: קומט שנעל. —

ס'האָט זיך, נעמלעך, אַרויסגעוויזן, אַז די פּאָליציי איז געפאַלן אויפן שפּור פון דער פאַרזאַמלונג, וואָס האָט געדאַרפט פאָרקומען, און פאַרשטייט זיך, איז די פאַרזאַמלונג שוין נישט פאָרגעקומען.

אַלע האָבן מיר פאַרשטאַנען, אַז מיר דאַרפן קיין איבע־ריקע קשיות נישט פרעגן. איך האָב געכאַפּט מיין קליין פּעקל, און ווי אַ רוח זיך געלאָזן מיט מיינע צוויי באַגלייטער.

ווייט־ווייט הינטערן שטעטל האָט געוואָרט אויף אונדז אַ פור. זי האָט אונדז געבראַכט אויף אַן־אַנדער באַן־סטאַנציע. די באַן איז אָנגעקומען. מיינע באַגלייטער האָבן מיר אין היילעניש אַריינגעלייגט אַ באַן־בילעט אין קעשענע... איך בין אַריינגעשטיגן.

אין מיין קעשענע האָב איך געפונען אַ בילעט קיין בריסק...

יוסף דרור

פכים קטנים מהשנים 1904-1906

אלפי אנשי־צבא עברו את סלונים מפולין בדרכם למזרח הרחוק במלחמה עם יפן.

בעיר סודרה תחנת חניה לתקופה מסוימת לכל משלוח של גדודים וכך חנו בעיר אלפי חיילים, ביניהם היו הרבה יהודים.

בגלל ריבוי החיילים, הם שוכנו גם בבתי התושבים.

ברחובות העיר הוצבו חביות מיים על־יד הבתים למען ספק לחיילים מי שתיה, כיוון שבהרבה בתים עוד לא הותקנה בימים ההם רשת המיים העירונית. הצבא תפס כל בתי־המדרש, פרט לבית־הכנסת הגדול. בית־המדרש דחומה הגדול גם כן היה בין התפוסים, אולם ניתנה למתפלליו זכות להתפלל בעזרת הנשים.

היו הרבה מיקרי פגיעה מצד החיילים לשם שוד, בלילות נמנעו בכלל מלכת, כי רבו מיקרי ההתעללויות, מכות ושוד.

זוכרני שלאבי היה „יארצייט", והאם יתכן כי לא יתפלל לפני העמוד? אלא ההליכה באותם הימים לבית־המדרש היתה כרוכה בסכנה וגם היה ספק אם ימצא שם מניין, כי השכנים שבסביבה פחדו לצאת מבתיהם. לא היתה ברירה, אלא לצרף חיילים יהודים לתפילה ואכן נמצאו כאלה, ובאו וניתווספו עוד חיילים מבתי השכנים, קהל גדול. עוד אזכור את מראה החיילים, ביניהם בעלי זקנים, שניראו כלוחמים קדומים שבאו מאיזו ארץ־נידחת. ה„פפחות" שעל ראשיהם, כובעים עשויים מעורות כבשים, ששימשו להם מגן מקור החורף במקום ובמיוחד בדרך הארוכה לסיביריה הישוו להם צורה אגדית ביותר...

במלחמה ביפן ראו היהודים נקמה בממשלת הצאַר הצורר. נמצאו מחשבי קיצין לצרות ישראל ומפרשי כל מיני נוטריקין, והרי מלחמה ופורעניות מתאימים לכך...

זכורני פסוק אחד שפורש לצורך עניני־דיומא: „כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה": הנוטריקין של 4 המילים הראשונות הן: „כל ישראל יראו וישמחו ממפלת ניקוליי — קיסר מוסקבה בבואו להלחם במלכות יפן ואז שנת גאולי באה".

בימי מהפכת 1905 קם בבתי היהודים משטר של כוננות מתמדת, חששות של ביקורי המשטרה בחיפושיהם אחר ספרות אי־לגלית — מהפכנית, נשק כלשהו או חומר נפץ. במשפחות, שבניהם ובנותיהם הבוגרים השתייכו לאיזו מפלגה שמאלית היתה דריכות מיוחדת, כי המשטרה נתנה עינה עליהם במיוחד.

בין תקנות שעת חירום היה איסור התקהלות כלשהו והליכה ברחובות לא יותר משני אנשים יחד. בכלל ההליכה בערבים היתה בחזקת סכנה של היתקלות בשוטרים הפרשים שנהגו באכזריות רבה, והיו מרביצים מכות נאמנות במגלבים שבהם היו מצוידים ושבקצותיהם נמצאו גולות עופרת. שוט־רים אלה לא חסו על זקן ונער עד אשה והכו ללא רחם, אף בלי סיבה מיוחדת... זה נבע הן משנאת יהודים והן מתוך ידיעה כי רוב המהפכנים יהודים הם.

באחד הימים עלה ברצונו של אבא לבקר את הסבא (אביו) החולה. לאחר ארוחת־הערב יצאו הורי ואני אתם ללכת לבית סבא. המשכנו את דרכנו עד לסימטת ר' מאיר שרשבסקי, (ושם היה אחר־כך בית־המרקחת של „מגן־דוד האדום").

כשהגענו לשם שמענו מכיוון כיכר־העיר שעטת סוסים, פחדנו מן הצפוי לנו, והתחבאנו במסדרון־הכניסה של אחד הבתים. לאזנינו הגיעו צעקות איומות. השוטרים תפסו שתי צעירות והתחילו להרביץ בהן במגלבים. הראשונה צעקה בקול איום: „גוואַלד, גנעסע מען שלאָגט". כפי שנתברר אחר־כך, היו אלה שתי בנותיה של פשה־רייזה, יהודיה „סוחרת" בבגדים ישנים, שהיו חברות באיזו תנועה מהפכנית מסוימת ובאותו ערב הלכו לאסיפה... לאחר שהצעירה המוכה נפלה לארץ והתעלפה המשיכו השוטרים לדרכם. הצעירה הוכנסה לאחד הבתים השכנים ואנחנו המשכנו לאורך הסימטה, ובדרך עקלקלה דרך חצרות וגני־ירק הגענו לבית סבא...

לוויתו של אלקסייקה, השוטר שנרצח על־ידי בחורי ישראל מהפכנים, על רדיפותיו את חברי מפלגות השמאל בשנים 1904—1905, עוררה פחדים מרובים בעיר. היה חשש מפני פוגרום שעלול לפרוץ בסיוע השלטונות, כנקמה למעשה הרצח. ביום ההלוויה היו כל החנויות ובתי המסחר, סגורים על מסגר ובעיר פסקה כל תנועה. תריסי החלונות בבתים היו מוגפים ובבתים רבים הכינו מכשירי התגוננות. היו שהכינו מוטות ברזל, גרזנים וכדומיהם, בביתנו היה אקדוח אצל אבא ובבתים רבים הכינו גם מחבואים.

בבית־המדרש דחומה עמד ר׳ יצחק קוניצה, בעל בית־מסחר לכלי זכוכית וסיפר על „מכשיר" מעולה שהכין כדי לקדם את פני הפורעים. ר׳ יצחק החליק על גבי זקנו הארוך, וגילה את סוד המצאתו ליהודים מהימנים שבפניהם הוא יוכל לגלות את פרטי ה„מכשיר". מובן מאליו שרבו השאלות, ור׳ איטשע מרחיב בהסבריו על דרכי השימוש במכשירו המופלא, שבאפשרותו להתגבר על כל שונאי ישראל...

זכורני שאותו יום היה חפשי מלימודים והילדים נשארו בבתים. השוטרים הפרשים שהשלטון העביר לסלונים לשמירת הסדר באותם הימים, שימשו בעיני הילדים כסמל הגבורה... והילדים היו מתקינים מקרשי־עץ סוסים, רובים וחרבות. כל אותו אחר־הצהריים התרוצצתי על גבי „סוסי" לאורך החצר, הגעתי לשער והצצתי שמאלה לרחוב ריזשנאי ששם היתה צריכה לעבור ההלוויה.

בשעות אחר הצהריים ראיתי את ההלוויה שהתנהלה לאורך הרחוב המוביל לבית־הקברות הנוצרי ומלווה שוטרים רגלים ורוכבים.

האקדוח שהיה ברשות אבא הוצא ממקום מחבואו, צוחצח, שומן והוכשר לפעולה בשעת סכנה. לשם בדיקת כושרו הוכנסו בו כדורים כדי לבחון את פעולתו. עד לבדיקה שצריכה להעשות בהחבא, אם בתוך המרתף ואם במחסן, הונח האקדוח על גבי הארון שבבית.

הורי היו עסוקים בענינים שונים, ולא שמו לב שאני, נער בן שבע, מתוך סקרנות טיפסתי על כסא וממנו הגעתי לארון. תפסתי את האקדוח ובו במקום הכרזתי: „אני יורה", ותוך כדי־כך לחצתי על ההדק והאקדוח פלט כדור בקול רעש גדול. הכדור חלף סמוך לראשה של דודתי בתיה. המהומה שקמה בבית בל תתואר. את מנתי קיבלתי. האקדוח הוצא מן הבית, והחדר אוורר חיש מהר מריח אבק השריפה, מחשש, שקול היריה אולי הגיע לרחוב ושוטרים עלולים לבוא לבי־רורים ולחיפושים. המיקרה עבר בלי סיבוכים.

כבר סופר על־ידי אחרים, איך פעילי מפלגות השמאל הטילו „מסים" על תעשיינים וסוחרים בעיר, כדי לממן את המהפכה, קניית נשק וכדומה. את גביית המסים הם היו מבצ־עים ברובם ע״י חדירה לבתים וסחיטת כספים באיומים בנשק. על־פי־רוב היו האמידים מתפשרים עם „גובי־המסים" הבל־תי־צפויים והיו תורמים בעל־כרחם. (ר׳ זכרונות מ. פרלשטיין, וי. ערישביץ בכרך זה).

השלטונות נהגו אז לתת רשיונות להחזיק באקדוחים לסוחרים ותעשיינים, שלרגלי עבודתם היו נוסעים ליערות ולמקומות נידחים.

בעיר סופר אז על מקרה יוצא־דופן שלא יאומן כי יסופר, שאירע עם ר׳ יששכר־לייב, בנו של האדמו״ר דאז ר׳ שמואל.*)

כידוע, עסק ר׳ יששכר־לייב וויינברג בהתחלת המאה בעסקים. בין היתר היה שותף, יחד עם ר׳ ישראל גלין, למפ־על לבורסקאות שנמצא בפרבר זמושצה.

פעם נכנסו לדירתו מספר אנשים רעולי־פנים. אחד מהם כיוון אקדוח מולו ודרש כסף לצרכים מהפכניים. ר׳ יששכר־לייב העמיד פני נבהל ונפחד. הוא הבטיח מיד לספק את דרי־שתם אך ביקש, שיסלקו את האקדוח... הם נעתרו לו. ואז הכ־ניס הרב־התעשיין את ידו לחזיה שמתחת לקפוטה, כאילו עמד להוציא משם כסף. אלא במקום כסף הוציא אקדוח מבריק וכיוונו כלפי האורחים, באימו עליהם: „הסתלקו מיד, פן אירה"...

הם הסתלקו מיד.

---

*) בגלל הבלתי־מהימנות של הסיפור היססנו לפרסמו. אך הרב פרץ יגל, שנהירין לו היטב מאורעות סלונים מהשנים ההן, סבור, שהדבר קרוב לאמת. ומתוך שהכיר היטב את ר׳ יששכר־לייב ועוז רוחו, הוא ייחס סבירות עובדתית לסיפור, ולכן פרסמנוהו. – המערכת.

שיינע וואלאך־מאגילאנסקי

א שטוב מיט רעוואלוציאנערן, און עין־הרע

דער אַפּטייק־געשעפט פון מיין פאָטער. — די דרוקעריי. — מיין עלטסטער ברודער מאַרקוס. — מיין ברודער לעאָן דער מעסיקער סאָציאַל־דעמאָקראַט. — מיין ברודער יאַשקע דער ברויזנדער ס. ר. — מיין שוועסטער ראָזע די בונדיסטקע. — די רעאַקציע־יאָרן. — דער זעלבסטמאָרד פון אסתר יודקאָווסקי. — יאַשקע אַלס שעף פון רעווקאָם אין סלאָנים. — דער ביטערער סוף פון לעאָנען און יאַשקען.

וויזט־אויס, אַז אונדזער משפחה איז געווען באַשערט צו זיין פאַרמישט מיט רעוואָלוציעס און רעוואָלוציאָנערן, הגם עס האָבן ניט געפעלט אין אונדזער מגילת־היוחסין אויך רבנים... אָט נעמט דעם באַקאַנטן רוזשנאַיער רב ר׳ שבתי וואָלאַך זצ״ל, — איז ער געווען גאָר אַ נאָנטער קרוב מיט מיין פאָטער ע״ה, דוכט זיך אַ קוזין. געוויס באַדויער איך איצט, וואָס איך האָב זיינער צייט ניט פאַרצייכנט אונדזער פאַמיליען־כראָניק, כאָטש דער פאָטער פלעגט פיל דערציילן וועגן זיינע זיידעס

און אַנדערע פֿאַמיליע־אָפּשטאַמיקע, צווישן וועלכע עס זיינען געווען רבנים, לומדים און אַנדערע „שיינע יידן" פון פריהערדיקע דורות. „בונטאָווששיקעס" זיינען אין זיין משפחה, ווי אויך אין דער משפחה פון מיין מוטער, ניט געווען... און מיין פאָטער איז ס"ה געווען אַ ייד, וואָס איז „געגאַנגען אין שפּאַן", געהיט געזעצן, מוצא־חן געווען ביי גאָט און ביי לייטן, און טאַקע געווען אַ שמעלקע מיט דער „נאַטשאַלסטוואָ", און איבערהויפּט מיט די פּאָליציי, וואָס האָבן געהיט אָרדנונג אין צענטער שטאָט, אויפ'ן „פּלאַץ" און אויפ'ן מאַרק נעבן שולהויף. מיין פאָטערס געשעפט איז געווען אַזאַ, אַז ער האָט געמוזט „לעבן גוט" מיט'ן „נאַדזיראַטעל" און „גאָראָדאָוואָי", ווייל פון די קרייטעכצער, און בשׂמים און די פּאָר מינים „מאַשטשן" (זאַלבן) וואָס ער פלעגט מאַכן, — האָט ער נאָך קיין פּרנסה ניט געקענט ציהען. און דעריבער האָט ער געמוזט מאַכן אַ „יד אחת" מיט די רופאים, מיט הירשעלע דעם רופא בראש, — און ער פלעגט אויך אויספּערטיקן רעצעפּטן, וואָס די רופאים פלעגן פאַרשרייבן, — כאָטש פאַר אַ אַפּטייק־קראָם איז דאָס געווען פאַרבאָטן...

ווי ס'זאָל ניט זיין, — פון „קראַמאָלע" (בונט קעגן דער מאַכט) איז מיין פאָטער געווען זייער, זייער ווייט. און מיט אַמאָל, — אַ פולע שטוב מיט רעוואָלוציע־מאַכער!

אמת, אין דערזעלבער צייט, וואָס די נייע ווינטן האָבן אַזוי שטאַרק אַריינגעבלאָזן אין הויז פון מיינע עלטערן, — האָט שוין אַ גאַנצער שטורם „געבושעוועט" ביי אַ נאָענטן קרוב, אַ וואָלאַך, אין אַנ'אַנדער שטאָט. איך מיין אונדזער קוזין מאיר'קע פון ביאַליסטאָק, אַ פּלימעניק פון ר' שבתי וואָלאַך, וועמנס עלטערן זיינען געווען פאַרברענטע סלאָנימער חסידים, און פלעגן נאָך פאָרן אויף ימים־נוראים צום בעל „חסד־לאברהם", צום ערשטן סלאָנימער רבי. דערזעלבער מאיר'קע וואָלאַך, וואָס אין 20 יאָר אַרום איז ער מעשה האָקוס־פּאָקוס, געוואָרן מאַקסים ליטווינאָוו, קאָמיסאַר פאַר אויסערן־ענינים פון ראַטן־פאַרבאַנד...

נאָר אין יענע יאָרן, אין אָנהייב יאָרהונדערט, האָבן נאָך מיינע ברידער און שוועסטער ניט חושד געווען, אַז זייער ביאַליסטאָקער קוזין וועט זיי איבערשטייגן אין פאַרמעסט, אין פאַרנעם און אין דערגרייכונגען.

און איצט, נאָך דער קליינער הקדמה וועגן אונדזער משפחה־יחוס פון רעכטס און לינקס, גיי איך איבער צו דער שילדערונג פון יעדן איינעם פון מיינע „היימישע" רעוואָלוציאָנערן.

זעקס קינדער זיינען מיר געווען ביי אונדזערע עלטערן, דריי זין און דריי טעכטער. דער עלטסטער זון מרדכי (מאַרקוס) איז געגאַנגען אין פאָטערס דרכים, — איז ער טאַקע געווען אַנ'אויסנאָם ביי אונדז אין שטוב. ער האָט געהאַלטן פון „תכלית", ד. ה. פון געשעפטן... נאָך זיין חתונה האָט ער געגרינדעט אין סלאָנים אַ מין לאַבאָראַטאָריע, ווו ער פלעגט קאָנפעקציאָנירן, פּאַקטיש פּאַקן פּראָשקעס אין דינע גילזן־פּאַפּיר; פּראָשקעס צו קאָפּ־ווייטאָק און צו אַנדערע מיחושים; אַ מין פּראָפּעסיע וואָס איז נאָענט צום פאָטער'ס עסקים, — און וואָס ער האָט זיך טאַקע אויסגעלערנט ביים פאָטער. אויסערדעם האָט ער זיך פאַרנומען מיט דעם דרוקעריי־געשעפט וואָס ס'איז געווען אין אונדזער משפחה. איך וועל ניט מאריך זיין וועגן דער דרוקעריי, און ווי אַזוי קומט זי צו אונדז. איך געדיינק איר שוין פון מיינע קינדער־יאָרן, ד. ה. פון די 90־ער יאָרן. אין סלאָנים זיינען דאַן געווען 2 דרוקערייען, גורוויטשעס און אונדזערע. אונדזער דרוקעריי האָט זיך געפונען אין שכנות פון אונדזער אַפּטייק־געשעפט, אין עקסטרעמען הויז אויפ'ן מאַרק, נאָענט צו דער גרויסער שול, (ווו ס'איז אין יאָרן אַרום געווען דער לעדער־געשעפט פון ה' בראַוערמאַן). שפּעטער האָט זיך די דרוקעריי אַריבערגעקליבן אויף בערנאַרדינער גאַס, נעבן הויז פון ליבע קאַמענעצקי (אין זעלבן הויז האָט זיך געפונען די „געזעלשאַפט פון קעגנזייטיקן קרעדיט", בראש פון וועלכער ס'איז געשטאַנען ה' משה לעווין). די דרוקעריי פלעגט זיך פאַרנעמען מיט קליינע אָרטיקע דרוק־זאַכן אין רוסיש (און זעלטענער אויך אין יידיש און עברית), ווי מודעות, פּראָגראַמען, וויזיט־קאַרטן א. ד. גל. דער איינציקער פאַרוואַלטער פון דרוקעריי איז געווען מאַרקוס. נאָר סלאָנים איז פאַר אים געווען צו קליין; ער האָט געשטרעבט צו ברייטערע האָריזאָנטן. מאַרקוס איז אַרויסגעפאָרן אין וואַרשע 1—2 יאָר פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה. און ווירקלעך האָט ער דאָרטן רעאַליזירט אַ גרויסע אונטערנעמונג: שוין נישט קיין קליינע קאָנפעקציע, נאָר אַ ממשות'דיקע פאַבריק פון מעדיקאַמענטן אין פאָרם פון טאַבלעטקעס, וואָס האָט געליפערט פאַר גאַנץ פּוילן. מאַרקוס איז געשטאָרבן אין וואַרשע אין 1931. די דרוקעריי האָט נאָך וועגעטירט אַ פּאָר יאָר, און אויסגעהאַלטן די מלחמה־יאָרן.*) נאָר אַזוי ווי ס'איז ניט געווען ווער עס זאָל זיך מיט איר פאַרנעמען, האָבן מיר (די איבערגעבליבענע פאַמיליע) איר ליקווידירט.

די שוועסטער רבקה האָט חתונה געהאַט און געלעבט אין סלאָנים.

דער צווייטער ברודער לייבל, אָדער ווי מיר האָבן אים גערופן לעאָן, האָט געזוכט נייע, ניט־אויסגעטראָטענע וועגן. אייגנטלעך האָט ער געוואָלט דערגרייכן דאָס, וואָס דער פאָטער האָט ניט דערגרייכט: ער האָט געצילט צו קענען אויספירן לעגאַל מעדיצינישע רעצעפּטן, — און נישט פאַרשטעלטערהייט און אומלעגאַל. ער האָט געוואָלט זיך אויסבילדן אַלס פּראָוויזאָר. צו דעם צוועק איז ער אַוועקגעפאָרן פון דערהיים. אין אַנ'אוניווערסיטעט האָט ער ניט געקענט אָנקומען. און געוואָרן סך־הכל געהילפס־פּראָוויזאָר אין אָדעס. נאָר ער האָט, ווי גאָרקי, געהאַט זיינע „אייגענע אוניווערסיטעטן"; ער האָט זיך געוואַלגערט איבער שטעט אין דרום־רוסלאַנד. דאָס האָט געדויערט אייניקע יאָר. מער געוואַנדערט, ווי געאַרבעט. די לופט איז שוין געווען דאַן אָנגעזאַפּט מיט שפּאַנונג, און לעאָן ווערט אַ — „נאַראָדניק"; ער „גייט אין פאָלק", ער פאַרשפּרייט בילדונג און — סאָציאַליזם. ער קומט צוריק אין אונדזערע מקומות און ווערט אַ לערער אין קאַרטוז־בערעזאַ. ער שטייט ניט צו צום „בונד", ווייל ער צילט ניט אין יידישן שטעטל, נאָר אין גוי'אישן דאָרף. ער איז אַ מיטגליד פון דער אַלגעמיינער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער באַוועגונג. און ווען עס דערגייען די ערשטע פונקען פון שיקזאַל־יאָר 1904, קלייבט

---

*) אין 1916 האָבן זיך אין דער דרוקעריי אָפּגעדרוקט: דער הספד פון ר' זיידל ווייצל אויף זיין פאָטער ר' מרדכי'לי זצ"ל, און אַ רעפעראַט אין עברית פון הלל־איסר יאַנאָווסקי, צום יובל פון ביאַליק. — רעד.

ער זיך אַריבער צוריק אין סלאָנים, ווּ אין שטוב האָט זיך שוין אינצווישן צופלאַקערט אַ גאַנצער פייער: דער יינגסטער ברודער יאַשקע און די שוועסטער ראָזע זיינען געוואָרן שיעור ניט די ראָשי־המדברים פון דער שטורמישער יוגנט אין שטאָט. און אָט האָבן מיר שוין ביים היימישן טיש פּאַרטראָטן אַלע שאַטירונגען פון דער רעוואָלוציאָנערער פּאָליטישער אויסשטאַלטונג פון יענע יאָרן: לעאָן — דער מעסיקער נאַראָדניק און סאָציאַליסט, וואָס „גייט אין פאָלק"; יאַשקע — דער בריוזנדער, עקסטרעמער סאָציאַל־רעוואָלוציאָנער, וועמנס האָריזאָנטן ציהען זיך אויך העט־העט, אויף יענעם זייט פון די יידישע מאַסן, און — ראָזע, די בונדיסטקע, וואָס האָט מייחד געווען איר יונגן פלאַקער צו דער היימישער גאַס, צום יידישן אַרבעטער און אינטעליגענט.

וואָס ס'האָט זיך אָפּגעטאָן ביי אונדז אין שטוב אין יענע פּאָר יאָר! איך, די מוזשינקע, אָבער שוין אַ רייפע מיידל — האָב אַלץ געזען און אַלץ געהערט. ווען איך וואָלט געווען עלטער וואָלט איך, מן־הסתם, אויך אַריינגעצויגן געוואָרן, — אָדער זיי וואָלטן מיר שוין אַריינגעצויגן. אַ סברא, אַז איך בין נאָך דאַן געווען צו יונג אין זייערע אויגן. אַלע באַקאַנטע פּנים'ער פון דער דאַמאָלסטיקער שטורמישער יוגנט האָבן זיך פיקסירט אין מיין זכרון. סכאָקעס, קאָנספּיראַטיווע באַגעגענעשן, געהיימע פאַרזאַמלונגען אין וואַלד, אָפטע „גאַסטראָלן" פון לעאָנ'ען און יאַשקען מחוץ פון סלאָנים, און ביים טיש, — דיסקוסיעס, אומענדלעכע דיסקוסיעס, וואָס שטערן דעם שלום־בית. אמת, ניט קיין מחלוקת, אָבער שטענדיק געאַמפּערט זיך, שטענדיק געוואָלט איבערצייגן איינער דעם צווייטן... נאָר איינער קוקט מיט ביטול אויף'ן גאַנצן פיבערדיקן טומל: מאַרקוס. ער איז רעאַל, ניכטער, זאַכלעך. ער האַלט זיי פאַר בטלנים און שווייגט. יעדנפאַלס, רעספּעקטירט ער זייער יוגנטלאַכן ברען, הגם ער איז ניט פיל עלטער פון זיי.

ווען איך זאָל דערמאָנען נעמען פון די „מיטלויפנדע", פון די „מיטשפּילער", — וואָלט איך געדאַרפט אויסרעכענען פיל צענדליקער. דער „פייער" האָט אַרומגענומען בעל־הבית'ישע הייזער, אַזוי גוט ווי די בעלי־מלאכות־קרייזן. עס שעמערירן פאַר מיינע אויגן די לוריעס, די זאַקין'ס, די רייצעס, די שקלאָווין'ס, די ווייסברעמ'ס, די לאַזינסקי'ס, די יודקאָווסקי'ס, די שערעשעווסקי'ס, די לעווין'ס... און נישט נאָר סלאָנימער, נאָר אויך די שטודירנדע יוגנט פון די אַרומיקע שטעטלאַך, וואָס לערנען זיך אין רעאַל־שולע, צו אין דער פרויען־גימנאַזיע, אָדער אין די העכערע קלאַסן פון יודקאָווסקי'ס פּראָגימנאַזיע. אָט זע איך דעם זשעטלער בחור בעניאַמאָווסקי, אַ „רעאַליסט" פון 7־טן קלאַס, וואָס טרעט, אגב, ניט אָפּ פון ראָזען, — און, ווייזט־אויס, סאָלידאַריזירט זיך מיט איר ניט נאָר בנוגע דעם פּראָגראַם פון „בונד"... אַרום ראָזען ברויזט אַ געזעמל פון בחורים און מיידלאַך, רק מען שושקעט זיך, רק מען „רעדט־זיך אָפּ". אסתר יודקאָווסקי, עלקע שערעשעווסקי, דבורה'ל יאַקימאָווסקי, שעיה ווייסנבערג, נח ברוידאָ, און פיל־פיל אַנדערע.

און דאַן האָט זיך אָנגעהייבן אַ פּרשה „אָביסקעס". די פּאָליציי האָט גוט געוווסט, וואָס עס טוט זיך אין שטוב. פון צייט צו צייט, — און אויך אין מיטן נאַכט, — פלעגן זיי אַראָפּקומען, זוכן, נישטערן. „מיינע" רעוואָלוציאָנערן זיינען געווען אויפגעלייגט, און אפשר האָט דאָס מאַרקוס אויפגעפּאַסט, אַז אין שטוב זאָל ניט זיין קיין „טריפה" זאַכן... מען פלעגט גאָרניט געפינען.

אָט אַזוי האָט דאָס זיך געצויגן ביז 1906, ביז וואַנען דער רעוואָלוציאָנערער פייער איז געוואָרן פאַרלאָשן דורך די פּאָגראָמען און דורך דער קאָנטער־רעוואָלוציאָנערער כוואַליע. נאָר צום סאַמע סוף האָבן זיך מיינע ביידע ברידער אויסגעגליטשט. מען האָט זיי געכאַפּט ביי דער אַרבעט, און ניט אין שטאָט, נאָר אין דערפער, ווּ זיי האָבן ממשיך געווען מיט'ן „באַארבעטן" די פויערים. מעגלעך, אַז עס איז אויך געווען אַ מסירה דאַביי. מען האָט זיי אַרעסטירט, יעדן איינעם באַזונדער. לעאָנען האָט מען אַריבערגעפירט אין גראָדנע, און ער איז אָפּגעקומען נאָר מיט 3 יאָר. דאַגעגן יאַשקע איז פאַר'משפּ'ט געוואָרן אויף 5 יאָר פאַרשיקונג. ער איז צוריקגעקומען ערשט אין 1912. לעאָנען איז באַשערט געווען אַ צוגאָב־פאַרדרייעניש: נאָכן באַפרייען זיך, האָט ער זיך אַריבערגעפעקלט אַזש אין פּעטערבורג, ווּ ער האָט געוויס ממשיך געווען זיינע געהיימע קאָנטאַקטן. מען האָט אים געשאַפן אַ „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ" און ער האָט דאָרט געאַרבעט אין אַ בוכהאַנדלונג. אין איין שיינעם טאָג האָט מען אים געפּאַקט מיט אַ רעוואָלווער. דאָס איז געווען אין 1910. דאָסמאָל האָט מען אים פאַרשיקט אין סיביר, ווּ ער איז געווען ביז דער רעוואָלוציע אין 1917.

וואָס ס'איז שייך ראָזען, — האָט זי איבערגעלעבט אַ דאָפּלטע טראַגעדיע. נאָך ווייניק, וואָס ביידע ברידער זיינען געווען אונטער קראַטן, האָט באַהערשט אַ טיפע דעפּרעסיע איר גאַנצע „קאָמפּאַניע". אַפּאָר זיינען אַרעסטירט געוואָרן (עלקע שערעשעווסקי, שעיה ווייסנבערג), איניקע האָבן עמיגרירט, אַנדערע זיינען אַוועקגעפאָרן שטודירן, — און איינע, אַ איידעלע און צאַרטע נשמה, ראָזעס בעסטע חבר'טע, אסתר יודקאָווסקי, איז פון אַנטוישונג אין די אידעאַלן, פון פאַרצווייפלונג, ניט געפונען קיין אַנדער אויסוועג, ווי — זעלבסטמאָרד.

איצט שוין 47 יאָר נאָך דער טראַגישער געשיכטע**) געדיינק איך נאָך זייער קלאָר די אומשטענדן און פּרטים. איר שאָס האָט מיר דאַמאָלסט אויפגעטרייסלט ביז די טיפענישן פון מיין נשמה. און געשען איז דאָס אַזוי: אסתר פלעגט זיך אַלע טאָג טרעפן מיט ראָזען. זיי זיינען געבליבן דיזעלבע פאַרטרויטע און אינטימע חבר'טעס אויך אין די רעאַקציע־יאָרן. יענעם טאָג איז אסתר געקומען צו אונדז, האָט פאַרבראַכט מיט ראָזען אַ געוויסע צייט, און נישט אַרויסגעוויזן קיינע סימנים פון נערוואָזיטעט. ראָזע האָט זיך נאָכהער, לאחר המעשה, דערמאָנט געוויסע צווייטייטיקע רייד פון איר, וועלכע האָבן אָבער ניט געצויגן קיינע ספּעציעלע אויפמערקזאַמקייט. פון אונדז איז זי אַוועק צו זיך, אויף ברייטער גאַס. אין שטוב ביי פעשע יודקאָווסקין, איר מוטער, איז דאַן קיינער ניט געווען. אירע ברידער זיינען געווען, ווער אין גאַס און ווער אין חדר. זי איז אַריין אין איר טואַלעט־צימער, זיך אַוועקגעשטעלט קעגן שפּיגל, און דעם רעוואָלווער, וועלכער

**) די פרוי וואָלאַך־מאָגילאַנסקי האָט דערציילט אירע זכרונות אין 1953. — רעד.

איז געווען באַשטימט פאַר׳ן קאַמף מיטן צאַריזם, — האָט זי זיך אָנגעשטעלט אויף׳ן שלייף...

ראָזע האָט אין זעלבן אָוונט געפונען ביי זיך אין צימער פאַרשטעקט אין אַ ווינקל צווישן ביכער אַ צעטעלע, וואָס אסתר האָט באַהאַלטן בעת איר פרימאָרגעדיקן באַזוך ביי אונדז. אין צעטעלע איז געווען אָנגעשריבן מיט אסתר׳ס האַנט, אין יידיש:

„אַ פויגל וואָס קען ניט פליהען הויך, מוז פאַלן נידריק. פליהען הויך קען איך ניט, און קריכן וויל איך ניט". דאָס איז געווען אַ גענוגנדע ערקלערונג צו איר פאַרצווייפלטן אַקט. מען האָט זיך נאָכהער דערמאָנט, אַז דער לעצטער פערז פון דעם דאַן געשאַפענעם פעסימיסטישן ליד פון אברהם רייזין: „הוליעט, הוליעט, בייזע ווינטן" — הייבט זיך אָן מיט די ווערטער: „זעסט אַ פויגל קען ניט פליהען — טויט איר אויפ׳ן אָרט". —

מען האָט דאַן קאָמענטירט באַשיינפערלעך דעם איינפלוס פון די "בייזע ווינטן" און פון רייזינס ליד אויף דער איינדרוקספולער נשמה פון אסתר׳ן.

פאַר ראָזען איז דאָס געווען אַן׳אונגעהויערע צוטרייסלונג. מען האָט אין שטוב מורא געהאַט פאַר ראָזען, מען האָט געהיט אירע טריט... צום גליק איז נאָך געווען — בעניאַמאָווסקי. יע ,דער זשעטלער בונדיסט, דער רעאַליסט, וועלכער האָט דערווייל געענדיגט די „רעאַלנע", און געטרוימט צו „פאַרטרינקען" די אַלגעמיינע אַנטוישונג און דעפרעסיע — אין הויכער בילדונג. ער האָט געוואָלט שטודירן אינזשעניער און זיך צוגעשטעלט צום פעטערבורגער פאָליטעכניקום. נאָר ווייזט־אויס אַז זיין בונדישע פאַרגאַנגענהייט האָט אים שוין לכתחילה גע׳פסל׳ט, ווייל נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס ביי די איינטריטס־עקזאַמענס האָט ער באַקומען 24 פונקטן אויפ׳ן מעגליכסטן מאַקסימום פון 25, — וואָס ס׳האָט אים געגעבן רעכט אַריינצוגיין אין דער יידישער פראָצענט־נאָרמע, — האָט מען אים דאָך ניט צוגעלאָזן. ווי פיל אַנדערע יידישע סטודענטן, איז ער אַוועקגעפאָרן אין אויסלאַנד, און אָנגעקומען אין בריסעלער אוניווערסיטעט, אין דער הויכשולע פאַר גרובן־אינזשעניער. איבעריק צו זאָגן, אַז זיין פאַרבינדונג מיט ראָזען האָט אָנגעהאַלטן די גאַנצע צייט, — און אין דער קריטישער צייט, נאָכ׳ן זעלבסטמאָרד פון אסתר׳ן, — איז זי געפאָרן צו אים, אין בריסל אין 1907. זיי האָבן חתונה געהאַט. ראָזע איז געקומען צו זיך, און זי האָט, דאָרט, אגב, שטודירט שפראַכן. נאָכ׳ן ענדיקן זיין שטודיום, האָט בעניאַמאָווסקי באַקומען אַ אינזשענירן־פאָסטן אין פראַנקרייך, ווו זיי האָבן זיך באַזעצט אין 1912. דאָרטן איז זי אויך געבאָרן געוואָרן זייער איינציקע טאָכטער.

ווו זיינען זיי אַלע? וואָס איז געוואָרן מיט לעאָנען, מיט יאָשקען, מיט ראָזען, מיט זייערע פאַמיליעס?

איך האָב נאָכגעפאָלגט זייערע גורלות, — אומגליקלעכע אומברחמנות׳דיקע גורלות, — סיי פון רוזשנאַי, ווו כ׳האָב חתונה געהאַט אין 1911 און דאָרט געלעבט ביז 1933, און סיי פון ארץ־ישראל, ווו כ׳בין עולה געווען אין 1933 מיט מיין פאַמיליע.

צוריקקומנדיק פון פאַרשיקונג אין 1912, האָט יאָשקע חתונה געהאַט אין מינסק, און געלעבט אין יענע מקומות. פון צייט צו צייט פלעגט ער קומען אין סלאָנים. ער האָט מיר אויך באַזוכט אין רוזשנאַי. ס׳איז לייכט צו פאַרשטיין, אַז אין 1917 האָט דער ראַדיקאַלער און קעמפפערישער יאָשקע ניט געהאַט קיין שווערן אינערלעכן געראַנגל צוצושטיין צו דער הערשנדער פאַרטיי. ער איז ביי די סאָוועטן געווען זייער אָנגעליגט, און איז שוין פון אָנהייב־אָן געווען באַשטימט צו הויכע אַדמיניסטראַטיווע פונקציעס. און כאָטש סלאָנים האָט דאָך גוט געדיינקט איר יאָשקען פון 1904—1906, איז די שטאָט געווען זייער איבעראַשט, ווען בראש פון „רעווקאָם" וואָס איז געוואָרן באַשטימט נאָך דער ערשטער באָלשעוויסטישע באַזעצונג פון שטאָט אין יאַנואַר 1919, איז אַראָפגעקומען — אַ היימישער, אַן׳אייגענער מענטש, יאָשקע וואָלאַך! ער איז איצט צוריקגעקומען אין זיין געבורט־שטאָט אַלס דער העכסטער פאַרטרעטער פון דער הערשנדער מאַכט. וואָס פאַר אַ רעוואַנש פאַר דעם רעוואָלוציאָנער פון פינפטן יאָר, פאַרן געוועזענעם פאַרשיקטן אין סיביר! ווען דער סלאָנימער איספראַווניק פון פינפטן יאָר וואָלט דאָס געזען! נאָר עס האָבן נאָך וועגעטירט אין שטאָט און אומגעגנט געוועזענע צאַרישע פאָליציאַנטן, אויך דער נאַדזיראַטעל איוואַנאָוו האָט נאָך געלעבט אין אַ נאָנטן דאָרף, — און זיי האָבן געזען...

יאָשקע האָט זיך באַצויגן לאָיאַל און פריינטלעך צו זיינע סלאָנימער יידן, כאָטש ס׳איז אפשר אַמאָל געשטאַנען אין סתירה צו די פונקציעס פון זיין הויכן אַמט. נאָר סיי־ווי־סיי האָט זיין „הערשאַפט" נישט געדויערט, ס״ה 6 וואָכן, און, ווי באַקאַנט, האָבן די סאָוועטן, אונטערן דרוק פון פוילישן מיליטער, פאַרלאָזן סלאָנים ענדע פעברואַר 1919. אין די 6 וואָכן האָב איך יאָשקען מיט זיין פרוי געזען מערערע מאָל. און מער — שוין ניט...

יאָשקע האָט זיך עוואַקואירט מיט דער סאָוועטישער מאַכט, און זייט דאַן — פאַרשוואונדן ווי אין וואַסער אַריין. מען האָט אין סלאָנים דערציילט, אַז בעת דער פוילישער אָפענסיווע אין ווייסרוסלאַנד אין 1919, איז ער געבליבן שטעקן אין באָברויסק און נישט באַוויזן צו אַנטלויפן. די פאָליאַקן זאָלן אים האָבן דערקענט און דערשאָסן. נאָר דער קלאַנג איז קיינמאָל ניט באַשטעטיקט געוואָרן. אָנהייב 1920, ווען די פאָליאַקן זיינען נאָך געווען אין מינסק, בין איך אַהין געפאָרן צו יאָשקעס שוויגער. זי האָט שוין געטרויערט אויף איר טאָכטער, הגם קיין גענויערע פרטים האָט זי אויך ניט געהאַט. איצט, אַפאָר און דרייסיק יאָר נאָך דעם בין איך שוין זיכער, אַז זיי לעבן ניט. אין קעגנפאַל וואָלטן מיר דאָך געהאַט במשך פון אַזוי פיל יאָרן, — עפעס אַ סימן פון זייער עקזיסטענץ.

וואָס ס׳איז שייך לעאָנ׳ען — איז זיין גורל באַשטימט געוואָרן אויף אַן׳ענלעכן כאָטש פשוט׳ערן אופן. נאָכ׳ן צוריקקומען פון סיביר אין 1917, האָט ער זיך געטראָפן מיט יאָשקען אין מינסק, און אויך ער האָט דאָרט געפונען זיין לעבנסבאַשערטע. זיינע ווייטערע עטאַפן זיינען געווען סטאַנדאַרטמעסיק, ווי עס איז געווען פאַר פיל ניי־געוואָרענע קאָמוניסטן: אַ הויכער פאָסטן ביי דער מאַכט, אַ פעסטער סאָציאַלער מעמד, אייניקע „גוטע", רוהיקע יאָרן, און דאַן, מיט די ערשטע סטאַלינישע „טשיסטקעס" (ריינינקונגען), — אַ באַשולדיקונג אין — טראָצקיזם! ביז דאַן — פלעגן מיר באַקומען פון

לעאַז'ען בריוו, הגם ניט רעגלמעסיק. די לעצטע ידיעה פון זיי, אַ פאַרשטעלטע, איז געווען, אַז זיי באַמיהען זיך (ער מיט זיין פרוי און איינציק קינד) צו אַנטלויפן קיין ריגע. נאָר ווייזט־אויס, אַז ס'איז זיי ניט געלונגען. דאָס איז געווען די לעצטע ידיעה פון זיי!

און ראָזע, מיין טייערע שוועסטער? — דער גורל האָט איר פאַרגיטיקט פאַר אירע שווערע איבערלעבענישן אין דער יוגנט. זי האָט געפונען גליק אין איר פאַמיליען־לעבן, אין איר געטרייען מאַן, אין איר טאָכטער. זי האָט געלעבט אַן'אינטענסיוון אייראָפּעאיש־קולטורעלן לעבן אין האַרץ פון פראַנקרייך. מיר האָבן זיך געזען פיל מאָל. סיי אין די צוואַנציקער יאָרן. און סיי אין די דרייסיקער, זינט מיין עליה. נאָכ'ן פאַרלוסט פון אונדזערע ברידער זיינען מיר ביידע געוואָרן נאָך נענטער און נאָך אינטימער. איר בת־יחידה האָט חתונה געהאַט נאָך פאַר'ן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, מיט אַ באַרימטן פראַנצויזישן יוריסט, — וועלכער איז געווען פּראָפעסאָר פון יוריספּרודענץ אין בראַזיל נאָך פאַר 1940. די עלטערן זיינען געבליבן אין פאַריז. און אַט איז אַנגעשפּרונגען די דייטשע אָקופּאַציע. אין 1942 איז ראָזע אַריינגעפאַלן אין די הענט פון דער געסטאַפּאָ, בעת די מאַסן־גירושים פון פראַנצויזישע יידן קיין אוישוויץ. מיט דעם האָט זיך אַזוי ווי געשלאָסן דער ציקל פון פאַטום וואָס האָט נאָכגעיאָגט דעם רעוואָלוציאָנערן דריילינג פון אונדזער משפחה.

נאָך דער מלחמה איז דער עלנט־געבליבענער בעניאַמאָווסקי געפאָרן צו זיין טאָכטער אין בראַזיליען.

פאַרצייכנט און באַאַרבעט דורך ק. ל.

דריי פאַרטיי־חברים פון 1903־1906 דערמאַנען זיך...

א בונדיסט

אויך ביי אונדז אין שטוב איז געווען פריילאַך... צו מיין ברודער שמואל שקלאָווין, וועלכער איז געווען אַ פאַרקאַכטער בונדיסט, פלעגן קומען פיל חברים פון דער פאַרטיי. און איך, כאָטש יינגער מיט אַ פאָר יאָר, בין איך אויך אריינגעצויגן געוואָרן. מיין ברודער'ס נאָנטסטער חבר איז געווען לענסקי, דער זון פון אַלטע די אָקושערקע. ער איז געווען אַן'אויסגעצייכנטער רעדנער און טעאָרעטיקער. ער איז נאָכהער געווען דער קאַנדידאַט פון "בונד" אין סלאָנים צו די וואַלן פון דער צווייטער דומע. אַ צווייטער חבר פון „בונד" איז געווען אַ געוויסער דוואָרעצקי (זיין מוטער האָט געהאַט אַ קראָם אין אַרעמן ראַד קראַמען, און א וועשערייַ נעבן די באָד פון ר' שעיה עפשטיין. מען האָט איר גערופן מיט'ן צונאָמען „קאַראַ־קולע"). א שם־דבר אין סלאָנים אין פינפטן יאָר איז געווען א בונדיסט, באַקאַנט אונטערן נאָמען: "יאָסל פעטערבורגער". אויך האָב איך גוט געקענט די הויפּט־פּערזאָן פון סלאָנימער "בונד", די חבר'טע מרים ראַסקין. קיין שום זאַך פלעגט ניט אויסגעפירט ווערן אין דער פאַרטיי אָן איר וויסן. איך האָב איר נאָכהער באַגעגנט פיל מאָל אין ניו־יאָרק ווו זי איז א באַקאַנטע פּערזאָן אין די פאָרווערטס־קרייזן. אין אַמעריקע האָב איך געטראָפן מערערע מאָל אויך איינעם פון די גרינדער פון די סלאָנימער „פועלי ציון" אין 1903, (נאָכהער ס.ס.) יודל סאָוויצקי, וועלכער איז געווען א באַקאַנטער אַדוואָקאַט אין טשיקאַגאָ. מיין ברודער'ס קרייז איז אין די רעאַקציע־יאָרן זיך צעפאַלן. זיין פריינטשאַפט מיט לענסקין האָט נאָך אַנגעהאַלטן. ווי פיל פון די אינטעליגענטע בונדיסטן, זיינען זיי געפאָרן שטודירן. זיי האָבן שטודירט צוזאַמען אין אין פּאָליטעכניקום אין קאַרלסרוהע אין דייטשלאַנד. ווייניק פון זיי זיינען געבליבן ביי זייערע יוגנט־אידעאַלן.

שלום שקלאָווין

חבר "פועלי־ציון" (ו"צעירי ציון")

הייתי אחד החברים הראשונים של אגודת „פועלי־ציון" בסלונים, עיר־מולדתי, מיד כשנוסדה בשנת 1903. זה היה אחרי שנות־נדודים וגלגולים שעברתי מאז שעזבתי את העיר בגיל 15. הייתי חניך ישיבת־סלונים, בה שמעתי תורה מכיתה לכיתה, החל מר' שמריל המלמד, ועבור דרך מלמדי הכיתות ר' זרח, ר' אשר, ר' איטשה והר"מ ר' יהודה. משסיימתי את כל הכיתות, נדדתי לאכסניות של תורה בביאליסטוק ובבריסק. בינתים „התפקרתי" והצצתי בספרים חיצוניים... השתלמתי בעברית וכשחזרתי לסלונים להתייצב לצבא, — זה היה בשנת 1903, — נקלעתי לאותו חוג של משכילים, אקסטרנים וכו' שהקים סניף פועלי־ציון בעיר. אחרי ששוחררתי מהצבא עסקתי בעיר בהוראה עברית.

סניף פוע"צ כלל בראשיתו מספר חברים מועט. ביניהם היו צעירים מאגודת־הנוער „מוקירי ציון", שהצטרפו לפוע"צ. זכורני, שהסניף לא יכול לעמוד בפני הפעולות והתעמולה של ה"בונד" והס.ס. שבשנים ההן. מספר חברים עזבו את המפלגה והצטרפו לס.ס. בראש העוזבים היה יהודה סביצקי. כשנידלדל הסניף, שוב גדלה אגודת־ הנוער „מוקירי ציון", שקראו לה אח"כ "צעירי־ציון", שבה הייתי חבר עד שעברתי להשתקע בקוברין.

אפרים פולונסקי

און א חבר פון ס.ס.

ווי פיל אַנדערע יינגלאַך פון מיין דור, האָב איך אין דער יוגנט דורכגעמאַכט דעם אויסגעטראָטענעם וועג דורך מלמדים, העברעאישע און רוסישע לערער, און פאַרענדיקט מיט "יעווערייסקאַיע אוטשיליטשע". לויט אַט דעם וועג האָט מען אין סלאָנים, ביי אַמאָליקע באַגריפן, געקענט פאַררעכנט ווערן פאַר א „שטיקל מענטש", וואָס איז אַרויס פון די עלטערנ'ס רשות און געוואָרן שוין גענוג זעלבסטשטענדיק, כדי קענען זיך אנשליסן אין א רעוואָלוציאָנערע פאַרטיי... מיין גורל האָט מיר געפירט פריהער אין די פוע"צ און נאָכהער אין ס.ס.

זייענדיק פון דער נאַטור קריטיש און אַגרעסיוו, איז מיר אָפט אויסגעקומען צו קריטיקירן ביי די סכאָדקעס די שטעלונג פון די ס.ס. צום פּאָליטישן קאַמף קעגן צאַריזם. און אַט

זכרונות על האב״ד הצדיק ר׳ מרדכי״לי זצ״ל

זכרונות וועגן שטאָט־רב דעם צדיק ר׳ מרדכי״לע זצ״ל

מ. ליטווין

דער סלאָנימער „גוטער ייד״

צווישן אַלע רבנים און „גוטע יידן״ פון ענדע 19־טן און אָנהייב 20־טן יאָרהונדערט אין פוילן, ליטאָ און ווייסרוסלאַנד, איז ר׳ מרדכילע, דער „סלאָנימער גוטער ייד״, אָן שום ספק, דער מערקווירדיקסטער. דער שיקזאַל האָט געשאַפן אין אים אַ מוסטער פון אַ „גוטן יידן״ אין זיין נאַאיווסטער און שענסטער געשטאַלט.

ער איז נתגלה געוואָרן נאָך אין די 70־ער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט. דעמאָלסט האָט ער געהייסן דער „ביטענער״, נאָכן נאָמען פון שטעטל ביטען ביי סלאָנים, ווו ער איז דאַן געווען רב.

מ׳דערציילט, אַז ער איז דאַן אַרומגעגאַנגען אין פּראָסטע לייוונטענע בגדים, האָט געפאַסט תעניתים, געגעבן אַסך צדקה. ער האָט זיך געהאַלטן זייער פּראָסט, אַ מין למד־וואָו־ניק, ניט געחבר׳ט זיך מיט רבנים און לומדים. דער קלאַנג וועגן דעם אונגעוויינלעכן רב האָט זיך באַלד פאַרשפּרייט אַלץ ווייטער. קלאָגעדיקע הערצער און פאַרביטערטע נשמות, באַזונדערס וויבערשע, זיינען תמיד, ברוך השם, געווען אין יידישן תחום־המושב. פון אַלע זייטן האָט מען זיך גענומען ציהען צו אים, און ביטען איז געוואָרן אַ מין „מעקאַ״ אָדער „ירושלים״. ביטען האָט דאַן שטאַרק קאָנקורירט מיט ליובאַוויטש און אפילו מיט גער.

אַז „אַ גוטער ייד״ ווערט „נתגלה״, איז אַ טובה פאַר אַ שטעטל. עס קומען אורחים. יידן האָבן דערוויל פּרנסה. איז אָבער אויך פאַראַן קנאה אויף דער וועלט. האָט זיך מתקנא געווען קאַרעליטש אָן ביטען. אינגיכן האָט מען צום „ביטענער גוטן יידן״ אָנגעהייבן צו פאָרן קיין קאַרעליטש, און פון „ביטענער״ איז געוואָרן „דער קאַרעליטשער״. פון „קאַרעליטשער״ איז ער עטלעכע יאָר שפּעטער געוואָרן דער „אָשמענער״, און צולעצט דער „סלאָנימער״. בשעת מיין וויזיט אין סלאָנים, ווו כ׳בין טאַקע געקומען זען, הערן און אויספאָרשן וועגן ר׳ מרדכי״לען, איז געגאַנגען אַ שטאַרקער קלאַנג אַז ווילנע, וויל אים צונעמען פון סלאָנים, פאַר אַ שטאָט־מגיד... מ׳האָט געזאָגט, אַז זיינער אַ רייכער אָנהייגער פון ווילנע וויל זיך לאָזן קאָסטן טויזנטער, אַבי אַראָפּברייגגען אים קיין ווילנע. אָט אַזוי האָט געהאַלטן גאָר נאָנט, אַז ווילנע, די שטאָט פון ניכטערן פּלפּול, די וויגעלע פון השכלה, פון יעדער גייסטיקער און סאָציאַלער באַוועגונג ביי יידן, זאָל ווערן די רעזידענץ פון „אַ גוטן ייד״, און דער רום פון ווילנער גאון זאָל פאַרדונקלט ווערן דורכ׳ן רום פון „אַ ווילנער גוטן ייד״...

דער סלאָנימער גוטער ייד גיט ניט קיין קמיעות, קיין סגולות. ער „היילט״ מערסטנטייל מיט אַ ברכה און מיט פסוקים. ער נעמט ניט קיין געלט. ער האָט ניט קיין גבאים, נאָר אַ משרת האָט ער, וואָס איז איבערגעגאַנגען צו אים בירושה פון פאַרשטאָרבענעם שטאָט־רב, ר׳ יאָסעלע שליופּער. ר׳ מרדכי״לע נעמט אויך ניט קיין שכירות פון שטאָט פאַר זיך. ער גיט אַוועק די שכירות אויף צדקה־זאַכן. זיין ווייב איז ביי אים די צווייטע. ער האָט מיט איר חתונה געהאַט שוין אויף דער עלטער. זי איז אַ נגידה, האָט מויערן אין סלאָנים. בשעת מ׳האָט אים דעם שידוך גערעדט, האָט ער אויסגענומען אַ תנאי, אַז זי, די צווייטע ווייב, זאָל שטיצן

בין איך איינמאָל געשטרויכלט געוואָרן, און מיט דער הילף פון נאָך דריי חברים, צווישן זיי ישראל דער דרוקער, האָב איך אויף א העקטאָגראַף אָפּגעקלאַפּט א פּראָקלאמאציע, פול מיט קריטיק קעגן דער טאקטיק פון דער פּארטיי און עס אויפגעקלעפּט אין ערטער, ווו די פּארטיי־חברים פלעגן זיך טרעפן. פאר אזא דיסציפּלין־ברוך, — און איצט אנערקען איך אז די פּארטיי איז געווען גערעכט, — האָט מען אונדז גערופן צום פּארטיי־משפט. די הויפּט־באשולדיקונג איז געווען קעגן מיר, אלס מחבר פון דער פּראקלאמציע.

את חטאי אני מזכיר היום... מען האָט מיר, בחרפּתי, אויסגעשלאָסן פון דער פּארטיי, און כ׳בין דערפאר אָנגעקומען, קורץ נאָך דעם אין אמעריקע מיט א קין־צייכן און אָן אַ פּארטיי־לעגיטימאציע...

איזידאר סאַוויט

זיינע קינדער פון דער ערשטער, זאָל העלפן אויסגעבן זיינע אייניקלאַך. זי האָט אויף אַלץ מסכים געווען. פאַר זיך אַליין דאַרף דער סלאָנימער גוטער ייד גאָרניט.

דער „סלאָנימער" העלפט צו פאַרשיידענע קרענק: צו בויך־ווייטאָק, צו נערוון, נאָר גאַנץ באַזונדערס איז ער אַ „פּוקד עקרות". אַז אַ יידישע ווייבל האָט קיין קינדער ניט, אָדער קינדער האַלטן זיך ניט, — פאָרט מען צו אים, מ'פאָרט צו אים פון אַלע עקן וועלט. צו אים פאָרן אויך קריסטן פון אַלע קלאַסן און ראַנגען: פּריצים, פּויערן, גלחים, אָפיצערן, גענעראַלשעס... דעם ווילנער גובערנאַטאָר'ס ווייב איז אין אים געווען בעזונדערס איינגעגלויבט. ס'קומען צו אים אַלטע און יונגע, פרומע און פרייע, יידישע גימנאַזיסטקעס, אין אַ קריטישן מאָמענט, ד. ה. פאַר די עקזאַמענס, קומען צו אים אויסבעטן אַ גוטע „אָטמעטקע" (ד. ה. אַ גוטן „באַל"). ר' מרדכי'לע ווערט ניט, חלילה, אין כעס אויף די גימנאַזיסטקעס, כאָטש ער איז קעגן גימנאַזיעס און שטראָפט פאַר זיי דעם עולם אין זיינע דרשות. ער פאַרלאַנגט נאָר, אַז זיי, די גימנאַזיסטקעס, זאָלן ניט שרייבן אום שבת. ער הייסט זיי זאָגן תהלים און זאָגט זיי, אַז ס'וועט זיין רעכט...

עס קומען געזונטע מענטשן פרעגן אַן עצה אין פאַרשיידענע שווערע אָנגעלעגנהייטן, בעטן הצלחה אין געשעפטן, אויסבעטן פרנסה און חיונה. עס קומען אויך זינדיקע נשמות, וואָס טוען תשובה. דער רבי ענטזאָגט קיינעם ניט, גייט אַריין אין יעדנס מצב, גיט עצות, גיט אַרויס אַ תשובה...

איבערהויפּט קומען צו אים פיל ווייבער. וויפיל האָט זיך דאָס אָנגעקליבן אויפ'ן האַרצן פון אַ יידענע, אויף איר שווערן געמיט. ווילט זיך איר אַלץ, אַלץ אויסגיסן פאַרן רבי'ן. און דער רבי האָט טאַקע צו זיי, צו די ווייבער אַסך אַסך געדולד.

פאַרנדיק אין סלאָנים און פון סלאָנים, האָב איך זיך געטראָפן מיט סלאָנימער יידן. וויזט זיך אַרויס, אַז דאָס וואָרט „אין נביא בעירו" האָט טאַקע פיל אמת. מאַנכע סלאָנימער יידן זיינען כמעט געווען גלייכגילטיק צו זייער צדיק.

— וואָס איז דאָ די לויפעניש, — קריטיקירט אַ סלאָנימער קרעמערקע די אָנגעפאָרענע ווייבער, וועלכע זיינען געווען אין צוג־וואָגאָן, — מיר סלאָנימער ווערן גאָרניט אַזוי נתפּעל. אַנ'ערלעכער ייד! פאַראַן גענוג ערלעכע יידן... —

— איי, וואָס רעדט איר, וואָס רעדט איר! — ענטפערט איר אַ פּאַסאַזשירין פון דער אַנטקעגנדיקער באַנק, — אייך איז אַזוי גוט און אַזוי וווּיל! אַז „ער" גייט דורך מיט זיין ליכטיקן פּנים פאַרביי אייך, איז דאָך שוין גענוג... וואָס דאַרפט איר מער... אָבער מיר, ווען מיר האָבן די זכייה... —

איבערדערציילן די וווּנדער, וואָס מ'דערציילט זיך אָן אין המון פון ר' מרדכי'לען, — וואָלט מען געדאַרפט פאָרן איבער'ן גאַנצן תחום־המושב, כדי זיי צו פאַרצייכענען.

אַז אַ ייד האָט צו טאָן מיט אַ שלעכטן בעל־דבר, אַ גוי, אַ שונא־ישראל, ווענדעט מען זיך צום סלאָנימער. מ'זאָגט, אַז אויך דערין איז ער אַ „ספּעציאַליסט". ער הייסט זאָגן אַ פּסוק, און מיטן פּסוק אַליין מוז מען ווערן געהאָלפן. און טאָמער העלפט ניט, ווייס שוין דער רבי קלאָר אַז דער „בעל־דבר" איז ניט קיין פּשוט'ער, ער איז פון די עמלקים און צו די עמלקים, — זאָגט ער — העלפט קיין שום פּסוק ניט, כל־זמן יידן זיינען אין גלות.. אין די רעוואָלוציע־יאָרן, 1904—1905, בשעת רוסלאַנד האָט געשטורעמט פון באָמבעס און יידן־פּאָגראָמען, האָט זיך „דער סלאָנימער" טאַקע וועגן דעם ענין שטאַרק פאַרטראַכט. ער האָט געזען בעשיינפּערלעך, אַז כלו כל הקצין, און „באו מים עד נפש". אַ פּנים, אַז ס'האַלט שוין טאַקע גאָר נאָענט צו ביאת־המשיח.

איך האָב גערעדט אין סלאָנים מיט יידישע אינטעליגענטע יונגע לייט, מיט באַוווסטזיניקע אַרבעטער. כ'האָב געוואָלט וויסן, ווי קוקן זיי אויפן רבי'ן? און איך האָב זיך איבערצייגט, שוין ניט צום ערשטן מאָל, אַז אונדזער מאַסן־יוגנט, ניט קוקנדיק אויף איר קנאַפּע בילדונג, איז אין איר גייסטיקער אַנטוויקלונג אַוועק אַסך ווייטער פון דער משכילי'שער אפּיקורסישער יוגנט. קיינער פון זיי האָט ניט געשרייען אויפ'ן חשבון פון רבי'ן: פאַנאַטיזם! פינסטערניש! קיינער פון דער יוגנט האָט ניט געפּרובט פירן אַ דירעקטן קאַמף מיט דער אַבערגלויבישער פאַרגעטערונג פון צדיק.

— ער שטייט ביי מיר פיל העכער פון אַ דאָקטער, אַ קאַריעריסט, וואָס גלויבט ניט קיין האָר אין דער מאַכט פון זיינע מיקסטורן, — האָט מיר ערקלערט איינער פון זיי, אַנ'אינטעליגענטער יונגער מאַן, — דער צדיק איז ווייניקסטנס אויפריכטיק, ליבט דאָס פאָלק, און וויל אים העלפן אויף זיין שטייגער.

אַנ'אַנדערער גייט ווייטער:

— פּראָפעסאָר פאָרעל (דער מחבר פון באַרימטן בוך: „געשלעכט־פראַגן") באַהויפּטעט, אַז געוויסע פאַלן פון קינדערלאָזיקייט קען מען היילן מיט היפּנאָטיזם. פאַרוואָס זאָל מען ניט צוגעבן, אַז דער סלאָנימער בעל־מופת באַזיצט אַ היפּנאָטישע קראַפט און קען אין געוויסע פאַלן ווירקן טאַקע דורך איר, דורך אָט דער קראַפט? —

אַז ר' מרדכי'לע באַזיצט אין זיין בליק אַ געוויסע היפּנאָטישע קראַפט, — איז קיין ספק ניט. ער האָט אַ מערקווירדיק־שאַרפע, דורכדרינגענדע אויג. ער האָט אין זיין לעבן געהאַט צו טאָן מיט אַזוי פיל מענטשן, אַז ער קען זייער גוט זייער פּסיכאָלאָגיע. ער דאַרף נאָר אַ קוק־טאָן אויף אַ יידענע, ווייס ער שוין וואָס איר פעלט, וואָס זי האָט אים און וואָס ער האָט איר צו זאָגן. דער בלינדער גלויבן אין אים פון די פאָלקס־מאַסן, — און ניט בלויז פון מענטשן פון דער מאַסע, — העלפט אַסך מיט צו זיין היפּנאָטיזירנדער ווירקונג. ער גלויבט אַליין אין זיין וואָרט, אין זיין ברכה. דערצו איז ער דער איינציקער פון אַלע „גוטע יידן", וואָס נעמט ניט קיין געלט.

אין דער שטורעמדיקער צייט פון דער רעוואָלוציע, האָט ער, — פּונקט ווי דער בריסקער רב, ר' חיים סאָלאָווייטשיק, — געמוזט, ניט ווילנדיק, אַרויסטרעטן און זאָגן זיין וואָרט. מ'האָט גע'הרג'עט אין סלאָנים אַ פּאָליציאַנט. די בחורים וואָס האָבן אים געשאָסן, זיינען שוין לאַנג געווען אויף יענער זייט גרענעץ. האָט מען געכאַפּט 2 אומשולדיקע בחורים און מ'האָט זיי פאַר'משפּט צו דער תליה. דער רבי און די „פּני" פון דער שטאָט האָבן אָפּגעגעבן אַ שבועה, אַז זיי זיינען אומשולדיק. די שבועה האָט געווירקט, און מ'האָט די צום־טויט פאַר'משפּטע געשיינקט דאָס לעבן.

פון דעמאָלט־אָן האָט זיך די סלאָנימער רעוואָלוציאָנערע יוגנט צו אים באַצויגן מיט גרויס רעספּעקט.

ר' מרדכי'לע האָט פיינט צו זיין אַ יושב־אוהל, אַ באַנק־

קוועטשער. ער מישט זיך אין לעבן, ער איז אַ היציקער כלל־טוער. ער האָט ליב אָפּט צו דרש'ענען. ער האָט ליב צו נעמען משלים פון „עסטרייך מיטן פרייס", פון „באַטאַריייען און האַר־מאַטן", פון אַ „בן־מלך מיט אַ בת־מלכה". און דאָס אַלץ כדי צו דערוויזן, וואָס פאַר אַ עבירה ס'איז אָפּצוגעבן קינדער אין די גימנאַזיעס, צו גיין מיט די אייגענע האָר, ניט צו האַלטן פון דער מקווה...

איינמאָל האָט זיך געטראָפן, אַז דער רבי האָט זיך ניט באַנוגנט מיט די דרשות, און האָט אויסגערופן אַ חרם אויף אַ סלאָנימער פאָטאָגראַף, וואָס האָט געאַרבעט אום שבת. דער פאָטאָגראַף, אַ ביטערער יונג, האָט גענומען אַ רעוואָלווער און איז אַוועק צום רבי'ן... מ'האָט ביי אים אָפּגענומען דעם רעוואָלווער און מ'האָט פאַרפירט קעגן אים אַ פּראָצעס. אין געריכט איז דער רבי געקומען בכבודו ובעצמו און האָט אים פאַרטיידיקט, און דער פאָטאָגראַף איז אַרויס פריי.

די לעצטע יאָרן איז דער סלאָנימער צדיק געווען שוואַך אין געזונט. ווען אַט „דער לעצטער גוטער ייד" איז פאַר־שוווּנדן, האָבן גרויסע יידישע פאָלקס־מאַסן, און איבער־הויפּט פרויען, טיף באַדויערט, וואָס אין זייער שווערער לאַגע וועלן זיי ניט האָבן קיין גוטן, האַרציקן פריינט, פאַר וועמען זיי זאָלן זיך קענען אויסזיפצן און געפינען כאָטש אַ פריינט־לעכן וואָרט און טרייסט.

הלל איסר ינובסקי

הגאון ר' מרדכי רוזנבלט־ווייצל

בסלונים הייתי מבקר לעתים תכופות לרגלי עסקי הפרטיים. יש ששהיתי בה יום, יומיים ויש שגם שבוע שלם או יותר, היו לי שם מכרים וידידים מיקירי קרתא והעסקנים הצבוריים רובם ציונים. הרבה שמעתי על מופתיו של מרא דאתרא הגאון ר' מרדכי'לה. על הנחותו בעצה טובה ומחוכמה את הפונים אליו בענינים ועסקים מסובכים, על חוטאים ופוש־עים הבאים אליו להתודות את עוונם והוא מורה להם דרכי תשובה, וגם על רפואה בדוקה שיש לו לכל מיני תחלואים שמעה אזני. ספרו לי שבאים לשאול בעצת הרב ממרחקים ואפילו ממנז'וריה, מפני שהוא מפורסם בכל תפוצות הגולה. והבאים יש שעליהם לחכות ימים אחדים עד הגיע תורם להת־קבל. אחד מהמקורבים לר' מרדכי'לה ספר לי, שעל שמו של הרב מתקבלים יום יום ע"י הדואר סכומי כסף ממקומות שונים. אולם הוא, הרב, אינו נהנה מהכסף הזה אפילו פרוטה. את הסכומים הוא מחלק למוסדות צדקה וחסד בסלונים ומחוצה לה, ביחוד לתלמוד תורה ולישיבות. האיש הזה ספר לי מאורע מחיי ר' מרדכי'לה בהיותו עוד רב (רבנותו הראשונה) בעירה ביטען שע"י סלונים. מקור פרנסתו של הרב בביטען היה מכירת שמרים שהיתה מונופולין להרב. שום הכנסה אחרת לא היתה לו. במכירת השמרים עסקה הרבנית, הוא לא ידע בטיב עסק זה וגם לא התענין לדעת, ישב יומם ולילה על התורה ועל העבודה, פרנסתו היתה דחוקה מאד, אבל הוא לא שם לב למצב, התורה היתה שעשועיו ותשכיחהו את עניו ואת מצבו הדל. ויהי היום ור' מרדכי'לה הרגיש איזו רווחה בביתו. הגישה לו הרבנית בעצם יום חול מאכל בשר. הוא השתומם לדבר, והרבנית הודתה לפניו שעשתה מעשה בלי ידיעתו. היות ומכירת השמרים, לפי המחיר שהוקצב מאת הקהל, אינה מכניסה כדי פרנסתם, ויש שהיא רעבה ללחם, ע"כ פנתה אל ראשי העדה, ותגל להם את דכדוך דלותה, ואלה, הפרנסים, הרשו לה להעלות על מחיר השמרים איזו פרוטות, וזוהי סבת הרווחה שבאה אל הבית. ביום השבת לפני קריאת התורה, עלה ר' מרדכי'לה על הבימה ויכרז לאמר: „היות והרבנית העלתה את מחיר השמרים, אמנם ברשות ראשי הקהל, אבל בלי ידיעתו הוא, והיות שההכנסה ממכירת השמרים עולה על השכירות שהוקצבה לו עפ"י כתב הרבנות, ע"כ הוא מכריז ומודיע שמהיום והלאה מחיר השמרים הוא במחיר שהיה קודם, וכל אלה ששלמו יותר יואילו לנכות את המותר מהשמרים שיקנו, ובשמתא יהא מי שלא ישמע לדבריו". מביטן לוקח ר' מרדכי'לה אחר כבוד לעיר קרליץ, ושם התחיל להתפרסם כ„בעל מופת" ויקרא ה„קרליצי", מקרליץ עבר לאשמיאני ויקרא ה„אשמיאני", ומשם נקרא להיות רב בעיר סלונים, ויהי נערץ ומכובד בעיני כל בני העיר. תקפה אותי תשוקה עזה להכיר מקרוב את הגאון הנפלא הזה, אדם שיש בכחו לנטוע בלב המון העם אמונה חזקה בדבר־פיו, במבטי עיניו ובמעשיו, שדבריו הם ממש כדברי האורים, ומשפיעים על שומעיהם באופן נפלא מאד, אדם שמאס בכסף השלוח אליו בחשאי ממקומות שאין איש בלעדיו יודע, ואין איש בלעדיו יודע מי וכמה, אדם כזה כדאי לבקרהו בביתו, לראותו, לשוחח אתו ולהכירהו. ובכן אני הולך אל בית ר' מרדכי'לה.

הוא גר בקומה העליונה. על המדרגות חנו עשרות אנשים ונשים, בני ערים אחרות, שבאו לתנות איש איש את צרות לבבו לפני הצדיק, לשמוע מפיו עצה ותושיה ותנחומים. והם מחכים לתורם, הפתעה היתה לי בראותי בין אלה את קרובתי מביאליסטוק, אשה חסידה בת חסיד ואשת חסיד. על שאלתי מה לה פה? ענתה לי: היות ומציעים נכבדות בשביל בנה יחידה, היא רוצה לשמוע דעת ר' מרדכי'לה. והרבי? שאלתי משתומם. „את דעת הרבי אני יודעת". ודעת מי תכריע? דעתו של ר' מרדכי'לה, אלולא כן, לא באתי הנה.

ברוב עמל עלה לי, במאני להיות פוסע על ראשי עם קדש, לעלות במעלות ולהגיע עד דלת הבית, שעל ידה עמד יהודי כבן חמשים לבוש מעיל ארוך וחבוש ירמולקה לראשו, והוא מזיע, מקנח לרגעים בכנף מעילו את זיעת פניו, המפיקים עיפות וליאות. זהו ר' איזיק משמשו של ר' מרדכי'לה, שומר הסף, לבל יתפרצו פנימה לא לפי התור ובלי סדר.

— ר' איזיק אולי יעלה לרצון לפניך להכניסני אל הרבי, זה לי שלשה ימים שעיני כלות ומצפות. —

— ר' איזיק, מעיר רחוקה באתי, עזבתי את מסחרי, כל יום עובר גורם לי הפסד. —

ור' איזיק פונה אל האחד ואל השני, ומסביר, שלרבי מרדכי יש עסקים חשובים מבלעדי קבלת פני אורחיו אלה, הלא מרא דאתרא הוא, וכל מילי דמתא עליה דידיה רמיא, ומהערים הסמוכות פונים אליו בענינים צבוריים, וגם עכשו נמצאים בחדרו שבעה טובי העיר, מטכסים עצה בעניני הצבור, וגם לעיין בספר צריך הרב, וגם להשיב דבר לשואליו. מוכרחים רבותי, לחכות בתור, ומי שאין לו סבלנות, הרשות בידו לשוב לביתו בשלום. —

גם לי מסביר ר' איזיק, שבשום אופן אי אפשר לי להתקבל היום, ואין עלי להתרעם, אלא (והוא מראה על הלוחים על המדרגות) קדמוני, מי יום, מי יומים ומי גם שלושה ימים. נוכחתי שאם ר' איזיק גוזר אין אפילו הצדיק מבטל, ולאמיתו של דבר הצדק הלא אתו וותרתי על תשוקתי, וכעבור שעה נמצאתי כבר בקרון הרכבת, ואני חוזר לביתי.

ויהי היום ואני מחכה בתחנת הרכבת בהוראדנא למסע ההולך סלונימה. נגש אלי אחד מבני העיר, בעל גוף, סוחר עצים עשיר, גס ועם הארץ, אבל אדוק מאד, הולך את האדוקים ומחפש הטאים „בור ירא חטא", ופונה אלי בשאלה: לאן אתה נוסע? — לסלונים. — לסלונים? אף אני נוסע להתם.

טוב מאד, נסע יחד בקרון אחד ונשוחח מעט.

בשבתנו בקרון מספר לי האיש שהוא נוסע לסלונים, בכדי לראות את פני ר' מרדכי'לה. זקוק הוא לעצה טובה, ואת העצה הטובה יכול רק האשמיאנאי לתת לו.

ומהו הענין? דין תורה? דבר הנוגע לדת?

— לא, לפני איזה זמן קניתי יער מהפריץ ביספינג, ואתן לו סכום הגון בתור דמי קדימה. ואתה יודע את ביספינג, שנפל בפח ונתבע לדין בעוון רצח גיסו, ובגלל הדבר הזה הסתבך הענין עם היער, נוסע אני אל ר' מרדכי'לה לבקש ממנו עצה ותושיה.

— ובהוראדנא אין עם מי להמלך, האין סוחרים מנוסים רה, גם עורכי דין אין בעירנו?

— אין הדבר תלוי בעצת סוחר, או בחריפותו של עו"ד, זקוק אני לעצה טובה ולברכה מפי יהודי גדול, צדיק וטוב כר' מרדכי'לה.

— ור' מרדכי'לה האם הוא בקי כ"כ בהויות המסחר ובערמת הפריצים ותרמיתם?

— מה אתה סח! איש קדוש הוא, מלאך אלקים ממש, הוא יודע הכל ומבין הכל. אין אני עושה מסחר וקנין טרם קחתי עצה מפיו, ועצתו מצלחת. אני תולה את כשלוני ביער ביספינג, מפני שלא שאלתי קודם בעצתו והוא לא אצל לי ברכה, תכוף היה הדבר ולא הספקתי.

— בודאי תשהה בסלונים ימים אחדים?

— לא, מחר בשש בערב אני שב.

— לא תספיק. עליך הלא לחכות לתורך.

— עט! אין דבר, מכירים אותי ב"ה, רובל לאיזיק המשמש והכל על מקומו יבוא בשלום.

— יש לי בקשה אליך — פניתי לאיש שיחי אחרי רגעי דומיה אחדים — תשוקתי גדולה מאד לדעת את אשר יעץ לך ר' מרדכי'לה. איני מעונין, חלילה, בעניני מסחרך, אלא רוצה אני לדעת אם לעצתו יש ערך, ואם אתה תכוון מעשיך על פיה. אני מבקש ממך מאד, להתראות אתי אחרי בקורך בבית הרב. אגב, אפשר שאשלח על ידך מכתב לביתי, מפני שהפעם אשהה בסלונים ימים אחדים.

טוב מאד. ואני מוסר לסוחר שלי את מספר הטלפון, שאפשר לשוחח אתי על ידו.

ויהי ממחרת, והאיש קרא לי למהר לבוא אליו. יש לו למסור לי דבר חשוב ומענין מאד. מחכה הוא לי במסעדה של באדאנע.

שמע נא — פנה אלי — הלא אתה מאלה... כוונתי, קורא אתה את ה„בירזשעוואיע וועדאמאשטשי" אה? קורא אתה ביכלאך שונים, היום... כל רז הלא לא אניס לך... יודע אתה הכל, הגידה לי, בבקשה, מה טיבו של ר' מרדכי'לה זה, מהו? מלאך? מכשף? או מי יודע מה?

— מה זה קרה?

— הסכת ושמע! אני נכנס אל הרב, ואחרי ה„שלום עליכם" הוא מתחיל להטיף לי מוסרו. לא נאה — הוא אומר — ליהודי דתי כמוני (הלא הוא מכיר אותי!) וגם לא צעיר, לעשות מעשים מגונים אלה ואלה, והוא משמיע באזני את העבירה שעשיתי באמת לפני איזה זמן, ולכל פרטיה, כאילו היה באותו מעמד. באר לי בבקשה, מי גלה לו מסתורין אלה?

— אולי עשית מעין המעשים המגונים שאדם העושה אותם רישומם ניכר בפרצופו, בחטמו, בעיניו?

— אני מדבר אתך בכל הרצינות ואתה בא במהתלותיך.

— חלילה לי מהתל בך, גם אני מדבר בכל הרצינות. יש שאדם עובר עבירה המשאירה תו זכרון בפרצוף פניו...

— לא, לא זאת. אבל העיקר שהוא יודע את הדבר, והלא אמרתי לך, כאלו היה באותו מעמד. מאנתי ללחוץ על האיש ולחדור אל תוך נשמתו הכואבת בשעה זו. הבנתי שאדם גס ופרימיטיבי כמוהו, התבלבל בעמדו לפני האישיות הגדולה שיש לו יראת הכבוד בפניה, ולא ידע את נפשו. אפשר שבהת־בלבלו לא שמעו אזניו מה שדבר הרב, או לא הבין לדבריו, ובהיותו תחת השפעת היראה מפני העבירה שבידו, נדמה לו שהרב מגלה את סודו, ומעיר למוסר אזנו על חטא שחטא. שערתי עוד, שהוא בעצמו התודה על חטאתו והרב הטיף לו מוסרו. החלטתי ע"כ לחזק בלבו עוד יותר את האמונה בר' מרדכי'לה ואמרתי:

— שמע נא לספור המעשה שאספר לך, מעשה שהיה. הזוהר הקדוש מספר מעשה בשני חכמים גדולים שהיו מהלכים בדרך, והתאכסנו בבית אשה אלמנה שהיה לה בן, נער קטן. האלמנה ידעה את החכמים הגדולים והקדושים שבאו בצל קורתה, ותאמר לבנה: קבל, בני, את פני האורחים האלה, אנשים קדושים הם ויתנו לך ברכה. הילד התקרב אל החכמים ותכף נרתע לאחוריו, ויאמר לאמו: האנשים האלה חוטאים ופושעים הם, מריח בגדיהם אני יודע שלא קראו היום את שמע, ע"כ איני רוצה להקדים להם שלום. החכמים בשמעם את דברי הילד הודו שבאמת לא קראו את שמע, מפני שהיו עסוקים בהכנסת כלה, והעוסק במצוה פטור מן המצוה[1] הנך רואה, אם לילד קטן היה חוש הריח כזה, מה פלא אם הצדיק

[1] זהר כ"ג קפ"ו.

ר׳ מרדכי׳לה הריח ריח בגדיך, וידע את אשר עשית! איש שיחי התעמק קצת במחשבותיו.

— נו, הענין עם ביספינג יסתדר כראוי, ככה הבטיח לי הרב. אני מבקש ממך, לבל תספר למי שהוא מכל אשר ספרתי לך. אין את נפשי שידברו בי אנשי עירנו. לך גיליתי את הדבר בחשבי אותך לידיד ושומר סוד. אתה מבטיח לי?

— על דברתי צדק! נו, שלום! היש לך דבר למסור לאשתך? לפנות ערב אני שב להוראדנא. הוא נפרד ממני. החלטתי בלבי להשתדל להשיג ראיון אצל הרב ר׳ מרדכי׳לה. בדרכי נפגשתי עם גרשון שיצגל, אחד משבעה טובי העיר. מתוך שיחה שאלתיו: הגידה לי, ר׳ גרשון, מה טיבו של הרב שלכם?

הרב שלנו? שדוך טוב והגון עשינו. אנו משלמים לו עשרים רובל לשבוע, והוא לנו — ארבעים.

— הא כיצד?

— מהכסף שהוא מקבל יום יום מארבע כנפות הארץ, הוא מוסר לנו מדי שבוע ארבעים רובל לחלקם בין המוסדות השונים.

— ומה בדבר מופתיו?

— גם אני ראיתי ושמעתי דברים נפלאים ממנו, אולם קצרה בינתי מהבין. אדם גדול הוא בלי ספק, ויהודי חכם, יודע את העולם.

תשוקתי לבקר את הרב מתגברת בי ורוחי קצרה. איזו הדרך אשיג את הראיון? והנה איטשע לקראתי.

מי בסלונים אשר לא ידע את איטשע רובינרוויט? איטשע הוא כף הבוחשת בעיר. לשונו בכל, בענינים פרטיים וציבוריים, הוא מביע את דעתו. מהלכים לו כמעט בכל בית בעיר וגם בבתים של נכרים. רוק כבן ששים „ירא שמים מופקר". משכים לבית הכנסת בשבתות, מרעיש עולמות אם מי שהוא מדבר בשעת התפלה או בשעת קריאת התורה, מקדש על היין בדחילו ורחימו ומקנח את סעודתו בפפירוסה. בריה משונה. יוצא ונכנס בבית הרב בלי נטילת רשות מר׳ איזיק, ונחשב בין המקורבים להרב. ר׳ איטשע היה ממכרי, החלטתי להשתמש בשרותו, ועל ידו השגתי את אשר בקשתי. כשפתח ר׳ איזיק לפני את דלת בית הרב, היה לבי נוקפי: אם הרב יפרוט לי את חטאי, אנה אני בא? אבל פחד שוא פחדתי. הוא קבלני בסבר פנים יפות בחדרו המלא ספרים על כל ארבעת קירותיו. ראיתי לפני איש שיבה, בעל קומה נמוכה, זקן לבן ככסף יורד לו על פי מדותיו, פניו מפיקים ענות צדק וטהר לבב. ועינים לו, שחורות, בהירות חודרות כליות ולב. הושיבני על ידו. מקטרתו על הרצפה וקצה הקנה הארוך בין שפתיו והוא מוצץ ומעלה עשן. שאלני לשמי, למשפחתי ולמעשי, וגם לשמות בני. כשהגדתי לו את שמותם, הביע את דעתו שביתי הוא בית יהודי כשר, מפני ששמות בני מתחילים ב„יוד", ובני בודאי יהיו יהודים כשרים ונאמנים. שוחחתי אתו שעה ארוכה, ראיתי בו אדם נפלא ומצוין באמת, צדיק תמים באמונתו, משפיע על הפונים אליו בתמימותו ובענות צדקו, מסתייע בכל ענין במאמר חז״ל כמין חומר להשפעה. נפרדתי ממנו כשאני מלא הערצה ויראת הכבוד אל אישיותו הנפלאה.

בשנתיים הראשונות למלחמה העולמית הראשונה, כש־הייתי גולה מעיר מגורי ויושב בסלונים, ולוקח חלק גדול בעניני הצבור, הייתי מקורב מאד אל ר׳ מרדכי׳לה, בקרתי בביתו כמעט יום יום, ולמדתי להכיר יותר את תכונות נפשו ומדותיו המצוינות, ועמדתי על יד מטתו כשנאסף אל אבותיו בכ״ח אדר א׳ שנת תרע״ו.

מענדל פערלשטיין

מיינע באזוכן ביי ר׳ מרדכי׳לען*

ר׳ מרדכי׳לע אַלס מרא דאַתרא האָט געהאַט, פאַרשטייט זיך, פיל מקורבים פון די שטרייננג־אָרטאָדאָקסישע קרייזן פון שטאָט, צווישן זיי די גבאים פון ישיבה, פון ידישן שפּיטאָל, פון הכנסת אורחים, פון די בתי־מדרשים א. א. וו., וועלכע זיינען געווען ביי אים ווי בני בית. אָבער אויך די אַזוי־צו־זאָגן „וועלטלעכע", נישט־פרומע קרייזן און אפילו עסקנים פון די לינקע פּאַרטייען האָבן אים ליב געהאַט, און עס זיינען געווען נישט־וויניק פּאָליטישע אַרעסטירטע אין די רעוואָ־לוציע־יאָרן 1905—1906, לטובת וועלכע ער האָט זיך מוסר־נפש געווען.

איינער פון די נאָענסטע צו אים פּערזאָנען איז געווען אַדוואָקאַט יאַקאָבסאָן. צווישן זיי ביידע, דעם רב און דעם פריי־געזאָנענעם פּאָליטישן טוער איז געווען אַ גרויסע קעגנ־זייטיקע שעצונג און רעספּעקט.

במשך פון די אַלע יאָרן וואָס ר׳ מרדכי׳לע האָט געלעבט אין סלאָנים האָב איך געהאַט דעם גרויסן כבוד צו זיין צווישן זיינע מקורבים.

אמת, איך בין קיינמאָל ניט געווען קיין גרויסער פאַר־ערער פון דער עקסטרעמער אָרטאָדאָקסיע, איבערהויפּט פון די וואָס האַלטן אין איין זאָרגן פאַר מיין נשמה און פאַר מיין חלק אין עולם־הבא, הגם פון דער אַנדער זייט האָב איך זיך שטענדיק געהאַלטן אין די ראַמען, כדי ניט צו פאַרלעצן די געפילן פון די פרום־געזאָנענע.

ווען כ׳האָב אָבער צווישן די לעצטע געטראָפן מענטשן מיט קריסטאַל־ריינע נשמות, אָן קיינע פּניות און אָן זייטיקע אַמביציעס, האָב איך פאַר זיי טיף געבויגן דעם קאָפּ. איינער פון אַזעלכע געציילטע פּערזאָנען, וואָס כ׳האָב אין מיין לעבן באַגעגנט איז געווען ר׳ מרדכי׳לע זצ״ל, וועלכן כ׳האָב טיף געאַכטעט און געליבט.

עס איז שווער צו אורטיילן איבער די מיסטישע זייטן פון זיין פּערזענלעכקייט און איבער די סיבות פון זיין גוואַל־

* דער פּרק געהערט צו די זכרונות פון מענדל פערלשטיין, דריטער טייל.

דיקער פּאָפּולאַריטעט, וואָס האָט יאָר־איין, יאָר־אויס צוגעצויגן צו אים טויזנטער מענטשן פון גאָר דער וועלט. וועלכע פלעגן קומען נאָך סגולות ,ברכות ,עצות א. אז. וו. איך האָב אים געשעצט און געאַכטעט פון ריין עטישן שטאַנדפּונקט, צוליב דער ריינקייט פון זיין געטלעכער נשמה, זיין נאַאיוויטעט, צדקות און אַבסאָלוטער אונשולד פון זיין וועזן. ער, דער צדיק, דער הימל־מענטש, האָט נישט פאַרשטאַנען וואָס דאָס איז כבוד, ניט געוווּסט דעם ווערט פון געלט און בכלל פון ווערטן, וועלכע זיינען ניט פאַרבונדן מיט די הצטרכות'ן פון דער נשמה.

איך וואָלט געקענט דערציילן פיל אינטערעסאַנטע געשיכטעס פון זיין לעבן אין סלאָנים, ביי וועלכע איך בין ביי־געווען אָדער כ'האָב אָבסערווירט, אַלס נאָענטע צו אים פּערזאָן. איך וויל דאָ איבערגעבן בלויז אַ פּאָר עפּיזאָדן, וועלכע קענען דינען אַלס ביישטייער צו דער כאַראַקטעריסטיק פון דער דאָזיקער מערקווירדיקער פּערזענלעכקייט.

דאָס האָט פּאַסירט אין 1905, אין יאָר פון רעוואָלוציאָנערן טומל, בעת אפילו חדרים־יונגוואַרג זיינען געגאַנגען מיט פּאַפּירענע רויטע פענדלאַך איבער די גאַסן און געשריען „דאָלאָי" (נידער)...

אין אַ שיינעם פרימאָרגן זיינען צו מיר אַריינגעקומען צוויי חשובע בעלי־בתים פון דעם רב'ס מקורבים, ר' צבי־הירש גראַיעווער און ר' אהרן סאַוויצקי, און אויפגערעגטע, צושראָקענע, האָבן זיי מיר געבעטן, איך זאָל מיט זיי תיכף ומיד גיין צו ר' מרדכי'לען, מיט וועמען עס האָט עפּעס פּאַסירט און וועמען עס דראָט אַ געפאַר. און היות ווי איך בין גוט־באַקאַנט מיטן איספּראַווניק (אָפיציעלער שטאָט־לייטער) און זיין קאַנצעלאַריע, האָבן זיי זיך געווענדעט צו מיר.

ווען איך בין געקומען צום רב, האָב איך זיך דערוווּסט, אַז ער האָט באַקומען אַן אויפפאָדערונג פון דער פּאָליציי, גלייך זיך דאָרט צו מעלדן. צוליב וועלכער סיבה — האָט קיינער ניט געוווּסט. איך קען ביז היינט ניט פאַרגעסן, אין וואָס פאַר אַ צושטאַנד איך האָב אים דאַן געפונען. ווי זיין געוווינהייט איז געווען, האָט ער די לינקע האַנט געהאַלטן אויף הינטן און אין דער רעכטער — זיין ליולקע, און אַ צושראָקענער, דענערווירטער איז ער אַרומגעלאָפן איבערן צימער אַהין און צוריק, מורמלענדיק: „איך בין פאַרלאָרן... איך בין פאַרלאָרן"... אַלע מיינע באַמיהונגען אים צו באַרויִקן האָבן ניט געהאָלפן. פון זיינע רייד האָט מען געקענט פאַרשטיין, אַז ער מיינט, אַז דאָס איז צוליב דעם, וואָס צו אים קומען זייער פיל מענטשן פון לאַנד און פון אויסלאַנד. ער, דער נאַאיווער צדיק, דער מענטש שלא מעלמא הדין, האָט גערעכנט, אַז מ'וועט אים זאָגאַר קיין סיביר פאַרשיקן...

פאַרשטייט זיך, זיינען מיר ,די מקורבים, געווען אויפגערעגט, וואָס די פּאָליציי רעכנט זיך ניט מיט'ן כבוד פון וועלט־באַרימטן רב און האָט ניט געשיקט איר פּאַרטרעטער צום רב אין שטוב, כדי צו מאַכן די פּאַר איר נייטיקע "דאָזנאַניע" (אויספאָרשונג) אויפ'ן אָרט, נאָר האָט פאַרלאַנגט, אַז דער רב זאָל זיך מעלדן אַליין אין פּאָליציי־אַמט.

אויף מיין פאָרשלאַג צו גיין מיט אים צוזאַמען אין פּאָליציי, האָט ער מיר געענטפערט, אַז ער קען ניט גיין, ווייל זיין האַרץ וועט ניט אויסהאַלטן און ער וועט פאַלן אין וועג...

באַין ברירה האָב איך באַשלאָסן צו גיין אַליין אין פּאָליציי, און מיך דערוויסן מה פשעו ומה חטאתו, און אפשר וועט מיר געלונגען צו ערליידיקן דעם ענין אָן אים. איך האָב אויך געוווּסט, אַז אפילו ביי די בעסטע באַקאַנטשאַפט שאַדט ניט אַ ביסעלע „קטורת". האָב איך מיטגענומען 10 שטיק רובל'דיקע „וויגרישנע" בילעטן פון „קראַסני קרעסט" (לאָטעריע־צעטלען פון רויטן קרייץ), וועלכע די רעגירונג האָט דעמאָלסט אַרויסגעגעבן. (אַ בילעט האָט געקאָסט 1 רובל). ביז איצט שטייט מיר נאָך פאַר די אויגן דער צדיק, ווי ער האָט מיר באַגלייט ביז'ן טיר מיט דער ברכה „השם יצליח דרכו", און זיינע אויגן זיינען געווען פול מיט טרערן. מיט מיר זיינען געגאַנגען אייניקע פון רב'ס מענטשן, וועלכע זיינען געבליבן וואַרטן אין גרויסן הויף פון חיים יעלעצקי אויף נעווסקי, ווו ס'איז דעמאָלט געווען די פּאָליציי (דער פּאָליציי־אַמט איז געווען אין גרויסן בנין, ווו נאָכהער, אין דער פריערדיקער תקופה האָט זיך לאָקירט די יידישע גימנאַזיע).

ביים „פּאָמאָטשניק איספּראַווניק" (געהילף פון שטאָט־לייטער) מ. נ. מיץ האָב איך זיך דערוווּסט אָט וואָס:

אין יענער צייט האָט אַ סלאָנימער תושב, אַ זון פון פריערדיקן רב ר' יאָסעלע שליופּער זצ"ל, אַ ברודער פון שפּעטערדיקן ראַבינער מ. שליופּער, אַרומגערייזט איבערן לאַנד זאַמלען געלט אויף אַ געוויסן דבר־מצוה. צו דעם צוועק האָט אים ר' מרדכי'לע מיטגעגעבן אַ כתב מיט זיין אונטערשריפט און סטעמפּל.

אין יענע אומרוהיקע צייטן האָט די פּאָליציי אין יעדן מענטשן חושד געווען אַ קראַמאָלניק (רעוואָלוציאָנער), און יעדן פאַרדעכטיקטן גלייך פאַרהאַלטן. און אַזוי איז אויך דער שליח־מצוה ה' שליופּער אַרעסטירט געוואָרן בעת ער האָט געוויילט אין ריגע, און מען האָט ביי אים געפונען ר' מרדכי'לע'ס בריוו.

אין אַ נאָרמאַלער צייט וואָלט דאָך די פּאָליציי ניט געוואָרפן קיין חשד אויף אַ רב, און בפרט נאָך אויף אַזאַ צדיק, ווי ר' מרדכי'לע. נאָר איצט, אין מהומה־יאָר 1905 זיינען די מאַכט־אָרגאַנען געווען זייער אויפגערעגט. ס'איז דעריבער אָנגעקומען אין דער סלאָנימער פּאָליציי אַ שטריינגע פאַראָרדנונג, אַז מ'זאָל פאַרפירן אַן אויספאָרשונג, צו האָבן ניט דער רב און דער שליח־מצוה צו טאָן מיט אַנטי־מלוכה'שע מעשים...

נאַטירלעך, איז מיר ניט שווער אָנגעקומען צו באַווייזן דעם אַבסורד פון פאַרדאַכט. אמת, די ריגער פּאָליציי האָט זיך געקענט טועה־זיין, אָבער די היגע פּאָליציי האָט דאָך דעם רב גוט געקענט. דאַקעגן, איז מיר שווערלעך אָנגעקומען צו פועל'ן, אַז מ'זאָל אָפּנעמען די דאָזנאַניע ביים רב אין דערהיים. אָבער דאָך איז מיר געלונגען, און דער „פּאָמאָטשניק איספּראַווניק" האָט דעלעגירט דעם דעמאָלסטיקן נאַדזיראַטעל (פּאָליציי־קאָמיסאַר) קאַרפּינסקי, אַז ער זאָל ביים רב אין הויז אָפּנעמען די דאָזנאַניע. (דער דאָזיקער קאַרפּינסקי איז אין אַ קורצע צייט אַרום אַריבערגעפירט געוואָרן אין ביאַליסטאָקער פּאָליציי, ווו ער האָט געשפּילט אַ טרויעריקע ראָלע, אַלס מיטבאַטייליגטער אין דאָרטיקן פּאָגראָם אין 1906).

נאַדזיראַטעל קאַרפּינסקי האָט אויך שטאַרק געהאַלטן פון פסוק „הכסף יענה את הכל", — און ער האָט צו דער דאָזנאַ־

ניע ביים רב ניט דערלייגט. דער ענין איז ערליידיגט געוואָרן על צד היותר טוב, און ר׳ מרדכי׳לע איז אָפּגעקומען מיט בלויזן שרעק.

דער צווייטער עפּיזאָד וואָס כ׳וויל דאָ ברענגען איז פּאַר־געקומען זומער 1911. איך האָב דאַן געזען דעם ליידנדן, פּאַרצווייפלטן אויסזען פון ר׳ מרדכי׳לען, ווען ס׳האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַ פאַל, וועלכער איז לויט זיינע אָנשויאונגען געווען אַ טרויעריקער און אַ שווערער.

אין גאַנץ רוסלאַנד האָט מען דאַן געפייערט דעם 50־יאָריקן יובילעאום פון דער באַפרייאונג פון די פּויערים־קנעכט, וואָס איז פּאַרגעקומען דורך׳ן צאַר אַלעקסאַנדער דעם 2־טן אין יאָר 1861. אויך אין סלאָנים האָט מען געפייערט, און ביי דער געלעגנהייט האָט מען אַוועקגעשטעלט אין „נאָ־ראַדני דאָם״ (די געביידע פון שטאָט־טעאַטער) אַ בראָנזענעם דיינקמאָל אַלעקסאַנדער דעם צווייטן, דעם באַפרייער פון „פּאָנשטשינע״. די ענטהילונג פון דיינקמאָל איז באַשטימט געוואָרן גראָד אויף אַ שבת. לויט דער פּאָרויס־באַשטימטער צערעמאָניע, האָט געדאַרפט אַרויסגיין אַ רעליגיעזע פּראָ־צעסיע פון סאָבאָר (פּראַוואָסלאַוונעם קלויסטער) אויף פּאָ־נעסווע צו דער ריכטונג פון נאַראָדני דאָם, און דאַן, — נאָך דער ענטהילונג פון דיינקמאָל, — גיין צוריק לויטן זעלבן מאַרשרוט. צו דער פייערונג איז עקסטרא־געקומען דער גראָד־נער אַרכיעֶרייִ, אַ הויכע גייסטליכע פּערזאָן. צו אַזאַ געהוי־בענער פּאַטריאָטישער און רעליגיעזער פּראָצעסיע האָט זיך פאַרלאַנגט אַן אָרקעסטער. היות, ווי דער מיליטערישער אָר־קעסטער פון היגן גאַרניזאָן איז גראָד צו יענער צייט געווען אויף מאַנעווערס, — ס׳איז דאָך געווען זומער — האָט די מאַכט פאַרלאַנגט די באַטייליקונג פון פייערלעשער־אָרקעס־טער, וועלכער איז דאַן באַשטאַנען פון לויטער יידן (די כלי־זמרים ברידער וויינשטיין און נאָך אייניקע מוזיקאַנטן). ווי באַקאַנט, איז אַדוו. יאַקאָבסאָן געשטאַנען אין דער שפּיץ פון דער לייטונג פון דער פייערלעשער־דרוזשינע.

זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז וועגן אַנטזאָגן זיך פון ער־פילן די דאָזיקע פאָדערונג האָט גאָר קיין רייד ניט געקענט זיין. ס׳האָט זיך אָבער געהאַנדלט וועגן אַזאַ ענין ווי חילול שבת בפרהסיא, און מ׳האָט געמוזט לכל־הפחות צוויסן געבן ר׳ מרדכי׳לען וועגן דעם. גראָד איז מיר אויסגעפאַלן צו באַ־גלייטן יאַקאָבסאָנען, ווען ער איז געגאַנגען צום רב, כדי צו דערציילן אים, אַז עס איז אַ שטרענגער באַפעל פון „נאָ־טשאַלסטוואָ״. און אויב ער וועט אפילו ניט געבן זיין הסכמה, איז לכל־הפחות, צוגרייטן אים דערצו.

ס׳איז געווען אַ נאָכמיטאָג. דער רבי איז געזעסן איינער אַליין ביים טיש. דערזעענדיק אונדז, האָט ער זיך אויפגעהויבן פון שטול און זייער פריינטלעך אונדז אויפגענומען. באַלד האָט ער אָבער באַמערקט אויף אונדזערע פּנים׳ער, אַז מיר זיינען געקומען וועגן עפּעס אַן׳ערנסטן ענין. ער איז געוואָרן אומרוהיק און האָט געפרעגט מיט אַ ציטערדיקער שטימע:

— פאַניע יאַקאָבסאָן, וואָס איז געשען? אפשר נייע גזירות חלילה? —

— ניין, רבי, — האָט יאַקאָבסאָן געענטפערט, — מ׳דאַרף אָבער זען דאָס אויסצומיידן. —

— וואָס מיינט איר דערמיט? — פרעגט ר׳ מרדכי׳לע אַ צעשראָקענער.

יאַקאָבסאָן האָט אים אַלץ איבערגעגעבן, אונטערשטרייכנ־דיק, אַז צום פּאַראַד איז געקומען אַ גרויסער גלח, וואָס דער קייסער אַליין קושט אים אין האַנט.

ר׳ מרדכי׳לע: וואָס האָט איר געזאָגט? דער קייסער אַליין קושט אים אין האַנט? —

יאַקאָבסאָן: יע, יע, דער קייסער קושט אים אין האַנט...—

ר׳ מרדכי׳לע: און אַז מען וועט אָפּזאָגן, קענען דערפון זיין גזירות אויף יידן? —

יאַקאָבסאָן: איר פאַרשטייט דאָך אַליין, רבי... —

אין דעם מאָמענט האָט זיך ר׳ מרדכי׳לע אַ ריס געטאָן פון פאָטעל אויף וועלכן ער איז געזעסן, די לינקע האַנט פּאַר־לייגט אויף דער פּלייצע, און גענומען האַסטיק לויפן פון איין עק צימער צום צווייטן. ווען מיר האָבן גענומען אַוועקגיין און יאַקאָבסאָן האָט אים געפרעגט: צו זאָל מען ניט פאָלגן די פאַראָרדנונג, האָט ער מיט אַ ציטערדיקן קול געענטפערט: ניין, דאָס זאָג איך ניט. אויף יאַקאָבסאָנס ווייטערדיקער פראַ־גע, צו זאָל מען יע שפּילן, האָט ער געענטפערט: „פרעגט מיר ניט״...

באַגלייטנדיק אונדז ביז צו דער טיר, האָט ער אונדז געבענטשט מיט פאָלגנדע ווערטער:

„איך בעט דעם רבונו של עולם, ער זאָל אייך פירן אויף דעם וועג, וואָס זאָל, חס ושלום, ניט ברענגען אויף יידן קיין נייע צרות. זיי האָבן שוין אַזוי אויך גענוג״. —

דער סוף איז געווען, אַז מען האָט פון אָרקעסטער אַרויס־גענומען די עלטערע און פרומערע כלי־זמרים, און דער אָר־קעסטער האָט אָנטיילגענומען אין דער פּראָצעסיע.

דר. חיים שאשקעס

אין רב׳ס געסעלע

אנטקעגן די געמויערטע קראָמען אין געסל, האָט גע־וווינט דער גאון און דער בעל־מופת ר׳ מרדכילע אַשמי־נער. אייגנטלעך האָבן מיר, „וועלטלעכע״ גימנאַזיסטן, גאָר־ניש געדאַרפט וויסן, ווו דער רב וווינט, ער האָט דאָך כלו־מרשט געהערט צו אַן אַלטער, „פאַרשימלטער״ וועלט און מיר זענען דאָך געווען די פאַראויסגייער פון אַ „נייעם״ מאָרגן מיט פּושקינען, טורגעניעוון און טאָלסטאָיען אַלס די לערערס פון אונדזער צוקונפטיקן לעבן, מיטן גרויסן רוסישן פאָלק אַלס חבר אויף דעם וועג צום מענטשלעכן פּראָגרעס. איז וואָס האָבן מיר צו טון מיטן רב?

אָבער ניין! מיר זענען געווען שטילערהייט שטאָלץ ביי זיך, וואָס צו ר׳ מרדכילען אין ענגן געסל קומען צו פאָרן יידן פון דער גאַנצער וועלט זיך אַן עצה האַלטן אין צרות און געשעפט; וואָס אפילו פּריצים פון די אַרומיקע „אימעניעס" כאַפּן זיך אַרויף אויף די געדרייטע, הילצערנע טרעפּ צום רבס „שטיבל" און דורך אַ יידישן פריינט, אַ „טאָלמעטשער" שמועסט מען לאַנג־לאַנג איבער אַ פאַמיליען־סכסוך און וואָס וועט דער „הייליקער ראַבין" אויף דעם זאָגן. איך אַליין בין געווען נאָר צופרידן, ווען מיין שול־חבר, דער יונגער גראַף סיניצין, האָט מיר דערציילט, אַז זיין פאָטער, דער אַלטער פּריץ, האַלט זייער און זייער פון דער חכמה פון מיין רב...

מיר יונגע שילערס, האָבן זיך איינמאָל אַ שבת, ווי שטענדיק, אַוועקגעלאָזן אויף דער שפּילעוודיקער דאַמבע ביים קאַנאַל, כדי צו פאַרברענגען אין לויפעריען און שטיפעריען דעם זוניקן נאָכמיטאָג.

אייניקע פון אונדז האָבן געדונגען אַ שיפל, אַריינגעשפּרונגען אין איר און זיך געקליבן אַוועקפאָרן העט־העט ווייט צו די „שלוזן".

אָבער פלוצלינג באַמערקן מיר אַ באַוועגונג אויף דער דאַמבע: דער שבתדיקער שפּאַצירנדיקער עולם קוקט אַרויף צום געסל, וווּ עס באַווייזט זיך עפּעס אַן אומגעוועגלעכע גרופּע פון יידן אין אַטלאַסענע קאַפּאָטעס מיט לאַנגע בערד. פאָרויס שפּרייזט אַ קליינינקער, אַביסל איינגעהויקערטער ייד, באַלויכטן מיט אַ ווייסער באָרד און מיט אויגן, וואָס שיסן, דוכט זיך, מיט פונקען פון דערווייטנס.

מיר דערקענען אים אַלע: צו אונדז דערנענטערט זיך ר׳ מרדכילע אָשמענער, וועמען מען האָט נאָר וואָס מודיע געווען, אַז יידישע קינדער קלייבן זיך דאָס מאָל, ווי יעדן שבת אין דער צייט, מחלל צו זיין דעם הייליקן רו־טאָג און זיך אַוועקלאָזן אין שיפלעך שפּאַצירן.

פּייערלעך — ערנסט גייט ער צו צום פּלאַץ, וווּ אונדזער חברה האָט זיך צונויפגעזאַמלט, ציט אויס אַ ציטערדיק־דאַרע האַנט צום שיפל פול מיט יונגוואַרג און גיט אַ זאָג מיט זיין שאַרפער אויסשפּראַך:

„קינדער יידישע, האָט רחמנות! איר וועט דאָך ברענגען אַ צרה אויף אונדז אַלעמען, סטייטש! שבת, הייליקער שבת און איר וועט פאָרן? איר קענט דאָך חלילה דערטרונקען ווערן!..."

עפּעס אַ מורא באַפאַלט אַלעמען, אפילו מיירימקע זאַקין, דער בונדיסט צווישן אונדז, קריכט אַרויס בחרפּתו פון שיפל. עס איז נישט אַזוי די מורא פון דערטרונקען ווערן, ווי דער הויכער אויטאָריטעט פון אַלטיטשקן רב. עס בלאָזט פון אים מיט דער גבורה פון אַ לייב און מיט דער תמימותדיקער שוואַכקייט פון אַ קינד... ווער קען זיך דאָ קעגנשטעלן?

אין די שפּעטערדיקע שבתים, ווען חברה האָט זיך פאַרגעסן, אַז עס איז שבת און זיך פאַרקליבן אין די שיפלעך, פלעגט אונדזער לץ, יאַשקע פינקעלשטיין, אין דער לעצטער מינוט מאַכן אַ געוואַלד:

„קינדער, ר׳ מרדכילע גייט: מיר וועלן דערטרונקען ווערן" און אַלע זענען ענדום־פּענדום אַרויסגעשפּרונגען אויפן ברעג, אפילו די גויאישע חברים אונדזערע אויך...

ר׳ מרדכילע פלעגט פאָרן פּשוטן עולם האָבן פאַרשידענע סגולות, וועלכע האָבן געווירקט אויף דער פּסיכיק, אָבער געהאַט שטענדיק אַ געזונטן רעאַלן אָנשפּאַר אין די פּרימיטיווע געזעצן פון היגיענע.

איך ווייס, צום ביישפּיל, וועגן אַ פאַל, ווען ביי אַ יידיש פאָרפאָלק אין אַ קליין שטעטל האָבן זיך לא עליכם קיין קינדער נישט געהאַלטן...

איז מען געלאָפן צו ר׳ מרדכילען, דער רב האָט זיך אויסגעפרעגט גענוי וועגן די באַדינגונגען, אין וועלכע די פאַמיליע לעבט און געגעבן פאָלגענדע עצה: „ווען ביי אייך וועט געבוירן ווערן דאָס נעקסטע קינד, זאָלט איר אים גוט וואַשן און שפּעטער אַ גאַנץ יאָר וויקלען אין ריינעם רויטן לייוונט. דאָס קינד וועט זיך איה״ש האָדעווען".

און כך־הוה: דאָס קינד האָט זיך גאַנץ פיין אויסגעהאָדעוועט; צי אַ דאַנק דער ריינקייט פון לייוונט, אָדער דער רויטקייט, דאָס איז שוין ווייניקער וויכטיק...

מיין פריינט, רעדאַקטאָר צ. ל. מעקלער, וואָס קען גראָד דעם פאַל, דערציילט מיר, אַז דאָס אַמאָליקע ציטערדיקע עופהלע איז שוין איצט אַ מיטליאָריקער געזונטער ייד ערגעץ אין די בראָנקס. מער נישט, די רויטקייט איז געבליבן און זעט זיך שטאַרק אָן אויף פּאָליטישע פערזאַמלונגען...

מיט אונדזערן אַ חבר, אַ פּראַוואָסלאַוונעם שגץ, איוואַן צופּריק, וואָס האָט אויסגעזען ווי אַ הונגעריקער ישיבה־בחור, איז טאַקע פאָרגעקומען אין יענע יאָרן אַ „מעשה־נורא": דער חבר האָט פרייטיק־צו־נאַכטס שפּאַצירט פון רבס געסל אין דער ריכטונג צום שול־הויף, כדי צו באַזוכן אַ יידישן חבר, וואָס האָט דאָרטן געוווינט. אין מויל האָט ער געהאַלטן אַ ברענענדיקן פּאַפּיראָס.

דעם רבס גבאי, אַ ייד אַ קנאי, וואָס האָט שוין לאַנג געהאַלטן אַן אויג אויף די גימנאַזיסטן, וועלכע האָבן עפּעס צו פרעך אָנגעהויבן לעצטנס מחלל־שבת זיין, האָט גלייך באַמערקט דעם שילער מיטן פּאַפּיראָס אין מויל און דאָס נאָך נעבן דעם רבס שטוב. ער האָט נישט געקלערט און האָט אים אַראָפּגעלאָזן אַ קלינגדיקן פּאַטש... איוואַן צופּריק, וואָס האָט נישט געוווּסט וועגן קיין פּותר־חלום און געוויס נישט געדענקט, אַז עס איז שבת אויף דער וועלט, האָט דעם הייליקן פּאַטש ווייטיקלעך דערפילט און מיט אַ געשריי „יעזוס־מאַריאַ" האָט ער זיך געלאָזט לויפן...

דער גבאי, דערהערנדיק דעם געשריי „יעזוס", האָט גלייך פאַרשטאַנען זיין טעות, זיך דערשראָקן אויף טויט און זיך אויך געלאָזט לויפן אין אַ קעגנדיקער ריכטונג...

אין שפּעטערדיקע צייטן, טיף אין פּראָגרעסיוון צוואַנציקסטן יאָר־הונדערט, וואָלט זיך אַזאַ מעשה מיט אַ פרומען ייד, וואָס שלאָגט אַ גוי, געענדיקט זייער טרויעריק, אָבער דאַן האָט זיך דאָס אויסגעלאָזן מיט דעם, וואָס צופּריק פלעגט אַריבערגיין אויף דער צווייטער זייט גאָס, ווען ער האָט באַמערקט אַ ייד מיט אַ באָרד...

לדמותו הרוחנית של ר' מרדכי'לי מסלונים

כשם שישנם שמות ופעלים נרדפים כך ישנם מושגים נרדפים. וכשם שיש הבדלים בין שם לשם ובין פועל לפועל — כך ישנם הבדלים בין מושג למושג, אעפ"י שלמראית עיין ראשונה הם דומים זה לזה. אבל מי שיש לו עיין רואה ואוזן שומעת יוכל להבדיל בין הגוונים ובנות־הגוונים של המושגים הנרדפים.

המושג „צדיק" — נרדף לרבי, ויש לפעמים שהמלה „צדיק" באה כתואר לרבי, בכל־זאת לא הרי זה כהרי זה.

בדברי ימי עמנו היו אישים רבי השפעה על הפרט ועל הכלל ובשם צדיק כונו. לעומת אלה היו לנו כמה פרנסי־דור אשר רק בשם רבי נקראו, והתואר צדיק, בא רק בתור לואי.

צדיק מהו?

הצדיק הוא ראשית כל אדם שבכוחות עצמו עלה למדרגה רוחנית גבוהה ע"י אמצעים אלה: לינה באהלה של תורה עד כדי ביטול האנוכיות שבו, ולא לשם התגנדרות וניגוח בהלכה. פרישות מן ההנאות של העולם הזה. צניעות אמיתית ובריחה מן הכבוד. קנאה לד' צבאות. אם מי שהוא פוגע בעיקרי היהדות — הצדיק עוזב את ד' אמותיו של הלכה ויוצא להילחם את מלחמת ה', מסירות־נפש ממש לטובת הכלל והפרט. שנאת בצע, כי הבצע יעוור עיניים. התמכרות לאמת. האמת צריכה להיות יסוד היסודות, וממנה יתד לכל חוויתו.

הסגולות המנויות לעיל הן הן המהוות את הצדיק בעיני עצמו ובעיני האומה, מי שאלה לו, יעשה במשך הזמן לתלפיות שהכל פונין אליו, וכל אחד משתוקק לשמוע את דברי קדשו. אדם כזה נעשה למרכז, וההקף הולך ומתרחב ועובר את גבולי ארצו ואנשים למאות ולאלפים נוהרים אליו. בין הצדיק וההמונים הולכים ונטווים חוטי־אהבה המשתזרים ומתעבים והמקשרים אותם אליו, והוא הצדיק, מתקשר אליהם בקשר של קיימא.

הצדיק יהיה המנהיג הבלתי משוח שאינו כפוף לטקסים המקובלים ואינו מטיל חובות מיוחדות על הנכנעים לו.

לא כן הרבי. הרבי הוא יוצר נוסח ובעל־שיטה. לרבי יש מנהגים והרגלים שלאו כל יהודי יכול לעמוד בהם. המעלות האמורות בצדיק אינן חובה לגבי הרבי. אם ישנן בו — מה טוב. ואם לאו — אינן פוגמות את „רביותו" ואינן מחסרות מערכו כלום.

לזכות העצמית אין חשיבות גדולה לגבי ירושת הכסא. העיקר הוא שלשלת־היוחסין. ואם השלשלת ניתקת — שוב אין לה תקנה.

ר' מרדכי'לה היה הצדיק בה"א הידיעה. עוד בנערותו התנכר לשקדן יוצא מן הכלל. מספרים: הוא היה מכניס את רגליו לתוך דלי מיים קרים כדי שלא תיפול עליו תרדמה. בשעת הגותו בתורה היה שוכח אפילו את הצרכים היותר הכרחיים של האדם, כגון: אוכל, שתיה, וכדומה. התמדתו נתפרסמה לשם־דבר.

ר' מרדכי'לה לא הסתפק בד' אמות של הלכה. אצלו הכלל: „כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא" — הוא עיקרון. הפרט הוא המהווה את הכלל, ואין בכלל אלא מה שבפרט. לכן, הפרט הוא הכלל. מתוך נקודת השקפה זו חַי ר' מרדכי'לה את חייו והכניס רוח־חיים ללבות כמה אלפי אנשים ששקדו על דלתותיו. אל בני־ביתו שהתרעמו על הטרדנים הרבים האלה היה אומר: „אין אני אלא חייל פשוט". ובתור שכזה היה עומד על משמרתו עד כדי סכנת נפשות והקרבה עצמית.

ומה היתה משמרת ר' מרדכי'לה? צרכי עם ישראל מרובים והוא חייב להמציא רפואה ללבות הדוויים. לאחד — בעצה הוגנת, ולשני — מטפטפת תנחומים, ועל כל דבריו מרחפת רוח האמת והאהבה ומכאן — הערצה העצומה לר' מרדכי'לה והנהייה הגדולה אחריו.

עצם הדבר היה מוזר: רב של עיר ואם בישראל, גדול בתורה ובחכמה אשר כל גדולי ישראל פונים אליו בשו"ת בדבר הלכה, מתנגד בן מתנגד, מתנהג כבעש"ט ואגדות למאות מתרקמות סביבו — אבל אצל ר' מרדכי'לה אין זה דבר והיפוכו. על הסתירה הזאת היה עונה:

חובת האדם ותורת ישראל דורשות מאתו לענות לכל איש ואשה.[1] תפקיד הרב הוא לא רק לפסוק הלכות בשאלות בשר וחלב וכדומה, כי־אם להדריך את העם ולהושיט לו עזרה מוסרית. משום־כך התרעם ר' מרדכי'לה על הרבנים שאינם עושים כמוהו לענות לנשים הבאות לדרוש אותו „כי לו השכילו לעשות כמוני כי אז הביאו בזה רוב טובה לישראל".[2] ואם הרבנים אינם עושים כמותו את אוזנם כאפרכסת לשמוע את צרות היחיד הבא להשיח לפניו את לבו הקשה, — אז ילך היחיד לאדם אחר, אפילו אם אינו רב, ובלבד שהאמת תהיה נר לרגליו ואהבת־הבריות — תוכן חייו. לפיכך היה נוהג ר' מרדכי'לה לשלוח את דורשיו שגרו בסביבות פינסק — אל חיים הנפח מכפר חולוז'ין, הסמוך לפינסק.

הנפח הזה היה מפורסם בסביבת פינסק באהבתו לאמת וברדיפתו אחר הצדק. הוא היה ידוע כאדם שאינו נהנה משל אחרים אפילו במשהו. להפך, העני הזה היה מחזר אחרי העניים כדי להספיק להם מדגנו ומירקותיו שקיבל מאת הערלים שכר עבודתו.[3]

אדם כזה לפי דעתו של ר' מרדכי'לה, יכול לחבוש את פצעי הנדכא ושבור הלב.

ההמון זקוק לאב רחמן וסבלן שיכול לגלגל עמו. לאו כל אדם זוכה למצוא את תיקונו בדף גמרא ובחידושי תורה. הפלפולים הם דומים לשמלת הכלה בליל החופה. אבל שמלת החופה היא מחומר רך ועדין,[4] ולא כל אחד ואחד יכול ללבוש בכל יום ויום בגדי חתונה. מפני טעם זה לא הוציא לאור את כתביו המרובים בהלכה, ובפלפולא דאוריתא. הוא הרשה להדפיס רק חלק קטן מפלפוליו וחידושיו בהלכה. זהו ספרו הידוע „הדרת־מרדכי" אשר רובו הוא שו"ת. הלכה למעשה,

על־פני רחובות וסמטאות
איבער גאַסן און געסלאַך

חיים ריזיקאָוו

אַרום ישיבה־געסל

מיינע סלאָנימער זכרונות פון אָנהייב יאָרהונדערט קאָנ־צענטרירן זיך איבערהויפּט אַרום שול־הויף, ווו מיר האָבן געוווינט, און די דערבייאיקע געסלאַך: דער „באַרג", די ישי־בה־געסל (קעגנאיבער דעם אַלטן בית־עולם) און דער טייל זשירעווער גאַס („שטשענקע"), ווו ס'איז געשטאַנען דער „הכנסת־אורחים".

מיין ערשטער „חדר" האָט זיך געפונען אין אַ געסל פון די ערשטע יורדזיקעס, ניט ווייט פון די יאַטקעס. אַ צימער מיט בייגק און גרויסע טישן, קינדער אַ פּאָר צענדליק און דער קאַנטשיק ליגט שטענדיק גרייט לעבן רבי'ן... נאָר אָט איז געווען אַ נייס: אַ „חדר־מתוקן". נאָך 2 יאָר אָפּזיצן אין די חדרים, האָט מען מיר, צו 7 יאָר, אָפּגעגעבן אין דעם חדר־מתוקן וועלכער האָט זיך געפונען ניט ווייט פון דער ישיבה.*) אויס מיט'ן קאַנטשיק! און דער רבי האָט שוין ניט געהייסן „רבי", נאָר דער לערער. און ס'זיינען איינגעפירט געוואָרן איניקע מנהגים וועלכע מיר האָבן ניט געוווּסט אין חדר: צום־בשייפּיל, אַז דער לערער פלעגט אַריינגיין אין „קלאַס", פלעגן די קינדער אויפשטיין... ס'איז געווען גוט צו לערנען אין חדר־מתוקן, נאָר איך הער צו־אָפּט קרעכצן טאַטע־מאַמע אין שטוב: דער „קלאַס" קאָסט טייער, זייער טייער, אין פאַר־גלייך מיט'ן חדר, און ס'איז שווער אויסצוהאַלטן...

זייענדיק אַ גאַנצן טאָג נאָנט צו דער ישיבה, האָב איך במשך פון יאָרן זיך אָנגעזען מיט די פאַרשיידענע טיפּן פון די אָנגעפּאָרענע ישיבה־בחורים. מען האָט זיי גערופן „פּאַט־ראָנעס", זיי פלעגן עסן טעג און שלינגען טרערן... די אָפּ־שטאַמיקע פון די נאָנטע שטעט און שטעטלאַך האָבן נישט פאַרגעשטעלט מיט זיך קיין אויסנאָם לגבי די היימישע יינגלאַך און בחורים'לאַך. אַנדערש זיינען אָבער געווען די אָנגעפּאָרענע פון פּוילן, וועלכע זיינען געווען ניט ווייניק. אין אונדזערע אויגן האָבן זיי אויסגעזען ווונדערלעך און טשעקאַווע, מיט זייערע לאַנגע קאַפּאָטקעלאַך און היטעלאַך און מיט זייער פּויליש־יידישן דיאַלעקט. אַ נייס איז געווען, ווען אין תלמוד־תורה האָט זיך געעפנט אַנ'אָוונט־שולע, ווו מען האָט געלערנט שרייבן און לייענען רוסיש אונטער דער אויפזיכט פון לערער שוואַרצאָווסקי. דאָס איז אַלץ געווען נאָנט צו אונדזער „קלאַס".

אין אונדזער שכנות איז אויך געווען דער צוויי־שטאָקיקער מויער פון „הכנסת־אורחים" וואָס מ'האָט אויפגעבויט אין יענע יאָרן. ווער געדיינקט נאָך די „פּרוטות" וואָס דער „הכנסת־אורחים" האָט דאַן אַרויסגעלאָזן אויף דער יידישער גאַס? — די „פּרוטה" איז געוואָרן אַ מין גאַנגבאַרע מטבע, וואָס איז געווען אין צירקולאַציע נאָר אויף דער סלאָנימער טעריטאָריע, — און אָנגענומען דורך דער גאַנצער יידישער באָפעלקערונג אָן אויסנאָם. אַזוי־אַרום האָט די סלאָנימער גאַסט־פריינטלעכע אינסטיטוציע קאָנקורירט מיט'ן פּעטער־בורגער „מאָנעטני דוואָר" (די מטבעות־גיסעריי פון רוס־נימער מטבע, די „פּרוטה": ס'איז געווען אַ פירקאַנטיקע

*) העכסט־וואָרשיינלעך איז דאָס געווען דער „קלאַס" פון ה' מאיר וואָלפּאָוויטש, וועלכער האָט זיך געפונען אין בנין פון ה' לאַסקין, לעבן ישיבה־געסל. — רעד.

כי עניני יום יום ושאלותיו התכופות הדורשות תשובה מיד — הם, הם המעסיקים את מוחו ולבו של ר' מרדכי'לה, ובהם הוא בטפל בין ביום ובין בלילה, כי אינם נותנים לו מנוחה. דאגות הפרט והרפתקאותיו נעשו לחלק בלתי־נפרד של הווייתו. ועל הכל הסתר וכיסוי. הוא שנא את הפרסום וממנו התירא מאד. דבר זה עיכבהו הרבה פעמים מקחת חבל בעבודות ציבוריות, המוכרחות להעשות באסיפות ובפרסום גדול.[5] מידה זו, מידת הענווה והבריחה מן הפרסום היא הכי־אופיינית אצל ר' מרדכי'לה. התכונה הזאת היא אשר עיצבה את האישיות המקסימה הנקראת ר' מרדכי'לה.

1) עיין ח. לונסקי, תולדות הגאון ר' מרדכי ווייצעל, ווילנא תרע"ז.
2) שם.
3) עיין ח. צ'מרינסקי (ר' מרדכי'לה) „עיירתי מוטילה", רשו־מות כרך ב', עמ' 81—82.
4) עיין בהקדמה ל,,הדרת־מרדכי", ווילנא תרנ"ט.
5) עיין ש. י. ווייצעל, „אבל־עם", סלאנים, תרע"ז.

שטיקעלע פּאַרמעט, פון אַ צוויי סענטימעטער די לייננג און אַזויפיל די ברייט, אויף וועלכער ס'איז געווען אַנ'אויפשריפט אין אַ סופרישן כתב: „פרוטה לעניים עוברי־אורח" (אָדער „פרוטה לעניים ארעיים", — איך געדיינק ניט גענוי). און געשאַפן האָט מען די „פרוטה" צוליב דער אומגעהויער־גרויסער צאָל וואַנדערנדע אָרעמעלייט וואָס פלעגן אָנקומען אין שטאָט, אַרומגיין וואָכן־לאַנג איבער די קראָמען און הייזער, שלאָפן אין הכנסת־אורחים, און נאָכן, אָפּזיין אַ 2—3 וואָכן, פאָרן (אָדער גיין צו־פוס) ווייטער אין אַרומיקע שטעט און שטעטלאַך. און היות ווי די קלענסטע מטבע, דער גראָשן (2 גראָשן אין אַ קאָפּיקע) איז געווען פאַר מערסטנטייל קראָמען צו גרויס, כדי צופרידנשטעלן אַזוי פיל אָרעמע לייט, — האָט די „הכנסת־אורחים" „אַרויסגעלאָזן" די פרוטה, 4 פרוטות אין אַ קאָפּיקע און זיי פאַרקויפט איבער דער שטאָט. אַזוי־אַרום איז ניט געווען אפילו די מינדסטע קרעמל וואָס זאָל ענטזאָגן דעם אָרעמאַן אַ נדבה: די פרוטה, דער האַלבער גראָשן, האָט צופרידנגעשטעלט דעם געבער ווי דעם נעמער. און די גבאים פון „הכנסת־אורחים" פלעגן נאָכהער איבערבייטן די אָנגעזאַמלטע פרוטות פון די אָרעמעלייט אויף געלט עובר לסוחר... אויב איך האָב קיין טעות ניט, זיינען די סלאָנימער פרוטות געווען אין גאַנג אַזש ביז דער וועלט־מלחמה אין 1914.

און נאָך אַנ'אינסטיטוציע פון יענע יאָרן, איז געווען טעטיק ניט ווייט פון ישיבה־געסל: דאָס איז דער „מאכל־כשר" פאַר די יידישע סאָלדאַטן פון בײדע פאָלקן וואָס זיינען שטענדיק (יעדנפאַלס שוין פון אָנהייב יאָרהונדערט) געווען אין שטאָט. אין דער געביידע פון תלמוד־תורה אויף רוזשנאָיער גאַס פלעגט מען איינאָרדנען פאַר די סאָלדאַטן ניט נאָר סדרים, נאָר אויך מאָלצייטן במשך פון דער גאַנצער פסח'דיקער וואָך. דער גאַרניזאָן פלעגט צו די סדרים און מאָלצייטן אָפּלאָזן די יידישע סאָלדאַטן. אין איניקע יאָר אַרום בין איך אפילו געוואָרן אַ מין „שמעלקע" ביים „מאכל־כשר"... דאָס איז געווען, לאַנד)... און, כ'לעבן, אַז מען דאַרף טאַקע פאַרצייכענען לדורות, ווי אַזוי און וואָס האָט פאַרגעשטעלט מיט זיך די סלאָ־ווען כ'בין אָנגעקומען אַלס לערן־יינגל ביים פאָטאָגראַף וויינשטיין. די פאָלק־קאָמאַנדירן פלעגן נאָך פסח קומען אין „מאכל־כשר" און זיך פאָטאָגראַפירן מיט די גבאים און עסקנים ווי אויך מיט די יידישע סאָלדאַטן, און איך פלעג באַגלייטן וויינשטיינען און טראָגן דעם פאָטאָגראַפישן אַפּאַראַט מיט די קאַסעטן.

אַלס יינגל בין איך געווען באַהאַוונט אין אַלע בתי־מדרשים און מנינים פון די אַרומיקע געסלאַך, שוין נישט־ריידנדיק וועגן די בתי־מדרשים פון שול־הויף. איך בין געווען אַ „היימישער" אין ישיבה־מנין (ווו מען פלעגט דאַווענען רעגל־מעסיק), און אין קירזשנערשן און בעל־עגלה'ישן בתי־מדרשים, ווי אויך אין די דאַביי'איקע „שומרים־לבוקר" און מירקעס בית־המדרש. הגם דער בעל־עגלה'ישער בית־המדרש איז געווען אַביסל אָפּגעזונדערט — ער איז געווען אין „שטשענקע" (שפּעטער זשירעווער געסל) אויפ'ן אַנדער זייט פון רוזשנאָיער גאַס, — בין איך דאָרטן געווען אַנ'אָפטער אַריינגייער איבערהויפּט צווישן מנחה און מעריב. איך בין זיכער, אַז אַזוינע בילדער און אַזעלכע בעלי־עגלות ווי איך פלעג זען כמעט יעדן טאָג אין בעל־עגלה'ישן געסל, — קען מען שוין היינט צו־טאָג נישט זען און נישט געפינען אין דער גאַנצער וועלט!

אַריינגייענדיק אין שטשענקע, פלעגט מען שוין זען פון ווייטנס, אין די פאַרנאַכט־שעה'ן, ווי ס'שטייען אויסגעשטעלט וואָגנס מיט די איינגעשפּאַנטע פערדלאַך, וועלכע קייען געמיטלעך און אויסגערוטע זייער האָבער פון די טאָרבעס וואָס הייגען זיי אויף די קעפּ. ממש אַנ'אידיליע... נאָר ווו זיינען די בעלי־עגלות אַליין? מען זעט ניט קיינעם פון זיי. אָבער אַריינגייענדיק אין בית־המדרש, וועלכער טראָגט טאַקע זייער נאָמען, דערזעט מען אַ מערקווירדיקן בילד: אַלע באַקאַנטע פנים'ער, וועלכע מען קען זען אַ גאַנצן טאָג אויפ'ן „פּלאַץ", אָדער ביים וואָקזאַל (פונוואַנען זיי פירן סחורות אין שטאָט אַריין), פאַרהאָרעוועטע, פאַרשוויצטע און פאַרשטויבטע, — זיצן בהרחבה ביי די טישן און הערן אויפמערקזאַם אַ פרק משניות, וואָס אַ רב'ל לערנט מיט זיי...

מיין נייגעריקייט פלעגט מיר פאַרפירן אויך אין אַנדערע מקומות, ווי אין „רב'ס געסעלע" און אין חסידישן שטיבל. ניט איינמאָל פלעג איך אַלס יינגל פאַרקריכן און שטופּן זיך אין אַ שבת צום שלוש־סעודות'דיקן „טיש" אין שטיבל, פונוואַנען מען קען בעסער צוזען, ווי די חסידים טאַנצן אַרום דעם רבי'ן ר' שמואלק'ען אין אַ ראָד, פּאַטשן מיט די הענט און זינגען „עבדו את ה' בשמחה". אָדער איך בין געווען אַ בעלן צו קוקן אויף די הונדערטער מענטשן וועלכע פלעגן באַלאַגערן דאָס הויז פון ר' מרדכי'לען, כדי אויפגענומען ווערן פון אים און באַקומען פון אים אַ ברכה, אָדער אַנ'עצה. זיין שמש פלעגט מאַכן אָרדנונג אויף די לאַנגע טרעפּ וואָס פירן צום צווייטן שטאָק און אויך ביים אַריינגאַנג און בינו לבינו פלעגט ער שטילערהייד פאַרקויפן ר' מרדכי'לעס ליטאָגראַפישן פאָרטרעט וואָס מען פלעגט דרוקן טאַקע אין סלאָנים... אגב, בין איך אַליין אויך געווען איינמאָל ביי ר' מרדכי'לען, ניט צוליב אַ ברכה, נאָר אויף אַ „פאַרהער". ומעשה שהיה כך היה: נאָכ'ן אָפּלערנען אַ פאָר זמנים אין דער ישיבה, האָט מיר מיין פאָטער ע"ה געשיקט, צוליב געוויסע פאַמיליען־סיבות, פאָרטזעצן לערנען אין אַ ישיבה מחוץ לסלאָנים. ווען איך בין איינמאָל געקומען צופאָרן אַהיים אויף אַ יום־טוב, האָט זיך מיין פאָטער מיישב געווען און מיר געפירט ניט צו קיין אַנדערן ווי צו ר' מרדכי'לען, ער זאָל מיר פאַרהערן און זען וואָס פאַר אַנ'ערפאָלג איך האָב געמאַכט אין לערנען פאַר'ן לעצטן יאָר. אין וואָסער זכות האָט דאָס ר' מרדכי'לע געפונען צייט אונדז אויפנעמען, ווייס איך ניט. געוויס בזכות אבות אָדער זיידעס... ר' מרדכי'לי האָט אונדז זייער פיין אויפגענומען, ער האָט מיר „פאַרהערט" זייער לייכט און האָט גע'פסקנ'ט, אַז איך בין אַ „כלי שלמה"... מיין פאָטער האָט געקוואָלן פון נחת. נאָכהער האָט ר' מרדכי'לי געגעבן אַ קלונג און האָט געהייסן דעם שמש דערלאַנגען כיבוד. דעם כיבוד מיט די גוטע זאַכן האָט אַריינגעטראָגן די רביצ'ן בכבודה ובעצמה, וועלכע, — ווי איך געדיינק, — איז געווען אַ שיינע פרוי און האָט געטראָגן אַ טשעפּטשיק אויפ'ן קאָפּ.

איך האָב געהערט פיל מאָל ר' מרדכי'לען דרש'ענען אין געמויערטן בית־המדרש. ניט פיל איז מיר געבליבן אין זכרון פון זיינע דרשות. ווייזט־אויס, אַז ער האָט אַזוי ווי אַנדערע

מגידים (כאָטש קיין מגיד איז ער ניט געווען), זיך באַנוצט מיט משלים און זיינע דרשות. איינעם פון זיינע משלים, און דווקא פון טאָג־טעגלעכן לעבן, געדיינק איך. אין מיטן פון זיין דרשה האָט ער אַריינגעפלאָכטן פאָלגנדע מעשה: „מיר האָט זיך איינמאָל פאַרוואָלט זען ווער פירט דאָס דעם באַן מיט אַזוי פיל שווערע וואַגאָנעס. בין איך אַוועק צום וואָקזאַל און געוואַרט ביז ס'איז אָנגעקומען מיט גרויס גערויש דער פּאַסאַזשירן־„פּאַיעזד" (צוג). גיי איך אַריין אין וואַגאָן פון ערשטן קלאַס. איך זע מענטשן טרינקען בראָנפן, קאָניאַק, מען שפּילט אין קאָרטן און מען פאַרברייגגט. טראַכט איך זיך: היתּכן? צו לייגט זיך אויפ'ן שכל, אַז זיי זאָלן פירן דעם באַן? — איך גיי אַריין אין 2־טן, אין דריטן קלאַס. דיזעלבע זאַך. מענטשן זיצן, לאַכן, טומלען. נייך, — טראַכט איך, — מען דאַרף גיין ווייטער. בין איך אַזוי געגאַנגען ביז כ'בין דערגאַנגען צום „פּאַראָוואָז" (לאָקאָמאָטיוו). ערשט איך זע עס שטייט אַ קליינער מענטשעלע, אַן'אויסגעשמירטער, אַ פאַרשמאַלצעוועטער, און פון קוימען שלאָגט אַ רויך מיט אַ פּאַרע. דאַמאָלסט האָב איך פאַרשטאַנען, אַז ניט די וואָס טרינקען בראָנפן, שפּילן אין קאָרטן און טומלען פירן דעם פּאַיעזד, נאָר אָט דער קליינער, אויסגעשמירטער מענטשעלע"... — דאָס איז געווען דער משל. דעם נמשל קען מען זיך שוין אַליין פאַרשטעלן. ער האָט דאָן עפּעס געדרשנ'ט לפי רוח היום.

אַ טשעקאַוווער מענטש איז געווען דער בעל־הבית פון הויז, ווו ס'איז געווען אונדזער דירה, ר' שמואל שערעשעווסקי. דאָס הויז וואָס האָט זיך געגרענעצט מיט „חברה־שטיבל" האָט געהאַט אַ גרויסן הויף, ווו ס'האָבן געוווינט אַסך שכנים. פון הינטן האָט דאָס הויז אַרויסגעקוקט אויף אַ סעדל און דעם יורדזיקער בית־עולם. ר' שמואל און זיין פרוי חיה האָבן געהאַט אַ בת־יחידה עלקע, וועלכע האָט „פאַרבלאָנדזשעט" צו די רעוואָלוציאָנערן פון פינפטן יאָר און איז געוואָרן גאָר אַ „וואָזשנע" פיגור ביי זיי. מען האָט איר עטלעכע מאָל אַרעסטירט און פאַראורטיילט אויף אייניקע יאָר תפיסה. ר' שמואל פלעגט פאָרן אין פעטערבורג, און מען פלעגט איר באַפרייען. כסף וזהב מטהר... רעוואָלוציאָנערן. לאַנג פלעגט זי אָבער ניט געניסן פון דער פרייהייט; זי פלעגט ווידער אַריינפאַלן אין די הענט פון פּאָליציי, און ר' שמואל פלעגט ווידער פאָרן קיין פעטערבורג... אַ סברא, אַז ער האָט דאָרטן געהאַט באַזונדערע פאַרבינדונגען. ר' שמואל האָט געהאַט אַ „שוואַכקייט": ער פלעגט דערציילן לאַנגע מעשיות וועגן פעטערבורג. נאָכהער איז געקומען די „צרה" מיט איר ליבע: עלקע האָט זיך פאַרליבט אין אַ סלאָנימער בחור, אַ רעוואָלוציאָנער, — נאָר דער יחוס האָט ניט געפּאַסט פאַר אירע עלטערן. דער קאַמף פון די עלטערן מיט דער בת־יחידה איז אָנגעגאַנגען גאַנץ לאַנג. — און אַלע שכנים פון הויז האָבן אים נאָכגעפאָלגט מיט שפּאַנונג. צום סוף האָט די „ליבע" טריאומפירט... אָבער קיין נחת האָבן זיי פון עלקען ניט געהאַט. זי איז מיט איר מאַן אַריבערגעפאָרן אין רוסלאַנד, און די רעוואָלוציע פון 1917 האָט זיי ענדגילטיק צושיידט פון זייער טאָכטער.

אין די צוואַנציקער יאָרן, זייענדיק אין מינסק, האָב איך געהערט, אַז עלקע איז געוואָרן אַ גרויסע געלערנטע און פּראָפעסאָר אין לענינגראַד.

פון די שטאָטישע טיפּן זע איך נאָך, ווי לעבעדיק, מאַטעלע דעם מוכר־ספרים'ניק, וועלכער פלעגט אין זיין גרויסן געפלאַכטענעם קאָשיק אַרומטראָגן ספרי־רומ"ל און „זשאַרגאָן"־ביכלאַך. איך בין געווען זיינער אַ שטענדיקער „קליענט" — ניט צו קויפן, נאָר צו לייענען: פאַר אַ קאָפּיקע פלעגט ער אויסלייהען אַ ביכל אויף אַ פּאָר שעה, און איך פלעג איבערן טאָג באַוויזן איבערלייענען עטלעכע ביכלאַך...

און אָט איז ר' חיים־הירשל דער מוהל, מיט זיין לאַנגער גרויער באָרד און בלויע ברילן. ער פלעגט שמעקן טאַבאַק פון אַ טאַבאַקערקע געמאַכט פון קאָרע.

מיר דוכט זיך, אַז לייזערקע דער רופא איז געווען פון די פּאָפּולערסטע מענטשן אין שטאָט. אַלע קינדער פלעגן אים שוין דערקענען פונווייטן, ווי ער גייט מיט זיין סוקעוואַטן שטעקן. אַ מומחה איז ער געווען אויף אַלע חולאת'ן און אפילו ציין־ווייטאַק האָט ער מיר איינמאָל געשטילט... אַ סברא, אַז ער איז געווען אפילו מער אָנגענומען, ווי דר. שעראַצקי, וועלכער פלעגט קומען צו זיינע פּאַציענטן צופאָרן.

איך וויל ענדיקן מיין קאַפּיטל זכרונות, מיט אַ „עמך"־מענטש, מיט אַ האַרציקן, פאָלקסטימלעכן און האַרעפּאַשנעם טיפּ, וועלכער איז ראוי פאַרצייכנט צו ווערן. עטלעכע לאַנדסלייט געדיינקען געוויס, אַז אויפ'ן מאַרק, ווי מען גייט צום שול־הויף פלעגן שטיין וועגעלאַך אויף 2 אָדער 4 רעדלאַך, וועלכע האָבן געהייסן „טאַטשקעס". מיט זיי האָט מען זיך באַנוצט צו קליינע טראַנספּאָרטן סחורה, ווי פירן אייניקע זעקלאַך מעל, פעסלאַך הערינג א. א. וו. דער אונטערשייד פון די בעלי־עגלות און די וועגעלאַך איז געווען אין... פערד. די טאַטשקע פלעגט שלעפּן אָדער שטופּן איר בעל־הבית אַליין. ער אַליין פלעגט זיך איינשפּאַנען אין וועגעלע, אָנשטאָט אַ פערד. פאַרשטייט מען שוין, אַז די וועגעלאַך־שלעפּער זיינען געווען אַ מין נידעריקערע מדרגה ווי די בעלי־עגלות, ווייל זיי האָבן ניט געקענט דערגיין צו אַן'אייגענעם פערד און וואָגן. און אָט געדיינק איך איינעם פון זיי, און כ'בין געווען אַן'אַריינגייער צו אים: זיינער אַ זון איז געווען מיין חבר. גערופן האָט מען אים: „אברהם'עלע קאָבילע". ווייזט־אויס, אַז דאָס איז געווען אַ רמז צום שלעפּן ווי אַ פערד. ער איז געווען פון הויכן וווקס, און מען פלעגט דערציילן אין שטאָט וועגן זיין גבורה. ער איז געווען אַ מין סלאָנימער „נח פּאַנדרע". בעת אַנדערע וועגעלאַך־שטופּער פלעגן נעמען נאָר 2—3 זעקלאַך מעל, פלעגט ער שלעפּן 5 זעקלאַך מיט אַמאָל. דאָס וועגעלע, מיט וועלכן ער איז געשטאַנען אויפ'ן מאַרק, האָט געהאַט אַ שטריק מיט אַ דישל, אַ מין גראָבן פלאָקן. צו שלעפּן די טאַטשקע פלעגט ער זיך אַרומוויקלען מיט דער שטריק, און מיטן דישל פלעגט ער איר קירעווען אין דער געוווּנטשטער ריכטונג. נאָך דער אַרבעט פלעגט ער זיין וועגעלע לאָזן שטיין איבערנאַכט ביי אונדז אויפ'ן הויף, און לויט זיין בקשה בין איך געווען דער שומר, איר צו היטן. געוווינט האָט ער אויפ'ן באַרג, ניט ווייט פון דער ישיבה, ווו ער האָט געהאַט אַ הייזל מיט אַ גאָרטן. זיין פרוי איז אויך געווען זייער אַ פּראַצאַוויטע: זי האָט זיך פאַרנומען, אַ חוץ איר אייגענע בעל־הבית'ישקייט, אויך מיט פליקן פעדערן און וואַשן גרעט פאַר בעל־הבית'טעס. זיי האָבן געהאַט 3 קינדער. ניט קוקנדיק אויף זייער אַרעמקייט איז ביי זיי אין שטוב געווען ריין און שיין. און ס'איז געווען אַן'אידעאַלער שלום־בית. זיי זיינען ביידע געווען גוט

און פרום. „אברהם׳עלע קאַבילע״ און זיין ווייבל די בריה האָבן געאָטעמט מיט גוטסקייט און נשמה. שבתים און ימים־טובים פלעגט ביי זיי אין שטוב רוהען די שכינה. ער פלעגט זיך אָנטאָן אין אַ שבת׳דיקן מלבוש און גיין דאַוונען אין בעל־עגלה׳שן בית־המדרש, ווו ער האָט זיך געפילט אַ גלייכער צווישן גלייכע. ער האָט קיינמאָל ניט רעאַגירט בייז אויף זיין צונאָמען „קאַבילע״ און האָט דאָס אָנגענומען נאַטירלעך, אַזוי דאַרף זיין... ער איז געווען אַ מין „שמח בחלקו״, צופרידן מיט זיין ווייב און קינדער, מיט זיין אַרבעט, גוט פאַר לייטן און פאַר גאָט. זיין יינגל איז געווען פון מיינע בעסטע חברים, און איך בין געווען אַ בן־בית ביי זיי אין שטוב.

און אָט, איינמאָל, זאָגט צו מיר אברהם׳עלע קאַבילע: „חיים׳ל, דו ווייסט, — איך פאָר אַוועק אין אַמעריקאַ. מענטשן זאָגן מיר, אַז ס׳איז שוין גענוג צו שלעפּן דאָס וועגעלע. איך פאָר אַליין און כ׳וועל נאָכהער אַריבערנעמען די פאַמיליע.״ — וכך הווה. צו אַלעמענס איבעראַשונג איז ער אַוועקגעפאָרן, און פון מאַרק איז פאַרשוווּנדן די הויכע, פעסטע און גוטמוטיקע געשטאַלט פון אברהם׳עלע „קאַבילע״. אין אַ יאָר אַרום האָט ער אַריבערגענומען די פאַמיליע, און איך האָב פון זיי מער קיינמאָל ניט געהערט.

חיים אורלן (קליבלנד)

קצה רחוב הפנסים („אראפ פאנעסווע״)

פה בארץ־ישראל היו ודאי קוראים לאותה שכונת טובה ומיוחדת בין מניין וחצי הבתים שבין אלתר וטוביה בשם „שכונה״, שם קראו לזה, פשוט: „אַראָפּ פּאַנעסווע״ ובעברית קראנו לו: „קצה רחוב הפנסים״. אך היתה זו באמת מעין שכונה שבה נתרקמו חיים יהודיים מיוחדים ונבדלים עם צורת חיים משלהם. בני קצה רחוב הפנסים ראו את עצמם, וכך גם נראו בעיני אחרים, לא כ„עירוניים״ גמורים, אלא כבני חוץ לעיר הקרובים יותר אל הטבע. הבחורים היו כאן בריאים יותר, והילדים — אדומי לחיים יותר מפאת הקירבה אל השדות ומפאת הירק שהיה עוטה במשך חדשי האביב והקיץ את הגנים שמאחורי כל בית ואת מישטח האחו שהשתרע עד האופק ששמיים וחגורה שחורה וגבוהה של יער עבות נשקו בו הדדי. הטיילים שנפשם קצה בטיולי הסרק על ה„פּאַראַדנה״ ועל ה„דאַמבה״ היו יורדים לפנות ערב לקצה רחוב הפנסים וכאן היו נהנים מאויר מרענן ומחיה נפשות וגם מכוס חלב חם וטרי שהקצף עובר על גדותיו.

בימי שבתות וחגים היו פושטים את החולין ומתכנסים בביתו המרווח של משה זקין לתפילה ולהשראה של שבת ויום־טוב. משה זקין, אגב: אביהן של שש בנות חייל, היה בדברנותו משיח את הנאספים לפני התפילה ולאחריה. בשיחות אלו נתפרשו הידיעות האחרונות מעולם הפוליטיקה, דובר על המתהווה בעיר, סופרו זכרונות מהמלחמה הקודמת או מדורות ולפעמים גם נכנסים ובאים לאט לאט לתוך ויכוח סוער. אותה שעה היו הצעירים נתונים בחדר צדדי, בויכוח על ציונות, ארץ־ישראל, ספרות עברית מצד אחד ועל ה„בונד״, ספרות אידיש וגם בירוביג׳ן מצד שני. לא פעם נסתיים המאבק האידיאולוגי בחדר הצעירים במאבק של ממש שהצריך את התערבותם של הקשישים. אך גם בין הקשישים יש שהגיעו לפעמים לחמימות וריתחה יתירה שהיתה מסתיימת ב„ברכו״ או בכל אופן: בשימחה של מיצוה. שימחה בבית אחד היתה משתפת את כולם וכולם היו משמחים בה את עצמם. עשיר במיוחד בשמחות היה ביתה של משפחת בויארסקי, משפחה רבת בנים ובנות ונכדים, שאילו באו הנה ובנו להם איש איש ביתו, היו מהווים הם עצמם שכונה שלמה, אך שם היו מרוכזים כולם בחצר אחת בקצהו של קצה רחוב הפנסים והיא היתה הומה לעתים קרובות משמחות משפחה שכל השכנים היו משתתפים בהן.

טובה היתה השכונה בקצה רחוב הפנסים והגיעה לידידות ומשפחתיות, — משפחה אחת מביתו של ר׳ אלתר, הוא אבי משפחת בויארסקי, עד לביתו של טוביה, הלא הוא אביו של ארה׳לה, אהרן אולישבסקי, החביב והתוסס שבין אחיו שלא עצר כוח לשבת בסלונים ועשה לו כנפיים ובא לארץ־ישראל ופה יצא בוקר אחד עם ארבעת חבריו יחד להערות את דמם על סלעי ירושלים שהונחו ליסוד „מעלה־החמישה״. —

אני באתי מקצה רחוב הפנסים ולכן יקר לי זיכרו ביותר. זכר עירי נקבע בזיכרוני מקצה רחוב הפנסים: „אַראָפּ פּאַ־נעסווע״ ז״ל...

מרים ליכטענשטיין־שערעשעווסקי (פּריז)

קינדער־יאָרן אין אַפּטייק־געסל

ווען איך קער זיך אום מיט די געדאַנקען צו מיינע ווייטע קינדער־יאָרן, שווימט פאַר מיר אויף ווי אַ חלום די קליינע געסעלע, ווו כ׳בין געבוירן געוואָרן און האָב פאַרבראַכט די ערשטע 10 יאָר פון מיין לעבן. איך זע פאַר זיך אַלע איינוווינער פון געסל, ווי איין־איינציקע משפּחה.

אַ העלפט פון געסל האָט געהערט בלויז צו צוויי משפחות, די שערעשעווסקי׳ס און די ווינשטיין׳ס. די ברידער מאיר און אייזיק שערעשעווסקי, מיין אָנקל און מיין פאָטער ז״ל האָבן געפירט, בירושה נאָך מיינע זיידע־באָבע, „זאַוואָדן״ (פאַבריקאַציע) פון מעד און וויין. איך געדיינק נאָך דעם ציטער, וואָס פלעגט מיר אַרומנעמען, ווען כ׳פלעג אַמאָל אַראָפּגיין אין די לאַנגע טונקעלע קעלערן, דריקנדיק פעסט דעם טאַטנס האַנט.

ווען פון די הויכע פעסער ווייַן פלעגט אונדז ענטפערן אַן׳עכאָ (אָפּקלאַנג) אויף יעדן וואָרט.

פון צייט צו צייט פלעגט מיין פאָטער אַרויסנעמען פון אַ פאַרשלאָסענעם שופלאָד אַ דיפּלאָם און אַ בראָנזענעם מעדאַל און ווייזן עס אונדז קינדער, דערציילנדיק אַז ער האָט זיי באַקומען אַלס אויסצייכנונג פאַר אַ גוטן און אָריגינעלן סאָרט מעד, וועלכן ער האָט אַליין ערפונדן און אָנגערופן „ליפּעץ״. איך דערמאָן מיך אַ יונגע פאָר פאָלק, וואָס איז געקומען צו אונדז פון מינסק, כדי זיך אויסצולערנען די פאַבריקאַציע פון האָניק־מעד און פון ראָזשינקעס־ווייַן. זיי האָבן פאַרבראַכט ביי מיינע עלטערן אייניקע וואָכן און האָבן נאָכדעם לאַנג, לאַנג געשריבן דאַנק־בריוו.

די משפחות וויינשטיין און שוואָגערס עפּשטיין און איווענסקי האָבן געפירט אַ גרויס־האַנדל פון שפּייז־און געווירצן־אַרטיקלען, בירושה נאָך זייער פאָטער און שווער ר׳ איטשע וויינשטיין, וועלכער איז געווען אַן׳ענערגישער ייד מיט אַ שיינער באָרד און אַ שטריינגן קול און בליק. די שערעשעווסקי׳ס און וויינשטיינס האָבן באַוווינט די גאַנצע לינקע זייט פון געסל, אויסער אַ קליינעם טייל, ד. ה. ביידע ווינקלען וועלכע זיינען געווען פאַרדונגען. די שערעשעווסקי׳ס האָבן געהאַט אַלס שכן אין זייער ראָג־שטיבל אַ מילדן ייד מיט אַ ציגן־בערדל און אַ שטענדיק־פריילאַכן שמייכל, לוניאַנסקי. זיין פרוי און 3 קינדער זיינען געווען „איידל ווי זייד״ לויט מיין מאַמעס ווערטער.

וויינשטיין׳ס ראָג־גאַס איז געווען פאַרדונגען דעם רוסישן אַפּטייקער פּרילינסקי, וועלכער איז געווען באַפריינדעט מיטן דאָקטאָר לעווין. איך געדיינק נאָך, ווי דר. לעווין מיט זיין פרוי און ביידע קינדער מעניע און זינע פלעגן אין די זומערדיקע פאַרנאַכטן קומען מיט אַ וויזיט צו די פּרילינסקי׳ס, וואָס האָבן געהאַט צוויי זין אין עלטער פון לעווין׳ס קינדער. ביידע משפחות פלעגן פאַרפּוצטע זיך אַרויסלאָזן אויף אַ שפּאַציר אין פעלד הינטערן געסל און צוריקקומען מיט בוקעטן בלומען. איך ווייס נישט, וואָס ס׳איז געוואָרן מיט פּרילינסקי׳ן. איך געדיינק נאָר, אַז שפּעטער האָט די אַפּטייק איבערגענומען די יידישע קהלה ,און דר. לעווין׳ס אלמנה האָט דאָרט געאַרבעט אַלס אָנגעשטעלטע.

די צווייטע זייט געסל איז געווען צוטיילט אויף קלענערע פּאַרצעליעס. דער הויף, וואָס האָט שפּעטער געהערט צו חיים ראַבינאָוויטש, האָט אין מיינע קינדער־יאָרן געהערט צו דער משפחה ריפּ. דער בעל־הבית איז געווען אַן׳אינטעליגענטער, רוהיקער ייד. זיין פרוי ראָדל ריפּ, אַן׳אשת־חיל, האָט געהערשט ביד חזקה איבער זייער געשעפט. די משפחה האָט זיך געפירט, לויטן באַגריף פון יענע צייטן, אויף אַ מאָדערנעם אופן. די קינדער האָבן שטודירט אין מאָסקווע און נאָכהער זיך דאָרטן באַזעצט. ווען זיי זיינען שוין געווען פאַמיליע־מענטשן פלעגן זיי אויף פּסח קומען אין סלאָנים מיט זייערע קינדער. צווישן זיי איז געווען אַ מיידעלע אין מיין עלטער, און אין מיין קינדערשן געדאַנק האָט זיך פאָרמירט דער „אונטערשייד״ צווישן אַ קינד פון סלאָנים און אַ קינד פון אַ הויפּט־שטאָט...

אויפן זעלבן זייט געסל איז געווען דאָס הויז פון ביטענסקי דעם בלעכער אין וועלכן ס׳האָבן אויך געוווינט די פרוי מאַדעליאָוויטש, („יאָכקע די אַקושערקע״) און די משפחה פון ר׳ אברהם־שלום לידסקי דעם בתים־מאַכער. איך און מיינע ביידע ברידער בערל און שלמה׳קע ז״ל פלעגן זייער גערן גיין צו זיי און חבר׳ן זיך מיט זייערע קינדער. נאָר די גרעסטע צוציהונגס־קראַפט האָט געהאַט פאַר אונדז זייער באַלקאָן (אַ זעלטנהייט אין אונדזער אַלטן סלאָנים), פון וועלכן מיר פלעגן הערשן איבערן גאַנצן געסל... אַ שכנות׳דיקע הויז האָט געהערט אַ העלפט צו קוניצע דעם בעקער (שפּעטער פאַרקויפט צו מיין מומע פייגל ראָמאַנאָווסקי) און די צווייטע העלפט — צום לערער קלעבאַנסקי. דאָרטן איז געווען די שולע פאַר מיידלאַך אָנגעפירט דורך די לערער קלעבאַנסקי און האַלפּערן. אין דער שולע האָב איך געלערנט אייניקע יאָר. דער לערער האַלפּערן האָט געטראָגן גלאַנציקע פּענסנע, און דאָס האָט אים צוגעגעבן אַ געוויסן פּרעסטיזש אין די אויגן פון זיינע שילערינס... גלייך נאָכ׳ן שולע־בנין איז געווען טעבל לעמקין׳ס הויז, וואָס איז פאַר אונדז קינדער געווען דער פאַקטישער גרענעץ פון אונדזער וועלטל. די געסל איז געווען אונדזער מלוכה. ווינטער פלעגט זי זיך פאַרוואַנדלען אין אַ פאַר׳כישופטן פּאַלאַץ. די פענצטער פלעגן זיך פאַרפּוצן מיט קאָלירטע גלעזער אויף שניי־ווייסער וואַטע און מיט פאַנטאַסטישע פאָרמען אויסגעשניטן אין „גאָלדענע״ פּאַפּיר. מיין פאָטער האָט פאַר אונדז באַשטעלט ביים טשעסלער, נעבן שכנות׳דיקן בעל־עגלה׳שן בית־המדרש, אַ שליטל, אויף וועלכן מיר פלעגן אַלע דריי צוזאַמען, איך צווישן מיינע ביידע ברידער, אַראָפּפאָרן די געסל מיט אַ שנעלקייט, וועלכע פלעגט מיר פאַרכאַפּן דעם אָטעם. אין פרילינג, און דער עיקר פּסח, פלעגן אַלע קינדער פון געסל שפּילן אין ניס. מ׳פלעגט שפּילן מיט אַ סך התלהבות, און מען פלעגט זיך פילן ווי קינדער פון דערזעלבער משפּחה. קינדער פון אַנדערע גאַסן האָבן מיר נאָך דאַן נישט געקענט און נישט... טאָלערירט. איך דערמאָן מיך, אַז ווען די קינדער פון סאַמסאָנאָוויטש, וועלכע האָבן געוווינט אויף יענער זייט „גרענעץ״ פון אונדזער געסל, פלעגן וועלן קומען שפּילן אין ניס מיט אונדז, האָט מען זיי נית אָנגענומען... אַלס סאַנקציע, פלעגן זיי זיך אַריינכאַפּן, „קאַפּיסיקירן״ די ניס און אַנטלויפן...

דעם ערשטן מאָל וואָס איך בין אַרויס פון געסל און זיך אָנגעהויבן צו באַקענען מיט דער שטאָט, בין איך אַלט געווען 9 יאָר. דאָס איז געווען דאַן, ווען איך האָב שוין פאַרלאָזן קלעבאַנסקי׳ס שולע און אָנגעהויבן לערנען אין גימנאַזיע, וועלכע האָט זיך דאַן געפונען אין מילערס הויז ,קעגנאיבער גראָדזענסקי׳ס אַפּטייק. דער שטח פון געסל ביז דער גימנאַזיע האָט מיר דאַן אויסגעזען אַזוי פרעמד, אַז כ׳האָב מיט שרעק געדריקט די האַנט פון מיין לערערקע פאַניע כאַשעסמאַן, וועלכע האָט מיר צוגעגרייט און צום ערשטן מאָל אַוועקגעפירט אין גימנאַזיע. נאָכדעם פלעג איך גיין צוזאַמען מיט מיין חבר׳טע סערל וויינשטיין. סערעלע, די שטילע איידעלע טויב!

קורץ נאָכדעם האָבן מיר זיך געזעגנט מיט׳ן אַפּטייק־געסל און מיר זיינען אַריבער וווינען אין הויז וואָס אויפן ווינקל רוזשנאָיער גאַס און „פּלאַץ״.

געבענטשטע, ליכטיקע קינדער־יאָרן! טייערע, באַליבטע געסעלע!...

שכונת רחוב הגשר (בריקער גאס)

גוש הרחובות: הגשר, ריבצקה, סטודנטסקה, שלאס־גאס והסמוכים להם, אשר בית־המדרש דגשר (בריקער שול), היווה את מרכזם הרוחני — היה כעין שכונה נבדלת מיתר חלקי העיר. רוב היהודים ברחובות האלה, לא היו נזקקים כלל וכלל למוסדות המרכזיים בעיר. הכל היה בשכונה גופא: מורה־הוראה, בעל־תפילה, בית־מרחץ...

בהיותי בן השכונה שגדל בה, חרותים בזכרוני במיוחד שני אישים מיושבי השכונה.

ר' מאָשע (משה) הדיין, יהודי בעל זקן שיבה, גבות עיניים עבותות, גבוה וצנום, למדן מופלג, מחבר הספר „פני משה" על מסכת „ברכות".

היה משמש כמורה הוראה רשמי ועל זה פרנסתו. — היה „ליברלי" ומקורי בדעותיו. כאשר באה אליו אשה עשירה, עם תרנגולת שכשרותה מוטלת בספק, לשאול „שאלה", היה נוהג לבדוק פה־ושם ואם גילה משהו שלא כשורה, פסק מיד: טריפה! אולם, כאשר היהודיה היתה מדלת העם, היה בודק את התרנגולת בדיקה יסודית, והיה מעיין כשעה תמימה בספריו, ולבסוף פוסק: כשרה! וטעמו ונימוקו עמו: אם המשפחה אמידה, הרי לא יקשה עליה לקנות תרנגולת אחרת לשבת, באם יטריפנה, ולמה יסתכן בהכשלת משפחה שלמה בחשש טריפה? אולם, כשהמדובר באשה עניה, שאחרי מאמצים רבים ובפרוטותיה האחרונות, קנתה תרנגולת לשבת — איך ישבית את שמחת החג, או השבת, למשפחה עניה ואיך יטריפנה? לבו הטוב לא נתן לו, והיה מחפש נימוקים להכשיר ועל פי רוב מצא.

זכורני, ביום השנה לפטירת סבא, הבאתי לבית־הכנסת במיצוות אבא ז"ל, נר־נשמה הדולק מעת־לעת. כראות ר' מאָשע כשאני נושא את הנר, פנה אלי ואמר: „אמור לאביך שהיה מיטיב לעשות, אילו במקום הנר היה קונה בשבילך, בגדים או אוכל, והיה בזה עילוי יותר גדול לנשמת סבא". נדהמתי לשמוע מפיו דברי „אפיקורסות" כאלה.

בזמן שהיינו מתקשים באיזו סוגיה קשה בתלמוד, היינו נוהגים לפנות לעזרת ר' מאָשע. ברוב טובו היה מסביר, מבאר ומפרש לנו כיד הבקיאות הטובה עליו, והכל נעשה ברור כשמש. אגב־כך, היה מעניק לנו צביטת־לחי אבהית, מלאת חיבה ומאור פנים.

הגבאי הראשון של בית־המדרש דגשר היה ר' דב רבינוביץ, או כפי שכונה בפי הבריות „בערל קאָזשינקער", (על שם הכפר קאָזשינקע משם הגיע). הוא היה בעל הדרת־פנים ומקפיד בלבושו. כשהיה חובש לראשו את ה„צילינדר" וצועד לבית־הכנסת, בימי שבת וחג בלוויית השמש, היתה השכינה שורה עליו.

כגבאי ראשון, היה שולט שלטון בלי־מצרים, וכל ענייני בית־הכנסת דגשר נחתכים על פיו. הוא ניחן בקול ערב, והיה עובר על פני התיבה בכל חג ומועד, וציבור המתפללים היה נלהב ומרוצה מתפילתו, עד שרק לעתים רחוקות הלכו לשמוע את החזן דמתא בבית־הכנסת הגדול. עוד היום מהדהדות באוזני נעימות ניגוניו ותפילותיו, ואני מפזמם להנאתי בכל עת מצוא של התעלות וכליון־נפש.

גם השכנים הנוצרים נהגו לכבדו. הוא הצליח ליצור בית חדור מסורת ורוח יהודית, ואכן, אותו יהודי, אביהם של אליעזר, אביגדור, יוסף וחיים רבינוביץ, (הוא גם סבו של ד"ר נח קפלינסקי), יהודי יקר־מציאות היה.

לבסוף אזכיר במלים ספורות עוד תושב אחד של השכונה: את אבי, ר' יודל (יהודה), קראו לו לאבי מורי ז"ל. אחרי שנשרפה חנות־המכולת שבה מצא את פרנסתו עד מלחמת העולם הראשונה — עבד בטחנת־הקמח של שעיה אפשטיין.

היה נוהג להשכים לבית־הכנסת בשעה ארבע לפנות בוקר, להתפלל עם „המניין" הראשון, ומאחר לשבת, לומד ואומר „תהלים" — עד אחרי המניין השלישי. וכל־כך למה? כדי שיוכל לאסוף כסף מהמתפללים לצרכי־צדקה! בשביל מי ומה אסף את הכסף? אף אחד לא ידע ולא העיז לשאול. זה היה סוד כמוס, אשר רק אני בנו בכורו ידעתי מזה. בהיותו חסיד השיטה של „מתן בסתר" — רצה להעלים מהציבור את שם מקבל העזרה והיה שולח אותי מדי פעם, למסור את הכסף לאשה מטופלת בילדים, שנתאלמנה מבעלה הסבל, אשר נשבר תחת עול עבודתו המפרכת ושגר בשכונה.

על תפילה בציבור לא ויתר אף פעם, ואפילו בימים טרופים. זכורני פעם כשהעיר עברה מיד ליד, מהבולשביקים לפולנים וחוזר־חלילה, אחרי קרב־כידונים פנים אל פנים, — כשברחובות העיר מוטלים חללים, דקורי־חרב ומפולחי כדורים — יצא אבא את הבית והלך בחשכת הליל לבית־הכנסת, לא הועילו בכיה ותחנוניה הרבים של אמא, ולא הפחד והאימה שניבטו מעיניהם של הילדים ששכבו במיטה כשגופם רועד. אם „בחוץ משכלת חרב, ובחדרים אימה", אז מה בכך? הוא היה בטוח, כי „שלוחי מיצווה אינם ניזוקים"! התברר, שאמנם היה בסכנה גדולה. וולקוביסקי בעל חנות־האופניים, שגר בקירבת בית־הכנסת, שמע, אחרי שאבא חמק, עבר על ידו, איך חייל אחד שאל את חברו „מי עבר פה עכשיו?"

א. שראלי

יהודי אלברטין

גרתי באלברטין עד מלחמת העולם הראשונה. אז כבר נחשבה אלברטין (ביידיש אַלבערטינע) לפרבר של סלונים ואי־אפשר היה להפריד בין סלונים והכפר התעשייתי הזה. בעצם הרי זה לא היה כפר, אלא ישוב של פועלי־תעשייה, שהשתלב באחוזתו של הגרף פוסלובסקי. הפועלים הובאו ממקומות שונים לאלברטין עוד בהתחלת המאה התשע־עשרה, בימי הפוסלובסקים הראשונים, לצורך תעשיית האריגים שהקימו במקום, וצאצאיהם נשארו שם גם אחרי חיסול תעשייה זאת, ובבנינים השתכנו תעשיות שונות אחרות. בשנים שלפני 1914 התקיימו שם : בית יציקת־ברזל, מפעלים לנורות־חשמל, גפרורים, מסמרים, חוטי־ברזל, טחנת־קמח (של גרייבר) וכמה תעשיות זעירות, אשר ניצלו את הכוח החשמלי המקומי שהופק משפך־המים בין האגם ונהר־איסאַ.

הסביבה הצטיינה ביער־ארנים, שמשך הרבה קייטנים ובעיקר מסלונים. הקייטנים, ברובם יהודי סלונים, היו שוכרים בחדשי הקיץ חדרים בבתי התושבים, והיו מרגישים את עצמם ממש „בבית", בשולי העיר. השביל ליד פסי־הרכבת המה תמיד ממטיילים, ובקיץ היה הרחוב הראשי באלברטין הופך לרחוב יהודי נוסף של סלונים, שבו אפשר היה לפגוש מכירים וידידים מכל קצות העיר.

אך בשנים ההן היה באַלברטין גם ישוב יהודי קבוע. חמש־עשרה משפחות גרו שם בקביעות, מהן : כמה בעלי־מלאכה, חנוונים, בעלי־תעשיה (אבינוביצקי, מַרכוס, בעלי־המפעל לגפרורים) ופקידיהם. לתעשיינים ולפקידים הוקצבו דירות בבתי־האחוזה של הגרף. אציב כאן זכר לכמה מהם, שאת שמותיהם אני זוכר. מאלה יש לציין את הוותיק שמשון ברקוביץ (היה ידוע בעיר בשם : שמשון דער אַלבערטינער). במקצועו היה נגר, אך עסק בעבודות־קבלנות שונות אצל פוסלובלקי, ולא רק באַלברטין, אלא גם ביתר האחוזות של הגרף. שמשון היה מקובל על הגרף, והיה תמיד מתגאה ב„הראַביה" (השם הפולני לגרף) שלו. במשך הימים הוא הפך לשתדלן אצל פוסלובסקי עבור כל אלה שנזדקקו לחסדיו של האציל. יש להוסיף, שהגרף היה בעל רוח אצילית ונדיבה והתיחס בהגינות לכולם.

מבין יתר יהודי המקום אני זוכר את משה שפירא, מנהל משרפות־היי"ש, בר־אורין, שהיה „חוטף" אתי דף־גמרא, על־אף התעסקויותיו הקשות עם הפועלים המקצועיים שהובאו מוורשה ; את ה' אבינוביצקי, ממפעל־הגפרורים, גאה ביהדותו, ואת מהנדס המפעל יוסלביץ ; את חיים החייט, ש„הראַביה" בכבודו ובעצמו הזמין אצלו בגדים, ועוד.

בית־התפילה המקומי נמצא בדירה פרטית ובשבת היו מתאספים שם כמה מנינים, בעיקר בקיץ. אז היה הבית הופך לבית־כנסת ממש. היחס בין היהודים והאוכלוסיה המקומית היה טוב למדי, אולי מפני שהיתה מעורבת (פולנית־רוסית) ופועלית מתקדמת. (אם כי בשנים 1905—1906 הוסתו ע"י תעמולה אנטישמית וכמעט שהופנו „לפעולה" נגד „מהפכנים", קרי נגד יהודי־סלונים).

מאז שעזבתי את אַלברטין, עברו גם עליה כמה גלגולים. ומדי הזכרי בסלונים, הקהלה היקרה, באנשיה, חכמיה ועסקניה, לא אוכל לשכוח את פינת־החן אַלברטין ויהודיה, בה עשיתי כמה שנים מאושרות מחיי.

יעקב זלביאנסקי

מכבי האש בסלונים

בסלונים כמו ברוב הערים והעיירות בליטא וברוסיה־הלבנה — הבתים היו בתי־עץ. בתי־האבן האחדים, שהיו בעיר השתייכו ליחידי סגולה — לעשירי העיר, וגם אלה היו רק במרכז העיר.

על „משטר" הבניה לא הקפידו השלטונות במיוחד. כל אחד בנה כפי שרצה ואיך שרצה ובמקרה שנתפס, כאשר הבניה היתה ללא רשיון, היה הכל נגמר בקנס של סכום כסף והבניה נמשכת בלי הפרעות. וכך קרה שבית אל בית קרב וגג בגג נגע.

זוכר אני כאשר הייתי ילד ושחקנו במשחק המחבואים, — מקום המחבוא הטוב ביותר היה בין שני בתים שכנים, ולא פעם קרה שכאשר לא נזהרנו די, היינו יוצאים מהמחבוא בשריטות ובפצעים, כי צפיפות ואפלה שררו בין הבתים ולא פלא הוא ששריפות של בתים היו מן הדברים השכיחים בעירנו.

שריפות בסלונים היו בימי חורף כבימי קיץ. „השריפה" בחורף היתה נגמרת בשריפת בית אחד או בתים אחדים, אולם השריפה בקיץ, בעיקר בחדשים הלוהטים של הקיץ, היתה מתחילה בבית אחד, עוברת לעשרות בתים ונגמרת ברחובות שלמים.

תאריכים למאורעות בסלונים, היו נזכרים, בפי הזקנים, לפי השריפות הגדולות : — „מקרה זה קרה, לפני השריפה הגדולה הראשונה". „אלמוני נפטר בשנה של השריפה הגדולה השניה".

נוכח מציאות איומה זו של שריפות, כאשר תוך שעות ספורות נהפכים אמידים ל„נשרפים" ולמחוסרי־כל, קם הארגון של מכבי־אש מתנדבים.

את מכבי־אש בסלונים זוכר אני מהשנים הראשונות של המאה הזאת.

ברחוב הגשר (בריקער גאַס) ליד ה„דמבה" שע"י השצ׳רה עמד בניין ובחזיתו שערים רחבים שהיו תמיד פתוחים מבפנים; בחלק הקדמי של הבניין עמדו עגלות ועליהן משאבות מיים, כ־10 עגלות ועליהן חביות מיים, עגלה ארוכה עם סולמות ומוטות ארוכים ולקצה של המוט מחובר חוד ברזל כפוף, אשר שימש להוצאת קורות־עץ בוערים משטח השריפה בכדי לכבותם. מאחורי הבניין עמדו הסוסים שהיו מטופלים ומוד־רכים יפה לתפקידם, 2 סוסים לכל משאבת־מיים וסוס אחד לעגלה עם החבית.

בזמן שריפה נשמעה אזעקה בכל העיר, וחברי מכבי־אש אשר גרו בסביבה רצו מיד ל„תחנה" והיו מסיעים את המכונות עם כל הציוד אל מקום השריפה.

בתוך המון האנשים אשר רצו למקום השריפה היו מת־בלטים הכבאים בתלבושתם האחידה — כובע נחושת מאורך עם שוליים רחבים, מעיל אפור כהה, חגורה רחבה שמצד אחד שלה תלוי גרזן מיוחד במינו, ומהצד השני חבל שבקצהו מכשיר מפלדה ששימש למטרת התקשרות לסולמות או לכל מקום אחר, כדי לשחרר את הידיים לכיבוי האש. לא אחת היה על הכבאים לרוץ דרך ארוכה עד למקום השריפה. בהגיעם למקום היה כל אחד עוסק בתפקידו ובמרץ רב לקח חלק בהפעלת משאבות המיים, או בצינורות המיים לשם התזתם על הבית הבוער, אחרים בהצלת נפשות ורכוש מהבית הבוער, או: בשמירה על הבתים הקרובים לבל תתפשט האש גם לשם. „הספקת המיים" היתה בעיה קשה; ברזים לא היו אז, ולא פעם היה צורך להביא מיים ממרחק רב ובמקרים רבים אפשר היה לראות איך אנשים נרתמים לעגלות וסוחבים את החביות הריקות לנהר או למגדל המיים שע"י הגן העירוני כדי למל־אותם מיים ולהביאם חזרה אל מקום השריפה.

בתקופה יותר מאוחרת, בערך בשנת 1910 עברה התחנה למקום חדש, בקצה הגן העירוני על־ידי ה„קאַלאַנטשה" („מגדל המיצפה"). אל הבית הזה, בקומה למטה עברה תחנת „מכבי־האש".

המקום החדש התאים יותר לתפקידו, הואיל והיה שם גם מקום לאימונים ולהתאמת האנשים לתפקידם. ציוד חדש לא נוסף הרבה ועבודת כיבוי־אש היתה קשה גם במקום החדש.

חברי גדוד מכבי־אש בסלונים היו נאמנים לתפקידם. הם עשו עבודתם הקשה במסירות והקרבה. אני זוכר כמה מוותיקי מכבי האש: את לייב־וואָלף מרמינסקי, את אחיו יצחק מר־מינסקי, את ישראל גלושביצקי, את אבא שאָכנערס (אבא לאָסקעס), דתי, קיצוני, „מוהל" וחבר ב„חברה־קדישא", גבאי בית המדרש דחומה ועסקן בהרבה מוסדות אשר בעיר וגם „פּאָזשאַרניק"; בזמן שריפה אפשר היה לראותו כשהחגורה והגרזן על מעילו הארוך, הכובע של מכבי־אש על ראשו, רועש וגועש במקום השריפה; את זלמן קניצה בעל זקן עגול אדום, איש מפלגת ה„בונד" ומשורר „טנור" במקהלת החזן של בית הכנסת הגדול, גם הוא „פּאָזשאַרניק" המתרוצץ בזמן השריפה; את מישקין ושפיטלניק מבעלי המלאכה, סנדלרים במקצוע, אשר תפרו לעצמם מגפיים מיוחדות לחגיגות ותהלוכות של מכבי־אש.

מתקופה יותר מאוחרת זוכרני את מפקד ה„גדוד" שמואל פולונסקי, תקיף בזמן מילוי תפקיד, מקובל על פיקודיו וסג־ניו; — בּרל שוואַרץ — סגן ראשון, אדם עדין־נפש וחבר טוב, יעקב זליקובסקי — סגן שני, בוריס פּיאַסצקי, בחור גבוה ויפה, שמאי סידלניצקי, האחים; זלמן ואיסר קוניצה — בעלי מכון המיים היוו קשת רחבה של כל תושבי העיר; בני בור־גנים, סוחרים, חייטים, סנדלרים, נגרים, קצבים ופועלים וכן חברי כל המפלגות; „בונד", „פועלי־ציון", ציונים וצ"ס, כולם כאחד חברים בגדוד אחד „מכבי האש", ללא ויכוח פוליטי, והמצע היחידי והמשותף — כיבוי שריפות, הצלת נפשות ורכוש של תושבי סלונים.

מנהג היה אצל ה„פּאָזשאַרניקים", שביום קבוע של החודש היו מתאספים ליד מגדל התצפית שבגן העירוני ומשם היו יוצאים במצעד אל רחובות העיר. זה היה נקרא ה„פּאַראַד", כולם מסודרים וחצחים יפה, על תלבושתם המלאה ובציוד המלא. בראש המצעד, התזמורת של מכבי האש, מבין טובי המנגנים בעיר והמנצח עליה רוטשטיין, אחריהם המפקדים, אנשי הגדוד, כל המכוניות, הסולמות והחביות.

המצעד היה עושה רושם רב; ילדים ומבוגרים היו צו־עדים בצידי הרחוב ורבים מזדנבים אחר המצעד; רגש של גאווה לאומית יהודית היה מלווה את הצועדים והמלווים כאחד, כי הגדוד, על מפקדיו, טוראיו, משרתי המכונות וחברי התז־מורת, רובם ככולם יהודים הם. כל ילד היה משתדל להיות בקרבת אביו או אחיו הצועד בשורות הכבאים ותקווה בלבו כי כאשר יגדל, גם הוא ודאי יהיה בין הצועדים...

יום מסוים בשנה נקבע כיום של „מכבי האש". ביום זה בשעות הבוקר, בגן העירוני, התקיים מיפקד גדול לאות פתיחת החג, אח"כ יצאו כל חברי הגדוד במצעד עם דגל מכבי־אש ודגל המדינה. בראש המצעד התזמורת, אחריה כל הציוד, מכונות הכיבוי והסולמות; הסוסים היו מקושטים בדגלונים, בירק ובפרחים. המצעד עבר ברוב רחובות העיר והסתיים בתפילה בבית הכנסת הגדול. „פני" העיר וב"כ השלטון (הם היחידים היו הלא יהודים) השתתפו בתפילה. גם משלחות של גדודי מכבי־אש מהערים והעיירות הסמוכות השתתפו בחגיגה זו.

בבית הכבאים היתה מוכנה להם ארוחת־צהריים חגיגית. בשעות המאוחרות של הערב עברה החגיגה אל הגן העירוני שהיה מקושט יפה; התזמורת ניגנה כל הזמן, היו הופעות אמנותיות, זיקוקין די־נור; לקרובי משפחה של הכבאים ניתנה הרשות להכנס אל הגן ולהשתתף בשמחתם. קהל רב היה מסביב לגן, וקנא באלה אשר בפנים.

יום הכבאים היה חגם של כל תושבי העיר.

בימי המלחמה הראשונה בשנת 1915 עם כניסת הגרמנים אל עירנו, התפרק גדוד מכבי האש. חלק גויס לצבא הרוסי, חלק הלך עם הנסוגים לרוסיה הפנימית והנשארים — נשארו בלתי מאורגנים.

בקיץ של שנת 1916 נתבקשתי יחד עם אנשים אחרים ללבוש את חליפת מכבי האש של אחי הבכור אברהם. (אחי שהיה חבר מכבי האש עבד אז בעבודות כפיה ביערות אשר בסביבות סלונים ונתבקשתי לבוא במקומו), להופיע בחצר

המשטרה הצבאית ברחוב ריבאצקי (רחוב הדייגים) לפני הוואכמייסטער הגרמני קעמפע.

לא בלב קל הלכו המוזמנים, כי שמו של הוואכמייסטער הלך לפניו — כסאדיסט ואכזר. לא רבים הופיעו בחצר המש־טרה, אבל היסוד לחידוש „מכבי־אש", נקבע ביום ההוא.

באותה פגישה נקבעה משמרת של ארבעה כבאים בחצר זו כעין תחנת מישנה של התחנה הראשית שחזרה למקומה הישן אל בית המיצפה, בגן העירוני.

במשך הזמן נצטרפו הרבה מהוותיקים וגם חדשים. המפקדים הקודמים: פולונסקי (שחזר אז ממחנה הגירוש בלאמסדורף) ושווארץ חזרו לתפקידם. יזכר לטובה איש הצבא הגרמני, וואכמייסטער בוכוואלד שניקבע מטעם השלטון כראש מכבי האש. הוא השקיע כוח ומרץ, הביא מגרמניה מכונות כיבוי חדשות, 2 משאבות צנטרופוגיות וסולם גדול ומשוכלל. הוא תבע הרבה מפיקודיו, אבל ידע גם לשמור עליהם: הוא שיחרר את כולם מעבודת הכפיה שהיתה מוטלת בתקופה זו על כל התושבים, אירגן משמרות קבועות של 12 איש בכל ימות השבוע, 24 שעות לכל משמרת. לשריפות שהיו פורצות במקומות מרוחקים היה מזמין מכוניות־משא והסיע את האנ־שים למקום־השריפה ובעיקר לשריפות ביערות הסביבה של סלונים.

כמו כן התארגנה מחדש תזמורת מכבי האש. נערכו נשפים אמנותיים, הופעות ספורטיביות ונוצר גם הימנון מקומי למכבי־אש (מלים לשמואל אורבוך, לחן לא. משיניסט). במשטר הקשה של הכובש הגרמני היתה פינה זו של גדוד מכבי האש פינה תרבותית, חברית וטובה, בה יכלו הציונים עם אנשי מפלגות מנוגדות לפעול בצוותא וללא כל ויכוחים; המצב והמטרה איחדו את כולם.

לארגון מכבי האש היו גם תפקידים נוספים.

בחודשי האביב, בזמן הפשרת השלגים, היה הנהר עולה על גדותיו וברחובות רבים, בעיקר בצד השני של הנהר, נתמלאו הבתים מיים. רכוש רב ונפשות היו בסכנה ומכבי־אש נקראו להצלה. בימי שלג, גשם, רוחות חזקים ובמיים עד לחזה הלכו להציל רכוש יהודי, ועוד איך הצילו!

גם תפקידי שלטון הוטלו על הארגון: בשנים 1919—1920, עם כל חילופי שלטון בעיר, וטרם שהעיר נכבשה ע"י השלטון־החדש, היה עובר השלטון לידי מכבי האש. לא פעם הם העמידו את עצמם בסכנה בשמירה על האדם והרכוש. השלטון היה בידיהם, עד שקמה „רשות מוסמכת" של הכובשים החדשים.

בהמנון של מכבי האש שרו הכבאים הסלונימאיים: „פייער און וואסער איז אונדזער דעוויז, רעטן וואס טייער און הייליק עס איז".

ואכן, מילאו הכבאים את תפקידם: הצילו נפשות ורכוש מאש וממיים, משוד ומרצח, הצילו בימים שקטים ובזמנים של מטרות כדורים, ועמדו כולם במבחן.

לכל חברי מכבי האש אשר אינם עוד עמנו, ישמשו שורות אלו נר־זכרון לנשמתם.

גיסי חנוך גרודזנסקי

גיסי, בעל אחותי הניה ריינה (ראיסה), חנוך (היינריך) גרודזנסקי היה רוקח מדופלם, ולו בית־מרקחת ובית־מסחר לחמרי ריפוי ותמרוקים בסלונים. במקצועו היה מומחה גדול. נטייה היתה לו למסחר בכלל. על־כן השתתף בעסקים שונים עם שותפים שונים. במסחריו לא הצליח. עסוק היה בבית־מרקחתו, ואת עסקיו האחרים מסר בידי שותפיו. מעסקיו אלה יצא בשן ועין. אולם בבית־מרקחתו הצליח מאד. ביתו נחשב לבית „אריסטוקרטי". באי הבית היו מהשכבה העליונה שבעיר ברובם נוצרים: רופאים, פקידי הממשלה, קציני־צבא, ובמי־עוטם: יהודים, שנטו להתבוללות. אך ברוחו היה גרודזנסקי יהודי טוב והגון, אלא שהחברה השפיעה עליו, והוא נסחב בזרם לרוח העת ולפי דרישת מעמדו.

אני אהבתי את גיסי וכבדתיו, ושנינו נקשרנו איש אל רעהו. התחלתי להשפיע עליו, לעורר בקרבו את היהודי החבוי בעמקי־נשמתו ולזעזע את הנימה היהודית הקשורה בסתר־לבו. היינו יושבים שנינו עד 2־3 בלילה ומשוחחים על היהודים והיהדות ועל השאלות התלויות בהן. השיחות הללו עשו את פעולתן. הוא נזכר בחינוך המסורתי שנתן לו אביו, היהודי הפשוט והתמים; הוא נזכר בגירסא דינקותא. וגעגועים תקפוהו למנהגי היהודים. הגיעו הדברים עד כדי־כך שהזמין לביתו מלמד ללמדהו אגדות חז"ל. התחיל להתענין בשאלת היהודים ולקרוא בעתון יידי. (הקריאה בעתון עברי שגבה ממנו). מבקרי־ביתו תמהו על השינוי שבא בהלך־נפשו וביעו תמהונם במלים (ברוסית): „אוזשידאוויל נאש גענריך איסאקאוויטש"... (הת־יהד היינריך בר' יצחק שלנו).

גרודזנסקי מת פתאום בשנת תרפ"ב בתחנת הרכבת ברנוביץ בעברו למסעיו דרך שם, והוא כבן חמשים וחמש שנה.

הלל איסר ינובסקי

זכרונות על משכילי סלונים וסופריה
זכרונות וועגן סלאנימער משכילים און שרייבער

הלל־איסר ינובסקי

במחיצתם של משה זבלוצקי ודר. א. ש. קמנצקי

בהיותי גולה בימי המלחמה העולמית הראשונה מעיר מולדתי, ובשבתי ישיבת־ארעי כשנתיים ימים בעיר סלונים, רכשתי לי שם מכרים וידידים, שבחברתם מצאתי לי שעה של קורת־רוח בימי צרה ויגון, ימי־המלחמה. בין ידידי הטובים והנאמנים נימנו הסופרים ד"ר אברהם־שלום קמנצקי, משה זבלוצקי, שניהם מבני־העיר. הד"ר קמנצקי היה כבר מפורסם כסופר חשוב ומלומד, כתב מאמרים רבים בחכמת היהדות וחקר־המקרא והיה מעורכי האנציקלופדיה היהודית בשפה הרוסית. היה יהודי חרד על דת, אדוק באמונתו ושומר מצוות. לא היה מעורב בין הבריות ולא היה שנון ביותר. בין המת־קדמים לא מצא מקום, ביישן היה. הלך לו בדרכו שהתווה לו בחייו וממנה לא זע ולא נע. הוא התפרנס מהכנסת בית־חומה גדול שנפל לו בירושה ומעיסקי רבית שניהלה אמו. משה זבלוצקי היה רווק זקן, בן־יחיד להורים עשירים שמתו עליו והשאירו לו הון עצום, שמכריו התפרנס הוא ואחיותיו בריווח ולא בצמצום. זבלוצקי כתב סיפורים ומאמרים, שפירסם במאס־פים וכתבי־עת שונים, ובהוצאה מיוחדת סיפור בשם „עזרה בצרה", כמו־כן ספר על כינויי סופרים עבריים (פסידונימים.) בביתו היתה ספריה חשובה. הוא היה תמיד שמח וטוב לב. בעניני־דת היה ההיפך מד"ר קמנצקי: חפשי היה. הוא סיפר לי, שלפני הרבה שנים נתפס במסתרים, בעשנו סיגריה ביום השבת, עשה עבירה לשמה. ומני אז נזכר שמו לגנאי בחברת החרדים בסלונים. ברם רובם היו מידידיו ואף אהבוהו, מפני שהיה אדם מצוין במידות תרומיות, איש־טוב ומטיב, עזר מכספו לנצרכים ויחונן דלים.

בבית זבלוצקי הייתי מבקר יום־יום בשעה קבועה, ובכל פעם הייתי מוצא את הד"ר קמנצקי כשהוא מחכה לי. היינו מבלים שעות רבות בשיחות שונות על ספרות ועל עניני־דיומא. פנאי היה לנו, כמו לכל בני־העיר שהתהלכו כצללים בימי הכיבוש הגרמני. זבלוצקי עסק אז בביבליוגרפיה של עתונים ומאספים עברים, שחלק מעבודתו פירסם עוד לפני כמה שנים במאסף „אוצר הספרות" כרך ה'. בעבודה זו עזרתי לו קצת. בכתובים היה אתו קובץ ביבליוגרפי חשוב מאד. הד"ר קמנצקי, אם כי חידש לעתים איזה חידושים פילולוגיים, לא עסק בעבודה ספרותית ממשית, הסתלקה ממנו רוח הקודש, מפני הגזירות שגזר עלינו הכובש הגרמני חדשים לבקרים. בעיר קראו לנו „השלישיה".

בשבתנו יחד באחד הימים, נכנס הביתה אחד מהחרדים, והוא מידידיו של זבלוצקי. בראותו את שלשתנו, אמר: „חכם, רשע, תם"... למי היו מכוונים התוארים חכם ותם — אינני יודע, אבל ה„רשע" היה מכוון לזבלוצקי, שנהנה מאד מבדיחתו של אותו האיש.

פעם אחת נסבה שיחתנו על המצוות, טעמיהן ועשייתן, ובפרט דיברנו על מצוות ציצית. קמנצקי הסביר את הענין לפי טעמו ופנה לזבלוצקי:

— גוי שכמותך, האם יודע אתה ציצית מה הן?

— ואני מאמין, — משיב זבלוצקי בצחוק, — שצדיק כמותך בוודאי אינו לובש „ארבע כנפות".

— האם מחויב אני להראות לך את ציציותי הכשרות? — ענה קמנצקי.

— ואני, האם אני מחויב להוכיח לך, שאני לובש ארבע כנפות? — התגרה בו זבלוצקי.

— אתה? — תמה קמנצקי.

— כן, אני לובש ארבע כנפות ואתה — מסופקני. — הריע זבלוצקי.

— מה דעתך על אפיקורוס זה? — פונה קמנצקי אלי.

— ומה דעתך על צדיק זה? — שואל זבלוצקי.

— הדעה בענין זה איננה מכרעת, — אמרתי, — יש לברר. התפשטו, ונווכח.

— אם להוכיח ולברר, — אמר זבלוצקי, — רוצה אני להתערב עם הד"ר קמנצקי.

— מסכים. בכמה?

— בעשרה רובלים למוסד, שינובסקי עומד בראשו. — הסכים זבלוצקי. (אני הייתי אז יו"ר בית־התמחוי לעניים בסלונים.)

— מסכים! — ושניהם המרו זה את זה בתקיעת־כף, ואני הייתי הערב לצד הזוכה מצד המפסיד.

וזבלוצקי מהר ויפשוט את מעילו, את חזייתו ואת כותנתו

חיים אורלן

לערער, משכילים, שרייבער

ווי אזוי אליעזר בן־יהודה האט פארביטן יוסף רעזניקאָווסקין אויף יעקב־מרדכי קאַפּלאַנ׳ען

יוסף רעזניקאָווסקיס בוכהאַנדלונג איז געווען אויפֿן ווינקל פֿון סקראָבאָוער און רוזשנאַיער גאַס. פֿאַרבייגייענדיק צו דער ישיבה אויף דער רוזשנאַיער גאַס פֿלעגן מיר זיך אָפּ־שטעלן יעדן מאָל ביים פענסטער פֿון רעזניקאָווסקיס בוכ־האַנדלונג און באַטראַכטן מיט גרויס נייגער די העברעאישע ביכער וואָס זענען געווען דאָרטן אויסגעשטעלט. יוסף רעזני־קאָווסקי האָט באַמערקט ווי מיר שטעלן זיך אָפּ יעדן מאָל ביים פענסטער, האָט ער אונדז איינמאָל פֿאַרבעטן מיר זאָלן אַריינקומען אינעווייניק. האָבן מיר פֿאַרשטייט זיך, צוגעכאַפּט זיך צו די פֿאָליצעס מיט ביכער ווי הונגעריקע צו פענטשיכעס קוכנס... ר׳ יוסף׳ן איז געפֿעלן געוואָרן אונדזער זשעדנעקייט פֿאַר די ביכער, האָט ער אונדז איינגעלאַדן אַריינקומען יעדן מאָל ווען מיר גייען פֿאַרביי און אַריינקוקן אין די ביכער וויפֿיל מיר ווילן און אונדזער האַרץ געלוסט. ער האָט ליב יונגוואַרג וואָס האָבן ליב ביכער. מיר, איך און נאָך אַ פּאָר חברים, געוועזענע ישראל מירסקיס און ח״י קאַצענעלסאָנס תלמידים, וואָס זענען שוין געווען גאַנץ פֿיין בע׳הבנ׳ט אין דער העברעאישער ליטעראַטור, זענען געווען זייער דאַנקבאַר יוסף רעזניקאָווסקין פֿאַר זיין ברייטהאַרציקער איינלאַדונג כאָטש ער האָט געוווּסט אַז מיר זענען נישט אַזעלכע קונדן וואָס קענען אים געבן צו לייזן אַ סך, און אויך פֿאַר דער געלעגנהייט צו באַקענען זיך פֿון דער נאָענט מיט אים אַליין. יוסף רעזניקאָווסקי איז געווען זייער חשוב אין אונדזערע אויגן — עפּעס אַ קליינינקייט? ער איז דאָך געווען אליעזר בן־יהודה׳ס אַ פֿאַרלעגער! אליעזר בן־יהודה וואָס האָט אויפֿ־געלעבט די העברעאישע שפּראַך אין ארץ־ישראל איז געווען אונדזער נאַציאָנאַלער העלד וואָס האָט פֿאַרווירקליכט אונדזער אידעאַל. ער איז געווען פֿאַרהייליקט ביי אונדז. איז געווען פֿאַר אונדז אַ גרויסע זכיה ווערן באַפֿריינדעט מיט יוסף רעז־ניקאָווסקי וואָס האָט אַרויסגעגעבן אליעזר בן־יהודה׳ס ערשטן העברעאישן ווערטערבוך (אין קליינעם פֿאָרמאַט) און זיינע לערן־ביכער אין ייִדישער היסטאָריע.

פֿון דאַן אָן זענען מיר געוואָרן אָפֿטע אַריינגייער אין רעזניקאָווסקיס בוך־געשעפֿט און געוואָרן מיט אים בעפֿריינ־דעט. ער איז געווען אַ שטילער באַשיידענער מענטש, נישט צופֿיל באַריידעוודיק. מיר האָבן זייער געוואָלט הערן פֿון אים זכרונות וועגן אליעזר בן־יהודה. מיר האָבן אויסגערעכנט אַז ער איז געוויס געווען, אויב נישט אַ גוטער פֿריינט בן־יהודה׳ס, איז כאָטש אַ גוטער באַקאַנטער, אָדער אפֿשר גאָר אַ יוגנט־פֿריינט זיינער. האָבן מיר זייער געוואָלט וויסן וואָס ער האָט צו דערציילן וועגן אים. האָט זיך אָבער שטענדיק געמאַכט אַזוי, אַז ער איז געווען פֿאַרנומען מיט עפּעס אָדער מיט אי־מיצן און פֿלעגט אונדז יעדן מאָל צוזאָגן מיט אַ גוטמוטיקן שמייכל: „ביי אַ גוטע געלעגנהייט וועל איך אייך דערציילן״. נישט נאָר דאָס, ער וועט אונדז אויך וויַיזן אַ פּעקל בריוו וואָס האָבן זיך אָפּגעהיט ביי אים פֿון זיין קאָרעספּאָנדענץ מיט אליעזר בן־יהודה. לײַדער האָב איך זיך נישט דערוואַרט צו יענער גוטער געלעגנהייט וואָס רעזניקאָווסקי האָט אונדז גוט־מוטיק פֿיל מאָל צוגעזאָגט — איך בין געוואָרן טעטיק אין יוגנטליכער ציוניסטישער אַרבעט, אַוועקגעפֿאָרן אויף חלוצי־שער הכשרה און נאָכדעם עולה געווען (1931) קיין ארץ־ישראל. ר׳ יוסף רעזניקאָווסקין האָב איך געטראָפֿן אַ סך יאָרן שפּע־טער — אין „פּנקס־סלאָנים״, ווען נישט ער, און נישט אונדזער ליבע־האַרציקע ייִדישע סלאָנים איז שוין געווען אויף דער וועלט.

איך האָב אַ מאָל דערציילט וועגן דעם אונדזער אומ־פֿאַרגעסלעכן טייערן חיים אָוערבוך ז״ל אין תל־אביב, האָט זיך חיים אָפּגערופֿן צו מיר: ווילסט הערן אַ מעשה שהיה, וועגן יוסף רעזניקאָווסקין מיט אליעזר בן־יהודה, וואָס איך

העליונה, ונשאר עומד כשהוא לבוש טלית קטנה מצוייצת כדת וכדין, לתמהונו הגדול של קמנצקי, וגם אני לא האמנתי למראה עיני.

זבלוצקי סיפר לי אח״כ, שמילדותו גדלתהו אמו על ברכת ציצית בכל בוקר, וכך נעשה לו ההרגל כטבע שני. הוא איננו יכול להפרד מטליתו הקטנה ומברכת ציצית. בכל יום בקומו משנתו הוא מברך על הציצית ואפילו מנשקן.

אחרי המלחמה נעשה זבלוצקי עסקן ציבורי פעיל, נבחר לסגן ראש העיר ועשה הרבה לטובת האוכלוסין. בשעות הפנאי ערך שנים אחדות את העתון היהודי המקומי, ואסף את חידודיו של הגאון ר׳ אייזילי מסלונים ויוציאם לאור בספר מיוחד בשם: „פון ר׳ אייזעלעס מויל״.

בשנת תרצ״ב, כשישבתי כבר בארץ־ישראל, קבלתי ממנו מכתב, בו הוא מודיעני, שהוא ניגש להוציא מאסף בשם: „דער סלאָנימער פנקס״. והיות שישבתי שנתים בסלונים ואף הייתי מעסקניה הצבוריים בשעת־חירום, לכן הוא מבקש ממני להשתתף במאספו, לשלוח לו את סיפור תולדותי ותמונתי וגם חומר ספרותי שיש לו קשר לסלונים. שלחתי לו שתי רשימות, וקבלתי אחר־כך ממנו עוד מכתב, בו הודיע שאת רשימותי הוא יפרסם במאסף ושאל על ענין הקשור בזכרונותי לסלונים. מכתבי השני הגיעני חזרה מסלונים, וכתובת על המעטפה שהאיש מת.

זבלוצקי מת פתאום מבלי שצווה על עזבונו, והוא כבן ששים ושלש.

שנים אחדות אחר־כך עלה ארצה מסלונים ידידי ר׳ יעקב חננוביץ ז״ל. הוא היה נוכח בעת מותו הפתאומי של זבלוצקי, והוא סיפר לי, שבהפשיטו מעליו את בגדיו, הוא מצאהו לבוש „ארבע־כנפות״...

האָב געהערט פון זיין מויל (עס איז עפּעס געווען אַ קרובה־שאַפט צווישן דער אַוורבוך־משפּחה מיט רעזניקאָווסקין און חיים איז געווען זייער גוט בעפריינדעט מיט ר׳ יוסף׳ן), וועל איך דיר דערציילן: רעזניקאָווסקי מיט בן־יהודה׳ן האָבן זיך קיינמאָל נישט געזען, זיי האָבן זיך געקענט נאָר פון אויפֿשרייבן זיך. רעזניקאָווסקי איז דאָך אָבער געווען שוואַך אויף עברי, כאָטש ער האָט אַרויסגעגעבן העברעאישע ביכער — האָט ער געהאַט אַ גוטן פריינט, יעקב־מרדכי קאַפּלאַן, אַ באַוווּסטער העברעאישער לערער אין סלאָנים, פלעגט קאַפּלאַן שרייבן פאַר רעזניקאָווסקין זיינע העברעאישע בריוו צו אליעזר בן־יהודה. בן־יהודה האָט זייער הנאה געהאַט פון די פיינע העברעאישע בריוו וואָס ער פלעגט באַקומען פון רעזניקאָווסקין און האָט אים אַ מאָל געשריבן, אַז ער פאַרמאָגט אַ חוש צו דערקענען אַ מענטשן לויט זיין שרייבן אויף אַזוי פיל, אַז ער קען אים אפילו אָפּשילדערן גענוי ווי ער זעט אויס. איז דאָס ר׳ יוסף׳ן געפעלן געוואָרן, און געבעטן ווידער זיין גוטן פריינט קאַפּלאַנען ער זאָל שרייבן בן־יהודה׳ן, אַז ער וויל טאַקע זייער ער זאָל אים אויסשרייבן ווי ער שטעלט זיך אים פאָר אין זיינע געדאַנקען. עס האָט לאַנג נישט געדויערט, און רעזניקאָווסקי האָט באַקומען פון אליעזר בן־יהודה אַ בריוו אין וועלכן ער האָט אים אָפּגעפּאָרטרעטלט מיט אַלע פּיטשעווקעס, ווי ער שטעלט זיך אים פאָר לויט זיינע בריוו: אַ הויכער, ברייט־פּלייציקער, אַ הדרת־פּנים מיט אַ פיינע באָרד... פאַרשטייט זיך, אַז בן־יהודה האָט אָנגעגעבן אין זיין בריוו אַלע סימנים גענוי ווי עס האָט אויסגעזען יעקב־מרדכי קאַפּלאַן, וואָס איז טאַקע געווען אַ הויכער, אַ ברייטער, הדרת־פּנימדיקער ייד מיט אַ שיינע באָרד. רעזניקאָווסקי, איז דווקא געווען אַ נידריטשקער, אַ דאַרינקער, אָן אַ באָרד מיט אַ הערבעלע. אָבער אליעזר בן־יהודה האָט קיין טעות נישט געהאַט...

אין „פּנקס־סלאָנים" האָבן זיך דווקא די צוויי גוטע פריינט צונויפגעטראָפן נאָענט איינער צום צווייטן (אין דער בילדער־אָפּטיילונג, ערשטער באַנד, זייטן 24 און 26).

גדליה האַלפּערין

וועגן גדליה האַלפּערין דעם „בית־המקדש", האָב איך געהערט פיל מער, ווי כ׳האָב אים געדיינקט אַליין. מיינע צוויי ברידער דוד און יוסף זיינען געווען זיינע תּלמידים. זיינע צוויי ביכער זיינען קליינע זאַמלונגען פון זיינע ערשטע ליטעראַרישע אַרבעטן־מאמרים, שירים און עפּיגראַמען. ער איז געווען אַ פּרוקטבאַרער און פלייסיקער שרייבער, האָט זיך באַטייליקט אין דער דעמאָלסדיקער העברעאישער פּרעסע און האָט איבערגעלאָזן אַ היפּשן פּאַק מיט מאַנוסקריפּטן, וואָס מען האָט עס באַהאַלטן נאָך זיין טויט אויפן בוידעם צוזאַמען מיט זיין אַרכיוו און זיינע ספרים. ער איז געשטאָרבן אין דער ערשטער מלחמה. די שכנים אין הויז האָבן דערטאַפּט גדליה האַלפּערינס פאַרשריבענע פּאַפּירן, און עס האָט זיי גוט צונוץ געקומען: ווינטער־צייט פלעגן זיי פאַרקלעפּן מיט דעם די פענסטער און די טירן, און פון צייט צו צייט אויך די ווענט, וואָס האָבן שטענדיק געבעטן זיך פאַר אַ תּיקון...

פּאַפּיר איז דאַן געווען אַ יקר־המציאות, און פאַר יענע שכנים איז דאָך קיין אונטערשיד ניט געווען — פאַרשריבענע, אָדער נישט קיין פאַרשריבענע — אַבי פּאַפּיר!

עס איז אויבן דערמאָנט, אַז מען האָט אים גערופן: „דער בית־המקדש", דאָס איז פון די גאָר אַמאָליקע יאָרן. אין די שפּעטערדיקע יאָרן האָט מען אים גערופן: „דער חורבן בית־המקדש". דאַרף מען שוין וועגן דעם דערציילן ווידער פון אָנהויב: גדליה האַלפּערין איז אַלס יונגערמאַן געקומען קיין סלאָנים פון מינסק און האָט דאָ חתונה געהאַט מיט אַ סלאָנימער שיינהייט, פייגל סידראַנסקי. ער האָט אָפּגעגעבן זיינע בעסטע יונגע יאָרן אויף אויספּלאַנירן אַ וווּנדערבאַרן מאָדעל פון דעם בית־המקדש, לויט אַלע פּרטים וואָס זענען אָנגעגעבן אין די פאַרשידענע מקורות, און רבנים און מלומדים האָבן מיט באַוווּנדערונג באַשטעטיקט די ריכטקייט פון דעם. איז ער אַרומגעפאָרן מיט דעם בית־המקדש איבער שטעט און שטעטלעך און פאַרשאַפט אומעטום אַ גרויסע אַטראַקציע. יונגע און אַלטע פלעגן קויפן בילעטן צו אָנקוקן עס, און גדליה האַלפּערין האָט געמאַכט אַ לעבן פון דעם. ווייזט אויס, אַז אַזוי איז ער אויך אָנגעקומען קיין סלאָנים און שוין פאַרבליבן אַ סלאָנימער. אַלענפאַלס, נאָך דער חתונה האָט זיין יונגע ווייבל אַרומגעזען זיך, אַז עס איז פאַר איר קיין עסק נישט, אַז איר מאַן זאָל אַרומפאָרן און זי זאָל זיצן אין דער היים און אויסקוקן אים. וואָס זשע האָט זי געטאָן? איינמאָל, ווען זי איז אַריינגעפאַלן אין גרויס צאָרן — האָט זי גענומען אַ האַק און צעשמעטערט דעם בית־המקדש אויף שטיקלעך. חרוב געמאַכט דעם בית־המקדש און פּטור געוואָרן פון דעם איינמאָל פאַר אַלע מאָל... פון דאַן אָן האָט מען אים שוין נישט גערופן: „דער בית־המקדש", נאָר: „דער חורבן בית־המקדש", און פון דאַן אָן איז שוין גדליה האַלפּערין נישט אַרומגעפאָרן, נאָר געזעסן אין סלאָנים און געלערנט יידישע קינדער תּנ״ך און די העברעאישע שפּראַך. ער איז געווען אַ טיף געלערנטער מיט פיל וויסן און איינער פון די וויכטיקסטע לערער אין סלאָנים.

זיין ווייב איז געשטאָרבן פריער. זיי האָבן איבערגעלאָזט אַ קליינע יתומה׳לע גאָלדע, וואָס איז אויפגעוואַקסן אין בית־יתומים, גוט שיין און געראָטן. זי האָט חתונה געהאַט מיט אַ פיינעם סלאָנימער בחור, מאָטל יאַקימאָווסקי. זייער ערשטן זונעלע האָבן זיי אַ נאָמען געגעבן נאָך איר פאָטער, גדליה. זיי האָבן געהאַט נאָך קינדערלעך — אַלע מיט אַלעמען אומגעקומען דורך די מערדערישע הענט.

חיים זשיטלאָווסקי אין סלאָנימער ישיבה

איך האָב זיך אַנומלט אויסגערעדט אין אַ געזעלשאַפט פון פריינט, ריידנדיק וועגן חיים זשיטלאָווסקין, אַז איך געדיינק זשיטלאָווסקין פון סלאָנימער ישיבה. האָבן די מענטשן מיר אָנגעקוקט: זשיטלאָווסקי אין דער סלאָנימער ישיבה? וואָס האָט ער געטאָן אין דער ישיבה, און ווי קומט גאָר זשיטלאָווסקי אין דער ישיבה?

אַלזאָ, געווען איז עס אין די צוואַנציקער יאָרן. זשיטלאָווסקי איז דאַן אַראָפּגעקומען פון אַמעריקע אויף אַ לעקציע־

טור איבער פוילן און האָט געמאַכט אַ גרויסן רושם אומעטום. זיין באַזוך אין סלאָנים איז געווען אַ סענסאַציע אין שטאָט. גרויסע אַפּישן מיט קידוש־לבנה אותיות האָבן אָנגעזאָגט די גרויסע בשורה וועגן זשיטלאָווסקיס איינציקן רעפעראַט אין סלאָנים אין דעם „דאָם ליודאָווי״. יונגע און אַלטע זענען געשטאַנען אַרום די אַפּישן און געשלונגען מיט גרויס נייגער די נייעס וועגן דעם וויכטיקן גאַסט, און צווישן זיי אויך מיר ישיבה־בחורימלעך. האָבן מיר זיך אויפגערעדט, אַ גרופּע יונגע ישיבה־לייט, נישט דורכצולאָזן אַזאַ געלעגנהייט און גיין הערן דעם גרויסן שרייבער און פילאָזאָף. איז עס אונדז אָבער נישט באַשערט געווען: דער משגיח אין דער ישיבה האָט זיך ווי עס איז דערוווּסט פון דעם, און דעם זעלבן טאָג האָבן מיר שוין געלייענט אַ באַקאַנטמאַכונג, ריכטיקער: אַ וואָרנונג, אַז די פאַרוואַלטונג פון דער ישיבה וועט אָננעמען מיטלען קעגן ישיבה־לייט וואָס וועלן גיין הערן די אפּיקורסישע רייד פון חיים זשיטלאָווסקי. קלאָרע דיבורים. נו, ווער וועט עס גיין אָנהויבן זיך מיטן משגיח? מילא, נישט איז נישט...

אויף מאָרגן אין דער פרי, אַ ווינטערדיקער שנייאיקער אינדערפרי, ווי מיר זיצן אַזוי און הערן זיך צו צו ר' אהר'על'ע שיעור, גיט זיך אַן עפן די טיר און עס קומט אַריין אַ שיינער, הויכער גאַסט אין אַ גרויסן שוואַרצן הוט און אין אַ גרויסן שוואַרצן פוטער פון וועלכע עס האָבן אַרויסגעשיינט זיינע ווייסע זילבערנע וואָנצן מיט דער ווייסער זילבערנער קמץ־בערדל און מיט אים זיינען אַריינגעקומען צוויי באַקאַנטע בונדישע יידישיסטישע פירער אין שטאָט, וואָס זייערע פיס האָבן קיינמאָל נישט אַריבערגעטראָטן די שוועל פון דער ישיבה. עס איז באַלד דורכגעלאָפן אַ שושקעריי צווישן די תלמידים: זשיטלאָווסקי... ר' אהר'על'ע איז אָנגעגאַנגען מיטן שיעור אומגעשטערט און דער געהויבענער גאַסט מיט זיינע באַגלייטערס זענען געשטאַנען ביים טיר און זיך צוגעהערט צו דער סוגיה וואָס אונדזער רבי באַהאַנדלט. ר' אהר'על'ע (ר' אהרן ביינעסאָווסקי הי״ד) האָט געהאַט אַ פיינע שטימע און געווען אַ גרויסער מסביר, עס איז געווען אַ פאַרגעניגן צוהערן זיך צו זיינעם אַ שיעור. מ'האָט אים גערופן: „ר' אהר'על'ע״ ווייל ער איז געווען קליינוווּקסיק און ווייל מ'האָט אים ליב געהאַט. זשיטלאָווסקי מיט זיינע באַגלייטערס זענען אַזוי געשטאַנען און צוגעהערט זיך ביזן סוף פון שיעור, און דאַן איז ר' אהר'על'ע צוגעגאַנגען צום גאַסט און געגעבן אים אַ שלום עליכם און זיי האָבן זיך פאַנאַנדערגערעדט אויף אַ ברייטן אופן.

זשיטלאָווסקיס באַזוך אין דער ישיבה איז געווען אַ רעטעניש און מען האָט פיל גערעדט פון דעם — צי דען האָט זשיטלאָווסקי, דער גרויסער פריידענקער, זיך פאַרביינקט יענעם ווינטערדיקן אינדערפרי אין סלאָנים נאָך דער ישיבה און געקומען הערן אַ דבר־תורה, נאָך דער אפּיקורסישער דרשה זיינער אין דעם „דאָם ליודאָווי״?... זענען געווען יודעי־דבר וואָס האָבן דערקלערט די רעטעניש: זשיטלאָווסקי האָט זיך דערוווּסט, אַז אַ גרופּע ישיבה־לייט האָבן געגאַרט קומען צו זיין לעקציע, און מען האָט עס זיי פאַרבאָטן — איז ער געקומען צו זיי...

דער שריפטשטעלער און פעדאַגאָג חיים־יעקב קאַצענעלסאָן און דער פאַלשער בילבול אויף אים

אין די צוואַנציקער יאָרן איז אָנגעקומען אין סלאָנים אַ נייער העברעאישער לערער, און שפּעטער אַ דירעקטאָר, פאַר דער נאָר וואָס געגרינדעטער „תרבות״־שולע, ח. י. (חיים־יעקב) קאַצענעלסאָן. ער האָט זיך אַרויסגעראַטעוועט פון רוסלאַנד, ווו ער איז געווען אַ קאַזיאָנער ראַבינער אין דער טיף רוסישער שטאָט אַריאַל, און דער צענטראַל־קאָמיטעט פון די „תרבות״־שולן אין פוילן האָט אים געשיקט צו אונדז אין סלאָנים. ער איז געקומען מיט זיין פרוי ראָזאַ, אַ הויך־געבילדעטע, איידעלע, פיינע פרוי, אַ דאָקטאָר מעדיצין, וואָס האָט נישט פּראַקטיצירט, — אַלנפאַלס אין סלאָנים — אין אונדזער צייט. אין סלאָנים האָבן זיי געהאַט, ווייזט אויס, קרובים אָדער סתם גוטע פריינט, וועלכע זיי האָבן געקענט נאָך פון די יאָרן פון ענדע 19־טן יאָר־הונדערט, ווען קאַצענעלסאָן איז געווען אייניקע יאָר אַ לערער אין דער רוסיש־יידישער רעגירונגס־שולע „יעווריייסקאָיע־אוטשילישטשע״. זיי האָבן געוווינט אויף דער ברייטער־גאַס, אין שמאַייעווסקיס הויז.

קאַצענעלסאָנס קומען איז געווען אַ וויכטיקע געשעעניש פאַר דער העברעאישער סלאָנים. מיר, יונגע, נייגעריקע, העבראָאיש־לערנדיקע יינגלאַך, זענען געווען ממש באַגייסטערט דערוויסנדיק זיך, אַז קאַצענעלסאָן איז אַ באַוווּסטער העברעאישער שרייבער און זיינע אַרטיקלען געפינען זיך אין די בכבודיקע בענדער פון „השילוח״, וואָס פלעגן אַראָפּקוקן צו אונדז פון די פּאָליצעס אין דער שטאָטישער ביבליאָטעק און אין די אַנדערע ליטעראַרישע אויסגאַבעס, נאָך איידער מיר זיינען געווען ביכולת זיך צו נעמען צו זיי. עס איז געווען פאַר אונדז אַ גרויסע סאַטיספאַקציע צו האָבן אין אונדזער סלאָנים אַ העברעאישן שרייבער. מיר פלעגן אים נאָכקוקן און אָפּטמאָל אים נאָכגיין אין גאַס מיט גרויס דרך־ארץ. עס איז געווען אַ אידעאַל פאַר אונדז, יונגוואַרג, צו האָבן קאַצענעלסאָנען פאַר אַ לערער, און נאָך דעם, אַז מיר האָבן זוכה געווען דערצו, האָט מען זיך געפילט גליקלעך צו זיין קאַצענעלסאָנס אַ תלמיד.

איך און מיין קוזין, יחיאל באַלאַכאָווסקי (אין תל־אביב), האָבן אפילו געהאַט די זכיה צו זיין זיינע פּריוואַטע תלמידים. וואָס מער און נענטער מיר האָבן אים דערקענט, אַלץ מער האָבן מיר אים געשעצט. ער איז געווען אַ גרויסער פעדאַגאָג מיט פיל און טיפן וויסן, סיי יידיש און סיי אַלגעמיין־וועלטלעך, אַזוי אויך אַלס שרייבער. ער איז געווען באַקאַנט ניט נאָר אין דער העברעאישער ליטעראַטור, נאָר אויך, און אפשר נאָך מער, אין דער יידיש־רוסישער ליטעראַטור. ער איז אויך געווען פון די וויכטיקע מיטאַרבעטער אין דער גרויסער ברוקהויז־עפראָנס יידיש־רוסישער ענציקלאָפּעדיע. מיר זענען אונטערגעוואַקסן, האָבן מיר הנאה געהאַט צו לייענען זיינע אַרטיקלען אין דער העברעאישער פּרעסע, אונטער וועלכע ער פלעגט צושרייבן: „סלאָנים״ און דאָס האָט באַזונדערס גערעדט צו אונדזערע סלאָנימער פּאַטריאָטישע געפילן. קאַצענעלסאָן האָט צוגעגעבן חשיבות אונדזער סלאָנים און ער איז געווען געאַכטעט אין אַלע קרייזן.

איז אָבער אין מיטן דערינען באַשערט געווען אונדז אַן אויסערגעוויינלעכע איבערראַשונג, וואָס האָט אונדז אַלעמען געפּלעפט: אין דער שטאָטישער ביבליאָטעק איז אָנגעקומען פון ארץ־ישראל (אַ דריי־פיר יאָר נאָכן דערשיינען), אַ ביאָגראַפישער בוך וועגן יוסף־חיים ברענער — „מחיי יוסף־חיים ברנר", פון י. יערי־פּאָלעסקין, תל־אביב 1922, — און אין דעם בוך דערציילט דער מחבר וועגן ברענערס דינסט אין דער צאַרישער אַרמיי אין דער שטאָט אַריאַל, אַרום 1904, און דערביי דערציילט ער אויך, אַז נאָך דער רוסישער רעוואָלוציע האָט שמואל ניגער טעלעגראַפירט פון פּעטערבורג צום „פאָרווערטס" אין ניו־יאָרק, אַז אין די אַרכיוון פון דער צאַרישער געהיים־פּאָליציי („אָכראַנאַיע־אָטדעלעניע") אין אַריאַל האָט מען געפונען וועגן דעם דאָרטיקן ראַבינער און העברעיִש־רוסישן שרייבער ח. י. קאַצענעלסאָן, אַז ער האָט נאָכגעשפּיאָנירט נאָך ברענערן, ווען ער האָט געדינט דאָרטן אין דער צאַרישער אַרמיי... דער בוך איז, פאַרשטייט זיך געוואָרן דער בעסט געלייענטער העברעאישער בוך אין סלאָנים. ער איז געגאַנגען מיד ליד, און מענטשן האָבן געקוועטשט מיט די פּליִיצעס: איז עס טאַקע מעגלעך, אַז אַט דער אָנשטענדיקער קאַצענעלסאָן, וואָס מיר שטאָלצירן מיט אים אַזוי, האָט גאָר געהאַט צו טאָן מיט דער „אָכראַנע", כּדי צו נאָכשפּיאָנירן נאָך בענערן?... הכּלל, עס איז שוין געווען וועגן וואָס צו רעדן.

די רעדעריי וועגן דעם, אָדער טאַקע יערי פּאָלעסקינס בוך — און אפשר דאָס און דאָס — זיינען דערגאַנגען צו קאַצענעלסאָנען. האָט ער פאַרעפנטליכט זכרונות וועגן זיין באַקאַנטשאַפט מיט ברענערן אין אַריאַל, פון וועלכן עס ווייזט זיך גאָר אַרויס, אַז ער האָט געטאָן פיל, כּדי צו פאַרלייכטערן ברענערס שווערן לעבן אין דער קאַזאַרמע, אויף וויפיל עס איז אים נאָר מעגלעך געווען. ברענער האָט געצויגן קאַצענעלסאָנס אויפמערקזאַמקייט — לויט זיינע זכרונות — באַלד ווי עס איז דערשינען זיין ערשטער ביכל דערציילונגען („מעמק עכור", וואַרשע, 1902), האָט ער געשריבן אין דעם יאָר־בוך „בודושטשנאָסט" זייער אַ גוטע קריטיק, אין וועלכער ער האָט פאַרגעשטעלט ברענערן אַלס אַן אויפגייענדער שטערן אין דער העברעאישער ליטעראַטור. דאָס האָט באַווירקט הלל ציטלינען, וואָס איז געווען ברענערס אַ גוטער פריינט, צו שרייבן צו קאַצענעלסאָנען און דערציילן אים אַז דער זעלבער ברענער, וואָס ער האָט וועגן אים אַזאַ געהויבענע מיינונג, געפינט זיך אין קאַזאַרמע אין זיין שטאָט, אין אַריאַל, און האָט אים געבעטן ער זאָל טאָן פאַר אים וואָס עס איז מעגלעך. קאַצענעלסאָן דערציילט, אַז ער איז באַלד אַוועק אין קאַזאַרמע, זיך געטראָפן מיט ברענערן, נאָכדעם איז ער געגאַנגען צו דער נאַטשאַלסטוואָ און אויסגעפּועלט פאַר אים אורלויבן און פאַרשידענע אַנדערע פּריווילעגיעס, און אויך גענומען אויף זיך די אחריות פון זיין אויפפירונג אויסער דער קאַזאַרמע. ברענער איז געוואָרן אַ בן־בית אין קאַצענעלסאָנס הויז, ווו ער פלעגט פאַרברענגען יעדער מאָל ווען ער האָט געהאַט אַ געלעגנהייט אַרויסצוגיין פון קאַזאַרמע, און קאַצענעלסאָן האָט שוין געזאָרגט פאַר דעם, אַז ברענער זאָל האָבן אַזעלכע געלעגנהייטן וואָס מער. אַזוי האָט זיך פאַרבונדן צווישן זיי אַ נאָענטע און וואַרעמע פריינטשאַפט וואָס האָט אָנגעהאַלטן אויף שטענדיק.

ברענער האָט געדינט אין אַריאַל איין יאָר, ביז ער איז אַנטלאָפן ווען עס האָט אויסגעבראָכן דער רוסיש־יאַפּאַניש קריג. קאַצענעלסאָן דערציילט, אַז ברענער האָט זייער פיל זיך געישובט מיט אים איידער ער האָט אונטערגענומען די ריזיקע פון אַנטלויפן פון דער ארמיי, אָבער אַז די מלחמה האָט זיך אָנגעהויבן און עס האָט געהאַלטן ביים גיין צום פראָנט, האָט ער אים שוין נישט אָפּגעהאַלטן. ברענער האָט אים געשריבן נאָכדעם פון גאַליציע, פון לאָנדאָן און אויך פון ארץ־ישראל. דאָס איז דער אינהאַלט פון קאַצענעלסאָנס אינטערעסאַנטע זכרונות, אין וועלכע ער האָט געהאַט די כּוונה צו דערציילן, אַז די ידיעה וועגן זיין „שפּיאָנירן" נאָך ברענערן האָט נישט קיין גרונט און קיין זין.

קאַצענעלסאָן האָט פאַרעפנטלעכט אַט די זכרונות זיינע אין דער טעגליכער וואַרשעווער „הצפירה" (29־טער אַפּריל, 1927) און איבערגעדרוקט עס נאָכדעם אין דעם לאָנדאָנער וועכנטליכן „העולם" (7־טער אַפּריל 1932). אָבער אַזוי ווי אַ טעגליכע אָדער וועכנטליכע צייטונג ווערט אַ יקר־המציאות באַלד נאָכן דערשיינען, אָדער עס איז אפילו לכתחילה ניט דערגאַנגען צו די יעניקע וואָס די ידיעה וועגן קאַצענעלסאָנס „שפּיאָנירן" נאָך ברענערן איז דערגאַנגען צו זיי, איז עס אַזוי פאַרבליבן אין דער ברענער־ליטעראַטור. אַ סברא, אַז דער צענטראַל קאָמיטעט פון די „תרבות־־שולן אין פּוילן האָט אים געשיקט טאַקע צוליב דעם קיין סלאָנים, ווייל לויט זיינע קענטנישן און פּאָפּולאַריטעט אין דער העברעאישער פּעדאַגאָגיק האָט ער געקענט און געדאַרפט פאַרנעמען אַ וויכטיקן פּאָסטן אין אַ פיל גרעסערע שטאָט ווי סלאָנים. משה קליינמאַן, דער רעדאַקטאָר פון „העולם", האָט דערציילט, אַז מען האָט אים פאַרגעוואָרפן פאַרן דרוקן קאַצענעלסאָנס אַרטיקלען אין זיין צייטונג. „אַ מענטש מיט אַזאַ פאַרגאַנגענהייט דאַרף מען נישט דרוקן אין אַ יידישע צייטונג", אַזוי האָט מען אים געעצה'ט.

נאָך מיין עולה זיין קיין ארץ־ישראל האָב איך געהערט אַז קאַצענעלסאָן איז געוואָרן אַקטיוו אין דער ציוניסטישער אַרבעט אין סלאָנים און אַנטיילגענומען פון צייט צו צייט אין די ציוניסטישע פּאַרטיי־שטרייטונגען מונדליך און מיט אַרטיקלען אין „סלאָנימער וואָרט". פלעגט פון צייט צו צייט עמיצער זיך אַרויסכאַפּן צוהעצטערהייד: „אַט דעם קאַצענעלסאָנען מיטן ,מעשה ברענער' וועלן מיר פאַרמאַכן דעם מויל זיינעם"... מיין יוגנט־פריינט ליפּע מאירסאָן, וואָס איז אויך געווען קאַצענעלסאָנס אַ תלמיד און אַ הייסער פאַרערער זיינער, האָט מיר געשריבן, אַז איך דאַרף עפּעס טאָן אין ארץ־ישראל כּדי ריינוואַשן אונדזער באַליבטן לערער פון מיאוסן בילבול, וואָס מיר האָבן ניט געוואָלט גלויבן, און עס האָט אונדז פאַרדראָסן וואָס ער פאַרשאַפט אים שפיכות־דמים אומזיסט, ווי מיר זיינען געווען איבערצייגט, כאָטש מיר האָבן ניט געהאַט קיין באַגריף, ווי אַזוי און פאַרוואָס אַזאַ צרה האָט זיך צוגעטשעפּעט צו אים. איך האָב זיך דאַן געטראָפן מיט יערי־פּאָלעסקינען אין תל־אביב און ער האָט אמתדיק באַדויערט וואָס ער האָט אַריינגענומען אין זיין בוך אַן אומבאַגרינדעטע באַשולדיקונג קעגן אַן אדם חשוב. ער האָט געפונען ניגערס טעלעגראַמע אין „פאָרווערטס", האָט ער עס באַנוצט ניט אויסרעכענענדיק די קאָנסעקווענצן וואָס וועלן

אַרויסקומען פֿון דעם. אַלענפֿאַלס, ער האָט געהאַלטן שמואל ניגערן פֿאַראַנטוואָרטליך פֿאַר דעם, וואָס ער האָט זיך אָנגע־כאַפּט אָן דער סענסאַציע, כדי אויך אַריינוואַרפֿן אַ שטיין אין דער העברעאישער מחנה.

צו קאַצענעלסאָנס 5־טן יאָרצייט, אין 1941, האָב איך פֿאַרגעבראַכט דעם גאַנצן עניין אין דעם ירושלימער „העולם" און פֿאַרגעלייגט, אַז דער ליטעראַטן פֿאַריין אין ארץ־ישראל זאָל באַשטימען אַ ספּעציעלע קאָמיסיע צו אויספֿאָרשן די זאַך און פֿאַרעפֿנטליכן איר באַשלוס. אַזאַ קאָמיסיע איז טאַקע באַשטימט געוואָרן, זי איז אַנטשטאַנען פֿון דריי פֿון די פּראָ־מינענטסטע העברעאישע שרײַבער: פּראָפֿעסאָר יוסף קלויז־נער, ד"ר צבֿי וויסלאַווסקי און משה קליינמאַן, רעדאַקטאָר פֿון „העולם". די ערשטע אויפֿגאַבע פֿאַר דער קאָמיסיע איז געווען צו פֿאַרבינדן זיך מיט שמואל ניגערן אין ניו־יאָרק און אויסגעפֿונען פֿון אים, וואָס ווייס ער וועגן דעם עניין, אויסער דעם וואָס ער האָט אינפֿאָרמירט אין זײַן טעלעגראַמע צום „פֿאָרווערטס" און צו האָט ער געזען אַליין די אינפֿאָר־מאַציע אין דעם אַרכיוו פֿון דער געהיים־פּאָליציי אין אַריאַל, אָדער ער האָט עס גענומען פֿון אַ צווייטע אָדער אַ דריטע קוועלע. מען האָט דערוואַרט מיט אינטערעס ניגערס ענטפֿער, אָבער קיין ענטפֿער איז נישט געקומען. עס איז געווען מלחמה־צייט און דער גרויסער אומגליק איז אָנגעלאָפֿן, איז שוין נישט געלעגן אין זינען צו פֿאַרנעמען זיך מיט דעם און פֿון דער קאָמיסיע איז גאָרנישט אַרויסגעקומען. אַלע דריי זײַנען שוין נישטאָ. דאָך זײַנען פֿאַרבליבן פֿון יענער צייט אינטערעסאַנטע דערקלערונגען פֿון וויכטיקע העברעאישע שרײַבער וואָס האָבן זיך אָפּגערופֿן און פֿאַרעפֿנטליכט זייערע מיינונגען, אַז קאַצענעלסאָן איז געווען אַ קרבן פֿון אַ פֿאַלשן בילבול. צווישן אַנדערע האָט זיך אויך אָפּגערופֿן אונדזער בן־עיר, דער היסטאָריקער פֿון אונדזער ליבער סלאָנים, קלמן ליכטענשטיין. ער האָט דערציילט, אַז שפּאַצירנדיק אַמאָל מיט קאַצענעלסאָנען צוזאַמען מיט גד גאָלדבערג, דעם יונגן אומ־געקומענעם היסטאָריקער פֿון אונדזער שטאָט און באַגאַבטן שרײַבער, האָט קאַצענעלסאָן פֿאַר זיי אויסגעגאָסן זײַן האַרץ פֿאַר דער רעה וואָס איז אים אַרויסגעקומען פֿון אַ טובה: ער האָט אונטערגעשריבן פֿאַר ברענערן און גענומען אים אויף זײַן פֿאַראַנטוואָרטליכקייט, איז גאָר אַרויסגעקומען פּונקט קאַפּויר, אַז ער האָט גאָר נאָכגעשפּיאָנירט נאָך ברענערן...

דאָס איז אייגנטלעך די לאָגישסטע תשובה אויף דער ווילדער באַשולדיקונג: זינט קאַצענעלסאָן האָט אונטערגע־שריבן אַ התחייבות אין דער געהיים־פּאָליציי, אַז ער נעמט אויף זיך אַכטונג געבן אויף ברענערן און זײַן פֿאַראַנטוואָרט־ליך פֿאַר זײַן גוטע אויפֿפֿירונג — איז ער שוין געוואָרן ביי זיי זייערער אַ מענטש, און זיי האָבן געעפֿנט פֿאַר אים מיט ברענערן אַ באַזונדער „טעקע" אין זייער אַרכיוו.

נאָך אַ דערקלערונג האָט געגעבן דער באַוווּסטער היס־טאָריקער און כלל־טוער בן־ציון כ"ץ, וואָס איז געווען אויס־געבונדן מיטן יידישן לעבן אין צאַרישן רוסלאַנד. בן־ציון כ"ץ האָט עס דערקלערט אַזוי: די „אָכראַנע" האָט געוויס קאָנט־ראָלירט ברענערס קאָרעספּאָנדענציע, אַזוי ווי מען האָט קאָנטראָלירט אין יענער רעוואָלוציאָנערער צייט יעדן סאָל־דאַט, און אַזוי ווי ברענער האָט דאָך קאָרעספּאָנדירט מיט זײַנע חברים אין העברעאיש, איז די מיליטערישע געהיים־פּאָליציי געוויס אָנגעקומען צום ראַבינער קאַצענעלסאָן, ער זאָל פֿאַר זיי איבערזעצן די העברעאישע בריוו. האָט די פּאָ־ליציי שוין פֿאַרשריבן אין זייערע ביכער, אַז דער ראַבינער קאַצענעלסאָן האָט געטאָן פֿאַר זיי אַרבעט אין שייכות מיטן סאָלדאַט יוסף־חיים ברענער. אַזוי איז עס אָנגעגאַנגען מיט אַלע ראַבינערס, און ער ברענגט דאָרטן אינטערעסאַנטע ביישפּילן. בן־ציון כ"ץ פֿירט אויס: אויב קאַצענעלסאָן וואָלט טאַקע נאָכגעשפּיאָנירט ברענערן — וואָלט דען מעגליך גע־ווען פֿאַר ברענערן צו אַנטלויפֿן פֿון דער אַרמיי? עס איז לייכט פֿאַרשטעלן זיך וואָס פֿאַר אַן אומאָנגענעמליכקייט ברענערס אַנטלויפֿן האָט פֿאַרשאַפֿט קאַצענעלסאָנען, וואָס האָט גענומען אויף זיך די פֿאַראַנטוואָרטליכקייט פֿאַר אים. אַ גרוי־סער אומזין און אַ גרויסע אומרעכט איז אַלזאָ געטאָן גע־וואָרן צום דעם מענטשן, וואָס עס האָט אים פֿאַרשאַפֿט אומ־זיסטן צער און עגמת־נפש, אַנשטאָט די דאַנקבאַרקייט וואָס עס האָט אים געקומט.

קומענדיק קיין אַמעריקע האָב איך זיך נאָכגעפֿרעגט ביי ניגערן, פֿאַרוואָס איז פֿון אים קיין תשובה ניט געווען אויף דעם בריוו, וואָס די קאָמיסיע פֿון דעם ארץ־ישראלדיקן לי־טעראַטן פֿאַריין האָט אים געשריבן, האָט ער מיר געענטפֿערט (11־טן פֿעברואַר 1946), אַז זייער בריוו איז גאָרנישט אָנגע־קומען צו אים. ווייזט אויס פֿאַרלאָרן געוואָרן אין דער מלחמה־דיקער שלעכטער פּאָסט־טראַנספּאָרטאַציע. אַזוי שרײַבט ניגער אין זײַן בריוו: „די אַרטיקלען אין פֿאַרבינדונג מיט דעם ראַבינער ח. י. קאַצענעלסאָן האָב איך, צו מײַן באַדויערן, נישט געלייענט. אויך האָב איך ביז איצט נישט באַקומען קיין שום אָנפֿראַגע וועגן דעם עניין פֿון דער ארץ־ישראלדיקער קאָמיסיע, וואָס איר דערמאָנט. דער אמת אָבער איז, אַז איך וואָלט איר נישט געקאָנט געבן — און איך קען אייך נישט געבן — קיין מער אויספֿירליכע, אָדער בעסער קאָנטראָלירטע ידיעות, ווי איך האָב דאַן פֿאַרעפֿנטליכט אין ,פֿאָרווערטס'. ווי ווייט איך געדענק, האָב איך קיין שום דירעקטע דאָקו־מענטן וועגן דעם שטיקל נייעס נישט געהאַט. די ידיעה איז געווען אין דער סאָוועטישער פּרעסע, איז מײַן טרויעריקער חוב געווען דאָס טרויעריקע נייעס צו רעפּאָרטירן, אויב עס זאָלן אויפֿגעזוכט ווערן פֿאַקטן, דירעקטע אָדער אפילו אומ־דירעקטע, אַז ער איז געווען אַן אדם כשר, וואָלט עס מיר, ווי אייך און ווי יעדן איינעם, געפֿרייט".

דאָס איז דאָך אייגנטליך אַלץ וואָס די ארץ־ישראלדיקע קאָמיסיע האָט געוואָלט אויסגעפֿינען פֿון שמואל ניגערן — ער האָט נישט געזען קיינע דאָקומענטן, ער האָט געפֿונען די „טרויעריקע שטיקל נייעס" אין דער סאָוועטישער פּרעסע, און האָט דערפֿילט זײַן „טרויעריקע פֿליכט" צו צעפּויקן עס תיכף ומיד, ניט באַמיענדיק זיך אפילו נאָך קוקן, אָדער נאָכ־טראַכטן, אויב די ידיעה האָט אַ גרונט, אָדער זי איז גרונט־לאָז און פֿאַלש.

קאַצענעלסאָן איז געשטאָרבן אין סלאָנים אין עלטער פֿון זיבעציק יאָר, יאַנואַר 1936. אַן איידעלע נאָבעלע געשטאַלט, אַ טייערער מענטש און אַ קרבן פֿון אַ מיאוסן בילבול. כבוד זײַן אָנדענקונג.

זכרונות מהשנים 1920-1914
זכרונות פון די יאָרן 1920-1914

קלמן ליכטענשטיין

אויפן גרענעץ פון צוויי תקופות*

סלאָנים אין די יאָרן פון דער ערשטער וועלט־מלחמה

ערשטער טייל

אב—אלול תרע״ד (יולי—אוגוסט 1914)

סלאָנים אַמוזירט זיך...

ס׳איז געשטאַנען אַ שיינער זומער. הייסע, זוניקע טעג. קאַלענדאַ, דער מגושם׳דיקער כיטרער „פּאָליצייסקי״ מיטן רויטן און גראָבן נאָז גיט 7 אַזייגער אין אָוונט אַ פייף, און פון אונטער די לאַנגע וואָנצעס טראָגט זיך דער הילכיקער פייף איבערן גאַנצן ראַד קראָמען. גראָד גייט אַ געשמאַקע לייזונג דאָ, דאָרטן. פאַרשליסט מען דעם קונה אין קראָם, און — מען לייזט ווייטער. קאַלענדאַ מאַכט זיך ניט־זעענדיק...

עס פאַלט צו אַ שטילער, דופטיקער זומער־פאַרנאַכט. אין די „קופּאַלניעס״ אַנטקעגן דאַמבע איז געפּאַקט. גוטע שווימער באָדן זיך ווייטער, לייגן־אויס באַליאָנע, אויפן פרייען פעלד. דאָרט איז פאַראַן אַ בוכטע, דאָרט קען מען אַ שווים־טאָן און אַ שטיף־טאָן. די רויטע, פלאַמיקע זונען־ספער לאָזט זיך פּאַמעלעך־אַראָפּ און פאַרשפּריצט דעם טייך מיט גאָלדענע שופן. חברה שווימט, טאַנצט און שטיפט אין שוימיקן וואַסער.

אין שטאָט איז פריילאַך און הילכיק. אַסך אָנגעפאָרענע זומער־געסט. אַלבערטינע איז געפּאַקט מיט דאַטשניקעס פון סלאָנים און אומגעגנט. די לעצטע פּאָר יאָר איז אַלבערטינע עולה־לגדולה געוואָרן. איר נאָמען, אַלס באַקוועמע און ביליקע דאַטשע, איז דערגאַנגען אַזש — ביז ביאַליסטאָק, פון וואַנען ס׳האָבן אָנגעהייבן אַראָפּקומען אויף זומער גאַנצע פאַמיליעס. פאָרט מען צו אויף „וועלאָסיפּעדן״ אויף אַ פּאָר שעה אין שטאָט אַריין, מ׳באַקענט זיך, מ׳קויפט זיך עפּעס איין און מ׳פאָרט צוריק אַוועק אין געדיכטן אַלבערטינער סאָסנע־וואַלד.

ס׳איז איבערהויפּט אַ פריילאַכער און לוסטיקער זומער אין שטאָט. שוין לאַנג ניט געווען אַזעלכער. די שווערע מרה־שחורה וואָס האָט געהאַנגען איבער יידן במשך פון זומער און הערבסט 1913, צוליבן בייליס־פּראָצעס, איז עפּעס ווי פאַרשוווּנדן. אין די צייטונגען איז טאַקע נישט פריילאַך: דאָ, דאָרטן — העצעס און פרישע בלבולים, ווי אין פאַסטאָוו. אין קיעוו בושעוועט אַלץ דער „צווייקעפּיקער אָדלער״, — און שטשעגלאָוויטאָוו (דער רוסישער יוסטיץ־מיניסטער) קוקט און שוויגט. אָבער וואָס איז דאָס אַלץ נוגע סלאָנים? — ס׳איז עפּעס איבערדריסיק געוואָרן די שטענדיקע מרה־שחורה און דאגה, און עולם האָט אָפּגעלאָזן די לייצעס. גייען רוהיקע, זוניקע טעג און פריילאַכע, פאַרווייִלונגס־פולע אָוונטן.

אַ נייס: די פאַרווייִלונגען ביי אילומינאַציעס אין „פּוסטן סאָד״, אַן׳אַנגענעמע און ליבלעכע אַמוזירונג, וועלכע איז געוואָרן כמעט אַ מנהג. ביז נישט לאַנג איז דער „סאָד״ געווען אָפּן, נישט אַרומגעצאַמט און ס׳איז געווען אַ מין הפקר פאַר ציגן און הינט. נאָר זינט ס׳איז אויסגעפירט געוואָרן דער באַפעל פון „גאָלאָוואַ״ מ׳זאָל דעם גאָרטן אַרומצאַמען, איז ער געוואָרן אַ שטילער און אַנגענעמער ווינקל פאַר קינדער און עלטערע, אַ טיפּישער שטאָט־גאָרטן פון אַ „אויעזדנע״ שטאָט. מ׳האָט אַוועקגעשטעלט איניקע גאַז־לאָמפּן, און אָוונט־און־אָוונט קריכט דער „שטאָט־צינדער״ אויפ׳ן לייטער, וועלכן ער שטעלט צו צום לאָמפּ, — גיסט אָן, אויב ס׳פעלט, „גאַזע״, רייניקט אויס דעם קנייט און נאָכ׳ן אָנצינדן לאָזט ער זיך אַוועק מיטן לייטער אין די גאַסן פאַרשפּרייטן ליכט און נאָפט־ריח...

* די געשיכטלעכע כראָניק איז באַזירט אויף אַ טאָגבוך, וואָס איך האָב געפירט במשך פון די מלחמה־יאָרן. אין די יאָרן 1929—1932 האָב איך זי דערגענצט און פאַרעפנטלעכט אין אַ נייער באַאַרבעטונג אין „סלאָנימער וואָרט״. צוליב מאנגל אין פּלאַץ קומען דאָ נאָר די ערשטע צוויי טיילן וואָס דערפירן די כראָניק ביז אפּריל 1915.

און אָט האָבן די פּייערלעשער מיטן ד״ר יתום בראש איינגעאָרדנט אין „סאָד״ אַ גאָרטן־פאַרוויילונג מיט אילומינאַציעס, „מוזיק״ און פייערווערק. ס׳איז געווען אַ געוואַגטע נייס, וועלכע האָט זיך פּאָלקאָם איינגעגעבן. און פון דאַן־אָן זיינען די גאָרטן־פאַרוויילונגען געוואָרן איינמאָל און אָפּטמאָל 2 מאָל אַ וואָך דער צוזאַמענקונפטס־אָרט פון גרויס און קליין. אפילו די „אינטעליגענץ״ האָט באַוויליגט צו קומען. אויף די זייטיקער און הויפּט־אַלייען דעפּילירט אַ לוסטיקע יונגוואַרג. די פּאַפּירענע פילפאַרביקע לאַמטערנעס, וועלכע זיינען צוהאָנגען צווישן די ביימען, שאַפן אַ פייערישן ליכט־און שאָטן־שפּיל. אין גאַס איז פינסטערלעך, און דאָ איז עפּעס אַזוי כישופ׳דיק ליכטיק... פאַררייסן יונגע „רעאַליסטן״ די קעפּ און שפּאַצירן אַזוי לייכט אונטער די קלאַנגען פון די אַלטע מעלאָדישע וואַלסן. זייערע געלע קנעפּ בלישטשען פון ווייטן, און די הערצער קלאַפּן נערוועז, ווען ס׳גייען פאַרביי אַפּאָר גימנאַזיסטקעס אין די שוואַרצע קליידלעך מיט די ברוינע שילערינס־פאַרטוכלעך...

עס שפּאַצירן שלאַנקע, עלעגאַנטע „פּאָרוטשיקעס״ פון 118־טן שאָיסקן פּאָלק, וועלכער איז גאַרניזאָנירט אין שטאָט. זינט די גאָרטן־פאַרוויילונגען האָבן באַקומען אַזאַ רענאָמע, קומען די אָפיצערן וואָס אָפטער, און די עלטערע ברייגען אַראָפּ אפילו זייערע פרויען און יונגע טעכטער. אַ פּאָלק־אָרקעסטער שפּילט מיליטעריש־לוסטיק וואַגנערס מאַרש, — און „טשינאָווניקעס״, אָפיצערן, יידישע אינטעליגענץ און יוגנט מישן זיך אויס אין אַ פריילאַכן, טומל׳דיקן געזעמל... און זעלבסטפאַרשטענדלעך חדר־יינגלאַך באָמבלען זיך אויך אונטער די פיס און וואַרטן־אָפּ געדולדיק דאָס אויסשיסן פון פייערווערק...

ביז שפּעט אין דער נאַכט הילכן־אָפּ די „אויפרייסן״ און פון אַלע זייטן זעט מען שלענגלען זיך אין לופטן די בלויע, ראָזע, רויטע און העלע פייערלאַך.

... אין „פיינע הייזער״ פון שטאָט האָט מען געזען זייער גערן די הייטערקייט, צו וואָס סלאָנים, די פאַרשלאָפענע שטאָט, האָט מיט אַמאָל זוכה געווען, און פה־אחד האָט מען באַשלאָסן, אַז סלאָנים „מענטשלט זיך אויס״.

שבת אין שאסיינעס וואלד

עפּעס טומלען לעצטנס די צייטונגען: אַ פּאָליטישער מאָרד. געשאָסן אין סאַראַיעווע עפּעס אַן׳עסטרייכישן פּרינץ. צופאָרן זיך דאָס די צייטונגען אויף לאַנגע שפּאַלטן. צום ערשטן מאָל הערן יידן דעם נאָמען „סאַראַיעוואָ״.

אויף שול־הויף שבת נאָכ׳ן דאַווענען שמועסט מען „פּאָליטיק״. אין פּאָלוש פון גרויסער שול קאָמענטירט מען די נאָטע, וואָס עסטרייך האָט אַריינגעשיקט סערביען. נאָר שטאָט ליגט דער גאַנצער עסק אין דער לינקער פּאה.

אין האַנדל איז כמעט ווי נאָכן סעזאָן. עס שטייען שיינע, הערלעכע טעג, — און קרעמער גענעצן גאַנץ געשמאַק. גייט פאַרביי איוואַנאָוו דער „אָקאָלאָדאָטשניק״ מיט זיין שטאָלצער וואַזשנער מינע, נעבן די אויסגעשטעלטע ביינקלאַך ליינג־אויס די קראָמען. ציהען זיך פון אַלע זייטן יידישע היטלאַך מיטן גרעסטן הדרת־הכבוד...

דער פּאָלק האָט זיך אַריבערגעקליבן טיילווייז אין „לאַגער״, און ס׳איז געוואָרן אין שטאָט קענטיק פּוסטער. ציהען זיך טאַקע לאַנגווייליק די הייסע טעג. נאָר אין די אָוונטן אָטעמט די שטאָט אָפּ, — און די יוגנט נעמט ס׳אירע.

און קומט דער שבת, ווערט אַ באַוועגונג אויפן „שאָסיי״, צו אַלבערטינע־צו. גלייך נאָכן עסן, לאָזן זיך אַוועק גרופּעס יונגוואַרג צום נאָענטן וואַלד, רעכטס, אויפן צווייטן וויאָרסט. אַרבעטער־יוגנט און בעל־הביתי׳שע יונגע לייטלאַך. די סיטצענע פאַרביקע קליידלאַך שעמערירן אויף דעם מיט ליכט פאַרפּלייצטן שאָסיי.

אין וואַלד איז פריילאַך, הו־האַ׳דיק. מ׳פאַרקריכט אין פאַרבאָרגענע ווינקלעך און — מען זינגט לידער. פון אַ זייטיקן וועג טראָגט זיך דאָס עכאָ פון דער בונדישער „שבועה״, און ס׳ענטפערט אָפּ פון אַן׳אַנדער זייט דער ציוניסטישער מאַרש: „שאו ציונה נס ודגל״. דאָס איז, מן־הסתם, די פריילאַכע חבריא פון ר׳ ישראל מירסקי׳ס חדר...

ווערט אָבער דער זייגער 4־5 נאָכמיטאָג, — בייט זיך דער צוזאַמענשטעל פון עולם. בעל־הבית׳ישע יידן מיט ווייבער און קינדער שפּאַצירן רחבות׳דיק אויפן שאָסיי, מ׳רעדט „געשעפטן״, פאַמיליען־געשיכטעס, מעשיות פון אַמאָל. און קומט מען אין וואַלד, — דאַווענען די טאַטעס אָפּ מנחה און מ׳צעלייגט זיך אויפן גראָז מיט אַ צידה־לדרך׳דיקן שלוש־סעודות...

... שפּעט אין אָוונט שוין ציט דער עולם צוריק אהיים, פּאַוואָליע און געמיטלעך, ליינג־אויס די סקראָבעווע, — און דער „סאַכאַראָ־מאָראָזשעניק״ אין ווייסן פאַרטוך מיט זיין רויטן קאַסטן אויף 2 רעדער, וועלכער קומט אויך פון וואַלד, שליסט די דעפּילאַדע פון שבת׳דיקן עולם...

סאראיעווער שאס קלינגט אפ אין סלאנים

די צייטונגען האָבן זיך צושמירט וועגן מעשה „סאַראַיעוואָ״ גאָרניט אויף קאַטאָוועס. עס פאַלט אַריין דאָס וואָרט „מלחמה״ צווישן עסטרייך און סערביען, הייסט עס. דער „היינט״ און „מאָמענט״ ווערן צוכאַפּט גלייך ביים אָנקומען. „וואָס שרייבט איטשעלע?״ — „איטשעלע״ איז אַ באַגלויבטע פּערזאָן. „איטשעלע״ וועט ניט פאַרפירן. די „הצפירה״ לעזער שלינגען די פּאָליטישע לייט־אַרטיקלען פון נ. ס. „כביכורה בטרם קיץ״. נ. ס. מאַכט דעם גאַנצן קאָנפליקט צו קליינגעלט. ס׳וועט גאָרניט זיין. מ׳וועט זיך באַרוהיקן און ס׳וועט זיין — עולם כמנהגו נוהג. — נ. ס. — אַ קלייניקייט — נ. ס.? — ס׳איז דאָך אַ קאָפּ־מענטש, אַ מיניסטערישע קאָפּ — סאָ—קאָ—לאָוו!... —

נייגעריקע לעזן די „רעטש״ און „בירזשעווע וועדאָמאָסטי״. — וואָס וועלן זיי זאָגן אויף דער חתונה, וואָס צושפּילט זיך אויף די באַלקאַנען? — נאָר, גיי דערגיי אַ טאָלק! אין פּעטערבורג איז מען געשמאַק פאַרנומען מיט „פּואַנקאַרע׳ס וויזיט, מ׳פירט אים אַרום אין „צאַרסקאָיע סעלאָ״, אין פּעטערהאָף, מ׳צאַצקעט זיך מיט אים.

היגע „נאַטשאַלסטוואָ״ ווייס סתם ניט פון קיין פּותר־

חלום. דער הינקעדיקער „פּאָמאָטשניק איספּראַווניק" שלעפּט זיך יעדן טאָג רעגולער מיט זיין קראַנקער פּיסל אין דער ריכטונג צו „פּאָליציי אויפן הויף", — און קאַלענדאַ דרייט, ווי שטענדיק, כיטרע און גנבי'ש־שמייכלדיק זיינע לאַנגע וואָנצעס.

אַ שטיל פּראָווינצער לעבן

שוין אַ לייגערע צייט שמועסט מען אין פאַרשיידענע קרייזן פון שטאָט וועגן דער מעגלעכקייט פון אַריבערפירן די גובערניע פון גראָדנע קיין סלאָנים. באשר, שמועסט מען, סלאָנים האָט זיך פאַר די לעצטע יאָר גאָר פיין אַנטוויקלט. ס'איז געוואָרן אַ שטאָט מיט לייטן גלייך. זי בויט זיך און פאַרשפּרייט זיך וואָס מער. איבערהויפּט אימפּאָנירט אין געהעריקע קרייזן די אינדוסטריעלע אַנטוויקלונג פון שטאָט און פון דער שכנות'דיקער אַלבערטינע. טאָרטאַקן, מילן, הייוון־פאַבריקן, טשוועקעס־און מאַשינען־פאַבריקן, — אַ שפע פון געוואַגטע און פּראָספּערירנדע אונטערנעמונגען. און דער עיקר — די גאָר היבשע פּערספּעקטיוון אויף דער צוקונפט, וועלכע שטייגן אַריבער די אויסזיכטן פון גראָדנע.

גיט מען טאַקע איבער, אַז אין אָפיציעלע קרייזן ווערט ביסלאַכוויז רייף דער פּלאַן אַריבערצופירן דעם גובערניאַלן צענטער קיין סלאָנים.

ס'איז דאָך שוין עפּעס אַ שטאָט פון 30 טויזנט איינוויינער...

נו, געוויס האָט אויך צו זאָגן דער פאַקט, וואָס סלאָנים ליגט אויף דער ליניע וואַרשע — מאָסקווע און פאַרמאָגט גלענצנדע קאָמוניקאַציע מיטלען דורך וואַסער און יבשה. אגב, זיינען מן־הסתם דערביי פאַראַן געוויסע סטראַטעגישע און פּאָליטישע כוונות, אויף וועלכע ס'באַאיינפלוסט די דיסטאַנץ צו דער דייטשער גרענעץ.

אָט אַזוינס אומגעפער דערציילט מען זיך אין שטאָט.

מהיכא־תיתי, צו פּרנסה וועט דאָס ניט שאַטן. אגב, האָבן סלאָנימער יידן אויף פּרנסה זיך איבעריקס ניט וואָס צו קלאָגן. געוויס איז אויפן „באַרג" און אויף „ברעג" און אין אַנדערע שטאָט־טיילן פאַראַן גענוג אָרעמקייט, און אין אַ היבש־ביסל לעכער פון ראַד קראָמען איז אויך ניט פריילאַך. אָבער פּרנסה איז דאָך פאַראַן. זונטיקביים מאַרק, כאָטש די קראָמען עפענען זיך ערשט איינס אַ זייגער, פאַלט אַריין אַ שפּאָרביסל לייזונג.

און די שטאָט באַדינט מיט איר האַנדל אַ רייהע שטעטלאַך אַרום. פאָרן אַראָפּ דיליזשאַנסן מיט די הויכע בוידן פון דערעטשין, זשעטל, קאָסעווע, רוזשנאַי און אפילו פון וויטערע שטעטלאַך; לאָדן זיך אָן מיט סחורה און פּאַסאַזשירן און פאָרן אַוועק געשוואָלענע פון משׂאות, גרייט אויף האַצקען זיך אַ גאַנצע נאַכט לייג־אויס די „באָטשנע" וועגן. סלאָנימער האָלץ־סוחרים פאַרבינדן גרויסצוגיקע געשעפטן און פירן אַברייטן, בעל־הביתישן לעבן. אויפן טייך גייען לאַנגע־לאַנגע פּליטן פון פּינסקער געגנט, געשטופּט דורך „פּאָלישוקעס" און שווימען אַוועק אַזש צום ים.

איז רירעוודיק אין שטאָט און יידן מאַכן אַ לעבן נישט צום פאַרזינדיקן.

פּליסט אַ רוהיק און שטיל לעבן אָן טומל און דאָך ניט פאַרשלאָפן, איינגעלעבט מיט „נאַטשאַלסטוואָ", מיט גלות און מיט זיך אַליין...

די כישוף־פולע פאַוויילונג אין „פּוסטן סאַד"

אין „פּוסטן סאָד" פאַרהיינגט מען שוין ווידער די פּאַפירענע לאַמטערנעס: ס'וועט זיין אַ היבשע פאַרוויילונג. און דער „טשוואָק" פון אָוונט וועט זיין: אַ וואַנדערנדע אַרטיסטןטרופּע מיטן גרויסן אַרטיסט און קונצנמאַכער פראַנקאַרדי בראש, — אַזוי האָבן געלאָזט וויסן אין שטאָט גרויסע אַפישן.

וואָס אָפּטער גאַסטראָלירן די טרופּעס און אַרטיסטן. ווער איז דאָס דער פראַנקאַרדי? — מ'דערציילט, אַז ס'איז גאָר אַ היבשער אַרטיסט. און טאַקע ניט אַזוי אַרטיסט, ווי קונצנמאַכער. ער ווייזט פּשוט נסים ונפלאות. און איז'ן איז ער גאָר ניט קיין רוס, נאָר חציו שפּאַניער, חציו ציגיינער. אָ וואַ! אָ וואַ! און אַזעלכע קרעפטן „נידערן" אַראָפּ אין סלאָנים...

אַז מ'שמועסט — סלאָנים „מענטשלט זיך" — איז דאָך נישט שייך...

דער אָוונט פון דער גרויסער פאַרוויילונג. דער גאָרטן איז העל באַלויכטן. נעבן פּאַרקאַן וואָס גרענעצט זיך מיטן הויף פון די „פּאָזשאַרנע" איז אויפן לייכטן פּוס צונויפגעשטעלט אַ סצענע מיט טרעפּ־אַראָפּגאַנגען פוןביידע זייטן. קעגנאיבער — לאַנגע שורות פון גיך־צנויפגעקלאַפּטע ביינק פאַרן פּובליקום.

אין גאָרטן איז די „סמעטענע" פון שטאָט, „נאַטשאַלסטוואָ", אָפיצערן. דער איספּראַווניק מאַטשינסקי בכבודו ובעצמו איז דאָ, אַ יונגע, ענערגישע געשטאַלט. און אָט איז דער „וואָאינסקי נאַטשאַלניק", דער אַלטער גענעראַל גאַמרעטקורעק מיט זיין לאַנגער גרויער באָרד און שטרייגגן בליק. עטוואָס ווייטער, אין אַ פריילאַכן קרייז — אַ גרופּע אָפיצערן, וואָס זיינען געקומען פון „לאַגער" צו דער פאַרוויילונג.

דאָרט, נעבן אָרקעסטער ציט אויף זיך די אַלגעמיינע אויפמערקזאַמקייט אַ בליהענדע יונגע פּאָר: דאָס איז דער איבעראַל־געאַכטעטער ד"ר לעווין מיט זיין יונגער וווּנדערבאַר־שיינער פרוי. אָנגעטאָן אין אַ בלענדענד־ווייסער קלייד, שיינט זי אויפן פאָן פון גרינס און לאַמטערן־ליכט ווי עפּעס אַ פּרינצעסין... סטודענטן, אַראָפּגעקומענע אויף זומער מיט גרינע עפּאָלעטן אויף די אַקסלען, רעאַליסטן פון די העכערע קלאַסן, יידישע „סתם־יוגנט" וועלכע האַלט זיך „ווירדיק" און „אויפן אָרט". אַלע, אַלע זיינען געקומען זען די קונץ־שטיק פון ווונדערבאַרן אַרטיסט פראַנקאַרדי.

דערווייל שפּילט דער אָרקעסטער דעם וואַלס: „נאַ שאָפּקאַך מאַנדזשוריי". די פּיס פון די יונגע שפּאַצירנדע הייבן זיך לייכטער, נערוועזער, די אויגן — לעבעדיקער... נאָר שאַ — דער אָרקעסטער בלייבט שטיל. אויף דער סצענע ווערט ליכטיק און — ס'באַווייזט זיך דער אומגעדולדיק־ערוואַרטעטער אַרטיסט און קונצנמאַכער פראַנקאַרדי.

אין גאָרטן הילכט מיטאַמאָל פון דער סצענע אַראָפּ אַ לוסטיקער געשפּרעך אין דער רוסישער שפּראַך. אַ פּאָר פריילאַכע חברה־לייט שפּילן עפּעס אַ סקעטש און בינו לבינו

טאַנצן זיי אַרום איבער די „ברעטער". עס באַווייזט זיך אויך אַ אשה, און דער דיאַלאָג פליסט אַ קלינגענדער אין דער שטילקייט פון גאָרטן. מיטאַמאָל ווערן נעלם אַלע מיטשפּילער און עס בלייבט איינער פון די חברה־שפּילער, אַ ברונעט מיט שאַרפע אויסדריקלעכע געזיכטס־ציגן, דער באַרימטער פראַנקאַרדי בכבודו ובעצמו. אַן׳עלעגאַנטער נויג צום פּובליקום. אַפּלאָדיסמענטן אויף די געדיכט־געזעצטע ביינק. פראַנקאַרדי איז אָנגעטאָן אין אַ העלן זומער־אַנצוג. נעבן אים — אַ קאָלירטער הויכער פּאַראַוואַן. פראַנקאַרדי פאַרשווינדט הינטערן פּאַראַוואַן. 2 סעקונדן, די צייט אויף אָפּצוציילן איינס, צוויי, דריי, — און דער אַרטיסט באַווייזט זיך אין — אַ שוואַרצן פראַק, צילינדער, ווייסע הענטשקעס, — אַ פּאַרטיקער דענדי. ווידער אַמאָל אַ שפּרונג הינטערן פּאַראַוואַן, — און ס׳שטייט אַ מאַרקיז אין העלע קורצע הויזן, ברייטע בלוזע און ווייסן פּאַרוק... און דאַן — שפּרונג נאָך שפּרונג, אַרויף און אַראָפּ, אַראָפּ און אַרויף, — גלגולים און מעטאַמאָרפאָזעס, איינע איבעראַשנדער פאַר די אַנדערע, איינע שנעלער פאַר די אַנדערע, — אַ פּאַיאַץ, אַ פּיערראָ, אַ מעפיסטאָפעל, אַ פּאַרטענצער, אַ פּאָעט, אַ באָהעמיער, — קאָסטיומען בונטע, רייכע, פּילפאַרביקע, באַגלייט מיט געהעריקן גרים, האָר־פאַרקעמונג, זשעסטן, — און דאָס אַלץ לויפט געשווינד, האַסטיק, אַזוי ווי אין אַ פילם, — אַן׳עכטער קאַליידאָסקאָפּ פון מענטשן־טיפּן, אויסגעפירט אויגנבליקלעך דורך איין און די זעלבע פּערזאָן...

דער ענטוזיאַזם איז גרויס. די דאַמען שטייען אויף פון די ערטער און אַפּלאָדירן. אפילו דער שטרייַנגער „וואָאיִנסקי נאַטשאַלניק" שמייכלט־צו, — ס׳איז אים שטאַרק געפעלן.

נאָר דאָס איז נאָך ניט אַלץ, דאָס וווּנדערבאַרסטע קומט נאָך. דער העלד פון אָוונט שפּילט אַ סקעטש און פירט אויס איינער אַליין גלייכצייטיק אַלע מענער־און דאַמען־ראָלן. דערביי איז דאָס שפּיל אינסצעניזירט אַזוי, אַז אויף דער סצענע געפינט זיך בלויז איין פּערזאָן, — און אַלע אַנדערע מיטשפּילער ריידן פון הינטער דער סצענע. פראַנקאַרדי בייט מייסטערהאַפט און שנעל ניט נאָר זיינע טואַלעטן, נאָר אויך — זיין שטימע, פון די דינסטע סאָפּראַנאָ־טענער ביז צו די דיקסטע טענאָר־און באַס־ניואַנסן... עס רעדט פון אים אַרויס אַ זקן, אַ בחור׳ל, אַ מיידל, אַ קינד...

„בראַ—אַ—וואָ! בראַוואָ! או—די—ווי—טעלנאָ! גע—ניאַל—נאָ!" —

צו די ענטוזיאַזם־אויסדרוקן נעמט קיין עק ניט. און לאַנג, לאַנג נאָך דער פאָרשטעלונג רינגלט נאָך אַרום די אָפיצערן־גרופּע פון „שויסקי פּאָלק" דעם העלד פון אָוונט. מ׳שליסט באַקאַנטשאַפט, מ׳לאַדט אים איין אין די קאַזאַרמעס, אין „לאַגער". פראַנקאַרדי שמייכלט שעלמיש, די הענט אין די קעשענעס, זיכער מיט זיך. ער זאָגט־צו „מיטן גרעסטן פאַרגניגן". ער וועט קומען, מ׳וועט זיך ווילן...

... שטאָט שלאָפט שוין לאַנג אין דער שפּעטער אָוונטשעה, ווען דורכ׳ן שוואַך־באַלויכטענעם „נעווסקי" לאָזט זיך דאָס פּובליקום צוריק פון „פּוסטן סאָד" אין פריילאַכן האַרמידער און גערייִדעריי, פול מיט אַנטציקונג פון וווּנדערבאַרן אַרטיסט און קונצנמאַכער פראַנקאַרדי.

אין „סקאַבעלעווסקי לאַגער"

אין „סקאָבעלעווסקי לאַגער" איז פולער סעזאָן. שיעור־ניט אַ גאַנצער קאָרפּוס איז דאָ איינגעקוואַרטירט, אין שכנות פון דער אייזנבאַן־סטאַנציע „לעסנאַיאַ". פּאָלקן פון אַרומיקע שטעט, איבונגען, מאַנעווורעס. דער קאָרפּוס־קאָמאַנדיר אַליין פירט־אָן מיט די איבונגען, גיט אַרויס באַפעלן די פּאָלק־קאָמאַנדירן. יידישע קרעמער פון סלאָנים און באַראַנאָוויטש האָבן דאָ געעפנט פיליאַלן פון זייערע געשעפטן און עס גייט אַ געשמאַקע לייזונג. אַ קלייניקייט, אַזוי פיל חייל אויף איין אָרט?

אַ גאַנצן טאָג שיסט דאָס און קנאַלט פון אַלע זייטן. גרייט מען זיך צו עפּעס? — חלילה, בלויז איבונגען, וועלכע חזר׳ן זיך איבער פון זומער צו זומער.

און אין די אָוונטן ווײַלט זיך דער עולם אָפיצערן, מ׳פאַרברייַנגט אין קלוב, מ׳טאַנצט, מ׳שפּילט...

און דאָ אינמיטן דערינען, אַזאַ אויסערגעוויינלעכע אַטראַקציע: דער באַרימטער אַרטיסט און טראַנספאָרמאַטאָר פראַנקאַרדי! דאָס האָט מען צו פאַרדאַנקען די קאָלעגן פון „שויסקי פּאָלק", וועלכע האָבן אים געזען אין סלאָנים און גלייך אַנגאַזשירט אין לאַגער אַריין. פראַנקאַרדי האָט זיך דאָ, צווישן די העכערע מיליטער־לייט, געפילט ווי אַ פיש אין וואַסער, געגעבן איין קאָנצערט און אַ צווייטן און — פאַרבליבן דאָ אַ לעב צו־טאָן אַ שטיקל צייט צווישן חברה־אָפיצערן, לעבע־יונגען... אַ סברא, אַז אָט דער פראַנקאַרדי איז פון דער היים־אָן, פון זיין לאָמבאַרדיע, צו אונגאַרן, דער גוטער טייוול ווייסט אים, — אַ ריכטיקער פויגעלע, אַ לעבעקינד פון דער בריליאַנטענער אָפיצערן־סביבה...

די וועלדער אַרום „לעסנאַיאַ" האָבן זיך צובליט און צוזונגען אונטער דער הייסער יולי־זון. די סאָלדאַטן, מידע פון די טאָג־איבונגען, קערן זיך אום אין אָוונט אין לאַגער אַריין, און ס׳שאַלן אין די ברייטע פעלדער אַרום זייערע געזונטע פּאָנישע סטעפּ־לידער.

שפּעט אין אָוונט הערט זיך נאָך דאָ־דאָרטן אַ לעצטער אַקאָרד פון „קאָראָבושקאַ".

עס שלאָפט דער פיל־טויזנט־קעפּיקער מחנה פון סקאָבעלעוו־לאַגער אין צוהיצטער נאַכט. עס כראָפּען שטאַרק די מוזשיקעס־„יונים" אויף זייערע געלעגערס. און ס׳הוליען, שיכור פון נאַכט און פון לוסט, די יונגע אָפיצערן מיט זייער געהויבענעם גאַסט פראַנקאַרדי...

נאָר אויפן קאָרפּוס־שטאַב דריקט אַ סוד. אין דער שוואַרצער נאַכט קומען־אָן באַפעלן צום קאָרפּוס־קאָמאַנדיר: „זיין גרייט עווענטועל צו אַלץ!" — עס שוועבט אַדורך אַ וואָרט: מאָביליזאַציע. ס׳איז פאַר אַ שטורם. כמאַרעס יאָגן אָן. דער קאָרפּוס־קאָמאַנדיר סוד׳עט זיך מיט זיין סוויטע. פון מויל צו מויל קומט אָן די נאַכריכט. אין די שטאַבן שושקעט מען זיך, נאָר דער לאַגער איז איינגעזונקען אין טיפן שלאָף...

נ. ס. (נחום סאקאלאוו) בארוהיקט סלאנים

מיטוואָך, 17־טער יולי. די שטאָט איז צורודערט און צוטראָגן. מ׳צוכאַפּט די צייטונגען, מ׳וויל לעזן צווישן די שורות וועגן די שאַרפע נאָטן־אויסטויש צווישן די מלוכות. עסטרייך

האָט ערקלערט קריג סערביען. „און מ׳טוט שוין דאָרט אין עסק״... נו, איז בכן? — און מען טרייסט זיך: עט, אין דער לעצטער מינוט וועט מען זיך אָפּהאַלטן. נ. ס. אין „הצפירה״ האַלט כסדר אין איין פּראָפעטירן, אַז ס׳וועט גאָרניט זיין. און פאַרט — איז מען אומרוהיק. ווער וויים? ווער ווייס?

אין פּאַלוש און אין די בתי־מדרשים איז פול מיט רעד־לאַך. מ׳פרעגט זיך ביי טשינאַוואָניקעס, באַקאַנטע נאַטשאַלס־טוואָ. נאָר ווער קען וויסן, וואָס ס׳טוט זיך דאָרטן, אין די הויכע פענסטער?? אפשר ווייסט מען שוין עפּעס דאָ, ביים איספּראַוואָניק, צו אין פּאַלק, און מען וויל נאָך ניט זאָגן?

אין שטאָט איז קיין חייל ניטאָ, — און ס׳איז שטיל. זאָגט מען זיך: „קאָלי טשיכאָ, טאָ ניע ליכאָ״.

לייגט זיך שטאָט שלאָפן, אַ דערוואַרטנדיקע, אַנ׳אומ־רוהיקע.

מאַ—בי—לי—זאַ—ציע!

דאָנערשטיק 18־ער יולי. עס דערקייקלען זיך אין סלאָ־נים אָפּקלאַנגען פון גרויסע אַנקומנדע געשעענישן, צום־ערשטן, היימישע. פון מויל צו מויל גיט מען זיך איבער די נייס, אַז דער פּאָלק קומט צוריק פון לאַגער. היתכן? אינמיטן העלן זומער, אַ שטיק צייט פאַרן געוויינלעכן ענדע־טערמין פון די זומער־מאַנעווערס? איז דאָך דאָס אַ שלעכטער סימן... נאָך האַלבן טאָג דערציילט מען: עס זיינען שוין געקומען אין די קאַזאַרמעס די ערשטע ראָטעס פון לעסנאַיאַ. ווערט אין שטאָט אַ געטומל און אַ געפּילדער. רעדלאַך אין די גאַסן און ביי די קראָמען. אויפן „אַרעמען״ זייט פון „ראַד״ רינגלט מען אַרום דעם לאַנג־וואַנסנדיקן קאַלענדאַ, נאָר ער שמייכלט שעל־מיש, ווי זיין שטייגער, און קוועטשט מיט די פּלייצעס.

כאַפּט מען זיך צו צו די צייטונגען. די לעצטע טעלע־גראַמעס פון פּעטערבורג, בערלין, ווין, פּאַריז יאָגן אַן אַנ׳אימה און אַ פּאַניק. אויפן עסטרייכיש־סערבישן גרענעץ פּלאַקערט שוין אַנ׳עכטע מלחמה. עס גייט אַנ׳אָנגריף אויף בעלגראַד. ווענען וואָלט דאָס געאַרט, ווען נישט די סכנה, אַז אָט־אָט און ס׳וועלן אַריינגעצויגן דייטשלאַנד, פראַנקרייך, רוסלאַנד?

זיבן אָוונט. אויף „נעווסקי״ וויזן זיך כתמול שלשום די אָוונט־שפּאַצירנדע. אויף „דאַמבע״ שעמערירן די העלע קליי־דער פון שפּאַצירנדע מיידלאַך. די קראָמען מאַכן זיך צו. עס קומט אָן אַ וואַרעמע, דופּטיקע זומער־נאַכט. און ס׳דוכט זיך, אַז גאָרניט, גאָרניט... אין הערלעכן אָוונט און שטיל־לעבן גלויבט זיך, אַז דער פאַרבאָרגענער אַנגסט, וועלכן ס׳האָבן אַנגעיאָגט די צייטונגען און די קלאַנגען, איז אַ פאַלשער, אַ גרונדלאָזער. עס שפּאַצירט די יוגנט, עס וויגן זיך כתמיד אויפן שטילן שטשאַרע־אויבערפלאַך די צאַלרייכע שיפלאַך. ביי די קראָמען שטייען כתמיד פלייסיקע קרעמער און שמוג־לען אַריין אינוויינעק אַ פאַרשפּעטיקטן קונה, אַז דאָס שטריינגע אויג פון „גאָראָדאָוואָי״ זאָל ניט באַמערקן.

נאָר אין דערזעלבער צייט האָט זיך גערודערט און גע־קאָכט אין קאַבינעטן און קולואַרן פון דער גרויסער גע־ביידע פון איספּראַוואָניק, אויפן פּאָליציי־הויף, און פיבערהאַפט האָט מען געאַרבעט אין קאַנצעלאַריע פון „וואַאינסקי נאַ־טשאַלניק״. דאָרט האָט מען געוווסט, דאָרט האָט מען זיך געגרייט. מ׳גרייט צו קליי, מ׳נעמט־אָן פאַרזיכטס־מיטלען. געציילטע פאַר שעה׳ן, — און די באַמבע וועט אויפּרייסן...

און ס׳איז געקומען אין די שפּעטע אָוונט־שעה׳ן. שטי־לערהייד האָט אַנ׳אונזעבאַרע האַנט צוגעגרייט פאַר דער שטאָט דעם „סיורפּריז״ אויף מאָרגן פרי... איז עס געווען אַרום 12, 1, 2 אַזייגער ביינאַכט? — פון אַלע ווינקלען וועגט און סלו־פּעס האָט אַראָפּגעשריען דער „באַטיושקאַ־צאַר״ צו זיינע מיליאָנען אונטערטאַנען, אין אַ פּאַמפּע־פולן און הויך־פּאַ־טריאָטישן טאָן:

(אין יידישער איבערזעצונג קלינגט עס אַזוי:) „מיר, ניקאָלאַי דער צווייטער מלך און אימפּעראַטאָר, צאַר פון גאַנץ רוסלאַנד, קעניג פון פּוילן, גרויס־פירשט פון פינלאַנד און אַזוי ווייטער און אַזוי ווייטער...

און פון אַלע ווינקלען סטאַרטשעט אַרויס די שרעקנס־חיה, מיט איין גרויסן, מאַוים׳דיקן אויג:

מאַ—בי—לי—זאַ—ציע!

דער טומל אין די קאַזאַרמעס

איז געוואָרן אַ געלויף פרייטיק פרי איבער די גאַסן. נישט אַלע באַגרייפן שוין דאָס גרויל און די פּערזענלעכע דירעקטע פאַראינטערעסירונג. נאָר די אינסטרוקציעס פון די מודעות זיינען קלאָר און שאַרף: אַלע רעזערוויסטן און „פּרי־זיוואָניקעס״ מוזן זיך מעלדן במשך פון די נעכסטע פּאָר טעג. מאַסן־גרופּן ביי די מודעות. מ׳טייטשט, מ׳קאָמענטירט. עס לויפן דורך פאַר׳בהלה׳דיקטע פּנים׳ער פון עלטערע און יונגע פּרויען, אויף די געזיכטער פון די יונגעלייט — אומרו. און אין די קאַזאַרמעס, — גיט מען איבער, — איז חושך. דער גאַנצער פּאָלק איז שוין דאָ פון לאַגער. האָט מען דאָרט ברייט־געעפנט די טירן פון די לאַנג־פאַרזיגלטע „צעכהייזער״ און מ׳שלעפּט פון דאָרט אוצרות, אוצרות מיט אָנגעזאַמלטע אַמו־ניציע און מכשירים: גלאַט־אויסגעפּרעסטע גרויע שינעלן, טויזנטער פּאָר בלישטשענדיקע שוואַרצע שטיול, לעדערנע קוילן־בייטלאַך, זעלנערישע היטלען, בלעכענע וואַסער־קענ־דלאַך, ועל־כולם: ביקסן, ביקסן, ביקסן... אַלץ, אַלץ וואָס „פּאַניע קוואַס״ האָט אָנגעגרייט במשך פון לאַנגע יאָרן פאַר רעזערוויסטן בשעת מלחמה און אויך אַלץ וואָס איז גע־בליבן פון די גרויסע מיליטער־„פּאַדריאַדן״, נאָכדעם ווי די ליבהאַרציקע „פּאַדריאַדטשיקעס״ בשותפות מיט די רוסישע פּאָלקאָוניקעס־אינטענדאַנטן האָבן אַראָפּגענומען זייער חלק...

שמייען אַרום „יעוועלאַך״ אין שפּאָגל־נייע אוניפאָרמען; „פּאַדפּראַפּאָרשטשיקעס״ מיט צוציטע וואָנסעלאַך; „וואָלנאָ־אָפּרעדעליאַושטשיעס״ מיט רויטע עפּאָלעטן. יונגע פּאָרוטשי־קעס קאָמאַנדעווען און שרייען. בייזע שטאַבס־קאַפּיטאַנען, אַפּיצערישע ווייבער אָנגעלאָדענע מיט געפּעק, „דענשטשי־קעס״, טשעקאָווע שקצים־קליינוואַרג, פערד וועלכע פּאַלן אויף אַרונטער דער מאָביליזאַציע, און — יידישע קרעמער און סוחרים... די לעצטע שטעקן דאָ, אין די קאַזאַרמעס, מיט שטיקער געלט. אָפּיצערן און אונטעראָפּיצערן פון „שויסקי פּאָלק״ האָבן זיך געקליידט און געשוכט במשך פון יאָרן ביי

יידן און דורך יידן... איצט, אין דער בהלה, אַז דער גאַנצער פֿאָלק מיט האַק און פּאַק וועט מיטאײנמאָל עוקר זיין פֿונדאַנען — איז מען געקומען אָפּראַטעווען פֿון די ביסל חובות דאָס וואָס ס׳לאָזט זיך...

אַ ווילדער הו־האַ׳דיקער, תוהו־ובוהו׳דיקער פּריטיק, אַ משונה׳דיק־פאַרטומלטער כאַאָטישער ערב־שבת. בין־לילה האָט די שטאָט, די פֿון שטענדיק איינגעהאַמערטע אין אירע שטריינגע טראַדיציעס פֿון אידיליש־לעבן און קליינבירגערטום, פאַרלאָרן איר אויסזען, איר רוהיקייט. פּערד אין גאַלאָפּ, גרופּעס יאַכטשענדע ווייבער, מאַסן־שרעק און מאַסן־פּאַניק.

קומט אָן אַ שבת „חזון", מיט אַ צוקלעמטקייט, מיט אַן׳אַנגסט, וואָס מ׳האָט קיינמאָל אין די רוהיק־פּראָווינציעלע הייזער ניט געפֿילט און ניט דורכגעלעבט.

עס נידערט אַראָפּ די נאַכט פֿון 19־טן אויפֿן 20־טן יולי, דער ערשטער שפּרונג אין דער גרויזאַמער שרעקנס־אַניאַגנדער צוקונפֿט, די ערשטע נאַכט פֿון אַ נייער מיט בלוט־און פייער־פאַרשריבענער היסטאָרישער תקופה.

א ווייסטער שבת־חזון

איז דאָס געווען אַ שבת אויף שונאי־ישראל געזאָגט געוואָרן. פֿון ידישע הייזער האָבן זיך געטראָגן געוויינען און קלאָגערייען: דאָס האָט מען באַוויינט די רעזערוויסטן, די יונגע בעלי־בית׳לאַך, טאַטעס פֿון קינדער, קעפּ פֿון פאַמיליעס, וועלכע וועלן אין משך פֿון אַ פּאָר טעג אַרויסגעריסן ווערן פֿון זייערע היימען אויף ווער ווייס, ווי לאַנג, אויב זיי וועלן איבערהויפּט צוריקקומען לעבעדיקע... האָבן געוויינט מאַמעס, האָבן געקלאָגט יונגע פֿרויען, און קליינע קינדער זיינען נישט אָפּגעשטאַנען פֿון אַלגעמיינעם קלאָג־יאַריד. און רעזערוויסטן האָבן ניט געפּעלט. די מאָביליזאַציע האָט אַרומגענומען נישט נאָר די לעצטע פּאַר׳ן אַקטיוון מיליטער יאָרגענג, נאָר אויך מער ווי אַ היבשן צענדליק פריערדיקע יאָרן, און עטלעכע און פערציק־יאָריקע האָבן געדאַרפט „אַוועקגיין" צוזאַמען מיט 21־יאָריקע קינדער.

פֿון די נאָענטע דערפער אַרום איז געוואָרן דערוויילאַן׳אַנגעלויף: פּויערים און פויערטעס האָבן באַגלייט זייערע רעזערוויסטן אין שטאָט אַריין. זיינען געקומען מחנות־מחנות דאָרפס־גויים, מיט פּעקלעך און מיט הילעצרנע קאַלירטע קעסטלעך אויף די פּלייצעס. איז געוואָרן דער אמת׳ער יריד אין „פּריסוטסטווע" ביים „וואַאינסקי נאַטשאַלניק". „אוראַדניקעס" גיבן אַכטונג און פּאַסן־אויף די אָרדנונג. ווערן געקירעוועט די געהאַרכזאַמע רעזערוויסטן־מאַסן אין די קאַזאַרמעס, וווּ מ׳טיילט זיי איין „מכל־טוב": פֿון אַ שינעל ביז — אַ ביקס...

פּאַלט־צו דער אָוונט. די זון־קיילעך קייקלט זיך אַלץ מער אַראָפּ צו דער שוואַרצער וואַלד־לעגנטע אויפֿ׳ן האָריזאָנט. און שאָטנס, לענגלעכע שאָטנס צוויגן זיך אויפן שול־הויף: עס גייען יידן אין די שולן און בתי־מדרשים צו קינות: ס׳איז תשעה־באב. אַ פּנים, די געשעענישן זיינען געוואָרן צילבאַוווּסט דורך עמיצן צוגעקליבן צו דער געהעריקער צייט...

קינדער צולאָזן זיך, ווי יעדעס יאָר, מיט „זשיטשקעס". נאָר די עלטערן, וועלכע האָבן, כשהשנים כתקונן, מיט דעם זיך אַביסל „צוגעשפּילט", ליגט עס היי־יאָר אין קאָפּ נישט. ס׳איז אַן׳ערנסטע שטימונג. מען זאָגט קינות און — מען שמועסט פּאָליטיק. דער געזונטער פֿאָלקס־אָפּטימיזם ענטפּלעקט זיך דאָ, אין בית־המדרש, מיטן גאַנצן פּאַרנעם, און צוגלייך מיט אים — די פֿאָלקס־פאַנטאַזיע: —

— „וואָס רעדט איר, וואָס רעדט איר... אַזאַ מלחמה וועט דאָס קענען אויסהאַלטן? גאַנץ וועלט וועט זיך שלאָגן? היה לא תהיה! מיין נאָמען איז נישט... אויב אין 10 טעג אַרום וועט נישט אויס מלחמה"... —

— „נייִן, נישט אַנדערש, ווי ס׳איז משיח׳ס צייטן... אַזאַ מלחמה, אַזאַ מלחמה! ראַסיי און דייטשלאַנד, און... און... ס׳איז דאָך מלחמת גוג ומגוג!..." —

און נאָך אַזעלכענע פֿיל דיאַלאָגן, האָט מען פאַרגעזעצט צו קלאָגן ציון׳ס קלאָג אין שניידערשן, שוסטערשן, קירזשנערשן בית־המדרש...

די פּאַטריאַטישע מאַניפעסטאַציע

די איבעראַשונג פֿון די ערשטע פּאָר טעג אַריבער, איז „געקומען צום וואָרט" די אָפּיציעלע „פּאַטריאַטישע" שטימונג. ווייזט אויס, אַז אַזוי איז געווען דער „פּריקאַז" פֿון גובערניע. צום ערשטן האָבן זיך גענומען צו דער „מלאכה": פּאַנאַנדער פלאַקערן די גייסטער — פאַרשטייט זיך, אָפּיציעלע פּערזאָנען, פּאָליציי און סתם „טשינאָווניקעס". איינגעראַמטע אין בראָנזענע ראַמען, פּאָרטרעטן פֿון „באַטיושקאַ צאַר" מיט די קורץ־געשוירענע וואָנסעלעך, זיינען אַראָפּגענומען געוואָרן פאַרשטויבטע פֿון קאַנצעלאַריסקע ווענט און איבערגעגעבן געוואָרן אין די הענט פֿון פאַרקאַכטע פּאַטריאָטן. און ס׳איז צוגעגרייט געוואָרן אויף זונטיק גיך־שנעל, אַ פֿאָלקס־מאַניפעסטאַציע, פּונקט אַזוי, ווי עס ווערט באַשריבן אויף די שפּאַלטן פֿון „בירזשעוויע וועדאָמאָסטי", כדי אויסצודריקן דעם „מעכטיקן צאָרן פֿון פֿאָלק קעגן שונא" און דעם ענטוזיאַזם און טרייהייט „פאַר דער ראַדינע און פאַרן צאַר".

די היילקע „מיסיע" האָט איבערגענומען דער לערער פֿון „זשענסקע גימנאַזיע", וולאַסאָוו, אַ גוטבאַקאַנטע פּערזאָן אין די היגע אָפּיציעלע קרייזן. אים צו־הילף זיינען געקומען לערער פֿון „רעאַלנע", פּאָסט־באַאַמטע א. ד. גל.

און זונטיק פֿרי, האָבן די יידן, גייענדיק פֿון קינות פאַראומערטע און פאַר׳דאגה׳טע, זיך אָנגעשטויסן אויף אַ מערקווירדיקע בילד: דער מאַרק־פּלאַץ איז שוואַרץ פֿון מענטשן, הויפּטזעכלעך פּויערן־קעפּ. די מענטשן־מאַסע רינגלט אַרום דעם היילקן „פּאַמיאַטניק", וועלכער געפינט זיך אין צענטער פּלאַץ און האָט די פאָרם פֿון אַ קלויסטער־טורעם, — און פֿון דאָרט אויבן שיט פּעך און שוועבל אויף די דייטשן — דער פלאַם־פייערדיקער וולאַסאָוו. העכערע „נאַטשאַלסטוואָ" איז דאָ אויפֿן אָרט: פֿון איספּראַווניק ביז׳ן „פּרעדוואָדיטעל" דוואָריאַנסטוואָ" (דער קרייז־פירער פֿון אַדעל־קלאַס), און זעלבסטפאַרשטענדלעך, דער אייביק־אַרויסשווימנדער קאַלענדאַ דרייט זיך אויך, ווי אַ הונט אַרום זיין עק.

— „אור־ר—אַ!" — שרייט וולאַסאָוו הויך און ברייט אי־

בערן פלאַץ — זאַ ראַדינו, זאַ צאַריאַ! או—ר—ר—א!" (הוראַ, פאַר'ן פאַטערלאַנד און פאַרן צאַר!). —

און פאַראַפאַטע פויערן און פויערטעס שרייען נאָך...

בליקן אַראָפּ מיט אַמאָל איבער אַלע קעפּ די תמ'עוואַטע אויגן פון ניקאָלאַי דעם 2־טן, — שיסט ווידער אַמאָל אויס אַ „אורראַ!" — דער מיליטערישע אָרקעסטער צוהילכט זיך אין אַ פייערדיקן „באָזשע צאַריאַ כראַני" (דער צאַרישער הימן: „גאָט היט־איין דעם צאַר"), און ס'ציהען זיך היטלען אונטער קאַלענדאַס באַפעלערישן בליק.

פאַרמירט זיך אַ מאַניפעסטאַציע לענג־אויס דער „ראַד־קראַמען" צום פּראַוואָסלאַוונעם קלויסטער אויף פּאַנעסוועור גאַס מיט ניקאָלאַי דעם 2־טן און וולאַסאָוון בראש מיט אַנ' עולם ערלים און ערל'טעס פון כאַדזשעוויטש, פּעטראַלעוויטש און שטשיווינשטשינע, אונטער די קלאַנגען פון צאַרישן הימן און ביי די שטוינענדע בליקן פון די דאַנעבן־שטייענדע, תשעה־באב'עדיקע יידן...

די יידישע דעלעגאַציע און איר אנטוישונג

נאָך דער זונטיק'דיקער מאַניפעסטאַציע, האָט זיך די יידישע באַפעלקערונג דערפילט עפּעס נישט אַמבעסטן: אין דער „פּאַטריאַטישער" דעמאָנסטראַציע האָבן יידן קיין אַנטייל ניט גענומען. און דאָ טרומייטערן די אַלגעמיינע און יידישע צייטונגען וועגן דער גרויסער סאָלידאַריטעט־תקופה פאַר אַלע פעלקער פון רוסלאַנד, וועגן יידישע מאַניפעסטאַציעס אין אָדעס, פינסק א. אז. וו. טאָ ווי קען מען דאָס זיין אַ יוצא מן הכלל? ומאידך גיסא, ווער ווייס, אפשר הויבט זיך טאַקע איצט אָן עפּעס אַ נייע תקופה אין דער באַציהונג צו יידן? אפשר וועלן אַ בלאָז־טאָן מילדערע ווינטן?... אַז פליכטן האָט מען דאָך במילא, און אַנטאָן דעם גרויען שינעל און זיך מפקיר זיין פאַר ניקאָלאַיען מוז מען, — טאָ וואָס שאַדט־דאָס, אַז מ'וועט נישט פורש מן הציבור זיין און מ'וועט אויך אַ פּויק־טאָן וועגן „געפילן"? — פּאַניע קוואָס וועט אפשר נאָכהער, נאָך דער מלחמה, אפשר טאַקע ניט קענען מער זיין קיין חזיר און וועט פאַרט געבן „פּראַוועס"? ווער ווייס? —

זאָגן אַז סלאָנימער יידן האָבן טאַקע אַזוי געטראַכט, קען מען ניט, אָבער אייניקע עסקנים און „כמו־עסקנים" האָבן עפּעס דערפילט אַ דרוק: צו פון אויבן, צו פון אינעווייניק, — שווער צו זאָגן. און אויף מאָרגן נאָך דער אַלגעמיינער מאַני־פעסטאַציע, האָט אַ הייפל יידישע עסקנים, אויף אייגענער איניציאַטיוו, זיך געלאָזן אין אַ „פּאַטריאַטישן מאַרש"...

די געשוואָרענע יידישע טוער און עסקנים זעט מען ניט ביים אויספילן אָט דעם זשעסט: ניטאָ דער איבעראַל־געאַכ־טעטער יאַקאָבסאָן, וועלכער איז דאָך אַזוי ווי באַרופן צו אַזאַ אָפיציעלער שליחות; ניטאָ די שיינע בעלי־בתים און גבאים, ניטאָ די פאַרשטייער פון בית־דין־שטיבל.

שלייכט זיך דורך דער הייפל יידישע מאַניפעסטירנדע דורך די גאַסן, אַזוי ווי אַ שד וואָלט זיי געיאָגט, — אַ פּאָר־וויניקער חשובע בעלי־בתים, אַ פּאָר פאַרשטייער פון דער יוגנט, מיט יוגנטלעכן ברען און אופריכטיקן גלויבן אין דער גאולה, וואָס וועט ברענגען די נייע צייט. (וואָצו דערמאָנען איצט נעמען?). — און די גרופּע קירעוועט זיך צום „פּרעד־וואַדיטעל דוואָריאַנסטוואַ".

באַגריסונגען, העפלעך־וואָרעמלעכע ווערטער און ווונטשן אין נאָמען פון די יידישע בירגער. — „די יידישע באַפעלקע־רונג וועט ערפילן אירע פליכטן", און אַזוי ווייטער אין זעלבן גייסט.

דער פאַרשטייער פון דער סלאָנימער רוסישער אַריסטאָ־קראַטיע הערט־אויס, נעמט צו־קענטניש, און — דאַנקט...

די „מיסיע" איז נאָך אָבער ניט ערלידיקט, און דיזעלבע צערעמאָניע ווערט איבערגע'חזר'ט אין קאַבינעט פון „וואָינסקי נאַטשאַלניק". דער גרויער דיקלעכער גענעראַל מיטן שטרענגן בליק הערט־אויס די באַגריסונג און ווונטשן פון די יידן, מאַכט אַ קאַלט־אַנגעצויגענעם פּנים, און לייגט נאָכהער אַוועק אַנ' ענטפער, אומגעפער, כהאי לישנא:

— „דאָס וואָס איר האָט מיר דאָ געזאָגט, רירט מיר. ס'איז זייער שיין פון אייער זייט. ס'איז אַ פיינער זשעסט, הגם עס לאָזט זיך שווער גלויבן אין די אופריכטיקייט פון אייערע רייד. די יידישע יוגנט זאָגט־צו צו ערפילן גערן אירע פליכטן. לאָמיר גלויבן! פון דער ערפאַרונג ווייסן מיר אָבער אַלע, אַז די יידישע יוגנט איז רעוואָלוציאָנעריש געשטימט. ווער האָט דען פאַרנומען דעם בכבוד'יקסטן פּלאַץ צווישן די רעוואָלו־ציאָנערע טוער, וועלכע האָבן זיך צובונטעוועט קעגן צאַר און פאַטערלאַנד מיט 10 יאָר צוריק? די יידישע יוגנט! ווער זיינען געווען די גרעסטע „קראַמאָלניקעס"? יידישע יוגנט־לעכע! — מיר ווייסן, מיר ווייסן גוט די שטימונגען פון דער יידישער יוגנט ביז איצטער! נאָר אַזוי ווי איר זאָגט איצט צו זיין גוט און פרום און העלפן קעמפן קעגן אויסערלעכן שונא, — ווילן מיר גלויבן, אַז איר וועט אוודאי אַרויסווייזן בעת מלחמה מער פאַטריאָטיזם ווי ביז איצט, בעתן שלום!"...

אבלים וחפויי ראש, אַפּגעשמיסענע און אויסגעניכטערטע, האָבן די נאַאיווע יידישע ענטוזיאַסטן זיך אומגעקערט אַהיים, אויסגעטרייסלטע פון די הערליכסטע אילוזיעס, וועלכע האָבן, דוכט זיך, אויף אַ מאָמענט אַ שיין געטאָן, כדי גלייך אויסגע־לאָשן צו ווערן אין זייערע יונגע הערצער...

דער גאַרניזאָן גרייט זיך אַפּצופאָרן

דער היגער גאַרניזאָן־פּאָלק איז פאַרטיק אָפּצופאָרן. אין געציילטע שעה'ן אַרום וועט סלאָנים זיך זעגענען מיט דער גרויסער סאָלדאַטן־מאַסע, וועלכע איז דאָ איינגעקוואַרטירט פון יאָרן־לאַנג. מען גיט איבער, אַז דער „שויסקי פּאָלק" פאָרט גלייך צום גרענעץ, ווו ס'קומען שוין פאַר העפטיקע קאַמפן. פּאַלט אַנ'אימה אויף די משפחות פון רעזערוויסטן. די קאַ־זאַרמעס זיינען באַלאַגערט מיט פרויען און קינדער.

די לעצטע געזעגענונגס־סצענעס. פויערן, יידן, שטאָטי־שע קריסטן, — אַלע מישן זיך צונויף אין אַ ליידנדע, מיט אומעט־פאַרלאָפענע מענטשן־מאַסע. אין אַלע ווינקלען זיינען זיך מתיחד פרויען מיט מענער, מאַמעס מיט זין. טרערן, טרערן, טרערן... אַנ'אַלטע צונויפגעקאָרטשעטע פויערטע, מיט טיפע קנייטשן אויפן שטערן, גלעט און קושט דעם בלאָנדן קאָפּ פון אַ יונגן זעלנער, וועלכער דריקט זיך צו צו איר

ברוסט... ס׳קריצט זיך איין אין די אויגן אַ בילד פון אַ בלייכע יידישע מוטער און אַ חברה קליינוואַרג פון 3 ביז 10 יאָר, וועלכע טאַנצן אַרום אַ ברייט־ביייניקער סאָלדאַטן־געשטאַלט מיט אַ שפּיציק־יידיש בערדל, קלעמערן זיך אויף זיינע פּיס און עגבערן זיך איין אין זיין פיגור...

די לעצטע שעה׳ן פון פאַמיליען־צוטריטלעכקייט, וועלכע גרענעצט־אָפּ צווישן דער היימישער וואַרעמקייט און נעסטטוליענעש און צווישן דער אָנקומנדער סאָלדאַטשינע און אייביק־לויערנדער געפאַר. אָט באַלד וועט אַ טרומייטער־סיגנאַל אויפטרייסלען די מענטשן־מאַסע און אָנזאָגן דאָס אַוועקגיין פון ערשטן עשאַלאָן צום וואָקזאַל.

מ׳דערציילט זיך אין שטאָט אַ פּיקאַנטן קוריאָז. צו איז דאָס אַן׳אמת, אָדער אַ שאַפונג פון פאָלקס־פאַנטאַזיע? — יעדנפאַלס, אַזוי האָט מען דאַמאָלסט דערציילט, און די מעשה איז אַרומגעגאַנגען פון מויל צו מויל:

מאַרקאָוו, דער קאָמאַנדיר פון 118־טן שויסקי פּאָלק, אַ רשע מרושע, אַ שונא־ישראל, האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיין אַנטיסעמיטישער באַציהונג צו די יידישע סאָלדאַטן פון פּאָלק. איז דען אַ ווונדער, אַז די „יידן האָבן אים פאַרשאָלטן״? — ער ווייס פון דעם גאַנץ גוט, און לאַכט זיך פון דעם אויס. דאָס קען אַדורכגיין אין שלום־צייטן. אָבער אין מלחמה דאַרף מען לעבן גוט מיט אַלע געטער, און אפילו מיטן יידישן... האָט דעם פּאָלקאָווניק מאַרקאָוו אָנגענומען, אין די לעצטע שעה׳ן פאַרן אַוועקפאָרן פון פּאָלק, אַן׳אימה און אַ פּחד פאַר די יידישע קללות. און פון גרויס שרעק איז ער געלאָפן זוכן אַ ברכה ביי דעם סלאָנימער רב ר׳ מרדכי׳לען, פון וועמנס הייליקן גייסט האָט ער זיך שוין פיל אָנגעהערט פאַר די יאָרן, וואָס ער, דער פּאָלקאָווניק, זיצט אין סלאָנים...

אָט אַזוי דערציילן זיך יידן אין שטאָט און שמייכלען אין זיך און צו זיך: מיט יידן טאָר מען זיך ניט אָנהויבן...

ער אויפן הילכנדן הוראַ־שרייענדן עולם, ווי ער וואָלט וועלן מיט זיין בליק אַרויסשרייען פאַר׳ן שונא און פאַר דער גאַנצער וועלט: „כבוד פאַר דער רוסישער אַרמיי!״ — און אָט מאַרשירן, אין רייהען צו פיר, די קריגס־פּאַרטיקע חיילים. דער מאַרש האָט זיי פאַנאַנדערגעוויגט, — זיינען די פּנים׳ער לוסטיק און שמייכלענדיק. באַגרייפן זיי נאָך נישט מיט דעם גאַנצן באַוווסטזיין דאָס, וואָס ערוואַרט זיי? — מיט רעגלמעסיקע שווערע טריט מאַרשירן זיי, אָנגעלאָדן יעדערער מיט געווער און חפצים. דער שינעל, אַ צעבונדענער און אויפגעלייגטער אין אַ גרויען באַנד, נעמט אַרום די ברוסט און די פּלייצע אין אַ קרומלעכן פּאַס. זעהען זיי אויס, אַרומגעבונדענע מיט די שינעלן, אין די שווערע שטיוול, ווי אָנגעשוואָלענע, און ס׳גיסט זיך דער שווייס פון אונטער די סאָלדאַטישע פוראַזשקעס.

ביים אָנבליק פון דער זעלנער־מאַסע ווערט דער עולם, קענטיק, גערירט. הויבן זיך היטלען, פאָכעט מען מיט ווייסע טיכלעך, און פרומע יידענעס ווישן די פייכטע אויגן און ווינטשן אַ גליקלעכן וועג. פון די סאָלדאַטן־רייהען טיילט זיך אויס דאָ־דאָרט אַ זעלנער, לויפט־צו צו באַקאַנטע צווישן דעם עולם, — פאַלן קושן, שנעלע ווערטער, — און ער היילט צו זיין אָרט אין דער רייהע...

ראָטע־איין, ראָטע־אויס. אומצייליקע סאָלדאַטן־קעפּ. שווימט די מאַסע פלאַנמעסיק איבער די גאַסן, — דער לעצטער שפּאַציר איבער דער היימיש־געוואָרענער שטאָט. דאָס בילד פון די אַוועקגייענדע סאָלדאַטן, וועלכע האָט זיך אין יענע טעג איבערגע׳חזר׳ט אין טויזנטער וואַריאַנטן אויף די גאַסן פון טויזנטער און טויזנטער ישובים, שטעט און דערפער... די שורות שטראָמען כסדר, שטראָמען אָן אויפהער צו די בריקן, צו זאַמאָשטשע, ווו ס׳וואַרטן שוין לאַנגע־לאַנגע באַנען, מיט רויט־באַפאַרבטע, פאַרמאַכטע „טעפּלושקעס״.

דער שויסקי פאלק פארלאזט די שטאט

דינסטיק, 22־טער יולי, 3 בייטאָג. לענג־אויס די גאַסן, פון סקראָבעווע־אָן אַזש ביז ענדע בריקער גאַס, זיינען אויסגעשטעלט מענטשן־רייהען פון ביידע זייטן. אָט באַלד דאַרפן אָנקומען פון די קאַזאַרמעס די ערשטע ראָטעס פון פּאָלק, אויפן וועג צום וואָקזאַל... אַ געריידעריי און אַ געדראַנג פון נייגעריקן עולם, וועלכן די „פּאָליצייסקע״ האַלטן איין שטרענג אויף די טראָטואַרן. יונגע מיידלעך מיט בלומען. דאָס האָבן זיי אָנגעגרייט צו וואַרפן צו די אַוועקגייענדע סאָלדאַטן, — זאָל, הייסט דאָס, זייער וועג צום פראָנט באַצירט זיין מיט בלומען...

די נאָכמיטאָג־זון האָט זיך געשמאַק פאַנאַנדער־געבאַקט, און דער עולם שטייט געדולדיק און וואַרט... לאַנג צו וואַרטן קומט אָבער ניט אויס. עס טראָגן זיך שוין פונדערווייטנס די פריילעכע טענער פון אַ מיליטערישן מאַרש. דער אָרקעסטער ווערט אַנטשוויגן, — און דאַן הילכן־אָפּ צום טאַקט, ווי שטאַרקע קלעפּ, די שטיוול־טריט פון הונדערטער פּאָר פיס. איינס, צוויי, איינס צוויי... בראָש רייט מיט אַ שטאָלצן פּאַרנעם אַן׳אָפיצער פון הויכן ראַנג. מיט אַ פאַריסענעם קאָפּ בליקט

די סצענעס אויפן וואקזאל ביים אפפארן

„גאַנץ שטאָט״ איז ביים באַן. דער וואָקזאַל, פּעראָן און דער גאַנצער פּלאַץ לענג־אויס די צוגן איז באַלאַגערט מיט מענטשן. אונטער דער אָנפירונג פון אָפיצערן ווערן געלאָדן אין די וואַגאָנען — צום ערשטן געזונטע ראָסן־פערד. שוויצן די סאָלדאַטן ביים אַרייניאָגן די סוסים איבער די צונויפגעלייגטע ברעטער אין זייער רו אַריין. פּטרן זיי אָפּ די פערד, — נעמט מען זיך צו זיך, אויף זיך איינצואָרדנען אָט־טאַקע דאָ, אין זעלבן וואַגאָן, אין דער אַנדער האַלבער, אָפּגעצאַמטער העלפט... פליהען די סאָלדאַטסקע רויטע קעסטלעך, הויבן זיך ביקסן, — אַ געפייפעריי, אַ הירזשעריי און — געוויינען... יע, אָט־דאָ, ביי די וואַגאָנעס, קומען־פאָר די לעצטע געזעגענונגס־סצענעס, און ווידער אַמאָל גלעט אַ פאָטער זיינע יונגע קינדער, און ווידער אַמאָל צערטלט אַ יונגע פרוי איר אָפּפאָרנדן מאַן. און אין מיטן דערינען — אַ צושפּילאַכץ פון האַרמאָשקעס. חברה „יונים״ (אַ פאָלקסטימלעכער צונאָמען אין יידיש פאַר „סאָלדאַטן״) האָבן זיך שוין איינגעאָרדנט אין די רויטע וואַגאָנעס־קאַסטנס. האָט מען ברייט־געעפנט די איינציקע צום פאַרשפּאַרן־גרייטע טירן, מען האָט זיך פאַנאַנ־

דערגעזעצט אויף די פּלאַטפאָרמעס און — אַרויסגענומען די קליינע מויל־האַרמאָניקלעך.

קעגנאיבער רוהען די גרינע, ברייט־צוזויגענע פעלדער. די לעצטע שקיעה־שטראַלן שפּיגלען זיך דאָרט — ווייט אין די וואַסערן, — און די האַרמאָניקעס ציהען אַ מאַנאָטאָנעם, נאָגנדן ניגון.

אין דער „ליבעס־אַלעע", לענג־אויס דער ליניע, אין שאָטן פון די בוימער, סוד'ען זיך אַ לעצטן מאָל יונגע פּאָרן, וועלכע דער גורל צעשיידט איצט. פּונקט אַנטקעגן סאָפּעט דער לאָקאָמאָטיוו. ווי שווער, ווי שווער עס איז די צושיידונג! וואָלט שוין דער צוג געריקט כאָטש פון אָרט... נאָר ניין! עס קומען־אָן פרישע ראָטעס פון שטאָט, — אַ באַנייטער טומל, ווידער אַמאָל אַ געלויפעריי.

פאַלט־צו דער אָוונט, און אַ בלוילעך־קילער שיין פון די לאַמפּן הילט־איין די מערקווירדיקע פּאַנאָראַמע פון די טומלדיקע מענטשן. די קאָנדוקטאָרן זאָגן־אָן דאָס בקרוב'ע אָפּגיין פון דעם צוג. אַלץ האַרצרייסנדער ווערן די ווערטער־אויסרופן פון די באַגלייטער; אַלץ נאָגנדער — די אומעטיקע האַרמאָשקע־קלאַנגען.

דער וואָקזאַל־גלאָק קלינגט. איינס, צוויי, דריי. פּאַמעלעך רירט דער צוג אין פאַנטאַסטישן אָוונט־שיין. „זייט געזונט! — קומט געזונט — הור—ר—אַ!"

וואָגאָן נאָך וואָגאָן לויפט פאַרביי, אַלץ געשווינדער. פון יעדן וואָגאָן טראָגן זיך געזאַנגען און הירזשערייען...

ווי לאַנג דויערט עס?

...פּאַכען נאָך די טיכלעך, ביז ס'ווערט אינגאַנצן פאַרשוווּנדן פון אויג דער לעצטער וואָגאָן.

מיט אַ וויטאָק אין האַרצן, מיט טרערן אין די אויגן קערן זיך אום די טאַטעס, מאַמעס, פרויען, קינדער...

צומאָרגנס, מיטוואָך בייטאָג, רירט דער צווייטער, און אין אָוונט — דער דריטער און לעצטער עשאַלאָן. חזר'ן זיך ווידער איבער די זעלבע סצענעס אין די גאַסן און ביים וואָקזאַל.

און אין משך פון 2 טעג ווערט סלאָנים אויסגעליידיקט פון גאַרניזאָן, פון 118־טן „שויסקי־פּאָלק", וועלכער איז אָוועק פון שטאָט אויף שטענדיק.

מ'געוויינט זיך צו צו דער מלחמה

איז געוואָרן אומעטיק און שטיל אין שטאָט נאָכן אָוועקפאָרן פון פּאָלק... אין משך פון אייניקע טעג האָבן די געשעענישן אַזוי אונערוואַרטעט זיך פאַנאַנדערגעוויקלט איינס נאָך דאָס אַנדערע און צושטערט דעם פעסט־איינגעפונדעוועטן רוהיקן לעבן, אַז מענטשן האָבן נאָך ניט געקענט כאַפּן, וואָס איז דאָס אַזוינס געשען... די ערשטע נאַכריכטן פון מאָביליזאַציע, דער בהלה'דיקער שבת, די מאַניפעסטאַציעס, די רירנדע געזעגנונגס־סצענעס, דאָס אָפּפאָרן פון פּאָלק, — דאָס אַלץ איז געווען אַזוי אונרוהיק־ניי, אַזוי קאָפּ־שווינדלעריש, אַז ס'האָט פאַרפעלט אָטעם...

נאָר אָט איז אַריינגעטראָטן אַ רוהיקייט, אַזוי ווי נאָך אַ שטורם. עס רעדט זיך אַזוי... די געמיטער זיינען געוואָרן אויפגעטרייסלט, און אין די הייזער פון די אָוועקגעפאָרענע שטאָטישע רעזערוויסטן האָט געהערשט טרויער. נאָר למראית עין האָט זיך אַלץ אומגעקערט צום אַלטן. די שטאָט איז אינגאַנצן אָן חייל דאָך ניט געבליבן, און סאָלדאַטן — נמושות האָבן ברייט־געגענעצט איבער די פּוסטע קאַזאַרמעס.

זיינען אַריבער טעג, די צייטונגען טרומייטערן וועגן די ערשטע גרויסע שלאַכטן. די מלחמה איז אָוועק מיט גאַלאָפּ און פאָרנעם. בעריכטן פון גענעראַל־שטאַב מעלדן וועגן גרויסע רוסישע נצחונות הינטער קאַליש, און ס'קומען אויך טעלעגראַמעס וועגן שלאַכטן אין בעלגיען; ס'ווערן דערמאָנט פרעמדע אונבעקאַנטע נעמען: ליעזש, נאַמיר... ענטפּלעקן זיך מיט אַמאָל טאַלענטירטע סטראַטעגן ביי אידן. ישיבה־בחורים און זיידענע יונגעלייטלעך וויקלען פאַנאַנדער לאַנד־קאַרטן און מ'שטודירט חכמת הסטראַטעגיע און די באַדייטונג פון יעדער שלאַכט...

עס קומען־אָן בריף פון סאָלדאַטן פון „שויסקי פּאָלק", אַז אין געציילטע טעג אַרום וואַרפט מען זיי איבער אויף די פאָדערשטע פּאָזיציעס... צו וועלן טאַקע מקוים ווערן די ברכות פון די פאַרשטייער פון אַלע רעליגיעס, וועלכע האָבן זיך אַ שאָט געטאָן אויף דעם 3־טויזנט קעפּיקן פּאָלק בעת די לעצטע געזעגענונגס־פּאַראַדן אין די קאַזאַרמעס — און דער פּאָלק וועט טאַקע געשוינט ווערן בעת די קאַמפן?.. — דערווייל, אידער וואָס־ווען, ידישע מאַמעס און ידישע ווייבער פאַרלאָזן זיך ניט אויף ניסים; מ'רייסט קברים, מ'שרייט אַריין אין ארון־קודש און מ'גייט צו ר' מרדכי'לען זצ"ל, זיין זכות זאָל אונדז אַלעמען ביישטיין.

יאָ, עס ווערט הייסער. מ'הייבט אָן פילן פונדערווייטנס די מלחמה־שרעקעניש און מלחמה־גרויזאַמקייטן. טראָגן זיך קלאַנגען אין שטאָט, אַז מ'וועט דאָ איינגיכן עפענען אַ „לאַזאַרעט", אַ שפּיטאָל פאַר מלחמה־פאַרוווּנדעטע; מ'וועט ברייניגען אַהער, בפירוש, פאַרוווּנדעטע, קאַליקעס, פון „מקום" אַליין, פון סאַמע „דאָרטן"... איז ניט טאַקע, הייסט דאָס, אויף צופלייסן די גאַנצע שפּיל"... די אָפּטימיסטן וועלכע האָבן געטענה'ט כסדר, אַז די מלחמה וועט זיך ציהען בלויז געציילטע וואָכן, ווערן ערנסטער און רעזערווירט. אפילו נ. ס. אין „הצפירה" האָט שוין אָפּגעלאָזן זיינע אָפּטימיסטישע פּראָגנאָזן... ס'איז שטיל אין שטאָט און גלייכצייטיק דערדריקנד: מ'געוויינט זיך צו צו דער מלחמה... ביים וואָקזאַל איז פון מלחמה־אויסברוך־אָן — אַ אויסערגעוויינלעכע באַוועגונג: די „פּאָלעסקאַיאַ זשעלעזנאַיאַ דאָראָגאַ" דינט אַלס איינע פון די הויפּט־אַרטעריעס צום איבערוואַרפן מיליטער פון צענטראַל רוסלאַנד צום פראָנט. צוגן גייען, צוגן קומען. עס פאָרן דורך איבער סלאָנים צענדליקער טויזנטער סאָלדאַטן צום בעשפּייזן מיט מענטשן־פלייש די אונאויפהערנדע שלאַכטן. גאַנצע דיוויזיעס ווערן אַרויפגעשליידערט פון די צענטראַל־און דרום־גובערניעס. ווען האָט סלאָנים אַנגעזען אַזאַ שלל מיט מענטשן, פאַרשיידנאַרטיקע מיליטערישע אוניפאָרמען? צוגן אָנגעפּילטע מיט קאָזאַקן; טשערקעסן באַוואָפנטע מיט קינזשאַלן, פּונקט ווי אויף די גראַווירן פון פּאַטריטישע ביכלעך; טאַטאַרן מיט ברייטע מוסקול־פּנים'ער; גרויס־רוסן, גוטמוטיקע און שמייכלענדע...

אונטער מוזיק קלאַנגען, וועלכע טראָגן זיך פון די וואַגאָנעס, קומען־אָן די צוגן אויפן וואָקזאַל. לאָזן זיך אַרויס

אויפן פעראָן די סאָלדאַטן אין געיעג נאָך „קיפּעטאָק" — הייסע קאָכעדיקע וואַסער, וועלכע געפינט זיך דאָ שטענדיק אין צוויי געהייצטע קעסלען... אָפיצערן מאַרשירן הין און צוריק און וואַרפן נייגעריקע בליקן אויף דער אומגעגנט. עס פאָרן דורך פאָלקן מיט קלינגענדע נעמען, די קרוין און שטאָלץ פון דער רוסישער אַרמיי... די אַרמיי איז גרויס און פאַנאַנדערגעשפּרייט איבער דער אונענדליכער מלוכה, און די מלחמה איז פריש, און די שטימונג איז הייס און פּאַטריאָטיש... עס פאָרן דורך צוגן מיט שווערע אַרטילעריע, עשאַלאָנען קאַוואַלעריע מיט קאָזאַקן־פערד וועלכע קומען העט־העט פון די דאָנער סטעפּעס, — און אונצייליקע פאָלקן מיט „פּיעכאָטע", די ביליגסטע מענטשן־פלייש, וואָס רוסלאַנד שטעלט צו אַלס איר צושטייער צו די פאַרבינדעטע... איבער באַראַנאָוויטש, ווילנאָ און בריסק ווערט דאַן אַדורכגעוואָרפן צום דייטש־עסטרייכישן פראָנט די גרעסטע טייל פון רוסישן חייל, און אַ היבשער חלק דערפון ציט איבער סלאָנים—ביאַליסטאָק צו מזרח־פּרייסן, ווו די רוסן האַלטן אָפּ, — לויט אָפיציעלע באַריכטן, — „גלענצנדע נצחונות"...

פאָרט אַדורך אַזוי פיל חייל, — פאַרהאַלט זיך אַמאָל אויף אַ טאָג־צוויי אין שטאָט אַ דורכפאָרנדער עשאַלאָן און נעכטיגט־איבער אין די קאַזאַרמעס. די שפּייז־קרעמלאַך אויף זאַמאָשטשע לייזן געשמאַק פון די באַלאַגערנדע סאָלדאַטן, און אויך אין שטאָט איז לעבעדיק אין מסחר צוליב אַזוי־פיל דורכפאָרנדע און אָפּט זיך אָפּשטעלנדע סאָלדאַטן...

בירגערט זיך די מלחמה טאַקע איין?.. מ'ציילט די טעג פון מלחמה־אויסברוך אָן. 3 וואָכן, אַ חודש... חצי־אלול! איז טאַקע אַריבערגעלאָפן מער ווי אַ מאָנאַט פון דעם וועלט־פייער און... און עס דויערט ווייטער?

צורונען אַלע האָפנונגען וועגן אַ שנעלער פאַרענדיקונג פון קריג. די מלחמה צופלאַקערט זיך געשמאַק אויף אַלע פראָנטן. די צייטונגען זיינען פול מיט הויך פּאַטריאָטישע אַרטיקלען און מיט מליצדיקע קאָרעספּאָנדענצן פון שלאַכטפעלד...

יאָ אייראָפּע פאַרגייט אין בלוט און אין פראַזן. ביסלעכווייז פונדעוועט זיך איין די מלחמה אין געדאַנק, און שטאָט ציט אויף זיך אַרויף דעם עול פון די נייע שווערע צייטן... אלול: קיינמאָל איז אויפן בית־עולם נישט געווען אַזוי פיל באַזוכער, ווי אין די לעצטע טעג פון אָט דעם ערשטן מלחמה־אלול. מ'וויינט זיך אויס אויף די טייערע ערד־בערגלאַך און מ'בעט פאַר זיך, מענער, פּאָטערס וואָס מאַכן אין דער זעלבער צייט מיט דאָס בלוטיקע שפּיל.

אויגוסט קומט צו ענדע. ס'הויבט זיך אָן דאָס שול־יאָר אין די מיטל שולן... „רעאַל־שולע" „גאָראָדסקאָיע" עפענען צוריק זייערע טירן. און אויף דער יידישער גאַס פילט מען שוין ימים־נוראים. דער „לאַזאַרעט" וועלכער דאַרף זיך דאָ עפענען, און וועגן וועלכן מ'האָט אַזוי פיל גערעדט די לעצטע טעג, איז נאָך דערווייל ניטאָ, און קיין מלחמה־פאַרוואונדעטע זעט מען נאָך דאָ ניט־אָן. נאָר אַלץ מער זעט מען דורכפאָרענדע סאָלדאַטן און אָפיצערן, וועלכע האַלטן זיך אָפּ אין שטאָט מיט זייערע מיליטער־טיילן.

די סענסאַציע מיט פראַנקאַרדי

מ'דערציילט אַ נייס, אַ סענסאַציע, אַ לאָקאַלע מלחמה־סענסאַציע: פראַנקאַרדי, דער אַרטיסט און טראַנספאָרמאַטאָר, איז דערשאָסן געוואָרן אין „לעסנאַיע" אין מיליטערישן סקאָבעלעוו־לאַגער, אַלס עסטרייכישער שפּיאָן!

די נייס ווירקט אין שטאָט, ווי אַ באָמבע, און וואַרפט מיט אַמאָל אַ שיין אויף פיל נעבלהאַפטע פאַקטן. מ'דערמאָנט זיך אָן דעם אָריגינעלן קונצנמאַכער, חציו־ציגיינער, חציו באָהעמיער, וועלכער האָט גאַסטראָלירט אין „פּוסטן סאָד", דאָ ניט לאַנג, ערשט קוים מיט אַ פּאָר מאָנאַטן צוריק. מ'דערמאָנט זיך זיינע עפעקטועלע אַרויסטרעטונגען, זיין קונציקן בייטן די ראָלן, שטימע און קליידער. ס'איז אפילו דאַן געווען קשה'דיק ביי פיל בירגער — אַזוי זאָגט מען זיך, — דאָס ערשיינען אין סלאָנים פון אַזאַ האַלב־עקזאָטישן אַרטיסט. האָט ער שוין ניט געקענט געפינען פאַר זיין קונסט עפּעס אַ רייכערן און פאַסיקערן אָרט, ווי דאָס אָפּגעשטאַנענע, פּראָווינציעלע סלאָנים?? מסתמא האָט ער דאָך געהאַט עפּעס אַ גרונט צו קומען אַהער. און מ'דערמאָנט זיך אויך אָן זיינע גאַסטראָלן אין „לעסנאַיע", אין לאַגער, ווי ער האָט זיך דאָס אָנגעכאַפּט אָן דער איינלאַדונג פון די אָנוועזנדע אויף זיינע ספּעקטאַקלען אָפיצערן אין „פּוסטן סאָד" צו קומען אין לאַגער! און אַז ער איז אַהין געקומען, האָט ער זיך גאָרניט געקענט אָפּרייסן פון דער אָפיצערן־סביבה און פון די פריילאַכע נאַכט־הוליאַנקעס. איין אָוונט נאָכן אַנדערן פלעגט ער אַרויסטרעטן אויף דער אימפּראָוויזירטער לאַגער־סצענע פאַר דאָס פּובליקום פון העכערע־מיליטער־לייט און אַם־ענדע זיך אַזוי איינגעלעבט אין לאַגער, און מיט די שטאַב־אָפיצערן, אַז ער איז געבליבן דאָרט אַזש... ביזן מלחמה־אויסברוך, ווען די מאָביליזאַציע האָט אַזוי בהלה'דיק צוטריבן די פאָלקן אין זייערע שטעט, און פון דאָרט צום פראָנט...

וואָס־זשע האָט מיט דעם פראַנקאַרדי פּאַסירט? דערציילט מען פּרטים, אַז מען האָט אים געכאַפּט, שוין נאָך דער מאָביליזאַציע, ביי גאָר אַ פיינער שטיקל „אַרבעט", וועלכע האָט אים פולשטענדיק דעמאַסקירט אַלס עסטרייכיש־אונגאַרישן שפּיאָן. אין זיינע געפּעק האָט מען געפונען פיל בולט'ן באַשולדיגונגס מאַטעריאַל, קאָפּיעס פון געהיימע מיליטערישע דאָקומענטן, פאָטאָגראַפישע אויפנאַמעס פון „לאַגער" א. א. וו.

אָט פאַרוואָס דער פויגל האָט זיך גוט געפילט אין „לעסנאַיע", אין דער אָפיצערן־סביבה! און ס'ווערט אויך קלאָר, פאַרוואָס ער איז געווען אַזאַ מייסטער אין איבערטאָן זיך און בייטן די שטימע: ס'איז געווען זיין פאַך!...

האָט מען אים אַריינגעזעצט אין "חד־גדיא", פאַרמשפּט צום טויט און טאַקע דערשאָסן אויפן אָרט פון זיין טעטיגקייט, אין „לעסנאַיע" גופא,ביים ראַנד פון שמעקעדיקן סאָסנאָוון וואַלד...

אַזאַ שפּאַנענדע שפּיאָנאַזש־אַפערע אויפן געביט פון סלאָנים און ביים סאַמע אָנהויב פון מלחמה!...

עס ווערן מיט אַמאָל פאַרשטענדליכער די אָפּגעהאַקטע ידיעות, וועלכע קומען פון צייט צו צייט אין די צייטונגען וועגן דייטשע און עסטרייכישע שפּיאָנען, וועלכע מאַנעווורירן אויפן פראָנט און אין „טיל". איז דאָס, הייסט דאָס, טאַקע אמת! —

מ׳טראַכט זיך אַריין אין דער פראַנקאַרדי אַפּערע, אין דער שפּיאָנען־נעץ, וועלכע איז דאָ געווען אויסגעשפּרייט אין די לעצטע מאָנאַטן פאַר דער מלחמה, און עס גלויבט זיך אין דער צילבאַוואוסטקייט פון די מלחמה אַנטיילנעמער, אין דער שטילער צוגרייטונג פון די מלוכות צום בלוטיקן ספּעקטאַקל...

די פראַנקאַרדי געשיכטע ווערט געשמאַק אַרומגערעדט אין גאַס און אין די בתי־מדרשים, ווו מ׳טרעפט זיך צו סליחות, שוין האַרט פאַר די ימים־נוראים.

רוסישע „נצחונות“ און סלאַנימער קאַמענטאַרן

צו ענדע ה׳ תרע״ד קומען אָן באַאונרוהיקנדע ידיעות פון פראָנט. עס גייען בלוטיקע קאַמפן אין מזרח־פּרייסן, ביי די מאַזורער אָזיערעס. די באַריכטן פון רוסישן גענעראַל־שטאַב דערציילן, אמת, וועגן נצחונות אָדער וועגן „איינגע־האַלטענע פּאָזיציעס“. ס׳איז אָבער צו באַוואונדערן, ווי דער יידישער עולם, ספּעציעל די יידישע „סטראַטעגן“, האָבן זיך אויסגעלערנט צו לייענען צווישן די שורות פון די אָפיציעלע באַריכטן, — און אָט „לייענט מען אַרויס“ דוקא וועגן מפּלות. טרומייטערט מען וועגן אַ צוריק־געשלאָגענעם אָנגריף, — איז דאָס אַ סימן, אַז מען האָט געגעבן פּאַניען גוט פייער צו שמעקן, — און טאָמער גנב׳עט זיך דורך אין באַריכט אַ פּאָר ווערטער וועגן אַ „צוועקמעסיקן צוריקטריט פון איניקע פּאָ־זיציעס“ — איז עס דער אמת׳ער בעוויז, אַז מ׳איז אָפּגע־טרעטן אויף צענדליקער וויאָרסט...

הכלל, די באַריכטן זיינען געווען טרויעריקע... און דאָ קומען־אָן פּריוואַטע ידיעות וועגן שויסקי־פּאָלק. אַ חורבן! ביי דעם ערשטן אַרויספאָר פון סלאָנימער פּאָלק אויפן שלאַכט־פעלד זיינען צושמעטערט געוואָרן איניקע ראָטעס... טויטע, פאַרוווּנדעטע... ווער קען וויסן, ווער און ווו? פון פאַרוווּנ־דעטע זיינען אָנגעקומען ידיעות, מ׳האָט זיי אָפּגעפירט אין שפּיטאָלן אין „טיל“. אָבער וויפל זיינען געבליבן אויפן פעלד? — איז געוואָרן חושך אין שטאָט! כאָטש זייער פיל סלאָנימער רעזערוויסטן זיינען געווען צוגעשריבן צו אַנדערע פּאָלקן, האָט אָבער אַ היבשע צאָל אָנגעהערט צום „שויסקי“. ליגן שוין סלאָנימער צוקאַליטשעטע אין פאַרשיידענע „לאַ־זאַרעטן“ אין קאָנגרעס פּוילן, — און זייערע נאָנטע פאָרן צו זיי אַרויס. אין פיל פאַמיליעס וואַרט מען אָבער אויף די טייערע בריוו, און די ידיעות לאָזן זיך זאַמען... עס וואַקסט די נערוואָזיטעט אין שטאָט. יעדן טאָג רייסן זיך אַריין פרויען אין די בתי־מדרשים, אין שול; עפענען ברייט דעם אָרון־קודש און שרייען אַריין מיט געוויין, מיט האַרצרייסענדע קולות. צו די סליחות איז געפּאַקט. מ׳דאַוונט מיט האַרץ און מיט תחנונים. פאַרטאָג, ביים בלאַסליכן שיין, זיינען די פענסטער אויף שול־הויף באַלויכטן, און ס׳שאָקלען זיך די טלית־דיקע געשטאַלטן... אַרום אין די גאַסן איז שטיל. אויפן „פּלאַץ“ — קיין לעבעדיקער נפש, בלויז איינצעלנע „גויים“ — האַלצ־העקער, — און דאָ דאַוונט אַנ׳עדה יידן און בעט אין 2־טן חודש פון וועלט־קריג אויפ׳ן וועלט שלום...

אויסערלעך האָט זיך אין שטאָט גאָרניט געביטן. קיין אָנבליק פון מלחמה און אפילו די ציטווייליק איינגעקוואַר־טירטע פרישע מיליטערישע־טיילן גיבן גאָרנישט צו דער שטאָט קיין אויסערגעוויינליכעס. נאָר די יידישע גרופּקעלאַך ביי די קראָמען, און די גאַסן, די יידישע „קלאַנגען“ און די יידישע נערוואָזיטעט, — זיי שאַפן די „שטימונג“. זיי יאָגן אָן דעם צייט־גייסט, זיי מערקן אָן דעם ריטם און כאַראַקטעריס־טיק פון די אויסערגעוויינליכע צייטן. אפשר איז דאָס דערפאַר ווייל די יידישע מאַסע איז מער פילבאַר צו צרות און ווייל זי איז מער וואַקלדיק אין אירע פּאָזיציעס? — עס בלייבן פלעגמאַטיש די אַרומיקע פויערן. אינדיווידועל לעבן זיי, גאַנץ מעגליך, איבער די זעלבע טראַגעדיעס און אַנגסטן, ווי זייערע יידישע שכנים. — אָבער די פויערן־מאַסע איז אונבאַוועגליך, און אויף די זונטיק׳דיקע מערק אויפ׳ן „פּלאַץ“ און ביי די קראָמען איז נישט צו פילן דעם אָטעם פון דער צייט.

אַנדערש איז „ניעווסקי“. דאָרט „אָטעמט“ עס אין גע־וויסע מאָמענטן פון טעג מיט — מלחמה... „טעלעגראַמקעס! לעצטע ידיעות פון פראָנט! 10.000 געפאַנגענע דייטשן! גרוי־סער זיג פון גענעראַל רענענקאַמפּ׳ס אַרמיי! אונדזערע גייען פאָרויס“!...

גרויסשטעטיש צושמייען זיך אַ פּאָר ציטונגס־יינגלאַך אויפן ברוק און מאַניפּולירן מיט אַ פּאַק געדרוקטע פּאַפּירלאַך... דאָס האָט אַ פּיפיקער סלאָנימער אונטערנעמער ה׳ יעליאַן, אַ אימפּערסאַריאָ און דרוקער גלייכצייטיק, אויסגענוצט דעם גינסטיקן „נייעס“ סעזאָן און אַרויסגעלאָזן טאָג־טעגליך אויף שמאָלע קאָלירטע פּאַפּיר־פּאַסן „לעצטע ידיעות“ פון פראָנט... דערזעלבער פלינקער סוחר האָט אין די ערשטע מאָנאַטן פון 1914 אַראָפּגעבראַכט זשאַבאָטינסקי׳ן און שפּעטער צו זומער אויך דעם טראַנספּאַרמאַטאָר שפּיאָן פראַנקאַרדי׳ן... איצט האָט ער גענומען אויף זיך די מיסיע צו הייבן די פּאַטריאָטישע שטימונג דורך געבן אולטראַ־גוזמא׳דיקע נייס וועגן רוסישע נצחונות... די „טעלעגראַמקעס“ ווערן צוכאַפּט כהרף־עין און יידישע „סטראַטעגן“ לייענען און שמייכלען פון... דער גוט־מוטיקער נאַאיוויטעט, מיט וועלכער די היגע רוסן נעמען אָן די „טעלעגראַמקעס“ נייעס. ביעליקאָוו, דער דירעקטאָר פון „יעווריסקע“, אַ רוסיפיצירטער לערער, רייבנדיק פון הנאה זיינע ווייזער־פינגער, פאַרטרויט אין אַ מאָמענט פון גוטער שטימונג אויף אַ לעקציע זיינע עלטערע שילער דעם סוד פון ה׳ יעליאַנס „טעלעגראַמקעס“ און זיינע אונאויפהערליכע נצחונות. „פאַרשטייט איר מיר, מיינע טייערע! עס זיינען אַריינגעפאַלן אַ צענדליק דייטשן אין „פּלען“. אין שטאַב פון דער פראָנט דיוויזיע „קאָרעגירט“ מען די צאָל אויף 100. דער גענעראַל שטאַב „קאָרעגירט“ באַזונדער ביז 1000 נו, און אונדזער ליבהאַרציקער „טעלעגראַמקעס“ אַרויסגעבער מאַכט די צאָל רונדער ביז אַ — 10.000 „פּאָניאַלי“?.. און דער קלאַס אין „יעווריסקע“ פּאַטשט בראַוואָ צו די חכמות פון קלוגן דירעק־טאָר, מ׳איז צווישן יידן מעג מען זיך דאָך זאָגן דעם אמת...

טעלעגראַמקעס! טעלעגראַמקעס! 5000 דייטשע שווערע האַרמאַטן — פאַרכאַפּט אין די לעצטע שלאַכטן! אַ גאַנצער דייטשער קאָרפּוס אַרומגערינגלט!... ה׳ יעליאַן מאַכט גוטע געשעפטן און ניעווסקי גייט אויף רעדלאַך...

ערב ראש-השנה תרע"ה

אין שטרייגגן ערנסט מוז מען דאָך אַמאָל אַ לאַך טאָן, נאָר דער ערנסט דאָמינירט. עס דריקט אויפן יידישן געמיט די אונגעהויערע מלחמה. די יידישע גאַס און יידישע הויז זיינען נערוועז און אָנגעשטריינגט, מ'האָפט נאָך אַלץ אויף אַ גיכן סוף און מ'ציילט כסדר די טעג. די לעצטע פּאָר טעג פון ה' תרע"ד, 7 וואָכן פון איראָפּייאישן פייער. עס פאַרשלעפּט זיך, צו איז עס נאָר די פּרעליודיע, אָדער עס זיינען שוין די לעצטע אַקאָרדן פון עפּילאָג? עוואַנטואַליטעטן זיינען מעג־ליך, און דאָרט ערגיץ, אין די הויפּט־שטעט ווערט געשמידט דער וויטערדיקער גורל פון איראָפּאַ.

ערב ראש־השנה, עם ישראל איילט אין שול אַריין. עס זיינען דאָפּלטע ימים־נוראים, ימים־נוראים אין דער וועלט און ימים־נוראים ביי יידן. עס וואַקסט די זאָרג פאַר דער צוקונפט אין יידישע הערצער. ס'איז אַ אַלגעמיינער אומגליק און ס'איז אַ באַזונדער יידישער. שוין ווייזן זיך סימנים פון יידן־העצע אויפן פראָנט און אין „טיל" וואָס עס קען איצט, אין מלחמה־צייט, ווערן אויסערסט געפערליך.

לויפן יידן אין שול און בתי־מדרשים. מ'בעט אויפ'ן נייעם יאָר ה' תרע"ה פאַר זיך און פאַר דער גאַנצער וועלט. יידישע אמונה! עס מוז זיך דאָך ענדיקן! עס קאָן דאָך אַנדערש ניט זיין!

פּילן אַן סלאָנימער יידן אין די ימים־נוראים אַלע בינים אויפ'ן שול־הויף, שעפּן האָפנונג און בטחון און האָבן דעם מינדסטן רעיון ניט, אַז עס איז נאָך ווייט, ווייט פון סוף, אַז פונקט אין אַ יאָר אַרום וועט אויך די טייערע היימאַט־שטאָט זען דעם פאַרניכטונגס אוראַגאַן ביי זיך און אַז פונקט איבער אַ יאָר צו „כל־נדרי" וועלן שווערע האַרמאַטן זיך צו־הוליען איבער די הייזער און גאַסן פון דער אידילישער שטאָט ביי דער שטשאַרע, וועלכע וועט זיך אין וואַנזיניגער נאַכט דורך פייער און בלוט זעגענען אויף שטענדיק מיט דער 120־יאָריקער רוסישער הערשאַפט.

צווייטער טייל

תשרי—ניסן תרע"ה (סעפּטעמבער 1914—אַפּריל 1915)

אַנ'ארמיי־שטאַב אין סאַמע ראש־השנה

דער ערשטער טאָג ראש־השנה ה' תרע"ה איז געווען אַ זוניקער און ליכטיקער, איינער פון יענע ערשטע הערבסט־טעג, ווען די זון שיינט נאָך מיט פולן שפע און מאַכט זיך ניט וויסנדיק פון קאַלענדאַר. אַ שטילער ווינטעלע בלויז האָט זיך געשפּילט מיט די ערשטע אַראָפּגעפאַלענע בלעטער. אין די פריסטע פרימאָרגן שעה'ן האָבן שוין יידן געאיילט אין בתי־מדרשים. אויף שול־הויף האָבן זיך געטראָגן פון אַרום די אָפּגעהאַקטע ימים־נוראים־ניגונים. די זוניקייט אַרום האָט זיך עפּעס ניט געפּאַרט מיט דער הייליקער תשרי־שטיל־קייט, נאָר נאָך מער האָט זי זיך גרילצנד אַריינגעשניטן אין דער שווערער שטימונג פון די לעצטע טעג. עס האָבן געדריקט אויף אַלץ און אויף אַלעמען די קורצע און טעמפּע ידיעות וועגן די שלאַכטן אַרום די מאַזורער אַזיערעס. עס איז שוין געווען אַ סוד פאַר גאַנץ בראָד, אַז דער דייטש האָט דאָ גע־געבן דעם אמת'ן „פאַר־אַריין" אין רוקן פון רוסישן פראָנט, כאָטש די שטאַב־באַריכטן האָבן וועגן דעם אַזוי ווייניק דער־ציילט. וואָלטן יידן זיך קנאַפּ־וואָס גענומען פון דעם צום האַרצן... וואָס אַ ליאַדע ייד ווינשט אין דער שטיל אַריין פּאָניען, — מעג דאָס טאָקע... אויף אים חל זיין... די מעשה איז אָבער, וואָס מ'איז אַליין בלוטיק פאַראינטערעסירט, און וואָס עס שמעקט מיט־פּייער...

האָט זיך טאַקע צעלייגט די שווערע שטימונג אין בית־המדרש ביים דאַווענען, און קיינמאָל נאָך צום „ונתנה־תוקף" האָט מען אַזוי ניט געכליפּעט אין עזרת־נשים, ווי אַט דעם ראש־השנה.

ניט געווען באַשערט אָפּצופּטרן רוהיק די 2 פייערליכע טעג פון יאָר אָנפאַנג: מיט אַמאָל, פּלוצלינג ווערט אַ גערויש און אַ אונגעוויינליכע הודזשעריי אויף סלאָנימער גאַסן, יידן אין טליתים, קינדער, ווייבער — אַלע לויפן אַרויס אָנקוקן דאָס בייז־וווּנדער: פון ראָזשנאַיער גאַס און פון סקראָבאָווע ציהען געשווינט אויטאָמאָבילן צוגעדעקטע, עלעגאַנטע, פאַר־שטויבטע, אָנגעפּילטע מיט אָפיצערן...

פון ביידע זייטן גאַסן פאַרמירן זיך שפּאַלערן מיט ניי־געריקע און ווער איז דאָ ניט נייגעריק? אסור, אויב מ'האָט דאָ אַמאָל אָנגעזען אַנ'אויטאָמאָביל. דאָס איינציקע לעצטע דערגרייכונג אויפ'ן געביט פון לאָקאָמאָציע־טעכניק — האָט מען דאָ געזען אין די לעצטע יאָרן — אַ מאָטאָציקל... אוי־וואָ, איז דאָס געווען אַ סענסאַציע, ווען מיט אַ יאָר צוויי צוריק איז אַ מקורב, צו אַ זונדל פון פריץ זאַגראַדין פון „גריבעווער" הייף אַראָפּגעפאָרן אויף סאַמע ניעווסקע אין אַ מאָטאָציקל מיט אַ לעדערנעם באַקוועמען בייגעזעץ. דער מאָטאָר פלעגט אָנהויבן רוישן, און אַרום דעם יונגן פּריץ־ספּאָרטסמען זאַמלט זיך אַנ'עולם. אַן עיין־הרע, פון גרויס און קליין. און מ'צוגייט זיך פון התפּעלות פון דער פלינקער מאַשינע, ווי זי הויבט דאָס אויף דעם פּריץ מיט זיין אשה אויפ'ן צובראָכענעם ברוק און טראָגט אים אַוועק אויף שטיין און זאַמד אין זיין „גרי־בעווע" אַריין...

און אַט איצט — דער לעצטער וואָרט פון טעכניק, די

אויטאָמאָבילן, וועגן וועלכע מ׳האָט זיך שוין אָנגעלעזן אין די צייטונגען, ערשיינען צום ערשטן מאָל בכבודם ובעצמם אויף אונדזער היימישן באָדן...

די ערשטע איבערראַשונג אַריבער, — בלייבט דאָס רעטעניש פון פלוצלינגדיקן ערשיינען פון אַזוי פיל אויטאָס, דאָס רעטעניש ווערט אָבער גלייך אויפגעלייזט, און מ׳דערוויסט זיך, אַז אַ שטאַב, אַ גאַנצער מיליטערישער שטאַב פון אַ פראָנט־אַרמעע איז אַראָפּגעקומען אַהער הענדום־פּענדום פון גראָדנע.

ווערט עס ביטער אין נאָז. און עס געפינען זיך גלייך די אינפאָרמאַטאָרן, וועלכע גיבן איבער גענוי, אַז דאָס האָט צו טאָן מיט די גרויסע רוסישע מפּלות אויפ׳ן פראָנט, אַז דער שטאַב האָט לייגער אין גראָדנע ניט געקענט פאַרבלייבן און האָט זיך געמוזט צוריקציהען טיפער אין לאַנד.

איז דאָס געווען אַ „אויטאָמאָבילן־טאָג״ אין סלאָנים, אַן׳עכטער ראַייד... הין און צוריק, אָפּ און אויף פליען זיי ווי די טייוואָלים און זייהען שרעק און פּאַניק אין די הערצער פון די איבערגעשראָקענע בירגער... און אַלע ציהען זיי צו די קאַזאַרמעס, דאָרט האָט זיך דער שטאַב לאָקירט, גאָרניט ווי אויף ציטווייליק. האָבן זיך באַוויזן גענעראַלן, העכערע אָפיצערן. די קדושה פון די ראש־השנה׳דיקע טעג איז געוואָרן צושטערט. אין די גאַסן האָט געטומלט, געהודזשעט, און אַזוי אַ גאַנצן טאָג ביז שפּעט אין אָוונט...

און אויף מאָרגן איז געוואָרן אַ געיעג נאָך — ברוקירער... אַ גזירה אַרויס פון שטאַב: עס מוזן גלייך קומען ברוקירער, צום ברוקירן דעם גאַנצן טייל סקראָבאָווע־גאַס פון שאָסיי ביז צו נאָך די קאַזאַרמעס. אַזוי ווי ביז איצט, טראָץ דעם וואָס אין די קאַזאַרמעס האָבן צייטענווייז זיך גאָרניזאָנירט 2 פּאָלקן, איז דער גאַנצער גאַס־טייל ניט געווען ברוקירט, — איז דאָרט שטענדיק געשטאַנען אַ שטויב, וועלכער פלעגט איצט, נאָך יעדן דורכפאָר פון אַן׳אויטאָ, זיך הויבן אין הימל אַריין. אויסער דעם, ביי אַ ליאַדע רעגנדל ווערט דאָ די געדיכטע בלאָטע. איז דאָך דאָס גלאַט קיין עסק ניט... איז אַרויס אַ באַפעל: ברוקירער זאָל מען גלייך שאַפן! ווו נעמט מען דאָ קריסטלעכע ברוקירער, אַז אַזעלכע זיינען דאָ קיינמאָל ניט געווען? האָט מען מטריח געווען אין גרויס איילעניש די יידישע ברוקירער פון גאָר דער שטאָט... איז דאָך אָבער ראש־השנה! לויפן חשוב׳ע בעלי־בתים צו ר׳ מרדכי׳לען זצ״ל, און מ׳איז מטכס־עצה וואָס צו טאָן. ווערט באַשלאָסן, אַז דער רב בכבודו ובעצמו זאָל גיין אין שטאַב און אָפּבעטן די גזירה פון צוואַנגס־אַרבעט פאַר יידישע ברוקירער אום ראש־השנה.

די יידישע ברוקירער האָבן אָבער דעם צווייטן טאָג ראש־השנה, טראָץ די אינטערווענצן, דאָך ביי די קאַזאַרמעס געאַרבעט. דער שטאַב־באַפעל איז געווען שטרייננג און די אַרבייט האָט גלייך געמוזט אָנגעהויבן ווערן.

אָט דער קליינער, אונבעדייטענדער פאַל מיט די ברוקירער האָט דאָ צום ערשטן מאָל, פון אָנהויב פון דער מלחמה, געלאָזט הערן פון דער ערנסטער, שטרייננגער פראָנט־דיסציפּלין, הגם דער פראָנט איז נאָך געווען אַזוי ווייט. סלאָנים האָט נאָך אפילו צו דעם געביט וואָס הייסט „טיל״, ניט אָנגעהערט, — נאָר דאָס אַריינפאָרן פון שטאַב, און זיינע שטריינגע צוואַנגס־באַפעלן, האָבן אָנגעיאָגט שטימונגען פון „הינטער־פראָנט״.

איז געוואָרן טומלדיק און רעש׳דיק אין די גאַסן, און ס׳זיינען אַוועק וואָכן פון שטאַרקער באַוועגונג. די אויטאָמאָבילן האָבן גאָרניט גערוט. זיי לויפן כסדר פון און צום וואָקזאַל, און ס׳ערשיינען אויך פנים חדשות, אַלץ נייע אָפיצערן־גרופּן. אַ סברא, אַז ס׳איז טאַקע אַ היבשער שטאַב מיט ברייט פאַרצווייגטע אָפּטיילונגען, און פון דעם שטאַב ציהען זיך דירעקטע פעדים צו די פאָדערשטע קאַמפּס־פּאָזיציעס, וועלכע זיינען, אייגענטליך, אַזוי ווייט פון דאַנען. עס איז קענטיק לויטן ערנסט און איינגעצוימטע סודות׳קייט וואָס ליגט אויסגעגאָסן אויף די געזיכטער פון די אָפיצערן. דאָ, אין די קאַזאַרמעס, ווערן הייסט דאָס, אויסגעאַרבעט די סטראַטעגישע פּלענער און דעטאַלן פון די אָנגריפן און שלאַכטן. דאָ אין די קאַזאַרמעס אין די שטאַב־קאַבינעטן ווערן אויך באַגראָבן די ידיעות וועגן שווערע מפּלות און זיינען מקבל צורה פון נעבעכדיקע שטאַב־באַריכטן...

אונטערן צייכן פון שטאב און פון פדיון

דער גאַנצער חודש תשרי גייט אַריבער אונטערן צייכן פון שטאַב און פון — געשמאַקן פדיון... פון וואַנען האָט זיך גענומען צו די אָפיצערן אַזאַ הונגער נאָך סחורות, אַזאַ גרויסער באַדאַרף? די גרעסערע, סאָלידע געשעפטן ווערן אָנגעפילט פון דער פרי אָן מיט גרופּעס אָפיצערן־קונים, מ׳קויפט און מ׳צאָלט געשמאַק. ציהען זיי כסדר די גרינלעכע 5־רובל׳דיקע באַנקנאָטן פון זייערע אָנגעשטאָפּטע פּאָרטפעלן. עס שמעקט נאָך פון די געלט מיט דרוק און מיט פרישקייט. מ׳צאָלט זיי, די שטאַב און פראָנט אָפיצערן די הייכע פּענסיעס, און קוקנדיק אָפּט דעם טויט אין די אויגן, האַלטן זיי, אַ סברא ניט פון שפּאָרן, נאָר פון וואָס מער געניסן, וואָס מער קויפן... מ׳קויפט אינדיווידועל און מ׳קויפט אויך פאַר די באַדערפנישן פון שטאַב, און ס׳וואַרטן כסדר אָפּ די אויטאָמאָבילן נעבן „ראַד״, געגנאיבער די קראָמען, אויף די שווערע פּעקלאַך „פּאַקופּקעס״.

אויף פרנסה איז דערווייל ניטאָ וואָס צו קלאָגן זיך. מ׳ברייגגט פרישע סחורה פון וואַרשאָ און סחורה האַלט אין איין שטייגן... ס׳ווערן אויך טייערער עסן־פּראָדוקטן, אָבער די קנאַקעדיקע באַנקנאָטן, וועלכע זיינען דאָ מער ווי אַלע מאָל, לאָזן איגנאָרירן דעם כמעט אונבאַמערקבאַרן יקרות...

שטאָט באַמערקט קוים, ווי ביסלעכווייז ווערט מען אַריינגעצויגן אין ספּעציפישן מלחמה־פיבער פון דעם „טיל״־געביט. פאַרגרעסערטע באַוועגונג, יקרות, סחורות ווערן צוכאַפּט, — דאָס זיינען אַלץ סימפּטאָמען, אַז עס לאָזט זיך מערקן וואָס ווייטער דער איינפלוס פון די נאָענט־ווייטע פּאָזיציעס.

און דאַן — אַריינגעפאָרענע היימלאָזע, אַנטלאָפענע פון פראָנט־געביט. פון שטעט און שטעטלאַך, פון לאָמזשער, גראַיעווער, אויגוסטאָווער געגנט אַנטלויפן יחידים פאַר פייער, פאַרן אָנקומענדן שונא, אַנטלויפן משפחות מיט האַק־און־פּאַק. ביי מאַסן־גירושים האַלט דאָס נאָך ניט, בלייבט די גרויסע

טייל פון דער יידישער באַפעלקערונג אויף די ערטער, אָבער אַ קליינער טייל אַנטלויפט, און אויך קיין סלאָנים קומען אַראָפּ אין געטומל, איינצעלנע משפחות פון דעם שטראָם פון היים־לאָזע, איבערהויפּט אַזעלכע, וואָס האָבן דאָ קרובים. די פּנים חדשות פון די היימלאָזע, זייערע דערציילונגען פון „דאָרטן", זייער גורל און וואַנדערונג, — דערמאָנען מיט אַמאָל די מיושב'דיקע יידן, ווו מ'האַלט דאָ אין דער וועלט, און אַז ס'איז גאָרניט אַזוי ווייט...

וואַקסט אַ פאַרקלעמקייט אין די הערצער, און אַנ'אַלץ גרעסערע שרעק פאַרן אייגענעם גורל...

דער מיליטערישער שפּיטאַל

עס ווערן געמאַכט הכנות פאַר די „לאַזאַרעטן" און פעלד־שפּיטעלער, וועלכע ווערן שוין דאָ איצט, גאָר אינגיכן מיט אַנ'אמת געעפנט.

וועגן די אָנקומענדע „לאַזאַרעטן" רעדט מען שוין דאָ פון ענדע אויגוסט־אָן. נאָר, ווייזט אויס, אַז דער שטאַב, וועל־כער איז אַהער אַראָפּגעקומען בהלה'דיק פון גראָדנע אין ערשטן טאָג ראש־השנה, האָט געשטערט דערמיט, וואָס ער האָט פאַרנומען די קאַזאַרמע געביידעס.

אַ טייל שטאַב, זאָגט מען, איז אָבער אוועקגעפאָרן ווייטער צו מזרח, און עס ווערן באַפרייט פּאַוויליאָנען אין די קאַזאַרמע־געביידעס פאַר די שפּיטעלער, וועלכע ווערן פיבער־האַפט צוגעגרייט.

אין איין העלן טאָג באַווייזן זיך אויטאָ־קאַרעטקעס מיט רויטן קרייץ אויף די ווענט. מ'זעט אַסך באַרמהערציקע שוועס־טער, מיליטערישע דאָקטוירים, סאַניטאַרן, מיט רויטע קרייצן אויף די אַרבל. דער פּערסאָנאַל פון די שפּיטעלער איז דאָ, מ'אָרדנט איין, גרייט אויפצונעמען די פאַרוווּנדעטע, אַלע שפּיטאַל־איינריכטונגען.

ווערט נאָך לעבעדיקער אין די געשעפטן. דאָקטוירים, שוועסטער קויפן איין אַלץ. וואָס לאָזט זיך, מ'ריכט זיך אויף גרויסע צאָל פאַרוווּנדעטע, וועלכע וועלן אָנפילן די היגע „לאַזאַרעטן".

אַ חוץ אין די קאַזאַרמעס, ווערט אויך צוגעגרייט אַ אויפ־נאַמס־אָרט פאַר די מלחמה פאַרוווּנדעטע אין אַנדערע בנינים: אין יידישן „הקדש", אין אַ טייל „פּריכאַדסקע" שולעס, אין רעאַל שולע.

און אָט קומט אויך אַ גוזשלשאַפּטליכע איניציאַטיוו איינ־צואָרדנען אַ עפנטליך שטאַטישן אויפנאַמס־קאָמיטעט פאַר די פאַרוווּנדעטע „העלדן", די „זין פון פאַטערלאַנד".

דער יידישער אנטייל אין דער הילפס־אַקציע

נאָך די פּאַטריאָטישע „הוראַ"־דעמאָנסטראַציעס, וועלכע זיינען פאָרגעקומען, צו פּריוויליק־גערן, צו געצוווּנגענערהייט, לשם טאַקט און פליכט אין די ערשטע טעג נאָך דער מאָבי־ליזאַציע אין דער ברייט און אין דער לענג פון רוסלאַנד, און זיינען געווען אַ מאַרקע, אַ צייכן פון „מלוכה־טרייהייט" און הויך־פּאַטריאָטיזם, — איז דער אָנטייל פון דער באַפעלקע־רונג אין דער סאַניטאַרער און הילפס־אַקציע פאַר די מלחמה־פאַרוווּנדעטע געווען אַ וויטערער באַווייז פון „אונטערטעניש־רישן באַוווּסטזיין".

לענג־אויס דעם „טיל"־געביט עפענען זיך שפּיטעלער און פעלד לאַזאַרעטן פאַר די לעבן געבליבענע קרבנות פון די שלאַכטן. אומעטום ווערן געזאַמלט נדבות, ס'גרינדן זיך ציווילע קאָמיטעטן, און אין קיין אָרט שטייט די יידישע באַ־פעלקערונג ניט אָפּ. זי טאָר נישט אָפּשטיין. דער יידישער אָנטייל אין דער הילפס אַקציע פון דער באַפעלקערונג, אַ חוץ וואָס ער איז נאַטירליך איז אויך אַ קעגנגעוויכט דער לעצטנס וואַקסנדער אַנטיסעמיטישער העצע אויפן פראָנט.

ס'איז אַריבער דער אויפברויז פון די „גלייכהייטס"־געפילן פון די ערשטע מאָביליזאַציע טעג, ווען ס'האָט זיך אויסגעדוכט, אַז דער סאָלידאַרער פראָנט קעגן שונא ברענגט מיט זיך עטוואָס בעסערעס פאַר יידן. צוואַקסט זיך אין אַרמיי און אין די שטעט די לעגענדע וועגן יידישע... שפּיאָנען... יידן ריידן זיך אויף מיט דייטשן... יידן פאַרבינדן זיך דורך אונטערערדישע טעלעפאָנען מיטן שונא... וואָס מערער די גיפטיקע קלאַנגען פאַרשפּרייטן זיך, אַלץ גרייטוויליקער טוען יידן זייער הומאַניטאַרע אַרבעט.

ביים אָנזאָג פון די אָנקומענדע לאַזאַרעטן, איז אין סלאָ־נים, ווי איבעראַל, פון זיך אַליין צושטאַנדגעקומען די אַלגע־מיינע באַגייסטערונג פון די יידישע מאַסן צו קומען צו הילף.

מ'וועט דאַרפן טראָגן די פאַרוווּנדעטע פון וואָקזאַל אין שטאָט־אַריין אויף „נאָסילקעס" — מעלדן זיך עלטערע יידן און יונגע בחורים און לייגן פאַר זייערע הענט. און שיינע בעלי־בתים קומען זיך צונויף אויף אַנ'אַסיפה וועגן זאַמלען געלט, וועש וכדומה פאַר די „גוראַניעטע". די פייערלעשער־דרוזשינע, וועלכע איז איינגאַנצן אַ יידישע, גרייט זיך באַזונ־דער אונטער דער אָנפירונג פון ה' פּאַלאַנסקי. יידישע מייד־לאַך, בעלי־בת'ישע טעכטער רעגיסטרירן זיך, גרייט אַרומ־צוגיין אַרום די קראַנקע און דער רירעוודיק־אַקטיווער ד"ר לעווין גיט זיי באַצייטנס סאַניטאַרע אָנווייזונגען.

דאָס אַלץ ווערט געטאָן אונטערן הויכגעשטעלטן פּראָ־טעקטאָראַט פון דער... גרויס־פירשטין טאַטיאַנע, די צווייטע טאָכטער פון ניקאָלאַי, וועלכע האָט „באַוויליקט" באַשיצן מיט אירע פליגל די הילפס־אַקציע איבער דער גאַנצער אימפּעריע.

דער שטאָטישער רוסישער הילפס־קאָמיטעט בראש פון וועלכן ס'שטייט דער „פּרעדוואָדיטעל־דוואָריאַנסטוואָ" אָרדנט איין אין אַ זונטיק אַ בלימל־טאָג, און איז מסכים אויף דער יידישער מיטאַרבעט. ס'ווערן פאַרקויפט גערנוויליק די קליינע „טאַטיאַנע"־זשעטאָנען, און די שיינע קעפּל פון צאַר באַטיוש־קאָס טאָכטער באַצירט גרויס און קליין.

פון די קאַזאַרמעס־לאַזאַרעטן שטעלט מען צו דער דיס־פּאָזיציע פון די פייערלעשער און פאַררעגעסטרירטע פּריוווי־ליקע די „נאָסילקעס", אויף וועלכע מ'וועט איבערטראָגן די שווער־פאַרוווּנדעטע און ס'ווערט באַשטימט, אַז ווי נאָר ס'קומט אָן דער צוג מיט די קראַנקע, — וועט דאָס גלייך ווערן סיגנאַליזירט און געמאָלדן דורך די „פּאָזשאַרנע"־טרו־מייטערס, די סיגנאַלן, וועלכע ווערן געגעבן צו אַ שריפה.

וואַרט שטאָט מיט אומגעדולד אויף „זייער" אָנקומען.

מ׳איז נייגעריק און... מ׳וויל פעסטשטעלן מיט אייגענע אויגן דעם „פאקט" פון מלחמה.

לאנג ווארטן אויף דעם איז שוין אבער ניט אויסגעקומען: אין א גרויען טונקעלן פרימארגן פון אנפאנג נאוועמבער איז שטאט אלארמירט געווארן דורך די „פאזשארנע-טרובעס". א פלאג פון „רויטן-קרייץ" וועלכער האט געפלאטערט אויפן שפיץ „קאלאנטשא" האט אנגעזאגט, אז ס׳איז אנגעקומען א צוג מיט פארוואונדעטע.

גרויס און קליין, אלט און יונג האט בחפזון געהיילט צום וואקזאל אנקוקן דאס וויסטע בילד פון די, וועלכע קומען פון עמק-הבכא, דעם ערשטן טראנספארט פון צעקאליעטשעטע מענטשן-פלייש, וועלכן ס׳האט אראפגעשיקט אהער דער אין בלוט פארגייענדער פראנט.

די ערשטע פארוואונדעטע קומען אן

איז געווארן אויף „זאמאשטשע" א אנגעלויף און א געדראנג. פארשטייער פון געמישטן קאמיטעט אויף אופצונעמען די פארוואונדעטע גייען ארויס אויפן פעראן. די פייערלעכער און די פריוויליקע „טרעגער" פון „נאסילקעס" שמייען אין אלע זייטן, א שטרייגער „קאראול" פארצאמט די וועג און לאזט קיין זייטיקע ניט צו. דער גאנצער סאניטארן-פערסאנאל פון די לאזארעטן איז דא אויף די פיס. און אט — דערזעט מען די ערשטע בעטלאך, די ערשטע שטומע עדות פון די בלוטיקע שלאכטן... די אנגעשטריינקטקייט ביים עולם נייגעריקע וואקסט כסדר, ווי שטובישע מענטשן ארום א היימישן חולה, אזוי פארען זיך די „נאסילקעס-טרעגער" ארום די צעקאליעטשעטע סאלדאטן. מיט העכסטער אויפמערקזאמקייט, פארזיכטיק, טראגן די יידישע בחורים און אויך עלטערע יידן זאלבעפערט אויף די אקסלען די שטיינגעס פון די טראגבעטלאך. פון אויבן די בעטלאך אפער בלייכן זיך אונטער די גרויסע סאלדאטן דעקעס טויט ווייסע, פארקלעמטע פנימער. אנדערע האלטן אפן די אויגן און קוקן אראפ גלייכגילטיק אויפן צונויפגעפרעסטן המון. ביי פיל זיינען די קעפ באנדאזשירט און מ׳זעט ארויס נאר א פאר גליהענדע אויגן. גייט א שטילע סוד׳ען זיך איבערן עולם, — און געוואגטע ווילן צוגיין נענטער, נאר די פאטרולן הארט ביים וואקזאל זיינען שטריינג.

ציהען די בעטלאך אין לאנגע, לאנגע שורות איבער דער ברייטער זאמאשטשע גאס, — אלץ שווערע חולאים, מיט טיפע וווּנדן, מענטשן וועלכע זעהען דעם טויט פאר די אויגן. הערשט א שווערע שטילקייט איבער די גאסן און דער מענטשן מאסע. און עס הילכן אפ די וואגיקע טריט פון די „טרעגער". ציט די אייגנארטיקע פראצעסיע אין מורא׳דיקער געלאסנקייט איבער די בריקן צום צענטער-שטאט, צען... צוואנציק... הונדערט... אין הונדערטער פירט מען זיי, די אומגליקליכע, צוקאליעטשעטע, די רעשטלאך פון די לעצטע שלאכטן. יעדער איינער מיט זיין אויסדרוק, מיט זיין צער. גרויע צוויטאקטע פנים׳ער; שארפע פארגליווערטע בליקן, אינצווישן גיט א שיין אויף א קינדיש שמייכל פון אונטער דעם ווייסן באנדאזש. ווערט אויך אביסל לעבעדיקער ביי דעם צוקלעמטן, ווארטנדן עולם. אין אלגעמיין איז ער געררירט פון דעם שרעקנס-ספעקטאקל, געררירט ביז טרערן פון דעם גרויל, וואס צו׳חושך׳ט די יונגישע פנימער... און ניט איין יידישע מוטער, וויינט זיך אויס מיט שטילע, און אויך מיט ניט-שטילע טרערן, דערמאנענדיק זיך וועגן איר קינד, וועלכן ס׳ערווארט אפשר דער זעלבער בלוטיקער וועג. אין צענטער, פון בריקער גאס ארויס, ווערט די אפגעצוימקייט ארום די בעטלאך שוואכער. די מידע „טרעגער" בייטן זיך מיט זייערע ערטער; שטייט דערווייל דאס בעטל אין מיטן גאס. געניגט א מילדער בליק פון א פארוואונדעטן, צו א ווארט, וואס פאלט פון אים ארויס שוואך און אפגעהאקט צום אדרעס פון עולם — ווי ס׳ווערט מיט אמאל א צוטריטליכקייט. מ׳רינגלט ארום דאס בעטל, מ׳שפארט זיך, די היטנדע סאלדאטן זיינען ווייך. איז איצט די פאסנדע מינוט ארויסצוווייזן דעם עכטן יידישן געפיל פון רחמנות. איז נאר דער חולה פעהיק צוצונעמען, — ווערט פארשאטן זיין בעטל מיט דאס „שענסטע און בעסט". גוטהארציקע אידענעס טראגן צו מילך, בולקעס... א האגל פון געשאנקען, און א האגל פון... פראגן. „ספאסיבא מיליע!" — הערט זיך קוים דאס שטים פון פארוואונדעטן, וועלכער ווערט בכבוד גדול געטראגן ווייטער אויף די הענט פון די רחמנות דורכגעדרונגענע יידן.

דערזעלבער רחמנות געפיל ווערט אביסל שפעטער פארוואונדעטע פראנק און פריי, ביים איבערטראגן די לייכטע פארוואונדעטע אויף די פויערישע פורלאך און וועגענער, ווערן זיי געפירט, מיט ארומגעוויקלטע הענט, באנדאזשירטע פינגער, — א ערב רב פון פנים׳ער, אויסדרוקן, טיפישע ראסן-סימנים, טאטארישע מוסקול-געזיכטער, גרויס-רוסישע גוטמוטיקע אויגן, קאזאקישע איינגעזאטלטקייט, — אלע זיינען זיי באהויכט, אויפן שטרוי-געזעץ פון צו בידנע פורלאך מיט דער געמיינזאמקייט פון די ליידן, מיט די שותפישע איבערלעבונגען און ווייטאק...

און אלע ווערן זיי אזוי נאנט צווישן זיך און מיט די ווייך גוטיקע אידן און אידענעס, וועלכע רינגלען זיי ארום און שיטן זיי אפ מכל-טוב, ווערן מיט אמאל פארגעסן די לעצטע בילבולים וועגן „יידן-שפיאנען" און ס׳שאפט זיך אזא הארציקייט, אזא פעלקער פארברידערונג אויף די גאסן, אין סאמע מיטן שטאט... שטילע, יונגע קינדער פון סטעפעס און וואלגא געביט דערציילן מיט געלעכטער און הומאר וועגן זייערע ראנגלענישן אויפן פראנט, וועגן באגעגענישן פנים אל פנים מיטן „ניעמעץ", ווייזן, תוך כדי דיבור, ווייסע געזונטע ציין און זייערע צעריבענע פינגער און אברים. און בא׳בערדלטע יידן, קרעמער און בעלי-מלאכות, הערן צו מיט קאפ, שאקלען צו און באדויערן מיטן גאנצן הארצן. ווארפט זיך דורך א ייד צווישן דעם גרויען, פארבאנדאזשירטן מחנה, — ווערט ער אויסגעפרעגט גענוי וועגן זיין היים, פאמיליע, ארט, ווו ער איז פארוואונדעט געווארן, — און פון איין עק גאס ביז דער צווייטער, ווייס דער גאנצער עולם די מגילת-היוחסין פון א אסטראלענקער יידישן סאלדאט.

סז׳יינען פשוט׳ע, אבער וויפל-זאגנדע גאסן-בילדער פון דער עכט מענטשליכער הארציקער אויפנאמע פון מלחמה-קרבנות מצד א יידישע שטאט אין „טיל", סצענעס וועלכע האבן זיך איבערגע׳חזר׳ט אין יענע טעג און יארן אין דער לייגג און אין דער ברייט פון דער „טשערטא-אסעדלאסטי".

און דאָס זעלבע אויף מאָרגן, און דאָס זעלבע אויף איבערמאָרגן, אין משך פון איניקע טעג זיינען אָנגעפּראָפּט געוואָרן מיט קראַנקע די קאַזאַרמעס־לאַזאַרעטן און די אַלע אַנדערע אויף גיך איינגעריכטעטע שפּיטעלער. און יעדעס מאָל קומט צום אויסדרוק די זעלבע גרייטקייט פון שטאָט מיט עפּעס צו דינען, צו לינדערן די ווייטאָקן פון די אָנגעקומענע.

איינמאָל ווערט די שטאָט אַלאַרמירט אויך אין מיטן נאַכט: אין דער געדיכטער פינסטערקייט פון אַ הערבסט־נאַכט, זיינען מענטשן אויפגעציטערט געוואָרן פון שריפה־אַלאַרמען, מורא'דיק האָבן געגרופן די „פּזשאַרנע טרובעס" און געטריבן מענטשן פון די בעטן אַרויס. אַ קאַלטער ווינט און אַ נודנע־קאַפּנדער רעגנדל האָט זיי אויפגענומען אין דער באַנעצטער פינסטערניש. און ביים ליכט פון שטורקאַצן האָט דער אַלאַרמירטער עולם פרייוויליקע אַראָפּגעפירט פון אַ אָנגעקומענעם צוג אַ פּאַרטיע גוסס'דיקע זעלנער. די נישט־אויסגעשלאָפענע יונגעלייט האָבן מאָדנע טיף און גרויזאַם פאַרנומען ביים שיין פון רויכערנדע פאַקעלן די גרויל'דיקע קרעכצן, וועלכע זיינען געקומען אַזוי ווי פון ניט דאָ־זיין.

די גזירה פון עפענען שבת די קראָמען

מ'טן פול ווערן פון די לאַזאַרעטן, האָט זיך די באַוועגונג אין שטאָט נאָך בולט'ער פאַרגרעסערט, די לאַזאַרעטן האָבן פיל פאַרברויכט. די שפּייז־הויז קראָמען האָבן געליפערט מאַסנווייז סחורות אין די קאַזאַרמעס אַריין, און אויך אין אַנדערע בראַנזשעס האָט זיך גערודערט מיט מיליטערישע קונים. פאַר די איינקויפנדע דאָקטוירים, סאַניטאַרן, שפּיטאַל־אינטענדאַנטן זיינען געוואָרן צו קנאַפּ די פינף האַנדלס־טעג אין וואָך און די עטליכע זונטיקדיקע שעה'ן פון אָפענעם האַנדל. די לאַזאַרעטן טאָרן קיין איין טאָג נישט בלייבן אָן די נויטיקע סחורות, און דאָ, מיטן אָנקומען פון די אַלץ קירצערע טעג פון שפּעטן הערבסט, ווערן די קראָמען פאַרמאַכט פרייטיק בייטאָג, אום ווידער צו געעפנט ווערן ערשט זונטיק 1 נאָכמיטאָג. לויפן טאַקע אַרום אין די שבת'דיקע טעג די פאַרסאָפּעטע שליחים פון די לאַזאַרעטן און זוכן די פּריוואַט־אַדרעסן פון די קרעמער, אפשר וועלן זיי פאַרקויפן אום שבת... איז דאָס אַ תכלית? און די יידן זאָגן אָפּ, זיי ווילן נישט שטערן די רוה פון הייליקן טאָג...

איז אַרויס אַ שטרייגער באַפעל פון גאַרניזאָן־קאָמאַנדנאַט: עפענען אום שבת צו איין קראָם פון יעדער בראַנזשע! — קורץ און שאַרף.

אַ טומל אין די רעליגיעזע קרייזן, אינטערווענצן, דעלעגאַציעס... עס העלפט קיין זאַך ניט, אום אַראָפּצונעמען די מערקווירדיקע גזירה. מוז מען פאָלגן, און מ'געפינט אַ זכות: פּיקוח־נפש... ווערן צונויפגערופן די סוחרים פון יעדער בראַנזשע און עס ווערט באַשלאָסן, יעדער איינער, לויט דער ריי זאָל האַלטן אָפן אַ שבת די קראָם.

צום ערשטן „שבת פון אָפענע קראָמען" האָט גאַנץ שטאָט זיך אַרויסגעלאָזט צום „ראַד" זען דעם בייז־וווּנדער פון איינצעלנע אָפענע קראָמען.

דער „ראַד" איז ווי יעדן שבת פאַרקלאַפּט און פאַרמאַכט; די קראָמען קעגנאיבער און אויף „ניעוווסקי" — דאָסזעלבע; די שטאָט האָט דעם אידילישן אויסזען פון שבת'דיקן טאָג, — און אויפן פאָן פון שוואַרץ־פאַרמאַכטע טירן מיט די שטאַבעס און שווערע שלעסער אויף די קראָם — לעכער, זיינען אַזוי — ווי אַריסראָפּנדיק צופראַלט דאָ דאָרט די טירן פון אַ „באַקאַליישטשיק", פון אַ „גאַלאַנטעריסט", פון אַ מאַנופאַקטור־קרעמער... און דאָס איז לעגאַל, מיטן הסכם פון קהל, בפני כל עם ועדה... שפּאַרן זיך נייגעריקע נעבן די טירן און קוקן־אַריין אינעווייניק, ווו „מען שטייט אויף די קעפּ" און עס סטייען ניט קיין הענט צו ערליידיקן אַלע קונים, — אין סאַמע מיטן שבת!

ס'איז אַ בילד, וועלכע דאָס יידישע סלאָנים האָט געוויס קיינמאָל ביז איצט אין זיין יאָרהונדערטער־לאַנגע געשיכטע נישט אָנגעזען!

און אַזוי פון שבת צו שבת, אין משך פון גאַנצן ווינטער, כל־זמן עס זיינען דאָ די פעלד־לאַזאַרעטן מיט די אַלץ נייע אָנקומענדע פּאַרטיעס פאַרוווּנדעטע.

פון די קאַזאַרמעס צו די מאַגילקעס

עס האָט זיך געשטעלט דער ווינטער, 1915, די שטאַב־באַריכטן דערציילן וועגן מורא'דיקע שלאַכטן ביי דער בזוראַ און לײנג אויס דעם פראָנט אין גאַליציען. אין סלאָנים גייען דערווייל רוהיקע וואָכן און מאָנאַטן. דער פראָנט איז נאָך גאַנץ ווייט. נאָר די צוגן מיט פאַרוווּנדעטע, וואָס קומען אָן כסדר, וואַרפן יעדעס מאָל אַ שטיקל פחד אויף דער באַפעלקערונג, ווען מ'זעט פאַר זיך בעשיינפערליך די גרוילן פון שלאַכט־פעלד. די פּאַרטיעס פאַרוווּנדעטע זיינען געוואָרן אין שטאָט אַ מין באָראָמעטער פון די שלאַכטן; נאָך אַ שטיקל פעריאָד פון העפטיקע קאַמפן, ווערט געקירעוועט פון פראָנט צום „טיל" אין די לאַזאַרעטן דער שטראָם פון די צו'מזיק'טע סאָלדאַטן; ווערט עס במילא קענטיק אויך אין סלאָנים, וועלכע איז געוואָרן אַ וויכטיקער פונקט פון הינטער פראָנט געביט. נאָר מ'געוווינט זיך צו אַלץ צו און די לאַנגע שורות „נאָסילקעס" מיט קראַנקע לײנג־אויס די גאַסן זיינען געוואָרן ביסלעכווייז אַ וואָכעדיק געשעעניש. מען האָט זיך געפרעגט: ווי נעמען דאָס די היגע לאַזאַרעטן אַריין אַזוי פיל מענטשן, אַזוי פיל שווערע חולאים? —

אין צענטער שטאָט האָט מען גאַרניט באַמערקט, אַז גלייכצייטיק מיט די בלוטיקע קאַראַוואַנען, וועלכע ציען זיך אַזוי אָפּט פון זאַמאָשטשע איבער דער שטאָט צו די קאַזאַרמעס און וועלכע ברײנגען אַריין אַזוי פיל אומגליקליכע מענטשן אין שטאָט אַריין, קומען פאַר דאָ דאַנעבן אַנדערע טרויעריקע צוגן, דורך וועלכע עס פליסט אָפּ כסדר די צוהרגט'ע מענטשן פלייש: אין די קאַזאַרמעס־שפּיטאָלן זיינען געלעגן צווישן אַנדערע, הונדערטער האָפענונגסלאָז־פאַרוווּנדעטע, די קרבנות וועלכע פלעגן יעדן טאָג אָנפילן די מתים־שטיבלאַך האָבן געמאַכט זייער לעצטן עלנטן וועג פון די קאַזאַרמעס צו די „מאַגילקעס", צום ספּעציעלן פּלאַץ וואָס ס'איז רעזערווירט געוואָרן פאַר די מלחמה קרבנות אויפן קריסטליכן בית־עולם

באַרג־אַרויף האַרט ביי ריזשנאַיער־גאַס. דאָס פעלד איז פאַר־צאַמט געוואָרן און איינוויינער פון די לעצטע הייזער אַרויף ריזשנאַיער־גאַס האָבן דערהערט פון דאָרט דאָס קלאַפּן פון רידלען... כדי פאַרקירצן דעם וועג און, נאָכמער, כדי אויס־מיידן דאָס דורכפירן די געפאַלענע איבער דער שטאָט, איז פאַר די טרויער־צוגן באַשטימט געוואָרן דער הינטער־שטאָ־טישער שאָסיי, וואָס פירט פון די קאַזאַרמעס צו ריזשנאַיער־גאַס, פאַרביי די ציגעלניע און וועלכער גייט באַרג־אַרויף.

דאָ אויף דעם וועג האָבן די איינוויינער פון „שטשענקע" און אַנדערע נאָענטע געסלאַך, וואָס גייען אַרויס אויף „סקראַ־באָווע" געזען טאָג־טעגליך דאָס אַנגסטליכע בילד פון שטיל רירנדע לוויות. אייניקע סאָלדאַטן מיט ביקסן רינגלען אַרום די ווייסע הילצערנע ארונות, וועלכע ווערן געפירט אויף פשוט'ע וועגענער; דער פעלד־גלח זאָגט שטילערהייד די תפילה, און די טרויעריקע פּראָצעסיע ציט, ציט לאַנגזאַם מיט עניוות אַרויף, אַרויף...

ווערן צענדליקער לוויות דורכגעפירט טאָג־טעגליך דורכן שטילן שאָסיי, קעגנאיבער „נאָוויצקעס" וועלדל. אין שטאָט נישט מען זעט, נישט מען הערט פון זיי, נאָר אויפן רעזער־ווירטן באַרג־אַראָפּיקן פעלד, — וואַקסן הילצערנע צלמים, איינפאַכע דאָרפישע אויף גיך צונויפגעקלאַפּטע, אַ גאַנצער וועלדל פון צלמים האָט דאָ אויפגעבליט במשך פון גאָר אַ קורצער צייט, האַרט נעבן שטאָט און קומט ווען אַ שטאָטישער אין דעם ווינקל, — ענטפּלעקט זיך פאַר אים אונערוואַרטעט אַ נייער בית־עולם אַ יינגלינג נעבן דעם אַלטן קריסטליכן...

אין די לאַזאַרעטן ווערן טעגליך אַזוי באַפרייט בעטלאַך, זיי נעמען תיכּף אויף פרישע קרבנות, וועמען ס'ערוואַרט שוין דער זעלבער טרויער־וועג איבערן שאָסיי צום צלמים־פעלד.

קומען און קומען אַלץ נייע פּאַרטיעס פאַרוווּנדעטע און די שורות מיט די צלמים ווערן אַלץ געדיכטער און געדיכ־טער...

די גובערניע פאַרט אריין צייטווייליק אין סלאָנים

אין אַ פּראַסטיקן פרימאָרגן דערגייט אַ ידיעה, אַז גראָדנע עוואַקואירט זיך, און אַז די גראָדנער גובערניאַלע אַמטן קלייבן זיך אַריבער קיין סלאָנים. ווערט דאָך אַ טומל און אַ געלויף. איז דאָך מסתמא, שלעכט, אַז די גובערניע קלייבט זיך אַרויס פון גראָדנאָ. וואָרט מען אָפּ און מען זוכט אין די שטאַב־באַריכטן. יאָ, ס'איז פאַראַן אַ גרונט זיך צו בעאונרוהיקן; גרויסע שלאַכטן אין אויגוסטאָוואָר־סוּוואַלקער געגנט. זינט „פּאַניע" האָט ביי די מאַזורער אַזיערעס באַקומען דעם אמת'ן קלאַפּ פון הינדענבורגן, רוקט זיך אַלץ דער פראָנט אויף צוריק... און גראָדנע איז, ווייזט אויס, אין גרויס אומזיכער־הייט. די סאַמע ערשטע פּליטים, פון גראָדנער און סוּוואַלקער סביבה זיינען אין סלאָנים אַראָפּגעקומען צו זייערע היגע קרובים נאָך מיט אַ פּאָר מאָנאַטן צוריק, און דאַן האָט גלייך דער קליינער שטראָם פון איינצלנע אַנטלאָפענע זיך אָפּגע־שטעלט. נאָר אָט האָבן איצט ווידער אָנגעהויבן קומען גרע־סערע גרופּעס פּליטים פון גראָדנער קאַנט. יידישע פאַמיליעס פון שטעטלאַך פון הינטערן פראָנט אַנטלויפן אין פּאַניק פון פייער, זוכן זיי אויס די קרובים, משפּחה אין די „טיל"־שטעט און צווישן זיי אויך סלאָנים, און באַזעצן זיך עד יעבור זעם. עס קומען אויך גרופּעס אַנטלאָפענע נישט צו קרובים, מען דינגט וואָנונגען, מ'ווינט אין ענגשאַפט. ווערט אין שטאָט אין די סאַמע ווינטער־מאָנאַטן אַ מאַנגל אויף דירות, מ'גיט אַרויס צימערן, מ'שפּאַרט זיך צונויף. אַ ברירה האָט מען? — און די קלאַנגען וועגן דער גראָדנער אָפיציעלער עוואַקואַציע פאַרשטאַרקן זיך. ווו וועט מען זיך דאָ אַהינטאָן? און וואָס בעדייט אַזאַ עוואַקואַציע? איז טאַקע סלאָנים אויסער געפאַר? ביי אָט דער באַגרענעצטער שטרעקע גראָדנע־סלאָנים? —

און אָט דערוויסט מען זיך, אַז דער „איספּראַווניק" מאַכט גרייט זיין וואָנונג פאַר'ן גובערנאַטאָר אַליין!

און בינו לבינו, דערזעט מען מיט אַמאָל אַ פּנים חדשות: „טשינאָווניקעס" פון די גובערניע אַמטן, וועלכע פאָרן בהדרגה'דיק אַראָפּ אַהער. די אַלע „גובערנסקע־אופּראַווליע־ניעס" ווערן מיט גרויס מאַטערניש לאָקירט אין שטאָט גופא, נישט אין די קאַזאַרמעס, וועלכע זיינען פאַרנומען בלויז מיט פאַרוווּנדעטע איז געוואָרן ענג אין אַלע זייטיקע גאַסן, נישט אויסצוהאַלטן. יעדע אָפּגעשטאַנענע הינטער־וואָנונג ווערט באַזעצט. דער גראָדנער גובערנאַטאָר שעבעקאָ איז שוין אויך דאָ, און מ'גיט איבער, אַז כמעט די גאַנצע גובערניאַלע גראָדנע (אַ חוץ די אָרטיקע מאַכט) געפינט זיך אין סלאָנים. דער גראָדנער קרייז־געריכט מיט די פּראָקוראָרן, ריכטער און גאַנצן פּערסאָנאַל, און מיט זיי אויך פיל גראָדנער אַדוואָ־קאַטן; די „גובערנסקע־קאַנצעלאַריע"; זאַגאַר דירעקציעס פון גראָדנער מיטל־שולן, — אַלץ האָט זיך במשך פון געציילטע טעג אַריבערגעפּעקלט אַהער. אַזאַ בהלה פון אָפיציעלע אַמטן האָט געמוזט דינען אַלס ביישפּיל פאַר דער גראָדנער ציווילער באַפעלקערונג. האָט זיך ערשט אָנגעהויבן די אמת'ע לויפע־ניש פון דאָרט פון יחידים און גאַנצע אינסטיטוציעס. איז אַראָפּגעקומען אַהער אויך די גראָדנער יידישע „באָגאָדעלניע" מיט האַק און פּאַק. מיט אַלע אירע אַלטיטשקע פּענסיאָנערן, מיטן פאַרוואַלטער, דעם גראָדנער יידישן עסקן ה' יאַנאָווסקי, מ'קען דאָך נישט איבערלאָזן קיין זקנים אין אַ שטאָט וואָס איז אויסגעשטעלט אויף פורעניות... קוים וואָס דער גראָדנער אַנשטאַלט געפינט נאָך דאָ אַ מקום־מנוחה.

האָט געהאַט סלאָנים אין יענע וואָכן אַ אומגעוויינליכן אויסזען. דער מלחמה פיבער האָט דורך די פּליטים־מאַסן און פאַרוווּנדעטע נאָך מער אָנגעשטעקט די שטאָט, וועלכע האָט באַקומען אַלץ אַ בולט'ערן אויסדרוק פון ספּעציפישן „טיל"־טומל. דער פראָנט אונטער גראָדנע האָט זיך געלאָזט פילן... אין די גאַסן האָט געטומלט מיט די פרעמדע. די שליטלאַך לויפן הין און צוריק איבער די בריקן און פילן אָן מיט אַ געקלאַנג די פראָסטיקע לופט. גראָדנער „טשינאָווניקעס" מישן זיך צונויף אויף „ניעווסקי" מיט פאַרבאַנדאַזשירטע סאָלדאַטן, וועלכע געפינען זיך שוין אין צושטאַנד פון געזונט ווערן. און אין גאַסן־לעבן, פאַרשפּרייטנדיק שרעק און איבעראַשונג, רייסן זיך אין דעם אַריין די „פּאָזשאַרנע" סיגנאַלן, וועלכע זאָגן אָן דעם אָנקום פון אַ סאַניטאַרן־צוג מיט אַ נייע פּאַרטיע פאַרוווּנדעטע...

האט אזוי סלאנים געדינט אלס גובערניע־שטאט במשך פון אפאר וואכן, ביז די „געשעפטן" אויפן פראנט האבן זיך פארבעסערט אויף אזוי פיל, אז גראדנע איז געווארן אויסער געפאר און דער גובערנאטאר מיט דער גאנצער „גובערניע" האבן געמאכט „השיבנו נאזאד" אין זייער רעזידענץ אריין.

פליטים פון די פראנט געביטן

עס גייען חדשים פון סטאטוס־קוואָ אויפן פראנט. פון גאליציען ביז קורלאנד דויערן די שלאכטן, וועלכע טראגן אבער קיין ראדיקאלע שינויים נישט אריין, גייען אריבער די לעצטע ווינטער־חדשים אין סלאנים אויך אן איבעריקע „נייעס". בלויז פארטיעס פארוואונדעטע קומען אן, פילן אן די פוסט געווארענע ערטער אין די לאזארעטן, ווו ס'ערווארט שוין יעדערן זיין גורל, זיין וועג: אדער, — נאך א שנעלן געזונט־ווערן, — צוריק צום פראנט, אדער א ווייטערע וועג ערגעץ אין א שפיטאל אין טיף רוסלאנד; אדער — דער לעצטער, לעצטער וועג צום נייעם בית־עולם־טייל וואס אויף ריזשנאיער־גאס, הארט ביים שטאט.

עס פארן אויך דורך פון צייט צו צייט מיטן באן פרישע מיליטער־טיילן, וואס זיינען געווען ביז איצט אין רעזערוו, אדער וואס זיינען נאר וואס מאביליזירט געווארן.

די היימלאזע פון גראדנע, סוואלק און אנדערע ערטער, וועלכע האבן זיך באזעצט אין שטאט, ארדנען זיך צוביסלאך איין אין זייער גלות. עס קומען זיי צו הילף קרובים, באקאנטע. עס קומט אויך צו הילף די שטאט. ספעציעלע געלט־זאמלונגען, „וואכערס" ווערן געקליבן לטובת די היימלאזע ניצרכים, און שטאט גיט ביד רחבה. די גראדנער „באגאדעלניע" און „שוקדי־מלאכה", די אנשטאלטן, וועלכע זיינען אין דער גראדנער בהלה, אנגעקומען אהער, טוען וואס מעגלעך, כדי איבערצושטופן די טומל־צייט דא, אין שטאט. זיינען אנגעקומען אהער די גרויסע קאך־קעסלען פון גראדנער „מושב־זקנים", און ווערן דא פארפעסטיקט און איינגעארדנט אין א ספעציעלער קיך, אונטער אויפזיכט פון גראדנער עסקן ה' יאנאווסקי. וועגן צוריקקערן זיך א היים קלערט קיינער נישט, ניט נאר די, וועלכע זיינען געקומען פון ערטער הארט ביים פראנט, נאר אויך אזעלכע, וועלכע שטאמען פון זיכערע „טיל"־מקומות. מען האט מורא, און מען ווייס ניט, וואס דער טאג קען ברענגען. אגב, האט זיך די יידן העצע צוּוואקסן אין דער ליינג און אין דער ברייט פון פראנט. סובארינס „נאוואיע־ווּרעמיא" האט באקומען צוריק איר פריערדיקן חוצפיש־אנטיסעמיטישן טאן, וועלכן זי האט עטוואס נאכגעלאזן ביים אנהויב מלחמה, און האט טאג־טעגליך גערופן אלארם וועגן... יידישע שפיאנען. אט דער גיפט האט זיך פאמעליך און אומגעשטערט איינגעאימפט אין די שטאבן, פון ניקאלאיי־ניקאלאייעוויטשעס הויפט־קווארטיר ביזן קלענסטן דיוויזיע שטאב און אט האט עס פאסירט, אז אין אייניקע פונקטן, אין דער פראנט־זאנע, און זאגאר פון „טיל"־געביט האט מען לשם „זיכערהייט", דערווייטערט פון דארט די גאנצע יידישע באפעלקערונג, ארויסגעטריבן אין משך פון איין מעת־לעת די איינגעזעסענע פון יארהונדערטער יידן, אריבערגעפלאנצט זיי מיט איין אטעם אין אנ'אנדער ארט, אין די שכנותדיקע שטעטלעך. דאס האט מען געטאן בפירוש מיטן מאטיוו, כדי די „נישט־זיכערע" יידישע באפעלקערונג זאל זיך נישט קאמוניקירן מיטן שונא... אט די פאראיינצלטע פאלן פון מאסן־גירושים, האבן זיך איבערגעחזר'ט וואס עפטער מיטן אנקום פון די פרילינג־אפענסיוועס.

יאקאבסאן איז מספיד י. ל. פרצ'ן

האט מען זיך אין סלאנים, ווי אין אנדערע יידישע שטעט, געגרייט צו קומען צו הילף די קרבנות פון די ווילקירלעכע גירושים. מ'האט ערווארט (און נישט אומזיסט), אז די גירושים קענען פארקומען מאסנוויז, און אז א תיכף'דיקע הילף קען ווערן נויטיק. אדוו. יאקאבסאן איז געווארן געזעלשאפטליך טעטיקער. ארומגערינגלט מיט א גרופע יונגווארג, האט ער געוואכט, ארגאניזירט, גערופן צו יידישער סאלידאריטעט. זיין ווארים יידיש הארץ האט געציטערט איבערן גורל פון יידישע מאסן, וועלכע האבן ליינג אויס דעם פראנט געהאט אויסצושטיין, א חוץ די אלגעמיינע צרות, אויך בילבולים און נגישות.

עס האט אין דעם געוועזענעם יידישן דעפוטאט און פאפולארן עסקן ערוואכט מיטאמאל דער לייב, דער אונערשראקענער לביא ישראל וועלכן דאס גאנצע רוסישע יידנטום האט נאך געדיינקט און באוואונדערט פון זיין שטעלונג אין „דומע" נאכן ביאליסטאקער פאגראם. דערווייל האט ער נאך געווארט, געווארט די אלץ מער לויפנדע אנקומנדע דונערן.

מיט אמאל איז זיין הארץ טיף פארוואונדעט געווארן. ס'איז צו די אנדערע טעג פסח אנגעקומען די טרויעריקע ידיעה פון ווארשע, אז י. ל. פרץ איז געשטארבן. און ער, יאקאבסאן, וועלכער האט מיט דער יידישער ליטעראטור זיך ווייניק אפגעגעבן, האט דערפילט די גרויסע אבידה פארן כלל־ישראל, וועלכע איז געקומען איצט, אין דער אזוי עלנטער און פיינפולער צייט. ער האט דערפילט, אז ס'איז פארשווונדן מער ווי א ליטעראט, מער ווי א דיינקער, אז ס'איז אוועק א גרויסער פריינד פון די יידישע מאסן, אזא וועלכן מ'האט איצט אזוי נויטיק און אום אויסצודריקן זיין צער און צו געבן א בעגריף פון דעם פארלוסט איז ער, אחרון של פסח, צו „יזכור" ארויף נעבן ארון־קודש, אין דער ציוניסטישער שול, וועלכע האט זיך נאך געהאלטן אין בויען, און איז צוליב דער מלחמה געבליבן אין א נישט פארענדיקטן צושטאנד. מיט פרץ'ס א בוך אין האנט, האט ער זיך געשטעלט, ער, דער טריבון און שטאלצער ייד, פארווארפן זיין שיינעם קאפ און אין נייעם סלאנימער געבעט־הויז האט ער מספיד געווען דעם גרויסן וועלטליכן יידישן דיכטער.

אך! דאס איז נישט געווען קיין הספד, ס'איז געווען מער ווי א הספד. זיין שטים האט מאמענטנוויז געדונערט און געהילכט, פונקט ווי אין די גרויסע „דומע"־טעג און מאמענטנוויז געציטערט און געטרייסלט זיך פון וויטאק און באדויערן. צי האט ער געפילט, אז דאס איז זיין לעצטער געזעלשאפטליכער ארויסטריט ברבים, אין זיין שטאט? ער האט מספיד געווען נישט נאר פרץ'ן, ער האט באקלאגט און באוויינט די בעפרייאונגס און גלייכבארעכטיקונג אידעאלן, מיט וועלכע

דאָס יידישע עפנטליכקייט האָט געלעבט צום אָנהויב פון דער מלחמה און וועלכע זיינען איצט, איינער נאָכ'ן אַנדערן צורונען אַזוי ווי אַ זייפן־בלאָז. ער, דער אַלטער קעמפּער און דעמאָקראַט, האָט געקלאָגט אויף די שיינע אָנפאַנג מלחמה־טרוימען, וועלכע זיינען איצט געוואָרן געטראָטן מיט די פיס... און זיינע רייד האָבן געאָטעמט מיט הייסער ליבע צו זיין פאָלק, צו זיינע אייביקע ווערטן און שאַפונגען. פרץ ז"ל האָט אין יאַקאָבסאָנס הספד באַקומען זיין אמת'ן אַל־יידישן תיקון.

און לאַנג, לאַנג נאָך פּסח ה'תרע"ה, האָט מען נאָך אין סלאָנים מיט ענטוזיאַזם גערעדט וועגן יאַקאָבסאָנס אונער־וואַרטעטן הספּד איבער פרץ'ן, וועלכער האָט אים דערהויבן אין יענעם מאָמענט צו דער מדרגה פון אַ נאַציאָנאַלן מספּיד און מוכיח.

הלל איסר ינובסקי

זכרונותי מהתחלת המלחמה והכיבוש הגרמני בסלונים

ישיבתי בסלונים כפליט בשנים 1914—1915

יומיים אחרי פרוץ המלחמה ב־17 ביולי 1914 (לפי הספירה הרוסית שהיתה נהוגה אז), נצטוויתי על־ידי שלטונות הצבא והפלך בגרודנה לפנות את בית מושב־הזקנים היהודי בגרוד־נה, שהייתי מנהלו, כי בבית זה עומדים לשכן בית־חולים צבאי. ימים אחדים אחר־כך קיבלתי הוראה נוספת להעביר את המוסד על יושביו הזקנים לסלונים.

וכך, כעבור שבועיים מאז פרוץ המלחמה, „זכינו" להיות פליטי־חרב ראשונים שטעמו טעם גלות.

במברק לרבה של סלונים הרב ר' מרדכי'לה הודעתי על־כך וביקשתי להכין מקלט ארעי למושב־הזקנים הגרודנאי. ואכן, קיבלתי תשובה ממנו ומגבאי העיר, שיוכן לנו בנין ציבורי.

כשהגענו לתחנת־הרכבת בסלונים שלחתי שליח מיוחד אל הרב להיוודע על מקום־מנוחתם של הזקנים. הודיעו לי, ששני בניני־הישיבה, שהתרוקנו עכשיו מרוב תלמידיהם בגלל המלחמה, נקבעו למושב זקנינו.

הורדת הזקנים ארכה שעה רבה. עייפים היו, תשושי כוח ורצוצי נפש, לא היה להם כוח לרדת בעצמם, צריך היה להור־ריד אותם על כפיים, ולהושיבם בפינת המדרכה שליד בית־הנתיבות, ואחר־כך להושיבם בעגלות ששכרתי לשאת אותם ואת חפציהם.

כשהגענו סוף סוף לפנות ערב אל המקום הנועד לזקנים, מצאתי חדרים ריקים שחורי קיר וחצי אפלים. אנחה עמוקה התפרצה מליבות הזקנים. בראותם את החדרים האלה התחילו מתאוננים ומתלוננים. דיברתי על ליבם, נחמתים, רק עוד לילה אחד עליהם להתענות ללא מנוחה שלמה. מחר יסוידו החדרים, ינוקו, ומיטות אתקין להם, ואז ינוחו יגיעי כוח וימצאו מעין המנוחה השלמה והנעימה שהורגלו בה בחדרים היפים והמאירים אשר בבית הגדול והיפה ברחוב הטטרים שבגרודנה. נרגעו הזקנים, התנחמו באין ברירה.

ויהי ממחרת ואזמין סיידים לסייד את החדרים. העבודה נעשתה במרץ רב ובאמונה, ובעוד המה עושים במלאכה, שמתי פעמי אל „פני" העיר לבקש מהם עזרה ברכישת רהיטים שונים, מיטות, ספסלים, שולחנות וכדומה.

לשרותי התייצב אחד מעסקני העיר ר'שמעון־אהרן אור־לינסקי, עסקן ציבורי מצוין. הוא היה פעיל בכל מוסדות הציבור אשר בעיר וליבו הבין לכלכל דבר במשפט. הוא פנה תיכף אל מועצת העיריה, שגם הוא נימנה על חבריה, וראש העיר הרשה לו להוציא ממחסני העיר כל מיני רהיטים שמצא בהם חפץ. מובן שעלי להתחייב בכתב להחזירם במספר ובמצב טוב, בשעה שלא אצטרך עוד להם ולא אמצא בהם חפץ. מפתחות המחסנים נמסרו לר' שמעון־אהרן, באחריותו, ואנו שמנו פנינו אליהם. שם מצאנו מישכבי קרשים שנועדו בשביל הצבא, שולחנות וספסלים במספר רב מאוד. בחרתי מן הטובים והשלמים הראויים לשימוש, העמסנום על עגלות והבאנו את כל הרכוש הזה אל מושב־הזקנים ה„גרודנאי". (שם זה ניתן למוסד ביום הזה, ובשם הזה היה נודע בסלונים ובסביבה כל ימי שהותו שמה).

מצאתי את החדרים כשהם מסוידים, והמשרתות עסוקות בשיפשוף הרצפות ובניקוי שמשות החלונות, המבשלת עוסקת באחת הפינות בעריכת הארוחה והזקנים מפוזרים בחצר הגדולה, מהם יושבים על הארץ ומהם עומדים נשענים על מקלותיהם. עד מהרה סודרו מישכבי הקרשים לאורך החדרים משני צידיהם ובאמצע מעבר. ר' שמעון־אהרן נעלם פתאום. כעבור שעה קלה שב עם עגלה עמוסה תבן. חיש נמלאו השקים הריקים שלקחנום אתנו מגרודנה והמישכבים סודרו על הסדינים הלבנים ועל השמיכות, והזקנים קנו להם שביתתם, לפי השכנות או החברות בחדרים שבגרודנה. ארבעת החברים התדיריים נעשו גם כאן חברים קרובים זה לזה.

כשבוע ימים נמשכו הסידורים במקום החדש. היה צורך לסדר מטבח שיהא ראוי לשמו פחות או יותר. מחסן למכולת, מקום לכיבוס לבנים וכדומה. לאט לאט סודרו והותקנו כל הדברים הנחוצים. מובן, לא באופן הטוב, הרצוי והנוח ביותר, אולם הכל בא על מקומו, וכפי המידה שאחזתי בה במקומנו הקבוע בגרודנה. הזקנים סבלו הרבה בימים הראשונים. קשה היה להם להתרגל ולהסתגל למקומם החדש ולחיים החדשים. הסרו להם אותן הנוחיות והרווחה שהסכינו להן. רבים מהם תקפו געגועים עזים אל שאריהם וקרוביהם. בימים הראשונים נאנחו רבים, נשמעו „אוי ואבוי", אך הם התרגלו לאט לאט, השלימו עם הגורל ועם המציאות. בשבת הראשונה ביקרונו אחדים מעסקני העיר, שבאו לראות כיצד הסתדרנו.

במשך חודשי החורף של שנת תרע"ה הגיעו ממערכות

המלחמה ידיעות בלתי משמחות. הצבא הרוסי נחל מפלות ואבידות רבות. הגרמנים על־פי תכסיס מחושב ומעובד, נתנו בראשית המלחמה לאויב לחדור לתחום הטריטוריה שלהם, נסוגו ונהיו לנרדפים והרוסים הרודפים, אבל עד מהרה הפכו הגרמנים פנים לרודפיהם ויגרשום מעל פני השטח הכבוש ויבריחום מעבר לגבול באבידות גדולות. עד מהרה נוכחתי שצדקה עשה הקב״ה עמי ועם משפחתי בזה שעקר אותנו ממקומנו ויביאנו לסלונים. על אחינו בני הערים הקרובות אל החזית התרגשו פורענויות גדולות ונוראות. הגרמנים התחילו לקצות ברוסים, האחרונים נחלו מפלה אחרי מפלה. התחילו נסיגות ומנוסות, העם הרוסי התחיל מתרגז על מפקדי הצבא. המטה הראשי חיפש איזו אמתלא להצדיק את מפלת הצבא הרוסי, חיפש ומצא. אחז באמצעי הבדוק והמנוסה: היהודים אשמים; היהודים בוגדים הם. אם כי דוקא החיילים היהודים הצטיינו בגבורה נפלאה בחזית ובמסירות־נפש במלחמה עם האויב. התחילו שמועות פורחות, עלילות על היהודים, שהם מגלים לאויב ע״י אותות וסימנים שונים את מקום ריכוזי הצבא, תנועת המחנות וכדומה, ובגידת היהודים היא היא שגרמה למפלה ולמנוסה. נדמה שהממשלה אסרה מלחמה על היהודים, ולא על הגרמנים שחדרו כבר אל עמקי השטח הפולני. על־פי גזירותיו של המפקד העליון התחיל גירוש יהודים. גורשו קהלות שלמות, יהודים באלפיהם נתלשו ממקום מטעם ונאנסו לעזוב מקומותיהם. דרך סלונים עברו יום יום רכבות מלאות יהודים דוויים, מגורשים ופליטי חרב. ביניהם היו גם בני עיירות הסמוכות לגרודנה. הייתי בין אלה שקידמו בבית־הנתיבות את פני הנודדים האלה. חכינו לבוא הרכבות וברשותנו לחם, חלב ושאר ירקות. רוב המגורשים והנמלטים מסביבות גרודנה היו ידועים לי והם הכירו אותי, הופעתי בתחנה היתה להם לנחמה ולמשיב נפש. ברכבות פגשתי הרבה אנשים שהיו אמידים, בעלי־בתים חשובים שבין שעה נעשו לעניים מדולדלים. עזבו את בתיהם ואת רכושם הפקר, עמל דורות נמסר בידי שודדים פוחזים וריקים. גם היום אני נזכר בפליטי העיירות סוכובולי, נובידבור ודוברובה. כמעט את כולם הכרתי. ידעתי את מצבם, אורחם ורבעם. בתודה קיבלו את העזרה הפעוטה שהושטנו להם. לעסו את פת הלחם בבלעם דמעות. השתדלתי לנחמם בשעה שלבי התפוצץ מכאב ומצער. מפיהם נודע לי על ההרס והחורבן של קהילות הקודש. על מה נהרג פלוני? על קריאת הגבר בלול שלו. קריאת הגבר אות הוא לאויב. על מה נצלב אלמוני? על שהשכים להתפלל עם הוותיקין, כדרכו. יהודי משכים קום לפני עלות השחר, סימן שהוא מוסר בחשאי ובחושך ידיעות לאויב. ואני הלא גם את פלוני וגם את אלמוני ידעתי: אנשים תמימים וישרים היו, לא היה להם בעולמם אלא ד׳ אמותיה של חנותם וד׳ אמותיו של בית־המדרש. רוב המגורשים והפליטים שולחו לפלכי רוסיה, למקומות שהישיבה ליהודים היתה אסורה בהם. אחדים הביעו חפצם לחיות בקרבתי, הצלחתי ל״גנב אותם״ מתוך הקרונות בעזרת שוחד למשרתי הרכבת, ואלה נשארו בסלונים.*

* יזכרו לטוב ידידי היקרים והחשובים מאד ה״ה ר׳ יצחק אהרונוביץ ור׳ יוסף גולדברג, שבצוותא חדא קידמנו את פני הנודדים, ויחד סחבנו את שקי הלחם וכדי החלב.

המלחמה פגעה קשה בעתונות העברית, אם העם לקה, עתונותו עאכו״כ. העתון העברי היחידי ״הצפירה״ בוורשה, יצא בתבנית חצי גליון, וגם זה לא בכל יום. באו על־פי רוב ידיעות רשמיות ממערכות המלחמה שהעתונות היתה מצווה עליהן: ״הצבא המהולל שלנו נסוג בסדר ובלי אבדות״, בשעה שהאבדות היו נוראות. לעתים באו ידיעות קלושות ממחנה ישראל. ידיעות עמומות על גלי הצרות והפורענויות שניתכו על ראש כנסת ישראל, על יסוד ועד עזרה מרכזי, וועדים בכל עיר ועיר, לעזור למגורשים ולפליטים וכדומה. סלונים שהיתה רחוקה מהחזית, עדיין היתה שקטה ושלווה, המסחר פרח בעיר, פליטי־חרב שנהרו אליה הביאו לה שפע ברכה והצלחה. צורכי אוכל היו מרובים, אבל השערים היו מופקעים. בין המון הפליטים היה מספר הגון שכלתה לו פרוטתו מן הכיס. ניסיתי להעיר את ידידי ומכרי לעשות כמעשה אחינו המתוקנים בכל עיר ועיר, לייסד ועד עזרה, לאסוף כספים, להחיש עזרה לניצרכים, לדאוג לצרכיהם בכסף ובבגדים, אבל עשירי העיר עוד שקטו על שמריהם. בדברים חריפים מתוך כאב וצער הדפסתי ב״הצפירה״ את הדברים האלה:

״סלונים * עירנו רחוקה ממערכות המלחמה. בניה לא ראו שיפעת קלגסים, לא שמעו רעש תותחים והמיית אוירונים ממעל לראשם. אחינו יושבי העיר השקטה והשלווה, שלא טעמו את מרירות המלחמה, עוד לא הרגישו באסון אחינו האומללים הנימלטים מפני חרב ורעש מלחמה ועוזבים בהמון את מקומות מושבותיהם. לפיכך מוזר היה הדבר להם בבוא הנה ביום בהיר אחד עלמה שלוחה מאת החברה לשמירת הבריאות, כדי לפתוח פה בית־מחסה לילדי הנימלטים. שנים עשר הגבאים שלנו ראו כן תמהו, איה איפוא יקחו ילדי נימלטים? אבל לגבאינו עצה ותושיה. עד מהרה נמצאו כשלושים ילד, לא ילדי נימלטים, אלא ילדי המקום העניים ובית־המחסה נפתח בשעה טובה ומוצלחת.

אגב העלמה המנהלת איננה מבינה ואינה מדברת לא יהודית ולא עברית, והילדים המתחנכים אינם מבינים ואינם מדברים בלתי אם יהודית.

לפני חודש, על־פי התעוררות עצומה מן החוץ, ניגשו לאסוף מעט כסף, ושניים מגבירי עירנו הראו את ״צידקת פיזרונם״. האחד, בעל בתי־חרושת גדולים, נדב מאה שלמה, והשני, בנקיר ובעל בתי־חרושת, נדב חמישים קרבונים. בין כה וכה נאסף סכום מסוים, וכבר התחילה המחלוקת, מה לעשות בכסף זה. התאספו פעמים אחדות לאסיפה ולידי החלטה לא באו, ויהי הכסף מונח כאבן שאין לה הופכין. לפני שבוע בא לכאן ציר שלוח מאת הועד המוסקבאי ויודיע להגבאים כדברים האלה: היות שמספר אחינו הנימלטים הולך וגדול מיום אל יום, ויש ערים רבות שאוכלסי הנימלטים רבים בהן מאד, ואחינו באותן הערים משתדלים להמציא להם את כל מחסוריהם, אולם כבר נילאו וקצרה ידם מהושיע עוד, על־כן החליט הועד לשלוח לעירכם שש מאות נימלטים, ואתם הואילו נא להכין בעוד מועד מעונות בשבילם והשתדלו לדאוג לכלכלתם.

עד מהרה קראו עצרת בבית הרב והציר תאר לפני הנאספים את המצב. אחרי משא ומתן ארוך הסכימו לקבל מאתיים

* ״הצפירה״ תרע״ה, גליון 125.

איש. שלושת אלפים רובל כבר נאספו והוחלט שכל יהודי יושב סלונים ישלם תרומה חודשית.״

על המכתב ב„הצפירה״ חתמתי בשם „ווערִיטאס״.

דברי אלה ב„הצפירה״ הטילו סער גדול בקרב עדת ישראל בסלונים. הללו מזה נתנו צדק לכל דברי ויגנו את אדישותם של אחדים מעשירי העיר, והללו מזה כעסו על חוצפתו של איזה „ווערִיטאס״, מין יוצא דופן שאין איש יודע מי ומה הוא. ביחוד התמרמרו שני בעלי הכיס שלעגתי ל„צידקת פיזורונם״, הם התגעשו כי חרה להם, אם כי את שמם בפירוש לא הזכרתי.

בינתיים המשיכו הרוסים להיסוג והחזית התקרבה והלכה לסלונים. בשעת צרה ומצוקה עסקו הגנרלים בדברים של מה בכך. פקודה שהתפרסמה בעצם הימים הקשים ההם מעידה על הלך נפשם של שרי הצבא הגבוהים ועל דאגתם לתוצאות המלחמה... וזו לשון הפקודה: „חייל שנפצע בידו הימנית, ואין לו היכולת להצדיע לפני קצין־צבא בימינו, מחויב להצדיע בידו השמאלית״. בעיני ראיתי אז מחזה משונה כזה: טיילתי ברחוב סקראבעווע, מקום הקסרקטין שנהפכו לבתי חולים צבאיים, יום בהיר וחם היה, על הרחבה לפני הקסרקטין שכבו סרוחים חיילים חולים ופצועים, שבורי יד וקטועי רגל, מראה החיילים עורר זוועה, פניהם חיורים כסיד, עיניהם קמו בחוריהן, החיילים שכבו בלי נוע, כבולי עץ, והנה עבר במרכבתו ראש אצילי המחוז, מי שהיה שר צבא ונפצע בעכוזו במלחמת רוסיה ויפן. הוא היה מתהלך נישען על קביים. בראות האיש שאין החיילים קמים לפניו ואינם מצדיעים, העמיד את מרכבתו וברוב עמל ירד ממנה, נישען על משרתו הוא ניגש אל השוכבים ומבלי דבר דבר התחיל מכה בקביו על ימין ועל שמאל, הכה ופצוע עד אשר יגעה ידו, כוחותיו עזבוהו, ומשרתו נשאהו על כפיו ויכניסהו אל מרכבתו. מה פלא אם פקודות אידיוטיות של המצביאים, ומעשים מעין מעשהו של מי שהיה קצין צבאי עוררו את חמת החיילים וקוממו אותם נגד מפקדיהם והביאו לידי התפרצויות של מרד.

הידיעות ממערכות המלחמה וגם המחנות הגדולים של הפליטים שלא מן היהודים שעברו דרך סלונים, הוכיחו שמבצר גרודנה נפול יפול בקרוב, והאויב המנצח הצועד בכיבושיו צעדי ענק, יכבוש בלי ספק במהרה את גרודנה העיר. הרבה קשרים עוד היו לי עם עיר מולדתי, גורלי וגורל המוסד היו תלויים בה, על־כן החלטתי לנסוע להתם טרם שיפסק הקשר עמה. אבל הנסיעה היתה קשורה בהרבה קשיים. אזרח פשוט היה זקוק לרשיון מיוחד לנסיעה ברכבת שעל־פי רוב היתה תפוסה חיילים. הרשיון בא מטעם הפקידות הצבאית, אחרי הסכמת השלטון המחוזי והג׳נדרמריה. זאת היתה פרוצדורה שנמשכה מספר ימים. בעזרתו של מושל המחוז, מיודעי טשיופה, השגתי את הרשיון לנסוע לגרודנה למשך שלושה ימים. בגרודנה לא מצאתי כבר את רוב חברי המועצה של המוסד. עשירי העיר ואציליה אין עוד זכר למו. הבתים עזובים או מיושבים חיילים. החברים שנמצאו עדיין, מהם מתכוננים לנדוד יחד עם המחנה הרוסי בהיסוגו בקרוב, ושניים מהם החליטו להשאר. היתה אסיפה של הועד החדש, ועד העזרה ודנו על המצב. הודיעו לי שקיומו של המוסד בטוח, וגם אחרי הכיבוש יסודר העניין, שמדי חודש אקבל סכום מסוים לכלכלת המוסד. סכום כסף ניתן לי, סכום שיספיק לחודשים אחדים.

בשובי סלונימה הופתעתי הפתעה בלתי נעימה. מצאתי הודעת השלטון שעלי לפנות במשך שלושה ימים את שני הבתים התפוסים על־ידי הזקנים, מפני שהבתים האלה הוחרמו לצבא, בהם יסודר בית־מרקחת צבאי מרכזי המספק רפואות לכל הקורפוס הלוחם בחזית ההולכת ומתקרבת אל העיר סלונים. מצבי באותה שעה היה נורא. מה לעשות? למי לפנות לעזרה בצרה זו? מיהרתי אל מושל המחוז טשיופה מיודעי. אבל הוא הסביר לי שאין בידו לעשות מאומה, זהו עניין צבאי, היוצא מגדר סמכותו ואסור לו אפילו לחוות דעה. אגב שיחה הציע לפני טשיופה לעזוב את סלונים לגמרי, שלפי דבריו במהרה בקרוב תהפך העיר כולה למדורת אש. החזית מתקרבת אל העיר ששני נהרות חוצים אותה באמצעה, וזהו כלל גדול: נהר הוא אמצעי לעכב בעד התקדמותו של האויב. בודאי תהיה מלחמה בתוככי סלונים. הפקידות האזרחית קיבלה „נייר״ פקודה חשאית, להתכונן לעזוב את העיר ולהעביר את כל הארכיון שלה, וכמו כן את הכסף שבלשכת האוצר המקומית לעיר פנזה, עיר פלך בפנים רוסיה, ומשם תהגר כל הפקידות הפלכית הגרודנאית לעיר וולוגדה. בפקודה נאמר עוד להושיט עזרה בכל הדרוש, בקרונות הרכבת, בנסיעות חינם ובצרכי מזון, לכל מוסד ציבורי שהוא, הרוצה להגר מסלונים. ובכן — הוסיף טשיופה — אם אתה מחליט להעביר את המוסד שלך להתם, הרי עזרתי מובטחת לך. הנה בחדר השני יושב פקיד מיוחד הממונה על האווקואציה מטעם הועד הטאטיאני (ועד עזרה לפליטים שנקרא ע״ש הנסיכה הגדולה טאטיאנה, בתו של הצאר. מיליונים רבים שנכנסו אל קופת ועד עזרה זה היו של יהודים), פנה אליו והדבר יסודר „אחת ושתיים״ ואפשר מאד ששנינו ניסע יחד בקרון אחד״ — עניתי לו שהדבר צריך עיון גדול. הדרך רחוקה מאד והאנשים זקנים מופלגים יגיעי כוח ותשושי מוח, אמלך בדבר ואחליט הן או לאו. ובאמת חלף רעיון במוחי אולי כדאי לעזוב את סלונים, שתהיה בקרוב למקום מערכה. אבל בבואי הביתה וביקרתי את הזקנים, נוכחתי שהדבר אי אפשרי. עודני תוהה ומשתומם, והנה ניכנס מנהל בית־היתומים הגרודנאי ומודיע לי שבא להפרד ממני, מחר בבוקר הוא והמוסד עוזבים את העיר ונוסעים לפנזה. הוא סידר כבר את כל הנירות ואת כל התעודות הדרושות והכל ארוז וחבוש אצלו ומתוקן לנדידה. הוא ניפרד ממני, ואני שמתי פעמי אל ר׳ שמעון אהרן אורלינסקי. אחרי התאמצות והשתדלות סודר עניין שיכון הזקנים. נימסרו לרשותי בית־הכנסת־אורחים, בית לא גדול ואגף „הישיבה״ הבנוי לא הרחק ממנו. סיוד הבתים והניקוי נעשו תיכף, וביכולתי היה למסור את שני הבתים לרשות מנהל בית־המרקחת הצבאי ליום הדרוש. היתה מעט אי־נעימות בהעברת הזקנים ומטלטליהם למקום החדש, אבל כרגיל עברה השעה הקשה ובמקומה בא סידור טוב ויפה לזקנים בבית הכנסת־אורחים ולזקנות באגף בית הישיבה. ועד כמה שאין להתרעם על מידותיו של הקב״ה ועד כמה שאין בעל הנס מכיר בניסו, יווכחו קוראי דברי בהמשך ספורי.

עובדה זו שהחזית הולכת ומתקרבת אל העיר סלונים, גרמה למהומה ולמבוכה בקרב השאננים והבוטחים שעדיין ישבו להם שקטים ושלווים בחשבם שעדיהם לא תגיע הרעה. רבים התחילו אורזים חפציהם ולהתכונן לדרך, להקדים צאת טרם שיכנס אל העיר המחנה הרוסי הניסוג אחור, וטרם שיתפשטו החיילים המרוגזים על הבתים לשדוד ולבוז ולשפוך דם.

עסקני העיר שלא חשבו על עזיבה נימלכו לאסוף אסיפה

ולבחור בועד אשר ינהל את עניני הקהל אחרי עזוב הרוסים את העיר והכובש ישפוך ממשלתו עליה. לאסיפה ההיא הוזמנתי גם אני. בידי העסקנים נמצאו סכומים הגונים שהמציאו להם הועד הטאטיאני וועד העזרה היהודי המרכזי. בס״ה נמצאו אז בידי הפרנסים סכום של תשעת אלפים רו״כ. הכל נמסר לועד החדש שנבחר באותה אסיפה ושם ניתן לו „ועד הקהילה״. אני נבחרתי לחבר הועד ומזכירו, לראש הועד נבחר הרב ר׳ ישׂשכר לייב בנו של ר׳ שמואל וינברג אדמו״ר החסידים, ולגזבר נבחר ר׳ יצחק אהרונוביץ. רוח תוגה ועצב ריחפה על פני הנאספים. דאגות רעות ומרות ניקרו במוחות האנשים ותנסכנה רוח יגון וצער על פניהם. הנה ימים רעים ונוראים מתרגשים לבוא, אנשים לאלפים בעיר צפויים לרעב ולמחסור נורא, הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם. מורא ופחד מפני הזקיפים המאספים לכל המחנה הניסוג, שדרכם בכל מקום זרועה הרג, הרס ואבדון. כולנו דנו על האמצעים שיש לאחוז בפני השוד והביזה של חיות טרף אלה. הדיון ארך שעה רבה ועבר מתוך אנחות ודאגה. אנוכי הצעתי אמצעי פשוט, בדוק ומנוסה במקצת. לא להתקומם בזרוע נגד החמסנים האלה, מי יוכל עמוד בפני חרב שלופה ומרוטה וקשת דרוכה? סיפרתי לנאספים שבהיותי בימים האחרונים בגרודנה ביקרתי בבית החרושת לטבק של שרשבסקי. ואראה מכינים שם סיגריות ועל החפיסה כתובת מודפסת לאמור: „מנחה לצבא הרוסי הגבור והמהולל מאת עדת ישראל בגרודנה״. הסיגריות האלה מוכנות לחלקן בין החיילים בעזבם את העיר. ידוע שיש אשר מנחה קלה, מתת יד קלת ערך פועלת על החייל הרוסי, מצליחה להרגיע את רוגזו ומכבה את אש הרציחה העצורה בקרבו לבל תתפרץ. יעצתי על־כן לעשות כמעשה הזה בסלונים. יש לקנות טבק איזה שהוא, אין החייל מקפיד על טיב הסיגריה וריחה, להכין ממנו סיגריות ארוזות עשר, עשר בחפיסה ועל גבה כתובת: „מנחה לחייל הרוסי האמיץ הגבור והמהולל מאת עדת ישראל בסלונים״. תהיינה חפיסות הסיגריות מוכנות אצלנו על כל צרה שלא תבוא, ואולי נצליח בעזרת דבר קל ערך להציל נפשות מהרג, ביזת רכוש וכליה. הצעתי נתקבלה, ונמסרה לשלושה חברים לטפל בה. החברים הצליחו לרכוש טבק ממה שנמצא בחנויות. כרבע מיליון סיגריות הוכנו בחפיסות עם הכתובת, והושמו למשמרת בבתים שונים וגם בביתי.

בשלהי שנת תרע״ה התחילה נסיגה דחופה ובהולה של המחנה הרוסי, העיר סלונים פשטה את צורתה הרגילה השלווה והשקטה ולבשה צורה חדשה. אין שקט ואין שלווה, פרץ וצווחה ברחובותיה. בעורף כל גדוד עייף ורצוץ נמשך מחנה גדול של פליטים רוסים, אלה המה הפטריוטים, הנאמנים לצאר ולמולדת, נסחבים אחרי המחנה ובעקבותיו, מוכנים להציל את המולדת. הפליטים האלה הכבידו מאד על המחנה הלוחם והפריעו את הנסיגה בסדר. מפני שעל הצבא הוטל הפיקוח על הפליטים הרעבים והיחפים והדאגה להם. בין מחנה הפליטים התפשטו מחלות שונות ונוראות. מחלת החלירע עשתה בהם שמות. הדרך עד סלונים היתה זרועה קברים, מתי המגפה שנפלו בדרך ומצאו את קברם בצידי הכביש המוליך אל העיר. הצבא שעבר דרך רחובות העיר היה עייף ויגע, מכוסה אבק מכף רגל ועד ראש. לא ניכר שר לפני חייל, כולם כאחד התענו, כנראה, עברו עליהם ימים ללא מנוחה ולילות ללא שינה, צל היה פרוש על פני כולם, וכל המחנה התנהג בכבדות. המחנה לא קנה את שביתתו בתוך העיר, הסתחב כצל אחרי המפקד שרכב לפניו על סוסו, וכך עבר את פני העיר ויעש את דרכו הלאה, והמאסף למחנה ניסה לבקר בחנות יהודית, גזל מה שגזל, מבלי שעות אל זעקתו של החנוני, וישרך גם הוא את דרכו הלאה. הועד שלנו התחיל בעבודה קדחתנית, עבודת הכנה לקראת המאורעות והפורענויות המתרגשות לבוא עלינו, בעקב עזיבת הצבא את העיר ונסיגת הבהלה שלו. בעצם לא היה מה לעשות ואפילו לדון ולהחליט על איזה צעד אי אפשר היה, אובדי עצות היינו. מוטב היה לו יכולנו להיות במצב של „שב ואל תעשה״, אבל המהומה והמבוכה בעיר, רעם גלגלים, העברת תותחים וכלי מלחמה שונים, מראה החיילים הנסים מנוסת חרב, הפילו אימה וחשכה, הרגיזו את העצבים ולא נתנו מנוחה. יסדנו מיליציה שהיתה כולה יהודית, ועליה הוטל להגן על החנויות לבל תהיינה לבז ולמשיסה, אף סידרנו מעין „עזרה־ראשונה״, אגודת צעירים וזקנים שרכשו להם את השם „סניטרים״ מוכנים להמציא עזרה רפואית. אלה ענדו על שרוול היד השמאלית סרט של צלב אדום. בין אלה נמניתי גם אני, אגב — הסרט הזה סגולה מיוחדת היתה לו. הוא הציל את נושאו מעבודה מאונס שהוטלה על כל גבר מטעם השלטון, שהיה מוכן ומזומן בכל שעה ל„הסוג״ גם הוא.

בתוך המהומה ונסיגת בהלה מצאו חיילים יהודים שעת הכושר למחול על הכבוד של „החיילים האמיצים והגבורים״ להחלץ מן המיצר. העבודה בצבא בימים ההם נעשתה לחייל היהודי דבר נורא, ליסורי הגוף והנפש, לגיהינום ממש. כפי שסיפרתי הצטדקה המפקדה על מפלת הצבא „האמיץ והמהולל״, בזה שהיהודים הביאו את האסון על הצבא. היהודים הבוגדים, המרגלים, הם המגלים את כל הסודות הצבאיים לאויב. עלילה זו התפשטה ביחוד בין הצבא בחזית, והשנאה לחייל היהודי שהתלקחה ותהי ללהבת שלהבת, גרמה לו, לחייל היהודי, יסורי מוות, חרפה ובוז תחת חרפו נפשו על שדה־קטל. החיילים היהודים, בעבור המחנה הניסוג דרך עיר מושב יהודים, היו סרים דרך הליכתם מבלי שהרגישו בהם, אל אחת החצרות, פרשו לקרן זוית, ויחכו עד עבור המחנה. השליכו מעליהם את זינם, הסירו את מדי הצבא ויחליפום בבגדים אשר מצאו, או מאשר המציאו להם דיירי החצר, וכך נעשו לבני חורין, שאפו רוח לרווחה ויהיו כאחד האדם. עייפים היו ויגעים, בלי פרוטה בכיס, רעבים וגם צמאים. מובן, שהם מצאו מיפלט ומיקלט בכל בית יהודי שסרו אליו ויגלו את סודם...

והחיים בעיר נעשו קשים מיום ליום. המשטרה העירונית והמחוזית עזבה את העיר. במקום נטורי קרתא אלה באו חדשים, שוטרים ונוגשים למיניהם שנעקרו ממקומותיהם וניספחו אל הצבא הניסוג, ואלה שפכו ממשלתם על תושבי העיר ויכבידו אוכפם עליהם באכזריות חימה. ביחוד הראו נחת זרועם ליהודים. הוכרזה חובת העבודה על כל בוגר. התפשטו נטורי קרתא אלה על כל בתי העיר וכפו עבודה גם על זקנים ועל נכבדים. גם אני ניתפשתי לעבודה. לרגע יצאתי מן הבית ולא שמתי על שרוול מעילי את סרט הסניטרים וניתפשתי. השוטר הובילני אל כיכר השוק, שם התרכזו כל הניתפשים, ומשם נישלחו לעבודות שונות. בבואי למקום הכינוס מצאתי שם חבורה נאה וכבודה מאוד. אנשים חשובים ובעלי צורה שהוצאו מבתיהם, ביניהם שני מורי ההוראה ר׳ יצחק ליפשיץ ור׳ חנן ז״ק. פניתי אל השוטר שהביאני עד הלום ואמרתי לו: שמע נא

אדוני המרומם! אני מנהל בית מושב לזקנים יהודים, אם אתה משלחני ליום או ליומיים, ידוע תדע שהזקנים ימותו ברעב באין דואג להם. מעשיך ביחס אלי הם נגד החוק. אני בודאי אתאונן באזני הגבוהים עליך, ואתה עתיד ליתן את הדין. לו לעצתי תשמע, ושלחתני לחפשי, אותי ואת שני הרבנים הזקנים האלה (הצבעתי על שני מורי ההוראה), שעל־פי החוק פטורים מ„עבו־דת המלך". השוטר גרד בגבחתו וילחש באוזני: תן חצי רובל ולכו לכם לשלום. שלשתנו שבנו תיכף הביתה בשלום.

בעצם היום הזה הבהיל רבה של סלונים הגאון ר' מרדכי־לה אליו את חברי ועד הקהילה, לרגל עניין תכוף וחשוב מאד. אם ר' מרדכי'לה מזמין אליו את חברי הועד בעצומו של יום, בודאי יש לו למסור דברים חשובים על עניין גדול וחשוב שאין לדחותו. כל החברים מיהרו תיכף אל בית הרב, והישיש היקר הזה מסר לנו כדברים האלה: לפני שעה בערך הופיע בביתי „שררה", נראה שר גדול ונורא, ויודיע לי ולכמה אנשים שהב־הלתי אלי, „שבעוד יום יומיים תתלקח כאן מלחמה נוראה מאוד, מלחמה שתחריב את העיר ותהפכנה לעפר ואפר על אנשיה ועל כל החי אשר בקירבה, לא ישאר ממנה שריד ופליט, ובידו של השררה להחיות ולהמית, ז"א ברצותו יחריב וימית, וברצותו יציל את העיר מחורבן ואת אנשיה מאבדון. בעד החסד שיעשה עם העיר הוא דורש עשרת אלפים רובל. אם הסכום הזה ישקל על ידו, בטוחה העיר מחורבן ואנשיה מכליה, ואם לא, הרי גורל העיר ואנשיה כבר נחתך. העיר תהפך לעיי מפלה, ואנשיה? היוכל איש להינצל ממטר כדורים, מחיצי מוות ואבני בליס־טראות? עניתי ל„שררה" שאין בידי להחליט לא הן ולא לאו, הדבר תלוי בועד הקהילה, ואני מוכן לקרוא תיכף לאסיפת הועד לדון על הצעתו ולהחליט דבר, ביקשתי מאת השר לבוא בארבע אחר הצהריים, לאותה שעה אזמין את חברי הועד, והשר ישא ויתן עמהם בעניין הנכבד הזה". צמרמורת עברה על בשרנו לשמע ספורו של הרב שתכנו צרה ויגון וכל מיני פורענויות. לשעה הקבועה התאספו חברי הועד ומצאו את ה„שררה" מחכה להם. קצין צבא כבן חמישים, בעל פנים רצי־ניים מפיקים עוז ותקיפות. הוא ניגש ישר אל העניין. השמיע אותם הדברים ששמענום מפי הרב. דבריו נאמרו בתקיפות ובאופן מוחלט. נראה היה שאין לפקפק בנכונותם ובודאותם. בכל זאת שאלוהו אם מותר לדעת מי הוא ומה תפקידו בחזית ובשעת התקפה. הוא הודיע שראש התותחנים הנהו, הוא המכוון את ירית התותחים. ברצותו יכוון את קנה התותח למקומות שאין בהם ישוב והכדורים יפלו ביערים ובשדות שממה ולא יגרמו כל נזק לא לבתי העיר ולא לאנשיה. „ואם חושבים אתם, יהודים, — הוסיף ראש התותחנים, — להוליכני שולל, לנהל אתי משא ומתן ואפילו להסכים להצעתי, ואחר־כך תאכלו קורצא עלי לפני ראש הקורפוס החונה בעירכם, ידוע תדעו, שקנא ונוקם אנוכי, בודאי אנקום בכם. עירכם תהיה לחרבה, ומאנשיה לא ישאר שריד ופליט. ההחלטה צריכה להיות תכופה, במעמד זה, והכסף, במקרה הסכמה, צריך להמסר תיכף ומיד לידי". פני האיש היו רציניים, עיניו — גחלי אש ודבריו תקיפים ומוחלטים, קשה היה לשפוט, אם זהו איש שתוכו כברו, או יש לנו עסק עם נוכל ורמאי, המפיל חתיתו עלינו בכדי להוציא ממנו סכום כסף גדול. אחרי התיעצות החלט להשיב לאיש תשובה ניצחת: כסף אין לנו, עשירינו עזבו את העיר, נשאר בה דלת העם, שעל הועד לדאוג לקיומם. אנו מפילים תחינתנו לפני רום מעלתו שיחוס על העיר ועל אנשיה. בטוחים אנו בניצחון צבאותינו המהוללים, ומאמינים שהוא יופיע בקרוב בעירנו בראש התותחנים ברדפו אחרי האויב, שינוס מנוסת חרב. מבטיחים אנו לו, שבהופיעו לפנינו שוב, נשקול על ידו את הכסף טבין ותקילין בעד החסד שיעשה לנו במלטו את העיר מהרס ומחורבן. דברינו לא ישרו בעיני השר. פניו הפיקו אכזבה ומרירות. הוא שתק ובקירבו מלחמה נוראה, חושב הוא מחש־בות אם להריק את חיצי אשפתו על ראשי היהודים, הממעטים, אולי, את דמותו ומקטינים את ערך יכולתו, כוחו וגבורתו, או להתאפק ולהראות להם פנים של „לא איכפת". בינתיים ציווה רבנו הישיש למסור ל„שררה" בשמו הפרטי לאמור: „אם יקיים את דברו ולעיר לא תאונה, באמת, כל רעה מכדורי תותחיו, וכבוד השררה יבוא אלינו באיזה אופן ובאיזו דרך שהיא, יקבל מידי הרב את הכסף". השר לא גרע עיניו מפני הרב שהפיקו תמימות ואמונה ויאמר: דברי הראבין נאמנים עליו. בטוח הוא ששארית ישראל לא יעשו עוולה, מקווה הוא להתראות בקרוב ולקבל את תודת העדה ורבה". השליחים הוסיפו: „ידוע תדע כי רבנו קדוש וטהור ודבריו קדושים. אם הדבר יקום כחפצנו, הרי הכסף כמונח בקופסתך". בסופו של דבר עוד ביקש השר מהרב שיברכהו... ואכן הרב ברכהו, והוא קם ממושבו ונפרד מהרב ומהמסובים בשלום.

הפחד מפני היום הבא היה גדול מאוד. ביקורו של ראש התותחנים, דרישתו והסברתו לא בישרו טובות. בחוצות העיר ניראו כבר הפנים החדשות, המאסף לכל המחנות, הם הזקיפים שמידרך כף רגלם הוא הרס וחורבן, הרג ואבדון. הודיעו לנו שהאורחים החביבים האלה הספיקו כבר להחריב אחד ממרתפי היין הגדולים אשר בעיר ושדדו חנות גדולה. החלטנו לשלוח מישלחת אל ראש הקורפוס לבקש ממנו רחמים, להגן עלינו מפני השתובבותם והשתוללותם של הקוזקים. בראש המשלחת היה רבנו הישיש ר' מרדכי־לה זצ"ל. מפקד הקורפוס גנרל זקן, קיבל את המישלחת שבתוכה הייתי גם אני, בסבר פנים יפות, הקשיב לדבריה, ויען ויאמר כדברים האלה: „קשה לי להבטיח לכם שיציאתנו מסלונים תהיה שקטה בלי התרוצצויות, אפשר שתהי רעה ונוראה. לפי מהלך העניינים ניראה, אמנם, שהדבר הולך במישרים. המחנה הגדול נימצא כבר הרחק מהעיר. נשארו כאן איזו מאות קוזקים. מחר בבוקר יעזבו גם הם את העיר. עצתי לכם להיות ערים הלילה. אין ספק שהנערים יקומו וישחקו. פקדתי על שרי המאות לעצור בעד משובת קוזקיהם עד כמה שאפשר. אבל מי יודע. האנשים הם מרי נפש, ומוסתים ביחס ליהודים. שעת עזבי אני את העיר לא ידועה לי. מחכה אני לפקודת המצביא, אפשר בעוד שעה, בחצי הלילה או מחר בבוקר, אין לדעת מתי יגיע הרץ ופקודה בידו. אם יזדרזו הגרמנים ויקדימו את כניסתם אל העיר, הריני שבוי בידם. קרב יתלקח כאן בלי ספק. הרי סלונים מתא דיתבא על שני נהרות. עצתי לכם בשעת הרעשת העיר הסתתרו במרתפים בטוחים, בחפירות הגנה שתכינו לכם בחצרותיכם. גם זאת עליכם לדעת: משאירים אנו כאן המון מרגלים. אל לכם לשמוח יותר מדי עם הופעת „הניעמצים" בעירכם. כל התעוררות של שמחה וסבר פנים לאויב שלנו, כל עקימת פה מצידכם יבואו אחר־כך בחשבון. המרגלים המתחפשים יביטו על תנועות אנשי העיר בשבע עיניים. שימו ליבכם לדברי ודעו את אשר לפניכם. מאחל אני לכם הצלחה והצלה מהפורענות המתרגשת לבוא

על עירכם". המישלחת הביעה לו תודה בעד דבריו הטובים והנכונים, ר' מרדכי־לה ברכהו במועל כפיו והשר הזקן היה נירגש מאוד. בשובי הביתה נירגש וניסער, תפוש ברוב שרעפי תוגה, עצרני קצין צבא רוכב על סוסו, וישאלני לאמור: הגידה לי בן־ארצי („זעמליאַק") איזוהי הדרך לסלוניני או לסלונימי פלך גרודנה?

בעיר סלונים פלך גרודנה עומדות רגליך, עניתי לו.

תודה לך, בן־ארצי, קרא האופיצר וידהר על סוסו הלאה.

בבואי הביתה מצאתי אורחים יקרים וחשובים מאוד, אשר למראיהם ניתר הלב ממקומו והדם קפא בעורקים. שלושים קוזקים קנו להם שביתה בביתי, וסוסיהם — בחצר הגדולה והרחבה. עוד בצהריים כיבדנו אחד מהם בביקור קצר. הוא ניכנס אל הבית יחד עם סוסו, עבר בכל החדרים כשהוא אוחז באפסר סוסו הנמשך אחריו. בפעם הראשונה בימי חיי זכיתי לביקור פראי ומשונה כזה. מי ראה מימיו סוס מטייל בחדרי בית מיושב בני אדם? על שאלתי: „מה לידידי בביתי?" ענה: פקדו לסייר את הבית הזה. נראה שהבית מצא חן בעיניו ויקבעהו אכסניא לשלושים איש וסוס. התאמצתי להבליג על סערת רוחי, על פחדי ועל מורך ליבי, הזמנתי את כולם אל שולחני והם התישבו בהרחבה, אולם דוקא בנימוס. הכינונו להם תה וסעודה קלה, וכבדתים בסיגריות ביד רחבה. הדבר הזה משך את ליבם יותר מהסעודה ומהחמים. נראה שבחזית היו משוללי עונג העישון. כזאבים רעבים התנפלו על הסיגריות ובין רגע היה הבית מלא עשן. אחר־כך התפתחה שיחה ידידותית בינינו. השתדלתי לבלי נגוע בשאלת המלחמה ובנסיגת הרוסים. בין המסובים היו אחדים שחזותם העידה על רתיחת דמם. בעיניהם בערה אש זרה, אש של רציחה. האחד התחיל לדבר על האנטי־כריסט (בפי ההמון הרוסי הגס האנטיכריסט הוא היהודי. מזה למדתי שהחיילים הורעלו כבר ברעל השנאה ליהודים ובהסתה ממין חדש של „שונאי הנוצרי" נוסף לעלילת „הבוגד והמוכר" בכסף את הרוסים ואת אמא רוסיה). אולם ראש החבורה (וואכ־מיסטר) שישב בראש המסובים וישאף אל קירבו את עשן הסיגריה, נעץ במדבר זוג עיניים זורקות מרה והלה השתתק, לתמהוני הגדול התנהג הוואכמיסטר באמת בנימוס שאינו הולם את הקוזקים. עד שעה מאוחרת ישבנו ושוחחנו, עד אשר פקד הוואכמיסטר „לישון!" שני חדרים יעדתי בשביל אורחי הנכ־בדים, ובלחישה ביקשתי מהוואכמיסטר לצוות על אנשיו לבלי הזיק לרהיטים, למטלטלים ולבגדים וכדומה. הוא הרגיעני: היה בטוח לא יקחו מחוט ועד שרוך נעל מכל אשר לך. האורחים הסתדרו בשני החדרים, ועד מהרה נשמע קול נחרתם אימה. אולם אני וביתי, לא טעמנו טעם שינה כל אותו הלילה. אורחי השכימו קום ויצאו החצרה לחבוש את סוסיהם, לנקות את כליהם ולהתכונן לדרך. החדרים התרוקנו בין רגע. נכנסתי אל החדרים ומצאתי שם מהפכה שלמה. אורחי משמשו את כל כלי, גם הספרים הוצאו מן הארונות. נראה שהם חיפשו אחרי זהב וכסף ואבנים טובות. האורחים עזבו את המקום, ואנחנו שאפנו רוח לרווחה.

עודני עושה כה וכה, וחברים אחדים התפרצו בבהלה אל הבית ובשורה בפיהם, שקוזקים הסתדרו בשוק על יד החנויות. יש סכנת התנפלות על החנוונים ועל החנויות, צריך לקדם את פני הרעה במינחה המוכנה אצלנו. העמסנו איש איש על שכמו סל מלא חבילות סיגריות ונמהר השוקה. הקוזקים על סוסיהם עמדו בסדר ושרי המאות בראשם, מחכים, כאילו לפקודה להת־חיל „במעשה". החנוונים נמוגים מפחד, פניהם קבצו פארור. בפיק ברכיים ניגשנו אל הקצינים ונאמר: „יהודי המקום מת־כבדים לכבד את גבורינו בסיגריות", ובדברנו הושטנו לשר המאה חפיסה לדוגמא. הוא היה שבע רצון מאוד, והסביר שאם אנחנו נחלק לכל אחד ואחד, תבוא אנדרלמוסיא בין הקוזקים, הם יתנפלו על המציאה. האחד יצליח לחטוף עשרות חפיסות בשעה שהשני לא יצליח להשיג אפילו אחת. טוב יותר אם הם שרי המאות, יהיו המחלקים. מובן, שהסכמנו לו ומסרנו לרשותו את הסלים שהבאנו. הוא פנה אל אנשיו בדברים אלה: קוזקים! יהודי העיר סלונים הביאו לכם מינחה, סיגריות חבושות בחפי־סות שעליהן הכתובת: „מינחה לחיילים האמיצים מאת עדת ישראל הסלונימאית". הידד! — הידד! הריעו הקוזקים. שר המאה הצדיע לכבודנו, ואנו לכבודו — בהסרת הכובע. נשמע קול מפקד: הקוזקים עזבו את המקום ופני החנוונים אורו.

עם כיבוש העיר על ידי הגרמנים

ביום ג' בין כסה לעשור שנת תרע"ה בצהריים כבשו הגרמנים את סלונים. באמרי „כבשו" איני ממצה את משמעותה ופרושה של המלה. כל מלחמה וכל התנגדות לא היו. בבוקר התרוקנה העיר מהצבא הרוסי. בחוצות השלך הס, נידמה כאילו התנו שני הצדדים תנאי קודם למעשה „אנחנו יוצאים ואתם ניכנסים". הגרמנים ניכנסו דרך רחוב הרוזינאי, הרחוב שגרתי בו. וסדר הכניסה היה כך: בראשונה הופיע החלוץ העובר לפני המחנה, בדמות שלושה חיילים מזוינים מכף רגל ועד ראש. האחד רכב על סוס, השני על אופניים והשלישי רגלי. שלושתם תרו את הרחוב בזהירות רבה. כל אחד היה חמוש מלפניו, כלומר על חזהו ולא על גבו. כשנוכחו שלושת התרים שאין עוד חיילים רוסים בעיר, תפסו עמדה לרוחב הרחוב. בין רגע ניגלה מחנה צבא גדול ועצום, המון שוקק והומה, צועד צעדי און ובפיו השירה הידועה „גרמניה מעל הכול". בתי הרחוב התרוקנו מיושביהם, כולם יצאו החוצה לראות במחזה. מובן שגם אני וביתי בתוכם. התרשמתי מאד משיחת שני קציני צבא שעברו על פני. האחד אמר לחברו: „במורד הרחוב הזה תמצא ככר רחבת ידיים, במרכזה מצבת זיכרון, תטה שמאלה ותרד במורד הככר וראית בית גדול בן שלוש קומות. בקומה התח־תונה חנויות, בעליונות מלון „ויקטוריה". בחדרי המלון הזה תסדר את הקומנדנטורה שלנו". אמש שאלני קצין צבא רוסי: „איזו הדרך לסלונינה או סולומינה פלך גרודנה", ועכשיו אני שומע מפי גרמני, שאולי בפעם הראשונה דירכות רגליו בחוצות העיר סלונים, את מוצאיה ומבואיה של העיר לכל פרטי פרטיהם הידועים לו היטב.

כניסת צבא הכובש אל העיר ארכה שעות אחדות, כמאסף לכל המחנה היה מסע העגלות הטעונות צרכי הצבא ותחמושתו. במשך השעות האלה עמדו היהודים ופניהם קורנים למחזה שניגלה לעיניהם. העגלונים היהודים הסקרנים התפעלו למראה העגלות. „הלא רכב ברזל לו" ומה הפלא אם הוא ניצח את ה„פאניע" המשתמש בעגלותינו ו„בפגרים" שלנו (עם פרוץ המלחמה הוכרז גיוס הסוסים והעגלות של אנשים פרטים). השבח לחי העולמים — חשב כל אחד בלבו — נפטרנו „מפאניע

גנב", בלי שפיכת דמינו ובלי גזילת רכושנו. אף יריה אחת לא שמעה אזננו. הכובש הגואל כבש את העיר בלי כל התנגדות. הלזאת מלחמה תקרא? עד מהרה התפרסמה מודעה מטעם המצביא הגרמני "ווירזש" אל תושבי העיר, להיות שקטים במעונם, להזהר בחוטי הטלפון ההולכים ונימתחים בקווים שונים ואזהרה חמורה בפני הריגול — שענשו מות. חיילים רבים קנו שביתתם בבתים פרטיים. גם לי היה "הכבוד" לארח בביתי אחדים מהם, הלב שקט, העצבים נרגעו, סר פחד הקוזקים ימח שמם וזכרם, כך עבר היום, בא הלילה, ליל מנוחה, מתוקה היתה השינה אחרי לילות נדודים רבים של פחד ואימת מות.

ממחרת הבוקר כבר נשמע ברחוב צילצול השפה הגרמנית (ומי היהודי שאינו יודע גרמנית? שפה קלה ונקיה, סרוס הלשון האידיש שלנו. צריך רק להחליף את התנועות של האידיש ולבטא כל מלה בפתח, ולסגור כל מלה בסגל והרי לך גרמנית טהורה ומובנת). חנויות אחדות נפתחו, החיילים מבקרים בהן, אינם עומדים על המקח, משלמים מרקים טבין ותקילין, הרובל הרוסי נעלם, מקומו ירשו המרק והפפניג הגרמני והכתר האוסטרי. יהודים אחדים מצאו מציאה, חייל גרמני והוא יהודי. חוקרים למולדתו, והוא מודיע להנאתם שמויסטפליה הנהו, ואומנותו — קצב. בוחנים אותו בידיעתו בעברית והוא עונה: פלייש בעברית בשר, יותר אינו יודע...

עברה יממת החדווה עם האורחים המקווים בשקט ובשלווה, בלי כל מיקרה ובלי כל סיכסוך ואי הבנה. בצדק חשבנו שכבר הונח לנו, אחרי שאין עלינו עוד אימתם ומוראם של הקוזקים. אחב"י מעמלים לשונם לדבר גרמנית צחה, לאמור: יהודית פתחית וע בסוף כל המלה, ומשתדלים להשביע רצון כל חייל וקצין ופתאום... קול רעם תותחים מצד הרוסים הנסוגים. ועוד רעם ועוד נפץ. מה זה? קול רעם המוזר לגמרי לאזנו של איש סלונים. החיילים הגרמנים נעלמו פתאום, הרחובות מתרוקנים, והתושבים מתרוצצים מבוהלים ודחופים, מחפשים מנוס ומיפלט, מי במרתף ומי בחדר לפנים מחדר, ועל כל פנים חרדת מות. גם אני וביתי עזבנו את דירתנו הפקר ונמלטנו אל המרתף אשר בחצר השכן. שם מצאנו כבר מניין הגון של משפחות שהקדימונו, גברים נשים וטף. כל אחד היה בטוח שבמרתף לא תאונה לו כל רעה, שבמרתף לא ישיגוהו חיצים, אבני בליסטראות וכדומה. על־כן בהופיע "פנים חדשות" אל המיפלט הזה, כאילו סר עב הענן, ענן התוגה מעל הפנים. אנשי המרתף המקדימים פינו מקום לחברים החדשים, וכך הצטופפו במקום לא גדול ואפל עשרות אחדות אנשים, בהוספת קצת מטלטלים כרים וכסתות, כלי בישול וכדומה. הנשים אחרי שעה של חליפת דברים מענינא דיומא, פונות אל הקדרה ואל הפרימוס, מתעסקות בהכנת אוכל, כמו בבית. הגברים אף הם משוחחים בעניין תכסיסי המלחמה, מתרעמים על ה"דייטש" שהפסיק באמצע ולא הבריח את ה"פאניע" מגבולות העיר סלונים והלאה, הלאה... אולם תוך כדי כך הם משתקעים במחשבות נוגות. פגה החדווה הארעית, אימת מות מצד אחד, מצד שני מתחילה דאגה לכרסם את הלב ולנקר במוח. "מה יהיה?" שאלה שלא עלתה על הלב ולא על המוח במשך עשרים וארבע שעות המעבר מרוסיה לגרמניה. מה יהיה אם ניזכה לצאת מן המרתף בשלום? מעינות הפרנסה החלו להדלדל עוד בימי המהומה והנסיגה הרוסית. מה יאמר הכובש? אומרים עליו שהוא כשאול לא ידע שבעה, שמדלדל הוא את האוכלוסיה הכבושה. היתן לעבוד ולסחור, למצוא טרף, פת לחם בהתר ולא באיסור? ועוד דבר אחד מכרסם את לב היהודי הדתי החבוי במרתף ורעם התותחים מרעיש באוזניו: הלוא בעשרת ימי תשובה אנו עומדים. אי אפשר לצאת מן המאורה, מן המרתף, כדי למלא כראוי את החובה לאלוקים בימי הדין האלה. אני מוכרח לצאת לשעה קלה, לבקר את הזקנים. חברי "בישיבה של מטה" אינם מרשים לי לצאת ולהתהלך בחוץ בשעת סכנה זו. אולם איני שם לב להם ועולה מן המרתף, בחוץ אין נפש חיה. רעם תותחים ונפץ פצצות. אתא לילה. חושך ואפלה במעוננו וחושך ואפלה בלבותינו. באחת הפינות דולק נר ומפיץ אור כהה וצללים מתמתחים על הקירות ועל התיקרה. ילדים בוכים, ומתוך שינה הם נרדמים. מתכוננים גם הגדולים לישון. אחדים מתאמצים להפיג את שנתם בתחבולות שונות. וכי מן היושר לישון בשעה כזו? האויר מחניק. מאחת הפינות נשמעות נחרות ישנים, אנחות, גניחות. מקומי אני על־יד הדלת, מקום לא בטוח ביותר, אולם מאפשר לי להוציא את ראשי ולשאוף מעט אויר. לישון? מאן דכר שמיה! יצאתי החוצה. שריקות כדורים דוחות אותי חזרה אל המרתף, ויחד אתי נדחף אחד מאנשי המיליציה שהתגיסה בשעה האחרונה לשם שמירה על הבתים העזובים מיושביהם ועל רכושם. איש המיליציה הכניס מעט רוח חיים בקרב שוכני המרתף. הוא נס מן המערכה, מחל על כבוד חייל רוסי אמיץ וגיבור, את מדיו השאיר באחת החצרות והרי הוא לבוש בגדים אזרחיים וחבוש כובע של מיליציונר. מספר הוא סיפורים מענינים מהחיים בחפירות, על עינוייהם ויסוריהם של החיילים היהודים בצבא הרוסי וכו'. אגב הוא מספר שהרוסים הנסוגים עושים שמות ביושבי הפרבר ומושצה שמעבר לנהר "שצרה", המנותק לגמרי מהעיר על־ידי הריסת הגשרים. משערים שהרעשת הרוסים תיפסק מהרה. הגרמנים מבטיחים שלא יתנו לאויב להיכנס שוב אל העיר. מה שכבשו בחרבם ובקשתם לא יוציאו מידם.

ליל זוועה, ליל של חרדה והתרגזות עצבים עבר עלינו בתקווה, שההרעשה הנוראה תיגמר עם בוקר, ירווח לנו ותהי האפשרות לנשום כראוי ולשאוף אויר צח. אולם תקוות שוא היתה זו. עם אור הבוקר התחזקה ההרעשה עוד יותר, ואימת המוות גדלה אף היא. הנשים היו מרוגזות מאד, אין אוכל להשיב נפש, הילדים בוכים, מבקשים לחם. כל פנים קבצו פארור, כולם מלוכלכים בלתי רחוצים, והאויר בתוך אולמנו... ה' ירחם! שישים בכרס אחד! במצב של צרה ויגון, יסורי הנפש ואימת מוות עבר עלינו גם היום השני. נמצא לנו מנחם ומעודד. זה איש המיליציה העריק: הוא מבקר אותנו בכל שעה, אינו מפחד כלל. הוא כבר הסכין לדברים מעין אלה, התרגל להתפוצצויות, לא איכפת לו, אדרבא, נפץ ורעש התותחים הם כקול זימרה באוזניו. על־ידי תנועות־גוף שונות הוא יודע להזהר מפני נגע ופגע. הוא היה שליח נאמן להביא לנו לחם ומזון. בסיפוריו הצליח לפזר מעט את ענני החושך שהיו פרושים על כל פנים, ועודד את המצב הנפשי. במתיחות רבה, בעצירת הנשימה וביגון ותלאה עבר עלינו גם הלילה השני. אור ליום ערב יום הכיפורים (שחל אז ביום השבת). עם שחר ניפסקה ההרעשה. אחרי שעה קלה התחילו יושבי המרתף להגיח אחד אחד ממחבואם. הבתים רובם נימצאו סגורים ובאותו מצב שדייריהם עזבום, עקרות הבית התחילו להתכונן ליום הקדוש כמנהגן שנה שנה. גם אשתי ניגשה

לאפיית החלות. מצב זה נמשך עד זמן המינחה. פתאום נשמע קול רעם התותחים ונפץ חזק מאוד בחצר הסמוכה לדירתנו, דירדור אבנים ומפולת. שוב בהלה וריצת חרדה, מנוסת נואשים מכל הבתים והחצרות אל המנוס והמיפלט, אל המרתף האפל והחשוך, אל חפירת ההגנה שלנו. במרוצתנו נראה לנו הרחוב כשהוא מכוסה שיכבת חול אדום. התברר אחר־כך שקליע תותח נפל בבית שבו ישבו זקנינו, טרם שהפך לבית מרקחת צבאי, ויפוצצהו. הבית התמוטט, רעפי הגג האדומים ניטחנו ויהיו לעפר אדום דק מן הדק כמו קמח, שכיסה את פני הרחוב על שטח הגון. הפעם היתה ההרעשה חזקה ונוראה, נדמה היה שהעולם הופך לתוהו ובוהו, וקץ כל בשר. לא עזבנו עוד את המרתף כל היום ההוא וכל הלילה, ליל יום הכיפורים. תפילת „כל נדרי" התפללנו באולמנו — המרתף, שהיה לחרדת אלוקים, לבכי מתפללים גברים ונשים. תארתי לי בשעת התפילה, שבמרתפים אפלים כאלה, בתחתית האדמה, היו האנוסים בספרד שופכים צקון לחשם בליל יום הכפורים. ההבדל הוא, שהם, האנוסים, פחדו להשמיע קול, יגונם ומכאובם עצרו בחובם ויעלעו דמעותיהם מפחד האינקביזיציה ומרישעת גאונה, ואנו פה, שופכים לב ונפש בקול קורע לב, מתפללים אנו ומתחננים לפני שופט עליון להושיענו בצר לנו ולהשאירנו בחיים. הלילה הזה היה נורא מאוד. רעם התותחים לא חדל אף רגע. אנו לא נתנו שינה לעינינו. עבר עלינו הלילה באמירת תהילים ותפילות שונות. אחד מאנשינו סיפר לנו, שאתמול בשעה שהונח לנו, הלך על־יד בית הרב ר' מרדכי־לה. בחצר הסמוכה נפלה יום לפני זה פצצה שהרגה שלוש נפשות ברגע אחד, בכי קרובי הנהרגים נישמע ברחוב, חלון ביתו של הרב היה פתוח, והוא, הרב, ישב על־יד החלון, מרוחץ ומטוהר לכבוד היום הקדוש ויהגה בספר אשר לפניו. האיש ניכנס לבית הרב ויעירהו שהוא מסכן את נפשו בשיבתו לפני חלון פתוח. הרב ענה לו, שאין מנוס ומיפלט מפני קיצפו של הקב"ה, וכי מה הועיל המרתף לשלוש הנפשות שנהרגו בחצר הסמוכה? אם הבורא יתברך חפץ להשאירנו בחיים, אין כל פחד לשבת לפני חלון פתוח, ואם חלילה נגזר עלינו במרומים להרג, היש מנוס ומיפלט מן המוות, בחדרי חדרים או בתחתית האדמה? אנוכי התפעלתי באמת לאמץ רוחו ולאמונתו התמימה של רבנו ר' מרדכי־לה. מה גדולה ויקרה האמונה!

עם בוקר השתתקו התותחים, ניפסקה ההרעשה. כעבור שעה קלה ירדו אלינו חיילים גרמנים ויקראו: צאו יהודים, ממערתכם, חלפה הסכנה ואין כל מורא להתהלך בחוץ. תותחינו הניסו את הרוסים לגמרי מגבולות העיר, והם נסים מנוסת חרב מפני חיילינו. כל אחד אסף את מטלטליו, ואיש לביתו ישראל. בצאתי לאור עולם טרם לכתי להתפלל, ביקרתי את הבית שהתפורר אתמול. ברכתי ברכת הגומל שגמל כל טוב לי ולזקנינו, בזה שנתן דעה בלב הרשות לגרש מן הבית את הזקנים, בהפכה אותו לבית מרקחת צבאי, ואת נפשות זקנינו הציל.

„הנה עברים יוצאים מן החורים" (שמואל א' י"ד) כזאת היתה התמונה ביום הכיפורים בבוקר. איומים היו פני אלה, שיצאו מאפלה לאורה, חיוורים היו הפנים, בלי טיפת דם, בלי סומק כל שהוא. העיניים כאילו התעמקו בחוריהן וערפל פרוש עליהן. אולם לא היה פנאי להתבונן אל שירטוטי הפנים העצובים האלה ולראות בהם את בבואתי אני. יום כיפור היום, יום צום, יום קדוש ונורא. אין איש שם לב אל חולשת גופו, אל מראהו המעורר זוועה, ואל קומתו כאילו התכופפה הרבה. כל אחד ממהר אל בית הכנסת לשפוך שיחו לפני יושב על כסא דין, וגם להודות ולהלל לשמו הגדול יתברך על שהצילהו מחיצים, מאבני בליסטראות ומכדורי מוות, על שהשאירהו בחיים, להמשיך מילחמת קיומו, ולטעום טעם שבט הנוגש של הכובש והמנצח, שימי צרה ויגון נכונו לו ממנו. חבורתנו, אנשי מרתפנו, נימנו וגמרו לסדר לנו מניין לתפילה בבית פרטי, ולבלי לבקר בבית הכנסת, מקום תפילתנו הקבוע, ראשית, מפני שלא היינו עוד בטוחים מרעש מלחמה, מי יודע אולי נצטרך שוב למצוא מיפלט במרתף, לפיכך, כדאי להמצא בקירבת מקום יחד עם המשפחה, ושנית עמידתנו היתה דלה וריקה, בלתי מרוחצים ובלתי מלובשים, חרפה להתראות לפני בני אדם בבית ד' במצב כזה. על־כן סידרנו לנו מקום לתפילה בבית ידידי ורעי ר' יעקב חננוביץ ז"ל, שמיהר להביא שני ספרי־תורה והתפילה עברה כנהוג וכסדר. נראה שרבים, רבים חשבו כמונו, והחליטו כמונו, מפני שהודיעו לנו שבית הכנסת הגדול כמעט ריק מאדם. אחר תפילת שחרית יצאנו אני ואחוזת מרעי לראות את העיר ואת הנעשה בה בזמן ההרעשה הנוראה. התמונה היתה נוראה ומחרידה. בהרס ואבדון, בחורבן נורא נפקדה העיר. ביחוד עורר זוועה וחרדת לב ונפש חלק העיר שמעבר לנהרות החוצים את העיר. חלק זה נותק ממרכז העיר על־ידי הריסת הגשרים ושריפתם. החלק הזה סבל נוראות משני הצדדים. הקוזקים השתוללו שם, שדדו ויבזו רכוש היהודים, הכו יהודים רבים, גם נמצאו הרוגים ומוקעים על עץ יהודים אחדים. בתים רבים נחרבו והיו עיי מפלה. נורא היה החורבן גם בחלקי העיר האחרים. גם שם נחרבו בתים רבים על־ידי פצצות ונהרגו גם יהודים וגם נוצרים. במרכז העיר נמצא הרוג קופל הרכב, שהיה מפורסם בעיר. סוסו נערף, מרכבתו עלתה בסערה והוא כולו מרוסק באבריו. הכותל המזרחי של בית הכנסת טיחו מחוץ מנוקב ככברה וכדורים נעוצים בו. הלב התפלץ למראה החורבן, ולמשמע יללות המשפחות שבניהן נהרגו. גם כאן הראה „פאניע" את ידו החזקה ושרירות ליבו ליהודים. דוויים, שבורים ורצוצים שבנו לבית תפילתנו. למחרת יום הכיפורים, אספתי מספר זקנים וזקנות מהמוסד ויחדיו סיירנו את החצר בו הסתופפו זקנינו ראשונה. בית החומה, בית הישיבה, נתץ ושבר מעיי מפלה. בתי העץ, עזרת הנשים — הפוכים גגותיהם למטה, והקורות מפוזרות ושבורות. בחרתי בזקנים ובזקנות שלא השלימו בשום אופן עם הגזירה לעזוב את המקום הזה, והתלוננו שצר להם מקומם החדש. עכשיו שמחו הזקנים והודו לאל, שצדקה עשה להם שפזרם בבתים שונים. „הלא במקום זה עמדה מטתי" קרא אחד הזקנים בהראותו על חורבת בית הישיבה. בחדר זה ישבנו ארבע נשים — הראתה אחת הזקנות על בית העץ ההפוך. אם כי נדמה שהחיים שבים למסלולם, בתי המסחר נפתחים, בני אדם נפגשים, משוחחים, מספרים איש לרעהו את פרשת הישיבה של מטה ואת התלאות והסבל שהיו כרוכים בה, ומתמרמרים על פקודת הקומנדנט, המושל החדש, שהעמיד את מחיר המרק הגרמני כמחיר שלושת רבעי הרובל הרוסי (לפני המלחמה היה מחיר המרק פחות משליש הרובל) — בכל זאת, אין אותם החיים שהורגלנו בהם, ואין אותו טעם להם. איזה דבר מעיק על הלב, ולוחש לך שלא לזה התפללת. ברחובות העיר שאון והמולה, כל הדרכים משובשות בגייסות

הגרמנים והאוסטרים. הללו יוצאים והללו באים, סאון סואן ברעש. לילה לילה באים אל ביתי אורחים שונים, חיילים, קצינים. בערב הם באים ובבוקר הם יוצאים. הקצינים מטילים מרותם על התושבים. כל איש מחויב לברך בשלום את הקצין הנפגש אתו, ברחוב או בחצר הבית ומחויב להסיר את הכובע לכבודו. האורחים האלה, אם כי למראית עין הם עדינים ואצילים, מראים לך פנים שוחקים, אולם רובם שונאי ישראל הם. מעקימת שפתיו של היונקר הגאה אתה מכיר שאנטישמי הוא. בין הקצינים האוסטריים אין אנטישמיות רבה, ביניהם הרבה יהודים, וגם יהודים לאומיים. הקומנדנט הגרמני מפרסם פקודות פעמים אחדות ביום. אם באה איזו מחשבה בלבו הוא מפרסמה תיכף ברבים, למען דעת את חכמתו העליונה וגבורות ימינו. יש שפקודותיו מעוררות צחוק. בשלמא אם הוא מפרסם פקודה לאוכלוסיה, למסור לרשותו כלי נחושת ובדיל דבר זה עוד מובן, זקוק הוא לאותה מתכת לשם הכנת חיצים וכלי מוות, ומכיון שאין לו, אני מוכרח לתת לו את קדרתי ואת מחבתי ואת המיחם שלי, אבל אם הוא מפרסם פקודה להמציא לו פכים קטנים, קופסאות פח של שימורים שונים, המתגוללות באשפה, או פקודה לאסוף עצמות השדרה של דגים ועוד ולמסור לו, דבר זה אינו מובן כלל, למה יסכנו לו דברים אלה, ומדוע הוא מאיים בעונשים קשים ומרים במיקרה של סירוב למלא פקודה זו. היו פיקחים שבארו את הפקודה הזאת בסימני עניות ובמחסור בחמרי־גולם ובצרכים שונים.

הקומנדנט הכיר במיליציה שהיתה רובה ככולה מורכבת מיהודים ומסר להם את השמירה על הסדרים בעיר. המיליציה היהודית שהיתה תלויה בקומנדנטורה הגרמנית, הוכיחה שהיא יודעת להנהיג סדר ומשטר. דבר זה עודד מעט את הרוח הנכאה. וכי מי חלם על נטורי קרתא יהודים, ועל ראש משטרה יהודי?

בינתיים באו ימי חג הסוכות, זמן שמחתנו. אבל שמחתנו ממנו והלאה. אמנם חלפה סכנת הרעשה והתקפה, אפשר לישון במנוחה. באין פחד מפני אורחים בלתי קרואים, אולם מרגיש אתה שאין שימחה במעוננו. אין שימחה אפילו בשימחת תורה, אין חדווה בשעת ההקפות בבית הכנסת. התפילה טרופה ותכופה, אין בה לא מן ההתעוררות, ההתלהבות ולא מן החגיגיות. בשובי בערב שימחת התורה מבית הכנסת אחרי ההקפות מצאתי שלושה אורחים בביתי. שלושה חיילים גרמניים מחיל המילואים, שלושתם בני חמישים, בני עיר אחת בלוטרינגיה, ואחד מהם יהודי ושמו מרקס קוף. אם כי פניו העידו בו שמזרע היהודים הוא, אבל להוכיח את יהדותו קצרה ידו; יהודי גרמני סוחר עורות, רחוק מהיהודים ומהיהדות. הוא הוכיח לנו את יהדותו במכתב אמו שחתמה באותיות יהודיות „בריינדיל" ובסידור תפילה קטן שנמצא במלתחתו. הוא השאיר בביתו את אשתו ושלושת בניו. עכשיו אין לו בעולמו אלא שני סוסיו הלבנים ועגלה גדולה. עליו הטיפול בסוסים. שלושת החיילים קנו להם שביתתם בביתי במשך תשעה חדשים, שני הנוצרים היו תמיד „ברוגז" אם כי הם נהנו ממני אכסניא טובה, חדר מרווח ומיטה מוצעת, בכל זאת היו מסננים מתוך שפתותיהם את ה„גוטען־מארגען" כאילו כפאם שד, לא כן היהודי (שהיה קורא לחבריו „חזיר־קאפף") מרקס קוף. הוא היה כאחד מבני הבית, התרגל אלינו ואנחנו אליו, קרבנוהו בשתי ידיים. בשבתות ובמועדים סעד אתנו יחד, והסכין אל מנהגינו. הוא התפעל מאוד ממידת הכנסת אורחים שנהגנו בו, עד שמצא לנחוץ להביע את התפעלותו לאשתו ולבני ביתו, מהאכסניא הטובה ומהבעלים הטובים שהזמין לו הקב"ה. מרוץ מכתבים היה ביני ובין רעיתו מרת רוזליה, שלפי דבריו היא אשה עבריה אדוקה בדתה, בת ישראל כשרה, אם כי הוא לא רק שאינו אדוק אלא גם חפשי במידה הגונה. בכל זאת היו מומנטים שהתעורר בו גם היהודי, ופעמים רבות נאנח על „היונה שאינה מוצאת מנוח", על היהודי הנודד שאין לו מקום ואין לו בסיס תחת רגליו. בתור קוריוז סיפר לי, שאביו נילחם בשנת 1870 כצרפתי נגד גרמניה, והוא הבן תושב עיר אביו נילחם עכשיו כגרמני נגד צרפת.

מרקס זה חלה פתאום, חבריו העבירוהו לבית החולים הצבאי, ואחרי ימים אחדים ניפטר שם. אני השתדלתי להביאו לקבר על־פי מנהגי ישראל, ניקבר בטלית ובתכריכים. אולם להביאו לקבר ישראל לא עלה בידי. הקומנדנט לא הרשה. ניקבר בשדה הקברות הצבאי. מרוץ המכתבים ביני ובין אשתו נימשך עוד כשנה אחרי מותו.

עבר חג הסוכות ועמו „ירח הדבש", שימחת הגאולה וההתרועעות עם הגואלים. הללו התחילו מראים את פרצופם האמיתי. גזירות על גזירות, דרישות על דרישות, מבלי התחשב אם הציבור יכול לעמוד בהן, הב, הב! כשאול לא ידע המנצח שבעה. והציבור העני, המדולדל והריק, מוכרח היה למלא את הדרישות, כי על־כן מנוצח הוא, ואוי למנוצח כידוע. הנוגש פנה בדרישותיו אל ועד האזרחים, וגם אל ועד הקהילה, ועליהם הטיל את האחריות בעד אי מלואן. והאחריות היתה גדולה, מפני מתן עונש בצידה. וכך הורע המצב מיום אל יום, המסחר שבת, החנויות אם כי היו פתוחות, אבל החנוונים ישבו על־יד „שוקת שבורה". ואורח בלתי רצוי מאוד הופיע: הרעב! צרכי אוכל נפש התיקרו משעה אל שעה. אפילו בעלי האמצעים והיכולת השיגו לחם לפיהם בקושי גדול. ואם כל פרט, דאגתו ללחם היתה גדולה, דאגתי אני לדבר הזה היתה גדולה פי שבעים ושבעה. עלי הוטלה הדאגה לפרנסתם של שבעים זקן וזקנה, שאין להם בעולמם אלא ארוחתם שלוש פעמים ביום, גם אין להם סגולת השיפוט והתחשבות במצב. על־פי השתדלות גדולה, ניתן לי הרשיון מטעם הקומנדנט להסתובב בכפרים ובאחוזות הסמוכות לחפש בר ולחם, לקנות, כמובן, בכסף מלא ממה שעוד השאירו החמסנים למיניהם, וכדי שאהיה בטוח במה שאשיג, נתן הקומנדנט לרשותי שני חיילים, שהיו נוסעים אתי למען הגן עלי ועל קניני בפני התנפלויות של רעבים, או של סתם ליסטים שוחרים לטרף, וכך הייתי נוהג לעזוב את ביתי בכל בוקר ולנסוע בליוויית שני חיילים חמושים, ולפנות ערב הייתי שב עם עגלה טעונה מיני מזונות, שיפון ותפוחי אדמה בעיקר. באופן זה עלה בידי למלא דרישתם של זקני, וגם להבטיח בלחם ובתפוחי אדמה את נפשות ביתי וגם את נפשות ידידי. בעלי האחוזות לא סרבו למכור לי את תוצרתם. במידה ידועה מצאו את הדבר לטוב להם יותר מאשר טוב לי, מפחדם פן תהי שארית פליטתם לשלל לגרמנים. איש יהודי בעל אחוזה, אדם פיקח, הציע לפני אלפיים פוד שיפון וכשלושת אלפים פוד תפוחי־אדמה ובמקח השווה. בהתגלות ליבו אמר לי: טוב תיתי עמלי לך ובמחיר, מתיתי אותו לכלבים עזי נפש הקוראים הב! הב! התקשרתי בחוזה עם האיש הזה, ולא הוכרחתי לנוע על הכפרים ועל האחוזות

שאדוניהן היו פולנים שונאי ישראל.

והמצב הקשה בעיר הלך הלך וקשה מיום אל יום. בבית ועד הקהילה ביקרו יום יום עשרות אנשים, תנו את צרות נפשם ואת עינויי בני ביתם הרעבים ממש ללחם. החברים התאספו לישיבות תכופות ערב ובוקר, טכסו עצה איך להציל נפשות מרעב, איך להושיט עזרה בשעה שהיד קצרה מהושיע. הצעתי: לייסד מטבח לנזקקים (אז קראו למוסד כזה „בית תמחוי בזול"), לאפשר לאיש איש להשיג במחיר קופיקה אחת פרוסת לחם ותבשיל חם, אחת ביום. אם כי אמצעיו של הועד היו מצומצמים מאוד, החלט בכל זאת לגשת תיכף אל העבודה. ערכנו בקשה אל המושל, הרצינו לפניו על מצבם של מאות משפחות הגוועות ברעב וביקשנו רשיון לפתוח את בית התמחוי בזול, ולאפשר לנו רכישת מזון באחוזות הסמוכות, לא על־ידי רקביזיציה, חלילה, אלא בכסף מלא. ניזכר הקומנדנט שרשיון כזה נתן לי. על־כן יעץ להשתמש ברשיוני, ואותי עשה לאחראי על כל ניצול לשם ספקולציה איזו שתהי. בהיודע לו שאני בעל היזמה ליסוד בית התמחוי, הביע את שביעת רצונו, וגם הבטיח את עזרתו אם תידרש. וכך נוסד מוסד חשוב זה שהיה מיצער בראשיתו, נהנו ממנו בימיו הראשונים כארבעים, חמישים איש, אולם במשך הזמן הגיע מיספר הנהנים קרוב לאלף נפש. נהגנו לתת לחם ותבשיל למשפחה, משפחה לפי מספר נפשותיה, מבלי שיצטרכו לסעוד דוקא על שולחן בית התמחוי, בזה הצלנו נפשות הגונות מחרפה. אז הייתי יוצא למסעותי, ביקרתי באחוזות לא יחידי ולא בעגלה אחת, אלא בצוותא עם חברים, על פי רוב עם החברים בצלאל לנצויצקי ויהודה שרשבסקי ובליוויית ארבע־חמש עגלות, והיינו שבים לפנות ערב ברכוש גדול של לחם ותפוחי־אדמה. חברי ועד בית התמחוי היו בראשית היווסדו, חמישה, אולם כשהפעולה התרחבה, ואנשים ותושבים התחילו „להתפאר שעניים וניצרכים הם" (כפי מיבטאו של ידידי ר' יצחק אהרונוביץ ז"ל), הגיע מיספר החברים לעשרים וחמישה. בי בחרו לראש הועד, חברי לנצויצקי — גזבר ושלמה־מאיר רובינובסקי — מזכיר. כל החברים עבדו שכם אחד עבודה גדולה. כשלושים צעיר וצעירה עזרו על ידינו בתור מלצרים ומלצרות, משרתים את המסובים לשולחנות באהבה וברצון רב. מקורות ההכנסה היו שונים: תשלומי חברים, נדבות פרטיות, הגרלות, נשפים: באחרונים השתתפה גם השררה, כלומר: קציני צבא גבוהים ונמוכים, רופאי הצבא שביניהם היו מיספר הגון של יהודים. הנותנים בעין יפה היו, כמובן, המבקרים היהודים בני העיר. הם היו משלמים רובלים ומרקים בעד כוס קוניאק קטנה, או בעד גלוסקא או בעד סיגריה, „השרים" שכיבדונו בביקוריהם, ואפילו היהודים שבהם הביאו לנו מפח נפש בידם הפתוחה. זכורני שהרופא הצבאי ד"ר ציטרון נהנה הנאה גדולה „מהוודקא" הרוסית, הגלוסקאות היו ערבות לחיכו, והביע את התפעלותו „מחכמת נשים" שלנו האופות גלוסקאות ועוגות טעימות כל כך, ומרוב התפעלות, הנאה „ולקיקת האצבעות" פתח את ידו הנדיבה והניח על השולחן שני מרקים שלמים. ה„לחיים" שלו עלה לנו יותר מעשרה מרק.

נחמה פורתא: בא אלי הכומר הקתולי ווּבער, שונא ישראל מובהק, ויבקש ממני לפרנס ארבעים עניים קתולים בבית תמחוינו. אגב הדברים פיזר תהילות ותישבחות לי, לקהל שלנו ולמידת הרחמים הנטועה בלב כל ישראל, ומתוך שיבחנו בא לידי גנותם של עשירי הפולנים, בעלי האחוזות המלאות כל טוב, שלבבם רע ואכזרים הם כלפי אחיהם העניים הגוועים ברעב. בדעתי את האיש ואת שנאתו העזה ליהודים, נקמתי בו נקמתי במלאי את בקשתו.

כדאי לציין בזה, איך עבר היום „בימים ההם" על בני סלונים בעלי דעת ובינה, חכמים ומשכילים, ובמה בילו שעתם אותם הסוחרים, הרופאים, הרוקחים, המורים והמשכילים למיניהם. החיים כאילו פסקו, עסקים אין. הזר המטה אוזן לשיחת האנשים שאינם ידועים לו, יכול היה לשפוט שאלה הם בוערים בעם, אנשים שאין להם דאגה אחרת, אלא הדאגה כיצד למלא בטנם, אולם באמת היו אלה אנשים שחיהם היו תוססים תמיד והומים, שימיהם עברו עליהם בסבך עסקים וענינים שהחיים בכלל תלויים בהם, ולא היו רגילים כלל בחיים של בטלה, של גיהוק ופיהוק. אלה האנשים השקיעו את עצמם בדאגת „מה נאכל" לא מפני שרעבתנים הם, הם מצאו עניין איזה שהוא לענות בו לפזר את השעמום הבא עליהם מפני הבטלה, ועל־כן נאחזו בדבר של מה בכך, ובלבד שיהיה בו איזה עניין לענות בו. ובהיות ששאלת „מה נאכל", היתה בימים ההם, באמת שאלה חשובה וקשה, שישובה לא נמצא כל כך על נקלה, פנו גם אל עניין אחר, אל המדיניות, אל הפוליטיקה, שהיא העסיקה את המוחות לא פחות משאלת „מה נאכל", ופוליטיקאים הלא נמצאים אצל אחב"י בכל אתר ואתר, ומכל שכן, בימי חירום ומילחמה...

אפרים סוועטיצקי

דער רב און דער פּאַלקאָווניק

דאָס איז געווען סוף זומער 1915. די דייטשישע חיילות האָבן זיך, ווי אַ קאָכעדיקע לאַווע, פונאַנדערגאָסן איבער אַלע וועגן און שטעגן. די לופט איז פול געוואָרן מיט קלאַנגען וועגן זייערע נצחונות און אויך, צו אונדזער גרויסער איבעראַשונג, וועגן זייער גוטער באַנעמונג צו דער באַפעלקערונג אין די אָקופּירטע שטעט. מען האָט אפילו דערציילט, אַז די דייטשן העלפן אַרויס דער אָרטיקער באַפעלקערונג מיט צושטעלן שפּייז, ווי אויך אין אָנגיין מיט דער פרידלעכער אַרבעט און באַשעפטיקונג.

אין דער זעלבער צייט איז די רוסישע מיליטערישע מאַכט אָנגעגאַנגען מיט דער אומ'ברחמנות'דיקער אַרויסשיקונג פון דער יידישער באַפעלקערונג פון די קליינע שטעטלאַך אין דער פראָנט־זאָנע. אין געציילטע שטונדען פלעגן זיי הונדערטער פאַמיליעס, אַלטע און יונגע, קליינע קינדער און עופּה'לאַך, געפערליך קראַנקע און פרויען אין געבורט־וויהען, אַריינ־פּאַקן אין פראַכט־וואַגאָנען און שיקן זיי אין טיף־רוסלאַנד. אָנגעהייבן האָבן זיך די מאַסן־דעפּאָרטאַציעס פון די יידן ענדע ווינטער און זיי זענען אָנגעגאַנגען דעם גאַנצן פרילינג און

די ערשטע מאָנאַטן פון זומער 1915. אַ גרויסער טייל פון אָט די באַנען פלעגן זיך צייטווייליק אָפּשטעלן אויפ׳ן סלאָנימער וואָקזאַל. סלאָנימער יידישע יוגנט האָט זיך אָרגאַניזירט אין גרופּן, וועלכע פלעגן שטיין טאָג און נאַכט ביים וואָקזאַל מיט צוגעגרייטע שפּייז, געטראַנקען, מעדיקאַמענטן פאַר ערשטע הילף. אַלע שולן ווי אויך אָפּגעליידיקטע בנינים זיינען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין צייטווייליקע הכנסת־אורחים־הייזער פאַר פּליטים, וועלכע זיינען ערלויבט געוואָרן צייטווייליק זיך אָפּשטעלן אין שטאָט.

די לאַגע אויפ׳ן פראָנט איז געוואָרן אַלץ ערגער. סלאָנים האָט, אַ צוטומלטע און פאַרווירטע, זיך געוואָרפן פון האָפנונג צו שרעק, פון זיכערהייט צו פאַרצווייפלונג. די איינציקע זאַך וואָס האָט געמאַכט פאַרגעסן אָן דער לאַגע און באַרוהיקט די געמיטער איז געווען די גרויסע שפע פון פרנסה אין שטאָט.

אין די לעצטע טעג פון אויגוסט איז די לאַגע געוואָרן נאָך ערנסטער. אַ דייטשישער אַעראָפּלאַן איז געפלויגן איבער דער שטאָט און אַראָפּגעוואָרפן אַ באָמבע נעבן וואָקזאַל. די רעגירונגס־באַנק האָט זיך פאַרמאַכט, ווי אויך די היגע אָפּטיילונג פון דער רוסיש־פראַנצויזישער באַנק. די שטאָט האָט זיך ווי איינגעקאָרטשעט. שרעק און זאָרג הענגען אין דער לופטן, שרעק פאַר פּאָגראָמען פון די לעצטע רוסישע טרופּן און זאָרג צוליב׳ן דייטש׳ס אַריינקומען.

אין שטאָט איז געגרינדעט געוואָרן אַ בירגער־קאָמיטעט מיט דער באַטייליקונג פון יידן און קריסטן. (איך בין געווען אַ מיטגליד פון דער יידישער רעפּרעזענטאַנץ אין קאָמיטעט). ס׳איז אויך געגרינדעט געוואָרן אַ בירגער־מיליץ, וועלכע איז צושטעלט געוואָרן אויף אַלע גאַסן מיט די נויטיקע אינסטרוקציעס.

אין לעצטן טאָג פון „פּאָניעס" אַוועקגיין פון שטאָט, וואָס איז אויסגעפאַלן דעם 31־טן אויגוסט, איז מיר אויסגעקומען אַלס מיטגליד פון קאָמיטעט, צו זיין אַנ׳עדות און איבערלעבן אַ זעלטענעם עפּיזאָד וועגן וועלכן, נעמליך, איך דערצייל דאָ.

אינדערפרי איז ר׳ אברהם־משה דער שטאָט־שמש געקומען צו מיר און מיט אַ ציטערדיקן קול געזאָגט, אַז דער רב (ר׳ מרדכי׳לע זצ"ל) בעט, אַז איך זאָל גלייך אַריבערקומען צו אים. עפּעס אַ מיליטער־מאַן זיצט ביי אים אין הויז און וויל זען דעם קאָמיטעט. איך בין גלייך אַוועק צום רב.

אַריינקומנדיק צום רב אין הויז, האָב איך דערזען דעם רב שטייענדיק אין מיט׳ן צימער אַ פאַרלאָרענער, און אַ מיליטער־מאַן זיצנדיק ביים טיש און שפּילנדיק זיך מיט אַ „כליסט" (אַ מין געפלאָכטענער רימענער בייטש׳ל). דער רב האָט מיך פאָרגעשטעלט מיט די ווערטער: „קאָמיטעט, קאָמיטעט". איך האָב באַגריסט דעם מיליטער־מאַן מיט אַ נויג מיט׳ן קאָפּ און געוואַרט וואָס ער וועט זאָגן.

— זעצט זיך, יונגערמאַן, — האָט ער געזאָגט, — איך בין געקומען צו אייך וועגן זייער אַנ׳ערנסטן ענין. דאָס איז אַ פראַגע וועגן אייער אַלעמענס לעבן. זענט איר אַ מטיגליד פון דעם יידישן קאָמיטעט?

— איך בין אַ מיטגליד פון דעם אַלגעמיינעם שטאָטישן בירגער־קאָמיטעט, אין וועלכן די גאַנצע באַפעלקערונג איז פאַרטראָטן, — האָב איך אים געענטפערט.

אַ קוים באַמערקבאַרער שמייכל האָט זיך באַוויזן אין די ווינקלען פון זיין מויל און גלייך פאַרשוווּנדן אין די דיקע וואָנצעס אַריין.

— „נו, גוט, — האָט ער געענטפערט, — זאָל זיין פון דעם אַלגעמיינעם קאָמיטעט. איך בין אַ מיטגליד פון שטאַב, וואָס פירט אָן מיט די מיליטערישע אָפּעראַציעס אין דעם ראַיאָן, און דער שעף פון דער אַרטילעריע־אָפּטיילונג. אונדזערע כוחות האָבן שוין פאַרלאָזן די שטאָט און געפינען זיך אויף דער צווייטער זייט פון טייך שטשאַראַ, אין דער פאַרשטאָט זאַמאָשטשע. מאָרגן אין אָט דער צייט וועט שוין דאָ ניט זיין קיין איין רוסישער סאָלדאַט. די דייטשן קענט איר דערוואַרטן מאָרגן, פאַרנאַכט. עס וועט, וואַרשיינליך, נעמען 3—4 טעג ביז די לאַגע פון אייער שטאָט וועט קלאָר ווערן. אין אַ פּאָר טעג אַרום וועט פאָרקומען אַ שטאַרקע קאַנאָנאַדע צווישן אונדזער אַרמיי און דער דייטשישער. ס׳שטייט אין געפאַר אייער שטאָט אינגאַנצן אָפּגעווישט צו ווערן. איך האָב אַ וועג ווי אַזוי צו ראַטעווען, אויב ניט די שטאָט, איז ווייניקסטנס אייער אַלעמענס לעבן." —

די גאַנצע צייט וואָס ער האָט גערעדט, האָט ער זיך געשפּילט מיט זיין בייטשל. ניט־ווילנדיק האָבן מיינע אויגן נאָכגעפאָלגט דעם אויסדרוק פון זיין געזיכט און די באַוועגונגען פון דעם בייטשל. אַפילו ערשט, שרייבנדיק די שורות, פיל איך נאָך די דעמאָלס׳דיקע אומרוהיקייט, די אינערלעכע צורודערונג, וואָס אָט די שפּילעוודיקע באַוועגונג האָט דאַן אַרויסגערופן ביי מיר.

נאָך אַ מינוט שווייגן האָט ער, אַריינקוקנדיק מיר גלייך אין די אויגן, צוגעגעבן: „איך בין געקומען צו אייך ווי אַ געשעפטסמאַן: איך וויל אייך פאַרקויפן זיכערהייט פון לעבן און איר וועט מיר דאַרפן גוט באַצאָלן דערפאַר". (דער מחבר דערמאָנט נישט די גרויס פון דער סומע וואָס דער מיליטער־מאַן האָט פאַרלאַנגט, אָבער ה. א. יאַנאָווסקי, וועמנס זכרונות ווערן דאָ אויך פאַרעפנטליכט, דערמאָנט זיך אַז ער האָט פאַרלאַנגט 10 טויזנט רובל. — רעדאַקציע). איידער איך האָב נאָך געהאַט צייט אַרויסריידן אַ וואָרט, האָט ער, מיט אַ האַלבן שמייכל אויף די ליפּן, צוגעגעבן:

— „איך וויל איר זאָלט וויסן, אַז אויב אייך אָדער אימיצן אַנדערש וועט איינפאַלן אַ געדאַנק זיך צו קלאָגן אויף מיר ביים קאָרפּוס־גענעראַל, וועט דער איינציקער רעזולטאַט זיין אַ פולשטענדיקער חורבן פון דער גאַנצער שטאָט און דער באַפעלקערונג". —

מיט אַ רוהיקן, ערנסטן טאָן האָב איך זיך געווענדעט צו אים:

— איך וויל אייך דערקלערן, אַז מיר אַלע אין קאָמיטעט זיינען ערפאַרענע מענטשן, ניט קיין היץ־קעפּ. מיר פאַרשטייען זייער גוט אונדזער לאַגע. איך קען אייך זאָגן פאָרויס, אַז דער קאָמיטעט, ווי אויך די גאַנצע באַפעלקערונג, קענען נאָר האָבן די וואַרעמסטע געפילן פון דאַנקבאַרקייט צו אייך פאַר אייער אמת־מענטשלעכער באַציהונג צו אונדז. וואָס אָנבעלאַנגט אייער פאָרשלאַג, קען איך, ווי איר פאַרשטייט אַליין, גאָרניט טאָן אַלס אַנ׳איינצעלנער מיטגליד. מיר דאַרפן צונויפרופן אַנ׳עקסטרע זיצונג, ווייניקסטנס פון אַ טייל מיטגלידער. עס איז זייער געוווּנשן, אַז נאָך היינט נאָכמיטאָג זאָלן מיר זיך ווידער טרעפן דאָ, ווו באַפולמעכטיקטע פון קאָמיטעט וועלן

מיט אייך צוזאַמען באַהאַנדלען די פראַגע. —

גוט, — האָט ער געזאָגט, — דריי אַזייגער נאָכמיטאָג! — און גלייך דערנאָך האָט ער פאַרלאָזט דאָס הויז.

אין אַ האַלבע שעה אַרום זיינען מיר, 7—8 מענטשן, שוין געזעסן אין רב׳ס הויז. די שטימונג איז געווען אַ שווערע, די מיינונגען פאַרשיידן. נאָך אַ קורצן ערנסטן ישוב־הדעת האָבן מיר באַשלאָסן צו באַשטימען 3 פּערזאָן אָן קיינע אינסטרוקציע. אין פאַרלויף פון שמועס מיט׳ן פאַלקאָוניק וועלן זיי אַליין אויסגעפינען דעם בעסטן וועג ווי צו האַנדלען. באַשטימט זיינען געוואָרן: גראַדזענסקי דער אַפּטייקער, מאָטל זאַקין און איך.

עס האָט ניט גענומען לאַנג און דער פאַלקאָוניק איז געקומען. די ערשטע זאַך וואָס איך האָב באַמערקט איז געווען, אַז ער האָט ניט מיטגעבראַכט מיט זיך זיין בייטשל. אַ געפיל פון דערלייכטערונג און באַרויקונג האָט מיך באַהערשט.

מיר האָבן דאָ געשילדערט פאַר׳ן פאַלקאָוניק די לאַגע אין שטאָט. מיר האָבן דערמאָנט די פאַמיליעס, וועמענס שפּייזערס זיינען מאָביליזירט געוואָרן; די פּליכטלינגען, וואָס זיינען אַריינגעוואָרפן געוואָרן צו אונדז אָן קיין שום מיטלען צום לעבן; די עפּידעמיעס וואָס הערשן אין שטאָט און וואָס עס שטייט אונדז פאָר אין דער צוקונפט. דאַן, — האָבן מיר צוגעגעבן, — אויב דער פאַלקאָוניק האָט אַ וועג צו ראַטעווען אונדזערע לעבנס און צו שאַנעווען די שטאָט פון פאַרניכטונג, וועלן מיר זיך אָנשטריינגען ביז צום העכסטן גראַד כדי צו באַפרידיקן אים. מיר האָבן אָבער אונטערגעשטראָכן, אַז ביי אונדזער בעסטן ווילן וועט עס זיין ווייט פון אַ באַדייטנדער סומע, ווייל אַלע רייכע פאַמיליעס זיינען שוין אַוועק פון שטאָט. מיר האָבן אויסגעדריקט אונדזער האָפענונג, אַז ער וועט האָבן מיטלייד מיט אונדז אין אונדזער שווערער לאַגע.

די גאַנצע צייט איז דער פאַלקאָוניק געזעסן אומבאַוועגלעך, ווי פאַרזונקען אין געדאַנקען. אַ קורצע ווײַלע זיינען מיר אַלע געזעסן שווייגענדיק. דער רב האָט נאָר אייניקע מאָל זיך אויפגעשטעלט נערוועז און צוריק זיך אַנידערגעזעצט. דאַן האָט דער פאַלקאָוניק זיך געווענדעט צו אונדז. גערעדט האָט ער שטיל, לאַנגזאַם, ניט קוקנדיק אויף קיינעם.

— "געוויס, — האָט ער געזאָגט, — איז אייער לאַגע זייער אַ שווערע. די צייט איז קורץ. צוויי אַרמייען רינגלען אַרום די שטאָט. איך קען אָבער אַביסל פאַרמינערן די געפאַר מיט דעם וואָס איך וועל אייך אָנווייזן, וועלכע טיילן פון שטאָט וועלן אַמעינסטן באַשאָסן ווערן. זאָלן זיך די איינוווינער פון אָט די טיילן אַריבערציהען אין די ווייניקער געפערליכע גאַסן. קיין געלט פאַרלאַנג איך ניט היינט פון אייך. נאָר אויב איך וועל אַרויס אַ לעבעדיקער פון דער מלחמה, און אויך איר און אייער שטאָט וועלן אַרויס אומבאַשעדיקט, וועל איך אייך באַזוכן נאָך דער מלחמה און דעמאָלט וועט איר מיך באַפרידיקן. דערווייל וועל איך זיך באַגנוגענען דערמיט וואָס אייער רב וועט מיר געבן זיין צוזאָג." —

מיר האָבן דערקלערט דעם רב אַלץ וואָס דאָ איז פאָרגעקומען און וואָס דער פאַלקאָוניק פאַרלאַנגט פון אים. ר׳ מרדכי׳לעס פּנים האָט אויפגעלויכטן. ער האָט זיך אויפגעשטעלט און אויסגעגליכן זיין איינגעבויגענעם קערפּער, און שטייענדיק אַזוי ווי אַ גרייז־גרויער פּאַטריאַרך, מיט זיין שניי־ווייסער באָרד און די טיפע, שוואַרצע, שאַרף־דורכדרינגענדע אויגן, האָט ער אויפגעהויבן זיין רעכטע האַנט און פייערלעך געזאָגט:

— "איך, רב און מרא דאתרא פון סלאָנים, גיב מיין וואָרט און צוזאָג אין מיין אייגענעם נאָמען און אין נאָמען פון אונדזער עדה, צום אדון פאַלקאָוניק, אַז נאָכדעם ווי מיר אַלע וועלן בשלום אריבערקומען די מלחמה, וועלן מיר עס פילן ווי אונדזער חוב צו פאַרגיטיקן דעם אדון פאַלקאָוניק פאַר זיין גוט הארץ צו אונדז"... —

אַ לאַנגע, שטילע און אָנגעשטריינגטע רגע האָט זיך געצויגן. פּלוצלינג האָט דער פאַלקאָוניק זיך אויפגעהויבן פון אָרט, מיט פעסטע טריט צוגעגאַנגען צום רב, אָנגענומען זיינע ביידע הענט און מיט אַ בקשה׳דיקן קול אַרויסגערעדט: "ראַבין, בלאַגאָסלאַווי מעניאַ אי מאָיו סעמיו" (רבי, בענטשט מיך און מיין פאַמיליע). און אַ הויכער, ברייט־פּלייציקער רוסישער פאַלקאָוניק האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אויף די קני פאַר׳ן רב. מיט די הענט פאַרלייגט אויפן האַרצן ,דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן, האָט זיין גרויסער קערפּער ווי איינגעשרומפּן און קלענער געוואָרן, און אינגאַנצן האָט ער אויסגעזען ווי אַ דערשלאָגענער, עלנטער מענטש.

אינסטינקטיוו האָבן מיר זיך אַלע אויפגעשטעלט. אַלע גרענעצן צווישן אונדז און אָט דעם מיליטער־מאַן זיינען ווי אָפּגעווישט געוואָרן. מיר האָבן דערפילט אין אים איינעם פון "אונדזערע", מיט די זעלבע נשמה־אַנגסטן, וועלכער זוכט הילף פאַר זיך און זיינע נאָענטסטע. אויך דער רב האָט זיך פאַר אַ מינוט פאַרלאָרן. ער האָט זיך אָבער באַלד באַהערשט, און האַלטנדיק זיינע הענט צעשפּרייט איבער׳ן פאַלקאָוניק׳ס קאָפּ און מיט פאַרמאַכטע אויגן, האָט ער שטיל געפּליסטערט ווערטער פון געבעט און טרייסט, וואָס האָבן קוים דערגרייכט צו אונדזערע אויערן. אייניקע מינוט זיינען מיר אַלע געשטאַנען ווי פאַרגליווערטע, פאַראייניקט מיטן זעלבן געפיל פון מענטשליכער נאָענטקייט.

ווען מיר זיינען שוין אַלע צוריק געזעסן אַרום טיש, האָט דער פאַלקאָוניק, מיט אַן׳אויסגעלייטערטן געזיכט און אַ רוהיקן קול געזאָגט צו אונדז:

— "איך באַפריי אייער רב פון זיין צוזאָג. איך וויל ניט קיין געלט פון אייך. איך זאָג אייך אָבער צו, אַז איך וועל אויסנוצן אַלע מעגליכקייטן און מיין גאַנצן איינפלוס צו ראַטעווען אייערע לעבנס און צו שאַנעווען אייער שטאָט". —

איצט, ווען איך דערמאָן מיך, אַז פון דער שרעקליכער באַמבאַרדירונג, וואָס האָט אָנגעהאַלטן דריי מעת־לעת און איין נאַכט, האָבן מיר, פאַרהעלטעניסמעסיק, ווייניק געליטן אין מענטשליכע קרבנות און צעשעדיקטע הייזער, ווילט זיך מיר פרעגן: ווו ביזטו, רוסישער פאַלקאָוניק, אַ דערצויגענער אין אַן אַנטיסעמיטישער אַטמאָספערע און אונטערן איינפלוס פון רעאַקציאָנערע מיליטער־לייט; ווו ביזטו איצט צו באַקומען פון אונדז, די שארית־הפליטה פון דער חרוב־געוואָרענער סלאָנימער קהלה, די פאַרדינטע אָנערקענונג און וואַרעמע געפילן פון דאַנקבאַרקייט פאַר דער האַרציק־מענטשליכער באַציהונג, וואָס דו האָסט אונדז אַרויסגעוויזן אין יענע שווערע טעג?!

חיים אווערבוך

דער „רויטער מגן־דוד״ אין סלאָנים

איינער פון די ערשטע אויפטוען פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע „הרצליה״ אין 1918 איז געווען דאָס גרינדן די סאַניטאַר־מעדיצינישע אָרגאַניזאַציע „מגן־דוד־אדום״ („רויטער־מגן־דוד״). דאָס איז געווען דעם 5־טן אַפּריל 1918 און דער איניציאַטאָר איז געווען דער ענערגישער דאָקטער און געזעלשאַפטליכער טוער ד״ר צבי לעווין. ער איז געקומען אין טאָג־טעגליכן קאָנטאַקט מיט די פאָלקס־מאַסן, און אונטערן איינדרוק פון דעם שרעקליכן סאַניטאַרן מצב אין שטאָט און די הערשנדע קראַנקהייטן, טיפוס, טובערקלאָז און „שפּאַנקע״ (די שפּאַנישע גריפּע) — האָט ער זיך געווענדעט צו דער ניי־געשאַפענער אָרגאַניזאַציע „הרצליה״ און פאָרגעלייגט איר צו גרינדן דעם הילפס־פאַריין. „הרצליה״ האָט גערן אָנגענומען ד״ר לעווינס פאָרשלאַג און אַזוי איז ענטשטאַנען דער „רויטער־מגן־דוד״. אַלס פאָרזיצער איז אויסגעקליבן געוואָרן דער דאָקטאָר לעווין, אַלס סעקרעטאַר — דער שרייבער פון די שורות, קאַסירער — גרשון בערנשטיין און אַלס חבר דוד ראַקאָוויצקי.

אויפן ערשטן קול פון דער הנהלה פון „רויטן־מגן־דוד״, האָבן זיך הונדערטער פרייוויליקע רעגיסטרירט צו הילף דער ניי־געגרינדעטער אָרגאַניזאַציע, דורכגעמאַכט קורצע קורסן פון מעדיצינישע הילף, אויסגעהערט רעפעראַטן וועגן אָנשטעקנדיקע קראַנקהייטן.

די חברים פון ר. מ. ד. זיינען שטענדיק געשטאַנען אויף דער וואַך, זיך באַטייליקט ביי יעדער פאַרזאַמלונג, און געגעבן זייער ערשטע מעדיצינישע הילף ווען דאָס איז נויטיק געווען. די זעלבע חברים האָבן באַגלייט מיט מעדיצינישע מכשירים, אין דעם ערשטן גרויסן ל״ג בעומר־שפּאַציר, די שול־קינדער אין שאָסיינעם וואַלד אין 1918, און האָבן געגעבן הילף די שוואַכע קינדער וועלכע זיינען געווען פערמאַטערט פון לאַנגן שפּאַציר.

אין מאַי 1918 נאָך דער גרויסער שריפה אין סלאָנים וועלכע האָט אַרומגענומען פיל גאַסן: רוזשנאַייער, ברייטער־גאַס און ביידע יורדזיקעס, א. אַ., זענען הונדערטער משפחות געבליבן אָן אַ דאַך און אָן אַ פּלאַץ ווו צו לייגן די קאָפּ. נישט קיין בעט, נישט קיין טיש, נישט קיין שטול, נישט קיין בעטגעוואַנט — אַלץ איז אַוועק מיטן פייער. דערצו האָט געווירקט דער הונגער, וועלכער האָט פאַראורזאַכט פאַרשידענע קראַנקייטן.

הילפלאָז, האָט אַ גרויסער טייל פון די נישרפים זיך איבערגעקליבן אין בערנאַרדינער קלויסטער. צוליב דער ענגשאַפט און פעלן פון היגיענע, האָבן זיך פאַרשפּרייט פאַרשידענע עפּידעמיעס, וועלכע האָבן פאַראורזאַכט פיל קרבנות, איבערהויפּט פון טובערקלאָז.

דער גרויסער זאַל פונעם קלויסטער איז פאַרטיילט געוואָרן פאַר די נישרפים, אין וועלכן יעדערער האָט געקראָגן אַ קליין ווינקעלע, וועלכער האָט קוים געסטאַיעט פאַר זיין משפחה.

ד״ר לעווין פון „רויטן־מגן־דוד״ פלעגט אָפט באַזוכן די נישרפים אין בערנאַרדינער קלויסטער און פלעגט געבן מעדיצינישע הילף אומזיסט. אָבער חוץ לזה האָבן זיך די נישרפים גענויטיקט אין אַנדערע זאַכן: זיי האָט געפעלט קליידער, שיך, וועש, מילך און פלייש פאַר די קראַנקע קינדער.

די פרייוויליקע חברים זענען געווען זייער טעטיק און האָבן יעדן טאָג באַזוכט די נישרפים אין בערנאַרדינער קלויסטער און אין אַנדערע פּלעצער, ווו נישרפים האָבן זיך אויפגעהאַלטן, כדי זיך צו אָריענטירן אין וואָס די אָרעמע און קראַנקע נישרפים נויטיקן זיך.

דער „רויטער־מגן־דוד״ האָט זיך פאַרבונדן מיט אַלע דאָקטוירים פון שטאָט: ראָזענבליט, שעראַצקי, ביעלסקי, לעווין, עפּשטיין, יאָסל דער רופא, אברהמ׳ל דער געלער א. א. אויך מיט די דייטשע מיליטערישע דאָקטוירים, וועגן געבן מעדיצינישע הילף די אָרעמע און קראַנקע נישרפים.

עס איז וויכטיק צו פאַרצייכנען דעם נאָמען פון אַ פּוילישן מיליטערישן דאָקטאָר (אַ ייד) — ד״ר פּיאָנטניצקי פון לאָמזשע, וועלכער האָט זיך אין די יאָרן 1919—1920 איבערגעגעבן מיט לייב און לעבן צו די אָרעמע און קראַנקע אין שטאָט, און צום „רויטן־מגן־דוד״.

די קראַנקע פלעגן אויך באַקומען רפואות פאַר ביליקע פּרייזן, און אין פאַל פון פעלן געלט — גענצליך אומזיסט. דער „רויטער־מגן־דוד״ האָט זיך פאַרבונדן מיט אַלע אַפּטייקן פון סלאָנים, אין וועלכע יעדער איינער האָט געקאָנט באַקומען אַלערליי רפואות מיט אַ צעטל פון „רויטן־מגן־דוד״.

מיט אַ שטיקל צייט שפּעטער האָט דער פּראָוויזאָר אָרלינסקי איינגעאָרדנט אַ קליין אַפּטייקל אין איינעם פון די צימערן פון „הרצליה״, (אין ד״ר גאָלדבערגס הויז, בריקערגאַס).

די הוצאות זיינען געווען מינימאַלע און מען האָט געקאָנט געבן פיל רפואות אומזיסט.

דער „רויטער־מגן־דוד״ האָט געקויפט פאַרשידענע מעדיצינישע מכשירים און פלעגט זיי אויסלייען אין נויטיקע פאַלן. אויך האָט מען אָפּגעדונגען אַ קעלער, וועלכן מען האָט אָנגעפילט מיט אייז, כדי צו פאַרטיילן פאַר די קראַנקע.

די פרייוויליקע חברים פלעגן באַזוכן אין די הייזער פון די אָרעמע קראַנקע, און לויט זייער באַריכט פלעגט דער „רויטער־מגן־דוד״ זיי שיקן פּראָדוקטן און מעדיצינישע הילף.

די חברים פון ר. מ. ד. פלעגן אויך נעכטיקן אין די הייזער פון שווערע קראַנקע, כדי אומצובייטן די פאַרמאַטערטע פאַמיליע. ביי די אָרימע פלעגט זיין די לינה גענצליך אומזיסט; ביי די פאַרמעגלעכע פלעגט מען נעמען באַצאָלט פאַר נעכטיקן.

ביים היינטיקן טאָג איז זיך שווער פאָרצושטעלן ווי אַזוי מ׳קאָן האַלטן אַ קראַנקן וואָכן און מאָנאַטן אין שטוב. ס׳זענען

פאַראַן שפּיטעלער און אַ שווערער חולה ווערט אינטערנירט אין שפּיטאָל.

אָבער אין יענע יאָרן אין סלאָנים, פלעגן קראַנקע אָפט ליגן וואָכן און חדשים אין דער אייגענער וואָהנונג. די משפּחה פלעגט מיד ווערן פון זיצן שטענדיק נעבן חולה, בייטאָג און ביינאַכט. דער „רויטער-מגן-דוד" האָט מיטן איינפירן די לינה פאַרלייכטערט די לײדן פון דער פאַמיליע און פון חולה זעלבסט. (אמת, אין די פריהערדיקע דורות פלעגט דאָס אויספירן די טראַדיציאָנעלע חברה „לינת-הצדק").

מיטן אַריינגיין פון דער סאָוויעטן-מאַכט קיין סלאָנים, אין 1919, האָבן די זעלבע אָנערקענט דעם ר. מ. ד., כאָטש ס'איז געווען אַ ציוניסטישער אַנשטאַלט.

ביי דעם גרויסן קבלת-פּנים פון אַלע אַרבעטער-פּאַרטייען און פּראָפעסיאָנעלע פאַריינען לכבוד די סאָוויעטן, וועלכע איז פאַרגעקומען אויפן פּלאַץ, האָבן זיך באַטייליקט די חברים פון ר. מ. ד. מיט ליימע העלבערג בראש, טראָגנדיק אַ ווייסע פאָן מיט אַ רויטן מגן דוד.

די פאָן איז נישט אויפגענומען געוואָרן אויף דער טריבונע, אויף וועלכער ס'האָבן זיך געפונען די פענער פון פּאַרטייען און פּראָפ. פאַריינען, צוליב דעם, וואָס די פאָן איז געווען אַ ווייסע. זלמן קוניצע, האָט אין זיין רעדע געגעבן אַ שטאָך די טרעגער פון דאָזיקער פאָן. די סאָוויעטן-מאַכט האָט אפילו געגעבן אַ קליינע שטיצע דעם ר. מ. ד., אַלס אויסדרוק פון אָנערקענונג פאַר זיינע לייסטונגען.

די שפּעטערדיקע פּוילישע מאַכט האָט זיך גערעכנט מיטן „טשערוואָנאַ טאַרטשאַ דאַווידאַ" און מיט וויכטיקע מעשים צום גונסטן דער אַרעמער באַפעלקערונג.

דער דאָזיקער וויכטיקער אַנשטאַלט האָט קיינמאָל נישט געמאַכט קיין אונטערשיד צווישן די וועלכע האָבן זיך גענויטיקט אין הילף. די גאַנצע יידישע באַפעלקערונג פון סלאָנים האָט זייער גוט אָפּגעשאַצט דעם דאָזיקן וויכטיקן מעדיצינישן און סאָציאַלן אַנשטאַלט, וועלכער איז געגרינדעט געוואָרן דורך ד"ר צבי לעווין ע"ה, און די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע „הרצליה".

ס'איז וויכטיק צו באַמערקן, אַז אין גאַנץ פּוילן זענען אפשר געווען נאָך אייניקע אַנשטאַלטן מיטן נאָמען ר. מ. ד. ווי באַקאַנט האָט זיך אין סלאָנים געהאַלטן דער ר. מ. ד. ביז דער צווייטער וועלט-מלחמה.

אין שפּיץ פון דער הנהלה זענען שפּעטער געשטאַנען ד"ר עפּשטיין און ישראל-חיים באַרקאָווסקי.

אונדזער פליכט איז צו באַטאָנען, אַז איינע פון די וויכטיקסטע און איבערגעגעבנסטע חברות פון ר. מ. ד. איז געווען פייגל קאַפּלאַן ע"ה. (די טאָכטער פון באַוווסטן העבראַישן לערער יעקב-מרדכי קאַפּלאַן), וועלכע האָט געווידמעט איר גאַנצער צייט ביז איר עליה אין ארץ-ישראל.

בנימין סקודיצקי

די „אַרבעטער-טיי-האַלע"

אין די יאָרן 1917—1918

סוף יאָר 1916 האָט די דייטשע אָקופּאַציע-מאַכט אָנגעהויבן נאָכלאָזן פון איר שטרענגקייט און איז געוואָרן עטוואָס מילדער. די דייטשן האָבן ווייניקער געשיקט אויף „צוואַנגס-אַרבעט" און יידן האָבן אָנגעהויבן פרייער און לייכטער צו אָטעמען. דאָן איז ווי פון אונטער דער ערד ווידער אַרויסגעוואַקסן אַ יידישע אינטעליגענץ פון אַלע שאַטירונגען, — אַ כוח וואָס האָט אַ טרייסל געטאָן דאָס פאַרגליווערטע יידישע לעבן. די יידישע סלאָנים האָט זיך דאָן אַזוי ווי אויפגעכאַפּט פון אַ לעטאַרגישן שלאָף.

פון איין זייט האָט ווידער אויפגעלעבט די ציוניסטישע אינטעליגענץ, וועלכע האָט געבילדעט די אַלגעמיין-ציוניסטישע און צעירי-ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס. פון דער צווייטער זייט זיינען ווידער געקומען צו אַ לעבהאַפטער טעטיקייט די אַרבעטער-קרייזן וואָס זיינען פאַר דער מלחמה געווען קאָנצענטרירט אַרום די יידישע אַרבעטער-פּאַרטייען. אָט די קרייזן האָבן דאָס סוף 1916 געגרינדעט די אַזוי-גערופענע „אַרבעטער-טיי-האַלע", אַ מין אַרבעטער-קלוב, וואָס האָט געדאַרפט דינען אַלס דעקונג פאַר דער פּאָליטישער אַרבעט פון די פּאַרטייען. משמעות, אַז די דעמאָלסטיקע אַרבעטער-טוער אין שטאָט האָבן געמוזט האַנדלען אַזוי פאַרשטעלט, צוליב דער עינא בישא פון דער אָקופּאַציאָנס-מאַכט.

איך וויל דאָ אָנצייכענען די טעטיקייט פון דער „האַלע" פאַר די פּאָר יאָר פון איר עקזיסטענץ, אַזוי ווי ס'איז געבליבן אין מיין זכרון.

לפנים ווען האָט, אַלזאָ, די „אַרבעטער-טיי-האַלע" געדינט אַלס אָרט, ווו אַרבעטער און פאָלקס-מענטשן פלעגן אַריינקומען און באַקומען פאַר עטלעכע פעניג אַ גלעזל טיי מיט צובייסעכץ, און אויך לייענען אַ צייטונג אָדער אַ זשורנאַל ביי די לאַנגע טישן אין גרויסן זאַל. די האַלע האָט זיך געפונען אין דער גרויסער געביידע ווו פאַר דער מלחמה איז געווען לאָקירט די „יעוורייסקאַיאַ אוטשילישטשע" (און נאָך דער מלחמה — די יידיש-פּוילישע גימנאַזיע). די „אַרבעטער-טיי-האַלע" האָט, אָן ספק, אַריינגעשריבן אַ מערקווירדיקן קאַפּיטל אין דער געשיכטע פון יידישן געזעלשאַפטלעכן לעבן אין סלאָנים פאַר יענע יאָרן, און האָט געלייגט אַן אייגנאַרטיקן חותם אויף זיין שפּעטערדיקן אויספאָרמירן זיך.

אָפיציעל איז די „האַלע" געווען נאָר אַ קלוב. אונאָפיציעל האָבן זיך דאָרט קאָנצענטרירט די 3 אַרבעטער-פּאַרטייען: „דער בונד", די ס.ס. („פאַריייניקטע") און די „פּועלי-ציון". יעדע פּאַרטיי האָט געהאַט איר לאָקאַל אין בשותּפות'דיקן הויז. אין די אָוונטן און אין די שבת-נאָכמיטאָגן פלעגט דאָרט רוישן ווי אין אַ בינשטאָק. מען פלעגט אָפּהאַלטן פאַרזאַמלונגען און באַראַטונגען; מען פלעגט איינאָרדנען דיסקוסיעס וועגן פאַרשיידענע יידישע און סאָציאַלע פּראָבלעמען, פאַרלעזונגען אויף ליטעראַרישע טעמעס, אָוונטן געווידמעט יידישע שרייבער א. ד. גל.

פון דער „אַרבעטער־טיי־האַלע" איז דאָס אַרויסגעוואַקסן די ערשטע יידישע פאָלקס־שולע אין שטאָט. די ערשטע שולע־קלאַסן זיינען דאַן ענטשטאַנען מיט די לערער: משה־בערל קוניצע און ברכות (געענדיקט די גראַדנער לערער־קורסן; שרה לידאָווסקי, וואַליצקי, דזיענצעלסקי און מאַנטע. זיי האָבן דאַן געלערנט אין צוואָרפענע לאָקאַלן, אין די „ווייבער־שולן" ביי די שווערסטע באַדינגונגען. ערשט מיט יאָרן שפּעטער האָט זיך די פאָלקס־שולע לאָקירט אין דער געביידע אין אָפּער־גאַסל.

פון דער אַרבעטער־טיי־האַלע איז אויך אַרויסגעוואַקסן דער אַרבעטער־כאָר, דיריגירט פון יאַלאָווטשינען און ראַטשטיין. דער כאָר איז אויפגעטראָטן אייניקע מאָל אין „נאַראָדני דאָם" (פאָלקס־הויז) אויף ספּעציעלע אַרבעטער־פייערונגען. דאָס האָט טאַקע דערזעלבער כאָר געזונגען דעם 9־טן יאַנואַר 1918, דאָס ספּעציעל־פאַרפאַסטע ליד פון זלמן קוניצע און מוזיק פון ראַטשטיין. דאָס ליד איז געווען געווידמעט דעם „בלוטיקן זונטיק" פון דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע. אין זכרון זיינען מיר געבליבן צוויי סטראָפן פון ליד:

מיט גלחים און מיט צלמים
פרומע בילדער, הוילע קעפּ, —
פירט ער דאַן דעם בלינדן עולם
צו דעם פריצ׳ס הינטערטרעפּ

און די ענד־סטראָפע:

און געשוואָרן האָבן זיי הייליק:
מער צום פריץ קיינמאָל גיין;
מער ניט בעטן דאָס וואָס קומט זיי, —
נאָר צו נעמען אַלץ אַליין!

די „האַלע" האָט אויך געהאַט אַ דראַמאַטישן קרייז. דער רעזשיסאָר איז געווען אהרן מאַשיניסט. אין קרייז האָבן אָנטיילגענומען, צווישן אַנדערע: גיטל דייטש, אסתר לוריע, באַסיענקעוויטש, שקאַלניקאָוויטש, וועלוול עפּשטיין, יודל דער גאַרבער (כ׳געדיינק ניט זיין פאַמיליע־נאָמען) און אַנדערע. דער קרייז האָט אויפגעפירט: „די מכשפה", „שולמית", „בר־כוכבא" פון גאָלדפאַדען; „צעזייט און צעשפּרייט" און „מזל־טוב" פון שלום־עליכם, ווי אויך פּיעסן פון יעקב גאָרדין, פּרץ, פּינסקי.

אין און אַרום דער „אַרבעטער־טיי־האַלע" זיינען געווען טעטיק, — אויף וויפיל איך דערמאָן זיך, — די פאָלגנדע פּערזאָנען: פון „בונד": איטשע סוועטיצקי, בנימין וואָלקער, חיים זאַקראַיסקי, טוביה גאָלדבערג, דער שטעפּער יאַנקל וויניאַרסקי, וואַליצקי, כאַשע בוזאָווסקי, פרומע קאַרפּאָווסקי. פון „ס. ס.": אפרים סוועטיצקי, מאַטל זאַקין, דער גאַרבער יוסף יערושעוויטש, יחזקאל (כעסקע) דוניעץ, עובדיה דעם בעקערס זון (מיט יאָרן שפּעטער ,דער רעדאַקטאָר פון „אָקטיאַבער" אין מינסק, וועמען מען האָט נאָכהער דערשאָסן אַלץ „טראָצקיסט"). פון „פּועלי־ציון": איטשקע ווערניקאָווסקי און אַ געוויסער לערער מ. רייז (ניט קיין סלאָנימער, וועלכער האָט זיך געפונען אין שטאָט אַלס פּליט). אויך זיינען געווען טעטיק: זלמן קוניצע, וויניקאָווסקי, יאַשקע וואָלאָך.

די „אַרבעטער־טיי־האַלע" האָט עקזיסטירט ביז׳ן אַריינקומען פון די באָלשעוויקעס אין סלאָנים אין יאָר 1919. די סאָוועטישע מאַכט האָט באַטראַכט אַלע אַרבעטער־פּאַרטייען, אַחוץ די קאָמוניסטישע, אַלס קאָנטער־רעוואָלוציאָנערע. די „אַרבעטער־טיי־האַלע" האָט זיך פאַרמאַכט און צוזאַמען מיט איר האָבן זיך אויפגעלייזט אַלע יידישע פּאַרטייען, אינסטיטוציעס און אָרגאַניזאַציעס אין שטאָט.

חיים אווערבוך

ערשטער אַלגעמיינער ל״ג־בעומר שפּאַציר אין 1918

געווען איז דאָס אין יאָר 1918, ווען סלאָנים איז נאָך געווען אָקופּירט פון די דייטשן.

אַ פּאָר וואָכן פאַר פסח תרע״ח (1918), האָב איך געלייענט אין דער צייטונג „היינט", אַז ל״ג בעומר וועט פאָרקומען אין וואַרשע אַן אַלגעמיינער שפּאַציר און מאַניפעסטאַציע פון אַלע תלמידים פון די יידישע שולעס. קלער איך: פאַרוואָס זאָלן מיר נישט מאַכן אַזאַ זאַך אויך אין סלאָנים, און שפּאַצירן מיט די קינדער אין סלאָנימער „שאָסיינעם" וואַלד. האָב איך זיך דורכגערעדט וועגן דעם מיט אַ ציוניסטישן חבר, יעקב זעלוויאַנסקי, און מיר האָבן ביידע באַשלאָסן צו באַאַרבעטן אַ פּלאַן וועגן אַן עקסקורסיע צום וואַלד מיט אַלע תלמידים פון די סלאָנימער שולעס אינעם ל״ג בעומר טאָג.

אונדזער ערשטע אויפגאַבע איז געווען, זיך דורכצושמועסן מיט אַלע דירעקטאָרן פון די שולעס און „חדרים", כדי צו וויסן זייער שטעלונג וועגן אַ ל״ג בעומר־שפּאַציר. צו אונדזער גרויס באַוואונדערונג, האָבן צו אונדזער פאָרשלאָג איינגעשטימט אַלע לערער פון די העבראַישע, יידישע שולעס און „חדרים", און אפילו די מנהלים און די רביים פון די תלמוד־תורה׳ס האָבן אָנגענומען מיט שימחה אונדזער פּראָיעקט. דאָס האָט אונדז צוגעגעבן זייער פיל מוט און מיר ביידע האָבן זיך גענומען צו דער אַרבעט.

יעדן טאָג פלעגן מיר באַזוכן פאַרשידענע שולעס און „חדרים", און מיט דער איינשטימונג פון די לערער, פלעגן מיר לערנען די קינדער מאַרשירן און זינגען פאַרשידענע נאַציאָנאַלע, רעליגיעזע און פאָלקס־לידער. יעדע שולע האָט אויסגעקליבן די יעניקע שירים, וואָס האָבן געפּאַסט פאַרן גייסט פון זייער שולע.

אַ לאַנגן משא־ומתן האָבן מיר געהאַט מיט דער דייטשער־מאַכט אויף צו קריגן אַ דערלויבעניש פאַרן געפּלאַנטן שפּאַציר. סוף־כל־סוף האָבן מיר עס באַקומען. אויך האָבן זיי דער־

לויבט, אַז דער אָרקעסטער פון די פייערלעשער זאָל באַגלייטן דער מאַניפעסטאַציע, און אַז איניקע פעסער פון די פּאַזשאַר־ניקעס זאָלן אונדז איבערגעגעבן ווערן, כדי צו פירן וואַסער אין וואַלד פאַר די הונדערטער קינדער, וואָס וועלן זיך באַטייליקן אין שפּאַציר.

זייענדיק דער סעקרעטאַר פון „רויטן־מגן־דוד", האָב איך אָרגאַניזירט אַ ספּעציעלע גרופּע חברים פון ר. מ. ד., וואָס זאָלן מיטגיין מיט דער מאַניפעסטאַציע און געבן ערשטע הילף אין פאַרשידענע פאַלן. אין שפּיץ פון דער גרופּע איז געשטאַנען ניאָמע יודעלעוויטש, יאָסל דעם רופא'ס זון, וועלכער איז געווען אַ חבר פון „רויטן־מגן־דוד".

ווען אונדזער פּלאַן האָט זיך אָנגעהויבן פאַרווירקליכן, האָבן מיר באַקומען פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע „הרצליה" אין סלאָנים אַן איינשטימונג צו אונדזער אַרבעט און פּלענער. דער לערער דוד ראַקאָוויצקי (פון קוניצעס גימנאַזיע) איז באַשטימט געוואָרן אַלס קאָמענדאַנט פון דער מאַניפעסטאַציע.

ד"ר לעווין, דער פאָרזיצענדער פון „רויטן־מגן־דוד", האָט מיט גרויס צופרידנקייט אָנגענומען אונדזער פאָרשלאָג, אַז ער זאָל רעדן עטליכע ווערטער אויפן שול־הויף, ווען די מאַניפעסטאַציע וועט אַהין אָנקומען.

מיר האָבן באַשטימט דעם „פּוסטן סאַד" אַלס קאָנצענטראַציע־פּלאַץ פאַר אַלע שולעס. מיר האָבן צוגעגרייט שילדן מיט די נעמען פון די שולעס און „חדרים", כדי די לערער און קינדער זאָלן וויסן ווו צו וואַרטן.

די לערער און מלמדים האָבן באַקומען מעלדונגען, אַז זיי זאָלן צוגרייטן אַ קאָלעקטיוון עסן פאַר די קינדער אויפן גאַנצן טאָג. מיר האָבן געדונגען בעלי־עגלות, זיי זאָלן פירן דאָס עסן צום וואַלד, ווי אויך אויף צו פירן די שוואַכע קינדער.

אַ פּאָר טעג פאַר ל"ג בעומר, זענען מיר בײדע געווען זייער אָנגעשטרענגט. דאָס איז דאָך געווען דאָס ערשטע מאָל אין אונדזער לעבן אויסצופירן אַזאַ גרויסע אויפגאַבע; אַזאַ גרויסן ווערק, וואָס איז געווען פאַרבונדן מיט הונדערטער קינדער און לערער און מיט טויזנטער סלאָנימער איינוואוינער, און מיט אַזוי פיל ריזיקעס. צו וועלן מיר מצליח זיין? צו וועלן ניט זיין פאַרשידענע שטרויכלונגען? צו וועלן נישט טרעפן, חס־וחלילה, קיין אומגליקן דורכן שלעפּן אַזעלכע שוואַכע קינדער אויף אַזאַ ווייטע שטרעקע און וועלכע זענען נישט געווען געוואוינט צו גיין אַזוי ווייט, ווי צום שאָסיינעם וואַלד? און די שווערסטע פראַגע איז געווען: צו וועט נישט אויסרייסן אַ גרויסער רעגן אין מיטן וועג? מיר האָבן געפילט אויף זיך אַזאַ גרויסע פאַראַנטוואָרטליכקייט, און געהאָפט אַז אַלץ וועט זיין אין אָרדנונג.

אַ טאָג פאַר ל"ג בעומר, האָבן מיר צום לעצטן מאָל באַזוכט אין די אַלע שולעס און חדרים; געמאַכט די לעצטע רעפּעטיציעס אין מאַרשירן, זינגען און פאַרשידענע פאָרווײלונגען; געגעבן די לעצטע אינסטרוקציעס, ווי אַזוי זיך צו פירן אין וועג און אין וואַלד; איבערגעגעבן די תלמידים ספּעציעלע בלויע לענטעס, געווידמעט ל"ג בעומר.

מיר האָבן זיך באַרוהיקט, זעענדיק, אַז דערווײל גייט אַלץ אין אָרדנונג. מיר האָבן געגלויבט און געהאָפט, אַז אונדזער חלום וועט פאַרווירקליכט ווערן, און אַז מאָרגן וועט גאַנץ סלאָנים זען אין אירע גאַסן די רעזולטאַטן פון דער נאַציאָנאַלער באַוועגונג.

אַ גאַנצע נאַכט האָב איך נישט צוגעמאַכט קיין אויג. אַ זייגער 5 פאַרטאָג האָב איך אַרויסגעקוקט פון פענצטער. ס'איז געווען וואָלקנדיק. אַ ציטער איז מיר דורכגעגאַנגען איבערן גאַנצן קערפּער. צו וועלן אַלע אונדזערע פּלענער בטל ווערן? צו וועלן די אַלע האָפנונגען פון די סלאָנימער פאַרשמאַכטע קינדער זיך צו באַטייליקן אין דער נאַציאָנאַלער מאַניפעסטאַציע און שפּאַציר צום וואַלד — פאַרשטערט ווערן צוליבן רעגן? און פיל פראַגע־צייכנס, איינער נאָכן אַנדערן, האָבן זיך אויפגעהויבן און זיך נישט געלאָזט באַרוהיקן. די וואָלקנס זענען טאַקע נישט קיין גרויסע, און וועלן נישט ברענגען קיין גרויסן רעגן, אָבער ס'איז גענוג אַז אַ קליין רעגנדל וועט ברענגען דערצו, אַז די מאַמעס וועלן נישט לאָזן די קינדער גיין אין וואַלד אַריין.

6 אַ זייגער אין דער פרי בין איך שוין אַוועק צום „פּוסטן סאַד", אויף פּאָנעסוווער גאַס, דער פּלאַץ ווו די קינדער דאַרפן זיך צונויפקלייבן. דאָרט האָב איך שוין געטראָפן איניקע פון אונדזערע חברים. זיי זענען געווען זייער פּעסימיסטיש געשטימט וועגן דער מעגליכקייט פון אַ רעגן, וואָס קאָן מיט זיינע טראָפּנס אָנמאַכן צרות דעם גרויסן וווּנדערבאַרן נאַציאָנאַלן צוג. מיר האָבן באַשלאָסן צו קעמפן מיט אַלע אונדזערע קרעפטן קעגן דעם „שונא" נומער איינס.

7.30 אַ זייגער אין דער פרי זענען שוין אַלע קינדער פון די שולעס און חדרים, צוזאַמען מיט זייערע לערערס און מלמדים געווען אין „סאַד". די סדרנים האָבן זיי באַוויזן זייערע פּלעצער. די קינדערשע אויגן האָבן געגלאַנצט פאַר שימחה, אַז סוף־כל־סוף וועלן זיי גיין צוזאַמען מיט אַלעמען צום וואַלד.

פּלוצלינג האָט אַ געדיכטער וואָלקן פאַרדעקט די זון און אַ קליין רעגענדל האָט אָנגעהויבן גיסן. צו וועט חס־וחלילה, דער שפּאַציר בטל ווערן?

דערווייל איז אויך געקומען ד"ר לעווין, און אויף מיין פראַגע: וואָס איז זיין מיינונג וועגן דעם רעגן וואָס קאָן צושטערן אַלע אונדזערע פּלענער, האָט ער געענטפערט מיט אַ פעסטן טאָן: „היינט טאָר נישט גיין קיין רעגן, און נישט געדאגה'ט, קיין רעגן וועט נישט גיין".

כאָטש מיר האָבן געוווּסט, אַז ער איז נאָר אַ דאָקטער און אַז ער האָט נישט קיינע פאַרבינדונגען מיטן „מלאך־הגשם", פונדעסטוועגן האָבן זיינע פעסטע ווערטער געווירקט אויף אונדז צום גוטן. מיר האָבן פאָרגעזעצט אונדזער אַרבעט. אין איניקע מינוטן שפּעטער איז די זון ווידער אַרויס פון די וואָלקנס מיט אַ שמייכל אויפן געזיכט, און דער רעגן האָט אויפגעהערט.

8 אַ זייגער אין דער פרי האָט זיך אָנגעהויבן די מאַניפעסטאַציע. דער פּאָזשאַרנער אָרקעסטער, מיט די מעשענע גלאַנצנדיקע קאַסקעס און יום־טובדיק געקליידעט, איז געגאַנגען פאָרויס, שפּילנדיק פאַרשידענע מאַרשן.

אין שפּיץ פון דער מאַניפעסטאַציע איז געגאַנגען דוד ראַקאָוויצקי, און נעבן יעדער גרופּע פון קינדער זענען געגאַנגען די לערער. די קינדער האָבן מאַרשירט מיטן פולן טאַקט און צופרידנקייט.

מען איז אַרויס פון גאָרטן דורך סטודענטסקי־גאַס, ברי־

קער־גאַס, נעווסקי, שול־הויף. אַלע קראָמען זענען געוואָרן געשלאָסן לכבוד דעם קינדערשן יום־טוב. טויזענטער יידן זענען נאָכגעגאַנגען. אַ יום־טובדיקע שטימונג האָט זיך געפילט אומעטום. די קינדער האָבן זיך געפילט ווי גיבורים.

צוקומענדיק צום שול־הויף, איז אַרויף ד״ר לעווין אויף אַ טיש און גערעדט אַ גאַנץ קורצע און האַרציקע רעדע אין עברית. רווישנדיקע אַפּלאָדיסמענטן האָבן באַגלייט זיין רעדע, און גלייך האָט דער פּאָזשאַרנער אָרקעסטער געשפּילט „התקוה״. טויזנטער הערצער האָבן געקלאַפּט פאַר פרייד, הערנדיק דאָס ערשטע מאָל אין דער געשיכטע פון סלאָנים דעם יידישן נאַציאָנאַלן הימן עפנטלעך. פיל פון גרויסן עולם האָבן ממש געוויינט פאַר שימחה. אפילו גאַנץ פרומע יידן און אויך „בונדיסטן״ האָבן געקוואָלן פון הערן דעם „התקוה״ געשפּילט פונעם פּאָזשאַרנעם אָרקעסטער, און צו זען די תינוקות של בית רבן, ווי זיי גייען אַזוי פיין און שטאָלץ אויף די סלאָנימער גאַסן.

די לאַנגע מאַניפעסטאַציע האָט פאָרגעזעצט איר וועג דורך סקראָבאָווער־גאַס (3־טער מאַי), ווערנדיק באַגלייט דורכן אָרקעסטער, חברים פון „רויטן־מגן־דוד״ און אַ זייער גרויסן עולם. אייניקע פעסלעך מיט וואַסער און וועגענער מיט עסנוואַרג זענען נאָכגעפאָרן ביזן וואַלד. די לערערס האָבן געפונען זייערע פלעצער, לויט די צוגעגרייטע שילדן.

ווי צופרידן זענען געווען די סלאָנימער פאַרשמאַכטע קינדער, וואָס האָבן קיינמאָל נישט געפילט דעם טעם פון אַ צוזאַמענדיקן שפּאַציר — קומענדיק אין שיינעם וואַלד. זיי האָבן גלייך אַראָפּגעוואָרפן זייערע אויבערשטע קליידער און אָנגעהויבן שעפּן פרישע לופט פון וואַלד און פון די בוימער. די לערער האָבן געגעבן זייערע תלמידים דעם צוגעגרייטן עסן. וואַסער האָבן זיי געטרונקען פון די פּאָזשאַרנע פעסלעך. נאָכהער האָבן זיי זיך אָנגעהויבן שפּילן אין פאַרשידענע פאַרווײלונגען.

אין וואַלד איז געווען ששון ושימחה. די קינדער האָבן זיך זייער שיין געוויילט און זיך געשפּילט אונטער דער אָנפירונג פון זייערע לערערס. אַ שיינער און אינטערעסאַנטער ווינקל אין וואַלד איז געווען, ווו די תלמוד־תורה־קינדער האָבן זיך געשפּילט. זייערע לידער זענען געווען גאַנץ אַנדערע און זייערע שפּילערייען האָבן נישט געשטימט מיט די איבריקע שולעס, אָבער אַ באַזונדער חן איז געלעגן אויף די תלמוד־תורה־קינדער, וואָס האָבן זיך געפילט אַזוי פריי אין גרויסן געדיכטן וואַלד.

אַ גרופּע פון די חברים פון „עבריה״ וואָס איז מיטגעגאַנגען מיט דעם שפּאַציר, זענען זיך צונויפגעקומען אין איינעם פון די שיינע ערטער אין וואַלד און זיך דורכגעשמועסט וועגן די איינדרוקן פון פייערלעכן טאָג און גרויסע מאַניפעסטאַציע און איר ווירקונג אויפן סלאָנימער פובליקום, וואָס האָט געוויינט פאַר שימחה, הערנדיק דעם „התקוה״, און די אָפּשפּיגלונג פון יום־טוב אויף די פריילעכע פנימלעך פון די סלאָנימער קינדער.

2 אַזייגער נאָכמיטאָק איז אַרויס אַ באַפעל זיך צוגרייטן צום פאַרלאָזן דעם וואַלד. די קינדער האָבן גאָר קיין חשק ניט געהאַט זיך אומצוקערן אַהיים. אָבער אַ באַפעל איז באַפעל. די לערער האָבן צונויפגעקליבן זייערע תלמידים, און לויט דעם זעלבן סדר האָבן זיי אָנגעהויבן אַרויסגיין פונעם רוישנדיקן וואַלד.

★

גאַנץ סלאָנים, אומאָפּהייניגיק פון פּאַרטיי, האָט יענעם טאָג גערעדט מיט פרייד וועגן דעם זייער שיינעם נאַציאָנאַלן שפּאַציר, וואָס איז דורכגעגאַנגען מיט הצלחה און אָרדנונג. איך גלויב, אַז די אַלע תלמידים וואָס האָבן זיך באַטייליקט אין דער שיינער ל״ג בעומר עקסקורסיע אין 1918, און וועלכע געפינען זיך איצט אין ישראל, אָדער אין אַנדערע לענדער — געדענקען נאָך ביז היינט דעם וווּנדערבאַרן ל״ג בעומר־טאָג.

יצחק ליבטענשטיין (פּאַריז)

צוויי עפּיזאָדן פון דער סאָוועטישער אָקופּאַציע אין 1920

ענדע יולי 1920, אין דער צייט פון דער סאָוויעטיש־פּוילישער מלחמה, איז סלאָנים צום צווייטן מאָל אַריינגעפאַלן אין סאָוויעטישע הענט. די רויטע אַרמיי איז דאַן שנעל געגאַנגען פאָרויס און האָט דערגרייכט אַזש די וואַרשעווער פאָרשטעט.

גלייך ווי סלאָנים איז פאַרנומען געוואָרן האָבן די אָנגעקומענע מיליטער־לייט זיך אַרויסגעלאָזן איבער די געשעפטן און גענומען איינקויפן אַלץ, וואָס ס'האָט זיך נאָר געפונען. געצאָלט האָבן זיי, פאַרשטייט זיך, מיט סאָוויעטישע געלטבאַנקנאָטן, וועלכע האָבן דאַן געהאַט אַ קנאַפּן ווערט. אין משך פון עטלעכע טעג זיינען די געשעפטן בוכשטעבלעך אויסגעליידיקט געוואָרן. סלאָנימער סוחרים האָבן אויסבאַהאַלטן אַביסל איבערגעבליבענע סחורה. די סאָוויעטישע מאַכט האָט אַרויסגעגעבן אַ פאַראָרדנונג, אַז אַלע סחורות מוזן רעגיסטרירט ווערן אין ״רעווקאָם״ (״רעוואָלוציאָנערער קאָמיטעט״ וואָס האָט פאַרוואַלטעט מיט דער שטאָט). פאַרן נישט רעגיסטרירן די סחורות האָט געדראָט מיט שווערע שטראָפן.

אינצווישן האָט די רויטע אַרמיי געליטן אַ מפּלה ביי וואַרשע. אין די מיליטערישע רייהען איז אַנטשטאַנען אַ בהלה. זעלנער האָבן מאַסנווייז אָנגעהויבן צו דעזערטירן. כדי צו קעמפן מיט דער דעזערטאַציע, האָט די מאַכט איינגעשטעלט הינטערן פראָנט (און אויך אין סלאָנים) אַזוי־גערופענע ״מיליטערישע רעוואָלוציאָנערע טריבונאַלן״, וועלכע פלעגן יעדן געכאַפּטן סאָלדאַט־דעזערטיר, פאַראורטיילן צום טויט און די טויט־אורטיילן אויספירן. אַ שטימונג פון טעראָר האָט באַהערשט ניט נאָר די אַרמיי, נאָר אויך די ציווילע באַפעלקערונג, וועלכע האָט אָנגעהויבן פילן די אייזערנע האַנט פון דער ״טשעקאַ״. די לעצטע האָט טאַקע אויפגערודערט די שטאָט מיטן דערשיסן, אָן אַ משפּט, אַ יונג מיידל פון 17 יאָר, די

יינגערע טאָכטער פון טעלצע איינשטיין (אינהאַבערין פון גאַלאַנטעריי־געשעפט אין „ראַד־קראָמען”)

געשען איז עס אין פאָלגנדע אומשטענדן: אין שטאָט איז אָנגעגאַנגען אַ סעריע „אָביסקעס” (זוכונגען), און מען האָט געזוכט ניט־פאַרעגיסטרירטע סחורות. ביי אַזאַ „זוכונג” האָט מען געפונען אַביסל ניט־רעגיסטריטע שטאָף ביי דער עלטערער פאַרהייראַטעטער טאָכטער פון טעלצע איינשטיין. די סחורה איז געוואָרן קאָנפיסקירט, און די אינהאַבערין אַרעסטירט. איינשטיינס יינגסטע טאָכטער, אַן ענערגיש מיידל האָט געזוכט אַ מיטל, ווי אַזוי באַפרייען איר שוועסטער. דער קאָמענדאַנט פון רעוווקאָם, אַ רוס מיטן נאָמען ניקאָלאַיעוו, האָט זיך שוין, פאַר דער קורצער אָקופּאַציע־צייט, קונה־שם געווען אין שטאָט אַלס „כאַבאַרניק” (שוחד־נעמער). „גאַנץ שטאָט” האָט וועגן דעם געוווסט. און אָט האָט דאָס מיידל גענומען אַ געוויסע סומע געלט און אַוועקגעטראָגן ניקאָלאַיעווס פרוי, בעטנדיק איר, זי זאָל ווירקן אויף איר מאַן אַז ער זאָל באַפרייען איר שוועסטער. ניקאָלאַיעוון האָט שוין „געברענט דער באָדן” אונטער די פיס, ווייל די קלאַנגען וועגן זיין כאַבאַר־נעמען זיינען שוין דערגאַנגען צו דער „טשעקאַ”. ער האָט שוין געזוכט געלעגנהייטן, ווי אַזוי זיך ריינצוואַשן אין די אויגן פון די טשעקיסטן... ער האָט אַלזאָ, אויסגענוצט די געלעגנהייט און אַרעסטירט דאָס מיידל... ער איז געווען אָנ׳ברחמנות׳דיק און עקסטרעם, וועלנדיק, מכלומרשטן, איבערצייגן די טשעקאַ, ווי ווייט ער איז פון די פאַרדאַכטן. אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט מען דאָס מיידל דערשאָסן, אגב אָן קיין שום משפּט. די באַפעלקערונג איז פון דער ידיעה ווי פאַרגליווערט געוואָרן.

אַ צווייטער פאַל, וואָס האָט זיך פאַרענדיקט צום גוטן איז געשען מיט ה׳ ליאַכאזוויאַנסקי, אייגנטימער פון אַפטייק־סקלאַד אויף נעווסק. אין אַ געוויסער נאַכט האָט די מאַכט דורכגעפירט אַ ריי „אָביסקעס” און געפונען אין פוטערגעשעפט פון ה׳ לייב מילאַקאָווסקי אַ פעקל ניט רעגיסטרירטע פוטערוואַרג, און אין שכנות׳דיקן הויז פון ה׳ ליאַכאָזוויאַנסקי — אַ קעסטל ניט רעגיסטרירטע פאַרב. דער רעוואָלוציאָנערער טריבונאַל האָט זיי פאַר׳משפּט צום טויט. מילאַקאָווסקי איז צוליב זיין טיפן עלטער באַגנעדיקט געוואָרן. דאַקעגן האָט מען געזאָלט 48 שעה נאָכן משפּט, אויספירן דעם טויט־אורטייל איבערן ה׳ ליאַכאָזוויאַנסקי.

ס׳איז כדאי צו דערמאָנען אַ קוריאָז, וועלכער כאַראַקטעריזירט די האַנדלונג פון דער „טשעקאַ” אין יענע צייטן. ווי שוין געזאָגט, האָט מען ביי ה׳ ליאַכאָזוויאַנסקי געפונען ניט־רעגיסטרירט נאָר אַ קעסטל פאַרב. אַזוי איז אויך געווען אָנגעוויזן אין אָפיציעלן פּראָטאָקאָל פון דעם „אָביסק”. אָבער כדי צו באַרעכטיקן אין די אויגן פון דער באַפעלקערונג דעם האַרבן אורטייל, איז אין שטאָט־בלעטל, וועלכע די סאָוויעטישע מאַכט האָט צוקלעפּט אויף די ווענט פון אַלע גאַסן, געוואָרן אָנגעגעבן, אַז מ׳האָט ביי ליאַכאָזוויאַנסקין געפונען ריצין־אייל, אַ פּראָדוקט אין וועלכן ס׳האָט זיך געפילט אַ שטאַרקער מאַנגל.

נאָכ׳ן אַרויסגעבן דעם טויט־אורטייל איז אין שטאָט אַנטשטאַנען אַ בהלה. אָנגעזעענע כלל טוער, אויך פון די לינקע קרייזן, זיינען אַרומגעלאָפן און אינטערווענירט אין אַלע מעגלעכע אַמטן. מ׳האָט אַרויסגעשיקט טעלעגראַפישע באַגנעדיגונגס־ביטעס צו לענינען, צו טראָצקען, אָבער אָן ערפאָלג. די פרוי לאַכאָזוויאַנסקי מיט אירע 3 קינדער זיינען געלאָפן אין רעוווקאָם, אין טשעקאַ, אין טריבונאַל און געריסן וועלטן. די אָנפירער פון רעוווקאָם, מיד פון די געוויינען פון דער פרוי און קינדער, האָבן באַפוילן אָפּצופירן זיי אונטער אַ וואַך און זיי פאַרשפאַרט אין זייער וואוינונג אונטער אַ מיליטערישער שמירה, וועלכע האָט קיינעם צו זיי ניט אַריינגעלאָזן.

דערווייל האָט מען זיך אין שטאָט דערוווסט, אַז דער הויפּט־פּראָקוראָר פון אַלע רעוואָלוציאָנערע טריבונאַלן פון מערב־פראָנט, — אַ גאָר יונגערמאַן מיטן נאָמען זאָרין, — געפינט זיך צופעליק אין מיליטערישן שטאַב, וועלכער איז געווען לאָקירט אין קאַטוילישן מאָנאַסטיר (קעגנאיבער דעם „אָרעמען” זייט פון ראַד קראָמען). מ׳האָט די ידיעה איבערגעגעבן דער פרוי ליאַכאָזוויאַנסקי דורך אַ זייטיקע פענסטער, וועלכע די שמירה האָט ניט געהאַט באַמערקט. דורך דער זעלבער פענסטער איז זי תיכף אַרויס צוזאַמען מיט אירע 3 קינדער, אַוועק צום מאָנאַסטיר, און ווי זאָרין איז נאָר אַרויס, זיינען זיי אַלע פיר בוכשטעבלעך געפאַלן צו זיינע פיס און געמאַכט אַזאַ יאָמער און געוויין, אַז די גאַס איז תיכף געוואָרן שוואַרץ פון מענטשן. זאָרין האָט אויסגעהערט די פרוי לאַכאָזוויאַנסקי און איר צוגעזאָגט צו באַטראַכטן נאָך אַמאָל דעם משפּט. דעם זעלבן טאָג האָט ער טאַקע צונויפגערופן דעם טריבונאַל און אין משך פון 10 מינוט איז דער טויט־אורטייל פאַרביטן געוואָרן אויף 3 יאָר תפיסה. מען קען זיך לייכט פאָרשטעלן די פרייד וואָס האָט דאַן באַהערשט די שטאָט.

אין אַ פּאָר וואָכן שפּעטער האָט זיך דער פראָנט שנעל אַרוק געטאָן צו מזרח, און סלאָנים איז נאָך אַ קורצער שלאַכט פאַרנומען געוואָרן דורך די פּאָליאַקן. פאַרן אָפּטרעטן פון די סאָוויעטן, האָבן זיי אַלע אַרעסטירטע אַרויסגעפירט אין רוסלאַנד, מיט זיי איז אויך געווען לאַכאָזוויאַנסקי. אים האָט זיך איינגעגעבן אין מינסק צו אַנטלויפן פון צוג און ער איז נאָכהער צוריקגעקומען אין סלאָנים.

כדאי צו באַמערקן, אַז זאָרין האָט שפּעטער געמאַכט אַ גרויסע קאַריערע. ער איז געווען פּראָקוראָר אין די באַרימטע מאָסקווער פּראָצעסן פון די דרייסיקער יאָרן. נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה איז ער געווען פאָרשטייער פון רוסלאַנד אין אונאָ („פאַרייניקטע פעלקער”) און איז געווען אַ לענגערע צייט אַמבאַסאַדאָר פון סאָוויעטן־פאַרבאַנד אין פראַנקרייך.

העוסקים בצרכי צבור ובתי כנסיות לתפלה
עסקנים, גבאים, שולן און בתי מדרשים

יוסף דרור

זכרונות על אנשי-ציבור ועסקנים

ר׳ אבא שאכנרס ור׳ ירוחם לוינשטיין

שני בעלי־בתים חשובים ממתפללי בית־המדרש דחומה, שם יושבים אחד על־יד השני, במזרח קרן צפונית. שניהם גבוהי קומה, רזי גוף. שניהם אדוקים ומשאת־ציון בלבם. אך ר׳ אבא הוא בבחינת „ליבא לפומא לא גלי״, ואילו ר׳ ירוחם פעיל, עושה נפשות לרעיון הציוני, מוכר שקלים, אוסף תרומות ויושב עם קערת הקרן־הקיימת בערב יום־הכיפורים.

ר׳ אבא היה מכונה בעיר בשם: אבא לאסקעס״, על־שם אשתו, בעלת בית מסחר לאריגים. הוא לא התערב בעסקים והיה מבקר בחנות כ״אורח״, בלכתו בבוקר מבית־המדרש או בשובו לביהמ״ד למנחה. את רוב זמנו הקדיש למצוות הכנסת ילדי ישראל לבריתו של אברהם אבינו. היה מראשי המוהלים בזמנו. התעסקותו השניה היתה חברותו באגודת המתנדבים, מכבי־אש. אלה — הוד והדר לבושם, כובע־נחושת קלל מבהיק לראשם, ועל חגורם — גרזן נתון בנרתיק־עור. ענין זה של הדגשת כוח יהודי הביא את ר׳ אבא להימנות על אגודת מכבי־האש. ומה נהדר היה מראהו, כשראוהו צועד בתהלוכה כזו, כשהכובע הנוצץ על ראשו. אצל ה„פַאזשאַרנע״ (מכבי־אש) הוא מצא ביטוי לגבורה היהודית נוכח הדכאון והחולשה של יהודי במחי־צתם של גויים... זכורני, איך בטיול ל״ג בעומר הראשון בימי הכיבוש הגרמני, כשֶנֶערך הטיול המרשים של תלמידי בתי־הספר ואגודות־הנוער ליער, היה ר׳ אבא בין המעריצים הנלה־בים של התהלוכה החגיגית הזאת בעיר. הוא ליווה אותה עד לקצה־העיר כשעיניו זולגות דמעות־גיל והתרגשות.

ר׳ אבא ור׳ ירוחם עקבו בעֵרָנות אחרי המתרחש בתנועה הציונית ובארץ.

כמו ר׳ אבא, כן גם ר׳ ירוחם הסתמך בפרנסתו על אשתו, אשת חייל. היתה להם חנות של קמח במרכז העיר. ר׳ ירוחם עסק במקצת בעסקי־סרסרות של הלוואות בכספים. בגלל האי־מון הרב שהציבור ייחס לו, רבו לקוחותיו. כינויו בעיר היה לא על שם אשתו, כ״אבא לאסקעס״, אלא על שם אבות־המשפחה, ודהיינו: ר׳ ירוחם בר׳ משה — מרדכי ירוחם׳ס...

ר׳ אבא ור׳ ירוחם היו שונים — בנוהגי תפילתם. תפילתו של ר׳ אבא לא היתה בדבקות ובקול רם, אלא בלחש ורוב הזמן בעמידה, ואילו ר׳ ירוחם התפלל בקול רם ויכולת להקשיב לשי־חותיו עם הקב״ה. יש והיה מתרעם עליו ותובע תיקון עיוותים לעם ישראל, ויש והיה מתחנן לפניו או מתפנק כתינוק המתרפס בפני אבא סלחן. כשהיה מגיע בתפילת שחרית ל״אור חדש על ציון תאיר״ — היתה זו תפילת־תחנונים לבורא, כאומר: ״רב־ש״ע, כבר מלאה הסאה והגיעה השעה למעשים מצדך״. וכשהגיע „לאהבה רבה אהבתנו״ היה קולו מתרכך ומתעדן, כאילו רבון העולמים כבר נוטה להֵעָנות לו ולשמור אמונים לעם סגולתו... ר׳ ירוחם היה יודע וחובב ספר עברי, למד כל יום דף גמרא וכן קרא עתון עברי, את „הצפירה״, את „הזמן״. הוא זכה ובאחרית ימיו עלה עם אשתו לא״י. שניהם האריכו ימים בארץ.

ר׳ יוסף שרשבסקי

הוא היה אדוק קיצוני שלחם על דעותיו ולא וויתֵר אף על קוצו של יוד בעניני דת וחברה. היה תקיף בדעתו וידע מראש כי הנצחון יהיה על צדו, כי אין רוב בני־אדם מסוג בעלי־הבתים בסלונים דעתם פנויה למיני מחלוקת שהיה מעלה מדי פעם. הוא היה מחשובי בעלי־הבתים בבית־המדרש דחומה ומקומו — במזרח ע״י הרב דמתא. היה מאריך בשמונה־עשרה ומבטא כל אות בהדגשה.

ר׳ יוסף עמד בראש חברת ש״ס שבבית־המדרש ולמד את דף הגמרא היומי בדייקנות. מדי שבע שנים כשהיו גומרים את כל הש״ס היו עורכים שבעה ימי־משתה לכבוד המאורע, ומי כר׳ יוסף, בעל־השמחה הראשי? הוא גם היה גבאי ראשי בישיבה ובין גבאי חברא־קדישא, מושב־זקנים ובמוסדות־ציבור אחרים. בכל המוסדות דעתו קבעה. כי האמין בעצמו ועמד בתקיפות על דעתו. הוא ראה את עצמו ראוי לאיצטלא של שליח־ציבור, וגם בחיצוניותו הוא כיוון לכך, בהיותו בעל הדרת־פנים, זקנו מגודל ומטופח ולבושו הדר; בשבתות וחגים חבש צילינדר לראשו ובחורף — אדרת־שיער עם צווארון מן המעו־לים ביותר. בהילוכו שכולו אמר כבוד היה מידדה קצת, כביטוי לאפיו הסוער. שלש תפילות היו שמורות לו בבית־המדרש דחומה כשליח־ציבור, ודהיינו: תפילת־״נעילה״. לאחר יום־

הצום הארוך, מי יוכל להעלות כמוהו בפני השם יתברך את צרכי עם־ישראל? תפילת־„גשם” בשמיני־עצרת ותפילת „טל” בשביעי של פסח. כשהיה פונה לבורא בפסוקים: „זכור אב נמשך אחריך כמים”, או: „טל תן לרצות ארצך”, היה מורגש שהוא רואה את עצמו בן־בית אצל הקב”ה, משוחח אתו ומסביר לו את המבוקש ממנו בצורה מנומקת ומשכנעת... קולו היה ערב ורבים היו באים לשמוע לתפילתו.

הרגשת הקירבה לקב”ה באה לו מאמו דייכה. מספרים היו עליה, כי מדי קומה בכל בוקר משנתה עם אמירת „מודה אני”, היתה מקיימת שיחה עם הבורא ומוסרת לו דו”ח גם על בעלה ובניה... זו היתה מעין שיחה ידידותית בינה לבין קונה, שבה היא מעלה בפניו את אשר בלבה. מידה זו הורישה לבנה ר׳ יוסף.

כקנאי דתי הוא נלחם עם הציונים והציונות מלחמת־חרמה. וטעמיו ונימוקיו אתו: דחיקת הקץ, התנהגותם החפשית של הצעירים בא”י וכדומה. מזגו החם הביא לא־פעם להפרעות בביהמ”ד, כשהציונים רצו להעביר פעולה כספית למען הקק”ל, כמו: נדרים בעת קריאת התורה, קערות בערב יוה”כ, מכירת פסקי „אתה הראית” וכדומה.

אחד מבניו, נחמן, וכן שתי בנותיו עלו ארצה, והם העלוהו לא”י „הציונית”. הוא התישב בירושלים ועסק בשארית־ימיו בתורה.

ראוי לציין לשבחו, שבתרפ”ה, לפני עלייתי ארצה, הוא פגשני ואמר לי: „הנה קניתי סרט של הקק”ל. נוכחתי שאת הארץ צריכים לגאול, זו מצווה קדושה לכל יהודי”...

ר׳ יעקב אורלאנסקי (”יאנקל מלאך”)

מתי ובגלל־מה הוא הוכתר בכינוי „מלאך” אין איש יודע. כפי־הנראה, כינוי זה נדבק לו עוד בימי שחרותו ונעוריו.

הוא היה מורה לקליגרפיה, ל„כתיבה תמה”, לכתב־יד יפה, פשוטו כמשמעו. ואכן, בהלכות „פאטשערק” (כתב־יד נאה) הוא היה אמן. כלל זה היה נקוט בסלונים: מי שלמד כתיבה יפה אצל יאנקל מלאך, חזקה עליו כי כתב־ידו מהודר, אותיותיו מעוגלות ומצוחצחות — פנינים ממש. ר׳ יעקב נתן את שיעוריו לכתיבה תמה במאורגן בכמה „חדרים” ובחדרים מתוקנים. הוא היה אדם נוח בדיבורו עם כל אדם ועם תלמידיו שחיבבוהו מאד. התלמידים שדעתו נחה מהם היו זוכים הימנו בצביטה שהיא כעין לטיפה, ואילו אלה שהרגיזוהו היו נענשים בצביטה ממש...

לקראת החגים, בסוף כל „זמן”, אם זה לפסח ואם זה לראש־השנה, היתה פרשה מיוחדת, בהכנת כתיבתו של מה שהיה נקרא: „אנטפאר” או בלשון־הקטנה: „אנטפארעלע”. זה היה מעין מכתב עטור מסגרת וכתוב בדיו אדומה. האותיות — עגלגלות ומלוות סלסולים. תוכן האנטפאר היה: ברכה להורים לשנה החדשה, ולפסח — ברכה לחג. גם חתימת השם היתה מלאכת־מחשבת מסולסלת ומצועצעת.

ר׳ יעקב היה בין מתפללי בית־המדרש דחומה. פניו של „יאנקל־מלאך” היו אמנם דומים לפני „מלאך”, כפי שהם מופיעים בציורים המצויים בשערי סידורי־תפילה, גמרות וספרי קודש אחרים. היה גבוה ובעל זקן־שיבה ארוך. ובשעה שהיה לבוש „קיטל” בימים נוראים ועליו הטלית הגדולה, או בהתפללו כשליח־ציבור, דומה היה ל„מלאך”, מלאכו של ישראל, המעלה בפני הקב”ה סניגוריה על עמו... גם בהיגוי המלים בתפילות ניכר היה בו המורה לכתיבה תמה, המעגל כל אות ומהדר אותה בסילסול וצליל.

בימי זקנתו המשיך בעבודתו כמנהגו מימים ימימה. הוא נשא אשה שניה בהיותו למעלה משבעים ואף בן נולד לו, בן־זקונים... הוא האריך ימים בסלונים.

ר׳ יצחק אהרונוביץ

ר׳ יצחק אהרונוביץ היה משיירי דור־ההשכלה ונימנה על חשובי הקהלה ומכובדיה. תלמיד־חכם ומשכיל, היה מצוי אצל הספרות העברית. בנעוריו שיגר קורספונדנציות לעתונות העברית מזלבה עיירת־מולדתו. הוא השתקע אחרי נשואיו בסלונים וניהל את פנקסנות טחנת הקמח של קרובי־משפחה, האחים בילאוס. לאחר שנים נכנס לעסקי יערות, כרת עצים ברחבי בילורוסיה (בסביבת קוידאנוב), בפולסיה ובמקומות אחרים וכן שלח רפסודות עצים לגרמניה וראה ברכה בעסקיו.

כציוני נאמן, גמלה בו ההכרה להתישב בא”י. לתכלית זו ביקר בשנת 1914 בארץ ובדק את האפשרויות להתנחלות. הוא חזר לסלונים כדי לחסל את עסקיו ולעלות, אך בינתים פרצה מלחמת העולם ושמה לאל את תכניותיו.

בימי הכיבוש הגרמני על כל תלאותיו (ר׳ פרטים ב„תולדות הישוב”, כרך א׳ של פנקס־סלונים), הוא היה בין העסקנים שנרתמו לעבודת־העזרה. עשה לילות כימים למען עזור לנזקקים ולהקל מסבלם. ביתו הפך מרכז לאנשי־ציבור, שהיוו אז את וועד „עדת־ישראל”. על קבוצת עסקנים זו נמנו, בין היתר: ר׳ הלל־איסר ינובסקי, העסקן הגרודנאי שנקלע אז לסלונים ור׳ יעקב חננוביץ, שניצחו על עבודת־הסיוע הענפה. (שלשה אלה זכו לעלות ארצה בערוב יומם.) המפעל החשוב ביותר היה בית־התמחוי שסיפק תבשיל חם ולחם לכל דיכפין, שמספרם הגיע לאלפים.

יצחק אהרונוביץ היה מקובל על כל שדרות הציבור בעיר. היה מקדם פני כל אדם כעני וכעשיר, מעודד ומחזק ברכים כושלות בעזרה ממשית לנצרך. ביתו היה בית משכיל שומר מסורת. היה בין מתפללי „חברה־שטיבל” (של החברא־קדישא), ונמנה על ה„לומדים” המופלגים בבית־מדרש זה שהקדישו עתים לתורה יום־יום. בניו ובתו היחידה קבלו חנוך לאומי והשפה העברית היתה שגורה בפיהם.

בתקופה הפולנית חידש ר׳ יצחק את תכניתו לעליה. לשם זה ביקר שנית בארץ, בשנת 1925 לפתיחת האוניברסיטה. את בנו הצעיר הוא הכניס לבית־הספר החקלאי „מקוה־ישראל”, ובחזרו לסלונים הוא כיוון את מעשיו ועסקיו לקראת העליה הצפויה. את חסכונותיו הדלים הוא העביר לארץ, שם נרכש שטח אדמה ובנו חניך „מקוה” נטע עליו פרדס ובנה צריף שעתיד היה לשמש בית־מגורים למשפחה, כאשר הפרדס יתחיל להניב פרי.

גם בתקופה זו לא עזב ר׳ יצחק את העבודה הציבורית. בגין ישרו, שכלו החריף, תבונתו העמוקה והכרת עולם־המסחר, הוא טיפל מדי פעם בבוררויות בין סוחרים בענף מסחר העצים והמנסרות. חלפו שנים והפרדס בא”י גדל והניב פרי ובשנת

תרצ"ד הוא עלה ארצה עם אשתו. (בניו ובתו עלו ארצה לפניו). לא קלה היתה עליו הפרידה מהעיר, שלה הקדיש את מרבית חייו ומיטב שנותיו. ארבע שנים הוא חי בארץ ונפטר ביום ג' בשבט תרצ"ז.

ר' שמואל־יהושע (זיידל) ווייצל

הוא היה בנם היחיד של ר' מרדכי'לה, האב"ד בסלונים, ואשתו הראשונה, שהיתה ממשפחת גורלסקי בעלי־המפעל לסבון. (לר' מרדכי'לה היו עוד ילדים מאשתו השניה). הרב האב"ד הוריש לר' זיידל (כך היה מכונה בעיר) את זכות־האבות והתואר „בר־אבהן", ואילו הרבנית הורישה לו נכסים משלה, בית חומה גדול במרכז העיר, עם חנויות ומחסנים בקומת הקרקע ודירות בקומה השניה. בְּרַם, ר' זיידל היה איש יקר ובר־אורין בזכות־עצמו. הוא נסמך להוראה, אך גם עיין בלימודים חיצוניים, הירבה לקרוא בספרות עברית והיה מוקיר ספרים בכלל. הוא גם כתב שירים מליציים לעת־מצוא. ר' זיידל נשא אשה נבונה ותרבותית ממשפחה מכובדת ומיוחסת מבידגושץ. הוא היה ציוני פסיבי ועקב אחרי כל המתהווה בארץ. היה מהחולמים בצנעא על גאולה ועקבתא דמשיחא. רוב ימיו ישב על התורה ועל העבודה, חיבר חידושי־תורה (שלא פרסם מימיו, אך הספדו על אביו הודפס בסלונים). בתקופה הפולנית הוא נכנס לעסקי־מסחר בשותפות, אך הוא היה ה„שותף הבלתי־פעיל". על תמימותו הרבה וכן על התלהבותו בעניני גאולת הארץ ובנינה אפשר לדון ממקרה אחד שנחרת בזכרוני:

לאחר נשואי גרתי עם משפחת חותני, מר יצחק אהרנוביץ, בביתו של מר ווייצל ובשכנותו. בין דירה לדירה היתה דלת מעבר פתוחה תמיד, ולא סגרוה בגלל יחסי הידידות העמוקים בין המשפחות והקרובים.

זה היה בשנת 1920/21, באחד הבקרים בין שש לשבע התעוררתי לקול דפיקה בדלת חדר השינה שלנו. אשתי גם נבהלה. בפתחי את הדלת והנה ר' זיידל לפני.

— „מה יש ר' זיידל, שאלתיו. האם קרה משהו, אתלבש מיד ואצא".

„לא" — ענני. „ידידי, לא ישנתי כל הלילה וחכיתי לאור הבוקר. אַי, הוא ממשיך, ארץ־ישראל שלנו, עתיד מזהיר נשקף לה. איני מוצא מנוחה לנפשי ואני מוכרח להעלות את הענין לפניך. עיינתי לאחרונה במפת א"י ובאנציקלופדיות ומצאתי שים־המלח נמוך מים־התיכון ב־450 מטר בערך, והרי זה מקור לחשמל וכוח ממדרגה ראשונה, אם יורידו את מי ים־התיכון לים־המלח... ובכן, יתכן שמנהיגינו אינם יודעים את זאת. יש להעמידם על־כך ללא־דיחוי..." — בתקופת הרוסים חיבר זיידל לוח עברי שנשלח אפילו לרוסיה.

ר' זיידל ואשתו השתתפו במוסדות תורה וחסד. היא פעלה בעיקר בבית היולדות. על משפחתם עלה הכורת ולפליטה הגיע לארץ רק בנם הצעיר.

שלשה אברכים

שלשה אברכי משי נכנסו לסלונים בראשית המאה, והם: אשר אלשטיין, זלמן איוויאנסקי ושמואל ז'וכוביצקי, — כחתנים לבעלי־הבתים החשובים בעיר; ר' אפרים־יעקב לשצ'ינסקי, ר' יצחק וויינשטיין ור' גדליה אורינובסקי.

ר' אפרים־יעקב לשצ'ינסקי היה אחד מבין 12 פרנסי־החודש של הקהלה, עסקן ציבורי מעורב ברוב עניני העיר. במשך שנים היה חוכר „הקורובקה". בעל הדרת־פנים, נעימת־קולו עדינה, הילוכו נאה. חתנו אשר אלשטיין התפלל „בבית־המדרש דעיץ" (הילצערנעם בית־מדרש) ומקומו — במזרח ע"י חותנו, בסמוך למו"צ ר' אלחנן ז"ק. הוא הרכיב משקפים בעלי מסגרת זהב וכולו אומר חשיבות. אלשטיין חינך את בניו ברוח לאומית, את בנותיו שלח ללמוד בגימנסיה „הרצליה". בדעותיו היה לאומי מתקדם: היה מכובד בציבור הסוחרים. לפני כיבוש העיר ב־1915 הוא יצא לרוסיה, ועם שובו לא התאקלם מחדש. ניסה לסחור בוורשה, חזר לסלונים, ביקר בא"י אצל בניו וחזר לפולין.

ר' יצחק וויינשטיין היה מגדולי הסוחרים בעיר. הוא סחר במצרכי מזון שהובאו מפנים־המדינה ובחלקם אף מחו"ל, כגון: פירות מיובשים, דגים מלוחים וכדומה. הוא היה מדבר קצובות ובתוקף וניכר בכלל כאיש מעשי. אביו, ר' אליהו וויינשטיין (המכונה „אלי ניסלס") היה בזמנו ראש־הגבאים בביהמ"ד דחומה. חתנו זלמן איוויאנסקי התאקלם מהר בעסקי חותנו. גם הוא הצטרף לחותנו והתפלל בבית־המדרש דעץ. היה קצר־ראי וכשהיה מביט בסידור, היה מקרבו עד לעיניו ממש. גם הוא היה בין הצעירים המתקדמים, דתי־לאומי והבטיח רבות בחיים הציבוריים בעיר, אולם העסקים בבית־המסחר הפריעו לו בכך. בשלטון הפולני המחודש, כשהמצב המדיני והכלכלי בעיר היה קשה והצריך התערבויות תכופות ומו"מ עם פקידי הממשלה והעיריה, התחיל ה' איוויאנסקי לעסוק בעניני־ציבור, בוועד הקהלה ובעיריה. במרוצת השנים השתנתה השקפת עולמו היהודי, והוא הפך לאיש „אגודת־ישראל", הוא נבחר ליו"ר וועד הקהלה ושימש בתפקיד זה עד בוא הנאצים.

ר' גדליה אורינובסקי עסק בעסקי בנק ובמסחר־הסוכר. הרוח החיה בעסקיו היתה אשתו מלכה, בעלת מרץ רב, שידעה פרק בעניני ממונות ומסחר. שמואל ז'וכוביצקי נשא את בתם לאשה והתישב בסלונים. בתחילה השתתף בעסקי חותנו ואח"כ נכנס למסחר־העצים. עם זה היתה לו זיקה ציבורית והוא נרתם לעניני־ציבור. מקום־תפילתו היה בביהמ"ד דחומה ע"י חותנו. היה מבאי־ביתו של עו"ד יעקובסון ויצק מים על־ידו בפעילות הציונית וכללית־עירונית (ר' זכרונותיו בכרך זה). הוא גם היה ממקורבי ר' מרדכילי. אחרי 10 שנים בערך הוא העתיק את מושבו לברנוביץ הסמוכה. אחרי מלחמת העולם הראשונה הוא עבר לוורשה, אך ראה את עצמו תדיר כאיש־סלונים. בוורשה היה פעיל בתנועה הציונית. תולדות־חייו של ז'וכוביצקי בא"י ופעלו „כאלוף־מגדיאל", הלא הם כתובים בספר־זכרונותיו. בישראל הוא שינה את שמו ל„זקיף", ואכן הוא היה מֵעֵין „זקיף" ציוני, נכון לכל פעולה למען העם והארץ. הוא שימש שנים רבות חבר הדירקטוריון של קק"ל.

ר' שמעון־אהרן אורלינסקי

טיפוס מיוחד במינו היה ר' שמעון־אהרן (בני־העיר קראו לו: „שמעון־אָרע"). הוא היה בעל קומה־בינונית, דל־בשר. בזקנקנו המעוגל זרקה שיבה. מקצועו: חיט, בעל סלון לבגדי־נשים, שכמה פועליו וחניכים עבדו אצלו. ברם, ר' שמעון־אהרן היה עסקן ציבורי ממדרגה ראשונה, ועסקנותו קדמה

אצלו למלאכתו. דאגותיו של איש זה היו נתונות בראש וראשונה לציבור.

את הפרשה העסקנית שלו התחיל עוד בשנות התשעים, והוא בעל־מלאכה צעיר. תחילתה — בין אנשי־האומנויות בסלונים, בעלי־המלאכה על מקצועותיהם השונים. מצבם היה ירוד. בעמל רב הרויחו את לחמם הצר. בעל־מלאכה כי חלה, נשארה משפחתו ללא פרוסת־לחם. וכשנזדקן ונחלש, קיומו היה על הציבור ועל חסדי־נשים צדקניות, שסלונים נתברכה בהן. מצב זה הסעיר את רוחו של העסקן הצעיר. הוא כינס את בעלי־המלאכה, ולפי הצעתו הוחלט ליסד קרן עזרה הדדית ע״י תשלום חדשי קבוע של כל אחד. פעולתו נשאה פרי במשך שנים רבות והוא שימש כדַבר של בעלי־המלאכה בעיר. כמו־כן ידוע על מקרה נוסף בו הוכיח ר׳ שמואל־אהרן יוזמה ברוכה עוד בצעירותו: בשנות התשעים עלו בעלי־מלאכה אחדים מסלונים לארץ. אמצעים לא היו בידם. העסקן הצעיר כינס שוב את בעלי־המלאכה, העלה בפניהם את מצב עמיתיהם שעלו לא״י, וציבור זה הצליח לתמוך בהם ולעודדם במשלוח סיוע כספי עד שהצליחו להסתדר בעבודה.

מאז אותה תקופה התרחבה עסקנותו והקיפה שטחים וחוגים נוספים. הוא היה הרוח החיה בין ראשי הקהל והירבה לפעול למען מוסדות־חסד שונים וכן פעולות־סיוע חד־פעמיות, כגון עזרה לנשרפים בשנות־הכיבוש. כחבר פעיל בוועד הקהלה הוא נתן דעתו בעיקר לבעיות השיקום ועזרה קונסטרוקטיבית לבעלי־מלאכה ולסוחרים זעירים. הוא נתברך בבהירות־מחשבה, בכשרון־המעשה וביושר, וזכרו שמור כעסקן עממי, רב־פעלים, בשני הדורות האחרונים של הקהלה.

ר׳ יוסף גולדברג

קראו לו בעיר בשם: „יאסל באַדאַנעס״ על שם אשתו. היא היתה אשת־חיל, בעלת מסעדה עממית. הוא היה למעשה סמוך על שולחן אשתו שכיבדה אותו מאד. היא ידעה שבעלה בעל שאר־רוח הוא, יש לו מהלכים בין רבי־העדה המחשיבים אותו ביותר, ומשום כך לא הרבתה להעסיק אותו בעניני הבית. הוא מיועד לדברים גדולים, לעניני הציבור ולבנין ארץ־ישראל, ומה כי תעסיקהו במסעדה... כל מי שנכנס לביתם יכול היה להכיר, כי ר׳ יוסף לאו מן עלמא הדין הוא, אינו מושרש בהווי הבית, ואף כשהוא עושה משהו שהוטל עליו ע״י אשתו או שנחלץ בעצמו לאיזו עבודה — מחשבותיו נתונות למשהו אחר, רחוק בשטח, אך קרוב ללב.

ר׳ יוסף היה מוותיקי הציונים בעיר. מוצאו היה מבריסק־דליטא, וזה היה ניכר בהיגוי היידישאי שלו, שהיה שונה במקצת מההיגוי הסלונימאי. בגלל עסקנותו הציונית היה מקורב לעו״ד יעקובסון, לר׳ וולף ברמן וליתר פעילי התנועה. במרוצת השנים הוא הפך לרוח החיה שלה, המקשר, הפועל ומפעיל; הוא מוכר את השקל, מסובב בבתי ישראל, מסביר את חשיבות הארגון, מכנס כינוסים להפצת מניות הבנק הקולוניאלי, מארגן מפיצים לקופסאות הקק״ל — וכל זה בהסתר, לבל יוודע חלילה הדבר לרשות הצארית. האספות והישיבות היו נערכות בצורה מוסוות מפני עינא בישא, כמו מסיבת אירוסין וכדומה, והמשתתפים כבר היו מוכנים לכך.

ר׳ יוסף היה איש רזה, בעל פנים מארכים וזקן דליל חום־שחור, הילוכו בנחת ודיבורו שקט; דבריו נשמעים וחודרים ללבות השומעים. מעולם לא נפל ברוחו. בעל־בטחון היה. כל מאורע שזעזע יהודי באשר הוא שם, הוא מפרש לטובה. היה אופטימיסטן מלידה.

את ר׳ יוסף זכרתי עוד מימי־נעורי הראשונים, כאשר שמעתיו בליל תשעה־באב במועדון הבלתי־רשמי של הציונים (שנמצא אז בביתו של יעקב יודקובסקי), נואם על החורבן ועל חזון־הגאולה. וכן שמעתיו בשנים ההן בשמחת־תורה, כאשר היה מכנס לביתו, לאחר תפילת שחרית, מנין מיוחד של ציונים לקריאה בתורה, כדי לנדור נדרים למען הקק״ל.

לפני הכיבוש הגרמני ב־1915, עם צאתם של יעקובסון ואחרים את העיר, הרגיש ר׳ יוסף את עצמו כאילו נתיתם. העיר נתרוקנה אז מחלק מנכבדיה ועסקניה. כעבור שנה וחצי באה התעוררות מצד קבוצת צעירים מצומצמת, אשר פנו אליו בדבר חידוש הפעילות הציונית בעיר. הידיעות שהגיעו מחוץ־לארץ על הפעולה הציונית המתרקמת בלונדון עודדו את הנוער לקראת הבאות. כאשר נוסדה אגודת „הרצליה״ ב־1917, — אין לתאר את שמחת־לבו של ר׳ יוסף בימים ההם. ייסוד „מגן־דוד אדום״, הקמת קבוצת־הכשרה בחלקת־אדמה ע״י השצ״רה — בכל הפעולות האלה השתתף ברוח חפצה והן התאימו להשקפותיו על נחיצות עבודת־הווה בגולה. הוא גם נתן יד לאגודת „עבריה״ בשנים 1918—1920 ולהפצת העברית בעיר.

עם התבססות המשטר הפולני בעיר, כשסלונים צורפה למרכז הציוני בוורשה ונפתחה העליה, עמד ר׳ יוסף בראש המשרד הא״י המקומי. הוא היה קרוב ברוחו לתנועות־העבודה ולא התנגד להקמת סניפי „צעירי־ציון״ ו„התאחדות״ בעיר, כי היה בכך כדי לרכוש את הנוער למען הציונות. הוא ניצח על הפעולה המקומית למען „קרן־היסוד״ והשתתף בפועל בהתרמה, וכן נבחר כבא־כוח הציונים בוועד הקהלה.

לבסוף הוא הודיע, כי החליט לקיים את ציוניותו למעשה ולעלות. הוא נפרד מהעיר שבה פעל במשך עשרות שנים. אמר ועשה. הוא התישב בתל־אביב, חכר צריף ישן שעמד ב„פארק בַּדראַני״, בחולות שהשתרעו אז בין רחוב אלנבי ורחוב המלך ג׳ורג׳ דהאידנא. צריפו הפך למרכז חלוצי סלונים. זו היתה הכתובת למכתבים מסלונים לכל עולי העיר.

הוא לא הלך לחפש עבודות קלות. הפך לחלבן, שאת כדיו הטעין על חמור. מדי הזדמני לתל־אביב, הייתי סר לצריפו. הוא לא התלונן אף פעם. תמיד הביע את שביעת־רצונו על שהצליח לעלות ולחיות מיגיע כפיו. פעם פגשתיו בשעה מוקדמת בבוקר, כשהיה רכוב על חמורו ושני כדי־חלב תלויים משני צדי האוכף. הוא שמח על הפגישה, ירד מעל החמור, והחלפנו דברים. ראיתי לפני את אותו ר׳ יוסף, שעמד בראשית המאה בליל תשעה באב ודיבר על הגאולה העתידה לבוא. בשנת תרצ״ח נסתיימה פרשת חייו של ר׳ יוסף גולדברג, החייל הנאמן של המולדת.

מרדכי ואסתר קפלן

את מרדכי (הקרוי מוניה) הכרתי בשנת 1918. הוא חזר אז מן השבי הגרמני. באזכרה לד״ר יחיאל טשלנוב עלה על הבמה בבית הכנסת הגדול חייל, לבוש סגין מרופט, ובנאום

חוצב להבות אש ריתק את הקהל הרב שמילא את ביהכנ״ס ואכסדרותיו מפה לפה. שנים רבות אחר כך הייתי מזכיר לו מפעם לפעם משפט אחד מנאומו: „עס מעגן שווארצע קראָהען זיך דרייען איבער אונדזערע קעפ״... אימרה זו שהפריח ברמה בעת הופעתו, העבירה אז זרם חשמלי בתוכנו, הפיחה בכולנו רוח של אומץ וגאוה. מיד ראינו במוניה את האיש המיוחל שנזדקנו לו, ראינו בו את המורם מעם, את האיש שיבוא לעמוד בראש התנועה הציונית בעיר ושסבלה מחוסר אישים לייצוג בכל שטחי הציבוריות. (באותה אסיפה הופיע לראשונה עוד חייל מהשבי, יחזקאל מנדלביץ. חייל זה הוא כיום בעל־משק בהדר־רמתים ושמו בן־מנחם, והוא אביו של הקצין אמיץ־הלב, הידוע בשם „גוליבֶר״, שלחם את מלחמות ישראל בגבורה ובת־בונה ונפל על משמרתו).

על שני חיילים אלה היתה גאותנו. לא עוד רק ל„בונד״ טיפוסים כאלה, פשוטי־עם ואמיצי־לב, — אלא אף לנו, ובכאלה יכול נוכַל. הם הוסיפו לנו כוח ויוקרה.

מוניה הביא אתו מן השבי מספר קונטרסים מחוברות ציוניות מועתקות בסטנסל, שהוא עם עוד חבר בשבי בשם אופנגינדין העתיקו למען הפצת הרעיון הציוני בין השבויים היהודים. לא עברו ימים רבים ומוניה נבחר לראש התנועה הציונית בעיר. הוא נדחף ע״י התנועה לתפוס מקום מרכזי בחיי הציבור היהודי, נכנס כחבר לוועד הקהלה ונתמנה למזכירה הכללי. הוא גם נבחר למועצה העירונית ושימש בתפקיד „לאַוו־ניק״ (חבר העיריה), ופעל בהתאמה עם משה זבלוצקי, שהיה סגן ראש־העיר ונציג מרבית התושבים היהודים. הוא גם ייצג את התנועה בכל הכינוסים הארציים.

אשתו אסתר לבית יורש הצטרפה לתנועה הציונית בגיל צעיר ביותר; לראשונה כחברה ב„הרצליה״ וכפעילה „במגן־דוד־אדום״, ואח״כ כחברה „בהתאחדות״. היא שלטה בשפה העברית והיתה מופיעה באסיפות של „עבריה״ בהקראות ודיקלומים, וכן היתה אקטיבית בעבודת הקק״ל. עם הקמת סניף „ויצו״ בעיר, היא שימשה הרוח החיה בארגון זה. אסתר נישאה למוניה וביתם היה בית ציוני במלוא מובן המלה. עקב הצטיינותה בעבודת הקק״ל ונועם מדבריה, היא הוזמנה ע״י הלשכה הארצית בפולין לפעולות־הסברה בערי פולין ועיירותיה. היא פעלה במאמץ עילאי לעשות נפשות לתנועה ולהגדיל את ההכנסות לגאולת הארץ. ביקורה באיזו עיר או עיירה היה חג במקום ובקסם נאומיה כבשה לבבות. הלשכה הראשית של הקק״ל שלחה אותה אח״כ גם לרומניה, ואף הזמינה אותה לבקר בארץ למען תספוג את האוירה בארעא דישראל. אך בינתים פרצה המלחמה, ואסתר ומוניה לא זכו לראות את ארץ־שאיפותיהם.

בפעם האחרונה ראיתים בחורף 1935 כשהייתי בשליחות הקהק״ל בפולין, בעת ביקורי בסלונים. הרבינו שיחה על עלייתם האפשרית, אך לא איסתייעה מילתא: לא היה למוניה האומץ הדרוש לקום, להעפיל ולעלות עם משפחתו. ובינתים הקדים הכורת ושם קץ לחייהם ולחיי שתי בנותיהם.

יוסף דרור ומרדכי ספיר

בית הכנסת הגדול בשני הדורות האחרונים

הוא נשאר לפליטה, מצבה וציון לקהלה שהיתה שם ואיננה עוד, כי עלה עליה הכורת. מיותם עומד הבנין הגדול, ששימש מרכז לחיים היהודיים במשך שלש מאות שנה. הוא נשאר כזכר לעם שהיה שם ונכרת, כעקבות לרבבות הרגלים שדרכו שם, בדרך לבית הכנסת ולבית־התפילה האחרים שבשולהויף, במשך דורות רבים. לא יוסיפו לבוא שמה, לא יוצאי חלציהם של המתפללים ולא יהודים אחרים.

הבית הגדול והקדוש שנתפס ע״י הממשל החדש, ה„גואל״, הפך למחסן למצרכי־אוכל בשביל הגויים שהתישבו עכשיו במשכנות היהודים, תושבי העיר מדור־דור.

*

בית הכנסת הגדול עמד במרכז השולהויף ומסביב לו שורה של בתי־מדרש שונים שהקיפוהו. בית הכנסת הרם והנישא מעל כל בתי־המדרש היה בבחינת היכל, והרשים בצורתו הארכיטקטונית המיוחדת. בתי־תפילה היו גם ברחובות ובאיזורים שונים של העיר, כביכול, בתי־מדרש של שכונות (כגון ברחובות פאנעסווע, סקרובובה, זשאַבינקה, ברעג, זאמושצה ורחוב „הגשר״, שבתי־המדרש שלהם היו נקראים על שמותיהם). אולם מרבית בתי־התפילה היו מרוכזים בשולהויף, וביניהם גם בתי־המדרש לבעלי־האומנויות השונים, כמו: לחייטים, סנדלרים, כובענים, או בכל־אופן סמוכים לשולהויף: בתי־המדרש לקצבים (ז״ק, ראשי־תיבות של „זבחי־צדק״) ולעגלונים.

מול הכניסה לבית־הכנסת הגדול עמד בית־המדרש דחומה (געמויערטער בית־מדרש), ששימש מרכז ללומדי תורה, ומתפלליו היו מחשובי־העיר, דתיים קיצונים וידועים „כלומדים״ מופלגים בש״ס ופוסקים ו„כמתנגדים״ בעלי־הכרה. בבית־מדרש זה היה במשך דורות מקום־תפילתו הקבוע והמסורתי של הרב אב״ד דמתא. גם לומדי־תורה צעירים, עם גמר לימודיהם בישיבה, קנו להם שביתה בבית־מדרש זה, בו היו לומדים במשמרות, ובמשך הלילות היה בוקע ועולה קול לימוד הגמרא בניגון המסורתי.

הקיר המזרחי של בית־הכנסת הגדול היה רחב משני צדדיו של הבנין בשבעה־שמונה מטרים לכל צד, ובצלו חסו שתי עזרות לנשים לאורך הבנין, ולפניהן גינות־ירק לא־רחבות, שהיו גדורות גדרות־עץ. הקיר בלט מעל לגג־המשופע שהיה עשוי פח, והסתיים כלפי מעלה בצורה גלית, ומראשי הגלים הזדקרו גלילי־עץ מגולפים. חלון אֱליפסי במרומי הקיר החדיר את קרני השמש לתוך בית־הכנסת פנימה סמוך לתקרתו. חלונות בית־הכנסת היו קבועים בגובה רב ואף צירים היו תקועים בקירות מבחוץ, לצורך תריסים שלא הותקנו מעולם, מאחר שאי־אפשר היה, לו הותקנו, להגיע אליהם כדי

לסגרם ולפתחם. משום כך קבעו ליצני הדור את הכינוי: „סלאָנימער נאַראַנים" („חכמי סלונים", בלשון סגי-נהור...).

עליית הגג הגדולה של בית-הכנסת שימשה מקום-מחסה ליונים לעשרות. משני צדדיו של הבנין, מדרום ומצפון, היו, כאמור, בנויות שתי עזרות הנשים. עזרת-נשים שלישית מצד מערב, היתה בנויה בתוך הבנין על גבי עמודים גבוהים, בצורת גזוזטרה.

הכניסה לפנים בית-הכנסת היתה דרך פרוזדור ארוך הנקרא „פּאָלוש", שם היו מקיימים מניינים לתפילות מנחה ומעריב בשביל „מחויבי אמירת-קדיש". מהפּאָליש היתה דלת נוספת ליציאה בימי מועד ואסיפות-עם. כהמשך לפּאָלוש היו עולים מספר מדרגות לאולם קטן שנקרא „שבעה-קרואים". בניגוד לבית-הכנסת, היה אולם זה מחומם בחורף, והוא שימש משרד לישיבות הגבאים, אך גם כבית-תפילה קטן. ר' אברהם-משה שמש דמתא היה מבאר „בשבעה-קרואים" בלילות-השבת את פרשת השבוע, ובימות-החורף היו מתפללים שם בשבתות זקנים ותשושים, שלא סבלו את הקור שרר בבית-הכנסת. (שמענו מפי זקני-הדור, כי אולם „שבעה-קרואים" שימש בעבר גם מעין בית-מעצר. שם נעצרו „החטופים", שהקהילה היתה מחויבת להעמיד לשירות צבאי ל-25 שנים, וגם חוטאים אח-רים. בקירות היו גם ווים לשרשראות).

בכניסה לפּאָלוש מימינו הובילה לאולם בית-הכנסת דלת-עץ כבדה, מגולפת, שהיתה מורכבת משני חצאים, מהם רק חצי אחד היה פתוח כרגיל. את החצי השני היו פותחים רק בחגים או באסיפות-עם. בחמש מדרגות יצוקות ורחבות יורדים לתוך אולם בית-הכנסת, כדי לקיים: „ממעמקים קראתיך יה". על הבימה הגדולה במרכז האולם חפף מבנה ארכיטקטוני בצורת כיפה, שנשען על ארבעה עמודי-אבן ושהיה מפולס בכמה מפל-סים וקשתות. בחזית הבימה שולחן לקריאה בתורה ולפניו היו תקועות יתדות מגולפות שעליהן הרכיבו את כתרי התורה, שהורדו מעל ספרי-התורה בעת הקריאה בהם. על השולחן היה מונח מחבט מצופה-עור, ששימש להשתקת הקהל לפני התחלת התפילה, או בעת קריאת-התורה, כשהופרעה לפעמים ע"י שי-חות, או לפני איזו הכרזה פומבית. משני צדי הבמה היו דלתות לסגירתה, אך היו נסגרות לעתים רחוקות. שורות הספסלים משני צידי הבימה הגיעו עד סמוך לקיר-המזרח, שלאורכו משני צידי ארון-הקודש היה מקום-מושבם של „פני-העיר" ונכבדיה. ארון-הקודש היה שקוע בתוך הקיר העבה, והעליה אליו היתה במדרגות מקושטות, בנויות בחצי-גורן אליפסית משני צידי העמוד לתפילה. על העמוד היה מונח תמיד סידור גדול „כל-בו" באותיות מאירות עינים. לפני לוח-העמוד היו ערוכים אר-בעה פמוטות עם נרות דולקים. קירות בית-הכנסת היו צבועים בצבע שמן צהבהב מבריק, והקיר המזרחי היה מקושט בציורי חיות ועופות וכלי-נגינה שונים. מעל ארון-הקודש נשקף החלון האַליפסי, שזכוכיתו היתה בעלת גוונים רבים. תקרת האולם היתה מקומרת וממנה השתלשלו נברשות-נפט כבדות משושות („בליץ-לאַמפן"), שלאחר-כך הותקנו בהן נורות-חשמל. מילוי המנורות בנפט, עריכת הפתילות וכן כיבויין בימות-חול (כל-זה עד התקנת תאורת-החשמל בימי מלחמת-העולם הראשונה), נעשה ע"י ה„שמש שני", ר' פסח יאשע. ואילו מלאכת-הכיבוי בלילות-שבת נעשתה על-ידי יורקה, ה„שבת-גוי". הכיבוי נעשה באמצעות שפופרת-פח ארוכה. גוי זה היה ממונה על נקיון השול-הויף ובתי-השימוש הציבוריים שבו. אגב, יורקה היה שבת-גוי גם בבתים בסביבה.

בגלל היעדרה של מערכת-הסקה לחימום האולם הגדול של בית-הכנסת, היו מתפלליו בימות-החורף מועטים ביחס, ואף אלה שבאו היו מתעטפים בטליתותיהם על-גבי אדרותיהם השעירות החמות.

שתי יציאות-חירום היו בבית-הכנסת, האחת — בקרן דרום-מערב והשניה — בצפון-מערב, ושתיהן הובילו לפרוזדורי עזרות הנשים הצדדיות. קירות הבנין (פרט לבנייני השוליים של עזרות הנשים) היו עבים למעלה ממטר, והנשים בעזרות יכלו לראות ולשמוע דרך סבכות-ברזל שהיו נתונות במקום חלונות בקירות הבנין.

בין גבאי בית-הכנסת הפעילים בשני הדורות האחרונים היו, בין היתר, ר' מיכה (מאנדזשע) מילר (חוכר-הדואר בתקופה הרוסית האחרונה); ר' חיים קסטילנסקי (סוחר-עצים); ר' שלמה-מאיר רובינובסקי („הסטרוסטה"); ר' גרשון שיצגאל (סוכן-ביטוח); ר' שמואל גורפינקל (סוחר, עסקן-ציבורי ידוע בעיר). „בעל-הקריאה" הקבוע היה ר' מרדכי בילואוס (בעל חנות-לקמח בשוק). החל מהמאה העשרים שימשו חזנים בבית-הכנסת הגדול ר' אהרן-דובער סטראד, ר' יוסף-בער ליב, ר' יוסף פוסובסקי והחזן האחרון עד השואה ר' פנחס אוסקובסקי. לכל החזנים היו מקהלות, שבראשן עמד בדרך-כלל המנצח רוטשטיין (פרטים עליהם ר' ב„תולדות הישוב בסלונים", פנקס, כרך א').

נתברכה קהילת סלונים בשמש דמתא (שמש ראשי) ר' אברהם-משה מלמד, שהיה תלמיד-חכם, פיקח ומעורב בין הבר-יות, בעל-תפילה שקולו עָרֵב, תוקע בשופר ומופלג בידיעות על בני העיר. הוא היה מכובד על כל שכבות הציבור ונטל חלק בכל עניני הקהל. הוא גם חונן בכשרון של איש-שיחה נאה, מתובלת במאמרי חז"ל, בדיחה ומשל. להכרזותיו הפומ-ביות בבתי-המדרש בשבתות מטעם הרבנות או וועד הקהילה הוא היה נותן הדגשת-תוקף וצוו, המחייב ציות.

השמש השני ר' פסח-יאשע היה יהודי צנום ונמוך-קומה, מרכיב משקפים כחולות. נוסף לתפקידיו הקבועים הוא טיפל בשבתות וחגים במכירת „העליות" לתורה. המטבע בה התנהל „המכר" היה ה„גילדן", כנראה לפי הנוהג שהיה עוד בתקופה הפולנית הקדומה. טעם נוסף לשימוש בשם „גילדן" היה בכך, שע"י המשא-ומתן במטבע בלתי ריאלית ניתן היה אולי למצוא היתר למכירה הנעשית בשבת וחג... ר' פסח-יאשע היה גם ממונה על החופות, שהיה מביא לחתונות וכן היה „המַלקה", המרביץ ארבעים חסר אחת בערב יום-הכיפורים לחשובי בעלי-הבתים...

לפי המסורת של הרבנים שקדמו לו, היה האב"ד ר' מרדכי'לי מתפלל בליל-כיפור בבית-הכנסת הגדול (וכך נהג גם הרב האחרון ר' יהודה-ליב פיין). לפני „כל-נדרי" היה עולה אל ארון-הקודש ומעורר לתשובה. ר' מרדכי'לי בעל המצח הגדול, הזקן הלבן ופיאותיו הארוכות המסולסלות היה משרה רגשי-קודש על כל הקהל הממלא מפה לפה את האולם ושלש עזרות-הנשים שמסביבו. לתפילת „כל נדרי" נהגו לבוא גם „הנאורים", כביכול, שמנעו רגלם מבית-הכנסת כל ימות-השנה. ביניהם בלט המהנדס-מודד הממשלתי, הישיש ה' בויארסקי, בעל הדרת-פנים שזקנו הלבן ארוך וחצוי. הוא היה בא בבגדי-

שרד עם כפתורים נוצצים. לתפילת „כל־נדרי" נהגו לבוא כדי לשמוע אל הרינה ואל התפילה גם רבי־הממשלה וקציני המש־טרה והצבא.

נציין כאן כמה מנוהגי בית־הכנסת, שכמותם היו נהוגים בדרך־כלל גם בקהילות אחרות בליטא. יהודי שמצא את עצמו בצרה או ראה את עצמו מקופח, שנזדקק לעזרת הציבור או פרנסיו, היה מעכב את הקריאה בתורה. המקופח היה עולה על הבמה, מפריע בקריאה, מרצה את טענותיו, ובדרך־כלל היה מקבל הבטחה שיטפלו בענינו אחר השבת. חולה אנוש שהיה בבית, היו בני המשפחה, האשה והילדים רצים לבית הכנסת, פותחים את הארון אפילו באמצע התפילה, משקיעים את רא־שיהם בתוכו ובבכי קורע לב היו מתנים את צרות לבם ומבק־שים רחמים.

בשטח שבין בית־הכנסת ובין „ביהמ"ד דחומה" היו עור־כים חופה וקדושין ברוב־עם ובליווי הכלי־זמר הידועים בעיר, של האחים ווינשטיין או שבתי. כל „קאַפּעליע" (תזמורת) כזאת היתה מורכבת מצוות מנגנים בכלי־קשת, תוף, מצלתים ולעתים גם כלי־נשיפה. הרחבה שלפני בית־הכנסת היתה מתמלאת קהל־צופים רב. החופות היו מתקיימות ביום ששי. הרחבה שימשה גם במה להספדים בלוויות של נפטרים מכובדים.

אחד המנהגים היפים של בית־הכנסת היה קיום טכס הדלקת הנרות בנר אחרון של חנוכה בלווית תזמורת. טכס זה היה מרכז קהל גדול. באותו ערב היו שמשי בית־הכנסת עור־כים ארוחת־ערב „קרה", המכונה „קאַלטע וועטשערע", לכבוד בעלי־הבתים, והיו גם מוזמנים מבתי־מדרש אחרים. המסיבה היתה מתקיימת ב„שבעה קרואים". בעלי־בתים מכובדים, לבושים פרוות, היו מתישבים דחוקים ואוכלים מן האווזים הצלויים ומן ה„גריבענעס" (פרורי־שומן־אווזים מטוגנים), מרק עם כופתאות, ופרפראות מתפוחי־אדמה עם שזיפים, והיו מקנ־חים את הסעודה בלפתן־צימוקים ובמשקה, הקרוי „מעד", העשוי מדבש, כיד־המלך...

ר׳ יעקב חננוביץ

(מילואים ל„אנשי־ציבור ועסקנים")

שורת המתפללים בעלי־התריסין ובעלי הצורה בבית־המדרש דחומה בדור האחרון לא תהיה שלימה בלי דמותו של ר׳ יעקב חננוביץ, בר־אורין ועסקן ציבורי המכובד על כל שכבות העיר. שמו קשור בכמה מוסדות תורה, צדקה וחסד של הקהילה. עוד לפני תרע"ד לקח חלק רב בחיים הציבוריים של העדה, היה מסור לעניני הישיבה, לבית־החולים היהודי. אך עיקר פעלו היה בשנות מלחמת העולם הראשונה והכיבוש הגרמני. כשקם בשנת תרע"ו וועד „עדת ישראל" עם טובי העיר, הוא היה מראשי פעיליו ועסקניו ועשה הרבה להקלת הסבל של דלת־העם. היה גם אחד מהעושים ומעשים ב„בית־התמחוי" העממי בשנים ההן. אחרי המלחמה הוא המשיך בעס־קנותו, היה שנים רבות חבר של וועד־הקהל, השתתף במערכות בחירות למועצה העירונית, לקהלה, ל„סיים" הפולני. המשיך לשאת בעול בישיבה ב„הכנסת־אורחים", בבית־המדרש.

ראוי לציין כמו־כן, שהיה מקובל בעיר כ„בורר" בסכסו־כים ובשאר ענינים קשים בין אדם לחברו, במסחר ובמשא ומתן. היה ידוע ביושרו ובפקחותו. בבוררויות כאלה היה מטפל בשכל רב, מדות טובות, נימוס וחכמת־חיים. בענינים כאלה היה משתף־פעולה עם „בורר" סלונימאי אחר מאותם הימים, ר׳ יצחק אהרונוביץ.

ר׳ יעקב חננוביץ זכה לעלות ארצה לפני השואה. הוא נפטר בחיפה ביום כ"ח אייר תרצ"ז.

ק. ל.

דר' נח קפלינסקי

חברה־שטיבל

לזכר אבי מורי ז"ל

הם עמדו שלשתם בשורה אחת, בזה אחר זה, במקביל לאחד מאגפי בית־הכנסת הגדול בשולהויף. שלושה בתי מדר־שות דומים זה לזה עד למאוד: בית־המדרש דעץ („הילצער־נער"), בית־המדרש דחייטים, והאחרון, המרוחק מכולם — חברה־שטיבל. הוא סיים את שורת בתי־המדרש שבשולהויף, וכמעט „נשען" על בית־הארונות אשר על־יד בית־העלמין הישן, כשביניהם מפריד בית־מגורים אחד בלבד.

לא תמיד היה ברור איך הוקמה „אוכלוסיה" זו או אחרת של בתי־המדרש. בשתי קבוצות היו הדברים ברורים: בבתי־המדרש של רחובות מרוחקים מהשולהויף, שריכזו את המת־פללים מהשכונות ההן, ובבתי־המדרש של בעלי־המלאכה על מקצועותיהם השונים. אך איך הורכב חבר־המתפללים של חברה־שטיבל לא אדע עד היום. אמנם השם חברה־שטיבל — מוצאו מ„חברא־קדישא", ופעם בשנה נערכה בו האסיפה השנ־תית של החברה. אולם נדמה לי, כי מתוך המתפללים שהיכרתי במשך עשרות בשנים, בהן עמדתי על־ידי אבא ז"ל בבית־המדרש הזה, זכורה לי רק חברותו של ר׳ יוסף־מרדכי ריפ כאיש החברה־קדישא.

השם חברה־שטיבל היה צמוד משחר ילדותי לבית־המדרש „שלי", ושמו נתקבל עלי מאליו, כפי שמתקבלים שמות דברים קרובים ויקרים, אפילו כשמשמעותם היא סתומה ובלתי־מובנת. ויקר לי השם. אהבתי את בית־התפילה הזה, הצנוע בממדיו והמכובד בהליכותיו. עד היום אני נושא עמי את שרידי הרוח הטובה ששרהה בבית־מקדש מועט זה.

התפללתי בו בשבתות ובחגים בלבד. בימי חול, בשנות שחרותי, כשהייתי רץ להניח תפילין בבית־המדרש, היו אלה בתי־התפלה הסמוכים לדירתנו שבהם התפללתי. מעולם לא גרנו בקירבת החברה־שטיבל, לפעמים אפילו רחוק מאד (למשל, בקצה רחוב פאנעסווע). „קדושה" חטופה, מנין מזורז, החיפזון שבתפילה, הרגשת־החולין בבית־המדרש, — כל אלה ראיתי והרגשתי במקומות האלה. אולם בשבתות ובימי־חג שמרתי, יחד עם כל בני־המשפחה, על נאמנותנו לחברה־שטיבל. בו מצאתי כאילו בבואה נאמנה של „שבת־יום־טוב־יידן" עם כל החגיגיות שבהם, עם כל השוני וההבדלה שבין קודש לחול.

את השלווה של תפילות השבת, המתינות שבהשמעתן, הנכונות להמשיך בהן, הקצב האיטי שבעזיבת בית המדרש, הרוח של שבת ומועד, — כל אלה ספגתי במשכן הצנוע של חברה־שטיבל, שבו הגעתי להתרוממות הנפש, החל מקבלת השבת על כל ההוד וההדר שבנעימותיה ועד צאתה. בו גם נתנסיתי בחוויה של העצבות החרישית היורדת על קהל המתפללים בשעות של תפילת־מנחה ועד מוצאי־שבת, העצבות המתחילה עם הניגון הנוגה של „אתה אחד ושמך אחד" והנמשכת עד לתפילת ערבית. החושך שורה בבית־המדרש; המתפללים כל אחד במקומו, מי בישיבה, מי בעמידה, אומרים בלחש פרקי־תהילים, והעצבות המבטאת את צעד־הפרידה משבתא מלכתא חודרת לכל לשד עצמותיך, עד כלות הנשמה. לחברה־שטיבל הייתי גם רץ באישון לילה בלילות צינה וסגריר לסליחות של חודש־אלול ועשרת ימי־תשובה...

הנה הם עולים, באי החברה־שטיבל, מערפל זכרוני, כפי שראיתים במקומותיהם הקבועים. בקצה האחד של ה„מזרח", משמאל לארון־הקודש, יושב הגבאי הוותיק ר' אהרן סביצקי („אַרע קול"). הוא משל בכיפה בגבאותו במשך עשרות שנים. יהודי שתקן, קפדן, על פיו ישק כל דבר. נדמה היה כי ניד־עפעף בלבד משלו היה מספיק כדי לרמוז לשמש, מי ייקרא לתורה ומי יגש לעמוד התפילה. בקצה השני היה כל השנים מקומו של ר' יצחק ליפשיץ (ר' איטשה מורה־ההוראה), אחד משלושת הדיינים שבעיר. שנים מהם ישבו במרכז העיר, ר' אלחנן ז"ק ור' יצחק ליפשיץ. השלישי היה איש הבריקער שול, ר' משה (קראו לו בעיר: ר' מאָשע) וויניארסקי. שלושה דיינים — שלושה אנשים שונים זה מזה: ר' מאָשע — איש חלוש, כפוף, רזה, הילוכו מהיר, דיבורו מגומגם; ר' אלחנן — גבה־קומה, זקוף, חיתוך־דיבורו מהיר אך ברור, קפדן ובעל־שררה; ואילו ר' איטשה שלנו, שהוא בעל פנים מלאות ועטו־רות זקן עבות־אדמדם, — כל־כולו שתיקה! בצנעה ובבדידות עמד לו כל הימים במקומו, לא התערב בשום דבר; לכל־היותר פסק בשאלות. כולו היה נתון לתפילה, ותפילתו היתה בלחש וקולו לא ישמע. רק בשני מקרים היה נשמע קולו העמוק והמתנגן: בעלותו לתורה ובסדרו את התקיעות בראש־השנה. לכאורה, איזה ערך יש לסידור התקיעות? יש להכתיב לבעל־התקיעות את הקולות: תקיעה שברים, תרועה. אך ר' יצחק היה בדחילו ורחימו מכניס למלים אלה כל־כך הרבה לב, חמימות ו—נגינה! את ההוראות: תקיעה, ושברים־תרועה היה ממשיך, כביכול, עם סימן שאלה, משמע טרם נגמר הפסוק. אך את ההוראה „תרו—עה" היה משמיע בהדגשת סוף פסוק, כשהטון האחרון נשמע ממושך גם כשהשפתיים כבר נצמדו... וכך, שנים על שנים, נדמה היה כי אין תקיעות בלי ר' איטשה. כשנזדמנתי, — ועודני נער עול־ימים, — לתפילת מוסף בראש־השנה אל בית־המדרש דגשר (בריקער שול), כדי להאזין לתפי־לת המוסף של סבי, ר' דוב־בער רבינוביץ, שהיה בעל־תפילה נודע, ושמעתי את מסדר התקיעות ר' מאָשע עם ההברות המרוסקות, עם הסטוקאטו החריף והגערות כביכול, — והת־מלאתי גאוה על זה, „שלנו" יש מסדר־תקיעות כה מלבב ומת־חנחן, כר' איטשה...

בין ר' אהרן סביצקי ור' יצחק ליפשיץ שכנו כבוד, בין היתר: ר' יצחק אהרונוביץ, תורני ומשכיל; ר' שמעון וורני־קובסקי, ממכובדי העיר, ושנים מצמרת שכבת הגבירים, ניסן יזרסקי וזליקובסקי, בעל בית־המלון „וויקטוריה".

ומימין לארון־הקודש, בסמוך לו ובהמשך „המזרח" — ר' יהושע (זיידל) ווייצל, ממכובדי המתפללים, בעל זכות־אבות ובעל זכויות עצמיות. וממנו ועד לפינה הקיצונית „שבמזרח" ישבו בניחותא בעלי־בתים מכובדים, מהסוג של בעלי־תריסין; ר' אהרן מנוסביץ, ר' זאב־אריה שיינברג, ר' דוד ציפרשטיין, ר' ישראל גאלין, ר' אברהם ליכטנשטיין ואבי ר' ישראל קפלינ־סקי. שנים אלה האחרונים, שניהם שתקנים ומאופקים, ישבו זה ליד זה שנים רבות. השכנות של שני האבות שימשה רקע להתקרבות בין שני בניהם, והם קלמן ליכטנשטיין וכותב השורות האלה. בשיחות אינסופיות שניהלנו בזמן ישיבתנו בבית־המדרש זה ליד זה, — וייסלח לנו על עברנו על „האיסור לדבר בזמן התפילה", — נרקמו קשרי הידידות הראשונים בינינו השרירים וקיימים עד היום הזה.

על־יד עמוד־התפילה ביחידות ישב ר' יוסף־מרדכי ריפ. על אף גילו היה איש בעל תכונות „צעירות", עם הבנה לצעי־רים, התנהגותם ו„חפשיותם". לאחר פטירתו של ר' אהרן סביצ־קי ירש את הגבאות והיה יחד עם ר' שמעון וורניקובסקי, הגבאי האחרון של חברה־שטיבל.

בין המתפללים הקבועים היה ר' מאיר וולפוביץ, המורה הוותיק, אשר יחד עם המורים צבי שפירא, שמואל לוניאנסקי וביטנסקי החזיקו שנים רבות בבית־ספר יסודי בעל 4 כיתות. גם ר' צבי שפירא התפלל אתנו תקופה מסוימת.

בהווי המיוחד של החברה־שטיבל השתלבה דמותו של ר' יואל השמש (יואל גבורין). בילדותי היה כבר ר' יואל שבע־ימים. גוץ, מכווץ, ראשו צנוח בין כתפיו, זקנו ופאותיו צחורים כשלג, עבותים ומכסים כמעט את כל פניו; עיניו כהו כבר אז מראות, ונדמה היה כי הן עצומות תמיד, גם בזמן הליכה, מכל שכן בזמן תפילה. הוא היה עומד תמיד על־ידי הבימה, כשזרו־עותיו השלובות נשענות על השולחן וראשו נתמך עליהן. סגור ומסוגר היה. עיקר פעולותיו בזמן התפילה היו: מכירת עליות, ולהבדיל, הזכרת נשמות. הוא היה חוזר עליהן בזו אחר זו ללא כל־עיכוב או טעות כלשהי. פעם ראיתי את ר' יואל בקצפו ובחמתו: באחת השבתות התיצב ליד עמוד התפילה ש"ץ חדש, ר' אליהו מודילוביץ' (בעל חנות קמח וידוע בעיר בשם: „עליע דער מעלער"), תפילתו היתה קולנית ביותר. ברגע מסוים פלט פתאום ר' יואל קריאה של מורת־רוח: „נו, או, קולי־קולות!" — האבחנה היתה נכונה והתאמתה גם במרוצת השנים, כשר' אליהו היה כבר ש"ץ קבוע.

בעלי־תפילה משני סוגים היו לחברה־שטיבל: כאלה אשר מעבר ל„נשמת" ו„שוכן עד" בשחרית של שבת לא העיזו להמשיך, וכאלה שהיו בעלי־החזקה העיקריים מ„שוכן עד" ואילך. לסוג הראשון השתייכו, למשל, ר' אליהו הנ"ל ור' משה השוחט (ר' משה מישקין), איש צנום, שקט וצנוע, שקולו הצרוד היה ממלא את חלל־הבית בניגונים של פסוקי דזימרה. ואילו בעלי־התפילה המיוחסים, מהסוג השני, היו ר' שמעון וורני־קובסקי ור' ישראל גאלין, שניהם אהובי הקהל. הם היו שונים זה מזה בהליכותיהם ובנוסח תפילתם. ר' שמעון, — בעל זקן מאורך ומחודד, שהילוכו בצעדים קטנים ומהירים, היה שמרן מובהק בנוסח התפילה, נתון למסגרת קבועה ונוסח שיגרתי, כל תפילה דומה לקודמתה, ממש לפי דפוסים גזורים אחת לתמיד. ואילו ר' ישראל שהיה בעל פנים עגולות, זקן קצר

מעוגל, חיוך רחב נסוך על פניו, הליכתו איטית וצעדיו מדודים ושקולים, — היה מצרף לתפילותיו נעימות שונות ומחדשן מזמן לזמן. הוא לא יכול להצטמצם בנוסח הקרוי „סקארבאָ־וער", אלא היה מתאם נעימות שונות שלא מאוצר המנגינות המסורתיות. הוא לא היסס לצרף לתפילות לחנים מ„קאלדוניע" („המכשפה" של גולדפדן), שברי־נעימות של אריות מאופרות ואפילו של שירים רוסיים. וכך היה מזמר את „נקדישך ונעריצך" או את „יה אלי וגואלי" ופסוקי־תפילה אחרים בלחנים של מירעלע והאָצמאַך מ„קאלדוניע" ושל הפזמון העממי־הרוסי: „פּאַי, לאַסטאָטשקאַ, פּאַי" (זמרי, ציפור, זמרי)... בעוד שר' שמעון היה ניגש אל העמוד בזריזות, ומבלי להפנות מבט כל־שהו ימינה או שמאלה, היה עובר על התפילות באותה עמידה נוקשה וזקופה, היה ר' ישראל ניגש אל העמוד בהרחבת הדעת, שולח את מבטו פעם ימינה פעם שמאלה, כדי לבדוק את תגובת המתפללים, והיה מתנגן ומתמוגג מרוב „המתיקות" שבה היה מסלסל את המנגינות... הקהל היה במקומות מסוימים מפזם יחד עם הש"צים האלה והיווה מעין מקהלת־לוואי לחזן.

בדמותו של הש"ץ ר' עליע מעלער הנ"ל קשורה בזכרוני חוויה מסוימת. בראשית דברי ציינתי, כי בחברה־שטיבל ספג־תי את ה„יום־טוב" שבהווי הפולחן, ואת החולין קבלתי בבתי־תפילה אחרים. וכך היו בעיני, בעיני הילד, כל באי החברה־שטיבל נאצלי הוד של חג ומועד. והנה באחד מימי חול עברתי בסימטת הרב (דעם רב'ס געסעלע), וראיתי את עליע דער מעלער, כשהוא יוצא מחנותו, מכוסה אבק־קמח, בגדיו וכובעו מרופטים ומלוכלכים, וכולו־ניגוד חמור לדמותו של בעל־התפילה בשבת, שרק לפני ימים ספורים ראיתיו מהודר ומצוח־צח בקפוטת השבת. בזכרוני נחרתה דמות זו כסמל של הכפי־לות: יהודי של חול ויהודי של שבת־יום־טוב.

שנים מעטות היה בחברה־שטיבל „גוף מוסיקלי" נוסף: ה„כלי־זמר" קנטורוביץ, שניגן בכינור שני בלהקת ה„כלי־זמרים" של האחים ווינשטיין, היה עוזר יחד עם שני נעריו לשליחי הציבור בתפילותיהם. הנערים לא היו ממושמעים יתר על־המידה ובמהרה „התמרדו"...

בין כל המנגינות המסורתיות שהושמעו בתפילות בחברה־שטיבל, תופסת בזכרוני מקום מיוחד הנעימה שליוותה את טכס „ברכת־כוהנים". בהתאם למנהג שהיה מקובל בליטא (אצל „המתנגדים"), היו הכוהנים עולים לדוכן רק בימי חג ולתפילת מוסף בלבד. ככהן הייתי מגיל בר־מצוה משתתף־פעיל בברכות. בזמן שהקהל היה קורא את תפילת „רבונו של עולם" וכן את „יהי רצון מלפניך", היו הכוהנים מפזמים ניגון, שהיה מיוחד למקום. שמעתי נגונים אחדים לטכס זה בבתי־כנסת אחרים, וכן הכרתי את הניגון של מקהלת רוטשטיין בבית־הכנסת הגדול לברכת־כהנים. אולם נדמה לי, כי הניגון של חברה־שטיבל עולה על כולם (ואולי זה בגלל שהוא — שלי...). הוא היה ריתמי מאד, שליו, מלא ערגת תפילה ותוגה כאחד.

בין המתפללים בחברה־שטיבל היתה קבוצה מיוחדת של „הצעירים" (הצעירים — בזמנם...). היו ביניהם שמואל וורני־קובסקי, בנו של בעל־התפילה; בני משפחת בליזניאנסקי־פיינשטיין, כולם שארי־בשר של משפחת ריפ. אליה השתייך גם חיים ריפ, בנו של ר' יוסף־מרדכי. היתה זו קבוצה ערה, מלוכדת, מרבה בשיחות־חולין, לפעמים עם בדיחות־הדעת ולעתים־רחוקות גם — מעשי־קונדס. יומם הגדול היה מגיע בשמחת תורה, בליל־החג ולמחרתו. בחג זה הותרה הרצועה. כל מה שבמשך כל ימות השנה היה נחשב לחילול התפילה, או להפרעה רצינית, היה מותר בחג שמחת־תורה. אז היתה קבוצה זו מפעילה כל מיני תעלולים ומעשי־קונדס, כולל השלכת מגבות רטובות ומקופלות לראשי בעלי־בתים, ש„הקבוצה" רצתה להתגרות בהם... אך ביום זה איש לא מיחה בידיהם. נדמה היה, כי זקני הבית לא רק שאינם מתרגשים, אלא בתוך־תוכם נהנים מהשתוללות זו המותרת לכל־הדעות פעם בשנה...

פגעי מלחמת העולם הראשונה, ובעיקר השריפה הגדולה שאירעה יומים לאחר חג־השבועות בשנת תרע"ח, פגעו בעקי־פין גם בחברה־שטיבל. באותו יום נשארו אלפים רבים ללא קורת־גג. אף הגן הציבורי היה מלא מחוסרי־גג אלה. כמעט כל בתי־התפילה בעיר נתמלאו נשרפים, וביניהם החברה־שטיבל. תקופת־מה הוא התאכסן באולם המטבח הזול ברחוב רוז'נאיער פינת סקרובובה; אחר־כך עבר לדירתו הפרטית של ר' ישראל אַרנשיין, בשולהויף, מול בית הארונות שעל־ידי בית־העלמין הישן. תחנתו הבאה היה החדר של „שבעה קרואים" בבית־הכנסת הגדול. יש להשתאות על הקשר הנפשי העמוק בין המתפללים לבין בית־התפילה שלהם: כולם נדדו יחד עם מעונו עד שהגיע יומם לחזור למשכנם הקודם. העברה זו נערכה בשלבים. בתחילה עזבו מחצית הנשרפים את החלק הקדמי של הבית, והמתפללים חזרו לשם, כשמאחורי התנור ובאכסדרה עוד גרו משפחות פליטים... וכשהבית פונה כבר לגמרי, עוד נשאר שם מוסד־פליט זמן ממושך: זהו „החדר" של המורה שושן. „חדר" זה נמצא לפני השריפה בגבעות שמאחורי רחוב רוז'נוי וסימטת העגלונים. למדתי עם אחי בחדר זה כשפרצה השריפה. אחרי השריפה נדד „החדר" לבית־המדרש דגשר ומשם לחברה־שטיבל. שם למדנו סביב שולחן ארוך, כשבחלקו השני עדיין גרו פליטים. שם ראיתי עוד הרבה פעמים את ר' יואל השמש בסוף ימיו, כשהיה מתישב ביום־חול על אחד הספסלים, מקלו בין רגליו, ידיו שלובות ונשענות על מקלו, כולו מעוגן אי־שם במשך שעות ללא־ניע, — ממש לא מעלמא־הדין...

לאט־לאט שבו הדברים לתיקנם. המלחמה נגמרה. הפלי־טים חזרו לבתי־מגורים שנבנו מחדש. ר' יואל השמש הלך לעולמו. חברה־שטיבל לבש צורה מחודשת. אך המנהגים נשארו כמו שהיו מקדמת־דנא. ובעלי־התפילה הוותיקים, ר' שמעון וורניקובסקי ור' ישראל גאלין שוב מנעימים זמירות. אכן, הגבאי ר' אהרן סביצקי הלך כעבור שנים לעולמו. אך גבאי הולך וגבאי בא, — וחברה־שטיבל שמר על חנו ועל ייחודו המלבב...

עד — עד מלחמת העולם השניה, בא זרם פליטים חדש ורב. שוב נתפסו בתי־הכנסת על־ידי פליטים, והפעם מסוג אחר לגמרי: פליטי חרב היטלר, שחיפשו מחסה בחבל־הארץ שנכבש על־ידי הסובייטים. ואז — בא הצורר והשמיד את הכל.

*

בחברה־שטיבל, שבו היה מקום קבוע („אָ שטאָט") לאבי ז"ל, היה אבי בעל־הקריאה מיום שהצטרף כמתפלל לבית־מקדש מעט זה, הרבה שנים לפני מלחמת העולם הראשונה, — ועד יומו האחרון.

אלע וויצן, גלייכווערטלאך און שיחות־חולין
פון ר׳ אייזעלע סלאנימער

(צו די 100 יאר נאך זיין פטירה)

געזאַמלט, גרופירט און רעדאַגירט דורך **קלמן ליכטענשטיין**

צווייטע סעריע

רבנות און רבנים

ווען ר׳ אייזעלע איז אָנגעקומען צום ערשטן מאָל אין סלאָנים, איז געווען אַ שיינער, זוניקער טאָג.

— רבי, — זאָגט אים איינער פון די פּרנסים וואָס האָבן אים מקבל פּנים געווען, — מיר האָבן אַ קבלה: ווען אַ נייער רב קומט אָן אין שטאָט און עס גייט אַ רעגן, איז דאָס אַ גוטער סימן פאַר אים און פאַר דער קהלה. און איר, רבי, קומט צו אונדז, ווען די זון שיינט און דער הימל איז ריין...

— ריכטיק, — ענטפערט אים ר׳ אייזעלע, — נאָר די רעגנס זיינען לויט׳ן רב: אַ קליינער רב — קאַפּעט אַ קליין רעגעלע; אַ מיטעלער רב — אַ גרעסערער רעגן; אַ גרויסער רב — גייט אַ גוס־רעגן; פאַר אַזאַ רב ווי איך דאַרף גיין אַ מבול, אָבער גאָט האָט זיך שוין געשוואָרן, אַז מער קיין מבול וועט נישט זיין...

✶

אויף אַ דין־תורה זיינען אַמאָל געווען אָנוועזנד ר׳ אייזעלע סלאָנימער, דער קאָוונער רב ר׳ **יצחק אלחנן און דער** קאָברינער רב. דער טאָג איז געווען זייער אַ הייסער, און זיי איז זייער שווער געווען אויסצוהאַלטן די היץ.

— אַ קלייניקייט! — רופט זיך אָפּ ר׳ אייזעלע, — די גמרא זאָגט: „לעולם יראה דיין בעצמו כאילו גיהנום פתוחה לו מתחתיו" (סנהדרין ז׳). און אַז עס זיינען זיך צונויפגעקומען דריי דיינים, איז דאָך גאָר קיין חידוש ניט פאַרוואָס ס׳איז אַזוי הייס...

✶

ר׳ אייזעלע האָט אַמאָל געפרעגט די שטאָט־גבאים:

— ווייסט איר פאַרוואָס ס׳איז אָנגענומען מקבל־פּנים צו זיין דעם רב אום יום־טוב נאָכן דאַווענען מוסף און פאַרן עסן?

און האָט אַליין געענטפערט:

— יום־טוב איז דאָך „חציו לה׳ וחציו לכם", אַ העלפט פאַר׳ן אויבערשטן און אַ העלפט פאַרן קהל. די תפלה איז פאַר׳ן אויבערשטן, און די סעודה איז פאַרן קהל. כדי מפסיק זיין צווישן אויבערשטן און קהל, איז מען מקבל פּנים דעם רב, וואָס ס׳איז ניט פאַר גאָט און ניט פאַרן קהל: ניט דער רב איז זיך מתעסק בתורה ווי ס׳דאַרף צו זיין, און ניט דער קהל האַלט־אויס דעם רב ווי געהעריק...

✶

אַ תלמיד־חכם, אַ גדול בתורה איז געקומען אין סלאָנים צו ר׳ אייזעלען און האָט זיך געקלאָגט אויף די פּרנסים פון זיין שטאָט:

— אַ לעבן האָב איך אָפּגעלעבט אין מיין שטאָט און די פּרנסים קענען מיר גוט און ווייסן אַז איך בין ראוי צו רבנות. איצט אַז דער רב איז נפטר געוואָרן, האָט קהל אַראָפּגעבראַכט אַ רב פון דרויסן, וועלכער קומט ווייט ניט צו מיין מדרגה.

— באַרוהיקט אייך, — ענטפערט אים ר׳ אייזעלע, — אַזוי האָבן זיך יידן געפירט פון שטענדיק אָן. אַט זעט וואָס ס׳האָט געטאָן דער דור־המדבר ווען משה איז אַרויף אין הימל: אַז די יידן האָבן פאַרלאַנגט אַ ממלא־מקום אַנשטאָט משהן, האָבן זיי ניט אויסגעקליבן אהרן־ען, וועלכער איז דאָך

ר׳ ישראל קפלינסקי

(מילואים ל„חברה־שטיבל")

בעל־הזכרונות של ה„חברה־שטיבל" הצניע לכת, בצמצמו את זכר אביו בשורות ספורות ואגב־אורחא. אך הוא קיפח בכך את אחת הסגולות העיקריות של בית־מדרש זה, שעמדה לו במשך דור שלם, זו החמדה והסגולה של קריאת־התורה, שכה שבתה את לבות מתפללי הבית בקסמי־רינונה ובערגת השתפּ־כותה. כוונתי ל„בעל־הקריאה" של חברה־שטיבל במשך שלו־שים שנה, הריהו ר׳ ישראל קפלינסקי ז״ל.

אם כה נעמה הטעמת „התרועה" של בעל־המסדר, ר׳ איטשע הדיין, שהשמיעה רק פעמים בשנה, — מה נעמה „קריאתו" של ר׳ ישראל מדי שבת בשבתו את פרשות השבוע ואת ההפטרה. היתה בה ב„קריאה" זו הזדהות מלאה עם תוכן הדברים המושמעים. העליות והירידות בהטעמת הנגינה היו מעלות נגד עינינו את נוף־הקדומים ודמויות־בראשית. הקול המתמשך והולך היה מתמזג עם מתיקות השבת. לחן־ההפטרה של ר׳ ישראל היה נוסך את הפּאתוס של הנביאים לתוך אוירת מנעמי השבת דהאידנא...

חוויה עילאית ומדושנת־עונג זו חזרה ונשנתה במשך שלושים שנה משבת לשבת, מבימת בית המדרש, בקולו הערב, הנוגה, הכוסס והמרומם את הלב כאחד, הקול של „בעל־הקרי־אה", ר׳ ישראל קפלינסקי...

ק. ל.

געווען אַן אייגענער מענטש, נאָר דווקא — אַ קאַלב פון דרויסן...

*

מען האָט געפרעגט ר' אייזעלען:

— פאַרוואָס האָבן אַמאָליקע רבנים זיך באַנוגנט מיט קליינע שכירות, און היינטיקע רבנים הייסן זיך באַצאָלן גרויסע געהאַלטן?

— גאַנץ איינפאַך, — ענטפערט ר' אייזעלע, — איך וועל אייך געבן אַ משל: איינער וואָס פאָרט אונטערוועגס מיט זיין קליינעם וועגל, — ווען עס טרעפט זיך אים אַ פּוסגייער, פירט ער אים צו פאַר קליינגעלט. אָבער אַ בעל-עגלה וואָס קויפט אַ גרויסן וואָגן מיט אַ פּאָר פערד כדי צו פירן פּאַסאַ־זשירן, הייסט זיך באַצאָלן אַ שיינע מטבע פאַר דער רייזע, ווייל צוליב דעם האָט ער זיך געלאָזט קאָסטן פיל געלט אויפן וואָגן מיט די פערד. דאָס זעלבע איז מיט אונדזער נמשל: אַמאָליקע רבנים האָבן זיך עוסק בתורה געווען לשמה; זיי האָבן ניט געהאַט קיין אַנדער זאַך אין זינען. זיי האָבן זיך נוהג געווען ווי יענער מענטש מיטן קליינעם וועגל: ס'האָט זיך געמאַכט ניט-ווילנדיק און ניט-זוכנדיק אַ רבנות אין שטעטל, האָבן זיי איר אָנגענומען און זיך באַנוגנט מיט שה"י פּה"י. אָבער היינטיקע רבנים לערנען תורה און האָבן אין זינען דעם רבנות-פּאָסטן, — וויבאַלד אַזוי זיינען זיי געגליכן צום בעל-עגלה מיטן שיינעם וואָגן און פערד און הייסן זיך גוט באַצאָלן...

*

אויפן מאמר-חז"ל: „שני תלמידי-חכמים הדרין בעיר אחת ואין נוחין זה לזה — אחד מת ואחד גולה" (סוטה מ"ט), וואָס באַדייט, אַז ווען ס'הערשט אַ שנאה צווישן צוויי תלמידי חכמים וואָס וווינען אין איין שטאָט, — איז איינער פון זיי שטאַרבט און דער צווייטער איז גולה אין אַן אַנדער אָרט, — האָט מען געפרעגט ר' אייזעלען אַ קשיא:

— אויב איינער שטאַרבט, — איז דאָך שוין אויס שנאה. דאָך צוליב וואָס דאַרף דער צווייטער פאַרטריבן ווערן אין גלות?

האָט געענטפערט ר' אייזעלע:

— כידוע, זיינען פאַראַן קהלות מיט צוויי רבנים, כאָטש זיי האָבן גענוג איין רב. נאָר אַזוי ווי ס'זיינען געווען צוויי צדדים מיט צוויי קאַנדידאַטן, און די שטאָט האָט נישט געקאָ־מען צו קיין פשרה און ס'איז געוואָרן אַ מחלוקת, — זיינען געבליבן ביידע רבנים, יעדער צד מיט זיין רב. אַז איינער פון זיי שטאַרבט, בלייבט דאָך איין צד אָן אַ רב און די מח־לוקת באַנייט זיך. ממילא ווערט דער רב פון צווייטן צד אַזוי שטאַרק גערודפט פון צד, וועמענס רב איז געשטאָרבן, אַז ער מוז אַנטלויפן פון שטאָט און גולה-זיין אין אַן אַנדער אָרט...

*

ר' אייזעלע האָט שאַרף קריטיקירט געוויסע רבנים אין זיין דור, וועלכע האָבן זיך געקויפט רבנות, און האָט געזאָגט:

— אַמאָליקע דורות, ווער ס'האָט געהאַט אַ שאַרפע קאָפּ איז געוואָרן אַ רב, און ווער ס'האָט געהאַט געלט, האָט גע־האַנדלט מיט בהמות. און אין היינטיקע דורות, ווער ס'האָט געלט, קויפט זיך איין אַ רבנות, און ווער ס'האָט אַ שאַרפע קאָפּ, ווערט אַ סוחר פון בהמות...

*

איינעם אַ רב, וואָס האָט „איינגעקויפט" אַ רבנות פאַר געלט, האָט ר' אייזעלע אויסגעמוסרט כהאי לישנא:

— דער מאמר-חז"ל: „כל תלמיד-חכם שאין בו דיעה — נבלה טובה הימנו" (ויקרא רבה פ"א) מיינט אייך און אייער גלייכן. יעדע זאַך האָט זיין פּרייז. אַפילו פאַר אַ נבלה וואָס מ'קויפט צוליב איר פעל, דאַרף מען דאָך אויך באַצאָלן. און איר, וואָס איר צאָלט נאָך צו, כדי די קהלה זאָל אייך „קויפן", זייט נאָך ווייניקער ווערט און ווייניקער חשוב ווי די נבלה...

*

אין ר' אייזעלעס צייטן איז איינער אַ רב, וועגן וועלכן מ'האָט געוווּסט, אַז ער איז ניט קיין נקי-כפּיים און נעמט שוחד, פּלוצלינג געוואָרן געליימט אויף די פיס. האָט מען געפרעגט ר' אייזעלען: עס שטייט דאָך „השוחד יעוור". לויט דעם קומט אויס, אַז דער שוחד-נעמער האָט גדאַרפט ווערן בלינד און ניט געליימט. —

אויף דעם האָט ר' אייזעלע געענטפערט פאָלגנדעס:

— — חז"ל זאָגן: „פסיעה גסה נוטלת מאור עיניו של אדם", — מען קען ווערן בלינד פון גיין געשווינד. ווען דער זינדיקער רב וואָלט געוואָרן בלינד, וואָלט מען דאָך געקענט מיינען, אַז ס'איז אפשר צוליבן גיין געשווינד, און נישט צוליב שוחד. איצט, אַז ער איז געליימט אויף די פיס, און במילא קען ער ניט גיין און מכל-שכן גיין געשווינד, — און וועט נאָכהער בלינד ווערן, — וועלן אַלע וויסן אַז ער איז בלינד געוואָרן נאָר צוליבן נעמען שוחד...

*

מען האָט געפרעגט ר' אייזעלען: ווי אַזוי איז דאָס מעג־לעך, אַז דער גאון בעל „שאגת-אריה", למשל, ווען ער איז געווען מינסקער רב, האָט באַקומען 12 פּוילישע גילדן גע־האַלט, וואָס דאָס מאַכט קוים אויס ביי 2 רובל אַ מאָנאַט, און דערצו צוויי פאַר שיך אַ יאָר, און היינט באַקומען מאַנכע רבנים 100 רובל אַ חודש? —

— ס'איז זייער פּשוט, — האָט געענטפערט ר' אייזע־לע, — וואָס קאָסט, היינט למשל, אַ האָן? — 15—20 קאָפּיקעס. אָבער אַן אָפּגעמאָלטע בילד פון אַ האָן, — פאַר אַזאַ בילד צאָלט מען 100 רובל און נאָך מער...

*

וועגן איינעם אַ רב פון זיין צייט האָט זיך ר' אייזעלע אויסגעדריקט אַזוי:

— מען האָט גענומען אַ פלאַקן, מען האָט אים אָרויפ־געלייגט אַ שטריימל, — און ס'איז געוואָרן אַ רב...

*

ר' אייזעלע האָט געזאָגט, אַז אַ רב אין אַ קלענערע שטאָט אָדער שטעטל דאַרף גיין אין פייער און אין וואַסער, און אָט פאַרוואָס: די תורה איז געגליכן צו פייער און וואַסער. די הלכה איז פייער, און די אגדה איז וואַסער. אין אַ גרויסע שטאָט ווי ווילנע, איז דער רב פּטור פון ביידע זאַכן, ווייל וואָס ס'איז שייך הלכה, איז דער עולם ניט פאַראינטערעסירט אין חידושי-תורה, און וואָס אָנבעלאַנגט אגדה, האָבן זיי דווקא גערן און דער שטאָט-מגיד דרשנ'ט זיי אַ אגדה גאַנץ אָפּט. אָבער אין אַ קלענערע שטאָט צו שטעטל זיינען פאַראַן גרויסע לומדים און דער רב דאַרף זיי דערלאַנגען אַלע טאָג חידושי-תורה און הלכה: גייט ער אין פייער. און אַזוי ווי די

קלענערע ערטער האָלטן ניט אויס קיין אייגענע מגידים, מוז דער רב אויך זאָגן פאַרן עולם אגדה: גייט ער אין וואַסער...

✶

— די גאונות, — טענה'ט ר' אייזעלע, — איז שוין אַריין אין שוסטער־גאַס. וועגן יעדן איינעם זאָגט מען: „הרב הגאון". נאָך אַ ביסל, און עס וועט מקוים ווערן דער פסוק פון ישעיהו הנביא: „ופרי הארץ לגאון" (ד' ב'), און אויך אַ קאַרטאָפל וועט מען אָנרופן — גאון...

✶

באהלה של תורה

ר' אייזעלע האָט מבטל געמאַכט אַ געוויסן רב, וועלכן ער האָט געפונען צו זיין שוואַך אין תורה.

— איר ווייסט, — זאָגט ער צו זיינע מקורבים, — דער „מגן־אברהם" און יענער רב זיינען ביידע גרויסע „עמי־הא־רצים".

— ס'טייטש, — פרעגט מען אים, — דער „מגן־אברהם"? ווער איז דען גרעסער פאַר אים אין תורה?

— אוודאי, — שמייכלט ר' אייזעלע, — דער „מגן־אב־ראם" איז טאַקע אַ גאון־הגאונים, און פון זיין ברונעם טרינקען מיר ביז היינט. אָבער אַז ער פאַלט, נעבאַך, אַריין אין די הענט פון יענעם רב, — „אַנטדעקט" ער אין אים, מכלומרשטן, בלויז טעותים און עם־הארצות. קומט אויס, אַז זיי זיינען ביידע עם־הארצים...

✶

אין ר' אייזעלעס צייטן האָט אַ געוויסע צייט משמש גע־ווען אַלס שטאָט־מגיד אין סלאָנים ר' ליבער עדעל, דער זון פון בעל „אפיקי־יהודה" ר' יהודה־לייב עדעל, וועלכער איז געווען באַרימט אין זיין צייט אַלס „דער סלאָנימער מגיד" און האָט גע'שמ'ט אין דער וועלט אַלס גרויסער למדן און דרשן. ר' ליבער איז געווען פיל שוואַכער פון זיין פאָטער אין לומ־דות און מגידות.

איינמאָל זאָגט אים ר' אייזעלע:

— איר זייט דער היפוך פון לוט'ס טעכטער.

— וואָס הייסט? — וווּנדערט זיך ר' ליבער, — וואָס באַדייט דאָס? און וואָס פאַר אַ שייכות האָב איך מיט לוט'ס טעכטער?

— גאַנץ איינפאַך, — ענטפערט ר' אייזעלע, — לוט'ס טעכטער האָבן געוווּסט און זייער פאָטער האָט ניט געוווּסט. און ביי אייך איז דער היפוך: אייער פאָטער האָט געוווּסט און איר, במחילה, ווייסט ניט...

✶

אַ יונגער ישיבה־מאַן האָט זיך באַרימט פאַר ר' אייזע־לען, אַז ער איז אַ בקי אין גאַנצן ש"ס. דער רב האָט אים גענומען אויפן פאַרהער און האָט גלייך דערזען, אַז ס'איז פוס־טע באַרימעריי.

— זעט נאָר, יונגערמאַן, — זאָגט אים ר' אייזעלע, — ס'איז אַ בפירושע גמרא, אַז איר קענט ניט לערנען.

— אַ בפירושע גמרא? — פרעגט יענער אַ באַליידיק־טער, — וועלכע?

— יעדע גמרא, וואָס איר וועט נאָר עפענען און פאַר־טייטשן, וועט אויף דעם עדות זאָגן...

✶

אויף אַ געוויסן למדן און בעל־פלפול האָט מען גע־מורמלט, אַז ער איז עובר אויף אַ געוויסן „לאו". אַז מען האָט דאָס דערציילט ר' אייזעלען, האָט ער גזאָגט:

— אויף אים קען מען זאָגן דעם מאמר־חז"ל: „אם ראית תלמיד־חכם שעבר עבירה בלילה, — אל תהרהר אחריו ביום שודאי עשה תשובה" (ברכות י"ט). מיט זיינע פלפולים מעגט יאָר זיין זיכער, אַז ער וועט אָנשרייבן אזא פלפול און תשובה להלכה, ווו ער וועט באַווייזן, אַז ער מעג דאָס טאָן, און אַז ס'איז געווען אויף אַזאַ אופן, וואָס מען מעג דאָס...

✶

וועגן קורח און זיינע מענטשן זאָגט אַ מאמר־חז"ל (אין ב"ב ע"ד), אַז ווען זיי זיינען איינגעזונקען געוואָרן האָבן זיי אויסגעשרייען אַז „משה אמת ותורתו אמת" און אויף זיך אַליין האָבן זיי אויסגערופן, אַז זיי זיינען ליגנער. אין אַנדערע ווער־טער: ביים סאַמע אונטערגאַנג האָבן זיי חוזר־בתשובה געווען.

אויף אָט דעם מאמר האָט מען געפרעגט ר' אייזעלען: דאָס איז דאָך סותר אַ צווייטן מאמר: „רשעים אפילו על פתחו של גיהנום אינם חוזרים בתשובה!" (עירובין י"ט).

ר' אייזעלע האָט געענטפערט:

— זיי זאָגן דאָך אויף זיך אַליין, אַז זיי זיינען ליגנער. דאָס הייסט, אַז מען דאַרף זיי ניט גלויבן, ווען זיי שרייען אויס: משה אמת ותורתו אמת". קומט אויס, אַז זיי זיינען ניט געווען קיין חוזרים בתשובה...

✶

מען האָט דערציילט ר' אייזעלען, אַז אַ געוויסער למדן האָט זיך באַרימט, אַז ער איז אַ גרעסערער בקי פון אים, פון ר' אייזעלען.

אויף דעם האָט ער געענטפערט:

— ס'איז טאַקע ריכטיק. נאָר דער חילוק צווישן אונדז איז, וואָס ער ווייס ווו ס'שטייט, און איך ווייס וואָס ס'שטייט... אויף דעם זאָג איך דעם פסוק פון תהילים: „סעיפים שנאתי". איך האָב פיינט די „סעיפים־קענער", די, וואָס ווייסן בלויז אונטער וועלכן „סימן" און אין וועלכן „סעיף" געפינט זיך אַ מאמר אין גמרא...

✶

מען האָט געפרעגט ר' אייזעלען:

— וואָס איז דער מער, וואָס געוויסע ספרים פון גדולי־הדור קויפט מען ווייניק, און דאַקעגן קויפט מען פיל דעם „עין־יעקב", ווו אונטן, אין ספר, קומט אַלס פירוש דער „עין־אברהם".

ענטפערט ר' אייזעלע:

— ס'איז אַ בפירושע ברייתא: עין תחת עין — ממון *.

✶

* ס'איז אַ וואָרט־ און טייטש־שפּיל: די ברייתא מיינט: אַן אויג פאַר אַן אויג — איז געלט. און ר' אייזעלע טייטשט דאָס אויס אויף זיין וויציקן שטייגער: אין „עין" (עין אברהם) אונטער אַ צווייטן „עין" (עין יעקב) — טראָגט אַריין געלט...

— זעט נאָר — האָט ר׳ אייזעלע איינמאָל גע׳דרשנ׳ט — ווי דער עולם נעמט אויף שירה און מוסר. אין „שיר־השירים״ שטעלט זיך שלמה פאָר נאָר מיט זיין נאָמען און דערמאָנט ניט קיין קעניגלעכן יחוס: „שיר־השירים אשר לשלמה״. אָ־בער וויבאַלד ס׳איז שירה — ווערט דער עולם אנטציקט און מען גייט אים גלייך אַנטקעגן מיט קושן: ישקני מנשיקות פיהו. אָבער ווען דער זעלבער שלמה זאָגט מוסר אין זיין קוהלת, איז כאָטש ער שטעלט זיך פאָר מיט זיין יחוס־אבות און יחוס־מלכות: „דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים״, — קענען אים ניט ביישטיין ביידע זכויות. מען איז אים מבטל כעפרא דארעא מיט די ווערטער: „הבל הבלים אמר קהלת״...

*

דעם פסוק „ויקח מאבני המקום״, וועלכן די חז״ל האָבן פאַרשטייט, אַז די שטיינער פון מקום האָבן זיך געקריגט, און אויף וועלכן יעקב אבינו האָט געזאָגט אַז „אין זה כי אם בית אלקים״, האָט ר׳ אייזעלע מבאר געווען בזה הלשון:

— אויב די מחלוקת פון מקום האָט דערגרייכט אַזוי ווייט, אַז אַפילו די שטיינער קריגן זיך, איז דאָס ניט אַנדערש, ווי אַ שול אָדער אַ בית־מדרש...

*

בנוגע דעם איסור צו לערנען תורה אין דער ניטל־נאַכט, האָט אַ משכיל געפרעגט ר׳ אייזעלען:

— פאַרוואָס האָט מען ניט איינגעפירט, אַז משום „ספיקא דיומא״ זאָל מען ניט לערנען אין ניטל 2 טעג נאָכאַנאַנד?

האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט, אַז עס קומט שוין במילא אַרויס צוויי טעג ביטול־תורה, ווייל „אם תעזבנו יום — יומים אעזבך״.

*

אַ למדן האָט געשמועסט מיט ר׳ אייזעלען אין תורה און געזאָגט אייניקע חידושים, אין וועלכע ר׳ אייזעלע האָט דערקענט אַז זיי זיינען זיינע, אָבער דער למדן האָט ניט גע־ווּסט, אַז זיי זיינען דעם רב׳ס חידושים. אויף דעם האָט גע־זאָגט ר׳ אייזעלע:

— איצט פאַרשטיי איך דעם שכל פון: „הגונב מן הגנב — פטור״, ווייל דער וואָס גנב׳עט פון אייגנטימער פון דער גע׳גנב׳עטער זאַך ווייס וועמען אָפּצוגעבן די גניבה, אָבער דער וואָס גנב׳עט פון אַ גנב, — ווייס אַפילו ניט וועמען אומ־צוקערן די גניבה, און דעריבער איז ער פטור...

הסכמות

אַ מחבר האָט אַריינגעשיקט זיין ספר צו ר׳ אייזעלען, ער זאָל אים געבן אַ הסכמה. כדי משפיע זיין אויף אים, האָט ער אים געשריבן, אַז ער האָט שוין הסכמות פון אייניקע רבנים. ר׳ אייזעלע האָט אַריינגעקוקט אין ספר, און, ניט גע־פינענדיק אים ראוי צו זיינע אַ הסכמה, האָט ער אים געענט־פערט קורץ:

— ס׳איז אַ ביפרושער מאמר: „איך בין מסכים און זיי זיינען מסכים. איך בין מסכים לדברי־תורה, און זיי זיינען מסכים לדברים בטלים (צו פּוסטע זאַכן)*.

*

אַ מחבר איז געקומען צו ר׳ אייזעלען נעמען אַ הסכמה אויף זיין ספר, וואָס איז געווען אין קבלה. ס׳איז שוין געווען פאַרנאַכט; האָט ר׳ אייזעלע פאַרגעלייגט דעם מחבר, אַז זיי זאָלן ביידע גיין דאַווענען מנחה־מעריב, און נאָכהער וועט ער זיך נעמען צום ספר. אין בית־המדרש האָט דער רב מכבד געווען דעם מחבר, ער זאָל דאַווענען פאַרן עמוד. צוליב אימתא דציבורא, האָט דער מחבר זיך כסדר טועה געווען, און אין חזרת־הש״ץ האָט ער געמאַכט איין גרייז נאָכן צווייטן.

נאָכן דאַווענען, אַנטשולדיקט זיך דער מחבר:

— רבי, איך בין ניט קיין בעל־תפלה, און זעלטן אַז איך שטיי ביים עמוד, ווי פאַלט אייך גאָר איין מיר מכבד זיין צום עמוד?

— איך האָב דאָס געמאַכט מיט כוונה, — שמייכלט ר׳ אייזעלע, — איר ווילט פון מיר אַ הסכמה אויף אַ קבלה־ספר. אָבער איך קען זיך ניט אויף קבלה. האָב איך אייך געוואָלט אויספּרובירן, צו איר זייט אַ „מקובל״, צו ניט. צו דעם צוועק האָב איך אייך מכבד געווען מיטן עמוד. אַ מאמר־חז״ל דער־ציילט, אַז ווען ר׳ חנינא בן דוסא האָט מתפלל געווען אויף אַ חולה, האָט ער געזאָגט: אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא „מקובל״ (ברכות ל״ד). אויב מיין תפילה גייט פליסיק, אָן גרייזן, — איז אַ סימן, אַז „מקובל״... פון אייער דאַווענען מיין איך, אַז ס׳איז אַ גרויסער ספק, צו איר זייט אַ מקובל...

*

ר׳ אייזעלע האָט מעיין געווען אין אַ ספר, וואָס אַ מחבר האָט אים געבראַכט, און האָט אויסגעפונען, אַז דער מחבר האָט פאַרעפנטלעכט פרעמדע חידושי־תורה אונטער זיין אייגענעם נאָמען.

שמועסנדיק אין דברי־תורה, האָט געבעטן דער מחבר דעם רב, ער זאָל אים אָנווייזן אַ פּאָר מענטשן אין שטאָט, וועמען ער קען פאַרקויפן דעם ספר. דער רב האָט אים געגעבן אַן אַדרעס און דער מחבר איז אַהין אַוועקגעגאַנגען. דער בעל־דבר האָט אויפגענומען דעם מחבר מיט אַ זויערע מינע און האָט אים אַריינגעזאָגט:

— וואָס האָב איך צו טאָן מיט ספרים? איך קען אַפילו ניט לייענען אין זיי.

דער מחבר האָט זיך געטראָפן באַליידיקט און איז צוריק־געקומען צו ר׳ אייזעלען מיט אַ טענה: פאַרוואָס, רבי, האָט איר געמאַכט חוזק פון מיר?

— איך האָב ניט געהאַט קיין שום שלעכטע כוונה, — שמייכלט ר׳ אייזעלע, — אדרבא, איך האָב געמיינט אייער טובה. היות ווי יענער מענטש האַנדלט כל ימיו מיט גע׳גנב׳ע־טע סחורה, האָב איך געמיינט, אַז ער וועט זיכער קויפן אייער ספר...

*

בעטנדיק ר׳ אייזעלען ער זאָל מסכים זיין אויף זיין ספר, האָט אַ מחבר זיך געקלאָגט, אַז ער איז קראַנק און מוז אָנקו־

* דאָס איז אַ וואָרט־שפּיל. אין ברכות כ״ח שטייט: „אני משכים והם משכימים. אני משכים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים״.

מען צו דאָקטוירים; ר׳ אײזעלעס הסכמה אויפֿן ספֿר וועט אים ברענגען אַ סך קונים, וועט ער האָבן גענוג איינקונפֿט כדי צו צאָלן די דאָקטוירים.

דערהערנדיק אַזאַ טענה, האָט ר׳ אײזעלע איר אָפּגעשלאָגן:

— מיר האָבן אַ ראיה פֿון גמרא, אַז ס׳איז גלײכער זײַן קראַנק אײדער צו בעטן אַ הסכמה... די גמרא דערציילט, אַז כדי חזקיהו און ישעיהו זאָלן זיך טרעפֿן, האָט גאָט קראַנק געמאַכט חזקיהו, כדי ישעיהו זאָל אים קומען מבקר־חולה זײַן. אײגנטלעך האָט דאָך געקענט זײַן אַנדערש און נעמלעך: מיר ווייסן, אַז חזקיהו איז געווען אַ למדן און ישעיהו איז דאָן געווען דער גדול הדור. האָט דאָך חזקיהו געקענט מחבר זײַן אַ ספֿר און גיין צו ישעיהו בעטן אַ הסכמה, און אַזוי־אַרום וואָלטן זיי זיך געטראָפֿן. דאָס באַווײַזט אונדז, אַז ס׳איז שוין בעסער זײַן קראַנק און לײַדן יסורים, אײדער צו זײַן אַ מחבר און בעטן אַ הסכמה...

✶

אַ מחבר האָט געמאַכט אַ ביאור אויפֿן ספֿר „יערות הדבש״ פֿון הגאון ר׳ יהונתן אײבשיץ און געבעטן בײַ ר׳ אײזעלען אַ הסכמה. דער רב האָט אַרײַנגעקוקט אין ביאור און אַרויסגעזאָגט זײַן מיינונג:

— וועגן יהונתן בן שאול, וועלכער האָט פֿאַרזוכט די האָניק אין וואַלד, שטייט אין תנ״ך: „וישלח את קצה המטה אשר בידו ויטבול אותה ביערת הדבש״ (שמואל א׳, י״ד). די ווערטער „אשר בידו״ וואָס באַציִען זיך צום עק פֿון שטעקן וואָס ער האָט געהאַלטן, שײַנען צו זײַן איבעריק. ווײַל עס איז פֿאַרשטענדלעך, אַז ער האָט געהאַלטן דעם שטעקן אין האַנט. אָבער דער פּסוק ווײַזט דאָ אָן, אַז ער האָט אײַנגעטונקט בפּירוש דעם עק שטעקן וואָס ער האָט געהאַלטן, און ניט דעם צווייטן עק וואָס רירט אָן די ערד. דאָס האָט ער געטאָן, כדי ניט צו פֿאַרשמוציקן די האָניק. יהונתן בן שאול האָט זיך געהיט כדי ניט מטנף זײַן די האָניק — און איר, בעל־הביאור, היט זיך ניט, און איר האָט מטנף געווען די האָניק פֿון „יערות־הדבש״...

✶

אַ מחבר האָט געבראַכט צו ר׳ אײזעלען אַ חיבור מיטן נאָמען „חן טוב״. דער רב האָט מעיין געווען אין ספֿר און אַרײַנגעזאָגט דעם מחבר:

— שלמה המלך האָט געזאָגט: „שכל טוב יתן חן״ (משלי יג,׳ טז׳). אָבער „חן טוב״ יתן שכל — דאָס זעט זיך ניט אַרויס פֿון אײַער ספֿר...

✶

אַ ישיבה־מאַן האָט געבראַכט ר׳ אײזעלען זײַנעם אַ חיבור, ער זאָל זאָגן אויף דעם אַ מיינונג. דער רב האָט אים געהייסן קומען אין אַ פּאָר טעג, און ער וועט דערווײַל אַרײַנקוקן אין ספֿר. ווען דער ישיבה־מאַן איז צוריקגעקומען, האָט אים ר׳ אײזעלע אַ קלאַפּ געטאָן איבערן פּלײצע און געזאָגט שמייכלענדיק:

— שרײַבט, שרײַבט, יונגערמאַן, — און איר וועט אַזוי פֿאַרבעסערן אײַער האַנטשריפֿט...

✶

וועגן בעלי־מחברים פֿון זײַן צײַט האָט ר׳ אײזעלע געזאָגט:

— אַמאָל, אַז עמיצער האָט מחדש געווען וויכטיקע חידושי־תורה און מען האָט דאָס נאָכהער געפֿונען אָפּגעדרוקט אין אַ ספֿר, פֿלעגן לומדים און מוקירי־תורה זיך פֿרייען מיטן מחבר און מיט די חידושים. און היינט געפֿינט איר אָפּגעדרוקט וואָס איר ווילט נאָר, גוטע און שלעכטע, גרויסע און קליינע זאַכן, דברי־טעם און דברי־שטות, ווײַל אין ענין „דרוק״ איז עפּעס געוואָרן קאַליע, און פֿון „דפוס״ (דרוק) איז געוואָרן „ספּוד״ (אַ קלאָג)...

חסידים און מתנגדים

ר׳ אײזעלע, וועלכער איז געווען אַ מתנגד און האָט ניט געהאַלטן פֿון די חסידישע מנהגים, פֿלעגט זיך ניט אַרומגאַרטלען מיט אַ גאַרטל בײַם דאַווענען, ווי ס׳פֿירן זיך חסידים. אַ חסיד האָט אים אײן מאָל דערזען אָן אַ גאַרטל בײַם דאַווענען און האָט זיך פֿאַרוווּנדערט. ר׳ אײזעלע האָט אים געענטפֿערט, אַז מתנגדישע רבנים זײַנען יוצא מיט אַ גאַרטל אויף די אונטערהויזן. דעם חסיד איז דאָס נאָך אַלץ געווען קשה און ער האָט געפֿרעגט:

— ס׳טײַטש, אונדזערע רביים טוען אָן אַ גאַרטל אויף די הויזן...

— ס׳איז גאַנץ פּשוט, — זאָגט אַרײַן ר׳ אײזעלע, — אַ כשרע ספֿר־תורה פֿאַרגאַרטלט מען אונטערן מענטעלע, און אַ פּסולע — איבערן מענטעלע...

✶

מען האָט געפֿרעגט בײַ ר׳ אײזעלען, פֿון וואַנען נעמט זיך דער מנהג, אַז בײַ חסידים אין אַ יאָרצײַט מאַכט מען אַ הילולא און מען פּראַוועט אַ סעודה, און בײַ מתנגדים איז אַ יאָרצײַט — אַ טאָג פֿון קלאָגן און טרויערן. ר׳ אײזעלע האָט דאָס פֿאַרענטפֿערט מיט אַ אסמכתא פֿון דער תורה:

— ווען משה רבינו איז אַרויף אין הימל, — ס׳איז נאָך דאָן געווען פֿאַר מתן־תורה, — האָט ער זיך געפֿירט ווי אַ חסידישער רבי, אין פּרישות און אין תענית פֿון 40 טעג און 40 נעכט. ווען דער עולם האָט געזען, אַז משה פֿאַרזאַמט זיך דאָרט אַזוי לאַנג, האָט ער געמיינט, אַז ער איז געשטאָרבן. ווי אַזוי האָט דער עולם רעאַגירט? — אויף דעם שטייט אין דער תורה: „וישב העם לאכול ולשתות ויקומו לצחוק״. — זיי האָבן זיך געזעצט צו אַ מאַלצײַט און זיך געלאָזט ווײַלגיין. דאַקעגן נאָך מתן־תורה האָט זיך משה געפֿירט ווי אַ מתנגדישער רב, וואָס איז מקפּיד אויף מצוות און לימוד־התורה. און ווען ער איז נפֿטר געוואָרן, האָבן די בני ישראל אים באַוויינט און געטרויערט 30 טעג...

✶

סלאָנימער חסידים האָבן אַמאָל זיך געריצט מיט ר׳ אײזעלען: איר זײַט טאַקע אַ גרויסער למדן און רב אָבער ניט קיין בעל־מופֿת. דאַקעגן אונדזער רבי, דער בעל „חסד־לאַבֿרהם״ איז אַ בעל־מופֿת.

האָט זיי געענטפֿערט ר׳ אײזעלע:

— עס שטייט אין דער תורה: „כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום ונתן לך אות או מופת״ (דברים יג׳ ב׳). פרעגט זיך אַ קשיא: ס׳האָט דאָך געדאַרפט זיין „אות ומופת״ און ניט „אות או מופת״. — אַלא וואָס, דאָס ווייזט אונדז, אַז ביידע זאַכן צוזאַמען קענען ניט זיין. דער וואָס קען אַן אות, קען ניט ווייזן קיין מופת, און דער וואָס ווייזט אַ מופת, קען ניט קיין אות...

אין קהל־שטיבל

אַ פרוי איז געקומען צו בית־דין מיט אַ טענה, אַז איר מאַן האָט איר פאַרלאָזן. ניט ער איז איר מפרנס, און ניט ער גיט איר אַ גט. ר׳ אייזעלע האָט געשיקט רופן דעם מאַן און געפּרוּווט אַריינרעדן אין אים וועגן שלום־מאַכן מיט זיין ווייב. דער מאַן האָט אָבער אָפּגעענטפערט קורץ און שאַרף, אַז ער האָט איר פיינט און קען מיט איר ניט לעבן.

— אויב אַזוי, —זאָגט דער רב, — טאָ גיב איר אַ גט.

— מסכים, — ענטפערט יענער, — זאָל זי מיר געבן 100 רובל און איך גט איר.

— 100 רובל? — וויינט און קלאָגט די פרוי, — פון וואַנען זאָל איך נעמען, אַז איך האָב ניט קיין גראָשן ביי דער נשמה?

— אויב אַזוי, — ענטפערט גראָב דער מאַן, — וועט זי בלייבן אַן עגונה אַ גאַנצן לעבן.

ר׳ אייזעלע האָט דערזען וואָס פאַר אַ האַרטן בעל־דבר ער האָט פאַר זיך, איז ער צוגעגאַנגען צום ספרים־שאַנק, אַ־אַרויסגענומען די מסיכתא קידושין און אַרויסגעלייענט פון דער ערשטער משנה: „האשה קונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל״ — די אשה קויפט זיך אויס מיט אַ גט און מיטן מאַנס טויט.

— איצט, האָסטו אַ ברירה, — פסקנט ר׳ אייזעלע, — מיט וואָס דיין פרוי וועט זיך אויסקויפן...

דער מאַן האָט זיך דערשראָקן און גלייך מסכים געווען צום גט.

ר׳ אייזעלע האָט איין מאָל אָנטיילגענומען אין אַן אסיפה פון סלאָנימער פרנסים און חשובע בעלי־בתים וועגן קהל׳שע ענינים. צווישן זיי איז געווען אַ פרנס מיטן נאָמען ר׳ זאב־וואָלף, וועלכער האָט פון לאַנג געטראָגן אַ „שווערע האַרץ״ אויפן רב. ר׳ זאב האָט אויף דער אַסיפה כסדר אָפּגעשלאָגן דעם רב׳ס רייד.

אַז ר׳ אייזעלע האָט געזען, אַז דער פרנס גרייפט אים אָן און שטייט אים אין וועג פון זיינע פאַרשלאָגן, האָט ער אָנגענומען אַ פלפול־לשון:

— רבותי, — האָט ער געזאָגט, — אויף היינטיקער אַ־סיפה איז מיר קלאָר געוואָרן אַ מאמר אין תלמוד, וועלכן איך האָב קיינמאָל ניט פאַרשטאַנען ווי ס׳דאַרף צו זיין: עס שטייט אין ברכות: „מאימתי קורין את שמע — משיכיר בין זאב לכלב״. פון ווען־אָן מעג מען לייענען קריאַת־שמע? — ווען ס׳איז גענוג ליכטיק צו אונטערשיידן אַ וואָלף פון אַ הונט.

אין דעם מאמר שטעקט דאָך אַ שטרויכלונג, ווייל ווער ווייס ניט, אַז אַפילו אין דער פינצטער קען מען לייכט אונטער־שיידן אַ וואָלף פון אַ הונט? — אַ הונט ווען ער דערשמעקט אַ מענטשן, בילט ער, און אַ וואָלף בילט ניט. קומט דאָך אויס לויט דעם, אַז אַפילו אין מיטן נאַכט וואָלט מען שוין געקענט זאָגן קריאַת־שמע של שחרית... אָבער אויף דער היינטיקער אַסיפה האָב איך זיך איבערצייגט, אַז אויך אַ וואָלף קען בילן ווי אַ הונט. אויב אַזוי קען מען דאָך אין דער פינצטער ניט אונטערשיידן צווישן זיי, ווייל ביידע בילן. זיינען דעריבער גערעכט די חז״ל, אַז קריאַת־שמע מעג מען זאָגן נאָר ווען מען קען שוין ביים ליכט פון מאָרגנשטערן אונטערשיידן צווישן אַ וואָלף און אַ הונט...

כלי־קודש

אַ סלאָנימער שוחט, וואָס האָט עובר געווען אַן עבירה, איז געוואָרן געקנס׳ט דורך ר׳ אייזעלען, אַז ער טאָר ניט שעכטן קיין בהמות, נאָר עופות.

טענה׳ט דער שוחט: פאַרוואָס דווקא בהמות ניט?

— גאַנץ פּשוט, — ענטפערט ר׳ אייזעלע, — מיר האָבן געלערנט, אַז אַ חוטא ווערט באַטראַכט ווי סתם אַ שוטה, אַ בהמה (סוטה ג׳). הייסט דאָס, אַז אויב אַ שוחט, אַ חוטא, וואָס איז געגליכן צו אַ שוטה, אַ בהמה, וועט שעכטן אַ בהמה, — וועט דאָך דאַן עובר זיין אויפן לאו פון: „לא תעמוד על דם רעך״ (קדושים י״ט)...

אַ מגיד איז געקומען קיין סלאָנים האַלטן אַ דרשה. דער מרא דאתרא ר׳ אייזעלע האָט דערשמעקט אין מגיד, אַז ער איז אַ קנאַפּער ירא־שמים און האָט אים ניט געגעבן קיין רשות צו דרש׳ענען. האָבן די בעלי־בתים זיך אָנגענומען פאַרן מגיד.

— היתכן? אַ מגיד איז דאָך געוויס אַ ירא־שמים. טאָ פאַר וואָס, רבי, האָט איר אים גע׳פּסל׳ט?

ענטפערט ר׳ אייזעלע: ס׳איז נאָך ניט קיין ראיה, אַז סתם אַ מגיד איז אַ ירא־שמים. אויפן פּסוק „ויאמר ליוסף הנה אביך חולה״ (פּרשה ויחי) זאָגט רש״י: „אחד מן המגי־דים״, דאָס האָט אַ מגיד אָנגעזאָגט יוסף׳ן די בשורה. פרעגט זיך, ווי קומען מגידים אין מצרים? פון דעם איז אַ ראיה, אַז ס׳קענען געמאָלט זיין אויך מגידים, גויים, וואָס האָבן ניט קיין יראת־שמים...

ר׳ אייזעלע האָט זיך אמאָל צוזאַמענגעטראָפן מיט אַ חזן אויף אַ סעודה־מצוה. ביים טיש איז דער חזן געוואָרן אַ ביסל בגילופנ׳דיק און האָט געזאָגט דעם רב:

— רבי, מען זאָגט אַ חזן איז אַ נאַר. יעדער איינער וועט מודה זיין, אַז כ׳בין ניט קיין נאַר.

— פון אייך איז קיין ראיה ניט, — שמייכלט ר׳ אייזע־לע, — ווייל חז״ל זאָגן: „אין מביאון ראיה מן השוטים״ (שבת ק״ד).

פרנסים, גבירים, בעלי־בתים

ר׳ אייזעלע האָט נישט געשעצט איבעריקס קיין גבירים. ער פלעגט זאָגן:

— איך האָב געקענט אַ סך גבירים און אַלע האָבן זיי געזוכט כבוד צוליב זייער מכלומרשטער חכמה. דאַרף מען נאָך האָבן אַ בעסערע ראיה, ווי דאָס מודה זיין זיך פון די גבירים אַליין, אַז רייכקייט איז ניט ראוי צו כבוד? — אַלאַ וואָס זייער „חכמה״? — זייער חכמה וועט ווערן אָפּגעשאַצט ווי געהעריק ערשטן דאַן, ווען זיי וועלן ווערן אויס עושר...

ר׳ אייזעלע האָט צוליב זיין תקיפות און טראַציקייט געהאַט אַ סך שונאים. נאָר אַזוי ווי מען האָט מורא געהאַט פאַר זיין שאַרפע צונג, האָבן די שונאים איינגעהאַלטן זייער שנאה און זיך פאַרשטעלט ווי זיינע גוטע פריינט.

וועגן דעם האָט זיך ר׳ אייזעלע איין מאָל אויסגעדריקט בזה הלשון:

— מיין מזל איז שוין אַזאַ, אַז ווי נאָר איך שאַף זיך איין אַ גוטן פריינט, וואַקסט מיר אויס אַ שונא אַנטקעגן. אָרט דאָס מיר ניט, ווייל דער חשבון גלייכט זיך אויס: אַ גוטער פריינט קעגן אַ שונא. ערגער איז מיט אַ שונא, וואָס פאַרשטעלט זיך פאַר אַ גוטן פריינט, ווייל דורך אים באַקום איך צוויי שונאים: אים אַליין און דעם שונא וואָס וואַקסט מיר אויס אַנטקעגן...

איינער פון די סלאָנימער גבירים אין ר׳ אייזעלעס צייטן איז געווען אַ גרויסער קמצן. ער פלעגט זיך ניט פאַרגינען אַפילו זיין אייגענעם שטיקל ברויט. וועגן אַ נדבה פאַר אָרעמע לייט — איז דאָך אָפּגערעדט.

אין אַ צייט אַרום איז דער גביר עולה געווען אין ארץ־ישראל. ער האָט זיך דאָרט באַשעפטיקט מיט פאַרלייען געלט אויף פּראָצענט. גראָד איז געווען אין טערקיי אַ מלחמה, און דאָס האָט זיך אָפּגערופן אויף דער לאַגע אין ארץ־ישראל. דער גביר האָט זיך פאַרדרייט אין זיינע הלוואות און ער האָט פאַרלאָרן זיין גאַנצן האָב און גוטס. נקי פון זיין פאַרמעגן האָט ער זיך צוריקגעקערט אין סלאָנים. קורץ נאָך דעם איז ער געשטאָרבן.

זיינען געזעסן ביי ר׳ אייזעלען איייניקע מקורבים און מען האָט געשמועסט וועגן דעם נפטר.

— ער האָט געלעבט ווי אַ נאַר און געשטאָרבן ווי אַ נאַר, — רופט זיך אָפּ איינער. ווען ער וואָלט זיך ניט אַזוי איילן צוריקפאָרן אין סלאָנים, וואָלט ער דאָך זוכה געווען צו שטאַרבן און קומען צו קבורה אין ארץ־ישראל.

— ניין! — זאָגט ר׳ אייזעלע. — ער האָט געהאַנדלט לויט זיין דעה און ווילן. זיין געלט איז אים געווען טייערער ווי זיין גוף. און וויבאַלד אַזוי האָט ער די געלט, וואָס ער האָט אַזוי געשאַנעוועט, באַגראָבן אין ארץ־ישראל. דאַקעגן זיין גוף האָט ער ווייניקער געשאַנעוועט און מקבר געווען אין גלות...

ר׳ אייזעלע איז געקומען צו אַ גביר אַ קמצן נאָך אַ נדבה. איידער ר׳ אייזעלע איז אַריינגעגאַנגען אין צימער, האָט דער גביר, דערהערנדיק אַז דער רב גייט, זיך באַהאַלטן אין שאַנק. דער רב האָט דאָס אָבער באַוויזן צו באַמערקן. רופט ער זיך אָפּ צום פּרנס וואָס האָט אים באַגלייט:

— איצט פאַרשטיי איך בעסער דעם מאמר חז״ל: „גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה״ (שבת קכ״ז). עס קומט דאָך אויס קשה׳דיק אַז הכנסת־אורחים איז חשוב׳ער ווי מקבל־פּנים זיין די שכינה. ווען משה רבינו האָט געזען דעם ברענענדיקן סנה און האָט דערהערט ווי דער רבונו של עולם רופט אים, האָט ער באַהאַלטן דעם פּנים. „ויסתר משה פניו״ (שמות ג׳ ו׳). און איצט ביים אויפנעמען אַן אורח באַהאַלט זיך אַ ייד אינגאַנצן... איז שוין נישט קשה יענער מאמר חז״ל.

ר׳ אייזעלע איז געקומען צו אַ צווייטן קאַרגן גביר, וועלכער איז דערצו נאָך געווען אַ גראָבער יונג, און געבעטן אַ נדבה פאַר אַ וויכטיקן צוועק, באַטאָנענדיק די גרויסע מצווה וואָס ער וועט זוכה זיין.

דער גביר האָט אים גראָב אָפּגעענטפערט:

— איך האָב שוין גענוג מצוות, איך בעט אייך, זייט מיר ניט מזכה מיט נאָך מצוות...

אַרויסגייענדיק, זאָגט ר׳ אייזעלע צו זיין באַגלייטער:

— איך האָב זיך שטענדיק געוווּנדערט אויפן מאמר חז״ל: „ריקנין שבך מלאים מצות כרימון״ (סנהדרין ל״ז). דער מאמר מיינט דאָס טאַקע אַזאַ ריקא און גראָבן יונג, וואָס טענה׳ט, אַז ער האָט גענוג מצוות...

ר׳ אייזעלע איז אַראָפּגעפאָרן פון סלאָנים אויף אַ שבת אין אַ נאָענטע שטעטל. שבת ביים דאַוונען איז ניט דער מרא דאתרא פון סלאָנים, נאָר איינער פון די שטעטלשע גבירים אויפגערופן געוואָרן צו שלישי. נאָכן דאַוונען האָט ר׳ אייזעלע אַריינגעזאָגט דעם גבאי: אויף אַזוי פיל גיט איר דאָס אָפּ כבוד גבירים?

דער גבאי האָט געהאַט אַ גוטן תירוץ און אַריינגעשושקעט דעם רבי׳ן אין אויער אַריין, דער גביר זאָל ניט הערן:

— רבי, דאָס איז ניט צוליב כבוד, נאָר צוליב יראה. דער גביר האָט חשיבות ביי דער היגער שררה אין זכות פון זיין טאָכטער.

אויך דער גביר איז נאָכהער צוגעגאַנגען צו ר׳ אייזעלען מיט אַ „גוט־שבת״. זאָגט אים דער רב:

— איך האָב שוין געהערט וועגן אייך. אַ סברא, אַז רש״י האָט אייך מקדים געווען.

קוקט דער גביר מיט פאַרוווּנדערונג: וואָס האָב איך צו טאָן מיט רש״י?

ר׳ אייזעלע איז ניט געבליבן שולדיק און האָט דער־קלערט:

— אין חומש ווערט דערציילט וועגן די פינף מלכים פון מדין. דער מיוחס־דיקסטער פון זיי איז געווען צור, וועלכער האָט מפקיר געווען זיין טאָכטער (במדבר, כה׳ טו׳). אין דער רשימה פון די פינף מלכים פאַרנעמט אָבער צור דעם דריטן אָרט. רש״י פאַרטייטשט דאָס אין דעם זין, אַז צוליב׳ן מפקיר זיין זיין טאָכטער, האָט צור באַקומען דעם שלישי אין דער רשימה פון די מלכים...

ר׳ אײזעלע איז געװען „ניט מיט אַלעמען״. זײנען גע־קומען אים מבקר־חולה זײן פּרנסים און ראשי הקהל. אײנער אַ גביר, אַ פּוסטער בעל־גאוה װאָס האָט זײער געהאַלטן פון זיך און גרינגגעשעצט תלמידי־חכמים, האָט אים אויך באַזוכט. כדי צו מינדערן פון כבוד װאָס ער האָט אָפּגעגעבן דעם רב, האָט ער דערקלערט גלײך בײם אַרײנגײן:

— אײגנטלעך האָב איך געדאַרפט זײן דאָ, אין גאַס װעגן אַן ענין. און דעריבער בין איך שױן אַרײן, אַגב־אורחא, צו אײך, מבקר־חולה זײן.

ר׳ אײזעלע האָט פאַרשװיגן. אָבער װען — נאָך אַ קורצן שמועס װעגן דאָס און יענץ, האָט דער גביר זיך געקליבן אַװעקגײן, האָט אים ר׳ אײזעלע „אָפּגעצאָלט״ מיט דער זעלבער „מטבע״:

— דעם אמת געזאָגט, — שמײכלט ער, — האָב איך אַ באַדערפעניש צו גײן אין אַ געװיסן אָרט, װאָס געפינט זיך אין קאָרידאָר בײם אַרײנגאַנג. איז װיבאַלד אַזױ, װעל איך אײך שױן, אַגב־אורחא, באַגלײטן ביז דער טיר...

אַ גביר, אַ פּראָסטער נפש, װאָס האָט ניט געהאַט קײן שום אָפּשײ (כבוד־געפיל) צום מרא דאתרא, איז געשטאַנען שבת אויף׳ן באַלקאָן פון צװײטן שטאָק, װו ער האָט געװוינט, װען ר׳ אײזעלע מיט מקורבים איז געגאַנגען פון שול. דער גביר האָט געװאָלט פאַרטשעפּען דעם רב און האָט אַראָפּגעשריִען:

— רבי, װעלכע סדרה איז הײנט?

ר׳ אײזעלע האָט דעם עזות־פּנים דװקא געענטפערט גוטמוטיק:

— איך בין שױן ניט קײן יונגערמאַן, דערזע איך ניט די קלײנע אותיות אין חומש. נאָר „אויבן״ (געמײנט די גרױסע אותיות) האָב איך אָבער געזען שטײן „קורח״...

אַ בעל־מחלוקת און דערצו אַן עם־הארץ מיטן נאָמען ברוך פלעגט אויף אַסיפות זיך שטענדיק רײסן צום אויבן־אָן. אײן מאָל, אויף אַן אַסיפה, װו ס׳איז געװען אַנװעזנד ר׳ אײזעלע, האָט זיך אָט דער ברוך געזעצט אויבן־אָן און געזאָגט דעות.

רופט זיך אָפּ דער רב:

— ס׳שטײט אין פּרקי אבות: „שנו חכמים בלשון המשנה ברוך״ (אבות, ו׳ א׳). אײגנטלעך, װי קומט ברוך צו די חכמים? נאָר דער תירוץ איז, — גיט אַ געשרײ דער רב, — ברוך, גײט אַראָפּ!...

אַ גביר, צו װעמען ר׳ אײזעלע איז געקומען װעגן אַ צדקה־זאַך, האָט געזאָגט דעם רב:

— איר זעט, רבי, אַז אַ גביר איז חשוב׳ער װי אַ רב. אָט קומען רבנים כסדר צו די גבירים נאָך געלט.

ר׳ אײזעלע האָט אים געענטפערט: יע, אוודאי. גײט דען אַ קראַנקער צום דאָקטער? דער דאָקטער גײט צום קראַנקן...

ר׳ אײזעלע האָט געזאָגט צו אַ פּרנס, װאָס איז ניט געװען קײן נקי־כפּים:

— אַ דאַנק אײך פאַרשטײ איך דעם מאמר חז״ל: „הראהו הקב״ה דור דור ושופטיו דור דור וחומסיו״ (מדרש ויקרא כ״ז). דער אויבערשטער האָט באַװיזן משה רבינו די שופטים פון יעדן דור צוזאַמען מיט די חומסים, װײל ס׳איז אײנס און דאָס זעלבע...

בין כסא לעשור זײנען געזעסן בײ ר׳ אײזעלען אײניקע בעלי־בתים און פּרנסים און מען האָט געשמועסט מעניני דיומא. צװישן זײ איז געװען אַ בעל־הבית װאָס האָט מיט אַ פּאָר יאָר צוריק דערקלערט „שמיטה״ און ניט געצאָלט קײן חובות. אַז ס׳איז געקומען צו רײד װעגן מנהגים פון די עשרת ימי־תשובה, האָט דער באַנקראָטשיק חוזק געמאַכט פון מנהג צו באַשמירן די „המוציא״ מיט האָניק. רופט זיך אָפּ ר׳ אײזעלע צו אים:

— אַלץ גלײכער אַ המוציא מיט האָניק, װי „המוציא מחברו״...

ר׳ אײזעלע האָט אַמאָל בעידנא דריתחא געזאָגט צו אײניקע סלאָנימער פּרנסים און בעלי־בתים:

— איר האָט דען מיר געמאַכט פאַר אַ רב? חלילה־וחס! איך האָב געמאַכט סלאָנים פאַר אַ שטאָט און אײך פאַר סלאָנימער בעלי־בתים!

מען האָט אײן מאָל אין ר׳ אײזעלעס אַנװעזנהײט אָנגערופן אײנעם אַ קאַרגן גביר, אַז ער איז אַ קמצן, אַ חזיר.

ר׳ אײזעלע האָט זיך אָפּגערופן: איר װײסט פאַרװאָס מען רופט אַ גביר אַ חזיר? — װײל די גמרא זאָגט: לית דעניא מכלבא ולית דעתיר מחזירא (מסכתא שבת, קנ״ה ע״ב). ס׳איז נישטאָ נאָך אַן אָרעמאַן װי דער הונט און נאָך אַזאַ רײכער װי דער חזיר...

אַ סלאָנימער בעל־הבית האָט אײן מאָל גערעדט רכילות און דערצײלט ר׳ אײזעלען, אַז אַ געװיסער פּרנס האָט געזאָגט אויף אים, אַז ער איז אַ שװאַכער למדן. ר׳ אײזעלע איז געװאָרן אין כעס, געכאַפּט זײן שטעקן און געזאָגט: איר זײט װערט מלקות װאָס איר האָט דאָס איבערגערעדט פאַר מיר, און דער פּרנס איז װערט מלקות װאָס ער האָט דאָס געזאָגט!

השכלה און משכילים

אַ משכיל אַ גלוח האָט זיך געטראָפן מיט ר׳ אײזעלען. פרעגט אים דער רב: װאָס זײט איר אַ כהן, צו אַ לוי?

ענטפערט אים דער גלוח מיט אַ פראַגע: װאָס עפּעס איז אײך אײנגעפאַלן, אַז איך בין אַ כהן אָדער אַ לוי?

— גאַנץ פּשוט, — שמײכלט דער רב, — װײל װי קײן „ישראל״ זעט איר ניט אויס...

אַ משכיל האָט געפרעגט ר׳ אײזעלען:

— פאַרװאָס שטײט אין פּרק „שבעה דברים בחכם וחילופיהן בגולם״ (אבות, ה׳, ט׳) — און נישט פאַרקערט: שבעה דברים בגולם וחילופיהן בחכם?

— פון אײער שטעלן די פראַגע קען מען פאַרשטײן דעם

תירוץ, — האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט — ווייל ווי עס זאָל ניט שטיין אין פּסוק, וועט דער גולם אַלץ שטעלן די זעלבע קשיא: פאַרוואָס שטייט ניט פאַרקערט?

★

אַ משכיל, וואָס האָט שטענדיק חוזק געמאַכט פון געוויסע פּירושים פון מדרש, האָט געפרעגט ר׳ אייזעלען:

— אין פּרשת וישלח זאָגט דער מדרש: „ששים ריבוא כלבים היו ליעקב אבינו ששמרו את צאנו". אַזש 600 טויזנט הינט האָבן געהיט יעקב׳ס שעפּסן. פרעגט זיך: ווי האָט יעקב אבינו געקענט אַריינעמען זעקס הונדערט טויזנט כלבים? און ווי האָט ער זיי געקענט געבן עסן? — צי איז דען דאָס ניט אַ בבא־מעשה?

ענטפערט אים ר׳ אייזעלע:

— טאַקע פון מדרש אַליין קענען מיר לערנען דעם פּשט: אין מדרש ווערט געזאָגט, אַז ווען רבי האָט דערציילט, אַז אַ פּרוי האָט געהאַט ששים ריבוא קינדער, האָט ער מיט דעם געמיינט די מוטער פון משה רבינו, יוכבד׳ן, ווייל משה רבינו איז געווען שקול ווי ששים ריבוא יידן. און פון דעם קען מען לערנען אַ פאַרגלייך מיטן מדרש וועגן יעקב אבינו: ששים ריבוא כלבים —מיינט צו זאָגן, אַז ער האָט געהאַט אַזאַ גרויסן כלב ווי דו, וואָס איז שקול ווי ששים ריבוא כלבים...

★

אין מאָל ווען ר׳ אייזעלע איז געקומען דאַוונען, האָט גראָד געפעלט איינער צום מנין. האָט דער שמש אַריינגעבראַכט אַ משכיל אַ קורץ־געקליידעטן.

פרעגן די מתפּללים דעם רב: צו קען מען מצרף זיין אַזאַ איינעם צום מנין?

האָט ר׳ אייזעלע געענטפערט: ס׳שטייט דאָך אַ בפירושער פּסוק: העשירי יהיה קודש לה׳ לא יבקר בין טוב לרע... (ויקרא כז׳, לב־לג).

★

אַ משכיל וואָס האָט חוזק געמאַכט פון מנהגים האָט גע־פרעגט ר׳ אייזעלען:

— רבי, פאַר וואָס „שלאָגט" מען דריי מאָל אַ יאָר: פּו־רים — המן־ען, ערב יום־כיפּור — כפּרות, און הושענא־רבה — הושענות?

ענטפערט ר׳ אייזעלע: ס׳שטייט אין פּסוק „הכה תכה" (דברים, יג׳ טז׳). זאָלסט שלאָגן די ראשי־תיבות פון „הכה" זיינען: המן, כפּרות, הושענות...

— און פאַרוואָס, — פרעגט ווייטער דער משכיל, — עסט מען די דריי מאָל כרעפּלאַך?

— דאָס איז דאָך געדרונגען פון זעלבן פּסוק, — לערנט אַריין ר׳ אייזעלע דעם משכיל. — ווען עס פאַלט אויס „הכה" — המן, כפּרות, הושענות — דאַן איז: „תכה". וועמענס ראשי־תיבות זיינען: תאכל כרעפּלאַך הרבה...

„עמד" און פּשוטע יידן

איינמאָל האָט מען אין בית־מדרש אַריינגעבראַכט אַ נייע ספר־תורה. ס׳זיינען אָנגעלאָפן פיל מענטשן צו דער חגיגה און ס׳איז געוואָרן אַ שרעקלעכע איינגעשאַפּט.

אַז ר׳ אייזעלע איז אָנגעקומען אין בית־המדרש האָט מען געוויינליך פאַר אים געמאַכט אַ וועג, ער זאָל קענען דורכגיין. שפּאַרנדיק זיך אַזוי צווישן עולם האָט ער באַמערקט, ווי צוויי יונגעלייט, שטאַרק פאַרשוויצטע האָבן אַראָפּגענומען די היט־לען פון קאָפּ.

— וואָס איז דאָס אַזוינס! — האָט זיי ר׳ אייזעלע גלייך אָפּגעשטעלט — אין בית־מדרש אָן היטלען גאָר?

— הייס, רבי, הייס! — האָבן די יונגעלייט דערשראָ־קענע אָפּגעענטפערט.

— איך הייס אָבער ניט! — האָט ר׳ אייזעלע סאַרקאַס־טיש צוריקגעענטפערט.

★

ר׳ אייזעלע איז אַמאָל געשטאַנען אין גאַס און געשמועסט מיט אַ איד אַ בעל־בית, וועלכער האָט פאַר אים אויסגעגאָסן דאָס האַרץ, און געאַיקעט אויף זיין „פּעקל"...

— ווען אַ איד האָט בלויז איין פּעקל — טרייסט אים ר׳ אייזעלע — איז ניט אַזוי שלעכט. דער חסרון איז וואָס מערסטנטייל׳ס אידן פאַרמאָגן אַ סך פּעקלאַך, און אויב איר ווילט קען איך דאָס אייך טאַקע שוין באַווייזן.

— זייט אַזוי גוט — רופט ר׳ אייזעלע תיכף צו אַ יידן, וועלכער איז גראָד דורכגעגאַנגען פאַרביי זיי — זאָגט נאָר, ר׳ ייד, ווו איז אייער פּעקל?

— וועלכער? פרעגט דער איד.

— איר זעט שוין, — מאַכט ר׳ אייזעלע — אַז דער איד האָט אַ סך פּעקלאַך!?...

★

מען האָט געפרעגט ר׳ אייזעלען: וואָס איז דער מער, וואָס רבי האָט אין משנה שטענדיק מצרף געווען די דריי: „חרש שוטה וקטן" אין דער אָרדנונג, אַז דער שוטה איז אין מיטן, און קיין מאָל ניט צום אָנהויב אָדער צום סוף?

— גאַנץ פּשוט. — דערקלערט דער רב, — אַט אַזוי פירט זיך שוין דער שוטה, אַז ווו צוויי שפּרינגט ער אַריין אין מיטן...

★

אַריינקומענדיק אין בית־המדרש, האָט ר׳ אייזעלע דער־זען, אַז אַ ייד פון „עמד" האָט געעפנט דעם סידור׳ל, אָנגעג־הויבן שנעל דאַוונען פון „הודו" און מישט די בלעטלאַך ווי אַ ווינט־מיל... אין אַ פּאָר מינוט אַרום האָט דער ייד אַ קוש געטאָן דעם סידור׳ל און — ואיננו!

רופט זיך אָפּ ר׳ אייזעלע: איצט איז מיר קלאָר געוואָרן די פּלוגתא אין מסכתא מגילה, צו הודו און כוש זיינען ווייט איינע פון דער צווייטער („הודו וכוש רחוקות מהדדי", אָדער „סמוכות זו לזו"). איך זע, אַז זיי זיינען דווקא נאָענט איינע פון דער צווייטער, סך־הכל איניקע מינוט וועג...

★

צו ר׳ אייזעלען זיינען אַריינגעקומען צוויי בעלי־דברים צו אַ דין־תורה. צופעליק איז איינגעפאַלן דעם רב פרעגן איי־נעם פון זיי אין לשון־קודש: מה שמך? — יענער האָט ניט פאַרשטאַנען וואָס מען רעדט צו אים. האָט דער רב געפרעגט דעם צווייטן: מה שמך? — דער צווייטער האָט אויך ניט גע־ווּסט וואָס צו ענטפערן. ענדלעך האָט זיי דער רב געפרעגט

אין יידיש: ווי רופט מען אייך? — האָבן זיי געענטפערט: מיר הייסן ביידע לייב.

ר׳ אייזעלע האָט אַ שמייכל געטאָן, און אַריינגייענדיק אין צווייטן צימער, זאָגט ער צו דער רביצין:

— מיר איז ערגער ווי אַ בעל־עגלה: אַ בעל־עגלה האָט צוויי פערד ווי די לייבן, און איך האָב צוויי לייבן ווי פערד...

✶

בין אדם לחברו

ס׳זיינען אַמאָל געקומען צו ר׳ אייזעלען איניקע בעלי־בתים באַקלאָגן זיך אויף אַ געוויסע פּערזאָן, וואָס מאַכט אַן צרות אין שטאָט און דעריבער, האָבן זיי געטענה׳ט, איז אַ יושר אַנצונעמען כל־ערליי מיטלען אים רודף זיין עד חרמה...

ווען מיר בעטראַכטן דעם „חד־גדיא״ — האָט זיי ר׳ אייזעלע געענטפערט — זעען מיר, אַז איין צד איז דאָ פאַראַן אַ גערעכטער און דער צווייטער — אַ אומגערעכטער. די ציגעלע למשל, איז אַ אומשולדיקע, די שונרא ווידער — אַ לײדאַטשקע. דער כלבא אַ גערעכטער און דער חוטרא — אַ אומגערעכטער א. א. וו... צום סוף זעען מיר, אַז דער מלאך־המוות, וואָס האָט מקיים פּסק געווען דעם שוחט, איז פולקאָם גערעכט געווען, טאָ פאַרוואָס זשע, פרעגט זיך, האָט אים דער רבונו של עולם געשאָכטן? דער תּירוץ איז אָבער: דער שוחט איז טאַקע אומגערעכט, אָבער דו מלאך־המוות, זיי ניט קיין „מלאך־המוות״, קוילע ניט קיין מענטשן צוליב זייערע חטאים, ס׳איז ניט דיין דאגה. כּהדי כבשי דרחמנא למה לך!...

✶

ר׳ אייזעלע איז אַמאָל געווען אויף אַ סעודת־מיצווה. זיצנדיק ביים טיש איז אַריינגעקומען דער שוחט פון שטעטל. נעמט ר׳ אייזעלע און איז אים מכבד מיט אַ שטיקל לעקאַך.

— איר האָט פאַרגעסן, רבי, אַז „אין אורח מכניס אורח״, האָט אים אויפמערקזאַם געמאַכט דער שוחט.

— פאַרשטייסטו מיך — האָט אים ר׳ אייזעלע געענטפערט — ניט אַלעמאָל איז טייטש „אין״, ניט, אַן׳אַנדערש־מאָל איז דער טייטש „אין״ יע, וואָרום וואָלט דאָס אַנדערש זיין, וואָלט מען ניט טאָרן עסן פון דיין שחיטה, ווייל אונדזערע חכמים האָבן געזאָגט: „אין שוטה מרגיש״...

✶

צו ר׳ אייזעלען איז אַמאָל געקומען אַ ייד, אַפּגעזעסן אַ היפּשע ווײלע און געהאַלטן אין איין מאַלן מיטן צונג. האָט ר׳ אייזעלע געוואָלט עפּעס זאָגן, איז ער אים תּיכּף אַריינגעפאַלן אין די רייד און ווייטער גערעדט און גערעדט.

צום סוף זאָגט דער ייד:

— רבי, כ׳וועל אייך דערציילן אַ גוט ווארט, וואָס כ׳האָב געהערט פון יענעם און יענעם רב.

— ס׳איז אַ ליגן! — רופט אויס ר׳ אייזעלע.

— ס׳טייטש, רבי, — חידושט זיך יענער — איר האָט דאָך נאָך גאָרניט געהערט וואָס איך וויל אייך דערציילן — ווי אַזוי זשע ווייסט איר, אַז ס׳איז אַ ליגן?

— כ׳וועל אייך זאָגן פון וואַנען איך ווייס — ענטפערט ר׳ אייזעלע — ווי אַזוי קענט איר פון אימיצן עפּעס הערן, אַז איר לאָזט קיינעם קיין ווארט ניט אויסריידן...

✶

געווען אַ ייד אין סלאָנים, וואָס האָט געהאַט אַ טבע תּמיד אַלץ צו קויפן ביי גוים. ס׳האָבן נישט געהאָלפן קיין שום טענות, ער האָט בשום אופן קיין אידן נישט געוואָלט געבן צו לייזן אַ גראָשן.

גייט אַמאָל ר׳ אייזעלע אין גאַס און זעט, ווי דער דאָזיקער איד מיידט בכּיוון אויס עטליכע אידישע קראָמען און גייט אַריין קויפן דווקא צו אַ גוי.

— גוט מאָרגן ר׳ פּסח! — שרייט צונ׳אים הויך אויס ר׳ אייזעלע.

— רבי, איר האָט אַ טעות — ענטפערט דער איד — איר האָט פאַרגעסן אַז מיין נאָמען איז גאָר חיים?

— ניין, איך געדיינק גאַנץ גוט — האָט ר׳ אייזעלע רוהיק געענטפערט — אָבער באמת דאַרפסטו הייסן פּסח, ווייל אַזוי שטייט טאַקע בפירוש אין פּסוק: „על שום שפּסח על בתי ישראל״ (דערפאַר, וואָס ער האָט איבערגעהיפּערט די אידישע הייזער)...

✶

אין ר׳ אייזעלעס צייטן האָט זיך געפירט אין סלאָנים (ווי אויך אין אַנדערע קהילות), אַז אַ חשובער בעל־הבית קויפט ניט קיין אתרוג, איידער ער באַווייזט אים ניט פריער דעם רב און הערט ניט פון אים, אַז ס׳איז אַ שיינער און כשר׳ער אתרוג.

אין אַ געוויסן יאָר האָט דער סלאָנימער אתרוגים־סוחר באַקומען ניט קיין געהויבענע אתרוגים. אויף יעדן אתרוג וואָס אַ בעל־הבית ווייזט דעם רב, פּסק׳נט ר׳ אייזעלע: ס׳איז ניט קיין אתרוג מהודר.

דער אתרוגים־סוחר איז אַרויס פון די כלים און געקומען צו לויפן צום רב:

— רבי, איר זייט מיר אַ יורד לחיי, (איר רואינירט מיר). איך וועל בלייבן אויסן מיט די גאַנצע סחורה.

— איך האָב פאַר אייך אַן עצה — האָט ר׳ אייזעלע גלייך באַפרידיקט די גערעכטע טענה פון סוחר, — די אתרוגים זיינען דאָך ניט קיין שיינע. טאָ האַנדלט איצט אַנדערש: יעדן בעל־הבית, וואָס קומט נעמען ביי אייך אַן אתרוג כדי ווייזן מיר, גיט אים צוויי. וועל איך אים אָנווייזן אויף איין אתרוג, אַז ער איז שענער און מהודר׳דיקער פון צווייטן. במילא, וועט ער שוין קויפן איינעם, אויף וועלכן איך וועל אים אָנווייזן...

✶

אַ קליינשטעטלדיקער רב איז געקומען אין סלאָנים צו ר׳ אייזעלען, וועלכער האָט מקיים געווען די מצוות הכנסת־אורחים און האָט איינגעלאַדן דעם אורח צו מיטאָג. אַז מען האָט זיך געזעצט צום טיש, האָט מען דערלאַנגט אַ הערינג, ווי ס׳האָט זיך געפירט אין יענע צייטן אין ליטע. זיי האָבן געגעסן, ביז וואַנען ס׳זיינען געבליבן נאָר די קאָפּ און דער עק. דער אורח איז געווען אין אַ פאַרלעגנהייט: וואָס זאָל ער טאָן? זאָל ער נעמען די קאָפּ און לאָזן דעם עק פאַר ר׳ אייזעלען, — איז דאָס ניט קיין מידת דרך־ארץ. זאָל ער נעמען דעם עק, — איז דאָס אים אויך אויסגעקומען קרום...

ר׳ אייזעלע האָט געזען די פאַרלעגנהייט פון אורח און האָט אים געזאָגט: נעמט די קאָפּ און איך וועל נעמען דעם עק.

— פאַרוואָס? — פאַרוואונדערט זיך דער אורח.

— ס'וועט זיין רעכט, — שמייכלט ר' אייזעלע, — איר און די קאָפּ — איז אַ גאַנצער גוף, און איך מיטן עק — איז אויך אַ גאַנצער גוף...

וועגן זיינע ספרים

ר' אייזעלע איז אַמאָל דורכגעפאָרן אַ שטאָט און איז אַריין צום דאָרטיקן רב. אויפן טיש האָט ר' אייזעלע געפונען ליגנ־דיק זיין ספר „פני־יהושע" איינגעבונדן טאַנדעט אין אַ זייער שוואַכן בונד, און נאָך עפּעס אַ ספר פון אַן אַנדער רב, וואָס איז געווען געבונדן גוט און שטאַרק.

— ווי עס שיינט — האָט ר' אייזעלע געזאָגט צום רב, האַלטנדיק ביידע ספרים אין האַנט — איז מיין „פני־יהושע" ניט אַזוי משוגע ווי דער אַנדער ספר, וואָס איז געבונדן געהע־ריק, ווי אין קייטן...

אויף די ספרים „משרת משה", „אילנא דחיי", „באר יצ־חק", „בית הלוי", און „עמק יהושע", וועלכע זיינען געדרוקט געוואָרן אין זיין צייט, האָט ר' אייזעלע געזאָגט פאָלגנדע מסורה: זאָל קומען דער „משרת משה" מאַכן אַ בעזים פון „אילנא דחיי", איינטונקען אין „באר יצחק" און אויסקערן דעם „בית הלוי" און אַריינקערן אין „עמק יהושע"...

איינער וואָס האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ למדן, האָט אַמאָל געפרעגט ר' אייזעלען, פאַרוואָס, רבי זיינען אייערע לעצטע חיבורים ערגער ווי די ערשטע? מיר האָבן דאָך אַ קיימא לן פאַרקערט: תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים דעתן מתישבת עליהן?

— יע — ענטפערט ר' אייזעלע — ריכטיק. איך, אַלס תלמיד חכם ווער טאַקע צו דער עלטער אַלץ קליגער און דע־ריבער זיינען מיינע לעצטע חיבורים טאַקע גאַרניט דער ערך בעסער ווי די ערשטע. די צרה איז אָבער, וואָס מיינע קרי־טיקער ווערן אויך עלטער און אַלס עמי־הארצים גילט פאַר זיי דער סוף פונ'ם אויבנדערמאַנטן מאמר: „זקני ע"ה כל זמן שמזקינין דעתן מטורפת עליהן". דאָס הייסט, וואָס זיי ווערן עלטער — ווערן זיי אַלץ נאַרישער, און דעריבער דוכט זיך זיי, אַז מיינע לעצטע חיבורים זיינען ערגער...

איינער פון ר' אייזעלעס חיבורים איז געווען, אין פאַר־גלייך מיט זיינע איבעריקע ספרים, קליין אין כמות. בשעת דער דאָזיקער חיבור איז אַרויס פון דרוק, האָט מען אים גע־פרעגט, פאַרוואָס איז דאָס אַזוינס?

ר' אייזעלע האָט געענטפערט: סיי ווי סיי קוקט מען דאָך אין די ספרים ניט, צו אַ גרויסער צו אַ קליינער ספר, אַלאַ וואָס דען ס'איז מער ניט, וואָס מען שיקט זיי צו די רייכע בעלי־בתים אויף אויפמאָנען דעם טשינש, וואָס דער מחבר לייגט אַרויף אויף זיי להבדיל ווי מען שיקט „זשאַנדאַרן", טאָ פרעג איך אייך, איז עפּעס אַ נפקא מינה, צי אַ גרויסער זשאַנדאַר, צי אַ קליינער זשאַנדאַר?...

ר' אייזעלע פלעגט זאָגן אַז דרוקנדיק אין קעניגסבערג זיין ספר „אבי הנחל", איז ער דאָרט זייער פאַרשוואַרצט גע־וואָרן. אַז מ'האָט אים געפרעגט: פאַרוואָס? האָט ער געענט־פערט, ווייל ער האָט דאָרט געטרונקען שוואַרצע קאַווע אָן מילך (צוליב אַ חשש איסור).

ר' אייזעלע האָט אַמאָל אַריינגעשיקט דורך דעם משרת זיינעם צו אַ קאַרגן גביר זיין קליינעם ספר'ל „מרבה עצה". דער גביר האָט גענומען מעסטן דעם ספר'ל און דינגען זיך וועגן מקח. אַז דער משרת האָט עס איבערגעגעבן ר' אייזע־לען — רופט זיך אָפּ ר' אייזעלע: יע, יע ס'שטייט טאַקע בפירוש: „דבר אחר" בכל מידה שהוא מודד לך...

אַז ר' אייזעלע האָט פאַרטיק געמאַכט צום דרוק זיין ספר „פני יהושע" (נאָך זיין נאָמען), האָט אין דער זעלביקער צייט זיין זון ר' משה (ריגער רב) אָפּגעדרוקט אַ ספר „פני משה" (אויף פסחים). מהאי טעמא האָט ר' אייזעלע געוואָלט איבער־אַנדערשן דעם נאָמען פון זיין ספר „פני יהושע" אויף אַן אַנ־דערן, כּדי די וועלט זאָל ניט זאָגן: פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה... אַז זיין זון ר' משה האָט אים געפרעגט: סטייטש טאַטע, ס'שטייט דאָך בפירוש, „בכל אדם מתקנא חוץ מבנו ותלמידו"? האָט אים ר' אייזעלע געענטפערט: אָבער סוף כל סוף איז די לבנה זיך דאָך מתקנא אין דער זון!

ר' אייזעלע פלעגט פון צייט צו צייט אַרומפאָרן מיט זיינע ספרים איבער שטעטלאַך, אַזוי ווי מערסטנטייל מחברים פלעגן זיך פירן אין יענע צייטן. איינמאָל איז ער אַריינגעפאָרן אין אַ שטעטל שפּעט ביינאַכט, און פאַרפאָרנדיק אין אַן אַכסניה אַ פאַרמאַטערטער פון וועג, האָט ער איבערגעלאָזן זיין פּאַק ספרים אין וואָגן און זיך געגרייט צום נאַכט־געלעגער.

— רבי, — זאָגט אים דער בעל־האכסניה, — די ספרים בלייבן דאָך אין וואָגן אויף הפקר אָן אַ שמירה, און ווער עס וויל קען קומען און נעמען.

— וועגן דעם דאגה איך גאַרניט, — שמייכלט ר' איי־זעלע, — איך פאָר איבער שטעטלאַך און רייד איין מענטשן אַז מען זאָל ביי מיר נעמען אַ ספר. און עס קומט מיר אָן גאַנץ שווער, איידער עס גיט זיך מיר דאָס איין. און מיט אַמאָל זאָלן דאָ קומען מענטשן, און איידער מען בעט זיך ביי זיי, — זאָלן כאַפּן מיינע ספרים? ניין, איך גלויב ניט...

ר' אייזעלע איז געווען צו גאַסט ביי אַ למדן און האָט ביי אים געפונען זיין ספר „עמק־יהושע", געבונדן צוזאַמען מיטן ספר „נחל־יצחק" פון קאָוונער רב ר' יצחק־אלחנן. דער־ביי האָט דער „נחל־יצחק" פאַרנומען דעם ערשטן פּלאַץ אין געבונדענעם ספר.

— אַ מאָדנע זאַך, — שמייכלט ר' אייזעלע — אויף מיר זאָגט מען, אַז איך בין משוגע, און אַן אַנדערן „בינדט" מען אויפן ערשטן פּלאַץ און אויבן־אָן *...

* אַן אַנדערע ווערסיע וועגן זיינעם אַ געבונדענעם ספר, ז' אויבן.

ווענן זיך אליין

הוא היה אומר — ר׳ אייזעלע פלעגט זאָגן: אַ דאַנק מיין שווער בין איך געוואָרן אַ „חָריף״ (חריף זיינען די ראשי־תיבות: חתן ר׳ יצחק פיין) און אַ דאַנק מיין שוויגער בין איך געוואָרן אַ „בקי״ (ווייל פון נאַטור איז זי געווען אַ קנאַ־פער דימענט און פלעגט אים שטענדיק טרייבן אין בית־המדרש אַריין לערנען).

✶

ר׳ אייזעלע פלעגט זיך נוהג זיין „אויסגיין״ גיך שמונה־עשרה. אַז מען האָט אים אַמאָל געפרעגט דעם טעם דאַריבער, האָט ער געענטפערט:

— איר דאַרפט וויסן, אַז איך בין אַנדערש ווי אַלע רבנים. אַלע רבנים „גייען אויס נאָך דער „שטאָט״ און ביי מיר איז פאַרקערט: די „שטאָט״ גייט אויס נאָך מיר...

✶

אייניקע רבנים האָבן אַמאָל פאַרקלערט אַרויסגעבן אַ זאַמלבוך פאַר דברי תורה, אין וועלכן ס׳זאָלן אַריינקומען חידושים פון די גדולי הדור. האָבן זיי זיך געווענדעט אויך צו ר׳ אייזעלען, ער זאָל נעמען אַ אַנטייל אין דעם. ר׳ איי־זעלע האָט זיך אָפּגעזאָגט.

— סטייטש, דאָס שמעקט דאָך מיט „יגדיל תורה״, טאָ פאַרוואָס, רבי, זאָגט איר זיך אָפּ?

— כ׳וועל אייך דערקלערן — האָט ר׳ אייזעלע געענט־פערט — דער דרך העולם איז, אַז אַ טענצער אַ מומחה איז ווען ער וויל און ווען ער האָט נאָר חשק, נעמט ער און טאַנצט, אָבער די וואָס קענען ניט טאַנצן מוזן שטענדיק אָנקומען צו אַ חברותא: נעמען זיך פאַר די הענט און דרייען זיך אַלע אין „קאַראַהאָד״...

✶

אַז מ׳פלעגט ר׳ אייזעלען, אין די לעצטע יאָרן פרעגן, ווי אַלט ער איז, פלעגט ער ענטפערן:

— אַז אַ מענטש האַלט ביים אָנזעצן, ווייזט ער ניט קיין באַלאַנס...

✶

ר׳ אייזעלע פלעגט זייער פיל אַרומפאָרן איבער דער וועלט מיט זיינע ספרים און האָט זיך ווייניק וואָס געפונען אין דער היים.

איינמאָל אין אַ קרעטשמע מאַכט צונ׳אים אַ באַקאַנטער ייִד:

— מיר איז אַ חידוש, רבי, וואָס סלאָנים וויל אייך האַלטן פאַר אַ רב, אַז איר זייט דאָרט קיינמאָל ניטאָ?

— די בעלי־בתים וואָלטן מיר טאַקע אָפּגעזאָגט — ענטפערט ר׳ אייזעלע מיט אַ שמייכל — נאָר זיי געפינען מיר קיינמאָל ניט אין דערהיים...

✶

ר׳ אייזעלע חריף איז שוין אין די קינדער־יאָרן געווען אַ פּיקח און אַ בעל־המצאה אויף „ווערטלאָך״. איינמאָל איז ער געשטאַנען מיט זיין פאָטער אין גאַס, ווען ס׳איז פאַרביי־געגאַנגען דער רב פון שטעטל.

— אייזיק — זאָגט אים דער פאָטער, — אויב דו וועסט זיין פלייסיק און לערנען תורה, וועסטו נאָך איבעריאָגן דעם רב.

דערהערנדיק דאָס האָט זיך אייזעלע געלאָזט לויפן הענ־דום־פענדום נאָכ׳ן רב, אים איבערגעיאָגט און געלאָפן נאָך אַ היבשע ווילע פאַר אים.

— טאַטע, — זאָגט ער, לויפענדיק צוריק צום פאָטער און קוים אָטעמענדיק, — איך האָב שוין איבערגעיאָגט דעם רב.

✶

ר׳ אייזעלע האָט זיך אָנטזאָגט צו נעמען אין סלאָנים אַ הוספה צו זיין שכירות. נאָר אַזוי ווי די שכירות איז געווען אַ צו־קליינע, — האָט אים קהל פאָרגעלייגט און ער איז מסכים געווען צו נעמען די הכנסות פון הייוון־פאַרקויף און פון קהל׳שן בית־המרחץ.

אויף דעם האָט ער געזאָגט: ס׳שטייט אין פסוק: „השבי־עני במרורים הרווני לענה״ (איכה, ג׳, ט״ו). השביעני במרו־רים — איך ווער זאַט מיט מרור, — דאָס איז פסח (ווען מען באַקט ניט קיין ברויט און מען פאַרקויפט ניט קיין הייוון), און הרווני לענה, — איך שטיל מיין דורשט מיט ביטערע גראָז, — דאָס איז תשעה־באב (ווייל תשעה־באב גייט מען ניט אין באָד)...

✶

זיין „אויסגיין״ גיך שמונה־עשרה האָט ר׳ אייזעלע איין מאָל דערקלערט אַזוי*: ווען אַ וואָגן פאָרט אין גאַס, הייגגען זיך אָן לאָבוזעס פון הינטן און פאָרן מיט. וואָס טוט דער בעל־עגלה? — ער שמייסט אונטער די פערד און פאָרט שנעל אַרויס פון דאָרטן, כדי פּטור צו ווערן פון די לאָבוזעס. איך בין אויך אַזוי: אין שמונה־עשרה טשעפּען זיך צו צו מיר פאַרשיידענע זייטיקע געדאַנקען. „גיי איך אויס״ שנעל שמונה־עשרה כדי פּטור צו ווערן פון זיי...

ווענן זיין דור

— גוואַלד, רבי, וואָס טוט מען — האָט זיך אַמאָל איינער געקלאָגט פאַר ר׳ אייזעלען — ס׳איז דאָך גאָר קיין אמת אויף דער וועלט ניטאָ!

— עס דאַכט זיך נאָר אייך — האָט ר׳ אייזעלע אַזאָג געטאָן — אָט טראָגט ביי מיר אַ אידענע מילך, זאָג איך אייך, אַז ס׳איז אמת׳ע וואַסער...

✶

אַ משכיל, וועלכער האָט קריטיקירט די גדולי הדור, האָט געפרעגט ר׳ אייזעלען, פאַרוואָס זיינען אַמאָליקע גאונים אין תורה, ווי דער רמב״ם און דער רלב״ג געווען ניט נאָר גרויס אין תורה און אין אַלע ייִדישע לימודים, נאָר אויך גרויסע געלערנטע אין וועלטלעכע וויסנשאַפטן, און היינטיקע גדולי־הדור זיינען אין וועלטלעכע וויסנשאַפטן אין גאַנצן אומ־וויסנד?

— מיר אהרט אויך די זעלבע קשיא — ענטפערט ר׳ איי־זעלע, — פאַרוואָס זיינען אַמאָליקע ייִדישע געלערנטע ווי דער

* אַן אַנדערע ווערסיע וועגן זיין „אויסגיין״ שמונה־עשרה ז׳ אויבן.

רמב"ם, רלב"ג געווען אויך גאונים אין תורה און היינטיקע יידישע געלערנטע זיינען אין תורה ממש עמי־הארצים?...

וועגן אַמאָליקע און היינטיקע דורות האָט ר' אייזעלע גע־זאָגט אויף פאָלגנדעס: דער דור־המדבר, יד יוצאי מצרים, האָבן מוותר געווען אויף זייער גאָלד, אַבי מען זאָל זיי מאַכן אַ גאָט... (עשה לנו אלקים", שמות לב', א'). דאָס איז געווען אַ גרויסע מדרגה. און אין היינטיקע דורות זיינען פאַראַן ניט ווייניק יידן, וועלכע זיינען גרייט מוותר זיין אויף זייער גאָט, אַבי האָבן גאָלד...

מען האָט געפרעגט ר' אייזעלען פאַרוואָס אַנטלויפן היינט מענטשן פון אמת?

האָט ער געענטפערט: דער אמת איז נאַקעט און פאַר־טראָגט נישט קיין שום מלבוש און פאַרדעקונג. און מענטשן זיינען בדרך הטבע שעמעוודיקע און צנועים. דעריבער מיידן זיי אויס דעם אמת...

דאָקטוירים

ר' אייזעלע איז איינמאָל קראַנק געוואָרן און דער שטעטל־שער דאָקטאָר האָט אים אָפּגעזאָגט דעם לעבן.

אין אַ צייט אַרום איז ער אַראָפּ פון בעט. גייענדיק אַזוי אַ געזונטער אין גאַס טרעפט אים אָן דער דאָקטאָר און פרעגט אים מיט גרויס חידוש: הייסט עס זיינט איר טאַקע געזונט געוואָרן?

— ניין, איך בין טאַקע געשטאָרבן — שמייכלט ר' איי־זעלע — נאָר כ'בין געקומען אויך עפּעס דערציילן פון יענער וועלט. כ'האָב געהערט דאָרט אויסרופן אַ ריי נעמען פון דאָק־טוירים, וואָס מ'האָט זיי פאַרמשפט צו גיהינום. צווישן זיי אויך אייער נאָמען ה' דאָקטאָר. כ'האָב אייך אָבער אַ טובה געטאָן און אָפּגעראַטעוועט פון גיהינום: כ'בין צוגעגאַנגען און עדות געזאָגט, אַז איר זיינט גאָר קיין דאָקטאָר ניט.

ר' אייזעלע האָט ניט געהאַלטן פון דיפּלאָמירטע דאָק־טוירים. ער פלעגט זאָגן: פאַרוואָס רופט מען דאָקטוירים „רופאים", ווייל זיי זיינען גלייך צו רפאים (שפּילוואַרט — „רפאים" הייסן: טויטע). פונקט ווי טויטע ווייסן ניט, אַזוי ווייסן אויך די דאָקטוירים גאָרניט.

ר' אייזעלע פלעגט זאָגן:

— איר ווייסט פאַרוואָס הייסט לאַטיין אַ טויטע שפּראַך?

— ווייל די דאָקטוירים, וועלכע זיינען שותפים פון מלאך־המוות, באַנוצן זיך מיט איר...

איינמאָל האָט ר' אייזעלע באַגעגנט דעם דאָקטאָר פון סלאָנים, רופט ער זיך אָפּ צו אים:

— מילא, מיר סלאָנימער תושבים וווינען אין שטאָט, ווייל מיר ווייסן, אַז ס'איז דאָ פאַראַן אַ דאָקטאָר. אָבער איר, וואָס איר ווייסט דאָך, אַז אין סלאָנים איז ניטאָ קיין דאָק־טאָר, — ווי אַזוי וווינט איר דאָ? — עס שטייט דאָך בפירוש: כל עיר שאין בה רופא אסור לדור בה?

נשים

ווען ר' אייזעלע איז געקומען קיין ווילנע דרוקן זיין ספר „נועם ירושלמי", האָט מען אים רעקאָמענדירט צו דרוקן אים ביי ר' שמואל־יוסף פין, וועלכער איז דאַמאָלס געווען דער רעדאַקטאָר פון „הכרמל".

אַז ר' אייזעלע איז אַריינגעקומען, צוזאַמען מיט נאָך אַ רב, צו פינען אין הויז, האָבן זיי געטראָפן זיצנדיק פין'ס פרוי אַביסעלע פאַרשייט און אָן אַ טיכל אויפן קאָפּ...

— כ'פאַרשטיי ניט — רופט זיך אָפּ צו איר ר' אייזע־לע — אויב אייער מאַן איז דער „כרמל" דאַרפט איר דאָך געווייניליך זיין אַ „כרמלית", לסוף, ווי עס שיינט, זיינט איר גאָר אַ רשות הרבים...

איינמאָל ערב יום־כיפור, ביים מיטאָג עסן מאַכט די רביצין צו ר' אייזעלען:

— כ'זע דיך אייזשע, גאָרניט אַרויס דורך דער פּאַרע, וואָס שלאָגט פון צימעס...

— נו, נו — שאָקלט מיטן קאָפּ ר' אייזעלע — זאָלן מיר דערלעבן איבער אַ יאָר און זיך ווייטער ניט זען...

די ערשטע פרוי, זאָגט די גמרא, איז לפי זכותו, נאָך דעם זכות פון דעם מאַן, די צווייטע אָבער איז לפי מעשיו... און ס'איז טאַקע זייער ריכטיק — זאָגט ר' אייזעלע — ווען כ'האָב געהאַט די ערשטע פרוי, איז טאַקע קומענדיק פון שול האָב איך געפונען אין דערהיים אַלץ אין בעסטער אָרדנונג. ס'איז געווען „לפי זכותו"... די צווייטע פרוי מיינע איז אָבער „לפי מעשיו". וואָס איך טו — טוט זי מיר נאָך. איך גיי אין שול — זי אויך, איך בין זיך עוסק אין מיצוות — זי דאָס זעלביקע. מיר זיינען ביידע פאַרנומען מיט עולם־הבא און דער פועל יוצא — אַ תוהו־ובוהו אין שטוב, און אין גאַנצן לעבן...

מען האָט געפרעגט ר' אייזעלען:

— אפשר קענט איר אונדז, רבי, געבן צו פאַרשטיין, פאַרוואָס האָבן די קדמונים, וואָס האָבן צונויפגעשטעלט דעם סדר פון די גמרות אין ש"ס, געשטעלט די מסיכתא גיטין פאַר דער מסיכתא קידושין? מען קען דאָך ניט אָפּגעט'ן אַ פרוי, סיידן מען איז איר פריהער מקדש? —

— ס'איז גוט אַזוי, — ענטפערט ר' אייזעלע, — כדי מען זאָל אַרויסלערנען, אַז גאָט איז מקדים די רפואה פאַר דער מכה...

ר' אייזעלע איז אַמאָל אַריינגעקומען אין דער וווינונג פון אַ באַרימטן רב. די רביצין האָט אים אָבער בשום אופן נישט געוואָלט אַריינלאָזן. ערשט ווען ער האָט געשיקט זאָגן דער רב, אַז ער, ר' אייזעלע, איז עס, האָט אים יענער גלייך אַריינגעבעטן. אַריינקומענדיק, רופט זיך אָן ר' אייזעלע: „איצט איז מיר פאַרענטפערט געוואָרן אַ האַרבע גמרא. דער תלמוד (ברכות) דערציילט, אַז ווען ישעיהו הנביא האָט זיך באַדאַרפט טרעפן מיט חזקיהו המלך, האָט דער נביא געהאַלטן, אַז דער מלך באַדאַרף קומען צו אים און דער מלך — פאַרקערט... נישט זעהנדיק קיין אויסוועג, האָט דער רבונו של עולם

הזקיהו'ן קראַנק געמאַכט, אַזוי אַרום האָט שוין ישעיהו'ן געפּאַסט גיין צום מלך מבקר־חולה זיין. שטעלט זיך אַ פראַגע: פאַרוואָס גראַד חזקיהו'ן קראַנק געמאַכט, און נישט ישעיהו'ן?

— איצט אָבער איז מיר דאָס פאַרענטפערט געוואָרן: חזקיהו איז דאָך געווען דאַמאָלס אַ בחור (ברכות פ"א), איז נישט געווען ווער עס זאָל נישט אַריינלאָזן ישעיהו'ן: דאַגעגן אָבער ישעיהו, אויב ער וואָלט קראַנק געוואָרן, וואָלט זיין ווייב די רעביצין, זיכער חזקיהו'ן נישט אַריינגעלאָזט...

✶

מען האָט געפרעגט ר' אייזעלען:

— פאַרוואָס, כדי אָפּצוהאַלטן אַ מגפה רחמנא לצלן, שטעלט מען אויפן בית־הקברות אַ חופה פון אַ כלה, וואָס האָט אַ פעלער מיט איר גלייכן, אַ חתן אַ בעל־מום?

— דאָס איז צוליב דעם, — ענטפערט ר' אייזעלע, — וואָס מיר האָבן אַ קבלה, אַז „הבל מפיק הבל", איין צרה ווערט אַרויסגעשטויסן אָדער אויסגעקויפט דורך אַן אַנדער צרה. אין פסוק „אשה רעה מר ממות" זיינען דאָ צוויי צרות. שטעלט מען אַוועק איין צרה, די אשה רעה, אונטער אַ חופה אויפן בית־הקברות, כדי זי זאָל אַרויסשטויסן די אַנדער צרה, דעם מות...

קהילות אויסער סלאָנים

ווען ר' אייזעלע האָט פאַרלאָזן די חברה־קדישא־שול אין מינסק, ווו ער איז געווען מגיד און סגן ראש־ישיבה, און איז געוואָרן אַ מלמד אויף אַ ישוב, האָט מען אים געפרעגט, פאַרוואָס ער האָט אַזוי געטאָן? האָט ר' אייזעלע געענטפערט מיט דעם לשון פון ש"ס (אין כתובות): „כל ישיבה שאין בה סמיכה — עמידה טובה הימנה". (עמידה „צושטאַנד" — מלמדות).

✶

אין ר' אייזעלעס שלעכטע צייטן, ווען ער האָט געגעסן קעסט ביי זיין שוויגער, האָט אים זיין פאָטער אַמאָל אַריינגעשיקט אַ בריוו, ער זאָל קומען צו'ן אים קיין גלובאָקע און דאָרטן זיצן און לערנען. ר' אייזעלע האָט דערויף געענטפערט: אין „גלובאָקע" איז גוט צו דאַוונען („ממעמקים קראתיך ד'"), אָבער לערנען איז בעסער אין מינסק.

✶

בעת ר' אייזעלע איז געווען רב אין קאַלוואַריע איז די דאָרטיקע קהילה ניט געווען ביכולת צו צאָלן אים שכירות, איז געבליבן אויף אַן אַסיפה־רבה אָפּצוגעבן דעם רב אין אַנדערע דעם מרחץ און וויפל ס'וועט מאַכן וועט זיין פאַר אים אויף שכירות.

איינמאָל, ערב־שבת, באַגעגנט ר' אייזעלע דעם פרנס הקהל, אַ רייכן פּשוט'ן איד'ן, גייענדיק פון מרחץ.

— וואָס איז עס רבי פאַר אַ שטייגער — ווענדעט זיך צו'ן אים דער פרנס מיט אַ ברוגז — ס'איז פרייטיק און אין מרחץ איז ניטאָ קיין טראָפּן וואַסער!

— אַזוי — האָט ר' אייזעלע אָנגעשטעלט די אויגן אויף אים — ניט גענוג וואָס איר האָט מיר געמאַכט פאַר אַ בעדער, ווילט איר מיר נאָך מאַכן פאַר אַ מרחץ־גוי?!...

✶

ר' אייזעלעס בית־דין־שמש, אין קאַלוואַריע, איז געווען זייער אַ שלעכטער מענטש, אַ צר־עיין: די לערנערס אין בית־מדרש פלעגט ער זשאַלעווען אַ שטיקל ליכט און דעם רב פלעגט ער ניט ברייגנען די שכירות אין דער צייט.

מאַכט צו'ן אים איינמאָל ר' אייזעלע:

— הער זיך איין, ביי אידן זיינען פאַראַן דריי שמשים: דער שמש פון דער חנוכה ליכט, דער שמש פון די ציצית און דער בית־דין־שמש. דער שמש פון די חנוכה־ליכט ווערט פאַרברענט, דער שמש פון די ציצית ווערט פאַרדרייט, נאָר פון בית־דין־שמש קען מען ניט פטור ווערן, ניט ער ברענט, ניט ער ווערט פאַרדרייט...

✶

דער קוטנער בעדער האָט אַמאָל געמאַכט אַ גרויסע סעודה און פאַרבעטן ר' אייזעלען, ער זאָל פאַרהערן זיינע קינדער. נאָכ'ן פאַרהערן פרעגט דער בעדער ר' אייזעלען: נו, וואָס זאָגט איר, רבי? רופט זיך אָפּ ר' אייזעלע, הלוואי זאָל מען דאָס זאָגן אויף מיינע קינדער...

אַז מ'האָט ר' אייזעלען געפרעגט, וואָס מיינט ער מיט דעם, האָט ער געענטפערט:

— פאַר זייער פאָטער, דעם בעדער, קענען זיי דאָך גע־וויס בעסער לערנען; הלוואי זאָל מען דאָס זאָגן אויף מיינע קינדער, אַז זיי קענען לערנען בעסער פאַר זייער פאָטער.

✶

מ'דערציילט: אין קוטנע איז איינמאָל פאָרגעקומען ביי ר' אייזעלען אַ דין תורה צווישן צוויי מחותנים. דעם חתנ'ס פאָטער האָט געטענה'ט: אַז דער כלה'ס פאָטער דאַרף געבן קעסט, ווייל ער האָט גענומען אַ אידעם אַ למדן, וואָס דאַרף זיצן און לערנען. דער כלה'ס פאָטער האָט אָבער געטענה'ט: אַזוי ווי אויף דעם חתן ליגט דער פליכט צו געבן מזונות, דעריבער דאַרף זיין פאָטער צו געבן קעסט. ר' אייזעלע אויס־הערנדיק די טענות, האָט זיך אָפּגערופן מיט אַ וויץ: „מאן דיהיב חיא יהיב מזונא"... (די כלה האָט מען גערופן „חיה").

✶

ווען ר' אייזעלע האָט פאַרלאָזן קוטנע, האָט קוטנער קהל נאָכדעם זייער שטאַרק חרטה געהאַט, וואָס זיי האָבן אַרויס־געלאָזן אַזאַ גרויסן גאון און האָבן געשיקט צו'ן אים אַ שליח מיוחד מיט אַ נייעם כתב־רבנות. ר' אייזעלע האָט אָבער דעם כתב ניט אָנגענומען און זיי אָפּגעענטפערט אַזוי: די גמרא זאָגט: „קרי לה נערה וקרי לה קטנה", אמר רב פפא: קטנה דמן נעורן. באַוואָרנט תוספות: הלמאי זאָגט מען ניט פאַר־קערט: נערה דמן קוטנא, נאָר נעורן געפינען מיר אַ שטאָט, אָבער קוטנאַ איז קיין שטאָט ניט...

✶

ר' אייזעלע האָט אַמאָל געזאָגט ערגעץ אין אַ שטאָט אין בית־המדרש אַ גרויסן פּילפּול און האָט באַמערקט, אַז דער גרעסטער טייל פונ'ם עולם הויבט ניט אָן צו פאַרשטיין וואָס ער זאָגט. רופט ער זיך אָפּ צום עולם: איך ווונדער מיך באמת אויף אייער הויכער מדרגה, וואָס איר שטייגט אַפילו איבער מלאכים.

— מיט וואָס למשל, רבי? — האָט מען אַ פרעג געטאָן.

— מיט דעם וואָס ביי מלאכים ווייסן מיר, זיינען די פיס

ווי ביי קעלבער, און באַנ'אַייך, מורי ורבותי, זיינען די קעפּ קעלבערנע...

★

דעם ערשטן יום־טוב נאָך ר' אייזעלעס אָנקומען קיין טיקטין זיינען געקומען די נכבדי העיר אים מקבל פּנים זיין. ר' אייזעלע האָט פאַר זיי געזאָגט זייער שאַרפע תורה און אַזוי זאָגנדיק האָט ער זיי אַריינגעוואָרפן אַ וויץ אויפן מאמר „חייב אדם לקבל את פּני רבו". וואָס עפּעס את פּני רבו, ס'האָט דאָך געקענט שטיין: חייב אדם לקבל את רבו. נאָר דער תירוץ איז: מ'דאַרף זען, אַז דער רבי זאָל האָבן אַ פּנים...

צום צווייטן יום־טוב האָבן שוין די שטאָט־לייט אַריינגעשיקט אים זייער פיל מתנות. אַז זיי זיינען אויף נאָך אַ יום־טוב געקומען צונ'אים, האָט ער זיי געזאָגט: איצט קענט איר שוין קומען מקבל זיין „פּני" רבו...

★

ווי באַקאַנט, האָט ר' אייזעלע, נאָך קוטנע אָנגענומען די רבנות אין טיקטין, וווּ די שכירות איז געווען אַ קלענערע, ווי אין קוטנע. די רבנות אין טיקטין איז אים געווען מער צום האַרצן ווי קוטנע. אַז ער האָט זיך געטראָפן מיט די טיקטינער פּרנסים האָבן זיי געזאָגט, אַז אמת די שכירות איז אַ קליינע, נאָר דערפאַר איז אין טיקטין ביליק פיש.

אויף דעם האָט ר' אייזעלע רעאַגירט: איר גיט מיר שכירות אַ קדחת, און צו קדחת, ווי באַקאַנט, טאָר מען קיין פיש ניט עסן...

★

נאָך איידער ער איז געוואָרן מפורסם אַלס גדול בתורה, האָט ר' אייזעלע געזאָלט אויפגענומען ווערן אין אַ געוויסער שטעטל אַלס רב. דער ראש־הקהל, וואָס איז ניט געווען קיין גרויסער למדן, האָט, שמועסנדיק מיט אים, דערקענט זיין גרויסע מדרגה אין לומדות. מורא האָבנדיק, אַז זיין כבוד אַלס ראש־הקהל וועט געמינערט ווערן ביי די בעלי־בתים, — ווייל אַנטקעגן אַזאַ רב וועט זיך שוין רעכענען מיט אים? — האָט דער ראש־הקהל ניט איינגעשטימט מיט ר' אייזעלעס קאַנדידאַטור.

ר' אייזעלע האָט פאַרשטאַנען די סיבה פון דעם ראש־הקהל'ס קעגנערשאַפט צו אים, און האָט אים „אַריינגעזאָגט":

— ווי איך זע, זוכט איר אַ רב, וועלכער זאָל קענען לערנען ווייניקער פון אייך, נאָר אַזאַ רב איז אין ערגעץ ניט צו געפינען...

ישוב ארץ־ישראל

ווען ס'איז אַרויס דער ספר פון רבי צבי־הירש קאַלישער וועגן חיבת־ציון, וווּ ס'רעדט זיך וועגן דעם, אַז יידן אין אַלע תפוצות דאַרפן העלפן בויען ארץ־ישראל און נישט וואַרטן ביז משיח וועט קומען, און אין פיל ערטער האָבן זיך אָרגאַניזירט חברות און אגודות צו שטיצן דעם ייישוב און קויפן נחלות אין ארץ־ישראל, האָבן סלאָנימער ראשי־הקהל און פּר־נסים ניט געוווּסט ווי צו האַנדלען. האָבן זיי זיך געווענדעט צו ר' אייזעלען און געפרעגט זיין מיינונג, צו על־פּי־דין מעג מען זיך מתעסק זיין מיט'ן בנין־הארץ און צו דאַרף מען טאַקע מיט מעשים נעמען אַן אָנטייל אין דעם, אָדער מען דאַרף וואַרטן, און גאָרניט טאָן, — שב ואל תעשה, — ביז משיח וועט קומען, אַזוי ווי ס'איז אָנגענומען ביי יידן.

ר' אייזעלע האָט זיי געענטפערט כהאַי לישנא:

— מיר וווּנדערט זייער אויף אייך: אין שמונה־עשרה זיינען פאַראַן דריי תפילות וואָס שטייען איינע נעבן די אַנדערע: „רפאנו ונרפא"; „ברך עלינו את השנה הזאת"; און „תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גלויותינו". די דריי תפילות זיינען: איינע וועגן רפואה, די צווייטע וועגן פּרנסה און די דריטע וועגן גאולה. און ס'איז פאַראַן אויף וואָס זיך צו ווּנדערן: עס האָט נאָך ניט געטראָפן אַז ווען עס האָט זיך געמאַכט ביי אייך אַ חולה, זאָלט איר קומען צו מיר זיך מיישב זיין, צו איר זאָלט רופן אַ דאָקטער אָדער איר זאָלט וואַרטן אויף גאָטס הילף. און דאָס זעלבע איז מיט די סלאָנימער סוחרים: ווען ס'איז ביי זיי געוואָרן שוואַך מיט פּרנסה, האָט נאָך ניט געטראָפן, אַז זיי זאָלן קומען מיר פרעגן, צו זיי זאָלן לשם־פּרנסה מאַכן אַ געוויסן עסק, אָדער זיי זאָלן זיך פאַרלאָזן אויפן רבונו של עולם, וואָס איז אַ זן ומפרנס לכל, און אויפהערן זיך פאַרנעמען מיט געשעפטן און מלאכה. נאָר ווי ס'קומט צום ענין גאולה, פרעגט איר שוין אַ שאלה צו מען דאַרף טאָן אין דעם, אָדער וואַרטן. איר האָט ספיקות און איר צווייפלט, טאָמער חלילה וועט איר זיך אַריינמישן, וווּ דער רבונו של עולם אַליין דאַרף העלפן... די סיבה צו אייער מאָדנער התנהגות איז אַ פּשוטע: רפואה און פּרנסה זיינען יעדן איינעם נוגע פּערזענלעך, און וויבאַלד עס האַנדלט זיך וועגן זיך אַליין, האָט מען שוין ניט קיין ספיקות און מען פאַרלאָזט זיך ניט אויף גאָט אַליין. אָבער גאולה איז אַן ענין, וואָס איז נוגע כלל־ישראל, דאָ האָט איר שוין ספיקות און איר קומט מיט שאלות און קשיות. איר זייט בעלי־ספיקות אויפן חשבון פון כלל־ישראל...

★

יעדן יידן וואָס איז עולה אין ארץ־ישראל זיך צו באַזעצן האָט ר' אייזעלע געהאַלטן פאַר אַ צדיק גמור.

איין מאָל זיינען אַ פּאָר מקורבים אַריין צו ר' אייזעלען און מען האָט אים דערזען אין אַן אומגלויבלעכן מצב: ער איז געשטאַנען און איינגעבויגן די קאָפּ אונטער די הענט פון אַ פּשוטן יידן, הדיוט. די מקורבים זיינען געבליבן שטיין פאַרווּנדערט אַ ווײַלע און זיי זיינען גלייך אַרויס פון צימער.

ווען דער ייד איז אַרויס פון ר' אייזעלען, האָבן זיי אים געפרעגט וואָס האָט ער צו טאָן מיטן רב און וואָס איז דאָ פאָרגעקומען?

— איך פאָר אין ארץ־ישראל זיך צו באַזעצן דאָרט, — האָט דערציילט דער ייד, — בין איך אַריין צום רב ער זאָל מיר בענטשן. ווי נאָר ער האָט דערהערט, אַז איך פאָר אין ארץ־ישראל, האָט ער מיר געזאָגט, אַז נישט ער דאַרף מיר בענטשן, נאָר איך אים, און ער האָט געבעטן, איך זאָל דאָס טאָן. נו, האָב איך אַוועקגעלייגט מיינע ביידע הענט אויף זיין קאָפּ און כ'האָב אים געבענטשט...

ספורי־עם על ר׳ מרדכי׳לי*

פאלקס־מעשיות וועגן ר׳ מרדכי׳לען

פאַרוואָרט

ביי זיין לעבן איז שוין ר׳ מרכי׳לע פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ לעגענדע. אונצאָליקע מעשיות וועגן אים זיינען אַרומגעגאַנגען אין פאָלק. מיט זיין מיסטישער אַרויסשטראַלונג און מיט זיין הויכער מאָראַלישער מדרגה האָט ער דערגרייכט די דימענסיע פון אַ לעגענדאַרע פאָלקס־געשטאַלט. דעריבער קען מען מיט רעכט אַריינטראָגן די מעשיות וועגן אים אין אוצר פון פאָלקס־שאַפן. די לעגענדעס און געשיכטעס, אָפּגעשפּיגלט ווי זיי זיינען אין דער פאָלקס־נשמה, שטעלן מיט זיך פאָר אַ נאַטירלעכן טייל פון דער יידיש־ליטווישער פאָלקסטימלעכער דערציילונג.

הגם ר׳ מרדכי׳לע איז געוועזן רב אין סלאָנים בלויז 11 יאָר, — די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן, — און זיין רום אַלס בעל־מופת האָט זיך אויסגעפאָרמט נאָך בעת זיין רבנות אין ביטען, קאַרעליטש און אָשמענע, קען מען מיט ניט וויניק רעכט פאַררעכענען אַ טייל פון די מעשיות וועגן אים צום אַקטיוו פון סלאָנימער פאָלקלאָר. אין די 10 יאָר (1905—1914) פון זיין סלאָנימער תקופה ביזן מלחמה־אויסברוך, האָבן אים באַזוכט אין סלאָנים, אָן גוזמא, צענדליקער טויזנטער יידן פון גאַנצן תחום־המושב. זיין הויז איז תמיד געווען באַלאַגערט פון נייע און נייע אָנגעפאָרענע, און ס׳איז נאַטירלעך, אַז אַ וואָגיקע צאָל פון די מעשיות וועגן די „נסים ונפלאות״ פון ר׳ מרדכי׳לען זיינען געפלאָסן פון „רב׳ס געסעלע״ אין סלאָנים.

מיר פאַרמעסטן זיך ניט אויפצוזאַמלען אַלע מעשיות און געשיכטעס וועגן ר׳ מרדכי׳לען, וואָס איז די אויפגאַבע פון אַלגעמיין־יידישע פאָלקלאָר־זאַמלער. מיר גיבן דאָ נאָר אַ קליינע צאָל פון זיי, אַלס ניט־פּרעטענציעזן צושטייער צו אונדזער פאָלקלאָר־אָפּטיילונג.

ק.ל.

משפט צדק

מעשה ביהודי אחד שהיה לו בית־מישרפות יי״ש בכפר סמוך לפינסק. ובאותו בית־מישרפות היי״ש עבד גוי אחד. ויהי היום ואדוניו פיטר אותו מעבודתו.

לאחר ימים שלחה מלכות הצאר פקיד לבדוק את בית־מישרפות היי״ש, והנה מצא שהיהודי מוהל מידה הגונה של מים ביי״ש. היהודי נאסר ואיש לא ידע לאן שולח.

אשתו ובתו של היהודי באו לר׳ מרדכי׳לי לשאול לעצתו ולהדרכתו. הצדיק יעץ את האשה שתיקנה כרטיס נסיעה לפטרבורג במחלקה הראשונה ותיבכה על מר גורלה, וה׳ ירחם עליה.

האשה עשתה כעצת ר׳ מרדכילי ונסעה לפטרבורג. כאשר הרכבת היתה קרובה לעיר פטרבורג פנה אליה גוי אחד שישב איתה באותו קרון ושאלה מה פשר בכייתה. האשה סיפרה לו את צרת ליבה. דבריה נכנסו לתוך אזניו של הגוי, ושניהם חזרו לפינסק. הגוי המדובר החליף את בגדיו ולבש בגדי איכר ובא אל הגוי המפוטר וביקש ממנו שיתן לו עבודה בשכר לחם חוקו, כי מצבו הוא רע מאד. הלה קיבלו והכניסהו לתוך ביתו. והגוי המתחפש עבד אצלו.

ויהי יום ראשון אחד, כשגויי הכפר שתו לשכרה התפאר לפניהם הגוי המפוטר כי הוא הוא ששפך מים לתוך היי״ש של בעל בית־מישרפות היי״ש, והוא האיש ששלח את הדלטוריה, ובעוד ימים אחדים יבוא הדבר בערכאות של פטרבורג.

ימים אחדים לפני יום המישפט בא הגוי המתחפש אל אשת בעל־בית־מישרפות היי״ש ואמר לה שעכשיו הוא נוסע להעיד לטובת בעלה והוא ימסור לשופט את דברי הגוי המפוטר מה שאמר באותו יום א׳ לפני חבריו.

בא יום־הדין והגוי המלשין הופיע לפני בית־הדין וגם הגוי המתחפש, שהיה אדם חשוב בפטרבורג, לבוש באותם הבגדים שעבד אצל הגוי המלשין, נוכח בו במקום והוא סיפר מה ששמע מפי הגוי המדובר. סוף דבר היה שבית־הדין זיכה את היהודי ויצא לחפשי.

(מפי בתו של ר׳ מרדכי׳לי, טויבה בורשטיין).

והיה לבער

באותם הימים ששימש ר׳ מרדכי׳לי בכתר הרבנות בביטן היה שם ראש־קהילה יהודי (סטאַרוסטאַ), בשם ר׳ זאב. הלה היה מזייף בפנקסים ולפעמים גם „אוכל קורצא בי מלכא״. מעשי הזיוף הובאו לפני הרשות וליהודי המדובר היו צפויות 10־15 שנות גלות בסיביר.

ויהי בחג שמחת־תורה כשאחינו בני־ישראל היו בגילופין ובתוכם גם ר׳ מרדכי׳לי, פנה ר׳ מרדכי׳לי אל ר׳ זאב הנ״ל ואמר: הרוצה אתה לזכות בדין?

— איך?

— אם תתקע לידי שלא תלשין יותר על שום אדם. הלה תקע לידו והבטיח שלא יחזור לסורו.

כשקרב יום־הדין נישרף בית־המישפט ובו גם כתב האשמה נגד ר׳ זאב ראש־הקהילה.

(מפי שרה ברוק, בתו של ר׳ מרדכי׳לי)

הכנסת־כלה

פעם בערב שבת אחד, הביא יהודי לר׳ מרדכי׳לי את שתי בנותיו שהגיעו לפירקן, ושח לפניו את ליבו, כי אין לו נדוניא להשיא את בנותיו. אמר לו ר׳ מרדכי׳לי: „אולי ירחם ה׳, ישב נא מר״.

בינתיים בא פריץ אחד עם בנו שניטרפה דעתו. ר׳ מרדכי׳לי מסר את מטהו לשמש על מנת שימסרהו ל„שגץ״

---

* הערכה שלמה לדמותו העממית־מיסטית של הצדיק ר׳ מרדכי׳לי, שעוד בחייו נרקמו אגדות־עם עליו, ר׳ בפרק מה׳, של המונוגרפיה: „תולדות הישוב בסלונים״, (כרך א׳, עמוד קכה, של פנקס־סלונים), וכן בזכרונות עליו בכרך זה. לכן אנו נותנים ההקדמה רק ביידיש.

וייכנס לבית. ה„שגץ" סרב לדבר. בפעם השלישית לקח את המטה וניכנס הביתה, ודעתו נישתפתה עליו.

הפריץ שאל את ר' מרדכי'לי במה יהנה אותו, ור' מרדכי'לי ביקש ממנו ארבע מאות רובלים. ואותו הסכום מסר לאבי שתי הבנות לנדוניא.

(מפי ר' טוביה פרוסק).

הצדיק מבטל

כשבאתי לבקש את בירכת הצדיק ר' מרדכי'לי שאשתחרר מעבודת הצבא, הסתכל לתוך עיני ויאמר: אתה קורא ספרים חיצוניים, סיפורים עברים. יש בהם מעט מן האמת והרבה שקר וסם־המוות. אתה מבטל את עצמך מלימוד התורה שהוא סם־החיים. פחד נפל עלי, כי בלילה שעבר הדדתי שינה מעיני כי חפצתי להסתגף, סגולה לדפיקות הלב, אחת המחלות הנותנות כתב־פטורין מהצבא. ובאמת קראתי באותו לילה את „אשמת שומרון" מאת מאפו.

לאחר הדיבורים האלה ציווה עלי לפתוח את חזיתי, כשראה את טליתי הקטנה ובדק את שתי הציציות הקדומות אורו פניו ויאמר: שמע נא, ציצית — פירושה ראיה, כשלובשים ציצית יותר קל לראות את פלאי ה', ככתוב: „וראיתם אותו וזכרתם". כשאדם זוכר את ה' — ה' זוכר אותו, בזכות מיצוות ציצית שאתה מקיים ה' ישמרך. בזכות אביך הגדול (היה דיין וראש־ישיבה באושמינא) ובזכות אמך הצדקת ישמרך ה' מידי הגויים. כן, תלך ב„עטאפ" (הליכה מתחנה לתחנה בליוויית חיילים), תשב שבועות אחדים בבית־הסוהר, אמך תראה אליך בחלומך, היא תאמר לך מה לעשות — וחייל לא תהיה. לעת־עתה אכול דייך ואל תיסתגף. והוא שם את ידיו הצנומות על ראשי ובלחש אמר את ברכתו.

וכך הווה. הפסקתי לצער את עצמי. ובלילה שלאחר בירכת הצדיק נראתה אמי בחלומי. חיבקה אותי ואמרה: „למה תישן? לך אל הרופא ב. והוא כבר יעשה שלא יקחו אותך לעבודת הצבא".

בבוקר, לאחר תפילת שחרית, באתי אל הרופא האמור. כשראה אותי אמר לי: „בוא הנה בחור צעיר, יודע אני מי אתה. פניך כפני אביך. בחלום הלילה נראה אלי".

הרופא הושיבני, גזז את שערותי בכמה מקומות, יצק איזה נוזל על ראשי ואמר: „יכאב לך שבוע ימים, אבל זה יועיל לך, בוא מחר". על שאלתי אם עור ראשי יהיה נקי מכל מום ענני: „לא, לאחר ריפוי הגוון נגע ראשך ירפא לגמרי!"

לאחר שבוע של יסורים וליכלוך הראש שלחה אותי הוועדה הבודקת ב„עטאפ" לווילנא אל הוועדה הבודקת הפלכית לשם בדיקה יותר מדוקדקת. ושלושה שבועות ישבתי בבית־הסוהר. בבית־הסוהר שוב נראתה אלי אמי בחלום וציוותה עלי למהר ולרפא את נגע ראשי. למחרת בבוקר נתתי לשומר בית־הסוהר חצי רובל שיוליכני אל ספר שידעתיו. הספר הזה ריפא את נגעי במשך ימים אחדים, והנה הובאתי לפני הוועדה הפלכית. תיכף בדקו את נגע ראשי. כשנוכחו הרופאים שנגע ראשי נרפא, התפלאו ושאלו: „מה יכאב לך?" עניתי להם: „דפיקות לב כבדות".

הרופאים בדקו ומצאו שיש לי מחלת דפיקת הלב ושיחרורני מעבודת הצבא.

(מפי המחנך והסופר שכנא שטיין)

רופא חולים

א.

אחי אריה־לייב חלה במחלת הניכפה. שום רפואה לא הועילה לו. ר' מרדכי'לי נתן לו מין עשבים, כעין חזרת, לבשל את הירק הזה ולאכלו, כמו כן יעץ לו לשכב ברגליים מגולות, לא לשתות משקאות חריפים ולישא אשה.

אחי שמע בקול ר' מרדכי'לי ועשה ככל אשר ציווה עליו. הוא הבריא, נשא אשה ואף הוליד שבעה בנים בריאים.

(מפי המחנך והסופר שכנא שטיין)

ב.

בכפר מולדתי היה גוי בשם טומש. שער ראשו של טומש הלך והפך מטלית עבה מכאן ומכאן, מימין ומשמאל, אחת רובצת על השנית, תבנית מגדל, והוא מצביע על בטנו, נאנח ואומר: "כאן כואב"!

באחד הימים לקח אבא את טומש בעגלה רפודה קש רענן אל הרב ר' מרדכי'לי מסלונים. הצדיק ר' מרדכי'לי ברך את טומש בבירכת רפואה שלמה. והוא גם ציווה לאבא לקצץ במספריים גדולים — ללא פחד — את שער ראשו של טומש שהפך למטליות, תבנית המגדל, (קולטון בלע"ז) „והשם ירחם" — סיים הצדיק הזקן.

ואמנם כן היה; אבא קיצץ את ה„מגדל" עד תומו כמיצוות הצדיק וטומש שב לאיתנו. שער ראשו התחיל לצמוח כלשאר בני־אדם.

ומיד אחרי שובו לאיתנו עמד טומש ונטע ליד הגורן שלו גן של תפוחים יקרים. ומדי שנה בשנה היה מביא טנא מלא תפוחים אל בית הצדיק, מינחת תודה.

(מאת המספר י. נ. אדלר)

ג.

פעם אחת הביאו לר' מרדכי'לי אשה מטורפת מן העיירה לוינה, כל הדרך צעקה בלי הרף: „הצילו!" כשהגיעו לביתן היתה כבר שעה שתיים בלילה, וכאשר ניכנסו לביתו של ר' מרדכי'לי כבר היה לפנות־בוקר, ור' מרדכי'לי עדיין ישב ולמד.

ר' מרדכי'לי נתן לה קמיע וברך את החולה. בן החולה הפציר בר' מרדכי'לי שיראה את אמו. הוא נענה ופנה אליה בדברים אלה: „הבריאי, הריני גוזר עלייך!" ולבן פנה ואמר: „מהר צא את העיר!"

הבן עשה כמיצוות ר' מרדכי'לי. תיכף נרדמה המטורפת, ולא העירו אותה עד למחרתו. האשה ובנה שבו הביתה, ומאז היתה שפויה בדעתה וחיתה עוד למעלה משלושים שנה.

(מפי ר' מרדכי קוסיקובסקי, מי שהיה נשיא הישיבה ע"ש ר' מרדכי'לי בניו־יורק)

ד.

מעשה בבן כפרי יהודי אחד שניטרפה עליו דעתו. כאשר הובילו אותו לר' מרדכי'לי בסלונים אסרוהו בחבלים כדי שלא יזיק לשום איש. ר' מרדכי'לי הסתכל בו ואמר שישקוהו בקבוק שמן־קיק, וכך עשו. בדרכו הביתה היה כבר בריא ושלם.

(הגברת ב. מרגליות, בינגהמטון ארה"ב).

זרעא קיימא

א.

לאשה אחת באורלובה (פלך גרודנא) לא היה זרע של קיימא וילדיה היו מתים בגיל של 3־4 שנים. היא נסעה לר'

מרדכי׳לי שיברך אותה בזרעא חייא וקיימא. כשנכנסה האשה לחדרו התחיל לגעור בה על חטאיה, ואמר לה במה חטאה. אבל אם תרבה לתת צדקה ותחזור מדרכה הרעה יהיה לה זרעא חייא וקיימא.

האשה קיבלה על עצמה לחזור בתשובה וקיימה את הבט־חתה, ונתקיימה בה הבטחת הצדיק. היא ילדה שלושה ילדים שהאריכו ימים.

(מפי הגב׳ ב. מרגליות הנ״ל).

ב.

ליהודי אחד מאוגוסטוב (פלך סובאלק), מתו בניו לאחר הכנסתם בבריתו של אברהם אבינו. פעם נסע לר׳ מרדכי׳לי לשם ברכה. אחרי חקירה ודרישה נודע לר׳ מרדכי׳לי ש„יהודי זה" ביטל פעם קשר של „תנאים". ר׳ מרדכי׳לי יעצהו לנסוע למי שהיתה ארוסתו ויבקש ממנה את סליחתה.

ה„יהודי" עשה כעצת ר׳ מרדכי׳לי. כששב מנסיעתו נכנס לחדר ר׳ מרדכי׳לי וסיפר לו שעשה כמיצוותו. ר׳ מרדכי׳לי הכניסהו לחדר אפל וברכהו ואמר לו שיוליד בנות ולא בנים, ודבריו נתקיימו.

(מפי ר׳ לייזר לודווינובסקי).

עם עיקש...

בימי הרבולוציה ברוסיה, התחפש בחור אחד, מבני חצר־פים, לאשה. הוא בא לר׳ מרדכי׳לי ותינה לפניו את „צרו־תיה", כי זה עשר שנים ש„היא" נשואה ולא ילדה ו„בעלה" רוצה לגרשה.

ר׳ מרדכי׳לי שם עינו „בה" ויאמר:

יהיה לך („דו וועסט האבן").

סוף דבר היה; בביטנו של אותו בחור היתה שאת, ולאחר תשעה חדשים מת.

(מפי ר׳ עזריאל־זליג לידר, ירושלים).

חכמת רופא תרוממנה

גיסתי שישבה בסלונים היתה עקרה שש־עשרה שנה. פעם אחת באה לר׳ מרדכי׳לי לשם ברכה. כשניכנסה, פנה אליה כאב רחמן במלים אלה: „בתי, סיגרי את חנותך ומהרי סעי לרופא הפולני ביטנר היושב בסיסלוביץ (פלך גרודנא), ואם יאמר לך שאת זקוקה לניתוח תסכימי לעצתו".

היא עשתה כעצת הצדיק; נסעה לד״ר ביטנר, נותחה, ולאחר שלושה חדשים נתעברה ונולדה לה בת.

(מפי הגברת ב. מרגליות הנ״ל).

צדיק באמונתו יחיה
(חבקוק ב׳, ד׳)

זה היה ביום ו׳, ערב יום־כיפור של שנת תרע״ה, והמלחמה בסלונים, בין הרוסים והגרמנים, היתה בעיצומה. רסיס פצצה אחת פגע בבן של ר׳ הירש גרייבר והמיתו.

אנשי „חברה־קדישא" פנו לר׳ מרדכי׳לי בשאלה מה לע־שות בהרוג המוטל בפני משפחתו, והכדורים עפים בחוצות העיר.

ר׳ מרדכי׳לי שאל את יהודה י״צ, גבאי ה„חברה־קדישא", כמה אנשים דרושים לו כדי לקבור את המת. השמש אמר לו את המספר הדרוש. ר׳ מרדכי׳לי ציווהו שילך עם מתי מספר אלה לקבור את ההרוג ושום תקלה לא תארע לו.

הם עשו כדבריו וכולם שבו לבתיהם בשלום.

(מפי ר׳ חיים שרשבסקי, יליד סלונים).

זכתה בגורל

מעשה באשה אחת שבעלה נסע לאמריקה ועזבה. היא באה לר׳ מרדכי׳לי לשאול מפיו עצה. ר׳ מרדכי׳לי הִשיא אותה עצה שתיסע לאמריקה לבעלה. אבל, לדאבונה, לא היו לה דמי נסיעה שעלו אז בערך 75 רובלים. ר׳ מרדכי׳לי יעצה לקנות פייס, שמא תזכה בגורל. היא שמעה בקולו וקנתה פייס. לא עברו ימים מועטים והאשה זכתה בגורל והיה לה די כסף להוצאות הנסיעה.

(מפי ה׳ כהן, סגן־נשיא של הישיבה ע״ש ר׳ מרדכי׳לי בניו־יורק).

א מעשה מיט גזלנים

צו ר׳ מרדכי׳לען איז געקומען „אַ פּריזיוניק" (אַ מי־ליטער־פליכטיקער) פון זשעלודאָק, אַ קליין שטעטל אין לידער אומגעגנט. ער איז שוין פריהער געווען ביים זשעלוד־קער רב פרעגן אַן עֵצה. האָט אים דער רב געהייסן זאָגן תהלים. אַזאַ „רעצעפּט" האָט זיך דעם זשעלודקער פּריזיוניק אויסגעוויזן צו זיין ביליק. תהלים! — אויף אַזאַ עֵצה האָט ער דאָך אַליין געקענט פאַלן. רעכנט ער, אַז ר׳ מרדכי׳לע סלאָנימער וועט אים מן־הסתם געבן אַ בעסערע סגולה. איז ער געקומען צו ר׳ מרדכי׳לען און האָט אים גאָרניט דער־ציילט, אַז ער איז געווען בעטן אַן עֵצה ביים זשעלודקער רב.

אָבער פאַר ר׳ מרדכי׳לען זיינען ניטאָ קיין פאַרבאָרגענע זאַכן:

— מ׳האָט דאָך דיר געהייסן זאָגן תהלים, — ווענדעט ער זיך מיטן ערשטן „שלום־עליכם" צום בחור.

— ניטאָ קיין צייט, — ענטפערט דער בחור, — איך דאַרף זיך היינט שטעלן. מ׳וועט מיר אויסרופן צום „פּריִאָם" (מעדיצינישער אונטערזוכונג). —

דער רבי האָט אים געגעבן אַ ברכה.

אויף מאָרגן קומט דערזעלבער בחור מיט אַ פרייליכער בשורה: מ׳האָט אים אַרויסגעלאָזן, ער זאָל זיך פאַריכטן ביז איבער אַיאָר. די ברכה האָט געהאָלפן. דער בחור גייט אַרויס, נאָר דער רבי הייסט אים רופן צוריק.

— האָסט געלט? — פרעגט דער רבי מיט אַ זיכערע שטים.

דער בחור קוועטשט זיך, קווינקלט זיך. ער וואָגט ניט צו זאָגן אַ ליגן: — איך האָב, — שטאַמלט ער.

— גיב אַהער! — באַפעלט דער רבי.

דער בחור האָט ביי זיך געהאַט 600 רובל. נעמט ער אַרויס דעם פאָרטפעל און וויל געבן דעם רבי׳ן עטלעכע רובל. —

— גיב אַהער אינגאַנצן! — הייסט דער צדיק.

דער בחור קראַצט זיך און שטאַמלט:

— איך... איך... האָב ניט מיט וואָס צו פאָרן אַהיים. —

דער רבי נעמט אַרויס ביי אים פון האַנט דעם פאָרטפעל און גיט אים צוריק 5 רובל אויף דער רייזע אַהיים.

דער בחור האָט, נאַטירלעך, ניט פאַרשטאַנען צוליב וואָס האָט דער רבי ביי אים צוגענומען די גאַנצע סומע געלט.

און אָט וואָס ס׳איז נאָכהער פאָרגעקומען:

דער בחור איז געפאָרן מיט אַ קאָמפּאַניע יידן. אויפן וועג זיינען זיי באַפאַלן גזלנים און מ׳האָט זיי באַרויבט. ביי דעם בחור האָט מען ניט געהאַט וואָס צו נעמען.

אויף מאָרגן איז ער צוריקגעקומען אין סלאָנים, צום רבי׳ן. ר׳ מרדכילע האָט גאָרניט גערעדט, אַרויסגענומען דעם פּאָרטפעל מיט די 595 רובל און אָפּגעגעבן דעם בחור, מיט די ווערטער: „גיי לשלום״...

א. ליטווין

מעשה בר׳ מרדכי׳לה זצ״ל

(מעשה שהיה)

זו היתה דמות מורה. אחד מכוכבי־זוהר שהאירו בשמיה של יהדות פולין, ורייסין, האירו ומלאו כל לב תיקווה וביטחון, קרצו ורמזו לכל דכא־רוח ומר־נפש בישראל. עת צרה כי תבוא, תקלה כי תארע, גזרה כי תתרגש, בשעה שכלו כבר, כמדומה, כל הקצין — היו ממהרים ופונים אליהם, לשמוע מפיהם עצה וברכה, מפי פשוטי גאונים, צדיקים עממיים, בלא „פיתקאות״ ושולחנות ערוכים, בלי „שיריים״ ו„פדיונות״.

כזה היה הרב מסלונים ר׳ מרדכילה זצ״ל.

לא בכדי זכה להערצת ההמונים ולא בלי יסוד נתרקמו מסביב לדמותו אגדות לרוב.

הרב הסלונימאי, ר׳ מרדכילה, היה נתון רוב ימיו במצב של מצור, מהנץ החמה עד שעה מאוחרת בערב צבאו על משכנו כל נשברי־הלב. היה סופג לתוך נשמתו את יסוריהם וצערם של ישראל. עיניו הפיקו תמיד יגון קודר ואינסופי, כאב אנוש וצער שלא יבוטא... כל הצרות שקלטה אזנו נשתקפו בעיניו של צדיק זה.

הרבה מעשי נסים ונפלאות מייחסים לו לר׳ מרדכילה, ביחוד מרבים לספר על הסגולות שהיו בידו כנגד שונאי־ישראל. היה עושה אותם גל של עצמות בקללת פיו הטהור והכשר.

בכפר באלאשי בין סלונים לוולקוביסק גר שנים רבות יהודי כפרי, ר׳ משה דובין. הוא היה חוכר את האחוזה ואת טחנת המים, מברא את היערות שבסביבה ומתפרנס בכבוד.

כשניפטר מן העולם הניח אלמנה וארבעה יתומים. אז נימלך ראש הכפר בדעתו והתחיל רודף את האלמנה ויורד לחייה, שתעזוב את הכפר. קרא לאסיפה, חיבר פסק־דין, רץ אל מושל המחוז, אכל קורצא לפני שר הפלך, מרר והרעיל את החיים. לא הועילו הבקשות והתחנונים. הוא עמד על דעתו.

גרש יגרש אותה מן הכפר.

באו מים עד נפש ואין עצה ואין תושיה.

עמדו ונסעו לסלונים — אל ר׳ מרדכילה!

הדבר היה בעשרת ימי התשובה. אנשים למאות צובאים על בית הרב. יריד, יריד רבתי של צרות ופגעים. בחדר התפילה של הרב נישאת יללתם המרה של המתפללים, פורצת ובוקעת שחקים. רק ביום השלישי לבואה הצליחה האלמנה לעבור את מפתן חדרו של הרב.

— מאיין את, בתי, ומה הביאך הלום? שאל הרב בקולו הרועד.

בעיניים מלאות דמעה שפכה האשה את מרי שיחה לפני הרב: אלמנה היא וארבעה פעוטות לה ו„גוי״ רשע אחד יורד לחייה, מלשין עליה, מגרש אותה, מחשיך עליה את עולמה...

— מה שמו? — שאל הרב קשות.

— מאקסים! — ענתה האשה.

— מאק־סים!!! קפץ הרב ועמד על רגליו — מכות אים! (ביידיש: מכות תהיינה מנת חלקו) — צעק ורקע ברגלו — מכות אים!

והוא הניח את ידו על ראש האשה:

— סעי לשלום. אבי־יתומים ודיין אלמנות לא יזנח!...

בבוקר לא עבות אחד, כשהוביל מאקסים קורות עצים בעגלתו, נפלה קורה גדולה ורוצצה את שתי רגליו. זמן רב היה חולה ושוכב במיטה. כשקם מחליו והוא מהלך אז על קביים מיהר לבוא לבית האלמנה, נשק לה בידה ואמר: לייקה! (לאה היה שמה): חטאתי לך וליתומייך ואלוהים ענש אותי. מהיום והלאה רצוני לחיות אתך בשלום!...

ומאקסים נעשה מאז ידידה הנאמן של האלמנה ומגינם המסור של ילדיה. הוא בנה לה ולילדיה שלושה בתים יפים: הוא טרח והביא עצים, ניסר את הקורות, הניח את היסודות ובנה שלשה בתים בשביל האלמנה, בנה ובתה הנשואים.

רק לדבר אחד הוא חשש תמיד: שלא יזכירו לו עוונות ראשונים.

אליעזר קליר

זכות ראשונים

כחבר הוועד האפוטרופסי לקן „השומר הצעיר״ בסלונים מאז הווסדו ועד עלייתי לארץ בסוף 1925, הנני רואה חובה נעימה להעיר בזה, כי את היסודות לתנועה זו בסלונים הניח צבי חומסקי. אמנם הצופיות של באַדן־פּאול לא תפסה אצלו את המקום הראשי, כי לפניו היה העיקר חינוך הנוער לחלוציות ועלייה מגיל צעיר ביותר. הוא אירגן בעיר קבוצות נוער מגילים שונים, הדריך אותם בפעולות צופיות לקראת מילוי תפקידים חלוציים בארץ־ישראל.

עמלו הרב שהשקיע בארגון זה נשא פרי הלולים. כשצבי חומסקי עלה לארץ, קבלו מידו האחים יעקב ואליעזר שפירא את הנהגת התנועה השומרית. בידם הפך הסניף של „השומר הצעיר״ בסלונים לאחד מן הטובים ביותר בכל פולין.

צבי חומסקי נצטרף לקבוצת החלוצים הסלונימאית, שמנתה 13 אנשים (בראשותו של מרדכי ספיר) ואשר הגיעה ארצה בסוף אפריל 1921. כידוע, נפצע צבי חומסקי פצעים אנושים בפרעות תרפ״א ביפו. במצב־בריאותו הרעוע לא יכול להחזיק מעמד בתנאי הארץ הקשים דאז. הוא חזר לסלונים להחליף כוח, חזר שוב לארץ, אך כוחותיו לא עמדו לו בעבודה חלוצית ונאלץ לרדת לארצות הברית. להט־החלוציות עלה לו באבדן כושר־ראייה של עין אחת ובמיחושי גוף. הוא שמר אמונים עד היום הזה לאידיאלי־הנעורים שלו. הוא פעיל בחוגים הציוניים ובקרב יוצאי סלונים בניו־יורק, חבר פעיל ב„סלאנימער יזכור־קאמיטעט״, אהוד ומכובד על כולם. חומסקי ורעיתו ביקרו מספר פעמים בארץ ועזה תקוותם להשתקע בארץ.

יוסף דרור

ואלה שמות בני סלונים
שעלו לארץ ישראל מראשית המאה

ערוך ע״י: שמעון גוזובסקי, יוסף דרור וישראל פינצ׳וק

אבטיחי פנינה לבית יגל
אביגדורי (רביצקי) שלמה ז״ל
אביגדורי (רביצקי) רחל לבית רקוביצקי
אביגדורי (רביצקי) מיכאל
אבי־יעקב קלרה לבית סטוצקי
אבינון (איבינסקי) קלמן
אביעד (וולפסברג) סוניה לבית גבירצמן
אבני (מילשטיין) אסתר לבית יגל
אבנר רחל לבית צ׳פלבסקי
אברהמי (בקונוביצקי) ליפא
אברמוביץ פליכס
אברמובסקי אליהו
אברמובסקי בנימין
אברמובסקי אליהו
אברמובסקי בן־ציון
אברמובסקי דוד יעקב
אברמובסקי יוסף
אברמובסקי מרים ז״ל לבית שליאפוק
אגולניק יהודה
אגולניק טובה לבית דזינצלסקי
אגולניק אריה
אגושביץ צפורה פייגל ז״ל
אגושביץ צבי
אגושביץ שרה
אגושביץ אריה
אגושביץ ראובן
אדלמן אברהם
אדלמן אליס
אדלמן אריה
אדלמן חוה לבית זליבנסקי
אדלמן זאב
אדלמן יעקב
אהרוני (ארנשיין) אהרן
אהרונוביץ יצחק ז״ל
אהרונוביץ פריידה ז״ל
אהרונוביץ ישראל
אהרונסון אברהם ז״ל
אהרונסון מאיר
אוברנץ עטרה ז״ל לבית בוטבינסקי
אוורבוך חיים ז״ל
אולשבסקי אהרן ז״ל
אולשבסקי ראובן ז״ל
אוסטרובסקי ראובן ז״ל
אוסטרובסקי שמואל
אוסטרובסקי צבי
אוסנהולץ יוכבד לבית טולוצינסקי
אוסקובסקי מרדכי
אוסקובסקי שמואל ז״ל
אופק (קויפמן) יעקב
אורבך סוניה לבית זקליוס
אורז׳יחובסקי יצחק ראובן ז״ל
אורז׳יחובסקי שרה לאה ז״ל לבית פקטר
אורינובסקי דוד
אורינובסקי יצחק ז״ל
אורלינסקי אברהם
אורלינסקי חיה לבית שליאפוק
אורלינסקי מירה לבית גבירצמן
אורלן שמואל ז״ל
אורלן נחה ז״ל
אורלן דוד
אורלן חיים
אורלן יוסף
אורן (אהרונוביץ) בנימין ז״ל
אורן (אהרונוביץ) רבקה לבית זקהיים
אורן ישעיה
אורן (קרוליצקי) צבי
אורנשטיין
אושרובסקי דב ז״ל
אושרובסקי גולדה ז״ל לבית גובר
אושרובסקי יעקב
אושרי (אושרובסקי) אהובה
אושרי (אושרובסקי) דוד
אושרי (אושרובסקי) משה
אזרסקי שמואל ז״ל
אזרסקי ציפה ז״ל
אזרסקי אשר
אזרסקי שלמה
אזרסקי יוסף
אזרסקי אסתר לבית שומך
אטינגר מלכה לבית דרצ׳ינסקי
אייזיקוביץ דושקה ז״ל
אייזיקוביץ יעקב
אייזיקוביץ משה ז״ל
אייזנברג שלמה

אייזנשטדט אורי (קובה)
אייזנשטדט פליכס
אייזנשטדט ישראל ז״ל
אייזנשטדט יהודית ז״ל
איינהורן שרה ז״ל לבית קמנומוסטקי
איינשטיין אברהם
איינשטיין יעקב ז״ל בן נח צבי
איינשטיין רבקה ז״ל לבית סולוביי
איינשטיין ירוחם
איינשטיין מינה
איינשטיין מיירים
איל (טריביש) אהובה לבית אולשבסקי
אילון (הרשנהרץ) חנה לבית סלוצקי
אימבר אביעזר
איצקוביץ דבורה
איצקוביץ שמואל יוסף ז״ל
איצקוביץ זרח
פרופ׳ איצקוביץ מרדכי ז״ל
אלברט מניה לבית מרכוס
אלוני (אלפרט) משה
אלוני רבקה לבית דרצ׳ינסקי
אלוף (וולופיאנסקי) יהושע
אלידן (אלטמן) ברוניה לבית פריימן
אלעד (אפשטיין) אברהם ז״ל
אלפרט אהרן ז״ל
אלפרט פסח
אלפרט רבקה ז״ל לבית פרצקי
אלפרט אליעזר
אלפרין מרים לבית אייזנשטדט
אלפרן אברהם
אלפרן טובה
אלשטיין אפרים
אלשטיין ליובה
אלשטיין מלכה
אלקוני מלכה רייזל ז״ל לבית בריל
אמסטיבובסקי מרדכי
אמסטיבובסקי רחל לבית לנצ׳יצקי
אנטין עמליה ז״ל לבית ברזובסקי
אנטלר חיה שרה לבית טורצקי
אנטמן חיה
אסף קיילה לבית סביצקי
ד״ר אפשטיין אליעזר
אפשטיין מרים
אפשטיין יונה ז״ל
אפשטיין אסתר ז״ל לבית זלצמן
אפשטיין דוד
אפשטיין זלמן שמחה
אפשטיין שמואל ז״ל
אפשטיין ליובה לבית רבינוביץ
אפשטיין שמואל (אשדות יעקב)
אפשטיין ברמק מילה
ד״ר אפרת יצחק

אפרת שושנה־רוזה
אפרת בנימין
אפרת דוד ז״ל
אפרת יוסף
אק שרה לבית רקוביצקי
אינג. אקסלרוד זינובי ז״ל
אקסלרוד רודה לבית שמשקין
אקסלרוד אברהם
אקרמן אמיורה לבית מיליקובסקי
ארז (בילסקי) שמואל ז״ל
ארזי (אורז׳יחובסקי) ברוך
ארזי (אורז׳יחובסקי) מיכאל
ארנון (סביצקי) שמואל ז״ל
ארנשיין אברהם ז״ל
ארנשיין חיה ז״ל לבית גרביצקי
ארקין יוסף ז״ל

באנדט אברהם
באנדט אהרן
באיער שרגא ז״ל
בהרל צלה לבית רפלובסקי
בוברוביצקי שמעון
בולוביץ נחמה לבית לידובסקי
בונימוב מרדכי
בורובסקי מלכה לבית קוקושיצקי
בורודובסקי גניה לבית לוריא
בורודו צבי
בורדו שלמה
בורנשטיין אסתר לבית ברקובסקי
ביטנסקי אברהם ז״ל (בנאי)
ביטנסקי אברהם
ביטנסקי דוד בן אברהם אליעזר ז״ל
ביטנסקי שרה לבית גרודזנסקי
ביטנסקי חיים
ביטנסקי חנה
ביטנסקי אסתר
ביטנסקי פסיה
ביטנסקי צלה לבית ביקוביצקי
ביטנסקי מרדכי
ביטנסקי רבקה לאה ז״ל
בילואוס אייזיק
בילואוס יעקב
בילואוס גיטה לבית ויניאצקי
בילואוס חיה
בילואוס יהודה
ביליג דורה לבית אייזנשטדט
הרב בינה (בינוסובסקי) אריה
בינה (בינוסובסקי) רחל לבית אפלגרד
בינוסוביץ יוסף
בינוסוביץ סבינה
ביקוביצקי אפרים

בכרך חנה ז״ל לבית זליבנסקי
בכרך אלכסנדר
בכרך יוסף
בכרך אריה
בל (טורצקי) מרטין
בלוך מלכה
בלסקי חיים
בלשר אסתר לבית לידר
בן אברהם (שונדרובסקי) יצחק
בן אריה (בריף) יוסף
בן אריה (בריף) בלה לבית סבטיצקי
בן אריה מרים
בנאי פנינה לבית קרופני
בן־דוד ניסן
הרב בנדר אברהם
הרב בנדר קרפל
בנטל (בטלן) מרדכי ז״ל
בן־יוסף שרה לבית פפרקרנץ
בן־ישעיהו יפה לבית גובר
בן־מנחם (מנדלביץ) יחזקאל
בן־מנחם (מנדלביץ) נחום
בן מנחם (דרצ׳ינסקי) ישראל ז״ל
בן־משה (אגושביץ) ישראל
בן־נר (זליבנסקי) יצחק
בן־נתן (בוטבינסקי) אהרן
בן־שאול חנה לבית אזרסקי
בן־ששון דבורה לבית מיליקובסקי
בקנרוט נחה לבית סידרנסקי
בקר בתיה לבית אביגדורי
בראז שרה לבית בליזניאנסקי
בר־אילן (סבטיצקי) חיים
ברוידא נח ז״ל
ברוידא נחמה ז״ל לבית דרצ׳ינסקי
ברוידא בתיה ז״ל
ברוידא אפרים
ברוידא אלכסנדר
ברוידא יהושע
ברון כרמלה לבית מוזיקנטסקי
ברושי אסתר לבית וולאך
ברזובסקי שלמה ז״ל
ברזובסקי בלה ז״ל
ברזובסקי ישראל
בריסקין אהרן ז״ל
בריסקין קילה ז״ל
בריגל מרים לבית קמנומוסטקי
בריל אריה ז״ל
ברין רבקה לבית ריזשין
ברינהנדלר יעקב ז״ל
בר לב (וולוכיאנסקי) צבי
ברמן חנה לבית קוקושיצקי
ברנשטיין דוד
ברסלין ו.

ברסקין שרה
ברקאי (ברקובסקי) ישראל
ברקוביץ יעקב ז״ל
ברקוביץ פרומה לבית קויפמן
ברקוביץ שמעיה
ברשקובסקי אידה לבית גרודנצ׳יק
ברקוביץ אייזיק
ברניקר גוטה ז״ל

גבת בתיה ז״ל לבית ברסקין
גבורין מרדכי ז״ל
גבעוני אברהם
גבירצמן משה אהרן ז״ל
גבירצמן בילה ז״ל לבית חייקין
גדרי (פלוטניק) אליעזר
גובר משה ז״ל
גובר ליבה ז״ל לבית מירקין
גולדשטיין בצלאל ז״ל
גובר אהרן
גובר שלמה
גוזובסקי שמעון
גוזובסקי טובה לבית טרילניק
גוזני (גוזובסקי) נח
גוזובסקי שלמה
גוטליב שרה לבית קובנסקי
גוטמרק מרים לבית אגושביץ
גולדבלט שמעון
גולדברג יוסף ז״ל
גולדברג בדנה ז״ל
גולדברג הרצל ז״ל
גולדברג יעקב
גולדברג בתיה ז״ל לבית גרודזנסקי
גולדברג זאב
גולדברג יוסף (בנו של רופא השניים)
גולדברג (לוריא) עליזה לבית וולפוביץ
גולדנברג חנה ז״ל לבית קנצפולסקי
גולדפרב דוד
גולדפרב לאה לבית בטלן ז״ל
גולדפרב מרדכי
גולדפרב ישראל
גולדפרב מנוס
גולדין ניסן ז״ל
גולדין חסיה ז״ל
גולדין יעקב
גולקין יוסף
גולומב דבורה לבית לידר
גולדשטיין בצלאל ז״ל
גונן (קליבנסקי) מרדכי
גור־אריה יחזקאל
גור־אריה (צ׳פלבסקי) משה ז״ל
גוריון הדסה לבית מרמינסקי

גורלסקי ברוך
גורלסקי צבי ז"ל
גורלסקי שמואל
גורלסקי חנה
גורלסקי שמעון ז"ל
גילצר שמואל
גילצר הדסה לבית גנדלר
גורפינקל פניה לבית אלישיב (בריל)
גושקוביץ משה
גינצבורג חנה ז"ל לבית אפשטיין
גלאי אסתר לבית מורדוכוביץ
גלוביץ משה ז"ל
גלוביץ מינה לבית למקין
גלושביצקי אברהם
גלושביצקי יוסף
גלינה משה
גנסוצקי שרה לבית ויינשטיין
גלעד (קליבנסקי) נפתלי
גפני חנה לבית בוסלביץ
גרביצקי משה ז"ל
גרביצקי שרה ז"ל
הרב גרביצקי שלמה ז"ל
גרביצקי ליבה
גרביצקי אהרן
גרביצקי יוסף בן שלמה
גרביצקי בתיה
גרביצקי חיה ז"ל
גרביצקי שרה ז"ל
גרדנבל מלכה לבית סידרנסקי
גרודנצ'יק מיכאל
גרוס שפרינצה לבית אברמובסקי
גרוסברד זהבה לבית רזניק
גרי (גרייבסקי) אשר
גרייבסקי חנה
ד"ר גרייבר יעקב
ד"ר גרייבר אליהו
גרייבר ניסן ז"ל
גרטל אסתר לבית רזניקובסקי
הרב גרינברג חיים חייקל ז"ל
גרינברג רחל לבית זילברשטיין
גרנטשטיין יחיאל
גרף יהודית לבית שליובסקי
גרצובסקי ישעיה
גרצובסקי קלמן
גרשוביץ אברהם ז"ל

דווליקיס אניה לבית יוסף רבינוביץ
דויטש פרומה לבית צ'פלבסקי
דומברובסקי שרה לבית פומרנץ
דוכס אריה
דוניץ יצחק ז"ל
דוניץ יוסף

דוקטורצ'יק אברהם
דוקטורצ'יק גולדה לבית גרצובסקי
דורנין אבא
דורון (דרצ'ינסקי) אריה מאוז'רניצה
דורפמן ברטה ז"ל
דזינצלסקי מיירים
דזינצלסקי יפה לבית קליבנסקי
דזינצלסקי חדוה ז"ל
דיין אידה לבית מיליקובסקי
דינס משה
דלינס שרה לבית לידר
דרוק אסתר לבית אייזיקוביץ
דרור (דרצ'ינסקי) יוסף
דרור (דרצ'ינסקי) פסיה־פנינה ז"ל לבית אהרונוביץ
דרור (דרצ'ינסקי) מנחם
דרצ'ינסקי משה
דרצ'ינסקי שמואל ז"ל
דרצ'ינסקי אסתר רחל ז"ל
דרצ'ינסקי מאיר
דרצ'ינסקי קרפל ז"ל
דרצ'ינסקי אהובה
דרצ'ינסקי אפרים
דרצ'ינסקי חיים
דרצ'ינסקי יהודה
דרצ'ינסקי יוסף

הוך הניה לבית כהני־יוכבידוביץ
הופמן חדוה לבית טימיאנסקי
הורביץ טובה לבית יגל
הייבלום אסתר לבית סביקובסקי
הייבלום רחל ז"ל לבית סביקובסקי
היצחקי צפורה לבית דוביאנסקי
הירשהויט מרים ז"ל לבית ויניצקי
הלבני (בז'וזוביץ) הניה לבית ברניקר
הלמר צ'רנה לבית יוכבידוביץ
הלפרין גיטה לבית משל
הלפרין יוסף
הלפרין משה
הנדל בתיה לבית לידר
הרמן רבקה לבית פפרקרנץ
הררי (ביטנסקי) דוד
הרשוביץ בלה לבית מוקסיי

וולאד משה יצחק ז"ל
ווליאנסקי חיים
וולוכביאנסקי יצחק ז"ל
וולוכביאנסקי חיה ז"ל לבית אורליאן
וולוכביאנסקי יחיאל
וולופיאנסקי בנימין
וולופיאנסקי רבקה ז"ל
אינג' וולפוביץ ישראל

וולקוביסקי קיילה ז״ל
וולקוביסקי חיים יצחק ז״ל
וולקוביסקי בנימין
ד״ר וולקוביסקי שלמה
וולקוביסקי מינה לבית פאיבסקי
וולקומירסקי אייזיק
וולקומירסקי חיים
וולקומירסקי שלמה
ווסטוק (שבדנץ) מיכאל
ד״ר ווייס שמואל ז״ל
ווייס ז׳נט ז״ל
ד״ר ווייס אלפרד
וויינשטיין אברהם בן אהרן
וויינשטיין אברהם מאיר ז״ל
וויינשטיין אהרן בן־יוסף
וויינשטיין יחיאל
וויינשטיין דבורה לבית יודקובסקי
וויינשטיין מרדכי
וויינשטיין גרוניה
וויינשטיין יעקב
וויינשטיין ניסן
וויינשטיין ישראל
וויינשטיין ליפא
הרב וויינברג אברהם
וויינברג ר׳ נח זצ״ל נכד האדמו״ר
„חסד לאברהם״ ו„יסודי העבודה״
וויינברג רייזל
וויינברג שמואל אליהו
וויינברג אריה
וויינברג מיכאל
וויינברג לאה
ווייצל אברהם
ווייצל דבורה לבית חומסקי
ויניצקי מרים לבית כהני־יוכבידוביץ
ויניצקי מרדכי
ד״ר וילמובסקי מרים לבית
רכבי (רקוביצקי)
וילנסקי יחיאל
וינרמן אלקה לבית הלברג
וכסלר עדנה לבית באיער
וליצקי פייגל
וסרמן לאה
ורדי בלהה לבית מנדלביץ
ורניקובסקי אברהם
הרב ורניקובסקי יהודה ז״ל
ורניקובסקי רחל לבית רזניקובסקי
ורניקובסקי יצחק ז״ל
ורשבסקי מינה ז״ל לבית גרודנצ׳יק

זאבי (וולקוביסקי) ישראל
זאבי (וולקוביסקי) מרים לבית אפשטיין
זאבי צפורה לבית רזניק

זבינוביץ משה
זבינוביץ זינה
זבירין יפה ז״ל לבית רזניקובסקי
ז׳כוביצקי אסתר לבית מיליקובסקי
ז׳כוביצקי לאה לבית בקונוביצקי
זיונסקובסקי חנה לבית קליבנסקי
זילברשטיין יחיאל מיכל ז״ל
זילברשטיין אסתר גיטל ז״ל
זילברשטיין יצחק ז״ל
זילברשטיין יעקב
זילברשטיין משה
זימלביץ יעקב
זינגר רחל ז״ל לבית יפה
זיסמן סוניה לבית לקסין
זכאי (זקלד) פנחס דב ז״ל
זכאי (זקלד) נחמה לבית קרינוביץ
זכרביץ יעקב
זליבנסקי יוחנן ז״ל
זליבנסקי חנה חיה ז״ל
זליבנסקי אברהם
זליבנסקי רבקה לבית גינגולד
זליבנסקי אריה
זליבנסקי צבי
זליבנסקי יעקב
זליבנסקי משה ז״ל
ז׳ליזניאק שלמה זלמן
ז׳ליצקי הלה לבית גוזובסקי
זלמנוב אריה
זמיר (סולוביי) אליעזר
זמיר (סולוביי) נחמיה
זקיף (ז׳כוביצקי) שמואל ז״ל
זקלד חיה לבית יכניץ

חומסקי אריה
חומסקי יהודה
חומסקי צבי
עו״ד חזון (חזנוביץ) יצחק
חזן פנחס
חזק (שטרקין) מרדכי
חיגרין דבורה ז״ל
חיט אהובה לבית סולודובניק
ד״ר חייקין קדיש
חננוביץ יעקב ז״ל
חננוביץ הינדה ז״ל לבית בילואוס
ד״ר חננוביץ שמואל
חסידוב שושנה לבית סבטיצקי
חצקלביץ יעקב
חצקלביץ צבי ז״ל
חרובורצקי
חרך שמשון ז״ל
חרלף רפאל־גימפל ז״ל
חרלפ דב ז״ל

חרלפ יחזקאל ז״ל

טולוצינסקי עקיבא
טורצקי אבא
טורצקי יעקב
טורצקי יצחק
טורצקי חיים ז״ל
טיקוצקי צפורה לבית קפלן
טרגן ז׳נט לבית מישקובסקי
טרויצקי־בורצקי פנחס

הרב יגל שבתי ז״ל
יגל ליבה לבית קליאצ׳קו
יגל שלמה ז״ל
יגל דניאל
הרב יגל אברהם
יגל יונה לבית רייסקין
יגאלי (קישיצקי) יואל
יוגלי (יוז׳לבסקי) יצחק
יודלביץ ישראל
יודקובסקי פשה ז״ל
יוכבידוביץ משה ליב ז״ל
יונגר שרה ז״ל לבית שבצ׳יק
יוסיפוביץ שמואל אליעזר
יוסלביץ אהרן
יוסלבסקי יהודה
יוסלבסקי איטה לבית צימרמן
יוסלבסקי ליפשה ז״ל
יוסלבסקי יצחק
יוסלבסקי אשקה לבית זקהיים
יזרניצקי אריה
יזרניצקי צבי
יזרסקי בנימין ז״ל
יזרסקי וירה לבית ארקין
יחיאלי (יחיאלצ׳יק) יחיאל ז״ל
יחיאלי ינטה ז״ל
יחיאלי מאירה
יחיאלי חנה
ילסקי משה בר׳ גדליה ז״ל
ילסקי בשה ז״ל
ילסקי מאיר
ילסקי חסיה לבית פורוזובסקי
ינאי (סחנובסקי) חנה לבית לידסקי
ינוב (ינובר) מרים לבית איינשטיין
ינובסקי הלל איסר ז״ל
ינובסקי ידידיה
ינובסקי יעקב
ינקלביץ ירחמיאל
ינקלביץ צמח
ינקלביץ אסתר
יעקב אהובה לבית ישראל
והינדה אייזנשטדט

יערי יפה לבית לונדון
יפה אהרן
יפה משה ז״ל
יצחקי (אייזיקוביץ) אריה
יצחקי (קנצפולסקי) מיכלה ז״ל
יצחקי (קנצפולסקי) זאב
יצחקי (קנצפולסקי) משה
יצחקי זהבה לבית רקוביצקי
יקותיאלי (זוסמנוביץ) ברוך ז״ל
יקותיאלי חביב
יקותיאלי יוסף
יקותיאלי ישראל ז״ל
יקימובסקי אליהו
יקימובסקי ברוך
יקימובסקי יצחק בן דב יוסף
עו״ד יקימובסקי יצחק
יקימובסקי מיירים
יקימובסקי מרים ז״ל
יקימובסקי מרדכי ז״ל
יקימובסקי (רעיתו) ז״ל לבית הלפרן
יקר אסנת לבית משיניסט
ירושלמי (לויצקי) אברהם
ירמולובסקי אבא ז״ל
ירמולובסקי פרידה לבית וייצל
ירמולובסקי אברהם

כהן בתיה לבית בלפר
כהני (יוכבידוביץ) דוד ז״ל
כהני (יוכבידוביץ) יוסף
כהני (יוכבידוביץ) שלמה
כהני (יוכבידוביץ) מאיר ז״ל
כהני (יוכבידוביץ) שמעון
כוחנוביץ לאה לבית וילנסקי
כוכבי רחל לבית פלוטניק
כנורי (סקשפיצקי) צלה לבית קוניצה
הרב כפה־לב־איש (קופילוביץ) משה ז״ל
כץ יחזקאל ז״ל
כץ צבי

לאופר יהודית לבית מודילוביץ
לאופרט תמר לבית מוזיקנטסקי
לב ברוך
לב יהודית לבית בוטבינסקי
לב (תנחילביץ) שרגא
ד״ר לבדי (שינברג) שלמה זלמן
לבנה זהבה
לבנון (בילואוס) יעקב
לבקוביץ אברהם יצחק
לובובסקי צבי
לויט אהרן
לויט ישראל
לוין טוביה ז״ל

לוין זלמן
לוין שרה לבית קוקושיצקי
לוין רבקה לבית שפטינסקי
לוינשטיין ירוחם ז״ל
לוינשטיין אסתר ז״ל לבית קליצ׳קו
לוניאנסקי חיים
לוניאנסקי מאטלה לבית באנדט
לוניאנסקי צלה
עו״ד לוץ רפאל
לוריא פרידה (שפיגל)
לושצ׳יק ברוך
לושצ׳יק יצחק
לחוזביאנסקי צבי
לטרמן דובה לבית ירמולובסקי
ליבוביץ מרים לבית אפשטיין
ליבוביץ פשה ז״ל לבית פורוזובסקי
ליבוביץ רבקה לבית פרקין
ליבר מרים לבית אפשטין
ליברמן אלישבע לבית רקוביצקי
ליברמן שמעון
לידסקי משה ז״ל
לידסקי צבי
לידר גניה
לידר יעקב
לידר זינה לבית ארקין
ליובושיץ אליהו
ליובושיץ בלה לבית אפרת
ליזרוביץ יעקב
ליטאי (ליטובסקי) משה
ליטבק מרים לבית מולצ׳דסקי
אינג׳ ליכטנשטין קלמן
ליפשיץ גולדה ז״ל
ליפשיץ מרים לבית ברזובסקי
ליפשיץ צפורה ז״ל לבית לנצביצקי
ליפשיץ ראובן ז״ל
למקין יעקב
למקין זלטה ז״ל
למקין זלמן חיים ז״ל
לנדוי אסתר לבית גרייבר
לנדר ורדה לבית קוניצה
לנצביצקי בצלאל ז״ל
לנצביצקי חנה ז״ל
לנצביצקי יעקב
לנצ׳יצקי רחל לבית אמסטיבובסקי

מאירוביץ אברהם
מאירוביץ לאה לבית שרשבסקי
מאירי בלה לבית גבורין
מגלי (מוגילנסקי) שמואל ז״ל
מגלי יפה ז״ל לבית וולאך
מובשוביץ זאב
מוליר אליעזר
מוליר יפה
מולצ׳דסקי אברהם
מולצ׳דסקי מאיר
מולצ׳דסקי אהרן
מולצ׳דסקי פייטל
מורדכוביץ דבורה ז״ל
מורדכוביץ אהרן
מורדכוביץ ליפא
מורטוב זינה לבית לוץ
מורטוב יגאל
מורנו חיים
מזיה גדליה
מזריצקי חנה לבית בריל
מייזלס צפורה לבית השל פרידמן
מילבנסקי מאיר
מילבנסקי יהודה
מיליקובסקי יעקב ז״ל
מיליקובסקי פולה לבית קוניצה
מיליקובסקי אשר
מיליקובסקי רחל לבית קרופני
מיליקובסקי משה ז״ל
מיליקובסקי זאב
מילר רות
מינקוביץ מרדכי
מושקובסקי אשר
מושקובסקי מרים לבית מוקסיי
מושקובסקי שבתי
מושקובסקי רבקה לבית מוקסיי
מושקובסקי הלל
מישקובסקי גיטל
מישקובסקי חנה לבית פולונסקי
מישקין אריה ז״ל
מישקין זינה לבית קוינט
מישקין משה
מישקין אהובה
מישקין רחל
מלודק יונה לבית קויפמן
מלחוביצקי שמואל ז״ל
מלחוביצקי אסתר ז״ל
מנוסביץ אליהו
מנטה
מרום (מרמינסקי) ישראל
מרמינסקי סוניה
מרומי (מרמינסקי) יוסף
מרומי (מרמינסקי) אליהו
מרמינסקי אלתר ז״ל
מרמינסקי ליבה־ראשע ז״ל
מרמינסקי בן־ציון
מרמינסקי חינה
מרקוביץ רבקה לבית יגל
משיץ אפרים
משל בלה
נובל הניה
נחומובסקי צפורה ז״ל לבית הרב פיין

ניסביצקי חוה לבית קרופני
ניסביצקי משה
ניר מרים לבית בנימין יזרסקי
נמיוט שמואל
נשקס שמואל
נשקס שכנא
נשקס אליעזר
נחמני עדה לבית מרמינסקי

סבטיצקי אברהם משה ז״ל
סבטיצקי איטה
סבטיצקי דב
סבטיצקי חיים מאיר
סבטיצקי משה
סבטיצקי ינטה
סבטיצקי שמחה
סביון (סביקובסקי) צבי
סביון (סביקובסקי) אסתר לבית זילברשטיין
סביצקי בלה
סביצקי טוביה
סביצקי פולה
סביצקי שבתי ז״ל
סובול אברהם
סובול סימה
סובול וולף
סובול זלדה לבית קרופני
סובול פרידה ז״ל לבית יקימובסקי
סודק פרומה לבית טורצקי
סלומיאנסקי שושנה לבית יבלונובסקי
סולקוביץ גלה לבית מיליקובסקי
סטולוביצקי ישראל
סטולוביצקי שרה ז״ל לבית סטרייסקי
סטייקובסקי שמעון
סטייקובסקי סימה לבית וולוכיאנסקי
סטייקובסקי אברהם
סידרנסקי גניה לבית סביצקי
סידרנסקי יוספה
סידרנסקי נחה
ד״ר סידרנסקי
סילצקי אלימלך ז״ל
סילצקי בלה לבית גוזובסקי
סילצקי בלומה
סילצקי בתיה לבית סידרנסקי
סילצקי יעקב ז״ל
סילצקי זלטה ז״ל
סילצקי מרדכי
סילצקי רחל
סינדר סוניה לבית סקודיצקי
סלובודקין לאה לבית טרילניק
סלומון אהובה לבית פרסיץ
סלוצקי יצחק ז״ל
ספוקויני יוסף
ספוקויני צפורה לבית פלוטניק
ספיר (סביצקי) אהרן
ספיר בלהה לבית תנחילביץ
ספיר (רובינובסקי) מרדכי
ספיר (צ׳פלבסקי) משה
ספיר (צ׳פלבסקי) שמואל
סקודיצקי אליעזר
סקודיצקי מרים
סקודיצקי צ׳רנה
סקוטלסקי רעיה לבית גוטליב
סקורקה עשקה לבית סקודיצקי
סקרובון יצחק

עמינוח רבקה לבית קרופני
עסיגמן רבקה לבית רומנובסקי
עציוני יגאל
עציוני אידה
עציוני זאב
עציוני צפורה לבית וולקומירסקי

פאר זינה לבית אסטרינסקי
פוגל נינה לבית גרינקובסקי
פודורובסקי פניה לבית יזרניצקי
פודברסקי בלהה לבית אייזיקוביץ
פודולינסקי חיה לבית קוסובסקי
פודלישבסקי מרים
פוטרמן יעקב
פולונסקי אפרים
פולונסקי לימא ז״ל
פולונסקי ציפה ז״ל
פולונסקי אברהם
פולונסקי יהודית ז״ל
פולונסקי צבי ז״ל
פולונסקי חיים
פוליאקוב מתתיהו ז״ל
פוליאקוב (רעיתו) ז״ל
פוליאקוב יעקב
פולישוק פלה לבית רבינוביץ אביגדור
פוקס הניה לבית גולדברג
פוקסמן ברטה לבית יזרסקי
פוקרט אסתר לבית סביצקי
פורז (פורוזובסקי) משה ז״ל
פורז (פורוזובסקי) מלכה לבית סבטיצקי
ד״ר פייבסקי מרדכי מכס
פיין אביגדור
הרב פיין ראובן
פיינשטיין מיכל לבית לידסקי
פייס חדוה לבית גולדברג
פיירוורקר חנה
פילניק יצחק
פינמן פרידה לבית פיטקובסקי
פינס דן ז״ל
פינס מאיר איסר ז״ל
פינס לאה ז״ל

פינצ׳וק יעקב בן נח ז״ל
פינצ׳וק ישראל בן נח
פינצ׳וק יעקב
פיסקין שרה לבית סולוביי ז״ל
פישביין גניה לבית יוסלביץ (יזרסקי)
פלוטניצקי טובה
פלוטניצקי בלומה ז״ל
פלוטניצקי חיים ז״ל
פלוטניצקי נעמי לבית קרינוביץ
פלוטניצקי יוסף ז״ל
פלוטניצקי צבי ז״ל
פלוטניק אליעזר
פלוטניק ברוך ז״ל
פלוטניק אסתר מינה ז״ל
פלוטניק לאה ז״ל
פלוטניק ישראל
פלוטניק שלום
פליישר בוניה לבית אפשטיין
פסובסקי יוסף ז״ל (ש״ץ)
פסובסקי צביה ז״ל לבית שמוקלירובסקי
פסס אדלה לבית ז׳ורבסקי
פפרמן זהבה לבית דרצ׳ינסקי
פפרניק מכס
פקובסקי (פסובסקי) יעקב
פקובסקי (פסובסקי) ברטה
לבית קובלבסקי
פקטר חיה ז״ל
פקטר צבי ז״ל
פרגר יוסף ז״ל
פרוחודניק ישראל
פרידמן אברהם יהושע השיל ז״ל
פרידמן חיה ז״ל לבית נמיוט
פרידמן חיים ז״ל
פרידמן אחיעזר
פרידמן מוזס
פרידמן צבי ז״ל
פרידמן צפורה לבית חרך
פרידמן שרה לבית הרב פיין
פרימק שלום ז״ל
פרלמן אורי
פרנק צלה לבית סקודיצקי
פרסיץ דב (בוריס)
פרסיקו חסיה לבית קפלינסקי
פרצוביץ בושקה לבית שקולניק
פרצוביץ יוסף
פרצקי אברהם
פרצקי יהודית לבית דרצ׳ינסקי
פרצקי שלמה
פשניצקי דב
פשניצקי לאה לבית סבטיצקי
פשקין משה ז״ל
פשקין קרוסה
צוויק שושנה לבית אורז׳יחובסקי

ציטלין דוד
צימרמן איטה לבית יוסלבסקי
צפוני (פולונסקי) גדליה
צפורי יהודית לבית קליצקין
צ׳פלבסקי יקותיאל ז״ל
צ׳פלבסקי ליבה ז״ל לבית ורניקובסקי
צ׳פלבסקי (צ׳פל) יוסף
צ׳פלבסקי משה
צ׳רניאבסקי חיים ז״ל
צ׳רניחובסקי ישראל
צ׳רניחובסקי יצחק
צ׳רניחובסקי מינה
צ׳רניחובסקי יוכבד
צ׳רניצקי מרדכי
קובוביצקי לאה ז״ל
ד״ר קובובי (קובוביצקי) אריה ליאון ז״ל
קובוביצקי יצחק
קובנסקי יחיאל
קורן (קובנסקי) ברכיהו ז״ל
קוברינסקי אהרן ז״ל
קוברינסקי רחל ז״ל לבית סלוצקי
קוויאט אליעזר
קוטלרסקי יוסף ז״ל
קוינטמן יצחק
קויפמן צבי ז״ל
קויפמן חיים ז״ל
קויפמן לאה ז״ל
קויפמן אליהו
קויפמן משה
קויפמן נח
קויפמן צבי בן חיים
קויפמן שרה לבית מישקין
קויש רבקה לבית שרשבסקי
קולטון שרה לבית סמורין
קומוק נחמה לבית פוטריצקי
קומרוב אסתר לבית רוז׳נסקי
קונויסר יעקב ז״ל
קוסובסקי פנינה
קוסובסקי יוסף ז״ל
קוסובר שרה לבית צ׳פלבסקי
קוסטרוביצקי שאול
קופילוביץ יהודה הרב
קופמן חנה
קופרשטין יפה
קוקס נתן ז״ל
קוקס שרה (סוניה) לבית שלמה לוין
קורץ שרה־דינה לבית לוין
קרונגולד שושנה לבית גבירצמן
קיבלסון חיים
קישצ׳יצקי שמעון
קליבנסקי בנימין
קליבנסקי שרה ז״ל
קליין נדיה לבית רבינוביץ

קלמן גניה לבית אייזנשטדט
קנובל הניה לבית פידלר
קנטרוביץ דוד
קנטורוביץ דב
קנטורוביץ מאיר
קנצפולסקי צבי
קנצפולסקי גניה (טובה) לבית יבלונובסקי
קנצפולסקי קרפל
קנצפולסקי שרה לבית בכרך
קניג ברטה לבית מיליקובסקי
קסטיין שרה לבית משיניסט
קסטילנסקי מינדה ז״ל
ד״ר קסטילנסקי מכס
ד״ר קסלר פסמניק
קפלושניק לאה לבית חורושצ׳נסקי
ד״ר קפלינסקי נח
קפלינסקי זהבה לבית יוסלביץ
ד״ר קפלינסקי אליעזר
קפלינסקי ליפא
קפלן הינדה (אייזנשטדט) ז״ל
לבית גולדפרב
קפלן חנה לבית ורניקובסקי
קפלן (קפלינסקי) מרדכי
קפלן צפורה ז״ל
קפלן שמואל
קפלן שרה
קפלן שפרה לבית יחיאלי
קרבלניק פנינה
קרופני אריה ז״ל
קרופני חיים דוד ז״ל
קרופני יצחק
קרופני משה
קרינוביץ לאה
קרלובסקי יונה לבית פשקין
קרמיען זרח
קרפובסקי חיים
קרפובסקי רחל

רב אל (רבינוביץ) צבי בן יוסף
רבוי עדינה לבית מישקין
רביבי חיה ז״ל לבית נוטקוביץ הצלם
רבינוביץ אהרן
רבינוביץ שלום
רבינוביץ אביגדור ז״ל
רבינוביץ הדסה
רבינוביץ יצחק בן אביגדור
רבינוביץ יוסף בן אביגדור
רבינוביץ יוסף ז״ל
רבינוביץ פוליה ז״ל לבית חייקין
רבינוביץ חיים בן דב
רבינוביץ מאשה לבית מינץ
רבינוביץ אלכסנדר
רבינוביץ יצחק
רבינוביץ מאיר
רבינוביץ משה
רבינוביץ אליהו ז״ל
רבינוביץ חיים
רבינוביץ פניה לבית גלוצר
רבינוביץ שיימע ז״ל
רבינר רחל לבית הרב פיין
רביץ זהבה לבית יקימובסקי
רביצקי בנימין
רבן (רבינוביץ) יחזקאל
רבן (רבינוביץ) זאב
רבן (רבינוביץ) אברהם
רגב (גרביצקי) יוסף ז״ל
רגב (גרביצקי) אליעזר ז״ל
רדונסקי רבקה ז״ל
רובין דוד
רובינובסקי אביגדור ז״ל
רובינובסקי יוחנן
רודן (רודבסקי) אסתר לבית פינצ׳וק
רוזובסקי אליהו
רוזובסקי פרומה לבית לידסקי
רוזנבלום מרדכי
רוזנבלום פנינה לבית בקנוביצקי
רוזנברג חנה לבית אלפרט
רוזנטל צלה לבית שונדרובסקי
רוזנברג זאב
רוזנברג מינה
רוזנברג צפורה ז״ל לבית רחלבסקי
רוזנברג שושנה ז״ל לבית אייזיקוביץ
רוז׳נסקי אליהו ז״ל
רוז׳נסקי אלתר ז״ל
רוז׳נסקי נחמיה
רוז׳נסקי שלמה
רוטניצקי רבקה לבית פלוטניק
רוטשטיין יצחק
רוטשטיין (רעיתו)
רוכל אברהם
רומנובסקי זאב ז״ל בן שלום שו״ב
רומנובסקי יעקב ז״ל
רומנובסקי מנחם
רומנובסקי צבי
רונן (רבינוביץ) שמואל
רוסטוצקי דב
רוקוש שרה לבית שילוביצקי
רזין (רוס) רחל לבית קנטורוביץ
ד״ר רזניק שמואל
רזניק חנה לבית לב
רחוביצקי משה
רחלבסקי יצחק
רחלבסקי שחורה לבית וולקומירסקי
רחמילביץ משה ז״ל
רחמילביץ מלכה ז״ל
אינג׳ רחמילביץ יהודה

רחמילביץ מרדכי
רחמילביץ יוסף
רחמן פנינה לבית פלוטניצקי
ריבצקי מאיר
ריזשין משה
ריזיקוב חיים
רימון (רומנובסקי) זאב
רכבי (רקוביצקי) דוד
רכבי (רקוביצקי) רחל ז״ל לבית זקלד
רכבי (רקוביצקי) דב
רכלין רוחמה לבית וייצל
רפלוביץ נח
רפלוביץ נחמה לבית הלברג
רפאלי (רפלובסקי) אברהם ז״ל
רפאל (רפלובסקי) יצחק
רפאלי אסתר לבית מורדכובסקי
רפופורט חיים יצחק־אהרן ז״ל
רקוביצקי אברהם
רקובר סוניה־מניקוב
רקוביצקי שרה
שבדנץ צבי
שבדנץ שרה
שביצקי חיים
שבסאי איזידור (ישראל)
שוחט יעקב ז״ל
שוחט אהרן
שוחט חסיה לבית בדש
שוחט נתן
שוחטוביץ אהרן
שוחטוביץ הניה
שוחטוביץ טובה
שוחטוביץ סליה
שוחטוביץ שלמה
שוחטוביץ תמר
שונדרובסקי אברהם ז״ל
שונדרובסקי מרגריט ז״ל
שוסטר זהבה לבית בלסקי
שור פניה (גנואיסקי)
שורץ מניה לבית שטרנפלד
שורצמן צפורה ז״ל לבית חננוביץ
שושן דב
שושן דבורה (דרצ׳ינסקי)
שושן זליג
שטיינברג רבקה לבית פרצקי
שטיינזלץ אברהם
שטינמן יוספה לבית גולדנברג
שחורי צפורה לבית ברינהנדלר
שטיין צבי
שטנגל רעיה ז״ל לבית אלפרט
ד״ר שטרנפלד שבתי
שילוביצקי צבי
שילה (שולקוביץ) דוד ז״ל
שילוני זהבה לבית שילוביצקי
שילניצקי בתיה לבית סידרנסקי
שימשלביץ יונה ז״ל
שימשלביץ משה
שיפלדרים שושנה לבית לקסין
שיק הלנה לבית גבירצמן
שירקובסקי הרצל
שירקובסקי יהושע
שלקוביץ גרשון
שמחוני (שינובסקי) אריה
שמייבסקי יואל ז״ל
שמייבסקי שושנה
שמייבסקי חיים ז״ל
שמרקוביץ אהובה
שעוני דורה ז״ל לבית מורדוכוביץ
שפט (שפטינסקי) צבי
שפטינסקי יעקב
שפטניצקי משה
שפירא חיים
שפירא סימה לבית מנדלביץ
שפירא צבי ז״ל
שפירא רבקה ז״ל לבית אייזנשטדט
שפירא יוסף
שפירא אלעזר
שפירא יעקב
אינג׳ שפירא שלמה
שפירא שמואל ז״ל
שפירא פרידה ז״ל לבית ברמן
ד״ר שפירא אהרן
שפר (ריביצקי) זהבה
שפריר (שפשלביץ) מנדל
שפשלביץ משה ליב
שקולניק אפרים
שקולניק (בינוסוביץ) אפרים
שקלובר דב
שקלובר בתיה לבית מנטה
שקלירוביץ שרה לבית בוסל
שראלי (שרצ׳יק) אלתר ז״ל
שרייבר בלה ז״ל לבית אנוצ׳ניק
שרייבר יוסף
שרייבר יצחק
הרב שרשבסקי יוסף ז״ל
שרשבסקי אהובה ז״ל
שרשבסקי נחמן ז״ל
שרשבסקי יוסף ז״ל
שרשבסקי שרה לבית ילסקי
שרשבסקי ירחמיאל
תנחילביץ עקיבא ז״ל
תנחילביץ מרים ז״ל
תנחילביץ זאב
תנחילביץ בלה ז״ל לבית שושן
תנחילביץ יהודה

הערה: אנו מתנצלים על השמות שלא נכללו ברשימה מחוסר נתונים עליהם בידי העורכים.

קלמן גניה לבית אייזנשטדט
קנובל הניה לבית פידלר
קנטרוביץ דוד
קנטורוביץ דב
קנטורוביץ מאיר
קנצפולסקי צבי
קנצפולסקי גניה (טובה) לבית יבלונובסקי
קנצפולסקי קרפל
קנצפולסקי שרה לבית בכרך
קניג ברטה לבית מיליקובסקי
קסטיין שרה לבית משיניסט
קסטילנסקי מינדה ז״ל
ד״ר קסטילנסקי מכס
ד״ר קסלר פסמניק
קפלושניק לאה לבית חורושצ׳נסקי
ד״ר קפלינסקי נח
קפלינסקי זהבה לבית יוסלביץ
ד״ר קפלינסקי אליעזר
קפלינסקי ליפא
קפלן הינדה (אייזנשטדט) ז״ל
לבית גולדפרב
קפלן חנה לבית ורניקובסקי
קפלן (קפלינסקי) מרדכי
קפלן צפורה ז״ל
קפלן שמואל
קפלן שרה
קפלן שפרה לבית יחיאלי
קרבלניק פנינה
קרופני אריה ז״ל
קרופני חיים דוד ז״ל
קרופני יצחק
קרופני משה
קרינוביץ לאה
קרלובסקי יונה לבית פשקין
קרמיען זרח
קרפובסקי חיים
קרפובסקי רחל

רב אל (רבינוביץ) צבי בן יוסף
רבוי עדינה לבית מישקין
רביבי חיה ז״ל לבית נוטקוביץ הצלם
רבינוביץ אהרן
רבינוביץ שלום
רבינוביץ אביגדור ז״ל
רבינוביץ הדסה
רבינוביץ יצחק בן אביגדור
רבינוביץ יוסף בן אביגדור
רבינוביץ יוסף ז״ל
רבינוביץ פוליה ז״ל לבית חייקין
רבינוביץ חיים בן דב
רבינוביץ מאשה לבית מינץ
רבינוביץ אלכסנדר
רבינוביץ יצחק

רבינוביץ מאיר
רבינוביץ משה
רבינוביץ אליהו ז״ל
רבינוביץ חיים
רבינוביץ פניה לבית גלוצר
רבינוביץ שיימע ז״ל
רבינר רחל לבית הרב פיין
רביץ זהבה לבית יקימובסקי
רביצקי בנימין
רבן (רבינוביץ) יחזקאל
רבן (רבינוביץ) זאב
רבן (רבינוביץ) אברהם
רגב (גרביצקי) יוסף ז״ל
רגב (גרביצקי) אליעזר ז״ל
רדונסקי רבקה ז״ל
רובין דוד
רובינובסקי אביגדור ז״ל
רובינובסקי יוחנן
רודן (רודבסקי) אסתר לבית פינצ׳וק
רוזובסקי אליהו
רוזובסקי פרומה לבית לידסקי
רוזנבלום מרדכי
רוזנבלום פנינה לבית בקנוביצקי
רוזנברג חנה לבית אלפרט
רוזנטל צלה לבית שונדרובסקי
רוזנברג זאב
רוזנברג מינה
רוזנברג צפורה ז״ל לבית רחלבסקי
רוזנברג שושנה ז״ל לבית אייזיקוביץ
רוז׳נסקי אליהו ז״ל
רוז׳נסקי אלתר ז״ל
רוז׳נסקי נחמיה
רוז׳נסקי שלמה
רוטניצקי רבקה לבית פלוטניק
רוטשטיין יצחק
רוטשטיין (רעיתו)
רוכל אברהם
רומנובסקי זאב ז״ל בן שלום שו״ב
רומנובסקי יעקב ז״ל
רומנובסקי מנחם
רומנובסקי צבי
רונן (רבינוביץ) שמואל
רוסטוצקי דב
רוקוש שרה לבית שילוביצקי
רזין (רוס) רחל לבית קנטורוביץ
ד״ר רזניק שמואל
רזניק חנה לבית לב
רחוביצקי משה
רחלבסקי יצחק
רחלבסקי שחורה לבית וולקומירסקי
רחמילביץ משה ז״ל
רחמילביץ מלכה ז״ל
אינג׳ רחמילביץ יהודה

דפי הנצחה

לזכר בניהם של עולי סלונים שהקריבו את חייהם ונפלו
במלחמות ישראל על הקמת המדינה, עצמאותה והגנתה.

אנדענק־בלעטער

געווידמעט די קינדער פון עולי־סלאנים, וועלבע האבן
מקריב געווען זייער לעבן און זיינען געפאלן אין קאמף
פאר דער מדינת ישראל, איר אנטשטייאונג, זעלבסט־
שטענדיקייט און באשיצונג.

IN MEMORIAM

of the Sons of Slonimers who sacrificed their life and fell in the wars of Independence and Defence of the State of Israel.

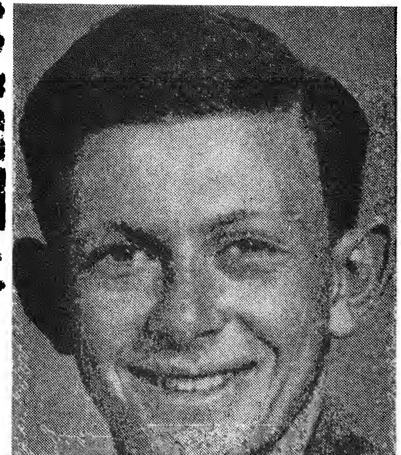
מנחם אבטיחי ז"ל בן אריה ופנינה

בטרם היות מדינת היהודים, בדרך לה, על סיפה ממש נפל מנחם.
בבקרו של יום ה' — י"א בשבט תש"ח (22.1.1948) נחרד הישוב לידיעה על נפילת קבוצה בת 7 נוטרים ממשטרת הישובים העבריים.
היו אלה שבעה פרחי נוטרים שיצאו בטנדר השכם מתחנתם בחולון לפקוד את הדרך מתל-אביב לירושלים ולדרום ולהבטיחה מפני פורעים ופגעים למעבר השיירות העבריות.
כשהגיע הטנדר למבואות כפר יעזור (עתה אזור), נפתחה עליו אש צולבת של רובים ורימונים. שבעת הנוטרים אמיצי-לב התיצבו והשיבו אש לתוקפים, שמספרם הגיע למאות, אך נפצעו קשה וההמון הערבי רצחם נפש באכזריות ותוך התעללות. בין שבעה אלה היה מנחם.
על שמם הוקם המושב „משמר השבעה".

יגאל קישיצקי ז"ל

בן יואל וחנה: נולד בכ"א בשבט תרפ"ח (12.2.28) בחיפה. עם כניסתו לשרות נשלח לקורס ועלה לדרגת מ"כ. הצטיין בערנות ובזריזות, שסכלו הרבה מזימות מצד הכפרים הסמוכים. מסיורי-הלילה שאב השראות פיוטיות וציוריות.
פעל בשמירה, בהגנה ובפעולות נגד קני האויב.
בשובו בראש יחידתו מפעולות-לילה וראה בראש יחידה מחליפה העומדת לצאת, כי משהו מעיק על לבו, הציע את עצמו לצאת במקומו.
יצא בטנדר לפנוי מוקשים בדרכים. ליד בית הלוי עלה הטנדר על מוקש ובעמדו על כנף המכונית בחוץ, נגד הפצרות חבריו כי יכנס פנימה, הועף והתרסק באור ליום 4.3.48 ובו ביום הובא לקבורה בחדרה.

משה מיליקובסקי „משהל'ה" ז"ל

בן אשר ורחל. נולד בל' בכסלו תרצ"ב — 10.12.1931 בסלונים. עלה ארצה בהיותו בן 3 שנים. מילדותו התחנך על הטבע והחקלאות בכפר-סבא. הצטיין בלמודים ובמיוחד בלמודי הטבע והיה חבר מסור ומצליח בשבט-הצופים המקומי, בו שימש גם כמדריך.
על אף גילו הצעיר התגייס ב-9.1.48 ונשלח להגנת הגליל המערבי המנותק.
עם שחרור הגליל הועבר לפי בקשתו ליחידה קרבית בחטיבת „הכרמל".
לא נענה להפצרת הוריו לעבור למחנה ילודי 1931 בנמקו: „רצוני בטעם שיש בחיים ובמוות והמוות המתוק ביותר הוא בעד המולדת"!...
בקרבות עשרת הימים באזורי הגליל נפל בקרב תרשיחה ביום 19.7.1948.
הובא לקבורה בנהריה.
תבונה, רגש, פקחות ויופי התלכדו בו גם יחד; במכתבו האחרון כתב: „נעמוד במקומנו ושום כח לא יזיזנו".

שלמה יגל ז״ל

בן הרב ר׳ שבתי יגל ז״ל, ראש ישיבת סלונים. שלמה נולד בכ״ד באלול תרס״ה. במעלליו התנכר מנוער. היה אהוב בבית ורצוי למלמדיו וחבריו.
בהיותו בן חמש עשרה וחצי, כשגמר לימודיו בישיבה המקומית, גלה למקום תורה הגדול — לישיבת סלובודקה.
בסלובודקה למד חמש שנים רצופות ועם עבור הישיבה לארץ ישראל והשתקעה כעבור זמן בחברון, עלה בפסח תרפ״ו לארץ ישראל והמשיך להתקדם בלימודי התורה בישיבה בחברון ושם הגיע לשיא בידיעותיו העמוקות בש״ס ופוסקים וביראת שמים. נהרג יחד עם חבריו בישיבה בין שאר קדושי חברון בשחיטה הגדולה בחודש אב תרפ״ט.

אהרן אולישבסקי ז״ל

אהרן נולד בסלונים בשנת 1914. הוריו, סוחרים אמידים, חנכו אותו ברוח היהדות והציונות. למד בבי״ס „תרבות״ בסלונים. בשנת 1930 והוא כבן 16 נכנס ל„גורדוניה״, שם היה בין הפעילים, ובמלוא המרץ, בו הצטיין, מלא את כל התפקידים שהטילו עליו.
אחרי 3 שנים אושר ל„הכשרה״. בשנת 1933 יצא ל„הכשרה״ ונכנס לעבודות הכי קשות, למרות מחלת הלב שקננה בו. ב־9 לנובמבר 1935 נפרד מהוריו ומשפחתו בסלונים ועלה לארץ עליה חלם כל חייו. לאט-לאט הסתגל, הצטיין בחצוב באבן ונעשה חוצב ראשי.
נגדעה נפש צעירה ואצילה בידי מרצחים מן המארב יחד עם 4 חבריו בסביבות „קרית ענבים״, בדיוק ב־9 בנובמבר, יום בו נפרד לפני שנתים מסלונים. (ביום ג׳, ה׳ בכסלו תרצ״ח).
על שמם נקראה הנקודה החדשה „מעלה החמשה״.

משה יפה ז״ל

נולד בסלונים בשנת 1914. התייתם מאביו בילדותו, למד בביה״ס „תרבות״ בסלונים. בגיל צעיר מאד יצא ל„הכשרה״ בברנוביץ׳ ובשנת 1933 עלה ארצה והצטרף לקבוץ „רמת הכובש״. בשנת 1939 התגייס לפלוגת החפרים בצבא הבריטי, נלחם ביון ונפצע קשה.
לאחר ענויים קשים מת מפצעיו. הובא לקבורה ביון.

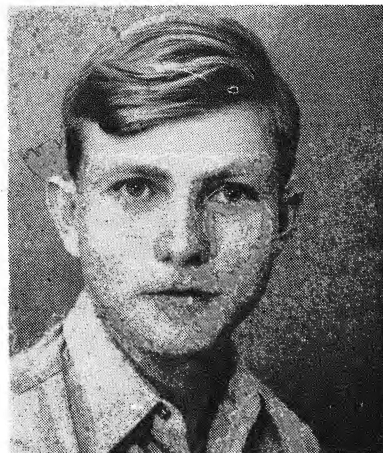
רב־סרן יצחק בן־מנחם „גוליבר" ז"ל

נולד בכ"ט בסיון תרפ"ט (7.7.1929) ליחזקאל וגיטה, חלוצי העליה השלישית ומראשוני הדר־רמתיים.
בהיותו באוניברסיטה, הרבה בשירותי מילואים יותר משנדרש. את גוליבר ציינו 3 דברים: צבא, חקלאות וציונות. בהם הגה יומם ולילה. תמיד הלך בראש הכוח המסתער ומפיקודיו תבע 3 דברים: כוננות קרבית, משמעת קרבית וכושר לחימה.
קטעים מיומנו: „כל ימי אשאף לקנות דעת, ללמוד מכל אחד, ללמוד אך את הטוב". „על עם ישראל להתלכד ולהגביר חיילים בתורה, בעבודה וריבוי הילודה — בלעדם לא נחזיק מעמד". „הציונות — שרשרת של מעשים. ציוני הוא יהודי הנמצא בדרך לציון או בציון".
בקרב על תל מוטילה נפל, נפל גוליבר הגיבור, וביום ג', כ"ה בכיסלו תשט"ז, ד' דחנוכה, הובא גוליבר למנוחות בבית העלמין בהדר־רמתיים. המונים לווהו בדרכו האחרונה ורב־אלוף משה דיין הספידו.

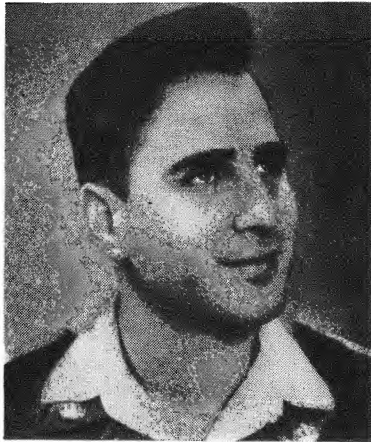
אפרים גרוס ז"ל

בן יעקב גרוס ושפרינצה לבית אברמובסקי מנחלת ז'בוטינסקי. נולד בשנת 1937. גדל בנקודת התישבות של בית"ר בנחלת ז'בוטינסקי. בוגר תיכון בבנימינה. עמד בראש בית"ר בבנימינה והסביבה. התגייס ליחידה קרבית „גולני". בתור חייל מצטיין קיבל מכתב הצטיינות מנשיא המדינה יצחק בן־צבי בשנת 1956.
היה לו כשרון לכתיבת פיליטונים ושירים, שרוכזו בספר שהוצא לאור לזכרו.
ביום 1.11.56 נפל במערכת „קדש" בסיני בראש יחידתו בשערי רפיח.

גיורא בורנשטיין ז"ל

גיורא נולד בכ"ו מרחשון תרצ"ט (20.11.38) בחיפה, להוריו אסתר לבית ברקובסקי ואפרים בורנשטיין, נכדו של הציוני המסור והעסקן ר' ישראל ברקובסקי בסלונים.
סיים למודיו בבית ספר תיכון בבנימינה.
הוא היה ברוך כשרון והתעתד להשתלם בחקלאות.
היה חבר בית"ר ואת שירותו בצבא עשה ב„נח"ל" עם חברי גרעין „נחל־בית"ר" באמציה, חבל לכיש.
נפל במלוי תפקידו ביום י"ט באלול תש"ח — 3.9.1958 והובא למנוחות בבית הקברות בבנימינה.

סגן־משנה גיורא רזין ז״ל

בן נטע ורחל לבית קנטרוביץ. נולד בי״ט ניסן תש״ד (13.4.1944) ב„גליל־ים״ — נפל בי״ח אייר תשכ״ד (29.4.1964). הובא למנוחת עולמים בבית הקברות הצבאי ב„קרית שאול״.

„אל תבכי אמא!״

קול עמוק, צרוד קצת וחם שומעת אני. גם עינים ירקרקות, נוגות וטובות מסתכלות בי ומבקשות — „אל תבכי!״

בהתקרב יום השרות ידענו לאן פניך, אך לא צחקנו עוד. זכורתני שפנית אלי בהחלטיות אבל ברכות: „אמא, החלטתי להתנדב לחיל האוויר. אני מבקש מכם, אל תנסו להתנגד, למען לא אצטרך ללכת ללא הסכמתכם״. ואנחנו לא נסינו להתנגד, הלב חרד, מאד מאד חרד, בימים כבלילות.

אמא

בן עשרים אביבים היה גיורא בנפלו בעת מלוי תפקידו. עוד אביבים רבים שטופי־אור, מלאי־אושר ורוויי־נחת ציפו לו בעירגון־לבם, בחלומותיהם, בתקותם ובלחש־תפילתם של אמא ואבא.

אבא

סגן דניאל צפוני ז״ל

בן איטקה וגדליה צפוני (פולונסקי). נולד בכ״ח בטבת תש״ו — (1.1.46) בבית אלפא.

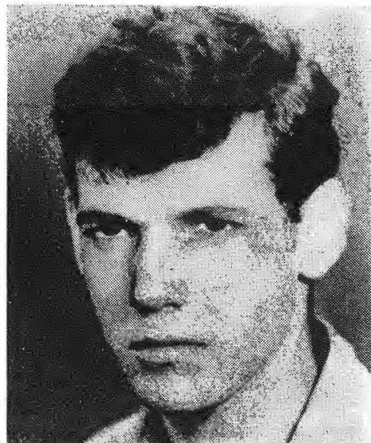
בוגר המוסד החנוכי המשותף „גלבוע״. מכיתה י״א עבד בענף הפרדס.

עם גיוסו לצה״ל גוייס לשיריונאים וכל שלבי האימונים סיים בהצטיינות. נתמנה קצין בגדודו ותוך זמן קצר הועלה לסגן מפקד הפלוגה.

עם פרוץ מלחמת ששת הימים נלחם בצירי רפיח — אל־עריש. נפצע בגב ולא הפסיק במסע ההתקדמות.

בקרבות עקובי דם על מרומי הג׳יראדי ביום כ״ו באייר תשכ״ז (5.6.67) לפנות ערב נפגע הטנק שלו ודניאל נפל.

ביום השנה לנפילתו הועבר מבארי למנוחות עולמים בבית־אלפא.

דב וילנסקי „דובי״ ז״ל

דובי בן יחיאל ורחל ממעלה החמשה. נולד במעלה החמשה בכ״ה אב תש״ט — 30.8.48. אהב את המשק וענפיו השונים, את נופו.

מדברי אבא:

שירת בחיל השריון. תקופת שירותך הקצרה היתה תקופת התעלות עבורך, דובי. בגרת מאד, גופך התפתח, בטחון ועצמאות רכשת, קפדנות ודקדוק בכל מעשיך. את רחש פעמיך שמענו מרחוק כאשר הגעת, והלב — לב אמא־אבא — דפק ורטט. את ימי חופשתך בלית ברפת.

באותה שבת לפני חג העצמאות, עת נפרדת מאתנו ללא שוב, דום ארזת את תרמילך, לבשת את מדיך המסודרים, העצב נבט מעיניך והלב נצבט: היחזור הבן? דובי יקירנו, אתה חי בלבנו עד יומנו האחרון! גאים אנו בך, גאים מאד!

נפל ביום כ״ו באייר תשכ״ז — 5.6.1967 בשיך זוויד בסיני.

חוזרים חיילינו ממדבר סיני צוהלים עטורי נצחון ועל קברך הניחו פרחים.

אבא — יחיאל וילנסקי

אברהם רמון ז"ל

בן ז'ניה וזאב רמון — רומנובסקי. נולד בכ"ז בשבט תש"ו (29.1.46) ביגור. נפל במערכה על כבוש תל־פאחר, רמת־הגולן בא' סיון תשכ"ז (9.6.1967). צוין לשבח ע"י מפקדת פקוד הצפון על דבקות במטרה והקרבת נפש. דבריו האחרונים: אני הולך למות — המשיכו קדימה!
יום שני למלחמה — יום ג', 6.6.67 ואנחנו כאן עדיין נינוחים ושלווים, אם כי בשעה זו כל העמק — ממטולה עד לכורזים — נתון באש ארטילרית צפופה — אנחנו עדיין ממתינים בעמדות אחוריות רחוקות, אך כנראה שזה לא יארך הרבה. כבר עתה ברור שקרבנות בנפש יהיו יותר מאשר בסיני — השאלה בכמה יותר. אנו ממתינים — מאמינים בכוחנו ומתפעמים — פשוטו כמשמעו.
יום ה', 8.6.67 — לכולכם שלום! זה יומיים שלא כתבתי לכם — ובימים כאלה זהו המון של זמן. אתמול „בקרנר" בשטחים שזה עתה „התווספו" למולדת. אוירת הנצחון סוחפת את כולנו וקל יותר לצאת לקרב. אנחנו כעת בטרם קרב. איך אפשר להתאפק מלהתנסות באותה חוויה טמירה — כלחימה? מחיר החוויה — דם ומוות. מוות הוא ענין שאין הדעת סובלת בשום פנים ואופן.
בנכם רמון.

סגן אלישע שילוני ז"ל

בן פנחס וזהבה לבית שילוביצקי. נולד ב־24.1.1944 בבית אלפא. (סיים חוק לימודיו במוסד החינוכי המשותף „גלבוע" בשנת 1963). היטיב ללמוד. גילה ענין מיוחד במקצועות הריאליסטיים. כל חופשותיו הקדיש לעבודה במשק. עוד מגיל צעיר נמשך לעבודה במכונות חקלאיות.
עם גיוסו לצה"ל החליט להתנדב לחיל האוויר. סיים קורס טייס ועמד בכל המבחנים הקפדניים הנהוגים בחיל זה. היה קצין מבצעים ומדריך טיסה.
השתתף באופן פעיל בפעולות הגמול של חיל האוויר בצפון. עם פרוץ הקרבות במלחמת ששת הימים נטל חלק במערכה האווירית בסיני, בציר אל־עריש.
נפל בערב חג־השבועות בדרך מאל־עריש צפונה.
הובא לקבורות בבית אלפא.

רב"ט אברהם קנטורוביץ ז"ל

בן פנינה ומאיר קנטרוביץ. נולד בשער הגולן ב־8.2.48 בעצומה של מלחמת השחרור. כאשר צבא סורי התקיף את הקיבוץ, פונה אברהם לטבריה, מקום בו השתקעו ההורים. בילדותו הצטרף לצופי־ים והיה אחד מפעילי שבט הצופים ומדריכיו ובו התגבשה נטיתו ושאיפתו לימאות ולחיל־הים.
את הקריירה הצבאית־ימאית התחיל בגיל צעיר, עבר בהצלחה ובהצטיינות קורסים מקצועיים עד שהגיע לדרגתו כאחראי על המכ"ם של המשחתת „אילת".
נפל על משמרתו, עת אניית חיל־הים „אילת" הותקפה בטילים בשבת חול המועד סוכות, והובא לקבורה בטבריה ב־21.10.67.

רב־סרן רפאל שמואל מוקדי ז"ל

בן ורד ומשה מוקדי נולד בצרפת ב־1929. בעלה של ד"ר שושנה בת דבורה ויחיאל וינשטיין; מרצה לתורת הקרקע בטכניון. נפל במלחמת ששת הימים.

מתוך מכתב שר הבטחון לרעיתו שושנה.

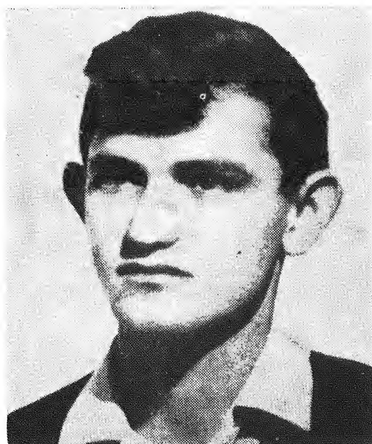
ג' שושנה היקרה,

תרשי נא לי להשתתף בכל לב באבלך שלך ושל אורנה, עופר ודן בהלקח מכם רפאל ז"ל. רב־סרן רפאל מוקדי ז"ל נתן את חייו למען המולדת. הוא נפל בקרב שנערך ברמת הגולן ביום ששי, א' בסיון תשכ"ז, שעה שקיבל לידיו את הפיקוד על גדוד טנקים. רפאל היה קצין שריון ותיק, איש מלואים נאמן לתפקידו ולחבריו.

זכרו של רפאל קודש לנו וניצרנו בלבנו בגאון.

יהא זכרו ברוך!

משה דיין
רב אלוף, שר הבטחון

סמל שלמה קרופני ז"ל

בן משה וחנה. נולד ב־10.4.48 בגרמניה.

עם עליתו לארץ חלה בשתוק. הרופא ניחם את האם באמרו: „עוד תזכו לראותו חייל".

הוא הבריא ומגיל צעיר גרם כבר נחת להוריו. היה תלמיד מצטיין בביה"ס היסודי וכן כאשר עשה את למודיו ב„אורט" ברחובות. היה מעורה בחיי הנוער במקום ועזר לחבריו. סייע להוריו במשק במושב קדרון.

עם תום למודיו התגייס ונועד ליחידה סודית. בשעות הפנאי החל ללמוד בטכניון. לפני תום שרותו נפל, מהתפוצצות במעבדה שעבד, בכ"ה בניסן תשכ"ט — 13.4.69.

סמל שמואל הררי „מוליק" ז"ל

בן דוד ואסתר הררי (ביטנסקי). נולד ב־6.9.1948.

בוגר הגמנסיה „אליאנס" ברמת־אביב. חניך הנוער הלומד בסניף צהלה — רמת החייל. התבלט באופי עצמאי, כח שכנוע, ובעל תושיה והדרכה.

כתלמיד תיכון נתן מדי שנה את שירותו לעזרת קיבוץ „גדות" בגליל העליון. עם גיוסו לצה"ל (אוקטובר 1966) שאף תמיד להיות בחי"ל של „ראשונים תמיד אנחנו" והתנדב לצנחנים. היה בין בחירי מדריכי הצניחה ושקד במיוחד להתמחות בצניחה חפשית.

בקור רוחו, באומץ־לב נדיר וכושר בלתי רגיל עמד בפני משימות בלתי אפשריות בתקופת שירותו בצה"ל, בימי מלחמת ששת הימים ולאחריה בפעולות בטחוניות מסוכנות.

בן 22 היה בנפלו במילוי תפקידו בשמי הארץ, בתשעה באב תש"ל, 11.8.70.

חיים פלוטניצקי ז"ל

בנו של המורה המשכיל מר גרשון פלוטניצקי ז"ל.
נפל על משמרתו כנוטר בפרדסי גן השומרון.

יונה (טייבילע) שימשלביץ ז"ל

בין הנופלים על ספון אניית המעפילים „טייגר היל" מכדורי חיילים בריטיים.
היתה בסלונים חניכת „פרייהייט" והחלוץ.
טייבילה — יונה שימשלביץ בתם של ר' יעקב הסופר סת"ם ואשתו תמרה מרחוב סטודנטסקה, שהתחנכה על ציונות וחלוציות, חניכת „פרייהייט", נתקבלה בקבוץ ההכשרה בדנציג.
עקב היותה חלוצה מצטיינת, אשר הקבוץ את עליתה באנית המעפילים „טייגר־היל", שנשאה על סיפונה בצפיפות 1400 חלוצים.
האניה הותקפה ע"י הבריטים וטייבלה נורתה ונפצעה קשה. הבריטים הרשו את הורדתה והובאה לבית החולים „הדסה" בתל־אביב. שלושה ימים לאחר מכן מתה מפצעיה ביום י"ט אלול תרצ"ט.
טייבלה שלמה בחייה עבור הזכות לעלות לארץ המולדת.

צבי חצקלביץ ז"ל

בן אלתר רדינר, האופה, מחסידי סלונים — נפל כנוטר בטבריה במאורעות 1936/37 ע"י הקולנוע.

דפי הנצחה

ליקט וערך מרדכי ספיר — רובינובסקי

אנדענק-בלעטער

געזאמלט און רעדאגירט פון מרדכי ספיר — רובינאווסקי

IN MEMORIAM

Collected and Edited
by Mordechai Sapir — Rubinowski

משה ליכטנשטיין זכרו לברכה

נולד בסלונים
להוריו אברהם וחיה
בשנת תרנ"ד (1894)

נפטר בפריז
באלול תשכ"ז
(באוגוסט 1967)

אחינו משה, בנם הבכור של הורינו, למד ב„חדרים" ובבית־הספר היהודי־ממלכתי.

במלחמת העולם הראשונה התגייס למיליציה העירונית, שתרמה רבות בשנות הכיבוש הגרמני לפעולות־הסיוע של הוועד האזרחי־עירוני ושל וועד־הקהילה.

בתקופת הממשל הפולני עסק בבית־המסחר של הורינו. בהתחלת 1940 נאסר על־ידי השלטון הסוביטי. הואשם, כביכול, ב„בורגנות" ונשלח למחנה־ריכוז בצפון סיביר (באותו הזמן הוגלתה אמנו ז"ל לקזקסטן עם יתר מגורשי סלונים). בקיץ 1941 שוחרר עם יתר אסירי פולין והצטרף לאמנו בגולת קזקסטן. בשנת 1943 הם עברו לאוזבקיסטן ושם היו עד פטירת אמנו ז"ל בפברואר 1946, על סף צאתם מגלות רוסיה. עם התחלת הריפטריאציה של פליטי המלחמה חזר משה לפולין, עשה כשנה בוורוצלב ועבר בשנת 1948 לפריז, שם ישב עד יום מותו.

משה ליכטנשטיין זכרו לברכה

קווים לדמותו

אחינו משה לא היה איש מפלגה ולא עסקן ציבורי, אך כל חייו היו קודש לשליחות מסוג אחר, לשליחות "השתדלן". בקהילות ישראל היה קיים מאז ומתמיד מוסד „השתדלן", מעין עסקן בלתי־רשמי, הדורש בטובת קרובים ורחוקים, „המשתדל" ומפעיל, בצנעא מחשש עינא בישא, יחסים וקשרים אצל בעלי־שררה, למען הכלל ובעיקר למען הפרט.

חייו של משה היו רצופים שלושה שלבים, שבהם הוא נתגלה כשתדלן אמיץ ועקשן, שמצא דרכים להיטיב לאנשים רבים בנסיבות שונות ומשתנות, וכל זה עשה מצורך פנימי של איש טוב ומיטיב, בלי כל צל של גמול, טובת־הנאה ותמורה כל־שהם. ואלה הם השלבים:

בשנים 1916—1918, כאיש המיליציה העירונית הוא הציל אנשים מגירוש — למסדורף, מעבודות כפיה ומעונשים שונים, בהתערבותו ללא־חת אצל אנשי השלטון.

בעשרים שנות הממשל הפולני הוא ניצל את העובדה, שמיפקדת המשטרה העירונית השתכנה באגף של בית הורינו (ברחוב ע"ש מיצקוויטש, הוא „נעווסק") ו„השתדל" אצל מפקד־המשטרה במאות מקרים, בזכות יחסי שכנות טובה. מאות „פרוטוקולים" ששוטרים רשמו לחנוונים, תגרני־השוק, בעלי־מלאכה וכו' על עבירות קלות שעברו בנוהגי מסחר ומלאכה, בוטלו על־ידי מפקד המשטרה בגין „שתדלנותו" של משה.

ובתקופת חייו האחרונה בצרפת, כשטיפל אמנם בשכר — בתביעות שילומים מגרמניה למען שרידי השואה והתמחה בחוקי השילומים המפותלים ומסובכים, ידע תמיד, בעזרת עורכי־דין, למצות את החוקים עד תומם, לטובת שרידי הגיטאות והמחנות. ואפילו במקרים נעדרי מסמכים ונטולי כל סיכוי חיובי, שעורכי־דין מומחים סרבו לטפל בהם, הוא לא אמר נואש, ואף כשלא היה צפוי לו כל תגמול על טרדותיו לעת זקנה, הוא המשיך לטפל ואף הצליח במקרים רבים, על־ידי השגת השילומים, לשקם מאות משפחות של שרידי הפליטה.

הוא היה בן־יקיר להוריו, נאמן ומסור לאחיו, אדיב וחביב, ורצוי ומקובל כאיש־רעים נלבב על כל מכיריו.

דמותו חרותה על לבותינו
וזכור נזכרהו באהבה.

אחיו קלמן ויצחק ליכטנשטיין ומשפחותיהם

ישראל ליכטנשטיין זכרו לברכה

נולד בסלונים
להוריו אברהם וחיה
בשנת תרנ"ו (1896)

ניספה בסלונים
בין שחיטה לשחיטה
בסיון תש"ב (מאי 1942).

אחינו ישראל, בנם השני של הורינו, למד ב„חדרים" ובבית־הספר הריאלי. השתלם בשפות והיה תאב־דעת. חונן בקול ערב ובכישרון מוסיקלי מובהק. היה מעורה במוסיקה היהודית הדתית והעממית ושאף להשתלמות בתחום זה, אך תנאי החיים הכתיבו לו יעוד אחר ועבר למסחר. אשתו היתה חנה לבית ביטנסקי מסלונים.

במאי 1942 כשנשלח עם פלוגת־עבודה מהגיטו לכפר שילוביץ הסמוך, הוא נהרג שם על־ידי הנאצי שפיקח על הפלוגה. אשתו היתה בין קדושי השחיטה ביולי 1942.

קווים לדמותו

משחר ילדותנו אנו זוכרים אותו כאיש ה„נשמה היתרה", ההתרוננות הפנימית, ההשתהות בעולם הנגינה. במשך חייו הקצרים היה נתון בשביין של שתי ספירות: ספירת־ההשכלה בעיקר בשפות, וספירת הזימרה והנגינה היהודית. שתי רשויות אלה כבשו את לבו ויצרו את הרקע לעולמו הפנימי.

על־ידי עיון מתמיד בשפות (עברית, רוסית וגרמנית) ובספרויותיהן, הוא קרע אשנב לאוצרות החכמה של שם ויפיותו של יפת. ועל־ידי התערותו במנגינות התפילה ובזמר היהודי העממי הוא השלים את מעגלו הנפשי ומצא חום ונוחם בתוך האפרוריות היום־יומית. „בתוך עמו" ישב, ואיתן היה קשרו עם יצירת הרוח היהודית, המתבטאת בטעמי התפילה המסורתית, בזמר החסידי המשתפך ובלחן המרנין של שיר העם. בהופעותיו הפומביות בעיר, הן על־יד העמוד בבית הכנסת הציוני והן על במת התיאטרון בנשפי „טאז" ומוסדות אחרים, הוא גילה טפח מהזדהותו עם היצירה העממית שכה אהב, מעדנת רגשותיו ההומים ומסערת רוחו השואפת אל־על.

ראה חיים עם אשתו ורקם רקמת חייו הצנועים, מתוך השלמה עם גורלו ודרכו במסגרת המצומצמת של חיי הקהילה בטרם השואה — עד היום המר שבו פלח כדור נאצי את לבו הרגיש.

דמותו אצורה בנפשותינו
וזכור נזכרהו באהבה.

אחיו המתאבלים עליו

קלמן ויצחק ליכטנשטיין ומשפחותיהם.

לזכר נשמת
משה ינקלביץ ז"ל.

נולד בשנת 1920. גדל ובגר בסלונים. בשנים 1941־44 לקח חבל פעיל במחתרת האנטי־נאצית בגיטו סלונים ובפרטיזנים. השתתף בהתקפות, בפעולות־חבלה והגן בגבורה על כבוד היהודים.

אחרי המלחמה השתקע עם משפחתו בניו־יורק. היה בין המייסדים והפעילים ביותר בחבורת שארית הפליטה מבני־עירנו בארצות הברית המכונה „יזכור קאמיטעט". ביתו היה בית ועד וכתובת לכל פעולות הסלונימאים בניו־יורק.

בחודש ניסן תשכ"ה ביקר בארץ והשתתף בגילוי מצבת הזיכרון לקדושי סלונים.

נפטר ללא־עת ב־ז' אדר תשכ"ט, 25.2.69.
אבד לנו חבר נאמן ורע טוב.
זכרו לא ימוש מקרבנו.
תנחומים למשפחה האבלה.

געבוירן אין יאר 1920, אויפגעוואקסן אין סלאנים. אין די יארן 1941־44 אנטייל גענומען אין דער אונטערערדישער טעטיקייט אין סלאנימער געטא און מיט די פארטיזאנער. ער האט זיך באטייליקט אין פיל אנגריפן אויף די דייטשן, אויסגעפירט געפערליכע אויפגאבעס און מיט גבורה פארטיידיקט דעם כבוד פון די פארפאלגטע יידן.

נאך דער מלחמה האט ער זיין היים אויפגעבויט אין ניו־יארק. געווען צווישן די ארגאניזאטארן פון דער שארית הפליטה גרופע פון די סלאנימער מיטן נאמען: „יזכור קאמיטעט". זיין הויז איז געווען דער זאמל־פונקט און אדרעס פאר אונדזערע בני־עיר.

געשטארבן פריצייטיק אין ז' אדר תשכ"ט, 25.2.69.
מיר האבן פארלארן אַ גוטן און הארציקן פריינט.
טיפסטע מיטגעפיל אויסדרוקן צו דער משפחה.

סלאנימער יזכור קאמיטעט אין ניו־יארק.

IN MEMORY
OF MORRIS JANKIELEWICZ

Born in 1920. Grew up in Slonim. From 1941 thru 1944 he was active in the Underground in the Ghetto of Slonim and in the Partisan Units. Numerous times he encountered the Nazis, fulfilled dangerous assignments and courageously defended the dignity of the persecuted Jews.

After World War II he made his residence in the U.S.A. He was instrumental in organizing the survivors of the Holocaust of Slonim into the Group-Yizcor Committee.

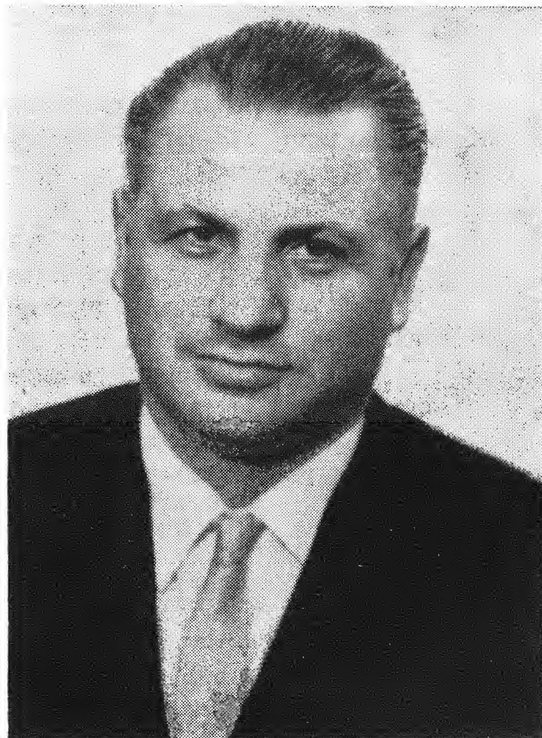
His home was the assembly point for the group's activities.

He passed away on Februaray 25, 1969.

We mourn the untimely loss of a friend of great humanity.

He shall always be remembered.

Sincere condolences to the bereaved family.
Slonimer Yiscor Committe in New-York.

ארץ אל תכסי דמם.
לזכר הורי ומשפחתי היקרה ז"ל שהצטיינו בטוב ליבם וביושרם, שנפלו בידי הנאצים הארורים.

בתמונה — הורי היקרים:
יחזקאל מושקובסקי ואמי פייגה.
(לבית ברקוביץ) ז"ל
אחי: אריה-לייב ז"ל
אחותי: הינדה ז"ל
אחותי: לובה ז"ל

דודי: שמעון וורניקובסקי ורעיתו פרידה (לבית ברקוביץ) ז"ל
דודי: שמואל ברקוביץ ורעיתו פרומה ז"ל (מאלברטינה)
דודי: ישראל ברקוביץ (ברקוב) ז"ל, נפטר ב־1960 בארה"ב
הורי רעיתי בלה: אברהם ויהודית חילביץ ז"ל מווילנה

תהיינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים ושמורות אתנו לעד.

מוקדש ע"י:
הבן — הלל מושקובסקי, השריד היחיד ממשפחתו
וע"י רעיתו בלה (לבית חילביץ) ומשפחתם..
ניו־יורק, ארצות־הברית.

זכר עולם

צום אייביקן אנדיינק פון מיין טייערע משפחה, וועלכע זיינען אומגעקומען אויף אַ שווערליכן אופן דורך די רוצחישע הענט פון די נאציס י"ש אין סלאנימער געטא, אדער זיינען געשטארבן מיט אַ נאטירלעכן טויט. ערע זייער אנדיינק!

מיין פאטער:	יהודה יאנקעלעוויטש, געשטארבן אין סלאנים אין 1935
מיין מוטער:	טובה יאנקעלעוויטש אומגעקומען אין סלאנימער געטא.
מיין שוועסטער:	יאכנע מיט איר מאן יוסף סעלעצקי און טאכטער אומגעקומען אין געטא.
מיין שוועסטער:	קיילע מיט איר מאן יששכר פאגליונסקי און זון אומגעקומען אין געטא.
מיין שוועסטער:	גוטקע מיט איר מאן יעקב רזיקאוו און זון אומגעקומען אין געטא.
מיין ברודער:	הערשל יאנקעלעוויטש מיט זיין פרוי און צוויי זין אומגעקומען אין געטא.
מיין שוועסטער:	פייגל יאנקעלעוויטש (ניט פארהייראט) אומגעקומען אין געטא.
מיין ברודער:	משה יאנקעלעוויטש געשטארבן אין ברוקלין — ניו־יארק אין 1969.

איך וועל זיי אייביק געדיינקען!

ת. נ. צ. ב. ה.

דער איינציקער לעבן־געבליבענער זון און ברודער פון דער משפחה:
ירחמיאל יאנקעלעוויטש
ברוקלין — ניו־יארק.

איזידור סאוויט ז״ל
(אידל מלחוביצקי)

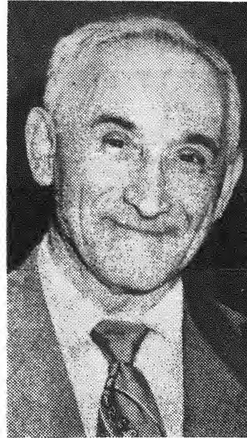
ביום 29 במאי 1968 הסתלק לעולמו המזכיר של הסניף ה־52 של ה„ארבעטער־רינג״ סלונים — רוז׳נוי.

נולד בסלונים בשנת 1886, הגיע לארה״ב בשנת 1910. היה פעיל באיגוד המקצועי.

אחרי מלחמת העולם הראשונה ייסד את ה„רעליעף״ הסלונימאי, שפעל רבות למען הניזקקים בסלונים.

אחרי מלחמת העולם השניה הצטרף ל„סלאנימער יזכור־קאמיטעט״.

ביקר בארץ פעמיים. בביקורו הראשון השתתף בכינוס החגיגי שהוקדש להופעת „פנקס־סלונים״.

איזידאר סאוויט ז״ל
(אידל מעלאחאוויצקי)

דעם 29־טן מאי 1968 איז ניפטר געווארן דער סעקרעטאר פון סלאנים־רוז׳נאיער „ארבעטער־רינג״.

געבוירן אין סלאנים אין יאר 1886. עמיגרירט קיין אמעריקע אין יאר 1910. געווען טעטיק אין פראפעסיאנעלן פאר־באנד. נאך דער ערשטער וועלט מלחמה האט ער געגרינדעט דעם סלאנימער „רע־ליעף״, וועלכער האט זייער פיל אויפגע־טאן פאר די ניצרכים אין סלאנים.

נאך דער צווייטער וועלט מלחמה האט ער זיך אנגעשלאסן צום „סלאנימער יז־כור־קאמיטעט״.

ער האט באזוכט צוויי מאל אין ישראל. ביי דעם ערשטן באזוך האט ער אנטייל גענומען אין א פייערליכן כינוס געוויד־מעט דעם ערשיינונג פון „פנקס־סלאנים״.

ISIDOR SAWIT (Isidor Melachowizki)

On 29 of May died the Secretary of the 52 branch of the "Arbeiter Ring" Slonim-Riznoj. Born in Slonim in 1886. He came to the U.S.A. in 1910. Was an active member of the Trade Union.

After World War I he founded the "Slonimer Relief" which did much to help needy Slonimers. After world war II he became a member of the "Slonimer Jiskor Commitee", Visited Israel twice, at his first visit he took part at the Convention of "Oley Slonim" in honour of the publication of the "Pinkas Slonim".

מונצח ע״י: מערכת „פנקס־סלונים״.
פאראייביקט פון רעדאקציע „פנקס־סלאנים״.

ראובן בן ר׳ יצחק ליפשיץ ז״ל
נפטר ב־ב׳ שבט תשל״ב — 18.1.72, בן 79 במותו.
אשתו רבקה (תיבדל לחיים ארוכים).

אביו של ראובן ז״ל ר׳ יצחק ליפשיץ (ר׳ איטשע) המורה־הוראה והדיין בסלונים מסר את ראובן ללמוד בחדר ובישיבה. בגיל 18 שלח אותו אביו לישיבת סלובודקה. ראובן ניתפס שם לתנועה הציונית. אביו שהיה דתי אדוק ומתנגד לציונים המתיימרים להקדים את המשיח בשיבת־ציון, התפשר במשך השנים עם הציונות כ„רע־במיעוטו״, לעומת התנועות הסוציאליס־טיות שפשטו בקרב הנוער היהודי, המביאות לכפירה בדת.

בשנת 1913 עלה לארץ־ישראל בהסכמת אביו. בארץ שרר חוסר עבודה ומבחינה פיזית לא היה מסוגל לעבודה פשוטה ומקצוע לא היה לו. לאחר התלבטויות החליט להשתלם באוניברסיטה בבירות (שהיא קרובה לארץ).

ב־1915, בזמן מלחמת העולם הראשונה, גרש ג׳מל־פשה, המפקד העליון של הצבא התורכי את כל יוצאי רוסיה מבירות. ראובן נסע למצרים (שהיא קרובה לארץ), עד לגמר המלחמה. שם הוא עבד 4 שנים במשרד ממשלתי, אנגלי וגם למד הנהלת־חשבונות. ב־1919 חזר לארץ והסתדר כמנהל־חשבונות. לאחר שנים אחדות נשא אשה ונולד לו בנו יחידו. בהיותו בן 14 נצטרף לקיבוץ עין־גב. כשהיה בן 15 התנדב לצבא הבריטי ואחרי־כן עבר לבריגדה היהודית ונפצע קשה בקרב, באיטליה. לאחר מלחמת העולם השניה נצטרף ל„הגנה״ ובמלחמת השיחרור נפל מכדור אויב.

ראובן ז״ל היה ישר־דרך ומצניע־לכת בכל אורח חייו ובפשטות דיבורו.

בדפי זכרונותיו כתב: „כל רצוני היה לחיות בארץ אבותינו. לא יצאתי לחוץ־לארץ, אפילו לטיול קרוב, גם לא ליום אחד. הון ונכסים לא רכשתי לי. הנכס היחיד שלי — היה בני — הקרבתי אותו על מזבח המולדת״.

יהא זכרו ברוך.

המנציחים: משפחת ליפשיץ.

חיים־יהושע בליז (בליזניאנסקי) און משפחה, ניו־יארק.

לזכר עולם

פאר מיינע ליבע עלטערן, ברידער, שוועסטער, פלימע־ניצעס און פלימעניקעס, וועלכע זיינען אומגעקומען על קידוש־השם, צוזאמען מיט אלע קדושי סלאנים ז״ל. אין טיפן טרויער און אומפארגעסנקייט פאראייביק איך מיין משפחה וועלכע איז מיר געווען טייער און ליב.

מיין מוטער
חיה־רבקה בליזניאנסקי
ז״ל
לבית הרב חיים יהושע פיינשטיין, אומגעקומען דורך די נאציס י״ש אין נאוועמבער 1942.

מיין פאטער
ר׳ זלמן בליזניאנסקי
ז״ל,
געבוירן אין דערעטשין, געשטארבן אין דער צייט פון דער ערשטער וועלט־מלחמה.

מיין ברודער מאטל מיט זיין פרוי דינה, לבית לעווין, פון זעלווע און זייערע קינדער משה און זעלדע ז״ל פארברענט דורך די נאציס י״ש אין וואלקאוויסק אין יאר 1942.

מיין ברודער לייזער מיט זיין פרוי מינע לבית טורגעל און זייערע קינדער עליוש און זלמן ז״ל אומגעקומען אין סלאנים דורך די נאציס י״ש אין יאר 1942.
אונטן רעכטס: פאראייביקער חיים־יהושע בליז (בליז־ניאנסקי) וווינט אין ניו־יארק.

מיין ברודער שמואל ז״ל אומגעקומען צוזאמען מיט די ערשטע הונדערט אין דער ערשטער שחיטה פון 1941. זיין פרוי פייגל מיט זייערע קינדער דארע און זלמן ז״ל אומגעקומען אין די שחיטות פון 1942.

צום אנדענק
פון חאמסקי פאמיליע ז״ל.

מיט ווייטאק און צער פאראייביקן מיר דעם אנדענק פון אונדזערע עלטערן און ברידער מיט זייערע פארצווייגטע משפחות, וועלכע זיינען אזוי שודערליך פארשניטן געווארן דורך די נאציס מיט זייערע ארויס־העלפער ימח שמם וזכרם.
מיר וועלען אונדזערע קדושים געדענקען ביז אונדזער לעצטן אטעם צוג.
זון און ברודער: צבי חאמסקי
טאכטער און שוועסטער: חיינקע גולד (חאמסקי).

אונדזערע עלטערן: ישראל און ראשע חאמסקי ז״ל אומגעקומען אין סלאנים דורך די נאציס י״ש.

אונדזערע 3 ברידער און שוועגערינס פון לינקס, זיצנדיק: ראובן ז״ל געשטארבן אין ניו־יארק, אמעריקע, אין ינואר 1961. מיין ברודער קיוועס פרוי און מיין ברודער קיווע ז״ל.
שטייענדיק: אונדזער ברודער חיים ז״ל אומגעקומען אין ווארשע דורך די נאציס י״ש.

אונדזער ברודער יואל חאמסקי ז״ל אומגעקומען דורך די נאציס י״ש. ארט ניט באוווסט.

אונדזער ברודער — קיוועס אינגסטער זון ז״ל. אומגעקומען אין ווארשע.

אונדזער ברודער אברהם פארפאלן געווארן אין רוסלאנד.

אונדזער ברודער יוסף חאמסקי ז״ל אומגעקומען.

אבינו
ר׳ מנחם־מנדל דרצ׳ינסקי ז״ל

בר אוריין ובעל השכלה כללית, דתי־לאומי וציוני נאמן, שלח את בניו בשנים 1912־13 לקבל חינוכם בארץ־ישראל.

סוחר ישר ובעל מידות תרומיות. נפטר בסלונים בגיל 42 ביום כ״ה בטבת תרע״ד, 9.1.1914, באופן פתאומי, עם שובו מלווית אביו ר׳ אליהו־משה ז״ל.

אמנו
הניה־לאה דרצ׳ינסקי ז״ל

בת ר׳ שמואל הלוי ברסקין ז״ל. אשת־חייל, הרוח החיה בעסקי אבא, משכילה ונבונת־לב.

עשתה רבות למתן חינוך טוב לבניה באלמנותה.

נפטרה בקיפטאון אשר באפריקה הדרומית ביום ד׳ באב תש״ו, 1946.

ישראל בן מנחם ז״ל
בן מנחם־מנדל והניה־לאה
דרצ׳ינסקי, ז״ל

בוגר בית המדרש למורים בירוש־לים, מורה, חבר ההגנה ואסיר עכו בפרעות פסח תר״פ בירושלים, נפטר במלחמת העולם השניה.

הונצחו ע״י הבנים והאחים:

יוסף דרור בישראל,
אליעזר, חיים, אפרים, יצחק דרמן
ואסתר זילברשטיין בקיפטאון,
אפריקה הדרומית.

אבינו
ר׳ יצחק בר׳ אהרן אהרונוביץ ז״ל

סוחר, תלמיד־חכם, עסקן צבו־רי ומנכבדי הקהילה בסלונים ומוותיקי הציונים בעיר. ביקר בא״י בשנת 1914 ותיכנן עליתו, ובשנת 1925 לפתיחת האוניברסיטה בירושלים. שלח את בניו בנימין ז״ל וישראל כחלוצים ועלה עם אשתו פרידה ז״ל בשנת 1934 והתי־שב בכפר הדר בשרון. נפטר ביום ג׳ בשבט תרצ״ד והובא למנוחות בבית העלמין במגדיאל, ע״י קבר דוד טרי־טש ז״ל.

בישיבה: ישראל (בארץ), ר׳ יצחק ופרידה ז״ל
בעמידה: משה (אלתר) ז״ל, יוסף דרור (בארץ), פנינה ז״ל, בתמונה — בנימין ז״ל.

אמנו
פרידה אהרונוביץ ז״ל

אשה טובת־לב ונדיבת־רוח, יראת־שמים ואוהבת את הב־ריות.
נפטרה בתל־אביב ביום ג׳ בטבת תש״א.
הובאה למנוחות בבית־העל־מין בנחלת־יצחק, אזור ל״ט מס׳ 2.

פנינה (פסיה) ז״ל בת ר׳ יצחק ופרידה אהרונוביץ ז״ל, אשת יוסף דרור (דרצ׳ינסקי).

אצילת־הרוח ועדינת־הנפש ובעלת הכרה ציונית חלוצית מנעוריה. נפטרה בתל־אביב ביום י״ד מר־חשון תשכ״ו — 1965, והובאה למנוחות בבית העלמין בחולון: גוש 2, אזור 6, שורה 7, מס׳ 7.

משה (אלתר) בן ר׳ יצחק
ופרידה אהרונוביץ ז״ל
הגר מסלונים
לארצות הברית
בשנת 1921.
נפטר בניו־יורק
ב־ז׳ באייר תש״א.

בנימין אורן בן ר׳ יצחק ופרידה אהרונוביץ ז״ל, עלה ארצה בשנת 1920.
היה חבר קבוצת דגניה א׳, אחר־כך מזכיר כללי של מח׳ החינוך של הועד הלאומי ולאחרונה מזכיר משרד החי־נוך של המדינה.
נפטר בירושלים ביום כ״ב בשבט תשי״ב.

הונצחו ע״י:
ישראל ולאה אהרונוביץ ובניהם. רבקה אורן, יוסף ומנחם דרור ואורה רענן.

צום אייביקן אנדענק!...

אויף די בלעטער פון דעם „סלאנימער פנקס" פאראייביקן מיר דעם אנדענק פון אונדזערע ליבסטע און טייערסטע.

זאל עס דינען אלס מצבה אויף זייערע חרובע און אונבאקאנטע קברים:

אונדזער פאטער	אברהם־מיכל לוסקי
אונדזער מוטער	חיה־רבקה לוסקי

אונדזער שוועסטער, שוואגער און פלימעניקעס:

מושע (לוסקי), מיכאל, אברהם, ישראל־חיים און חוה׳לע פערל

אונדזער פעטער	בערל וויינשטיין און משפחה
אונדזער פעטער	יוסף וויינשטיין און משפחה
אונדזער מומע	מלכה (וויינשטיין) פיקעלני און משפחה
אונדזער פעטער	הרב ר׳ נחום גאווורינאווסקי און משפחה
אונדזער פעטער	הרב ר׳ דוד ראווינסקי און משפחה

ת נ צ ב ״ ה.

מיר די לעבן געבליבענע זין און פלימעניקעס וועלן זיי קיינמאל ניט פארגעסן.

מענדל לוסקי — לאנדאן, ענגלאנד

יעקב לוסקי — פאראייניקטע שטאטן

ישראל לוסקי — פאראייניקטע שטאטן

מנחם לוסקי — פאראייניקטע שטאטן

אשר לוסקי — פאראייניקטע שטאטן

לזכרון נצח!...

צום אייביקן אנדענק פון אונדזערע עלטערן, שוועסטער און ברודער הי״ד.
זאל דער עמוד דינען אלס מצבה און נר־תמיד אויף זייערע אומבאקאנטע קברים:

אונדזער פאטער משה לוסקי

אונדזער מוטער אסתר לוסקי

אונדזער שוועסטער, שוואגער און פלימעניקעס:

באשקע (לוסקי) אליעזר און מאטעלע אונטערמאן

אונדזער שוועסטער איידלע לוסקי

אונדזער שוועסטער טייבל לוסקי

אונדזער ברודער אברהם־מיכל לוסקי

מיר די לעבן געבליבענע טאכטער און זון, שוועסטער און ברודער וועלן זיי אייביק ניט פארגעסן.

ראזע און לייבל לוסקי,

ברוקלין, נ. י. פאראייניקטע שטאטן

ד״ר צביה (צ׳סלבה) אורלינסקי ז״ל

צ׳סלבה (צביה) אורלינסקי, בתם של ארלה לבית רוזנבלום ויעקב אליהו שפירא, נולדה בחווה בורקוב, בחבל קילץ שבפולין.

בגיל 16 סיימה צ׳סלבה בהצטיינות את לימודיה בגימנסיה הממלכתית לבנות בצ׳נסטוחוב, וב־1927 הוכתרה כד״ר לרפואה באוניברסיטת וורשה.

ביולי 1929 נישאה למהנדס אברהם אורלינסקי, מסלונים, בנו של עסקן הציבור הנודע ר׳ שמעון אהרן אורלינסקי.

משנת 1930 ועד פרוץ מלחמת העולם השניה גר הזוג אורלינסקי בצ׳נסטוחוב ובשנים אלה עבדה צ׳סלבה במקביל כרופאה בבית החולים היהודי המקומי, כמנהלת תחנת־ייעוץ לאם ולילד של החברה „טאז״, כרופאת בתי־ספר עירוניים ובקופת חולים הממשלתית. עבדה במסירות למופת והגישה עזרה לכל סובל ונצרך, בכך המשיכה במסורת המשפחתית של אבי־סבה האדמו״ר הרופא ד״ר ברנרד (ראה להלן). ד״ר צ׳סלבה אורלינסקי היתה נערצת ע״י המוני החולים שבהם טיפלה וזכתה להערכה רבה מצד היהודים והנוצרים כאחד.

בפרוץ מלחמת העולם השניה ב־1934, עברה ד״ר אורלינסקי עם בעלה ועם משפחות אחיה (פליקס שפירא) ואחותה (הלנה ברום) לסלונים. ימים מספר לאחר הגיעם, נכבשה העיר ע״י הסובייטים. גם בסלונים התמסרה הד״ר אורלינסקי לתפקידה כמנהלת תחנת־ייעוץ לאם ולילד העירונית וכרופאה ראשית בה. באותו זמן עבדה גם כרופאה בחדר התינוקות של בית היולדות העירוני, ובמשך הזמן נבחרה כיו״ר ועדת הבריאות במועצת העיריה.

עם כיבוש העיר בידי הגרמנים ב־23 ביוני 1941 עוד המשיכה בעבודתה. באקציה הראשונה ביום 17 ביולי 1941 ניספה אחיה פליקס שפירא עם משפחתו וכן גיסה שלמה (סטאשק) ברום. לאחר האקציה השניה חזרו בני משפחתה של צ׳סלבה שנשארו בחיים לצ׳נסטו־חוב, שם נראו חיי היהודים להיות בטוחים עדיין באותו זמן.

גם צ׳סלבה ובעלה יכלו לחזור לצ׳נסטוחוב, אך החליטו להשאר בסלונים. משם עברו ליערות בילורוסיה. על פעולותיה הנועזות והמבורכות של ד״ר צ׳סלבה אורלינסקי באותו פרק זמן יסופר בפירסום מיוחד.

לאחר מלחמת העולם השניה ב־1945 עבר הזוג אורלינסקי את פולין כשמטרתם היא להגיע לארץ ישראל. אכן בדרך לארץ ישראל נכונו להם סבל ונדודים רבים. הם נתגלגלו גם לגרמניה המערבית ונתקעו שם במחנה הפליטים שבלנדסברג. שם עבדה ד״ר אורלינסקי כרופאה בבית החולים מטעם קיבוץ „הנגב״. לאחר כך, היא שימשה כמפקחת על בריאות הילדים במחנות הפליטים מטעם הועד המרכזי של שארית הפליטה באיזור האדמי־ניסטרציה האמריקנית שבגרמניה.

צ׳סלבה ובעלה הגיעו לישראל ב־1948. צ׳סלבה הסתגלה במהירות לתנאים החדשים, וגם בארץ השקיעה כל חום לבה והתלהבותה בעבודתה כרופאת ילדים. בשנות חייה האחרונות עבדה במרפאת קופת חולים בחולון, והתחבבה מאד על חוליה כרופאה מצוינת וכידיד ורע.

מחלה ממאירה קיפדה את פתיל חייה ללא עת.

ד״ר צ׳סלבה אורלינסקי נפטרה ביום כ״ג באדר תשכ״ו (15 במרץ, 1966).

כל חייה היו קודש לזולת, ובמיוחד — לילדים.

יהא זכרה ברוך!

האדמו"ר ר' חיים־דוד זצ"ל
(פרופסור דוד ברנרד)

ד"ר צ'סלבה (צביה) אורלינסקי ז"ל, לבית שפירא היתה צאצא מדור שלישי, של האדמו"ר רבי חיים־דוד, המכונה גם פרופסור דוד ברנרד ז"ל, שזכה בשני כתרים: כתר המדע (רופא מדופלם ופרופסור) וכתר צדיקות.

ר' חיים־דוד נולד בשנת (1775) בעיירה זלווישין, מחוז פיוטרקוב בפולין. למד רפואה בברסלוי ושימש כרופא בצבא הפרוסי בימי פרידריך ווילהלם השלישי.

אשתו היתה בת למשפחת לנדוי המפורסמת מברסלוי.

פרופסור ברנרד עשה בגרמניה כשלושים שנה והתפרסם בה כרופא מומחה גדול.

שנים מספר אחרי חלוקת פולין הגיע לוורשה כרופא צבאי באזור הפרוסי. עם ייסוד הדוכסות הוורשאית נתמנה ע"י המנהיג הפולני הגנרל זאיונטשיק לרופא־מפקח רשמי של הדוכסות.

פרופסור ברנרד התרחק במרוצת השנים ממקור מחצבתו והתבולל בסביבתו הגרמנית, אך בשיא מעמדו החברתי חזר בתשובה, ולאחר לבטים נפשיים עמוקים היה לאחד מצדיקי הדור שבפולין, התיישב בפיוטרקוב ונתפרסם כאדמו"ר רבי חיים־דוד וכצדיק למופת אליו נהרו מכל קצות פולין. הוא ישב בפיוטרקוב למעלה משלושים שנה ונפטר שם ב־כ' בשבט תרי"ח (1858). ה„אהל" שעל קברו הפך לאחד האתרים המקודשים של יהודי פולין ועד עצם ימי השואה משך הרבה חסידים ומאמינים, ואגדות־עם נפלאות היו מתהלכות בקרב העם על בעל התשובה — הפרופסור ברנרד.

פרטים מלאים על חייו המופלאים ניתנים בספר „בעל התשובה" מאת: י. א. גור (ת"א תרצ"ה), וכן גם בספר (בשפה הפולנית): „תולדות היהודים בפיוטרקוב ובסביבה", מאת משה פיינקינד (פיוטרקוב 1930).

אחת מבנותיו של הפרופסור־האדמו"ר רחל נישאה לר' ישעיהו שפירא (נכד האדמו"ר ר' פישל מסטריקוב), ואחד מבניה — יעקב־אליהו שפירא היה אביה של ד"ר צ'סלבה (צביה) אורלינסקי ז"ל.

זכר למשפחת שפירא מצ'נסטוחוב

לאלה שנפטרו בבוא יומם, ולאלה שניספו בשואה בסלונים, בצ'נסטוחוב, בוורשה ובסנדזישוב.

ר א ש י ה מ ש פ ח ה:

האב: ר' יעקב אליהו בן הרב ר' ישעיהו שפירא (נין לאדמו"ר ר' פישל זצ"ל מסטריקוב) ומרת רחל (בתו של הפרופסור ד"ר ברנרד, הוא האדמו"ר ר' חיים־דוד מפיוטרקוב ואשתו הצדקת מרת הדסה (הלנה) ע"ה).

האם: ארלה למשפחת רוזנבלום, הנודעת לתהילה. נולדה בעיר רדומסק.

שניהם נפטרו בתחילת שנות העשרים בצ'נסטוחוב.

בני משפחת **שפירא** שניספו בשואה:

בסלונים:

הבן — פישל (פליקס), עם אשתו הלה ובניו יהודה (יעז'יק) וצבי (צ'סלב).

החתן — שלמה (סטאשק) ברום.

בצ'נסטוחוב:

הבת — הדסה (הלנה) ברום ובנה יהודה (יעז'ק).

הבת — רבקה (רגינקה) שפירא.

בוורשה:

הבת — שושנה (רוז'ה) ובעלה רומן וולגרין.

בסנדזישוב:

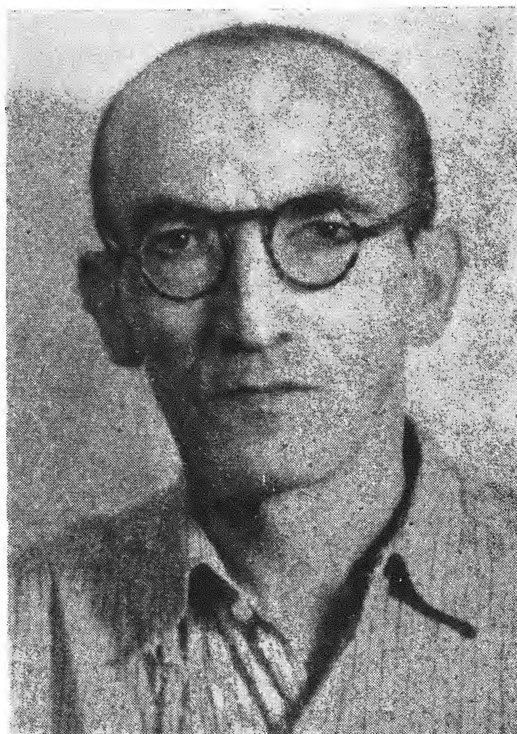
הבת — דינה זילברברג, וילדיה אהרן (דולק), יוסף (יוזק), דבורה, שמואל (סמק) וחנה (האנקה).

ת ה א נ ש מ ת ם צ ר ו ר ה ב צ ר ו ר ה ח י י ם.

ה מ נ צ י ח: אינג' אברהם אורלינסקי

נר זכרון לאבי

ר׳ אריה-לייב (ליובה) בריל ז״ל

בן-הזקונים של ר׳ עקיבא-יוסף וחיה בריל (ראה פרטים עליהם בעמוד הבא). גדל בבית שבו היו תורה וגדולה במקום אחד. מנעוריו הצטיין בכשרונותיו המעולים. למד רבות במדעים יהודיים וחיצוניים. שלט בשלמות בשבע שפות. היה עניו ואציל-נפש. הצטיין במוח חריף. חריפות שכלו ועמקות תפיסתו התבטאו, בין היתר גם על לוח השחמט. (היה אלוף השחמט בעיר ובסביבה).

נפטר בארץ בגיל 75, ביום 7 ביוני 1963.

זכרו יהיה ברוך!

המנציחה:

בתו היחידה אנה מז׳ריצקי לבית בריל והמשפחה.

לזכר עד להורי אבי שהיו מטובי עסקני סלונים במאה התשע-עשרה

חיה בת ר׳ ליפע לבית חורגין.

בת-טובים, כי עוד אביה היה אחד מראשי העדה לפני מאה שנה ומעלה. בצידקותה, מעשיה הטובים ומסירותה למוסדות צדקה עמדה באמונה ליד בעלה.

בעזבון שהורישה למוסדות הצדקה אשר בעיר נתמכו בתי החסד בשנות מלחמת העולם הראשונה (כפי שמסופר בפנקס הקהל האחרון: ,,פנקס עדת ישראל״ בפרטיכל האסיפה מיום ט׳ טבת תרע״ו).

נפטרה בסלונים בשנת תרע״ו.

רבי עקיבא-יוסף בריל,

תלמיד-חכם, איש צדקה ובעל מידות תרומיות. היה בין ראשי עדת סלונים, אחד משנים-עשר הגבאים החודשיים (,,די צוועלפטלאך״) של מוסדות הצדקה והתורה. בוחן קבוע בישיבה. בעשרות מכתבים מהעיר מסופר על עסקנותו ומיפעלותיו למען הקהילה (ראה ב,,מדור הקורספונדנציות״ בכרך זה).

אחד מנכדיו הוא לוי בקשטנסקי ז״ל, מי שהיה המזכיר הכללי של הפדרציה הציונית הבריטית.

נפטר בסלונים ביום ג׳ תמוז תרס״ה.

המנציחה:
נכדתם אנה מז׳ריצקי לבית בריל.

ציוני דרך

לחיים קצרים ופוריים של בננו, בעלי, אבינו ואחי צבי מנוסביץ ז״ל

צבי מנוסוביץ ז״ל, בן אליהו וצפורה נולד בתל-אביב ב־17.3.29, מקטנותו היה נבון וחרוץ, חביב על הבריות ועל חבריו.

למד בגימנסיה „הרצליה״ במילגות וסיים בהצטיי־נות.

עוד בהיותו תלמיד הגימנסיה היה כבר פעיל ב„הגנה״, לאחר־כך התנדב לנוטרות לשנה.

בשנת 1947 נתקבל לטכניון בחיפה, לפקולטה של מכונאות. בשנת 1948, בפרוץ מלחמת השיחרור גויס לתפקיד מדריך צבאי, לחיילי־מילואים. לאחר זמן קצר נשלח לקורס מזורז ראשון לקציני צה״ל. הוא סיים את הקורס בהצטיינות ונשלח לחזית הנגב.

בשנת 1949 חזר ללימודיו בטכניון ובשנת 1953 סיים את לימודיו בתעודת הצטיינות.

בשנת 1954 נתקבל לעבוד ב„מכון לפריון העבודה״ והגיע שם להישגים בשיטת ה„נורמות״.

בשנת 1956 פתח בית־מלאכה פרטי למכונאות והגיע להישגים טכנולוגיים כממציא, בעיקר: בבניית ובשיפור מכוניות משא לתיפזורת.

בשנת 1966, שנת־מיתון חיסל את בית־המלאכה שלו ונתקבל כמנהל ראשי של בתי־המלאכה ברכבות ישראל, בכל אזור הדרום. במקום זה עבד שלוש שנים. זו היתה תחנתו האחרונה בדרך חייו הקצרים והפוריים. בבתי־המלאכה של הרכבות השקיע את כל מאודו, את כל מירצו, את הידע, את כושר הארגון, את האהבה לבריות ואת לבו הטוב. הוא שינה את מהלכי העבודה ביסודם ואת יחסי העבודה בין העובדים להנהלה ובין העובדים לעצמם. הוא הביא לתוצרת מוגברת, לניקיון סניטרי וגם מוסרי ולמצב סוציאלי יותר טוב. הישגים אלה לא נבעו מתוך רצון להצטיינות או הסלמה, אלא מתוך אהבת הבריות והדאגה לזולת. זה היה הקוו האופייני שלו שליווה אותו בכל דרך חייו; מבית־הספר, הגימנסיה, הטכניון, קורס הקצינים וכו׳... שבהם היה מושיט יד־עזרה לחבריו בלימודים, כדי לקדמם ולהעבירם על פני מכשולים, בעיקר לפני הבחי־נות, וכך המשיך ביחסו זה כלפי חבריו בעבודה, גם בעזרה של ממש בחייהם הפרטיים בצורות שונות...

לפתע חלה. לאחר כמה ימים הלך לעולמו. נפטר ב־י״א אייר תשכ״ט — 30.4.1969.

תהא נפשו צרורה בצרור החיים, בין בוני המולדת ומגיניה.

מוקדש על־ידי:

אשתו — טובה, בתו — אהרונה ובנו — עופר־צבי (בנו עופר־צבי נקרא על שמו כי נולד לאחר פטירתו);

הוריו — אליהו וצפורה מנוסביץ־כהן, למשפחת נחום סוקולוב (יוצאת פלוצק);

אחיו — אבנר מנוסביץ ומשפחתו.

נר נשמה להורינו ז״ל

הורינו ז״ל עלו לארץ בשנת 1925.

אבינו שמעון בן משה ובלומה הייבלום נפטר במאי 1966, בגיל 68.

אמנו רחל בת דוד וברכה לבית סביקובסקי נפטרה ביוני 1970, בגיל 70.

ישנם

הפורצים לחיים בתנופה
פותרים בעיות עולם
כובשים פסגות
חותמים שמם בעלילות
ומוכיחים שהם ישנם.

וישנם

כאבא
אנשי הדממה הדקה
חיים בנפשם
ומשרים על סביבם
אהבה.

אבא

שלא פגע מעולם
בדבור ובמעשה
וכל כולו ישר־דרך
צנוע ונחבא אל הכלים.
כל ספרי הזכרונות לא יספיקו
לכתוב נשמת איש טוב ומטיב.

לזכרה של אמנו רחל
רחל מבכה בני עמה
שמרה פתח עניים
מילאה ימיה צדקה.

לזכרה של אמנו רחל
כה יפה בחן פשטותה
זכת מבט שחורת עיין
איך ידעה לספר זכרונות
מאותה עיירה של עבר
„סלונים״.

ואנו זוכרים סמטאות רחוקות
בתים עמוסי חיים יהודיים
בזכות אמנו רחל
שידעה לחיות עברה.

יהא זכרם ברוך.

בתם — ברכה.
בנם — דוד.

זכרון נצח

להורינו: ר' משה בן גדליהו ילסקי ובתיה בת ר' מאיר

אבינו: ר' משה ז"ל בעל־מלאכה היה וציוני מנעוריו, עמל קשות לפרנסת משפחתו וגם להגשמת חזונו להתנחלות בארץ־ישראל. לשם־כך צבר פרוטה לפרוטה במשך שנים רבות ובשנת 1912 רכש לו נחלה בכפר־אוריה.

בשנת 1920 שלח את בנו מאיר לכפר־אוריה כחלוץ העובר לפני המשפחה, והוא עם רעיתו ובתו עלו ארצה בשנת 1923. מאיר עיבד את אדמת כפר־אוריה עד שנת 1929, בה נחרבה ע"י הערבים.

אבינו נפטר בשיבה טובה בגיל 92 ברמת־השרון, הוא היה שם מכובד ומקובל על התושבים, יען כי קיים כל חייו ובכל מאודו את הכתוב בפרק ט"ו בספר „תהלים": „הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו: לא רגל על לשונו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרובו: נבזה בעיניו נמאס ואת יראי יהוה יכבד נשבע להרע ולא ימיר: כספו לא נתן בנשך ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא ימוט לעולם".

אבינו נפטר ב־א' אלול תשכ"ב ונטמן בבית הקברות הישן ברמת השרון.

אמנו: בתיה ז"ל היתה בת ישראל כשרה וצדקנית, עושה רצון בעלה והטוב בעיני אלוהים ואדם. היא פירנסה על שולחנה כמה בחורי ישיבה ובמלחמת העולם הראשונה, בנסיגה המבוהלת של הצבא הרוסי אספה לביתה כמה חיילים יהודים, עד יעבור זעם...

אמנו נפטרה בשיבה טובה ב־י"ד תמוז תשי"ד ונטמנה בבית הקברות בקרית־שאול. בת 85 היתה במותה.

המנציחים:

מאיר ילסקי, רעיתו חסיה ובניהם: אליעזר וראובן ובתם אלישבע עזרתי, אחותו שרה שרשבסקי ומשפחותיהם.

זכרון נצח

להורינו: הרב ר' אברהם־שלמה פורוזובסקי וקריינה־מינדל בת ר' אברהם גרינבלום

אבינו: הרב ר' אברהם־שלמה ז"ל היה בנו של ר' מאיר ה„בעל־שם", רבה של העיירה אוז'רניצה, שיצא לו שם כמרפא־חולים בתרופותיו ובקמעותיו.

עד לפני מלחמת העולם הראשונה היה מלמד גמרא לתלמידים בסלונים.

לאחר שאביו נפטר, הוא יירש את כס הרבנות באוז'רניצה וכן את שמו כמרפא־חולים.

היה ציוני נלהב, הפיץ „שקלים" ומכר מניות ה„קולוניאל־בנק".

לעת זקנה, לפני מלחמת העולם השניה עבר לגור לסלונים ושם נפטר. בן 72 היה במותו, נטמן בבית הקברות בסלונים.

אמנו: קריינה־מינדל ז"ל היתה אשה חרדה וצנועה. בת 70 היתה במותה, ונטמנה בבית הקברות בסלונים.

המנציחים:

חסיה בת הרב אברהם־שלמה פורוזובסקי, בעלה מאיר ילסקי ובניהם ואחותה של חסיה ילסקי; דבורה אמיתי ומשפחתה.

לזכר הורינו היקרים נשמתם עדן
ר׳ יחיאל־מיכל זילברשטיין ז״ל יליד סלונים.
אסתר־גיטל זילברשטיין ז״ל ילידת לונה — גרודנה.

אבינו היקר:
ר׳ יחיאל־מיכל ז״ל
מחסידי חב״ד בסלונים, עדין־נפש, כל ימיו נשא נפשו לציון. הגשים שאיפת חייו ועלה ארצה עם משפחתו בשנת 1926 והשתקעו בחדרה.
נפטר ב־ח׳ שבט תר״צ 1930.

אמנו היקרה:
אסתר־גיטל ז״ל,
לבית הרב ר׳ יהודה־לייב קרינסקי זצ״ל ממינסק. מחבר באור חדש בשם „מחוקקי יהודה״, באור לפירושו של אבן־עזרא זצ״ל בשתי מערכות. מערכה אחת: „יהל־אור״, מערכה שניה: „קרני־אור״, בחמישה חומשי תורה.
נפטרה בחדרה ב־י״ג שבט תרצ״ד 1934.

לזכר אמי ואחותנו היקרה בלה משיץ לבית זילברשטיין

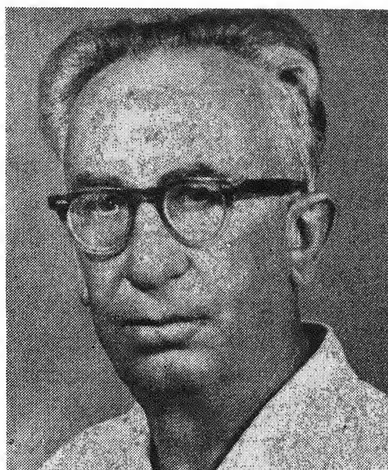
עלתה ארצה עם משפחתה בשנת 1929, נפטרה בדמי עלומיה בחדרה ב־ט׳ אב תרצ״ד 1934.

משפחות המנציחים:
רחל גרינברג לבית זילברשטיין
גניה, אשת המנוח יצחק זילברשטיין ז״ל
יעקב זילברשטיין
משה זילברשטיין
מרים שטוסר לבית משיץ

לזכר בעלי, אבינו וסבנו היקר באדם
יצחק זילברשטיין ז״ל

בן ר׳ יחיאל־מיכל ואסתר־גיטל זילברשטיין ז״ל.
עלה ארצה עם ראשוני חלוצי העליה השלישית באפריל 1921.
היה מכובשי העבודה העברית, אציל־נפש, אהוב ונערץ על כל מיודעיו.

נפטר ב־י״ח אדר ב׳ תש״ל 26.3.70.

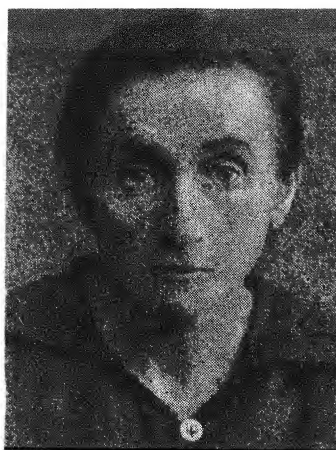

מוקדש ע״י: אשתו גניה זילברשטיין
בתו כרמלה, בעלה מנחם סלפטר והנכדים רחל וצבי;
בתו יהודית, בעלה מאיר קן־תור והנכדים אלדד ויואב

מחזון להתגשמות ומחלום למציאות

אבי — ר' שמואל־משה בר' לייב־בער דרצ'ינסקי ז"ל, נפטר בתל־אביב ב־י"ג סיון תשכ"א, 1961, בן 84 במותו.

אמי — אסתר־רחל בת ר' יעקב מלחוביצקי ז"ל, נפטרה ב־י' ניסן ת"ש, 1940, בת 64 במותה.

אחי — דוד בר' שמואל־משה דרצ'ינסקי ז"ל, היחיד ממשפחתי שלא זכה לעלות לישראל. נפטר בחג שמחת־תורה 1915, בן 11 היה במותו.

סבי ר' לייב־בער דרצ'ינסקי וסבתי זלאטע־וויכנע ז"ל היו גרים בביתם ברחוב ריבצקי בסלונים.

סבי היה מהמתפללים הקבועים של בית־הכנסת „בריקער־שול". בהפסקת התפילות היו מתקהלים סביבו יהודים שהיו שותים בצמא את דבריו על ישוב ארץ־ישראל ועל הציונות.

לעתים היו מתעוררים ויכוחים סוערים ותמיד היתה יד הסבא על העליונה, הוא לא רק נאה דרש, אלא גם נאה קיים: הוא היה מהראשונים בסלונים שרכש מניות „התישבות היהודים", שניקראו בשם: מניות ה„דז'ואיש קולוניאל בנק בע"מ בלונדון".

קירות דירתו היו מקושטים בתמונות של „הכותל־המערבי", „עקדת־יצחק", „הר־הבית", „מערת־המכ־פלה" וכו'...

הוא היה מטיף ותובע מכל יהודי לעזוב את הגלות ולהתנחל בארץ־ישראל. הוא לא שקט ולא רגע עד שהשפיע על אבי ר' שמואל־משה דרצ'ינסקי ז"ל לרכוש נחלה בארץ־ישראל. כתוצאה מזה, רכש אבי ז"ל בשנת 1909 נחלה במושבה „קרית־משה" (ע"ש מייסד המושבה ר' משה מנוסביץ, הגביר הנודע מביאליסטוק).

זכורני, כי בערך בשנת 1910 חזר מנוסביץ מביקור בארץ־ישראל והזמין אליו לביתו בביאליסטוק את כל החברים בעלי הנחלות, כדי למסור להם דו"ח מקרית־משה (מאוחר יותר הוחלף שם המושבה ל„כפר־אוריה"). לאסיפה זו נסעו: סבי שהיה כבר זקן מופלג, אבי וגם אני. הייתי אז בן 11 בערך. כוונת סבי ואבי ז"ל היתה לחנכני ברוח הציונות ולחבב עלי את השאיפה לעליה לארץ־ישראל, ומטרתם זו הושגה ברבות הימים במ־לואה. חזונו של סבי ניקלט לאבי ונמסר לנכדיו.

אני ואחי קרפל ז"ל יצאנו הראשונים כחלוצים לפני מחנה המשפחה לארץ־ישראל בשנת 1920. הורי וכל המשפחה עלו בעקבותינו בשנת 1922.

היה זה שכרם של סבי ואבי ז"ל עבור חזונם הציוני שהתגשם והפך למציאות עם עליית כל משפחתי ארצה.

הורי האריכו ימים בארצנו, הגיעו לזקנה, נפטרו בשיבה טובה ונטמנו באדמת ישראל שהם היו מראשוני גואליה. אולם, על סבי היקר ר' לייב־בער ז"ל, כאילו נגזר מהשמיים כלמשה רבנו בשעתו ואף פחות מזה: הוא לא זכה אפילו לראות את ארץ חלומותיו, ונפטר בגולה בשנת 1915. יהא זיכרם ברוך!

מוקדש על־ידי: מאיר דרצ'ינסקי ומשפחתו

בית גדול בסלונים
כי נחרב...
בית ניסן ומלכה יזרסקי ז״ל

עתירי נכסים ועסקים.

אבי

ר׳ ניסן בר׳ אליעזר יזרסקי ז״ל

מגדולי סוחרי סלונים בענפי היער והברזל. הוגלה לסיביר ע״י הבולשביקים ובדרכו חזרה נפטר בוורוצלב בשנת 1948.

אמי

מלכה בת ר׳ אליעזר בלאוס יזרסקי ז״ל

אשת־חיל, עזרה לבעלה בעסקיו המרובים, נפטרה בסלונים ב־כ״ז בסיון תרצ״ו — 1936.

אחי

זרח בר׳ ניסן ז״ל

נלקח ע״י הבולשביקים
עם כניסתם לסלונים
ועקבותיו לא נודעו.

בני היחיד

אלכסנדר בר׳ אברהם פוקסמן ז״ל

שעזב אותי לאנחות
נפטר בהוליבוד
ב־כ״ט בכסלו תשכ״ט — 9.12.1969.

אחי

בנימין בר׳ ניסן ז״ל

רוקח וכימאי
עבד בקופת־חולים בחיפה.
נפטר בחיפה ב־א׳ דחנוכה תשכ״ה.

השרויה באבל עולמים:
ברטה פוקסמן לבית יזרסקי, תל־אביב.

לזכר בעלי ואבינו היקר
קרפל בר׳ שמואל דרצ׳ינסקי ז״ל
חלוץ העליה השלישית, איש ההגנה והבניין.
נפטר בגיל 66, ביום כ״ז אייר תשכ״ו — 16 במאי 1966.

מוקדש ע״י:
אשתו — אהובה (ליובה) דרצ׳ינסקי, ת״א;
בתו — חיה קלינגר (דרצ׳ינסקי) ומשפחתה, אלבני, ארצות הברית.
בנו — אבינועם דפני ומשפחתו, קולורדו ארה״ב.

לזכר עולם

אבי היקר **אברהם בּאדאש** שנפטר ב־1926.

אמנו היקרה **זלאטע בּאדאש** לבית באשקין.

אחותנו מניה ובעלה **נחום שיינקמן** ובניהם: **אברהם ואביגדור שיינקמן.**

אחותנו תמרה ובעלה **מאיר לידסקי** ובנותיהם: **איטקע ואסתר לידסקי.**

אחינו **משה בּאדאש** ואשתו **מנוחה** לבית לחוביצקי ובתם **גיטקע** ז״ל.

וכן לזכר כל משפחותינו: דודים, דודות ובני דודים מצד אמנו ואבינו שכולם נרצחו ע״י הנאצים בסלונים, בשנות השואה.

יהא זכר קדושינו ברוך!

מנציחים בצער וביגון:
חאשקע שוחט לבית בּאדאש, שרידה יחידה מכל המשפחה, ובעלה: אהרון שוחט.
ישראל

נר תמיד

לזכר אבינו **שלמה ברזובסקי** ז״ל שנפטר ב־ח׳ אלול תשט״ו,

ולזכר אמנו **בלה ברזובסקי** ז״ל (לבית גבורין) שנפטרה ב־י״ד אדר ב׳ תש״ל,

והובאו למנוחות בחדרה.

מוקדש ע״י ישראל ומרים ברזובסקי והמשפחה

נר תמיד

לזכר רעיתי ואמנו היקרה

עמליה הנדין ז״ל, בת שלמה ובלה ברזובסקי

שנפטרה במיטב שנותיה, ב־כ״א אדר א׳ תש״ל והיא רק בת 58 במותה.

הובאה למנוחות בפתח־תקוה.

המנוחה היתה סמל היושר והטוב. מסורה למשפחתה ולכל אשר הכירה. היתה רודפת שלום והאמת תמיד שגורה על פיה.

עליה דברי המשורר: „השלום והאמת אהבו״. ביתה היה פתוח לכל ניזקק ולכל מר נפש.

המאנים להינחם: בעלה אברהם, בתה אורה רז, חתנה ושלושת נכדיה, ובניה: יצחק ודרור.

ציון לזכר הורינו היקרים
יוחנן זליבנסקי וחנה-חיה לבית הוברמן-מרמינסקי ז״ל

אמנו חנה-חיה ז״ל לבית הוברמן-מרמינסקי נולדה בשנת 1868. נפטרה בתל-אביב בשנת 1957.

אבינו יוחנן בר׳ צבי זליבנסקי ז״ל נולד בשנת 1867. נפטר בתל-אביב בשנת 1934.

הורינו היו אנשי עמל ועבודה ונהגו מנהג בעלי-בתים מכובדים; הם תרמו בעיין יפה לצרכי כל המוסדות בסלונים ולישוב ארץ-ישראל. ביתם בסלונים היה מקום מפגש לישיבות ולאסיפות של „צעירי-ציון" וכן לבידור. את בניהם חינכו ברוח היהדות המסורתית ובאהבת העם והארץ הנכספת.

לאחר ששלחו ארצה את שלושת בניהם ואת בתם, עלו גם הם ארצה בשנת 1932.

גם בישראל היה ביתם פתוח לכל נזקק וכל בן-עיר היה אורח רצוי ללא הגבלה בזמן ובהוצאות ואף כאן המשיכו במסורת של תמיכה במוסדות צדקה וחסד, ביחוד הגדילה לעשות אמא ז״ל שהאריכה ימים.

במות אמנו נשא עליה רב השכונה הספד, אשר הרבה להלל את מעשיה הטובים, בערנותה הרבה לצדקה, בתרומותיה הנכבדות לבית הכנסת, לישיבות ולמתן בסתר.

מוקדש ע״י בניהם:

גניה פוגלמן (לבית זליבנסקי) ארצות הברית
חוה אדלמן (לבית זליבנסקי) תל-אביב
אברהם זליבנסקי
יעקב זליבנסקי
יצחק בן-נר-זליבנסקי ומשפחותיהם

יד ושם

ל„ארז שניגדע, בעודו באיבו" —
איש רב פעלים ובעל תכונות נעלות
בנימין בן אריה גורפינקל ז"ל

בנימין נולד בסלונים בשנת 1895. מוצאו מבית עני. אמו נפטרה בזמן לידתו.

לימים נשא אביו אשה ולא נולדו לה ילדים. היחסים בינה ובין בנימין היו כיחסי אם מסורה ובן־יחיד.

אביו עבד ביערות של סוחר העצים הנודע בורו־דיצקי בסביבות זלבה. פרנסתו היתה בצימצום רב.

הבנקאי דאַדל רבינוביץ שהיה דודו של בנימין מסר אותו ללמוד בבית־הספר הריאלי. בנימין לא הכזיבו, כי היה תלמיד חרוץ ומוכשר. לכשסיים את בית־הספר הריאלי עבד כפקיד בבנק בברנוביץ.

עקב הרעה חומרית נוספת בבית אביו הוא חזר לסלונים. שם ניפגש עם חברו הוותיק, בעל בית־הדפוס: וואלף (פאַטשע) גורביץ' ועם המומחה ליערנות ולמסחר העצים: צמח אלישיב (אחיה של המנציחה). הם עשו שותפות ביניהם במסחר העצים, ואחר־כך ביערות וב־מנסרות והיו לאחת הפירמות המפורסמות ביותר ברחבי פולין, בשם: „גוראַלגוֹר" (פירושו: גורביץ, אלישיב, גוֹרפינקל).

בנימין היה צנוע בהליכותיו וביחסו לבריות, והיה תורם חשוב למוסדות, הוא היה גם תורם ב„מתן בסתר" למשפחות מכובדות וניזקקות, וזה נודע רק כשחלה בשנת 1932 במחלה ממאירה. בשכבו על ערש־דווי, בבית־חולים בברלין, קרא אליו את אשתו וסיפר לה, כי ישנן בסלונים שתי משפחות שהוא מפרנסן, בהקציבו להן למחייתן מדי חודש בחודשו, ולחגים היה מוסיף להן לצרכי החג, ובִקשתו; כי אשתו תעביר למשפחות אלו את תמיכתו הקצובה וללא פירסום.

זמן קצר לאחר־מזה, ב־22 במאי 1932 נפטר בברלין והובא לקבורות לבית־העלמין בסלונים.

רבים מאנשי סלונים באו לניחום־אבלים לבית אלמנת הנפטר, ביניהם: בני שתי המשפחות ה„ניתמ־כות". בדברי הניחומים שלהם אמרו לאלמנה: „את איבדת את בעלך, אנו איבדנו את אבינו־מפרנסנו".

ההנצחה מוקדשת על־ידי:
רעיתו — פניה גורפינקל

נר־זכרון למשפחת ר׳ מאיר וולפוביץ ז״ל.

אבינו

ר׳ מאיר בן ר׳ זלמן וולפוביץ ז״ל

נולד בדרצין ביום 4 לפברואר 1870.
הראשון שהקים בסלונים חדר־מתוקן בר־קיימא,
חניך הסמינר למורים בווילנא,
ניספה בסלונים ביום 14 לנובמבר 1941.

אמנו

בלומה בת ר׳ שלמה־לייב לבית ריז׳ין

נולדה באוזרניצה ב־1873
ניספתה בסלונים ביום 14 לנובמבר 1941.

אחינו

נח וולפוביץ שימש כמורה בבית הספר של אבינו,
נולד ב־1909 בסלונים.
גוייס לצבא האדום ב־1941 ונעלמו עקבותיו.
אשתו סוניה לבית זקהיים,
ובתם מרי, נולדה ב־1933
ניספו בסלונים ביום 14 לנובמבר 1941.

אחותנו

רחל וולפוביץ, נולדה ב־1907
נישאה ליעקב דוידובסקי מוולקוביסק ובנם ליאון.
רחל ובנה ניספו בסלונים ביום 14 לנובמבר 1941.

נר־זכרון

למשפחת המורה **יעקב בן שלמה־לייב ריז׳ין ורעיתו ינטה,** לבית יודקובסקי. נולדה בעיירה טלז ובתם לולה ומשפחתם ז״ל.
ואחות אמנו, **שרה גבורין** ניספתה עם משפחתה.

המנציחים:
הבת — עליזה גולדברג לבית וולפוביץ
הבן ישראל וולפוביץ.

נר יזכור

לנשמת בעלי ואבינו היקר משה בר' צבי פשקין ז"ל.
מוקדש בכאב ובצער רב ע"י אשתו קרוסה ובנותיו נחמה ורינה.

משה ז"ל בנם של צבי פשקין ונחמה (לבית שמייבסקי) נולד בינואר 1918.

להוריו היתה חנות מכולת ברחוב סקראבאווע.

הוא למד בסלונים בתיכון ואחר־כך בבית־ספר טכני־תיכון „אורט" בברסט־ליטובסק. בסיימו בית־ספר זה בשנת 1937 חזר לסלונים. עבד במקצועו והיה פעיל ב„השומר־הצעיר".

בשנת 1940 התנדב לצבא האדום, בתורת קצין תותחנים. לפני התגיסותו פעל רבות למען פליטי החרב שניקלעו לסלונים.

בקרבות הרבים עם הצבא הגרמני נפצע קשה. לאחר החלמתו חזר ליחידתו לחזית.

בשנת 1944 הגיע לביאליסטוק. שם נודע לו על האסון שפקד את משפחתו.

ב־1945 שוחרר מהצבא האדום כשהוא עטור אותות הצטיינות ומדליות עבור אומץ־לב שגילה בקרבות.

בשנת 1945 חזר לסלונים החרבה, שם הכיר את חברתו בחיים את הפרטיזנית קרוסה, מפליטי אוסטרוב־מזוביצק, שהשתייכה לפרטיזנקה הסלונימאית, המכונה: מחלקה 51.

בשנת 1946 עזבו ביחד את סלונים והגיעו לשטח הכיבוש האמריקאי בברלין. משם עברו לקיבוץ „פחח" שבאושבייגן ע"י קאסל. („פחח": פרטיזנים, חיילים, חלוצים). בקיבוץ זה מילא תפקיד של מורה מקצועי ומדריך.

הגיע ארצה עם רעיתו בעליה ב' ב־1947. חודש לאחר עלייתם נולדה להם בתם בכורתם נחמה. בעלותו ארצה נמצאה לו מיד עבודה בתיקוני מכונות ובתיקוני נשק בשביל ה„הגנה".

בפרוץ מלחמת השיחרור נתמנה אחראי על חימוש בחיל האויר. עם שיחרורו חזר לעבוד במקצועו בתור שכיר, ותוך זמן קצר הגיע בחריצותו למפעל פרטי מבוסס.

שלוש שנים לעלייתם ארצה נולדה להם בתם השניה רינה.

משה ז"ל היה בעל־משפחה מסור וחבר נאמן לחבריו הרבים — יוצאי סלונים ולאלה שניקרו לו בדרך נדודיו. משה היה מתעניין באלה שעלו ארצה אחריו והיה מסייע להם בפועל ממש, במילות עידוד וביחס חברי. הוא היה הרוח החיה, המארגן והמניע את חבריו משארית הפליטה לקירבת־יתר בינם לבין עצמם, לפגישות חברים תכופות, למסיבות ולאירועים משפחתיים, והיה מקובל אצל חבריו כ„מוכתר" הבלתי־מוכתר, המוכר והטבעי שאין חולקים עליו. הוא היה גם פעיל ב„ארגון עולי סלונים" כחבר המועצה.

ב־30 לחודש מאי 1967 הלך מאתנו לנצח הבעל, האב, הידיד והחבר משה ז"ל.

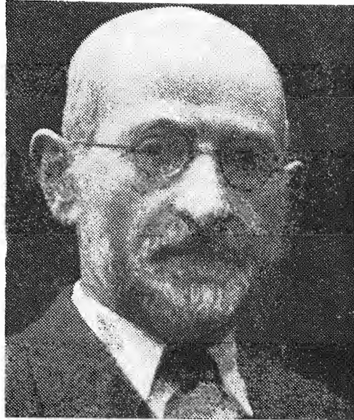
יהא זכרו ברוך!

אייביקער אנדענק

פאר אונדזערע אונפארגעסלעכע, צוזאמענגעלעבטע משפחות פון: ראובן און פעלטע סאנאווסקי, ישראל און יהודית אסאק, יודל־חיים און מערקע ראזענבערג ז״ל. די פאראייביקונגען אנגעגעבן מיט צער און ווייטאק דורך אליהו אסאק און פרוי שרה (טאכטער פון ראובן סאנאווסקי) פון טרענטאן, ניו־ג׳רסי אמעריקע און דורך משפחה פון לייזער ראזענבערג אין רוסלאנד.

שמעון בן ראובן ופעלטע סאנאווסקי ז״ל, געפאלן אין די רייען פון די פארטיזאנער.

ראובן סאנאווסקי ז״ל, דערשאסן דורך די נאציס י״ש.

מאטוס בן ראובן ופעלטע סאנאווסקי ז״ל, געפאלן אין די רייען פון די פארטיזאנער.

וועלוול בן ראובן ופעלטע סאנאווסקי ז״ל, געשטארבן פאר דער צווייטער וועלט־מלחמה, אין עלטער פון 25 יאר.

די משפחה סאנאווסקי ז״ל: ראובן דער שלאָסער און זיין פרוי פעלטע סאנאווסקי ז״ל, געוווינט נעבן דער פאנעסוואער שול (עלטערן פון פרוי שרה אסאק, פון אמעריקע), זיי זיינען דערשאסן געווארן צוזאמען מיט זייערע אייניקלעך, די קינדער פון זייער טאכטער שרה, ישראל און מלכה ז״ל.

וועלוול, שמעון און מאטוס ז״ל זיינען געווען די זין פון ראובן און פעלטע ז״ל. וועלוול איז געשטארבן פאר דער צווייטער וועלט מלחמה אין עלטער פון 25 יאר.

שמעון און מאטוס זיינען געווען קעמפפערס אין די רייען פון די פארטיזאנער. זיי זיינען געווען דרייסטע קעמפפער, האבן געליפערט געווער צו די פארטיזאנער אין די וועלדער. דערהויפט האט זיך אויסגעצייכנט מא־טוס, וועלכער האט געראטעוועט פיל סלאנימער, אריבער־נעמענדיק זיי אין די נעכט אין די וועלדער צו די פארטיזאנער. זיין שוועסטער און שוואגער שרה און אליהו האבן אים צו דאנקען וואָס זיי זיינען געבליבן לעבן. זיך אליין האט ער ניט געקענט רעטן. ער איז געפאלן אין אַ שווערן קאמפף אין וואָלטשי־נארי, אויך דער ברודער שמעון איז געפאלן אין קאמפף קעגן די דייטשן.

די משפחה אסאק ז״ל: דער פאטער ישראל ז״ל איז געשטארבן אין יאר 1916. די מוטער יהודית ז״ל איז אומגעקומען מיט אירע קינדער: יצחק אסאק מיט פרוי און קינדער ז״ל; טעוול אסאק מיט פרוי און קינדער ז״ל.

די טאכטער ביילקע און שוואגער באיארסקי מיט זייערע קינדער: איטקע און הירשל ז״ל.

די משפחה פון ראזענבערג ז״ל: (עלטערן, שוועס־טער און ברודער פון לייזער ראזענבערג אין רוסלאנד, טאנטע, אנקל און שוועסטער־קינדער פון פרוי אסאק אין אמעריקע): די עלטערן פון דער משפחה: יודל־חיים (דער שטעפער) ראזענבערג (פון שול־הויף) זיין פרוי מערקע ז״ל. זייערע קינדער: פריידל, חנה, חייקע און מיכאל ראזענבערג ז״ל. אלע אומגעקומען אין די שחי־טות אין סלאנים.

ערע זייער אנדיינק!

אייביקער אנדענק

פאר אונדזער אומפארגעסלעכער משפחה ז״ל, אומגעקומען אין געטא סלאנים.

אונדזער פאטער ר׳ פסח פארעצקי

אונדזער מוטער חנה פארעצקי (חנה די טעפערקע)

אונדזער ברודער משה פארעצקי
מיט זיין פרוי ליובע)

אונדזער ברודער נחמן פארעצקי
מיט זיין פרוי חנה־שיינע

אונדזער ברודער גבריאל פארעצקי

אונדזער קוזין משה פארעצקי מיט זיין פרוי גיטל

אונדזער קוזין ד״ר יוסף (יאסל) פארעצקי

אונדזער פלימעניצע גיטל פארעצקי

ערע זייער אנדענק!

פאטער: ר׳ פסח בר׳ משה פארעצקי און מוטער: חנה ז״ל.
אומגעקומען אין סלאנים.

אונדזער פאטער ר׳ משה פארעצקי איז געווען אנ׳אינהאבער פון אַ סטאָלעריי אויף הקדש־גאסל, אנטקעגן דער ציוניסטישער שול. די רווחים פון דער סטאלעריי פלעגט ער צוטיילן אויף צדקה. אז ער האט ניט געהאט גענוג אויף אויסצאלן די ארבעטער האט ער געמוזט אנקומען צו אונדזער מוטער אַז זי זאל אים ארויס העלפן.
אונדזער מוטער חנה די טעפערקע איז געווען אַ אשת־חיל, זי האט געהאט אַ רויכווארג געשעפט אין ראד־קראמען. זי האט געשפייזט די משפחה און אויך געדעקט דעם פאטערס צדקה־חובות.

ברודער נחמן מיט זיין
זון אברהם־מאיר ז״ל
אומגעקומען אין סלאנים.

אונדזער ברודער נחמנ׳ס קינדער ז״ל.
פון רעכטס: אברהם־מאיר, עלטערע טאכטער
...? טאכטער מלכה.
אומגעקומען אין סלאנים.

קוזין ד״ר יוסף (יאסל)
פארעצקי ז״ל אומגעקו־
מען אין די רייען פון
די פארטיזאנער.

אנדענק

פאר אונדזער שוועסטער
ליבע פרימאק,
געשטארבן אין ניו־יארק,
אמעריקע,
אין 1943.

די פאראייביקונג איז אנגעגעבן
דורך:
דוד פארעצקי,
ברוקלין, ניו־יארק (אמעריקע).
און דורך אברהם פארעצקי,
רחובות (ישראל).

נר תמיד למשפחת משה פרצקי ז"ל

עומדים, אבינו: משה בן פסח וחנה פרצקי, אמנו: בתיה (באשקע), בת יצחק ומרי־צ׳ירה קלמנובסקי. שורה שניה מימין, אחותנו: גיטל פרצקי, הסבתה: מרי־צ׳ירה קלמנובסקי, אחותנו: שרה (חיה באמריקה), הסבא: ר׳ יצחק קלמנובסקי (ר׳ איטשע טוניעס) ופרצקי שלמה מתל־אביב.

אמנו בתיה (באשקע) פרצקי לבית קלמנובסקי.

גיסנו: משה פרצקי בתו: בתיה אשתו — אחותנו: גיטל פרצקי.

אבינו: משה בן פסח וחנה פרצקי ז"ל, היה בעל חנות מכולת ברחוב ריבצקה. הוא מיזג מורשת אבות עם השכלה עברית וכללית ועמל קשות להנחילה לילדיו. הוא חלם על ציון ולא זכה להגשים חלומו, כי ניספה בשואה בסלונים.

אמנו: בתיה (באשקע) ז"ל בת ר׳ יצחק (המלמד) ומרי־צ׳ירה קלמנובסקי, נפטרה בגיל צעיר, בשנת 1921 בסלונים.

אחותנו: גיטל ובעלה: משה פרצקי ז"ל (מענף הרהיטים ברחוב סטודנטסקה) ובתם בתיה ז"ל בת השלוש ניספו בגיטו סלונים.

אנו מנציחים בהוקרה את זכרה של ליבע ז"ל (לבית ויסוקר מקוסובה), אשתו השניה של אבינו, שהיתה „עזר כנגדו" ולילדיו: אם ומחנכת. היא היתה בעלת השכלה מסורתית וכללית. ניספתה יחד עם אבינו.

זכר יקירינו לא ימוש מקרבנו לנצח.

המנציחים:
משפחת שלמה פרצקי, תל־אביב.
משפחת אחותו, שרה מילשטיין,
קליפורניה ארה"ב.

ציון לנפש אחינו היקר שנפטר בנכר:

המשורר לימא הלברג ז"ל.

אחינו לימא נולד להורינו אהרן וזלטה הלברג ז"ל ב־1901. הוא היה נכדו של סבנו ר' אבא שכנרס ז"ל (הידוע בשם: ר' אבא לאסקעס), שהיה גבאי הישיבה ומיקירי העסקנים בסלונים.

לימא התבלט בשנים 1916—18 בפעילותו בתנועה הציונית והעברית בעיר, אך בייחוד הצטיין כמשורר מחונן בעל סגנון־פיוטי אקראי נימלץ. לימא פירסם כמה פואמות אפיות וכן שירים ליריים בשבועון „התחיה" שהופיע בכתובים בסלונים בשנת 1918.

דוד פרישמן הסופר והמבקר הידוע שביקר בסלונים ב־1918 עיין ביצירותיו, העריך אותן מאוד וניבא למשורר הצעיר עתיד מזהיר.

אך איתרע מזלו של אחינו ובנסיבות הזמן נקלע לארץ גזירה ומאז נפסקה שירת חייו באמצע; לימא נסע לועידת מורים למינסק ומשם למוסקבה לועידה כללית של מורי רוסיה. שם הוא חלה קשות, ולא הספיק לחזור לסלונים שנכבשה ע"י הפולנים. ברוסיה חי לימא במצוקה רבה, אך הודות לכשרונותיו נתקבל לאוניברסיטה של מוסקבה במילגה מלאה. הוא למד שם הנדסת בניין ואדריכלות, סיים את לימודיו בהצטיי־נות ונהיה מפורסם כאדריכל מזהיר מתכנן ערים, הוא פירסם ספרי־מדע בענף זה.

בשנת 1928 באה לבקר למוסקבה, לפי דרישתו — אחותו נחמה והוא היה מאושר.

באחד הימים קבלנו מכתב מבן־דודנו ילצקי ממוס־קבה, המודיענו כי לימא חש בעיניו והנו רוצה להתראות אתנו, עם אחיותיו, ולא עלה על דעתנו שהוא כבר עיוור בשתי עיניו. באוגוסט 1965 נסעתי עם בעלי פנחס ז"ל לטיול לרוסיה. עיקר מטרתנו היה להתראות אתו. שלושה שבועות שהינו במוסקבה ורק בערב האחרון לפני שעזבנו את מוסקבה, הביאה אותו אשתו לפגישה אתנו, כשהוא שעון עליה. היא חששה, שמא יאונה לו מה שהוא באוניברסיטה, אשר יזיק לו לקיומו שם (הוא שימש פרופסור לאדריכלות באוניברסיטה גם כשהיה כבר עיוור). הפגישה נתקיימה כמו „במח־תרת" על ספסל בגן „גורקי".

קשה לתאר את הפגישה הטרגית הזאת לאחר פרידה של 45 שנה. ההתרגשות היתה עצומה. איך שהוא התגברנו. הוא שאל אותנו על קרובי המשפחה, על חבריו ועל החיים במדינת ישראל. מתוך שאלותיו ניכר היה כי בלבו וברוחו נשאר נאמן לתרבות ישראל ולאידאלים של תחיית העם והארץ.

לאחר 5 חודשים קיבלנו ידיעה כי לימא נפטר מהתקף־לב.

את נכדתו היחידה לא זכה לראות במו עיניו, כי עיוור היה והוא הקדיש לה שירים נפלאים מלאי־רוך ואהבה כפי שראה אותה בדמיונו.

הוא השאיר אחריו: אשה, בת ונכדה.

נזכרהו לעולמים באהבה ובהערצה.

אחיותיו:

אלקה וינרמן ונחמה רפולוביץ (לבית הלברג)

לזכר בעלי היקר

פנחס וינרמן ז״ל

שנקטף לפתע והוא עוד מלא חיים ומרץ.

פנחס היה מראשוני העליה השלישית,
פועל צדק ונושא ונותן באמונה.
נולד בשנת 1898, נפטר בשנת 1970, תשל״א.

פנחס ז״ל נולד להוריו המכובדים יוסף וחיה־שרה וינרמן ז״ל בעיר בזר, פלך וואלין. הם נתנו לו חינוך יהודי מעמיק. אחרי „מהפכת־אוקטובר״ ברוסיה, בעודו צעיר לימים הצטרף לקבוצת חלוצים ונדד בדרכים בסכנת־נפשות עד שהגיע לרובנו שבפולניה. שם שהה זמן רב עד שהצליח להמשיך בדרכו. בשנת 1922 הגיע לארץ־ישראל. בארץ עבד בכבישים, בבניין ובכל עבודה שהיא והיה שמח בחלקו.

פנחס היה איש־רעים; צנוע, מוכן לעזור לזולתו, לכל הזקוק לעזרה. היה מסור לשארית המשפחות — שלי ושלו ברוסיה. הוא שלח להם חבילות והצליח להביא את אחותו מרוסיה וטיפל במסירות בבן־דודו שבא מקיוב עם בנו ועם כלתו.

פנחס היה לי חבר בחיים, נאמן ומסור; היה לי לסעד ולניחומים בתקופות קשות בחיים, בשל אבדן משפחתי בשואה, והיה לי למשענת בפגישתי הטרגית עם אחי לימא ז״ל.

הוא היה פעיל בארגון יוצאי עירו — בזר והקדיש להם הרבה מזמנו ומרצו.

זכרו לא ימוש מאתנו.

אלקה וינרמן (הלברג) והמשפחה.

לזכר בני־דודינו

יעקב ילצקי ז״ל ונחום לוריה ז״ל

נכדיו של ר׳ **אבא שכנרס** (**אבא לאסקעס**) ז״ל.

עם יעקב ילצקי היינו בקשר מכתבים וידענו שהוא חולה. הוא היה ביבליאוגרף ועורך ספרים. כשאני ובעלי המנוח ביקרנו במוסקבה בשנת 1965 הוא ביקר אותנו במלון והיה נרגש מאד. בחשאי תחב לי פתק שאקרא בו וביקש מיד להשמידו. בפתק היו מילים ספורות: „כמה הייתי רוצה להיות אתכם״. הוא ואשתו לא פחדו לקבל אותנו בביתם ותמיד היה מוסר לנו החדשות מהארץ ששמע בחשאי ברדיו.

הוא נפטר שנה אחרי ביקורנו, באותו שבוע נפטר גם בנו דודיק בן 32 ז״ל.

עם בן־דודנו נחום לוריה ז״ל נפגשנו במוסקבה בשנת 1965 והוא כבר חולה אנוש. זמן קצר לאחר פגישתנו הלך לעולמו.

הוא היה עתונאי ידוע.

כבוד לזכרם!

בצער רב:
אלקה וינרמן ונחמה רפלוביץ (לבית הלברג)

זכר עולם

בלב דווי אנו שומרות את זכרם הקדוש של הורינו ומשפחתנו הענפה
שנפטרו ושהושמדו ע"י הצוררים הנאצים י"ש.
אמנו היקרה
שיינה־גיטל קוקושיצקי ז"ל
נפטרה ללא־עת ב־י"ג תשרי תרפ"ה.
אבינו היקר
ר' שלמה קוקושיצקי ז"ל
החכם באדם נפטר לפתע כצדיק בשבתו על הגמרא ב־י"ג חשון תרצ"א.

עומדים מימין: אחינו איסר קוקושיצקי, גיסנו: מאטל צין, אשתו — אחותנו: אסתר צין, גיסנו: שמואל צין ז"ל.
יושבים מימין: גיסתנו —ביילה קוקושיצקי (לבית פיין) ז"ל, חנה ברמן (לבית קוקושיצקי, חיה בארץ), אחותנו: רחל צין (לבית קוקושיצקי) ז"ל.

מימין: שרה'לה צין ז"ל, בתם של אסתר ומאטל צין.
משמאל: גיטעלע צין ז"ל, בתם של רחל ושמואל צין.

שלוש אחיות של אבינו: פעשע למקין, ליבע ברוידא ורייזל רוז'נסקי ז"ל, כולן ניספו בסלונים עם בעליהן, ילדיהן ומשפחותיהן.

אחינו היקר: בערל קוקושיצקי, אשתו: ינטה (לבית רטנר) ובניהם: יעקב, אליעזר וגיטה'לה ז"ל, אחותנו היקרה לאה שלובסקי (לבית קוקושיצקי), בעלה: לייב ובניהם: פייבלה ושלומ'קה ז"ל.
שלמה'לה בנם של איסר וביילה קוקושיצקי ז"ל, כולם ניספו בשואה בסלונים.

אחינו: איסר (מימין) וגדליהו (משמאל) קוקושיצקי ז"ל נפלו בשורות הפרטיזנים בקרבות עם האויבים הנאצים.

תהיינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים.

המנציחות:
שרה לוין (לבית קוקושיצקי) והמשפחה, תל־אביב
מלכה בורובסקי (לבית קוקושיצקי והמשפחה, כפר־סבא.
חנה ברמן (לבית קוקושיצקי) והמשפחה, חיפה.

צום אייביקן אנדענק

פון רעכטס צו לינקס: מרדכי־יוסף (קאטע) דאבקאווסקי (ניו־יארק); פאטער: אברהם־משה דאבקאווסקי ז״ל; ברודער: נח־יצחק (נאאום) דאבקאווסקי ז״ל.

פון מיין טייערע און אומפארגעסלעכע משפחה, וועלכע זיינען אומגעקומען אויף אַ שוידערלעכן אופן במשך פון דער צווייטער וועלט מלחמה אין סלאנימער געטא, און אויך קרבנות פון ליידן און פיין פאראורזאכט אין די סאוועטישע לאגערן:

מיין פאטער: **אברהם־משה דאבקאווסקי** ז״ל (געשטארבן אין עלטער פון 59 יאר).

מיין מוטער: **איידלע דאבקאווסקי** ז״ל (אומגעקומען אין דער שחיטה אין טשע־פעליאווע אין עלטער פון 50 יאר).

מיין ברודער: **דוד דאבקאווסקי** ז״ל (אומגעקומען אין דער שחיטה אין טשע־פעליאווע אין עלטער פון 20 יאר).

מיין ברודער: **חיים דאבקאווסקי** ז״ל (אומגעקומען אין דער שחיטה אין טשע־פעליאווע אין עלטער פון 18 יאר).

מיין ברודער: **נח־יצחק (נאאום) דאבקאווסקי** ז״ל (געשטארבן אין ניו־יארק, 21־טן יולי 1966 — אין עלטער פון 53 יאר).

איך וועל זיי אייביק געדיינקען!

ת. נ. צ. ב. ה.

פאראייביקער:
מרדכי־יוסף (קאטע) דאבקאווסקי, ניו־יארק.

אַ אנדענק—ליכט

פאר מיין טייערע און ליבע משפחה, אומגעקומענע אין די שרעקליכע שוידער יארן און געשטארבענע נאטירלעך.

אַן בילדער, מיין מוטער: **איטקע־רחל וואלפאווסקי** ז״ל איז געשטארבן אין דעם ערשטן וועלט־קריג אין שטעטל לאשיטץ.

מיין ברודער: **הירשל וואלפאווסקי מיט משפחה**, מיין שוועסטער: **העניה מאלטשאדסקי מיט משפחה**, מיין שוועסטער: **ליבע און מאן ז״ל**, אלע אומגעקומען אין די שוידער יארן.

שטייען, מיין ברודער: בערל וואלפאווסקי, אומגע־קומען אין סלאנים. מיין שוועסטער: נעכעלע קליינמאן (וואלפאווסקי) ז״ל.
זיצן: חנה בעדער (וואלפאווסקי) לעבט אין ניו־זילאנד און מיין פאטער: אברהם־משה וואלפאווסקי ז״ל אומגעקומען אין סלאנים.

מיין יינגסטע און ליבסטע שוועס־טער, מיר טייערסטע פון אלץ. נעכעלע קליינמאן (וואלפאווסקי) ז״ל געשטארבן אין אקלאנד ניו־זילאנד דעם 27.5.1968 אין עלטער פון 52 יאר.

די פאראייביקונג איז אנגעגעבן מיט טיפן טרויער דורך טאכ־טער און שוועסטער חנה בעדער (וואלפא־ווסקי) און משפחה. פאלמערסטאן ניו־זילאנד.

אריינגעגעבן אין דרוק דורך חנה ברמן (קאקאשיצקי).

זכר עולם

להורינו ולבני משפחתנו שהלכו לעולמם ושניספו בשואה מידי המרצחים הנאציים ימ״ש.

אבינו: ר׳ דוד בר׳ משה־לייב כהני (יכבדוביץ) ז״ל ואמנו: **באבטשע בת ר׳ מיכל בורדה** ז״ל, היו מוותיקי מורי בתי הספר העבריים בסלונים וממפיצי השפה העברית.

בשנת 1928 הם ייסדו את בית הספר היסודי „יבנה״, שבו לימדו בשפה העברית וניהלו אותו עד פרוץ מלחמת העולם השניה.

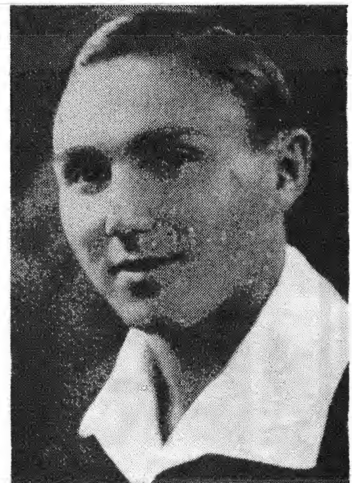
אמנו ז״ל נפטרה בשנת 1939.

אבינו ז״ל לחם ביערות בשורות הפרטיזנים משנת 1942 עד גמר המלחמה. אבינו הגיע לארץ בשנת 1946 וכתב זכרונותיו משנות חייו ביערות כפרטיזן. זכרונות אלו הודפסו בעתון האמריקאי האידישאי „דער טאג״ בהמשכים, בשם: „איבערלעבונגען פון א יידישן פאר־טיזן״. („חוויות של פרטיזן יהודי״). פרק חשוב מזכרונותיו הודפס בכרך ב׳ של „פנקס־סלונים״, בשם: „גלגולי נדודים״. נפטר בארץ בשנת 1969 בגיל 86.

יהא זכרו ברוך לעולמי־עד!

בית הספר „יבנה״ בסלונים. המסומנים ב־V הם: ד. וב. יכבדוביץ ז״ל, מנהלי בית הספר.

אחינו: משה יכבדוביץ ז״ל, מפעילי „השומר־הצעיר״, ניספה בסלונים ב־17 ביולי 1941 בגיל 26. אתו יחד ניספה יוסף זבלוצקי ז״ל, בעלה של אחותו הניה.

אבינו: דוד כהני (יכבדוביץ) ז״ל נפטר בארץ בשנת 1969 בגיל 86.

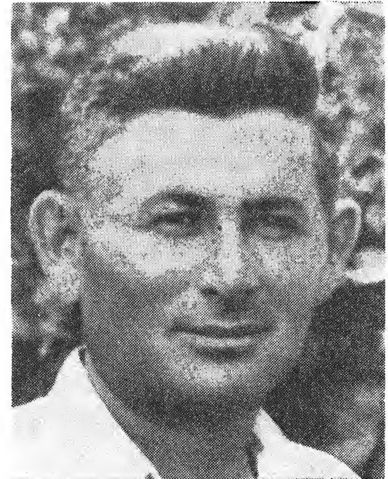

אחינו: צבי יכבדוביץ ז״ל, ניספה בשואה בגיל 18.

מוקדש ע״י:
הבנים והבנות של דוד ובאבטשע כהני (יכבדוביץ) ומשפחותיהם:
יוסף ושלמה כהני,
מרים ויניצקי (יכבדוביץ),
הניה הוך (יכבדוביץ),
זהבה (גולדה) ליבנה (יכבדוביץ).

זכר עולם

לדודנו: מאיר בר' משה־לייב כהני (יכבדוביץ) ז"ל.
ולדודתנו: לאה קוקס (לייטשע יכבדוביץ) ז"ל.

דודנו מאיר ז"ל נולד בסלונים (רוסיה) בחודש שבט תרנ"ט — 1899 לאביו: ר' משה־לייב ולאמו: זהבה (גולדה). קיבל חינוך מסורתי וכללי.

בשנת תרע"ג — 1913 עלה לארץ. עבד בתור פועל חקלאי במושבות: באר־יעקב, נס־ציונה ופתח־תקוה.

היה מראשוני קבוצת „אחוה" בפתח־תקוה ומראשוני תל־חי ואחר־כך בכרכור ובגדרה.

ב־30 שנות חייו האחרונות עבד בעירית תל־אביב — תחילה כגנן ואחר־כך כמפקח על הנטיעות בכל שטח העיר.

היה חבר פעיל ב„הגנה", ב„משמר־האזרחי" ועוד... היתה לו יד ברכישת אדמת כפר־צור.

בשנת תרפ"ב נשא לאשה את ידידה בת שלום — זיסה חיותמן.

היה חבר ההסתדרות מיום היוסדה.

נפטר ברמת־גן ב־י"ח ניסן תשי"ב — 13.3.1952.

דודתנו לאה (לייטשע) ז"ל ניספתה בברנוביץ עם בעלה חיים קוקס ז"ל (ילידי סלונים) עם ילדיהם בשנת 1941.

מוקדש ע"י: הבנים והבנות של דוד ובאבטשע כהני (יכבדוביץ) ומשפחותיהם: יוסף ושלמה כהני, מרים ויניצקי (יכבדוביץ), הניה הוך (יכבדוביץ), זהבה ליבנה, (גולדה יכבדוביץ).
ע"י האחים: דזשו רובינס ארה"ב. שמעון כהן, נתניה.
האחות: טשרנה הלמר, חיפה.
ועל ידי ידידה כהני, אשת מאיר כהני ז"ל.

מצבת עד

למשפחות: פיטקובסקי, וידרא ואפשטיין ז"ל שניספו בסלונים.

מימין לשמאל: אמי רייזל פיטקובסקי (לבית קסטרוביצקי) ז"ל ניספתה. אבי, ר' אהרן פיטקובסקי ז"ל נפטר במלחמת העולם השניה. בתם, פרידה פיינמן — המנציחה, גרה בתל־אביב.

מימין לשמאל: אברהם וידרא ורעיתו פערל, בתו של מר אפשטיין ז"ל הנאמן על ה„הקדש", ניספו ביחד עם ילדתם רוזה ז"ל. יצחק אפשטיין ז"ל ניספה. חנה גינזבורג ז"ל (לבית אפשטיין) עלתה לארץ בשנת 1933. נפטרה בתל־אביב בשנת 1943.

מוקדש ע"י: פרידה פיינמן (לבית פיטקובסקי) וע"י רות ויוכבד בנותיה של חנה גינזבורג ז"ל.

זהבה רביץ (לבית יקימובסקי) בישראל, ואהרן מילר בארגנטינה ומשפחותיהם מנציחים את יקיריהם, בני משפחותיהם שניספו ע״י הנאצים הצוררים י״ש ואת אלה שהלכו לעולמם בדרך כל הארץ, ז״ל.

רישה וברל יקימובסקי, הוריה של המנציחה זהבה רביץ, ניספו באקציה השניה בגיטו ז׳בינקה ב־1942.

יעקב יקימובסקי, הסבא של המנציחה זהבה רביץ, נפטר בארצות הברית בגיל 90, תחת השם: קוסובסקי.

יושבים במרכז: יאכע ובערל מולער, מימינם: בנם הרצל, שנפטר לפני מלחמת העולם השניה, משמאל: בתם, שרה ניספתה.
למעלה מימין: המנציח אהרן מולער, חי בארגנטינה, השני: אחיו זוסל מולער ניספה, השלישית: האדל, אחותה של יאכע מולער חיה בארצות הברית.

מימין: פסח ויעקב מולער, ניספו ביחד עם הוריהם זוסל וריבה מולער באקציה הגדולה של גיטו ז׳בינקה בשנת 1942.

ללא תמונות: משפחתה של המנציחה זהבה רביץ; אחיה אברהם יקימובסקי, היה בקבוצת הפרטיזנים „שצ׳ורעס" 51, לאחר השיחרור גוייס לצבא האדום ונפל בחזית. האחות: רוזה, האח יוסף, האחות לאה ובעלה שלמה מז׳ביצקי וילדיהם; נסיה, הירשל, יעקב ומאטעלע ניספו בגיטו באקציה הראשונה. אחיה מאטל היה פרטיזן ונפל בקרב, אשתו של מאטל — גולדה ובניהם: ישעיהו, גדליהו, מישה, צבי וצפורה נהרגו בדרך, בברחם מהגיטו לפרטיזנים בשנת 1942. הסבתה חנה, אשתו של הסבא יעקב יקימובסקי (באמריקה — קוסובסקי) וכן שלושת אחיו: איזידור, מאיר ואייבי קאסאוו, כולם נפטרו בארצות הברית.

לזכר יקירינו מבני משפחתנו
שנפטרו בארצות הברית
יהא זכרם ברוך!

שורה עליונה מימין: לייזר קסובסקי, אברהם קסובסקי, מאיר קסובסקי, יצחק קסובסקי.
שורה שניה מימין: ליפשה רבינוביץ (לבית קסובסקי), דינה קסובסקי (אשת לייזר, נמצאת בארצות הברית), הסבא יעקב קסובסקי, על ברכיו נכדתו לאה (בת לייזר ודינה, נמצאת בארצות הברית), הסבתה אסתר־חנה קסובסקי, מקס (מוטל) קסוב ולואיס (אליהו) קסוב יושב בכסא, (נמצאים בארצות הברית).

המנציחים:
זהבה רביץ (יקימובסקי) מקיבוץ אילון,
מקס ולואיס קסוב מארצות הברית.

צום אנדיינקען פון אונזערע ליבע עלטערן
חוה שוועץ Eva Sevic
דעפארטירט און אומגעקומען אין נאצי לאגערן
משה שוועץ Michel Sevic
געשטארבן אין פאריז, 7 יוני 1966 (י"ג סיון תשכ"ו).

זאוול שוועץ	Jean Sevic
סאניע שוועץ	Sonia Sevic
געצל שוועץ	Gustave Sevic
דוד שוועץ	David Sevic

פאריז, פראנקרייך.

לזכרם הקדוש של יקירינו שניספו בשואה:

הורינו **אלימלך ושרה־לאה פולונסקי**

אחיותינו עטל (לבית פולונסקי) ובעלה מרדכי חורגין עם ילדיהם גולדה, מאיר וצביה פולונסקי.

אלימלך ושרה־לאה פולונסקי ז"ל

שורה ראשונה מימין: מאיר, גולדה ומרדכי חורגין
שורה שניה: עטל חורגין וצביה פולונסקי

המנציחים:

חנה מישקובסקי (לבית פולונסקי) וב"ב, ראשל"צ.

איטקה וגדליה צפוני (פולונסקי) וב"ב, בית־אלפא.

פנינה פולונסקי וב"ב, ראשל"צ.

לזכרו של בעלי, אבינו ואחינו
צבי בר׳ אלימלך פולונסקי

שנפטר בדמי ימיו ביום כ׳ אלול תש״י (8.9.1951)
בראשון לציון.

פנינה פולונסקי, ראשל״צ
עמי פולונסקי, חולון
לאה אבנר (לבית פולונסקי), ראשל״צ
חנה מישקובסקי (לבית פולונסקי), ראשל״צ
גדליה צפוני (פולונסקי), בית־אלפא.

יד ושם
לזכר בעלי ואבינו היקר
אברהם בר׳ חיים מישקובסקי

שניספה באוגוסט 1942, במחנה ההשמדה באושוויץ.

חוה מישקובסקי (לבית פולונסקי)
ז׳נט (לבית מישקובסקי) ואליעזר טרגן.

לזכרם של יקירינו

הורינו:

יצחק חורושצ׳נסקי
זלטה חורושצ׳נסקי.

אחינו:

משה חורושצ׳נסקי, אשתו אסתר
ילדיהם מאיר ונחמה
ישראל חורושצ׳נסקי, אשתו עטל
ובתם ציפה.

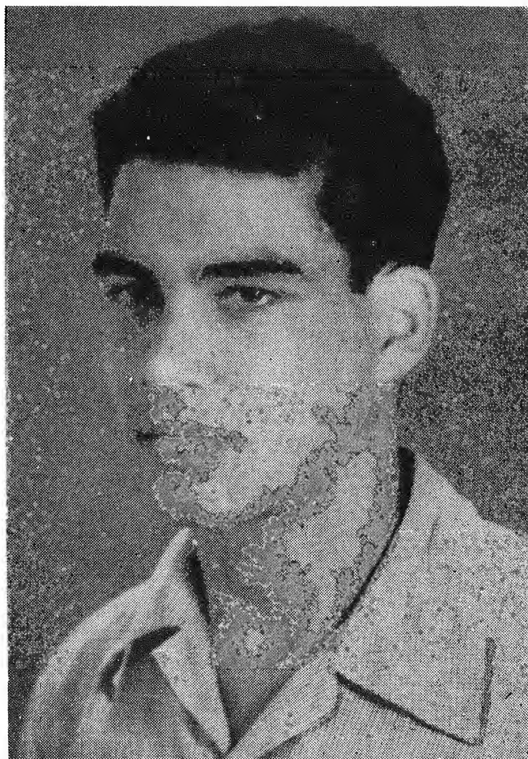
אחיותינו:

חיה־שפרה (לבית חורושצ׳נסקי)
ובעלה אריה זגל
רייזל חורושצ׳נסקי.

בננו היקר מנחם שנפטר בדמי ימיו בגיל 17
ביום כ״ה מנחם־אב תש״ך (18.8.1960).

לאה לבית חורושצ׳נסקי
ודב קפלושניק.

גליל־ים, ישראל.

מנחם קפלושניק ז״ל

לזכר הורינו ובני משפחותינו ז״ל
שנפטרו ושניספו בשואה בסלונים

אבינו: יעקב־לייב קנטרוביץ ז״ל
נפטר בסלונים בשמחת־תורה בשנת 1920.

אמנו: יהודית קנטרוביץ ז״ל
(לבית גלמן), נפטרה ב־2.6.1937.

דודתנו: אטקה גלמן ז״ל
ניספתה בשואה.

אחותנו: מיכליה קנטרוביץ ז״ל
ניספתה יחד עם בעלה בשואה.

נזכור אותם לעד יחד עם יתר כל בני משפחתנו ועם כל קדושי קהילת סלונים ז״ל.

מוקדש ע״י: דב קנטרוביץ
וע״י: רחל רזין (קנטרוביץ) והמשפחות.

אייביקער אנדענק
פאר מיין אומגליקליכע
אומגעקומענע משפחה—
ק ע ד ע ס.

„אלה אזכרה
ונפשי עלי אשפכה",
זכרונם לברכה:
משה קעדעס
פייגל קעדעס
רייזל קעדעס
הינדע קעדעס
יצחק קעדעס
רישקע וויינשטיין ז"ל

זיצן פון רעכטס צו לינקס:
פאטער: משה קעדעס ז"ל
מוטער: פייגל קעדעס ז"ל
טאנטע: רישקע וויינשטיין ז"ל
שטייען פון רעכטס צו לינקס:
אינגסטער ברודער: יצחק קעדעס ז"ל
שוועסטער: רייזל קעדעס ז"ל
דער פראייביקער: נתן-דוד קעדעס (לעבט אין ניו-יורק)
שוועסטער: הינדע קעדעס ז"ל.

מיט צער און ליידן, פאר-
אייביקער:
נתן-דוד קעדעס, ניו-יארק.

ז כ ר ו ן ע ד

להורי: **אייזיק וזלטה פרקין ולמשפחתי ז"ל**, שניספו בימי השואה מידי המרצחים הגרמנים בשנת 1942.
אבי: **ר' אייזיק פרקין ז"ל** (בנאי), נפטר בשנת 1938 (היחיד במשפחה שהלך בדרך כל העולם).
אמי: **זלטה ז"ל**, בתו של ר' משה-יעקב אנוצ'ניק (קצב). אחי: **לייבע פרקין ז"ל**, היה חבר „פועלי-ציון".
אחותי: **חנה פרקין ז"ל** (היתה נשואה).
אחותי: **בשקה חבין ז"ל** (לבית פרקין), בעלה מאיר (תפר) ובתם: **בוניה חבין ז"ל**.

אמי: זלטה פרקין ז"ל ונכדתה: בוניה חבין ז"ל בתם של בשקה ומאיר ז"ל.

מימין, אחותי: בשקה, בעלה: מאיר חבין, בתם בוניה ז"ל; ומשמאל אחותי: חנה פרקין ז"ל.

אחותי:
חנה פרקין ז"ל.

באתי ארצה ב-„עליה ב'" בשנת 1939. אין לי בארץ כל קרובי משפחה ולבי עלי דווי על משפחתי שניספתה.
רבקה ליבוביץ-פרקין, קרית-חיים.

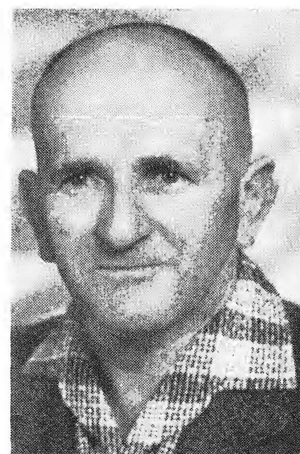
נר זיכרון

למשפחת סאלאוויי וליעקב איינשטיין ורעיתו רבקה (לבית סאלאוויי) ז"ל.

יושבים במרכז: הסבתה מושע והסבא מרדכי סאלאוויי, ניספו בשואה בסלונים. על ידם מימין, נכדותיהם: נחמה ליזרוביץ ואחותה: פנינה מולד (לבית איינשטיין) בישראל.
מימין לשמאל, רבקה איינשטיין (לבית סאלאוויי), עלתה ארצה בשנת 1922, נפטרה בשנת 1950. לאה סאלאוויי ניספתה בסלונים. שרה אמיר (לבית סאלאוויי) נפטרה בישראל בשנת 1953. לייזער וסענדער סאלאוויי נעלמו בדרכם לרוסיה, בעת נסיגת הצבא האדום. רחל סאלאוויי ניספתה בסלונים.
יעקב איינשטיין, בעלה של רבקה סאלאוויי עלה ארצה בשנת 1922, נפטר בישראל בשנת 1970.
שמואל ונח סאלאוויי, הבנים הבכורים במשפחה חיו ברוסיה ונעלמו עקבותיהם.

מוקדש ע"י:
נחמה לייזרוביץ ופנינה מולד (לבית איינשטיין) ומשפחותיהם.
וע"י: עודד אמיר ואילנה מנדלסון, בניה של שרה אמיר (לבית סאלאוויי) ומשפחותיהם.

זכרון עולם

לראש משפחתנו היקר

משה בן יהודה פורז (פורוזובסקי) ע"ה.

מוקדש בכאב ובצער ע"י: רעיתו מלכה, בניו — מעוז ואילן, כלותיו — מתיה וזיוה, ונכדיו — תמר, עמית ורותם. זכרו לא ימוש מהם לעולם.

משה ז"ל נולד בסלונים בשנת 1910. מגיל צעיר היה חניך „השומר־הצעיר". לפני עלותו ארצה היה כבר ראש הקן והיה פעיל ב„קרן הקיימת לישראל".

עלה ארצה בשנת 1931, עבד בחקלאות ובבניין ושלוש שנים היו הוא ורעיתו חברים בקיבוץ „הסולל" של „השומר־הצעיר".
בשנת 1936 עלה כמתיישב על אדמת כפר־סירקין, שהיה ממייסדיו. בכפר־סירקין היה פעיל במוסדות המוניציפליים, הביטחוניים, ההסתדרותיים, התרבותיים וגם בסניף „רוטרי" שבפתח־תקוה.
היה מהחברים הערים ביותר במועצת „ארגון עולי סלונים".
עם קום המדינה נתקבל לעבודה במשרד החקלאות והגיע לדרגת מנהל „מקרקעי ישראל".
היה אהוב ומכובד על חבריו בעבודה ועל כל אשר באו אתו במגע.
נפטר בשנת 1970 ונטמן בבית־העלמין בפתח־תקוה והוא רק בן 60 במותו.

זכר עולם

ליקירינו, כל בני משפחתנו, שנפטרו ושניספו ע״י הצוררים הנאצים י״ש.

מוקדש ע״י ירוחם איינשטיין ואחיותיו: מרים יניב בישראל ונינה שור בנורבגיה.

אסתר בת נח־צבי
והניה־רבקה אינשטיין ז״ל
נפטרה בארה״ב.

מרה בתם של אליהו־חיים
ודינה אינשטיין ז״ל ניספתה
בשואה. אחותה יאכע ז״ל
גם היא ניספתה.
(ללא תמונה)

במרכז: ראש המשפחה ר׳ נח־צבי איינשטיין ז״ל נפטר בשנת 1925. לרגליו: בן־זקוניו ירוחם איינשטיין (בישראל). לצידו: בתו מרים יניב (בישראל). על ידה, אם המשפחה: הניה־רבקה ז״ל ניספתה בשואה. על־ידה: בנה יעקב ז״ל. נפטר בישראל ב־1971. הראשון בישיבה מצד ימין: אחיו אליהו־חיים ז״ל ניספה עם משפחתו.

בשורה העליונה מימין לשמאל: דינה ז״ל אשת אליהו־חיים. על ידה: בת המשפחה אלקה ז״ל שניספתה בשואה. אחריה: אחותה נינה שור (בנורבגיה). האחרונה בתמונה: האחות גולדה ז״ל נפטרה בשנת 1930.

יד ושם

לבתיה גולדברג ז״ל, בת ר׳ שמואל ופייגל גרודנסקי מסלונים.

בתיה גולדברג ז״ל נולדה בסלונים בשנת 1900. גדלה בבית מסורתי וציוני. היתה פעילה בין הנוער הציוני בסלונים.

ניהלה בסלונים גן־ירקות גדול, שבו הוכשר נוער חלוצי־ציוני לעבודה מעשית חקלאית בארץ־ישראל.

במלחמת העולם הראשונה היתה פעילה במטבח שסיפק ארוחות חמות לתלמידי ישיבה.

בארץ היתה פעילה ב„הגנה״ וב„ליגה למלחמה בשחפת״ בגבעתיים.

עמדה לימין בעלה יעקב, יבדל לחיים ארוכים, בכל מעשיו ובכל מצב ואיפשרה לו לעסוק בצרכי־ציבור.

נפטרה בגיל 60. יהא זכרה ברוך!

ת. נ. צ. ב. ה.

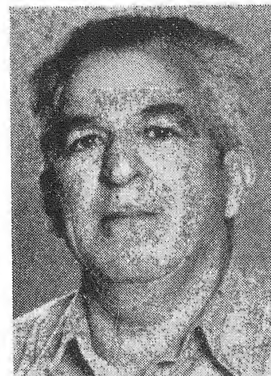
מוקדש ע״י:
בעלה — יעקב, בניה, כלותיה ונכדיה.

זכר עולם

להורינו, אחינו, אחיותינו ובני משפחתנו שנפטרו ושניספו בשואה ז״ל.
מוקדש בצער רב ע״י צבי לידסקי מארה״ב ואחותו חנה ינאי (סכנובסקי) מתל־אביב.

אבינו: **ישראל בן אברהם לידסקי**, נפטר בסלונים ב־ט״ו אלול 1928.
אמנו: **שרה בת פייבל קופרמן** ניספתה בשואה.
אחינו: **משה לידסקי** ניספה בשואה.
אחותנו: **פניה לידסקי** ניספתה בשואה.
אחותנו: **איטקה לידסקי** ניספתה בשואה.

זכרונם שמור לנצח בליבנו.

מימין: יוסף ינאי (סכנובסקי), בעלה של המנציחה חנה, נפטר ברמת־גן ב־25.9.69.
באמצע: בתם — נעמי פז (לבית ינאי), נולדה בירושלים, נפטרה בתל־אביב ב־25.9.63.
משמאל: אברהם לידסקי, אחיהם של המנציחים, אשתו סוניה, בתם ז׳ניה ובנם ישראל שלא מופיע בתמונה, כולם ניספו בשואה.

זכרון עולם

לאמנו יפה (שיינדל) זבירין ז״ל

אמנו נולדה בסלונים בשנת 1914 להוריה: אברהם ופייגל רזניקובסקי — נינה להרב ר׳ יהודה וורניקובסקי ר״מ של ישיבת סלונים.

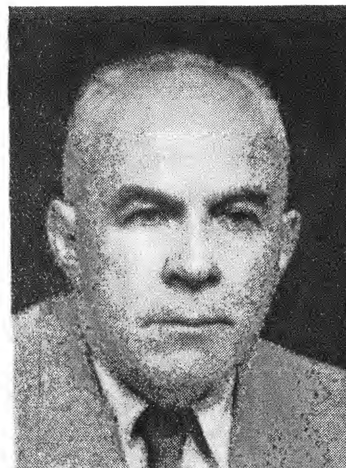
עלתה ארצה בשנת 1932. נפטרה ביום ה׳ כסלו תשכ״ב, 6.12.1962.

שתי בנות ובן היינו להורינו. בת 19 היתה הבכורה בבנות ובן 11 היה אחינו בעת פטירת אמנו ז״ל. ניטלה מאתנו הנפש היקרה, באהבתה לנו לאין־גבול, בעינה הצופה להתפתחותנו, בהסרת מיכשולים מדרך חיינו ובמילוי כל מחסורינו גם בשנים שהפרנסה לא היתה מצויה בשפע — מפיה ומעצמה גזלה למעננו.

שיחותיה אתנו היו על ערכים חינוכיים וחברתיים, שהובילו ליושר, למידות־טובות, אהבת הזולת ונוהגי צניעות. פה ושם מילה טובה והכל ברוח טובה....

על אף השנים שעברו לא נימחה זכרונה מאתנו, כפי שהיכרנוה בחייה; טובה ומיטיבה היתה, מאמינה ונאמנה, ועל הכל: אמא!... יהא זכרה ברוך!

ההנצחה מוקדשת ע״י:
בעלה: שמואל, בנותיה: עפרה ומלכה,
בנה: שמעון, ואחותה: רחל והמשפחות.

ציון לזכר

יעקב בן קלמן וגולדה מיליקובסקי ז"ל.

יעקב ז"ל היה מגדולי סוחרי יערות ועצים ברחבי פולין, והיה אחד הבעלים העיקריים של הפירמה המפורסמת במסחר זה, בשם „רבמיל".

יעקב היה טלונימאי ברוחו ובתוך־תוכו: הוא אהב את סלונים ואת תושביה, והיה מעורה בה כאחד בתוך משפחה גדולה. היה צנוע ולא התנשא על זולתו.

במפעליו ובאחוזותיו המשופעות ביערות מצאו את פרנסתם רבים מיהודי סלונים. הוא היה ציוני מעשי, ובאחוזת הווינוביטשי, שהיתה שייכת לפירמה שלו, העסיק קבוצות חלוצים להכשרה.

עד פרוץ מלחמת העולם השניה נהג לבקר לעתים קרובות בארץ־ישראל. את בתו הבכורה — עמירה שלח ללמוד בבית הספר החקלאי של חנה מייזל בנהלל. בשנת 1932 רכש לו פרדס בסביבות כפר־סבא. סמוך לאותו זמן בנה בתל־אביב בית־קומות בשביל משפחתו.

עם פלישת הצבא הסוביטי לביאליסטוק בשנת 1939 נאסר במלון „ריץ" המפורסם (שהיה רכושו הפרטי), כ„בורגני אויב־העם" והוגלה לרוסיה. שם נתגלגל מבית־סוהר למשנהו. לקזקסטן ולאוזבקיסטן. בשנת 1942 הגיע עם צבא הגנרל אנדרס הפולני לטהרן ובשנת 1943 נעזר ע"י „הסוכנות היהודית" והועבר ארצה.

משפחתו שהיתה גרה בוורשה, ברחה מאימת הנאצים ללבוב.

בשנת 1940 אסף הצבא הסוביטי את כל פליטי החרב שלא היו להם פספורטים סוביטיים והגלו אותם לרוסיה וכך נדדה המשפחה 3 שנים בסיביר ועוד 3 שנים בסמרקנד. בשנת 1946 חזרו לוורשה כרפטריינטים ובשנת 1947 עלו ארצה לבית־מבטחים שהכין להם יעקב.

יעקב ז"ל נפטר בינואר 1953. עם מותו אבד למשפחתו אב, חבר ורע יקר.

זכרו לא ימוש מקרבנו!

מוקדש בצער ע"י: **אשתו — פוליה**
ובנותיו: עמירה אקרמן ומשפחתה (בבלגיה)
גלינה סולקוביץ ומשפחתה, תל־אביב
אידה דיין ומשפחתה, תל־אביב

זכרון עולם

למשפחת ר' משה־שלמה ואיידלע נעגנעוויצקי ז"ל.

מיין פאטער: ר' משה־שלמה נעגנעוויצקי, געשטארבן פאר דער ערשטער וועלט מלחמה

מיין מוטער: **איידלע נעגנעוויצקי**, געשטארבן פאר דער צווייטער וועלט מלחמה

מיין ברודער: **יצחק־דב נעגנעוויצקי**, זיין פרוי הינדע מיט דריי קינדער

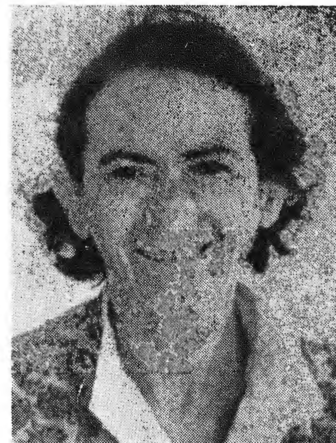
מיין ברודער: **יעקב נעגנעוויצקי**, זיין פרוי מיט פיר קינדער

מיין ברודער: **יהושע נעגנעוויצקי**, מיט זיין פרוי

מיין שוועסטער: **ציפע** פיין איר מאן פייבל מיט דריי קינדער

זיי אלע, זיינען אומגעקומען דורך די מערדערישע נאציס י"ש.

דער איינציקער לעבן־געבליבענער זון פון דער משפחה: חיים נגב (נעגנעוויצקי), זיין פרוי ראזע און זייער טאכטער אדעל, פון די פאראייניקטע־שטאטן, פאראייביקן מיט טרויער און שמערץ זייער ליבע, אומגעקומענע און פארשטארבענע משפחה.

הינדה אלוף ז״ל

הינדה נולדה בנוה־צדק עוד לפני היות תל־אביב.

הוריה: אבא ושרה נאמן ז״ל היו בין המייסדים הראשונים של תל־אביב.

בזמן הגירוש ע״י התורקים במלחמת העולם הראשונה נדדה הינדה עם משפחתה לדמשק, ושם החלה לעבוד כגננת עם ילדי תל־אביב. אחר־כך השתלמה בירושלים וחזרה לעבוד כגננת בתל־אביב.

ב־1924 נישאנו ויצאנו להשתלם בהתעמלות בדנמרק. הינדה היתה הישראלית הראשונה שהשתלמה בחו״ל כמורה להתעמלות.

בחזרנו, שימשה הינדה מורה בבית המדרש הדתי למורות בירושלים.

במשך כל ימי חייה ליוותה בעירנות רבה את פעולותי ב„מכבי״, ב„הגנה״ ובמערכת החינוך.

הינדה היתה אשת חיל במלוא מובנה של מלה זו. היא היתה תמיד חרוצה, תוססת ובעלת תושיה.

פעמיים ביקרה הינדה בסלונים והפכה להיות „כלת סלונים״ מסורה ונאמנה. בארץ השתתפה כמעט בכל הכינוסים של יוצאי סלונים. לאחר פטירתה מצאה מנוחה בקירוב מקום למצבת סלונים, בבית העלמין בקרית־שאול.

ינעמו לה רגבי עפר המולדת.

מוקדש ע״י:

בעלה — יהושע אלוף (וולפיינסקי),

בנה — ארי,

כלתה — רבקה,

ונכדותיה — דפנה ויעל.

לזכר אשתי היקרה
רבקה וולפיינסקי (לבית פלפן) ז״ל.

רבקה נולדה בעיר גרודזיסק. בשנת 1928 עברה לגור בסלונים ובקלות רבה התאקלמה במקום מגוריה החדש. ספגה את אוירת העיר והתרועעה עם חוגים נרחבים. היא היתה פעילה בארגון „ויצו״ ויסדה גן־ילדים מודרני פרטי — הראשון בסלונים על טהרת העברית.

עלתה לארץ בשנת 1932.

נפטרה אחרי מחלה קשה בגיל 65.

מוקדש ע״י:

בעלה — בנימין וולפיינסקי,

בתה — יהודית וחתנה בנימין ארנון,

בתה — ליאורה וחתנה שאול הולצמן,

נכדיה — אורלי, רן, אורן וארז

(שלא זכתה לראותו).

זכרון לנשמות יקירינו

בתמונה, שורה תחתונה מצד ימין:
מר דוד קל ז״ל **בן יצחק קלמנובסקי, המורה המפורסם בסלונים.**

מצד שמאל: **מרת גוסי (גיטל) קל אשת דוד.**

שורה עליונה, מצד שמאל: **מרת דבורה גולדפרב ז״ל, בת יצחק קלמנובסקי,** אחות דוד, נפטרה ב־31 במרץ 1965. הקיצוני מצד שמאל: **מר סידני גולדפרב,** בעלה של דבורה (דורה) המנוחה. שלוש הילדות הן נכדותיה של דבורה גולדפרב.

המורה ר׳ יצחק קלמנובסקי היה מפורסם בסלונים בשם „איטשע טוניעס״ ע״ש חותנו, תנחום גבורין ז״ל, אבי אשתו.

אנו מנציחים את הבן־דודה, דוד קל ז״ל בן מרי צ׳ירה ויצחק קלמנובסקי, המורה המפורסם בסלונים, התלמיד־חכם, בוגר הישיבה בסלונים, היקר באדם, בעל לב זהב ויד פתוחה לעזרת הזולת, שמו ינון לנצח, מנוחתו עדן, נפטר ביום כ״ג בניסן תשכ״ד (5 באפריל 1964). יחד עם דוד קל ז״ל, אנו מנציחים את הבת־דודה דבורה (דורה) גולדפרב ז״ל, בת מרי־צ׳ירה ויצחק קלמנובסקי, אחות דוד, אשת החיל, היקרה באדם, המחישה עזרה לקרובי משפחתה במרחקים, שמה ינון לנצח ומנוחתה עדן.

לא נשכחם לעולם.

המנציחים:
רבקה, יהודה ושלמה איזנברג־עשת, קרית־עמל.
נורה וגדעון עשת והילדים, מושב רם־און.

דוד שילה (שולקוביץ) ז״ל

דוד ז״ל נולד בסלונים בחודש סיון תרס״ג, יוני 1903 לאביו אברהם שולקוביץ ולאמו שיינה־לאה לבית רזבילובסקי.

נפטר בישראל בחודש דצמבר 1968.

דוד שילה עלה לארץ בשנת 1923 ושנתיים לאחר מכן נשא לאשה את חנה, בת משה וחיה שבחדבורסקי מהעיירה פייסק, פולין. את דרכו בארץ החל כדרכם של החלוצים — בייבוש ביצות, סלילת כבישים ובנין הארץ. גם בתיאטרון ניסה כוחו, לאחר שהיה לו כבר נסיון חובבני בסלונים — בתיאטרון „במה״ שהוקם בימים ההם בחיפה ובשנת 1925, עם ייסוד ה„אהל״ השתתף בהצגתו הראשונה — נשפי י. ל. פרץ ולאחריה גם ב„הדייגים״. בשנת 1926 החל לעבוד בחב׳ החשמל, בה שימש סמל ליושר, טוב־לב, מסירות ובמשך שנים רבות עד ליציאתו לגימלאות בשנת 1958 כיהן כסגן מנהל מחלקת הגביה.

למשפחתו שימש דוד שילה מורה דרך ומחנך. עקרונותיו על יושר ומסירות ודרך השקפתו על החיים, היו והנם כיום נר לרגליהם של בני משפחתו. דוד שילה עזב את בני משפחתו נקי כפיים ובר לבב ובהיות זאת צוואתו הבלתי כתובה, ממשיכים הם לקיימה בדרך זו.

הוא היה אהוד ומקובל בקרב ידידיו הרבים בשל פיקחותו, יושרו ומזוגו הטוב.

תהא נשמתך הטהורה, צרורה בצרור החיים של חלוצי הדור שלא חסכו מכוחותיהם וזיו עלומיהם לבנין המולדת ותקומת העם.

יהי זכרך ברוך בתוכנו לעד.

מוקדש ע״י:
אשתו: חנה; בניו: אברהם ומשה;
כלותיו: מרים ואילנה; נכדיו: אסף, ניר וגיל.

צום אנדיינקען
פאר מיינע ליבע און טייערע

מיינע עלטערן: מיין פאטער: ר׳ **שבתאי ראז׳אנסקי** ז״ל געשטארבן אין 1935.
מיין מוטער: **גאלדע** ז״ל (פון דער היים: מיעטניק) אומגעקומען.

מיין ברודער: אברהם ראז׳אנסקי, זיין פרוי: רחל (פון דער היים: מישקין) און זייער טאכטער: מימי ז״ל זיינען אומגעקומען אין סלאנים. זייער זון אלעזר ז״ל איז געפאלן אין רוסישן מיליטער.

מיין ברודער: גרשון ראז׳אנסקי, מיט זיין פרוי: רחל און זייער זון: נחמיה ז״ל, זיינען אומגעקומען אין ביאליסטאק.

מיין ברודער: ישעיהו דאז׳אנסקי, געוווינט אין זשעטל, אומגעקומען צוזאמען מיט זיין פרוי און מיט זיינע דריי זין ז״ל.

מיין שוועסטער: ליבע ליטווער (ראז׳אנסקי) מיט איר מאן און טאכטער ז״ל אומגעקומען אין וואשילקאוו.

מיין שוועסטער: עלקע נאז׳ינצקי (ראז׳אנסקי), מיט איר מאן שמואל און זייער טאכטער ז״ל אומגעקומען אין זעלווע.

ערע זייער אנדיינקען!

די פאראייביקונג איז געווידמעט פון עטל האק (ראז׳אנסקי) ברוקלין, ניו־יארק, פאר איר פארשניטענער משפחה.

אייביקער אנדענק

פאר אונדזער טייערע און ליבע משפחה, וועלכע זענען אויף אַ שוידערליכן אופן אומגעקומען דורך די רוצחישע הענט פון די נאציס אין סלאנימער געטא אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

אונדזער פאטער:
אברהם קרופעניע ע״ה

אונדזער מוטער:
שרה קרופעניע ע״ה

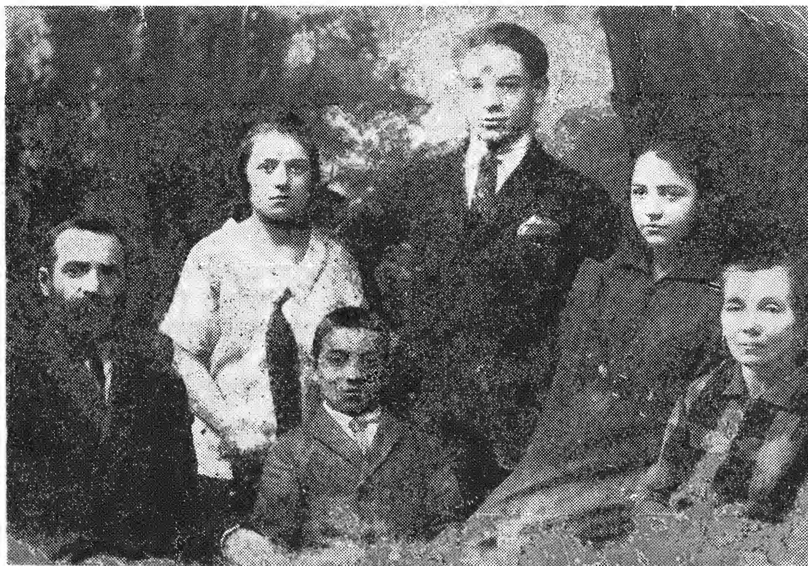
אונדזער שוועסטער:
פייגל קרופעניע ע״ה

אונדזער שוועסטער:
אסתר קרופעניע ע״ה

מיר די לעבן געבליבנע זין און טאכטער פון דער משפחה וועלן אייך קיינמאל ניט פארגעסן!

יצחק קרופעניע — ברוקלין, ניו־יארק

הערשל קרופעניע — ארגענטינה
רחל ווישנעווסקי (קרופעניע) ארגענטינה.

אויפן בילד, זיצן פון לינקס צו רעכטס: אברהם קרופעניע— פאטער, ז״ל; יצחק קרופעניע — זון (לעבט); פייגל קרופעניע — טאכטער; שרה קרופעניע — מוטער, ז״ל; שטייען פון לינקס צו רעכטס: אסתר קרופעניע — טאכטער, ז״ל; הערשל קרופעניע — זון (לעבט).

לזכר משפחתי אשר איננה עוד.

מוקדש ע״י יהודית גרף (שלובסקי) השרידה היחידה של המשפחה.

אבי: **אברהם שלובסקי** ניספה בסלונים ביולי 1942.
אמי: **גיטל שלובסקי** ניספתה בסלונים ביולי 1942
סבתי: **חיה שלובסקי** ניספתה בסלונים ב־14 בנובמבר 1941.
סבי: **ר' מאיר שלובסקי** נפטר בשנות העשרים.
אחי: **דוד שלובסקי** ניספה במחנה עבודה גרמני ע״י מוגילוב.
אחותי: **אסתר שלובסקי** נפטרה טרם־עת בשנת 1936.
סבי: **ר' אליעזר רחוביצקי** נפטר בשנת 1928.
סבתי: **הניה־רחל רחוביצקי** נפטרה בשנת 1935.
וכל יתר קרובי משפחת שלובסקי שנרצחו ע״י הגרמנים בזמן השואה.

יהא זכרם ברוך!

עומדים מימין לשמאל: אבי אברהם ואמי גיטל שלובסקי (לבית רחוביצקי) ז״ל.
יושבים: סבי ר' אליעזר וסבתי הניה־רחל רחוביצקי ז״ל.

לזכרון

אשתי, אמנו, סבתנו ואחותנו עטרה (קריינה) אוברנץ, בת ר' שמואל והניה בוטבינסקי ז״ל.

עטרה עלתה ארצה בשנת 1934 (קדמו לה אח ואחות). היא היתה פעילה בסלונים בהסתדרות הציונית והתמסרה במיוחד ל„ויצו״ ול„מגן דוד אדום״.

בית הוריה היה בית יהודי מסורתי, וכל־כולו ציוני ער ותוסס.

בארץ עשתה בכל עבודה שהשם „בנין־הארץ״ נקרא עליה.

בהקימה משפחה המשיכה לעבוד לקיום ולקידום המשפחה וגם לא הירפתה ידיה מעניני־ציבור.

עטרה ז״ל נפטרה ב־י״ד סיון תשכ״ח — 10.6.1968, בגיל 60 בראותה נחת מבתה ומבנה ומהמשפחות שהקימו.

מוקדש ע״י:
בעלה — משה אוברנץ,
בתה — רחל הורן, חתנה — נחום ונכדותיה: תמר ועדי, בנה: אמנון ארבל (אוברנץ), כלתה: תחיה ונכדותיה: אורנה וקרן.
אחיה: אהרן בן־נתן, רעיתו לאה והמשפחה.
אחותה: יהודית לב, בעלה יצחק והמשפחה.

זכרון עולם

לנשמות יקירינו: הורינו, אחינו ואחיותינו הבלתי נשכחים ז״ל.

אב המשפחה: **ר' אברהם שלמה ירמולובסקי**, נפטר בסלונים ב־1925.
אם המשפחה: **מרה לבית לובצקי**, ניספתה בשואה בעיירה מייטשעט.
הבן הבכור: **משה ־גרשון**, ניספה בסלונים עם משפחתו.
הבן: **לייזר**, ניספה בווילנא ב־1942.
הבת הבכורה: **מושה מירנקר** ניספתה בעיירה מיר עם משפחתה.
הבן: **אבא**, עלה ארצה ב־1926 עם משפחתו, נפטר בחדרה ב־1955.
הבן: **אפרים ינוף** (ירמולובסקי) נפטר בארה״ב ב־1945.
הבן: **הירשל ינוף** (ירמולובסקי) נפטר בארה״ב ב־1968.

המנציחים:
בנותיהם של ר' אברהם־שלמה ומרה ירמולובסקי:
דובה לטרמן ומשפחתה, תל־אביב.
אסתר גץ, פרומה קמינסקי ושרה־מלכה (לבית ירמולובסקי) ומשפחותיהן, ארצות הברית.
מרי, רעיתו של הירשל ינוף ורוזה, רעיתו של אפרים ינוף, ארצות הברית ומשפחותיהן.
פרידה, רעיתו של אבא ירמולובסקי (לבית המורה ווייצל), מחדרה.
אברהם (אברשה), בנו של משה־גרשון ירמולובסקי, חדרה, ומרדכי (מאטל) מירנקר, בנה של מושה, תל־אביב.

זכרון עד

לאשתי, אמנו וסבתנו היקרה לנו מכל

לאה גולדפרב

בת ר׳ מרדכי ופעשע בטלן ז״ל.

עלתה ארצה בשנת 1935, היתה רעיה, אם וסבתה למופת.

טיפחה קשרים הדוקים עם יוצאי סלונים ועם ארגונם, ערה ופעילה ביניהם.

נפטרה ביום שני ו׳ חשוון תשל״ב 25.10.1971.
רבים מיוצאי סלונים ליווה בדרכה האחרונה.

המנציחים:
בעלה דוד
בניה — מרדכי, ישראל ואהרן עם משפחותיהם
אחיה — סידני אפשטיין ושמואל בטלן
מארצות הברית

יעקב בן נח וצירל פינצ׳וק ז״ל

עלה ארצה בתשרי תרפ״ו (אוקטובר 1925).

עבד כמכונאי בבתי חרושת, מראשוני עובדי הטרקטורים בארץ. הפעיל ציוד מכני לעבודות עפר — חריש עמוק, בריכות וסלילת דרכים ברחבי הארץ. בנה והקים בתי־קירור.

גר בכרכור, תושב וותיק בחדרה ובנתניה.

נפטר ב־כ״ח טבת תשכ״ט (18 בינואר 1968) והובא למנוחות בבית־העלמין בשכ׳ בן־ציון בנתניה.

מתיחדים עם זכרו:
רעיתו פרידה לבית גנדלר.
בנו יוסף צוק (פינצ׳וק) ורעיתו נחמונה לבית קוטלר, בניהם רן, גילית ויעקב.
בתו לאה ובעלה משה וילקר, בניהם סיגל, מור ויעקב.
אחותו אסתר ובעלה אפרים רודן, בנותיהם צילה ודליה.
אחיו ישראל פינצ׳וק.

ציוני דרך־חיים לזכרה של מרים ספיר (לבית פחטר) ז״ל.

מרים ז״ל, בת ברוך ואהובה פחטר נולדה ב־1899 בעיירה סמייאטיץ ברוסיה. בגיל 10 עברה עם משפחתה לטשקנט, תורקיסטן. שם סיימה את הגימנסיה ולמדה שנתיים באוניברסיטה, בפקולטה למתמטיקה.

אביה היה חבר הועד המרכזי הציוני של חבל תורקיסטן והיא היתה חברת ועד אגודת הסטודנטים הציונית „החבר״.

העליה ארצה בזמנים ההם היתה בלתי לגלית ובחזקת סכנה, והנתפסים היו נשלחים למאסר ולגלות.

עם אישורי־יציאה פיקטיביים נדדה עם אחד מאחיה ארבעה חדשים עד שהגיעה לארץ ב־1922 ואחריהם שאר בני המשפחה.

כיוון ונשאה נפשה לחקלאות נסעה להתקבל כחברה לקבוצת „מרחביה״. אולם, שם חלתה קשה במלריה ובעצת הרופא חזרה לתל־אביב ונתקבלה כפועלת לבית החרושת לשוקולד „רענן״, (כיום: „ליבר״).

אהלי קבוצות תורקיסטן, קווקז וסלונים היו סמוכים זה לזה במרכז רח׳ אלנבי, שם הכירה את מי שעתיד היה להיות בעלה בדרך חיים ארוכה.

במלחמת העולם התנדב בעלה לצבא הבריטי מעבר־לים, והיא נשאה בעול המשפחה עם שני ילדים, ועוד מצאה זמן ומרץ להושטת עזרה רבה לזולת...

בבוא העליה הגדולה נחלצה לעזרת העולים, ויש שבנתה ושיקמה אותם; ערבה להלוואות בשבילם וגם הילוותה להם מכספה. ציידה אותם בבגדים ובריהוט, דאגה להם למקום מגורים של ממש ולעבודה קבועה — והצליחה, וכל זאת בצניעות, כפי שנהגה באורח חייה.

מרים היתה ידועה כחכמה ושנונה. מאות האנשים שאהבוה והעריכו אישיותה ליווה למנוחתה האחרונה לבית הקברות ברמת־השרון ב־י״ג כסלו תשכ״ח 24.12.68.

מוקדש ע״י:

בעלה — מרדכי ספיר, בנה — יורם ספיר ומשפחתו ובתה — צפרירה בנור ומשפחתה.

נר זכרון

להינדה קפלן, לבית גולדפרב (אייזנשטט) ז״ל.

הינדה בת ר׳ יעקב וחנה גולדפרב ז״ל, נולדה בסלונים בנובמבר 1905, למשפחה חסידית מפורסמת. סיימה בהצטיינות לימודיה בגימנסיה בסלונים ועלתה לארץ־ישראל בשנת 1935.

אצילת־נפש ובעלת שאר־רוח היתה. חייה היו רצופים עמל, מאבק על קיום והתמודדות עם גורל אכזר. רק בשנים האחרונות רווח לה, וכאשר עמדה על סף המנוחה המיוחלת, מלאת שמחת־חיים ותקוות, הותקפה במחלה קשה ונשאה בגבורה את יסוריה.

נפטרה בדצמבר 1968.

כבוד לזכרה!

מוקדש ע״י:

בעלה: דוד קפלן

בתה: אהובה יעקב ומשפחתה

אחיה: דוד גולדפרב ומשפחתו

אריה ברזילי (אייזנשטט).

לזכרון עולם

מיט אַ הייליקן ציטער דערמאנענ מיר אונדזער ליבע מוטער **דינה בת ר׳ איטשע מירקעס** (פון דער בעקער״), אונדזער ליבן פאטער **ר׳ יעקב בר׳ מאיר קאנצעפאלסקי** (ביידע געשטארבן אין בוענאס-איירעס, ארגענטינע), אונדזערע פעטערס **אברהם אלפערט** און זיין משפחה, **שלום שוכאטאוויטש** און זיין משפחה, דער קוזין **נחום וואגמאן** און משפחה, אונדזער שווער און פאטער **ר׳ יצחק זשוקאווסקי** (געשטארבן אין בוענאס-איירעס), אונדזער שוואגער **גדליהו דאווידזאן** (געשטארבן אין טוקומאן, ארגענטינע).

עס דערמאנענ זייער הייליקן אנדענק:

פייוול קאנצעפאלסקי, זיין פרוי קאטא זשוקאווסקי דע קאנצעפאלסקי,
זייער טאכטער דינה-מרים און זון וועלוול-מאיר קאנצעפאלסקי
בוענאס-איירעס, ארגענטינע

יזכור

מיט יראת הכבוד דערמאן איך מיין זיידן **ר׳ הלל הכהן מאוושאוויטש**, מיין באבען **שרה-פייגע מאוושא-וויטש**, מיינע ליבע עלטערן **ר׳ משה בן ר׳ יהודה הכהן מאוושאוויטש**, מיין מוטער **שפרה בת ר׳ לייבע-מאטע פריפשטיין** (לייבע דער מוליער), מיין שוועסטער **חנה**, מיין ברודער **מרדכי** (מאטקע) און זיין פרוי **רבקה** מיט זייערע קינדער **שמעון, אייזעלע, אברהם׳עלע** און **לייבע-לע** (אומגעקומען אין דער שואה), מיין יינגסטע שוועס-טער **פייגל** און איר מאן מיטן קינד, אונדזער שווער און פאטער **ר׳ ישעיהו מאנטשעסטער** (געשטארבן אין בוענאס-איירעס).

עס דערמאנענ זייער ליכטיקן אנדענק:

לייבע מאוושאוויטש, זיין פרוי קלארא
מאנטשעסטער דע מאוושאוויטש, זייער זון
ד״ר מאטקע (טיטא) און זיין פרוי אַנאַ

בוענאס-איירעס, ארגענטינע

נר תמיד

צום אייביקן אנדענק פון מיין ליבע פרוי **חייקע בת זבולון** און **דבורה מארקיליעוויטש** און טאכטער **לאה** אומגעקומען אין די שחיטות אין סלאנים.

פאראייביקן:

מאן יוסף בר׳ יואל און חנה בת ברוך
ערישעוויטש, די טעכטער דבורה בארינסקי
און מרים האלצמאן, זון זאוול ערישעוויטש,
אייניקלאך און אוראייניקלאך.

בוענאס-איירעס, ארגענטינע

לזכרון עולם

שטייען פון רעכטס אויף לינקס: יצחק סופר, ליבשע בוזאווסקי, מוישקע און עשקע קארפאווסקי, מיירים סופר (וועלכער געפינט זיך אין ראטן־פארבאנד).

צווייטע ריי: אברה׳מעלע סופר, זיין מוטער באשע, מרדכי סקודיצקי (וועלכער געפינט זיך אין אורוגוואי), דאבע סקודיצקי, עשקע סקודיצקי (וועלכע געפינט זיך אין אורוגוואי), אברה׳מעלע בוזאווסקי.

עס זיצן אונטן די קינדער: יאנקעלע סופר, חנה׳לע און זימעלע בוזאווסקי.

מיט יראת הכבוד דערמאנען מיר אונדזערע ליבע עלטערן **דאבע און פסח סקודיצקי ז״ל**, אונדזער ברודער **בנימין סקודיצקי ע״ה** (געשטארבן אין מאנטעווידעא, אורוגוואי), אונדזער פעטער און מומע — **שמואל און ראכטשע ע״ה**, זייערע קינדער: **ליפשע, אברה׳מעלע, חנה׳לע און זימעלע**, אונדזער פעטער און מומע — **יצחק און באשע סופר ע״ה** און זייערע קינדער: **משה׳לע, אברה׳מעלע און יאנקעלע**, אונדזערע קוזינען: **עשקע און משה׳קע קארפאווסקי.**

גע ווי ד מ ע ט פ ון:

מרדכי און ציליע סקודיצקי מיט משפחה,
מאנטעווידעא, אורוגוואי.
עשקע סקודיצקי און יונה סקורקה,
מאנטעווידעא, אורוגוואי.